

काव्योतिहास-संग्रहांत प्रसिद्ध झालेले
ऐतिहासिक पत्रें यादी वगैरे
लेख

द्वितीयावृत्ति

संपादक—

गो. स. सरदेसाई,
या. मा. काळे व वि. स. वाकस्कर.

मुद्रक व प्रकाशक—

शं. न. जोशी, 'चित्रशाला प्रेस' १०२६ सदाशिव
पेठ, पुणे शहर

माहे जून सन १९३०

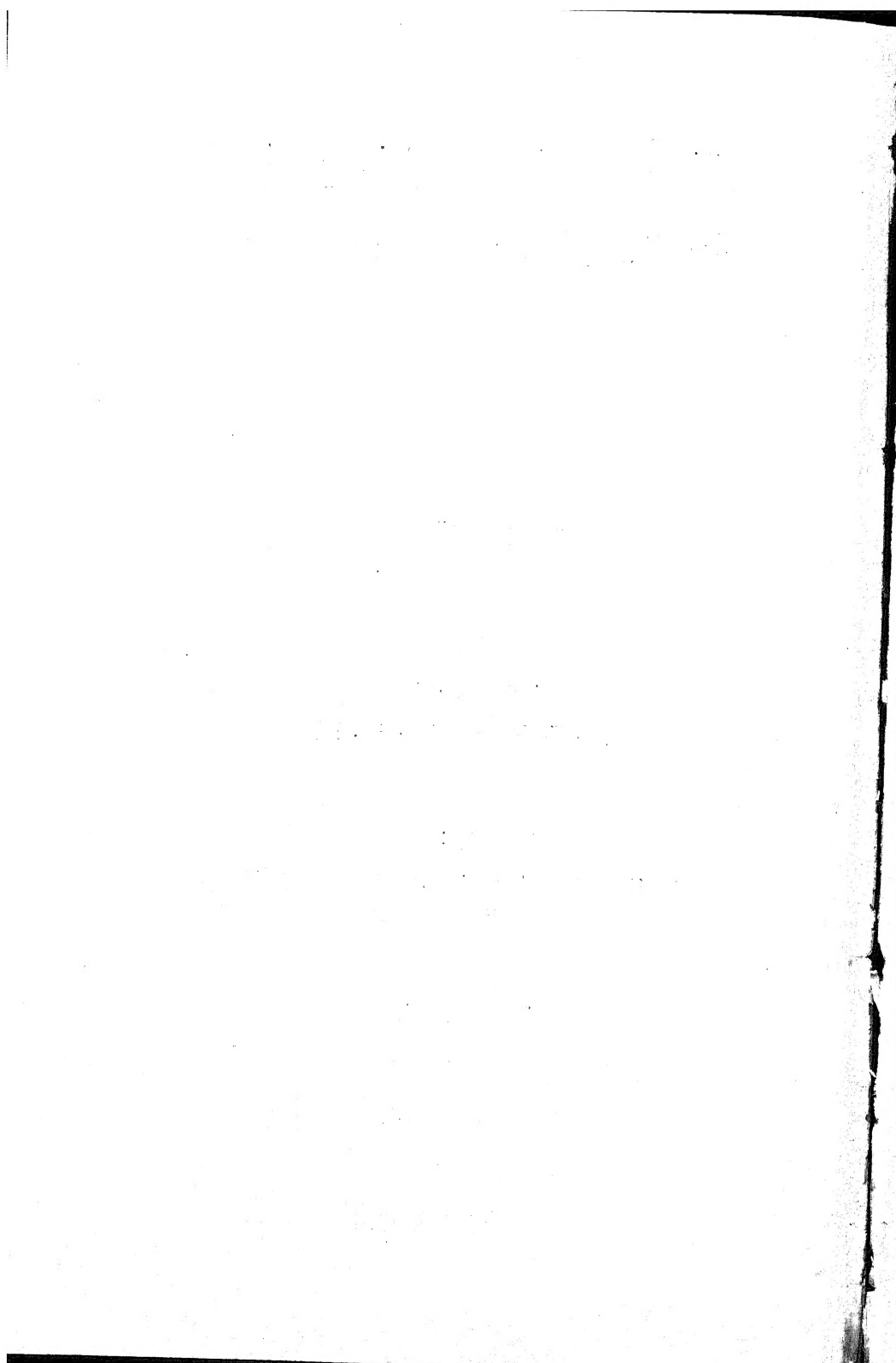
(या आवृत्तीचा हक्क प्रकाशकांचा आहे)

किंमत ३ रुपये

५०००/०

प्रकाशकाचे दोन शब्द

इतिहाससाधनग्रंथांतील बखरींचें पुनर्मुद्रण होऊन तें साहित्य इतिहासाभ्यासकांपुढें आहे. पण त्याहून अधिक योग्यतेच इतिहाससाहित्य, जें तत्कालीन पत्रें इत्यादि, त्याच्या पुनर्मुद्रणाचा योग रियासतकार श्री. सरदेसाई प्रभृति विद्वानांच्या सहाय्यामुळें आला ही गोष्ट आम्हांस फार आनंदाची वाटत आहे. कै. इतिहासाचार्य राजवाडे यांच्या 'ऐतिहासिक प्रस्तावना' लेखाचें स्वतंत्र पुस्तक आम्हीं पूर्वी प्रसिद्ध केलें आहे. त्यांत राजवाडे यांनीं इतिहास व त्याचें साधन ह्याविषयीं शास्त्रीय विवेचन केलें असून 'इतिहासजिज्ञासूंचें पहिलें काम अस्सल कागदपत्रें शोधून काढून तीं छापण्याचें आहे,' असें प्रथमच स्पष्ट व विशद करून सांगितलें आहे. आणि तेथेंच ह्या पुस्तकांतील म्हणजे काव्येतिहाससंग्रहांतांल पत्रांची कालवार, कारकीर्दवार व विषयवार थोडक्यांत यादीहि त्यांनीं दिलेली आहे. असेंहि म्हटलें आहे की, 'काव्ये० संग्रहांत व इतरत्र छापलेल्या पत्रांची किंमत फारच निराळ्या प्रकारची म्हणजे अत्यंत महत्त्वाची आहे. तींच हीं पत्रें प्रस्तावनेंत म्हटल्याप्रमाणें पुनः छापण्याचें धाडस केलें आहे. या आशेवर कीं, महाराष्ट्रांत इतिहाससाहित्याचा शास्त्रीय व वाढत्या प्रमाणावर अभ्यास होऊन इतिहासाची विरचना करण्याचें कार्य सुरू आहे अशा स्थितींत ह्या ग्रंथाचा योग्य आदर होईल. इतिहासाचार्य राजवाडे' ह्यांनींच एकदां म्हटल्याप्रमाणें पैसे टाकून द्यावयाचे असतील तर इतिहासाहित्यछपाईत ते पैसे खर्चावे. कारण महाराष्ट्रजन्ता व सरकारी विद्याखातें हीं जेथें आळस व जांभया देत आहेत तेथें असल्या ग्रंथांचा आदर व स्वीकार किती व्यक्ति करणार व तेवढ्यानें कसें निभावणार ! परंतु, ही स्थिति दिवसानादिवस बदलत चालली आहे व त्याच दृष्टीनें ही जबाबदारी पत्करण्याचें आम्हीं धाडस केलें आहे.

ह्या ग्रंथाप्रमाणें आणाकहि कांहीं दुर्मिळ व महत्त्वाचे ऐ. सा. ग्रंथ छापण्यास आम्हांस महाराष्ट्रीय जनतेकडून ह्या ग्रंथाचा स्वीकार करण्याच्या रूपानें, प्रोत्साहन मिळेल अशी आशा व्यक्त करून व इ. सं. शंकर नारायण जोशी ह्यांचें ह्या पुस्तकाचें कामीं थोडें फार सहाय्य झाल्यामुळें त्यांचा निर्देश करून कै. रावबहादुर साने यांचेप्रमाणें आम्ही हें पुस्तक महाराष्ट्राच्या भाषेचा व इतिहासाचा आस्थापूर्वक अभ्यास करणाऱ्यांकरितां सादर प्रसिद्ध करीत आहों.

विजयादशमी
श. १८५२ }

शंकर नरहर जोशी

1. The first part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

2. The second part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

3. The third part of the document is a list of names and addresses of the members of the committee.

FOREWORD.

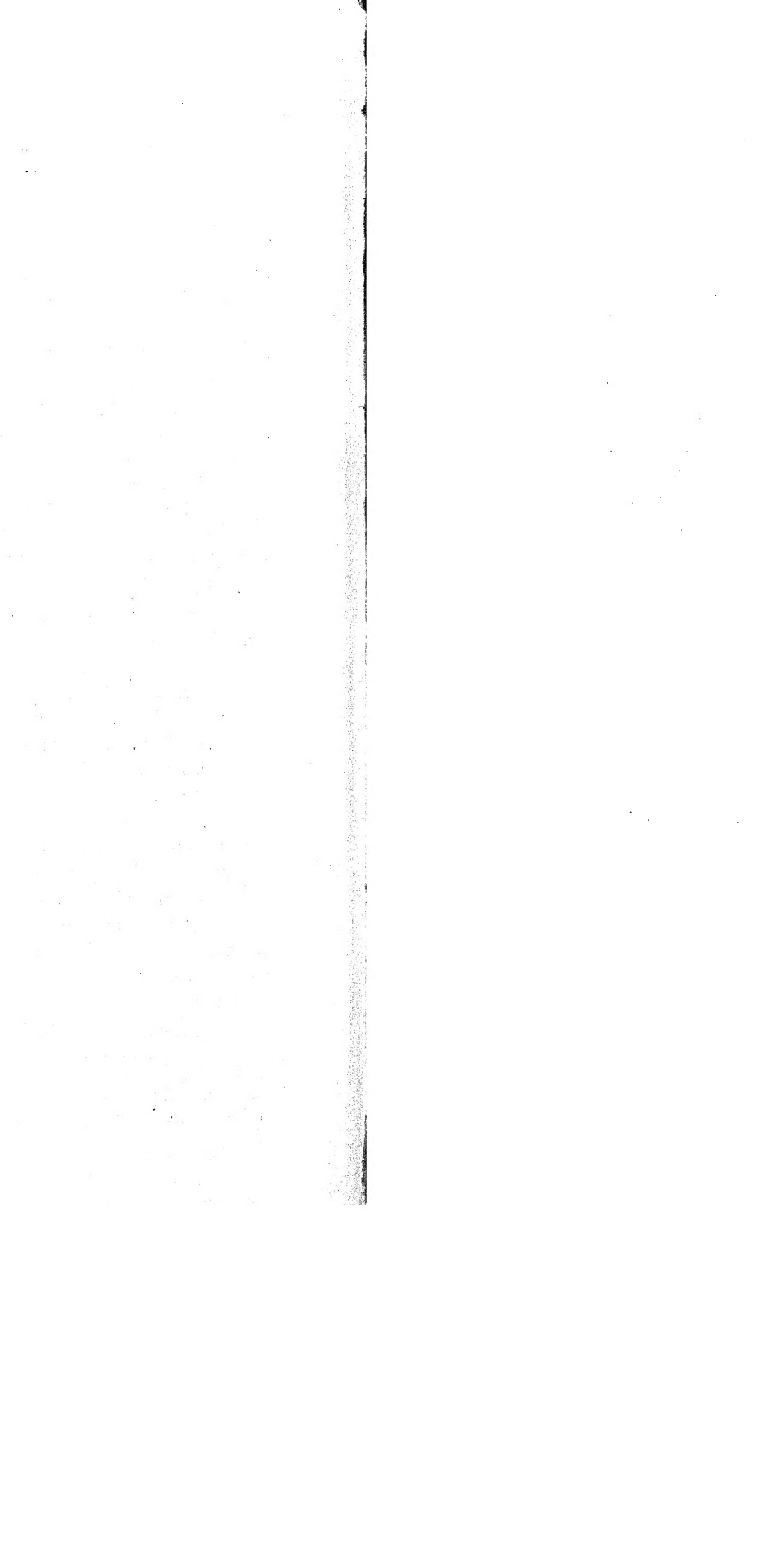
A reconstruction of Maratha history by the scientific method began towards the close of the 19th century. None of the pioneers of this movement has done more sound and valuable work than the late Rao Bahadur Kashinath Narayan Sane. State papers and letters are the very raw materials of history, or, indeed, its flesh and blood, in the early ages when autobiographies and diaries written by historical personages were unknown. In such times reports from the scenes of action and news-letters from courts and camps formed the only possible basis of true history and the only corrective of bazar gossip and popular tradition. All such documents (with several of other classes—such as chronicles, royal edicts, &c.), which fell into the hands of Sane were printed by him under the title of '*Patren-yadi*,' as a portion of the magazine *Kavyetihas-sangraha* (1878-1889) amounting to 501 items. Parasnis published 246 more in his *Bharat-Varsha* (1898-1900) under a similar title.

In editing these, Sane did his best, but considering the haphazard growth of the series and the publication of each letter immediately as it came in to his hand, and also the great advance in our knowledge since Sane's time, it was only natural that he has given no dates to many letters and failed to interpret correctly the persons and events mentioned in some others. A chronological arrangement of the papers was out of the question in his publication.

Both these collections of letters have been out of print for 25 years or more and are now absolutely unobtainable. Mr. G. S. Sardesai, assisted by Messers Y. M. Kale and V. S. Vakaskar, has laid the scholarly world under a deep debt, by reprinting these letters after rearranging them in the chronological order, correctly dating them, clearing obscure points, adding necessary references,—so as to bring Sane's work abreast of the latest research. A second volume will give a reprint of Parasnis collection with the same improvements. Thus the editorial labour of these three eminent students of the subject, will render it possible for future scholars to study Maratha history on the basis of absolutely reliable original sources. This service of the editors will win our thanks for generations to come.

Darjiling, }
3th June, 1930. }

Jadunath Sarkar.

प्रस्तावना

इतिहासाची अत्यंत विश्वसनीय साधने म्हणजे निरनिराळ्या घडामोडींत व राजकारणांत भाग घेणाऱ्या पुरुषांचीं पत्रे, तहनामे, सनदा, वातमीपत्रे वगैरे असलेले लेख होत. असलीं कागदपत्रे छापून खऱ्या इतिहासाचीं साधने कायम ठेवण्याचें व उजेडांत आणण्याचें श्रेय ज्या गृहस्थांना दिलें पाहिजे त्यांपैकीं कै० रा. व. काशीनाथ नारायण साने*, राजवाडे, खरे, पारसनांस, मोडक वगैरे प्रमुख आहेत. ऐतिहासिक असलेले साधनांचें जें नवीन मांडार आज आपणांस उपलब्ध झालें आहे त्याचें श्रेय मुख्यत्वेन वरील थोर पुरुषांनाच दिलें पाहिजे.

हल्लींचा ग्रंथ “पत्रे व यादी” हा कै. साने यांनी “काव्येतिहाससंग्रह” या मासिक पुस्तकाच्या ऐतिहासिक भागांतून प्रथम छापून मग शके १८११ (इ. स. १८८९) मध्ये पुस्तकरूपानें प्रसिद्ध केला. काव्येतिहाससंग्रह हें मासिक इ. स. १८७८ च्या जानेवारी पासून कै. विष्णुशास्त्री चिपळूणकर, जनार्दन बाळाजी मोडक व रा. व. साने या त्रिवर्गीनें सुरू केलें. त्याचे तीन भाग होते. एक संस्कृत कविता, दुसरा मराठी कविता व तिसरा मराठी इतिहास. वरील तिन्ही भाग तिघांनीं वांटून घेऊन बरेचसें उपयुक्त वाङ्मय प्रसिद्ध केलें. मासिकाची प्रुष्ठे दरमहा ४८ असून वर्गणी वार्षिक ५ रु. होती. निबंधमालेच्या ४९ व्या अंकांत या मासिकाचा शास्त्रीबोवांनीं पुरस्कार करून एक मोठा विस्तृत निबंध लिहिला. “पत्रेयादी” शिवाय या ऐतिहासिक भागांतून अनेक बखरी, कैफियती व चरित्रे प्रसिद्ध झालीं आहेत व त्यांपैकीं बरींच पुस्तकरूपानें कायम राहिलीं आहेत. त्यांची यादी “मराठ्यांच्या इतिहासाचें साहित्य” यांत दिली आहे.

हें उपयुक्त मासिक इ. स. १८७८ पासून १८८९ पर्यंत चालून बंद पडलें. रा. व. साने यांनीं निरनिराळ्या ठिकाणांहून मोठ्या परिश्रमानें हीं जुनें कागदपत्रे मिळवून व तीं वाचून, त्यावर अपरिचित शब्दांच्या व संदर्भविषयक टीपा देऊन छापलीं. त्याचीच ही पुनरावृत्ति आहे. साने यांच्या पूर्वतयारीमुळेच वरील ग्रंथ वाचकांना समजण्यास सुलभ झाला आहे. नाही तर अनेक व्यक्तींची स्मृतिहि आज राहिली नसती.

“पत्रे, यादी” हें पुस्तक कांहीं वर्षांपासून दुर्मीळ झालें असल्यामुळे आतां उपलब्ध नाही. हल्लीं मराठ्यांच्या इतिहासाची बरीचशी दुसरी सामुग्री उपलब्ध झाली आहे. व चिकित्सक अभ्यासकांची संख्याहि दिवसेंदिवस वाढत आहे. अशा वेळीं या पुस्तकाच्या पुनर्मुद्रणाची आवश्यकता आम्हांस वाटूं लागली. परंतु अशा पुस्तकांचा खप कमी असल्यामुळे कोणीहि मुद्रक व प्रकाशक आपखुशीनें हें काम हातीं घेईल असें वाटेना. शेवटीं चित्र-

---

* रा. व. साने यांचें त्रोटक चरित्र चित्रमयजगत्, जुलै १९२३ व “मराठी भाषेचे व्याकरणकार मोने” यांनीं पृ. २३५ यांत दिलें आहे.

शाळा प्रेसचे मालक रा. रा. वासुदेवराव जोशी यांनी आमच्या विनंतीवरून हे काम पतकरिले. कै. साने यांचे चिरंजीवांनीही पुनर्मुद्रणास परवानगी दिली.

पहिल्या आवृत्तीच्या प्रस्तावनेत लिहिल्याप्रमाणे या कागदपत्रांचा कालानुक्रम साधण्याचा प्रयत्न केला नव्हता, व त्यांचीं कारणेहि तशींच अपरिहार्य होती. हल्लीं कामाची मर्यादा बांधतां आल्यामुळे सर्व कागदपत्रांच्या तारखा शोधून व जेथे नाहींत त्या आंतील मजकुराच्या संदर्भानें ठरवून अनुक्रम लाविला आहे. जेथें मूळांत तारीख मिती नाहीं अशा कांहीं पत्रांच्या हल्लीं दिलेल्या तारखा कदाचित् चुकल्या असण्याचा संभव आहे, परंतु शक्य तितकी काळजी घेतली आहे. काल कसा ठरविला हें बहुतेक ठिकाणीं टीपेंत दर्शविलें आहे त्यामुळे पडताळा पाहण्यास सोईचें होईल.

पूर्वींचे आवृत्तींत मूळांतील अक्षरें न लागल्यामुळे जशीं समजलीं तशीं अक्षरें देऊन संशय प्रगट केला आहे. अशा स्थळांपैकीं पुष्कळ ठिकाणीं तर्कानें मूळांत शुद्ध अक्षरें कोणतीं असावीत तें संदर्भावून व मोडी वाचनाच्या संभाव्य चुकांवरून ठरवून दुरुस्ती केली आहे. अगणखीहि दुरुस्ती करतां येणें शक्य आहे. परंतु मूळ कागद हल्लीं पहाण्यास मिळण्यासारखे नसल्यामुळे सर्वच दुरुस्त्या करितां आल्या नाहींत.

कठीण शब्दांचा कोश शेवटीं निराळा दिल्यामुळे अर्थाच्या टीपा मजकुराच्या खाली आल्या नाहींत. फक्त महत्त्वाच्या व सर्वसंदर्शक टीपाच काय त्या मजकुराखाली आल्या आहेत व टीपांची संख्या कमी झाली आहे. तेच तेच कठीण शब्द पुनः पुनः आल्यामुळे या नवीन पद्धतीनें पुनरावृत्ति टाळतां आली आहे.

दुसऱ्या कागदपत्रांशीं अगर ग्रंथांशीं संबंध दाखविणाऱ्या टीपा देण्याचा प्रथमचिन्तार होता, परंतु असें करणें फारच त्रासाचें झालें असतें, त्यामुळे ग्रंथाच्या प्रकाशनास उशीर लागला असाता. शिवाय हल्लीं सर्व साधनांचा उपयोग करून लिहिलेले इतिहासग्रंथ प्रसिद्ध झाले असून त्यांतच “पत्रें व यादी” या ग्रंथाचाहि उपयोग केलेला असल्यामुळे तो विषय काढतांच सर्व संबद्ध साधनांचा उल्लेख एके जागीं मिळण्याची सोय झाली आहे. यांमुळेहि वरील गोष्ट अनवश्यक वाटली.

या ग्रंथांतील काहीं कागदपत्रें फार महत्त्वाचीं व कांहीं कमी महत्त्वाचीं आहेत. त्यांची निवड करून फक्त महत्त्वाचेच कागद पुनः छपावे असेंहि एकदां वाटलें, परंतु यांतहि एक अडचण अशी होती कीं, एकास जें पत्र निरूपयोगी वाटेल तेंच दुसऱ्यास उपयोगी असें वाटण्याचा संभव आहे. सबब सर्वच पत्रें छापून त्यांची चिकित्सा करण्याचें काम वाचकांवर सोपविलें आहे.

या पुस्तकाच्या गुणदोषाविषयी प्रकाशक जबाबदार नाहींत. तें काम पूर्णपणें संपादकांचें आहे. शक्य ती काळजी घेऊनहि या पुस्तकांत पुष्कळ दोष राहिले असतील. परंतु त्यांबद्दल वाचक आम्हांस क्षमा करतील अशी आशा आहे.

“पत्रें यादी”तील ऐतिहासिक मजकुरासंबंधी कै. राजवाडे व खरे यांच्या खंडांच्या प्रस्तावनेप्रमाणें सारांशरूपानें दिग्दर्शन पुढें केलें आहे. ग्रंथांतील सर्वच पत्रें एकमेकांशीं

संबद्ध नाहीत. व मधील पुष्कळ भाग गळलेला आहे. परंतु ज्यांना सर्वच ग्रंथ वाचण्याची सवड अगर इच्छा नाही, त्यांना साधारण कल्पना येण्यास पुढील मजकुराचा उपयोग होईल.

या ग्रंथांत शिवपूर्वकालीन लेख फारसे नाहीत. ले. ६ मध्ये शहाजीची कैफियत दिली आहे, तीत शिवपूर्वकालीन मजकूर बराचसा आहे व शहाजीच्या वेळच्या प्रसिद्ध व्यक्तींचा बराचसा निर्देश आहे. बाकीचे सर्व लेख शिवकालीन व उत्तरकालीन आहेत. ले. १४, १८, १९, २०, ३१ हे लेख कोल्हापुरकर संभाजी व शाहूराजे यांमधील तहाचे आहेत. त्यांनी उभयतांच्या मुलखाच्या हद्दी निश्चित केल्या आहेत. ले. २६ हा डच वखारीवाल्याशी संभाजी कोल्हापुरकर यांनी केलेल्या तहाचा आहे. ले. २७ हें भोपालजवळ बाजीराव पेशव्याने निजासुल्मुल्कास अडवून त्याचा मोड केला, त्यावेळेचे खुद्द बाजीरावाने ब्रम्हेंद्रस्वामीस लिहिलेले पत्र आहे.

ले. २९, ३०, ३१, ३२, ३३ हे चिमाजी आपाने वसई घेतल्याबद्दलचे आहेत. वसई घेणे किती दुरापास्त होतें व त्या विजयाचे महत्त्व मराठ्यांस किती वाटलें हें चिमाजी आपाच्या पत्रावरून दिसतें. या वेळ्याचे बरेच तपशीलवार वर्णन ले. ३१ मध्ये आहे. “फिरंगी यांनीं दो हिंमतीची व मर्दुमीची सीमा केली,” “फिरंगियांसारखे झुजणार,” “टोपकर अभिरूप होत.” या उद्धारांवरून उभयपक्षांच्या पराक्रमाची कल्पना येते.

बाजीराव व नानासाहेब यांच्या मागे पैशाची ओढ किती असे याची कल्पना येण्याजोगी स्थळें पुष्कळ आहेत. पेशव्यांच्या मागे सर्व राज्याची काळजी; परंतु इतरांना त्यांची कांहींच फिकीर नसे. प्रांतांचे सुभेदार, सरदार, कमावीसदार वसूल वेळच्या वेळीं पाठवीत नसत व कित्येक तर अगदींच डोईजड असत. नागपूरकर भोसले यांनी पेशव्यांस कधींच मनापासून मदत केली नाही. उत्तर हिंदुस्थानांतील कमावीसदारहि निरनिराळ्या सबबी सांगून वेळ मारून नेत, (ले. १४८, १४९, १५८) त्यामुळे बाजीरावासारख्या पराक्रमी पुरुषासहि सावकारांची मनधरणी करावी लागे. ब्रम्हेंद्रस्वामी व कायगांवकर दीक्षित यांची कांहींशी गुरु म्हणून तर बऱ्याच अंशी सावकार म्हणून खुशामत करावी लागे, व तेहि या परिस्थितीचा फायदा घेत असत. बाजीरावाचा मृत्यु होतांच दीक्षितांनीं रकमेचा तगादा लावला व पुढे दुहोत्रा व्याज घेऊं म्हणून सांगितले, त्यावर चिमाजी आपा व नानासाहेबांना “दुहोत्राचा करार करावा असें काय आहे ?” असें लिहून कांहीं रकम दिली (ले. ३६-३७) तसेंच सदाशिवरावाने ब्रम्हेंद्रस्वामीस “स्वामींनीं पैकियाविषयीं चार महिने कृपा करावी ” असें म्हणून स्वामीस थांबविलें (ले. ४२).

ले. ४९, ९२, १४४, १६६, १८६, १८९, १९५ वरूनहि पैशाच्या अडचणीची कल्पना येईल. ले. १२७ यांत तर राज्यास हा कर्जाचा क्षयरोग लागला आहे असें म्हटलें आहे. बंगालचे मोहिमेवरून पैसा आणावा (ले. १६६), दिल्लीची वजीरी दुसऱ्यांस देऊन पैसा मिळवून कर्ज वारावें (ले. १६७), वगैरे मनसुबे केले पण कर्जाची ओढ मिटली नाही.

शाहूच्या कारकीर्दीच्या अखेरीस राजक्रियांचें वर्चस्व कारभारांत होऊन शाहू कसा

शक्तिहीन झाला होता हें ले. ५४, ५५, ५९ वरून दिसतें. “ उभयतां महालचें अति प्राबल्य जहालें आहे, ” “ राजश्री स्वामीचें सरकार कर्जदार झालें व खर्च महालाचे अनिवार, नित्य कथळे..... घरच्याच कारभारांत राजश्री-स्वामी दंग आहेत. ” शाहूनंतरहि तारा-बाईच्या व पेशव्यांच्या बिघाडाची अनेक पत्रें आहेत. (ले. ७८, ८१).

ले. ७९ पासून उत्तर हिंदुस्थानांतील मसलतीचीं पत्रें आहेत. जयाजी शिंदे व मल्हाराव होळकरयांनीं अहमदखा बंगस व बहादुरखा रोहिल्याचा केलेला पराभव व वजीराचा केलेला पाठपुरावा (ले. ७९), दत्ताजी शिंद्याचा पराक्रम (ले. ८३), क्षेत्रें सोडविण्याची मसलत, मारवाडांत बिजेसिंगाशीं युद्ध ले. (१६६, १६७, १७१), जयाजीचा दग्यानें खून (ले. (१३९, १४३), वगैरे हकीकती समकालीन लोकांच्या लेखणीतून आपणांस वरील पत्रांतून वाचावयास मिळतात.

वरील भानगडीं हिंदुस्थानांत चालूं असतां “ सा सुभे दक्षण सोडवावी या कामाची पाळी आहे. ” (ले. ९२) अशी स्थिति दक्षिणेंत आली होती. वृद्ध निजामुलमुल्क चीनकिलिचखान हा इ. स. १७४८ मध्ये मरण पावला व त्याचे मागें गादीबद्दल भांडणें सुरू झालीं. वडीलपुत्र गाजीउद्दीन ऊर्फ फेरोजजंग हा दिल्लीस दरबारांत होता, त्यानें मराठ्यांचे सरदार शिंदे होळकर यांशीं मदतीचें बोलणें लावलें. इकडे सलाबतजंग यानें नानासाहेबांशीं बोलणें लावलें व जानबा निंबाळकर, सयद लष्करखान, रामदासपंत यांजकडे नानासाहेबांनीं राजकारणें सुरू केलीं. गाजीउद्दीन इकडे येईना व तो आल्याशिवाय दक्षिणच्या कारस्थानास रंग चढेना. पातशहा व वजीर यांचे कारस्थानास गुंतलेले सरदार शिंदे व होळकर यास नानासाहेबानें दक्षिणेंत बोलावलें, परंतु तेहि येईनात. नानासाहेबाजवळ फौज थोडी, शिवाय आपसांतील शत्रु दामाडे, गाईकवाड, भोसले, प्रतिनिधि यांची पेशव्यास खाली ओढण्याची घडपड, यांमुळें “ दक्षिण मोकळी करण्याचा ” पेशव्याचा जन्माचा प्रयत्न सिद्धीस गेला नाहीं. या घडामोडीचें रसभरित वर्णन ले. ९९ मध्ये खुद्द नानासाहेबानें केलें आहे. त्यामुळें त्याचें हृदय स्पष्ट होतें. हें अस्सल पत्र त्यावेळच्या अंतःस्थ गुंतागुंती कळण्यास फार महत्त्वाचें आहे. शिवाय याच संबंधाचे ले. ८४, ९०, ९५, १०२, १०७, १०९ पहावे. राजकारणाच्या लटपटींतही जबाबदार पेशव्यांना आपले शब्दाची व नांवलौकिकाची बरीच किंमत होती हें ले. ८४, १०२ वरून दिसेल.

ले. १६२ हें पत्र राघोबादादानें लाहोर घेऊन अबदालीस शह दिला त्याबद्दलचें आहे व लेखक अंताजी माणकेश्वर यानें दादास सुचविलें आहे कीं पठाण पुन्हां पंजाबांत येतील. परंतु राघोबादादानें तेथें स्वतः छावणी न करतां अगर कोणी कर्तबगार सरदार पाठवून आपलें ठाणें पक्कें न करतां परत भरारी मारली व मागें सर्व मुख्य मोकळा सोडला, त्यामुळें अबदालीचा मार्ग मोकळा राहून त्याचा परिणाम परंपरेनें पानिपतच्या युद्धांत कसा भोवला हें दिसून येईल. चाणाक्ष नानासाहेबाच्या हें लक्षांत आलें होतें व दादांनीं ठेवलेला अर्दानाबेग मृत्यु पावल्यावर दत्ताजी शिंद्यानें लाहोरास जाऊन राहावें म्हणून लिहिलेंहि होतें. (ले. १६५), परंतु त्याप्रमाणें वागणूक घडली नाहीं.

पानिपताचे युद्धाबद्दल एकहि पत्र या संग्रहांत नाही. नानाफडणीसाचें आत्मचरित्र (ले. १९२) यांत थोडासा मजकूर आहे, व लढाईनंतरच्या पळापळीची व मोठमोठ्या पुरुषांच्या व स्त्रियांच्या आपत्तीची हृदयद्रावक हकीगत त्यांत दिली आहे. सदाशिवराव भाऊचा शोध लढाईनंतर सर्वत्र झाला. त्यापैकी नानासाहेबानें नाना पुरंदरे यांस लिहिलेलें एक पत्र (ले. १८७) आहे व त्यांत भाऊसाहेबाची खबर आणण्यास सांगितलें आहे. पानिपतचे लढाईनंतर उत्तर हिंदुस्थानांतील मराठ्यांची सत्ता कमी होऊन सर्वांनीच उठाव केला. त्यांतच हुंदेल्यांनी सर्व हुंदेलखंडांतून मराठ्यांचा अमल उठविला. तेव्हां पेशव्यांनी नागपुरकर जानोजी भोंसल्यास पाठवून आपले सरदारांची बाजू सांभाळली व आपला अमल कायम केला (ले. १८८). तसेंच जाटांनीहि उचल केली. त्यावर गोपाळराव गणेश वगैरे सरदार खाना केले; व मागाहून खुद राघोबादादा हिंदुस्थानांत गेला व कांहीं स्वस्थता झाली (ले. १९३, ९४). मल्हारराव होळकर दक्षिणेंत आल्यामुळें उत्तरेकडील बाजूलंगडी पडली, ती सावरण्याचा प्रयत्न नारोशंकर करीत होता (ले. १९६).

ले. २५३ ते ३९३ हे इंग्रजांविरुद्ध नाना फडणीसानें चालविलेल्या युद्धासंबंधीचे इ. स. १७८०-८२ दरम्यानचे आहेत. सर्वाई माधवरावांचे कारकीर्दीत सुद्धा राघोबादादाचा पक्ष धरून इंग्रजांचें कारस्थान चालूच होतें. पूर्वी वडगांवच्या तहानें इ. स. १७७९ मध्ये इंग्रज नरम पडून त्यांनी राघोबादादास मराठ्यांच्या ताब्यांत देऊन साष्टीसह सर्व प्रांत परत दिला होता, परंतु तो तह इंग्रजांनी पाळला नाही. नानांनी यावर इंग्रजांची पुरीच खोड मोडण्याचा निश्चय करून इंग्रजांविरुद्ध जंगी संघ तयार केला. शिंदे, होळकर, भोंसले वगैरे मराठे सरदार, निजाम व हैदर यांची एकजूट करून चोहोकडून इंग्रजांशी एकदम युद्ध सुरू केलें. त्याची हकीकत या पत्रांत पहावयास सांपडेल. नाना फडणीसाची करामत या युद्धांत बांगली निदर्शनास आली.

ले. ३९७ हा सर्वाई माधवरावांचे लग्नाच्या व्यवस्थेसंबंधी आहे व फार मनोरंजक आहे. यांत लग्नांतील निरानिराळीं कामें व त्यांचा बंदोबस्त फार बारकाईने नेमून दिला आहे. राजकारणाच्या दृष्टीने हें टिपण महत्त्वाचें नाही, परंतु उच्च वर्गाच्या मराठ्यांच्या लग्नाच्या रितीमाती व ऐश्वर्य यांचें हें स्मारक आहे.

ले. ३९८ पासून ४५० चे कागद नाना फडणिसाच्याच कारभाराचे सर्वाई माधवरावांच्या काळाचे असून तदुत्तर खर्ज्याच्या लढाईचा पोवाडा व तपशीलवार दिनचर्या आहे. गणपुढचे कागद दुसऱ्या बाजीरावाच्या राजवटीचें नानाविध बाबतींचे व ऐतिहासिक महत्त्वाचे आहेत. विशेषतः ले. ४७५ चे कागदांत एकंदर मराठी राज्याची उपज व सरंजामी रदारांची पथकें व त्यांचें खर्च दाखविले आहेत. ते सर्व तपशीलवार व अभ्यसनीय आहेत.

ले. ४८९-९० यांतील शकावली अत्यंत बहुमोल समजली जाते. ले. ४९१-९७ देतो निरनिराळ्या पेशव्यांच्या हकीकती व वंशावळी आहेत, त्याही बहुधा ज्या त्या-ठीच अस्सल टिपणांच्या आधारे बनाविलेल्या दिसतात. अशा रितीने या पुस्तकांत आलेले

पंचशत कगद हेच महाराष्ट्राच्या इतिहासाचा पाहिला मुख्य गाभा होत. मासिकांत विखुरले गेल्यामुळे त्यांजकडे अभ्यासकांचें लक्ष प्रथम ब्यवास्थितपणें जाऊं शकलें नाहीं. आतां तरी चित्रशाळेच्या मालकांनीं हें खर्चाचें ओझे अंगावर घेतलें, हा त्यांचाच इतिहासावर उपकार आहे. सारांश या दुर्मीळ ग्रंथाच्या पुनर्मुद्रणानें मराठ्यांच्या इतिहासाच्या अभ्यासाला नवीन सोय होईल, अशी आशा आहे.

गोविंद सखाराम सरदेसाई.

यादव माधव काळे.

विनायक सदाशिव वाकसकर.

प्रथमावृत्तीचें मुखपृष्ठ

काव्येतिहास-संग्रह

[३१]

ऐतिहासिक पत्रें यादी वगैरे

[हे ५०१ लेख]

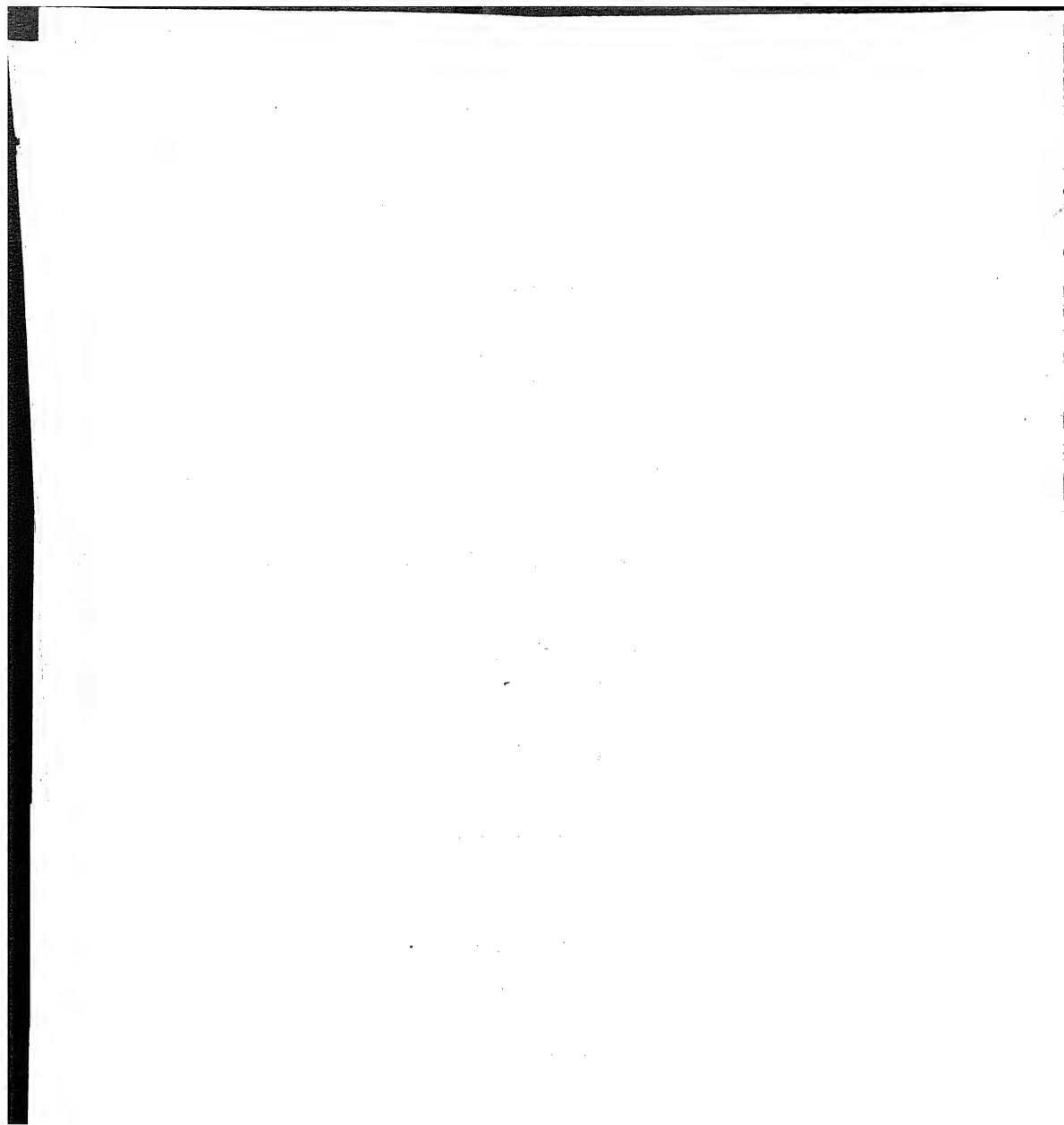
अर्थघोतक व इतर माहितीच्या टीपांसह

काशीनाथ नारायण साने, बी. ए. (डेक्कन कॉलेज)

यांणीं प्रकाशित केले

शालिवाहन शके १८११

श्री

महाराष्ट्राच्या भाषेचा व इतिहासाचा

आस्थापूर्वक अभ्यास करूं

इच्छिणाऱ्या सज्जनांस

हा ग्रंथ

परम प्रेमपूर्वक अर्पण करितों.

-ग्रंथ-प्रकाशक (का० सं०)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

रा. ब. साने यांचें हस्ताक्षर.

~~सन् १९२२~~

सन् १९२२
२१/१२

Dear Popurkar

I send the balance
of the Aryabhinash Press by
an insured letter - You will get it
on Monday - The letter contains the
particulars - This is ^{an} intimate
to you - Yours affectionately

K. B. Sane

P.S.

Which check the Deccan Bank
again regarding which I wrote to you
the day before yesterday?

K. B. S.

अनुक्रमाणका.

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
१	खेम सावंत	लखम सावंत	५-३-१६५९	तहनामा.
२	"	"	२१-६-१६७३	कानूजाबता अष्टप्रधानांची कामें.
३	"	"	२९-५-१६८८	यादी घोरपडे यांचे सरंजामाबद्दल.
४	रामचंद्र नीलकंठ	संताजी घोरपडे	२९-७-१६९२	भिरज देशमुखीची सनद.
५	छत्रपती शिवाजी	कृष्णाजी भास्कर पंडित	२२-४-१७१२	इनामपत्र-कलबस्ते गांव.
६	"	"	इ. स. १७१२	कैफियत शहाजी भोसले.
७	शंभु छत्रपती	वतनदार अधिकारी	२४-१२-१७१४	पायरे गांवचा मुकासा.
८	शंभु छत्रपती	देशाधिकारी	२-११-१७१७	अडेली गांव नागणप्रभूच्या बायकांस इनाम
९	"	"	१७१८ इ.	राणाजी व उदाजी चव्हाणाची हकीकत.
१०	"	देशाधिकारी	१७-७-१७१८	यादी युवराजा व अष्टप्रधान यांची वडें.
११	कान्हाजी आग्ने	फोंड सावंत	८-९-१७२०	राघोबळाळ देसाई यांस सनद.
१२	शंभु छत्रपती	चांदोजी जाधव	२७-१०-१७२०	कजकेड.
१३	दादभट उपाध्ये	संभाजी कोल्हापुरकर	२-५-१७२१	सिंधुदुर्गाची वसाहत व मिळुकी वतन.
१४	शाहू राजे	अंबाजीपंत पुरंदरे	३०-१-२२५	तहनामा.
१५	बाजीरावबळाळ	अंबाजी पुरंदरे	फेब्रु. १७२७	तांबडतोव येण्याबद्दल पत्र.
१६	शाहू	अंबाजी पुरंदरे	१२-३ १७२७	बाजीरावास निजामावर हल्ल्याची आज्ञा.
१७	शंभु छत्रपती	कृष्णाजी प्रतिनिधि	११-७-१७२८	कामाबद्दल आज्ञा.
१८	शंभु छत्रपती	नीलकंठराव त्रिंबक	८-८-१७३०	शाहूशी तहाच्या शर्ती.

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
१९	शाहू राजे	संभाजी करवीकर	१३-४-१७३१	तहनामा नकल.
२०	शाहू	संभाजी	१३-४-३१	तहनामा.
२१	शाहू	सुभानराव मोरे	१६-४-१७३१	कोपल संभाजीच्या स्वाधीन करण्याची आज्ञा.
२२	बाजीराव	अंबाजीपंत पुरंदरे	२४-५-१७३३	हबशी यांचे मसलतीसंबंधी.
२३	लक्ष्मीबाई आणि	शाहू राजे	इ. १७३४	मानाजी आंग्रयाविरुद्ध तक्रार.
२४	बाजीराव	ब्रह्मदेव स्वामी	इ. १७३४	मोघस पत्र.
२५	बाजीराव बळाळ	नारायण दीक्षित	२४-७-१७३५	मथुरेनजीक दहा गांव देऊं.
२६	शंभु छन्नपती	वलदेज (डच)	२-३-१७३६	तहनामा
२७	बाजीराव	ब्रह्मदेवस्वामी	८-१-१७३८	भोपाळनजीक निजामाचा मोड.
२८	चिमाजीआपा	"	११-१-१७३८	सदरहू
२९	"	"	४-३-१७३९	वसईवर लगट करतो.
३०	बाळाजी बाजीराव	"	१७-४-१७३९	वसईचे वर्तमान.
३१	"	"	१२-५-१७३९	वसईच्या वेड्याची हकीकत.
३२	चिमाजीआपा	ब्रह्मदेवस्वामी	१३-५-१७३९	वसई फतेहें वर्तमान, पुतल्या नजर.
३३	"	"	१५-६-१७३९	वसईच्या वेड्याची हकीकत व सामान.
३४	बाजीरावबळाळ	नारायणदीक्षित	इ. १७४०	रांजणगाव मुकाशा बद्दल.
३५	चिमाजी	ब्रह्मदेवस्वामी	१०-४-१७४०	संभाजी आंग्र्याचा मोड.
३६	चिमाजी व बाळाजी बाजीराव	नारायण दीक्षित	२९-९-१७४०	व्रतें, कर्जें वगैरे.
३७	चिमाजी	वासुदेव दीक्षित	१३-११ १७४०	नारायण दीक्षितास पंधरा हजार रु. दिले.
३८	बाळाजी बाजीराव	ब्रह्मदेवस्वामी	१४-१-१७४१	चिमाजी आपाचा मुत्यु.
३९	मानाजी आंगरे	बाळाजी बाजीराव	२५-३-१७४१	मामुली.
४०	बाळाजी बाजीराव	ब्रह्मदेवस्वामी	२४-४-१७४४	जनार्दनपंताचें लग्न.

(३)

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
४१	नारायण दीक्षित	बाळाजी बाजीराव	२४-१२-१७४१	रामाजी केशव याची शिफारस
४२	सदाशीव चिमणाजी	ब्रह्मदेवस्वामी	१९-१-१७४३	पैक्याबद्दल.
४३	शाहू राजे	"	१६-२-१७४३	पत्र आल्याबद्दल आभार.
४४	"	बापूजी भोमराव	२९-८-१७४४	पत्र यावे.
४५	बाळाजी बाजीराव	"	८-५-१७४५	राधो गोविंदस मदत करा.
४६	"	बाळाजी बाजीराव	२९-५-१७४५	मोगलाचा कजिया मिटता घ्यावा.
४७	सदाशिवराव भाऊ	ब्रह्मदेवस्वामी	२-६-१७४५	बाबूजी नाईकास कर्नाटकचा मामला.
४८	बाळाजी बाजीराव	बापूजी बाजीराव	२६-७-१७४५	मोघम.
४९	सदाशिवराव भाऊ	मल्हाराव होळकर व	२२-१२-१७४५	फौजेच्या खर्चाबद्दल वगैरे
५०	बाळाजी बाजीराव	जयाजी शिंदे	१०-४-१७४६	अर्जुनसिंगास मदत.
४१	"	"	७-६-१७४६	जैतपुर घेतल्याबद्दल शाबासकी.
५२	"	"	८-६-१७४६	बुंधेल्यावराल मोहोम.
५३	"	"	१७-७-१७४६	पुढाल बातमी पाठवा.
५४	नाना पुरंदरे	नानासाहेब पेशवे व सदा-	२९-८-१७४६	साताऱ्याचे वृत्त, रघूजीस कर्नाटक.
५५	बाळाजी बाजीराव	शिवराव	२१-१०-१७४६	शाहूचा निरोप घेण्यास साताऱ्यास.
५६	"	रामचंद्रबाबा शेणवी	२२-१०-१७४६	दत्तिसकरांची आगळी क.
५७	"	"	२४-१०-१७४६	अर्जुनसिंगाची जागा बुंधेल्याकडून परत.
५८	"	"	२८-१०-१७४६	"
५९	"	"	१६-१२-१७४६	शाहूच्या दरबारचे वर्तमान.
६०	"	"	२१-२-१७४७	बाबूजी नाईकास कर्नाटकांतून काढणे.
६१	"	"	२२-२-१७४७	सोधे, बिंदरूर, सावनरूकडाल हुकीकती.
६२	"	"	६-५-१७४७	सर्व हालचालींची खबर.

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
६३	नानासाहेब	"	२१-५-१७४८	निजामुल्लुकाचा नासरजंगस उपदेश.
६४	"	मल्हारराव व जयाजी	१३-७-१७४८	राघोजी भोसल्याची कटककडे पिछेहाट.
६५	सदाशिवराव भाऊ	धोबाबा पुरंदरे	१७४८	निजाम, गाइकवाड लाहोरकडील हकीकती.
६६	"	"	१७४८	नोविंदराव दामाडे याची मसलत.
६७	नानासाहेब	रामचंद्रबाबा	१७४८	सफदरजंगस मदत, काशी त्याचे ताब्यांत.
६८	बाळाजी बाजीराव	वासुदेव दीक्षित	१५-१०-१७४९	मोघम
६९	नानासाहेब पेशवे	नाना पुरंदरे	१५-११-४९	किरकोळ बाबी
७०	सदाशिवराव भाऊ	नाना पुरंदरे	१७५०	कनाटिकचा मामला व इतर बाबी.
७१	सदाशिवराव भाऊ	नाना पुरंदरे	१७५० डिसेंबर	दामाडे, सातारा वेगरे प्रकरणी.
७२	नाना सा.	जयाजी शिंदे	१७५१ जानेवारी	दामाडे, रामचंद्रबाबा, गंगोबा तात्या इ०
७३	नाना सा०	वासुदेव दीक्षित	२०-१-१७५१	निजामाबद्दल मसलती.
७४	सदाशिवराव भाऊ	नाना पुरंदरे	३०-३-१७५१	गायकवाडाचा मोड
७५	नाना सा०	नाना पुरंदरे	३१-३-१७५१	गायकवाडाचा पराभव, पुढील घोरण.
७६	नाना सा०	वासुदेव दीक्षित	२२-४-१७५१	औरंगाबादेहून ऐवज पाठवणे.
७७	सदा० भाऊ	नाना पुरंदरे	११-५-१७५१	सातारचे राजकारण.
७८	नाना सा.	मल्हारराव होळकर व जयाजी शिंदे	२२-५-१७५१	ताराबाईची मध्यस्ती, सलोखा फसला.
७९	नाना सा.	जयाजी शिंदे	२२-५-१७५१	बहादुरखा रोहिल्याचा पराभव.
८०	नाना सा०	मल्हारराव होळकर व जयाजी शिंदे	२३-५-१७५१	रेवा मुकुंदपूरचा पैसा उगवत नाही.
८१	नाना सा०	जयाजी शिंदे	१७५१ मे.	ताराबाईशी विवाह, शिंदे यांस इशारा.
८२	नाना सा०	साबाजी शिंदे	१०-६-१७५१	शाबासकी.

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
८३	नाना सा०	जयाजी शिंदे	१०-६-१७५१	अहमदखान पठाण बुडाविला.
८४	"	मल्हार० व जयाजी	११-६-१७५१	गाजीउद्दीन व सलाबतजंग संबंधी धोरण.
८५	"	वासुदेव दीक्षित	१२-७-१७५१	निजामशाहीच्या राजकारणी मसलती.
८६	"	"	११-९-१७५१	जानबा निबालकर व रामदासपत.
८७	"	शिंदे, होळकर	२९-९-१७५१	सय्यद लफ्फरखान व जानबा निबालकर
८८	नानासा०	शिंदे, होळकर	८-१०-१७५१	गाजीउद्दीनास फक्त वरवर अनुकूल आहेत.
८९	"	"	८-१०-१७५१	सलाबतजंग व गाजीउद्दीन,
९०	"	"	८-१०-१७५१	गाजीउद्दीन यास खान आलमची थैली.
९१	"	वासुदेव दीक्षित	१७५१ सप्टेंबर	गाजीउद्दीनास रामचंद्र जाधवराव, जानबा
९२	"	रामाजीपंत दामोळकर	१६-१२-१७५१	निबालकर व खान आलम यांच्या थैल्या.
९३	उदाजी चव्हाण	नाना सा०	१७५१	नवाब बोहिर निघाले. घुठें मनसुबा काय ?
९४	नाना सा०	वासुदेव दीक्षित	१७५२ जानेवारी	जयापास पत्र, मल्हारबाचे बुद्धीस भेद.
९५	"	"	१७५२ जानेवारी	लिंगोपंतास पाठविलें आहे. मनसुबा कळवावा.
९६	"	जयाजी शिंदे	१२-२-१७५२	सोघम.
९७	नाना सा०	जयाजी शिंदे	१२-२-१७५२	निजामाचें पेशव्यास जहागिरीची कबुली.
९८	"	"	१२-२-१७५२	मल्हारराव होळकराच्या इमानाचा बेल.
९९	"	"	७-३-१७५२	भंडार पाठविला तो पावला.
१००	"	"	"	घराळ प्रकार, मनसुब्याचा तपशील पाठवूं.
१०१	"	"	"	इकडील अडचणी व पेशाची ओढाताण,
१०२	"	"	"	उन्ही ज्येष्ठमासी याचें म्हणजे मनसुबे सांगूं.
१०३	"	"	"	म्हणून निकडीचें पत्र.

(६)

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
९९	नानासाहेब	शिंदे, होळकर	२७-३-१७५२	शिंदेहोळकरांस दोष. दक्षिणेकडील व अंतस्थ भानगडींची महत्त्वाची माहिती.
१००	"	बापूजी भिवराव	८-४-१७५२	सय्यदलकरखानास तंबी देऊन त्याजकडून आपले मुद्दे मान्य करून घेतल्याची शाबासकी.
१०१	रघुनाथ बाजीराव	जयाजी शिंदे	२४-५-१७५२	रामदासपंत व निजाम, ताराबाई, दादोबा प्रतिनिधी यांची माहिती.
१०२	नाना सा.	शिंदे, होळकर	३१-५-१७५२	आपलेंकडे दोष न येईल अशा रीतीनें सला-बतजंग यासंबंधीं मसलत.
१०३	नाना सा.	जयाजी शिंदे	१८-७-१७५२	गाजीउद्दीनास ताराबाई व महादोबा पुरंदरे यांचा मजकूर.
१०४	"	वासुदेव दीक्षित	२०-७-१७५२	गाजीउद्दीन बन्हाणपुरास येतांच औरंगजाबादेस त्याची द्वाही फिरवावी अशी मसलत.
१०५	"	"	२५-७-१७५२	सय्यदलकरखान व गाजीउद्दीन.
१०६	"	"	२५-७-१७५२	गाजीउद्दीन नर्मदा उत्तरून आले.
१०७	"	"	२७-७-१७५२	शिंदे होळकर व गाजीउद्दीन.
१०८	जयाजी शिंदे	भाऊसाहेब	३१-७-१७५२	नर्मदा उतरलों. तुम्ही लौकर मिळावें.
१०९	मल्हारराव होळकर व जयाजी शिंदे	भाऊसाहेब	९-८-१७५२	
११०	नाना सा.	शिंदे, होळकर	६-१०-१७५२	रामचंद्र जाधवाचे मनसबदारांची यादी.
१११	हणमंतराव निंबाळकर	जयाजी शिंदे	१५-१०-१७५२	बीड प्राण्यास लंकरचा उपद्रव होऊं नये.
११२	राघोबादादा	दत्ताजी शिंदे	२२-१०-१७५२	तुम्ही लांब लांब मजला मारून लौकर यावे.

(७)

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
११३	मानाजी आंगरे	नाना सा०	१०-१२-१७५२	रामाजी महादेव व नारो त्रिंबक तळेकर सागरगडावर हल्ला.
११४	नाना सा०	वासुदेव दीक्षित	२५-१-१७५३	सलाबतजंगाशी सल्ला. दादाची गुजराथेत रवानगी.
११५	नाना सा०	जयाजी शिंदे	६-२-१७५३	तुम्ही भोजन करून लौकर येणं.
११६	रघुनाथ बाजीराव	वासुदेव दीक्षित	२७-३-१७५३	अहमदाबाद झुझत आहे.
११७	जयाजी शिंदे	रामाजीपंत भाऊ	२८-४-१७५३	असाम्याचे हिशेब आम्ही गोंध्यास आलों.
११८	यशवंतराव दामाडे	बाळाजी बाजीराव	६-१०-१७५३	बैळ पाठविले. हाशीलाचा उपसर्ग नको.
११९	रघुनाथ बाजीराव	वासुदेव दीक्षित	३-६ १७५४	मथुराप्रांती दहा गांव व द्वारकेकरिता पांच गावांची मागणी.
१२०	बाळाजी बाजीराव	वासुदेव दीक्षित	३-६-१७५४	आम्ही कर्नाटक कचेधरीहून आलों.
१२१	रघूजी भोसले	वासुदेव दीक्षित	३०-७-१७५४	पत्र पावले.
१२२	गणेश कृष्ण	दीक्षित	१-८-१७५४	दिक्षिहून सर्व बातम्या कळवितो.
१२३	रघुनाथ बाजीराव	जयाजी शिंदे	१९-८-१७५४	सुरजमल जाटाकडिल वसूल आला काय ?
१२४	नाना सा०	जयाजी शिंदे	२०-८-१७५४	कृष्णगड फत्ते केल्याची बातमी कळली.
१२५	"	"	३-९-१७५४	मारवाडच्या युद्धा बदल सल्ला.
१२६	"	"	३-९-१७५४	विजयादशमीनंतर स्वारीस निघू.
१२७	"	"	३-९-१७५४	कर्जाची ओढ, तुमचेकडून पैसा येत नाही.
१२८	नाना सा०	जयाजी शिंदे	४-९-१७५४	वर प्रमाणे.
१२९	सदाशिव विमणाजी	जयाजी शिंदे	५-९-१७५४	राघोबादादांचे सेटारीस दिक्षास आलों.
१३०	बाळकृष्ण दीक्षित	वासुदेव दीक्षित	२-११-१७५४	

(८)

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
१३१	बाळाजी बाजीराव	रामाजी अनंत दामोळकर	१५-११-५४	विजेसिंगाचा परामभव केला. रामसिंग
१३२	गंगाधर यशवंत चंदचूड	रामजी अनंत दामोळकर	१७५५ जानेवारी.	स्थापिला. गोहदकराण्याचें पारिपत्य करावें.
१३३	बाळाजी बाजीराव	वासुदेव दीक्षित	२७-२-१७५५	रोहिल्यांचे मामलतीचा वसूल आला.
१३४	महादजी अंबाजी पुरंदरे	मुराराव घोसडे गुत्तीकर	१४-४-२७५५	टोक्यास येऊन मेठावे. सय्यद लष्करखान
१३५	सखाराम भगवंत	जयाजी शिंदे	१७५५ मे	याचा दिवाण बरोबर आणावा.
१३६	बाळाजी बाजीराव	वासुदेव दीक्षित	२३-६-१७५५	मोघम.
१३७	बाळाजी बाजीराव	वासुदेव दीक्षित	२७-७-१७५५	विजेसिंगाबद्दल मनसुबा काय आहे ?
१३८	नाना सा०	जयाजी शिंदे	३१ ७ १७५५	सय्यद लष्करखानाचें निरोपाची संशयनिवृत्ति.
१३९	बाळाजी बाजीराव	रामाजी अनंत दामोळकर	३०-८-१७५५	श्रावणमासचे उत्सवास यावें.
१४०	"	वासुदेव दीक्षित	१९-१७५५	अंताजी माणकेश्वर समागमें निरोप पावला.
१४१	"	दत्ताजी शिंदे	१८-९-१७५५	मल्हारावास मायेंत राखावें.
१४२	"	रामाजी अनंत	२९-९-१७५५	जयाजी शिंदे यास दयानें मरण.
१४३	अंताजी माणकेश्वर	नानासाहेब	१७५६ जानेवारी	फिरंगियांचा भाव खराखुरा कसा आहे ?
१४४	नाना सा०	जनकोजी शिंदे	१७ ८-१७५६	अष्टछत्रीतीनें वागावें, निवळ शिपाईपरीनको.
१४५	दत्ताजी शिंदे	रामाजी अनंत	७-९-१७५६	दसऱ्यानंतर खासा स्वारी चाळीस हजार
१४६	दत्ताजी शिंदे	रामाजी अनंत	१५-९-१७५६	फौजेनिशी दत्ताजीचे मदतीस येईल.
१४७	दत्ताजी शिंदे	नाना सा०	२१-९-१७५६	विजेसिंगावरील मारवाडचे स्वारीचे वर्णन.
१४८	दत्ताजी शिंदे	नाना सा०	२१-९-१७५६	कोटयाचे खंडणीचे दहा लक्ष पाठवावे.
१४९	दत्ताजी शिंदे	नाना सा०	२१-९-१७५६	हिशेव श्रीमंतांस दाखवावा. आम्ही गंगा-
				तीरास जातों.
				ताळेबंद दाखवून यावें.
				झडत्या तयार नसल्याबद्दल जबाब,

(९)

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
१४८	दत्ताजी शिंदे	रामाजीपंत	३०-९-१७५६	हिशोबाबदल.
१४९	जानोजी भोसले	नाना सा०	२४-११-१७५६	वट्टाडचे मामलतीचा वसूल पाठविता.
१५०	हणमंतराव निंबाळकर	नाना सा०	१९-१२-१७५६	फिरंगोजी निंबाळकर याजबरोबर दोन हजार फौज पाठविली.
१५१	नाना सा०	दत्ताजी शिंदे	१७५६	गोविंदबाबा दीक्षित हे घरणे धरून बसले
१५२	रघुनाथ बाजराव	दत्ताजी शिंदे	१७५६	तरी त्यांची समजावीस करणे.
१५३	जानोजी भोसले	नाना सा०	७-२-१७५७	विष्णु महादेव गद्रे यांजकडून ऐवज आला
१५४	जानोजी भोसले	बासुदेव दीक्षित	२८-३-१७५७	असल तो पाठविणे.
१५५	"	"	३०-२-१७५७	आशेप्रमाणे फौजेसह गंगेकडे येत आहो.
१५६	बळवंतराव मेहेंदळे	नाना सा०	२-७-१७५७	उद्यां आम्हास दुधनातीरी कांडीवर भेटावें.
१५७	हणमंतराव निंबाळकर	दत्ताजी शिंदे	७-१२-१७५७	उंदरीच्या सुक्कामी येऊन जरूर भेटावें.
१५८	महादजी पुरंदरे	सोमेश्वरनाईक हरपन हल्लीं	१७५७	श्रीरंगपट्टणकर पैका देतात कीं नाही ?
१५९	गोपाळराव बापूजी	नाना सा०	१७५७	निजाम व पेशवे यांचा सलोखा करावा.
१६०	विठोजी पाटील	तिमाजी	१७-४-१७५८	संस्थानचा मामला चुकवावा. नाही तर
१६१	मुधोजी भोसले	राघोबादादा	४-५-१७५८	आम्ही फौज सुद्धां तुमचे प्रांतावर येतो.
				हिंदुस्त बुंधेले याने अमानसिगास मारून
				त्याने सरकारचा टिका न होता राजा झाला
				व खेदसिगांस काढून दिलें. तरी त्यांस पत्रे
				व फौज पाठविणे. बंदोबस्त करतो.
				भोरगांवचे पांढरीचे खरेदीखत.
				लाहोर घेतल्याबद्दल संतोष.

(१०)

लेखांक	कोणाकडून	कोणाला	तारीख	विषय
१६२	अंताजी माणकेश्वर	राघोबादादा	५-५-१७५८	लाहोरास छावणी करून राहण्याची सूचना.
१६३	मानाजी आंगरे	नाना सा०	१-६-१७५८	महादाजी खुनाथास पालखी देण्याबद्दल शिफारस.
१६४	बाळाजी बाजीराव	वासुदेव दीक्षित	८-९-१७५८	काशीबळाळाची हिंदुस्थानांत खानगी.
१६५	नाना सा०	रामाजी अनंत	१७-१२-१७५८	दत्ताजी शिंदे यांनी लाहोरास राहोवें.
१६६	"	"	२४-२-१७५९	लाहोर, बंगाला, पट्टणें, तिन्ही मसलती करून प्रयाग, काशी, अयोध्या सोडवून घ्यावी.
१६७	"	दत्ताजी व जनकोजी शिंदे	२१-३-१७५९	खुजाउद्दौला पन्नास लाख रु. व काशीप्रयाग देत असेल तर त्यास वजारी घावी.
१६८	"	"	२१-३-१७५९	अंताजी माणकेश्वर सुद्धांम उशीर लावून लबा- डीनें राहिले. कैद करून हुजूर पाठवावे.
१६९	राघोजी आंगरे	नाना सा०	२२-४-१७५९	उंदेरी व जंजीन्यावर सर्व आरमारें एकत्र करून हल्ला करावा याबद्दल खटपट.
१७०	"	भाऊ सा०	१९-४-१७५९	वर प्र० व वसईतून आरमार लौकर पाठवावें.
१७१	बाळाजी बाजीराव	रामाजी अनंत दाशोलकर	२-५-१७५९	खुजाउद्दौला, नजीबखान, वजीर, लाहोर, अंताजी माणकेश्वर वगैरे मनसुबे.
१७२	जसवंत निंबाळकर	राघोबादादा	१२-६-१७५९	लाला ब्रिजनाथकडून आमचे रुपये देववावे.
१७३	आनंदराव निंबाळकर	नाना सा०	१७५९ जुलै	अंजनरोड येथील बाजाराबद्दल.
१७४	जसवंत निंबाळकर	नाना सा०	८-७-१७५९	तोडी निरोप सांगण्याकरितां मनुष्य.
१७५	नारायण भास्कर	नाना सा०	२८-८-१७५९	गोवेकर गढेंनास पत्रें पाठवून सरकारचे आरमारास मदत करण्यास सांगावें.
१७६	"	"	२९-८-१७५९	सदरहु प्रकरणी.

लेखांक	कोणाकडून	कोणोंस	तारीख	विषय
१७७	दमाजी गायकवाड	कोणोंस	२९-८-१७५९	सांवत व गोवेंकर फिरंगी यांची लढाई व तहाची वाटाघाट चालली आहे.
१७८	नाना सा०	नाना सा०	१०-१०-५९	जंजीयाच्या हुबशास मदत न करावी, नाही तर तुमचें पारिपत्य करूं अशी तंबी.
१७९	"	नाना पुरंदरे	७-११-१७५९	हुबशी व कोळी प्रकरणी.
१८०	नानासा०	सदाशिवराव भाऊ	२१-१-१७६०	संगमनेरच्या आसाम्यावद्दल
१८१	नाना सा०	महोपतराव त्रिंबक पुरंदरे	८-२-१७६०	मोगलाशी लढाई तोफा व हत्ती पाडाव.
१८२	नाना सा०	भाऊसाहेब	२२-२-१७६०	रामाजी महादेव, व नारो त्रिंबक याज. मध्ये फिरून कलुषीता आली. दोघास कोसं बेट घेण्यास लावावें.
१८३	सदाशिवराव भाऊ	बजाबा पुरंदरे	१९-४-१७६०	आम्ही नर्मदापार झालों. पुढें जातों. तुम्ही घोड्यावर बसणें, लिहिणें, पढणें नीट करावें. खेळूं नये.
१८४	नाना सा०	विसाजी कृष्ण बिर्नावाले	१३-५-१७६०	तुम्ही शिरहट्टी घेतली. संतोष झाला.
१८५	"	बाबुराव रामरामी	१६-२-१७६१	सुभरसिंग याजकडील गाड्यांची वाटणी.
१८६	नाना सा०	गोविंद दीक्षित	२०-२-१७६१	पन्नास हजार कर्ज घेतलें.
१८७	"	नाना परंदरे	७-३-१७६१	भाऊसाहेब आल्याखेरीज तुम्ही न यावें. बाबूजी नाइकास अजमोपयंत खबरीसाठी पाठविणें (पाणिपतचें लढाई नंतर).
१८८	जानोजी भोसले	नाना सा०	८-५-१७६१	खेचावाड्याचें पारिपत्य करून सुंजेस आलों. गोविंदपंत बुंदेल्याची कुमक केली. वराड-प्रीतीची जपती करूं.

(१२)

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
१८९	नाना ना०	गोविंद दीक्षित	१२-५-१७६१	पंचवीस हजार कर्ज.
१९०	नाना सा०	रघुनाथ हरी	२८-५-१७६१	बोडसे प्रांताचा बंदोबस्त व वसुलीबद्दल.
१९१	जिजाबाई (सभाजी बायको)	बाळाजी बाजीराव	९-६-१७६१	सलोक्याचें पत्र.
१९२	नानाफडणसिंगाचें आत्मचरित्र	नाना फड० आत्मचरित्र	२०-७-१७६१	पाणिपतची लढाई व पलायन, वंगरे.
१९३	गोपाळराव गणेश	विश्वासराव (नारो शंकर- रचा पुतण्या	२१-८-१७६१	दादासाहेबांच्या आशेप्रमाणें हिंदुस्थानांत जातों. दादासाहेब चांदवडास आले.
१९४	"	"	२३-८-१७६१	दादासा० बऱ्हाणपुरास आले जाटांनी गडबड आरंभली तर आम्ही सत्वरच येतों. पंचेचाळीस हजार कर्ज.
१९५	माधवराव बळाळ पेशवे	गोविंद दीक्षित	२७-११-६१	मल्हाराव होळकर देशास आले. आम्ही येतों.
१९६	नारोशंकर	विश्वासराव लक्ष्मण	१२-२-१७६२	विजयादशमीचे मुहूर्ते सिंहासनारोहण.
१९७	शिवछत्रपती करवीरकर	त्रिंबक सदाशिव पुरंदरे	२६-११-१७६२	राजास किल्यावर नेऊन ठेवणें.
१९८	माधवराव बळाळ	महिपतराव पुरंदरे	३-५-१७६३	वरप्रमाणें
१९९	"	महिपतराव पुरंदरे	१९-५-१७६३	राजश्रीस किल्यावर हस्तजविर्जने नेणें.
२००	"	"	२०-५-१७६३	औरंगाबादेस जातों. यवनांस बुडवितों.
२०१	रघुनाथ बाजीराव	बाळकृष्ण दीक्षित	३-९-१७६३	नगरास तोफखाना आला आहे त्यांतून पांच तोफा आम्हांस द्याव्या.
२०२	महादजी शिंदे	दादासा०	२-३-१७६४	पिरपट्टणाचा फिल्ला घेतला. कळलें.
२०३	माधवराव पेशवे	त्रिंबकराव विश्वनाथ पठे	२८-६-१७६४	महादजी शिंदे यांचें पलायन.
२०४	देवजी बयाजी	दादासा०	१५-७-१७६४	पुरंदरचे किल्यांतलें सरकारी जामदारखाना कोठें आहे त्याची याद करून पाठविणें.
२०५	माधवराव बळाळ	नाना पुरंदरे	५-२-१७६५	

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
२०६	महादजी बळाळ व हरी बळाळ फडके	"	१७-५-१७६५	श्रीमंत कृष्णा उत्तरीरास आले. बंकापूरचा किल्ला खाली करून घेतला.
२०७	माधवराव बळाळ	दादासा०	३-२-१७६६	निजामाची भेट कुरुमखेडानजीक.
२०८	"	"	८-२-१७६६	कराडे यांची सुटका झाली पाहिजे.
२०९	माधवराव बळाळ	माधवराव रामचंद्र	९-३-१७६६	बाबूजी नाईकाचा पाठलाग.
२१०	बाळाजी कृष्ण व हरी बळाळ सु. पुणतांबे	रामचंद्रपंत तात्या	२४-४-१७६६	रावसाहेब (माधवराव) टोवयास आले. लढाई फत्ते झाली. आम्हां उभयतास बुनगे आणण्यास मागें ठेवले. भवानराव प्रतिनिधि लकरांत आले त्यांस अडकावून घेतले.
२११	माधवराव पेशवे	दादासा०	४-६-१७६६	बऱ्हाणपुरची कमावीस त्रिबक नारायण यांस सांगितली. नारो कृष्ण सर सुभेदार यांनी त्यास अमल दिला नाहीं. पारित्य असावें.
२१२	रघुनाथ बाजीराव	बाळाजी गोविंद	१३-६-१७६६	पुरुबोत्तम महादेव हिंगणे यास संजाम.
२१३	"	"	२५-६-१७६६	नारो कृष्ण याजकडेस कमावीस राहूं द्यावी, परंतु गोपाळराव गणेश याजप्रमाणेच यांनी अमर्यादा चालविली म्हणून त्याजकडे तुम्ही लिहिल्याप्रमाणें ठेविली नाहीं.
२१४	माधवराव पेशवे	नाना पुरंदरे	२२-११ १७६६	कृष्णातीरास जातो. आज कूब होऊन येवतावर जातो. तुम्ही येऊन वत्तशीर भिलावे.
२१५	माधवराव पेशवे	बाळाजी जनार्दन (नाना फडणीस)	२२-१-१७६७	दादोउडव यांस वरघाटचे किल्ल्यास ऐवज एक लक्ष मुदती प्रमाणें देणें.

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
२१६	नारायणराव बळाल (पेशवे)	बजाबा पुरंदरे	१२-३-१७६७	तीर्थरूपींना खज्या घोळ्यानिशीं शिरें घेतलें. आम्ही लकरांतून निघालों.
२१७	माधवराव पेशवे	दादासा०	१७६८ पूर्वार्ध	पत्राचों उत्तरे पाठविलीं.
२१८	नारायण बळाल	त्रिंबक सदाशिव पुरंदरे	१६-३-१७६८	माधवरावांनीं दादासाहेबांशीं झुंज करून त्यांची फौज छुडली. कारभार माधवरावांचे स्वाधीन केला.
२१९	मुरली जोतिषी	माधवराव प्रधान	१७६९ फेब्रुवारी	जानोजी भोसल्याचा तुम्ही पराभव केला, मी भविष्य लिहून दिलें होतें त्यांत पहावें.
२२०	बाळाजी गोविंद खेर	रामचंद्रपंत	५-४-१७६९	उत्तर हिंदूकडील राजकारणी परिस्थिति.
२२१	माधवराव पेशवे	त्रिंबकराव विश्वनाथ ऊर्फ त्रिं मामा पेटे	१४-७-१७६९	हिंदुराव घोसडे व गोपाळराव व आनंदराव यांचे मतानें लष्कर उभारणें.
२२२	खंडोजी अरगडे; बुंदीकोटा	बाबा दीक्षित कायगांवकर	४-१२-१७६९	जयनगरकडे जाटावर फौज जात आहे.
२२३	रामचंद्रपंत तात्या	विष्णू महादेव गोद्रे साव०	६-१२-१७६९	मराठी फौजांनीं केलेलीं कामे.
२२४	व विसाजीपंत	विष्णू महादेव गोद्रे साव०	९-१२-१७६९	शिंदे, होळकर व तुम्ही मिळून एक मनसुबा करावा तुम्ही न ऐकाल तर आम्ही मार्गे जातो.
२२५	माधवराव पेशवे	नाना फडणीस	१९-६-१७७०	हिशोबी
२२६	जानोजी भोसले	सखाराम बापू	२७७२	आमचा प्रांत कडेबळीत येथील पाणेंस भग-वंतराव राम हे त्रास देतात तरी ताकीद द्यावी.
२२७	सदाशिव मल्हार पुरंदरे	माधवराव पेशवे	१८-२-१७७२	महमदअलीखान व हैदर, इंग्रज यांज-कडील राजकारणें.
२२८	करवीरकर	हैदरअली	५-११-१७७३	तुम्हीं फौजेसुद्धां येऊन रघुनाथरावांची पेशवाईवर स्थापना करावी.

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
२२९	गोविंदराव गायकवाड	पंतप्रधान	६-२-१७७४	आज्ञा घेऊन सुरत अठाविशीत आला. फत्तेसिंग गायकवाड रंवातीरीं आहे.
२३०	गोविंदराव गायकवाड	पंतप्रधान	२८-२-१७७४	३३ सरदारांस छत्रपतीची आज्ञा.
२३१	गोविंदराव गायकवाड	पंतप्रधान	१५-४-१७७४	बेडायास वेढा दिला आहे.
२३२	नारो शंकर राजबहादूर	नाना फडणीस	११-६-१७७४	दौलतबादुरावांनं जंबूसर घेतलें.
२३३	हरी बळाळ (फडके)	नारोपंत नाना (नारोशिवदेव)	१-८-१७७४	दादासा० धुळमोटोपलीकडे. आहेत खर्चास मागतात, विष्णूपंताकडून देवविले.
२३४	शिवछत्रपती	बाळाजी जनार्दन	१९-११-१७७४	येसाजीराम वोरेंचीं गांवें कराराप्रमाणें सरकारांत येत नाहीत त्याबद्दल ताकीद.
२३५	०	"	१७७५ मे	एक राजकारणी पत्र.
२३६	०	"	८-८-१७७५	मुंबईकर इंग्रजांस पत्र कीं इंग्रजांशीं लढा-ईचा प्रसंग आणूं नये.
२३७	हैदर अली	कोल्हापुरचे कारभारी यश-वंतराव शिंदे	६-३-१७७७	तुम्हां बारमाईच्या फौजेवर हल्ला करून मुळख मारावा. आम्हीहि शकडून तसेंच करतो.
२३८	"	"	"	सदरद्वची नकल.
२३९	०	महादजी प्रभू	९-३-१७७७	मुंबईकर इंग्रजांची तयारी चालली आहे, बंदोबस्त करावा.
२४०	सवाई माधवराव	गणेश विश्वनाथ बहेरे	२२-४-१७७७	फत्तेसिंग गायकवाड अमदाबादेंत मोर्चे लावून बसले तरी तुम्ही तेथी थावी ताळ्यावर येतील.
२४१	गोविंदराव नारायण	त्रियकराव दाभाडे	१-६-१७७७	फत्तेसिंग गायकवाड व कोठेवाड प्रकरणी.
२४२	सवाई माधवराव	जिबाजी रघुनाथ	२-१२-१७७७	सिंदखेडच्या मजमदारास स्वये देण्याबद्दल

(१६)

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
२४३	सवाई माधवराव	बाबुराव कृष्ण	२७-१२-१७७८	निशाणाचा फडका व ढाल, तरवार, पडदळे आली नाहीत, ती यावी.
२४४	नाना फडणीस	नारोपंत (नारो शिवदेव)	७-७-१७७९	हैदराखानाच्या हस्काऱ्यांच्या जोड्या येतील त्यांजवर नजर ठेवावी. पाटीलबावांसहि सूचना द्यावी.
२४५	सवाई माधवराव	कृष्णराव बळवंत (ऊर्फ आपा बळवंत)	५-८-१७७९	भुजापा वाणी यास पकडण्याकरितां सजावल येतील त्यांचे स्वाधीन वाण्यास करणे.
२४६	बाळाजी बाजीराव	करवीरकर छत्रपति	३-१०-१७७९	कलमंबंदीची नकल.
२४७	पुणे दरबार	हैदरअली	२२-१०-१७७९	सल्लख्याचें पत्र.
२४८	नाना फडणीस	हैदरअली	१७७९ डिसेंबर	इंग्रजांविरुद्ध ससलत. भोसले, शिंदे होळकर, पेशवे हैदर व निजाम.
२४९	यादी	१७७९		अनु. नंबर २४६ चा भाग.
२५०	त्रिवंकराव आपाजी	नानाफडणीस	जाने. १७८०	श्रीरंगपट्टणाहून पत्र हैदरअलीस पत्रें दिली.
२५१	करवीरकर	हैदरअली	१९-४-१७८०	तुम्ही बारमाईवर स्वारी करावी आम्ही वळे.
२५२	कलमंबंदी	पुणे दरबारी	१९-४-१७८०	कलमंबंदीची यादी.
२५३	नानाफडणीस	सदाशिव दिनकर	३०-४-१७८०	महोदजी शिंयांच्या मनातील कलुषता
२५४	"	नारोपंत (नारो शिवदेव)	८-५-१७८०	हैदरखानाकडून साडेतीन लक्ष दरबार खर्च आला त्याचा तपशील.
२५५	नरसिंगराव तमाजी	नाना फडणीस	१५-५-१७८०	इंग्रजांविरुद्ध जूट करण्याचे प्रकरणी.
२५६	गणेश केशव	"	१५-५-१७८०	संदर्भ प्रमाणे.
२५८-२६६	नाना फडणीस	सदाशिवपंत	२४-५-१७८०	कोंडाईबारीवर छादणी व चौकडीची जूट.
२६७-३०४	नाना	हैदरअली	२४-५-१७८०	इंग्रजांच्या युद्धप्रकरणी पत्रव्यवहार.

३०८	नाना	हेंदर	११-२-१७८१	इंम्रज लबाडोनिं या बातम्या पसरावसात.
३०९-३३६	नाना	नारो शिवदेव	२५-२-१७८१	इंम्रज व सुतकर गाडर वगेरेचे युद्धप्रकरणी.
३३७	नाना	नारोपंत	४-२-१७८२	इंम्रजाशीं तहाची वाटाघाट.
३३८-३५४	नाना	"	१४-२-१७८२	शिंदे, इंम्रज प्रकरणीं उत्तर हिंद राजकारण.
३५५	"	"	२७-५-१७८२	सालबाईस शिंधांचे मोर्चे लागले आहेत.
३५६-३७५	"	"	जुलै ते आक्टो १७८२	इंम्रजाशीं तहाप्रकरणीं वाटाघाट.
३७६-३७८	"	"	१२-१०-१७८२	किरकोळ.
३७९	सत्ताई माथवराव	देशमुख देशगडे	२६-१०-१७८२	एक ब्राह्मण बाढून मुसलमान झाला. त्यास प्रायश्चित्त देऊन शुद्ध करावें.
३८०-३८१	नाना	प. जालनापूर	१७-११-१७८२	सरकारी ठाण्यावर महादजीचा जुद्धस.
३८२-३९१	नाना	नारोपंत	१७८२आक्टो. ते दिस	इंम्रजाशीं तहाच्या पक्क्या शर्ती.
३९२	"	टिपू	७-१२-१७८२	हैदराजली मृत्यु, सांत्वनपत्र.
३९३	गोपिकाबाई	सत्ताई माथवराव	८-१-१७८३	उपदेश, दिनचर्या, अभ्यास व वर्तणुक.
३९४	नाना	नारोपंत (नारो शिवदेव)	२१-१-१७८३	सालबाईनें भुरंदरच्या तहापेक्षां नफा उक्कसान.
३९५	"	"	२१-१-१७८३	इंम्रज व फेंच यांची कडाबोड.
३९६	"	"	"	किरकोळ.
३९७	नाना	ब्यस्थेची यादी	१०-२-१७८३	सत्ताई माथवरावाच्या लग्नांतील कामें.
३९८	नाना	नारोपंत	११-२-१७८३	इंम्रजाशीं लोकर तह पक्का करून घेण्याबद्दल पाहिल बावास सांगा.
३९९.	"	"	२५-२-१७८३	भेटेर घेऊन ग्वालैरीस शिंध्याचा अंमल.

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
४००	"	"	२५-२-१७८३	इंमर्जाशीं तह करप्याचे तीन पर्याय.
४०१	"	"	२५-२-१७८३	इंमर्जांनीं बिनूर घेतलें.
४०२	"	"	"	सवाई माधवराव यांचें लग्न झालें.
४०३	"	"	६-३-१७८३	अंबोजी इंगळे यांचे गांवाची तक्रार.
४०४	"	"	१३-३-१७८३	इंमर्जांचा तहनामा पाटीलबावाजळ धा.
४०५	प्रेमच गव्हर्नर	पुणे दरबार	३०-३-१७८३	इंमर्जांविरुद्ध मराठ्यांशीं भेचांचा सल्लख.
४०६	नाना	नारोपंत	४-४-१७८३	हैदरखान मरण पावल्याचे वनमान न आले म्हणून महादजी शिंधाचा रुसवा.
४०७	"	"	४-४-१७८३	पाटीलबावांनीं सरकारी वकीलावर जबरी करून तहनामा इमर्जास दिला.
४०८	"	"	"	दादासाहेब महादजीकडे सुरक्षित येऊन येथें येत असें करावें.
४०९	"	"	"	इंमर्जांचा कंपू तुटूं ठेवून घ्यावा. टिपू विरुद्ध गेल्यास गरज लागेल.
४१०	नाना	पाटील बाबा	"	इंमर्जाशीं तह झाला. आतां नारो शिवदेव यास पत पाठवावें.
४११	नाना नारोपंत	नारोपंत	२५-४-१७८३	दादासाहेब मध्येच कोठें निघून न जावोत.
४१२	"	"	"	टिपू व प्रेंच एक झाले.
४१३	"	"	"	इंमर्जांविरुद्ध प्रेंच टिपूचें कासस्थान.
४१४	"	"	"	मुसाबुसी भारी संजामानिशीं आला.
४१५	गोविंद राम	नाना फडणीस	२७-४-१७८३	टिपूचे मदतीस राहते व पशुराममाऊन गेले.
४१६	नाना	नारोपंत	२६-४-१७८३	टिपूस मदत गेली हें खरें नाही.

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
४१७	"	आपाजीराम	११-५-१७८३	म्हाल्हेर किल्यास मोर्चे लावले आहेत.
४१८	"	दाभोलकर	१४-५-१७८३	इंद्रसेन वकीलास दोन लक्षाची जहागीर.
४१९	"	नारोपंत	२७-५-१७८३	टिपूचे युद्धप्रकरणी.
४२०	"	"	"	म्हाल्हेर किल्यावर हल्ल्याचा तपशील कळला.
४२१	"	"	"	रकारनामक पुण्यांत असतांना गप्पा मारीत होता तेथें आल्यावर कांदी काम केलें नाहीं.
४२२	"	"	"	फ्रेंच व टिपूच्या इंम्रजाविरुद्ध चळवळी.
४२३	"	"	४-६-१७८३	दादासाहेबास आणण्याबद्दल.
४२४	"	"	१६-६-१७८३	अहिल्याबाई व तुकोजी होळकर यांचे बखेड्याविषयी तडजोड.
४२५	"	आपाजी राम	१६-६-१७८३	आनंदराव धुळप यांचीं इंम्रजांशीं लढाई.
४२६	"	नारोपंत	४-७-१७८३	इंद्रसेनास दीड लक्षाची जहागीर देऊं.
४२७	"	नारोपंत	२८-९-१७८३	किरकोळ.
४२८	नाना	"	२८-९-१७८३	दादासाहेबास आणण्याबद्दल.
४२९-४३०	"	"	"	म्हाल्हेर घेतली कळेलें.
४३१	"	"	१-१०-१७८३	किरकोळ.
४३२	"	"	२३-११-१७८३	कापशीकर घोरेपडे यांची हकीकत.
४३३-४३४	"	"	१७८३	नरसिंगराव घाटेकें याचा अमल टेंभुरणीवर नीट करून द्यावा.
४३५	"	गोविंदराव काळे	३-९-१७८४	मनोली-तालुक्याचे पाचलक्षांचे मामलतीबद्दल.
४३६	राव रंभा जयवंत निंबाळकर	परसाराम रामचंद्र अमृतारव	११-४-८५	मालीटइंम्रज श्रीमंताचे भेटांस आला.
४३७-४३८	शिवाजी छत्रपति	"	७-३-१७८६	नारायणराव ठमंडे यांचे संरंजनाची यादी.
४३९	नाना	"	१४-६-१७८७	
४४०	आज्ञापन पंतप्रधान यास	"		

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
४४१	हरिपंत फडके	आपाजी राम	१२-१-१७८९	गुलाम कादराचा अलीबहादराकडून पराभव.
४४२-४४४	"	"	"	क्रिकोर.
४४५	नाना	आपाजीराम दामोळकर	३०-१-१-१७९०	महादजी डेरे दाखल झाले. सांबर त्याच्या फौजेनें घेऊन अजमेरास मोर्चे लावले, मेड- त्यावर मारवाडी व राठोड यांचा मोड केला.
४४६	बळवंतराव भवानीशंकर	गोविंदराव काळे	५-५-१७९१	तात्यास हरिपंत मिलण्यास जात आहेत. वाशीमावर चार दिवस जास्त लागले.
४४७	परशराम रामचंद्र	गोविंदराव पिंगळे	१४-५-१७९१	धारवाडचा बंदोबस्त करून तुंगभद्रापार होऊन ठाणीं घेऊन रामदुर्गास मुक्काम केला.
४४८	महादजी शिंदे	बळवंतराव कमावीसदार	२८ ९-१७९१	हिशोबी
४४९	याद्री		२१-११-१७९२	पंतप्रधान, प्रतिनिधी, अमात्य, गायकवाड यांचे सत्काराविषयीं करवीरकर छत्रपती यांची याद्री, गायकवाड घराण्याची वंशावळ इ.
४५०-४५२	करारनामा		२५-११-१७९२	करवीरकर शिवाजी छत्रपती तर्फे वाळाजीराम व मुंबईचे गव्हर्नर आबराहमी तर्फे सांडफोडे खेमसांवत कुडाळकर व करवीरकर महाराज आंजमधील जाबसाल.
४५३			२९-७-१७९३	पेशवे निजामाच्या तंत्र्यासंबंधी, माल्टास जकास माफीचा परवाना वाढी गांवासंबंधी निजाम प्रकरणीं. खड्ग्याचे, लढाईचा पोवाडा.
४५४-४५५	गोविंदराव काळे	नाना	४-१२-१७९४	
४५६			१६-१२-१७९४	
४५७	संस्कृत पत्र	सवाईमाधवराव	१७९५	
४५८	गोविंदराव काळे	नाना	२१-२-१७९५	
४५९			११-३-१७९५	

लेखांक	कोणाकडून	कोणार्थ	तारीख	विषय
४६०			११-३-१७९५	यादी सर्वाई माधवराव पुण्याहून खर्च्यापर्यंत लढाईस गेले त्याचे लष्कराचे मुक्कामांची क्रिकौळ
४६१	गोविंदराव काळे	भाऊ	२-७-८-१७९५	सर्वाई माधवरावाचे मृत्यूचे वर्तमान.
४६२	नाना फडणोस	बाबूराव	७-१२-१७९५	गोत्रज मुलगा दत्तक घेऊन कारभार करावा.
४६३	शाहू छत्रपती सातारा	यशोदाबाई प्रधान	सन १७९५	चिमाजी आपाचे लग्नाची पत्रिका.
४६४	बाजीराव रघुनाथ प्रधान	काविरी राजे	१०-६-१७९७	घोडपणे जहागिरीचा अमल भोसले व निजाम
४६५	अलीबहादूर	पेशवे	५-६-१७९८	मुळीतपेणे देत नाहीत. बंदोबस्त व्हावा.
४६६	मुतरामलिंग विजय रघुनाथ सेतुपति. रामेश्वर क्षेत्राचे राजे	बाजीराव पेशवे	४-११-१७९८	इंग्रजांनी आमचे राज्य घेऊन आम्हास त्रिच-नापलीचे किल्यात कैदेत ठेविले तरी सोडवून इंग्रजांची खंडणी ठरवून द्यावी.
४६७	नारो हारि करंदीकर	पटवर्धन	१७-९-१७९९	परशुराम भाऊचे लढाईचे व मृत्यूचे पत्र.
४६८			१४-२-१८००	प्रतिनिधि प्रकरण.
४६९			१८००	गुत्तीकर, गजेंद्रगडकर व कापशीकर घोरपडे यांची वंशावळ व सरंजाम.
४७०	भवानीशंकर हैबतराव	पंतप्रधान	इ. १८०० ची यादी	वाई प्रांतांत ब्राह्मण जातीत कन्याविक्रय करणारांस व घेणारास दंड.
४७१			१६-१२-१८०१	तेनात जाबत्याचा एक नमुना, एकांडे शिले. दाराचा पगार, शर्ती वगैरे
४७२	आनंदराव गायकवाड	पंतप्रधान	१५-२-१८०२	कान्होजी गायकवाड यांस कैद केल्याबद्दल.
४७३	बाजीराव पेशवे	गुणराव नारायण	११-२-१८०२	सातान्याचे बंदोबस्तास त्रिंबक महिपत पुरंदरे,

(२२)

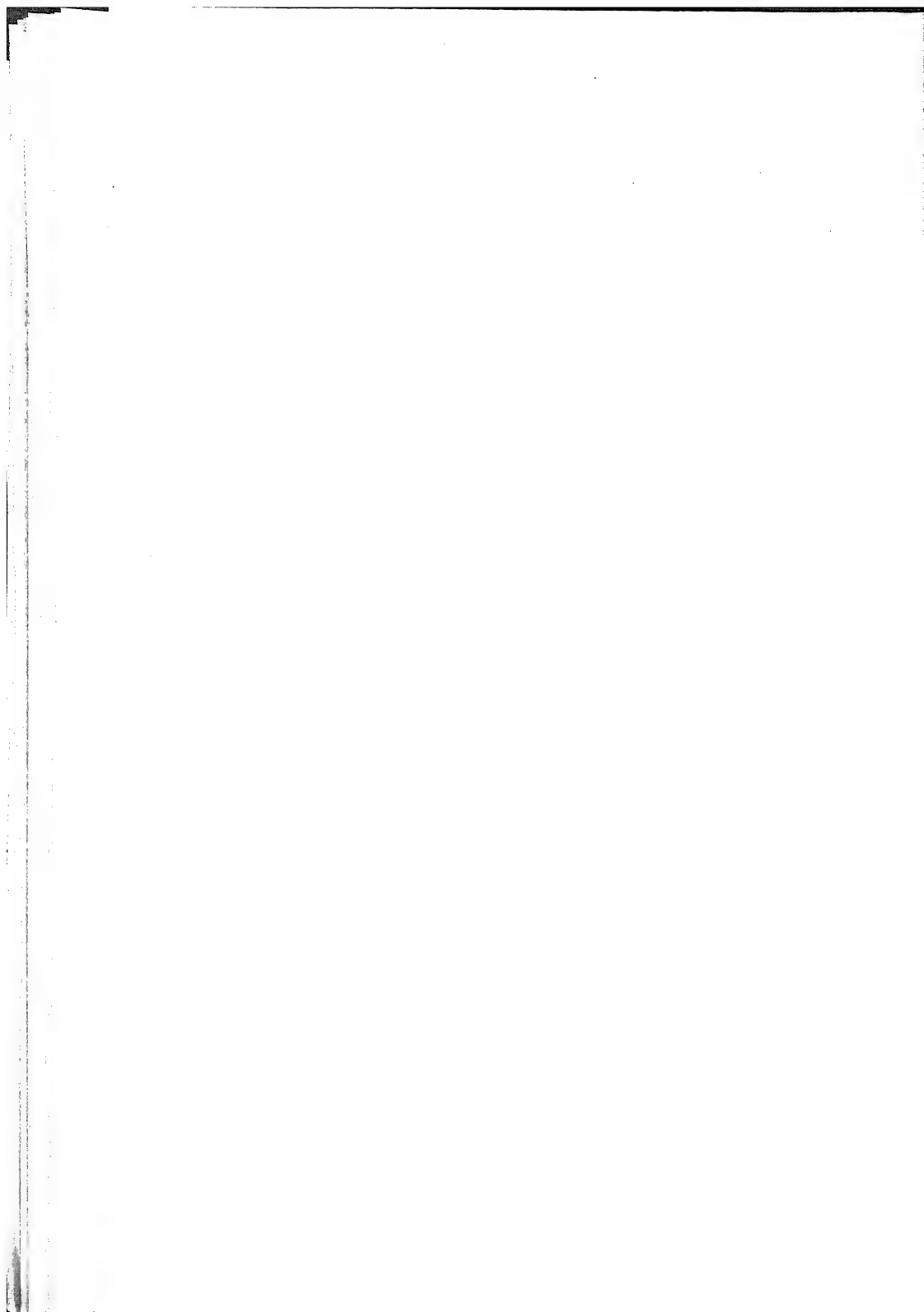
लेखांक	कोणकडून	कोणास	तारीख	विषय
४७४	यशवंतराव होळकर	रामचंद्र व लक्ष्मीनारायण दीक्षित कायगावकर	११-८-१८०२	नबाव अमीरहौला यांस कायगाव टोकें व इतर क्षेत्रास उपसर्ग न देण्याबद्दल पत्र.
४७५			१८०३	हिंदुस्थानातील सर्व प्रांतांचा जमाबंदीचा खर्चा जनरलवेलस्ली यांनें तयार करविलेला.
४७६			१०-११-१८०९	इंग्रजांनीं लढाईची तयारी चालविल्याबद्दल एक गुप्त बातमी.
४७७	बाजीराव पेशवे	माईसाहेब सातारकर छत्रपती	१७-२-१८११	यशवंतराव होळकर जेजुरीचे दर्शनास येतात.
४७८	मल्हार चिंतामण	आबासाहेब	१४-१०-१८११	एक बातमीपत्र. मजकूर किरकोळ.
४७९	मल्हारराव होळकर	रावजी गोविंद	१५-७-१८१२	
४८०-८४		”	२७-७-१८१२	”
४८५	बयाजी नार्डिक.	सदाशिव माणकेखर	१४तें २२-१२-१८१४	गुप्त बातम्या रेसिडेंटास कोणकोण भेटले.
४८८	दौलतराव शिंदे		१८१७	दाभोळकर घराण्याची सेवा व वतन.
४८९	मेस्तक व शकावली		११-२-१८१८	शिवाजीपासून दु. बाजीरावाचे अखेरपर्यंत.
४९०	मेस्तक व शकावली		२०-११-१८३०	सवाई माधवरावापासून महत्वाचे गोष्टींचें टिपण.
४९१			१८३२	पेशवे व सातारकर राजे यांच्या कारकादीं.
४९२			१८३३	महत्वाच्या गोष्टींचीं टिपणें.
४९३			२-८-१८४१	चंदावराकडील राजांची वंशावळ तपशीलवार.
४९४			७-८-१७४१	पेशव्यांची संपूर्ण वंशावळ.
४९५			१६-८-१८४१	वाळाजी विश्वनाथाची कैफियत.
४९६				बाजीराव बल्लाळ पेशवे यांची कैफियत.

(२३)

लेखांक	कोणाकडून	कोणास	तारीख	विषय
४९७				
४९८	सोयराजी अवधूत	पेशवे	१८५०	पेशव्यांचे कारभार्यांची यादी.
४९९-५००	"			मकरसंक्रमाचे तीळ.
५०१				किरकोळ.
				बावडेकर पंत अमात्य यांची वंशावळ.

सूचना.

१ पूर्वीच्या आवृत्तींत कालानुक्रम नव्हता, तो या आवृत्तींत दिल्याने पूर्वीचे लेखांक बदलावे लागले. तरी जुने लेखांक त्यांच्याच खाली काटकोनी कंसांत दिले आहेत.

२ मूलांत मोडी वाचतांना जे शब्द लागले नव्हते, त्यांपैकी संदर्भाने लागले तेवढे दुरुस्त करून बाकीचे तसेच सुट्या अक्षरांनी कायम ठेविले आहेत.

३ पृ.३ ले. २ चा सन १६७३ पडला आहे तो १६७४ पाहिजे; व पृ. ५, ले. ३ चा सन १६६८ पडला आहे तो १६८८ पाहिजे.

४ पृ. ३६५-६८ वर ले. ४०४-४०९ असे आंकडे पडले आहेत, त्याऐवजी ले. ४०५-४१० असे अनुक्रमें समजावे.

५ पृ. ४१३ वर ले. ४६२ आहे त्याऐवजी ४६१ पाहिजे.

शुद्धिपत्र

पृ०	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
९०	६	“ १-१६-१७५१	“ ११-६-१७५१
९६	७	“ व जे ही ”	“ बाजेही ”
१२७	१२	“ शहाजवान खानाशी ”	“ शहा नवाज खानाशी ”
२११	शेवटून २	“ सुवईकर इंग्रजाचें ”	“ हैदर खानाचें ”
२५२	२५	“ कु पी या ”	“ कुपिया [खुफिया=गुप्त] ”
२९७	शेवटून ३	“ स जा व ल ”	“ सजावल * ”
			खाली टीप . * सजावल=
			गुन्हेगारास पकडून आणण्या-
			करितां पाठविलेले लोक.
३०२	१७	“ तरफे न ”	“ तरफैन ”
”	२२	“ ईमाजुद्दौला ”	“ इमानुद्दौला ”
४०७	शेवटून ५	“ * तवाफरा वगैरे सर्व. ”	ही सर्व टीप गाळावी
४०८	२	“ दनी ”	“ पनी ”
४०८	टीप ओळ २	{ “ × बहिऱ्यामधी- तोफांच्या.....नली ? ”	{ “ बहिऱ्यामधी ” = बहिर- बुणग्यात (गैरलढाऊ लोकां- त लढाऊ लोक मिसळले)
४०८	१८	“ येथ शमजंगास ”	“ येहेतेशमजंगास ”
४५१	११	“ पिपडी ”	“ पिडडी ”
४५३	५	“ दु स रे व जी ”	“ खुसरदीन ”
	“इजायतनामा”	हा शब्द जेथें जेथें येईल तेथें तेथें	“इनायतनामा” असे वाचावें.

काव्येतिहास-संग्रह

पत्रे, यादी वगैरे.

उपाद्घात

१ राजकारणां पुरुषांनीं मागे निरनिराळ्या ऐतिहासिक गोष्टींच्या संबंधानें जीं पत्रें लिहिलीं व त्यांस जीं पत्रें आलीं तीं आणि ऐतिहासिक व थोर पुरुषांच्या चरित्रांस अनुलक्षण अण्वारे नानाप्रकारचे जुने किरकोळ लेख आमचेकडे येऊं लागले आहेत. या पत्रांचा व किरकोळ लेखांचा इतिहासाच्या कामीं बारीक बारीक गोष्टींचा निर्णय करण्यांत व इतिहासाच्या खांचा खोंचा भरून काढण्यांत मोठा उपयोग होईल. पत्रें लिहिण्याची पद्धति, लिहिणारांचा स्वभाव, तेव्हांची लोकस्थिति इत्यादि प्रकारच्या माहितीचेहि हे लेख द्योतक होतात. यास्तव ते सर्व एका ठिकाणीं निराळे बांधिता यावे म्हणून “पत्रे, यादी वगैरे” असें निराळें सदर घालून त्या खालीं जसजसे ते येतील तसतसे देण्याचें योजिलें आहे.

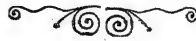
२ आतां हे पत्रे वगैरे लेख कालानुक्रमानें प्रसिद्ध करणें योग्य होतें. परंतु तसें सध्यांच करणें म्हणजे दुरापास्त आहे. एक तर या लेखांवर शक वगैरे मिति साकर्येंकरून दिलीं नसते. कोठें नुसता वार, कोठें नुसती तिथी व महिना इतकेंच घातलेलें असतें. तेव्हां त्यांचा अनुक्रम लावितां येत नाहीं. खेरीज पत्रे वगैरे सर्व लेख आम्हांस मिळाल्यावर त्यांचा अनुक्रम लावण्यास ठीक पडणार. परंतु हा पत्रसंग्रह जितका असेल तितका आमचेकडे येणें कठीण दिसतें; आणि तो एकदम सगळाच्या सगळाच आमचेकडे येणें हें तर मुळींच अशक्य आहे. याकरितां सर्व पत्रादिकांचा संग्रह आमचेकडे येई तोपर्यंत न थांबतां जीं जीं पत्रे, टिपणें मिळतात तीं तीं सर्व जशीं येतील तशीं देऊन त्यांची कालानुक्रमें व्यवस्था करण्याचें काम तूर्त न स्वीकारितां कालांतरावर टाकितों.

३ या किरकोळ लेखांच्या मूळच्या भाषेत फेरफार वगैरे न करितां बखरी प्रमाणें जशाचे तसेच छापण्याचें योजिलें आहे. दुर्बोध ठिकाणीं [?] असें प्रश्न चिन्ह करून जशीं अक्षरें दिसलीं तशीं घातलीं आहेत. त्यांचा बोध कोणास झाल्यास इकडे कळाविण्यांत यावा, व तसेंच निरनिराळ्या पुरुषांचीं व स्थलांचीं नांवें येतील त्यांजबद्दलही कांहीं कमी-जास्त माहिती मिळाल्यास तीही आम्हांकडे पाठविण्याची एतत्-संग्रह-हित-चितकांस आमची विनंती आहे.

४ जुन्या काळच्या पत्रव्यवहारांची पुढकीच्या पुढकी पुष्कळ गृहस्थांकडे लोळत पडलेलीं सांपडतील, परंतु तीं मिळण्याचीच मोठी मारामार आहे. या पत्र-व्यवहाराची ऐतिहासिक दृष्टीनेच काय किंमत असेल ती असेल; बाकी दुसऱ्या दृष्टीनें पहातां त्यांची काहीं किंमत ह्या काळां दिसत नाहीं. तेव्हां हे लेख वाण्याच्या दुकानांत किंवा कसरीच्या भक्ष्यस्थानीं दवडण्यापेक्षां त्यांचा जीर्णोद्धार करण्याविषयीं त्यांच्या रक्षकांचे मनांत कोणतेही शीतीनें बिंबलें तर इतिहासाचे कामास मोठी अनुकूलता होईल.

[हा काव्येतिहाससंग्रहकारांचा मूळचा उपोद्घात तसाच येथें घेतला आहे.]

पत्रें, यादी वगैरे.

ले. १
(४११)]

[श. १५८० फा. व. ३
ता. ५ मार्च १६५९]

श्री

सन १०६८ फसली.

फेरिस्त नंबर

तहनामा राजश्री खेम सांवत व लखम सांवत देसाई बहादूर प्रांत कुडाळ यांजकडील धोतांबर शेणवई कारभारी येऊन ठराव करून दिला सुरु सन तिस्रा खमसेन अल्लफ

प्रांत मजकूरचे महाल वगैरे चालत आहेत. आकार होईल त्याचा ऐवज दरसाल निम्मे हुजूर पावता करावा, निम्मा आकार राहिल त्यांत तीन हजार लोक पायदळ हेटकरी ठेवावे आणि ज्या वेळेस हुजूर चाकरीस बोलाविले जातील तेव्हां तीन हजार लोकां. निशी सेवा करावी. खांसा जातीने येण्याचे प्रयोजन पडेल तेव्हां बोलावणें होईल तेव्हां येत असावें.

कलम १

किल्ले फोंडे प्रांत तालुका घेऊन हुजूर ठेविला त्यास हरएक प्रसंगास कुमक राखीत जावी. बिदमूर वगैरे संस्थानच्या खंडण्या घेण्यास स्वारी होईल त्यांच्या कुमकेस जात असावें.

कलम १

स्वराज्य साधनाच्या ठायी वकिलापारीं मध्यें राहून तुरुक लोकांचें साधन करावें.

कलम १

प्रांतातील जमाबंदीच्या चौकशीस हुजूरून कारकून व लोक राहतील ते ठेवून त्यांच्या नेमणुकीबद्दल हुजूर अमल पैकीं पावतें करावें.

कलम १

प्रांत मजकूरची देशकत वतनें तुमची व बहादूर किताब अजरा [मन्हा] मत चालेल. त्यांतील किल्ले, कोट व ठाणीं तुमच्या स्वाधीन केली आहेत. तेथें दस्तान करून जतन करावी. तेथें हुजूरचे कारकून व लोक येतील ते ठेवावे.

कलम १.

शके १५८० विलंबीनामसंवत्सरे फाल्गुन वद्य ७. एकूण पांच कलमें करार करून तहनामा दिला असे " मोर्तब. "

ले. २
(२१)]

[श. १५९६ ज्ये. व. १३
ता. २१-६-१६७३]

श्री

कानूजाबता राज्याभिषेक शके १ आनंद नाम संवत्सरे ज्येष्ठ वद्य १३ त्रयोदशी भोमवासरे.

मुख्य प्रधान याणीं सर्व राजकार्य करावें. राजपत्रावर शिक्षा करावा. सेना घेऊन युद्ध-प्रसंग व स्वारी करावी व तालुका ताबिनांत स्वाधीन होईल त्याचा रक्षण बंदोबस्त करून आज्ञेत वर्तावें. सर्व सरदार सेना [याणीं] याजबरोबर जावें. त्याणीं सर्वासमेत चालावें. येणेंप्रमाणें. मोर्तब. कलम १.

अमात्य याणीं सर्व राज्यांतील जमाखर्च चौकशी करून दप्तरदार, फडणीस [हे] यांचे स्वाधीन असावें. लिहिणें चौकशीनें आकारावें. फडणिसी, चिटणिसी पत्रावर निशाण करावें. युद्धप्रसंग करावे. तालुका जतन करून आज्ञेत चालावें. मोर्तब. कलम १.

सचीव याणीं राजपत्रें शोध करून अधिक उणें अक्षर मजकूर शुद्ध करावा. युद्धप्रसंग करून तालुका स्वाधीन होईल तो रक्षण आज्ञेत वर्तावें. राजपत्रावर चिन्ह संमत करावें. मोर्तब. कलम १.

मंत्री याणीं सर्व मंत्रविचार राज्यकारणें यांतील सावधतेनें विचार करावें. आमंत्रण, वांकानिसी त्यांच्या स्वाधीन. तालुका जतन करून युद्धादि प्रसंग करावे. राजपत्रावर संमत चिन्ह करावें. मोर्तब. कलम १.

चिटणीस याणीं सर्व राज्यांतील राजपत्रें लिहावी. राजकारणपत्रें, उत्तरें लिहावी. सनदा, दानपत्रें वगैरे महालीं हुकुमी यांचा जाबता फडणिसी अलाहिदा त्याप्रमाणें लिहावी. हातरोखे

सेनापती याणीं सर्व सैन्य संरक्षण करून युद्धप्रसंग स्वारी करावी. तालुका स्वाधीन होईल तो रक्षण हिशेब रजू करून आज्ञेत वर्तावें. फौजेच्या लोकांचें बोलणें बोलवें. सर्व फौजेचे सरदार याणीं त्याजबरोबर चालावें. मोर्तब. कलम १.

पंडितराव याणीं सर्व धर्माधिकार, धर्म, अधर्म पाहून शिक्षा करावी. शिष्टांचे सत्कार करावे. आचार, व्यवहार, प्रायश्चित पत्रें होतील त्याजवर संमत चिन्ह करावें. दान-प्रसंग, शांति, अनुष्ठान तात्काळ करावें. मोर्तब. कलम १.

न्यायाधीश याणीं सर्व राज्यांतील न्याय, अन्याय मनास आणून बहुत धर्मे करून न्याय करावे. न्यायाची निवाडपत्रें याजवर संमत चिन्ह करावें. मोर्तब. कलम १.

सुमंत याणीं परराज्यांतील विचार करावा. त्यांचे वकील येतील त्यांचे सत्कार करावें. युद्धादि प्रसंग करावे. राजपत्रावर संमत चिन्ह करावें. मोर्तब. कलम १.

फौजेचे सबनीस बक्षी याणीं सर्व फौजेची हजेरी चौकशी करावी. यादी करून समजवावें. रोजमुरा वाटणें, सत्कार करावा. युद्धादि प्रसंग करावा. मोर्तब. कलम १.

सेनाधुरंधर याणीं बिनी करावी, आधाडीस जावें, फडफर्मास करावी, लूट करणें, मना करणें, चौकशी, ताकीद त्याजकडे, पुढें असून

नाजूकपत्रें यांजवर मोर्तब अथवा खास दस्तक मात्र वरकडांचा दाखलाचिन्ह नाहीं. चिटणीसानींच करावें. मोर्तब. कलम १.

किल्ले, कोट, ठाणीं, जंजिरे येथील कायदे करून दिले त्याप्रमाणें हवालदार, सुभेदार, कारखानासि, सबनीस, सरनोबत, तटसरनोबत लोक यांचे जाबते करून दिले त्याप्रमाणें चालून सावधतेनें स्थळें रक्षावीत. तगिरी बदली हुजूरून व्हावी. बेजमी नेमणूक तालुकदार यांजकडे, दरवाजा, कित्या [यांजवर] हवालदार याचा हुकूम, शिके त्याच्या नांवचे. कारखानासि, सबनीसी, जाबता अलाहिदा असे. मोर्तब. कलम १.

आठरा कारखान्यांचे अधिकारी याणीं खासगीचे अधिकारी यांच्या इतल्यांत चालून दफतरी हिशेब गुजरावे. मोर्तब. कलम १.

आवदारखाना चिटणीस यांजकडे सरफखाना सुद्धां अधिकार सांगितला. मजालसी व्हिडे, अत्तरगुलाब व हारतुरे, फळफळावळ खुषचई खेरदी, जमाखर्च याणीं करून हिशेब दफतरी गुजरावा. मोर्तब. कलम १.

पागा जुमलेदार, सरदार याणीं कैद करून दिली त्याप्रमाणें चालून सेनापती व प्रधान यांच्या समागमें कामकाजें करावीं. मोर्तब. कलम १.

सेना रक्षण करावी. मोर्तब. कलम १.

सुभे मामले तालुकदार, यांस ज्याजकडे जें नेमलें तें त्याणीं जाबत्या प्रमाणें चालावें. हुजूरचे दरखदार चिटणीस, फडणीस, मुजूमदार यांच्या इतल्यानें चालून हिशेब गुजरावे. मोर्तब. कलम १.

*बारा महालचे अधिकारी याणीं आपापलें काम दुरुस्त राखून हिशेब आकारून दफतरांत गुजरावे. मोर्तब. कलम १.

दरणी महालाचें कामकाज दिवाण नेमून दिले त्याणीं सर्व पाहून करावें. चिटणीस, फडणीस याणीं आपलाले दरखाचे कागद लिहावे. त्यांजवर निशाणचिन्ह दिवाणांनीं करून त्यास समजून मोर्तब समक्ष करावे. मोर्तब कलम १.

पोतनास याणीं पोतें जमाखर्च लिहिणें करावें. नजरपेशकशी जमा करावी. पोतदार याणीं पारख करावी. कलम १. मोर्तब.

अष्टप्रधान यांजकडे पेटे व तालुके व स्वारीस जाणें त्यांस दरखदार सर्व हुजूरच्या नांवें, त्यांच्या दाखल्यांनीं पत्रव्यवहार करावा. स्वारीस जावें त्यांस मुतालीक करून दिले त्याणीं सर्व व्यवहार चालवावा. हुजूर राहवें. कलम १ मोर्तब.

एकूण कलमें वीस. मोर्तब. §

* बारा महालः—पोतें—कोठी—पागा—दरजी—टंकसाळ—सौदागिरी—इमारत—हवेली—वालखी—थट्टी—चौबिना—शेरी महाल.

§ हा व याच्याच सारखे आणखी कांहीं कागद 'सनदा पत्रें' पृ. १२२ पासून पुढें छापलेले आहेत. कागदाची मिति ज्येष्ठ वा॥ १३ या दिवशीं खरे जेन्नांत रविवार आहे, भोमवार नाही. त्याची इंग्रजी तारीख २१ जून स. १६७४ येते. भारतवर्ष २ मराठ्यांचें दप्तर या प्रकरणांत, इ० ए० वि० वि० खं. १ पृ. २१ व खं ३ पृ. २५ यांत अशाच प्रकारचे कागद आहेत. तसेंच भा. इ. सं. मं. इतिवृत्त १८३६ पृ. २०३ आणि चित्रगुप्त-बखर पृ. १०४-५ पहा.

ले. ३
(४०६)]

[श. १६१० ज्येष्ठ शु. १०
ता. २९ मे १६६८

श्री

सन १०९८ फसली. श्रीमन्महाराज शंभु छत्रपती शेज नंबर २६

यादी श्रीमन्महाराज शंभुछत्रपति यांची स्वारी संगमेश्वर मुकामी होती ते समयी अव-
रंगजेव पादशहा याची फौज शके १६१० विभवनामसंवत्सरे ज्येष्ठ शुद्ध १० रोज मंदवासरौ
येऊन लढाई जहाली. त्या लढाईत म्हालोजी घोरपडे फौजे सुद्धां लढून ठार झाले. त्यास
पुत्र तीन

१ संताजी घोरपडे वडील पुत्र. १ बहीरजी घोरपडे दुसरे पुत्र.

१ मालोजी घोरपडे तिसरे पुत्र. ... ..

एकूण ३

या तीन असामींनीं व विठोजी चव्हाण यांणीं फौज सुद्धां तुळापूर मुकामीं अवरंगजेव पाद-
शाहाचे लश्करावर छाप। घालून पादशाहाच्या डेऱ्याचे सोन्याचे कळस आणून श्रीमन्महाराज
राजे साहेब विशाळगड मुकामीं होते त्यांच्या पुढें ठेविले. ते समयी महाराजांची मर्जी संतोष
होऊन चवघांचा सन्मान करून व वख्खे, भूषणे, जवाहीर देऊन संताजी घोरपडे यास ममलकत-
मदार हा किताब दिला. बहीरजी घोरपडे यास हिंदुराव म्हणून किताब दिला; व
मालोजी घोरपडे यास अमिरुलउमराव म्हणून किताब दिला व विठोजी चव्हाण
यास हिम्मतबहादुर हा किताब दिला. नंतर विशाळगड मुकामीं रामचंद्र पंडित आमात्य
यांणीं महाराजांच्या सेवेशीं विनंती करून संताजी घोरपडे यास सेनापतिपद देविलें.
नंतर महाराजांची स्वारी कांहीं कारणांमुळें चंदीस निघोन गेली. बरोबर नानाप्रकारचे वेष्ट
धारण करून घोरपडे व चव्हाण वगैरे सेवक लोक निघून गेले. तेथें चंदी मुकामीं घोरपडे
यांणीं काजकामें बहुत केली. पुढें चंदीहून आल्यावर संताजी घोरपडे सेनापति प्रांतांत
स्वाऱ्या करून राज्य काबीज करीत होते. पुढें श्रीमन्महाराज राजाराम साहेब छत्रपति
यांणीं किल्ले †शिवागड एथें शके [१६२१] सालीं कैलासवास केला. पुढें संताजी घोरपडे
यास म्हसवडकर माने यांणीं दगाफटका करून शके १६३५ †सालीं मारले. पुढें त्याचे चिरंजीव
पिराजी घोरपडे यास सेनापतिपद दिलें, तें शके १६३७ सालीं. ते पुढें शके १६५० सालीं
स्वामीकार्यावर हलकरणी कसबा नूल या गांवावर लढाईत ठार पडले. पुढें त्याचे पुत्र राणोजी
घोरपडे यास सेनापतिपद जहालें.

१ महाराज सरकारांतून राणोजी घोरपडे सेनापति यास तालुका सुद्धां इसजे सत्ता-
सैन मथ्या अल्लफ दफतर दिमत मुजमू विरोधीकृतनाम संवत्सरे छ १ माहे मोहरम श्रीम-
न्महाराज शंभुछत्रपति महाराज यांणीं मनोजीच्या मुकामीं सरंजाम निवडून दिला. आषाढ
शुद्ध २ रविवार. (२५-६-१७३१).

† सिंहगड ले. ९ पहा. † हा शक चुकला आहे. श. १६१९ आषाढमासी संताजी
मारला गेला. जे. श.

ले. ४
(४३३)]

[श. १६१४ श्रावण व. ११
ता. २९ जुलै १६९२]

श्री

तालीक फेरिस्त नं. १३

राजश्री संताजी घोरपडे गोसांवि यांस

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित रामचंद्र नीलकंठ अमात्य आशीर्वाद सुरुषन सल्लास तिसैसन मैय्या व अलफ. राजश्री छत्रपति स्वामी कर्नाटकांत जातेसमयीं तुम्हांस या प्रांतांत ठेऊन गेले त्यासमयीं इकडे गलिमाची धामधूम बहुत होऊन कुल देशदुर्ग हस्तगत केली होती ती गेली. राज्यामध्ये कांहीं अर्थ उरला नाही कुल मराठे यांणीं इमान खता करून गलिमाकडे गेले परंतु तुम्ही इमान खता न करितां राजश्रीच्या पायाशीं बहुतच एक-निष्ठा धरून जमाव करून शेख निजाम व सर्जाखान व रणमस्तखान व जानसरखान असे उमदे वजीर बुडविले. जागोजाग गलीमास कोट घालून नेस्तनाबूद केलें आणि देश सोड-विला. राज्य संरक्षणाच्या प्रसंगास असाधारण श्रम केले, अवर्गजेबास दहशत लाविली. पुढेही कित्येक स्वाभिकार्यांच्या ठायीं हिंमत धरितां. या करितां तुम्हांवरि राजश्री स्वामी संतोष होऊन मामले मिरज कर्जाती २२ बेर्वास एथील देशमुख होतें ते नस्तनाबूद झाले, त्याच्या वंशी कोणी नाही, त्याचे मुतालिक होते ते बलावून देशमुखी वतन खात होते तेही दुर्बुद्धि धरून गलिमाशीं मिळून फिसालत केली, एकनिष्ठा धरून इकडे येऊन भेटले नाहीत, म्हणून त्यांसि देशमुखी दूर करून तुम्हांस अजरामरामत देशमुखी मामले मजकूरची अवलाद अफलाद वतन करून दिली असे. पुत्रपौत्रीं चालवून देशमुखीचा हक्क लाजिमा व इनामत व इसाफतीचे गांव सालाबाद पहिले देशमुखास चालले असतील तेणेंप्रमाणें खाऊन वतनाचा मामला चालवून सुखरूप रहाणें. तुम्हांस देशमुखी नूतन करून अजरामरामत दिली म्हणून शेरणी तुमच्या माथां होन पातशाही ५,००० पांच हजार करार केले असत. यांचा वसूल हुजूर घेतला. छ २४ जिल्काद. मोर्तब...हुजूर... ..

श्री

सन १९२१ फसली

फेरिस्त नंबर ३

शिका

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ३८ नंदननामसंवत्सरे चैत्र बहुल त्रयोदशी भोमवासे
क्षत्रियकुलावतंस श्री राजा शिव छत्रपति स्वामी यांणीं राजश्री
“ शिका. शिका. ” कृष्णार्जी भास्कर *उपनाम पंडित गोत्र काश्यप यांस दिलें
इनामपत्र ऐशी जे. तुम्ही स्वामींचे पुरातन सेवक, स्वामींच्या
पायाशीं निष्ठा धरून अंतःकरणपूर्वक सेवा केली. किल्ले विशालगड अवरंगजेबांन
हस्तगत करून उदितसिंग रजपूत किल्ले मजकुरी ठेवून मनसुबी केली, ते स्थळ
स्वामींच्या शासनावश व्हावें या गोष्टीचा प्रयत्न तुम्हीं विशेष केला. उदितसिंगाशीं
राजकारण करून त्याला खाली उतरिलें ते समर्थी आपला भाऊ केशव भास्कर यास उदि-
तसिंगाच्या समागमें त्याच्या देशास जावयास दिलें आणि स्थळ स्वामींच्या शासनावश
केलें. ते समर्थी तुमच्या विषयीं राजश्री परशुराम पंडित प्रतिनिधी यांणीं एक गांव इनाम
करून यावा म्हणून विनंति पूर्वी केली होती, ती सांप्रत तुम्हीं स्वामींची सेवा प्रेमभावें
करून स्वामींस संतोषी करून एक गांव आपणास लेकराच्या लेकरी चाले ऐसा इनाम करून
दिला पाहिजे म्हणून पन्हाळ्याच्या मुक्कामीं तुम्हीं स्वामींसनिध विनंति केली, त्याजवरून
स्वामी तुमच्या सेवेवरि संतोषी होऊन तुम्हास नूतन इनाम कुलबाब कुलकानू देखील हल्लीं
पट्टी व पेस्तरपट्टी झाडझाडोरा व जल तरु पाषाण सहित, खेरीज हक्कदार व इनामदार करून
मौजे कलबस्ते तर्फ संगमेश्वर देहे, १ एक रास इनाम आजरामरामत करून दिला असे, तरि
तुम्ही मौजे मजकूर पूर्व मर्यादेप्रमाणें चतुःसीमा याचे स्वाधीन करून हरदू इनाम तुम्हीं
व तुमचे पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेनें अनुभवून स्वामींची सेवा करून सुखरूप राहणें.
स्वामी तुम्हास मौजे मजकूर इनाम सुरक्षीत चालवितील. जाणिजे. निशाण निदेश
समक्ष “ मोर्तब ”

* हे हल्लीं उपनांव जमेनीस लावितात. यांचें घराणें मलकापुर संस्थान विशालगड व
मौजे सालपें तालुके संगमेश्वर येथें नांदत आहे. वंशावळ पहा, मावलंकर सरदेसाई घ. इ. भाग १
पृ. ६८ व भाग २ ते ६८-७१.

ले. ६
(४३८)

[श. १६३४
इ. स. १७१२]

श्री.

सन ११२२ फसली.

फेरिस्त न० ५.

कैफियत शहाजी महाराज भोसले यांची

इब्राहिम आदिलशहा मृत्यु पावले *सन १०२७ हिजरी छ ११ माहे *मोहम्मद ते समयीं मिरजा महंमद व दौलतखान यांणीं तें वर्तमान प्रगट न होऊं देतां दरवाजा बंद करून, सर्व मुत्सद्दी यांस बोलावून सांगितलें कीं, पादशहाचा हुक्म सुलतान महंमद यांस माझ्या पाठीमागे तत्कावर बसवणें म्हणून जहाला आहे. त्या वेळीं दौलतखान यांणीं एक-लासखान यांस विचारलें. त्यांणीं “ बडे साहेबांस विचारावें, आणि आम्हांस पादशाहाच्या पाठी-मागे कारभार करण्याची इच्छा नाही. दुर्वेष पादशहा व सुलतान महंमद या उभयतांतून विवी बडेसाहेब यांच्या विचारास येईल त्यांस तत्कावर बसवावें. ” असें सांगितलें. नंतर तेथून दौलतखान विवी बडेसाहेब यांच्या महालांत जाऊन याप्रमाणें विनंति केली. त्यांणींही सांगितलें कीं, “ पादशहाची आज्ञा जहाली असेल त्याप्रमाणें करावें. ”

नंतर तेच दिवशीं सुलतान महंमद यांस तत्कावर बसविलें. ते समयीं वय पंधरा वर्षांचें होतें. एकलासखान यास घरास जावें म्हणून सांगितलें. आणि दियानतुलमुल्क व आकारजा वगैरे ब्राह्मण यांस कैद केलें. आणि इब्राहिम पादशहास यवनी पद्धतीप्रमाणें नेऊन माती दिली.

दुसरे दिवशीं दुर्वेष पादशहा व दुसरा एक होता त्यांस नजरबंदीत ठेविल्यावर दियानतुलमुल्क व आकारजा व ब्राह्मण यांस कैदेतून मोकळीक करून पूर्ववत् प्रमाणें कामास ठेविलें. आणि मंडळीस किताब दिले ते आकारजा यास काम मुल्की व दियान-तुलमुल्क यांस सरखेली व मिरजा महंमद यांस मुस्तफाखान व दौलतखान यांस खवास-खान असें देऊन वाढविलें.

सन मजकुरी निजामशहा अहंमदनगर ऊर्फ बेदर यांणीं आपला गेलेला प्रांत परत घ्यावा म्हणून फौजेसह तयार होऊन किल्ले दारूर येथें आले. बिजापुराहून वजीर यांस समागमें फौज देऊन त्याजवर खाना केलें. उभयतांच्या लढाई झाली. बेदरवाले नामोहरम होऊन पळाले. नंतर कांहीं दिवसांनीं फौज देऊन येऊन बिजापूरच्या पादशहाकडील सिआदतखान व यतिबारखान यांस धरून नेलें आणि आपल्या स्वरू आणवून वल्ले भूषणें व

घोडे देऊन रवाना केलें आणि आपण फौजेसुद्धां कृष्णाकिनाऱ्यास देऊन राहिले. नंतर कांहीं दिवसांनीं हर्मादखान यास फौजेसह विजापुरानजीक जाऊन ब्राह्मणपुरीच्या दरवाजाकडून लढाईस प्रारंभ केला. आंतून नवाबखान व एकलासखान व यतिश्यादखान सरनोबत व आणखी सरदार फौज घेऊन बाहेर निघून लढाई झाली. ते वेळेस हर्मादखान नामोहरम होऊन पळाले.

नंतर चार महिन्यांनीं वर्तमान आलें कीं, कदमराव बंकापूरकर यांणीं बंडाई केली. त्याजवर पादशहा यांणीं मीर अल्लीरजा यास फौज देऊन रवाना केलें. ते जाऊन पोंहचल्यावर एक वर्षपर्यंत लढाई होत होती. शेवटीं कदमराव यास हिजरी सन १०३८ हें १० रबिलावल रोजी कैद करून मारिलें.

दिल्लीकडून शहाजहां पातशहा यांणीं वखें भूषणें शेखमहमुद्दीन याजबरोबर पाठविलीं, तीं सनमजकूर छ १० जमादिलावल रोजीं पावलीं. नंतर कचेरी वरून वखें घेतलीं. मुस्तफाखान म्हणजे महंमदअमीन हे फार दिवस निजामशाहीं द्वेष करीत होते, कारण मलिक अंबर हे त्याचे श्वशूर त्यांस त्यांणीं मारिलें. यामुलें मलिक अंबर यांचे पुत्र फत्तेखान यांणीं मुस्तफाखान यांचे विचारें निजामशाहीं दौलतीचा विभाग करावा, आणि वरकड सरदार यांच्या चित्तास ही गोष्ट येईना तेव्हां काजी सय्यद रणदुल्लाखान यांजकडील वकील यांणीं कचेरींत येऊन पादशहास सांगितलें जे, इच्छा दूर होऊन निजामशाहीं तालुका घ्यावा हें योग्य नाही. कारण निजामशाहीं दौलत बुडाली असतां संबंध आपणांस व मोगल यांस पडेल, आणि कांहीं हथोपत्तीस द्वेष आला असतां कठीण होईल, याजकरितां दौलत निजामशाहीं कायम राखावी. त्याजवरून मुस्तफाखान व काजीसय्यद यांजमध्ये विरुद्ध वाढलें. खवासखान यांणीं मुस्तफाखान याजपाशीं करार केला. परंतु मुस्तफा यांच्या आग्रहामुलें मोगलाशीं स्नेह केला, आणि अंबरखान व अलासखान व सय्याराव घाटगे वगैरे यांस जाहागीर जास्ती देऊन फरहादखान व खेरियतखान व आणखी सरदार यांचा स्नेह करून रणदुल्लाखान यास कुमक मोगलास पाठविली. निजामशाहा याजबरोबर द्वेष मुस्तफाखान यांणीं केला आणि मोगल याशीं स्नेह केला यास्तव सर्व मुत्सद्दी द्वेष करूं लागले आणि खवासखान व मुस्तफाखान यांजमध्येही विरुद्ध वाढलें. अदीलशहा व मोगल या उभयतांनीं मुलूक वांटून घ्यावा असें ठरून शेख मशुद्दीन यास वखें, भूषणें देऊन दिल्लीस रवाना केलें. इतक्यांत वर्तमान समजलें कीं, मोगल यांणीं आपली क्रिया सोडून किल्ले दारूर कृष्णेच्या कांठीं आहे तो घेण्याकरितां फौज मोगल यांजकडील आली, असें

१ तारीख २८ नोव्हेंबर सन १६२८

२ निजामशाही=अहमदनगरवाले-अथवा दौलताबादवाले.

ऐकतांच अदीलशहा पादशहा यांणी वकिली व पत्र मलिकमरजान यांजकडे पाठवून शेख मइनुद्दीन यांस कैद केलें. हें वृत्त शहाजहांस पादशहा यांणी ऐकून क्रोधाग्रमान होऊन असफ-खान व अबदुल्लाखान व खाजेजादखान व इरादतखान व अबदुल हसन बक्षी व आकि-दतखान व राजे ला ज शिंग व राजे राम हे फौज देऊन या मोहिमेस खाना केले. असफ-खान हसनबादपर्यंत येऊन प्रांत लुटण्यास प्रारंभ केला आणि विजापुराकडील नजीक हाउद रजोरंग म्हणून आहे तेथें येऊन राहिले. अदिलशहा याजकडील फौज बाहेर येऊन दररोज लढाई होत होती. मोगलाकडील सरदार शिकंदर अल्ली छ २ माहे शाबान रोजी लढाईत पडले. नंतर छ ९ माहे मजकुरी फौज तयार होऊन शहरच्या आसपास आली आणि लढाईस प्रारंभ केला तो अदिलशहाची फौज हतथेय होऊन एकाएकी बाहेरील फौज पडून लढाई दिली. ते समर्थी ती फौज घाबरी होऊन पळाली, तों आंतून मुरारपंत फौज येऊन पाठीवर चालले तों ती फौज आपल्या सरहद्दीत गेली. नंतर मुरारपंत फिरून किल्ले परंडा येथें राहिले. तो किल्ला विजापुराकडे होता याचें कारण पूर्वी आकारी जवान किल्लेदार निजामशाही तेथें होता, तेव्हां निजामशाहा याची दौलत गिरिफ्तारीत आली, यामुळें तो किल्लेदार अदिलशहा याजकडे मिळून हिजरी सन १०४२ छ १० माहे मोहरम रोजी किल्ला दिला. त्या किल्यावरील तोफ मुख्य मैदान होती ती विजापुरास पोहचवावी म्हणून पादशहाचा हुकूम मुरारपंतास झाला. त्या प्रमाणें तोफ सन मजकुरी छ १५ माहे सप्तर रोजी गरबी बुरुजावर ठेवली.

त्या समर्थी असफखान यांचा मोड होऊन पळाले, हें वृत्त शहाजहांस कळून बहुत हैराण झाले, आणि मोहबतखान यांस लाहोरहून आणवून बन्हाणपूरचे साहेब सुभा व फौज देऊन दक्षिणेंस पाठविले. फत्तेखान यांणी निजामशाही दौलत जप्त केली. हें वर्तमान

१. मुख्य इ मैदान = मैदानचा सिंह. मलीक इ मैदान=मैदानचा राजा. दुसरे नांव बरोबर आहे असें ग्रांटडफ् साहेबांचें म्हणणें आहे. ह्या तोफेच्या तोंडाचा व्यास ४ फूट ८ इंच आहे व पोकाळीचा व्यास २ फूट ४ इंच आहे. सन १८२३ सालीं ही तोफ विलायतेस नेण्याचा विचार चालला होता, पण मुंबईपर्यंत आणण्याचे संबंधें रस्त्याची वगैरे अडचण म्हणून तो तसाच राहिला. औरंगजेबानें स० इ० १६८६ मध्ये विजापूर घेतलें त्या वेळीं आपल्या विजयाच्या स्मरणार्थ ह्या तोफेवर एक लेख खोदिला. ह्या वरून ही तोफ त्या सालीं ओतिली असा कितीकांचा समज होतो पण तो चुकीचा आहे. ही स० इ० १५४९ सालीं अहमदनगर येथें चलिबी रूमीखानानें ओतिली. (पहा मु. रि ११२७१)

२ फत्तेखान हा मलीक अंबर यांचा मुलगा. हा पहिल्यानें विजापूरवाल्यांच्या धाकानें मोगलांच्या स्वाधीन झाला व दौलताबाद किल्ला त्याणें मोगलांच्या ताबेंत दिला. पण पुढें पुनः फत्तेखान मोगलाकडून विजापूरवाले यांस मिळाला. शहाजीची जहागीर फत्तेखान यांस मोगल यांणी लावून देऊन त्यांस निझामशाहाचा मुकत्यार नेमिलें होतें; त्यामुळें शहाजीचें व फत्तेखानाचें वाकडें होतें.

मोहबतखान यांस समजल्यावर दौलताबादेस गेले. हें वर्तमान आदिलशहा यांणी ऐकून फौजेसुद्धा या मोहिमेस निघाले. मोहबतखान दौलताबादेस जाऊन तें शहरपक्षा घेऊन किष्ठा घेण्याच्या तरतुदीत होते. आंतून फत्तेखान यांणी आदिलशहास पत्र लिहिलें की, आपल्याकडून कांहीं कुमक घेऊन पोंहचली असतां परचक्राचा पराभव करून किष्ठा पादशहाच्या ह्वालीं करितों. कारण किष्ठायांत सामान व सरंजाम कांहीं नाहीं. याजवरून पादशहा यांणी खवासखान यांस सांगितलें. त्यांणी आज्ञेप्रमाणें फौज व सामान मुरारपंतासमागमें* देऊन खाना केलें. आणि मुरारपंतास सांगितलें जे, जातांच सामान पोंहचतें करून कुमक करावी, आणि कपेंहि करून किष्ठा दौलताबादेचा मोहबतखान यांस हस्तगत होऊं देऊं नये. मुरारपंत दौलताबादेजवळ येऊन पोंहचले. फत्तेखान यांणी लढाई बंद केली, कारण फत्ते जहाली असतां पादशाही पत्र त्यांच्या नांवें येईल. फत्तेखान यांणी मुरारपंतास लिहिलें की, किल्यांत कांहीं जखीरा व सामान नाहीं तरी जलद पाठवावें. यांणी लिहिलें जे, तुम्ही जखीरा मागण्याचें कारण काय? तुम्हांस याविणें गरज नाहीं. किला आमच्या स्वाधीन करून बाहेर जाणें, नाहीं तरी तुम्हांस कैद करून दौलताबादेच्या बुरजावरून खंदकांत टाकवीन. फत्तेखान यांणी मुरारपंत ऐकत नाहीं सबब मोहबतखान यांजकडे मिळाले आणि त्यांस पत्र पाठविलें जे, तुम्ही आसची कुमक केली असतां किष्ठा तुमच्या स्वाधीन करितों. त्याजवरून मोहबतखान यांणी विचार केला की, कांहीं प्रयत्न न करितां किष्ठा हातास येतो म्हणून पत्राचें उत्तर व क्रियाशफती देऊन हरकामांत कुमक करितों म्हणून सांगून पाठविलें. नंतर किष्ठा त्याच्या स्वाधीन केला. तेथें आपल्या पुत्रास ठेवून निजामशहा व फत्तेखान यांस बरोबर घेऊन बन्हाणपुरास निघाले आणि किष्ठा लढाई व श्रम सायास न करितां आला यास्तव व लष्कर श्रमी झालें याजवद्दल दररोज कोश दोन कोश चालावें. हें वर्तमान आदिलशहा यांणी ऐकून त्यांच्या पाठीवर सरदार फौज देऊन खाना केले ते आल्यावर मोहबतखान यांणी द्रव्य देऊन आपली व लष्करची मोकळीक करून घेतली, आणि आपल्या सरहद्दीत पोंहचले.

शहाजी महाराज व मुरारपंत व रणदुल्लाखान मागें फिरून शहाजी महाराज नाशिकाकडून भीमगडास गेले, रणदुल्लाखान व मुरारपंत त्र्यंबकाकडून विजापुरास आले; खवासखान मुरारपंतावर बहुत रागास देऊन बोलले की, तुम्ही फत्तेखान यांचें न ऐकतां किष्ठा मोहबतखान यांस देविला आणि पादशाही द्रव्यही बहुत खर्च झालें; मुरारपंत कांहीं एक उत्तर न देतां स्वच्छ बसले; पादशाहांत निजामशाहीवर पादशहा नाहीं; याजमुळे आदिलशहा व शहाजहा हे उभयतां तो मुख्य घेण्याचा प्रयत्न करूं लागले, आणि सिद्दी बेहान सोलापुरी होते; शहाजी महाराज भीमगडी होते, श्रीनिवासराव जुन्नारस

* मुरारपंत—हा मोठा कर्ता ब्राह्मण होता; बीरबल, जनार्दनपंत, अक्कणा व मादण्णा वगैरे मंडळींप्रमाणेंच बहुतेक सर्व कारभार याजकडे असे.

होते, सिद्दी साया सैफखान तत्त कौकणांत होते, सिद्दी अंबर, जांजिरा राजपुरी होते आणि हुसरे किल्लेदार व जमींदार आपलाले ठिकाणीं प्रांत घेण्याच्या उद्योगांत होते. सिद्दी रेहान थोड्या फौजेनिशीं मोहवतखान याजशीं युद्ध करून यश संपादिलें, आणि निजामशाही स्वार चार पांच हजार त्याजपशीं जमले होते. खवासखान यांचा स्नेह पूर्वापासून होताच, त्या वेळेस अदिलशहा यांची फर्मान लिहून हाफीजनसरुल्लाह याजबरोबर पाठविला जे, “तुम्हीं पुरुषार्थें करून मोहवतखान याजबरोबर लढलां यास्तव तुम्हावर संतोष होऊन फर्मान पाठविला आहे. तरि फर्मान देखतांच कोणी विश्वासूख इकडून पाठवून देणें म्हणजे जें बक्षिस मिळावयाचें तेंही प्राप्त होईल.” नंतर हाफीजनसरुल्लाह याचा सन्मान बहुत करून त्याजबरोबर आपल्याकडील सिद्दी पोलाद दौलतखान व न्यामतखान व विनंतिपत्र देऊन रवाना केले. ते येऊन पावल्यावारी पादशहा व खवासखान यांणी त्यांस कोल्हापूर व कच्छाड हे परगणे दिले. आणि पोलादखान व दौलतखान यांस जवळ राहण्याविषयीं हुकूम झाला.

शहाजी महाराज भीमगडो जातांच निजामशाही प्रांत पुणें व जालना बालेघाटपर्यंत व जुन्नर व अहंमदनगर व संगमनेर व नाशिक व अंबकपर्यंत घेतले. आणि सात आठ हजार स्वार ठेवून प्रांत लुटूं लागले. इरादतखान दौलताबादेस होते. त्यांस मालोजी भोंसले यांजकडून स्नेह केला आणि उमेदवार शहाजहां पादशहा याच्या कृपेचे म्हणून मनसब बेवीस हजारी करार करून फर्मान शहाजी महाराज यांच्या नांवें व वस्त्रे पादशहाचीं आणून दिलीं. आणि शहाजी महाराज ज्याप्रमाणें सांगतील त्याप्रमाणें दिलीहून आणवून देऊन शहाजहांचें चाकर करून विजापूरच्या पादशहाचा मुलूक [?] असें इरादतखान याच्या चित्तांत होतें. हें वृत्त महाराजांस समजून हे हुशारच होते. मुरारपंतांस न कळतां खवासखान याजकडून कागदपत्रें येत होतीं. शहाजी महाराज याणीं लिहिलें कीं, तुम्हाकडून कांहीं उपराळां जहाला असतां आम्हीं पुनरपि निजामशाही उभी करितो. त्यास खवासखान याच्या चित्तांत होतें, परंतु मुस्तफाखान याच्या विचारास येईना. खवासखान दौलताबादेस गेले. अजुर्दे-पणानें इरादतखान याशीं स्नेह केला आणि शहाजी महाराज यांचें भय होतें, परंतु ही मस-लत, याजवरून बहुत संतोष वाटला. आणि पत्राचें उत्तर पाठविलें कीं, वंश निजामशाही म्हणून गादीवर बसवावें. असें लिहिलें. मुरारपंत याजबरोबर फौज देऊन कुमकेस शहाजी महाराजाकडे रवाना केलें. शहाजी महाराज श्रीवर्धन कित्याहून निघून कौकणांत जाऊन निजामशाही वंश कैदेत होते त्यांतून दहा वर्षांचा मूल मुरतजा नामें होता त्यास आणून भीमगडो येऊन तत्कावर बसविलें आणि प्रांत घेण्याच्या उद्योगास लागले. सिद्दी साबा सैफखान कौकणप्रांत घेऊन भीवंडीस होता, त्यांस शहाजी महाराज यांणी पत्र आपल्या व मुरारपंत यांच्या नांवें तुम्हीं निजामशाहास येऊन भेटावें असें लिहिलें. तेव्हां महाराजांच्या लिहिण्यास राजी न होतां अदिलशहाची चाकरी करावी म्हणून कौकणप्रांत शहाजी महा-राज यांच्या स्वार्थीन करून निघाले. तो शहाजी महाराज यांणी फौज त्याच्या पाठलागास

पाठविली. तेव्हां उभय लष्करांची गांठ पडून युद्ध होऊं लागलें. दोहींकडील मनुष्ये बहुत जायां झालीं. सिद्दी अंबर तोफखान्याचा सरदार होता त्यास कैद केला, आणि सैफखान याच्याही फौजेस वेढा दिला. इतक्यांत मुरारपंताकडील फौज कुमकेस येऊन सैफखान यास घेऊन नंतर विजापुरास जाऊन पादशहाची भेट घेतली. पादशहानी त्यास दोन ल होन देऊन हरपनहल्ली येथें ठेविलें. नंतर कांहीं दिवसांनीं मृत्यु पावले. शहाजी महाराजांनीं श्रीनिवासराव यास भेजवानीस बोलावून कैद करून त्याजकडील किल्ले व प्रांत घेऊन मुरतजा पादशहास जुन्नरास घेऊन येऊन द्रव्य व सरंजामही बहुत संप्रह केला. दहा बारा हजार स्वार जमविले.

हें वर्तमान मोहबतखान यास कळून, बहुत क्रोधायमान होऊन, शहाजहां पादशहा याच्या आज्ञेवरून शहाजादा ईद्राह्मकोह यास बघाणपुराकडून परांढे कित्यास वेढा घातला आणि सुरंग काढण्यास सांगितला. कित्यांतील फौज तयार होऊन युद्ध करीत होते. असें चार महिने युद्ध चाललें. ते समयी मोहबतखान यांणीं विचार केला कीं, येथें बसून उपयोग नाहीं. म्हणून कांहीं निमित्त करून बघाणपुरास गेले.

सुलतान महंमद याची मातुश्री हिजरी सन १०४३ छ ३ माहे सफर रोजीं मृत्यु पावली. ते समयी खवासखान यांणीं मुस्तफाखान यास कैद केलें. आणि वरकड मुत्सद्दी यांसही दूर केलें आपल्या तफेंचे त्या कामावर ठेविले. तेव्हां मुत्सद्दी यांणीं खवासखान यास पत्र लिहिलें कीं, मुरारपंत कामास योग्य नाहीं, याकरितां त्यास काशीस जाण्यास निरोप द्यावा म्हणजे आम्ही तुमच्या पक्षांनीं वागतों. तेव्हां यांणीं लिहिलें जे, तुम्ही आज त्यास राजी नाहीं. उद्यां आम्हांसही राजी नाहीं. म्हणून असें उत्तर आलें. त्याजवरून सर्वत्रांनीं शेख मइनुद्दीन यास शहाजहांकडे रवाना केलें कीं, विजापुरीं बहुत अव्यवास्थितपणांनीं वागतात याजकरितां कुमकेस फौज पाठवून, बंदोबस्त करून, विजापूर आपल्या ताब्यांत घ्यावें आणि अल्ली खैरयतखान व अल्ली खुदावंतखान व महंमद याकुबखान व राघोपंत व खेलोजी भोसले व सज्जेंराव घाटगे वगैरे विजापूरच्या सरहद्दीतून निघून गुलबर्ग्यास येऊन राहिले. इमामखान हवालदार आनिकेचा यांणीं बंड केलें. त्याच्या पारिपत्यास खवासखान यांणीं मुरारपंत व फौज रवाना केली. आणि कांहीं फौज मुत्सद्दी यांच्या रोखास ठेविली. मुत्सद्दी यांणीं विचार करून खवासखान याच्या पारिपत्यास विजापुराकडे निघून मलिक रेहान सोलापुराहून निघून कमलापुरीं येऊन मिळाला. राघोपंतास सांगितलें कीं, तुम्ही भीमानदी भरली आहे, त्यास परीकडे जाऊन उतरावें, आम्हीही येऊन पोहचतों. नंतर राघोपंत गेले. खवासखान यांणीं मलिक रेहान याजबराबर राजकारण लावून बोलणें लाविलें जें, “रणदुल्लाखान वगैरे हे दौलत गारत करण्यास तत्पर जहाले. तुम्ही दौलताचें कल्याण करणारे तेव्हां

हैं योग्य नव्हे. ” मलिक रेहान हैं ऐकून टाकलीहून निघून मंदप येथें गेलें. राघोपंत भीमा उतरून पांच सहा हजार फौजेनिशीं देवगांवच्या सुमारे राहिले. मुरारपंत बंड मोडून निघाले तों राघोपंताचें वृत्त ऐकिलें. तेव्हां विचार केला कीं, ते सर्व एकत्र झाले नाहीत तों पर्यंत जाऊन गांठावें. असें योजून आनीकरेहून एकतीस कोश एक रोज व सर्त्रीत येऊन लढाई सुरू केली. सय्यद उसमान, शैलार मोठे बहुत शूर मुरारपंताकडील ठार झाले आणि राघोपंताकडील लष्कर मुरारपंतावर पडून बहुत जायां जखमी जहालें. लष्कर पळूं लागलें तेव्हां मुरारपंत पंधरा स्वारांनिशीं सावनुरास जाऊन, तेथें निजामशहा कडील मुस्तफाखान होता त्याची भेट घेऊन, तेथून निघून द्वारकेस गेले. तेथून मौजे मदगी रणदुल्लाखान यांच्या जहागिरीतील छद्दन कृष्णातीरीं येऊन राहिले. तेव्हां सर्वांनीं विचार करून खवासखान याजकडे विजापुरास जावें. म्हणून तो धारवाडचे नाईकवाडी याजबरोबर नदी उतरून धारवाडास गेले. रणदुल्लाखान यास मुरारपंताचा मोड होऊन पळाले. हें वर्तमान समजतांच आपण फौजेनिशीं भीमा उतरून विजापुरानजीक जाऊन राहिले. खवासखान यांणीं विजापूरचे दरवाजे बंद करून लढाईचा वेत केला, रणदुल्लाखान यांणीं खवासखान यास निरोप पाठविला जे, शहरचे दरवाजे उघडावे आणि तुम्हीं सर्व अमिराप्रमाणें रहावें, तें त्यांणीं ऐकिलें नाहीं. तेव्हां अदिलशहा यांणीं सिद्दी रेहान यास बोलावून आणून सांगितलें जे, या वेळेस कार्य साधावयापूर्वीं सिद्दी मजकूर व मातुथ्री इब्राहिम अदिलशहा यांच्या कारकीर्दीत नौरसपूर येथें विकावयास सौदागरांनीं आणिले तेव्हां सिद्दीमजकूर पादशहानीं खरेदी घेऊन आपले पुत्र सुलतान महंमद यास दिला व त्याच्या मातुथ्रीस अल्लीखान हजारी यांणीं घेतली. त्या पासून शहाजाया बराबर सिद्दी मजकूर नेहमीं असे. एके दिवशीं शहाजादे यांणीं त्याची टोपी हौदांत टाकली तेव्हां तो पादशहाकडे फिर्याद गेला. पादशहा यांणीं टोपी काढून देण्यास सांगितलें आणि जवळ होते त्यांस सांगितलें कीं, पादशाही सुलतान महंमद करील तेव्हां हा वाजिरी करील. तेव्हां सिद्दी मजकूर यांणीं करीम सर्जे व हुसेनखान या दोघांस हस्तगत करून खवासखान याच्या पारपत्यास तयार होऊन कचेरींत बसले. खवासखान पालखींत बसून घरास निघाला तों करीम सर्जे यांणीं उरावर खंजीर मारला हुसेनखान यांणीं वार मारला असतां खवासखान जखमी होऊन आपल्या घरास गेला. सिद्दी रेहान यांणीं पाहिले कीं, खवासखान जखम सोसून गेला तेव्हां हा वांचला असतां आपल्यास नीट नाहीं. म्हणून पादशाहाकडे जाऊन खाजगीचे लोक घेऊन जाऊन खवासखान याचें घर छद्दन पाडून शिरच्छेद केला. हुसेनखान तयार होऊन हत्तीवर बसून खंदकापर्यंत आला. त्यास सिद्दी मजकूर लोकांमुद्धा जाऊन लोक मारून त्यास मारिला. त्याचा बंधू दाऊदखान पादशहाच्या कृपेत होता त्या नही मारला. रणदुल्लाखान वगैरे मुत्सद्दी पादशहाच्या आज्ञेनें त्याच सर्त्री येऊन शहापूरच्या हौदावर येऊन उतरलें. तेव्हां पादशाहानीं खवासखान व मुबारकखान यांचें शीर पाटींत घालून रणदुल्लाखान वगैरे मुत्सद्दी यांजकडे पाठविलें. दुसऱ्या दिवशीं सर्वत्र

आल्यावर पादशहा तत्कावर बसून सिद्दी रेहान यास किताब एकल्यासखान हा देऊन वजिरी दिली. नवाबखान यास प्रांताचा बंदोबस्त सांगितला. अहमदखान वल्लद खुदावंतखान यास सरनोवती दिली. हिजरी सन १०४५ त खवासखान याणी वजिरी आठ वर्षे केली.

नंतर कांहीं दिवसांनी मुस्तफाखान वेळगांवच्या विळ्यांत कैद होत त्यास आणा-
वयाकरितां शहाहसन फकरजाबदेस खाना केले. त्याणीं जाऊन नववे दिवशी त्यास
विजापुरी पोंहचविलें. त्यास पादशहांनीं सर्फराजी करून ठेविले. मुरारपंत पांच हजार
स्वारांनिशीं आरवाडास आले तो विळ्हेकरी याणीं किळ्यांत घेतलें नाहीं. तेव्हां लढाईस
तयार झाले. ते समर्थी दलपतराव व सूर्याराव व नाईकवाडी क्रियाप्रमाण घेऊन भेटीस
आले. नंतर कैद करून कांहीं लोक मारिले. पण तेथें चार रोज राहून दिलें. तो खवास-
खान यास मारलेली खबर आली. तेथून रात्रीस पळून हरिहरास गेला. तेथील अंमलदार
याणीं कैद करून विजापुरी पोंहचविला. तेव्हां रुबर पादशहास शिवांगाल केली त्याजमुळे
जिव्हाच्छेद करून गाड्यावर बसवून शहरांत फिरवून मारिला. खवासखान यास मारित्यावरि
एक माहिच्यानं हें वर्तमान झालें. हिजरी सन १०५७ त मुस्तफाखान यास फौज देऊन
कर्नाटकास खाना केले. पेशजी शहाजी महाराज व असदखान यास खाना केले. मंगून
मलिक रेहान वगैरे सरदार खाना केले. कृष्णाकिनाच्यास युद्ध झालें. शहाजी महाराज
याणीं मोड केला. ते समर्थी शहाजी महाराजांचा हत्ती आणि सरजाम लुटून नेहला.
मुस्तफाखान याणीं आपल्या लष्करचे बुनगे बंकापुरास पोंहचवून कुमक पाठवावी
म्हणून पादशहास पत्र लिहिलें. गाजीखान व मलिक रेहान गंजीकोट
घेण्यास खाना केले. ते तेथें जाऊन वेढा घालून बसले होते. ते समर्थी हुकूम
आला जे, मुस्तफाखान याच्या कुमकेस जाणें. तेव्हां ते सर्व सोडून तिकडे निघून गेले. तो
बंकापुराजवळ नबाब मुस्तफाखान यांची भेट झाली. मुस्तफाखान सर्वांस मेजवानी करून
लढाईस निघाले. येथे येथें लढाई सुरू झाली. मलिक रेहान याणीं आपली फौज एक वेळ
शहाजी महाराज असदखान यांच्या फौजेवर पळून मोड करावा असा वेत करून चालून
घेतलें. असदखान याच्या घोड्यास जखम लागून घोडा पडला. बावाकरी व खवाजहुसेन
याणीं कोतवाल घोडा आणिला त्या घोड्यावर बसून निघालें. नबाब मुस्तफाखान लष्कर
सुद्धां तळ्याच्या कांठीं उभें राहून तमाशा पहात होते. तेथून मागे सरून मलिक रेहान
याचा तमाशा पहावा म्हणून मागे सरून उभें राहिलें. इतक्यांत मलिक रेहान मोड होऊन
पळाले. आल्यावरि नबाब याणीं शाबासकी देऊन आपली तरवार दिली आणि मलिक रेहान
यास सांगितलें कीं, तुम्ही शहाजी महाराजांकडील हत्ती लुटून ठेविले ते पादशहाकडे पाठ-
वावे. त्याणीं उत्तर दिलें जे, तुम्हांकडे हत्ती देणार नाहीं. पादशहाकडे आम्ही जाऊं त्या
वेळेस हत्ती गुजरूं. हें वर्तमान पादशहास समजल्यावर मुस्तफाखान यास लिहिलें जे, मलिक
रेहान याणीं शूरत्वे लढाई केली हें प्रसिद्ध झालें असता त्याचें चित्त अजुर्दा करणें हें योग्य
नाहीं. जे वेळेस येथें येईल त्या वेळेस हत्ती येतील. असें येतांच मुस्तफाखान चंदीकडे

निघून गेले. मलिक रेहान यास कन्या दोन उपवर झाल्यामुळे लग्ने करण्याकरितां मुस्तफा-
खान याजबरोबर गेले. नवाब व शहाजी महाराज यांमध्ये वैमनस्य येऊन शहाजी महाराज
सुत्रधारीनें बाणू लागले. सन मत्कूर छ १५ माहे रज्जब रोजी-मुस्तफाखान याणीं मलिक
रेहान व बाजीराव घोरपडे व यशवंतराव व असदखान यांस फौज देऊन शहाजी महारा-
जांस कंद करण्यास खाना केलें. तो शहाजी महाराज आपल्या डेऱ्यांत रात्रो राग-रंगांत
निमग्न होते. तां येऊन वेढा घातला. शहाजी महाराजांस हें वर्तमान कळतांच घोड्यावर
बसून जावे तां बाजीराव घोरपडे याणीं येऊन पाय धरिला आणि मुस्तफाखान याजकडे
घेऊन गेले. महाराजांचे स्वार तीन हजार होते ते पळून गेलें. लूट पुष्कळ सांपडली. छ
२६ माहे मजकुरी खैरीयतखान मेला. मलिक रेहान मुस्तफाखान याचा विश्वास धरित
नव्हता. भेटीस गेले असतां बहुत हुशारीनें रहावें. शहाजी महाराजांस धरल्यावारी आणखी
दोन हजार स्वार ठेविले. मुस्तफाखान याणीं सांगून पाठविलें कीं, फौज ठेविण्याचें कारण
काय ? याणीं सांगून पाठविलें जे, चंदीस वेढा आणि शहाजी महाराज कैदेत, चहुंकडून
गलित असे जाहे. त्यास कोणाकडून कांहीं भय न होईल याजकरितां ठेविलें. नंतर कित्येक
दिवांनीं चंदी घेतली. छ २६ माहे मोहरम सन १०६० सोमवारी तिसरे प्रहरां सुलतान
महंमद अहिलशहा मृत्यु पावले, वय वर्षे ४७ दौलत केली वर्षे ३१.

यास पुत्र अली अहिलशहा सन १०४८ सालीं झाले ते गादीवर बसले. पूर्वीचा वजीर
अजब खानमहंमद यास साहज वजिरी इब्राहिमखान यास दिली. अली अहिलशहा याचीं
मातुशी बडेसाहेब मकेंस निघाली त्याजवर वजिर गेले. तेव्हां वजिरी अबदुल महंमद यास
दिली.

हकीकत खान यास मारण्याची

शहाजहा पादशाह नजरबंदीत होतें. अवगरंजेब फौज घेऊन दक्षिणेस निघाले. हें
वर्तमान अली अहिलशहा याणीं ऐकून खानमहंमद याजबरोबर सरदार व फौज देऊन सामोरे
खाना केले. ते जाऊन पोहचले. एके दिवशीं अवगरंजेब यांची फौज अडचणीच्या जागीं
उतरली. तेव्हां खानमहंमद यांनीं रस्ता बंद केला. सबब बहुत हैराण होऊन पादशहानीं
त्यास चिठी पाठविली कीं, तुम्ही आमची मुरवत ठेवून रस्ता सोडला असतां स्नेहांत अंतर
करणार नाही, आणि दिल्लीचा शहाजादा दक्षिणेस कोणही पहाणार नाही. खानमहंमद
संध्याकाळीं नमाज करून काहीं पढत बसले होते तो ही चिठी आली. तिच्या पाठीवर
लिहून पाठविलें कीं, आज रात्रीस निघून जावें. अशी खाना करून आपल्या मंडळींस सांगि-
तलें कीं, आमचा मृत्यु समीप आला. अवगरंजेब रात्रीस निघून गेले. अफजुलखान बहुत
कठोर होता, त्याणीं हें ऐकतांच खानमहंमद याजपाशीं येऊन सांगितलें जे, हा समय आहे,
तरि जाऊन गाहूं. खान महंमद याणीं उत्तर दिलें कीं, गेला, तो गेला जाऊं द्या. अफजुल-
खान बोलले कीं, कोठें जातो ? पाठलाग केला असतां सांपडेल. खानमहंमद याणीं विचा-

रिलें जे, त्यास धरून काय कराल ? शहाजादा दिल्लीचा त्यास धरिलें असतां बहुत अरिष्टें होतील, असें सांगून तसेंच ठेविलें. अफजुलखान याणीं विचार केला जे, हें करणें खान-महंमद याचें. तेव्हां कोधायमान होऊन विजापुरास जाऊन तरवार पादशाहापुढें ठेऊन हा सर्व मजकूर विदीत केला. पादशहा बहुत अजुर्दा होऊन खानमहंमद यास येण्यास पत्र पाठविलें. तेव्हां त्याणीं हलके हलके मुकाम करून विजापुरास आले. तो मक्केदरवाजाच्या लोकास हुकूम होतांच येतांच मारिलें. सन १०६७ हिजरींत.

कोकणप्रांत चेऊल व दामोळ व वैंगुलें व साल्ती व को वा वगैरे बंदरें विजापुराकडे होती. पूर्वीं दौलत निजामशाही बुडविली तेव्हां प्रांत शहाजहांपादशहाकडे निम्मा व सुलतान महंमद अदिलशाह याजकडे निम्मा वांटून घेतला. तेव्हां सारा कोकणप्रांत विजापुराकडे आला. त्याचीं मामलत मुल्ला महंमद यास सांगितली आणि त्यापैकीं दोन महाल पुणें व सुपें शहाजी महाराजांस जहागिरींत दिले होते. तेथें शहाजी महाराज जमेदाराप्रमाणें वतनदारी करून राहिले. सुलतान महंमद याणीं कर्नाटक प्रांत येण्यास सर्व सरदार फौज देऊन रवाना केले त्या समयी शहाजी महाराजही गेले. तिकडे वडील पुत्र संभाजीराजे मृत्यु पावले. शिवाजी महाराज त्या दोन महालचीं वहिवाट करून पुणें मुक्कामी रहात होते. पादशहा सुलतान महंमद यास रोग उत्पन्न होऊन अंतकाळ समीप आला. त्याजमुळे प्रां(तां)त शत्रूंचा उपद्रव बहुत झाला. सबब *मुल्ला अहंमद यास कोकणांतून येण्याविषयीं हुकूम जहाला. त्याजवरून तेथून विजापुरीं आले. तो प्रांत मोकळा पाहून, शिवाजीराजे याणीं तजवीज करून, कित्येक मराठे जमवून कित्येक किल्ले घेतले. बाकीचे किल्ले सरजाम-विरहित होते ते हलके हलके घेतले. इतक्यांत पादशहाचा काळ जहाल्याचें वर्तमान ऐकून बहुत संतोष होऊन कोकण प्रांत घेतला आणि किल्ले नवे बांधावयास लाविले. पूर्वीं पासून चाळीस किल्ल्यांवर सामान भरलेलें होतें त्यापैकीं रायरी किल्ला घेतला. तेव्हां त्यांच्या पारिपत्यास अष्टी अदिलशाहा याणीं अफजुलखान यास रवाना केलें ते जाऊन लढाई देऊन किल्ले सोडून घेतले. तेव्हां शिवाजी महाराज याणीं विचार करून बोलणें लाविलें कीं, आमचे सर्व अन्याय पादशहाकडून क्षमा जहाल्यास आणि पादशहाची भेट करविली असतां पूर्वीं प्रमाणें चाकरी करूं. तेव्हां अफजुलखान याणीं बरें आहे म्हणून सांगितलें. नंतर त्यास मेजवानीस जावली किल्ल्यावर यावें म्हणून सांगून पाठविले. तेव्हां तो निघोन आला. येतांच त्यास मारिला. सन १०७० हिजरींत.

हें वृत्त पादशहास समजल्यावर बहुत कोधायमान होऊन कोणास पाठवावें या विचारांत होते तो सिद्दी जवाहर कर्तुळास बंड करून होते. त्यांची अर्जी आली जे, सर्व अन्याय क्षमा करून अभय जहाल्यास सेवेशीं येऊन हजर होईन. पादशहांनीं उत्तर लिहिले कीं तुम्ही म्हणतां तें कबूल, तरि जलद येऊन पांचावें. त्याजवरून सिद्दी मजकूर आले. त्याचीं सरफराजी करून किताब सलाबतखान देऊन शिवाजी महाराज यांच्या पारिपत्यास रवाना

* वर मुल्ला “ महंमद ” असें आहे.

केलें. नंतर येऊन लढाई देऊन कित्येक किल्ले घेतले. शिवाजीराजे पन्हाळ्यास येऊन राहिले. सिद्दी मजकूर किल्ल्यास वेढा घालून बसले. तो महाराज याणीं स्नेहाचें बोलणें लावून आपल्या आधीन केला. हें वर्तमान पादशहास समजतांच खुद्द पादशहा निघाले ते मिर-जेस येऊन पोहचले. हें वर्तमान शिवाजी यास कळतांच निघोन गेले. सिद्दी मजकूर करनुळाकडे गेले. किल्ला पादशहाच्या स्वाधीन जहाला. सन १०७७ हिजरी.

नंतर पादशहा विजापुरास निघोन गेले. सिद्दी जवाहर पन्हाळ्याहून निघाला तो प्रांत छुटीत खंडणी घेत चालला. त्याच्या पारिपत्यास खुद्द पादशहा फौज घेऊन निघून कृष्णेच्या तटाकीं राहिले. तों खबर आली की, सिद्दी याकुत हवालदार तोरगळकर याणीं बंड केलें. तेव्हां तिकडे जाऊन त्याचें पारपत्य करून रायचुरास गेले. सिद्दी जवाहर लढाईस तयार होऊन आले. अबदुल महंमद वजीर जाऊन युद्ध होऊं लागलें. सिद्दी मजकूर याची फौज सिकस्त होऊन रायचुरास गेले. तेथें एक रात्र राहून दुसऱ्या दिवशीं तुंगभद्रा उतरून करनुळाकडे गेले. पादशहा यशस्वी होऊन रायचुरास गेले. तेथें किल्लेदार सिद्दी मजकूर याजकडील होता त्याणें विचार करून किल्ल्या पादशहापाशीं आणून दिल्या, आणि कृपा संपादन घेतली. नंतर पादशहा किल्ल्यांत गेल्यावर मुसलखान व जबदस्त यास हुकूम जहाला की, फौज घेऊन जाऊन परंडे किल्ल्याच्या सुमारे राहून सिद्दी मजकुराकडून उपद्रव जहाला असतां पारपत्य करावें. सरदार मजकूर हुकुमाप्रमाणें तुंगभद्रा उतरून राहिले. ती फौज आली या करितां सिद्दी मजकूर फार क्रोधायमान होऊन सिद्दी मसाऊद याजबराबर फौज देऊन रवाना केला. तो आल्यावर उभय लष्कराचें युद्ध होऊन सिद्दी मजकूर याचा मोड होऊन करनुळाकडे पळून गेला. हें वर्तमान सिद्दी जवाहर ऐकून फार खिन्न जहाला. त्यास पूर्वी रोग लागला होता आणि हें दुःख झालें यास्तव बहुतच रोगानें ग्रासून त्यांतच मरण पावला. नंतर त्याचा पुत्र अबदुल अजीज व सिद्दी मसाऊद याणीं अबदुल महंमद वजीर यांचा स्नेह केला. त्याणीं पादशहास सांगून सर्फराज करून चाकरीस ठेविलें.

हिजरी सन १०७३ यांत भद्राप्या नाईक राजे जमीदार मुल्लार सुभे बिदनूर याणीं वंढाई करून पादशाही मुलूक घेतला सबब खुद्द पादशहा तयार झाले आणि पुढें त्याच्या पारपत्यास स्थगद इलपास यास सज्जेखान हा किताब देऊन फौजेसह रवाना केलें. मागाहून आपणही गेले. सज्जेखान तेथें जाऊन लढाई देऊन कित्येक किल्ले परत घेतले. पादशहाही बेका-पुरास येऊन पोहोचले. हें ऐकून बहुत संतोष होऊन युद्ध करूं लागले. कर्नाटक प्रांत घेण्यास अबदुल रहीम बहल्लखान यास पाठविलें होतें, त्यास हुजूर येणें म्हणून आज्ञापत्र पाठविलें. त्याजवरून ते आले. त्याची सर्फराजी करून सेनेसहीत सज्जेखान याजकडे निघाले. सज्जेखान बिदनुरीं लढत होते तेथें जाऊन फौज मिळाली. भद्राप्या नाईक धीर सोडून बिदनुरांतून कोलीदुर्गास गेले. बिदनूर घेऊन पादशहा कोलीदुर्गाकडे निघाले. इतक्यांत बहल्लखान याच्या विद्यमानें बोलणें केलें जें, दरसाल खंडणी देऊन राहूं. तें पादशाहांनीं कबूल करून पूर्ववत् प्रमाणें रहाण्यास हुकूम दिला. ते समयी भद्राप्या नाईक याणीं नजराणा बहुत दिला.

पादशहा निघून विजापुरास आले. नंतर मुल्ला अहमद यास कर्नाटक प्रांतीं रवाना केले. त्यावर तिकडे जाऊन चांदावर घेतले. आणि बाकीचे किल्लेही घेतले.

इकडे अलमगीर याणीं जयसिंगराजे शिवाजी महाराज यांच्या पारपत्यास दक्षिणेंस रवाना केले. त्याणीं विजापूर प्रांतास उपद्रव केला. सबब अदिलशहा याणीं मोठमोठे सरदार सहाय अलमगीर व आपल्यामध्ये असावा म्हणून रवाना केले. परंतु त्याणीं कांहीं ऐकिलें नाहीं. तेव्हां अदिलशहा याणीं अबदुल महंमद याजबराबर फौज देऊन रवाना केलें तों खबर आली कीं, जयसिंगाकडील सरफराज याणीं पांच सहा हजार फौज घेऊन जाऊन मंगलवेढ्याचें ठाणें घेतलें. त्या वेळेस सज्जेखान मंगलवेढ्यास जलद जाऊन लढाई दिली; सज्जेखान याची फत्ते जहाली. सरफराज निघून गेले आणि सज्जेखान पादशहाच्या फौजेंत दाखल जहाले. अबदुल महंमद वजीर व पोलादखान व अजीजखान व गालीबखान व दियानत-राव वगैरे तयार होऊन दक्षिणेंतील फौजेची व हिंदुस्थानच्या फौजेची कित्येक दिवस लढाई होत होती. इतक्यांत हैदराबादवाले कुतुबशाहाचें पत्र अल्लीअदिलशहास आलें जे, कुमकेची जरूर असल्यास पाठवितों. याणीं फार उत्तम आहे म्हणून उत्तर पाठविलें. त्याजवरून कोणी नेकनामखान याजबराबर फौज देऊन पाठविलें तेही घेऊन पावले. तों एके दिवशीं वर्तमान आलें कीं, अलमगीर याजकडून सलाबतखान जयसिंगाकडे येत आहे. त्यावरून सज्जेखान फौजेनिशीं त्याचे तोंडावर जाऊन लढाई दिली. फत्ते सज्जेखान याची झाली. हैदराबादकर यांची व अल्लीशहा यांची फौज एकंदर लढता तेव्हां परिणाम नीट नाहीं, म्हणून जयसिंग दिल्लीस निघून गेले. पादशहा विजापुरास आले.

नंतर अल्ली अदिलशहा नेहमीं ऐषआरामांत नाटकशालेच्या संगतीस घालवूं लागले. छ ४ रबिलावल रोजीं मुजफ्फरखान बिदनुराहून आले त्यास सामोरे पादशहाची स्वारी जावी म्हणून निघाले तों रस्त्यांत वारा लागून प्रकृति बिघडल्यामुळें परत येऊन दाखल झाली. नंतर तिसऱ्या प्रहरीं बेशुद्ध झाले. एक दिवस एक रात्र तसेच होते. दुसरे दिवशीं कांहीं शुद्धि आली, परंतु अर्धे आंग गेलें. हें पाहण्यास अबदुल महंमद व खवासखान आले, पाहून परत गेले. मिरजा सुसफबेगखान व धर्माजीपंत डबीर बादशहा जवळ राहून दरवाजा बंद करून येणें जाणें दिंडीतून यावें असें बेलें आणि औषध उपाय हकीम शम-शुदीखान याजकडून करवात. परंतु शुद्ध पूर्ववत्प्रमाणें [न] आली आणि रोग दिवसेंदिवस वृद्धिगत जहाला. दौलतीचें काम अबदुल महंमद वजीर करीत होते. एक दोन दिवस पादशहाच्या समाचारास गेले. खवासखान चव्हा दिवसांनीं घेऊन हुजरे यांस बोलावून नेत. पादशहाकडे वजीर याचें जाणें येणें होतें. त्या प्रमाणेंच दियानतराव जात येत होते, परंतु दौलतीच्या कामांत खलेल जहाली नाहीं. दियानतराव सर्वकाळ अबदुल महंमद याचें कोणत्या वेळेस काय होईल या विवेचनेंत राहिले. सुसफबेगखान खवासखान याच्या तर्फेन वागूं लागले. अबदुल महंमद वजीर व दियानतराव याचा व धर्माजीपंत डबीर यांचा द्वेष पडून धर्माजीपंत मुजफ्फरखान याच्या विचारें वागूं लागले. पादशहा याणीं

विचार कला जे, खवासखान व मुजफरखान यांस वजिरी करण्याचें सामर्थ्य नाहीं आणि अबदुल महंमद याणीं दहा बारा वर्षे वजिरी करून माहितगार व कार्यकर्ते आहेत व शिवाजी महाराज व बहलूलखान राजी आहेत तर त्यांस आणून, शाहजादा शिकंदर यास हवाली करून, त्यास आपल्या समक्ष तत्कावर बसवून त्याणीं कारभार करावा. त्याज-वरून अबदुल महंमद यांस बोलावून आणून या प्रमाणें सांगितलें. नंतर त्याणीं कबूल केलें नाहीं. तेव्हां आपल्या मार्गे दौलतीची व्यवस्था कशी होईल? अलमगीर पादशहा व शिवाजी महाराज हे उभयतां वाट पहात बसले आहेत. त्यांस हेंच उत्तम. तुम्ही शिकंदर पादशहास तत्कावर बसवून प्रांताचा बंदोबस्त तुम्ही करावा. त्याणीं उत्तर दिलें की, माझ्यानें हें काम होत नाहीं. या कामास खवासखान योग्य आणि त्याचा बाप या कामांत मेले आहेत. त्याजरून पादशहा अजुर्दा होऊन बसले जे, आपल्यामध्ये सामर्थ्य राहिलें नाहीं, त्यास दियानतराव वगैरे याणीं अबदुल महंमद यास सांगितलें. परंतु त्याणीं मान्य केलें नाहीं. आणि बोलिले की, खवासखान याणीं शहाजादे यांस तत्कावर बसवून आपण वजिरी करावी आणि आम्हास किल्ले शहादुर्ग व खगर व गुलबुर्गे देऊन मोंगलाई तोंडावर ठेवावें. बहलूलखान याजकडे मिरज आहेच आणि पन्हाळ देऊन शिवाजी राजे यांच्या तोंडावर ठेवावें, आणि मुजफरखान यास बिदसुरी ठेवावें. त्याजवरून खवासखान बहुत खुषी होऊन अबदुल महंमद व खवासखान यांचें क्रियाप्रमाण जहालें जे, पादशहा मृत्यु पावल्यावर दुसरे दिवशीं याप्रमाणें करावें. पादशहास रोगानें बहुत हैराण केलें. ते समयी दियानतराव खवासखानाकडे मिळाले. धर्माजीपंत डवीर मुजफरखान याजकडे मिळाले. परंतु अबदुल महंमद व दियानतराव याणीं मुजफरखानाचें कांहीं चालूं दिलें नाहीं. पादशहास सांगून बिदसुरास रवाना केलें. नंतर धर्माजीपंत याणीं पादशहास सांगून परत मुजफरखानास आणविलें. त्याणीं फौज यादवाडांत ठेवून एक रात्रीत येऊन पावले; आणि सर्वकाळ पादशहाच्या सन्निध राहून खवासखान याची येण्याची परवानगी बंद केली. आणि सांगितलें जे, तुम्हांस येणें असल्यास एकटें यावें. यामुळें याचें व त्याचें वैमनस्य पडलें. मीरजा युसफबेगखान पादशहास रोग उत्पन्न जहाल्यापासून शेवटपर्यंत एक क्षणभर सोडून गेले नाहींत, आणि खवासखान याची तर्फदारी करीत होते. पादशहास मृत्यूच्या पूर्वी पंधरा दिवस भ्रम पडला होता. युसफखान याणीं सर्व कारभार खवासखान याच्या स्वाधीन केला. त्याणीं पादशहाचा अंतकाळ समीप आला हें पाहून आंत जाऊन युसफखान याच्या मार्फतीनें बाड्याचा बंदोबस्त करून किल्याचाही केला. हिजरी सन १०८३ छ १३ शाबान रोज रविवार पांचव्या तासीं अली अदिलशहा मृत्यु पावले. नंतर सर्वत्रांनीं जाऊन माती दिली, आणि गुमजही बांधला.

त्याच दिवशीं शहाजादा शिकंदर याचें वय पांच वर्षांचें होतें त्यास तत्कावर बसवून द्राही फिरविली. दुसरे दिवशीं अबदुल महंमद याणीं खवासखान याजकडे सांगून पाठविलें जे, कराराप्रमाणें किल्ले द्यावे. त्याणीं उत्तर दिलें की, तूर्त कित्रे देतां येत नाहींत. कारण शहाजादा लहान आहे, यास्तव दोन वर्षे झाल्यावर पहातां येईल. यावरून अबदुल महं-

मद अजुंदे होउन दिल्लीस निघून गेले. तेथे जाऊन हा सर्व वृत्तांत अवरंगजेबास दिदीत केला. वैरी चहूकडे छपून होते, त्यांस ही संधा सांपडली. शिवाजी राजे याणीं पन्हाळा घेऊन प्रांतांत फौजा खाना केल्या. त्याजवर विजापुराहून नबाब अबदुल करीम फौज देऊन खाना झाले ते येऊन पन्हाळ्या नजीक पावले. तो शिवाजी महाराज तयार होऊन लढाई सूर्योदयापासून अस्तमानपर्यंत जहाली. दोहीकडील लष्कर बहुत जायांजखमी जहाले. नबाब याची सिक्कत होऊन तिकोठ्यास राहिले. विजापुराहून नवी फौज येऊन पावली. हें वृत्त महाराजांस कळून आपले सरदार यांजवर क्रोधायमान होऊन बोलले जे, तुम्ही नबाबास जाऊं दिलें आणि आपलें यश आपल्या हातें सोडिलें, यावरून दोन चार सरदारांस जिवें मारविलें.

अवरंगजेब पादशहाच्या चार पिढी पासून दक्षण ध्यावी हा संकेत होता, परंतु तें जहालें नाहीं. याजकरितां प्रथम नबाब बहादरखान यास लाहोराहून आणवून खाना केलें. ते पेडगांवीं येऊन राहिले. खवासखान वजीर याणीं हें वर्तमान शमशुदीखान हकीम यांस सांगितलें. हकीम याणीं खवाजे अमीन काश्मीरी नबाबाचे परम विश्वासुक, यांस आपलेसें करून, नबाबाची व खवासखान यांची दोस्ती करविली आणि बोलणें लाविलें जे, शहरबाजु उर्फ पादशहा बिच्ची कन्या अदिलशहाची उपवर आहे ती शहाजादे यास देऊन मोहीम शिवाजी महाराज यांजवर करवावी, आणि सुलतान शिंदर यास किताब पादशाही अलम-गार यास आणवावा. याप्रमाणें खवाजे अमीन याणीं नबाबापाशीं रदबदली करून खवासखान यास किताब नवाजिखान व पोषाख आणून दिले. बाकांचें ही चालविलें, परंतु चहूकडून गलिमांची गलबल झाली. मिरजा बकर शमशुदीखान हकीम याचे बंधू त्यास नबाबापाशीं वकिलांस ठेवून कारभार करीत होते. मिरजा बकर कांहीं कामामुळें विजापुरीं आले. खवासखान यास हकीम याचे द्वेषी जे होते त्याणीं चाडी सांगून काढविलें. पुढें कांहीं दिवसांनीं मिरजा बकर यासही काढिलें. नंतर वकिलांस श्यामराव यास ठेविले. नबाब याणीं त्याची भेट घेतली. कारण या करण्यामुळें शिवाजी महाराज याणीं पंचमहाल घेण्यास फौज खाना केली आणि कांहीं दिवसांनीं आपणच गेले, आणि नबाबाकडून कांहीं खलेल न बहावी म्हणून त्याजकडे बोलणें लाविलें जे, पेशजी केलेले अन्याय क्षमा करून दक्षणेची देशकत आपले पुत्र संभाजी महाराज यांच्या नांवें सनद द्यावी म्हणजे नवीन किल्ले घेतले ते परत देऊं, आणि संभाजीराजे यांस चाकरीस देऊं. बहादरखान याणीं विचार केला कीं, कांहीं एक श्रम न करितां साध्य होतें यावरून अवरंगजेब पादशहाकडून देशकतीचा फर्मान आणवून सय्यदखान याजबरोबर पाठविला. तो शिवाजी महाराज याणीं कोंकणप्रांत घेतल्या-नंतर यांची भेट घेउन बोलिले कीं, हें कर्तव्य आम्हांस नाहीं आणि यवनाची सेवाही करणें नाहीं. त्यानंतर सय्यदखान माघारे येऊन सर्व मजकूर नबाबास सांगितला. नबाबही बहुत क्रोधायमान जहाले. हें वृत्त पादशहास कळल्यावर आपलें पारिपत्य होईल यास्तव, खवासखान यास घेऊन महाराजावर मोहिम करावी, असा विचार करून खवासखानाकडील श्याम-

राव होते त्यांची भेट घेतली नव्हती त्यास बोलावून आणून भेट घेतली आणि स्नेहाचें बोलणें लाविलें. श्यामराव याणीं खवासखानाचा कन्या बहादुरखान याच्या पुत्रास द्यावी असें ठरवून विजापुरी येऊन खवासखानास सांगितल्यावरून बहुत संतोष होऊन भेट भीमेच्या कांठीं बहावी असा बेत केला. नबाब पेडगांवाहून निघून चालले आणि महंमद अमीन यास खवासखान याजकडे रवाना केलें. तों ते विजापुराहून हिजरी सन १०८६ छ १० रज्जब रोजीं निघाले. त्याची याची भेट वाटेंत जहाली. नबाबाचें पत्र खवासखानास दिलें. नंतर कांहीं दिवसांनीं भीमातटीं उभयतांची भेट होऊन सन्मान जहाले. बोलणें होऊन छ २० शाबान रोजीं विजापुरास आले.

नबाब अबदुल करीम बहलूलखान हे सरलष्कर होते. याचें व खवासखानाचें वैम-नस्य होतें. खवासखान याचा व बहादुरखानाचा स्नेह जहाल्यामुळें खवासखान याचा स्नेह बाह्यात्कारे करून त्यास मेजवानीस म्हणून बोलावून त्यास कैद करून बंकापुरास रवाना केलें. दुसरे रोजीं छ ४ रमजान रोजीं विजापुरी जाऊन वजिरीं कलें लागले, आणि खवासखान याच्या तर्फेचो मनुष्ये होतीं त्यांस निरोप दिला आणि खकरखान यास प्रांताचे बंदोबस्तास रवाना केलें. तेव्हां पूर्वींचे मुत्सद्दी वगैरे यांचा द्वेष पडला. खकरखान यांनीं आपलीं मुलें माणसें शहादुर्गांत ठेवून चालले. ते शेखमुजहान यांनीं आपलें लष्कर एकचित् करून सांगितलें जे, खकरखान यास पुरुषार्थे करून मारावा म्हणजे अबदुलकरीम याची समजूत करणें अशक्य नाहीं. त्यांनीं उत्तर दिलें जे; तुम्ही सांगाल ते प्रमाण. तें समयीं खकरखान यांनीं शेखमुजहान यास मेजवानीस बोलाविलें. ते आले, तों सामोरे आपल्या डेऱ्यांतून बाहेर आले आणि त्याचा हात धरण्यास आपला हात पुढें केला, इतक्यांत शेख यांनीं त्याचे दोन्ही हात एका हातीं धरून दुसरे हातीं कट्यार होती ती चालविली, तों ते तत्काळ मृत्यु पावले. हें वृत्त अबदुल करीम यास समजल्यावर ते बहुत श्रमी जहाले, आणि विचार केला कीं, ते लोक खवासखानास सोडविण्यास बंकापुरास गेले असतां कठीण, यास्तव आपल्याकडाल कोणी तेथें होते त्यास लिहून पाठविलें कीं, पत्र पावतांच खवासखानास जिवें मारावें. असें पत्र जातांच मारिलें. सन १०८६ छ १२ माहे जिल्हेज. नंतर त्यांनीं गुमट विजापुरी बांधविला होता तेथें आणून गुमटांत माती दिली. छ २० जिल्हेज.

त्या दिवसापासून अबदुलकरीम फार सावधगिरीनें दहा बारा हजार स्वार ठेवून वागत. सर्व सरदार वगैरे लोक यांचा द्वेष करूं लागले. सबब कितिएक वेळ लढाया झाल्या. सिद्दी-मसऊद जादुनीस सलाबतखान याच्या जाग्यावर होते. त्यांनीं विचार करून दक्षणीं फौज जमवून अबदुलहसन कुतुबशाहाकडे गेले. त्यांनीं ठराविलें जे, अबदुलकरीम, बहलूलखान व सिद्दी मजकूर सरदार वगैरे यांचें सख्य असावें आणि अबदुलकरीम यांनीं अफगानी लोक ठेविले त्याचे तैनातीचे रुपये सहा लक्ष देणें ते सिद्दी यांनीं द्यावे. नंतर अबदुलकरीम यांनीं त्या लोकांस निरोप देऊन विजापूर किल्ला सिद्दी मजकूर याच्या स्वाधीन करावा. नंतर आकाजीपंत वकील आपणाकडून आहेत त्यास वजिरी देऊन सिद्दी मजकूर यांनीं प्रांताचा

बंदोबस्त करून शिवाजी राजे वगैरे यांचें पारपत्य करावें असें ठरविलें. इतक्यांत बहलूलखान मृत्यु पावले. त्यांनीं दोन वर्षे वजिरी केली.

तेव्हां सिद्दीमसऊद येऊन वजिरी करून राहिले. तों बहलूलखानाचे पुत्र दिलेरखान व सिद्दी मजकूर यांचें वांकडे येऊन सिद्दी मजकूर बेजार होऊन रात्रीस निघून अदुनीस गेले. त्याच्या जागीं शमशुद्दीनखान हुकीम वजिरी करूं लागले. नंतर कांहीं दिवसांनीं सिद्दी येऊन आपले वजिरीचें काम पाहूं लागले. परंतु सिद्दी व दिलेरखान यांमध्ये बहुत लढाया जहालथा. नंतर दिलेरखान विजापूर प्रांतास उपद्रव करूं लागले. त्याणेंही कांहीं जहालें नाहीं. नंतर सिद्दी मजकूर याची व आपली मैत्री व्हावी याकरितां बहुत मेहनत केली, परंतु तेंही साध्य जहालें नाहीं आणि शहाजादा अलमगीर यास बंदोबस्त करण्याविषयीं वरचेवर लिहीत होते; आणि दुसरे सरदारही लिहीत होते. अवरंगजेब पादशहाकडून पत्रें शहाजादास रागाचीं येत होती. दिलेरखान मृत्यु पावल्यानंतर सन १०९१ हिजरीत शिवाजी महाराज याणीं कैलास-वास केला. नंतर संभाजीराजे गादीवर बसून दौलत करून मसऊदखान याजकडे मिळून मोगलाच्या प्रांतास उपद्रव करूं लागले. विजापूरच्या दौलतींत बखेडा फार जहाला, यामुलें बंदोबस्त न होई. सबब मसऊदखान बेजार होऊन अदुनीस गेले. तेव्हां वजिरीचें काम शेख मखदूम व अबदुल रऊफ चालवूं लागले. शिकंदर अदिलशहाही त्या उभयतांच्या स्वाधीन जहाले. परंतु शहरबानू ऊर्फ पादशहा बिब्वी कन्या अल्लीअदिलशहा यांची व वडील बहीण शिकंदर अदिलशहाची प्रौढ व शहाणी होती, याजकरितां जें करणें तें पादशहा बिब्वीच्या विचारें करीत होते. तेव्हां हे उभयतां कामांत वागतात हें बिब्वीच्या चित्तास येईना. ते समयीं या दोघांनीं विचार केला कीं, ही अशीच राहिली असतां आपला दोघांचा बंदोबस्त करील. याजकरितां इजला काढावी. म्हणून पादशहा बिब्वीकडे आले आणि विनंती केली कीं, आपणास बंधूच्या राज्याचें अगल्य असल्यास दिल्लीस जाऊन आपलें लग्न पेशजी बहादरखान याच्या विद्यमानें अवरंगजेब याचे पुत्र महंमद अज्जम या समागमें करावें, आणि या दौलतीस उपद्रव न होईल असें करावें. नाहींपेक्षां अवरंगजेब येऊन जबरीनें दौलत घेऊन तुमचें लग्न आपल्या पुत्राबराबर करितील असें सांगितलें; आणि तिच्या दाईकडून सांगून पादशहा बिब्वीस राजी केली. नंतर छ १४ माहे रबिलावल शुग्वारी निघून दिल्लीस रवाना जहाली. मागाहून शमशुद्दीनखान हुकीम जाऊन मिळाले. दिल्लीस जाऊन पोंढ्याच्यानंतर हिजरी सन १०९२ छ १२ रज्जब रोजीं लग्नसमारंभ जहाला. लाखों रुपये खर्च, दानधर्म वगैरे केला.

महंमद अज्जमशहा यास किताब पादशाही छ २५ माहे मजकुरी दिला आणि संभाजी राजे यांच्या पारपत्यास व दक्षणेच्या बंदोबस्तास छ ५ माहे रमजान रोजीं रवाना केले ते छ १२ जिल्काद रोजीं बन्हाणपुरीं आले. तेथें चार महिने राहून ६ हिजरी सन १०९३ रबिलावल महिन्यांत तेथून कूच करून अवरंगाबादेस येऊन राहिले. तेथें सहा सात महिने राहून तेथून निघून सन मजकुरी छ १ जिल्काद रोजीं अहंमदनगरास आले. त्यापूर्वीं

शहाजादे शहाअलम यास किताब बहादरशहा देऊन कोंकणांत रवाना केलें. ते रामघाट उतरून कोंकणांत गेले आणि बंदोबस्त करून साळशी वेगुलेंपर्यंत गेले. धान्याच्या महर्गते-मुळें व संभाजी राजे यांच्या उपद्रवास्तव बहुत लष्कर हैराण होतें. इतक्यांत अवरंगजेब यांचा हुकूम परत येण्याविषयी जहाला आणि शहाजादा अल्लीजहा यास विजापूरचा मुख्यक लुटण्यास रवाना केलें. अल्लीजहा आज्ञेप्रमाणें प्रांत लुटीत जाऊन थारवाडास वेढा घालून कित्येक दिवसांत किष्ठा घेतला. त्यापूर्वीं महंमद अज्जमशहा यांस विजापुरास वेढा घालण्याविषयी हुकूम जहाला. त्याप्रमाणें त्याणीं वेढा घातला. फौज थोडी सबब अज्जमशहा याणीं शहाअलम व अल्लीजहा यास फौज घेऊन येणें म्हणून हुकूम केला. त्याप्रमाणें ते दोघे येऊन सामील जहाले. नंतर अहंमदनगराहून खुद्द स्वारी हिजरी सन १०९६ छ २९ माहे जमादिलावल रोजीं कूच करून सोलापुरास आले. अज्जमशहा यांच्या फौजेंत धान्य मिळनासें जाहलें. हें पादशहास वृत्त कळल्यावर त्यास माघारें आणवून गाजीवदीखान यास नवी फौज देऊन व सरंजाम दारुगोळा व धान्य भारी देऊन रवाना केलें. आणि हिजरी सन १०९७ छ १८ जमादिलाखर रोजीं सक्त वेढा घालून चहुंकडून गर्दी करून लढाई केली. परंतु आंतून तोफा व बंदुका वगैरेनी बाहेरील फौजेस जवळ येऊं दिलें नाहीं. हें वृत्त अवरंगजेबास समजल्यावर आपण खुद्द सन मजकुरीं छ २ माहे शाबान रोजीं कूच करून छ २१ माहे मजकुरीं रसूलपुरानजीक मुकाम केला, आणि सर्वत्र सरदार यांस आणून सांगितलें कीं, प्राणापेक्षांही पराकाष्ठा करून किष्ठा घ्यावा. तेव्हां मोर्चेबंदी होईना. सबब पाथरवट वगैरे लोकांकडून खडक खणून काढावें असें करून लाविले. परंतु आंतून त्यांसहां जवळ येऊं दिलें नाहीं. तेव्हां अलमगीर यांचा एक कोशावर मुकाम होता तेथून कूच करून शहरानजीक येऊन उतरले. शहाजादे व उमराव व सरदार यांस हुकूम केला जे, सर्वांनीं एकवेळीं हल्ला करावा. हें वर्तमान कित्यांतील लोकांस कळतांच घाबरे झाले आणि अदिलशाहा व मुत्सदी याणीं विचार केला जे, सत्याशिवाय तूर्त उपाय नाहीं. यावरून अवरंगजेबाकडे छ १ जिल्काद सन मजकुरीं हाफौज अबजुल व सय्यदखान तरी व मुनशी अबदुल रऊफ व शेख हुशेन व मुनशी सज्जेखान व सय्यद मखदुम बरावर देऊन गाजीवदीखान यांच्या विद्यमानें सत्याचें बोलणें करावें म्हणून पाठविलें. ते येऊन गाजीवदीखान यांच्या विद्यमानें बोलणें ठरवून त्याच रात्रीं परत गेले आणि शिकंदर अदिलशाहास सांगितलें कीं, किष्ठा स्वाधीन करावा. नंतर छ ३ माहे मजकुरीं गाजीवदीखान याजकडे जाऊन पादशाही चाकरीस राहिले. अबदुल रऊफ गाजीवदीखानापाशीं राहिले. छ ४ माहे मजकुरीं सन १०९७ हिजरी भोमवारी चवथे प्रहरी शिकंदर अदिलशाहा याणीं जवाहीर व द्रव्य दानधर्म करून बाकीचे खंदकांत टाकून आपण बाहेर निघून किष्ठा स्वाधीन केला; आणि आपण जाऊन अवरंगजेब यांची भेट घेतली. त्याणीं बहुत कृपायुक्त सन्मान करून आपले खासे डेन्याजवळ डेरें देऊन बायकांमुलांनिशीं ठेविले आणि सालीना एल लक्ष रुपये खर्चास द्यावे असें ठरविलें. अबदुल हसन कुतुबशहा याची कन्या आणून लग्न केलें. अबदुल रऊफ व सय्यद मखदुम यांस किताब मनसब हप्तहजारी दिली. दिलेरखान दुसरे सरदार यांस किताब रुस्तुमखान हा दिला; आणि

विजापुरास किताब दाखलजफर विजापूर दिला. दुसरे दिवशीं छ ५. माहे मजकुरीं खासा स्वारी किल्यांत जाऊन किष्ठा पाहून परत लष्करांत दाखल जहाली. रस्तुमखान यास मनसब पंज-हजारी देऊन विजापूरचीं मामलत दिली. अहिलशाही दौलत त्या दिवसापासून गेली. शिकंदर अहिलशाहा अंतकाळपर्यंत नजरबंदीत होते. ते तत्कावर बसल्यापासून चवदावें वर्षीं कैद केले. नजरबंदीत चवदा वर्षे होते. नंतर सन ११११ हिजरीत मृत्यु पावले. त्याचा तपशील पुढें आहे.

अवरंगजेब विजापूर घेऊन किल्ले ठाणीं घेत घेत चालले तों लहानशी गढी होती तेथील किल्लेदार लहू लागला. त्यास सर्वत्रांनीं सांगितलें जे, तुझ्या पादशहास कैद करून सर्व दौलत घेतली हें लढणें बघर्थ आहे. त्याणीं उत्तर केलें जे, जो पर्यंत आमचा पातशहा जिवंत आहे तो पर्यंत अलमगरि म्हणजे पदार्थ काय !! हें वृत्त अवरंगजेबास कळून बहुत रागास येऊन खरवूज जहर भरून पाठविलें, त्याणीं आज्ञे प्रमाणें जाऊन खावयास सांगितल्याप्रमाणें शिकंदर अहिलशाहा याणीं खाऊन अंतकाळ समीप आला. ते समयी सांगून पाठविलें कीं जे, तुमची कांहीं इच्छा असल्यास सांगावी, त्याप्रमाणें करितां येईल. याणीं सांगून पाठविलें कीं, माझी इच्छा परिपूर्ण झाली परंतु एक राहिली ती पूर्ण करावी. ती कोणती म्हणाल तरी आमचें शरीर विजापुरीं नेऊन सार्थक करावें. या प्रमाणें अवरंगजेबास सांगितलें. नंतर त्याच दिवशीं गुरुवारी सन ११११ हिजरी शिकंदर अहिलशाहा मृत्यु पावले. या नंतर अवरंगजेब याणीं त्याचें प्रेत विजापुरास पाठवून सार्थक करविलें.

अवरंगजेब तेथून दीड महिन्यानें छ २ माहे जिल्हेज रोजीं कूच करून छ २८ माहे मोहरम रोजीं गुलबर्गेंस गेले. तेथून बेदरास जाऊन तसेंच हैदराबादेस जाऊन राहिले. सन १०९८ हिजरी छ ४ जिल्हाद रोजीं गोवळकोंडा किष्ठा घेतला आणि अबदुल हसन कुतुबशाहास कैद करून दौलताबादेस पाठविलें. सगर किष्ठा विजापुराकडील पामनाईक महार याजकडे होता. तो किष्ठा सन मजकुरीं छ २ सफर रोजीं घेऊन सरतगड नांव ठेविलें. तेथून निघून छ ३ जमादिलावल रोजीं गुलबर्गेंस आले. तेथून कूच करून छ २२ माहे मजकुरीं विजापुरास दाखल होऊन खवासखान याच्या हवेलींत राहिले. महंमद अजमशाहा याणीं बेळगांवचा किष्ठा घेऊन अजमनगर नांव ठेविलें. अह न जा किल्यांत सिद्दीमसऊद अहिलशाई होता तो किष्ठा गाजीउद्दीनखान याणीं छ १८ शवाल रोजीं घेतला. सिद्दी मजकूर यास मनसब हप्तहजारी दिली.

अवरंगजेब विजापुरीं होते तेथें कांहीं महामारीचा उपद्रव ईश्वरसत्तेनें उत्पन्न होऊन लाखों मनुष्ये मेलीं. अवरंगजेब याचीं छाई बराबर होती तिहीं मेली. तेव्हां पादशहास बहुत दुःख झालें, आणि वरकड मनुष्ये मरण पावलीं. त्यांचें सार्थक होईना सबब गाड्यावरून नेत होते. तों एका दरवाजानें सातशें गाडे गेले. असेच सर्व द्वारे गेले व जात होते. पंधरा दिवसांनीं तो उपद्रव कांहींसा शमला. नंतर अवरंगजेब छ १८ रबिलावल रोजीं कूच करून अकुलजे नजीक मुक्काम केला. महामारीचा उपद्रव तीन वर्षे होता.

नंतर अवरंगजेब छ १६ माहे मजकुरी कोरेगांवाहून निघून छ २ जमादिलावल रोजी कृष्णाकांठी मौजे विदर्भा येथें राहिले. तेथें दोन महिने राहून तेथून कूच छ १८ शाबान रोजी करून गलगल्यास जाऊन राहिले; आणि तेथें शेखनिजाम यास किताब मुकरबखान देऊन पन्हाळा घेण्यास खाना केले. संभाजी महाराज रायगडाहून कबगुलशन दिवाण सह निघून संगमवाडा व बाग होता तेथें जाऊन राहिले, मुकरबखान पांच सहा हजार स्वार घेऊन गेले. हें वृत्त महाराजांस कळून सहा सात हजार स्वारांनिशीं येऊन लढाई दिली. उभयतांकडील लोक जायाजखमी जहाले. मुकरबखान याजकडील अमीन खानकरी व पहिदखान कादिमरी व गंगाराम व आप्पाजीपंत हे मोठे मानकरी पडले. महाराजांकडील कृष्णाजी घोरपडे व दौलतराव शिंदे व शेखमिरा वगैरे मानकरी पडले. कबगुलशन यास जखम लागली. ते वाड्यांत छपून होते. ते धरून छ ५ जमादिलावल रोजी कुटुंब सुद्धां बहादुरगडी कैदेंत ठेविले. नंतर संभाजी राजे यास छ २० माहे मजकुरी कैद केलें. नंतर त्यास घेऊन अवरंगजेब याजकडे गेले. त्यावर छ २९ माहे मजकुरी नील फिरवून मारिलें. शेखनिजाम याणीं जिवादारभ्य श्रम केले, सबब त्यास किताब फतेजग देऊन मनसब हप्तहजारी दिली. नंतर सन ३३ जल्लूसी छ ५ माहे मोहरम रोजी रायरी कित्यास संभाजी राजे यांचे पुत्र शिवाजी व त्यांची मातुश्री व द्रव्य फार सांपडलें, यतिकादखान यास किताब जुलफुकारखान दिला. शिवाजीराजे व त्यांच्या मातुश्रीस जुलफुकारखान घेऊन गेले. नंतर पादशहानीं एकंदर डेव्यांत येऊन तेथील देखरेख असदखानास पाहण्यास हुकूम जहाला आणि त्या वेळेस शाहूराजे यांचें वय १० वर्षांचें होतें. त्यास किताब राजगी व चौघडा व मनसब हप्तहजारी देऊन बहुत तरतुदीनें खर्च वगैरे बंदोबस्त ठेविला.

छ ६ माहे सफर सन मजकूर रोजी रुस्तुमखान याणीं रायचूर किल्ला घेतला त्याचें नांव फैराजगड ठेविलें. नंतर अवरंगजेब गलगल्याहून कूच करून विजापुरास आले. नंतर आणखी फिरून गलगल्यास गेले. आणि सन ३८ जल्लूसी छ २० माहे शाबान रोजी कूच करून विजापुरास आले. नंतर सन ३९ जल्लूसी छ १७ शाबान रोजी पादशहा कूच करून मौजे भरमपुरी× नजीक भीमाकांठी येऊन राहिले. सन ४१ जल्लूसी छ ६ शाबान रोजी चंदी जुलफुकारखान याणीं घेतली. सर्व सरदार किल्ले घेण्यास खाना केले, त्याणीं किल्ले घेतले. अवरंगजेब कोकणप्रांत ध्यावयास गेले. सन ४३ जल्लूसी छ ५ जमादिलावल रोजी निघून मिरजेस येऊन राहिले. महंमद अजंजमशहा सन ४४ जल्लूसी छ २५ जमादिलाखर पासून छ १३ जिलकाद पर्यंत वेढा घालून सातारा घेतला आणि अजंजमतारा नांव ठेविलें. छ ३ माहे मोहरम रोजी अजंजमशहा याणीं परलीचा किल्ला घेतला आणि नौरसतारा नांव ठेविले. नंतर पन्हाळ्यास जाऊन वेढा देऊन सन ४४ छ १ मोहरम रोजी किल्ला घेतला.

आणि नबीशाहदुर्ग नांव ठेविलें. सन ४५ खिलना किल्यास वेढा घातला. खुद पादशहा अर्ध कोसावर उतरून बहुत विचार करून सन ४६ छ २२ जिल्हेज रोजी किल्ला घेतला. नंतर छ ७ मोहमर रोजी कूच करून पन्हाळ्यास येत हेति. वाटेनें परजन्यामुळें फार गिरीफतर जहाले. परंतु तसेच पन्हाळ्यास आले. नंतर छ १० जमादिलाखर रोजी कूच करून बहादर-गडास आले. तेथून छ २४ रज्जब रोजी कूच करून छ १८ शाबान रोजी खंडाळ्यास पावले. नंतर ४७ सन छ २७ जिल्हेज रोजी कूच करून पुण्यास आले. तेथून सन ४८ छ २३ माहे जिल्काद रोजी कूच करून मसुदाबाद ऊर्फ खेडें येथें साडेसात महिने राहिले. नंतर छ ४ माहे रज्जब रोजी जुन्नर ध्यावयास कूच करून निघून आले. चाकनगिरी एथें रामनाईक महार याचा भाऊ होता त्याजवर फौज रवाना केली. तेव्हां कुलिचखान बहादर वगैरे व महंमद अमीन याणीं पुरुषांयें करून लढून किल्ला घेतला. नंतर अवरंगजेब देवापुरास कृष्ण-तीर्थीं छावणी झाली. तेथें कांहीं पादशहास स्वस्थ वाटत नव्हतें. ते कांहीं दिवसांनीं आरोग्य जहालेवर तेथून कूच करून सन ५० छ १ माहे शाबान रोजी बेबीस वर्षांनीं अहमदनगरास आले. नंतर सन ५१ माहे शबाल अखेरीस बादशहास अजार उत्पन्न जहाला, तो फारच वृद्धिंगत होऊन सन मजकूर छ २८ माहे जिल्काद रोजी म्हणजे हिजरी सन १११७ मृगु-बारीं दुसरे प्रहरां मृत्यु पावले.

नंतर संदुकेत घालून रोज्यास नेऊन छ १५ जिल्हेज रोजी इंदुवारीं सार्थक केलें. त्यास पुत्र चार होते. त्यांपैकीं महंमद अकबर हे बापावरोवर द्वेषबुद्धीनें वागूं लागले. नंतर कांहीं दिवसांनीं आपण दौलत करावी या उद्देशानें फौज जमाविली, आणि लढाईस उभे राहिले; तेव्हां युद्धप्रसंगीं शिकस्त होऊन पळून इराणास गेले. तेथील पादशाहानीं बहुत सन्मान करून सहा लक्ष रुपयांची जहागीर दिली. पुढें कांहीं दिवसांनीं ते तिकडेच मरण पावले. नंतर अवरंगजेब दक्षिणेस आले, आणि विजापूरचे शिकंदर पादशहा व हैदराबादचे तानाशहा पादशहा या दोघांस दस्तगीर करून त्यांचीं दौलत आपल्या स्वाधीन करून घेतली. शिवाजी राजे वगैरे बंड होते त्यांचेही पारपत्य केलें आणि सर्वकाळ ईश्वरप्रीत्यर्थ घाल-वीत पन्नास वर्षे दौलत केली. ती शास्त्राधारें केली आणि सन ५१ जल्सी म्हणजे हिजरी सन १११७ जिल्काद महिन्यांत खुजस्तेनुनयाद ऊर्फ अवरंगाबाद येथून शहाजादे महंमदअज्जम यास सुभे गुजराथेस रवाना केले. ते दोन मुक्काम गेल्यानंतर नवे घेतलेले सुभे विजापूर व हैदराबाद येथें राहण्यास शहाजादे कामबक्ष यास विजापुरास जाऊन पावले होते. महंमदअज्जम यास हें वर्तमान समजतांच येऊन पावले आणि बापास ताबुतांत घालून लवकर घेऊन दिल्लीस निघाले. बापाचा ताबूत बापानें सांगितल्याप्रमाणें रोजेस नेऊन सार्थक करून कबर बांध-विली आणि आपण लष्करसुद्धां पुढें रवाना झाले. ते जाऊन *शहाजानाबादेस राहिले आणि दौलत करूं लागले. महंमद अज्जम शहाजादा यास शहाअलम म्हणत होते, ते बहुत तामसी होते तेही तेथेंच राहिले. तों उभयतांमध्ये द्वेष पडून उभयतांनीं फौज जमाव करून

अकबराबादेनजीक+ येऊन उभयतांची लढाई जहाली. हिजरी सन १११८ छ १७ रबिलावल रोजीं. ते समयीं शहाअलम याणीं आपले बंधु महंमद अज्जम यास व त्याचे पुत्र महंमद बेदरखस्त व वालाजहा या त्रिवर्गांस मारून शहाजहानाबादेस जाऊन राज्य करूं लागले. शहाजादे कामबक्ष द्विजापुराहून निघून हैदराबादेस जाऊन दौलत करीत होते. तेव्हां शहाअलम यास अयोग्य वाटून फौजेसह हैदराबादेस येऊन सन ११२० हिजरी छ १७ रबिलावल रोजीं लढाई देऊन कामबक्ष यास व त्याचा पुत्र तीन वर्षांचा होता त्यासह मारून दिल्लीस परत गेले. तेथून लाहोरास गेले तेथें सहा वर्षे राहिले. कांहींसा बंदोबस्त प्रांताचा जहाला होता तो सन ११२३ हिजरी छ १७ माहे मोहरम रोजीं मृत्यु पावले.

त्यास पुत्र चार. प्रथम पुत्र महंमद मगरुद्दीन, त्यासच जहांदार म्हणतात. त्याचे बंधु धाकटे महंमद अजिमुद्दीन याची व त्याची लढाई होऊन महंमद अजिमुद्दीन ठार जहाले. नंतर आणखी दोन बंधु रफिउलदराजत दुसरे खुजस्त अख्तर यास कांहीं फौज व सरंजाम देऊन ठेविले होते. ते दोघे बदलून युद्धास सिद्ध जहाले. नंतर या त्रिवर्गांचें युद्ध होऊन शेवटीं महंमद मगरुद्दीन याणीं त्या उभयतांस मारिलें. नंतर लाहोराहून कूच करून शहाजहानाबादेस येऊन पावले. महंमद अजिमुद्दीन याच्या वेळीं महंमद फरुखसेर होते. तेव्हां हा वृत्तांत जहाला ते समयीं येथें नव्हते. आपले वडील सुभे बंगाल्यांत रहात होते तेथेंच होते. तेथें हें वर्तमान श्रवण करून बहुत क्रोधावेशें लष्कर घेऊन दिल्लीस निघून जागोजागीं ठाणीं घालीत चालले. ते अकबराबादेस आले. जहांदार पादशहा शहाजाहानाबादेस होते. जुल-फुकारखान अवरंगजेब याच्या वेळचे होते. त्यांजवर बहुत विश्वास ठेविला होता आणि फौज तयार करून फरुखसेर याजवर चालून आले. ते येऊन अकबराबादे नजीक आले तो इकडून फरुखसेरही गेले. उभयतांचा मुकाबिला होऊन लढाई जहाली. उभय लष्करांचीं मनुष्यें बहुत जायांजखमी जहालीं. त्या समयीं जहांदार याचा मोड होऊन पळून जुलफुकारखानासुद्धां शहाजहानाबादेस गेले. त्याच्या पाठीवर फरुखसेर फौजसुद्धां जाऊन शहा जहानाबादे नजीक बारापळीस राहिले. असदखान वजीर अलमगीर याच्या वेळचा किल्यांत होता त्यांनीं जहांदार बादशहास येतांच धरून कैद केलें आणि फरुखशेर यास लिहून पाठविलें. ते येऊन पावतांच फरुखशेर तयार होऊन शहरांत जाऊन दाखल झाले आणि त्याच समयीं आपले चुलते जहांदार यास कैदेतून आणवून आपले बापाच्या मुबदला त्यास किल्याच्या बाहेर मारविलें. नंतर किल्यांत जाऊन पूर्वींची दौलत व नवे दोन सुभे घेतले ते असे फरुखसेर वल्लद महंमद अजिमुद्दीन वल्लद महंमद व अज्जम वल्लद महमुद्दीन अवरंगजेब बहादुर अलमगीर पादशहा गार्जा याच्या स्वाधीन जहाले. सन ११२४ हिजरींत कैफीयत समाप्त.

ले. ७
४१३]

[श. १६३६ मार्ग. वद्य १४
ता २४-१२-१७१४]

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ४१ जयनाम संवत्सरे मार्गशीर्ष बहुल चतुर्दशां भृगुवासरे
क्षत्रियकुलावतंस श्रीराजा शंभुछत्रपति स्वामी यांणी ... ..

मिराशी यांणी व गांवकरांनीं मौजे पायरे तालुका साळशी यांसि, आज्ञा केली
ऐशी जे, मौजे मजकूर रामजी बाबाजी दिमत हिरसांवत याजकडे वतनाच्या ऐवजीं मुकासा
दिला आहे. त्याप्रमाणें करार आहे तरि तुम्हीं हें जाणून गांवींचा ऐवज रामजी बाबाजी
यांजकडे पाववणें, दुसरेयाजकडे एक रुपया वसूल न देणें. वावतीचा ऐवज पेस्तर सालीं
कोटाकडे पाववणें. जाणिजे. लेखनालंकार “ मोर्तेब ” असे.

ले. ८
४१४]

[श. १६३९ कार्तिक वद्य ५
ता २-११-१७१७]

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ४४ हेमलंबीनामसंवत्सरे कार्तिक बहुल ५ भोमवासरे
क्षत्रियकुलावतंस श्रीराजा शंभुछत्रपति स्वामी यांणी

राजश्री देशाधिकारी व कारकून वर्तमान भावी सुभा परगणे कुडाळ यांसि आज्ञा
केली ऐशी जे, नागण प्रभु देसाई परगणे मजकूर हे पूर्वी कोट कुडाळ येथें होते. त्यास
खेमसांवतानें कोटास परीष घालून कोट हस्तगत केला. ते समयीं बरी शर्त करून नागण
प्रभु स्वामीकार्यावर खर्च जहाला. त्याच्या बायका काशीबाई व येसूबाई उभयतां आहेत
त्यांचा योगक्षेम चालवावा हें स्वामीस अवश्यक. यास्तव स्वामी उभयतां बायकांवर कृपाळू
होऊन शंभर होन निशाणी होनाचा गांव इनाम द्यावा असा सिद्धांत करून यांस नूतन
इनाम कुलबाबकानु खेरीज हकदार व इनामदार करून मौजे अडेली तालुका तळवडे हा
गांव इनाम अजराम(राम)त करून दिला असे. तरि तुम्हीं मौजे मजकुरी सदहूप्रमाणें इनाम
यांस नेमून देऊन बायकांचा योगक्षेम चालवून सुखरूप रहात ते गोष्ट करणें. सालदरसाल
ताजे सनदेचा उजूर न करणें. ताळीक लिहून घेऊन अस्सल सनद परतोन देणें. जाणिजे.
निर्देश समक्ष “ मोर्तेब ” असे.

ले. ९
(४२२)]

[श. १६४०
इ. १७१८

श्री

सन ११२८ फसली

फेरिस्त नंबर ५.

यादी स्मरणार्थ सुरुसन तिस्सा अशर मय्या व अल्लफ शके १६४० राज्याभिषेक शके ४५ चाकानिशीस पूर्वी लिहिले जे. राणोजी चव्हाण हे पूर्वी शककर्ते महाराज याजपाशी चाकरीस होते. पायी शिपाई मर्द किल्ले वे च घेतला उपयोगी बहुत दिवस सरकारी चाकरी उमेदीने करूं लागले. सरकारही वाढवीत चालले. मालोजी घोरपडे हे [व] चव्हाण आस. एकविचारें सरकारचाकरी करीत होते. गाळमोटावर सरकारकामावर आले. याचा पुत्र विठोजी चव्हाण लहान होते. मालोजी घोरपडे याणीं मुलाविषयीं सरकारांत अर्ज करून मुलाचा बंदोबस्त करून रायगडीं असामी देऊन ठेविलें. पुढें थोर होत चालला, त्यास आपल्या बराबर वागवून सरकार काम करवीत. पुढें संभाजी महाराज विज्या पन्हाळा येथें राहिले. त्याजपाशीं फौजेत घोरपडे कांहीं स्वारांनिशीं होते. आपल्याबराबर विठोजी चव्हाण यासही स्वार करून देऊन आपल्या बराबर चाकरी करवीत होते. पुढें मालोजी घोरपडे यांचा काळ जहाला. त्यास पुत्र तिघे. त्यांत प्रमुख ज्येष्ठ संताजी घोरपडे व विठोजी चव्हाण हे मिळून एकविचारें चाकरी करीत होते. शककर्ते यांच्या अखेर व संभाजी महाराज यांच्या अखेरपर्यंत चाकरी केली. नंतर राजाराम साहेब यांच्या कारकीर्दींत संताजी घोरपडे व विठोजी चव्हाण याणीं तुळापूरच्या* मुक्कामीं जाऊन पादशहा यांच्या फौजेवर छापा घालून पादशहाच्या डेऱ्याचे कळस सोन्याचे घेऊन राजाराम साहेब याजपाशीं विशाळगड मुक्कामीं आणून नजर केली. त्या समयीं घोरपडे तिघां बंधूस किताबती देऊन विठोजी चव्हाण यास किताबत समेशेर बहादुर म्हणून देत असतां त्याणीं अर्ज केला कीं, “ महाराज, पूर्वी आमचे वडील मोगलाईत चाकरी करीत होते त्यास हिम्मत बहादुर ही किताबत होती ती द्यावी. ” म्हणून अर्ज केला तेव्हां संतोष होऊन महाराज याणीं हिम्मत बहादुर म्हणून किताबत दिली. साडेतीन वखें, कंठी, शिरपेच, तोडा याप्रमाणें दिले आणि घोरपडे यांसही देऊन नंतर हिम्मत बहादुर विठोजी चव्हाण यास दिले. शके १६१० विभवनाम संवत्सरे श्रावण शुद्ध ५ सोमवारीं वखें जहालीं. रामचंद्रपंत अमात्य यांचे दिमतीस स्वाधीन केलें. नंतर चंदी मुक्कामीं काजकामें बहुत केलीं. जुलफुकारखान याणीं चंदीस वेढा शके १६१७ सालीं घातला. तेव्हां महाराज निघोन देशीं यावयाच्या संधींत शके १६१८ बैंगळूर तालुक्यांत लढाई जहाली तेथें विठोजी चव्हाण पडले. त्याचे पुत्र उदाजीराव चव्हाण यास स्वारींत हिम्मत बहादुरीचीं वखें दिलीं. वयवर्षे १६ याचे धाकटे बंधु सार्वेच कुटुंब चंदीस होतें त्यांत होते. पुढें विशाळगड मुक्कामीं स्वारी येऊन नंतर सिंहगडास

महाराज जाऊन फौज जमा करून शाहू महाराज व येसूबाई साहेब वगैरे मंडळी पादशहाचा मुकाम अवरंगाबादेवर होता तेथे बेगम याजपाशीं मंडळी शाहू महाराज सुद्धा होते. ते हस्तगत करावे म्हणून राजाराम महाराज याणीं अवरंगाबाद मुक्कामी जाऊन छापा घातला. परंतु शाहू महाराज हस्तगत झाले नाहीत. राजाराम साहेब माघार सिंदगडास येऊन काळ जाहला. शके १६२१ प्रमादिनाम संवत्सरे फाल्गुन वद्य ८ स. नंतर ताराबाई साहेब व शिवाजी महाराज, कारभारी रामचंद्रपंत अमात्य मिळून राज्य करूं लागले. त्याजपाशीं उदाजी चव्हाण चाकरी करीत होते. त्याजकडे तालुका विजापूर व ठाणें व अठरा परगणे मण-गुती सुद्धा जुनाट शिरोळ, रायबाग वगैरे ठाणीं व खेडी होती. पुढें देशीं शाहू महाराज शके १६२९ सर्वाजितनाम संवत्सरीं आले. नंतर आईसाहेब यांचा व त्यांचा कलह वाढत चालला. त्यांत ताराबाई साहेब यांचे पुत्र शिवाजी महाराज यांचा काळही जहाला. संभाजी महाराज मोगलाईत जाऊन खटपट केली. तिकडून सिद्ध जहाले नाही. देशीं येऊन पन्हाळ्यास जाऊन उदाजीराव चव्हाण यांच्या हातून दंगा करवूं लागले. म्हणून शाहू महाराज याणीं श्रीपतराव प्रतिनिधी व धनसिंगराव जाधव सेनापती यांस स्वाना केलें. उदाजीराव चव्हाण शिराळे गुप्त ऐथें होतें; तेथें येऊन वेढा घातला. या संधीस संभाजीराजे कुटुंबसुद्धां श्रीनरसोबाच्या वाडीस जावयास निघाले होते. तेथेंच उदाजी चव्हाण त्याच्या कुमकेस गेले. शिरोळ येथील वेढा उठवून उदाजी चव्हाण यास ठाण्यांतून लष्करांत आणिलें. नंतर दुसरे दिवशीं पुनः लढाई झाली. तेव्हां यांचा मोड जहाला. चव्हाणसुद्धां निघून महाराज पन्हाळ्यास आले. जाधवराव व प्रतिनिधी याणीं बुणगें लुटलें. महाराज यांच्या उभयतां मातुश्री यांची भेट घेऊन सन्मान केला. राजसबाईसाहेब व संभाजी महाराज यांचें कुटुंब सुद्धां पन्हाळ्यास स्वाना केलें. ताराबाई साहेब तुम्हांपाशीं रहातें म्हणाली म्हणून सातात्यास घेऊन गेले. नंतर शाहू महाराज व संभाजी महाराज यांचा तह शके १६५२ त झाला. नंतर उदाजी चव्हाण संभाजी महाराज यांजकडे राहून शाहू महाराजांच्या राज्यांत दंगा करूं लागले. म्हणून शाहू महाराज याणीं आपल्याकडे नेऊन अथणी विजापूर देऊन ठेविले असतां दिलेले अजमीर जवला (कोल्हापुरकर संभाजी) याची कुमक करूं लागले. सबब शाहू महाराज याणीं रागें भरून यांची खोड जात नाही म्हणून बाजीराव पेशवे पारपत्यास पाठविले. ते मिरजेस आल्यावर उदाजी चव्हाण पळून मोगलाईत गेले. त्याजकडील तालुका पेशवे याणीं घेऊन बंदोबस्त करून सातात्यास गेले. या नंतर शाहू महाराज यांच्या अखेरपर्यंत देशीं आले नाहीत. नंतर नानासाहेब भाऊसाहेब पेशवे यांच्या कारकीर्दींत उदाजी चव्हाण यांस मोगलाईतून घेऊन आले. त्यांस सरंजाम देऊन ठेविलें. थोडक्याच दिवसांत मिरज प्रांतीं एका खेड्यावर रोखा केला. गांवकर याणीं रोखा टाकिला. याजबद्दल स्वारी केली. त्या ठाण्यावर घोडीस गोली लागली. घोडी उधळली. रिकिबींत पाय अडकून डोकेंच फुटून मेले. उभयतां पुत्र विठोजी चव्हाण व प्रीतिराव चव्हाण मोगलाईतून देशीं येऊन डिगरजेस राहिले. विठोजी चव्हाण डिगरजेस नेहमीं राहिले. प्रीतीराव चव्हाण करवीरी शिवाजी महाराज याज-

पार्श्वी येऊन राहिले. पूर्वी लिहिलेला शके १६४० च्या मधील सालांत चव्हाण प्रकरणीं हकीकत वाकनिशीत लिहून ठेविली आहे. सुरुसन अर्बा तिसैन मग्या व अल्लफ, ते दिवशीं लिहून ठेविलें.

कै. १०
(४०५)

[श. १६४० श्रावण शु. १
ता. १७१७ सन १७१८

श्री

फसली सन ११२८

फेरिस्त नं. ४

यादी युवराजा व अष्टप्रधान पद द्यावयाच्या समर्थी वल्ले वगैरे शके राज्याभिषेक
४५ विलंबीनाम संवत्सरे सुरुसन तिस्ता अशर मध्या अल्लफ.

१ युवराजा ... ..

वह्ने पांच भरगच्ची. . . . .

१ मंदील. १ चादर. १ पटका. १ किनखाप पान व

१ सहमुदी पान एक. एकूण सनगें ५

१ दागिने ... ..

१ शिरपेच. १ कंठी मोत्यांची. १ चौकडा. १ मोत्यांचा तुर

१ जगा. दागिने ५.

१ कित्ता ... ..

१ शिक्षकटार. १ चौघडा. १ हत्ती. १ चोरी सोन्याच्या दांडीची

१ ढाल तरवार. १ जरीपटका. १ घोडा. १ चोपदार.

$$\frac{1}{2} \quad \frac{1}{2} \quad \frac{1}{2} \quad \frac{1}{2}$$

३ एकूण ... .. कलम.

१ पंत प्रधान यांस युवराजा अन्वये.

१ सेनापती यांस सदहू अन्वये.

१ पंत आमात्य....

१ वर्रें. ...

१ मंदील. १ चादर. १ किलखाप पान. १ महमुदी पान. एकूण
सनगें चार ४

१ दागिने... ..

१ चौकडा. १ तुरा मोत्यांचा. १ कंठी मोत्यांची. १ शिर्षेच एकूण
दागिने चार ४

१ किता ... ..

१ शिक्षकटार. १ चवरी सोन्याच्या दांडीची. १ ढालतरवार. १ कलम-
दान रुप्याच्या दांडीचें. १ हत्ती. १ घोडा.

३ एकूण ... .. कलम, ...

- १ पंत सचीव यास पंत अमात्याप्रमाणें.
 १ पंत सुमंत सदहू अन्वयें.
 १ पंत मंत्री यास सदहूप्रमाणें.
 १ पंडितराव यास सदहूअन्वयें ढालतरवार खेरीज करून.
 १ न्यायाधीश यास पंत सुमंत, मंत्रीअन्वयें.
 १ पंत राजाज्ञा यास सदहू अन्वयें.

१०

- १ उपप्रधान यांस वल्लें ३॥ साडेतीन.
 १ तिवट. १ दुपेटा. ॥ किनखाफ. १ महमुदी पान.
 सदहूप्रमाणें अष्ट प्रधान यांस वल्लें यावयाचीं.
 ३ चिटणवीस यांस.
 १ वल्लें-मंदील १, झगा १, इजार १, दुपेटा, दुमजन १. एकूण.
 १ दागिने-कंठी मोत्यांची १, चौकडा १, शिरपेंच १. एकूण.
 १ किता कलमदान रुप्याच्या पेटीचें १, चवरी रुप्याच्या दांडीची १, घोडा १
 ३ एकूण ... .. कलम.
 १ फडणवीस वल्लें ३॥ साडेतीन, कलमदान रुप्याच्या दांडीचें १.
 १ पोद्दार यांस वल्लें साडेतीन, कलमदान रुप्याच्या दांडीचें. १

१४

येणेंप्रमाणें राज्याभिषेकसमयीं शककर्ते महाराज यांनीं वल्लें वगैरे सन्मान दिला असे. छ २९ साबान.

ले. ११ }
(४९८) }

{ श. १६४२ भाद्रपद वद्य ३
{ ता ८-९-१७२०

श्री

राजश्री देशाधिकारी व देशलेखक वर्तमान व भावी मामले दामोळ प्रांत सुवर्णदुर्ग गोा यांस

छ अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य श्रेष्ठा कान्होजी आंगरे सरखेल रामराम सुरु सन इद्दिदे अशरीन मयां व अल्लफ. राघो बल्लाळ देसाई ताा पंचनदी प्रांत मजकूर यांनीं विनंती केली कीं, आपले वडिलीं तर्फ मजकुरीचें देसाईपण साध्य केलें. आपणाजवळीं अदिल-शहा पातशहाचें फर्मान होतें तें धामधूमप्रसंगीं राजपुरकरांची स्वारी कसबे मजकुरीं पडली तेव्हां गांव जाळिला, आपलें घर दग्ध जहालें, त्यामध्ये कागदपत्र दग्ध होऊन गेले. आपणाजवळीं आश्रय कांहीं राहिला नाहीं. पणु भोगवटा चालिला आहे, तो मनास आणून साहेबी पत्र करून यावयाची आज्ञा केली पाहिजे; व पातशहाचे कारकीर्दीस हकलवाजिमे होते ते महाराज राजश्री.....थोरले कैलासवासी स्वामीनें दूर करून वतनदारांस मुशाहिरे

सन इहिदे अशरीन मथ्या व अहफ. उपाध्येपणाचा पृथक् तुम्हांस व कृष्णभट अभ्यंकर महा-
जन मौजे मालवण यांस पृथक् होऊन जंजिरा आली. त्याजवर हजर मजालस छ जमादि-
लाखरी सदरहू अश्वारूढ व तटसरनोबत व बारगीर व नायकवाडी लोक मिळून तुमचा
त्याचा करिना मनास आगितां तुम्ही व जंजिराच्या लोकांनी उपाध्येपणाचें वर्तमान सांगि-
तलें कीं, महाराज राजश्री थोरले कैलासवासी स्वामी यांनीं राज्य आक्रमण करीत असतां
कुडाळ प्रांतास जमाव पाठवून कांहीं सुलूख कबदस्त करितां वेवळ प्रांत मज्जुरी होती. ते
समयीं महाराज राजश्री बसनूर प्रांत मोहीम करावया निमित्त आरमाराच्या जमावानिशीं
मौजे मजकूर एथें आले. त्या उपर दर्यामध्यें बेट (मौजे मजकूर एथें आले.) नजीक दृष्टीस
पडलें तेव्हां या बेटाचें नांव काय म्हणून पुसिलें, त्यावर कृष्ण सावत देसाई व भानजी प्रभु-
देसाई प्रांत मजकूर यांनीं सांगितलें कीं, या बेटाचें नांव कुरटें असें सांगितलें. त्यावरी
राजश्री स्वामी बेटावरी येऊन जागा पाहिला. तें स्थळ उत्तम विस्तारणें आटोपसारखें
दिसलें. त्या उपरी राा स्वामींनीं आज्ञा केली कीं या जागी बिलेंद किल्ला बांधून वस-
वावा, म्हणून आज्ञा करून किल्ला बांधावयास हुकूम केला आणि आरमाराच्या जमावा-
निशीं राजश्री स्वामींनीं बसनूरावरी मोहीम केली. जंजिरा बांधावयास राजश्री स्वामींनीं
सुदूर्त करिते समयीं पंडितराव व उपाध्ये ज्योतिषी होते. तथापि आज्ञा केली कीं पेस्तर
संपूर्ण प्रांत हस्तगत करणें आहे हें कृत्य होतच आहे. ऐशियास गांवीचा उपाध्या
असावा म्हणून आपणास व आपला मामा जानभट अभ्यंकर उपाध्ये मौजे मजकूर असे
दाखल्यास धरून आणून छ १४ जमादिलावलूसन खम्मस सितैन मार्गशीर्ष बहुळ २ ते*
दिवशीं किल्ला बांधण्यास सुदूर्त करून चिरा भूमीमध्ये बसविला; आणि सिंधुदुर्ग असें नांव
ठेविलें आणि आपणास व आपला मामा जानभट यांस राजश्री स्वामींनीं सांगितलें कीं तुम्हीं
ब्राह्मण या जागीं सुखरूप राहणें, कांहीं शंका मनामध्ये न धरणें. प्रांत मजकूर हस्तगत
जहालाच आहे. कांहीं किंचित अदलशाई कुडाळापासून मामले फोड्यापर्यंत ठाणीं आहेत तीं
दहशत खाऊन जातील. महाराज राजश्री स्वामींचें राज्य प्रबळ होत आहे. चिंता न करणें.
म्हणून अभय देऊन सांगितलें. त्याउपर आम्ही एथें राहिलों. पळून जावें तर यत्न नाही.
त्यावर आपला मामा जानभट याणीं आपणास सांगितलें कीं तूं म्हणजे एका पायानें क्षीण
आहेस. तुझेवस्तु हर कोठें जावतें येवतें असा अर्थ नाही. तूं एथें राहणें, जंजिराचें उपाध्येपण
चालविणें. जो उपाय होईल त्यावर आपला योगक्षेम करणें म्हणून सांगितलें. त्या गोष्टीस
आपण मान्य होऊन या स्थलीं राहिलों. आपला मामा जानभट मालवणीं जाऊन राहिला.
महाराज राजश्री स्वामींचें राज्य प्रबळ होऊन कुडाळापासून फोंड्या वडेवाड शिवेश्वर देवाचे
महाल पर्यंत ठाणीं बसविलीं. अदलशाई ठाणीं निःशेष निघोन गेलीं. आपल्या मनाच्या ठायीं
निर्धार जाहला जे, या उपर अदलशाईचा प्रसंग होत नाही. हेंच राज्य प्रबळ जहालें. असा
निश्चय चित्ताचे ठायीं केला आणि या जागीं राहिलों. त्या उपर आपला मामा जानभट
याणीं हि जंजिरां वास्तव्य केलें. परंतु उपाध्यायपणाचा व्यवहार-संबंधें जें कर्तव्य तें आपणच

सन इहिदे अशरीन मथ्या व अहफ. उपाध्येपणाचा पृथक् तुम्हांस व कृष्णभट अभ्यंकर महा-
जन मौजे मालवण यांस पृथक् होऊन जंजिरा आली. त्याजवर हजर मजालस छ जमादि-
लाखरी सदरहू अश्वारूढ व तटसरनोबत व बारगीर व नायकवाडी लोक मिळून तुमचा
त्याचा करिना मनास आगितां तुम्ही व जंजिराच्या लोकांनी उपाध्येपणाचें वर्तमान सांगि-
तलें कीं, महाराज राजश्री थोरले कैलासवासी स्वामी यांनीं राज्य आक्रमण करीत असतां
कुडाळ प्रांतास जमाव पाठवून कांहीं सुलूख कबदस्त करितां वेवळ प्रांत मज्जुरी होती. ते
समयीं महाराज राजश्री बसनूर प्रांत मोहीम करावया निमित्त आरमाराच्या जमावानिशीं
मौजे मजकूर एथें आले. त्या उपर दर्यामध्यें बेट (मौजे मजकूर एथें आले.) नजीक दृष्टीस
पडलें तेव्हां या बेटाचें नांव काय म्हणून पुसिलें, त्यावर कृष्ण सावत देसाई व भानजी प्रभु-
देसाई प्रांत मजकूर यांनीं सांगितलें कीं, या बेटाचें नांव कुरटें असें सांगितलें. त्यावरी
राजश्री स्वामी बेटावरी येऊन जागा पाहिला. तें स्थळ उत्तम विस्तारणें आटोपसारखें
दिसलें. त्या उपरी राा स्वामींनीं आज्ञा केली कीं या जागी बिलेंद किल्ला बांधून वस-
वावा, म्हणून आज्ञा करून किल्ला बांधावयास हुकूम केला आणि आरमाराच्या जमावा-
निशीं राजश्री स्वामींनीं बसनूरावरी मोहीम केली. जंजिरा बांधावयास राजश्री स्वामींनीं
सुदूर्त करिते समयीं पंडितराव व उपाध्ये ज्योतिषी होते. तथापि आज्ञा केली कीं पेस्तर
संपूर्ण प्रांत हस्तगत करणें आहे हें कृत्य होतच आहे. ऐशियास गांवीचा उपाध्या
असावा म्हणून आपणास व आपला मामा जानभट अभ्यंकर उपाध्ये मौजे मजकूर असे
दाखल्यास धरून आणून छ १४ जमादिलावलूसन खम्मस सितैन मार्गशीर्ष बहुळ २ ते*
दिवशीं किल्ला बांधण्यास सुदूर्त करून चिरा भूमीमध्ये बसविला; आणि सिंधुदुर्ग असें नांव
ठेविलें आणि आपणास व आपला मामा जानभट यांस राजश्री स्वामींनीं सांगितलें कीं तुम्हीं
ब्राह्मण या जागीं सुखरूप राहणें, कांहीं शंका मनामध्ये न धरणें. प्रांत मजकूर हस्तगत
जहालाच आहे. कांहीं किंचित अदलशाई कुडाळापासून मामले फोड्यापर्यंत ठाणीं आहेत तीं
दहशत खाऊन जातील. महाराज राजश्री स्वामींचें राज्य प्रबळ होत आहे. चिंता न करणें.
म्हणून अभय देऊन सांगितलें. त्याउपर आम्ही एथें राहिलों. पळून जावें तर यत्न नाही.
त्यावर आपला मामा जानभट याणीं आपणास सांगितलें कीं तूं म्हणजे एका पायानें क्षीण
आहेस. तुझेवस्तु हर कोठें जावतें येवतें असा अर्थ नाही. तूं एथें राहणें, जंजिराचें उपाध्येपण
चालविणें. जो उपाय होईल त्यावर आपला योगक्षेम करणें म्हणून सांगितलें. त्या गोष्टीस
आपण मान्य होऊन या स्थलीं राहिलों. आपला मामा जानभट मालवणीं जाऊन राहिला.
महाराज राजश्री स्वामींचें राज्य प्रबळ होऊन कुडाळापासून फोंड्या वडेवाड शिवेश्वर देवाचे
महाल पर्यंत ठाणीं बसविलीं. अदलशाई ठाणीं निःशेष निघोन गेलीं. आपल्या मनाच्या ठायीं
निर्धार जाहला जे, या उपर अदलशाईचा प्रसंग होत नाही. हेंच राज्य प्रबळ जहालें. असा
निश्चय चित्ताचे ठायीं केला आणि या जागीं राहिलों. त्या उपर आपला मामा जानभट
याणीं हि जंजिरां वास्तव्य केलें. परंतु उपाध्यायपणाचा व्यवहार-संबंधें जें कर्तव्य तें आपणच

करीत होतो. जानभटामध्ये व आपणामध्ये भिन्नता नव्हती. असें असतां महाराज राजश्री संभाजी राजे तत्कारूढ जहाले. त्या उपर सहासात वर्षांनीं शामल तांत्र फौजेनिशीं प्रांत मजकुरी आला. त्यामुळें संपूर्ण प्रांत उध्वस्त जहाला. कितीएक मनुष्यें तांत्रिनीं धरून नेलीं. तांत्राच्या भयास्तव ज्यास जिकडे मार्ग जहाला तिकडे मनुष्यें निघून गेलीं. जानभट आपला मामा मालवणामध्ये कुटुंबसह होता, तो तांत्राच्या धामधुमी करितां परागंदा होऊन गेले. कुडाळ प्रांतीं संपूर्ण धामधुमी जहाली. त्या उपरांतिक खेम सावत देसाई प्रांत मजकूर याणीं महाराज राजश्री स्वामींच्या राज्याची निष्ठा सोडून तांत्राचा अवलंब धरिला आणि तांत्राकडील फौजदार महंमद अब्बस व अबदुल राजखान यांस जमावानिशीं कुडाळास आणिलें. त्यांच्या स्वाच्या मुलखामध्ये होत्या. एकवेळ मौजे मजकुरीं स्वारी येऊन कित्येक छुटी नागाव करून मनुष्यें धरून नेलीं. मौजे मजकुरचे देव श्रीनारायण व रामेश्वर एथें गोवध करून देवस्थानें अष्ट केलीं. जंजिराच्या मनुष्यांस बाहेर जावया करितां मोगलांच्या भयास्तव सावंताच्या रिस्का ? करितां जागा नाहीं. कोठून दाणा गळ्या येणें तो राहिला. मनुष्यांस अन्न नाहीं. जो कोणी मूठमर्दीनें दलाकडे जाऊन भाजीपाला आणून उदरपोषण करीत वांचला व कितीएक मनुष्यें जंजिराच्या लोकांची मयत जहाली. असा प्रसंग जाहल्यावर चाकर लोकांखेरीज जंजिरे मजकुरीं जे कोणी होते ते बिदनूर प्रांतीं जाऊं लागले. ते समर्थी जंजिराचा मुद्राधिकार राजश्री कृष्णाजी मोहिते यांस होता. त्याणीं व जंजिराचा तटसरनोबत व नाइकवाडी याणीं आपणास पुसिलें कीं तूं ब्राह्मण म्हणजे एका पायानें क्षीण आहेस; तुझ्यावस्तु कोठें जावतें असें नाहीं. जंजिरामध्ये अन्नाचें दुर्मिथ्य जाहलें. त्याहीमध्ये कर्नाटकातून वाणी उदमी उकडे तांदूळ आणितात. ते कांहीं ब्राह्मणाच्या प्रयोजनाचे नव्हत. आम्ही मराठे लोक भाजीपाला खाऊन घन्याची जागा जतन करीत आहों. आमच्या निष्ठेस फलदाता ईश्वर आहे. आम्हा चाकर लोकांस सुटका नाहीं. तूं ब्राह्मण कर्नाटकास जाणार तर सुखरूप जाणें. आम्ही निरोप देत असों. म्हणून आपणास सांगितलें. त्यावर आपण उत्तर दिलें कीं आपण एथें आहां. मागे तुम्हांमध्ये राहून उपाध्येपण करून सुख मोगिलें आणि तुम्हांस कांहीं काल विलग पडल्यावर टाकून जावें, ही गोष्ट ईश्वरास बरी मानवणार नाहीं; व महाराज राजश्री स्वामींनीं जे समर्थी सिंधुदुर्गास मुहूर्त केला ते समर्थी आपल्या मामास विचारिलें कीं, येथें ब्राह्मण कोण रहातो. ते समर्थी आपला मामा बोलला कीं आपला भाचा दादंभट येथें राहून उपाध्येपण करील. म्हणून बोलून महाराज स्वामींचे दृष्टीपुढें आपणास उभें केलें. आपण ते समर्थी महाराजा सन्मुख बोललों कीं आपण येथें राहून उपाध्येपण करीन म्हणून सांगितलें. ती गोष्ट आपल्या चित्तामध्ये आहे. ते केवळ महाराज स्वामींजवळ मी भाष्य दिल्यासारखी जहाली. त्या गोष्टीस आतां माझ्या हातून आतां अंतर करवत नाहीं. होणार प्राक्तनाधीन आहे. कोठेंही गेलों तरी सुटणार नाहीं. असें असतां ही जागा टाकून आपण जात नाहीं. तुम्हाबरोबर जसें होईल तसें होऊं म्हणून बोललों. त्या उपर जंजिराचे नायकवाडी याणीं व लोकांनीं आपलें समाधान केलें कीं, आम्हा निमित्त तुम्ही म्हणून इतका निर्धार केला, त्यास आम्ही जें अन्न मिळवूं त्यामध्ये तुमच्या प्रयोजनाचे सुरई तांदूळ व नाचणे जे मिळ-

तील ते तुमच्या कुटुंबास देऊन, भाजीपाला आणि त्यांतील विभाग तुजला देऊं म्हणून समाधान करून सांगितलें. त्यावरून आपण राहिलों. त्यास जंजिऱ्यामध्ये पांच वर्षेपर्यंत मोठें महार्णवांतील दुःखामध्ये गडकरी यांच्या घरी लग्न मुहूर्त, हव्यकव्य, बरे वार्ड जो प्रसंग जहाला जो संपादिला. ज्याने आपल्या उचितानें जें दिलें तें तितकें घेऊन लक्षशः मानिलें, न्यून पूर्ण बोलिलों नाहीं. कार्य-निमित्तें जे सर्व प्रसंग धामधुर्माकरितां तुटका जहाला असेल तो पदार्थ यावयास हे लोक अन-मान करणार नाहींत. पदरी नाहीं तेव्हां मजलाच कोठून देणार ? असें चित्तामध्ये मानून कार्य-प्रसंग संपादिले. कोणाचेंही न्यून पडूं दिलें नाहीं. व कोणा समागमें खटला न केला. या-प्रमाणें पांच वर्षे दुःखाचीं घालविलीं. उपरांतीक सुभिक्ष्य प्रसंग होत चालला. महाराज राजश्री राजाराम चंदी प्रांतीं असतां राजश्री रामचंद्र पंडित अमात्य विशाळगडी राहून संपूर्ण तांत्रि कोंकण प्रांत प्रवेश केला होता त्यास दहशत लावून निःशेष घालविला. कुडाळ प्रांतही राजश्री नरहर कृष्ण मुतालिक दिमत पंत प्रतिनिधि व राजश्री सखोजी नाईक जगताप यास जमावासहवर्तमान पाठवून खेम सांवत यांस हातीं घेऊन कुडाळीं मोगल होता तो परा-भवातें पावविला. प्रांत मजकूर कबदस्त जहाला. मनुष्यास जाण्यास व यावयास मुखगिरी मध्ये रहावयास जागा जहाला. सुभिक्ष्य काल दृष्टीनें पाहिला. त्या उपरांतिक ईश्वरी इच्छेनु-रूप होणारा सारखें कालचक्र प्रसंग सन आर्बा तिस्रेंसैन यामध्ये महाराजांचा प्रसंग जंजिरा प्राप्त जहाला. ते समर्थी उपलग मनुष्ये जितकीं होती तितकीं कांहीं मेलीं व कांहीं गेलीं. जंजि-राच्या लोकांचीं तर घरे कुडाळीं ते समर्थी आपण जातो तर कोणी नको न म्हणतें. परंतु आजपर्यंत येथें राहून काळ दुष्काळ काढून या लोकांस सोबत दिली. त्यास अशा प्रसंगास टाकून गेल्यावर ईश्वर बरे पहाणार नाहीं, म्हणून निर्धार करून पाहिला होणार प्रसंग चुकत नाहीं, परंतु कांहीं बुद्धिवाद सांगावा. दैवी मानवी उपाय करून अरिष्ट दूर करावें. म्हणून लोकांस व सुभानजी नलवळे मुद्राधिकारी यांस सांगितलें आणि कितीएक शांति केल्या, व मौजे मजकूरचे देव तांत्रि यांनीं भ्रष्ट केले आहेत त्यांची हि अर्चा शुद्ध करावी म्हणून सांगि-तलें; आणि दोन देवस्थानें अर्चाशुद्ध शास्त्रसंमतें बोललीं आहेत त्याप्रमाणें करून देवस्थापना केली. त्यावरून मौजे मजकूरचे ग्रामस्थ यांनीं देवासनिध उभें राहून संकल्प केला की, देवा, तुझी स्थापना या ब्राह्मणानें केली, हा मौजे मजकूरचा उपाध्या; परंतु या समर्थी अधिक कांही यावें म्हणून समस्त ग्रामस्त मिळून दोन देवालयांचा अभिषेक आपणास देऊन वृत्ति-भूमीपत्र करून दिलें. उपाध्येपण गांवचें व कित्याचें इस्तकबील पासून आजपर्यंत करीत असों. असें असतां कृष्णभट महाजन जानभटाचे गोत्र पुरुष हे मौजे मजकुरी येऊन राहून आपणा समागमें उपाध्येपणाचा खटला करूं लागला. त्यास पाहिल्यापासून सदरहू वर्तमान विदित केलें आहे, मनास आणून मनसुबी करावी, म्हणून तुम्ही हजर मजालस करीणा सांगितला व जंजिराचे मोतदिमत तटसरनोबत नाइकवाडी लोक याजवळही हजर मजालस आणितां त्यांनीं सांगितलें की, महाराज राजश्री थोरले कैलासवासी स्वामींनीं जजिरा वसविला त्या दिवसा. दारभ्य आजपर्यंत दारदभट उपाध्ये आम्ही जाणत आहों. आमच्या घरचा मुहूर्त सोहळा,

हव्यकव्य, कोणीं केलें, कोणाचीं प्रथम पिढी, कोणाचीं दुसरी व कोणाचीं तिसरी अशा तीन पिढ्यांपर्यंत हा उपाध्या, आम्ही याचे शिष्य, दुसरा पदार्थ नाही. इल्लीं कृष्णभट महाजन जानभटाचा गोत्रज म्हणून उपाध्येपणास भांडतो, तर ग्रामसंबंधिक उपाध्येपण बहुत काळ दादभटांनीं चालविलें आहे. त्यास मौजे मजकुरचा उपाध्या जानभट, त्याचा गोत्रज वृष्णभट, त्यास ग्रामसंबंधें उपाध्येपण जें असेल तें दादभट याणीं व कृष्णभटांनीं समजून रहावें. जंजिराचें उपाध्येपण दिवाणसंबंधिक व जितक्यांचा याणीं व वाणीं उदमी सावकार व सावकारी तांडेल व बनेतुम (?) इतक्यांचें उपाध्येपण दादभट याचें आणि याणींच आजपर्यंत उपाध्येपण चालविलें. कित्येक महार्णवाचे प्रसंग सोसिले. आम्हा लोकांबरोबर कितीएक काल दुष्काळ काढिला. भाजीपाला खाऊन सोबत दिली. आमचा काळ तुटका जे समयीं जहाला ते समयीं आम्ही जितकें दिलें तितकें लक्षशहा मानून आमच्या घरचीं कार्यप्रस्तें केलीं. महामारीचा प्रसंग जहाला ते समयीं हा ब्राह्मण जिदंत राहून महामारीचें भय न धरितां कितीएक प्रकारें शांतिकीं केलीं. अरिष्ट निसन होऊन त्यासुलें आमचे कांहीं जीव वांचविले. मौजे मजकुरचीं देवस्थानें भ्रष्ट जहालीं होतीं तीं या ब्राह्मणानें अर्चाशुद्ध करून स्थापना केली. इतकी खस्त खाऊन आजपर्यंत उपाध्येपण केलें. जंजिराचें उपाध्येपण म्हणजे आम्हां लोकांचें, तें आम्ही तीन पिढ्यांपर्यंत वडिलांपासून या ब्राह्मणास दिलें आहे व दिवाणसंबंधीं कार्यप्रस्त प्रसंगोचित होईल तेंही या ब्राह्मणाचें म्हणून लोकांनीं तुमचें वर्तमान सांगितलें व तुम्ही सदहू वर्तमान सांगितलें त्यावरून मनास आणितां, तुमचा भोगवटा मनास आणितां; जंजिरा यास मुहूर्त केल्यापासून साठ वर्षे झालीं. त्या दिवसादारभ्य उपाध्येपण करून जंजिरास राहून कितीएक काळ दुष्काळ काढून भाजीपाला खाऊन गडकरी यास सोबत दिली, त्यांच्या घरचीं कार्यप्रस्तें संपादिलीं. ज्याणें जें आत्मसंतोषें दिलें तितकें दातृत्व घेतलें; न्यूनपूर्ण कांहीं न म्हणिलें. व महामारीचा प्रसंग जहाला तें समयीं जंजिरांत राहून भय न धरितां कितीएक शांती करून आरिष्ट दूर केलें. मौजे मजकूरचे देव भ्रष्ट झाले त्याची स्थापना केली. असे कितीएक श्रमसाहस या जागीं केले. या करिता जंजिराच्या लोकांनीं विनंती केली कीं, दादभट उपाध्या, याच्या उपाध्येपणास दुसऱ्यास संबंध नाही; व आम्ही लोक कांहीं दुसऱ्या ब्राह्मणास उपाध्या असें म्हणणार नाही. आमचें वचन उपाध्येपणाचें या ब्राह्मणास दिल्याचें गुंतून गेलें. आतां कांहीं भय नाही, म्हणावें असें नाही ? परंतु यासी पुढें उपाध्येपणाचें पत्र असावें तें करून द्यावें. आम्ही त्यास साक्षी असूं. पुढें आमच्या वंशीं जो कोणी होईल त्याणीं दादभटास व याच्या पुत्रपौत्रादि संततीस भजून आपल्या घरचें कार्यप्रस्त होईल तें याजपासून करावें. ये विषयीं अंतर करील त्यास काशीविश्वेश्वराची शफत. असें असून चुकल तो आमच्या वंशींचा नव्हे म्हणून शपत पूर्वक बोलले. आणि सर्वांनीं विनंती केली कीं, त्यावरून व तुमचे श्रमसाहस इतकबील पडिल्यापासून केले व तुम्ही उपाध्येपण जंजिराचें बहुत काळ केलें आहां. परंतु पत्र असावें ही गोष्ट आम्हांस समजून व लोकांनींही तुमच्या विषयीं विनंती केली त्यावरून जंजिराच्या उपाध्येपणाचें

पत्र करून दिलें असे. तुम्ही व तुमच्या पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरेनें जंजिर्याचे उपाध्येपण दिवाणसंबंधिक व लोकांच्या घरचे करीत जाणें, जंजिराचे उपाध्येपणास दुसऱ्यास संबध नाही. आपलें समाधान असू देणें, मौजे मालवण येथील ग्रामसंबंधिक उपाध्येपण आहे त्याचा अनुभव तुम्हीं व कृष्णभट महाजन घेत जाणें, जाणजे. छ १६ माहे रज्जव हे विनंती. “ मोर्तब असे. ”

ले. १४
(४१९)]

[श. १६४७ पौष शु. ७
ता. ३०-१२-१७२५]

श्री.

सन ११३५ फसली.

फेरिस्त नंबर २

तहनामा चिरंजीव राा संभाजीराजे यांस प्रती शाहू राजे यांणी लिहून दिला सुद्ध सन सीत अशरीन मया व अलफ छ ५ माहे रविलाखर* ऊर्फ पौष शुद्ध ७ गुरुवार विश्वा-वसुनाम संवत्सरे... ..बितपशील

इद्द श्रीकृष्णा धौम महाबळेश्वरा पासून दक्षिण तीर तहत निवृत्तिसंगम* पर्यंत कुल दुतर्फा सुलख दरोबस्त ठाणी व किल्ले तुम्हांस दिले असत. कलम.

श्रीसावित्री नदी संगमा पासून तहत समुद्रगामिनी पर्यंत दक्षिण तीर जंजिर कोट किल्ले सुद्धा व ठाणी दरोबस्त महाल अंकोले पर्यंत तुम्हांस दिली असत कलम १

मिरज प्रांत व विजापूर प्रांतींचीं ठाणी देहाल अथणी, तासगांव वगैरे तुम्हीं आमच्या स्वाधीन करावें. कलम १.

इकडील चाकर तुम्हीं ठेवूं नयेत व तुम्हां-कडील चाकर आम्हीं ठेवूं नयेत. कलम १

तुंगभद्रा दक्षिण तीरा पासून श्रीकृष्णा समुद्रगामिनी व श्री रामेश्वर देखील संस्थानें निमीं आम्हांकडे करार करून दिली असत. कलम १.

मोंगलाईतील वगैरे उत्तरेकडील सुलख सुटले त्यांतील निम्मे प्रांत तुम्हांस देऊं व तुम्हांकडून सुटला असता निम्मा प्रांत आम्हांस यावा. कलम १.

तुम्हांशीं जे वैर करतील त्याचें पारिपत्य आम्हीं करावें, आम्हांशीं जे वैर करतील त्याचें पारिपत्य तुम्हीं करावें तुम्हीं आम्हीं एकविचारे राज्याभिवृद्धि करावी. कलम १.

एकूण सात कलमें करार करून तहनामा लिहून दिला असे. सदरु प्रमाणें आम्ही चाख. काहीं अंतर येणार नाहीं. “ मोर्तब. ” §

* पौषांत जमादिलाबल महिना आहे. X कृष्णा घटप्रभांचा. † अकोला कारवारचे द० स चीस मैल. § लेखांक १८, १९, २० पहा.

ले. १५ }
(१६९) }

{ श. १६४८ फाग
{ फेब्रुवारी स. १७२७

श्री.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री अंबाजीपंत स्वामी गोसावी यांसि

पोष्य बाजीराऊ बळाळ नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लेखन करीत जाणें. विशेष तुम्हांकडून एक दोन पत्रें आली व चिरंजीव राजश्री चिमाजी यांनी लिहिलें त्यावरून सविस्तर अर्थ कळों आला. ऐसियासि मुलकाच्या बंदोबस्ताबद्दल फौज या प्रांतें ठेवावी लागते. त्यास कांहीं फौज आगेजणी केलिया खेरीज राहते असें नाहीं. यास्तव तुमच्या आगमनाचा मार्ग लक्षावा लागला. तरि जे क्षणी तुम्हांस पत्र पावेल ते क्षणी अविलंबे स्वार होऊन आलिया उत्तम आहेत. पूर्वी हि पत्रें पाठविली आहेत. परंतु यावयास विलंबावर घातलें. या उपरि दिरिंग लावावा ऐसें न करणें. त्वरेनें आलें पाहिजे. तुम्हीं येथें आलियावरि येथील बंदोबस्त तुमचे स्वाधीन करून राजदर्शनास जावें लागतें. ज्यांनीं रहावें त्यांनीं आगेजणी करून बाकी भरावी आणि लोक ठेवणें ते तुमचे विचारें ठेवावे लागतात. आम्हांकडे सरकार इजारा करून घेतले दरगांवीची बोली औरंगाबादेस गेलियावरि करून ध्यावेशी केली आहे. तेही होईल. साराच प्रसंग इकडील अनुकूल केला. परंतु तुमचे येण्यामुळे तटला आहे. तुम्हीं आलियाविना कांहीं होत नाहीं. तरी लौकर लौकर येणें. आलियावरि तुम्हांस ठेऊन आम्ही हुजूर जाऊन. कळलें पाहिजे. विना तुम्ही आल्या-खेरीज राऊत राहत नाहीं. X क ठी जी कडील कारभार तसाच बुडतो. सर्व प्रकारें आमचा घात न करणें. लौकर येणें, कीं पुढें तरी मामलियाची सांवरासांवर होईल वारंवार लिहिजे तर अडलेसें दिसतें. परंतु न लिहितां उपाय नाहीं. लौकर येणें. तुमचें येणें झाल्या खेरीज आमचें येणें होतच नाहीं. लोभ असो दीजे हे विनंती.

ले. १६ }
(१६७) }

{ श. १६४९ चैत शु॥ १
{ ता. १२-३-१७२७

श्री.

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके ५३ पुर्वंग संवत्सरे चैत्र शुद्ध प्रतिपदा रविवारे शत्रिय-कुलावतंस श्री राजा शाहू छत्रपति स्वामी यांणीं* राजश्री अंबाजी शंभक यांसि आज्ञा केली ऐसी जे. मनसुब्याचा अर्थ सविस्तर राजश्री बाजीराव पंडित प्रधान यांस लिहिला आहे

X क ठी जी म्हणजे कंठाजी कदम असावा. शाहू रोजनिशी ले. २५ वरून या कागदाचा काळ वर अंदाजी दिला आहे. + हा 'मनसुबा' निजामावरील धामधुमीचा होय. यहा शाहू रो. १९-३०. * येथें कोरी जागा आहे.

त्यावरून कळेल. तरि तुम्ही पंडित मशारनिल्लेस चार गोष्टी विचाराच्या सांगोन अमित्राचे पिछावरि * * कृत्यत (क्रियेत) फितूर तुटे तो अर्थ करणें. तुम्हीं स्वामींजवळ बोलोन गेलां काय, करितां काय, हा विचार कळत नाही. राजश्री प्रधानाचे व राजश्री सेनापतीचे चित्तीं विचार काय आहे हा तच्ची शोध घेऊन लेवून पाठवणें. त्यावरून स्वामी निश्चिती मानतील. *गूज काढावयाचा विचार चित्तांत येत नसेल तरि इलाज काय ? वारंवार त्याहावयाची सीमा झाली. परंतु कार्यभागाचा विचार दिसत नाही. या उपरि तरि गूज काढावें. फितूर तुटावा ऐसें चित्तांत असेल तरि पत्रदर्शनी फौजेनिशीं अमित्राचे पिछावर येऊन त्याची स्वाताहात करणें. †बहुत काय लिहिन.

ले. १७ }
(४१५) }

{ श. १६५० आषाढ वद्य १
{ ता. ११-७-१७२८

श्री

सन ११३८ फसली

फेरिस्त नं. १

स्वतिथ्री राज्याभिषेक शके ५५ किलकनाम संवत्सरे आषाढ बहुळ १ सोम्यवासरे क्षत्रिय-कुलावतंस राजश्री राजाशंभुछत्रपति स्वामी याणीं समस्त राजकार्यधुरंधर विश्वासनिधीं राज-मान्य राजश्री कृष्णाजी पंडित प्रतिनिधीं यास आज्ञा केली ऐशी जे, स्वामींनीं स्वामीकार्या-विषयीं तुम्हांस आज्ञा केली आहे

हुजूरचा कारभार पूर्वी ज्या पद्धतीनें राजश्री परशुराम पंडित करीत होते त्याप्रमाणें करावा आपल्या गळ्यास जाबसाल देणें त्यास स्वामीचे मुख्यच तुम्ही आहां.....कलम १

खासगी पागा व पीलखाना अठरा कार-खाने व लोकांचा रोजमुरा यांचा हिशेब मनास आणून मोईनजाबते करून द्यावे स्वामी त्याप्रमाणें चालवितील... कलम १

सर कारकून व सरदार जिल्हेचे हिशेब व हुजरे यांची बोलाचाली तुम्ही मनास आणून स्वामीस विदित करीत जावी...कलम १

राजश्री यशवंतराव गोपाळ व शिवाजी शंकर व चित्तो महादेव व जिवाजी राधोजी याजकडील हिशेबकितेब तुम्हीं मनास आणावे. हे स्वामींनीं तुमच्या स्वाधीन केले आहेत.....कलम १

सोंधेबिदनूर येथील हिशेबकितेब मनास आणावे. तेथील खर्चाची बंदोबस्ती करून ऐवज मनास आणावा.....कलम १

पन्हाळा पावनगड येथील हिशेब मनास आणून बंदोबस्ती करावी व सिंधूदुर्ग...

कलम १

५ वरील सेनापतीच्या उल्लेखावरून हा त्यांचा फितूर निजामुल्मुल्क यांजकडे झालेला असावा असें दिसतें. तो फितूर नाहीसा करण्यास निजामावरच हज्जा करावा असा शाहूचे लिहिण्याचा भाव दिसतो. † येथून खुद्द महाराजांचें अक्षर.

× वार जमत नाही ? * गुंज = मनांतली तेढ ?

येणेंप्रमाणें स्वामीनीं सहा कलसी धंदा तुम्हांस सांगितला असे. तुम्ही बरी चौकशी मनास आणून कारभार करावा. स्वामीनीं दिन प्रतिदिनीं तुमचें उर्जात करून चालवावें यास अन्यथा नाहीं. तुमची जिल्हे भूदरगड, सामानगडची राज्यकार्यानिमित्त स्वामीनीं घेतली असे हे एका वर्षांनं तुमची तुम्हांस करार करून द्यावी. बहुत लिहिणें तरी तुम्ही सूत्र असा

ले. १८ }
(४१६) }

{ सं. १६५२ अ. भा० शु. ६
{ ता. ८-८-१७३०

श्री

सन ११४० फसली

फेरिस्त नं. ३

राजमान्य राजश्री नीलकंठराव त्र्यंबक यांस आज्ञा केली ऐशी जे तुम्ही तीर्थरूप राजश्री शाहूराजे दाजी ह्याजवळ बोली करणें.

उत्तम पक्ष कऱ्हाड पावेतो X सारद, विजा-
पूर, मिरज अगदीं स्थळें इकडील इकडेच
असावीं. कोकण दाभोळे पासून विल्ले वसंत-
गड व कुपणे दया करून द्यावा... कलम १

कनिष्ठ पक्ष शिराळ्याच्या डोंगराची सारद
करावी. स्थळें इकडील इकडे असावीत. कोकण
विजापूर मिरज सदरु प्रमाणें..... कलम १

यामध्यें जे बोली ठरविली त्याविषयीं
राजश्री शाहूराजे दाजी यांचे शफतपूर्वक
लिहिलें घ्यावें व सनमादिक सरकारकून व
राजश्री फत्तेसिंग भोसले यांचें लिहिलें घ्यावें.
इमान बोल तुम्ही द्यावा. बोलीचा निष्पत्ती
करून मातुश्री आईसाहेबांस बहुमानार्थ न्याव
यास मातबर त्यास घेऊन व मातुश्री आई-
साहेबही जावयास मसादतदेखील साहित्य
मागून आणावें.

मध्यम पक्ष बनाम व मलकापूर सुभ्याची
सारद स्थळें इकडील इकडे असावीत. विजा-
पूर, मिरज व कोकण दाभोळ्यापासून क० १

रदबादलमुळें तिन्हीही पक्ष न बहत तरि
हद्द वारणा तहत रामेश्वरापर्यंत मुख्य व
यामध्यें गड विल्ले देखील कोपल निर्वंध विजा-
पूर, मिरज व निम्में कोकण राजापूर सुभा
देखील संगमेश्वर यापासून व भगवंत रामचंद्र
अमात्य व कृष्णाजी पंडित प्रातिनिधि, हिंदु-
र व घोरपडे व सगुणाबाई व राणोजी घोरपडे
व शिंदे व नरगुंदे यांत अनुमंधानें लागलीं
असतात त्यांस परिछिन्न अस्थपन्न घ्यावें. इक-
डील सेवक इवडे असावे. ये विषयीं गेल्या
अनुसंधानास नसाहत असावीत भिवरेपलीकडे
याचा लांब मुख्य द्यावा..... कलम १

या प्रमाणें बोली करणें व त्यांचे प्रांतांत इकडील सेवकांची वतनें व इनामें तीर्थरूप
राजश्री थोरले कैलासवासी स्वामीपासून आहेत तीं चालवावीं अशी बोली करणें. सुस्सन
इहिदे सल्लासीन मया व अलफ. जाणिजे छ ५ माहे सफर “ मोर्तब. ” *

ले. १९ }
(४५६) }

{ श. १६५३ चैत्र व. २
{ ता. १३-४-१७३१

श्री

(तालीक)

तहनामा चिरंजीव राजश्री संभाजी राजे यांसिप्रति शाहूराजे यांणी लिहून दिल्लें सु॥ इहिदे सल्लासीन मया व अलफ. [शिक्षा] छ १६ सवाल शके १६५३ विरोधित्त नाम संवत्सरे चैत्र वद्य द्वितीया, बितपशील.

शा वारुण महाल तहद संगम दक्षणीतार कुल दुतर्फा मुख दरोबस्त देखील ठाणीं व किल्ले तुम्हांस दिल्ले असत. कलम १.

तुंगभद्रापासून तहद रामेश्वर देखील संस्थानें निम्मे आम्हांकडे, निम्मे तुम्हांकडे करार करून दिल्ले असत. कलम १.

किल्ले कोपल तुम्हांकडे दिल्ला त्याचे भोवदला तुम्हीं रत्नागिर आम्हांकडे दिल्लीं. कलम १.

खडगांव ठाणें पाडून टाकूं. कलम १.

तुम्हांसी जे वैर करतील त्यांचे पारिपत्य आम्हीं करावें. आम्हांशीं जे वैर करतील त्यांचें पारपत्य तुम्हीं करावें. तुम्हीं आम्हीं एक विचारें असावें. राज्याभिषेदि करावी कलम १.

वारणेच्या व कृष्णेच्या संगमापासून दक्ष-
णीतार तहद निवृत्तिसंगम तुंगभद्रा पावेतों दरोबस्त देखील गड- ठाणीं तुम्हांकडे दिल्लीं असत. कलम १.

कोकणप्रांत साळशी पलीकडे तहद पंच-
महाल आंकोल पावेतों दरोबस्त तुम्हांकडेस दिल्ले असे. कलम १.

इकडील चाका तुम्हीं ठेवूं नये. व तुम्हां-
कडील चाकर आम्हीं ठेवूं नये. कलम १.

मिरज प्रांत विजापूर प्रांतींचीं ठाणीं देखील अथणी तासगांव वगैरे तुम्हीं आमचे स्वाधीन करावीं. कलम १.

एकूण नऊ कलमें करार करून तहनामा लिहून दिल्ला असे. सदहूप्रमाणें आम्हीं चालवूं, यांसि अंतराई होणार नाहीं. मोर्तब चिटणिशांकडाले इयादी.

ले. २० }
(४१८) }

{ श. १६५३ चै. व २
{ ता. १३-४-१७३१

श्री

सन ११४० फसली

फेरिस्त नं. २२

तहनामा राजश्री संभाजीराजे सुरुसन इहिदे सल्लासीन मया व अलफ छ १६ शौवाल

... .. बितपशील

§ ले. १४, १८, १९, २० पहा. अशा सारखाच एक तहनामा (श. १६२९ मघील)
खं २० ले. २८२ मध्ये आला आहे.

इस्तकबिल वारणा तहत संगम कृष्णा तीर कुलदुतर्फ मुख्ख दरोबस्त देखील ठाणीं किल्ले दिले आहेत.

तुंगभद्रापासून तहत रामेश्वर देखील संस्थाने निम्मीं राजश्री संभाजी राजे यांस दिलीं. किल्ले कोपल त्यास दिला त्याणीं मुबदला रत्नागिरी द्यावी.

वडगांव किल्ला पाडूं. जे तुम्हांस वैर करतील त्यांचें पारपत्य आम्ही करावें आम्हांशीं वैर करतील त्यांचें पारपत्य तुम्ही करून तुम्हां आम्ही एकविचारें राज्याची अभिवृद्धि करावी.

वारणेच्या व कृष्णेच्या संगमापासून दक्षिणतीर तहत निवृत्तिसंगम तुंगभद्रा पावेतो दरोबस्त देखील गड ठाणीं दिलीं असत. कोंकण प्रांत साळशी पलीकडे तहत पंचमहाल अंकोले पावेतो दरोबस्त. इकडील चाकर त्याणीं ठेवूं नयेत व तिकडील चाकर आम्हां ठेवूं नयेत. मिरज प्रांतीचीं ठाणीं व तासगांव देखील आमच्या स्वाधीन करावें.

एकूण नऊ कलमी करार करून सदरहू प्रमाणें तह दिला असे. सदरहू प्रमाणें नऊ. स्वहस्ताक्षर मजकुराप्रमाणें करून देऊं. यादीप्रमाणें X

ले० २१ }
(४१७) }

{ श. १६५३ चै. व. ६
{ ता. १६-४-१७३१

श्री

सन ११४० फसली

फेरिस्त नं. ४

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ५७ विरोधित्त नाम संवत्सरे चैत्र बहुल ६ भृगुवासरे क्षत्रियकुलावतंस श्रीराजा शाहू छत्रपतीस्वामी यांनीं राजश्री सुभानराव मोरे यांस आज्ञा केली ऐशी जे स्वामींची व चिरंजीव राजश्री संभाजी राजे यांची भेट झाली. वारणेपासून तुंगभद्रा पावेतो मुख्ख दरोबस्त देखील गड, कोट, ठाणीं त्यांजकडे दिलीं. किल्ले कोपल चिरंजीव राजश्री यांजकडे देविले असे. तरी त्यांचीं पत्रें घेऊन येतील त्यांच्या स्वाधीन कोपल किल्ला करणें जाणजे. बहुत काय लिहिणें, “ मोर्तब ” X

ले. २२ }
[१६६] }

{ श. १६५५ ज्येष्ठ व. ७
{ ता. २४/५/१७३३

॥ श्री ॥

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री अंबाजीपंत स्वामी गोसावी यांस सेवक बाजीराव साष्टांग नमस्कार विनंति उपरि येथील बुशाल तागाईत ज्येष्ठ कृष्ण सप्तमी गुरुवार पर्यंत यथास्थित जाणून स्वकीय लिहिणें. विशेष-तुम्हीं दोन तीन पत्रें व

X ले. १९ २० पहा.

बाळाचें+ पत्र व राजश्री स्वामींचीं पत्रें ऐशीं कांहीं कार्लीं परवां ऐशीं पावलीं. त्यांत सारांश कीं, “ छावणी केली उत्तम केलें खर्चास व लोक राजश्री स्वामी पुरवितात. प्रतिनिधीस व सरलष्कर, कृष्णाजी दाभाडे खाना केले. महाडास येतील. † उदाजी चव्हाणाकडील कारकुनास सांगोन दोन हजार प्यादे आणविले आहेत तेही येतील. संभूसिंग चव्हाण यासही बोलाविलें आहे. तेही आल्यावर खांना होतील. साचिवासही निरोप दिल्हा.” म्हणून सविस्तर लिहिल्याप्रमाणें कळलें. परंतु येथील मनसबा ऐसा आहे. ‡ शेखजी आमहांस भेटले. खोकरीची वाट मात्र त्याणीं दाखवून दिल्ली. काम करितां इतकेंच केलें. येथें येतांच दुसरे दिवशीं त्यास बोलावून हत्ती, वखें देत होतों; खर्चाची रद्दबदल करूं लागले. तेव्हां बोली करून तूर्त दहा हजार रुपये त्याचे पदरीं घातले. बहुमानासाठीं बहुतसा आग्रह केला. परंतु ते करून घेईनात. लोक कोणी त्याजवळ राहिले नाहीत. सारे उठउठोन आपापळे कविले काढावयास गेले. तेव्हां गड सुटले नव्हते. आतां गड सुटले. सारे कविले मुलखांतच मागती राहिले. लोकांस मागती बोलावूं पाठविलें आहे. येतील तेव्हां खरें. पहिले लोक कोणी शें दोनशें भेटले त्यांस अटक करून ठेवावें तरि कौल दिल्हा. कार्य होतें कौलाचेंच होतें. यास्तव त्यास अटकही करितां नये. यास्तव निरोप दिल्हा. आंतील राजकारण होतें ते तो पहिलेच दिवशीं वारले. आतां प्रस्तुत कांहीं शेखजीच्यानें कार्य होत नाही. बरेही वाटत नाही. चार महिने येथें राहिल्या उपरि मग त्यांच्यानें तरतूद होईल ते करतील. खर्चास मागतील तसें देणें लागेल. गड घेतले त्यापैकीं अवचितगड त्याचे हवाली कविले ठेवावयास करावा असें झालें. तोही त्याचे हवालें केला. न करावा तरि बेदील होतो. करावा तरि इतबारही पुरेसा. परंतु करणें प्राप्त झाला. केला. या जातीचें त्याचें वर्तमान आहे. § खानजादा थोरला मेल. त्याचा लेक बाहेर होता तो आमहांजवळ आहे, आणि लहान भाऊ त्याचे सहा जण आहेत. हाही मूल शहाणाच आहे. आंत सिद्दीसमूल व सिद्दीअंबर अ फ ला नी ऐसे आहेत. बाराशें माणूस किलियावर आहेत. पहिले थोडेके होते. आलीकडे अंजनवेली व * उंदेरीहून मदत त्यास आली. एकून भरती झाली आहे. अंजनवेलही मजबूतच आहे. उंदेरीही मजबूतच आहे. चारी जंजिरे त्याचे बरे खबरदार मुसलमानच आहेत. अंजनवेलीस कांहीं मराठे असतील त्यांकडे विजयगड, गोवळचा कोट दोन आहेतच. तिसरा मंडणगडही त्यानें बळाविला आहे. शायगडावर तीन चारशें माणूस मुसलमान आहेत. चार पांचशें मराठे आहेत. गड न [?] बळाविला आहे. जुंजतात. कांहीं पैगामही वरील लागला म्हणून गेले आहेत. ते लिहितात सत्यामिथ्या तहकीक तह किंवा नाही. कळलें नाही वर्तमान येईल तें लिहून पाठवून. ऐसें वर्तमान आहे. सविस्तर कळावें म्हणून लिहिलें असे. लोभ असो दिजे हे विनंती. छ २२ जिल्हेज शनवार.

† हें पत्र हबशी याच्या मसलतीच्या संबंधाचें आहे. ‡ शेखजी—हा जंजिऱ्यातील एक फितुरी. येथें अक्षर गेलें आहे. § सिद्दीच्या मुलांपैकीं वडील. * उंदेरी कीं खांदेरी तें स्पष्ट नाही. तरी पुढील संदर्भावरून उंदेरीच असावें. + बाळाजी बाजीरावाचें.

ले. २३ }
[११९] }

{ श. १६५६
{ सन १७३४

॥ श्री ॥

÷विज्ञापना-चिरंजीव राजश्री संभाजी आंगरे कुलाबियाहून विजयदुर्ग प्रांतें जावयास स्वार होते समयी मजला व चिरंजीव राजश्री मानाजी आंगरे यांस जंजिरे कुलाबास ठेऊन कारभार संपूर्ण निरोपिला. त्याप्रमाणें त्यांची आज्ञा वरिष्ठ स्थानीं मानोन एकनिष्ठपणें वर्तणूक करून यथाज्ञानें देशदुर्गाचा परामर्श रक्षणयुक्त करावयाचें तें केलें. शिपाई लोक आदिकरून मातबर सरदार नामांकितांस खावया खर्चावयाची अनुपत्य जाली त्यांची समाधानें शब्द-गौरवानें व किंचित् देऊन घेऊन राखिली. चिरंजीव संभाजी आंगरे इकडे आले म्हणजे तुमची उर्जितें करून म्हणोन कित्येक शफतपूर्वक लोकांशीं भाषण करून महाराजांचे जागे जुने व नवे शामलापासून घेतले. ते हा बालपर्यंत जतन केले. कारभार प्रसंग काडी पावेतो केले ते चिरंजीवाचे आज्ञे खेरीज केला नाहीं. तदनंतर चिरंजीव विजयदुर्गाहून कुलाबां आले. आम्हांस व सर्व लोकांस आल्हाद जाला कीं, अतःपर आपलें उर्जित होईल व आम्ही कामकाज केलें हें धनी दृष्टीनें पाहून पौरशी करील म्हणोन आस्था होती. ते गोष्टी त्याहीं एकीकडे ठेवून आम्हांशीं व चिरंजीव मानाजी आंगरे याजशीं दुरोवर्ताचें भाषण करूं लागले. नित्य नवेच कारभारसंबंधें आरोप ठेऊन प्रथमता मजला बाहेर घातलें. तदोत्तरीं मानाजीस जीवनमुक्त करावयाचें आरंभिलें. हें त्यास कळतांच हिंमंत धरून प्रातःकाळीं तो निघोन रेवदंडियास गेला. संभाजी आंगरे यांनीं देशदुर्गाचा परामर्श बंदोबस्त करावा, लोकांची समाधानें करावी, ते किमपि न केली. जे दिवशीं चिरंजीव मानाजी आंगरे निघोन आले त्याचे दुसरे दिवशीं उदेरकर शामलांनीं थळच्या चौबुर्जा संनिध मोर्चा होता त्याजवरि घातले. जुंझ बरें दाट जाहालें. मुर्चीयांतील तोफ शामलांनीं नेली. तथापि तेथील लोकांचें समाधान व मोर्चाची बंदोबस्ती न करितां दुसरे दिवशीं चिरंजीव संभाजी आंगरे निघोन सुवर्णदुर्गास गेले. आणि तमाम लोकांनीं अवसानें सोडलीं. महाराजांचे जंजिरे व कोट, ठाणीं नाजूक वरघाटे ताम्रानें उदंड उत्पत केले. राजे स्वारीस आले हांते. परंतु महाराजांचे एकनिष्ठ सेवक होते त्याणीं देशदुर्गे जतन करून फिरंगी, इंग्रज, शामलवेगरे शत्रूंवरि स्वामीचा प्रताप कोदंड फिरवून शत्रु पादाक्रांत केले. हल्लीं तरि सुगम प्रसंग महाराजांसारखा धनी सर्व प्रकारें अभिमानी चित्तावरि धरितांल तरी रुमशाम शासनाक्रांत करितांल. या समयी फिरंगी, इंग्रज, हवशी याणीं महाराजांच्या स्थळाची चालना करावी ऐसें नव्हतें. परंतु कालवशें करून जालें त्यास उपाय काय ? आपण महाराजांचे संवेशीं यावें याच उदेशें लवलीया* पर्यंत आलों. त्यास राजमाचीकराकडील कांहीं वृत्त आढळलें. यास्तव तिकडे गेलों. राजमाचीचा बंदोबस्त केला. व या उपरि कुलाबां जाऊन बंदोबस्त करितों. लोकांस

÷ हें पत्र लक्ष्मीबाई आप्ते यांनीं शाहूमहाराजांस लिहिलें आहे. * लवळें = लोवळें हा गांव संगमेश्वराजवळ आहे.

विना दिल्या घेतल्या खेरीज समाधान होतें ऐसें नाहीं. तमाम लोक बेदिल, निराश्रित; धनी नाहीं, ऐसें त्यांचें चित्तांत जालें. साहित्य तो जालें पाहिजे. या जिल्ह्यां या मु त शी ल जिल्हा राजश्री प्रधान पंताचा आहे. सर्व प्रकारे हशमांनीं व फौजेनें व कित्येक गोष्टीनें संजुदे आहेत. महाराजांनीं कृपाळू होऊन राजश्री प्रधानपंतांस आमच्या साहित्याविशीं आज्ञा करावी. महाराजांचे आज्ञेप्रमाणें ते साहित्य करतील. व लोकांस समाधानपूर्वक डौलें तीस पसतीस पाठवावी. तें त्यांस देऊन मनोधारण करून या जिल्ह्याचा बंदोबस्त करून महाराजाचे पायासंनिध येतो. आम्हांस महाराजांचे पायांखेरीज दुसरा अवलंब आश्रा आहे ऐसें नाहीं. जरी डौलें येत नाहीं तरी लोक तजा वजा जाहाले. संभाजी आंगरियांनीं तो या जिल्ह्याची उपेक्षा केली आहे. महाराजांस एक एक स्थळ निर्माण करितां काय श्रम लागले. आहेत ? ते स्थळें अनियासें शत्रूचे हातांत जाऊं सकते. लोकांचा इतबार पुरत नाहीं. लोक कष्टी आहेत. कोणे समर्थी त्यांस काय दुख सुचेल व कोणाकडे डौले देतील तें न कळे. शत्रु तरी उशापायेतरास सकळ सामुग्रीनें सिद्धच आहेत. तरी महाराजांनीं कृपाळू होऊन डौलें अगत्य पाठवावी. सारांश महाराजांनीं सध्या दोन गोष्टी करान्या. एक प्रधान पंतास साहित्याची आज्ञा करावी, दुसरे डौलें पाठवावी. म्हणजे बंदोबस्त महाराजांचे प्रतापें करून होतो. आम्हांस महाराजांचे पाया खेरीज दुसरा आश्रा आहे ऐसें नाहीं. देवधर्म मायबाप सर्व महाराजांचे पाय आहेत. सदरहूप्रमाणें साहित्याची आज्ञा करणार महाराज धनी आहेत.

चिरंजीव राजश्री मानाजी आंगरे याणीं राजकोट, च्हेउल आपले हातीं घेतलें. हजार पांचशें माणूसही जमा केले आहेत व फिरंगी व ईंग्रज ही अनुकूल करून घेतले.

ले. २४ }
(४२) }

{ श. १६५६ भाद्र.
{ सन १७३४ आगष्ट पूर्वी

श्री.

श्रीमन्महाराज परमहंस परशुराम बाबा स्वामीचे सेवेशीं आज्ञाधारक चरणरज बाजीनें कृतानेक विज्ञापना, स्वामींनीं आशीर्वाद पत्र पाठविलें तें पावलें. कितेक मजकूर लिहिला त्यास आमची निष्ठा स्वामीचें पायां शिवाय नाहीं, हें आम्ही काय सांगावें ? जैशी स्वामी बुद्धि चित्तांत धरतील तैशी होईल. असो ते इतका परिहार त्याहावा असें नाहीं. आम्ही लेकरें खरी. आज नव दिवस जाइले. राजश्री × × × स्वामी निरोप देत नाहींत. आतां दोन प्रहरी राजश्री आबाजीपंतांचें+ पत्र आलें कीं पुणेस लवकर येईन. असें त्यांचें पत्र आलें आहे. तर ठरावितां येईल. सेवेशीं आज्ञा पा ही विज्ञापना.

+ अंबाजीपंत पुरंदरे हा १६५६ भाद्रपद शु. ८ (२५।८।१७३४) रोजी वारला. त्या पूर्वीचें हें पत्र (मा. इ. सं. मंडळ ग्रंथांक ३३ पुरंदरे दसर मा. १ पृ. ६७).

ले. २५ }
[२५] }

{ श. १६५७ श्रावण व. १
ता. २४-७-१७३५

श्री.

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री नारायण दीक्षित पाटणकर स्वामींचे सेवेशीं—विद्यार्थी बाजी-
राव बल्लाळ प्रधान नमस्कार विनंती येथील कुशल ता छ १४ रबिलावल जाणोन स्वकीय
लेखन करावयास आज्ञा केली पाहिजे. विशेष स्वामीनें मथूरे सन्निध धर्मकृत्यास दहा
गांव मागितले. त्यास तेथें आपला अंमल बैसला म्हणजे दहा गांव तुम्ही मागाल ते इनाम
करून देऊं. सुरू सित सल्लासेन मया व अल्लफ. बहुत काय लिहिणें कृपा केली पाहिजे हे विनंती-

ले. २६ }
[४२०] }

{ श. १६५८ चैत्र शु. १
ता. २-३-१७३६

श्री

सन ११४५ फसली.

फेरिस्त नंबर

शिक्षा.

स्वास्तिश्री राज्याभिषेक शके ६२ अनल* नाम संवत्सरे चैत्र शुद्ध प्रतिपदा भोम-
बासरे क्षत्रिय कुलावतंस श्री राजा शंभु छत्रपती स्वामी याणीं वलंदेज यांस करून दिला तह-
नामा ऐशी जे- वलंदेज कुडीदोर जुली यासेफाल तेजफन खालनेस बंदर कोची याणीं जंजिरे
सिंधुदुर्गचे बंदरास आपणाकडाल जाहजावरून नुबल दर्लील व पित्रलेनजाई या दोघांजणां-
बराबर कोल्हापूर मुक्कामी पत्र पाठविलें असतां जहाला करार ... .. बितपशाल

१ वलंदेज बंदर कोची याचे बाबद हद्दीचे कोपानीं महाराजा सन्निध बसून बोली
केली कीं, स्वामीची व वलंदेजाची गोडी व खुलासा वळकट झाला आहे तो यावत् चंद्रसूर्य
तोंवर करार चालावा मध्ये अंतर होऊं नये.... .. कलम १.

१ महाराजांनीं आपणास मालवणच्या बंदरीं वखार बांधावयास जागा दिली आहे.
तो वेंगुर्ल्यास वखार होती. त्यास त्यानें आपला खर्च लावून बांधून द्यावी. वेंगुर्ल्यास
पहिलें आपलें चालवीत होते तसें चालवावें. म्हणून विनंती केल्याप्रमाणें करार असे

कलम १.

१ जहाज बंदरांत येतां वादळानें शिकस्त जहालें तर आपले लोक लावून जिन्नस
निघेल तो आपला आपल्यास काढून द्यावा, त्यास खर्च लागेल तो वरकड बंदराच्या शिर-
स्त्याप्रमाणें वलंदजांनीं आपणाकडून द्यावा.... .. कलम १.

पूर्वी वेंगुर्ल्यास फैतारी (फॅक्टरी) म्हणजे वखार होती ती छुटून नेली, त्या गोष्टीबद्दल
आपल्या मनामध्ये कांहीं नाहीं.

कलम १.

* अ अधिक पडला आहे. नल पाहिजे.

१ आणखी सोईकर वखारीस जागा मागतील त्यास तेथें जागा न द्यावी. जहाजा-
वरून जिनस उतरेल त्याची व येथील जिन्नस भरीत करतील त्याची जकात घेऊं नये.
वेंगुल्यास चालत होतें त्याप्रमाणें चालवावें. कलम १

१ वखारीत कोणी चोरी केली तर त्याचें पारपत्य करावें. कोणी वखारीवर चढाई केली
तरि त्यास मारून काढावें. नेक (ला) मत्ता आणून द्यावा. कलम १.

१ आपणाकडील उदमी माल नेतील त्याचा पैका न देतां दगाबाजी करतील त्यांचें
पारपत्य करून पैका घेऊन आपणास द्यावा व आपले चाकर कोणी पळून जाताली ते कबजी
मुलखांत उमगतील त्यास धरून आणून द्यावे. कलम १.

१ आतां या बोलीखेरीज कांहीं बोली असली तरि पुढें होईल. कलम १.

एकूण कलमें आठ. शालिवाहन शके १६५८ सोळाशें अठ्ठावन्न नियाबाच निगा-
दास्त अद्ययद ? “ मोर्तब ” तारीख २९ माहे शब्वाल सुरुसन शीत सल्लासीन मया व
अलफ

ले २७ }
[४४] }

श्री

{ श. १६५९ पौष व. १४
{ ता. ८-१-१७३८

श्रीमंत परमहंस+ महाराज श्री स्वामीचे सेवेशीं,

चरणरज बाजीराव बल्लाळ प्रधान कृतानेक विज्ञापना. येथील कुशल महाराजांचे
आशीर्वाद पौष वद्य चतुर्दशी पावेतो मुक्काम भूपाल यथास्थित असो विशेष. या प्रांतीं फौजे-
सहित आलों. नबाबाचा * व आमचा मुकाबला व्हावा तों नबाब भूपाल टप्पा अशीरी यास गेले.
छ× ३ रमजानीं एक युद्ध जाहलें. दुसरें कालही एक युद्ध नबाबाचें व लोकांचें † झालें. बरासा
तमाशा नबाबांनीं पाहिला. महाराजांचे प्रतापें मोर्चे नबाबावरील सलाबत बरीशी चढली.
नबाब भोपाळचे आश्रयास तीस चाळीस हजार फौजेनिशीं बसले. आमचे मोर्चे बाद घोडी-
वरि बसले आहेत. कराळचा मार देत आहेत. मोंगलांचा आरगानरगा केला आहे. दाणा,
गळ्या, वैरण, काडी कुल बाद जाहली आहे. बंगसाचीच गत यास झाली आहे.
स्वामींच्या आशीर्वादे निजाम उलमुल्क या ठिकाणीं बुडत आहे. अगर सुटका झाली तरि
उत्तमच होईल. नबाब किल्लेंदंड झाले त्यामुळें त्यांची अब्रू राहिली नाही. आपला आशीर्वाद
समर्थ आहे. सर्व आशीर्वाद महाराजांचा आहे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

+ ‘ परशुरामबाबा ’ हें नांव स्वामी परशुराम येथील भार्गवरामाचे भक्त होते म्हणून
त्यांस पडलें. परमहंस दीक्षा ग्रहण केल्यावर ब्रह्मोदस्वामी असें नांव त्यांच्या गुरुजीनें त्यांस
ठेविलें. ब्रह्मोदस्वामींचें चरित्र पृ० २५५. † म्ह० आमच्या फौजेचें. * हे नबाब निजामउल्मुल्क
होत. हें पत्र इ० १७३८ सालीं निजामास कोंडलें असतां लिहिलें हें स्पष्ट आहे.
× श. १६५९ पौष शु. ५ (ता. १५-१२-१७३७).

ले. २८ }
[४३] }

{ श. १६५९ माघ शु. २
{ इ. १७३८ जाने ११

श्री

श्रीमंत महाराज श्रीपरमहंसबाबा स्वामींचे सेवेशीं, अपत्य चिमाजीनें कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना. येथील कुशल माघ शुद्ध द्वितीयापर्यंत स्वामींचे आशीर्वादे करून यथास्थित असो विशेष. तीर्थरूप राजश्री रायाकडून पत्ते स्वामींस आलीं तोंच व जिन्नस पाठविलीं आहेत. त्याजवरून विदित होईल. सारांश स्वामींचा आशीर्वाद तीर्थरूपांचे मस्तकी आहे. तत्प्रभावेकरून म्लेंच्छ मोठा गर्वेंकरून आला तो गर्वहत जाहला. समूर्ती अविलंबेंच बुडालियाचें वृत्त येईल तें मागाहून सेवेशीं लिहून पाठवितों. अवरंगाबादेची फौज त्यांचे कुमकेस जाणार; शहर सोडून फुलदरीस आली आहे. स्वामींच्या आशीर्वादे ये फौजेचा निःपात इकडेच होईल. असो. आशीर्वाद दिला पाहिजे. होतें तें स्वामींच्या आशीर्वादे होतें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. २९ }
[५५] }

{ श. १६६० फाल्गुन शु. ६
{ ता. ४-३-१७३९

श्री

श्रीमंत महाराज श्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं, आपत्ये चिमाजीनें कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना तागाईत फाल्गुन शुद्ध षष्ठीपर्यंत स्वामींचे आशीर्वादेकरून यथास्थित असे विशेष. आशीर्वादपत्र पाठविलें तें प्रविष्ट होऊन संतोष जाहला. तुम्हीं वसईवर लगट करून शिमगे पूर्णिमे आलीकडे श्रीनें तुम्हांस वसई दिली. ऐशियास स्वामी साक्षात्कार ईश्वराचा अंश आहेत. स्वामींचे सुखांतून निघेल त्याप्रमाणें होईल येविषयीं संशय नाही. स्वामींनीं कृपा करून अभय उत्तरें देऊन वसई दिली म्हणोन आज्ञा केली तेव्हां वसई दिलीच. स्वामींचें अभय [वचन] पूर्ण चितांत धरून आज्ञेप्रमाणें शरीरद्वारां साहस करणें तें आम्ही सर्वही करीत असों. तरि शिमगे पूर्णिमे आलीकडे वसईवर स्वामींचा ध्वजारोपण करण्यास स्वामी समर्थ आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ३० }
[४५] }

{ श. १६६१ चैत्र व. ५
{ ता. १७-४-१७३९

श्री

श्रीमंत महाराज परमहंस स्वामींचे सेवेशीं, चरणराज बाळाजी बाजीराव कृतानेक विज्ञापना. येथील कुशल तामाईत चैत्र वद्य पंचमी मंगळवार सुकाम म्हसाळ कृष्णातीर येथें स्वामींचे कृपेंकरून सुखरूप असों विशेष.

कायम राहून फिरंगी यासही मार दिला. त्याणीं तो जे जे जागा खिंडारें पडलीं होतीं त्या जागां दारूचीं मडकीं व राळ टाकून होमच मांडिले. तैथेंच लोकांनीं सोसून कायम राहिले. फिरंगी याणीं तो हिमतीची व मर्दुमीची सीमा केली. तथापि बाहेरील मार बहुत जाला. आंतील चांगलेंच माणूस रेणोळ व ढो गें व मोठे मोठे फिरंगी मेले. त्यामुलें व बाहेरील मारामुलें बेऔसान होऊन कौल मागावयास माणूस पाठविलें. त्यांजवरून कौल देऊन त्यांजकडील तिघे भले माणूस आणिले. त्यांजपाशीं करार करून तहनामा देऊन आंत पाठविले. हत्यार व कबिले सामान सुद्धां सोडावे ऐसा करार केला. सहा दिवसांची मुदत दिली. जागां जागां गलबतें आणावयास माणसें पाठविलीं आहेत व जमाही झालीं आहेत. सत्वर जाऊन कित्यावर निशाण चढेल. ऐसें विस्तारें वृत्त लिहिलें. श्रवणें बहुत आनंद जाला. त्याचा विस्तार लिहितां विस्तार आहे. वसई [म्हणजे तैथें] एक्या तोंडांनं झुंजावें. कोट बिलंद, गच्ची रुंद, मोर्चा अथवा सुरुंग चालवीन म्हटल्यास पाणी लागतें. फिरंगी-यांसारखे झुंजणार. असें असोन अप्रतिम तर्तूद करून उघडे सुरुंग चालविले. त्याणीं ही प्रत्योपकार यथाविध केला. तत्रापि स्वामींचें पुण्य व पराक्रम अप्रतिम. तन्मुलें त्याजवर सलाबत बसून ईश्वरावर तवकल केली. तन्मुलें फिरंगी यावर सलाबत बसली. दक्षिणची फौज म्हणजे मऊ लागलें म्हणजे बेजरब घेणार, कठीण लागलें म्हणजे फिरोन पहाणें नाहीं. ऐशी पूर्वापार या राज्यांतील तन्हा. [असें] सरदारांस कर्म जहालें नाहीं, पुढेही होणें नाहीं, हा तो निश्चयच आहे. स्वामी केवळ ईश्वरी अवतार; तन्मुलें ह्या फौजेस ह्या हिमती जहाल्या. ज्या प्रकारें वानरांकरवून लंका घेविली त्या प्रकारें हे गोष्ट जहाली. दक्षिणी फौजेस उपास करून व छातीचा कोट करून झुंजावें हे हिंमत पूर्वी कोणी केली ऐसें ऐकिलेंही नव्हतें. परंतु स्वामी साक्षात् ईश्वराचे अवतार ह्यामुलें हें कर्म होतें. येथें संशय नाहीं. सर्व प्रकारें ओढ, उपास करून हिंमत घरणें आणि येणेंप्रमाणें झुंजणें ही गोष्ट सर्व स्वामींच्या पुण्याची आहे. नाहीं तरी औरंगजेब पूर्वाही पातशाह जहाले होते. त्यांनीं हीं कर्मे करावीं. परंतु त्यांस ही तवकल न जहाली. स्वामींचें पुण्य थोर, तत्प्रभावे हें होतें. नाहीं तरी ह्या गोष्टी विचाराच्या वाटेनें या समयांत ब्हाब्या ऐसें येत नाहीं. स्वामी ईश्वराचे अवतार हे गोष्ट खरी येथें संशय नाहीं. आम्ही मानवी लोक, नानाविध मनाचे प्रकार, निश्चय होत नाहीं. सारांश येतदर्शी पर्याय मनांत आणितां अंत चित्तांत येत नाहीं. सर्व गोष्टी ईश्वरावतारासारख्या आहेत. जे सेवक हे पराक्रम पहात असतां त्यांचे जन्म धन्य आहेत. जे कामास आले त्याणीं तो हा लोक व पर लोक साधिला. ज्या पासून ईश्वराची सेवा जितकी घडावयाची असते त्याप्रमाणें घडते. सारांश, हे तर्तूद, हे मर्दुमी; या समयांत हे हिंमत, हे गोष्ट मनीं ही कल्पवत नाहीं. हीं कर्मे ईश्वरासमान आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विनंति.

कायम राहून फिरंगी यासही मार दिला. त्याणीं तो जे जे जागा खिंडारें पडलीं होतीं त्या जागां दारूचीं मडकीं व राळ टाकून होमच मांडिले. तैथेंच लोकांनीं सोसून कायम राहिले. फिरंगी यांनीं तो हिमतीची व मर्दुमीची सीमा केली. तथापि बाहेरील मार बहुत जाला. आंतील चांगलेंच माणूस रेणोळ व ढो गें व मोठे मोठे फिरंगी मेले. त्यामुलें व बाहेरील मारामुलें बेजोसान होऊन कौल मागावयास माणूस पाठविलें. त्यांजवरून कौल देऊन त्यांजकडील तिघे भले माणूस आणिले. त्यांजपाशीं करार करून तहनामा देऊन आंत पाठविले. हत्यार व कबिले सामान सुद्धां सोडावे ऐसा करार केला. सहा दिवसांची मुदत दिली. जागां जागां गलबतें आणावयास माणसें पाठविलीं आहेत व जमाही झालीं आहेत. सत्वर जाऊन कित्यावर निशाण चढेल. ऐसें विस्तारें वृत्त लिहिलें. श्रवणें बहुत आनंद जाला. त्याचा विस्तार लिहितां विस्तार आहे. वसई [म्हणजे तैथें] एक्या तोंडांनं झुंजावें. कोट बिलंद, गच्ची रुंद, मोर्चा अथवा सुरुंग चालवीन म्हटल्यास पाणी लागतें. फिरंगी-यांसारखे झुंजणार. असें असोन अप्रतिम तर्तूद करून उघडे सुरुंग चालविले. त्याणीं ही प्रत्योपकार यथाविध केला. तत्रापि स्वामींचें पुण्य व पराक्रम अप्रतिम. तन्मुलें त्याजवर सलाबत बसून ईश्वरावर तवकल केली. तन्मुलें फिरंगी यावर सलाबत बसली. दक्षिणची फौज म्हणजे मऊ लागलें म्हणजे बेजरब घेणार, कठीण लागलें म्हणजे फिरोन पहाणें नाहीं. ऐशी पूर्वापार या राज्यांतील तन्हा. [असें] सरदारांस कर्म जहालें नाहीं, पुढेही होणें नाहीं, हा तो निश्चयच आहे. स्वामी केवळ ईश्वरी अवतार; तन्मुलें ह्या फौजेस ह्या हिमती जहाल्या. ज्या प्रकारें वानरांकरवून लंका घेविली त्या प्रकारें हे गोष्ट जहाली. दक्षिणी फौजेस उपास करून व छातीचा कोट करून झुंजावें हे हिंमत पूर्वी कोणी केली ऐसें ऐकिलेंही नव्हतें. परंतु स्वामी साक्षात् ईश्वराचे अवतार ह्यामुलें हें कर्म होतें. येथें संशय नाहीं. सर्व प्रकारें ओढ, उपास करून हिंमत घरणें आणि येणेंप्रमाणें झुंजणें ही गोष्ट सर्व स्वामींच्या पुण्याची आहे. नाहीं तरी औरंगजेब पूर्वाही पातशाह जहाले होते. त्यांनीं हीं कर्मे करावीं. परंतु त्यांस ही तवकल न जहाली. स्वामींचें पुण्य थोर, तत्प्रभावे हें होतें. नाहीं तरी ह्या गोष्टी विचाराच्या वाटेनें या समयांत ब्हाब्या ऐसें येत नाहीं. स्वामी ईश्वराचे अवतार हे गोष्ट खरी येथें संशय नाहीं. आम्ही मानवी लोक, नानाविध मनाचे प्रकार, निश्चय होत नाहीं. सारांश येतदर्शी पर्याय मनांत आणितां अंत चित्तांत येत नाहीं. सर्व गोष्टी ईश्वरावतारासारख्या आहेत. जे सेवक हे पराक्रम पहात असतां त्यांचे जन्म धन्य आहेत. जे कामास आले त्यांनीं तो हा लोक व पर लोक साधिला. ज्या पासून ईश्वराची सेवा जितकी घडावयाची असते त्याप्रमाणें घडते. सारांश, हे तर्तूद, हे मर्दुमी; या समयांत हे हिंमत, हे गोष्ट मनीं ही कल्पवत नाहीं. हीं कर्मे ईश्वरासमान आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विनंति.

ले. ३२ }
[५६] }

{ श. १६६१ वैशाख व० १
{ ता. १३-५-१७३९ }

श्री

श्रीमंत महाराज राजश्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं,

चरणरज चिमणाजी बालक विज्ञापना येथील वर्तमान तागाईत वैशाख वद्य १ पावेतो महाराजांचे आशीर्वादंकरून यथास्थित असे विशेष. स्वामींचे आज्ञेप्रमाणें श्रीनिवास केदार याजसमागमें पुतळ्या १२५ रुपये १२५ एकूण सवाशें पुतळ्या व सवाशें रुपये पाठविले आहेत. सेवेशीं प्रविष्ट जाहल्याचें उत्तर सादर जाहलें पाहिजे; व सर्व स्वामींच्या आशीर्वादंकरून फत्ते जाहल्याचें वृत्त सविस्तर काल लेहून सेवेशीं विनंतीपत्र Xपाठविलें आहे तें पुण्याहून रा अंताजी नारायण यांणीं स्वामींचे सेवेशीं पावतें केलेंच असेल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

पैवस्ती चंद्र २४ सफर सन तिस्सा सल्लाखेन हे ज मा अ से [?]

ले. ३३ }
[५७] }

{ श. १६६१ ज्येष्ठ वद्य ६
{ ता. १५-६-१७३९ }

श्री

श्रीमंत महाराज श्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं

अपत्ये चिमणाजीनें कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल तागाईत ज्येष्ठ बहुल षष्ठीपर्यंत स्वामींचे आशीर्वादंकरून यथास्थित असे विशेष. सोमाजी बराबर स्वामींनीं आशीर्वादपत्र पाठविलें तें प्रविष्ट होऊन संतोषावाप्ती जाहली. वसई फत्ते जाहली यावरून स्वामींनीं मजला कित्येक कृपा-उत्तरें गौरवून दाशरथी आदिकरून साक्ष-उपसाक्ष देऊन आज्ञा दिली. तर सर्व सामर्थ्य स्वामींचे आशीर्वादाचें. वसई दिल्ली दिल्ली हें उत्तरें त्रिवार स्वामींनीं लेख केलीं व स्वामींनीं पाटसास मज दर्शन दिलें तेथेही वसईविशीं अभय दिलें. तदनरूप स्वामींनीं वसईवर सुदर्शन प्रेरून धर्मद्वेष्टे यांचा निःपात केला. येरवीं वसई सई होती असें [नवतें]; व टोपकर अभिरूप होते त्यांच्या सर्व शक्ती कुंठित करणें हा प्रताप स्वामींचा, आम्हां मानवी लोकांचें हें कृत्य नव्हे. श्री रघुनाथ [यांणीं] वानरां हत्तें समुद्री पाषाण तरवून लंकेशादिक त्रिकूटाचळाचें मर्दन केलें; तैसंच श्रीकृष्ण यादवां हत्तें म्लेच्छादि दैत्यांचें निर्दलण केलें; याच प्रकारें पाश्चात्यांचें उपमर्दन स्वामींनीं करून वसईत ध्वजारोपण केलें. स्वामी मूर्तिमंत ईश्वररूप आहेत. स्वामींचा प्रताप कर्तृत्व वर्णावयास

आमची बुद्धि नाही. प्रपंचिक विचारें स्वामींनीं मज महत्त्व देऊन आज्ञा दिली तर हें सर्व भूषण स्वामींचें आहे. मी स्वामींचा असें.

पुतळ्या पाठविल्या त्या निफासी आहेत. त्यांस फांसे करावयास सोनें तोळे ५ पांच पाठवणें म्हणून आज्ञा त्याजवरून सदहू पांच तोळे सोनें सोमाजी बराबर पाठविलें आहे.

लक्ष्मणराव याजबाबत सातशें रुपये आम्ही पुण्यास येऊन सेवेशीं पाठवून देऊं.

जिन्नस पाठविणें वजन पक्के.

८३ साकर.

८३ गूळ.

८८॥ केशर.

८८१ कृष्णागर.

८८८३ कस्तुरी तोळे.

फिरंगी कागद गडी २.

पंक्ती माळ १०८.

येणेंप्रमाणें पाठवणें म्हणून आज्ञा त्यावरून साताऱ्याहून देवविलें.

८३ साकर.

८३ गूळ.

पुण्याहून देवविलें वजन पक्के.

८८॥ केशर.

८८१ कृष्णागर.

८८८३ कस्तुरी.

फिरंगी कागद गडी २.

पंक्तीमाळी माळ. १०८.

येणेंप्रमाणें सेवेशीं पाठविलें आहे. विदित जालें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत व्हावें हे विज्ञापना.

मोतें दर रुपयास मोती १ एक प्रमाणें मोतीं सव्वाशें पाठवणें म्हणून आज्ञा. त्यास येथें मोतीं नाहीत. स्वामींचे आज्ञेप्रमाणें पुण्यास खरीदी करून पाठवावयाविशीं लिहिलें आहे. मोतीं मिळालीं तर पाठवितील. मोतीं न मिळत तर सव्वाशें रुपये सेवेशीं पाठवितील.

पांच कारकुनांस पाठवितों त्यांस धंदे सांगणें म्हणोन आज्ञा. ऐशास आम्ही पुण्यास आल्यावर स्वामींनीं दोन अथवा तीन कारकून पाठवून द्यावे हे विनंती आमची आहे. असें असतां स्वामींनीं पांच कारकून पाठविले. तर स्वामी-आज्ञा आमचे वस्तु मोडवेल असें नाही. येविषयीं सोमाजी विनंती करील त्याजवरून विदित केलें आहे. स्वामींची आज्ञा सोमाजींनीं जबानी सांगितली त्याजवरून वल्लें पाठविलीं व सोमाजीस, सोमाजी बरोबर दोघे होते त्यांस दिलीं.

कारकुनास वल्लें.

१५ तिबटे.

३ पासोडिया.

१८

सोमाजीस रुप्याचें कडें दिलें, सोमाजी-बरोबर दोघे होते त्यांस दोन पासोड्या दिल्या.

१९०॥ [?] पुण्याहून देवविले.

ले. ३४ }
[९] }

{ श. १६६२ पूर्वी
{ सन १७४०

श्री

वैदेशास्संपन्न राजश्री ‡ दीक्षित बाबा स्वामीचे सेवेशीं,
विद्यार्थी बाजीराव बलाळ प्रधान साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशाळ

‡ हे नारायण भट दीक्षित पाटणकर होत. हे पुढें काशीस जाऊन राहिले

स्वामीचे आशीर्वाद करून यथास्थित असो विशेष. मौजे रांजणगांव पो मजकूर हा गांव खासगत मुकासा आहे तो राजश्री बाबूराव मल्हार यास दिला आहे. त्यास राजश्री मानाजी जाधव याजपासून चिरंजीव राजश्री चिमणाजी याणीं बाकीचे ऐवजी पैका घेतला त्यास दरम्यान तुम्हीच अहां. तुम्हीं आपले हातें कारभार विल्हेस लाविला आहे. हल्लीं मौजे मजकुरासि वगैरे गांवासि कटकट करणार म्हणून कळलें. स्वामींनीं दरम्यान होऊन त्याजकडील कारभार चिरंजीवापासून फैसल करून घेतला असतां हल्लीं ते कटकट करणार, ही गोष्ट उत्तम आहेशी नाहीं. स्वामींनीं त्यास माकूल करून सांगणें ते रीतीनें सांगावें आणि मौजे मजकुरास कटकट न करितां अंमल सुरळीत चालेल तें करावें. अगोदर स्वामीस लिहिलें असावें यास्तव लिहिलें आहे. तर त्यास फजित करावयाचें तें करून मौजे मजकुराचे बाटेस न जात तें करणें. लोभ असो दीजे हे विनंती.*

ले. ३५ }
[५८] }

{ श. १६६२ चैत्र वद्य १०
{ ता. १०-४-१७४०

श्री

श्रामित् परमहंस बाबा स्वामीचे सेवेशीं

चरणरज चिमणाजी ब्रह्माळ कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशळ तागा-
ईत छ ३ मोहरम चैत्र वद्य दशमी मुक्काम किल्ले § कोरिगड घाटमाथा यथास्थित असो
विशेष. औरंगाबादेहून पानेरनजीक आलों. तेथें राजश्री +संभाजी आंगेर सरखेल एका-
एकीं आलीबागेंत उतरोन हिराकोट घेतला, सागरगड घेतला, चौलचा कोट घेतला,
थळचा कोट घेतला, आलीबागेंत कुलाब्याचें पाणी बंद केलें. ये समय येऊन आपलें
रक्षण करावें. ऐसें Xमानाजीचें पत्र Sनानांजवळ आलें. येतांच नानांनीं चार पांचशें राऊत
वासुदेव जोशी व विठ्ठल शिवदेव व अंताजी नारायण यां समामें देऊन खाना केलें.
आम्हांस मानाजीचें पत्र होतें तें आम्हांकडे पाठविलें. पत्र मार्गी पावलें. तेच दिवशीं लांब
मजल करून घोडनदीवर मुक्काम केला. तेथून मानाजीस आश्वासनाचें पत्र लिहून खाना
केलें. दुसरे दिवशीं विसां कोसांची मजल करून लोहगांवास आलों. मानाजीचे कुमकें-
विषयीं इंग्रजांही पत्रें पाठविलीं. तेच दिवशीं पुण्याहून चिरंजीव नानांस रात्री बोलावून
आणून त्या समामें सारी फौज देऊन खानगी केली. ते येथून पांचवे रोजी कुलाबियास
जाऊन पोहोचले. आपणही पुण्यास जाऊन तीन दिवस तेथें राहून मातुश्रीचें दर्शन व आज्ञा
घेऊन स्वार होऊन काल येथें आलों. नाना तेथें पावले तेच दिवशीं संभाजीकडील चौकी
बाहेर उभी हिराकोटाजवळ आश्रयास होती, ते मारिली. पंचवीस तीस माणूस कापून काढिलें.

* सदहू अस्सल पत्र डुबेरकर बरवे यांजपाशीं आहे. § कोरी कीं कांगोरी ?
+ संभाजी हा कान्होजी आग्ने यांच्या औरस पुत्रांपैकीं धाकटा. X मानाजी हा कान्होजी-
च्या राखपुत्रांपैकीं एक. याजकडे कुलाबा किल्ला होता. S नाना=बाळाजी बाजीराव.

इतुळाजी आंगन्या जखमी धरून आणिला आहे. इंग्रजहि अगोदर कुलाबियास येऊन पाणी, सामान जें पाहिजें तें कुलाबियास पोंचविलें, व सांप्रत तो आरमारानशीं कुलाब्याजवळ आहे. तेथून तोफांचा मार दिला. त्यामुळें आलीबागेंतून सरोन हिराकोटचे उत्तरेस आश्रयानें मोर्चे बांधून राहिले आहेत. नाना सागरगडाखालून खाडीचे कडेन गेले तेथें पंचवीस माणूस संभाजीकडील आले होते. त्यांत सरदार होता तो व पांच सात माणूस जिवें मारिलें व वरकड पळाले. सा सातजण धरून आणिले. जर संभाजी लैकर निकाल काढून जीव बांचवून निघोन गेला तर उत्तमच जालें. डगुराब व थोरलीं गलबतें इंग्रजांचे भयानें सुवर्ण-दुर्गाकडे लावून दिली आहेत. लहान गलबतें व डमहांगन्या मिळोन साठ X दागिने तरतीं साखरीचे खाडीजवळ ठेविली आहेत. जर धीर धरून मोर्चेबंदी करून राहिला तर मोर्चे लावून पारपत्याचा विचार करणें तैसा स्वामींच्या आशीर्वादाचे बळें करीतच आहों. इंग्रजांस मार्ग देऊन जाऊं द्या म्हणून संभाजीनें सांगून पाठविलें होतें. परंतु इंग्रजांनें मान्य केलें नाहीं. आम्हीं =औरंगाबाद प्रांती आहों, ये प्रांती ध्यान नाहीं, ऐसा समय पाहोन, [संभाजी] आले होते. तुमचा: आशीर्वाद आमचे मस्तकीं असतां त्यास समय काय फावणार आहे ! कळावें म्हणून लिहिलें असे. मानाजीची स्थापना आम्हीं केली. परंतु त्यास स्मरण न राह्य ऐसें जहालें. कितेक प्रकारें वावगी वर्तणूक आम्हांशीं केली. त्याचा विस्तार लिहिल्यानें चिंतांत येणार नाहीं. जे समर्थी पाय पाहूं तेव्हां विदित करूं. उरण जागा फिरंग्यांची ते आपणच बळावली. तैसेच आमचे उरावर बांधिला (?) तेविशीं व पैक्याविशीं वारंवार लिहिलें, परंतु ते गोष्ट चिंतांत न ये. आज पांचा वर्षांत एक पैसा आमचा देणें तो दिला नाहीं. बहुतच अमर्यादा मांडिली. यास्तव त्याचेही डोळे उघडावे; याकरितां तजविजेनें पाल व मिरगड दोन्ही जागे संभाजीच्या हातास जात होते, तेथील लोकांचा दिलासा करून ते जागे घेऊन आपलीं निशाणें चढविलीं. तैसेच फिरंगी याचें उरण बळाविलें होतें तेंही घेतलें. आजच फत्ते जाल्याचें पत्र उरणाहून आलें. सारांश त्याचे डोळे उघडले. व सर्व प्रकारें संभाजीचे हातोन जीवही ये समर्थी बांचविला असे. सारांश इतकाही प्रताप स्वामींचे आशीर्वादाचा आहे. तेणेंकरून सर्व विचार होतात. दुसरा अर्थ नाहीं. कर्ज फिटेल ऐसें स्वामींचे मुखावाटे निघालें आहे, तेंही शेवटास जाईल. स्वामींच्या आशीर्वादावेगळें दुसरें जाणत नाहीं. उद्यां परवां घाट उतरोनही कुलाब्या पावेतो जाणार आहे. तेथें न पावतां अगोदर संभाजीचा निकाल जाला तर उत्तमच आहे. नाहीं तर तेथवर जाऊन

इतुळाजी-कान्होजीच्या राखपुत्रांपैकीं एक. हा संभाजीच्या पक्षाकडे होता. डएक प्रकारचें तारूं. X दागिने=नग (तारवांचें). =औरंगाबाद प्रांती निजामाचा वडील पुत्र नासिरजंग याजबरोबर लढाई सुरू होती; तेव्हां बाजीरावाच्या कुमकेस आपा ससैन्य वर-घाटीं गेले होते स. १७४०.

होईल वृत्त तें लिहून पाठवूं. निरंतर आशीर्वाद पत्र पाठवीत जावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ३६ }
[११] }

{ श. १६६२ आश्वीन व. ५
{ ता. २९-९-१७४०

श्री

तीर्थरूप वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री *दीक्षित स्वामी वडिलांचे सेवेशीं,

अवश्य चिमणाजी बल्लाळ व बाळाजी बाजीराव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील क्षेम आश्वीन वा ५ सुक्लाम कसवे पुणे स्वामींच्या कृपेकरून यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं ज्येष्ठ शुद्ध १० चें पत्र पाठविलें तें पावलें. साविस्तर अर्थ कळला. सारांश स्वामींचे आशीर्वादाचा सर्व आमचा विचार आहे. स्वामींच्या आशीर्वादापेक्षां दुसरें दैवत जाणत नाहीं.

संसर्गदोषाचा × परिहार करावा. याविशीं आज्ञा लिहिली तर अवश्यक स्वामींचे आज्ञेप्रमाणें वर्तणूक करूं.

कोणी मंत्रशास्त्री भेटतील आणि कांहीं अनुष्ठान करा म्हणतील तर ते गोष्ट न करणें, कोणाचा मंत्र न घेणें, शिवपूजन व विष्णुपूजन व गायत्रीचा जप व वेदोक्त अनुष्ठानें करीत जाणें, म्हणून लिहिलें; तर आज्ञेप्रमाणें करीत जाऊं. स्वधर्म करून आचरण करणें, कोणीं दुराचरणी असतील त्यांस शासन करावें म्हणून लिहिलें; त्यास अवश्यमेव लिहित्या-प्रमाणेंच वर्तणूक करूं.

रायीचे वैभवाची वृद्धी व्हावी यास्तव आपण बहुत श्रम आजपावेतों केले, पुढें जांपर्यंत आपण आहें तोंपर्यंत तुमच्या कल्याणास्तव श्रम करावयास अनुमान न करूं म्हणून लिहिलें; तर राज स्वामींस मातापित्रांचेठायीं मानीत होते, त्यांच्या कल्याणास्तव स्वामींनीं श्रम केलें

* पारसनीसकृत ब्रह्मैतरे-चरित्र ले. ५६ येथें हेंच पत्र आहे. ग्रांट डफ ब्हों. १ पा. ४०२ (१८६३) यांत या पत्राचा दाखला दिला आहे; व सर्व वर्णन या पत्रावरहुकूम दिलें आहे. कांहीं वाक्यें तर या पत्रांतील वाक्यांचें भाषांतरच आहे. उपकारबद्ध मानाजीचें पत्र पुढें ले. ३९ पहा.

× थोरले बाजीरावानें मस्तानी घरांत बाळागित्यानें सर्व कुटुंबीयांस जो संसर्गदोष पर्यायानें झाला त्याबद्दल—(नारायण दीक्षित पाटणकर चरित्र पृ. ४३).

१ रायाचें—रावाचें—बाजीरावाचें. बाजीरावास या पत्रामध्यें पुष्कळ ठिकाणीं राया, राज किंवा राव असें म्हटलेलें आढळतें.

२ देवतार्चन (सदर चरित्र पृ. ४३).

तर ते गोष्टींचें अपूर्व काय आहे ? बालकाचें कल्याण इच्छावें हें मातापितरांस सांगावें लाग-
तेंचें नाहीं. पुढें ही आम्ही लेकरं स्वामींचीं आहों. आमचें कल्याण व आमची बुद्धि उत्तम
कर्माच्या ठायीं दिवसेंदिवस [लागून] यशाची अभिवृद्धि होय, ऐसा आशीर्वाद स्वामी
देतीलच, व देवाची प्रार्थना करतीलच यांत संशय नाहीं.

राजश्री लक्ष्मण × शंकर, मुंदेलखंडांतील, त्यांचे हातून स्वामींकडे खर्चास रवाना करवितों.
तो ऐवज स्वामींपाशीं पावता होईल, तो घेऊन उत्तर त्यांजपाशीं यावें. ऐवजाचा अंगीकार
करावा. माघारां सर्वथा पाठवून ये.†

अकरा कावडी रामेश्वरास पाठवाव्या म्हणून आज्ञा लिहिली; ऐशियास स्वामींनीं
तेथें* ब्राह्मण येऊन तेथूनच कावडी आकरा रामेश्वरास रवाना कराव्या. त्यास पैका पडेल तो
लिहून पाठवावा. पाठवून देऊं.

राज्यप्राप्तीकरितां पूर्वी सत्तावीस लक्ष दूर्वा वाहिल्या आहेत. बाकी त्र्याहातर लक्ष
राहिल्या आहेत त्याचा विषय राजश्री वासुदेव दीक्षितांस ठावका आहे. तेविशीं त्यास सांगि-
तलें असे. ते दूर्वा देवास वाहतील.

चिरंजीव नानास आमची आज्ञा मान्य असें असेल तर, त्यांचें पत्र आज पावेतों
आम्हांस आलें नाहीं. त्यांचें पत्र आल्यावर त्यास पत्र पाठवीत जाऊं, म्हणून लिहिलें; तर
आज पावेतों रायांनीं स्वामींचे आज्ञेस उल्लंघन न केलें, व आम्हांस स्वामींचे आज्ञेहून दुखरें
दैवत नाहीं. तोच विचार चिरंजीव नानाचा आहे. स्वामींची आज्ञा म्हणजे केवळ दैवत
असेंच मानून वर्तणूक करतील. सांप्रत त्यांच्या आमच्या नांवाचें एकच विनंतिपत्र लिहिलें
आहे. स्वामींनीं त्यास आम्हांस एकच आशीर्वादपत्र पाठविलें तरी कार्यास येईल. चिरंजीव
नानाचा आमचा काडी इतका दुसरा विचार आहे असें नाहीं.

आजपावेतों जालें तें जालें, पत्र दिलें होतें तें फिरोन घेतलें, पुढें नवें जें प्राप्त होत
जाईल त्याचा दुहोत्रा घेत जावा म्हणोन लिहिलें; तर दुहोत्राचा करार करावा असें काय
आहे ? सारांश मीळ-जोड स्वामींच्या आशीर्वाद होईल. वरकड स्वामींची सेवा जे प्रकारें
करणें ते प्रकारें करण्यास अंतर सर्वथा होणार नाहीं.

सारांश स्वामींचे आज्ञेचें उल्लंघन केल्यास कोण उत्तम फल पावेल ? आम्हांस तो

* म्ह. कीशाहून. × नारो शंकरचा भाऊ.

१. हें नारायण दीक्षित यांचें चिरंजीव. नारायण दीक्षित काशीस गेल्यानंतर वासुदेव
दीक्षित संस्थानचे मालक झाले.

* नारायणभट्ट दीक्षित पाटणकर कायगांवकर.

† ले. ३७ पहा.

३. बाळाजी बाजीराव.

२ श्री विद्यागणपती (द्वादश भुजांची मूर्ती). औरंगाबादेनजीक सातारें येथें दीक्षितांचे
वंशजांजवळ आहे.

स्वामीवेगळें दुसरें दैवतच नाही. हेच बुद्धि वडिलांचे आशीर्वादेंकरून स्थिर राहिल हा सिद्धांत आहे. तेंणेंकरून सर्व उत्तमच होईल. यांत संशय नाही, कृपा पाहिजे. हे विशापना.

ले. ३७ }
[१०] }

{ श. १६६२ मार्गशीर्ष शु. ५
{ ता. १३-११-१७४०

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं

विद्यार्थी चिमणाजी बल्लाळ साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल. ता. मार्गशीर्ष शुद्ध पंचमी जाणून स्वकीय लिहीत गेलें पाहिजे. विशेष. वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री नारायण दीक्षित यांस रुपये १५००० पंधरा हजार राजेश्री लक्ष्मण शंकर यांज-कडून देवविले आहेत. X मशारनिल्ले प्रांत बुंदेलखंड येथे गेलियावर वसूल करून दीक्षितांकडे श्रीस पावते करतील. तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें असे. बहुत काय लिहिणें. लोभ असो दीजे हे विनंती.

मार्गशीर्ष वद्य २ शके १६६२ रौद्रनामसंवत्सरे.

ले. ३८ }
[४९] }

{ श. १६६२ माघ शु. ९
{ ता. १४-१-१७४१

श्री

श्रीमंत परमहंस महाराज श्री स्वामींचे सेवेशीं

चरणरज बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल तागाईत छ ७ जिल्हाद पावेतों स्वामींचे कृपावलोकनें करून यथास्थित असे विशेष. बहुत दिवस आशीर्वादपत्र पाठवून परामृष न केला, असें नसावें. चरणरजाचा परामृष सदैव करावा. तीर्थरूप आपांनीं * कैलासवास केला हें वर्तमान स्वामींनीं ऐकिलेंच असेल. मोठा घातच झाला. तीर्थरूप X राऊ यांनीं कैलासवास केलियास आठ महिने न झाले तो श्रीं हा प्रसंग घडविला. एकाएकीच श्रीं दुःखार्णवीं पाडलें. होणार बळवंत. श्रीश्छेस उपाय काय ? वडाल होते त्यांजवरि स्वामींची कृपा होती. जो जीवित्व तो पर्यंत कीर्तीच जाहली. त्या माघारी चरणरजावरि महाराजांची कृपा आहेच व कृपेमुळें कल्याणच होईल. नबाब निजामउल्लमुल्ख याचा व नासरजंगाचा कलह निर्माण झाला होता. त्यास आम्ही साहित्य करितां निजामउल्लमुल्ख याचें केलें. त्यावरून नासरजंग फकीर

Xथोरले बाजीराव श. १६६२ वैशाख शु. १३ (ता. २८-४-१७४०) रोजी मरण पावले आणि चिमाजी अप्पा श. १६६२ पौष शु. १० (ता. १७-१२-१७४०) रोजी निव-तेले. हें पत्र बाजीरावाच्या नंतर व चिमाजीच्या हयातीतील आहे. X ले. ३६ पहा.

* ले. ३६ पहा.

जाहले, तदोत्तर आसफज्याची भेट झाली बहुमान आदर फारच केला. सर्वप्रताप स्वामींचे कृपेचा आहे. स्वामीवांचून आम्हांस दैवत नाही. वरकड विस्तार काय लिहिणें ? सेवेशीं श्रुत व्हावें हे विज्ञापना.

ले. ३९ }
[१००]

{ श. १६६३ चैत्र व. ४
ता २५-३-१७४१

॥ श्री ॥

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान दाजी गोसावी यांसी—

छ सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ना मानाजी आंगरे वजारतमाब रामराम विनंती उपरि येथील जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असलें पाहिजे. विशेष. सांप्रत पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही मोंगल आगळीक करून पुढें येत आहे म्हणून आपण सजल दरमजल मोंगलाचा उपमर्द करावयाकरितां जात आहेत ऐसें वर्तमान परस्पर कळोन येत असे. हा काल पावेतो मोंगल आपले दर्पे कडून स्नेहांत असतां या समर्थी दुर्बुद्धि धरिल्यावरून आपण पारिपत्याचा विचार योजिलाच असेल व योजावा हाच प्रसंग प्राप्त असेल. दुसरा विचार आचार पारिपत्याविना योग्यांत पडोन येत नसतील ऐसेंच दिसतें; असो आपला पुण्योत्कर्ष समर्थ आहे. तत्राप आपण खांसा आहांत. मान-मार्ग पाहून कर्तव्यांत येणें तेंच येईल व आणतीलच. मोंगलाचें सामान जथलें असेल. आपलें जथोन फौजेचा गाहा होत असेलच व पुरता होय तावत्काल सलाबतीखालें राखणें धरणें त्या रीतीनें आपण धरतीलच. न कळे एखादे समर्थी सरदार मामलेदाराकडून आगळीक होऊन थोडकेच सामानानशीं मोंगलाचे फौजेस तोंड करावयाचा विचार करतील. तरि एक वेळ शेर जाहला म्हणजे गोष्ट कार्याची नाही. हे विशीं लिहावेसें काय ? कैला-सवासी राज व आपा तांब्राचे उपमर्द करीत आले. त्या युक्ति प्रयुक्ति सर्व आपण पाहिल्या असत. मसलतीच्या प्रसंगाचा गरगशा तो आहेच. त्याजमध्यें स्मरणपूर्वक संतोषाचें वृत्त लिहून पाठवीत असावें. रा छ १८ माहे मोहरम. बहुत काय लिहिणें कृपा असो दीजे हे * विनंती. मोर्तबसूद.

१ही भेट वऱ्हाडचे आम्रय कोपन्यास पैगंगा व वर्धा यांचे संगमाजवळ माहूरच्या दक्षिणेस एदलाबाद येथें ता. ७ जानेवारीपासून ता. १३ जानेवारीपर्यंत झाली. हें पत्र त्या मुक्कामाहूनच लिहिलें असावें. निजामुल्लुकाचा पुत्र नासिरजंग यानें बंड केलें; औरंगाबादे-जवळ त्याचा मोड झाला व तो फकिराचे कपडे घालून जवळच रोझें येथील अवलियाच्या कबरीजवळ बसला. ग्रांट डफ भाग. २ पृ. १४ (१८६३) व सरदेसाई रि० मध्यविभाग २ ३० पहा.

* ले. ३५ पहा. मानाजीस नानांनीं एप्रिल १७४० मध्यें त्याचा भाऊ संभाजीपासून वांचविलें होतें.

ले. ४० }
[४७] }

{ रा. १९६५ वैशाख वद्य ५
{ ता २४-४-१७४४ चे सुमारास

श्री

श्रीमंत महाराज राजश्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं

चरणरज बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक विज्ञापना येथील कुशल स्वामींचे आशी-
र्वादें यथास्थित असो विशेष. चिरंजीव राजश्री जनार्दनपंत* यांचें लग्न वैशाख बहुल पंचमीस
योजिलें असे. तर स्वामींनीं कृपा करून कार्य सिद्धीस पावविलें पाहिजे. पाहिलें विनंतीपत्र
सेवेशीं पाठविलें आहे. परंतु प्रविष्ट झालें असेल नसेल न कळे. यास्तव हल्लीं विज्ञापि लिहिली
आहे. आम्हीं लेंकरें, स्वामींनीं कृपा सर्व प्रकारें करावी हें उचित असे. बहुत काय लिहिणें
कृपा केली पाहिजे हे विज्ञापना.

ले. ४१ }
[२६] }

{ रा. १९६३ मार्ग० व. १३
{ ता २४-१२-१७४१

॥ श्री ॥

सहस्रायु चिरंजीव विजयी भव राजमान्य राजश्री बाळाजी बाजीराव प्रधान यांप्रति
श्री वाराणशीहून नारायण दीक्षित अनेक आशीर्वाद उपरी येथील क्षेम मार्गशीर्ष वद्य १३
जाणेन समस्त सुखरूप असों. विशेष. तुमचें पत्र आलें, पावोन बहुत समाधान जालें.
विशेष. तुमची व चिरंजीव वासुदेव दीक्षितांची भेट जाली. हें वर्तमान दीक्षितांहीं लिहिलें
जे, “ बहुत सन्मान केला. घाटावरून पुढें मनुष्य पाठवून बलावून सर्व सविस्तर वर्तमान
सांगितलें. बहुत सत्कार केला. ” तरि [यांत] अपूर्व काय आहे ? हें तुम्हांस योग्यच
आहे. न कराल तर अपूर्व !

यानंतर ऐकितों की जे सर्वासि क्रोधें आहांत. तर ते सर्व तुमच्या वडिलांपासून सोभतीस
आहेत. त्यांचा अन्याय जाला [तर] तुम्हीं क्षमा करावी हें तुम्हांस योग्यच आहे. बहुतसा
अतिशय न करावा.

यानंतर तुमच्याविषयीं आपण जे ईश्वराची प्रार्थना करावयाची ते करीतच आहो.
तुम्ही म्हणाल जे लोभासुलें करितेत तर ईश्वर जाणे, कैलासवासी बाळाजीपंतांपासून आमचें
त्यांचें चालत आलें. आणखी आमच्या वचनाचा विश्वास असे. त्यापेक्षां तुमचे तीर्थ-
रूपांची निष्ठा उभयतांच्या आमच्या स्थळीं असे, जे तीर्थरूपांसारखे मानीत असत.
आम्हीं क्रोधेंकरून नाना प्रकारें रागीजोन पत्रें लिहीत असों. परंतु त्यांस क्रोध तिलमात्र

* हा बाजीरावाचा कनिष्ठ पुत्र. भिडे यांची कन्या सगुणाबाई हिच्याशीं याचा
विवाह या पत्रांतील मित्यास (तारीख २४-४-१७४४) झाला. या तारखेपूर्वीं ~~भेडे~~
दिवस हें पत्र लिहिलें आहे. खं. ४ पृ. ११७ व खं. २ पृ. ९९ वरून हीच मिति येते. ह्या
हिशेबानें हें पत्र पुढें जावयास पाहिजे. पण चुकीनें येथें लागलें. X बाळाजी विश्वनाथ.

येत नसे, आणखी आपणही त्याजकरितां श्रम केले ते ईश्वर जाणे. त्यापेक्षां तुमचें उत्कृष्ट नांव व्हावें ऐसा ईश्वरें आम्हांस दृष्टांत जाला आहे. परंतु तुम्ही कारभाराविषयीं अत्यंत सावध रहाणें. कोणे गोष्टीची चिंता न करणें. तुमच्या पित्याच्या स्थळीं समता होती त्यापेक्षां तुम्हांवर अधिक आहे. बरें, हेच ईश्वराजवळ प्रार्थना करितों जे यांचें उत्कृष्ट चालो. आणखी काय लिहावें ?

यानंतर आमच्या सोबतीस दहा वर्षे रामाजी +केशव आहे. आमचा म्हणवितों. त्यास खानदेशचे महाल पहिले कोणी न करी तेव्हां आम्ही या ब्राह्मणांस देवविले, त्यास पांच सहा वर्षे चालत होतें, त्यास एका महापुरुषानें आपलें पुण्य खर्चून मामला काढिला. त्यास दोन तीन वर्षे तो ब्राह्मण आमच्याच आशेनें राहिला आहे. यंदां तुम्ही देणारच होतां हें दीक्षितांहीं आम्हांस लिहिलें होतें. त्यास आतां गतवर्षीं ज्यास महाल होते त्याणें चढविला, परंतु तोटा आला, त्यांजवर आपांहीं त्यांस वीस सहस्र सूट दिल्ली असतां यंदां सोळा सहस्र चढ करून मामला त्यानें केला. बरें तुमचें कार्य जाहलें, तेंहे आम्हांस समाधानच आहे. परंतु तेच महाल एक वेळ त्या ब्राह्मणास करून यावे हा हेत आमचा आहे याकरितां लिहिलें असें. सुज्ञाप्रति बहुत काय लिहिणें ? येथें वैशाखमासी पंचपक्षाज्ञांचें लक्ष भोजन करावयाचा प्रारंभ करून मग कार्तिकमासापर्यंत वाचलों तर एक वेळ त्या प्रांतास सिंहास्थान गोदा स्नान करून, उत्तम लक्ष भोजन गोदातीरी करून, सर्वांच्या भेटी घेऊन यावें. दर्शनानंतर सर्व विदित होईल. हे आशीर्वाद,

ले. ४२ }
[४८] }

{ श. १६६४ माघ शु. ५
{ ता १९-१-१७४३

श्री

श्रीमंत महाराज—श्री परमहंस बाबा स्वामींचे सेवेशीं

चरणरज सदाशिव चिमणाजी साष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशल माघ शुद्ध पंचमी पर्यंत स्वामींचे आशीर्वादे करून यथास्थित असों विशेष. स्वामींनीं आशीर्वादपत्र पाठविलें तें शिरसा वांदिलें. पैकियाविषयीं स्वामींनीं आज्ञा केली. ऐशियास प्रस्तुत येथें ओडीचा प्रसंग असे तो काय ल्याहावा ? स्वामींनीं पैकियाविषयीं चार महिने कृपा करावी. तीर्थरूप राजश्री नाना स्वारी करून आल्यावरि स्वामी आज्ञा करतील त्याप्रमाणें वर्तणूक करतील. सारांश हा मामला स्वामींच्या आशीर्वादाचा आहे. उभयतां तीर्थरूप असतां यथास्थित चाललें, त्याप्रमाणें किंबहुना याहून विशेष चालावें हें स्वामीस आवश्यक आहेच. स्वामीही कृपा करणें ते करतील व करावी [हें] उचित असे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

+हा रामाजी केशव नागपूरकर भोंसल्याकडील कीं काय ? उपनांव तिखे, पहा ना. भो. ब. पृ. ७९, ८० व ना भो. का. ले. ५५

ले. ४३ }
[४०] }

{ श. १६४४ फा. शु ३
{ ता १६-२-१७४३

श्री

श्रीसकलतीर्थरूप राजश्री श्रीमत्परमहंस स्वामींचे सेवेशीं.

अपत्यसमान शाहूजी राजे कृतानेक दंडवत विज्ञाप्ति येथील कुशल फाल्गुन शुद्ध तृतीया सौम्य वासर स्वामींचे आशीर्वाद यथास्थित असों. विशेष. स्वामींनीं आशीर्वाद-पत्र पाठविलें; तेथें आज्ञा जे, श्रीनें जें वदविलें त्यास संदेह आहे असें नाहीं. पत्र पात्रिकार्थ जाणून जतन करून ठेवणें म्हणून त्यावरून स्वामींनीं आशीर्वादप्रसाद दिला. त्यास संदेह चित्तांत आणजेतो असें नाहीं. सूचनार्थ विनंति लिहिली होती. त्यास निर्वाह रूप पात्रिकाच आज्ञा प्रमाण, संग्रहीं ठेविली असे, विदित होय. श्रीपदप्रसाद पाठविला तो पावला. सेवेशीं विनंति.

ले. ४४ }
[४१] }

{ श. १६६६ भाद्रपद शुद्ध ३
{ ता २९।८।१७४४

श्री

श्रीसकलतीर्थरूप श्रीमत् परमहंस श्री स्वामींचे सेवेशीं

अपत्यसमान शाहूजी राजे कृतानेक दंडवत विज्ञाप्ति येथील कुशल भाद्रपद शुद्ध तृतीया सौम्यवार स्वामींचे आशीर्वाद यथास्थित असों विशेष. सांप्रत स्वामींचे आशीर्वादपत्र येऊन परामृष होत नाहीं याकरितां चित्त सापोक्षित असे. तरि सर्वदां आशीर्वादपत्र पाठवून चित्त सानंदित केलें पाहिजे हे विनंति.

ले. ४५ }
[१०४] }

{ श. १६६७ वैशाख व. ४
{ ता ८-५-१७४५

॥ श्री ॥

छ १६ राविलोखर.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बापूजी भीमराव स्वामी गोसावी यांसि— पोा बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणें. विशेष.—येरूळकर मोंगल व खोजजी वगैरे यांचें व राजश्री राघो गोविंद यांचें युद्ध जहालें. परस्पर माणसें घोडीं पडलीं. राघो गोविंद खानदेशांत गेले. त्यांचे मागे मोंगलाची फौज लागली आहे. मशारनिलेची कुमक करणें जरूर तरि तुम्ही बाहीर बुनगे देपूर वेलापुराकडे ठेऊन, सडे जाऊन, राघो गोविंद यांस सामील होणें. तुम्ही जातां कोण्हाशीं कजिया न करणें. मोंगल बळें येऊन कलहास प्रवर्तेल तर मग जैसे

१ ले. ४७ पहा. २ कमावीसदार परगणे नेवासे. पहा ना. रो. भा. १ ले. ३८१, ४४७ व भा. २ ले. १८, ६६, १३५, १७४, ३२३.

बनेल तैसें तुम्हांस करणेंच लागेल. कराल. करणें. राघोपंताचा पिछा सुटे ऐशी तजवीज करणें. वरचेवर वर्तमान लिहीत जाणें. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. ४६ }
[६०] }

{श. १६६७ जेष्ठ शुभा १०
{ता २९-५-१७४५

॥ श्री ॥

छ १९ जमादिलोवल प्रहर दिवस प्रातःकाल

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बापूजी भमिरावः स्वामी गोसावी यांसि—
पो बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणें. विशेष-तुम्ही रा राघो गोविंद यांचा व अंतुरकर मोगलाचा कजिया जाहालियाचा मजकूर दोन चार बंद विस्तारें लिहिला, परंतु कोणे गोष्टी वरून कजिया व्हावयास कारण काय, तो मजकूर किमपि लिहिला नाही. याजवरून तुमच्या लिहिण्याची तारीफ काय ल्याहावी ? जरी शिंपी, रंगारी यांचे मजकुरावरून अंतुरकर मोगलांनी कजिया फैलाविला असेल तर तो जूर्ज मुकादिमा आहे. जैसा जेथें जीव देखावा तैसा तेथें पैका वसूल करावा. जातीचा मुकादिमा त्यास पैका सुटेल असें नाही. व पैका दिल्या खेरीज तेही जातींत येथपूर्व वर्तणार नाही. या करितां दारनादार पाहून घेणें तें घ्यावें व त्यांनीही बोलावें. असें असोन अज कारभारावरून इतकें दररोज लावावेंसें नाही. थोडे बहुतांनी कजिया चुकेल तर चुकवणें. माणसें इकडील मेलीं व जखमी जालीं याजप्रमाणें तिकडीलही मेलीं व जायां जालीं असतील त्याचा मजकूर नाही, परंतु घोडी गेलीं मेलीं असतील तीं द्यावीं. येणेंप्रमाणें होऊन अंमल करार वाके चालवीत असिलियास कजिया वारून टाकणें. वर्तमान वरच्यावरी लिहीत जाणें. जाणिजे. छ ८ जमादिलोवल सु॥ सीत आर्बे मया व अलफ. बहुत काय लिहिणें. अगर मामलतीवरून कजिया जाहाला असेल आणि सालबसाल मालियत चालत आल्या प्रमाणें सुरळीत करून देतील तरी उत्तम आहे. कजिया वाढवूं नये. याप्रमाणें करावें. तरि तुम्ही काय त्याशीं बोलतां व ते काय कोठपर्यंत बोलतात, व कोणत्या गोष्टी [वर] अथ येऊन पडते तें वरचेवर वर्तमान लिहीत जाणें. जाणिजे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती. ५

* बापूजी व बाजी भिवराव हे स्टरेकर. यांचें घराणें पेशव्यांचे ऋणानुबंधी होय.
५ ले. ४५ पहा. १ किरकोळ, अल्प.

ले. ४७ }
[७९] }

{ श. १६६७ ज्येष्ठ शु० १४
ता २-६-१७४५

श्री

तीर्थरूप राजश्री नाना स्वामींचे सेवेशीं

आपत्ये सदोबांन साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ ता १२* जमादिलोवल मुक्काम पुणें. स्वामींच्या आशीर्वादे करून यथास्थित असें विशेष.—स्वामी कोठें आहेत, माघारे फिरले न फिरले, कोणें जागा आले, हें कांहींच वर्तमान कळत नाहीं, तारि स्वामींनीं सविस्तर वर्तमान वरच्यावरि ल्याहावयास आज्ञा केली पाहिजे. इकडील वर्तमान तर आम्ही राजश्री+—स्वामींचा निरोप छ ३ जमादिलोवलीं घेऊन पुण्यास आलों. स्वामींस वर्तमान कळावें यास्तव लिहिलें असे. राजश्री बाबूजी नाईक यांस राजश्री स्वामींनीं कर्नाटकाचा मामला मुकासा सांगून गौरव केला. तो अर्थ विस्तारें स्वामींस लिहिलाच आहे, त्याजवरून विदित होईल. राजश्री आबाजी नाईक राजश्री स्वामींच्या दर्शनास गेले होते. त्यांस छ ५ जमादिलोवलीं राजश्री स्वामींनीं निरोप दिल्या. वरें १ मंदील, १ महमुदीचा झगा, १ चादर मोराची. १ पदक हत्तीचा मजुरा दिल्या.

येणें बहुमान करून आवुराव किताब देऊन निरोप दिल्या. स्वामींस कळावें यास्तव लिहिले असे. बहुत काय लिहिणें कृपा केली पाहिजे हे विनंती.

ले. ४८ }
[४६] }

{ श. १६६७ श्रावण शुभा ९
ता २६-७-१७४५ पूर्वांचे

श्री

चरणरज बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक विज्ञापना ऐशी जे स्वामींनीं चिठ्ठी पाठविली तेथें कित्येक खेदयुक्त पर्याय लिहिला, तो कळला. ऐशियास आम्हीं स्वामींचीं लेकरें. आम्हांस इतके पर्याय स्वामींनीं लिहावे हें काय आहे ? आम्ही स्वामी खेरीज आहों असें नाहीं. जशी आमची निष्ठा पायाशी असेल तदनुरूप फल. पत्रीं काय ल्याहावें ? हे विज्ञापना.

* हें पत्र भेलशाचे स्वारींत नानासाहेबास लिहिलें आहे. ही स्वारी ता २०-११-१७४४ पासून ता १-८-१७४५ पर्यंत झाली.

+राजाचें नांव अदबे खातर न घालतां ' राजश्री ' शब्दापुढें कोरी जागा टाकून पुढें स्वामी ' वगैरे बहुमानदर्शक शब्द लिहिण्याची वहिवाट असे.

ले. ४९ }
[८१] }

{ श. १६६७ चैत्र शु. ११
{ ता. २३-१२-१७४५

श्री

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री बापूजी बाजीराव स्वामी गोसावी यांसि पोष्य सदाशिव चिमणाजी नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वर्काय कुशल लेखन करीत जाणें विशेष. तुम्ही निरोप घेऊन गेलां तेव्हां राजश्री व्यंकटराव यांजकडील स्वार पथक तुम्हांबरोबर पाठवितों म्हणोन सांगितलें व त्याजवरून मशारानिल्लेकडील कारकुनासही आज्ञा केली. ते तुम्हांकडे आले. त्याणीं तुम्हांस खर्चावेचाचा मजकूर पुसला. त्यास तुम्हीं त्याजपाशीं साफ बोललां कीं, “ श्रीमंत राजश्री नाना स्वामी यांणीं कांहीं आपल्यास द्याव-याची बेगमी केली नाहीं. आपण कोठून द्यावें ? तरि श्रीमंत राजश्री भाऊ यांजपाशीं जाऊन आपली रोजमरीयाची बेगमी करून घेणें. ” त्याजवरून मारानिल्लेचे कारकून येथें आले कीं, “ आपल्यास खर्चावेचास देत नाहीं याप्रमाणें बोलतात. तरि त्याजबरोबर जाऊन पोटास काय करावें ? आणि जावयासही मागें पुढें घेतात. ” त्यास तुम्ही सरकारचें निशाण व हत्ती बरोबर घेऊन जातां. फौज अलबता हजार बाराशें असली पाहिजे. केवळ हत्ती आणि चार तेंढे आपण जाईन म्हटल्यास कैसें वनतें ? ह्यांमध्ये राजश्री राणोजी शिंदे* लांबले तेथ-पर्यंत तुम्ही जा[ल] तोपर्यंत बरोबर फौजही पाहिजे; व जे फौज येईल त्यास कांहीं पोटासही दिल्लें पाहिजे. विना दिल्याघेतल्याबगर सरदारी कैशी चालते ? व बोज कैसा राहतो ? हा अर्थ तो सर्वही तुम्हांस ठावकाच आहे. हें जाणून राजश्री त्रिवकराव विश्वनाथ याजपाशीं तुम्ही बोललां होतां कीं, “ श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींनीं तो कांहीं खर्चावेचाची बेगमी केली नाहीं. भाऊ जवळ मागावें तरी त्यांस कांहीं लिहिलें नाहीं. ऐसें असतां हे कांहीं देतात ऐसें नाहीं. सरदारी तो चालली पाहिजे. याजकारिता श्रीमंताचे नांवावर व सरदारीवरी पांच हजार रुपयेपर्यंत घेऊन रोखा लिहून दिल्या. घेऊन जातों. पुढें देणार खावंद आहेत. ” ऐसें बोलले असतां मारानिल्लेकडील कारकुनास साफ जाब दिल्या हें कैसें कार्यास येतें ? या उपरी मारानिल्लेस पाठवावें तरि ते जात नाहींत. तरी मशारानिल्लेचे राऊत तुम्हांबरोबर पाहिजेत व यांस राजश्री रामचंद्र बावापर्यंत जा[ल] तों, थोडें बहुत खर्चा[स] देऊन घेऊन जावें लागतें. तरि या पत्राचें उत्तर जलदीन पाठवावें कीं, मशारानिल्लेकडील राऊत पाठऊन द्यावें. त्यांस थोडें बहुत खर्चास देऊन घेऊन जातों, या प्रका-रचें उत्तर जलदीन पाठऊन द्यावें म्हणजे तेंच पत्र बजिन्नस त्यांस दाखऊन त्यांजला तुम्हांकडे श्वाना करितों. सारांश बाकी सरदारीचा बोझ उचललियाखेरीज भारीपणा कैसा पडतो ? केवळ आंगावेगळेंच टाकलें तरी सरदारीचा आवही राहिला पाहिजे. हा अर्थ सर्व तुम्ही जाणतां. लिहिणें काय आहे ? तरी या पत्राचें उत्तर जलदीन पाठऊन द्यावें. दिरंग न लावावा. रा छ १०× जिल्हेज बहुत काय लि-हिणें हे विनंती.

* राणोजी शिंदे ता. १९-७-१७४५ रोजी निवर्तला. त्या पूर्वीचें पत्र असलें पाहिजे.

× ले० ५६ पहा.

ले. ५० }
[९९]

{श. १६६८ वै. शु. ६
{ता १०-४-१७४६

श्री

राजश्री मल्हारजी होळकर व राजश्री जयाजी शिंदे गोसांवी यांसी

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहा बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद सु॥
सीत आर्चन मया व अल्लफ. राजश्री अर्जुनासिंग राजे हे बंगाल्याचे साली हुजूर आले त्यां
तागायत हुजूरच आहेत. त्यास हे हुजूर आल्या आगोदर यांजकडे जागा होती ते जागा
राजश्री सभासिंग याणीं हे हुजूर आले यास्तव झुंजून घेतली. यांचा कुंवर तेथें कामास आला.
याप्रमाणें नाश जाहला. त्यास हे हुजूर आले होते कीं, पुढें कांहीं राज्य आपल्या जिमे
करून घ्यावें, श्रम करावे, साहस करावें, कृपा संपादून घ्यावी. ऐसें असतां हे उमेद एकीक-
डेच राहोन यांची जागा होती ती जाऊन रहावयास स्थल नाही ऐसें जालें; आणि त्याणीं
तो एकनिष्ठा धरून बसले आहेत. ऐशास आमच्या विचारें ऐसें आहे जे, याणीं आपल्या
बऱ्याकारणें कश्यप* धरला, चार वर्षें जहाली आणि यांची दाद न लागे. तेव्हां ही गोष्ट
योग्य नाहीं. हें जाणून निकाल या प्रकारचा काढला आहे जे, हे हुजूर फिर्याद आले होते;
त्या आगोदर यांजकडे गांव गळ्या ज्याप्रमाणें चालत आले आहेत त्याप्रमाणें चालवावें.
अधिकही कांहीं देऊं नये, त्यांत उणें करूं नये. ये विशीं यंदा सभासिंग याजकडील तह सर-
कारचा होणें तो जहालियावरी सदहू प्रमाणें याची जागा यास द्यावयाचा करार करून याचे
जिमे करावी. जाजती उपसर्ग लागों न द्यावा. याप्रमाणें खामखा करावें. कदाचित कुंधेले
म्हणतील कीं, याची पुरातन जागा कांहीं नाहीं, ऐसे असतां काय म्हणून ते जागा द्यावी !
तरि हे पुरातन आहेत म्हणोन द्यावी ऐसें नाहीं. हे सरकारांत आले त्या आगोदर यांजकडे
जागा होती, त्यापासून यांजकडे चालत नाहीं. कजिया करितात. यास्तव हुजूर फिर्याद
आल्या आगोदर यांजकडे होती त्याजप्रमाणें यांजकडे चालों देत तें करणें. या उपरी यांचें
काम लांबणीवर न घालणें. हे बहुत येथें हैराण जहाले आहेत व यांची हैराण गत दूर होणें
तें करणें. जाणिजे छ २९ रविलोबल बहुत काय लिहिणें.

लेखन

सीमा

ले. ५१ }
[६९]

{श. १६६८ ज्ये. व. ३०
{ता. ७-६-१७४६

श्री

राजश्री मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे गोसांवी यांसी

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहा बाळाजीराव प्रधान आशीर्वाद सुखसून

* कच्छप म्ह० कांय.

सबा आर्बेन मया व अलफ तुम्ही पत्र छ २४ रबिलाखरचें पाठविलें तें छ २४ जमादिलो-
वलीं प्राविष्ट झालें. जैतपुरास राजश्री जयापा अगोदर येऊन मोर्चें दिले. मागून आम्ही
आलों. बुंधेलियांनीं जैतपुरास सामान बरें विपुल ठेविलें होतें. तोफा, जेजाला व बरकंदाज
दारुगोळा व बाजे सामान बहुत होतें. रेवणींतून हमेशा झुजत. आपलेकडील हजार माणोस
मेले. चार हजार जखमी जाले. तथापि सुरंग चालवून देन सुरंग
उडविले, कांहीं भिंताड पडलें तेणें करून गांवकरी कौलास येऊन अजीच
किल्ला फत्ते केला. म्हणोन विस्तरें लिहिलें तें श्रवण होऊन संतोष जहाला. शिक्का
जैतपूर बांकी* जागा व लडाऊ सामान बहुत, दारुगोळा विपुल असतां
तुम्ही व बाजे सरदारांनीं व लोकांनीं श्रम साहस करून जागा फत्ते केली.
शाबास तुमची व शाबास लोकांची. मोठी गोष्ट जहाली. जैतपूर लहान सामान्य जागा
नव्हती. जर हस्तगत न होतें तर बदनशास कारण होतें. तुम्हांसारखे उमदे सरदार इरेस
पडल्यावर जैतपूर काय आहे ? किंबहुना यादूनही बांकी बिकट जागा असल्यास हस्तगत
कराल. या उपरिही तिकडोल नवल विशेष व कर्तव्य मनसुबा उल्लेख पुरःसर लिहीत जाणें.
जाणिजे छ २८ जमादिलोवल बहुत काय लिहिणें, पै॥ व जा-पासुन
स्वामीन (?) पै॥ छ शाबान मु॥ गहबरा पै॥ सेवढा.

लेखन
सीमा

ले. ५२ }
[७४] }

{ श. १६६९ आषाढ शु. १
{ ता ८-६-१७४६

श्री

राजश्री मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे गोसांवी यांसी—

छु अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्नो बाळाजी बाजीराव प्रधान अशीर्वाद.
सु॥ सबा आर्बेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र पाठविलें तें पावलें.
बुंधेलियांनीं बदमामली केली तद्वहावर गोष्ट पडून बेरीज ठहरली. बोला
कांहीं दिल्या. कुंवर बोलेस यावे इतकी बाकी असतां उभयतां राजे पळून गेले.
कार्लिजर व अजेगडास गेले. बुंधेलियांचा मोठा गुबर होता तो त्यांचा
त्यांणीं गमाविला. अतःपर जें करणें तें नेट धरूनच करावें लागेल. स्वामींच्या पुण्यप्रतापेंकरून
उत्तम होईल, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास तुम्ही श्रमसाहस कर्तव्य तें केलें, व बुंधेली-
यांचा बचाव करून दारमदार केला असतां त्यांचे दुरादृष्ट, दुर्बुद्धे तदनुसृप यांचे मनांत येऊन
पळून गेले, येणेंकरून सर्व गोष्टीनें खराब तेच जहाले. तुम्ही कर्तव्य तें करालच व केलेंच
पाहिजे. असो; येविशींभे कितेक पर्याय राजश्री रामचंद्रबाबांच्या पत्रां लिहिलें
आहेत. त्यांजवरून कळेल. आपल्याकडील सदैव वर्तमान लिहीत जाणें.
जाणिजे, छ २९ जमादिलावल बहुत काय लिहिणें, पै॥ छ ७ साबान मु॥
गहबरा पो॥ सेवढा.

शिक्का

लेखन सीमा

* सरदार-शिंदे व होळकर.

ले. ५३ }
[६२] }

{ श. १६६८ श्रावण शुद्ध ११
{ ता १७-७-१७४६

श्री

राजश्री मल्हारजी होळकर व जयराजी शिंदे गोसावी यांसी—

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहा बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद सुभावां आर्बेन मया व अलफ तुम्ही फौजसुद्धा बुंदेलियांवरि कालि-
तराकडे गेलिया आलीकडे कांहीं वर्तमान अवगत होत नाहीं.
जरी येत नाहीं. तरि प्रस्तुत तुम्ही कोण्हे जागा आहां, काय
मनसुबा योजिला आहे. बुंदेलियानें सुप्रवृत्त होऊन तुमच्या मनो-
यानुरूप मामलियत विल्हेस लाऊन टाकलीं कीं नाहीं ? यां, तह
कलं नये. झुंजावेंच, हाच त्यांनीं विचार चित्तांत आणिला आहे ?
तें तुम्ही काय कैसे करावयाचें केलें आहे. तें सर्व वरचेवरी
अहिणें. इकडील कांही नवीन लिहिजेसें नाहीं. अद्यापि सातारियासच आहों, पुढें होईल
तमान तें लिहिलें जाईल. जाणिजे छ ९ रज्जब बहुत काय लिहिणें.

पै॥ छ ३ रमजान.

लेखन
सीमा

ले. ५४ }
[८२] }

{ श. १६६८ भाद्रपद वद्य ९
{ ता २९।८।१७४६

॥ श्री ॥

छ २२ साबान.

पुरवणी तीर्थरूप राजश्री नाना व राजश्री भाऊ स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि राजश्री फत्तेसिंग बावा याणीं सांगितलेयाप्रमाणें स्वामीस लेहून पाठ-
लें. त्याचें उत्तर स्वामींनीं लिहिलें. त्यांत मजकूर कीं, रघोजी बाबांस कर्नाटक होतें कीं
य ? हा अर्थ स्पष्ट उघडला पाहिजे. दुसरे बावांनीं तमाम सरदार सरंजामी फौज जमा
रावी. कर्नाटकांत पाय पडला तरि घालावा. न पडे तरि घराड देवगडाकडे जावें. गेले तरी
लिल. परंतु हिम्मत जाली पाहिजे. व निरोपहि व्हावा. आपण खामखा घावा. बाहेर
घावें. आम्हीही फौजेचें साहित्य कलं. कर्ज मात्र आम्हांस थावयास अनुकूल पडणार नाहीं.
वांनीं उत्पात केला तरी कर्नाटक यास होईल कीं काय हा शोध बावांनीं थोरले वाडियांत*
लून पहावा म्हणून लिहिलें. ऐशियास फत्तेसिंग बावाचा कारभार आहे, तो स्वामी जाण-
त. त्यांचें सर्व साहित्य मनसुब्याचें आपण केलें पाहिजे. पैका कर्ज थावयास मात्र मिळ-
ार नाहीं तरी तेवढी गोष्ट नसो, परंतु वरकड तरी सर्व जालें पाहिजे. सरंजामी फौज ते
ळवितील. आपली ही मातबर फौज समागमे व मनसुबा आपणास करावा लागतो, याचा
भाव त्याशीं बोलला पाहिजे. तेव्हां ते उद्योगास लागतील. ऐशियास त्यांस सरदारी

* थोरले वाडियांत= थोरली राणी सकवारबाईकडे. १ किंवा. २ जरूर, निश्चित.

करणें आणि आम्ही होऊन उत्पात कां करावा ? त्यांची त्यांस दरकार आहे कीं नाही ? असें स्वामी म्हणतील. तरी त्यांची त्यांस आवश्यकता असावी [हें] उचितच; परंतु त्यांस घरी राहिल्यानें काय सुख नाही ते बाहेर निघोन हैराण व्हावें ? मशारनिव्हेनीं स्वामींचा अविलंब धरिल्यास तीन वर्षे जालीं, परंतु फलादेश कांहीं उत्कर्षें करून जाला नाही हें त्यांचें टेपर स्वामींवर आहेच. दुसरें, हे लगामी असल्यास कित्येक गोष्टी उपयोगास पडतात. बाहेर काढिल्यानें त्यांचें टेपर दूर होऊन त्यांत आपलाही कार्यभाग असें. डौल चित्तांत आणून बाहेर निघण्याविशीं उत्तेजन देऊन करावें. त्यास येविशीं स्पष्ट स्वामींचा भाव कळला पाहिजे तेव्हां त्याशीं बोलावें. अथवा त्याणें विचारल्यास अव्वल जाब करावा. कर्नाटक रघोजी-बाबास होतें न होतें, याचा अर्थ पेशजी चोपदारास मोघम लिहिलाच आहे. अद्यापि कांहीं चर्चा नाही. परंतु राजश्रीचा भाव आबाजी नाईक यास पुढें करून रघोजीस आंत घालावा असा आहे. हाच घडिल्यास फत्तेसिंगबाबांसही त्यामध्यें मिळावयास उत्पात केलाच पाहिजे. न करीत तरी आम्ही करावा. काय निमित्त कीं, बाबूजी नाईक व आबाजी नाईक यांच्याशीं खरी का व्या [?] लागावयाची बाकी राहिलीच नाही. आबाजी नाईक जाले तरी काय ? वाड्यांतील वगैरे पेच पडतील, व आपण वाढविला त्याचें बरें कसें चालावें या अर्थें मात्र आबाजी नाईक यांस पुढें करणें. नाही तर रघोजी बाबांचेच स्वाधीन; असें जाल्यास कर्नाटक त्यांचे घरास जाऊं देणें उचित नाही. यास्तव जरूर पाय धरून बोढावे. येविशीं स्वामींची आज्ञा काय ? तिसरें फत्तेसिंग बाबांनीं थोरले वाड्यांतील मर्जी कर्नाटक होतें न होतें हे पहावी ऐशी आज्ञा स्वामींची. तरी थोरले बाईचें कर्ज नाइकांकडे आहे. त्याचा निकाल तीं आधीं पुसतील. दुसरें राजश्रीचे देणें याचा विचार जाला पाहिजे. जे कर्नाटकाचा कारभार जालियास दिवाणांत ऐवज देणें पडेल तो फत्तेसिंगबाबा स्वामींस द्यावा म्हणतील. हा एक पक्ष. दुसरें कदाचित् बाईंनीं म्हटलें कीं, आबाजी नाईकास पुढें करून राजश्री दुसरे साहित्यास देणार तरी नाईक माझे अगत्यवादाचा, मी कर्ज दिलें आहे तें मामल्यावरीच दिलें आहे, तेव्हां मामलाही माझाच आहे. आबाजी नाईकास समागमें घेऊन तुम्हींच करावें. म्हणजे दोन्हीही पक्ष मजकडेच लागले. रघोजी धाकटे बाईचे पक्षींचा, त्यासही तोंडघशी दिलें. असें बोलली तरी याचा विचार काय करावा. आणि जरी बाईसीं लाघावळ लाऊन कांहीं आशा दर्शविली व राजश्री धाकटे बाईचे अगत्यवादामुळें रघोजीस कर्नाटक सांगणार असें बोलल्यास, आबाजी नाईक यांस राखून तुम्ही करा असें बाई बोलतीलसें वाटतें. यास्तव सुचला विचार स्वामींस लिहिला आहे. तरी तींहीं पर्यायाचे स्फूर्दरूप समर्पक सालजाब पाठवावयास आज्ञा करावी. त्रिचनापल्ली बाबत सन सीतचे ऐवजाचा हिशेब वगैरे याची पुरवणी आलाहिदा लिहिली आहे. त्याचेंही उत्तर सादर करावें. विदित जाहालें पा. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ५५ }
[७३] }

{ श. १९६८ कार्तिक व. ३
{ ता. २१-१०-१७४६

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसी—

पोष्य बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जाणें. विशेष—दरबारचा मजकूर विस्तारें सरदारांस× लिहिला त्याजवरून कळेल. आमचा गुंता आजपर्यंत दरबारीं व्हावयास कारण काय म्हणाल, तर राजश्री स्वामींचें सरकार कर्जदार झालें व महालचे खर्च आनिवार. नित्य कथळे, यास्तव राजश्री स्वामींनीं आपले कारभारी यांस ताकीद करून बंदोबस्त करितात. घरच्याच कारभारांत राजश्री स्वामी दंग आहेत. त्यांहीं होऊन आम्हांस निरोप द्यावा तर आपले कारभारांत गिरीफदार. आम्हीं विनंती करावी तर त्यांची मर्जी दीक पाहून आज पावेतों चर्चा न केली. राहात राहात गोष्ट राहिली. आम्ही निरोपाच्या विचारांत आहों. राजश्री स्वामींची मर्जी पाहून निरोप घेऊन, परंतु (?) यश येणें आमचें तिकडे होतें असा विचार नाही. निरोपासच किती दिवस लागतील तें नकळे. निरोप होऊन पुण्यास आल्यावर कोंकणचा वगैरे कारभार करणें लागेल. तुम्हांस कळावें याजकरितां लिहिलें असे. छ १६ सवाल बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. ५६ }
[९७] }

{ श. १९६८ कार्तिक वद्य ४
{ ता. २२-१०-१७४६

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसि—

पोष्य बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहिणें. विशेष. किल्ले कन्हारा हा दतीयेकरांनीं पैगाम करून घेतला; आणि झांशी प्रांतीं उपसर्ग करित आहेत; सरकारची बाकी येणें ते देत नाहीत; मवाशी मनमाने तैसी करितात, म्हणोन राजश्री नारो शंकर याणीं लिहिलें, त्यास येविशीं त्यांणीं तुम्हांसही लिहिणें तें लिहिलेंच असेल. तुम्हीही या गोष्टीची पैरवी चित्तांत उचित कर्तव्य ते आणलीच असाल. त्यास यंदां दतीयेकरांनीं दो चों प्रकारें लबाडीच केली. विना त्यास वोडसेकरासारखाच नतीजा दिल्या खेरीज हलखुद राहोन सरकारचा अंमल सुरळीत देतात ऐसं नाही. ऐशियास मानिल्लेची मदत फौज पाठवून केली पाहिजे, कीं दहशतीनेंच कन्हारहा सोडीत आणि आपले जागां जाऊन सरकारी अंमल सुरळीत चालतात. याजकरितां येथूनही मीरखान वगैरे मारानिल्लेचे ताबियांतील पथकें आहेत. त्यास ताकीदपत्रें लिहिली आहेत व त्या प्रांतीं इज-

तखान वगैरे आहेत त्यांस ताकीद करून फौजसुद्धां मार निळेकडे पाठवणें म्हणजे फौजेच्या दबावानें जें काम होणें तें होईल. मुलकांत फितुर होणार नाहीं. यद्यपि दतीयेकर कऱ्हाऱ्हा धरून बसलेच तरी काय मुजाका आहे ? फौज त्या प्रांतीं फिरूं लागल्यावरि त्याचा आटा बंद करील ऐसा प्रकार आहे. तरि जें करणें तें विचारें यांची पैरवी करून सुरळीत होय तें करणें. २॥ छ १७ सवाल. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले० ५७ }
[५१] }

{ श. १६६८ कार्तिक व. ६
{ ता. २४-१०-१७४६

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्र बावा स्वामी गोसावी यांस—

पो बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जावें विशेष. राजश्री अर्जुनसिंग राजे यांची जागा बुंधेलियांनीं जबरदस्तीनें घेतली. हे पदरीं पडले, यांची स्थापना करावयाचें आमचें वचन गुंतलें आहे, तरी तुम्ही यांचा आगत्यवाद धरून यांची जुनी जागा बुंधेलियांनीं घेतली तेथें यांची स्थापना करून जागा यांचे हवाली करावयाचा प्रकार राजश्री अमृतराव शंकर यांस सांगितला आहे. हे सांगतील तदनुरूप जुने जाग्यावर स्थापना करून सर्व प्रकारें चालवणें, सारांश आम्ही ढंगा-लियास गेलों ते सालीं बुंधेलियांनीं यांजपासून जागा घेतली ते यांची यांचे हवाली करणें जाणीजे. छ १९ सवाल बहुत काय लिहिणें हे विनंतीं.- *

ले० ५८ }
[९५] }

{ श. १६६८ कार्तिक व. १०
{ ता. २८-१०-१७४६

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्र बावा स्वामी गोसावी यांस—

पोष्य बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहिणें. विशेष.—राजश्री राजे अर्जुनसिंग धंधेरे यांचे वडील लेक बुंधेलियांस मिळोन यांचे कनिष्ठ पुत्राशीं झुंज केलें. दोन तीन महिने लढाई जाहाली. नाइलाज देखोन यांचे कनिष्ठ पुत्रांनीं जोहार करून आपण कट्टन? मेला. मग बुंधेलियांचे आसरियानें यांचे वडील पुत्रांनीं घेतलें. भेलशाचे स्वारीस अर्जुनसिंग यांचे ज्येष्ठ पुत्रांनीं भेटीस यावयाचें व नजर कबूल करावयाचें राजकारण लाविलें. त्यास आम्ही उत्तर केलें कीं, “अर्जुनसिंग आमचे पदरचे. जागे × यांचे. तुम्ही भेटीस येणें व नजर कबूल करणें ते आधीं अर्जुनसिंग यांस भेटणें, ते आम्हांस आणून भेटवितील, उपरांतिक नजर करार करूं” म्हणोन उत्तर केलें. त्यास ते सालीं भेटीस न आले. हल्लीं तुम्हाशीं भेटीचा पैगाम करतील, व नजर नियाज

* ले० ४९, ५७ पहा. × मुलूख यांचा आहे.

कबूल करतील. अगर कबूल केली असली तरी तुम्हीं कबूल न करणें, अर्जुनसिंगाचे हातून येऊन भेटतील, जागे खाली करून यांचे हवाली करतील, तरि भेट घेणें. अर्जुनसिंग पदरचे यांची स्थापना करूं ऐसैं आमचें वचन गुंतलें आहे. याजवरि दृष्टि देऊन यांची स्थापना करणें. याचा लेक ज्येष्ठ पंदफारिदाची गोष्ट सांगेल त्याजवरि सर्वथा न जाणें. जाणिजे. छ २३ सवाल बहुत काय लिहिणें हे विनंती.*

ले० ५९ }
[६७] }

{ श. १६६८ पौष व. १
{ ता. १६-१२-१७४६

श्री

पु॥ राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसि—

विनंती उपरि दरबारचें वर्तमान व राजश्री श्रीपतराव निवर्तल्याचा अर्थ पहिला तुम्हांस लिहिलाच आहे. आलीकडील वर्तमान तर श्रीपतराव यांचे बंधु राजश्री जगजीवनराव परशराम यांजवरि राजश्री—स्वामींनी कृपा करून छ १४ जिल्हेजी पौष शुद्ध प्रतिपदेस प्रतिनिधीपद दिल्लें. वल्लें व हत्ती, बहुमान दिला. वरकडही त्यांचे समागमी मुतालीक व राजश्री कृष्णाजी परशराम यांचे पुत्र दोघे यांसही वल्लें [दिली.] राजश्री उदाजी चव्हाण येथेंच आहेत. अद्याप कांहीं बोलीचाली नाही. पुढें होईल वर्तमान तें लिहिलें जाईल. सारांश उभयतां महालचें अती प्राबल्य जहालें आहे. याचा विस्तार कोठवरी ल्याहावा ? आम्ही युक्ति करून रेटणें तें रेटितां. कांहीं आडकावें लागतें. कांहीं करून देतों म्हणतों. या रीतीनें येथील विचार आहे. राजश्री रघोजी भोसले वराडांतून माहूर प्रांतें आले. त्यांच्या चित्तांत आमच्या मुलकांत घांसदाणे घ्यावे ऐसा विचार आहे. जागांजागांहून महालकरी यांची पत्रें येतात. मशारनिले तो स्नेहयुक्ति भावभक्तीची पत्रें पाठवितात. तथापि त्यांचा प्रकार कपटी आहे. तो तुम्ही जाणतच आहां. आम्हीही कागदोंपत्री स्नेहयुक्तच लिहीत असतो. पुढें होईल वर्तमान तें लिहिलें जाईल. येथें येणार ऐसैंही वर्तमान आहे. हे विनंती ×

ले. ६० }
[७७] }

{ श. १६६८ फाल्गुन व. ८
{ ता. २१-२-१७४७

श्री

पु॥ राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसि विनंती उपरि बाबूजी नाईक

* ले० ४९, ५७ पहा. १ मृ. २५. ११. १७४६. २ वद्य पाहिजे.

+ महाल = राजस्त्रिया, सकवारबाई मोठी शिक्क्याकडची व सगुणाबाई धाकटी मोहित्याकडची.

× हें पत्र ना नासाहेबानें लिहिलें आहे. यावेळीं शाहूमहाराज फार आजारी झाले होते.

यांणीं कर्नाटक प्रांतीं न जावें. गेले तरि धुंडाऊन काढावें. याजकरितां चिरंजीवांचीं × खानगी कर्नाटक प्रांतीं केली. त्याचा मजकूर विस्तारें लिहिलाच आहे. प्रस्तुत नाईक यांणीं राजश्री—स्वामींस दोन लाख रुपये रोख द्यावे ऐसैं केलें होतें ते रोख निशा केली. बाकी राहिले ऐवजाचे हप्ते करून याद राजश्री येसाजी भोंसले यांजपाशीं दिली. व बेदमूरचा साडेतीन लक्षांचा कतवा होता तो मारानिल्ले जवळ देऊन निरोप घेऊन गेले. पुढें + नबाबास भेटून नबाब म्हणतील तें द्यावें आणि तेवढियावरि ठाकुरकीं ऽ वाढवून कर्नाटक प्रांतीं जावें ऐसैं आहे. नबाबाचा विचार पाहतां दोही दगडींवर हात आहेत. नाईकांची प्रतीक्षा करीत आहेत. व आमची फौज सोधें बिदनुर प्रांते गेली आहे, यांसही पैका न मिळावा याही उद्योगांत आहेत. श्री इच्छेनें इतकियाही गोष्टीचें निराकरण होऊन उत्तमच होईल. कांहीं फिकीर आहे ऐसैं नाही. तुम्हांस वर्तमान कळावें म्हणोन लिहिलें असे. पुढें ही होईल तें लिहिलें जाईल. ॥ या मनसब्याचे मजकूर किरकोळ किरकोळ फार आहेत. पत्रीं काय ल्याहावे श्री कृपनें दर्शनोत्तर कळतील. छ २२ सफर हे विनंती. *

ले. ६१ }
[७८] }

{ श. १६६८ फाल्गुन व. ९
{ ता २२-२-१७४७

॥ श्री ॥

पु॥ राजश्री रामचंद्र बाबा स्वामी गोसावी यांसि—विनंती उपरि चिरंजीव राजश्री भाऊ निरोप घेऊन गेलियावरि कितूर म्हणोन ठाणें गिराशियानें राजश्री नारायणराव घोर-पडे यांचें होतें तें बळाविलें म्हणोन घेऊन दिलें. पुढें मजल दरमजल सोंधियाचे लतियांत गेले आहेत. सावनूरकरांचा तहरह होणें तें होत आहे. अद्यापि चुकला नाही. सोंधेकरीयांची दरदवदल लागली असे. बिदनुरास वकील गेले आहेत. फिरंगीयावरी दबाव असे. जयराम सांवत येऊन भेटले आहेत. तेही आपले साहित्येच्या गोष्टी बोलतात कीं रेडी वगैरे फिरंगियानें घेतले आहेत त्यास तंबी पोहावाऊन घ्यावी, आपली स्थापना करावी. फिरंगी आपली बोली बोलतात कीं सांवत आम्ही समजोन घेऊं. तुम्ही त्याचा पक्ष न करावा. या प्रकारचें वर्तमान आहे. पहातां अर्थी फिरंगी बेइमान, त्याचें पापपत्य करावें तरि येसमर्थी बनत नाही. दोन्ही ही अलग अलग राखिले आहेत. कां कीं, सावनूरचा दारमदार करणें तो करून घेऊन, सोंधेकरांचीही मामलियत चुकऊन बिदनूरकरांकडे जावें. तेथील मामलियत विल्हेस लाऊन खबरदार होऊन राखा [हा ?] वें. सारे पठाण एकवट करावे. नाईक आले तरि त्यांस धुंडावून द्यावें. ऐसा विचार असे. पुढें विचारें होतां होईल तें करीतच असों. ॥ छ २३ सफर हे विनंती.^२

× चिरंजीव—सदाशिव चिमणाजी. + हे नबाब सावनूरचे. ऽ ठाकुरकीं=ऐश्वर्य

* ले. ६२ व ६३ पहा.

१ नाईक—बापूजी नाईक बारामतीकर. २ ले. ६२ व ६३ पहा.

ले. ६२ }
[६८]

{श. १६६९ वै. शु. ८
{ता ६-५-१७४७

श्री

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्रबावा स्वामी गोसांवी यांसी—

पोष्य बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जाणें. विशेष—तुम्ही पत्रें अधिक शुद्ध त्रयोदशीचीं पाठविलीं तीं छ २९ रविलाखरी पंढरपुरीं पावलीं. सर्व वर्तमान कळलें, त्यांचीं उत्तरें आलाहिदा पुरवणी पत्रां लिहिलीं आहेत. त्याजरून कळेल. येथील वर्तमान तरि आम्ही क्षेत्र मजकुरीं आहों. या उपरि पुण्यास जाऊं. चिरंजीव राजश्री भाऊ याजकडील वर्तमान तरि ते सावनूर प्रांतीं आहेत. सावनूरकरांची त्यांची भेट होणार. उपरांतिक तिकडील तालामाला पाहून यावें. फार तर पंधरा दिवस तिकडे मोडतील. नाईक सिरें प्रांतीं आहेत. नासरजंग आरकाट-कडे जाणार तिकडे छावणी करणार. पहावें नबाब बाजरांनदीचे तीरें जात आहेत. औरंगाबादेस छावणीस जाणार हेंही वर्तमान असे तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें असे. *सावनूरकरांची भाऊंची भेट जहाली. या उपरि पंधरा विसा दिवसां आलीकडे चिरंजीव येतील. नाईक नासरजंगाचे आश्रयानें ते प्रांतीं छावणी करून बिदनूर प्रांतीं उत्पात करणार व करतील. सांप्रत वरसात जवळ आला. काय काय होतें तें पहावें. छ ६ जमादिलावल हे विनंती.

ले. ६३ }
[४४२]

{श. १६७० ज्येष्ठ शु. ५
{ता २१-५-१७४८

श्रीX

यादीX नबाब निजामन्मुख यांणी नासरजंगास उपदेश केला छ ४ जमादिलाखर सन ११६१ हिजरी.

१. दक्षणे सुभेदार सर्व प्रकारें महाराष्ट्र राजाशीं स्नेह राखावा हें उचित महाराष्ट्र दक्षणे जमींदार आहेत.

२. माणसाचे वधास विचार दूरवर करावा. दाण्याचीं कणसें नाहींत कीं. वर्षास वर्षान उत्पन्न होतात. दंड योग्य असेल त्यास काजीकडे हवाला घालावा व धर्मशास्त्रांचा भार काजीवर ठेवावा.

३. मुशाफरींत वय न्यावें. नित्य नवें उदक व नवें स्थल व डेरियाची सावली अनुभववी. मुशाफरींत लाभ बहुत आहे व मुलखाची उस्तवारी होते. पर्जन्यकाळीं एके ठिकाणीं रहावें. पर्जन्यकाळांत प्राणिमात्रास श्रम होतो, वंश उच्छेद न व्हावा हें मुख्य कारण समजावें.

१ बारामतीकर. २ निजाम. ३ ले. ६०. ६१, ६२ पहा. हेंच पत्र खरे ऐ. ले. सं. भाग १ पृ. ४ वर आहे. * येथून खुद्द नानासो यांचे हातचा मजकूर आहे.
X येथें बाजूबर दौलतराव शिंदे यांचे नांवचा शिक्षा आहे.

४. लोकांची कामे आपले अधीन आहेत येविषयीं केवळ ईश्वराची कृपा जाणून शास्त्राप्रमाणें आपला स्वधर्म करून दिवस काळी व मुलकी कामांत वांटून मोहसबा इहलोक व परलोकविषयीं घेत जावा.

५. दौलतीची कायमी महापुरुषाचे कृपेनें असते. केवळ बाह्य साहित्यानें निर्वाह नाही. यास्तव सर्वभावे महापुरुषास शरण असावें.

६. आकाश, पृथ्वी व विश्व अनादि आहे. सर्व भूमंडळास आपलाच विभाग समजून हक्क कोणाचा बुडवूं नये.

७. दक्षण सहा सुभे आहे. पूर्वी दर सुभ्यास पातशहा वेगळा होता. औरंगजेबापासून दरोबस्त तालुका एकास होऊं लागला. यास्तव वेगळे वेगळे घरानदार माणसें ध्यानांत आणून कामकाज सांगत जावें. वर्षा दो वर्षा तालुक्याची तगारी बदली करीत जावी. यांत विभाग सर्वांस पावता होतो.

८. भावाबंदाची परिवारीष करीत असावी. बाहूबळ व अब्रूचें रक्षण यांत आहे. बेदिल असल्यास दौलतीस धक्का व फितुर करितात. केवळ अन्यायास प्रवर्तल्यास शिक्षाही करावी.

९. हलके मनुष्यास दरवाज्यावर उभें राहूं न द्यावें. सहवास तर बहुत दूर.

१०. उमदे माणसास हलकें काम व हलके माणसास उमदें काम सहसा न सांगावें.

११. दक्षण सुभेदारी वतन नाही. धनी याची मर्यादा पाळीत जावी. विपरीत वर्तणूक जाहलिया ईश्वरापाशीं अन्याय व लोकांत दुर्नाम होतें.

१२. लढाईस आपणाकडून कदापि उद्योग न करावा. आपण बलिष्ठ व शत्रु दुर्बल असें न समजावें. भार ईश्वरास पडतो. गर्व आवडत नाही. जेथवर प्रसंग न पडे तेथवर प्रयत्न करावा. शत्रू अमर्यादेस प्रवर्तल्या हक्क आपला जाणून, ईश्वरास साह्य समजून, पराक्रम करावा. भगवान् अवश्य जय करितो.

१३. खजिना स्वारीसमागमें जरूर असावा. येणेकडून फौजेची खातरजमा असती व साहुकार मंडळी सरकारचे खजिन्यावर समाधान राखिते व शत्रूचा पराभव होतो.

१४. फौजेचा हक्क आपल्यावर ठेवीत न जावा. आपले फौजेस शत्रूचे फौजेपेक्षा अधिक भात असावें.^१

ले. ६४ }
[३९७] }

{ श. १६७० आषाढ वद्य १४
{ ता. १३-७-१७४८

श्री

पु॥ राजश्री मल्हारजी होळकर व जयजी शिंदे गोसावी यांसि.

उपरी बंगालियाकडील वर्तमान आले की; राजश्री रघोजी भोसले यांची फौज मोह-

१. ह्या कागदाचा उतारा नाना फडणीस यांच्या स्वदस्तुरचा त्यांचे चिरंजीव रावसाहेब फडणीस यांजपाशीं होता त्यावरून आमचे इंदोरकर स्नेही रा० रा० सावळ्याराम माधव यांणीं ही नकळ करून पाठविली. इतिहास संग्रह पेशवे दप्तर पृष्ठ ३१७ येथें हें प्रकरण विस्तृत दिलेलें आहे. २ आढावा, हिसेब.

बतजंगानी कटकपर्यंत पिटोन घातली. यांचा जोरा पोंचला नाही. राजश्री अमृतराव बिदा होऊन गयेस लष्करांत आलियावर सविस्तर लेहून पाठवून म्हणोन लिहिलें तें कललें. या उपरि ही तिकडील वर्तमान येईल तें लिहिणें *अमृतराव तुम्हांजवळ आलेच असतील. सविस्तर वर्तमान लिहिणें. छ २७ रजब बहुत काय लिहिणें लेखनसीमा. पौ॥ छ ४ रमजान.

ले. ६५ }
[९२] }

{ श. १६७० चैत्र
{ ता. मार्च स. १७४८

श्री

चिरंजीव राजश्री धोंडोबाऽ यांसि—सदाशिवऽ चिमणाजी आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत जाणें. विशेष. धारेचा प्रकार उपास्थित जाला होता. तो तथिरूपांनीं X सोडून तेथें धारेजवळ रा गोविंद हरी यांस ठेवून आपण कोट्याच्या शेखें राणाजीचे सरहद्दस गेले. तेथून दिल्लीचा मार्ग समीपच. पठाणांनींच येऊन लाहोर घेतलें. वजीर व मनसूर अलीखान चाळीस कोसांवर गेले. पठाणांचीच सलाबत यांजवरी होती. यास्तव वजिरांनीं पादशहास बाहेर निघावयाविशीं लिहिलें होतें. पादशहा भगेंद्रांनीं वेधिल्ले. यास्तव पादशहांनीं शहाजादियाचा मरातीव अलमगीर पादशहांनीं बहादूरशहा व अजमशास दिलहा होता त्याप्रमाणें देऊन शहाजादा वजीरासमीप पाठविला. लढाई होणें होती. पुढें कसकसें जहालें असेल वर्तमान येईल तें लेहून पाठवूं. येशवंतराव पवार औरंगगाबादेहून कूच करून गेले. त्याचे मागें मागें राघो गोविंद गेले होते. गांठ पडों न देतां ते झाडून गेले. धारेस गेलेंसें वर्तमान आलें आहे. नबीव बन्हाणपुरास गेला. पुढें जाईलसें दिसत नाही. सुरतेकडेही जात नाही. रा गोविंदराव तीर्थरूपांजवळ बोलत होते कीं, नवाब सुरतेस जातो, दाभाडियांचे आपण साहित्य करावें. तेम्हां निमेगुजराथ द्यावी [म्हणजे] साहित्य कलं म्हणाले. त्यास गोविंदराव आम्हांजवळ बोलिले, लक्ष रुपये रोख चहूं पांच पावेतो परगणे जहाले तरी स्वामींनीं मान्य करून साहित्य करावें. त्यास आम्ही म्हणालों कीं, पांच लक्ष रोख, पांचा लाखाची जागा द्यावी. म्हणोन त्यास मारानिलेहे उमोबाई जवळ बोलले. तीं मुलकाची गोष्ट मान्य न करीत. पैका देऊं म्हणाली व तीर्थरूपांचें उत्तर तो निमे गुजराथ घेऊं तरीच साहित्य कलं म्हणोन आलें. जरी नवाब सुरतेकडे जाता तर दाभाडेही बोलते. तें होत नाही. याजकरितां तो प्रसंग शिथिल पडला. +

* अमृत शंकर ले. ५७ पहा.

X नानासाहेबानी. १ पटवर्धन. २ ले. ४६ पहा. ३ निजामुलमुल्क. ४ चिटणीस. ५ यशवंतराव दाभाडे सेनापतीची आई.

+ पठाणांनीं लाहोर फेब्रुवारी १७४८ मध्ये घेतलें व निजामुलमुल्क ता. २१-५-१७४८ रोजी बन्हाणपुरास मृत्यु पावला त्या दरम्यानचें हें पत्र. पहा ले. ६७.

ऽ धोंडोपंत पुरंदरे साताऱ्यास छत्रपतीजवळ, व सदाशिवराव पुण्यास आहे.

ले. ६८ }
[११४] }

{ श. १६७० चैत्र
{ मार्च सन १७४८

श्री

आशीर्वाद उपरि. राजश्री गोविंदराव आम्हांजवळ बोलले कीं, लक्ष रुपये व दो चहू लक्षांचे परगणे दिले म्हणजे साहित्य करावें म्हणोन. त्यास आम्ही उत्तर केलें कीं, चार पांच लक्ष रुपये रोख व चार पांच लक्षांची जागा याप्रमाणें द्यावी. तुम्ही ठीक करणे म्हणालों. तीर्थरूपांसही लिहिलें. तेथून उत्तर आलें कीं, ह्या गोष्टी तोंडच्या नाहीत. मुळखगिरी बुडवून नबाबाचा तह मोडा, तेव्हां हें कर्म करावें. या गोष्टीस आपलें स्वाहितही पाहिलें पाहिजे. निमित्त गुजरात देतील तर करूं म्हणून लिहिलें आहे. प्रस्तुत तरी नबाब बरानपुरास आहे. सुरतेकडे जात नाही. याजमुळें दाभाडे बोलत नाही, व तीर्थ [रूप] ही कोट्याचे रोखे गेले. यास्तव सर्व प्रकारें मनसुबा शिथिल पडला. ...

ले. ६७ }
[८६] }

{ श. १६७०
{ सन १७४८

॥ श्री ॥

पु॥ राजश्री रामचंद्रबावा स्वामी गोसावी यांस—

विनंती उपरि सफदरजंग यास निमरजाबंद करून आपले लगामी लावावयाचा विचार केला असे म्हणून लिहिलें तें कळलें. ऐशीयास हा विचार उत्तम केला. आम्हांसही दिल्लीहून लिहिलें आलें होतें. आम्हीही त्यास येविशीं विचारानुरूप लिहिणें तें लिहून त्यास लगामी लाऊन घ्यावें, त्यांनीं+रकारपूर्वकाचें साह्य न करावें असें करावें, म्हणोन लिहिलें असे. तुम्हीही त्यास वरचेवर उचित जाणून लिहीतच असाल व लिहिणें. ज्यांत आपल्या मनसुब्यास व कर्तव्यतेस उचित आणि उपयोगी, परिणाम उत्तम, लोकोत्तर, योग्यतर, लौकिक कीर्ती-स्पद तेंच करणें व कराल हा निशा आहे. सफदरजंग उमदा मनुष्य त्याचा स्नेह हरप्रकारें रक्षण करणें* उचित. दुसरे, काशी त्यांचे हातीं. त्याशीं निखालसता असल्या कालगतीनें काशीचें स्पष्ट दर्शन होणार तो महा लाभ आहे. यासाठींही स्नेह रक्षावा. दुसरे अत्यंत अर्थाअर्था संबंध नाही जाहला. अप्रिय माषण करून विग्रह वाढविणें उचित नव्हे. थोडासा तोंटा जाहला तरी सोसून स्नेह रक्षणें उचित-असे. हे विनंती.

× हें त्रुटिक पत्र सदाशिव चिमणाजीचें धोंडोबा पुरंदरे यास, ले. ६६ नंतर लगेच लिहिलेलें आहे. १ निमित्तच सांगण्यास पाहिजे म्हणून, असा अर्थ.

† सफदरजंग-हा अयोध्येचा नबाब हा दिल्लीच्या बादशाहाचा वजीर होता. ह्याचे व गाजीउद्दीन यांचे वाकडें होतें. * येथपासून खुद्द खाशांच्या (बाळाजी बाजीरावांच्या) हस्ताक्षरों मजकूर लिहिला आहे. + रघूजी भोसले ले. ६८ पहा.

ले. ६८ }
[१] }

{ श. १६७१ आश्विन वद्य १
ता १५११०१७४९

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित

स्वामीचे सेवेशीं

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव. नमस्कार विनंति उपरी येथील वर्तमान तागाईत आश्विन वद्य प्रतिपदा पावेतो स्वामीचे कृपेकरून सुखरूप.

साविस्तर अर्थ मी सेवेशी विदित केला होता. राजश्री स्वामीचीही मर्जीच राखून एक जशी आज्ञा केली त्याप्रमाणे मान्य करून पुढे स्वामीचे आशीर्वाद परंपरा पावूं. विस्तार ल्याहावा ऐसा काय आहे ? सारांश स्वामीचीं लेकरं आहो. आपलेच आशीर्वाद सर्वही उत्तम होईल, वरकड लिहितां विस्तारच आहे. यास्तव उभयतां वेदमूर्ति^२ निवेदन करितां विदित होईल. बहुत काय लिहिणें ? हे विनंति.

ले. ६९ }
[१११] }

{ श. १६७१ कार्तिक व. २
(संन १५-११-१७४९

॥ श्री ॥

विनंती उपरि सुरतेस वकील गेला त्याजकडील बोलीचालीचा काय मजकूर तो ल्याहावा म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास नारो तुकदेवु तेथें पावलियाचीं पत्रें आलीं. परंतु त्यांची

१ हे वोग शां रा. नारायणभट दीक्षित यांचे चिरंजीव. नारायण दीक्षित हे मोठे विद्वान व तपस्वी ब्राह्मण होते. त्यांस निरनिराळ्या राजपुरुषांनीं इनाम दिलें आहे. काशीतील ब्राह्मणास सुजाउद्दवला याणें मोठ्या संकटांत घातलें असतां तेथील ब्रह्मचंदाची सुटका करणारे हेच दीक्षित होत. (पेशव्यांची बखर पृ० ७३ पहा). यांशी व त्यांच्या वंशजांशीं निरनिराळ्या राजपुरुषांचा पत्रव्यवहार राजप्रकरणींही सुरू असे. नारायण दीक्षित हे पुढें काशी येथें श. १६७० कार्तिक शु. १४ (२४-१०-१७४८) कैलासवासी झाले.

यांचे वंशज श्री० रा० यज्ञेश्वर बाळकृष्ण दीक्षित कायगांवकर यांजकडून हा पत्रव्यवहार अंशतः आम्हांस मिळाला आहे. ह्याजबद्दल आम्ही त्यांचे मोठे आभारी आहों.

२ यावरून हें पत्र दोन ब्राह्मणांबरोबर पाठविलें होतें.

३ राजश्री स्वामी हे शब्द प्रायः तत्कालीन कागदांत छत्रपतींनाच उद्देशून योजीत असत. नुसता स्वामी असा शब्द असल्यास तो तें पत्र ज्याला लिहिलें असेल त्यालाच अनुलक्षून असे. राजश्री स्वामी आणि स्वामी या दोहोंतलि हा भेद लक्षांत ठेविणें अवश्य आहे. ४ नारायण दीक्षित तारीख २४-१०-१७४८ रोजीं निवर्तले आणि छत्रपति शाहू महाराज तारीख १५-१२-१७४९ या दिवशीं परलोकावासी झाले. या दोन तारखांच्या दरमियानचें हें पत्र असलें पाहिजें असें समजून तारीख ठरविली आहे.

बोलीचाली जाहालियाचा मजकूर कांहीं लिहिला आला नाही. त्याहीमध्ये राजश्री स्वामीX दुखणियाचीं वर्तमानें तेथें हजर जालीं असतील याजमुळें मोंगलही बोली सुधी बोलणार नाही. तालामाला पहातील. ऐसें आहे. त्यास आलीकडे वर्तमान आलें नाही. काय वर्तमान लिहिलें येईल तें सेवेशीं लिहून पाठऊं. व्यंकटराव मोरेश्वर यांचीं पत्रें आलीं तीं सेवेशीं पाठविलीं असत. त्याजरून वर्तमान कळेल. त्याकडील जाजती जासूद मागें पाठविलेच आहेत. वरकड रघोजी भोसले यास व सैद शरीफखान यास पत्र पाठवल्याचें लिहिलें आहे तीं द्या व या स(?) नाहीत. गुप्तरूपें बातमी घेणें तेव्हां पत्रें नेलियास ठीक पडणार नाही व राहूं ही देणार नाही. स्वामीचे विचारें पत्रें द्यावीशीं जालियास लेहून पाठवावीं. दारको रंगनाथ याजपासून तिजाई ग्वालरची रसद घेऊन हुजूर मामला ठेऊन सनद द्यावी असें लिहिलें होतें. परंतु तूर्त रसद न घेणें, पुढें लिहून त्या प्रकारें करणें म्हणून लिहिलें. ऐशीयास स्वामीस सनद कशी द्यावी, हें लेहून पाठविलें त्याचे आधींच पैका रसदेचा घेतला होता. स्वामीनीं सनद द्यावयाचें लिहिलें त्यावरून देणार होतो. परंतु घालमेलीचें वर्तनामुळें दिलही नाही. हल्लीं आज्ञेप्रमाणें सनद देत नाही. रसद तो घेतलीच आहे. पुढें आज्ञा होईल त्याप्रमाणें रसदेचे विल्हे होईल. राग छ१५ जिल्हेज बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. ७० }
[१७४] }

{ श. १९७२ भाद्र०-कार्तिक
{ सन १७५० सप्टेंबर ते नोव्हेंबर दरम्यान

श्री

चिरंजीव राजमान्य राजश्री* नाना यांसि प्रति सदाशिव चिमणाजी आशिर्वाद उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहिणें. विशेष. तीर्थरूपांकडून पत्रें आलीं त्यांचा वगैरे कित्येक अर्थ लिहिणें तो तुम्हास लिहिलाच आहे. त्याचीं उत्तरें अद्यापि कांहीं येत नाही, तरि सर्व वर्तमान लिहिणें. कर्नाटकच्या मामलियाची राजेश्रींची पत्रें वगैरे कामें यमाजी शिवदेव व पाटणकर यांचीं करून पाठवावीं तीं अद्यापि येत नाही. व पैवयाचे गोपाळराव वगैरे यांजकडील कोणाकडून काय येतो तो मजकूर सविस्तर लिहून पाठविणें. येथील विचार तर मा चणु रा हून कूच करून भंडार कवठें येथें आलों. येथें पांच सात मुकाम होतील. पुढें होईल तें वर्तमान लिहिलें जाईल. मातोश्री आईसाहेब यांचा विचार काय ? राजेश्री स्वामींची मर्जी कशी ? वरकड सामादिक कोण कसे आहेत याचा अंतर बाह्यता मजकूर लिहिणें. तुम्हीं सविस्तर मजकूर पुण्यास लिहित असाल तेथील भाव भक्ति कळत असेल ते लिहिणें. येथें तीर्थरूपांनीं नायकाची समजावीस काढावी, सरंजाम घ्यावा,

X राजश्री स्वामी म्हणजे शाहू महाराजपत्र बहुधा रामचंद्रबाबाचें पेशन्यास. पहा खरे भा. १ सुरत शहरांतील धामधूम.

* नाना पुरंदरे. साताऱ्यास पेशन्याचे तर्फेचे.

पुढें त्यांनीं दाभाडियाचा कारभार उरकायाजोगी फौज गेलीच आहे तें करून आम्हीं जातो. ताराबाईची गडबड राहिल्यास करनाटकांत पाय घालावा, बाबूजी नाईकांनं भीकच मागावी हें बाबाचे मनांत व दाभाडे याचाही निकाल करणें त्याचे हजार विचारच होतात यामुळें होत नाहीं. तुम्हीं त्या शहावरच दररोज राहणें. इकडे आम्हांसच मातबर गुंता पडलियास तुमचे तिकडे जाणें कळतच आहे म्हणून लिहिलें होतें. नाईकास तीन चार लाख यशवंतराव पवाराचा सरंजाम व कांहीं गुजराथेंत यावें अशी मर्जी आहे. आम्ही याप्रमाणेंच करावें असें लिहिलें आहे. पवार कांहीं कामाचे नाहींसें दिवसेंदिवस रूप दाखवितात. *बाबा दाभाडिया पासून पैकाऱ्यावयाचा मनसुबा करतात; आम्हांसही लिहितात. आम्हीं कामाचे नाहीं, न करावें असें लिहिलें आहे. करूं दिलें, आव पुरला, तर जवळील गुंता उरकून पुढें जातील. नाईकाचे याप्रमाणें तीर्थरूपांचेच विचारेंच आहे. करतील. आम्हांस मग गुंता नाहीं. पैका मात्र पाहिजे. आठ नव लाख त्यांत बाबा तीन देतील वरकड तुम्हांस मी * * * येईल मजकूर लिहून पाठविणें. हे आशिर्वाद.

ले. ७१ }
[१८४] }

{ श. १९७२ मार्ग० पौष
{ १७५० डिसेंबर

श्री

चिरंजीव राजमान्य राजश्री नाना= यांस सदाशिव चिमणाजी आशीरवाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहिणें. विशेष. तुम्हीं पत्र पाठविलें तें पावलें. राजश्रीचें लक्ष सर्व प्रकारें आहे. तीर्थरूपांचा विचार कळतच आहे. याचे कित्येक प्रकारचे पेंच पडणार. त्याचा अर्थ राजश्री गोविंदराव यांणीं व तुम्हीं लिहिला तो कळला. ऐशियास तुम्हीं लिहिल्या गोष्टी सर्व यथार्थच आहेत. त्यास दाभाडियाकडील कारभार निरगमांत न ये. मनसुबियास तोड पडेना. वगैरे कित्येक पेंच उलगडले पाहिजेत. यास्तव मानाजी पायगुडे व हरी राम यांस हजार तीन पावेतो फौजेनिशीं चारणेचें काठीं पाठवून आम्हीं पुण्यास गेलों. तिकडील मनसुबा लवकर उलगडून बाकी फौज पुढें करनाटक प्रांती जावयास येतां त्यास तुम्हीं सर्व प्रकारें राजश्री स्वामींचें लक्ष आपलेवरि कायम राही ते गोष्ट करणें. त्यांत अंतर पडूं न देणें. आणि वर्तमान लिहिणें ते पुण्याकडे लिहांत जाणें. आम्ही पंढरपुरापलीकडे कुरल्याजवळ आलों. पांच सहा दिवशीं तीर्थरूपांजवळ पोहोचतो. पैकाही पाठविणें तो पुण्याकडे पाठविणें. सातारियाचेंही बंड मोडलें पाहिजे. मूळ दाभाडे. तेथें कांहींच होईना, करीनात, मनासही न ये, संशयच वाढतात. यास्तव जाऊन नीट करून होईल तें लेहून पाठवून. दुसरें रविवारचें पत्र पाठविलें तेंही पावलें. सर्व कळलें. कान्होजी बावाजवळ मातुश्रीचे भाव निघाले व राजश्रीचा निरोप वगैरे सर्व लिहिलें तें कळलें. तुम्ही

* रामचंद्रबाबा ? = पुरंदरे.

बोललां ऐशियास हा डौल कामाचाच नाही. मातुश्री नीट सांगून राजश्री सोडावे लाग-
तील याचें पुण्याहुन लिहून पाठवूं त्याप्रमाणें करणें. मुख्य राजश्रींचा लगाम पुर्ता राहे तें करणें.
हें काम तुमचे हातीं आहे. जरूर याप्रमाणें करणें. मोठी गोष्ट आहे. हजारों भातेन खर्चवेच
करून, वरती आपली मायेचीं माणसें पाठवून लगाम राखणें. वरचेवर सर्वां मुतसदियांचे भाव
लिहिणें. मजबळ संदेह तुम्हांस वाटतो. ईश्वरी जुलूम आहे ! असें न करणें. सविस्तर
लिहिणें हें आशिर्वाद.

ले. ७२ }
[३५९] }

{ पौष श. १९७२
{ जानेवारी १७५१

श्री

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

आशीर्वाद उपरि राजश्री महादोबाशीं आम्हांशीं विमनस्कता तीन वर्षे आहे. साता-
रियापासून विशेष वृद्धि पावली. तुमचे पक्षपातामुळे अतिकष्टी होते. याजमुळे आम्हांस हर-
एक कामांत मुरदाड करावें याची तजवीज रामचंद्र बाबा भाऊंकडे राजकारणें पत्रें जात येत
असत. आम्हांपासून हरएक मसलत पुर्ती पायाशुद्ध शेवटास न जावी या भावें भाऊंकडेच
फौज पाठवावी, आम्हांस घरीं बसवून गोविंदरायाचे आज्ञेत वर्तवावें, उमाबाईस राखावें,
ताराबाईस गोविंदरायाचे मार्फतीनें चटवावें, आम्हांवर सर्वांचे हुकूम रहावे, ऐसा विचार
दिसोन आला. तेव्हां आम्ही भाऊंस साफ लिहिलें कीं, जर भाऊ असलेस तर पत्रदर्शनीं
येणें. दाभाडिया कडील काम चांगलें करूं. त्यावरून भिडेंस पडून आले. दाभाडियाकडील
काम रगडून आरंभिलें. नासरजंग मेला. जफती करावी, दहावीस लाख मेळवावे, सरदारही
बलवावे, हिदायत मोहिदी खानावर जावें, गरमी दाखवून जें मिळेल तें मेळवावें. ऐसा
विचार आम्हीं केला, याजमुळे बाबांनीं बहुत वाईट मानून घरास गेले. कोणी म्हणतात कीं
ताराबाईकडे जातील. परंतु ते कुलीन, जुने चाकर, हरामखोरी कधीं करणार नाहीत ऐसें
वाटतें. कालगत मात्र न कळे. असो आम्हांशीं बाबाशीं तूट पडली. भाऊ अर्धे इकडे अर्धे
तिकडे. रामचंद्र बाबा बाह्यात्कारें आम्हांकडे, अंतर्थांमीं बहुत गुप्त रीतीनें बाबाकडे. येथें
बाहेर तो सर्वत्र दाखवितात कीं, खावदाची मर्जी तेंच प्रमाण, परंतु अंतर्भाव तुम्ही जाण-
तच आहां. त्रिंबक विनायक कोनेरपंत हे केवळ बाबांचे. ×गंगोबाशीं त्याशीं राजकारण
पूर्ण. येथून मल्हार [बा] स लिहिताल कीं, खामखां बाबांचा पक्षपात करोन आमचे केलें
घडावें. मल्हारबा भला माणूस येखादे जागां वचनास गुंतल्या आम्हांशीं तूट मात्र पडेल.
आमचे विचारें चाललें तर समजाविशी करावी, चालवावें, ऐसें आमचे मनांत आहेच.
आतां जहाले तरि बरें न जहालें तरि पुढें ही जो विचार आमचे मनापासून खुलासियांन

× गंगोबा तात्या चंद्रचूड. हें सर्व पत्र खाशांच्या हातचें असून संपविलेलें नाही.

ठरेल तोच शेवटास न्यावा. गंगोबानी त्रिंबक विनायकाचे मार्फतीनें लिहिलें तर साफ जाब करावा कीं, खावदाशीं आम्ही इरे वाढविणार नाही. ऐसें साफ बोलवें. जें करणें तें आमचे विचारें करावें. या मजकुरावर मल्हारबास कायम अगोदर करून ठेवणें. असें असतां आम्हांशीं विरुद्ध करतील तर करोत, आमची तबकल ईश्वरावर आहे. तुमचे भंवसियावर ऐसें केलें.

ले. ७३ }
[१२] }

{ श. १६७२ माघ शु. ४
{ ता. २०-१-१७५१

श्री

वेदशास्त्र-संपन्न राजश्री चासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लेखन करीत असलें पाहिजे. विशेष-काल तुम्ही गेलेस [त ?] त्यास तुमची त्यांची बोलाचाली होऊन काय मजकूर जाला. हें तुम्हांकडून कांहींच लिहून न आलें यास्तव आजि येथें मुक्काम करून हें पत्र तुम्हांस लिहिलें असे; तर त्याचा जाबसाल घेऊन बोली ठीक जाली असली तर तुम्हींच लौकर येणें, अथवा काय मजकूर जाला असेल तो लिहून पाठविणें. त्यासारखा विचार केला पाहिजे. आजि रात्री तुमचें कांहीं तरी लिहिलें यावें. परंतु न आलें यास्तव मुक्काम केला. आतां पत्राचें उत्तर सत्वर पाठविणें. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

पौ माघ शुद्ध ४ रविवार शके १६७२.

ले. ७४ }
[१७२] }

{ श. १६७३ चैत्र शु. १५
{ ता. ३०-३-१७५१

॥ श्री ॥

चिरंजीव नाना यांसि भाऊ आशिर्वाद. सविस्तर तीर्थरूपांनीं लिहिलें आहे त्यावरून कळेल. सारांश तुम्हीं सारे जमा करून काम उत्तमच जाहालें. सलाबत वाढली. तरी बहुत विचारें हावभरी न होतां सर्व कामें करणें. आम्हींही दरमजल जसें वर्तमान येईल तसें फौज घेऊन पुढें येऊन. रघोजी बाबास विचारें करून राखिलें पाहिजे. हयां आणलियां त्याचें काम बुडतें. पेंचहीं आहेत ह्याणून निरोप दिला. फत्तेसिंगाचे × फौजेंत त्रिंबक हरी + व दारखोजी पाटील सरदार ते आमचे बदल कदाचित राहिले तरी अक्कलकोटी राहतील. फौज ह्याचें आहे. आठ कोस प्रमाणें दर मजल कडबे देशचा दाणा खात ताजे होत येतों. वरकड तपशील काय लिहावा ? हजार प्रकारें सारे एक होऊन, आपले फौजेचा गाहा चांगला करून, आपण जरब न खातां जें होईल तें करणें. पायगुडे वगैरे फौजही सामील जाहलीच आहे. रवाना छ १३ जमादिलावल. हे आशिर्वाद. *

× फत्तेसिंग भोसले. + त्रिंबक हरी पटवर्धन. * ले. ७५ चें पत्र पहा. १ त्रास, कठी.

ले. ७५ }
[१६८] }

{ श. १६७३ चैत्र व. १
{ ता. ३१-३-१७५१

श्री

चिरंजीव राजश्री नाना+ यांसि बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहीत जाणें. विशेष. तुम्हीं पत्र छ २८ रविलाखरचें पाठविलें तें छ १२ जमादिलोवलीं सांडणीस्वाराहातीं येऊन पावलें. “ गाडकवाडाचे आपले फौजेचें युद्ध छ २७ रविलाखरीं झालें. *गेंड्या पावेतो मोडून ताराज केले. त्याचे बुनगे तिजाई छुटून आणिले. उटें, घोडीं, पालख्या घेतल्या ” म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें. लेखनार्थ-श्रवणें संतोष झाला, मोठी गोष्ट झाली. शाबास तुमची लोकांची ! बरी केली ! गायकवाड वेणेवर राहिला. तुम्ही कृष्णेवर आहां, म्हणोन सांडणीस्वारांनीं सांगितलें. त्यास राजेश्री मानाजी पायगुडे व तात्याही तुम्हांजवळ येऊन पावलेच असतील. सारे एकदील होऊन गायकवाडास जाऊं न देणें. जोर पोहोंचल्यास छुटून नेस्तनावूद करणें. जो पर्यंत गायकवाड [याचा] वारापाणी झाला नाही तों फौज न फोडणें. आमचा मोंगलांचा सल्ला झाला. इकडील सर्व गुप्ते उरकले. आम्ही मजल दरमजल येत असों. आणि छ १२ जमादिलावलीं निजाम-कोंड्यावर मुक्काम झाला. जलदीनं येतों. गायकवाड जाऊं न पावे तें करणें. युद्धप्रसंगीं राजेश्री सोनजी भास्कर व राजेश्री बापूजी बाबा व सरकारचे हुजुरातचे लोक व राजहुजुरातच्या लोकांनीं शर्त केली. बापूजी बाबास तरवारीची जखम लागली, नागोरा यास गोळीची जखम लागली, म्हणोन [लिहिलें] तर ते थोर थोर मातबर लोक प्रसंगीं असतां कां चुकतील ? व पुढेही सर्व प्रकारें त्यांचाच भरंवसा असे. तुम्हीं सर्वांची समाधानें करणें. मोडेली बाजी तुम्हीं सांवरली ! जी गोष्ट तुमचे वडिलांचे वडिलांस योग्य तें तुम्हीं केलें ! या उपर बहुत सावधतेनें जरब देणें. मळमळीत न करणें. आम्ही येऊन पोहोंचतो. छ १४ जमादिलावल. हे आशीर्वाद.

+ नाना पुरंदरे-यांस चिरंजीव लिहिण्याचें कारण असें कीं अंबाजीपंत पुरंदरे व बाळाजी विश्वनाथ हे आपणास भाऊ भाऊ समजत व हाच घराबा पेशव्यांनीं शेवटपर्यंत पुरंदर्याशीं ठेविला होता. तेव्हां नानाकडे धाकटे भावाचें नातें येत असावें. याचें नांव त्रिंबक सदाशिव.

१. ‘ भास्कर ’ आहे तेथें ‘ भापकर ’ असें असावें.
  २. हे बापूजी खंडेराव चिटणीस असावे. रामराजाचें चरित्र पहा.
  ३. येथपासून खुद्द खाशांचे हातचा लेख आहे.
- * गेंड्याचा माळ साताऱ्याजवळ आहे.

ले. ७६ }
[२] }

{ श. १६७३ वैशाख शु. ८
{ ता २२-४-१७५१

वेदशास्त्रसंपन्न राजमान्य राजश्री वासुदेव दीक्षित

स्वामीचे सेवेशी

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंति उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लेखन करीत असले पाहिजे. विशेष राजश्री शिवराम गोविंद भिडे व सखा-राम बापूजी नाईक भिडे व नेमीदास अनीपंत [?] यांकडे सरकारचा ऐवज येणें तो आणावयासि राजश्री पांडुरंग महादेव व गदाजी दादाजी. दादा महादेव यांस फौज सुद्धा व बरोबर उंट नफर २५ पंचवीस देऊन पाठविले आहेत. तर सदरहु ऐवज शहरा-हून बहुत तजविजीनें खाना करणें. ऐवज पारखवयासि राजश्री बाबूजीनाईक दि॥ रामाजी नाईक पोतदार यांस पाठविले आहेत. यांचे मारफतीनें ऐवज पारखाऊन शहराहून बहुत तजविजीनें, सुरक्षित-पणें, काहीं अटकाव, कजिया न होतां बाहेर काढून ठेविला पाहिजे. रा० छ ६ जमादिलाखर बहुत काय लिहिणें लोभ असो दीजे हे विनंति.

ले. ७७ }
[१७३] }

{ श. १६७३ वैशाख व. १२
{ ता. ११-५-१७५१

॥ श्री ॥

चिरंजीव नाना यांसि भाऊ, आशीर्वाद सविस्तर मजकूर भेटी नंतर कळेल. वरकड तरतुदेचा मजकूर तीर्थरूपांनीं* लिहिला आहे त्याप्रमाणें करणें. विशेष राजकारणांत असतील ते सविस्तर कोण कोणे प्रकारें व तुम्हांसीं ही दुसरे प्रकारे संदेहाचे लिहून पाठविणें. त्याचा सुमार येथून केला पाहिजे तर सविस्तर लिहिणें. वरकड सातारा कजिया न पडावा. सर्व उत्तम परंतु कालें करून प्राप्त जाहालें तें आपले इजतीसाठीं केलें पाहिजे. तुम्ही बहुत साव-धतेनें सर्व करावयाचा काल आहे, परंतु आलीकडे तुमचें सविस्तर पत्र येत नाही. उचित नाही. सर्व लिहून पाठविणें. आमची खानगी पुढें तुम्हांकडे करणार याचाही विचार सर्व लिहिणें. सारांश इनाम देऊन रोजचे रोज येथें लवकर वर्तमान येई तें करणें. खाना छ २५ जमादिलाखर. दादास पांच सात रोज बरें वाटत नव्हतें. इकडील पाणियानें परसाकडचें जाहलें होतें. आतां उतार पडून बरे जाहले. येथील फौज दरमजल येते ही खबर तेथें पावल्यावर कोणें प्रकारें भाव होतात हें सर्व लिहिणें. वरकड हजार प्रकारें लबाड्या करणार आमचे दर-बारीं गृहस्थ आहेत. तें चुकत नाही. सर्वही ईश्वर क्षेम करून परस्परें पंच सुटतील. असो. पत्रां विशेष काय लिहावें ? हे आशीर्वाद.

× शहर=औरंगाबाद. येथेंच यावेळीं निजामाची राजधानी होती. राजवाडे खंड १ लें. १० प्रमाणें शिवराम गोविंद भिडे हा सावकार औरंगाबादेस सन १७५१ मध्ये होता. त्या वरून या पत्राची तारीख ठरविली आहे. भिड्यांची वंशावळ भा. इ. मं. त्रै. व. ९.३ त आहे, तीत हें नांव नाही.

* तीर्थरूपांनीं=नानासाहेब पेशवे यांनीं.

ले. ७८ }
[३५४] }

{ श. १६७३ ज्येष्ठ शु. ९
{ ता। २२-५-१७५१

॥ श्री ॥

पुरवणी राजश्री मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

उपरि गायकवाडाचा X जो मजकूर जहाला तो तुम्हांस लिहिलाच आहे. तदोत्तर मातोश्री आई साहेब* व राजश्रींनी खाली यावे, येविशांचा प्रेतन बहुतां प्रकारें केला. त्याही जे जे मुद्दे घातले तेही मान्य केले असतां त्यांजकडून राजश्री मानसिंग जाधवराव व आम्हांकडील मध्यस्त राजश्री महादजी नाईक निंबाळकर व धोंडो गोविंद आले गेले होते. त्यां सह त्रिवर्गास गडावरि पाठविलें होतें. त्यास गडावर न घेतलें. आम्हांकडील मध्यस्त गडावरी न घेतले तर न घेवोत परंतु त्यांनी आपलेकडील मध्यस्तांस तों घ्यावे. त्यांस ही न घेतलें. आईसाहेब वसवासी फार. लोक व गडकरी यांचे चित्तांत आमचे सूत बनो न द्यावे^३ X X X वास घालून नाशितात. गडकरी यांचे मते सर्व सभ्य आम्ही आहों. मातोश्री व पेशवे एक जालियावर आम्हांस कोण पुसतो ? असा विचार आहे. याजकरितां गडकरी यांस नरम करावयाचा विचार केला. फौज व हशम पोखत ठेवून आम्ही कूच करून आलों. छ ७ रजवीं पुण्यास येऊन दाखल जालों. या उपरि होईल वृत्त तें लेहून पाठवून. येथील सर्व अर्थ तुम्हांस कळावा याजकरितां लिहिलें असें छ ७ रजब बहुत काय लिहिणें.

लेखन
सीमा

ले. ७९ }
[१६२] }

{ श. १६७३ ज्येष्ठ शु. ९
{ ता। २२-५-१७५१

श्री

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ना बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित अखिलें पाहिजे. विशेष तुम्हीं जयनगर-हून निघालियावर एक पत्र आलें. त्या आलीकडे पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही.

* आईसाहेब=ताराबाई, राजश्री=रामराजे.

३ मधील अक्षरें फाटलीं आहेत.

X गायकवाड ताराबाईस मिळून १५ हजार फौजेनिशीं पुण्यावर चाल करून आले होते.

४ मानसिंग जाधवराव-उर्फ बाबजी सिंदखेडकर हा शाहूचा भाचा. निजामानें फत्ते-खड्याच्या लढाईत त्याचा बाप मारल्यामुळें लहानपणीं आईबरोबर पळून साताबास आला. शाहूचे पश्चात् तो ताराबाईचा कारभारी बनला व पेशव्याशीं तह झाल्यावर परत औरंगाबादेस गेला. वंश औरंगाबादेस व वऱ्हाडांत देऊळगांव राजा येथें आहे. (काळे वऱ्हाडाचा इतिहास)

तुमची व नबाब वजीर यांची भेट जाली, यमुना पार होऊन कादरगंजा जवळ दहा हजार पठाण सरदार सुद्धा बुडविला, तेंही वर्तमान परभारेंच येऊन पोचलें. तदोत्तर अहमदखा पठाण बंगास प्रयागास आसरा करून होता तो उठऊन फरोखाबादेस येऊन लढाईस नमूद जाहाला. त्याची तुमची लढाई सुरू जाहली. अहमदखा बंगशानी फरोखाबाद सोडून गंगा-तीरास बेहडा अडचण जागा पाहून आराबा रचून त्याची तुमची नित्य लढाई होऊं लागली. तथापि वर्तमान लिहिलें नाहीं. याजवरून अपूर्वता, आश्चर्य वाटलें. प्रस्तुत राजश्री दामोदर महादेव यांचें पत्र छ. ७ जमादिलाखरेंचें छ ५ रजबीं येऊन पावलें कीं, “ अहमदखा बंगस बाहादुरखा रोहिल्यास शरण जाऊन त्यास दहा बारा हजार स्वार व प्यादे यांजसीं कुम-केस आणिलें. सरदारांची फौज व जाटाची फौज व नबाब वजीराची फौज गंगापर होऊन छ३ जमादिलाखरी लढाई जाली. बाहादुरखा रोहिला बुडविला. हजारो घोडी घेतलीं. हत्ती पाडाव केले. हें वर्तमान बंगसानी ऐकून घाबरा जाला. दुसरे दिवशीं पळून गंगापर गेला. लष्कराच्या लोकांनीं घोडी पाडाव फार आणलीं. तोफखाना पाडाव केला. ” म्हणोन लिहिलें तें श्रवण होऊन संतोषाच्या कोटी जाहल्या. शाबास तुमच्या हिमतीची व दिलेरी-हस्तुमांची व शाबास लोकांची ! आमच्या दक्षिणच्या फौजांनीं यमुना गंगा पार होऊन रोहिले पठाणांसीं युद्ध करून आपण फत्ते पावावें हें कर्म लहान सामान्य न जालें ! तुम्हीं एकनिष्ठ; कृतकर्म सेवक या दौलतीचे स्तंभ आहां ! ! जें चित्तावर धरितां तें घडून येतात. पहिलीं यशावह कर्म संपादिलींत ततोद्याधिक हें यश संपादिलेंत. या यशास जोडाच नाहीं ! परंतु केल्या मनसुबियाचा अर्थ किमीप लिहीत नाहीं ऐसें नसावें. सर्वदा आपलें कुशल वृत्त लिहीत जाणें. तेणें करून संतोष होत जाईल. मोठा मनसबा कठीण होता. नानाप्रकारचीं येथें वर्तमानें उठतात. तुमचें पत्र तों येत नाहीं. याजमुळें चित्त चिंतेंत होतें. इरान +तुरान पावेतों लौकीक जाला कीं, वजीर मोडला, पैठाला असतां फिरोन फत्तेच्या मनसदावर बसविला. याजहून यश कोणतें अधिक आहे ? या उपरि तेथील रंग भरून, स्वकार्य साधून, आपलें सुलुखांत येणें योग्य आहे. छ ७ रजब बहुत काय लिहिणें लेखनसीमा.

ले. ८० }
[३८५] }

{श. १६७३ ज्येष्ठ शु. १०
{ता २३-५-१७५१

॥ श्री ॥

पु॥ राजश्री मल्हारजी होळकर व जयार्जी शिंदे गोसावी यांस

उपरि. रेवामकुंदपुरचा मामला बहुत आपत्तर पडला. कमावीसदारांच्या साहित्यास तीन चार वर्षे फौज एकंदर न गेली. प्रस्तुत आपणास तो प्रांत जवळच आहे. कोणी एक दोन पथके पाठविणें तीं पाठवून कादाराचा चौका बैसे, कमावीसदारांचा पैका उगवे, तें खामखा करावें. रा छ ८ रजब. तेथील बंदोबस्त जरूर करावा बहुत काय लिहिणें. लेखनसीमा.

+ येथपासून खुद्द खाशांच्या हातचें अक्षर आहे.

२ सफदरजंगास पठाणांनीं पदच्युत केलें होतें. त्यास पुनः वजीरी दिली.

ले. ८१ }
[३५३]

{ श. १६७३ वैशाख
इ. १७५१ मे

श्री

आशीर्वाद उपरि. गुापासून ताराबाईंशीं विधाड पडला, याजमुळें नानाप्रकारें पेंच त्यांनीं केले. ज्याशीं आम्हीं गोड न बोललों तो त्यांचे लगामी. ज्याशीं आम्हीं गोड बोललों तो ही त्यांनीं लटका चढीं लावून आपले लगामी लाविलेच आहेत. कोठें ताळ राहिला नाही. यास्तव आम्हीं कबूल केलें कीं, दादोबांस प्रतिनिधी द्यावी. सर्व कारभार त्यांनीं करावा. आमचा गुजराथ कर्नाटक दिल्याप्रमाणें चालवावें. त्यांनींही कबूल केलें. परंतु खालीं उतरल्या वांचून, भेट जाल्यावांचून, जनांत नीट दिसत नाही, संशय तुटत नाही, यास्तव बहुतां प्रकारें आप्रह्म करितों. परंतु खालीं उतरतांच राजा पळून जाईल, अगर आम्हीं मागती राजास हातीं धरून आपल्यास मुरदाड करतील, हा संशय मानून संकटांत आहेत. परंतु सभोंवतीं भलताच गुरें वळितो. पोटास एक पैसा येत नाही. सोनें, रूपें मोडून खावें येथ-पावेतो आलें. यास्तव मातबर मराठे मध्यस्त घेऊन उतरावें, ऐसा करार जाहला आहे. उतरलीं तर उत्तम, नाहीं तर एका खाशानें दहा हजार फौजेनिशीं येथें असलें पाहिजे. मुरांजी घोरपडे व मोंगल यांकडे नानाप्रकारें आम्हांशीं अति वादास प्रवृत्त राजकारणें करितात. सर्व संभाळलें पाहिजे. धरकलह कठीण आहे. येतद्विषयीं कसें करावें ? तुम्हांकडे, मल्हारबांकडे देखील, राजकारणें करितात ऐसें ऐकितों. त्यास तुम्हांशीं राजकारण केल्यास काय होणें ? परंतु यत्नास युक्त नाहीत. पुढें जें होईल तें लिहून पाठवूं हे आशीर्वाद. X

ले. ८२ }
[१६३]

{ श. १६७३ ज्येष्ठ व. १३
ता. १०-६-१७५१

॥ श्री ॥

राजश्री साबाजी सिंदेऽ गोसावी यांसि

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद सुग्रा इसने खमसेन मया व अल्लफ. तुम्हांकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं ऐसें नसावें. सर्वदां आपलें कुशल वृत्त लिहीत जावें. यंदा सरदारांनीं सोठा अवघड मनसुबा करून, यमुना-भागीरथी पार होऊन, पठाण रोहिल्याशीं गाठ घालून, युद्धप्रसंग करून पन्नास साठ हजार फौज बुडविली. तुम्हीं सर्व लोकांनीं जिवाची तमा न धरितां साहेब-कामावरीच दृष्टि देऊन

१. द्यावरून हें पत्र जयापा शिंदे यांस लिहिलें असावें असें होतें. मल्हारबा=होळकर
X हें सर्व पत्र नानासाहेबांच्या हातचें आहे. २. गुप्तीकर. ३. हैदराबादवाले.

५. साबाजी शिंदे हे राणूजीचे कोण हें समजत नाहीं. भांऊसाहेबांच्या बखरीत साबाजी शिंदे यांस दादासाहेबांनीं पुढें लाहोर येथें ठेविलें असें आहे. भा० सा० ब० पृष्ठ ५१ व ५७ पहा. तेच साबाजी हे असावे. हे इल्लीं जयाजी शिंद्यांच्या लष्करांत होते असें दिसतें.

शत्रु शासनाकांत केलात. तुमची निष्ठा दृढोत्तर, तद्योगें यश रामेश्वर इरान तुरान पर्ये-
प्रफुल्लित जालें. शाबास सरदारांची ! व शाबास तुम्हां लोकांची आहे ! ! दुसरियांस हें यश
फार दुर्लभ असे. इकडील वृत्त राजेश्री जयाजी शिंदे यांस लिहिलें आहे, त्याजवरून कळेल.
अतःपर माघारें यावें. खाना छ २६ रजब बहुत काय लिहिणें. लेखन सीमा.

ले. ८३ }
[३६४] }

*

{ श. १६७३ ज्येष्ठ व. १३
{ ता १०-६-१७५१

श्री

राजश्री जयाजी शिंदे गोसांवी यांसि

छ अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद
उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जाणें. विशेष. तुम्हीं पत्रें छ १ जमा-
दिलाखरचीं पाठविलीं तीं छ २३ रजबीं पावलीं. लिहिलें वर्तमान त्यांत खु ला बाच सादल-
खान पठाण पठाणाचा इरोळ होता तो लुटून पस्त केला. तदोत्तर अहमदखान पठाण
प्रयागींहून जलद स्वारीनें फरोकाबादेस आला. याची बातमी कळोन बुनगे कोशीं दुकोशीं
ठेऊन सडे फौजनशीं मोर्चेबंदी करून राहिलीं. त्यांस व आम्हांकडील मोर्च्यांचे X X X X
त होती मारामार X X X X असतां पंचवीस रोज पर्यंत जहाले. पठाणास सामान सरंजाम
पलीकडून पोंचत होता. त्यामुळें आयास न येत. तेव्हां नबाब मनसूर अल्लीखान वजीर
आम्हां पासून पांच कोश कन्होज जवळ होते. त्यांजकडून गंगेस पूल तयार करवून फौजा
निवड करून पार उतरून त्याजकडील फौज रोहिले सुद्धां तीस हजार पावेतो होती त्यांसि
गांठ घालून पठाण लुटून मारून पस्त केला. तेच दिवशीं मोर्च्यांतून अहमदखान पठाण
रात्रौ पळोन गेला, त्याचा पिच्छा करून बुडविला. दत्ताजी शिंदे यांणीं फारफार शर्त
केली. हत्ती, घोडे, उंटें, निशाणें कुल लुगारा केला. याउपरि वजीराशीं काशीं, प्रयाग
क्षेत्राचा वगैरे मजकूर घातला आहे. त्याचा निकाल जहालियावरि त्यासि यावयाचा विचार
करून लेहून पाठवूं म्हणोन विस्तरें लिहिलें तें कळलें. ऐशियास, तुम्ही एकनिष्ठ मातबर
सेवक, उमदीं उमदीं कामें दूरदेशीनें मनांत आणून त्यांचें ठायीं नेट मारून करणें आणि
शिपार्द्दिगिरीची व मनसुबेबाजपणाची शर्त करून यशास पात्र व्हावें ऐसेच आहां. तदनुसार हें
महत्तयश घेऊन वजीरास पठाणांनीं व रोहिल्यानें फरारी करून तमाम दिल्लीपर्यंत आक्रम
शक्त केली असतां त्याची पुस्तपन्हा करून त्यांसि नतीजा देऊन नेस्तनाबूद केलें. वजीराचा
बोलबाला करून, पादशाहत रोहिले पठाण घेऊं चाहात होते ते पादशाहाच्या घरांत राखोन,
त्यास संतोष व वचनास खरेपणा महत्तयशाची पराकष्टा होऊन, स्वामिसेवा पैका व यश
आजि तागायत जहाली नाहीं ती करून दाखविलीत. याजवरून फार संतोष जहाला. तुम्हांस
योग्य तेंच केलें व पुढें ही कराल, हा निशाच आहे. या उपरि साधल्या यशाचा लाभ
अतितर मानून, काम काज करणें तें करून, सर्वांची मर्जी राखून, देशी यावयाचा विचार
केलाच असेल. तर सविस्तर वर्तमान लिहिणें. येथील वर्तमान तरि वरकड सर्व राज्य आमचे

लक्षाशिवाय नाही. × मातुश्री चढीं लागलीं आहेत, त्यास गडावरि दोन फळ्या. राजश्री निराळे. मातुश्री निराळी. प्रस्तुत राजश्रीचें प्राबल्य आहे. बहुधा उतरतील. श्रीकृपें लौकरीच राज्याचें कल्याण. दुष्ट दुर्बुद्धीनें राज्यांत बखेडा करितात त्यांचीं *काळीं तोंडें होऊन राज्य स्वस्थ होईल. पुढें वर्तमान होईल तें लिहिलें जाईल. जाणिजे. छ २६ रजब बहुत काय लिहिणें. पौ छ ४ रमजान.

ले. ८४ }
[३५८]

{ श. १६७३ ज्येष्ठ व. १४
{ ता १-१६-१७५१

श्री

पुरवणी राजश्री मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे गोसांवी ण्यसि

उपरि. नबाब गाजुदीनखान फेरोजजंग बादज बरसात दक्षणेंस यावयाची तजवीज करतीलसें दिसतें. फेरोजजंग नबाब आसोफज्याचे पुत्र खरेच. परंतु बहुत दिवस दिल्लीस राहिले. मुतसदगिरीचेंच काम केलें. शिपायगिरी सरदारांचें काम त्यास पडलें नाही. प्रस्तुत ते सरदारांचे व बहादुरीचे कामास हिंमत करणार. त्यास आम्हीं सलाबतजंगाशीं जागिरीची बोली लाविली आहे. तेही आम्हाशीं बोलतात. परंतु गाजुदीनखानाची येण्याची गरमी असती तर चित्तानुरूप हेही आम्हाशीं बोलते. जर चित्तानुरूप याजकडून कार्य न होतें तर त्याजकडून कार्याची पैवी करून घ्यावयाची तजवीज करितां. परंतु गाजुदीनखान तुम्हाशीं बोलतील. तुम्हांस वचनाशीं गोवितांल. तुम्ही वचनास गुंतोन त्यांस घेऊन यावयाचा विचार करात. तर आम्ही सलाबतजंगाची दस्तगिरी केली, कांहीं वचनासही गुंतलों, आमची जागिरेविशीं याजशीं बोली लागोन राहिली आहे. गाजुदीनखान येतातसें यांस कळोन हेही आम्हाशीं बोलतील. पुतें वचनांस गोवितांल. एकूण तुम्ही त्याजकडे वचनास गुंतला, आम्ही याजकडे गुंतलों, येणेंकरून दोहीकडेही फार फार अवघड होऊन बेइमानीचा शब्दारोप येईल. त्यास ही गोष्ट सर्वथा कार्याची नाही. प्रस्तुत कांहीं तुम्ही त्याजशीं वचनास गुंतला नाही. मोकळेच आहां. ते बोलत असतील तर सुखरूप बोलोत. तुम्ही ही जाबसाल उचित रीतीनें करावे. वचनास न गुंतावे. आम्ही याजशीं जागिरे-विषयीं बोलतां. चित्तानुरूप याजकडून काम जहाल्यास उत्तमच आहे. जरी हे आमचे खातरखां कार्ये करून न देत तेव्हां याजकडील बोली तोडून त्याजकडे बोली लावून त्याज-पासून आपलें कार्य करून घ्यावें लागेल. सारांश, इकडील प्रकार निवडला नाही तोंपर्यंत तुम्ही गाजुदीनखानाशीं वचनास न गुंतावे. इकडीलही सर्व अर्थ तुम्हांस कळावा याजक-रितां लिहिला असे. पुढें होईल मजकूर तोही तुम्हांस लिहून पाठवून. तदनुसार जसजसा

× या शब्दापुढील बरींच अक्षरें फाटलीं आहेत.

* येथें बाजूवर बाळाजी बाजीरावांचा शिक्षा आहे.

विचार करणें तो करालच. Xआमचे मते यांजशीं वचनाप्रमाणें जाहलें आहे. यांनींच जागीर दिल्ली तर तो यांसच राखावें. त्यांचा पक्ष न करावा. यांनीं लबाडी केली, नीट न देत, तर यांसि इमान उजवलें. आम्हांवर तर शब्द नाही. ऐसे जानोजी निंबाळकर मध्यस्त आहेत त्या हातीं जाबसवाल करावे. मग सुखरूप गाजुर्दाखानास आणून त्यांचें पारपत्य करावें व त्यांपासून मातबरच पैका मुल्लूख घेणें तो ध्यावा. ये गोष्टीचा स्पष्ट अर्थ श्रावण-भाद्रपद अखेर कळेल. तदनु रूप जें कर्तव्य तें करावें. जर केवळ त्यांचें राजकारण तुम्हीं टाकिलें, ते नाउमेद होऊन घरीं बसले म्हणजे, यांसही आमची गरज पडणार नाही. त्यांसि कांहीं दिवस धातुपोषण बोलावें, यांजपासून आपलें कार्य साधावें. हे ताळ्यावर नच येत तर त्यांसि शफतपूर्वक बोलून मग त्यांस आणावें. ऐसा कारेगारीनें मनसबा केलियावांचून प्रामाणिकता राहणार नाही. जर तुम्ही त्यांसि केवळ इमानपूर्वक बोललेस, आणि त्यांस घेऊन याच मजलीस आलेस म्हणजे हे आमचे पाया पडतील. आम्हासही यांचें ऐकावें लागेल. आम्ही यांसि सलुख केला, तुम्हीं त्यांसि इमान केलें, म्हणजे महा अप्रामाणिकतेचें कारण होणार. बहुत लौकिक फटकळ होणार. यास्तव त्यांचें भय यांस पडे, कार्य यांजपासून होय, ऐसें करावें. हे ताळ्यावर नच येत तर आपलें इमान उगवलें. ऐसें स्पष्ट बोलून मग सुखरूप तुम्हीं आम्हीं मिळोन गाजुर्दाखान उभे करून बेजरब यांस जरब द्यावी. आपलें कार्य मातबर साधावें. तुम्हांशीं ते बोलत असतील. तुम्हीं दसरिया पावेतो राजकारण राखावयाचें रीतीनें बोलणें. इतक्यांत यांसि आम्हीं बोली पाडून स्पष्ट निश्चय करून तुम्हांस लिहून पाठवूं. तदनु रूप जें कर्तव्य तें करणें. यांनीं आमची रजावंदी केली आणि तुम्ही त्यांसि वचन इमानास गुंतलेस, त्यांस घेऊन यांजवर चालून आलेस, म्हणजे सर्व प्रकारें लौकिक वाईट होईल. यास्तव विस्तारें लिहिलें असे. सल्लाबतजंग थोड्या दिवसांत अव-रंगाबादेस दाखल होतील. जानबा जाऊन जाबसाल करून येत तों उबार आहे. या गोष्टीस दोन तीन महिने पाहिजेत. इतक्यांत पावसाळा आहे. चारी राजकारणें व्हावीं. दसरिया नंतर जें लिहून पाठवूं तें करावें. छ २७ रजब बहुत काय लिहिणें.

पौ छ ४ रमजान

लेखन
सीमा

ले. ८५ }
[५] }

{ श. १६७३ श्रावण शु. १
{ ता. १२-७-१७५१

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे शेवर्शी,
विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल

X येथपासून खुद्द नानांचें अक्षर.

जाणून स्वकीय लिहिणें. विशेष. गाजुदीखान× वडील आणि पातशाही सनदेसहवर्तमान येतात. त्यांचे साहित्यविषयी पातशहानीं सरदारांस बहुत सांगितलें. आम्हांसही लिहिलें आहे. याप्रकारें पावतां सय्यद लष्करखान यांणीं सलाबत* × × × × विचार तो सांगून ते आलियावर परस्पर तद् होय, कलह-वृद्धि न व्हावी, प्रजा सुखी असावी, याप्रकारें खानास करणें योग्य आहे. मागें खानांनीं नागो रामा बरोबर पलीकडील वर्षीं सांगून पाठविलें होतें त्यांत खानाचा मनोदय गाजुदीखानाकडेच स्पष्ट दिसत होता. रामदासपंताशीं चित्तापासून विमनस्कता, याजमुळें ही तिकडेच अनुकूल मनोदय होता. सांप्रत मात्र कांहीं संशयांत पडले असतील. आपण त्याचा इतबारी, प्रमाणिक शहरांत असेल त्यापासून लिहून पाठवावें, व आपलें ही पत्र त्याच अन्वयें जाऊन जाव सत्वर आला पाहिजे. प्रसंगीं खानांनीं गाजुदीखान याजकडे जाहलिया, एक निष्ठेस योग्य व लाभ ही त्यांत व आमचे स्नेहास ही योग्य, असे तीन अर्थ घडतात. सर्व प्रजांचें बरें होतें व गाजुदीखान नबाबाचा वडील पुत्र, आणि पातशाही सनदेसहित येतो, त्याकडे जाहलियास कोणेविशीं ही दोष नाही. आम्हांस तो जें सरदार करून येतील तें निभावलेंच पाहिजे. सलाबतजंगासही हेंच योग्य आहे. मागें नासरजंग नबाबाशीं भांडले [ते] काय फळ व काय लौकिक पावले ? बाहेरील कोणी आला तर भांडणें योग्य, घरचे घरी भांडणें सर्व प्रकारें योग्य नाही. याच प्रकारें

× हा निजाम उल्मुल्काचा ज्येष्ठ पुत्र. ह्यानें शिंदे होळकर मार्फत पेशव्यांशीं स्नेहाचें बोलणें लावून दक्षिणा सुभा सलाबतजंगाकडे होता तो आपणाकडे व्हावा अशी मसलत मांडिली. ह्या मसलतीच्या संबंधानेंच खाली दिलेलीं पत्रे पेशव्यांनें दीक्षित यास लिहिलीं. इ० सन १७५१/५२.

१. सय्यद लष्करखान हा औरंगबादचा सुभा गुप्तपणें गाजुदीखान याची मदत करीत होता. सन १७५२ च्या एप्रिल महिन्यांत रामदासपंत मारला गेल्यावर ह्यास बुसीनें दिवाण नेमिलें.

* ह्या शब्दापुढील शब्द गेले आहेत किंवा पत्र लिहिणारानें गुप्त कारणासाठीं बळेंच लिहिले नसावे. अशा ठिकाणीं फुल्या घातल्या आहेत.

२. हा ब्राम्हण गृहस्थ दुष्टे याणें नासरजंगाचा नाश करण्यास योजिला होता. त्या प्रमाणें त्याणें नासरजंगाच्या लष्करांत फितूर करून शेवटीं नासरजंग मारला गेला, नंतर ' राजा रघुनाथ ' असा त्यास किताब देऊन दुष्टानें त्यास सलाबतजंगाचा मुख्य प्रधान केले. सन १७५२ मध्यें मोंगलाचा पराजय झाल्यावर ह्याच्या फौजेंत आपसाआपसांत पगाराच्या बाकीवरून जो तंटा झाला त्यांत रामदासपंत मारला गेला. (एप्रिल ता० ७ इ० स० १७५२) याचें व रामदासपंताचें बाकडें होतें. रामदासपंताच्या मृत्यूपूर्वींचें हें पत्र. त्यावरून तारीख ठराविली आहे.

खानांनीं मसलत × × × कोणी कलहवृद्धीचा उपदेश × × × त्यास दाखविले ख म वार [?] करून आपले हातीं घेणें योग्य आहे. आम्हांस तो खानाचा भरंवसा पूर्ण आहे. तथापि नवीन प्रसंग आहे. लिहून उत्तर आणणें योग्य आहे. एतद्विषयीं कांहीं संकलित खानास पत्र पाठविलें आहे. हें जलद पावतें करून सविस्तर उत्तर आणून पाठवावें. तदनुरूप कर्तव्य तें केलें जाईल. छ २९ साबान बहुत काय लिहिणें हे विनंति. कदाचित् खान फिरंग्याचे भरा- वर जाताल तर न जावें. सर्व उमराव तिकडे होतील. फिरंगियाची फुलचरीस संकट, मग नवें सामान कोठें येणार ? व एक फिरंगी सामान, नें काय होतें ? ते भर देतील परंतु भर- यसा न मानावयाचा. त्याचा पूर्व प्रकार कळलाच आहे. हे विनंति.

ले. ८६ }
[४] }

{ श. १६७३ आश्विन शु. ३
{ ता १११९१७५१

॥ श्री ॥

वेदमूर्ति राजश्री वासुदेव दीक्षित, स्वामीचे सेवेशीं

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान, साष्टांग नमस्कार विनंति येथील कुशळ जाणून स्वकीय लिहिणें विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावले. सविस्तर वर्तमान कळलें. राजश्री जानबा निंबाळकर आले. राजश्री रामदासपंताचे स्नेहाचाच अर्थ सांगितला. तेणें करून संतोष झाला. आम्हीही स्नेहवादे च किती एक विचार मशारानिलेहशीं बोललों आहों. ते सविस्तर लिहिताल व बोलतील, त्याजरून सविस्तर कळेल. निरंतर सविस्तर अर्थ लिहीत असलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें हे विनंति पै आश्विन शुद्ध ३ बुधवार शके १६७३.

ले. ८७ }
[३३४] }

{ श. १६७३ आश्विन व. ६
{ ता २९-९-१७५१

श्री

राजश्री* मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे गोसावी यांस.

छ अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहांकित बाळाजी बाजीराव प्रधान आशी- वाद उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लिहीत जाणें. विशेष. सैद लष्करखान जानोजी निंबाळकर हे बहुत दिवस नबाब फेरोजजंग याचें येणें इकडे ब्हावें इच्छीत होते. परंतु नबाबाचें निघणें दिल्लीहून पंचपांचामुळें न घडे. यास्तव मात्र हिदायत

१ सध्यद लष्करखान. २ फ्रेंचांचे. ३ गाजुदीनखानाकडे. ४ पांडेचरीस यावेळीं इंग्रज फ्रेंचांचें युद्ध चालू होतें.

* हें पत्र व खालची पत्रें श्री० रा० आबासाहेब दामोळकर इनामदार अकोळनेर जि० नगर यांजकडून अस्सल मिळालीं. आबासाहेबांचे आम्ही आभारी आहों.

ले. ९१ }
[२४]

{ श. १६७६ आश्विन
{ इ. १७५१ सप्टेंबर

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेसी—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असले पाहिजे. विशेष. आलीकडे आपणाकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही तरी ऐसे नसावे. सदैव आपणांकडील वर्तमान लिहीत जावे. आपला व खानाचा स्नेह व राबता बराच आहे. व जे ही [?] मुत्सदी यांचा स्नेह व राबता असेलच. नवाब बाहेर निघाले. पुढे मनसुबा काय करणार, ते अंतर्बाह्य वर्तमान सर्वही आपणास कळतच असेल. तर सर्वदा लिहीत जावे. कळावे. आमचे पत्र येईल तेव्हाच उत्तर पाठवावे, असा अर्थ चिंतांत आणितां, नंतर वर्तमान लिहितां. [तर] आळस न करावा. बहुत दिवस पत्र येत नाही. असे नसावे हे विनंती.

ले. ९२ }
[३३६]

{ श. १६७३ पौष शु. १०
{ ता १६-१२-१७५१

श्री

राजश्री रामाजीपंत यांसि

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार. ज्यापास जरूरी पत्र लिहिले आहे, हें एकांती देणें, तुम्हांजवळून वाचून पाहिलीं तर उत्तम. नाही तर ज्यापासून मनास येईल त्यापासून वाचून पहातील. सविस्तर जाब मागून सत्वर पाठवणें. सर्व प्रकारें कर्जे फेडावयाचा व आम्ही केलें तें शेवटास न्यावयाचा भरंवसा आम्हांस या समयी ज्यापाचा आहे. त्यांनीं तिकमात्र मल्हारबाचे बुद्धीस कोणी भेद करतील तो न होऊं देतां ते आमचेच एकनिष्ठें रहात तें करावे. मागें मोठे मोठे कर्ते जहाले. त्यांनीं कर्जे फेडलों. आतां आम्हांवर ज्यापावर कर्जे फेडावे. जें केलें तें एकविचारें शेवटास न्यावें. सा सुभे दक्षण सोडवावी. या कामाची पाळी [आली] आहे. श्री कृपा आहे. तरी सर्वही मनावर घेऊन करतील छ ८

Xसफर.

लेखन सीमा

१०. रामाजीपंत दामोळकर—इल्लींचे आबासाहेब. ज्यांनीं हीं पत्रें आम्हांकडे प्रसिद्ध होण्याकरितां दिलीं, त्यांचे पूर्वज. दामोळकर मंडळी शिंद्याच्या पदरीं होता व ह्या पत्रव्यवहारांत त्यांचीं नांवें जागोजाग आली आहेत. करितां त्यांची वंशावळ थोडक्यांत येथें देऊं. इनाम संपादन करणार रामाजी अनंत दामोळकर हे पाणिपत येथें कामास आले शा० शके १६८२. यास पुत्र दोन आपाजीराव राम व व्यंकटराव राम. आपाजीराम यांचे रामराव आपाजी (म० श० १७४३.) त्यांचे कृष्णराव व आपाजीराव. कृष्णराव यांचे मोरोपंत आबा. Xहें सर्व पत्र खुद्द नानासाहेबांच्या हातचें आहे.

ले. ९३ }
[१४४] }

{ श. १६७३
इ. १७५१

श्री

राजेश्री पंत प्रधान गोसावी यांसि—

छ सकळ गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी आळंकृत राजमान्य—स्नो उदाजी चव्हाण हिमतबहादर ममलकतमदार दंडवत विनंती येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळलेखन करीत असले पाहिजे. विशेष—आपण पत्र पाठविलें पावलें. लेखनाभिप्राय कळोन समाधान जालें. सातारियाकडील वर्तमान लिहिलें त्याजवरून साकल्य कळलें. सांप्रत आपण कोठें अहा ? विचार मनसुबा काय ? आपण चित्तांत काय आणिलें आहे तें ल्याहावें. पुढेही कितेक विचार करणें आहेत. तर राजश्री लिंगो आमार्जी यास पाठवून द्यावें. विचार सुचेल तो मशारनिले समागमें सांगोन पाठवावा. जाणोन लिहिलें. ऐशास आपण आम्हांस निरोप दिव्हा ते वेळेस सांगितलें कीं श्रावणमासीं मनसुब्याची रीत व फौज ठेवावयाचा विचार तुम्हांस सांगो. तों-पावेतों दोन दिवस मनसुबा राखून राहणें असें बोलोन निरोप देऊन लावून दिल्ले. त्याजवरून आम्ही आथणीस आलों. ज्येष्ठ मासीं चिरंजिवांचें लग्न केलें, वरकड या मुलकांतील जागां जागां कागदीपत्रीं व नानाप्रकारचे फितूर पत्रीं काय लिहावे ? सर्व अर्थ आपणांस विदीत. मसलतीचा विचार, आपणा शिवाय आमची मसलत नाही. या फितुरांत आज

श्री राजाराम छत्रपती स्वामी
चरणीं तत्पर उदाजी चव्हाण
हिमत बहादर ममलकतम-
दार निरंतर

पावेतों आम्ही मनसुब्याचा जीव मात्र रक्षून आहों. इक-
डील कितेक अर्थ सांगणें तो सांगोन राजश्री लिंगोपंत
रवाना केले आहेत, ते आपणा संनिध येऊन सविस्तर
विनंती करतील. तो अर्थ चित्तारूढ करून प्रत्युत्तर सम-
र्पक पाठविलें पाहिजे, प्रस्तुत या श्रावणमासीं आम्ही
कूच करून झेंडे डेरे बाहेर देऊन निघालों आहों. सर्व

भार आपणावर आहे, आपणाखेरीज दुसरा विचार जाणत नाही, हें मनोमन साक्ष असे. पुनरुक्त पत्रीं विशदें ल्याहावें हा अर्थ नाही. तपशील अर्थ मशारनिले निवेदन करतील त्याजवरून श्रुत होईल. आपलें उत्तर येईल तदनुरूप वर्तणूक होईल. विशेष काय लिहिणें. वर्धमान करावी हे विनंती.

शिक्का

ले. ९४ }
[२३] }

श्री

वेदमूर्ती राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे शेवेशीं—
विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंत

नाहीं. मागें सरदारांस पत्रें गेलीं त्याचा जाब आला असला तर पाठवा, व तिकडील भाव कर्तव्य जरूर ल्याहावें. मागें आपण लिहिलें तें आम्ही संदिग्ध मानिलें. अखेर आपण लिहिलें तें जाहालें. या उपरही वर्तमान असलेलें तें लिहीत असावें. मंगळवार तिसरा प्रहर हे विनंती.

फेरिस्त नंबर ५५६.

ले. ९५ }
[१९] }

{ श. १६७३ पौष
{ इ. १७५२ जानेवारी

श्री

वेदमूर्ती वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं--

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती. येथील वर्तमान नारायणभट सांगतील. राजाजी स्वभावानें कुटील बोलतात, तो भरंवसा येत नाही. भेट इमान सर्व बिध जालें. परंतु परिणाम कठीण दिसतो. पांचा लक्षांची जागीर द्यावयाचा करार जाला. देतील तेव्हां खरें. त्याणीं जागीर दिली, दाभाडियांचा आभिमान सोडिला, तर आम्ही त्रिबक देऊं. सारांश दैवी मानवी रीतीनें पाहतां काल कठीण आहे. सर्व स्वामीचें आशीर्वादें उत्तम होईल. पत्र पाठवीत जावें. जर जाला [?] सल्लख शेवटास गेला तर येथून कूच होईल. आपण भेटीस यावें. कृपा केली पाहिजे. हे विनंती

फेरिस्त नंबर २४८

ले. ९६ }
[३६३] }

{ शके १६७३ फाल्गुन शु. ९
{ ता। १२-२-१७५२

श्री

पुरवणी राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि.

आशीर्वाद उपरि. मल्हारबाचा शफतपूर्वक बेलभंडार पाठविला. तो पावला. आधींच भरंवसा त्यांत येणेंप्रमाणें पाठविला तणेंकरून संतोष जहाला. जर मागें येणें झालें असतें तर महत्तर कार्य होतें. तथापि ईश्वर-इच्छा प्रमाण. आतां तों तह *चारा लाखांची जागीर त्यांनीं द्यावी, इकडून त्यांचें स्थल त्रिबक कलहाचे दिवसांत घेतला तो द्यावा, ऐसें ठरलें. चिंरंजीव दादाजवळ बीस पंचवीस हजार फौज देऊन गुजराथेस पोटा भरावयास खाना केलें. गैरहंगाम, पोटास नाही, ठाणीं बळकट, जितकें होईल तितकें करतील. ताराबाई हजार

१ राजाजीं--रामदासपंत हा तारीख ७ एप्रिल १७५२ म्ह० श. १६७४ वैशाख शु. ४ रोजी वारला. याचे हयातींतील पत्र.

२ सूर्याजीनें त्रिबक किला सन १७५१ च्या डिसेंबरांत घेतला. त्यानंतरचें पत्र. पहा. खंड १ प्रस्तावना पृ. ११५.

* मूळांत ' राचा ' असें आहे.

मनसबे राजकारणें घाटितात. करवीरवासीस आणावें ऐसैही म्हणतात. आम्हांवरही कृपा दाखवितात. मळमळांत आहे. तुम्ही हरप्रकारें तेथील निकाल काढून माळवें, बुंदेलखंड, भदावरचा बंदोबस्त करून ज्येष्ठ, आषाढमासीं जरूर निघोन यावें. दिल्लीकडे गाढबड पडली. यामुलें इकडे कोणी तोंड या दिवसांत करीत नाही. तुम्हीं तों येणें, येथें या कलहामुलें बाहेरील घरांतील फौज फार मिळाली. देश लुटला. पोटास नाही. मिळालें तेंही कळतच आहे. याउपर वसि पंचवीस× वैशाख अखेर येऊन पावले तरच स्थीत राहील. नाही तर रहात नाही. कमाविसदारांनीं सर्वंगाईचे निमित्तें पाय पसरले आहेत. याचीही चौकशी जरूर करणें. तिकडूनही ऐवज येईलसें करणें. घरांत बाहेर सर्व भरंवसा तुमचा आहे. विस्तार काय लिहिणें. छ ७ राबिलाखर बहुत काय-लिहिणें हे आशीर्वाद.

ले. ९७ }
[३९४] }

{ श. १६७३ फाल्गुन शु. ९
{ ता. १२-२-१७५२

श्री

आशीर्वाद उपरि. येथें घराज प्रकार फार कठीण आहेत. याचा तपशील लिहितां येत नाही. तुम्ही खामखा मल्हारबाचें इमान व आपला खासा निश्चय हाच करणें कीं, हजारों प्रकारें मातबरांनीं, लहानांनीं लिहिलें तर तें सर्व एकीकडे ठेवून, येथें आल्यावर जो आमचाच मनोदय असेल त्यास शफतपूर्वक अनकूल वर्तावें. या पत्राचा भरंवसापूर्वक उत्तर आल्या आम्हास संतोष आहे. या पत्राचें उत्तर आल्यावर तपशील लिहून पाठवूं. हे आशीर्वाद. *

ले. ९८ }
[३५५] }

{ श. १६७४ चै. शु. ३
{ ता. ७-३-१७५२

श्री

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

आशीर्वाद उपरि. बिघाड झाल्या पूर्वीं दोन तीन पत्रें पाठविलीं, बिघाड जाल्यावर पांच सात पत्रें पाठविलीं; परंतु तिकडील मनसब्याची तोडमोड करून आलीकडे आल्याची खबर न आली, व पत्र तों येतच नाही. असो. तुमचे मनसब्यास बरें वाटेल तें करितां. आम्हांस शिष्टाचारास मात्र लिहितां कीं, जे आज्ञा होईल त्या प्रमाणें वर्तणूक करूं. ऐसें दिसोन आलें. याचा तपशील समक्ष एकांतीं याल तर बोलूं. येथील अर्थ अद्याप लिहितों जे ईश्वर तुम्हांस बुद्धि देईल तें करा. मोंगलाची चित्त शुद्धि नाही. ताराबाईची चित्तशुद्धि नाही. फार फौज मिळाली. अवरू मात्र शेवटीं राहिली. परंतु देश अगदीं गेला. रुपया एक

× वसि पंचवीस लक्ष. हें सर्व पत्र नानासाहेबांच्या हातचें आहे. या पत्रावरून नानावर ह्यावेळीं प्रसंग कसा गुदरला होता तें ध्यानीं येईल.

* पत्र नानासाहेबांचें जयापा शिंद्यांस. ले. ९६ पहा.

नाहीं. पन्नास लाख कर्ज नवें जहालें. गुजराथेस चिरंजीव दादा गेले, सर्व वसूल त्यांनीं नेला. रुपयां एक मिळणार नाही. लोकांस खानगी नाही. घोडी पडली, या विचारें लोक दारीं बसतील. कर्जदारांचीं दिवाळीं निघत चाललीं. या उपर पंचवीस तीस हजार ऐवज आला तर उत्तम. नाही तर स्थित रहात नाही. हरतजविजीनें कांहीं तोडमोड करून खामखा यावें. येथें कोणाचा वसवस तिळमात्र न धरावा. तुम्हीं [व] मल्हारजी [याणीं] एकच निश्चय धरावा कीं एकांतीं सर्व आशय आम्हांस पुसावे. जें सांगूं तें ध्यानांत आणून तदनुरूप करावें. ऐसें केलिया तिळमात्र गुंता संशय नाही. हें पुतें जाणून खामखा यावें. यंदां तुम्हीं ज्येष्ठमासीं न आलेसें तर आम्ही फिरोन पत्र तुम्हांस लिहिणार नाही. छ १ जमा-दिलोवल. हे आशीर्वाद×

ले. ९९ }
[१६१] }

{ श. १६७४ चैत्र व. ८
{ ता. २७-३-१७५२

॥ श्री ॥

पु॥ राजश्री मल्हारजी होळकर व राजश्री जयजी शिंदे गोसावी यांस—

आशीरवाद उपरि. नासरजंगास हिदायतमोहीदीखानाकडे, पठाणांनीं भेदून नासर-जंगास मारलें. हिदायतमोहीदीखान औरंगाबादेकडे येऊं लागला, तेव्हां आम्ही जप्ती केली. औरंगाबादेजवळून रुपये घेतले. याजमुळें मौंगलानें विषम मानिलें. तेव्हां तुम्ही जयनगरा-पाशीं होतेसें. तेव्हां वारंवार पत्रें पाठविलीं कीं, गाजुदीखान इकडे येतिल तर उत्तम. तुम्हींही यावें. सा सुभे दक्षिण सोडवावी. अथवा गाजुदीखानास आणावें. त्यास स्थापावें. त्यापासून एखादा तरी निदान सुभा ध्यावा. कर्ज वारून घ्या [वें] येणेंप्रमाणें करावें. तेव्हां तुम्हीं न आलेसें, वजीराचे कामावर गुतत चाललेस. आम्ही खामखा आणावें तर तुम्ही कामास चाललेस. श्री इच्छेनें हिदायतमोहिदीखान व पठाण भांडून हिदायतमोहिदीखान मेला. आम्ही जवळ गेलों. परंतु मार्गे बापू भिवराव मोडले. याजमुळें शह पडला. व आम्हांजवळ फौज थोडी. सोबत्याचा भरंवसा नाही. उन्हाळा दिवस. जानोजी निंबाळकर तेव्हां केवळ राम-दासपंताचे लेक ! त्यांनीं थोड्या बहुतावर आम्हांस समजाऊन त्याजवर उपकार करून मज-कूर विल्हे लाविला. आम्हांस गाईकवाडास जरब देणें जरूर यास्तव आम्ही दरमजल साता-

× हें सर्व पत्र नानासाहेबांच्या हातचें आहे. ह्याहि पत्रावरून पेशव्यांवर ह्या वेळीं कसा प्रसंग आला होता तें चांगलें कळतें.

१ मुजफरजंग

२ असा द्वितीयपुरुषी अनेकवचनीं प्रयोग ह्या पत्रांत बरेच जागीं केलेला आहे.

३ वजीराचें काम-अयोध्येचा सफदरजंग याजला रोहिले लोकांचा सूड उगवावयाचा होता, तें काम.

४ हे बापूजी भिवराव रेंडरेकर पेशव्यांचा सरदार गायकवाडाशीं लढला, तो काय ?

५ निंबाळकर फितूर झाल्यावरून त्यास असें म्हटलें आहे.

रियाकडे आलों. तुम्ही वजिराचे कामावर मोठी मेहनत, मोठे जोखीव केलें. प्रांतही सुटला. परंतु मनसब्याचा जवा बसवून कांहीं पठाणास देऊन, कांहीं आपण घेऊन, रंग भरून माळ-ब्यांत यावें, ते गोष्ट तेथील मुखर्तीमुळें न जाहली. एकदेशी मनसबा जहाला. गायकवाडाचें पारपत्य केलें. तुम्हांस नाना प्रकारें लोकांनीं दर्शविलें कीं यांनीं बेइमानी, *दगाबाजी केली. परंतु ईश्वर साक्ष आहे. मोठे मोठे मराठे, मोठे कारभारी, यांनीं त्याचे घर बुडविलें. नाहक चढी लाविलें. आम्हांशीं कबूल करून मागती चौथे दिवशीं फिरावें यामुळें बंदीखाने, गड सर्वही प्राप्त त्याचे कर्मानुरूप प्राप्त झालें. असो, एतद्विषयी विस्तार कशास ? परंतु आईसाहेबाशीं विरुद्ध वाढलें. आईसाहेबांचे मते सर्व प्रकारें आम्हांस मोडावें, रामदासपंताचे पुतण्यास पेशवाई यावी, त्यांनीं आम्हांस बुडवावें, दाभाडे यांणीं त्यास मिळावें, प्रतिनिधींनीं त्यास मिळावें, रघोजीबाबांनीं त्यास मिळावें, ऐसा पूर्ण भाव. पावसाळा हीं राजकारणें परस्परे शफथपूर्वक घाटलीं. परंतु आईसाहेबांस गडावर एके दिवसाचे खावयास नाहीसं जाहलें, याजमुळें बाह्यात्कारें मात्र आम्हांशीं सल्लख करून खालीं उतरलीं. आम्ही विचार केला कीं, केवळ विरुद्धाचा लौकिक आहे तो बारावा. मनांत कांहीं तरी त्याचे असो. जशी आमची क्रिया असेल तसें फळ आम्हांस होईल, जशी तीं चालतील तसे आम्ही चालू. ऐसा सिद्धांत करून सल्लख केला. प्रतिनिधीस प्रतिनिधी करार केली. परंतु आंत सर्वांचे मनसबे घांटून तयार जाले. आम्ही पंचवीस लक्ष कर्ज मात्र नवें करून फौज नवी पंधरा व जुनी चाळीस येणेंप्रमाणें ठेविली. त्या उपर रामदासपंत आले. प्रथम आमची फौज जमा झाली

* ताराबाईच्या कारस्थानांत गायकवाड सामील झाले म्हणून त्यांस पेशव्यांनीं विश्वासघात करून कैद केलें, हा जो आरोप पेशव्यांवर आहे त्याचें निराकरण येथें त्यांनीं केलें आहे.

६ कबूल काय केलें होतें व फिरलें कसें हें येथें स्पष्ट लिहिलें नाही. दुसरे कोठेंही ही गोष्ट लिहिलेली आढळत नाही. तथापि गायकवाडाचें कांहीं धरसोड केल्यावरून त्यास कैद करणें प्राप्त झालें असा ह्या पत्राचा आशय स्पष्ट दिसतो.

७ ह्यावरून ताराबाई व दुसरी मंडळी मिळून बाळाजी बाजीरावास पदच्युत करण्याचें कारस्थान उभें केलें व त्यांत हैदराबादकरांचा दिवाण जो रामदासपंत त्यासही सामील केलें होतें असें दिसतें. रामदासपंत (राजा रघुनाथराव) यांनीं ताराबाईकडे बोलणें लाविलें होतें व त्याचें पत्र गोविंदराव चिटणीस यांचे हातीं पडलें यावरून हीं गुप्त मसलत पेशव्यांस कळली, इतकेंच प्रा० ड० लिहितो. पत्रांत आशय काय तें लिहीत नाहीत. पंताच्या पुतण्यास पेशवाई देण्याच्या बेताबद्दलही तो कांहीं बोलत नाही.

८ दाभाडे, गायकवाड, भोसले, प्रतिनिधि हे सर्व पेशव्यांच्या घराण्यांचे बाईट पहाणारेच होते.

९ येथें ' हजार ' ह्या शब्दाचा अध्याहार समजावयाचा,

नव्हती. छापीं घातला. दुसरे जुंझ उत्तम झाले. त्याजवर सलाबत बसली. इत्यादिक [मजकूर] जगविख्यात व इकडाले पत्रावरून तुम्हास अवगत होत गेले. वारंवार लिहिले की, “ लक्षा प्रकारे यावे. वजिराची अब्रू रीखिली व आमची गमावली हें कामाचें नाही. तुम्ही दौलतेचे स्तंभ, राज्यांत खेळ फार झाले आहेत. खामखा यावे. जे मेहनत तुम्ही वजिराचे कामासाठी केली ते मेहनत येथे येऊन जलदीनें कर्तेस तर बहुत लाभ होता. परंतु तेथे कामामुळे व इरेमुळे शह पडला. तुमचें येणें, दोन महिने वाट पाहिली, न जहालें. शेवटी जानबा, सैद लष्करखान केवळ बजाद जहाले की, खामखा सल्लख करावा. तेज्हां सल्लख केला. त्रिबर्के एका महिन्यानें द्यावा ऐसें कबूल केलें. कां की, तुम्हांस पत्रें गेली आहेत. तुम्ही यालच, तुम्ही आलियावर जे तुमचे विचारें होईल तें करावें, व गुजराथचें काम अगदीं बुडतें, खर्चास अगदीं नाही, मोंगलींची आग भारी, सरदार कोणी मनापासून अगदीं मेहनत न करीत, एक चिरंजीव उभयतीनीं मात्र खटपट करावी. ऐसे अनेक प्रकार घराबू जाणून सल्लख केला. परंतु अंतर शुद्ध नाही. आम्हांजवळून रघोजी बाबा मोंगलाकडे गेले. मोंगलांनीं त्यास जाहागीर करार करून क्रिया घेऊन आपलेसें केलें. बाबूजी नाईक यांचें कर्नाटक काढून आम्ही घेतलें याजमुळे [ते] दुःखी. लटकें फटकें बालून आशेस लावून दोन वर्षे आम्ही बोटिलें. परंतु ते याउपर जाणार. आईसाहेबाजवळून कर्नाटक करून घेणार. रामदासपंताजवळून नालबंदीस रुपये घेऊन तिकडे जाणार. ते हे एकत्र होणार. प्रतिनिधी ही वाढले. गोविंदरायांचीं सरंजाम घेतला. वरकडही किरकोळ कामें केलीं. शेर जहाले.

१० या वेळीं नुसी फराशीस याचीं पलटणें रामदासपंताबरोबर होती.

११ रोहिल्यास मोडून सफदरजंग याचे हेतु सिद्धीस नेले व त्याचा आब राखिला त्यास उद्देशून हें लिहिणें आहे.

१२. शिंदे होळकर पेशव्यांच्या उपयोगी कसे पडत व पेशवे त्यास कसे जाणत हें यावरून स्पष्ट होईल. “ दौलतेचे स्तंभ हा गौरव योग्य असून सेवकांचे बाहू स्फुरविणारा होता यांत संशय नाही.

१३ जानबा निंबाळकर सरलष्करखान हा औरंगाबादचा सुभा हा बाळाजीरावास व गाजुदीखानास प्रथम पासून अनुकूल होता.

१४ त्रिबक येथील किल्ला पेशव्यांनीं घेतला होता तो परत नवाबास द्यावा.

१५ नुसी मोंगलाकडे होता. त्याचा तोफखाना फार जबर असल्यामुळे थोड्या फौजेनें टिकाव लागेना. ही तह करण्याची कारणें लक्षांत ठेवण्याजोगी आहेत.

१६. उभयतां चिरंजीव म्हणजे दादा व भाऊ.

१७ बापूजी नाईक बारामतीकर यांजकडे कर्नाटकाचा सुभा होता तो त्यांजकडून शाहूनें काढून सदाशिवराव भाऊ यांस दिला होता. यावरून नाईक हे पेशव्यांचे नातेवाईक असूनही त्यांच्या वाड्यावरच होते.

१८. गोविंदराव चिटणीस असावे. हे पेशव्यांच्या पक्षांत होते.

त्यांची ही राजकारणे की, नाईक आम्ही एकत्र होतो. कर्नाटकास येतो. रामदासपंतांनी आणखी फिरंगी^{१९} गाडदी ठेवावे. खामखा आम्हांवर मनसबा मागती करावा. बाह्यात्कारें सल्लूख कांहीं दिवस दाखवावा व मागें जानवा आमचे मित्र पुण्यांत तीन महिने येऊन बसले. नित्य आम्हांस म्हणत की, “ मोंगलांजवळ तुम्ही नवी जागीर मात्र न मागावी. म्हणजे आम्ही त्यांची तुमची पूर्ण निखाल [स] ता करून देतो. ” लहानसहाने आम्हांस लिहीत की, “ हें सर्व लटकें. हे एकाएकी येऊन तुमची घरे जाळतात. ” आम्हांस वाटे की, “ लोक आफवेवर काय आहे ? व जानवा आमचे मित्र आहेत, सहसा आम्हांस फसवणार नाहीत. ” शेवटी जें जहाले तें दृष्टीस पडलें. बहुत लोक म्हणतात की रामदास-पंतानें जानवा याच कामासाठी पाठविलें की, तुम्ही स्नेह मानून गाफील रहावे. जानवा तो दाखवितात की, त्यानें लबाडी केली. असो. याचा अंत ईश्वर जाणें. एकदां मात्र तुम्हांस लिहिलें होतें की, याउपर गाजुदीखानाचें येणें कामाचें नाही. यांचा आमचा स्नेह होत आहे. परंतु बिघाड झाल्यापासून निरंतर हेंच लिहितो की, “ खामखा गाजुदी-खानास आणावे. वजीराचा लेक सुभे^{२०} करून आणिला तर मागें कुचेदे दिलीत करतील. व येथें मोंगल, मराठे भेटणारे^{२१} नाहीत. गाजुदीखान आल्या सहज पडेल. मोंगल व मराठे मातबर सर्व बराणपुरावर येऊन भेटतील. एक फिरंगी गाडदी नवी फौज मात्र रोंहील. पठाण कर्नाटकांत बलावले आहेत. महमद अल्लीखान^{२२} त्रिचनापलीस बळावला आहे. सर्व गाजुदीखानास अनुकूल पडतील. दुसरे, तुम्ही तिकडून, गाजुदीखान दहा पंधरा [हजार,] आम्ही दिकडून, येथेंप्रमाणें मनसबा उभा रहातांच सर्व कामें होऊन जातील. सारांश, रामदासपंतानें अब् घेतली ही एकदां हरतजवाज करून त्यास पुर्ती जरब देणें घडल्यावांचून, तुम्हांस कैलीसवास यांनी वाढविलें, व तुम्ही इराण तुराण पावेतो लौकिक केला, तो सर्व व्यर्थ ! आम्ही हि रायांचे वंशी व्यर्थ जन्म घेतला. या उपरि तुम्ही खामखा

१९. येथें फिरंगी म्हणजे फ्रेंच.

२०. ‘ मित्र ’ ही व्याजोक्ति आहे. मित्र म्हणविणारे पण खरे शत्रु.

२१. लहानसहान सरदार, जाहागिरदार.

२२. वजीराचा लेक शुजाउद्दौला.

२३. गाजुदीखान यांस आणिल्यास पाठीमागें ते दिलीस कारस्थान करतील असा भाव-

२४. वजीराचा पुत्र शुजा यास दक्षिणचा सुभा करून आणिल्यास त्यास इकडील मुसलमान अगर मराठे अनुकूल होणार नाहीत असा भाव.

२५. फ्रेंच व दुसरी नवी फौज.

२६. पठाण—हे कर्नोल, कडपा व सावनूर येथील नबाब असावे.

२७. महमदअल्ली हा अर्काटचा नबाब.

२८. बाजीराव बळाळ.

२९. यावरून आपणास जो तह करावा लागला त्यानें व मराठेशाहींत रामदासपंत जी ढवळाढवळ करीत तिनें बाळाजीरावास फारच संताप आला होता असें दिसते.

त्यांस आणावें अथवा त्यांनीं दसरा करून मागून यावें. तुम्हीं खामखा देशास यावें. शपथपूर्वक हा मनसबा करावा तरच उत्तम आहे. मागें यावें यावें हें लिहित गेलों; न आलां. आतां त्याचा पुढील रंग जाणून सर्व विस्तारें लिहिलें आहे. याउपर याल यांत संशय नाही. या पत्राचें उत्तर यथार्थ सत्वर पाठवणें. गुजराथचे कामास फौज गेली. श्रीकृपेनें काम होत चाललें. जेव्हां म्हटलें तेव्हां जवळ आहे. या उपर गाजुदीखानास पूर्ण भरंवसा देऊन वजि-
राशीं लग्नांम राखून शेवटीं न तोडितां दक्षणचे कामास उपयोगीं पडत तें करून यावें. सर्वस्व वेचून एकदा रामदासपंत मोडावा. ते आम्हांवर मनसबा करितात यांत संशय नाही. तुम्हीं हल्लीं लिहित्याप्रमाणें केलिया सहजच ते हतप्रभ होऊन मोठें यश तुम्हांस येतें. या उपर तुम्हीं न आलिया मनसब्यास वाईट, मनास वाईट, यास्तव मनसबा सिद्ध करून यावें. कदा-
चित् गाजुदीखान नामर्द, फौज न ठेवी, बाहेर न निघे, तर दुसरा कोणी पंधरा हजारचा धनी आणावा. निदानीं तुम्हीं यावें. येथेंही फौज फार आहे. रामदासपंतास तुम्हीं आम्ही एकत्र जहाल्यास अंगाध नाही. रघोजीबाबाही येतील. लाभही उत्तम होईल. हें सर्व मनन करून उत्तर सत्वर पाठवावें. येथेंही तरतू [द] करीत आहों. ऐवजाची मात्र मोठी वोढ आहे. तुम्हीं आलिया सर्व वारेल. सांप्रत नवें वर्तमान कीं, त्रि^{३३}बक आम्ही न दिला यासाठीं रामदासपंत औरंगाबादेस येणार. मग किळाही कदाचित् देणें पडेल. जागिराचा जाबसाल त्याकडूनही अद्याप जहाला नाही. मोठा लबाड दगाबाज आहे. सारांश एकदा त्यास जरब द्यावी तरच सर्व सार्थक आहे. छ २१ जमादिलावल. लेखनसीमा. पौ छ ३० जमादिलावल.

ले. १०० }
[१०३] }

{ श. १६७४ वै. शु. ६
{ ता ८-४-१७५२

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बापूजी बाजीराव स्वामी गोसावी यांसि
पो॥ बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय
कुशल लिहीत जाणें, विशेष. तुम्ही पत्र छ २५ जमादिलोवलचें पाठविलें तें छ ३ जमा-
दिलाखरीं प्रविष्ट जहालें. आम्ही पलाशीहून कूच करून घाटावर आलों. तों, सैद लष्कर-

३०. गाजुदीखानास.

३१. सफदरजंगाशीं स्नेहभाव ठेवून.

३२. रामदासपंतास मोडण्यास कठीण नाही असा भाव.

३३. कबूल केलें (वर पहा) पण देण्यास उशीर लाविला असा भाव ?

३४. हें पत्र मोठ्या कारस्थानाचें आहे. पेशव्यांवर अनेक संकटें उत्पन्न झालीं

असतां त्यांतून साम दाम दंड भेद यांनीं ते त्यांतून कसे पार पडले, वगैरे गोष्टी यावरून चांगल्या लक्षांत येतील. गाजुदीखानाच्या मसलतीचा हेतु हा होता कीं दक्षणाचा सुभा आपले कक्षांत राहावा, किंबहुना पुढें मागें सर्व दक्षण आपले अमलांत यावी.

खानेही रोजियाहून कूच करून पुढे आले. बातमी राजत घेऊन आले. आम्ही तेच क्षणा कूच करून, सामाने बांधून खानासंनिध आलों. त्यांस आम्हांस अंतर दो कोसाचें राहिलें. तेव्हां खानांनीं सांगून पाठविलें कीं, “ आज तुम्हीं मुकाम करणें, आम्हीही मुकाम करतो. तदोत्तर तह झाला तर उत्तम. नाही तरि दुतर्फा ही तयारीच आहे ” म्हणोन त्याजवरून मुकाम केला. राा वजार्जी माधवराव व विठ्ठल सुंदर सादतखानाचे दिवाण आम्हांकडे आले. आम्ही आपले मुद्दे त्यास सांगितले. ते त्यांनीं खानास जाऊन सांगितले. खान म्हणाले हे मुद्दे आम्हांस मान्य होत नाहीत. तेव्हां आम्ही तुटती गोष्ट सांगितली. तुटतेंसें देखोन त्यांनीं मुद्दे मान्य केले. त्यांच्या आमच्या भेटी जाहल्या. परस्परें वल्लें घोडे दिले. म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास तुम्ही हिंमत धरून फार शिकस्त केली. शाबास ! तुम्हीं केलें तें बहुत बहुत उत्तम केलें. रंगाच्या मोटा बहुत बांधाव्या ऐसें नाही. अतःपर तुम्ही न वोढणें. केलें तें सुरळीत करून तुम्हीं येणें. खान स्नेहावर, अंतीं मुस्तकाम म्हणोनच हे गोष्ट रफे-दफे जाहली. अन्यथा अन्यत्रापासून होणें दूर. नाहक कलहास कारण जाहलें होतें. जुज मुकदमियावरून दीर्घ कलह प्राप्त होता. वारापाणी जहालें व तुम्ही दम धरून केलें बहुत बरें केलें. अतःपर तुम्ही सुरळीत करून येणें. मजकुराचे रजबदलीमध्ये खानाची मर्जी तोडून थोडक्या मुद्यासाठीं नाखूश न करणें. त्यांची मर्यादा व स्नेहाची रीत बहुत संरक्षण करणें. जाणिजे. छ ४ जमादिलाखर, बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. १०१ }
[३८४]

{ श. १९७४ ज्येष्ठ व. ७
{ ता. २४-५-१७५२

श्रीशंकर

पु। राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

स्नो। रघुनाथ बाजीराव आशीर्वाद उपरि. तिकडील वर्तमान आठा पंधरा दिवसां-आड काशीदजोडी रवाना करीत जावी तें कांहींच लिहांत नाही. अपूर्व आहे. दिल्लीकडील व पठाणाकडील काय वर्तमान, तुम्ही कोणत्या मनसुव्याचा डौल धरिला आहे, तो सविस्तर लिहिणें. हिकडील विशेष वर्तमान तर खरामदासपंतास देवआज्ञा जहाली. स्वलाबतजंग पंच-

१. सैदलकरखान हैदराबादकर.

२. रोजे-औरंगाबादेनजीक.

३. रंगाच्या मोटा बांधणें=आव राखणें, प्रतिष्ठा राखणें, (सर्वकाळ) कलावर गोष्ट घेणें. हें पत्र वांचून बापूजी बाजीराव डोंगराएवढा झाला असेल ! सैदलकरखान सन १७५२-५३ मध्ये कामावर असून सन १७५४ चे आरंभी तो कारभारावरून निघाला. सन १७५३ मध्ये त्याचें पेशव्याशीं वांकडें नव्हतें. सन १७५३-५४ या दोनही सालीं जमादिलाबलांत पेशवा कर्नाटकांत होता. X ता. ७ एप्रिल १७५२ रोजी.

महालांत बेदराजवळ आहेत. सैद लष्करखानास बलावणें आलें होतें. ते शहराहून निघोन गेले. सांप्रत याजवरच भार आहे. आईसाहेबांची अद्याप पुर्ती निखालसता जहाली नाही. दरबारी चार लुचे मिळोन आम्हांविशींचा संदेह घालितात. दादोबा प्रतिनिधी सावनूरच्या मोगलापासून खंडणी घ्यावयास गेले होते. त्याजवरून त्यांचे मदतीस नारायणराव ट्यंकटेस घोरपडे यांस स्वाना केलें. प्रयोजन कीं, मोगलासही चार गोष्टी सांगोन दादोबास तोंडघशीं पाडावें. ऐसियाशीं सावनूरकर मोगल त्याचा बक्षी बाहेर निघोन यांस पिटोन घातलें. तूर्त दादोबाचा आमचा थोडासा स्नेहही आहे. आम्हीच सावनूरच्या मोगलास सांगून व आपली फौज दुतर्फा डौल दाखवून फशीं पाडलें, हें अद्याप दादोबास ठाऊक नाही. वरकड किरकोळी वर्तमान विशेष नाही. आपलेकडील वर्तमान वरचेवर लिहीत जाणें, त्यासारखी अगोदर तर्तूद करून मनसबा करूं. कागद आमचे कोणास दाखवीत न जाणें. छ २० रजब बहुत काय लिहिणें. लेखनसीमा.

पैा छ १८ साबान.

ले. १०२ }
[३९६] }

{ श. १६७४ ज्ये. व. १४
{ ता ३१-५-१७५२

॥ श्री ॥

पुरवणी राजश्री मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

उपरि गाजुदीखान यांस दक्षणेस यावयाचा हुकूम जहाला. तयारी होणें ती होत आहे. येविशींची सलाह पुष्टता देऊन येथून पत्रें पाठविलीं असत. त्याजकडील हि संदर्भ आहे. त्यास आम्ही पठाणाचे मसलतीस गुंतलों अहों. बहुतेक कामें आपले मतलब मवाफीक जहालीं. अवशिष्ट राहिलीं तीं थोडकेच दिवसांत होतां. येथील गुंता उरकून गाजुदीखान याजकडील संदर्भ दडोत्तर करून त्याचें आगमन दक्षणेस होय तें करूं म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास एतद्विषयीं विस्तारें आलाहिदा लिहिलें आहे. जेणेकरून त्यांसि अथवा यांसि बेमानी पदरीं न येतां कार्य होय तें करावें लागेल. सलाबतजंग आमचें ऐकेनात. तेव्हां तें जरूर केलें पाहिजे. नाही तर ते आमचे भरंवाशिऱ्यावर राहिलें, आम्ही गाजुदीखान तुम्हांकडून आणून त्याचें घर बुडविलें म्हणजे फिरोन आमचा भरंवसा कोणी धरूं नये, ऐस होणार. यास्तव आधीं यांसि बोलावें, कार्य न होय तेव्हां बोलून चालूनच गाजुदीखानास आणावें, या डौलानें आपण करावें म्हणजे कार्यही आहे व लौकिकही उत्तम. याखेरीज प्रकार जहाल्या युक्त नाही. छ २७ रजब बहुत काय लिहिणें. पै॥ छ ४ रमजान लेखनसीमा.

× हे पंचमहाल कोणते ?

१ आईसाहेब=ताराबाई साहेब.

ले. १०३ }
[३८३] }

{ श. १६७४ आषाढ व. ३
{ ता १८-७-१७५२

॥ श्री ॥

राजश्री जयापा शिंदे गोसावी यांसि

आशीर्वाद उपरि. आलिकडे तुमचें वेगळें पत्र येत नाहीं. ऐसें नसावें. तुम्ही गाजुदी-
नानासह ग्वालेरसि आलेस यास्तव बाहेर आषाढ शुद्ध त्रयोदशीस बाहेर निघालों. फौज
लावूं पाठवली. पाऊस फार, नद्यांस पाणी फार, याजमुळें कांहीं दिवस फौज जमा ब्हाव-
ास लागतील. गाजुदीखानांनीं पैक्याकडे न पहातां फौज ठेवावी हेंच उत्तम आहे.
अलाबतजंगापाशीं फिरंगी यांनीं आव फार धरिला आहे. पहावें कितीक जमतात, तुम्हीं
पपले कर्तव्याचें वर्तमान लिहिणें. मल्हारबा तुम्ही निखालस राहून जो आमचा मनोदय
गहे तो करावा. याच गोष्टीवर सिद्ध असावें. येथील वर्तमान तर ताराबाईकडील ठीक
हीं. दमाजी गाडकवाड बहुत सुरळीतपणें आहेत. म्हादोबास समजावून आणिलें. त्यांनीं
आमचे मनास अनकूल चालावें, दुराग्रह तिलमात्र कोणेविशीं न करावा, आम्ही सर्व प्रकारें
आवर कृपा करून त्याचे स्वरूपाप्रमाणें चाकरी घ्यावी. गुा ही याच प्रकारें करार होऊन
राबर नेलें. परंतु नीट चाललें नाहीं. यंदा विचारावर आले आहेतसें दिसतें. परिणाम ईश्वर
तम लावू. वरकड अर्थ श्रीकृपेनं भेट सत्वरच होईल. सविस्तर कळेल. सर्व विशीं भरंवसा
चा आहे. विस्तार काय लिहिणें. छ १७ रमजान हे आशीर्वाद. पैा छ ३० रमजान

—

ले. १०४ }
[१६८] }

{ श. १६७४ आषाढ व. ५
{ ता २०-७-१७५२

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं.

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान साष्टांग नमस्कार विनंति येथील क्षेम तागाईत
षाढ वद्य पंचमीपर्यंत यथास्थित असे. विशेष आषाढ शुद्ध पौर्णिमा मंगळवारचें पत्र पाठ-
ें तें वद्य चतुर्थीस पावलें. लिहिलें वृत्त सायंत कळलें. दरगाह कुलीखान यांस पत्र लिहून
विष्ण्याचा मजकूर व यांचेविशीं गाजुदीखान यांचें पत्र दरगाह कुलीखान यास आण-
याचा मजकूर लिहिला तो सायंत कळला. त्याजवरून दरगाह कुलीखान यास पत्र लिहून
विलें आहे. हें त्यास प्रविष्ट करणें; व याचेविशीं राजश्री मल्हारजी होळकर व जयाजी
दे यांस पत्र लिहून पाठविलें आहे, व गाजुदीखान यास पत्र लिहून पाठविलें आहे.
तुम्ही पत्र येईल. सारांश औरंगाबादेस खुदाबतखान व शेख अल्लीखान जुनदी [?] व
गिलबेगखान व अस्सलखान व हशमदुल्लाखान वगैरे आहेत, त्यांशीं सर्वांशीं राजकारणें
न गाजुदीखान बद्दाणपुरास येतांच साऱ्या शहरामध्यें गाजुदीखान यांची द्वाही फिर-

वावी आणि सर्वांनी गाजुदीखान याजकडे राजकारण लाऊन सामील व्हावें. याप्रमाणें विचारणा होय तें करावें. दरगाह कुर्लीखान तुम्हांशीं बोलले त्याप्रमाणें त्यांचीं निष्ठेचीं पत्रें आमचे नांवें व फेरोजजंगाचें नांव घेऊन पावून देणें. परभारें हि पत्रें पाठवीत जाणें. वरकड, प्रस्तुत बाहेर निघालों. लोक जमा होत आहेत. आठ दहा रोजांत भीमा पार होऊं. मराठ्याशीं जाबसाल आहेच. पहिलें पहिलें लिहून पाठविलें त्याप्रमाणें खानास वरचेवर लिहून तेथून हरएक बाबांनीं भोजन घेत व तेथेंहीं सर्व सूत्रें गाजुदीखानाकडे अनुकूल पडत अशीं करावी. याप्रमाणें लिहून उत्तर आणवावें. ताा छ २० रजमान बहुत काय लिहणें लोभ असों दीजे हे विनंति. ✕

ले. १०५ }
[८] }

{ श. १६७४ आषाढ व. १०
{ ता. २५-७-१७५२

॥ श्री ॥

पौ आषाढ वद्य ३० बुधवार शके १६७४.

✕ वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दिक्षीत स्वामीचे सेवेशी.

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंति येथील क्षेम ताा छ २४ रमजान पावेतों यथास्थित असे विशेष. आपण आषाढ वा। ५ रविवारचीं पत्रें पाठविलीं तीं दशमीस शुक्रवारीं पावलीं. वृत्त साद्यंत कळलें. सय्यद लष्करखान याचे कबिल्याचा मजकूर लिहिला तो कळला. ऐसियास सय्यद लष्करखान सलाबतजंग याजपासून निरोप घेऊन आमचे भेटास येत आहेत. तरी शहराकडे न जातां आमचे भेटास आले तर उत्तम आहे. कदाचित् त्याणीं आपले चित्तामध्ये आणिलें असेल कीं, मराठे सरदार आहेत, त्यांस आपण समागमें घेऊन शहरास जाऊन शहरचा बंदोबस्त करूं. असें म्हणतील तरी आम्ही या प्रमाणें त्यांस करूं देणार नाहीं, व शहरास ही जाऊं देणार नाहीं. ते परभारें उपद्राप करून शहरास गेले म्हणजे त्यांचे कबिल्यास काय चिंता आहे ? सुखरूप शहरामध्ये असावें. नाहीं तर त्याचें आमचें सौरस्य व घोरोबा आहे त्या रीतीनें म्हटलें तर त्यांचे कबिले ठेवावयास एखादें मातबर स्थल देऊन ठेऊं. चिंता काय आहे ? गुदस्तां सय्यद लष्करखान त्याचे चित्तामध्ये रामदासपंताचे वर्तणुकेकरून विपर्यास होताच. परंतु यंदा रामदासपंत बारालियावर सलाबतजंग याचा पक्ष धरिला आहे; तरि तुम्ही सय्यद लष्करखान याजला बहुत प्रकारें लिहून पाठवून तो ग्याजुदीखान याजकडे संदर्भ लावीत, आमचे विचाराप्रमाणें वर्तत, ते गोष्ट करणें. ये समयीं खानांनीं आमचे विचारें न वर्तल्यास तिलमात्र आमचा व खानाचा स्नेह राहत नाहीं, असा भाव तुम्ही दाखविणें. खान हजारदां आम्हांशीं ग्याजुदी-

✕ गाजुदीखान ताा १६-१०-१७५२ रोजीं विषप्रयोगानें मरण पावला. त्याच्या हयातीतील पत्र. या पत्रावर पूर्वी पैवस्ती तारीख आषाढ शु ६ सोमवार शके १६७६ अशी होती ती चुकीची असल्यानें गाळली आहे.

खानाचा प्रकार बोलले असतां रामदासपंत मेले म्हणून आयते वेळेस फिरले, तर हें कसे कामास येईल ? यांचा स्नेह परलोकी कामाचा नाही हें विनंति. X

ले. १०६ }
[७] }

{ श. १६७४ आषाढ व. १०
{ ता २५-७-१७५२

श्री.

पौ आषाढ वद्य ३० बुधवार शके १६७४.

पुा वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशी.

विनंति. गाजुदीखान छ ११ रमजानी नर्मदा उतरून आलीकडे आले, म्हणून पत्रें आली, म्हणून लिहिलें तें कळलें. पुढें वर्तमान आणखी येत जाईल तें वरचेवर लिहून पाठवीत जावें. भागानगराकडील वर्तमान लिहिलें तें साद्यंत कळलें. आपले विद्यमानें गाजुदीखान याजला स्नेहाचा संदर्भ लावून भागानगर प्रांत आपणाकडे करून घ्यावा. मक्ता झाला तर करून देतील त्याप्रमाणें वर्षास देत जाऊं. या प्रमाणें पत्रें आली म्हणून लिहिलें तें कळलें. ऐसियास सय्यद लष्करखान आमचे भेटीस सलाबतजंग याजपासून ससक्त होऊन येत आहेत. ते येथें आलियावरी त्यांची आमची भेटी जाहलियावरी जो विचार होणें तो होईल. दरगाहाकुलीखान याजविशीं आपणांस पत्र लिहिलें आहे त्याप्रमाणें पत्रें अगत्य पाठवून द्यावीं म्हणून लिहिलें; तर येविशींचें उत्तर पूर्वीच आपल्यास लिहून पाठविलें आहे, त्याजवरून कळलेंच असेल. आपण लिहिला अर्थ तहकीक करून मागितल्याबद्दल मग सरदारांस लिहून याचा विचार करूं. आम्ही तो सर्वत्र ऐकतो कीं फिरंगी व खान मिळोन फार जुझावयाच्या गप्पा मारतात. त्यास पुर्ता शोध करून जरूर लिहिणें जरूर गुप्त रितीनें राजकारण शोध जरूर करून अती त्वरेनें लिहीत असावें. बहुत काय लिहिणें हे विनंति.

ले. १०७ }
[१३] }

{ श. १६७४ आषाढ व. १३
{ ता २७-७-१७५२

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र-संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशी:—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराऊ प्रधान कृतानेक साध्यांग नमस्कार विनंती येथील क्षेम ता आषाढ वद्य १३ पावेतो यथास्थित असे विशेष-आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. दरगाह कुलीखान याजविशीं कित्येक प्रकार लिहिले व गाजुदीखान व राजश्री मल्हारराव होळकर व राजश्री जयाजी शिंदे यांस पत्रें लिहून पाठवावीं म्हणून लिहिलें; तर येविशीं पूर्वी

X पत्र या पत्राची पुरवणी आहे.

१. भागानगर=हैदराबाद. २. निरोप घेऊन, निरोपाचीं वल्लें मिळून.
३. बुशी फरांशीस.

आपण पत्र लिहून पाठविलें होतें त्यावरून पूर्वीच पत्रें लेहून पाठविली आहेत. तुम्हीही गुप्त प्रकारें सरदारांस पत्र लिहिणें, जे जे ये समयी चाकरी करून दाखवितील त्यांचें बरेंच होईल यांत संशय × नाही. आपण याचअन्वये निशा करावी. भागानगराकडील आपण वर्तमान लिहिलें. पुढेही जरूर तिकडील अंतर्बाह्य ठिकाणीं लवून त्वरेनें पावते करावें. हे दिवस कामाचे फार आहेत व नर्मदा ग्याजुदीखान उतरले किंवा नाही, हेही जलद लिहावें. कोण इकडे तिकडे हें मनास आणून लिहीत असावें. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

पौ श्रावण शुद्ध १ शके १६७४.

ले. १०८ }
[५] }

{ श. १६७४ श्रावण शु. १
{ ता ३१-७-१७५२

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री—भाऊसाहेब स्वामींचे सेवेशीं

विनंती सेवक जयाजी शिंदे कृतानेक विज्ञापना येथील वर्तमान ता॥ छ १ सवाल पावेतो सुकाम नजीक सिपावरड स्वामींचे कृपावलोकनें कडून यथास्थित असे विशेष. मजल दरमजल रेवापार आलियाचें वृत्त पूर्वी विनंतीपत्रीं सेवेशीं लिहिलें आहे, त्यावरून विदीत जालेंच असेल. स्वामींचे आज्ञेप्रो जलदीनें येऊन पोहोचावें, परंतु पर्जन्याचे अतिवृष्टीमुळें जागां जागां गुंता होत गेला. हल्लीं कांहींशीं उघाडी जाल्यावर तिन्ही लष्करें वार * उतरलों. प्रस्तुत पर्जन्यही थोडका आहे. याउपर जलदीनें चार पांच रोजीं बऱ्हाणपुरास दाखल होतो. बऱ्हाणपुरचा बंदोबस्त होऊन येईल तदनुसार मागाहून सविस्तरें सेवेशीं लिहून पाठजं. वरकड निराळें पुरवणी पत्रीं सेवेशीं लिहिलें आहे, त्यावरून निवेदन होईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. १०९ }
[८५] }

{ श. १६७४ श्रावण शु. ११
{ ता ९-८-१७५२

॥ श्री मोरया ॥

छ २६ सवाल.

श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब स्वामींचे सेवेशीं—

विनंती सेवक मल्हारजी होळकर व जयाजी शिंदे कृतानेक विज्ञापना स्वामींचे कृपाव-

× निजामउल्मुल्काचा ज्येष्ठ पुत्र जो ग्याजुदीखान यास हैदराबादची गादी मिळवून देण्याच्या मसलतीस अनुलक्षून हें पत्र आहे.

* लष्करें=ग्याजुदीनखां, निजाम उल्मुल्काचा वडील मुलगा, यास हैदराबादचा सुभा बनविण्याकरितां शिंदे होळकर घेऊन दक्षिणेंत येत होते त्या वेळचें हें पत्र आहे. तीन लष्करें शिंदे, होळकर व खुद्द ग्याजुद्दिन यांचीं. वार=पार असावें.

लोकनें करून ताा छ १० शवाल रेवातीरी यथास्थित असे विशेष. स्वामींकडून आज्ञा पत्रें सादर जालीं त्याजवरून लेखनार्थ सविस्तर कळला. उत्तरें निराळे पुरवणी पत्रीं सेवेशीं लिहिलीं आहेत त्याजवरून सविस्तर निवेदन होईल. आम्ही व नबाब × निजाममुलक सहवर्तमान नर्मदातीरास येऊन पोहोचलों. या उपर सारें लष्कर लौकरच पार उतरोन येत असों. स्वामींनीं तिकडून फौज जमा करवून पुण्याहून कूच करून आलीकडे अविलंबें आलें पाहिजे. आम्ही बऱ्हाणपूरचा बंदोबस्त करून येतों. मग पुढील बंदोबस्त होणें तो उत्तमच होऊन येईल. स्वामींच्या विचारानुरूप साऱ्या गोष्टी होतील. वरचेवर आज्ञापत्रें सादर केलीं पाहिजेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञप्ती

ले. ११० }
[३८९] }

{ श. १६७४ भाद्रपद व. १४
{ ता. ६-१०-१७५२

श्री.

पु। राजश्री महारजी होळकर व जयाजी दिंडे गोसावी यांसी.

उपरि राजश्री रामचंद्र जाधवराव यांसमागमें सरदार मनसबदार आहेत त्यांस नबाब बाचे इजायतनामे यावे म्हणोन मानिलेनीं लिहिले आहेत. सरदारः—

१. मालोजीराजे घोरपडे मुधोळकर.	१. मकरंदसिंग नाईक निंबाळकर.
१. भालेराव पांडरे व गुरुवक्ष पांडरे.	१. पामनाईक बाहिरी जमीदार पो
१. मनथ्या नाईक व किलीच नाईक	वागनगिरा वगैरे.
जमीदार देवदुर्ग.	१. लक्ष्मकाजे व जेमकरंडी जमीदार
१. रायाजी भोंसले.	पो कानकूर्ती.
१. आनंदराव जमीदार पो	१. रामराव जामीदार गदवाल.
कमरनगर ऊर्फ कर्नोल.	१. अगाजी सलगर.
१. गिरजोजी हांके.	१. राजे अजेचंद खंदारकर.
१. शंकरमा जमीदार पो अंदोल.	१. महीपतराव निंबाळकर.
१. भूपालराव निंबाळकर.	१. येशवंतराव निंबाळकर.
१. कृष्णाजी नाईक निंबाळकर.	

येणेंप्रमाणें सरदारांस इजायतनामे पाठविणें कीं, राजे रामचंद्र जाधवराव यांस इजायतनामा पाठविला आहे तरी तुम्ही त्याजपाशीं येऊन त्याचे हमराहा मुलाजमत करणें म्हणोन इजायतनामे नबाबाचे पाठवणें. छ २७ जिल्काद बहुत काय लिहिणें. लेखनसीमा.

× हा निजामउल्मुल्क याचा वडील मुलगा म्याजुद्दीन होय, मार्गे ले. १०८ पहा.

ले. १११ }
[३१५] }

{ श. १६७४ आश्विन शु. ८
ता १५-१०-१७५२

॥ श्रीशंकर ॥ (गंगा)

राजश्री ज्ञयाजी शिंदे गोसावी यांसि.

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्नो॥ हणमंतराज निंबाळकर. राम राम विनंति उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लेखन करीत गेलें पाहिजे. विशेष. सांप्रत वर्तमान ऐकिलें कीं + + + श्री उतरोन आलीकडे राक्षसभुवनापाशीं आले. गांवगन्ना चिठ्या, घासदाण्याच्या जाल्या व तमाम जिराईत सजगुरे वगैरे कापून घोडियांशीं नेतात. पलीकडे लष्कर होतें तेव्हांही अगदीं थडीचे गांव लष्करचे मुक्कामाखालें उठले. जिराईत गेलें. सांप्रत आलीकडेही ऐसेंच होत आहे. त्यासि बीड प्रगणा आमची जागीर, ते आपली आहे. दुसरा अर्थ आहे ऐसें नाही. गांवचे गांव उठले. व जिराईतही कापून नेतात ऐसें जालें. तेव्हा सर्वस्वें नुकसानी आहे. याजकरितां हें पत्र आपणांस लिहिलें आहे. व राजश्री केदारजी लेहणे

श्री शिवचरणीं
तत्पर बापूजी सुत
हणमंतराव निंबा-
ळकर

पाठविले आहेत, हे कितेक अर्थ सांगतील, त्यावरून कळों येईल. तरि चित्तावर धरून गांवगन्ना चिठ्या केल्या असतील त्या मन कराल्या व लष्करांत ताकाद करून जिराईत, जोरी, बाजरी कोणी कापून न नेत ऐशी गोष्टी करून मुलकाचें संरक्षण होय, कोठें आजार न लागे तें केलें पाहिजे. आपला आमचा स्नेह आहे म्हणून लिहिलें

असे. रा॥ छ ७ जिल्हेज बहुत काय लिहिणें X X X आमचा मुलूख खराब जालियानें आपणासही समाधान आहे ऐसें कांहीं नाही. जागीर तुमचीच आहे. आणि सर्वस्वें आपले स्नेहाची जोडी आहे. तरि चित्तीं धरून मुलकाचें संरक्षण केलें पाहिजे. कृपा असों दीजे हे विनंती. मोर्तबसूद.

ले. ११२ }
[३६७] }

{ श. १६७४ आश्विन शु. १४
ता २२-१०-१७५२

पौ॥ छ २९ रविलोवल रविवार.

॥ श्री ॥

राजश्री दत्ताजी शिंदे गोसावी यांसि.

छ सकलगुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्ये स्नो॥ रघुनाथ बाजीराव आशीर्वाद उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय लिहीत असलें पाहिजे. विशेष. अबदाली पठाण याची आमद आमद गरम आहे. त्यास तों आला नाही तों आपण भारी होऊन

२ आमद आमद गरम आहे=तो जलद चालणारा आहे.

रहावें म्हणजे उत्तम. तरि तुम्ही जलदीनं येणें. ऐशीं पत्रें पेशजीं लिहिलींच आहेत. त्याज-
वरून तुम्हीं यावयाची तर्तूद केलीच असेल व हल्लीही लिहिलें असे. तरि याजउपरी
तुम्ही जलदी करून लांब लांब मजली करून बहुतच त्वरेनं येणें. रागा छ १४ जिल्हेज.

ले. ११३ }
[१०२] }

{ श. १६७४ मार्गशीर्ष शु. ४
{ ता १०-१२-१७५२

॥ श्री ॥

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान दाजी गोसावी यांसि—

छ सकळगुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य-स्नो मानाजी आंगरे
वजारतमाव रामराम विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत
असलें पाहिजे. विशेष. आपणाकडून राजश्री अंताजी बाबाजी पत्रें घेऊन आले. आपले
सांगितल्याचा अर्थ निवेदन केला. स्वहस्ताक्षरें लेखनान्वय श्रवण करून घेतला. नंतर विश्वास-
पूर्वक स्वस्थ असतां रेवदंडे यांत येऊन कर्म आचरलें तो वृत्तांत व चिरंजीव राघोजी आंगरे
आपलें आश्वासन व मागाहून राजश्री सांबाजी प्रभु तदुत्तर अंताजी बाबाजी संपादोन आलि-
याचें संतोषवृत्त लेहून पत्रें पाठविलीं तीं हुसेनखान मिरधे घेऊन आपणाजवळ जाऊन, पाव-
लींच असतील. आपले विश्वासवचनावरि सर्व खेद परिमार्जनांत आणोन, समजोन आपले
कृपेची अभिवृद्धि निशापूर्वक करून घेत जावी, याच कृतसंकल्पावरि आपणाकडील सौख्याचे
विभागाची सध्या प्रतीक्षा न करितां आजि समयीं मांगलाचे शहाकरितां आपली स्वारी
जहालियामुळें इकडील मामले याविशीं आम्हांस कितेक प्रकारें सुचविलें तें स्वहितास उचितांत
म्हणोन, अस्मत्भागी शत्रुवर्ग प्रसिद्धपणांत आहेत त्यांत फिरंगी याची आवाई दिवसेंदिवस येत
चालली. निमित्य अगोदर सावध असावें म्हणोन आरमारच्या तयारीनिशीं बातमींत राहिले.
याचें वृत्त साकल्य लेहून गेलेंच असे. आम [चे] कडेस फिरंगी याचें वृत्त आलें, प्रमाण
अप्रमाण असो. म्हणून खांसाच आरमारावरि चढोन बाहेर स्वारी केली. अगोदर कळतां रेव-
दंडे यांत राजश्री नारायण खंडो कारकून इतबारी जाणून सुचनेस पाठविले. खांसा आम्हांच
आरमारावरि गेलों. फिरंगी कदाचित् आमचे [?] तरि सर्व मामलेदारी आमचे युक्तीस
मिळोन एकत्र विचारांत येऊन शत्रूस पराभवांत आणावें याच्याही युक्ति योजोन ठेविल्याच
होत्या कीं, जलमार्ग आरमाराच्या जोऱ्यानें आगमन होतां त्यास प्रति मध्यता [बंध्यता ?]
न जहालियानें सर्व साहित्यानशीं खुषकीस जातां त्यास गुंता पडणार नाही. याजकरितां वसै,
साथी, रेवदंडे देखील आरमार एकत्र करून फिरंगी आल्यानंतर कावे, दावे, खेळोन
मुकाबल्यास प्रतिमल राहून आगावरि ओढोन संपूर्ण दर्यातच वेध ओढोन ध्यावा. समयीं
फिरंगी तडीस लागों जातो. आम्ही पाठीवरी जातांच क्षणीं तडीस उतरावयाचें अवसान
सहजातच खता पाऊन आमचे मुकाबलेयास येईल. आलियावरि आम्ही बाहेर पडत आलि-
यावरि तोही येतच जाईल. ऐसं ही असोन रेटाई करून तडीस सामान सुद्धां उतरावयासि

१ याचा संबंध याच ओळीतील ' संपादोन ' ह्याकडे आहे. २ मागील ले. ३९ पहा.

लागलाच तरि त्याचे आरमारांत मुख्य जोरा थोरले तराडियाचा; ती तराडी तडीस जाणेंच नाहीत. लहाना तराडियावरून तडीस जावयाचा संबंध पडोन जाईल तेव्हां जुंजारू लोक सामान देखील तडीस उतरावायावरि तराडी सहजांतच खाली पडो पहातील. त्याजवरि आपले आरमाराची नेहटबाजी, व खुषकीस उतरूं लागतील त्याजवरि खुषकीचे लोकांची नेटबाजी, ऐसा एकावच्छेदेंकडून गेलगार करावाच करावा. ऐसा व आणखीही विचार समर्थी सुचेल त्याप्रोा सर्व एकरूपतेनें व आरमार एकत्र होऊन कर्तव्यांत आणावें. याचे विचारें-कडून बाहेर स्वारी केली. लहान थोर मिळून साठ शिलशिला आरमाराचा फिरता ठेविला. ऐसं केलें असतां राजश्री रामाजी महादेव पराक्रमी विश्वासघातकी निर्माण आहेत. दुसरे नारो त्रिंबक तळेकर, रामाजी महादेव यांचे साम्यतेस होऊन किल्ले सागरगढीं कार्तिक वद्य द्वितीया गुरुवारी पहाटेस बारा पंधराशें लोकांनिशीं शिड्या घेऊन चजरटोंक म्हणोन दक्षणभागीं असे तेथें जाऊन शिड्या लाविल्या. किल्यांची चौकशी आहे तैशीच होती. त्याणीं शिड्या लोटिल्या. दगडी घालितां अवसान खता होऊन श्यामवदन केलें. मोड जाहला, परकीयाकडील असते तरि मोडाचे पाइकावरि स्वारी गेलियास जाऊं पावते ऐसं नाहीं. तत्राप आचरणाप्रमाणें पारिपत्य करावें तरि ते करणार, आचरणार लघुकर्म आचरोन गेले. परंतु मोड पाहून मारिले, धरिले तरि तोही लौकिक या समयांत परकियांत उत्तम नाहीं. हेंचविशीं कळंक. अगोदर सर्वांस ताकीद आहेच कीं, सावध राहून रक्षावें. बुद्धिपुरःसर क्षितीस पाठीवरि न जावें. तदनुरूपच वर्तणूक होऊन सात शिडिया सोडविल्या. शिडिया लावितां बकरे मारिले तेही सापडले. तळेकर लोक फिरून जातां रेवदंडे समीप पक्षा पाहून रेवदंडां गेले. तेथून तळेंयास गेले. याप्रोा मामलेदाराचें आचरण आणि आपले तो विश्वासपूर्वक आश्वासन आणि परिणाम या प्रकारें. तेव्हां काय करावें ? आपले विश्वासवचनावरून आम्ही स्वस्थ, यामुळें कपटियास भास होतो कीं, विश्वासास प्रवर्तले आहेत, यांतच संघ असे. ऐसं समजोन माणिकपुरास दगा दिल्या. हल्लीं आपले कृपेची निखालसता सर्वत्रांस कळल्याप्रमाणेंच किल्याचेही लोक विश्वास मानोन वर्तत असत तरि सध्यां दगाबाजी जहालीच होती कीं नाहीं. अनमवास येत गेल्याप्रमाणें साकल्य त्याहावें लागतें. लिहितां तपशील सुद्धां लांबतो, परंतु लंबायमान मजकूर पाहून समर्थी श्रवण करून ध्यावयाचा अनादर केला तरि तोही खेदच म्हणावा. असो, आमचा एक निश्चय कीं, आपले ऐसं म्हणून आहों. त्यास अंतर नाहीं. अतःपर आपले विचारास येईल तदनुरूप उपद्रव कर्त्यास जांजीत केलें तच्ची उत्तम, न केलें तरी उत्तम, आपला अवलंब समजोन मानानें आहोंच. घडलें वर्तमान साकल्य कळावें म्हणून लिहिलें असे. फिरंगी याचे आगमनानंतर युक्तिप्रयुक्तीची योजना आम्ही जवळ राहिली असे. लिहिला पाल्हाळ एव्हां वृथा असे. समर्थी घडेल तेव्हां खरें. आर्वाइप्रमाणें आगमन जहालें. आपले सामर्थ्यावरून निरंतर शोधांत आहोंच. वरकड दाजी आपले आम्ही म्हणवीत असतां आमचे पाठीं

एसा विचार उपद्रव असावा, परकियांत लौकिक आणि कासारिखा रुढीस यावा, हाच मात्र खेद वाटतो. बरे, याचें निराकरण करणार आपण आहेत. विस्तारें किती म्हणून त्याहावें ? न त्याहावें तर कोणास त्याहावें ? यास्तव सविस्तर जाहलें वृत्त लिहिलें असे. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे रागा छ ३ माहे सफर हे विनंती- (मोर्तबसूद.)

ले. ११४ }
[१४] }

{ श. १६७४ पौष व. ७
{ ता. २५-१-१७५३

श्री

वेदशास्त्र-संपन्न राजश्री बाबुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं:—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान-साष्टांग नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल तागाईत पौष बहुत पंचमी गुरुवारपर्यंत स्वामींचे आशिर्वादें करून यथास्थित जाणोन स्वर्काय लिहीत असलें पाहिजे. विशेष-आपणांकडून बहुत दिवस पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही. तरि सविस्तर लिहीत जावें. इकडील वर्तमान तर नबाबांनीं फिरंगी याच्या वियमानें आम्हांशीं सल्ला केला. हें दुःख सर्वां अमिरांस होऊन विघाड करावा हे इच्छा करितात. परंतु जीव कोणांत आहे ? सर्वही निर्माल्य ? पदरचा पैका वेंचावा. जातीनें हिंमत धरून करावेंच करावें, हे गोष्ट कालेंकरून कोणांतही राहिली नाही. खान आदिकरून सर्व * * बाबुजी नाईक सातारियास जाऊन आईसाहेबाचे विचारांत मिळाले. आमचा अपकर्ष इच्छितात, आमच्या सरदारांकडे येऊन, बुद्धिभेद करून त्यांस सातारियास न्यावें, या विचारियास आले होते. परंतु सरदार गेले नाहीत. नाईक माघारे गेले. असो. नाईकांचेविशीं आमचे चित्तांत तो काहीं नवतें. असो. त्याही होऊन गडबड मांडिली आहे. ते आपले कर्मानुरूप फळ पावतील. वरकड आईसाहेबांचा विचार तरि आमचे न्यून पहातात. सरदारांशीं भेदभाद करितात. मोंगलाईत राजकारणें करितात. कोणे प्रकारें आमचें वाईट व्हावें, या विचारांत आहेत. ईश्वरच आमच्या बऱ्यावर असल्यास त्यांणीं वाईट इच्छून होणें काय ? व वरकडांनीं पांचपेंच करून होणें काय ? चिरंजीव राा दादास फौजेनिशीं गुजराथेस रवाना

१ नबाब=सलाबतजंग. २ फ्रेंच सरदार बुसी.

३ येथें मुळांत सुमारें दीड ओळ मजकुराची जागा कोरी टाकिलेली आहे.

४ बारामतीकर. हे पेशव्यांचे नातलग असून धनकोटि होते. बाजीराव मरण पावल्यावर बाबूजी नाईकास पेशवाई व्यावी अशी रघुजी भोसल्यानें शाहूच्या दरबारीं बरीच खटपट केली, परंतु ती सिद्धीस गेली नाही. तेव्हापासून नाईक व भोसला हे दोघे हि बाळाजीचा द्वेष विशेष करूं लागले.

५ आईसाहेब=ताराबाई. शाहू वारल्यानंतर हिचा नातू रामराजा सातारच्या गादीवर बसला. परंतु बाई मोठी खबरदार बायको असल्यामुळे स्वतः राज्यकारभार पहावा व पेशव्यांची सत्ता काढून टाकावी म्हणून तिनें बरीच ढवळाढवळ केली. ह्या गोष्टीस उद्देशून बरील लेख आहे.

केलें ते गंगातीरांनींच गेले असतील. तिकडील मुलकांचा बंदोबस्त करून पुढें जातील. आम्ही हरपनहली. समीप पावलों. श्रीरंगपट्टण, सौंदें, बिदनूर [हीं] स्थळें पैकियाचीं आहेत. एकाएकीं भलती गोष्ट आम्ही करीत नाहीं. कां कीं मागील पेंचपाच बहुत आहेत. मागील अर्थ पाहून जसजसा विचार करणें तसा करितों. आपले आशीरवादें करून सर्व शत्रु शमता पावोन जो लाभ होणें तो होईल. चिंता नाहीं. स्वामींनीं तिकडील वर्तमान निरंतर लिहीत जावें. यथार्थ वर्तमान व अति-विशेष अनहितकारी जें असेल तें जरूर ल्याहावें. व चिरंजीव दादासही ल्याहावें. सर्व स्वामींचे आशीरवादें नीटच होईल. आपणही तजविजीनें संभाळीत जावें. छ० १९ रविलावल हे विनंती.

पौ माघ वद्य १३ शुक्रवार शके १६७४ अंगिरानामसंवत्सरे.

ले. ११५ }
[३८१] }

{ श. १६७४ माघ शु. ३
{ ता. ६-२-१७५३

श्री

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि.

आशीर्वाद उपरि. कित्येक बोलणें आहे. त्यास तुम्हीं भोजन करून लौकर येणें. रा छ २ रविलाखर. राजश्री रामाजी अनंत यांसि आधीं पुढें पाठवून देणें. मागाहून तुम्हीं बहुत लौकरीच येणें. जाणीजे. छै मजकूर. लेखनसीमा.

ले. ११६ }
[२८] }

{ श. १६७४ फाल्गुन व. ८
{ ता. २७-३-१७५३

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशी—

विद्यार्थी रघुनाथ बाजीराव नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असलें पाहिजे. विशेष. स्वामींनीं आशीर्वाद पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट जाहलें. लिहिला अर्थ सर्व कळला. तीर्थस्वरूप राजश्री नानासाहेबीं पत्रें आपणाकडे रवाना केलीं तें पण अजुरदार कासिदा हरी आम्हांकडे पाठविलीं तें पावोन लेखन अर्थ कळला. ह्याचीं प्रत्योतरें लेहून पाठविलीं आहेत. तीर्थरूपांकडे रवाना करावी. आपल्याकडील वर्तमान वरचेवर लिहीत जावें. छ २१ जमादिलावल. बाबुजी : नाइकांढील वर्तमान लिहिलें तें कळलें. सर्वदा वर्तमान लिहीत जावें. येथील वर्तमान तर अहमदाबाद झुजत आहे. आपल्या आशीर्वादे लौकरच येईल. हे विनंती. काशिदास काहीं दिलें नाहीं हे विनंती.

पौ छ १३ जमादिलाखर सन ११६२ चैत्र शु। १५ मंगळवार.

१ हें सर्व पत्र नानासाहेब पेशव्यांचे हातचें आहे.

ले. ११७ }
[३४०] }

{श. १६७५ चैत्र व. १०
{ता. २८-४-१७५३

॥ श्री ॥ पै. छ २५ जमादिलाखर प्रहर दिवस.

राजश्री रामाजीपंत भाऊ गोसावी यांसि

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी शिंदे दंडवत विनंती उपरि येथील स्वकीय कुशल जाणोन कुशल लेखन करणें. विशेष. राजश्री कुसाजी शिंदे* शिलेदार हुजुरात यांचे भाऊ गुणाजी शिंदे* व राजश्री वणगोजी निंबाळकर व आनंदराव निंबाळकर शिलेदार निहा तुकोजी शिंदे व बंदुभाई व मोहर्दान ऐसे समागमें आले आहेत. यांचे हिशेब करून यावे लागतात. तर सदर असाम्यांचे हिशेब दफ्तरचे लेहून पाठवावे म्हणजे समजावीस करून वाटे लावून देऊं. आम्ही आजच दोन प्रहरां श्रीगोंदेंयास आलों. कळलें पाहिजे. छ २३ जमादिलाखर बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

श्री.

ज्योतिचिरणी तत्पर
राणजी सुत जयाजी
शिंदे निरंतर

मोर्तब
सूद

ले. ११८ }
[८९] }

{श. १६७५ आश्विन शु. १०
{ता. ६-१०-१७५३

॥ श्री राम ॥

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान गोसावी यांसि—

छ सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्ने॥ येशवंतराऊ दाभाडे सेनापति दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लेखन करीत असलें पाहिजे. विशेष खासगत कोठीचे बैल सर २०० दोनशे येसाजी गव्हाणा याचे स्वाधीन करून सातारा मिरज प्रांतें पाठविले आहेत. ये विशीं गोसावी यांनी आपल्याकडील कमावीसदारास पत्रें देऊन सरसाल कोठीस हाशिलाचा उपसर्ग न होता आमदरफ्त सुरळीत चाले ते गोष्टी केली पाहिजे जाणिजे. रा॥ छ ८ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें छत्रपति येशवंतराव दाभाडे सेनापति. लोभ असों दीजे हे विनंती. x

श्री

श्री राजाशाहू स्वामी
छत्रपति येशवंतराव दाभाडे
सेनापति.

*

* कुसाजी व गुणाजी यांचीं नांवें साधीच्या बखरीत आली आहेत.

x यशवंतराव दाभाडे तारीख १८-५-१७५४ रोजीं निवर्तला त्यापूर्वीचें पत्र.

ले. ११९ }
[२७] }

{ श. १६७५ फाल्गुन वा १२
ता ३-६-१७५४ }

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीः—

विद्यार्थी रघुनाथ बाजीराव नमस्कार. विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित गेलें पाहिजे. विशेष. कलमें येणेंप्रो—

कैलासवासी राव यांनीं कैलासवासी तीर्थरूप नाना दीक्षित यांस प्रांत मथुरा सुटल्यावर दाहा गांव देऊं केले आहेतX ते हल्लीं देवाचे ह्याणोन तुम्ही विदित केलें. ऐशास तीर्थरूपांनीं थोरले दीक्षितांस लेहून दिल्लें आहे त्याप्रो प्रां मथुरा हस्तगत जाल्यावर दाहा गांव नेमून देऊं.

प्रां गुजराथ आपणाकडे जाली आहे. थोरले दीक्षितांचे दैवत श्रीकृष्ण द्वारका क्षेत्र आपणाकडे जालें आहे. तेथें शंभर ब्राह्मण भोजन नित्य घालावें ऐसें चित्तांत आहे. त्याचे खर्चास त्या प्रांतीं गांव नेमून यावें ह्याणोन तुम्हीं विदित केलें. ऐशास आह्मीं पुणेंयास आल्यावर पांच हाजारांचें गांव वसुली सरकारांतून नेमून देऊं.

येणेंप्रमाणें दोन कलमें करार केलीं असत. सदरहू प्रां होतील. रा छ २५ जमादि-लावल सुा अर्बा खमसेन मया व अल्लफ. बहुत काय लिहिणें, हे विनंती.

ले. १२० }
[१५] }

{ श. १६७६ ज्येष्ठ शु. १३
ता ३-६-१७५४ }

श्री

वेा राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीः—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराऊ प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असावें. विशेष. आह्मीं करनाटक कचेध्वरीहून ज्येष्ठ शुद्ध १३ पुणि-यास आलों. आपण श्रोहून कधीं आला तें वर्तमान लिहिलें नाहीं. चिरंजीव राजश्री दादाकडील शहरीं व आपली बातमी काय आली असेल ती व सलाबतजंग कोठें आहेत, कोणीकडे जाणार व दिल्लीकडील वर्तमान, येणेंप्रमाणें सविस्तर लिहून पाठवावीं. कृपा-पत्र न आलें असें नसावें हे विनंती.

पौ ज्येष्ठ वद्य ७ बुधवार शके १६७६.

ले. १२१ }
[३७] }

{ श. १६७६ श्रावण शु॥ ११
ता ३०-७-१७५४ }

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेवबावा दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं सेवक रघोजी भोंसले

X मागें पृ. ४८ वर ले. २५ पहा.

सेनासाहेबसुभा दंडवत विनंती उपरी येथील कुशल तागाईत श्रावण शुद्ध ११ पर्यंत स्वामीचे आशीर्वाद करून यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं राजश्री रामचंद्र बल्लाळ यांजबराबारे आशीर्वादपत्र व प्रसादवस्त्र पाठविलें तें मस्तकीं बंदून सनाथ जालों. याचप्रकारें निरंतर आशीर्वादपत्रां संतोषवित जावें. यानंतर स्वामीचे सेवेशीं वस्त्रें पाठविलीं आहेत. बि॥

चांदणी तिवट पैठणी.

चांदणी पैठणी सक [ला ?]

येकूण सननें दोन व ब्राह्मण संतर्पणाकरितां दुबत्या म्हशी उत्तम ४ चार पाठविल्या आहेत. प्रविष्ट होतील. विदित व्हावें याजकरितां विनंती लिहिली असे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. १२२ }
[३२] }

{ श. १६७६ श्रावण शु. १३
{ ता. १-८-१७५४

श्री

पै० भाद्रपद शु० १३ शुक्रवार शके १६७६.

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री दीक्षित बाबा स्वामीचे सेवेशीं

विद्यार्थी गणेश कृष्ण सां नमस्कार. विनंती येथील कुशल ता श्रावण शुद्ध त्रयो-दशी मुक्काम दिल्ली. स्वामींच्या आशीर्वादे सुखरूप असो विशेष स्वामींनीं पत्र पाठविलें तें पावून बहुत संतोष जाहला. लिहिला मजकूर सविस्तर कळला. याच प्रकारें सदैव पत्र [पाठवून] सांभाळ केला पाहिजे. आपण श्रीमंतास पत्रें पाठविलीं तीं प्रविष्ट करून जाव घेऊन पाा आहेत. दिल्लीचा पैका वसूल होत आहे. आठ दिवस तेथें राहणें होईल. तदनंतर जिकडे जाणें ते जातील. Xसर्वभौम नवे जुने जाहले, हें सर्व वर्तमान आपणांस कळलेंच असेल. कसवे सातारियाचे ताकीद-पत्रांविशीं लिहिलें तें कळलें. वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री बाळकृष्ण दीक्षित येथें आले आहेत. श्रीमंतांची भेट जाहली. वरकड मंडळींची भेट जाहली. त्यांनीं आणखी कितीएक मजकुराच्या यादी लिहिल्या आहेत, त्यांस हें कलम लािा आहे. आपले आज्ञेप्रमाणें श्रीमंतांस विनंती व राजश्री मल्हारबाबा, राजश्री गंगोबा तात्या यांस सांगोन जें होईल तें करून घेऊन सेवेशीं लिहून पाठऊं छ १० रमजांनीं जयार्जी शिंदे मारवाडांत गेले. सरकारची फौज चार हजार बराबर दिली. तेही मारवाडची कार्यसिद्धी करतील. बहुत काय लिहिणें? कृपा केली पाहिजे हे विनंती.

१ रघोजी १४-२-१७५५ हा मरण पावला, त्यापूर्वीचें हें पत्र. २ श. १६७६ आषाढ शुद्ध १३ (२-७-१७५४).

Xसर्वभौम-दिल्लीचे बादशहा

ले. १२३ }
[३६०]

{श. १६७६ भाद्रपद शु. १
{ता १९-८-१७५४

श्री

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ रघुनाथ बाजीराव आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहिजे. विशेष. सुरजमल जाट याजकडील मामलतीचा रुपया पहिले हपतियाचा येणें त्याजपैकीं रुपराम कटारा याणें येथें कांहीं वसूल दिला. बाकी बहुत राहिली आहे. त्याचा तगादा करितों. त्यास जयापाकडे कांहीं रुपया आपण वसूल दिला आहे, ऐसें रुपराम सांगतो. त्यास तुम्हीं जाटाचे मामलतीपैकीं रुपया काय वसूल घेतला आहे हें लेहून पाठवणें. जाणिजे छ २९ सवाल बहुत काय *लिहिणें

लेखन

सीमा

ले. १२४ }
[३९८]

{श. १६७६ भाद्रपद शु. २
{ता २०-८-१७५४

श्री

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

उपरि तुम्हीं पत्रें कृष्णगड फत्ते करून पाठविलीं ती पावोन सविस्तर अर्थ कळला. त्याजउपरि तुम्हीं कोठें गेला, काय करितां, बिजेसिंगापाशीं जमियत काय आहे, पुढें जुंजा-वयाचा प्रकार कैसा, सफेजंगी बाहेर निघोन करणार किंवा मेढेत्यांत राहोन जुंजणार, हा अर्थ तपशिलें लिहिणें. जाणिजे छ १ जिलकाद बहुत काय लिहिणें. लेखनसीमा.

ले. १२५ }
[३७६]

{श. १६७६ भाद्रपद वद्य २
{ता ३-९-१७५४

श्री

पुरवणी राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

आशीर्वाद उपरि चिरंजीव राजश्री दादाजवळून तुम्हीं निरोप घेऊन मारवाडप्रांतीं गेला. या वर्तमानाचीं पत्रें मात्र तुमचीं आलीं. त्या आलीकडे पुढें कोठ पावेतो गेलां, तिकडील मेढतेवाले वगैरे रजपूत यऊन तुम्हांस सामील किती जहाले, बिजेसिंगाजवळ फौज

*येथें बाजूवर बाळाजी बाजीराव यांचा शिक्षा आहे.

१ मारवाडांत. २ मेढतें मारवाडांत जोधपुराजवळ. येथें मारवाडी रजपूत व मराठे यांचीं युद्धे पुनः पुनः झालीं आहेत.

तोफखाना किती जमा जहाला, वरकड राजे रजपूत बहुत व चांगले कोणीकडे सामील जहाले व होणार, फौज दोहोंकडील किती आहे, दाणावैरण कशी मिळते, पर्जन्य कसा आहे, त्या प्रांतांत फौजेस मजलीने पाणी मिळत नाही, सांप्रत पर्जन्यवृष्टि करून तों ओढे तळीं जहालीं असतील, हा सर्व विस्तारें अर्थ निरंतर लिहीत जाणें. मोठा मनसबा, मारवाडी रजपूत अद्याप गर्विष्ठ, इकडील फौजांच्या गांठी सावकाश पडून संग्रामी श्रमप्रस्त न जहाले. त्यांसि प्रसंग एकाएकीं तुम्हांवर प्राप्त जहाला आहे. त्यास तजविजीनें दमवून, युक्तीनें समय पाहून जरब देऊन स्वकार्यसिद्धी करावी. श्रीकृपेनें सरदारी व शिपायगिरी व दाब उपाय जाणणें सर्व गुण तुम्हांस आहेत. तदनुरूप साध्य असाध्य विचार करून कार्य करणें. जर जोधपूर निम्मे राज्य घावेंसें विचार जहालिया उत्तम आहे. दादून अगदीं ध्यावयासाठीं कल-हृद्धि न करावी. हा थोरांचा संप्रदाय आहे. जर युद्धावांचून साम न होयसेंच असलिया सावधतेनें आपले रीतीनें त्यास आयास आणून नम्र करून कार्य संपादावें. सत्वर कार्यसिद्धीचे वर्तमानाचें पत्र पाठवणें व विलंबावर पडलें तरी निरंतर सविस्तर अर्थ लिहीत जाणें. ॥ छ १५ जिलकाद. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद. लेखनसीमा.

ले. १२६ }
[३५७]

{ श. १६७६ भाद्र. व. २
{ ता ३-९-१७५४

श्री

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तो बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहिणें विशेष. सांप्रत पंधरा दिवस पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही. ऐसें निरंतर सविस्तर कुशलार्थ लिहीत जाणे. येथील अर्थ तरी फौजेची तयारी होत आहे. विजयादशमी नंतर स्वारी*साठीं बाहेर निघणें होईल. जिकडे कार्य विशेष दिसेल तिकडे श्रीकृपेनें जाणें होईल. जाणिजे. छ १५ जिलकाद बहुत काय लिहिणें लेखनसीमा. पो. छ २५ जिल्हेज मुा नागोरा.

ले. १२७ }
[३८०]

{ श. १६७६ भाद्र. व. २
{ ता ३-९-१७५४

श्री

पुखणी राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांसि

आशीर्वाद उपरि. गुदस्तां तुम्ही निरोप घेऊन गेलां तेव्हां कर्ज वारावयाचा निश्चय होता. तुम्ही ऐवज दिल्या. तो कर्जदारांस दिल्या. परंतु बाकी कर्ज बहुत होतें. जाटाचा मनसबा मारी पडून शेवटीं पैका न मिळाला. दिल्लींत मातबर ऐवज मिळावा ऐसें असतां घराऊ पेचापाचामुळे तेंही नीट न जहाले, मनांत होतें कीं, हिंदुस्थानातून एकदांच चाळीस

* येथें बाजूवर बाळाजीबाजीरावांचा शिक्षा आहे.

पन्नास लक्ष रुपये यावे. येतांच कर्ज वारावें. परंतु तो अर्थ न घडला. तुम्हीही अंगीकृत प्रतिज्ञांत पक्षासाठीं चिरंजीवांजवळून गेलां. या उपर सत्वर मातबर ऐवज कर्ज वारेसा बहुधा सत्वर तुमचें महत् कार्यसिद्धि जहालियावांचून येणार नाहीसैं पूर्ण मानून रसदाचे ऐवजापैकी निम्मे कर्जदारांस द्यावा, व सर्व मुत्सदी सरदार, महालकरी, आत, सेवक, लहान मोठे यांजवर पंचवीस लक्षांची बेरीज करून सर्वांस सांगितलें. सर्वांनीं उच्छाहें खावदास अवश्यक कार्य व हे दौलत कर्जरीगानें निरंतर ग्रस्त, येवढा क्षय रोगा समान कर्जरीगं दूर जहालिया अतिउत्तमसेच सर्वांनीं मानून जे ज्यास बेरीज सांगितली ते सर्वांनीं कबूल केली. हिंदुस्थानांत जे मातबर आहेत त्यांची याद बेरीज चिरंजीवांस लिहून पाठविली आहे. जे सेवक स्वामींचे हितानें आपलें हितसैं मानीत असतील ते तो संतोषें कबूल करून ऐवज कर्जदारांचे वरातेप्रमाणें प्रविष्ट करतील. एक दोन कोणी या कार्यावर मन न घालीत तर त्याचा काय मजकूर आहे ? बहुतांनीं अवलंबिलें स्वकार्य सहजांत सिद्धीस जाऊन न करी तोच मात्र दोषस्थान होईल. तुम्ही कर्ज वारावयास रुपये दिल्ले. सर्वांचे अगोदर. यास्तव हल्लीं कांहीं तुम्हावर बेरीज चिरंजीवांस लिहून पाठविली नाही. तूर्त हेच इच्छा आहे कीं, तुम्ही सत्वर यश संपादावें. तुम्हांस यश ये समयीं आल्यांत सर्व दौलतेस यश. जेथें यश तेथें इन्न्यास काय बाण ? सविस्तर अर्थ तुम्हांस कळावा यास्तव लिहिला असे. एतदर्थीं जें कांहीं उपयोगी दिसेल तें करावें. विस्तार काय लिहिणें. छ १५ जिलकाद हे आशीर्वाद. लेखन सीमा.

ले. १२८ }
[३९९] }

{ श. १६७६ भाद्र. व. ३
{ ता. ४-९-१७५४

श्री

पुा राजश्री जयार्जा शिंदे गोसावी यांसि

उपरि काशीद तीन जोडी पत्रें देऊन तुम्हांकडे पाठविले असत तर तुम्हां तिकडील मनसुबियाचा अर्थ आठां रोजांच्या अंतर्तें एक एक जोडी काशीद सरकारच्या व आपल्या पाठवीत जाणें. जाणिजे. छ १६ जिलकाद. लेखनसीमा.

ले. १२९ }
[३७०] }

{ श. १६७६ भाद्रपद व. ४
{ ता. ५-९-१७५४

श्री

राजश्री जयार्जा शिंदे गोसावी यांसि.

अखंडीत लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ सदाशिव चिमणाजी आशीर्वाद उपरि

१. प्रतिज्ञात पक्ष रामसिंग मारवाडी याचा पक्ष. कुंभेरीस मराठ्यांनीं वेढा दिला होता तेथून जयापा निघून मारवाडची मसलत साधण्यास गेले. भाऊसाहेबांची बखर पृ. ११ पहा.

२. कर्जाची वर्गणी या मंडळीवर घातली.

३. चिरंजीव दादा.

येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणे. विशेष. पत्र सांप्रत आप-
णाकडून येऊन वर्तमान अवगत होत नाही. तर निरंतर पत्रे कुशलार्थ लेखन लेखन सीमा
करीत जावें. वरकड अर्थ तीर्थरूपांचे पत्रावरून सविस्तर अवगत होईल.
जाणिजे. छ १७ जिलकाद बहुत काय लिहिणें.

ले. १३० }
[३१] }

{ श. १६७६ कार्तिक व. २
{ ता. २-११-१७५४

त्री

पौ मार्गशीर्ष शुद्ध १० रविवार शके १९७६

तीर्थस्वरूप राजश्री दादा स्वामी वडिलांचे सेवेशीं

अपत्य बाळकृष्ण दीक्षित साष्टांग नमस्कार विनंती येथील क्षेम ताा कार्तिक वद्य ३
गुरुवार जाणून स्वकीय कुशल लेखन करावयासि आज्ञा केली पाहिजे. विशेष. काशीतून
स्वार होऊन श्रीमंत राजश्री रघुनाथपंत दादांचे भेटीस गेलों. वडिलांचे आशीर्वादे सर्वांशीं
ओळख भेटी जाहाल्या. चाळीस दिवस दिलीत होतों. श्रीमंतांनीं बहुत स्नेह कृपा केली.
कांहीं मेळवावें म्हणून गेलों नाही. उगेंच जावेसें चित्तांत आलें. दिल्ली शहर पहावें निमित्त
गेलों. आपले आशीरवादे सुखरूप घरास आश्वीन शुद्ध १४ सोमवारों आनंदरूप काशीत
पावलों. कळलें पाहिजे. विशेष. वडिलांनीं त्रिबक नार्क वगैरे यास कसबे + सातारियाच्या
पादशाही फर्मानाविशीं लिहिलें होतें. त्यास वजिराचे अर्जावरी दस्तक करून घेतलें. त्यास
वडिलांनीं जमीनजुमला किती, तनखा काय, परगणा कोण, तें पत्र लिहून दिल्लीस रवाना
करावें. व आम्हांस पालखी रो रघुनाथपंत दादांनीं व मोत्याचा चौकडा एक दिल्या व
तीन हजार रुपयांचा गांव एक दिल्या व पादशाहाकडून पंधरा हजार रुपयांचे गांव काशी-
शिव भु दा न वली [?] चंद्रोतीचे आलीकडे नेमून घेतले. वडिलांचे अर्जावरी दस्तक
जाहाले. परवाने तयार एका मासा आलीकडे करून देतों म्हणून निश्चय रो रघुनाथपंत
दादांनीं व होळकर याणीं व वकिलांनीं सर्वांनीं मान्य केले आहे. या कामासाठीं सिद्धेश्वर
महाशब्दे येथें ठेविला आहे. कळलें पाहिजे. विशेष. हरिदास कृपाराम यांचें दुकान गडबडलें. परंतु
वडिलांचे आशीर्वादे ठरलें आहे. लोकांचे रुपये देतों. दोन दिवस गडबड आम्ही आलों तों
जाहाली. आतां आनंदरूप आहे. वडिलांच्या जागेची हुंडया हजारिया बदल रुपये साहा हजार
व हरिदास कृपाराम याजबद्दल रुपये चवतीस हजार लादण्या [लाहत्या ?] पाठविल्या आहेत.
रुपये घेऊन पावल्याचा जाब पाठविला पाहिजे व मनसारामानें हुंडी अठरा हजारांची वडि-
लांकडे पाठविली आहे. ते रुपये घेऊन अमानत ठेविले पाहिजेत, आणि त्यास पावल्याचा
जाब पाठविला पाहिजे. वरकड जें वर्तमान होईल तें मागाहून लेहून पाठवूं. परवाना आला
अ ल त म गा करून घेतले आहेत. त्यास तयार व्हावयासि एक वर्ष पाहिजे. बहुत त्वरेनें
जाहाला तरी या प्रोच सातारियाचा ही लाविला आहे. वडील म्हणतील कीं काशीजवळ

+ सातारें दौलताबादेजवळ.

घेतले गांव हे हस्तगत कसे होतील. तरि राजानें आधीं मान्य केले तेन्हां हें कार्य केले. हरिदास कृपारामास वीस हजार रुपयेपर्यंत लागले तरी देतो, चिंता नाही. तो सांभाळून घेईल. तों इतकियांत त्याचा ही ऐवज चहुंकडून येईल. कळलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें हे नमस्कार.

चिरंजीव गोविंद दीक्षित व रामचंद्र दीक्षितां प्रति : बाळकृष्ण दीक्षित [यांचे] अनेक आशीर्वाद. लोभ असों दीजे हे आशीर्वाद. चरण बापुजी महादेव सां नमस्कार.

राजश्री भिकाजीपंत स्वामीस सां नमस्कार. विनंती ज्यांचीं पत्रें त्यांस पावती करावीं.

ले. १३१ }
[३९३] }

{ श. १६७६ मार्ग. शु. १
{ ता. १५-११-१७५४

श्री

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री रामाजी अनंत गोसावी यांसि.

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार सुा खमस खमसैन मया व अलफ. विजेसिंगाचा पराजय केल्याचें तुमचें पत्र आलें. त्या अलीकडे तुमचें पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं तरि सविस्तर लेहून पाठविणें. विजेसिंग आदिकरून मारवाडच्या रजपुतांची तरवार महसूर. फार करून तिकडील मर्द मनुष्य समशेरचें काम पडल्यास कोणेविशी चुकतील हें होणेंच नाहीं. असें असतां राजे रामसिंग यांची स्थापना करून विजेसिंगाचा पराजय करावाच करावा, येतद्विषयांचा उद्योग राजश्री जयापांनीं करून गेले. मोठा अवघड मनसुबा होता. तथापि त्यांचे सुकृतयोगें व धन्याचे कृपेनें त्यांनीं यश संपादिलें. येणेंकरून अतिशयेशीं आनंद झाला. जे धन्याशीं परम एकनिष्ठेनें वर्ततात, धन्या × × × विना दुसरे दैवत नाहीं ऐसें समजतात, त्यास ऐशींच महत् यशें येतात. मूळ सेवकलोकांस निष्ठाच कारण आहे. त्यांची फळे हीं आहेत. प्रस्तुत सर्व प्रकारें भरोसा जयापाचाच असे. फार करून रामसिंगाजींचे कार्य अभिमानपुरस्कर आपांनीं करून दिलेंच. अतःपर त्याच मनसुबियांचे भरी भरोन गुंतावें ऐसा अर्थ नाही. चार रजपूत मातवराशीं व रामसिंगाशीं गांठ घालून देऊन आपण मोकळें व्हावें, केवळ विजेसिंगाची जड उखडून टाकीन म्हटलें तर हा दीर्घ प्रयत्न, त्यास फार दिवस पाहिजेत. व आपां कडे मनसुबे फार. मनसूर अल्लीखान वारले तो मनसुबा मोठाच आहे, व फौज चिरंजिवापाशीं थोडी. फौजेविशीं सर्व इमारत जयापांवरच आहे, हे एक-उद्योगी नव्हते, अनेक उद्योग यांस चिरंजिवांसमीप राहून करणें लागतात. यास्तव यांणीं त्या कामाचा उलगडा करावा पूर्वील बख्तसिंग व राजे अभेसिंग यांची वांटणी आहे, त्याचप्रमाणें बख्तसिंगाचा वांटा विजेसिंगास द्यावा. अभेसिंगाचा वांटा रामसिंगास द्यावा. त्याचा त्याचा एक विचार परस्पर करून देऊन विजेसिंगापासून आपलें स्वकार्य होईल तें करून घ्यावें व रामसिंगापासून जें कार्य कराराप्रमाणें करून घेणें तें मोकळें व्हावें. गोहदकर राणा ग्वालेरीस आपले ताळकियांत बळावला आहे, त्याचें पारपत्य जरूर करावें. शत्रु लहान

आहेसा न म्हणावा × × × वी आणि अविलंबे जाऊन चिरंजिवांस सामील होऊन उमदे मनसुबियांचा साहास करावा (हें) युक्त आहे. येथिशीं तुम्ही आपांस सांगणें तें सांगोन चिरंजिवांकडे जावयाची त्वरा करणें. वरकड वृत्त आपांस लिहिलें असे त्याजरून कलेल. तिकडील कार्य उरकून सत्वर ज्या कार्यास चिरंजीव जातील तिकडे यावें. छ २९ मोहरम बहुत काय लिहिणें लेखनसीमा.

ले. १३२ }
[३३८] }

{ श. १६७६ पौष
{ इ. १७५५ जानेवारी

॥ श्रीमोरया ॥.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामाजीपंत भाऊ स्वामींचे सेवेशीं

सेवक गंगाधर येथेवंत सां नमस्कार विनंती उपर येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असावें. विशेष. बहुत दिवस आपणाकडून पत्र येऊन वृत्तांत कळूं येत नाहीं तर निरंतर पत्र पाठवून संतोषवृद्धि करावी. या नंतरें गंगास्नानास श्रीमंतांसुद्धां आम्ही आलों. रोहिल्यांची सामलत झाली. वसूल आला. त्याची वाटणी होऊन राजश्री आपा साहेबांचे वाटणीचा ऐवज श्रीमंतांस विनंती करून आपल्याकडे घेऊन दिल्लीहून हुंडी बाळाजी साम. राज यांजवर करून पाठविली आहे. प्रविष्ट जालियाचें उत्तर पाठवावें. वरकड वृत्त प्रस्तुत यमुना-तीरास येऊन मुक्काम ग्वालेरीच्या कामाकरितां आहे. सत्वरच श्रीमंतांचें कूच करोन तिकडे येत असों. राजश्री सुभेदार सामरच्या सुमारें आले आहेत. कागदपत्र येत जात असतील. आपण प्रसंगीं आहेत उत्तम तें करतील. आम्ही सत्वरच राजश्री सुभेदारांपाशीं येत असों. लोभाची वृद्धि करावी हे विनंती.

ले. १३३ }
[१६] }

{ श १६७६ फाल्गुन व. १
{ ता २७-२-१७७५

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं--

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल लिहीत गेलें पाहिजे. विशेष आपल्या भेटास बहुत दिवस जाले. भेटाची इच्छा आहे. आम्ही टोंक्याचे रोहोचें येतों. आपणही तेथें आलें पाहिजे. येते समयी सैद लष्करखान याचे दिवाण राजश्री मल्हारपंत यासही समागमें घेऊन आलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती

पौ फाल्गुन वद्य १ गुरुवार शके १६७६ भावनाम

ले. १३४ }
[१३४]

{ श १६७७ वैशाख शुं. ३.
ता १४-४-१७५५

॥ श्री ॥

राजश्री मुरारराव घोरपडे वजारतमाव गोसावी यांशी—

छ सकळ गुणाळंकरण अखांडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तोम महादाजी अंबाजी आशीर्वाद विनंति उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय लिहीत असले पाहिजे. विशेष, पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट होऊन संतोष जाहला. स्नेहाचा अर्थ लिहिला व राजश्री पंतप्रधान यांनीं आम्हांस बंधु म्हणविलें आहे ते गोष्ट लोकोत्तरांत उत्तम दिसे तें करावयास आपण साभिमानां आहोंत, म्हणोन कितेंक लिहिलें व राजश्री नागोपंत यांनीं निवेदन केलें, त्याजवरून कळलें. ऐशास, आपला व राजश्री पंतप्रधान यांचा स्नेह आजी कालचा नाहीं. पूर्वापार चालत आला तो अभिवृद्धीस पावावा. सर्व प्रकारें श्रीमंतांचा तुम्ही लोभ संपादून उमदे महत्कार्यास उपयोगी व्हावें हेंच आम्ही इच्छितो. राजश्री श्रीनिवासराव यांस बोलाविलें असे. तेही एका दो रोजांत येताल, त्याजशीं बोलोन आपणाकडे पाठऊन देऊन. वरकड अर्थ राजश्री नागोपंत याजशीं बोललों आहों हे लिहिताल त्याजवरून कळेल. राजश्री नरासिंगराव एक प्रकारचे मनुष्य यांस निरोप देऊन पाठविलें म्हणोन; तर आपण श्रीमंतांचे बंधु म्हणवितात. श्रीमंत उमदे अमीरांची तोर व रीत मात राखतात अनेक देशांतरीचे वकील सहवाशीं राहून घेतात. तोच प्रकार आपणाजवळ असावा व आपण इच्छा धरतात त्यास मुख्यत्वे होंच कारणे आहेत. प्रस्तुत राजश्री गोविंदराव शामराव यांस पाठविले असत. हे सर्वही सांगतील त्याजवरून कळेल. यांस आपणाजवळ राहूं द्यावें. सा छ १ रजव बहुत काय लिहिणें. लोभ असो दीजे हे विनंती^१.

ले. १३५ }
[३४३]

{ श. १६७७ वैशाख व अ. ज्येष्ठ
मे १७५५

॥ श्री ॥

राजश्री जयाजी शिंदे गोसावी यांस

छ अखांडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोम सखाराम भगवंत आशीर्वाद विनंती उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय लिहीत असलें पाहिजे. विशेष, आपण पत्र पाठविलें प्रविष्ट जालें. लिहिलें वृत्त अवगत जालें. अशास सांप्रत आपण कोठें आहेत ? ×बिजेसिंगाचा इरादा काय आहे ? आपण मनसबा कैसा योजिला जाहें ? हें वृत्त सविस्तर लिहिलें पाहिजे. येथील वृत्त श्रीमंतीं लिहिलें आहे त्याजवरून कळेल. ऽसारांश केवळ कुंभेरीप्रमाणें न

१ हा संताजीचा नातू. गुती हें त्याचें संस्थान.

+ सखारामबापू बोकील. × जोधपुरकर, ज्यानें जयापास मारेकरी घालून पुढें मारिलें.

ऽ येथपासून खुद्द खाशाचे हातचा भजकूर.

शुंतावे. बहुतां दिवसांचें काम विचारें विचारें दमवून करावें उतावळीनें लोक जाया होऊन काय सुधें होणार नाही. अह्मास सुचलें तें लिहिलें. तेथील प्रसंगानुरूप आपण जें करणें तें करीतच असतील. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दिजे हे विनंती.

ले. १३६ }
[१७ [}

{ श. १६७७ ज्येष्ठ शु. १४
{ ता २३।६।१७५५

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत गेलें पाहिजे. विशेष, जीवनराव केशव या समागमें खानांनीं सांगून पाठविलें आहे. मुसा बुस्सी आदिकरून सर्वही येथील अमीर आमची आरजों करतात. कारभार करावा ह्याणोन इच्छितात. एक आपली मर्जी असल्या हें कार्य करूं. त्यास हैदरजंग व मुस्सा बुस्सी यांस पत्रें पाठवावीं कीं, खानास वकील किंवा कारभार सांगावा. ऐशास जीवनराव, परशराम महादेव यांचे निसवतीचे शहाजवानखानाशीं केवळ ममतेंत. त्यांशीं खान या गोष्टी कशा बोलतील हा संदेह प्राप्त जहाला. यास्तव आपणास लिहिलें असे. तरि खानाशीं हा मजकूर तजविजीनें करून या गोष्टीचा शोध बारकाईनें घ्यावा, व लेहून पाठवावे. तेणेंप्रमाणें येथें करणें तें केली जाईल. तहकीक मसलत अर्थ जरूर लिहून पाठवावे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती X

पौ ज्येष्ठ शुद्ध १५ सोमवार शके १६७७.

ले. १३७ }
[३] }

{ श. १६७७ आषा. व. ४
{ ता २७-७-१७५५

श्री

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंति येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहीत असलें पाहिजे. विशेष, आपण टोंक्याचे मुक्कामी श्रावण मासाचे उत्साहास पुण्यास निश्चयें येतां म्हणोन मान्य केलेंच आहे. त्यास सांप्रत उत्साहाचा प्रसंग आहे. तरि स्वामींनीं स्वार होऊन आलें पाहिजे. अगत्य श्रावणचे उत्साहास यावें. हे विनंति पौ आषाढ वद्य ४ रविवार शके १६७७ युवनाम संवत्सरे.

ले. १३८ }
[३८२] }

} श. १६७७ आषाढ व. ८
} ता ३१-७-१७५५

श्री

राजश्री जयापा गोसावी यांसि.

आशीर्वाद उपरि. तुम्ही सविस्तर वृत्त राजश्री अंताजी माणकेश्वर यां समागमें सांगून पाठविल्या प्रमाणें सर्व एकनिष्ठेचा व आपले बंदोबस्ताचा अर्थ विदित केला तेणेंकरून बहुत संतोष जहाला. सर्वाविशीं भरंवसा तुमचा आहे. हर प्रकारें मल्हारबास आपले मायेंत राखून तिकडील तहरह करून मोकळें होणें. पूर्वीं सविस्तर लिहून पाठविलें आहेच. दुसरा जहालियावर सविस्तर अर्थ लिहिला जाईल. तुमचे विशीं येथें तिळमात्र दुसरा अर्थ नाही. सर्व प्रकारें समाधान असों देणें. छ २१ सवाल. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

ले. १३९ }
[३५२] }

{ श. १६७७ श्रावण व. ८
{ ता ३०-८-१७५५

श्री

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य राजश्री रामाजी अनंत गोसावी यांसि

सेवक बाळाजी बाजाराव प्रधान नमस्कार उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहीत जाणें विशेष. तुम्ही पत्र छ १५ सवालचें पाठविलें तें छ १७ जिलकादीं पावलें. राजश्री जयाजी शिंदे यांस दगा होऊन निधन पावल्याचा मजकूर लिहिला तो कळोन बहुत श्रम जाले. ईश्वर मोठी अनुचित गोष्ट केली. ईश्वरी तंत्रास उपाय नाही. जयापासारखा उमदा सरदार या दग्यांनीं मृत्यु पावावा ऐसें नव्हतें. होणारेस उपाय नाही. असो. दत्ताजी शिंदे मर्द खबरदार आहेत. तुम्हीं व सर्व सरदार शाबूत आहां. दत्तबाचें समाधान करून जयापांनीं उपस्थित मनसुबा केला तो सिद्धीस पावून शत्रूचें पारपत्य होय, तद्द रह उत्तम. प्रकारें होय, तें करणें. वरकड वृत्त दत्तबाच्या पत्रां लिहिलें असे. त्यांजवरून कळेल. दत्तबाचा स्वभाव शिपायगिरीचा आहे, यास्तव रागें करून असमयीं अस्थानीं निकडीस प्रवर्ततील. त्यास समजावून गोड बोलूनच सांगत जाणें. आपा असतां बोलत होते त्याचप्रमाणें जहालें तर तद्द करणे. परंतु ते सांप्रत चढी लागले असतील यास्तव हर तजविजेनें संभाळून राहणें. दोन चार मिळून पंचवीस चाळीस हजार जमा होऊन आले तर गनीमी तऱ्हेनें तीन महिने संभाळणें. फौजा तिकडे आल्यावर श्रीकृपेनें उत्तमच होईल. छ २१ जिलकाद. तीळमात्र उदास नसतां सेवा करणें. बहुत काय लिहिणें.

÷ येथून खुद्द बाळाजी बाजारावाचें हस्ताक्षर.

ले. १४० }
[१८] }

{ श. १६७७ श्रावण व. १०
ता. १-९-१७५५ }

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामींचे सेवेशी—

विद्यार्थी बालाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत गेलें पाहिजे. विशेष सैद लष्करखान यांचे मजकुराचीं पत्रें नबाब सलाबतजंग मुस्सा बुस्सा व शाहानवाजखान यांस पाठविलीं होती. त्यांचीं उत्तरें आलीं त्याच्या नकला पाठविल्या आहेत. त्या पाहान्या व खानास ही दाखवाव्या. उत्तर कोणे प्रकारें पाठवावें हें पुसून लिहून पाठवावें, व खानास पत्र लिहिलें आहे, तें प्रविष्ट करावें. खानाचे साहित्याविशीं मुस्सा बुस्सीस पत्रें पाठवावीं. तेथें सर्व यास अनकूल आहेत म्हणोन लिहिलें; ऐशियास खानाविशीं मनापासून अंतस्थ सर्व प्रकारें साहित्यपत्रें व बोलणें होत आहे; परंतु सांप्रत पत्रें आलीं तीं पाठविलीं. पुढें ज्या प्रकारें तुम्हीं तजवीज योजून त्याहाल त्या प्रकारें लिहून पाठऊं. चित्त शुद्ध सत्य भाषण तेथें या-विशीं दिसतें. परशरामपंतही नीट नाहीत म्हणोन लिहिलें तेंही यथार्थच आहे. परंतु सांप्रत परशराम महादेव हीं हुजूर येत आहेत. सांप्रतचा फिरंगीयाचा भाव खराखुरा कसा खानाविशीं आहे ? तें सर्व शोध करून लिहावें. Xपौ श्रावण वद्य १० शके १६७७ युवनाम संवत्सरे

ले. १४१ }
[३५१] }

{ शके १६७७ भाद्रपद शु. १३
ता. १८-९-१७५५ }

श्री

पु॥ राजश्री दत्ताजी शिंदे गोसावी यांसि.

आशीर्वाद उपरि. बिजेसिंगास उत्तम प्रकारें तंग केलें आहे. वरकड कोणाच्यानें काहीं त्याची कुमक करवत नाही, स्वामींनीं त्याचे वकिलास साफ सांगून निरोप द्यावा. कैलास-वासी आपांनीं जो अभिमान धरिला होता तो शेवटास नेलियांनें लौकिक व स्वामी कार्य सर्वांस जय म्हणोन लिहिलें. त्यास आपांनीं जे अवलंबिलें तें आम्हांस सर्व प्रकारें करणें; परंतु हा राजकार्य प्रसंग आहे. आपासही येथून बुद्धिवाद आपा असतां चार महिने पांच महिने मागे लिहीत गेलों. तीं पत्रें तुम्हीं पाहिलींच असतील. दूर पथ, दो वर्षांनीं हिंदुस्थानांतून फौज आली, एकाएकी येऊन तयार करतां उशीर लागतो. हे लोकांची येथील रीत तुम्हांस ठाऊकच आहे. हंगाम फौजसिद्ध ऐसा असता तर एक खावंद आज वीस हजार फौजेनिशीं तुम्हाजवळ प्रविष्ट झाला असतां. परंतु नाईलाज. गैर हंगाम व दूर पथ याजमुळें विलंब लागला. श्रीकृपेनें दिवा महिन्यांत पांच सहा हजार फौज येऊन पावेल. मागाहून खांसांही वीस हजार फौजेनिशीं येतच आहे. तुम्ही अवलंबिलें कार्य तें अगत्य आम्हांस करणें. परंतु

X खंड ३ ले. ४६२ येथें हेंच पत्र आहे.

१. खावंद=खांसा=धनी. पेशव्यांच्या घराण्यापैकीं कोणी तरी एक असा भाव.

होणारानुरूप आपांनीं हातेर बोढिलें. शिपायगिरीची रीत केली. सरदारगिरीचा प्रकार न केला. जेव्हां प्रथम भारथी लढाई मारली त्या उपरि नव्या दबावांत तूट सोसून सल्लूख हर प्रकारें, पुढील संकट दूरदेशीनें जाणून, करून मोकळे जहाले असते तर आज प्रयाग अंतर-वेद व आलीकडील खेचांचा मुलूक सोडविणें वगैरे कामें सर्व हीं सरकारकिफायतीचीं होऊन गेलीं असतीं. परंतु होणारास इलाज नाहीं. तुम्हीही आज पावेतो शिपायगिरी केली. आतां सरदारीची रीत धरून तजविजीनेंच कांहीं कामें करावीं. जरूर संकट पडेल तेथेंच नेटून *शिपायगिरी करावी. तुमचा अभिमान ईश्वरास आहे, व मजवर ईश्वरी कृपा आहे, तो तुमचे साहित्यास कधीं चुकणार नाहीं. तीं पिढ्यांचे एकनिष्ठ सेवक, कामाचे असतां, तुमचा अभिमान नसावा हें कधींही या घरांत घडणार नाहीं. सर्व प्रकारें समाधान चित्ताचें करून अष्टपैलूचे रीतीनें जसा जे समर्थी प्रसंग पहाल तसा मनसबा करीत जाणें. सत्वरच येथून फौजही येऊन पोचत आहे. बिजेसिंगाचा वकील पन्नास लक्ष द्यावे, रामसिंगास थोडीशी जागा पोटापुरती द्यावी, ऐसें बोलत होता. आम्हीं ते गोष्ट मान्य केलीच नव्हती. सांप्रत हा प्रसंग जहाला याजमुळें आम्ही साफच त्यास जाब दिला की, या उपर आम्हांस तह कर्ता अनकूल पडत नाहीं, तुम्हीं जाणें. ऐसें म्हणून निरोप दिल्या. तेथें ते आतां चढीं लागले असतील व मध्यस्थ मारले गेले, त्यामुळें मध्यस्तींतही कोणी शिरत नसेल. अद्याप त्यांनीं रामसिंगास पंधरा विसांची जागा दिली व तुमचा शिबंदीखर्च मसलतस्वर्च फिटोन दहा लाख जाजती दिले, तर घेऊन सल्लूख करून त्या संकटांतून सुटावें, हें राज्यभार अष्टपैलूपणास उचित आहे. तेथील प्रसंगानुरूप करणें. फौज तो तुमचे साहित्यास खाना करीत असों. छ ११ जिल्हेज बहुत काय लिहिणें. X

लेखन

सीमा ।

X दत्ताजीनें फौजेची कुमक मागितली होती त्यावर हें प्रत्युत्तर आहे. दत्ताजी मारवाडांत जयापाचा सूड उगवण्यांत गुंतला होता. हें पत्र नानासाहेबांनीं त्यास लिहिलें आहे व तें सर्व खुद्द त्यांच्याच हातचें आहे.

२. भारथी=जंगी, आरतुरेची, भारती युद्धाच्या तोडीची. ह्या लढाईचें वर्णन, भाऊसाहेबांची बखर पृष्ठ ११ ते २० यांत पहावें.

*शिपायगिरी व सरदारी या दोहोंत जो भेद येथें दाखविला आहे तो ध्यानांत ठेवण्याजोगा आहे. त्याप्रमाणेंच शिंध्यांची स्तुती करतां करतां व कैवार घेतां घेतां त्यास दोष दिला आहे, तोही प्रकार मोठा खुबीदार. आहे म्हणून मुत्सद्दीपणा, लोकसंप्राहकत्व, इ. राज्यकर्तृत्वाचे गुण ह्या पत्रावरून कळून येतात.

ले. १४२ }
[३८६] }

{ श. १६७७ भा. व. ९
{ ता. २९-९-१७५५

श्री

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री रामाजी अनंत गोसावी यांसि

सेवक बाळाजी दाजीराव प्रधान नमस्कार सु॥ सीत खमसैन मया व अल्लफ. तुम्हीं राजश्री जयाजी शिंदे निधनऽ पावल्यावर पत्रे पाठविलीं त्यांचीं उत्तरे मुजरद काशीदा-बा पाठविलीं तीं पावलींच असतींच. जयाजी शिंदे यांनीं मारवाडच्या मनसुबियाचा अंगेच केला. त्यास आयुष्य असतें तरी, काहीं चिंता नव्हती त्यांचे तेच सिद्धीस नेते. तथापि त्यांच्या मार्गे राजश्री दत्ताजी शिंदे यांनीं हिंमत धरून मनसुबियास आव घातला तो प्रकार सिद्धीस पावावाच पावावा, यापेक्षां दुसरे अधिक न जाणतां रा अंताजी माणकेश्वर ग्वाल्लेरीहून रा करविले. चिरंजीव राजश्री समशेर बहादुर व राजश्री येशवंतराव पवार ऐसे दहा हजार फौजेनिशीं स्वाना केलें. अविलंबेंच येऊन पावतील. खासास्वारीचीही तयारी होत आहे. दुसरा झालियावर चाळीस पन्नास हजार फौजेनिशीं येणें होईल, ये विशींचा विस्तार दत्ताजी शिंदे यांसि लिहिला असे. त्याजवरून कळेल. रजपुतांमध्ये जाटाशीं राजकारण राखून एकाशीं स्नेह तर एकाशीं बिघाड, एकदांच सर्वांशीं कजिया करूं नये. तूर्त तोंडानें वरकडाशीं फारच गोड बोलून राजकारण राखावें, श्रीकृपेनें फौजही येत आहे. मग जे समयेचित्त दिसेल तें करणें. छ २२ जिल्हेज. वरचेवर आठां दिवसांआड वर्तमान लिहितां जाणें. छ २२ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें. पैा छ २७ मोहरम.

ले. १४३ }
[४५१] }

{ श. १६७७
{ इ. १७५६ जाने

श्री

[*श्रीमंत राजमान्य राजश्री नानासाहेब स्वामींचे सेवेशीं पोष्य सेवक अंताजी माण-केश्वर] मुकौम किल्ले नागोर प्रांत मारवाड स्वामींचे कृपादृष्टि करून सेवकाचें वृत्त यथास्थित असें विशेष.

५ इ. १७५५ जून ३० (श. १६७७ ज्येष्ठ वद्य ७) जयाजी शिंदे निधन.

* हें प्रकरण त्रुटित मिळालें. चौकटींतांल मजकूर आम्हीं समग्र संदर्भ पाहून अनुमानां घातला आहे.

१. हें प्रकरण आमचे स्नेही रा० अंताजी रामचंद्र हरडीकर वास्तव्य महाड यांनीं नकल करून पाठविलें. हें महाड येथें गोखले यांच्या जुन्या दप्तरांत मिळालें. ह्याचे एके बाजूनें लिहिलेले २३ बंद आहेत. पैकीं पहिल्या बंदाचा अर्धा भाग गहाळ झाला आहे. अक्षर बळणदार व सुवाच्य आहे. शेवटील मजकुरावरून ही प्रत लिहिल्यास सुमारे ८९ वर्षे होऊन गेलीं.

कसबे नाशीक ऊर्फ गुलचनाबाद येथील मुक्कामी वैशाखमासीं सेवकास आज्ञा केली जे, चिरंजीब राजश्री दादासाहेब यांची स्वारी हिंदुस्थानांत दोन सालें राहून, अटक पावेलीं मुखस सर करून, तमाम खंडण्या लाहूर वगैरे सुभेयांनीं घेऊन शाहाजनाबाद ऊर्फ इंद्रप्रस्थ येथें आली. अकबराबादे करून दरमजल देहिजे यास्तव तुम्हीं आपले फौजेनिशीं चिरंजीवाकडे जाऊन तेथून आज्ञा होईल त्या अन्वये वृत्तन करणे. म्हणोन त्यावरून आज्ञा शिरसा वंदोन विनंति केली [कीं] साल मजकुरी फौजिस नालबंदी सरकारांतून पावली नाहीं. यांचा ऐवज आदा नाहीं. सावकारापासून दर्ज घेऊन नालबंदी रोजमुरा दिला. येविशीं आज्ञा झाली पाहिजे. बराय विनंती खातरेस आणून राजश्री गोविंद बल्लाळ बुंदेले याजवरि प्रांत अंतरवेदपैकीं वरातीचा ऐवज बारा लक्ष रुपये देविले. त्याप्रमाणें घेऊन, स्वामींची आज्ञा घेऊन, दर मजल हिंदुस्थानांत आलों. दरमियान कसबे हांडिये प्रांत नेमाड रेवातीरीं मुक्काम जाहला. इतक्यांत मागाहून फौजेची गणती ध्यावयासि राजश्री चिटको सोयराजी व नारो गणेश कारकून व भालदार, जासूद व हुजुरे खाना होऊन आले. त्यांनीं गणतीविशीं चौकशी बहुत करून गोठ-गणती घेऊन सात हजार गणती भरली. ते हुजुर गेले. सेवकानें कूच करून प्रांत माळवा येथें कसबा कालाबाग व शाहाणेरा येथें आलों. इतक्यांत 'श्रीमंत राजश्री दादासाहेब यांची स्वारी नरवरचे घाटानें दरकूच आली. सेवकाची भेटी झाली. दोन कोसांचे

१. हे सेवक अंताजी माणकेश्वर गंधे होत. ह्यांजविषयीं हकीकत भा. इ. सं. म. त्रै वर्ष ३ व ६ पहा. अंताजीपंतांहीं लिहिलेलीं दुसरीं कांहीं पत्रें आम्हीं प्रसिद्ध केलीं त्यांच्या रचनेच्या शैलीवरून व त्यांनीं रचलेली एक पाणिपतची बखर आम्हांपाशीं आहे तिच्याही रचनेच्या शैलीवरून, हें प्रकरण विस्तीर्ण पत्ररूपानें त्यांनींच लिहिलें असें मानण्यास बिलकुल हरकत नाहीं. अंताजीपंत हे हिंदुस्थानांत वागणाऱ्या पेशव्यांच्या सरदारांपैकीं मोठे प्रसिद्ध सरदार होत. त्याणीं हें पत्र नागूर प्रांत मारवाड येथून लिहिलें आहे. मारवाडच्या मोहिमेंत हे अंशतः होतच, व पुढें त्या मोहिमेचा शेवट, म्ह. बिजेसिंगाशीं तह, तोही त्यांच्या मार्फत झाल्याचें त्याणीं लिहिलें आहे. त्यावरून ही हकीकत विश्वसनीय आहे असें कळून येईल.

२. ही दादांची मोहीम सन १७५३ ते १७५५ सालची होय. परंतु ह्या वेळीं ते दिल्लीच्या पलीकडे फारसें गेल्याचें आढळांत येत नाहीं. लाहोर अटकपर्यंत ते सन इ० १७५७ ते १७५८ च्या मोहिमेंत गेले. ३. इंद्रप्रस्थ—दिल्ली.

४. अकबराबाद=आग्रा ह्या खेड्यास नांवारूपास आणून अकबरानें आपलें नांव दिलें. तेव्हांपासून तें मोठें शहर बनलें.

५. हा शब्द दुर्बोध आहे.

६. अंताजीपंतावरतीं पेशवे ह्यांचा विश्वास जरा कमती होता असें मागे त्यांच्या फौजेची गणती घेण्याविषयीं जीं पेशव्यांचीं दोन तीन पत्रें प्रसिद्ध झालीं आहेत त्यावरून अनुमान होतें.

तफावतीने मुक्काम केला. दुसरे दिवशीं राजश्री रामचंद्र गणेश व कुकाजी शिवराम व आणखी पंचवीस कारकून मंडळी व भालदार, जासूद, स्वार, गारदी, सरकारांतून येऊन चौगिर्दा लष्करास घेर घालून एक स्वार क ट क जे हो ता खा लीं गणती घेतली. तेव्हांही सदरहू प्रमाणें सात हजार स्वार गणती लागले. श्रीमंतांनीं आज्ञा केली जे, राजश्री गोपाळराव गणेश बर्वे यांस कु र रा जाहनाबाद, प्रांत अंतरवेद पावेतों, चवदा महालांचा चकला आहे त्याची मामलत सांगितली आहे. प्रस्तुत सदरहूचें काम राजश्री गोविंद बल्लाळ यांजकडे आहे. सबब तुम्हीं यांस घेऊन जाऊन अंमल बसवून देणें; आणि हिंदुस्थान प्रांतीं दुसरी फौज नाही, जिकडे कामें पडतील तिकडे पुस्तपन्हा करून बंदोबस्त राखणें. याजवरून मशारानिल्हे यांस घेऊन ग्वालियेर प्रांतीं ह्यावणी आषाढ मासीं केली. श्रावणमासीं जंगमपूर, प्रांत कालपी, यमुनातीरास जाऊन राजश्री गोविंद बल्लाळ व राजश्री हरि विठ्ठल दिमत मोघश्याम बापूजी यांस पत्र पाठवून आणविलें.

पुढें राजश्री गोपाळराव बर्वे यांच्या मामलतीचा बंदोबस्त करून द्यावा, इतकियांत राजश्री दत्ताजी शिंदे व राजश्री जनकोजी शिंदे यांचीं पत्रे भाद्रपद मासीं सांडणीस्वारा समागमें आली. त्यांतील मजकूर जे, प्रांत मारवाड येथील राज्य राठोड यांचें आहे. त्यास राजे ढोकळसिंग वडील, राजे बखतसिंग धाकटे बंधु असतां, ढोकळसिंगाचे पुत्र राजे रामसिंग व बखतसिंगाचे पुत्र राजे बिजेसिंग होते त्या बिजेसिंगानें राज्य बळकावून रामसिंगास राज्याबाहेर लावून दिलें. तेव्हां राजे रामसिंग मथुरेच्या मुक्कामीं येऊन, आपली हकीगत सांगून, भेटी घेतल्या. आणि पग डीबदल भाईचारा केला. कित्येक मनसबियांचा अर्थ समजाविला जे, *आपण वडील राज्यास अधिकारी असतां बिजेसिंगांनीं राज्य बळकावून आपणांस बाहेर घातलें, याजकरितां तुम्हांकडे येऊन पगडीबदल भाई झालों. याचा अभिमान धरून मजला राज्यासनीं बसविणें. निंमे राज्य तुम्हांस देऊन, दोन कोड खर्च देतों. याप्रमाणें करारांत आणिलें. तेव्हां तीर्थस्वरूप राजश्री जयाजी आप्पा शिंदे यांनीं मान्य करून फौजबंदी केली आणि संवत्सर प्रतिपदेस कूच करून मारवाडांत चालिले. हा मजकूर राजे बिजेसिंगास कळतांच नागोराहून फौजबंदी करून, कसबे मेडतें प्रांत मजकूर येथें आले. इकडून राजश्री संताजी वाबळे व राजश्री शे टि याजी खराडे व आणखी भोइटे व पागा मिळून पंधरा हजारानिशीं पुढें रवाना केले. त्यांचा यांचा मोकाबिला झाला. त्यास बिजेसिंगाची फौज पन्नास साठ हजार व तोफखाना व गंजिफांचे गाडे शें दंडिशें व बाणांच्या कैच्या याप्रमाणें जंगी सामान भारी असतां आम्हां कडील फौजेनें एक टक्कर दिली. यास राठोडाची फौज, बहुत जंगी सामानाची मारगिरी झाली. ते समयी मोड इकडील होऊन निघाले. पालख्या, नगारे, निशाणें, चवऱ्या, आबदागीर, झरझत्या

१. गोविंद बल्लाळ-गोविंदपंत बुंदेले सागरवाले.

२. ह्या हिंदुस्थानी चाली बद्दलची माहिती भाऊसाहेबांची बखर पृष्ठ ८ येथें सविस्तर सांपडेल. * आपण-रामसिंग. हें रामसिंगाचें बोलणें.

आदि करून त्याणीं नेलें. अवसान यांस होईना. बेलाशक लष्करांत आले. त्यावरि फौजेचें कूच करून दोन तीन मजली मेडतें याजकडे चालोन घेतलें. दोन्ही फौजेचा मुकाबिला जाहाला. राठोड शर बाजूस पडले. त्याणींही चालोन घेतलें. आम्हांकडे जंगी सरंजाम नाहीं. लढाईचें तोंड लागलें. प्रातःकाळ पासून तृतीय प्रहर पावेतो लढाई जाली. परंतु हत्यार लागेना. गा जीचा मार भारी जाहला. तेव्हां सारी फौज तीगा जयाजी आपा शिंदे यांजवळ ठेवून दोन हजार धारकरी निवडक घेऊन आपण श्रीमंतांचे चरणांचें ध्यान करून, नीट चालोन घेतलें. त्याणींही मारगिरी फार केली. फौजेंत तोंड लोकांचें सलीस बतच दुभाग फौज करून पार निघोन गेलों. शे दोनशें खांसा ठार व घोडों ठार बहुत जालीं. जखमीही जाले. हें पाहून जयाजी आप्पांनीं सारे फौजेनिशीं हत्यार लावितांच राठोडांची फौज मोडून ताराज केली. आम्हांस तीन जखमा तिराच्या व सांगेच्या लागल्या. श्रीमंतांचे कृपेकरून महत्तर यशे आलें. रात्रौ चौक्या दिल्या. त्यासमर्थीं विजेसिंग शुत्तरस्वार होऊन एका दिवासांत एकाएकी चाळीस कोस नागोरास पळोन गेला. सलतनत सर्व हस्तगत झाली.

मग कूच करून नागोरास मोरचे देऊन, शिकस्त केला. त्याजवरि राजे माधोसिंग जयनगरवाले, राठोडाचे व्याही, यांजकडे त्यांनीं पैगाम लावून फौज आणविली. जयनगरवाले यांनीं फौज तयार करविली. ज्येष्ठमासीं विजेसिंगानें तिघे मारेकरी घालून वद्य ७ मास तीगा राजश्री जयाजीआप्पा शिंदे यांस प्रातःकाळच्या प्रहर दिवसास स्नानसमर्थीं दगा केला. तीन जखमा भारी लागल्या. मारेकरी धरले. त्याणीं विजेसिंगाचें नांव घेतलें. लष्करांत गडबड झाली. तसेंच उचलोन डेऱ्यांत आणिलें. ते समर्थीं सांगितलें कीं, “अमित्राची फौज येत आहे, तुम्ही नगारा करून तयार होऊन नागोराकडे जाणे. नाहीं तरी लष्कर मारिलें जाईल.” म्हणतांच जीनबंदी करून, ढालेपुढें गेलों. तों राठोडांनीं नीट चालोन घेतलें. लढाई मोठी झाली. दोन तीन हजार फौज मारून विजेसिंगास कित्यात घातली. इतक्यांत जयाजी आप्पाचा काळ जाहला. मग येऊन दहन केलें. हें वर्तमान जयनगरवाले यांस कळतांच अनिरुद्धसिंग याज समागमें शकवंत, राजावंत व कुपावंत व रुके इत्यादि संस्थानिक देऊन पंचवीस हजार फौज व जंगी सामान, तोफा व गंजिफा वगैरे सरंजामसुद्धां आश्विन मासीं राठोडाचे कुमकेस खाना केले. म्हणून येथून राजश्री संताजी वाबळे व शेटियाजी खराडे, रामराव नीळकंठ वगैरे पंधरा हजार फौजेनिशीं जयनगरकर यांचे फौजेवरी पाठविले आहेत. हा सविस्तर मजकूर पुण्यास* लिहिला आहे. परंतु बरसातीचे

१ ह्या मेडत्याच्या लढाईचें वर्णन भाऊसाहेबांची बखर पृष्ठ १३-१५. येथें सांपडेल.

२ हें जयापाचें प्रसंगावधान मोठें लक्षांत ठेविण्याजोगें आहे.

३ मेडत्याच्या लढाईत व ह्या नागोच्या लढाईत शिंद्यांनीं मोठा पराक्रम केला. दत्ताजीस “भीमबहादूर” म्हणत असत.

* पुण्यास पेशव्यांना. हा सर्व शिंद्याचे पत्रांतील मजकुराचा उतारा (अगर गोषवारा) अंताजीपंत देत आहे.

दिवस, पुण्याहून फौज लवकर येणार नाही, सबब तुम्हांस इतिहास सर्व कळावा म्हणोन लिहिंलें आहे. तरि पत्रदर्शनीं भारी फौज घेऊन दुमजला मजला करून जलद येऊन सामील होणें. येते समयी बाणांच्या कैच्या जेजाला आणणें. त्याप्रमाणें पत्रें मागें पत्रें आलीं. कारकून शुतरस्वार जासूद जोडया आल्या. व तुम्हांस इकडे येण्याविशीं पुण्यासही पत्रें गेलीं आहेत. तिकडून आज्ञापत्र येतच आहे. जलदनिं निघोन येणें. म्हणोन मारवाडांतून पत्रें शिंदे यांचीं आलीं.

ऐशियास श्रीमंत राजश्री दादासाहेब यांची आज्ञा, गोपाळराव गणेश बर्वे यांचा माम-लताचा बंदोबस्त करून देणें. दुसरा मजकूर—शिंदे यांचीं निकडीनें पत्रें आलीं. दुरोख शह पडून अंदेश पडला. इतक्यांत पुण्याचे मुक्कामीहून शुतरस्वार समागमें आज्ञापत्र भाद्रपद मासाचे निकडीनें आले जे, गोपाळराव गणेश याचा बंदोबस्त तोडजोड पाडून करणें. शिंदे यांची फौज मारवाडांत आहे, जयाजी शिंदे सरकारकार्यास आले, दत्ताजी शिंदे व जनकोजी शिंदे जाऊन फसले आहेत, मोहरा शहास पडिला. तुमची सर्फराजी सर्व प्रकारें करून वाढविलें आहे. तरि मातबर संरंजामानिशीं जलद मारवाडांत जाऊन पुस्तपन्हा करून, लढाईस ह्मरहा होणें. साम-दाम-दंड-भेद चहुं प्रकारें युक्तीस पडेल तसें करून शिंदे यांस काडून घेऊन येणें. तरी तुमची तारीफ. म्हणोन दोन चार आज्ञापत्रें स्वदस्तुरचीं सादर जाहलीं. वराताचा ऐवज राजश्री गोविंदराव बल्लाळ यांजकडून घेतला. पुढें मसलत भारी, जमाव पोक्त असावा, मारवाडांत महर्गता रुपयास चार शेर दाणे, खर्चाची बेगमी पाहिजे. म्हणून रामराव रतनसिंग वि शं ब ज दा स व आणखी सावकार झांसी, कालपी येथील यांज-पासून कर्ज वीस लाख रुपये घेतलें. हमी गोविंद बल्लाळ यांची दिली. गोपाळराव बर्वे यांचा गोविंदराव बल्लाळ यांचा तह निम्मेनाम महाल वांटून देऊन केला. तो बंदोबस्त राजश्री हरी चिठ्ठल यांस सांगून विजया दशमीचे मुहूर्तें कूच करून ग्वालेरीकडे गेलों. इ-ज य खान पठाण भुपाळवाले यांस एक हजार स्वार पठाणसुद्धां चाकरांस ठेविले. ग्वालेरीचे पठाण बाराबें ठेविले. कांहीं मराठे स्वार झाशीपैकीं, एकूण तीन हजार फौज जास्ती ठेविली. शंभर उंट बाणांच्या कैच्या भरून घेतले. पंचवीस जेजालाचे उंट घेतले. मारवाडांत महा-गाई, व मोहीम कठीण, सबब लोकांनीं गवगवा केला, [कीं,] बक्षीस व जाजती तैनाता केल्याखेरीज आम्ही येत नाही. तेव्हां लाचार जाणून जाजती तैनाता बक्षीस, हत्ती, घोडे, प्रालख्या, चौकडे, कडी योग्यायोग्य पाहून कबूल केलें. व चौथाई तूर्त नालबंदी देऊन फौजेची समजाविशी करून, दहा हजार फौजेनिशीं मारवाडचे रोखें चालिलों. राठोड व कछवे जयनगरवाले एकत्र जाले, जमाव भारी पडला. शिंदे यांजकडील फौज दोन छावण्या व महागाई बाबद खराब आहे. त्याअर्थी संरंजाम चांगला असावा म्हणोन केरोलीस आलों. राजे गोपाळसिंग केरोलीवाले व रामसिंग हाडे बुंदीकोटकर यांचा व सेवकांचा स्नेह पूर्वीपासून आहे. सबब उभयतांस मोहिमेस चालणें म्हणोन सांगितलें. त्याणीं मान्य केलें. परंतु दर स्वारास दररोज खर्च दोन रुपये द्यावे व एक साल खंडणी आम्हांस माफ करावी म्हणजे येतो, [असें बोलले.] तेव्हां त्याप्रमाणें मान्य करून, उभयतां राजे मशार-

निल्हे यांस दर पांच हजार फौजेची नेमणूक सांगोन, दोधांची दहा हजार फौज व मशार-निल्हे घेऊन चालून नदीपार जालों. हा मजकूर तपशीलवार शिंदे यांकडे नागोरास लिहून सांडणीस्वार खाना केला, व बाबळे, खराडे यांस पत्रे पाठविलीं कीं, दर मजल येतां, तुम्ही धैर्य धरणें, आणि फौजेस ताकदीद करून कहीवाले यांस मुख्य छटावयास जयनगर प्रांतांत सांगितलें. त्यांनीं धूम करून, मुख्य छट्टन, मराठी कावा करून, गांव जाळिले. हें वर्तमान राजे माधोसिंग जयनगरवाले यांस कळलें. चाळीस हजार फौजेची आवाई पडली. माधोसिंग कछवे जयनगरवाले यांकडे कारकून पत्रें देऊन पाठविले कीं, श्रीमंतांची कृपा तुम्हांवरी आहे. सालाबाद खंडणी देऊन जाजती उपसर्ग तुम्हांस लागत नाहीं. असें असोन तुम्हीं आपली फौज राठोड यांकडे कुमकेस पाठविली आहे. जयाजी शिंदे सरकारकार्यास आले. शिंदे यांचें अवश्यक श्रीमंतांस आहे. सबब आम्हांस आज्ञा केली जे, भारी सरंजामानिशीं जाऊन राठोड यांस तेंबी पांचवून राजे रामसिंग यांस राज्यासनीं बसवून शिंदे फौजेसुद्धां [घेऊन] तुम्हीं हुजूर येणें. त्यावरून आम्ही दर कूच आलों. दरमियान तुम्हाकडील फौज आहे तिचा मोकाबला घेऊन लढाई करून फौज गारत करून मग पुढें बिजेसिंग राठोड यांचें पारपत्य करूं. स्पष्ट समजोन वर्तणूक करणें असें सांगोन पाठविलें आणि लांब लांब मजली करून कसवे दिंडवणे प्रांत मजकूर येथें आलों. जयनगरची फौज व शिंदे यांचे फौजेची लढाई होत होती. अनिरुद्धसिंग यांची फौज भारी याजमुळें रगडीत चालिले. तीस कोसांची तफावत नागोरची राहिली. इतकियांत सेवकानें फौजेसुद्धां जाऊन शह दिला. परंतु जयनगरची फौज हांवभरी जाहली. नगदी सामान भारी, यामुळें दोन कूच दाटी करून त्यांनीं केली, आणि तोफा व गंजिफांची मारगिरी केली. हत्यार लागेना. तेव्हां शिंदे यांकडील सरदार यांस बोलावून आणून मसलत केली जे, नागोरा समीप उतरले, राठोड व कछवे, एकत्र जाहले, म्हणजे भारी पडेल. यास्तव तुम्हीं एक बाजूस होऊन लढाई घावी, आम्हाकडील हांडे व केरोलीकर उभयतां राजे एकीकडे लढाई करतील. व आम्ही एकीकडे होऊन चौगीर्दा लढाई करावी. यश देणें श्रीमंतांचें पुण्य आहे. याप्रमाणें करारांत आणून तीन टोळ्या करून लढाई सुरू केली. त्यांनींही मारगिरी भारी केली. लोक व घोडी बहुत जायां झालीं. मग श्रीमंत स्वामींचे चरण दष्टीस आणून घोडे घातले. ज्याप्रमाणें श्रीमंत राजश्री भाऊसाहेब यांनीं निजाम अल्लीखान याचे फौजेवरी हल्ला करून दुमदारी बुडवून मोंगल

१ ' करून ' हा शब्द काढून टाकिला तर संबंध बरा जुळतो. " कछवे हांवभरी होऊन दोन कूच आमचे होत असतां त्यांनीं आम्हांभोंवतीं दाटी केली. नगदी सामान आम्हांजवळ असल्यामुळें आमचा विशेष यत्न चालेना " असा अर्थ होईल. नगदी सामान-रोकड पैका.

२. हाडे बुंदीकोटेकर ह्यांच्या शौर्याविषयी, अढळपणाविषयी, फार लौकिक आहे. ह्यांच्या राजांनीं आपल्या कुटुंबाच्या ' शाका ' करून युद्धामध्ये शेवटीं आत्माहुति दिल्या-बद्दल इतिहासांत प्रसिद्ध आहे.

पस्त केली, त्याप्रमाणें येथें करून हुमदारी बुढाविली. दोन कोस माघारे सारिले. चौगीर्दा चौक्या बसवून कोंडिला.

इतकियांत राजे माघोसिंग यांणीं जयनगराहून पत्रें अनिरुद्धसिंग यास पाठविलीं जे, पूर्वी दिल्ली शाहाजाहानाबाद येथें हजरत पातशहानी लसू भाजि याचे खिजमतीस दक्षिणेहून राजे अंताजी माणकेश्वर यास फौजसुद्धां पाठविलें. ते समयीं नबाब मनसूर अल्लीखान जाफरजंगबादकर वजीर याची व हजरत पातशहाची लढाई झाली. ते समयीं राजे मशारनिल्हे यांणीं लढाई बहुत करून नबाब मनसूरअल्ली खान याचा पराजय केला. ते हल्लीं शिंदे यांचे कुमकेस आले आहेत. चाळीस हजार फौजेची आवाई ऐकतो. यास्तव तुम्ही पुढें न जाणें. कळेल तसें करून सल्ला करून निघोन येणें. अगर मगहुरी करून पुढें गोलियास फौज गारद करून देतील. स्पष्ट समजोन माघारे फिरणें. याप्रमाणें पत्रें जयनगराची येतांच अनिरुद्धसिंग यांणीं तह करावा याबद्दल वकील येल्लेची पाठविले. लढाईचीही जरब बसली. चौगीर्दा चौकी दिली. यामुळें दाणा वैरण बंद होऊन महर्गता पडली. आम्ही सांगोन पाठविलें कीं, तहच करणें तरी तुम्हीं खांसा व संस्थानिक आहेत त्यासुद्धां बोलीस येणें, फौज लावून देणें. नागोरास गेल्यावर ज्याप्रमाणें राजश्री पाटीलबाबा आज्ञा करतील त्याप्रमाणें वर्तणूक होईल. म्हणून त्याजवरून त्यांनीं मान्य करून शकावत, रजावत व कुपावत तनैरुके इत्यादि संस्थानिकसुद्धां तीनशें राऊत घेऊन सेवकाचे लष्करांत उतरले. वरकड फौज जयनगरास गेली. रामबाण व कृष्णबाण दोन तोफा नामी पंचरसी होत्या त्या घेतल्या आणि कूच करून नागोरास आलों. उभयतां शिंदे दोन कोस येऊन लोकांच्या भेटी घेतल्या व सेवकाची भेट जहाली. उभयता राजे समागमें होते. त्यांच्या भेटी बहुमानानें सांप्रदायाप्रमाणें जाहल्या. लष्कराचा मुक्काम जाहला. अनिरुद्धसिंग जयनगरवाले वगैरे संस्थानिकांच्या भेटी जाहल्या. दुसरे दिवशी तयार होऊन नागोरावर लढाई केली. राठोडाची शिपायागिरीची स्तुत काय लिहावी ? बिजेसिंग तयार होऊन आला. लढाई सुरू झाली, आम्हांकडील उभयता राजे होते त्यांची यांची रजपुतांची लढाई लागली. हाडे यांची शिपायागिरी राठोडास ठावून आहे. घोडे सोडून खेत केलें, खण खण तात तवारेची लढाई जहाली. दुतर्फा ही बळी रजपूत एकमेकांस हटेनात. म्हणून बहुत [माणसें] दुतर्फा जायां जहालीं. बोळखीची लढाई, यामुळें मार्गे पाय टाकनात तेव्हां सेवकानें दुसरीकडे बाण व जेजालांचा मार राठोडावरी केला व लोकांनीही घोडे बेशक घातले. शिंदे उभयतां सरदार उभे राहून

१. यावरून अंताजीपंत हे भाऊबरोबर १७५२ च्या लढाईत होते असें दिसतें.
२. जाफरजंगबाद-अयोध्या ? ३. हें लिहिणें आत्मप्रशंसेचें आहे.
४. एला (वेलदोंडे) सामदर्शक होय.
५. ' कळल्यावर ' किंवा ' गेल्यावर ' ?
६. ह्यांतील काहीं मारवाडांतील असावे.
७. घोडे सोडून, घोडे टाकून, पायउतारा होऊन.

तमाशा पाहिला. देन प्रहर लढाई जहाली. तेव्हां आगीचे मारानें विजेसिंग राठोड माघारे सरोन किल्याचे आश्रयास गेले. आपली फौज व हाडे केरोलीकर हेही मुक्कामास आले. राजश्री दत्ताजी शिंदे व जनकोजी शिंदे यांणीं उभयतां राजांस आलिंगन देऊन मर्दुमकीची स्तुती केली. सेवकास सांगितलें कीं, तुम्हीं आलां त्यासारखे कामकाज चांगलें जहालें.

त्यावरी विजेसिंग राठोड यांणीं येलचीं सेवकाकडे पाठवून तहाची बोली लाविली. तुम्ही आलां तुमचेच मारफतीनें जें बोलणें असेल तें बोलोन तह करितों. याउपरि लढाई राहिली म्हणून वकिलानें येऊन सांगितलें. त्यास सदरहू मजकूर राजश्री पाटीलबाबांस विदित केला. परंतु त्यांचे मर्जीस तह करावयाचे येईना. आज दोन तीन सालें या मसलतीस लागोन खर्चाखालीं आलों. शेवटीं वडीलही सरकार-कार्यावर आले; आणि राजे रामसिंग राठोड यांचाही बंदोबस्त जहाला नाहीं. यास्तव सल्लाही आपण करित नाहीं. आणखी वर्ष सहा महिने राहून विजेसिंगाचें पारिपत्य करून रामसिंगास राज्यासनीं बसवून मग देशास जाऊं; तोंपर्यंत जात नाहीं. याप्रमाणें वकिलास जाबसाल सांगितला. त्यावरून वकिलांनीं जाऊन विजेसिंग यांस सांगितलें. त्यावरून त्याजला जरब भारी बसली. तेव्हां सेवकाकडे पेगाम बहुत बजिदे होऊन लाविला कीं, तुम्हीं श्रीमंतांकडून आलां आहां व तुमची मर्दुमीही पाहिली. याउपरि कळेल तसें चार गोष्टी पाटील बाबांस सांगून विवेक करवावा. ज्याप्रमाणें मर्जी असेल त्याप्रमाणें मी राजी आहे. रामसिंग यास राज्यां बसवून मला सांगाल त्याप्रमाणें राहोन. खर्च आजितागायत पडला आहे. जीवनमाफक सांगाल त्याप्रमाणें देईन. तुमच्या वचनाशिवाय एकंदर नाहीं. असें बोलणें जाहलें. तेव्हां राजश्री पाटीलबाबांस त्या अन्वयें निवेदन केलें, आणि सरकारचीं आज्ञापत्रें सेवकास आलीं होती तीच बाजिनस दाखविलीं, आणि सांगितलें जे, याउपरि फार ओढूं नये खर्च जाहला त्याची विल्हे व रामसिंगास स्थानावर बसावयाचें व मुख्य वांटून घेऊन यश घेऊन श्रीमंताचे दर्शनास जावें हें बरें आहे. तेव्हां मान्य जाहलें. राज्याच्या तीन वांटण्या केल्या. एक सरकारची व एक विजेसिंग एक रामसिंग याप्रमाणें तह झाला. पांच कोड रुपये सरकारची नजर, देन करोड दरबार खर्च व कांहीं सेवकाचे मिळोन याप्रमाणें ऐवजाची निशा घेतली. नागोर मुख्य स्थळ तेथें रामसिंग यांणीं राहून राज्य करावें. झालोर किल्ला तेथें विजेसिंगानें असावें. जोतपूर किल्ला सरकारांत ठेवावा. याप्रमाणें करारांत जाणून विजेसिंग याची भेटी करविली. परस्परें हत्ती, घोडे, वस्त्रें बहुमान जाला. रामसिंग व विजेसिंग यांची भेट होऊन किलाफ तोडिला. राजे रामसिंग हाडे बुंदीकोटकर व राजे गोपालसिंग केरोलीकर याचा करार केला होता तो पाटीलबाबांस सांगून, एक सालची खंडणी माफ करून हत्ती, घोडे, जवाहीर, वस्त्रें, मेजवानी इत्यादिक आदर त्यांच्या योग्यतेप्रमाणें करून उभयतांस निरोप दिला. अनिरुद्धसिंग

१ याप्रमाणें तह कदाचित् ठरला असेल पण अमलांत आला किंवा नाहीं ह्याविषयीं संशय आहे. अजमीर प्रांत मात्र जो सर्व रजपुतस्थानचें नाक-तो मराठ्यांस मिळाला.

व आणिक संस्थानिक जयनगरचे होते त्यांच्या भेटी करविल्या. त्यांनी फोज पाठवून कुमक केली त्याबद्दल गुन्हेगारी दोन करोड रुपये सावकारी निशा घेऊन त्यास जयनगरास पाठविलें. याउपरी मुहूर्त पाहून तेथून कूच करून रूपनगरवाले याजकडील खंडणीचा फडशा करून शिंदे यांस फोजसुद्धा घेऊन हुजूर येतों.

ज्याप्रमाणें सरकारची आज्ञा होती त्याप्रमाणें चाकरी बजावून दिली. या मसलतीस लाखों रुपये देणें सावकारी आहेत. त्याचा परिहार होऊन पुढें अधिक ऊर्जित करणार स्वामी समर्थ आहेत. साहेबनौबत माहीमरातिब झालरदार पालखी देऊन सरदारी वाढवून सर्फराजी केली. त्याअन्वये सेवा करून दाखविली. मनविशीं [म्हणाविशीं] लोकांनी चाकरी केली आहे तो अर्थ राजश्री पाटील × बावा सेवेसीं विदित करतां ध्यानास येईल. तपशील बहुत लिहिला आहे. येविशीं चिटणीसास आज्ञा होऊन श्रवण करावयास स्वामी समर्थ आहेत सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

* * * * *

ही बखर भिकाजी नारायण अभ्यंकर वस्ती सुशेरी तालुके खेड तर्फ सुवर्णदुर्ग क्षेत्र परशुराम सूत्र हिरण्यकेशी गोत्र वसिष्ठ याची असे. शके १७२१ सिद्धार्थानाम संवत्सरे पौष वद्य १३ त्रयोदशी गुरुवार ते दिवशीं बखर समाप्त. हस्ताक्षर गोपाळ गोविंद जोशी मुक्काम वेळणेश्वर हल्ली वस्ती मौजे सुशेरी सन १२०० माहे सबान सुा मयातैन अहफ. श्रीमार्गव-राम प्रसन्न.

ले. १४४ }
[३५०] }

{ श. १६७८ श्रावण व. ७
ता. १७।८।१७५६

॥ श्री ॥

पुरवणी राजश्री जनकोजी शिंदे गोसावी यांस

आशीर्वाद उपरि. तुम्हीं पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर सविस्तर कळला. सा मा कोटें येथील चाळास लाख रुपये खंडणी केलियाचा लिहिला त्यापैकी सरकारचा नजराणा पंधरा लक्ष रुपये करार केले, त्या पैकीं सालमजकुरी दहा लक्ष रुपये यावे, बाकी पांच लक्ष रुपये पेस्तरसालीं यावे, याप्रमाणें करार केला आहे म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास प्रस्तुत सरकारांत ऐवजाची निकड बहुतच आहे. याजकरितां सदहू नजराण्यापैकीं दहा लक्ष रुपये सालमजकुरी यावे ते सत्वर तर्तूद करून पाठविल्यास फारच उपयोगी पडतील. यास्तव पत्रें पावतांच दहा लक्ष रुपये सत्वर पाठवून देणें. वरकड मारवाड प्रांतें वगैरे ऐवज स्वारीमुळें जमा जहाला असेल तो तुम्ही देशास याल ते समयी समागमें घेऊन यालच. यंदा* पैकियाची ओढ फारच जहाली आहे. याजकरितां निकड जाणून लिहिलें असे. खाना छ २० जिल्ह्याद सुा सर्बां खमसेन मया व अहफ.

× दत्ताजी शिंदे. अंताजी माणकेश्वर पानिपतावर पडला त्यापूर्वींची ही हकीकत.

* येथपासून खुद्द खाशांचें हस्ताक्षर. हें पत्र सदाशिवराव भाऊ यांणी लिहिलेलें दिसतें.

ले. १४५ }
[३४९] }

{ श. १६७८ भाद्रपद शु. १४
{ ता ७-९-१७५६

राजश्री रामाजीपंत भाऊ गोसावी यांसि.

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य. स्नेहा दत्ताजी शिंदे दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत गेलें पाहिजे. विशेष. श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामींनीं पूर्वी आज्ञा केली होती कीं, घरास आल्यावर शिल्लक किती व लोकांचें कर्ज काय जालें, त्याचा खर्च कैसा केला, त्याचा ताळेबंद लिहून पाठवणें. म्हणोन लिहिलें होतें. त्यावरून ताळेबंद लिहून राजश्री रामराव नारायण याजबरोबर पाठविला + आहे. तो श्रीमंतास दाखवून जाब घेऊन आज्ञा मागोन येणें. येथील वर्तमान तर, आम्हीं करंजीच्या घाटें तोंडास आलों. पुढें गंगातीरास जातों. फौज जमा झाल्यावर गंगापार होऊन जाऊं. कित्येक वर्तमान राजश्री रामरावजी सांगतां कळों येईल. त्याप्रमाणें करावें. राा छ १२ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

मोर्तब सूद

ले. १४६ }
[३४७] }

{ श. १६७८ भाद्र. व. ७
{ ता १५-९-१७५६

॥ श्री ॥

राजश्री रामाजीपंत भाऊ गोसावी यांसि.

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य. स्नेहा दत्ताजी शिंदे दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल ताा छ १९ जिल्हेज जाणोन स्वकीय कुशल लेखन करीत गेले पाहिजे. विशेष तुम्ही पत्र छ १५ जिल्हेजचें पत्र पाठविलें तें पावलें. आज्ञेप्रमाणें श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामींची आज्ञा घेऊन लष्करास यावें म्हणोन श्रीमंतांकडे गेलों होतो. आज्ञा आली कीं, राजश्री रामराव नारायण हिशेब घेऊन येतात. ते आल्यानंतर तुम्हीं आण ते समागमेंच जाणें. म्हणोन आज्ञा आली. त्यावरून राहिलों. रामराव आल्यावर सत्तरीच येतों म्हणोन लिहिलें. तर बहुत उत्तम असे. रामरावजी पावलें असतील. ताळेबंद सरकारांत दाखवून श्रीमंतांची आज्ञा x मागोन उभयतांही समागमेंच येणें, आम्ही गुंजाळाचा घाट उतरोन गंगातीरास जातों. कळलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें हें विनंती.

+ येथें शिक्षा बाजूवर जनकोजीचा आहे

x येथें बाजूवर “ श्री ज्योतिस्वरूपचरणीं तत्पर जयाजी सुत जनकोजी शिंदे निरंतर ” असा शिक्का पिंपळपानाच्या आकृतीचा आहे,

ले. १४७)
[३७१]

{श. १६७८ भाद्रपद व. १२
{ता. २११९१७५६

श्री.

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामीचे सेवेशीं

विनंती सेवक दत्ताजी शिंदे कृतानेक विज्ञापना. सेवकाचें वर्तमान ता छ २५ जिल्हेज पर्यंत यथास्थित असे विशेष. आज्ञापत्र छ १९ जिल्हेजचें पाठविलें तें छ २२ मिनहुस पावलें. हिशोबाची याद रामराव नारायण यांजबा पाठविली ते पावली. हिसेब ऐसा असत नाही, सात सालां वेगळी वेगळी झडती असावी, तर त्यासि हिसेब म्हणावा. कारकून तेनात खावून हिशेब नीट तयार करीत नाहीत. यास्तव परिच्छिन्न कारकुनांस ताकीद करून सात सालां वेगळ्या वेगळ्या झडत्या तयार करवणें, म्हणोन आज्ञा केली. ऐसि-यासि श्रीगोंद्यांत असतां एक दोन आज्ञापत्रें आलीं कीं, झडत्या पाठविणें. कदाचित् झडत्या तयार नसल्या तर स्वारी करून घरास आल्यावर शिल्लक किती व लोकांचें कर्ज घेतलें किती त्याचा खर्च कसा केला तो तूर्त ताळेबंद पाठविणें. मागून झडत्याही तयार होऊन येतील. त्यावरून कारकुनांस ताकीद करून सांगितलें कीं, झडत्या तयार करणें. सन इहिदे ता सन सल्लास तीन सालां तर झडत्या तयार होत्याच. सन आर्बा ता सन सीत तीन सालच्या झडत्या नव्हत्या. त्या करून देणें म्हणोन ताकीद केली. तों स्वामीपासून रामराव आज्ञा मागोन श्रीगोंद्यास आले. त्यांनींही जे आज्ञा जाहली होती त्याप्रमाणेंच सांगितलें, परंतु तीन सालांच्या झडत्या तयार होत्या. तीन सालांच्या झडत्या नाहीत, कारण निमित्त कीं आमची छावणी मारवाड प्रांते तीन सालें जाली तेथें महालाचे हिशेब आले नव्हते. ते स्वारीहून माघारे घरास येते समर्थी महालचे हिशेब तीन सालांचे गंगा उतरून येऊं तों पावेतो होतच होते. शिलेदार वगैरे लोकांची समजाविशीं तीन सालांची होणें होती तीं स्वामीची भेट सिद्धटेकावर झाली तों पावेतो होत होती. त्यामुळें तीन सालांच्या झडत्या तयार नव्हत्या. झडत्या करावयास आणखी सा सात महिने पाहिजेत. या करितांच कारकून नेहमीं श्रीगोंद्यांत ठेवून झडत्या तयार करविल्या आहेत. ताळेबंद तूर्त पाठवणें म्हणोन आज्ञा होती. त्यावरून श्रीगोंद्यास आल्यावर जे शिल्लक होती व कर्ज लोकांची घेतली होती ते जमा धरून खर्च जाला तो अखेर सालपावेतो लिहून पाठविला. तो कांहीं हिशेब नव्हे यथार्थच आहे. राजश्री रामराव येथून गेले, तेव्हां सांगितलें कीं, झडत्या करून मागाहून पाठवून देऊं, याप्रमाणें विनंती करणें. त्यांनीं हि विनंती केली असेल. वारंवार ताकीद पत्रें येतात कीं, हिशेब सात सालां पाठवणें, तर आम्ही चाकर लोक आहों. वावगी वर्तणूक करूं अगर न करूं हें सर्व स्वामी जाणतच आहेत. झडत्या सत्वर करावयानिमित्त दफ्तरदार रामाजीपंतकडील श्रीगोंद्यांत ठेविले आहेत. झडत्या तयार जाहल्यावर सेवेशीं पाठवून देऊं. कचे कागद पाठवावयाची आज्ञा जाली तर कच्चीं दफ्तरें पुण्यास पाठवून देऊं. झडत्या

तयार असत्या तर मार्गेच पाठविल्या असत्या, कारकुनास बेमुलाहिजा ताकीद' केली आहे. सत्वरीच झडत्या तयार होतील. राजश्री रामाजीपंत स्वामींची आज्ञा घेऊन येतील. दफ्तर-दार त्याजकडीलच आहेत. लष्करास आल्यावर त्यांसिहि ताकीद आज्ञाप्रमाणें केली जाईल. तेही आपल्याकडून कारकुनांस ताकीद करतील. झडत्या तयार झाल्यावर सेवेशी पाठवून देऊं. सेवेशीं श्रुत होय. हे विज्ञप्ती.

ले. १४८ }
[३४८] }

{ श. १६७८ आश्विन शु. ७
{ ता ३०-९-१७५६

॥ श्री ॥

राजश्री रामाजीपंत भाऊ गोसावी यासि.

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य. स्नेहा जनकोजी सिंदे दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल ताा छ ५ मोहरम जाणोन स्वकीय कुशल लेखन करीत गेलें पाहिजे. विशेष तुम्हीं पत्र पाठविलें तें पावलें. हिशेब पाठविला तो श्रीमंतास दाखविला. परंतु ह्या हिशेबानें समजावीस होत नाही. साता वर्षांच्या झडत्या तपशीलवार ऐशा पाहिजेत म्हणोन लिहिलें. तर साता वर्षांच्या झडत्या न द्याव्या, न दाखवाव्या, हें कांहीं आमच्या चित्तीं नाही. झडत्या झाल्यावर दाखवाव्या हें आमच्या चित्तीं होतें. झडत्या तयार नाहीत म्हणोन मात्र न दाखविल्या. दुसरा गुंता काय आहे ? हें सर्व तुम्ही जाणतच आहां. झडत्या तयार करून सरकारांत द्याव्या म्हणून कारकून नेहमीं श्रीगोंद्यांत ठेविले आहेत. झडत्या तयार झाल्यावर पाठवून देऊं. कदाचित तूर्तक आणवीत असतील तर झडत्या तयार नाहीत, परंतु कच्चेच कागद उंटावर घालून पुण्यास पाठवून देऊं. याप्रमाणें श्रीमंतांसि जाबसाल करणें. आज्ञापत्र आल्यावर दफ्तर पाठवून देऊं म्हणजे त्यांची तरी समजावीस होईल. बाबती व सरदेशमुखीचा पैका तूर्त मागतात. फाजिल जालें तें हिंदुस्थानास गेल्यावर श्रीमंत राजश्री दादा साहेबापाशीं उगवून द्यावें म्हणोन आज्ञा जाली म्हणोन लिहिलें. तर आमच्या घरांत शिल्लक आहे अथवा नाही हें तुम्ही पुतें जाणतच आहां. समजाविशीस ऐवज लोकांचा घेणें लागला तो माळव्यांतून ऐवज आणविला. तो त्यास दिला; तन्ही लोकांचीं देणीं तैशींच राहिली आहेत. त्याशिवाय नित्य रोजमुरा लोकांस द्यावयास ऐवज पाहिजे त्यास तर रोजमुरा द्यावाच लागतो. ऐशी चोहोंकडून अडचण आहे. याप्रमाणें जाबसाल करून निरोप मागोन लष्करांत आलें पाहिजे. श्रीमंतांस खर्चास मागितलें परंतु द्यावयाचा अनमान करितात म्हणोन लेखन केलें, तर येते समर्थी मागोन पाहणें, दिल्लें तर फारच उत्तम जालें. नच देत तर आम्ही चाकर लोक आहों. खावंदाशीं बळ

१. होळकरांची कैफियत पृष्ठ २२ टीप ४१ पहावी. हिशोबाचा नेट पेशव्यांकडून होता. पण शिंद्यांनी बेजबाब किंवा उडवाउडवीचें उत्तर दिलें नाही असें या पत्रावरून होतें.

२. चौथ्याईचा वसूल येईल त्यांतून सरकारांत जो पैका जमा होणें तो 'बाबती.'

कोठवर करावें ? कर्जवाम जालें तर ते गोष्टीची चिंता खावदांसच आहे. कर्ज होईल तें तेच वारतील. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. १४९ }
[३४६] }

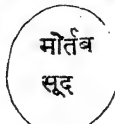
{ श. १६७८ मार्गशीर्ष शु. ३
{ ता. २४-११-१७५६

॥ श्रीलक्ष्मीकांत ॥

पौ॥ छ २८ रविलोवल.

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान गोसावी यांसि.

छ सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नो जाजोजी भोसले स्नेनासाहेबसुभा दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे. विशेष. गोसावी यांनी पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट जालें. लिहिलें वर्तमान अक्षरशहा अवगत जालें. राजश्री शिवाजी भिकाजी यांजकडे बाबती सरदेशमुखी प्रमाणें वराड येथील सालगुदस्ताचा आषाढमासचा [ऐवज] साडेब्याणव हजार रुपये येणें; त्यास मुदत होऊन गेली. त्यास ताकीद करून ऐवज पाठवावा. मशारनिलेचा बंदोबस्त करून मामला यथास्थित चालविला नाही. म्हणोन ऐवजास दिरंग लागला. शिवाजी भिकाजी आपले तर्फेचेच आहेत. म्हणोन विस्तारें लिहिलें. ऐशियास गोसावी यांनी आमचे निसबतीस अमल दिला आहे त्याचा बंदोबस्त न केल्यानें सरकारचा ऐवज सुटेल कीं काय ? मामलतीचा बंदोबस्त करणें तो आम्ही केलाच आहे. शिवाजी भिकाजी आमचे तर्फेनेच आहेत. सरकारचा ऐवज मुदतीस पाठवावा, [ही] उचित गोष्ट, परंतु निजामअल्ली आले यांनी वराडांत दंगा नजरेचा केला याजमुलें, महालों महाल बाकी राहिली आहे; म्हणोन मुदतीस* अंतर जालें. अतःपर आम्ही वराडांत येतांच झाड्यानशीं ऐवज पाठवीत असों. पेस्तरसालचा मजकूर लिहिला. सरदेशमुखीचा अमल आम्हांकडे तहनामियांत गोसावी यांनी लिहून दिल्याच आहे. आहे, त्याप्रमाणें सालमजकुरच्या ऐवजाची ताकीद मामलेदारांस केलीच आहे. कराराप्रमाणें अंतर होणार नाही. × र॥ छ १ माहे रविलावल. वराडांत आलियावर ऐवजाचा निकाल मामलेदारांस सांगून जलदीनें ऐवज यावे ऐसें होईल. सुज्ञाप्रती विशेष काय लिहिणें ? कृपा लोभ असों दिला पाहिजे, हे विनंती

* येथें बाजूवर “ श्रीशाहू राजपदांभोज भ्रमरायितचेतसाः विवात्मजस्य ” असा शिक्षा अष्टपैद आकृतीचा आहे. × येथपासून खुद्द खाशांचें हस्ताक्षर.

ले. १५० }
[७१] }

{ श. १६७८ : मार्गशीर्ष व. १३
{ ता. १९-१२-१७५६

॥ श्री शंकर ॥

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान गोसावी यांसि—

छ सकळगुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य. स्तो हणमंतराव निंबाळकर दंडवत विनंती उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लेखन करीत गेलें पाहिजे. विशेष. आपणांकडून राजश्री काशीराऊ दिवाण व राजश्री राजजी जुंझारराऊ घाटगे व रा. तुकोजी चव्हाण आले यांनी आपणांकडील कितेक स्नेहाचें व उत्तर प्रत्योत्तर जाल्याचें वर्तमान सांगितलें त्यावरून कळोन आलें. ऐशियासि आपणांशी जो निश्चय हे करून आले त्याप्रमाणें राजश्री फिरंगोजी निंबाळकर याजबा दोन हजार फौज देऊन खानगी केली. येविषयी राजश्री दत्तबांनीही गोसावी यांसि पत्र लिहिलें आहे त्यावरून विदित होईल. उभय-पक्षी दुसरा विचार आहे ऐसें नाही. रा. छ. २६ रोवेंल बहूत काय लिहिणें कृपा असों दीजे हें विनंती.

ले. १५१ }
[३६१] }

{ श. १६७८
{ सन १७५६

॥ श्री ॥

आशीर्वाद उपरि. बिजेसिंगाचा वकील रुपयांची निशा करावयाचा मजकूर पुण्यांत बोलत होता. आम्हीं साफ म्हटलें कीं, दत्तोबाचे मनास आलें तर तुम्हीं येणें. त्यास त्याची आर्जा व कृष्णराव पारसनिसाचें पत्र यावें न यावें याविशीं आलें आहे. त्यास जलद जाब सांडणीस्वारा समागमें पोहोचला पाहिजे. तर रामाजीपंत रामराव यासमागमें त्यास काय

१ गोविंदबाबा बिन वासुदेवबाबा दीक्षित पाटणकर सावकारी करीत. त्यांचें कर्ज दत्ताजीनें देणें. त्याची फेड दत्ताजी, मारवाडच्या बिजेसिंगाकडील पैसा जयाप्पाच्या मुंडकटाईबद्दल येणें होता, त्यांतून करणार होता. पैशाची तडजोड करण्यासाठीं मारवाडचा वकील पुण्यास आला. पेशव्यानें त्यास दत्ताजीकडे हवाला देऊन पाठविलें. मारवाडचा पैसा येईना व गोविंदबाबाची फेड होईना. म्हणून गोविंदबाबा व इतर पैठणकर ब्राह्मण दत्ताजीचे दारांत धरणें धरून उपास करूं लागले. तेव्हां ब्राह्मणांस जोर करून गप्प बसविण्याविषयीं दत्ताजीनें पेशव्यास लिहिलें, त्यावर पेशव्याचें हें उत्तर आहे. ब्राह्मणांवर जबरदस्ती करून प्रकरण मिटणार नाही, त्यांची समजूत काढावी असें पेशवा दत्ताजीस सुचवितो. [गो.स.स.] रामाजीपंत दामोळकर सिंध्याचा कारभारी. रामराव नारायण सिंध्याचा हिशोबी कारकुन.

लिहावें, तें सांगून पाठविणें. पैठणचे ब्राह्मण आमचे दारीं उपास करीत बसणार गोसावी
गोविंदबाबांचें अगत्य जसें तुम्हांस तसेंच आम्हांस. परंतु ब्राह्मणांचे बोभाटास इलाज नाही.
याची समजाविशी होय तें करावें तरच उत्तम. समजाविशी न होतां जोराबारावर गोष्ट
आलिया ब्राह्मण आमचे दारीं उपास करूं लागतील, आम्हांही सहजच उपाशी राहूं, या
थरास जाईल. ब्राह्मणांचा बोभाटा काय ? आपण खावंद आहेंत. सर्व त्यांस बोलावून पुढां.
वाजवी असेल तें करावें. ब्राह्मणापाशीं बळ चालणार नाही व करूं नये. गोसावी आम्हांस
कल, शेवटीं नाइलाज जाणून यात्राों केलें. आतां जें करणें तें समजाविशीं काढून करावें. हे
आशीर्वाद. तुम्ही त्रिवर्गच हेच चिठ्ठी पहाणें. फाइन टाकणें हे आशीर्वाद.

ले. १५२ }
[३५६] }

{ मल १५६

श्री.

राजश्री दत्ताजी शिंदे गोसावी यांसि.

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य. स्तो गोसावी बाजीराव आशीर्वाद उपास
येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहीत जाणें. विशेष रीति विष्णु महादेव यांचकडून
तुम्हांकडे जमा करविला होता तो जमा जालाच [असेल] त्यास तुम्हांस आम्हांकडे याव-
याचें नसेल तरि जो कोणी तुम्हां अगोदर आम्हांकडे येत असेल याजबराबरी मशारानिजे
बाबत पैका आधीं हुजूर पाठवून देणें. ओझ्यास उंटें त्या बराबर तुम्हांजवळ अधिक असली तर
देऊन पाठवणें. विठ्ठल शिवदेव अथवा स्वामशेर बहादूर अथवा हरकोणी मातबर पय
येईल त्या बराबर पाठविणें. उंटें नसलीं तरि त्यांचीं + + +

ले. १५३ }
[३७४] }

छ ८ जमादिलाखर रविवार

{ ता ७-२-१७५१

श्रीलक्ष्मीकांत.

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान गोसावी यांसि.

छ सकल गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तो॥ जानोजी भोसले
सेनासाहेब सुभा दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असले

१ गुदस्ता. २ हें सर्व पत्र नानासाहेबाच्या हातचें दत्ताजी शिंदे यास लिहिलेलें आहे.

+ विष्णु महादेव गद्रे, सावकार.

३ पुढें एक दोन ओळी फाटून गेल्या आहेत.

पाहिजे. विशेष. गोसावी यांना पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट होऊन लेखनार्थ अवगत जहाला.

श्री

श्रीशाहूराजपदांभोजभ्रम-
रायितचेतसः विंवात्मजस्थं
मुद्रैषा राघवस्य
विराजते

ऐसीयास गोसावी यांचे लक्षानुरूपचा इकडील विचार आहे. वरकड सविस्तर अर्थ वरचेवरि पत्रां लिहिला आहे. त्याजरून श्रुत जहाला असेल. वारंवार त्याहावे ऐसें नाहीं. फौज तयार आहे. जिकडे बोलाविलें तिकडे येत असों. बोढगस्त सरदारी याजमुळें गवगवा येऊन पडतो. या उपरि विलंब न लावितां गोसावी यांचे आज्ञेप्रमाणें मजल दर मजल फौजेसह गंगातीराकडे येत असों. गोसावी यांचे आज्ञे खेरीज आम्हांकडील तीलतुल्य विचार नाहीं. खान, छ १७ माहे जमादिलोवल + सुज्ञांप्रती विशेष काय लिहिणें.

कृपा लोभ असूं दिला पाहिजे हे विनंती. लेखन सीमा. + येथपासून खुद्द जानोजीचें अक्षर.

ले. १५४ }
[३६] }

{ श. १६७९ चैत्र शु. ८
ता. २८-३-१७५७.

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव बाबा दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं. सेवक जानोजी भोसले सेनासाहेब सुभा, दंडवत. विज्ञापना येथील कुशल ता. छ ७ माहे रजब मुक्काम मालडगांवपर्यंत सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे. यानंतर स्वामींचे भेटीची बहुत अपेक्षा आहे. यास्तव आपणाकडे पत्र लेहून जासुद जोडी पाठविली आहे. ऐसीयास उर्दूक मंगलवारीं आमचा मुक्काम दुधनातरीं करंडीवर आहे. तेथून दर मजल सत्वरच वराडप्रांतीं जाणें आहे. योक्वशींचा अर्थ सेवेशीं लिहिला आहे. तरि स्वामींहीं कृपा करून सत्वर भेटीस आलें पाहिजे. येते समयीं राजश्री शामराव विश्वनाथ यांस समागमें घेऊन यावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. १५५ }
[३५] }

{ श. १६७९ चैत्र शु. १०
ता. ३०-२-१७५७

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेवबाबा दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं. सेवक जानोजी भोसले सेनासाहेबसुभा दंडवत विज्ञापना येथील कुशल ता. छ ९ माहे रजब मु. नजीक जाफराबाद येथें सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष.-स्वामींनीं पत्र पाठविलें तें

प्रविष्ट होऊन लेखनार्थ अवगत जाला. भेटीचा मार लिहिला कीं पैठणावरि मुक्काम होत तरि येणें होतें. लांब यावयासि योग्य घडत नाहीं म्हणोन लिहिलें. त्यास पैठणावरि मुक्काम करावे तरि तो विचार कांहीं विस्तारयुक्त त्याहावा असें नाहीं. संकलित मजकूर पहिले पत्रां आपणास लिहिलेलाच आहे. यास्तव उंदरीवरि त्वरेनें जावें लागेल म्हणोन गंगातीरी मुक्काम नेमले. उंदरीवरि मुक्काम नेमले आहेत, तेथेंच मागाहून म हं त हं स पंढरी बावा व बाबुराव कोनेर येतलि त्यांस स्वामींच्या भेटीची अपेक्षा फार आम्हांस आहे. कैलासवासी तीर्थरूपांमार्गे स्वामी वर्डाल आहेत. तीर्थरूपांपेक्षां आमचे ठायीं ममता विशेषात्कारें धरिली पाहिजे. वर्षासनाचा मार लिहिला तरी कैलासवासी यांणी वर्षासन चालविलें आहेत. त्यांत तिलतुल्य अंतराई होणार नाहीं. तरी स्वामींनीं कृपा करून उंदरीच्या मुक्कामीं येऊन भेटीचा लाभ दिला पाहिजे. येते समर्थी राजश्री शामराव विश्वनाथ यांसही घेऊन यावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. १५६ }
[६६] }

{ श. १६७९ आषाढ व. १
ता. २-७-१७५७ }

॥ श्री ॥

पु॥ राजश्री बळवंतराव गणपतः स्वामी गोसावी यांसि—

विनंती उपरी. श्रीरंगपट्टणकरांचा प्रकार कसा आहे, बुद्धि स्थिर राहून सरकारचा पैका टक्का हप्तेंबंदीचा देऊन दोन पट्ट्यांतलि कोणती पट्टी सोडवितात, किंवा पैका व्यावसाय अभाव करून लबाडीवर आहेत, वकील पाठविले याजशीं कसे वर्ततात, यांचें त्यांचें अंतर-बाह्य कसें, व सरकारी निष्ठेनें वर्तावयाचा या न वर्तावयाचा डौल कसा घातला आहे, ते बातमी तुम्हांस येतच असेल. तरि विस्तारयुक्त त्यांजकडील वर्तमान लिहीत जावें. आद-वानीकरांनीं हा कालवरी ऐवजाचा निकाल केला नाहीं मौलजी तेथें यत्न्यारी जाले आहेत, तरि तुम्हीं त्यास वरचेवरि ताकीद करून ऐवज राजश्री मल्हार नाईक+ यांस देविला आहे, त्यांचे पदरीं पडे तें करावें. छ० १४ सवाल हे विनंती.

१५७ }
[३७८] }

{ श. १६७९ कार्तिक व. ११
ता. ७/१२/१७५७ }

श्री शंकर

राजश्री दत्ताजी शिंदे गोसावी यांसि.

छ सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ हणमंतराज निंबाळकर रामराम विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत गेलें पाहिजे. विशेष.

*मेहेंदळे यास नानासाहेबानें हें पत्र लिहिलें आहे. + रास्ते.

नबाब साहेबाचा X व आपला हर्षामर्ष आजि तीन महिने वाढडला आहे. येणें करून दुतर्फाही स्नेहास उत्तम नाही. त्यासि त्यांचें व आपलें रहस्य व्हावें ऐसा मनोदय आमचा आहे. त्यांचे पदरी तुम्हांसारखे मातबर सरदार आहेत, व इकडे यांचे पदरी आम्ही आहों. त्यास आपला आमचा स्नेह आणि जिब्लाळा, माया ममता आहे, म्हणून आपल्यास स्नेहानें पत्र लिहिलें आहे. तरि हे गोष्टी चित्तांत आणून उत्तर पाठवावें. म्हणजे कोणी कारकून पाठवून देऊं. हें यश आपण घ्यावें, यांत उत्तम आहे. बहुत लिहिणें तरि आपण सुजें आहेत. २॥ छ २४ २॥ बल बहुत काय लिहिणें कृपा असों दीजे हे विनंती. मोर्तबसूद.

ले. १५८ }
[१३३] }

{ श. १६७९
{ सन १७५७

॥ श्री ॥

राजश्री सोमशेखर नाईक संस्थान हरपनहली गोसावी यांशीं—

छ सकळ गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ महादाजी अंबाजी आशीर्वाद उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय लिहीत असलें पाहिजे. विशेष—तुमच्या संस्थानचा मामला चुकला पाहिजे. तुम्हांकडून मातबर येऊन तह रह करावा. ऐसा निमित्त्य २॥ त्रिबकराव गिरमाजी तुम्हांकडे पाठविले असतां हा कालपर्यंत मातबर पाठविले नाही. अपूर्व असे ! अतःपर आम्ही मजल दरमजल ते प्रांतें येत असों. तुमच्या चित्तांत तह रह करावा, मुलकाचा बचाव करून घ्यावा, ऐसें असेल तर अविलंबें मारनिले बरोबर मातबर पाठवून देणें.

ले. १५९ }
[११०] }

{ श. १६७९
{ सन १७५७

॥ श्री ॥

सेवेशीं विज्ञापना. हिंदुपत बुंधेले याणीं अमानसिंगास मारिलें. टिका जहाला नाही. त्यांणीं महदन्याय केला आहे त्याचें पारपत्य करणें जरूर आहे. तुम्हीं त्याचे सन्निध जाग्याचे असोन कांहींच वर्तमान लिहिलें नाही. तरी तुम्हांकडे राजकारण आलें असेल त्यास सविस्तर वर्तमान लिहून पाठवणें म्हणोन आज्ञा. त्यास येविशींचें एक वेळ विनंतीपत्र लिहिलें होतें, परंतु जोडी मारिली गेली. दुसरें तो जिम्मा राजश्री गोविंद बल्लाळ यांचा. सेवकास स्वामींची आज्ञा नाही व त्यांचे पुत्रांस लिहून पाठविलें त्याणीं पत्रांतील मजकूरच समजला नाही म्हणोन दस्तऐवज न गोवितां उत्तर लिहिलें. दुसरें गैरहंगाम दिवस आणि सेवकाजवळ फौज थोडी.

X निजाम सलाबतजंग. यानंतर एक महिन्यानें दत्ताजी शिंदे व विश्वासराव पेशवे यांनीं रामचंद्रराव जाधवास शिंदेखेडच्या गढींत कोडून निजामअलीस धुडकावून उत्तरेस साखर-खेड्याकडे पिटाळलें व तेथें नानासाहेब पेशव्यानें पंचवीस लक्षांचा मुलूख घेऊन तह केला.

हिंदुपत माजोगा आहे. त्याचा लहान भाऊ खेदसिंग त्यास काढून दिलें. त्याचे वकील आले. बोली चालीही लागली आहे. त्याजकडील सूत्र ठीक करून ठेविलें आहे. त्याचा हिस्सा निमेषा देविल्यानें कांहीं नामजादाः चार, पांच लक्ष रुपये मिळतील ऐसें आहे. परंतु फौज पाहिजे. याजकरितां आलाहिदा पत्रां सविस्तर विनंती लिहिली आहे. त्याप्रमाणें दोन हजार फौज आल्यानें चार महिने पोटा बाहेर भरून सरकार क्रिफायत होईल. इतके दिवस इकडे जाहले या उपरि कालपीस जाऊं, दसरा जाहला म्हणजे इकडे येतो. स्वामींनी कृपा करून दोन हजार फौज दसरा आलीकडे येऊन पोहोचें तें करणार स्वामी समर्थ आहेत. स्वामीचे प्रतापें बरून पारपत्य उत्तम प्रकारें करून होईल. हल्लीं एक पत्र हिंदुपतीस जे तुम्ही नाहाक अमानसिंगास मारून सरकारचा टिका न होतां राजे जाहलां, व खेदसिंगास काढून दिल्या हे गोष्ट कार्याची नाही. हल्लीं गोपाळराव बापूजी यांस आज्ञा केली तरी मशारनिले सांगतील त्याप्रमाणें खेदसिंगास हिस्सा देणें व यांचे आज्ञे प्रमाणें वर्तणूक करणें, म्हणोन उत्तम प्रकारें निश्चून ताकीद, व एक पत्र राजे जगताराज यांस जे गोपाळराव यांस आज्ञा केली आहे तरी तुम्ही हे एक होऊन पारपत्य करणें [व] सर्वाई दिवाण गुमानसिंगास यांचे समागमें देणें, याप्रमाणें, व एक पत्र राजश्री गोविंदपंत यांस जे फितुर करून पा व ते स दिल्यानें उत्तम प्रकारें पारपत्य स्वामींचे प्रतापें होऊन येईल. सेवेसी श्रुत होय हे विज्ञापना. X

ले. १६० }
[४०३] }

{ श. १६८० चैत्र शुद्ध १०
{ ता १७ एप्रिल १७५८

श्री

खरेदीखत शके १६८० बहुधान्यनाम संवत्सरे चैत्र शु॥ १० सोमवार ते दिवशीं तिमार्जी वा॥ कान्होजी व रामजी कान्होजी भोर मौजे भोरवाडी के॥ अकोलनेर प्रे॥ पांडेपेडगांव यांसि विठोजी पाटील मोकदम व समस्त दाहीजन समाकुळ पांडरी मजरे मजकूर के॥ मजकूर सन हजार ११६७ कारणे खरेदीखत लिहून दिधलें ऐसिजे. सन हजार ११६१ एकसष्टीच्या सालांत देहीं राजांचा दंगा झाला, तमाम मुख्य जाळून छद्मन परागंदा जाला, त्याजमुळें मौजे मजकूर परागंदा होऊन मुलकावर गेले. तों सन हजार ११६२ बासटी मध्ये मोंगलाई कडील जागीर निघोन स्वराज्यांत श्रीमंत रा॥ भाऊसाहेबांस जागीर झाली. मग साहेबी रयत गोळा करून मौजे मजकुरास कौल दिल्या, आणि गांवची वसात

* नामजादा चालून जाण्याबद्दल दिलेला ऐवज ह्या अर्थी.

१. टिका-टिळा-गादीवर बसण्याचे वेळीं वडील नातलगानें टिळा लावला म्हणजे सर्व विधि पूर्ण झाला असा रजपुतांचा समज आहे. येथें पेशव्यांच्या मार्फत ब्हावयास पाहिजे होता. पत्र गोपाळराव वर्ष यांचें पेशव्यास. खंड १ लें. ७२ पहा.

२ हे भाऊसाहेब पेशवे नव्हत. अकोलनेरकर इनामदार रामाजी अनंत दाभोळकर ते हे होत. मारवाडांत भाऊ साहेब पेशवे कधीही गेले नाहीत.

केली, आणि साहेब मोहीम प्रांत मारवाड देशास गेले. तो मागे राजश्री गोपाळ शंकर सरदेशमुख याणीं प्रगणे मजकुरावर दंगा करून राजश्री कृष्णाजीपंत शेखदार व राजश्री चांदजी पाटील जाधव व विसाजी बाबाजी कुलकर्णी ऐशियांस धरोन ठाणें पिंपळगांव गर्मा येथें नेऊन जबरदस्तीनें सन हजार ११६१ एकसष्टीचे खंडणी सन ११६४ चौसष्टीमध्यें केली. त्यास रुपये बावयास ऐवज नाहीं. कोठें कांहीं नाइलाज जाहला. मग तुमच्या गळां पडोन तुम्हांस जागा पांढरी गांवची बखळ पैकीं खरेदी दिवली. तपशील गज सुमारी प्र॥ करार पूर्व पश्चिम गज सु॥ ३३ उत्तर दक्षीण गज १९॥ सु॥

६२७

१६॥

६४३॥

सदहू प्रमाणें समाळी गज ६४३॥ किंमत रुपये ४५ पंचेचाळीस घेऊन तुम्हांस मिरास करून दिवली असे. हद्द मोहताद पडेवळकरी पूर्वेस राणोजी जासुदेव, दक्षणेस गांवची गल्ली, पलीकडे बाळोजी जासूद नवी खरेदी व पश्चिमेस गांवची गल्ली, पलीकडे गांवची गांव. कुसूं व उत्तरेस तुमचे तुम्ही. दरवाजा पूर्व मुखी लावावा, व मोरी दरवाजिया सेजारी लावावी व पन्हेळ आपले अंगणाध्यें लावावे. येणें प्र॥ तुम्हांस मिरास करून दिवली आहे. या जागियावर इमारत बांधोन लेकराचे लेकरी करावा आणि नांदावें. यास कोणी हरकत करील त्यास आपण समजाऊं. आपण आपले बैताळीस स्मरोन तुम्हास मिरास करून दिवली असे. हें खरेदीखत लेहून दिवलें सहीः—

निशाणी नांगर.

रामाजी व॥ कान्होजी भोर. हिसा ३
रुपये १५.

वि॥ गोविंद नारायण बुळे
जोशी कुलकर्णी मार

राणोजी व॥ कान्होजी भोर वि॥
भाऊ हिस्ते २ रुपये ३० तीस.

गाही.

विठोजी बिन जोमाजी पाटील मौजे भोर. मल्हारजी बिन गंगाजी को। मार.

ले. १६१ }
[३७७] }

{ श. १६८० चै. व. १२
{ ता ४-५-१७५८

श्री

राजश्री रघुनाथपंत गोसावी यांसि.

छ सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ मुघोजी भोसले सेना-
धुरंधर दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित असलें पाहिजे.

विशेष आपण जासूद जोडी समागमें पत्र पाठविलें, सुसमयीं प्रविष्ट होऊन लेखनाभिप्राय अवगत झाला. लाहोर फत्ते होऊन जाहानखान पळोन गेला, त्याजमागें फौजा गेल्या आहेत, म्हणोन लिहिलें, त्याजवरून बहुत संतोष जहाला. हरघडी येणार समागमें पत्रद्वारा साकल्य लिहित असावें. खाना छ २५ माहे साबान. *सुज्ञा प्रति विशेष काय लिहिणें. लोभ असों दीजे हे विनंती. मोर्तबसूद.

१६२ }
[३४१]

{ चैत्र-व० १३ श. १६८०
{ ता ५-५-१७५८.

पौा छ ५ रमजान.

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री दादासाहेब स्वामींचे सेवेशीं

विनंती सेवक अंताजी माणकेश्वर कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना सेवकाचें वर्तमान ताा चैत्र वद्य १३ शुक्रवार सुक्काम दिल्ली स्वामीचें कृपावलोकनें करून यथास्थित जाणोन स्वकीय लेखन करावयासि आज्ञा केली पाहिजे. विशेष. सेवकास स्वामींनीं कृपा करून पत्र छ ९ साबानचें पाठविलें तें पावलें. वर्तमान लाहोरचें फत्तेचें व शत्रूचे पारिपत्याचें व इतिकडील मुल्लख कार्बाज केल्याचें लिहिलें तें सविस्तर वाचून परम आनंद जाला. तो पत्रां कोठवरि ल्याहावा. हिंदुस्थानांत कीर्त, लौकिक मातबर जाली. कुल राजे, उमराऊ, सुभे, यांस दहशत पडली. सारे हिंदुस्थानचा सड अन्नदाली पासून एक स्वामींनीं घेतला. तेणें-करून यशाचे पर्वत जाले ! स्वामी यशस्वीच आहेत. याचा विस्तार सेवकास लेखन करावयास सामर्थ्य कैचें ? हें वर्तमान वजिरांनीं ऐकोन बहुतच हर्ष मानिला. शत्रूंनीं बहुत उन्मत्तां करून मथुरा क्षेत्राचा कटा केला होता, त्याचें फल ईश्वरें लवकराच दाखविलें ! स्वामींस यश आलें याचा संतोष फारच वजीरांनीं मानिला. त्याचा परिवार कोठवरि लिहावा. स्वामी अवतारी पुरुष आहेत. त्यांची स्तुत मनुष्यांनीं काय करावी ? वरकड इकडील सविस्तर वर्तमान आलाहिदा पुरवणिया लिहिल्या आहेत त्या ध्यानास आणून यांचों उत्तरे वेगळालीं पाठवावयास स्वामीं समर्थ आहेत. सारांश गोष्ट सेवकास आश्रा स्वामींचे पायांखेरीज दुसरा कोठें-ही नाहीं. येवषयीं वारंवार सेवकांनीं लिहावेंसें नाहीं. स्वामींच्या दृष्टीस थोडक्यांच दिवसांत पडेल. जर स्वामींची छावणी लाहोर प्रांतीं जाली तरि वजीर पातशाहास घेऊन छावणीस आपल्या जवळ घेउन येतो. जरि करितां आपण कांहीं आपली दहा हजार फौज ठेवून इकडे येतील तरि हे दोघे सरदार आपल्या सरदारांजवळ ठेवितील. आपण जेथें खांसा छावणी करतील तेथेंच हे खांसा वजीर छावणी आपणांजवळ करताल, आपणा वेगळें कोठें खांसा निराळे रहात नाहींत. परंतु वजीरानें व लहान मोठे सर्वत्र म्हणतात, खांसा छावणी न जाली तरि पठाण मागती लाहोर प्रांतीं पावसाळां येतील. उगेच लोक म्हणतात तें सेवेशीं लिहिलें,

*येथून मुधोजीचें हस्ताक्षर.

करणे न करणे शक्यार खावंदाचा. वजीराच्या यावयाचा निश्चय कोणे प्रकारचा कोणे स्थळीं ती आज्ञा निवडून सेवकास व वजीरास त्याहावी. त्याप्रमाणें त्या स्थळीं दाखल होऊन. राजश्री विठ्ठल शिवदेवही सत्वस्व सेवेशीं येतील. त्याजही प्रमाणें राजश्री कृष्णरावजी येतील. सर्व विनंती करतील. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. +

ले. १६३ }
[६१] }

{ श. १६८० वैशाख व. १०
ता. १-६-१७५८

॥ श्री ॥

राजश्री नाना पंडित प्रधान गोसावी यांस—

छ सकळ गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ मानाजी आंगरे वजारतमाव रामराम विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लेखन आज्ञा करीत असलें पाहिजे. विशेष-राजश्री महादाजी रघुनाथ यांस मजमुचा धंदा सांगोन रेवदंडियास पाठविल्यापासून कारभाराचा बंदोबस्त व लोकांची समजावीस यथास्थित करून अमीनपणें येकनिष्ठेनें वर्ततात, ऐसं समीपवर्ती कुलावियास श्रवणांत येतच होतें. एकनिष्ठेविशीं आपलाही निशा जाहालाच आहे. सांप्रत जंजिरेयाचे मोहिमेचे प्रसंगांत जमाव व साहित्य सहवर्तमान मशारनिले येथें आल्यावर तरतुद व ततबीर पाहून बहुत संतोष जाहाला. सेवक लोक निष्ठेनें वर्ततात त्यांची सर्फराजी बहुमान खावंदाहीं करावा उचित जाणोन राजश्री रामाजीपंतांकडून तपशीलें विनंति लेहविली आहे. आम्ही लिहिल्याचें जरूर जाणोन या समयांत मशारनिलेचे बहुमानास पालखांची आज्ञा करणार आपण समर्थ आहांत. मोर्चेबंदीचे प्रसंगास हरएक साहित्यास रेवदंडासमीप

शिक्षा
*

अनुकूल आहे. साहित्याचे तरतुदीस मशारनिलेस खाना करविले असत. सारांश बहुमानायोग्य जाणून लिहिलें आहे. येविशीं उपेक्षा नसावी. रा. छ० २४ माहे रमजान. बहुत काय लिहिणें कृपा निरंतर वर्धमान असावी हे विनंती.

मोर्चे
सूद

+ हें पत्र दादांच्या लाहोरच्या मोहिमेस अनुलक्षून आहे. या पूर्वी अबदल्ली हिंदुस्थानांत येऊन दिल्ली, मथुरा, वगैरे शहरांचा नाश करून गेला होता, त्याचा सूड दादांनीं घेतला अशा भावी हें लिहणें आहे.

* शिक्ष्यावरील अक्षरें लागत नाहींत. हा दीर्घवर्तुलाकृति आहे.

ले. १६४ }
[३४].

{ श. १६८० भाद्रपद शु. ६
ता। ८-९-१७५८.

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री वासुदेव दीक्षित स्वामीचे सेवेशी

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान कृतानेक नमस्कार विनंति उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहिले असले पाहिजे. विशेष. राजश्री काशी बळाल व अरवे रमण [?] याजबरोबर खिजमतगार वगैरे माणसें देऊन हिंदुस्थान प्रांते कामगिरीस खाना केले आहेत. सागाहून याजबरोबर आणिक सरंजाम पाठवावा लागतो, त्यास आठ दहा दिवस *साता-रियास राहतील. त्यास यांचा समाचार घेत जावा. जागा राहण्यास द्यावी. रा. छ ४ मोहोरम. बहुत काय लिहिणें हे विनंति.

ले. १६५ }
[३८८].

{ श. १६८० मार्गशीर्ष व. २
ता। १७ १२-१७५८

श्री.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री रामाजी अनंत गोसावी यांसी-

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत जाणें. विशेष राजश्री दत्ताजी शिंदे व जनकोजी शिंदे कोठें आहेत, काय मनसुबा करितात, तें बरच्यावर कळेल पाहिजे. याजकरितां निरंतर लिहीत जाणें. वजीराचा अगत्यवाद चिरंजीव राजश्री दादांस आहे. त्याचा पक्ष धरून नजीबखानाचें पारपत्य करावें. लाहोरचा नवा मुख्ख सोडविला तेथें अदीनाबेग ठेविला होता तो मृत्यु पावला. यास्तव तेथील बंदोबस्त चांगला जाला पाहिजे. याजकरितां दत्ताजी शिंदे यांणीं तिकडे जाऊन यथास्थित बंदोबस्त राहें तें अगत्य करावें. बंगाल्याकडीलही काम मातबर आहे. तेथें पैका मेळवावयाची जागा आहे. लाहोराकडील बंदोबस्त असिल्यास मनसूरअल्लीखानाचे लेका-सारखा मातबर सोबती करून भारी फौजेनर्शा जावें. जरब देऊन पैका मातबर मेळवावा. पटण्याकडील व बंगालियाचा मुख्ख सोडवावा. ठीक पडल्यास वजीरासही समागमें न्यावें. परंतु त्यांचें येणें पंचपाचासुळें घडेल असें दिसत नाहीं. दत्तबा चित्तावर धरतील तें करतील. दुसरियाचे सोबतीचा भरोसा कशास पाहिजे ? तसे मनसूरअल्लीचे लेकापासून काशी प्रयागची नजर व आणखी कित्येक बाबती त्याजकडे लावून पैका साधेल तरि साधावा. एक लाहोरचा बंदोबस्त असल्यास हें करावें. सारांश सरकारच्या कर्जास ऐवज मातबर मिळे असा मनसुबा करून पैका मेळवणें. विस्तारें उभयतांस लिहिलें त्याजवरून कळेल. जाणिजे छ १५ रविलाखर बहुत काय लिहिणें. लेखनसीमा.

*सातारें हें औरंगाबादेजवळ आहे. हें दीक्षितांचें जहागिरीतील एक गांव होय.

ले. १६६ }
[३७३] }

{ श. १६८० माघ व. १२
{ ता २४-१२-१७५९

॥ श्री ॥

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री रामाजी अनंत गोसावी यांसि.
सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार उपरि येथील कुशल जाणोन
स्वकीय कुशल लिहित जाणें. विशेष. तुम्हांकडून पत्र बहुत दिवस येऊन वर्तमान
कळत नाही. राजश्री दत्ताजी शिंदे यांचा मारवाडचा मातबर पैका उगवणें त्याचा उगवा-
वयाचा विचार कसा केला तो लिहिणें व लाहूर, बंगाला व पट्टणें हे तीन
मनसुबे प्रस्तुत मशारनिलेस मातबर आहेत. त्यास लाहोरास चिरंजीव राजश्री दादांनीं
अदीनावेग सुभेदार करून ठेविला होता, तो मृत्यु पावला. त्याचा नायब
लाहोरास आहे तो तुमचे उपयोगी असला तर कोणी सरदार फौज देऊन तिकडे
पाठवून बंदोबस्त करावा. बंगाला, पट्टणें यास स्वारी करावी. मातबर पैका कर्जाबद्दल मेळवावा.
बंगाल्यास क्रोड दोन क्रोडी पैका मिळे अशी जागा आहे. भारी पैका मेळवून कर्जाची
परिहार करून फौज ताजी राखावी असा विचार झाला पाहिजे. पट्टणें हस्तगत करावें, तें
स्थळ ध्यावयाचेंच आहे. खांसा दत्तबा व जनकोबांनीं मातबर फौजेनिशीं तिकडे जाऊन
पट्टणें ध्यावें, तेथें छावणी करून राहवें. तेथून बंगाल्याचा मनसुबा करावा, तां चिरंजीव
राजश्री दादा बादज बरसात हिंदुस्थानास येतील. तदोत्तर चिरंजीव मशारनिलेनीं बंगाल्याची
स्वारी करून मातबर पैका मेळवावा. गुदस्ताप्रां बंगाल्याची मामलत चुकवावयास वकील
तुम्हांकडे आला तर चुकवूं नये. बंगाल्याकडील मातबर पैका आल्याविना कर्जाचा परिहार
होत नाही. भारी फौज जाऊन क्रोड दोन क्रोडी पैका मेळविला पाहिजे. जर फौज न
जातां पन्नास साठ लक्षांवर मामलत चुकवितील तर चुकवावी. असें न होय तर चिरंजीव
तिकडे आल्यावर मनसुबा करावा. प्रस्तुत तुम्हीं पट्टणाकडे जाऊन पट्टणें काबीज करावें. व
सुजात उदवला कडील दोन तीन कामें आहेत. काशी, अयोध्या, प्रयाग, ध्यावें. चिरं-
जीवाजवळ काशी, अयोध्या यावयाचा करार केला आहे. प्रयागची* रतबदल आहे. तोही
मनसुबा सोहलतीनें होईल तर करावा. सारांश उमदे मनसुबे करून, पैका भारी मेळवून
कर्जाची ओढ वारून, फौज ताजी राखावी. मुखत्वे करून हेच मर्जी आहे. गुदस्तां अवकाश
नवता. यास्तव बारांवर* मामलत रा॥ विठ्ठल शिवदेव याणीं चुकविली. थंदां मोठें काम
ऐवजाचें तेंच आहे. जर दिल्लीस पन्नास लक्षांवर एकसालां लागली* तरीच विल्हे लावावी.
ते सुधे बोलें देणार नाहीत, परंतु जबरदस्तीनें मशारनिलेनीं पट्टण्यापावेतो चालून जातील
तेन्हां नरम होऊन मातबर ऐवज देतील. दिल्ली प्रांतीं नारो शंकर अथवा आणखी कोणी
दोन तीन हजार फौज ठेवावी. थंदां लाहोराकडील ऐवज आणून जरूर हुजूर पावता करावा.

+ काशी, प्रयाग, हीं ठिकाणें घेण्याविशीं पेशव्यांच्या मनांत फार होतें पण
त्याप्रमाणें घडून आलें नाही. हें पत्र व मागील मसलती फार मोठमोठ्या आहेत ह्या पार-
पडल्या तर हिंदुस्थानाचें संपूर्ण सार्वभौमत्व पेशव्याकडे आलें असतें. * बाग लक्षांवर.

करावा. अंताजी माणकेश्वर यांस परिच्छिन्न हुजूर यावयाविशीं लिहिलें आहे. त्यांचे हवा-
ल्याबाबद राहिली असेल तरि सक्त ताकीद करून उगवेसें करावें. वजीराकडे त्यांची फौज
किती व चाकर किती महिने होती, मेरठ वगैरे महालांचा ऐवज त्यांस वसूल किती जहाला,
हुजूरचे तैनातजाबत्याची फौज चार पांच हजार आहे, ऐसें ते लिहीत असतात. परंतु
वजीराकडाला फौज व हुजूरचे कराराची फौज दोन्ही मिळोन पांच सहा हजार असेल.
हे ते मिळोन घालमेल करीत असतील यांत संशय नाही. याचा शोध ते आले तरि करावा.
यांत सरकारची मातबर किफायत आहे. गणतीचे निकडीची संधि पाहून, महिनेमहाल
फौज चाकर ठेवून, गणतीची भरती करून दाखवावी, मग दूर करावी, हा प्रकार त्यांचा
आहे. येविशींचा शोध पूर्ता करणें. भीड न धरणें. जर भीड धरणें असेल तरि मोघम चौकशी
करूं नये. येथें येतील मग जसे बनेल तसें केलें जाईल. जर चौकशी करणें तर फारच सख्तीनें
खावंदगिरीनें करावी. सर्व माहीत मेळवून चौकशी करावी. मागें जफतींत व फुरोश्त+ त्याणीं
तफावत केली असेल तेही कळमवार ठिकाणीं लावणें. सारांश मळमळीत कांहीं न करणें.
येथील मुख्य वर्तमान इतकेंच कीं, फ्रोंड रुपये कर्ज देणें. त्यास अवधी फौज घरीं बसविली,
वास हजार जरूराती कामाबद्दल ठेविली, त्यास पैका देणें आला. तीस लाख मात्र कर्जदा-
रांस ऐवज पावला. बाकी सतर लाख देणें आहे. पन्नास लाख कर्ज तुम्हीं फेडावें. एक दुसरें
मातबर काम करावें. वांटणी वगैरे अर्थ ध्यानांत न आणितां खामखा कर्ज फेडावें. जाते
समयीं दतबा बोलोन गेले त्या गोष्टीवर भरोंसा आहे. ये विशीं उभयतांसही पत्रें याच
प्रकारें लिहिलीं आहेत. तरी उमदें काम होऊन पैका भारी मिळे ते गोष्ट करणें. जाणिजे.
छ २५ जमादिलाखर* आठां दिवसां आड मागील पुढील वर्तमान लिहीत जाणें. यंदां के दा-
रा स५ जाणें जहालें होतें. इमारत बहुत उत्तम जहाली. पाण्याचें तळें बळकट रुंद चुनेगच्ची
जरूर बांधावें ऐवढें राहिलें आहे. तेही फावलेमानीं करावें. वरचेवर स्वारीचें वर्तमान लिहीत जाणें.
वजीराचा लगाम जरूर राखणें, बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

+मामलेदार कायद्याविरुद्ध दंड घेत असत ते.

लेखन
सीमा

ले. १६७ }
[३६२] }

{ श. १६८० फाल्गुन व. ७
{ ता २१-३-१७५९

श्री.

पु॥ राजश्री दत्ताजी शिंदे व जनकोजी शिंदे गोसांवी यांसि.

आशीर्वाद उपरि. वजीराचा विचार सुधा नाही, यास्तव मनसूर अल्ली खानाचे +लेकास

* येथून खुद्द नानासाहेबांचें हस्ताक्षर.

× केदारवाडी किंवा लोहारें हा दक्षिणेतला गांव असावा. (पहा स्थ. सू.)

+ मनसूर अल्ली-सफदरजंग. याचा मुलगा शुजाउद्दौला.

वजीरी दिलिह्याने पन्नास लाख रुपये देतो, परंतु येथील मर्जी कशी असेल ते कळेना यास्तव न केलें, पुनरपि करावयाविशीं आज्ञा जालिया लाहोराहून येऊन कार्यसिद्धी करूं, सरकारचें कर्ज फेडूं, म्हणून लिहिलें तें अक्षरशा अवगत जालें. ऐशियास मातबर मनसबा करून कज फेडावें हें आपणासच योग्य आहे. परंतु गाजुदीखानास Xयेथूनच स्थापिलें. त्यापासून हरएक अंतर करारांत पडावें मग त्याचा मुलाहिजा काय आहे ? काशी तों पूर्वी मनसूरअल्लीच्या लेकानें चिरंजीव दादा दिलीजवळ असतां आपण होऊन व्यावयास कबूल होता. जर त्यास वजीरी देणें तरी काशी, प्रयाग हीं दोन्हीं स्थळें घ्यावीं. पन्नास लाख रुपये दिलीचे वजारात देणें हें कांहीं फार नव्हे. परंतु बेरीज मात्र बोलावी, रुपये व्यावयास दोन तीन वर्षें लावावा, याप्रमाणें रुपये देऊं केले तरी काय कामाचे ? एका वर्षांत रुपये रोख द्यावे, या तिही गोष्टी कबूल कराव्या. तुमची पक्की निशा व्हावी. वजीर लबाडीस आला तरी सुजाउद्दवलांनीं गंगे आलीकडे सत्वर येऊन तुम्हांस नेऊन आपलें कार्य करून घ्यावें. तुम्ही त्यानें मिळून वजीरी करार करून द्यावी, रुपये व्यावयास दोन तीन वर्षें लावावीं, प्रयाग, काशी न द्यावी, ऐसें असल्यास विशेष त्यास वजीरी द्यावी असें नाहीं. कां कीं, ते पैकेवरी जबर-दस्त, फौज तोफखाना मोठा, जाटांशीं त्यांशीं स्नेह. याजमुळें सत्वरच भारी होतील. मोगल लोक आहेत, फावले मानीं आम्हाशीं वाकडें वर्तावयास अंतर करणार नाहीं. यद्यपि इतके दोष आहेत, तथापि पन्नास लाख रोख हातास येतात, काशी प्रयाग येतो, असे लाभ होत असले तरी करावें. कासी न दिलिह्या एक प्रयाग व पन्नास लाख रोख दिले तरी वजीराकडे कांहीं अंतर ठेवून करावें. परंतु त्याची रीत संस्थानिकपणाची दिसते. गंगेपली-कडील संभाळून असावें. दिलीचे खटपटींत जीव राहिला नाहीं. निरंतर तुमचे आज्ञेंत चालावें. अबदालीचाही शह हमेशा फावले मानीं दिलीवर आहेच. पहिला दिल्लींत ऐवज मातबर होता, मुल्खही फार होता, पादशहाचा दबाब होता. यास्तव मनसूर अल्लीखान वजीरीसाठीं झटत होता. आतां पादशाई बदवकैरीची, खजीना नाहीं, मुल्ख नाहीं, अशी जाली. याची रीतही गर्भ श्रीमंतपणाची आहे. यास्तव हें राजकारण खरें लटकें या गोष्टीचा पूर्ता शोध जाटाचे मार्फतीनें व गोविंद बल्लाळ यांचे मार्फतीनें पूर्ता करून आपणाकडील इतबारी शहाणा सुजाउद्दवला पावेतों पाठवून सर्व रागरंग पाहून जर पन्नास लाख रोख प्रयाग हातास येत असला तरी वजीरी द्यावी. नजीबखानास बक्षगिरी दिलिह्यास तीस लाख रुपये देतो म्हणोन लिहिलें. ऐशियास नजीबखान पुरा हरामखोर बाट आहे. गुदस्तां चिरंजीव दादाशीं त्यांशीं कांहीं मजा राहिली नाहीं. तो दिल्लींत प्रविष्ट जालिया अबदाली-चेंच दिल्लींत ठाणें बसलेंसें जाणावें. बेमान हरामखोर आहे. त्यास वाढवणें सर्पास दूध पाजण्याप्रमाणें आहे.* फावले मानीं त्याचें पारपत्यच करावें. मनसूरअल्लीचा लेंक प्रयाग न

X येथूनच स्थापिलें इकडूनच वजीरीच्या कामावर नेमिलें. १ दुर्वर्तनाची.

* नजीबखानाचें खरें स्वरूप नानासाहेबास किती स्पष्ट कळत होतें तें ह्यावरून दिसतें.

देई, बेरीज मात्र बोलावी, रुपये थावयास तीन वर्षे लावावीं, असें करूं लागला, तरी गाजु-दीखानाशीं जे जे करार चिरंजीवांनीं केले आहेत ते कायम करून, ते आपण एक होऊन असावे. बाजद बरसात वजीर पातशाहास घेऊन नीट बंगाल्याच्या सुमारे गेलिया भारी वजन पडेल. रोहिले जमींदार बहुत करून सामील होतील. वजीर तुम्ही एकदील होऊन बंगाल्याचा रोंख धरावा. इकडून चिरंजीव सत्वरच मुंदेलखंडाचे मार्गे प्रयागाजवळ येतील. तुम्हीं वजीरास घेऊन अंतरवेदीतून यावे. भारी दबाव पडून प्रयाग हातास हस्तरेनें येईल आणि खामखा ध्यावा. चिरंजीव इकडून व तुम्ही वजीर मिळून तिकडून असा भारी शह पडल्यास मनसूरअलीखानाचे लोकांसही मातबर नजर द्यावी. जर त्याणें येणें प्रमाणें शह पडतांच तुम्हांस काशी प्रयाग दिल्ली, नजर भारी दिल्ली, तरी बादशाह वजीरास समजून हर प्रकारें सांगून त्यास वशीगिरी द्यावी, हा दुसरा प्रकार. तिसरा प्रकार वजीर बाहेर न येई तरी तुम्हीच जाऊन सुजाउद्दवल्यास मेळवून घेऊन काशी, प्रयाग मात्र त्या जवळून ध्यावी. रुपये न मागतां त्यास पट्टे बंगाला हातीं निमे देऊं करून तो तुम्ही मिळून जाऊन बंगाला सोडवावा, व ऐवजही मातबर मेळवावा. या तिन्ही मनसब्यांत जो पक्का बनेल तो करावा. दिल्लींत लहान वकील लबाड फार बोलत असतात. एकाचे पक्के पांचाचे राजकारण आणिलें, तरि एकाचें दहाचें अंतर ठेऊन उगीच गोष्ट फुगवून राजकारण अडकवून पाडावे. निशेस थाक नाहीं. तुमचा सरळ कारभार यास्तव हरएक राजकारण पक्के निशेचें कोणतें हा शोध आपला इतबारी ज्याकडील राजकारण येईल त्याजकडे पाठवून पक्कें करून तो मनसबा करावा. तूर्त तुम्ही लाहोर प्रांती गेलां तिकडेही काम फार आहे. याजमुळें उशीर लागेल. छावणीही तेच प्रांती होईल. तेव्हां हा मनसबा वाजत बरसातेवर जाईलसें वाटतें. तथापि सत्वर लाहोराकडील बंदोबस्त होऊन छावणीस तुम्ही दिल्ली आसपास आलां तरि हीं कारणें स्वकार पडून येतील. तेव्हां नीट शोध करून ज्यांत मातबर पैका पन्नास लाख पाऊण करोड कर्ज बारावयास हातास येतातसें दिसेल [तें] तीळमात्र संशय न धरितां करावे. छ २१ रजब बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद. पै॥ छ २४ साबान मु॥ स्तलजनदी.+

ले. १६८ }
[३३७] }

{ श. १६८० फा. व. ७
{ ता २१-३-१७५९

श्री

पु॥ राजश्री दत्ताजी शिंदे व जनकोजी शिंदे गोसावी यांसि.

आशीर्वाद उपरि. अंताजी माणकेश्वरास हुजूर परिच्छिन्न दादांनीं मनापासून येथील आज्ञेप्रमाणें बोलाविलें असें असतां हरप्रकारें उशीर लावून राहतात. आम्हांस लिहितात कीं, दत्तवांनीं राहाविलें यास्तव माहिनाभर राहिलें. वजीराची दत्तवाची भेट होतांच दरमजल

+ दत्ताजी व जनकोजी पंजाबांत दादांच्या मागून तेथील बंदोबस्ताकरितां गेले होते.

यतो, सांप्रत तुमच्या लिहिल्यावरून दिसोन आलें, कीं लबाडी करून रहातात. हरप्रकारें ऐवज हाताखाडीं घालून हात उगवणार. अवरुचा, प्रमाणिकतेचा दूरकार त्यांनीं टाकिलासें दिसतें. यास्तव पत्रदर्शनीं तिळमात्र मुलाहिजा न धरितां हुजूर यावया-
विशीं सख्त ताकीद करावी. न येत तरि परिछिन्न बोलावून आणून कैद करून त्यांस हुजूर पाठवावें. तीळमात्र मुलाहिजा करूं नये. मार्गे त्यांनीं जितक्या ऐवजाचे हवाले घेतले होते तो मात्र ऐवज ताकीद करून उगवावा. याः सालचे वजीराकडील अथवा कोणीही ऐवज अंताजीपंताचे हातीं न जाय तें करावें. तो ऐवज जमा करून हुजूर करून जरूर पाठवावा. अंताजीपंतास पत्रदर्शनीं न येत तरि कैद करून पाठवावें.+ छ २१ रजव. हे आशीर्वाद.

ले. १६९ }
[७६] }

{ श. १६८१ चैत्र व १०
{ ता. २२-४-१७५९

श्री

राजश्री नाना पंडित प्रधान गोसावी यांसी—

छ सकळ गुणाळंकरण अंखडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य स्ने॥ राधोजी आंगरे वजा रतमाव राम राम विनंती येथील कुशल जाणोन स्वकीय लेखन आज्ञा करीत असलें पाहिजे विशेष.—छ ५ शाबनचें पत्र पाठविलें तें छ २२ मिनहूस उंदेरीचे मोर्चेंबंदीस थळचे मुक्कामीं येऊन पावलें. मुख्यार्थ कीं, उंदेरींत पाण्याची अनुपत्य जहाली आहे. वैशाखांत तरि भारीच होईल. सुरतेकडील बळ तुटलें. यामुळें शामल अवसान खाता जाला असतां चोरपाईकी अवसान धरून करितो. राजपुरीचीं गलबतें गेलीं. उंदेरीस साज सासान घेऊन येतो. उलटीं सलाबत त्याचीच पडोन आली आहे. त्याचें पारिपत्य होत नाहीं हें अपूर्व असे. क्रिकोळ उपद्रव मुलकांत होतात ते केवळ जंजिरे याहूनच होतात ऐसे नाहीं. उंदेरी-हून होतात ऐसें निदर्शनास येतें. याउपरि सारीं आरमारें येकत्र होऊन या सम्म्यांत सर्वांनीं एकदिलीनें लगट केलियास स्थळ हस्तगत होऊन यावयास अगाध नाहीं. येविशीं विस्तारें राजश्री रामाजीपंतास लिहिलें आहे. म्हणोन नशीहतपूर्वक आज्ञा केली. ऐशास उंदेरकरांचे व जंजीरकरांचे पारिपत्याची योजना होऊन राजश्री शंकराजीपंतास व राजश्री नागोपंतास व राजश्री रामाजीपंतास पत्रें सादर जालियाची आज्ञा छ १४ मिनहूचें पत्र खास दस्तुराचें मुजरद जासुः समागमें आलें तें छ १८ तारखेस माहे मजकुरीं पावलें. आज्ञेचे निकडी-प्रमाणें वसैपैकी व राजश्री नारोपंतीं आरमार सुद्धां येऊन पावावें. सारें येकत्र होतांच जीवाम्य श्रमैकहून श्रम साहसास अंतर न करावें. हाच कस्त धरून आरमाराची प्रतीक्षा आज पावेतो करीत आहों. तथापि अद्याप येऊन पावलें नाहीं. पत्राची विनंती लेहून

+ अंताजी माणकेश्वराकडून ऐवज बरोबर येत नव्हता असें या पत्रावरून स्पष्ट होतें. ह्या प्रकरणीं होळकरांची कैफियत पृष्ठ २१ टीप ४१ पहावी.

पाठविली आहे. त्यावरून सेवेशी निवेदन जहालेंच असेल. अखेरीचे दिवस, अवकाश बहुतसा राहिला नाही. आज्ञेचा अर्थ निकडीचा जाणोन येथून मुजरद महागिरी मशारनिळे. शंकराजीपंताकडे व नारोपंताकडे पाठविली आहे. त्वरेनें यावे म्हणोन लिहिलें असे. वरकड किरकोळ उपद्रव चोरी छपीनें उंदेरीहूनच होतात. जंजिराहून होत नाही म्हणोन तरि उंदेरीचे मोर्चेबंदीस चौक्या कुलाबापासून थळ नवगांवचे खाडी पावेतो आम्हांकडील नवगांवापासून केहीम, आब्हास, सातवेन, मांडवें, रेवस पावेतो राजश्री महादाजी रघुनाथ यांहीं रेवदंडकर रायगड भोरपकर लोक जागां येऊन बंदोबस्त केला आहे. उरण खाडीची खबरदारी उरणाहून होत असतां उंदेरकराची महागिरी तडीस लागावी ऐसें नाही. एक दुसरा होडीवर काळोखे रात्रीस येत जात असेल. तरीच कोठें आग लावावी, धोंडे मारावे हे उपद्रव होतात. याजवरून नित्य चौकीदारांचें पारिपत्य करणें तें करीत असों; व राउतांचा छबीनाही होतो. खबरदारीस आम्हांकडून व महादार्जापंताकडून अंतर पडत नाही. बिरवाडी, माडलत्पा, अष्टमीकडून चोर येऊन तुमचे टपियांत स्यतेस मारामार

उपद्रव केला. जंजीरकर प द म (पद्म ?) दुर्गकरी ऐसे रयतीजवळ सांगत गेले. त्यांचे शोधास आम्हांकडील व मशारशिळे महादार्जापंताकडील लोक मुलखांत घालून रात्रंदिवस शोधास लागलोंच आहों. जंजीरकरास व प द म दुर्गकरी यांस बंदरे अनकुल व राना जंगलाचा आश्रय

शिक्षा

बहुत. रानांत दवा देऊन काळोखे रात्रीचे संध्यांतून चोरी कर्म आचरतात. तिकडील मामलेदार खबरदारी करीतच आहेत. सारांश योजिले मनसबेयाप्रमाणें येखादे जागां निकडीचा प्रकार या समयास बहावा हेंच कार्याचें आहे. श्री कृपेनें व आपले तपोबलें कार्यसिद्धि होऊन आल्यास सारेच उपद्रव दूर होतील. जळमार्गे उंदेरीस सामान चोरी छपीनें नेतो त्याचें बंदोबस्तास आम्हांकडील गुराबा गलबतें महागिरिया दक्षिणमार्गी मार्ग अवरोधोन ठेविल्या आहेत. याचप्रमाणें उत्तरमार्गी महागिरिया व गलबतें मानिले महादार्जापंताकडील येऊन रात्रंदिवस छबिना होत असतां उंदेरीस मुंबैसमीप काळोखे रात्रीस चोरी-छपीनें महागिरी येते जाते, त्यांचे पैखीस आरमारकरी लाविलेच आहेत. गांठ पडतां जीवाभ्य श्रम करून दस्त करायस चुकणार नाही. फाल्गुनमासी रात्रौ महागिरी येतां आम्हांकडील आरमारकरी यांनां पिच्छा केला. तडीस येतां रेवदंडकरांहीं मर्दुमी करून कोंडून दस्त केली. या प्रकारचें वर्तमान आहे. दर्या अफाट चौगीर्द आरमार परीघ असावा. सारें आरमार येकत्र जडाव जालियावर चित्तानरूप सेवा घडोन येईल व यावी, हाच कस्त व उमेद असे. स्वामी सेवेचे ठायीं आम्हांपासून कसूर कोताई हा काल पर्यंत जाली नाही व पुढेही होणार नाही. हेच निष्ठा मनोमानसीं असेच. अंतरसाक्ष आपण समर्थ आहांत. राजश्री रामाजीपंतही लौकरीच येणार, येतील. त्यांचे अनुमते श्रम साहसास दुसरा विचार

घडणार नाही. र॥ छ २४ माहे शाबान बहुत काय लिहिणें कृपा वर्धमान असावी. हे विनंती. [मानाजी आंगरे सप्टेंबर १७५८ त मरण पावल्यावर रघुजी गादीवर आला त्याचें पत्र.

मोर्तब-
सूद

ले. १५० }
[८३] }

{ श. १६८१ चैत्र व. ७
{ ता. १९-४-१७५९.

॥ श्री ॥

राजश्री भाऊ गोसांवी यांसि—

छ सकळ गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्ने॥ राघोजी आंगरे वजारत माव रामराम विनंति उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लेखन आज्ञा करीत असलें पाहिजे. विशेष. छ १४ शाबानचें स्वहस्ताक्षर पत्र आलें तें छ १८ मिनहूस मौ। थळ उंदेरीचे मोर्चेबंदीस प्रविष्ट जाहलें. गौरवामिद्वंदीस पावलों. श्रवणेंकडून संतोष जाला. सुरतेकडील आरमार राजश्री नारोपंत सहवर्तमान आठा दहा रोजांत येईल. सर्व एकत्र होऊन उंदेरीत पाणी नार्हासें जालें आहे या समयांत मारगिरी करून लगट करावा म्हणोन आज्ञा केली. आज्ञेचे अन्वयांत सविस्तर विनंती श्रीमंत पंतप्रधान यांचे सेवेशीं लिहिली आहे, त्यावरून निवेदन होईल. आम्हांस आपली आज्ञा होईल त्याप्रमाणें वर्तणूक करावी श्रम साहासास अंतर न करावें, हेंच निष्ठा. दुसरा विचार नाही. मा॥ निल्ले नारोपंतास व वसैस आज्ञापत्रें जाऊन पावलीच असतील. त्याप्रमाणें आरमार व महागेरिया अविलंबें येऊन पावालियास शत्रूवरी निकर्ष होऊन येई. मुख्य गोष्ट सारा आरमाराचा जडाव व महागेरिया मारगिरीचें पोंचतें सामान अल्प अवकाशेंकडून आलें पाहिजे. विलंबावर गेलिया अखेर मुसुब आली आहे. वारा, तुफान जालें म्हणजे आरमाराचा टिकाव होणार नाही. येविशीं राजश्री महादाजी रघुनाथ यांहीं लिहिलें आहे, त्यावरून सविस्तर श्रुत होईल. राजश्री साबाजी प्रभु जाऊन पावालियावरी हलाखीचें साद्यंत वर्तमान निवेदन केलें असेल व करतील. अनुकूलतेविशीं सर्व प्रकारें भरंवसा आपले कृपेचा आहे. विस्तारें विनंती त्याहावी तर सर्वजाण आपण समर्थ आहेत. र॥ छ २१ माहे शाबान. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों थावा हे विनंती.

शिक्षा

मोर्तब
सूद

ले. १७१ }
[३८७] }

{ श. १६८१ वैशाख शु. ३
ता. २-५-१७५९.

॥ श्री ॥

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री रामाजी अनंत गोसांवी यांसि. सेवक
बालाजी बाजीराव प्रान नमस्कार उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल
लिहित जाणें. विशेष. सुजायतदौलाजवळून पन्नास लाख रुपये घेऊन वजीरी
द्यावी, अंताजी माणकेश्वर यांस दिल्लीच्या कारभारांतून काढावें, हा मनसुगा;
दुसरा, नजीबखानाजवळून तीस लाख घ्यावे. त्याहून तिसरा आपणच पातशाहातेचा
बंदोबस्त कारवा. याचें सेवद्वर कसें तें ल्याहावें, तोंपर्यंत लाहोराहून येऊं म्हणोन लाहुराचे
पत्रीं मजकूर. त्यास वजीर दादांनीं सर्व प्रकारें आपले करून ठेविले [ते] निर्बल आहेत.
याजपासून केल्या करारांत अंतरही कांहीं नाहीं. ऐसें असोन सुजातदौलाचा मनसुबा
करणें योग्य नाहीं. तत्रापि करणें तेव्हां जर पक्की निशा पन्नास लाखांची सहा महिन्यांत
होती असें दिसल्यास, वजीरा- जवळून केल्या कारभारांत अंतर मातबर पडल्यास, वजीरावर
जाटांनीं व सुजातदौलांनीं एक होऊन यावें. तुम्हीं सुजातदौलाचा पक्ष न करावा. जर
सुजातदौलाचें पक्षें राजकारण नाहीं तर वजीर पातशा बाहेर काढून सुजातदौलाचें पारपत्य
करून मातबर पैका मेळवावा. जर हे गोष्ट वजीरा जवळून न होय, बाहेर न निघे, तेव्हां
दिल्लींतील कारभार वजीरावर सोंपून सुजातदौला व आपण एक होऊन काशी प्रयागचें
काम करून घेऊन, पूर्वेस जावयास सुजातदौला सामील करून घेऊन, त्यास निम्मे बंगाला
देऊं करून मातबर पैका मेळवावा. लाहोर प्रांतीचा बंदोबस्त उत्तम प्रकारें करावा चिरंजीव
दादांनीं अबदाली ठेविला होता, त्याचाच कोणी मातबर इतबारी ठेवून तो कारभार नीट
करून सारा पैका हुजूर येई तें करावें. इतकें करून दिल्लींतील बंदोबस्त होऊन पूर्वेस जावयास
बाजद बरसात ठीक पडेल. यंदां छावणी दिल्लीची कराल तेव्हां सोई पडेलसें दिसतें. अंताजी
माणकेश्वर यांस वारंवार हुजूर बोलाविलें असतां येत नाहीं. वजीराकडे पन्नास लाखांचे हिशेब
काढून तेथेंच गुंतले. कित्येक लबाड्या करितात. त्या तुमचे प्रत्ययास येऊन त्यास ठेऊं घेतां;
मेरट वगैरे परगणे मधींच खातात, वजीराजवळ हजेरी बारा हजार फौजेची लटकची देतात,
ही चौकशी करित नाहीं; अपूर्व आहे. याउपर त्यांस पत्र पावतांच हुजूर पाठावणें. सुप्रयुक्त
आले तर बरें, न आले तर धरावे, छुटावे, माल सर्व सरकारांत लावावा. मेरट वगैरे सर्व महाल
सरकारांत लावावे. वजीरावर पांच लाख रुपयांची वरात चिरंजीवांनीं दिली आहे ती सरका-
रांत वसूल घ्यावी. त्यास याउपरि एक पैसा न द्यावा. जर ही गोष्ट जबरदस्तीनें न करतां
अंताजी हुजूर आला तर त्याचा एक लेक हजार राऊतांनिशीं ठेवावा. बाकी फौज वजीरा-
जवळ चाकरीस पाहिजे ते दुसरी नेमून द्यावी. परंतु अताजीस ठेऊं नये. याउपरी त्याचा
कांहीं एक मुलाहिजा न करितां कैद करून पाठवणें. तुम्हीं, कारभारी भिडेस न पडणें. जाणिजे.

+ वजीर-भ्याजुदीनखान. हा मराठ्यांचा हस्तक रोहिले यांच्या विरुद्ध होता.

क्याच दिवसांत सिद्धीस जाईल. परंतु तुम्ही तु र द रा ज पाहोन वर्तणूक करणें. म्हणोन पत्र व त्यांतच मजकूर त्याहावयाचा सेवकास सुचला लिहिला जातो जे. तुळाजी आंगरे याजवर सरकारची मसलत पेशजी जाहाली होती तेसमयीं तुम्ही त्याची कुमक उपराळा करावयाची कबुलात करून आढीच लक्ष रुपये आंगऱ्याकडून तुम्ही नेले आहेत. त्यास आंगऱ्याचा मुलुख व कोट किल्ले दरोबस्त सरकारांत घेतले. मालीयत व खजाना जेथें जेथें त्यांचा सांपडला तो सरकारांत आणिला. तुम्ही त्याजकडून रुपये नेले आहेत ते सरकारचे आहेत. तरि सदरहू ऐवज पाठवून देणें म्हणोन पेशजीं तुम्हांस लिहिलें अश्यांत अद्यापवर पाठवीत नाहीं. हे गोष्ट कार्यास येणार नाहीं. हल्लीं देखत पत्र सदरहू रुपये सेवकाचे पदरीं घालून हुजूर पाठविणें. तैसेंच सोंधेकरांचा मुलूख आहे तो सरकारचें स्वराज्य आहे ऐसें असतां कूर्मगड व सदाशिवगड हे दोन्ही किल्ले तुम्हीं घेऊन ठाणीं ठेविलीं आहेत म्हणोन कळलें, तरि हरदू विम्यावरील तुम्ही आपलीं ठाणीं उठवून, किल्ले खालीं करून, सेवकांचे स्वाधीन करणें व यांची पावती घेऊन हुजूर पाठवणें. आणि तुम्ही भाद्रपद शुद्ध चतुर्थी होतां आपलें सामान सुद्धां येऊन राजपुरी जवळ सरकारच्या फौजांस सामील होणें. येणें प्रो ता तुम्ही केल्यास तुमचे संस्थानचें व तुमचें कल्याण आहे, न केल्यास तुम्हास नतीजा पोंचेल. स्पष्ट समजोन वर्तणूक करणें, म्हणोन पत्र व गोवरनदोर राजा व सकटतार दिवाण यांस वल्लें साबांक [ला ?] दस्तुर येऊन सेवकास आज्ञा जालिया गोमांतकास जाईन. हे गोष्ट जालियानें फिरंगी दबाव खाऊन आपले ठिकाणीं रहातील. वळवळ करूं शकणार नाहीं. महाराजांचे ध्यानास आलिया येणें प्रो ता पत्रें वल्लें पाठवावयाची आज्ञा करणार स्वामी समर्थ आहेत व येथून सेवकाची खानगी उत्तम प्रकारें करून द्यावयाविशीं जिलुबा सबनीस यांस आज्ञा असावी. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. १७६ }
[१४७]

{ श. १९८१ भाद्रपद शु. ६.
{ ता. २९-८-१७५९

श्री.

सेवेशीं नारायण भास्कर साष्टांग दंडवत विज्ञापना. गोंवेकर फिरंगी यांकडील बातमीचा मजकूर तरि, राजपुरीहून ज्येष्ठ अखेर माशीं गलबतावरून वकील येऊन नेहमीं गोव्यांस येऊन राहिला आहे. त्याजकडून गलबत राजपुरीस जाऊन मागती सांप्रत आलें. जंजिऱ्यावर मसलत श्रमिंतांची जाली आहे, जंजीरा घेणार, त्यास या समयास तुम्हा आपली कुमक उपराळा जळमागें करावा, सामान सरंजाम आपणास पोहोंचवावा, आपली शरम या वस्तीं तुम्हीं राखावी. तैसेंच मर्दनगडास तुमचा मुख्य राजा मारला गेला असतां तुम्ही आजि पावेतो कांहीं प्रतिकार दाखविलें नाहीं, तरि मर्दनगडाचा सूड घ्यावा, येविषयीं दू सु त व जे करतात. परंतु आजवर फिरंगी याजवळ जमात किंवा लढाईचा पोखता सरंजाम नाहीं. दरसाल जहाज एक येतें, व तीन वर्षांनीं चार पांच

गल्या व मोठी जाहाजें तीरकती सु ब रां चीं यावीं त्यास हें तिसरें साल आहे. यंदां भाद्रपद माशीं गणेश चतुर्थी माजी पांच जहाजें घेऊन नवा राजा येणार. तीं जाहाजें पूर्तकालाहून आल्या उपरांतिक आधां मर्दनगडचे गळीं पडावें, हा त्यांचा मनसबा आहे. बादज शाम लांचा यांचा करार मदार होऊन वर्तमान आढळेल तें सेवेशीं लेहून पाठवांन. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना. *

ले. १७७ }
[१४८] }

{ श. १६८१ भाद्रपद शु. ६
{ ता २९-८-१७५९

श्री.

सेवेशीं नारायण भास्कर साष्टांग दंडवत विज्ञापना. सांवतांचा व गोवेकर फिरंगी यांचा हर्षामर्ष गतवर्षापासून लागला आहे. त्यास गोमांतकचे खाडी आलीकडील मुख्य याणीं घेऊन सारे मुल्काची जप्ती केली रहातां तीन ठाणीं राहिलीं. येक हलर्ण, दुसरी डिचोली, तिसरें तेरेखोल. या तीन ठाण्यांत फिरंगी यांचे लोक आहेत. ठाण्याबाहेर नाक्या नाक्यावर चौक्या यांच्या बसल्या आहेत. सामान बाहेरून जाऊं पावत नाहीं. दोन तीन जुंजें यांचीं त्यांचां जालीं. त्यांत फिरंगी यांचें सामान बहुत बराच, दारू गोळीची मोठी मार. तथापि एक दोन वेळां यांचा जोरा होऊन फिरंगी मोडून माघारे घातले. वीस बावीस फिरंगी यांजकडे सांपडला. त्यांस आणून कैदेंत ठेविले आहेत. सांप्रत फिरंगी यांजकडून बोली चाली लागली आहे. त्याजकरितां वाडीस फिरंगी होते त्यांपैकीं एक दोघे गोव्यास गेले आहेत. परस्पर यांचा त्यांचा तहरह ब्हावा, खाडी ठाणीं यांचे स्वाधीन करावीं, पुढें याणीं बारदेशांत न उतरावें, फिरंगी याणीं आलीकडे उपसर्ग न द्यावा, असा कारभार त्यांचा घाटत आहे. होतां होईल तें सेवेशीं लेहून पाठवांन. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. १७८ }
[८४] }

{ श. १६८१ आश्विन व. ५
{ ता १०-१०-१७५९

श्री.

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान साहेबांचे सेवेशीं.—

आज्ञाधारक दमाजी गायकवाड समशेरबहादर कृतानेक दंडवत विज्ञापना येथील

*तुळजा आंगन्यावर पेशजी मसलत झाल्याचा उल्लेख या पत्रांत आहे ही मसलत सन १७५६ मध्ये झाली. तसेंच दंडाराजपुरच्या मसलतीचा उल्लेख आहे ती सन १७५९ मध्ये होती. 'भाद्रपद शुभा ४ नंतर तुम्ही सामाल ब्हावें' या मजकुरावरून सन १७५९ च्या भाद्रपद शुभा ४ चे पूर्वी ८४ दिवसांत हें पत्र लिहिलें असावें पाो भाद्रपद शुभा ६।७ आहे.

क्षेम तागाईत आश्वीन कृष्ण पंचमी पावेतों साहेबांचे कृपाकटाक्षें करून यथास्थित असें, विशेष, साहेबांकडून आज्ञापत्र सादर जाहालें तें उत्तम समयीं प्रविष्ट होऊन अक्षरशहा विलोकनें परम प्रमोद जाहला. पत्रां आज्ञा कीं, “चांचवे: व जाफराबादकर एकत्र होऊन, लोक जमा करून, जाहजावर चढवून राजपुरीस कुमक पोहचवावी, मन माने तैसा उपद्रव करावा, ऐशी तरतूद करितात. त्यांजला उत्तम प्रकारें ताकिदीचीं पत्रें लिहावीं आणि बंदोबस्त करावा.” ऐशी आज्ञा सादर होतांच जाफराबादवाले व चांचवे यांशि ताकीद-पत्रें लिहून पाठविलीं आहेत कीं, “तुम्हीं कुमक जांजिरियाशीं परिच्छिन्न न पाठविणें. यद्यपि न ऐकिलें तर पारपत्य यथास्थितपणें होईल.” त्या प्रांतीं कमाविसदार नाहींत. जोरतलबी मुल्लूख. तेथील भुमे आहेत त्यांस पत्रें लिहिलीं आहेत व घोमे वगैरे बंदराचे कमाविसदारांस एतद्विषयीं लिहिलें आहे, व फौजही त्यांचे बंदोबस्तानिमित्त खाणा जाहाली आहे. सेवेशीं श्रुत होय हें विज्ञातीः*

ले. १७९ }
[९६] }

{ श. १६८१ कार्तिक व ३
{ ता. ७-११-१७५९

श्री

चिरंजीव राजश्री नाना यांसि-बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लिहीत जाणें विशेष. मिया आछनचे मजकुराविशीं मुजफरखान यास पत्र लेहून तुम्हांकडे पाठविलें आहे. तें पावलें असेल. त्यास मिया आछनचा व हबशाचा जोरा होऊन अली नवाजखान याचा तह जाला. आपण लोक सुद्धां बाहेर निघालों म्हणून रा॥ महादाजी केशव यांचें पत्र छ १२ रबिलावर शनवारीं आलें. त्यास याप्रमाणें मजकुर जाला, तेव्हां महादाजी केशव व कृष्णाजी अनंत मागें फिरलेच असतील. कृष्णाजी अनंत येऊन कोळ्यांचें पारपत्य करावयाचे तरतुदांस लागतील. मुजफरखान यास पत्र पाठविलें आहे, तें त्यास याचें ऐसें नाहीं. याजकरितां पत्र न देणें. व जासूदाबरोबर पत्रें महादाजी केशव व अली नवाजखान यास वगैरे पाठविलीं आहेत. तीं पत्रें पाठवावयाचें प्रयोजन नाहीं. जासूद तुम्हांजवळ जाऊन पावलेच असतील. त्यास माघारें फिरवावयास जासूद पाठविले असत, तारि तीं पत्रें पावलीं असतील तर [परत] पाठवणें. जाणिजे छ १३ रबिलोवर. बहुत काय लिहिणें- मुजफरखानांनीं जाऊन जवार घेतली, गंभीरगड घेतल्या. याची सलाबत त्यांजवर पडली. कोळी मैदानचे जुझणार नव्हत. दोन हजार मुजफरखान, सटवोजी जाधव, कृष्णाजीपंत तुम्हीं जलदीनें जावें. उशीर न करावा. सत्वर काम उरकेल. उत्तम प्रकारें पारपत्य करावें. घरांतील चोर मळमळित जाहालिया परतेल. लबाडी करतील. हे आशिर्वाद. पो १६ रबिलावर.

* हें पत्र जंजिऱ्याच्या हबशारारोबर जें युद्ध चाललें होतें त्यास अनुलक्षून आहे. मागील पत्रें पहा.

१ नाना पुरंदरे असावेत. २ सुरतकर ? ३ कोळी-जब्हारचे वगैरे. ४ नानासाहेब रोजनिशी भाग १ ले. ९८ पहा.

ले. १८० }
[३६८] }

पौ॥ छ ९ जमादिलाखर सोमवार.

{ श. १६८१ माघ शु. ३
ता. २१-१-१७६०

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजमान्य राजश्री भाऊ यां प्रति.

बाळाजी बाजीराऊ प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीये लिहीत जावें. विशेष राजश्री बापूजी बालाळ दफतरदार यांचे गुजारेतेनें कांहीं काम होतें. त्यांचे कांहीं कागदपत्र शहरींंहून आणायाने होते ते आणिले. त्यांतील दोन तीन असाम्या संगम-नेरी होत्या त्यांस आणावयाबद्दल हुजूरून बुधा चोपदार व दहा राजत नागो राम याचे देऊन जेजोरीचे मुकामींहून खाना केला होता त्यास चोपदार मजकूर आपणांकडे आला आहे म्हणोन ऐकिलें. अशास ते कोण्हीं घेऊन आपणांकडे गेला, काय मजकूर तो लेहून पाठविणें. तेथें कोणी आलें असेल तर त्याची चौकशी करून त्याचा काय प्रकार तो लेहून पाठवावा. खाना छ २ जमादिलावर सुरु सन सितैन मया व अलफ हे आशीर्वाद.

ले. १८१ }
[१७०] }

पौ॥ छ २४ जमादिलाखर.

{ श. १६८१ माघ व. ७
ता. ८-२-१७६०

॥ श्री. ॥

चिरंजीव राजमान्य राजश्री महीपतराव त्रिंबक यांस बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करणें. विशेष. मोगलांशीं छ १५ जमादिलाखर रविवार लढाई भारी होऊन दहा हत्तीवाले त्यांजकडील मारले. पाडाव हत्ती दहा व चार पांच तोफा जाल्या. याप्रमाणें मातबर लढाई झाली. तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें आहे. चिरंजीव राजश्री नानाः सुखरूप आहेत. कळावें. जाणिजे छ २० जमादिलाखर सुरु सन सितैन मया व अलफ. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

ले. १८२ }
[३७९] }

पौ॥ छ १२ रजब माघ सितैन.

{ श. १६८६ फाल्गुन शु. ६
ता. २२-२-१७६०

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजश्री भाऊ यांस. बाळाजी बाजीराव प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जाणें. विशेष उंदेरीचें काम राजश्री रामाजी महादेव व नारो त्रिंबक यांनीं जेवतेव करून केलें. उंदेरीच्या कार्यासुलें दोघांत कुरुषता लटकीच वाढली. पाहत्या अर्थें त्यांत कांहींच जीव नाही. प्रस्तुत काशास गेले तें कार्य एकरूपतेनें करावें तो अर्थ होत नाही. कोणी मातबर पाठवून उभयतांसच ठीक हमवार करून कार्यावर. पडत तें करावें असा कोणी योजक नाही. उभयतां पुण्यास असतां पंच वाढला होता. तो रा०

* नाना पुरंदरे बरोबर होता असें दिसतें.

रामाजी विश्वनाथ बरवे यांचे मध्यस्तीनें बोलोन चालोन दोघेही निखाल्ला होऊन एक-
रूपतेनें कार्य करून दाखवूं म्हणोन दोघांनीं करार करून पायांवर हात ठेवून गेले. असें
असतां फिरोन कुरुषता वाढविली यास्तव मध्यस्त रामाजी बरवे यांसच राजपुरीस उभयतां-
कडे पाठविले आहेत. उभयतां बरे रीतीनें कडकावून हमवार करावें. व. ११३० कार्य एकमतें
खामखां करावेंच करावें. या विचारें पाठविले आहेत. पाहवें काय करून येतात. छ ४ रजब
हे आशिर्वाद.

ले. १८३ }
[१७१] }

पो छ. २२ रमजान.

{ श. १६८२ वैशाख शु. ४
{ ता १९-४-१७६०

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजमान्य राजश्री बज्याबा यांशि प्रति सदाशिव चिमणाजी आशीर्वाद
उपरी येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जाणें. विशेष—तुम्हांकडील पत्र येऊन
वर्तमान कळत नाही. तारि वरचेवर सविस्तर वर्तमान लिहीत जाणें. आम्ही मजल दरमजल
नर्मदापार झालों. पुढें ही दरकूच जात असों. घोड्यावर बसणें व लिहिणें पढणें चांगलें
करणें. तीर्थरूप बोलावतील तेव्हां पुण्यास जात जाणें. फार खेळत न जाणें. घरीं अर्बई मायेनें
रागें भरणार नाही. लाडके न्हाल तें कामाचें नाही. चांगलें लिहिणें, पढणें, घोड्यावर बसणें
करणें. छ. २ रमजान हे आशिर्वाद *

ले. १८४ }
[९८] }

{ श. १६८२ वैशाख वद्य १३
{ ता १३-५-१७६०

॥ श्री ॥

अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य राजश्री विसाजी कृष्ण व हरी गोपाळ
गोसांवी यांसि:—

सेवक बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार सु॥ सितेन मया व अलफ. तुम्ही शिरहट्टी
घेतली याचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावोन संतोष जाहाला, उत्तरें आलाहिदा पुरवण्यांत लिहिलीं
असत. त्याजवरून शिरहट्टीचा बंदोबस्त करून तुम्ही पुढें गेलांच असाळ. कोठें गेलां काय
वर्तमान तें आठा रोजांच्या अंतरानें लिहीत जाणें. वरकडही त्या प्रांतांचें वर्तमान लिहीत
जाणें. जाणिजे. छ २६ रमजान. बहुत काय लिहिणें.

× कासे नांवाचें बेट.

* यावरून महिपत त्रिंबक ऊ० बजाबा पुरंदरे या वेळीं लहान असून त्याचे शिक्षणावर
पेक्षण्यांची नजर होती असें दिसतें. शिक्षण कोणत्या प्रकारचें होतें तेंही या पत्रावरून
व्यक्त होतें.

{श. १६८२ माघ शु. १२
{ता. १६-२-१७६१

॥ श्री ॥

तुराव रामरामी गोसावी यांशीं-

परि तुम्हीं पत्र पाठविलें तें पावले. सुमेरसिंग यांजकडील गाडदी यांची
नी याद पाठविली ती पावली. पुण्यांत लोक हजर नव्हते व मयत जाले व
वां.णीचा ऐवज रुपये ११३२ अकराशें बत्तीस चिमणाजी × पडवळ
॥ रुमाजी विंचरेकर याजबराबर पाठविले ते पावले. त्याची वांटणी
असे. रा॥ छ १० रजब सु॥ इहीदे सितैन मया व अलफ बहुत काय

{श. १६८२ माघ व. १
{ता. २०-२-१७६१

॥ श्री ॥

दशाब्ध संपन्न राजश्री गोविंद दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं-

॥ळाजी बाजीराव प्रधान साष्टांग नमस्कार. विनंती उपरि येथील कुशल
हित जावें. विशेष तुम्हापासून सरकारांत कर्ज घेतले मुद्दल रुपये ५००००
ब्याज दरमहा दरसदे रुपया १ एकोत्रा बिनसूट प्रमाणें करार केलें असे.
ज व मुद्दल हिशेब करून देऊं. मिती माघ वद्य १ प्रतिपदा शके १६८२
रे रा॥ छ २६ जमादिलाखर सु॥ इहीदे सीतैन मया व अलफ. बहुत
नंती.

{श. १६८२ फा. शु. १
{ता. ७-३-१७६१

श्री.

जश्री नाना यांसि बाळाजी बाजीराव प्रधान आशिर्वाद उपरि. तुमचे
त्तरे अलाहिदा लिहिली आहेत त्याजवरून सर्व कळेल. चिरंजीव भाऊसाहेब
हरगज न यावें. त्या फौजेंत अवघा मदार तुमचाच आहे तुम्ही आल्यानें
राजश्री बापूजी नाइकास अजमेर पावेलों भाऊसाहेबांचे खबरीसाठीं
गणे ठिकाणी आहेत अशी खबर आल्यावर यांस पाठवावयाची काय मजा ?
यांस पाठवावें हें उत्तम. + छ. २९ रजब हे आशिर्वाद. माहिपतराव पांज्या
विणें हे आशिर्वाद

महालुंगें पडवळांचें, ताा खेड, येथील पाटीलकीचे तक्षीमदार आहेत.
खुद्दाचें अक्षर.

ले १८८ }
[३७५]

{ श. १६८३ वैशाख शु. ४
[ता ८-५-१७६१]

श्री लक्ष्मीकांत.

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान गोसावी यांसि

छ सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ जानोजी भोसले सेनासाहेबसुभा दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत असलें पाहिजे. विशेष गोसावी यांनीं पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट होऊन लिहिला मजकूर अवगत जाहला. माघारे जातां मुलखाची पायमाली न करावी. वराड प्रांतीं गेल्या नंतर मोंगलाई अमलाची जफती करावी, म्हणोन लिहिलें. ऐसियास गोसावी यांनीं आम्हांस व राजश्री गोपाळराव यांसि खेचिवाडियाचे पारिपत्याबद्दल ठेविलें होतें. त्यास तेथील गुंता उरकून दरकूच सुरंजेस आलों. तेथून मंडले प्रांताचे बंदोबस्ता बद्दल सागराचे सुमारे आलों तों राजश्री विसाजी गोविंद कमावीसदार दिम्मत राजश्री बाळाजी गोविंद हे भेटीस येऊन निवेदन केलें कीं, बुंदेल खंडांत बुंदेले यांनीं जमाव करून तमाम ठाणीं घेतलीं. एक सागर व हाटें राहिलें त्याजमथें हाट्यास मोर्चे लाविले आहेत. ते घेतल्यानें तर सागरास लागतील. म्हणजे बुंदेलखंडाचा अमलच उठतो. याची साहित्य केलिया मुलुक राहतो. नाहीं तर नाहीं. यास्तव या प्रांती येऊन हात्याचे मोर्चे कापून काढिले. वरकड ठाणीं घेऊन मशारनिलेचे स्वाधीन केलीं. याचा मजकूर सविस्तर पेशजी लिहिलाच आहे. सांप्रत राजश्री हिंदुपतराजे यांचा वकील सौरस्या निमित्त आला आहे. त्यास कमावीसदार मशारनिलेचा व त्याचा तहरह करून देऊन सत्वरच आपले प्रांतास जावयाचें होईल. जाते समयीं उत्तम प्रकारें फौजेत ताकीद करून गोसावी यांचे मुलखांत पायमाली सर्वथैव होऊन येणार नाहीं. वरकड वराड प्रांतींचे जफतीचा मजकूर तर प्रस्तुत इस्तमालतीचे दिवस आहेत या दिवसांत जफती जहालिया इस्तमालतींत खा रा ख ना होती. यास्तव हे दिवस जहालिया नंतर गोसावी यांचे आज्ञे प्रमाणेंच वर्तणूक होऊन येईल. रा॥ छ २ माहे शवाल. सुज्ञा प्रति विशेष काय लिहिणें. कृपालोम असूं दिला पाहिजे हे विनंती मोर्तबसूद.

ले. १८९ }
[२२]

{ श. १६८३ वैशाख शु. ६
[ता १२-५-१७६१]

श्री

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री गोविंद दीक्षित स्वामीचे सेवेसी—

विद्यार्थी बाळाजी बाजीराव प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे. विशेष तुम्हांपासून कर्ज घेतले मुद्दल रुपये २५००० पंचवीस हजार. यांस ब्याज दरमहा दरसदे रुपया १ बिनसूट प्रमाणें करार केला असे. जाहाले मुदतीचें ब्याज व मुद्दल हिशेब करून एका महिन्यानें ऐवज पावता करूं जाणिजे. छ ६

सवाल वैशाख शुद्ध ८ अश्विनी शके १६८३ वृषानाम संवत्सरे सु॥ इहिदे सीनेन मया व अलफ हे विनंती.

ले. १९०१
[१०७]

(श. १६८३ वैशाख व. ९
(ता. २८-५-१७६१)

॥ श्री ॥

सेवेशी रघुनाथ हरी सा॥ नमस्कार विनंती येथील कुशलः छ २२ सवाल सु॥ मौजे जेरोण पो॥ जतारा प्रांत वोडसें स्वामींचे कृपें करून यथास्थित असों विशेष. छ १३ साबानचें पत्र सादर जाहलें तें छ १२ रमजानीं झांशीच्या मुक्कामीं पावोन बहुत संतोष जाहला. पत्री आशा कीं, राजे हट्टेसिंग यांची स्थापना वोडशांत करावी. दतीयेकरांचें संमत नसावें. राणी व कारभारी एक विचारें करून बंदोबस्त करावा. त्यास राणीचें वैमनस्य राजांशीं जाहलें तेव्हां राणीनेच कुचोय करून राजास काढून दिल्ला. त्याचें साहित्य दतीयेकरांनीं केलें. ते एकच आहेत. परंतु येथील प्रसंग पाहून होईल तितका स्वामींच्या आज्ञे-नुस्ख बंदोबस्त करून सेवेशीं लिहून पाठवितों. सालगुदस्ताची पक्की वहिवाट व सालमजकूरचा आजमास पाठवणें म्हणून आशा. त्यावरून सालमजकूरचा आजमास सेवेशीं पाठविला आहे. स्वदेशाप्रमाणें येथील प्रकार नाही. रयत मवाशी. वैशाख अखेर पावेतों वसूल येईल तितकाच. अम्मल मुरळीत रीतीने चालावे हा अर्थ रयतीस ठाऊकच नाही. अखेर साल पावेतों पक्की वहिवाट होईल ती घेऊन सेवेशीं येतों. गु॥ वहिवाट पाठवावी त्यास माहितगार कारकून आहेत ते प्रस्तुत जमाबंदी वगैरे कामेंकाजें हंगामाचे दिवस आहेत याजकरितां येथें जरूर पाहिजेत. सालासही चारपांच महिने यांची अवध राहिली. सालगु॥ व सालमजकूरची वहिवाट घेऊन आम्हीच स्वामींपाशीं येतों. हिशेब पाठवावयासि विलंब लागला म्हणून रागें न भरावें. एक दोन कारकून माहितगार आहेत. त्यांस येथील काम मोठें आहे. येथील माहितगारी त्यांचीच याजमुळें पाठविले नाहीत. त्यांत वोडशामुळें, वोडसेकर बुंधेले याणीं या प्रांतांत हुंडी केली याजमुळें, स्वारीस निघालों. याजकरितां कारकून समागमें आणिले आहेत. वोडशाच्या बंदोबस्तास आणीक मासपक्ष पाहिजे. राजश्री विश्वासराव लक्ष्मण यांजकडे सालगु॥ वसूल पाडिला, व मशारानिल्ले यांच्या विद्यमानाची शिबंदीची हिसेरसीद बेहड्याच्या अजमासें निवडून पाठविली आहे. एक दोन वेळ स्वामींची आज्ञा आली त्यावरून पाठविली. मजीं असेल त्याप्रमाणें फडशा करावा. त्यांचा खच सरदारीचा आहे. आम्ही नेमणुकेच्या आधारें लिहून पाठविलें आहे. कमजास्त जें करावयाचें असेल तें करावें. साल-गुदस्तां मवासापासून गव्हा घेतल्या, त्यांतून पाडून टाकल्या. व ठाणीं ठेविलीं व मवासांच्या दंग्यापासून गांव निबंध केले. त्यांची तनखा निराळी यादीवर लिहून पाठविली आहे. त्यावरून श्रुत होईल. मवासांपासून मुख्य सोडाविला आहे. परंतु जागा उजाड. लावणी केली आहे. चवसालां तनखा भरेल. मवासाचा उपद्रव जाहालियासि किल्ले कोरेरा व झांशी येथें

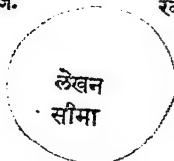
जकारा पाहिजे सबब आजमाशी रुपये खर्ची लिहिले आहेत. मर्जा असल्यास जकारा घेऊं. पागेस खर्च लागतो. पागेवांचून जुंजाचें काम जमत नाही. पागेमुळें सामान चांगलें राहतें. परंतु खर्च भारी. याची विनंती पूर्वीं सेवेशीं लि। च आहे. आज्ञा कर्तव्य ते करावी. येथें घोडी ठेवण्याचीं असल्यास खर्च दहा हजार रुपये नेमणुकेहून जाजती लागतील. श्रुत असावें. जाट्यांच्या दंग्यामुळें सुलाकरी [सुकलारी ?] येथील ठाण्याचा बंदोबस्त करावा लागला. याजमुळें जाजती खर्च रुपये सुलाकरीस जहाले आहेत. खर्च न करावें तर मुलकास उपद्रव लागतो. काय करावें ? खर्च थोडका करून जमा जाजती साधावी यांत धन्याची मर्जा प्रसन्न राहते. परंतु येथील प्रकार सारा शिबंदीचाच आहे. यास काय करावें ? श्रम सायास करून फळ नाही. न करितां अम्मल राहत नाही. या रीतीचें वर्तमान आहे. निर्वाह करणार स्वामी समर्थ आहेत. चोडसेकर बुंधेले याणीं दुंडी केली हें वर्तमान दिव्हीस राजश्री विसाजीपंतांस लिहून पाठविलें. त्यावरून राजश्री आनंदराव गणेश दिपे, राजश्री नारो शंकर राजेबहादर यांस पथक सुद्धां पाठविले आहेत. येथें येऊन पंधरा दिवस जाहले. सेवेशीं श्रुत व्हावें म्हणून लिहिलें असे. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ कीजे हे विनंती.

ले. १९१ } वार पै॥ छ ११ जिलकाद सन इसभे { श. १९८३ जेष्ठ शु. ७
[३३५] } सातैत जेष्ठमास. { ता ९-६-१७६१

श्री

राजश्री बाळाजी पंडित प्रधान यांसि.

श्रीमंत महाराज मातोश्री *जिजाबाई साहेब उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय लेखन केलें पाहिजे. यानंतर आपण पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट होऊन लेखनार्थ कळला. तेथें लिहिलें जे, साहेबांचा पडदा सेवकाशी नव्हता, म्हणून लिहिलें तें खरें. आपल्याशीं पडदा स्वप्नांही नाही. कैलासवासी महाराज स्वामींची अकृत्रिम ममता असतां साहेबीं वियोग केला, उचित नाहीं, म्हणोन लिहिलें, तें प्रमाणच आहे. आपण बंधुच आहेत. परंतु राजश्रीच्या आशेनुरूप चारी गोष्टी तुम्हांप्रति बोलवेसैं होतें. आपण दूर राहिलां. समेटी साहेबांपासून घडेल न घडेल, हें आपण जाणतात. प्रत्ययासही येईल. येथील अर्थ आपल्या शिष्याय नसल्यास आपण इतका संदेह घेऊन त्याहावें, सर्व प्रकारें करून आपल्या ममतेची आहों. राजश्री शेषो नारायण यांसही मागाहून पाठवून देत आहों. पुण्यशाल अनुबाईसही येणें विशीं पत्रें गेलींच होती. कळलें पाहिजे जाणजे. खाना छ ५ माहे जिलकाद बहुत लिहिणें तरी सुन्न आहां.

* जिजाबाई कोल्हापुरकर संभाजीची बायको.

ले. १९२
[५३]

{ श. १९८३ आषाढ वद्य ३
ता २०-७-१७६१नंतरचे

श्रीकृष्ण प्रसन्न

श्रीसांवसदाशिवायनमः जो सांवसदाशिव कसा आहे कीं, सत्त्वरूप म्हणजे असें चित्स्वरूप प्रकाश अवस्था-त्रय साक्षी जागृत कालीं त्यास विश्व स्वप्रकाशीं तैजस सुषुप्ती-कालीं प्राज्ञ असें ज्यास म्हणतात, जो एकच आत्मा उपाधि-भेदे करून नाना प्रकारें भासतो. पाय नसतां चालतो. डोळे नसतां पाहतो. हात नसतां घेतो. कान नसतां ऐकतो. सर्वातिर्यामी व्यापक हें कशावरून ? व आत्मा आहे हे कशावरून ? तर, दूर कोणी इंगितज्ञ बसला. असतो त्याचा याचे आत्म्यांत [आरशांत ?] प्रतिबिंबित होऊन तीच गोष्ट घेतो. व्यापकते व्यतिरिक्त कसें घडेल. असा आत्मा त्यासच आपणांत विसरून आनंद-स्वरूप सोडून दुःखांतील सुख भोगावयाची इच्छा धरितो. हेच त्या आत्म्याची माया. सत्य झणतां नये, असत्य झणतां नये. जिचे स्वरूप अनिर्वचनीय सत्त्व, रज, तमोगुणी तिजपासून अहंकार, आकाश, वायु, तेज, उदक, पृथ्वी पंचमहाभूतें. महत्त्व झणजे अंतःकरण तदवच्छिन्न जें चैतन्य जो जीव अपंचीकृत पंच महाभूतें करून तदंशरूपें लिंगशरीरद्वारा जीवास सुख दुःखादि प्राप्ती. ' भोगायतनं शरीरं ' भोगाच स्थान शरीर होय. त्या शरीराची उत्पत्ती तर जें निधस्थान योनी, व पुंस स्थानापासून रेत ज्याचे स्खलनें करून व स्पर्शें करून स्नान करावें लागतें, अशा निध पदार्थापासून शरीर वृद्धीतें पावतें. गर्भाच लयातें पावलें तर गेलें, वांचलें तर आंत अनेक जंतूंचे उपद्रव व जठरस्थ अर्नाजें दाह इत्यादि क्षुधा-तृषा समयी परिमार्जन न होणें. असें हेतु भोगतां प्रसव वायूकडून कष्टें करून जन्म जाहालें म्हणजे जाताशौच प्राप्त. तदनंतर रोगादिक वेदना आपणच मुक्यानीं सोसाव्या. षड्भाव विचार अस्ति, जायते, वर्धते, विपरीणमते, अपथ्ययते, नश्यति. हे षड्भाववत् विकार असा देही जो मी * त्याला लाहनपणीं अज्ञानें करून आवृत. परंतु पूर्व संस्कारें करून देवाची पूजा करावी हा छंद फार. याजकरितां * * मातो-श्रीनीं मारही दिला. परंतु संस्कार दृढ, विद्याभ्यासा करितां मातापितर जे यांची शिक्षा तेणेंवरून लहानपणीं अज्ञानाकरितां चित्तास फार वाईट वाटून त्यांचेही अनिष्ट चिंतीत असें. दहावे वर्षीं विवाह झाला. विघ्नें पडलीं असतां निर्विघ्न वेलें. पुढें अकरा बारा वर्षीं नंतर कामाधिर्भाग शरीरीं होऊं लागला. तेणेंवरून व असत्समागम किंचित झाला तेणेंवरून पाप-प्रवृत्ती होऊं लागली. रेतखलनही बर्थ वरून लागलों. मय्यें घोड्यावरून पडलों. अति अवस्था कटाण, दोन दिवस शरीर भान नाही. या प्रमाणें जाल असतां गोविंद जो त्याचे कृपेन वरें केलें. पुढें पंधरावे वर्षीं पित्याचा काळ झाला. त्यांचें और्ध्वदेहिक ईश्वरें करविलें.

१. हें बाळाजी जनार्दन उर्फ नाना फडणीस यांचें स्वालिखित आत्मकृत आहे. हें कसें प्राप्त झालें या विषयी या लेखाच्या अंती हकीकत लिहिली आहे. हें ता. २०-७-१७६१ रोजीं पहिले माधवरावास पेशवाईचीं वखें मिळाली तों पर्यंत आहे. याचें इंग्रजी अवतरण मॅकडोनॅल कृत ना. फ. चरित्रांत छापलें आहे.

*. जन्म-उद्येष्ट शके १६६३. २. पिता-जनार्दन बल्लाळ भावु.

त्यांत पापघांष्ट्र एक समया जहाली. हा अपराध झाला. व्यर्थ रेतस्खलनं करून पाप व शरीर-
नाश समजू लागले तेव्हां सोडून देऊन निश्चय केला. परंतु कामाविर्भाव विशेष, येणें
करून पापबुद्धी होत असे. पुढें परंपरा सेवाधर्म चालावा या योगें व श्रीमंतांची कृपा पुत्र-
वत् असे जाणून कर्नाटक प्रांतां श्रीरंगपट्टणं पर्यंत गेलों. परंतु प्रत्यहो स्वप्रावस्था होऊं लागली.
पुढें घरीं आलियावर रमणीयोग मात्र अज्ञानच तेणेंकरून जाहला. परंतु पापबुद्धी निःशेष
सुटेना. तेव्हां चित्तांत विचार केला कीं, पितामह यांची बुद्धि धर्मशील असतां व सत्य-
वचनी एकनिष्ठ देव-ब्राह्मणांचे ठायीं परम भक्ती; सात्विक आणि निषिद्ध कर्म करणेंच नाहीं;
असें असतां माझे चित्त पापाकडे थोडेंसें कां जातें. ? याचा विचार करितां मातामह-पक्ष
अति व्यभिचारी तो संस्कार आहे. बुद्धीचा निश्चय करावा तत्रापि स्थिरता राहूं नये.
तेव्हां संस्कार बलवत्तर. पुढें टोंक्यास अतिरुद्र करावयास गेलों. तेथें देवतार्चन-नेम धरिला.
परंतु शरीरीं पीडा तेणेंकरून वैराग्य असें कीं, पर-स्त्री मनांतही येऊं देऊं नये मग पाहणें
कोठील ? मातोश्री व कुटुंब सहवर्तमान भाऊं बरोबर हिंदुस्थानांत जाऊन स्वर्गां गा त्रिपथ
भागीरथीचे स्नान त्रिस्थली यात्रा करावी, अंतःकरण शुद्धी होईल, या भावने करून गेलों.
त्या कालीं चित्तास अति वैराग्य. याचें कारण शरीरीं किंचित् पीडा. तेणेंकरून चित्त अति
वैराग्यशील जहालें, कीं, भगवंताची पूजा व ध्यान मात्र करावें. उष्ण शीत यांचीही पीडा
परंतु चित्तास नाहीं. मातेच्या ठायीं भक्ती होत्साता चाललों. ते नर्मदा महागंगेमध्ये
स्नान करून एका वृत्तीनें ध्यान केलें. त्या दिवसा पासून उत्तरोत्तर वैराग्य अंतःकरण-शुद्धीच
होत चालली. भाऊंची ममता विशेष व आवेची व्यथा बहुत जाहाली, उठावयास शक्ती
नाहीं, रेंचन बहुत, ग्लानी फार तेव्हां कूच जहालें असतां मुक्काम श्रीमंतांनां करवावा.
त्या कालीं ईश्वरें आरोग्य केलें. पुढें दर मजल चरमन्वतीतीरींगेलों. तेथें ग्रहण पडलें. स्नान-
दानादिकें करून आत्मा पवित्र होत्सता ध्यानें करून कालक्षेप चालत असे. पुढें सूर्यतनया
यमुना इचे तीरीं गौ-घाटा जवळ गेलों. तेथें स्नान-संध्या करून दोहों दिवसां नंतर मुक्ति-
पुरी श्रीमथुराक्षेत्रीं गेलों. तेथें क्षौर प्रायश्चित्त श्राद्धादिक करून तदनंतर पुढें भगवान्
पूर्णब्रह्म राधाकृष्ण याणें सकल लील केल्या असें जें दृंदावन त्या स्थळास गेलों. तेथें
कालिया-डोहों कदंबवृक्ष ज्याजवर भगवान् बसून वस्त्रहरण करिता जहाला, त्याच्या
शाखा अद्यापि यमुनेंत गेल्या आहेत, त्या खालीं जाऊन स्नान तर्पण करून तदनंतर

३. परंपरेनें कसा चालत आला तें वंशावळ पाहिली असतां समजेल. खेरीज भागूंचा
व पेशव्यांचा घरोबा किती होता हेही पे० व० पाहिली असतां ध्यानांत येईल.

४. ही स्वारी १७५५।५६ त झाली.

५. पितामह-बाळाजी महादेव भानु. X मातामह पक्ष मेहेंदळे.

६. ह्या सप्त मुक्तिपुण्या प्रसिद्ध आहेत. अयोच्या मथुरा माया काशी कांची अवंतिक
पुरी द्वारवती चैव सप्तैता मोक्षदायकाः ॥ १॥

गोपीचंदनाचे टिळे व तुळसाच्या माळा घालून भगवंताचे ध्यान करित होत्साता वृंदा-
वनांत अटलबिहारी व कुंजबिहारी व बालबिहारी, राधाकिशोर, गोविंदजी या भगवं-
ताच्या मूर्ती यांची दर्शन घेतलीं. त्यांत कुंजबिहारी मध्यानकाली चोंपाळ्यावर निद्रिस्थ,
कपाट लागलेलें, परंतु चोंपाळ्याची दोरी बाहेर ओढीत असत. ती आपले हातीं ओढून
भगवान् जो यास आंदोलन-लीला केली. तेथोन शृंगारवट जेथें भगवंतें राधेस शृंगार केले
तेथें जाऊन वट-दर्शन घेऊन पुढें बंशीवटी म्हणजे जेथें भगवंतें मुस्लीवादन केलें, तेथें जाऊन
वटाचें दर्शन केलें. तेथून सेवावन, कुंजवन हीं स्थळें, कुंज कसें कीं भगवान् लीला करितो
असाच भास होत असावा. सर्वही वृक्ष छत्राकार ठेंगणे भूमिस्थ पल्लव कंटक वृक्षासही परंतु
[१] कंटक नाही. हें पाहून आनंदमय होत्साता यमुनातीरीं रेंतीत भगवान् जो याणें बाळरूपी
लीला केली. पादारविंद संबंधीं रेणु रजःकण त्याची प्राप्ती मस्तकीं वंदावया करितां ब्रह्मादिक.
देव इच्छितात. तेथें जाऊन लोळून ती रेंती मस्तकावर घेतली. तेथोन ज्ञानगुदडीस [१]
गेलों. तेथें थोर थोर संत, महंत, वैरागी भगवत्पर होत्साते, सायंकाळचे साहा घटिका
दिवसास येऊन बसून पुराण-श्रवण करित आहेत. भगवंताच्या कथा नामें गाताहेत. त्यांचें
दर्शन घेऊन चार घ-का पाहून चित्त बहुत शांत जहालें. तदनंतर धीरसमीर जे यां प्रति
कालिंदी-तीरीं जाऊन सायंकाल संध्या करून भगवान् सांवसदाशिव जो याचें एकाग्र मनें
करून ध्यान करून येता जहालों. याप्रमाणें तीन चार दिवस क्रमिले. अनेक जन्मांचें पुण्य
कीं, असें वृंदावन दृष्टीस पडलें तेणें करून भगवंताच्या मूर्ती व भगवद्भक्त त्यांचे दर्शन करून
नेत्र पवित्र जाले. पादें करून चालत गेलों तेणें करून पायांचें सार्थक जाहालें. हस्तें करून
नमस्कार करिता जाहालों तेणेंकरून हस्त पवित्र झाले. मुखेंकरून नामस्मरण केलें तेणेंकरून
मुख पवित्र झालें. कर्णें करून भगवत्कथा-श्रवण केलें तेणेंकरून श्रोत्र पवित्रता पावले. स्नानें
करून सर्व देह पवित्र झाला. ज्या वृंदावनांत बैरागी एकाग्र वृत्ती करून ध्यानस्त होत्साते
कुंजाखालीं जागां जागां बसले आहेत; कोणी पर्णेंच भक्षून, कोणी जल प्राशन मात्र करून,
कोणी दुग्ध सेवन करून, कोणी सिद्धान्न आणून घालील तेंच खाऊन राहिले आहेत; अशांचें
दर्शन घेऊन सत्समागमाचें माहात्म्य किंचित् आनंदातें पावलों. त्यांत एका बैराग्यानें कृपा
करून एक मंत्र भगवंताचे नामाचा सांगितला, कीं याचा जप करित जावा. तो भगवंतेंच
सांगितला असा मानून, सर्वास यथाशक्ति देणें देऊन संतोषातें पावलों. पुढें
दिल्लोंस गेलों. तेथें पृथ्वीपतीचेंः दर्शन श्रीमंतांचे आशेवरून घेतलें. त्याणीं बहुत
कृपायुक्त भाषण करून आशीर्वाद देऊन आपले जवळील वस्त्रें दिलीं तीं
घेतलीं. किंचित् संतोष जाहला कीं, भगवंताचे कृपेचे अंतर्वर्ती ही कृपा आहे. तदनंतर
श्रीमंतांचे लष्करांत श्रीमंतांजवळ आलों. बसलों असतां भूमीकंप जाहला. परंतु भगवंताचें
ध्यान चित्तांत आणिता जालों. दिल्लींतील चित्रें वगैरे विषय ज्यांत पाप नाहीं असेही घेतले.

॥ पृथ्वीपति=बादशाह. जवानबख्त म्हणून एक लहान शहाजादा भाऊनींच गादीवर
बसविला होता.

पाहिले. पुढें उत्तरेकडील यवनै शत्रुत्वें करून यमुना पैलतीरीं पाऊण लक्ष सेनेसहवर्तमान येऊन उतरला. परंतु यमुना भरपूर चालली तेणेंकरून उभयपक्षां स्तब्धताच जाहली. पुढें कुंजरपुरा श्रीमंतांनीं शौर्यें करून घेतला. मांही युद्धांत होती. ईश्वरें राक्षिं. तों इत्कियांत यवन आलीकडे आला. श्रीमंत सैन्यासहवर्तमान त्याचे समोर गेले. गांठ पडली. तेव्हां मी तर लहान श्रीमंताचे बुद्धीस महानबुद्धी [?]. परंतु भावी अर्थ तेणेंकरून विपर्यास पडला. आप्त होते बळवंतरावें मातुल व नाना पुरंधरे वगैरे ते अनाप्त झाले. जे अनाप्त शाहनैवाज-खानी, भवानी शंकर वगैरे ते आप्त जाहले, त्यांचे वाक्याचे ठायीं विश्वास, तेणेंकरून आपली रीत युद्धाची सोडून यवनाची रीतें धरिली. परस्परें युद्ध होत असे. गोळे प्रत्यहीं शत्रूचे राहुटीवरून जात. मातोश्री व स्त्री भयभीत होत. कीं कसें होईल? ते ते समयीं मातोश्रीस विनंती करीत गेलों, कीं मी विनंती करितों. एक ईश्वरीं लक्ष असावें. त्यांत मातुल युद्धांत होते ते पडले. ते दिवशींच सर्व सैन्य नाशास पावावें. परंतु रात्र जाहली यामुळें राहिलें. त्या दोन महिन्यांत मनुष्यें, पशु बहुत मेले. अन्नाची महर्गता. दुर्गंधी एकेच ठिकाणीं. असे श्रम पाहिले. पुढें मातुळाची स्त्री समागमें गेली. मातोश्रीस श्रम फार जाहले. होणार अवश्यक होतें. यदर्थी संदेह धरूंन नये. हा माझा निश्चय. पुढें थोरलें *युद्ध उदयीक होणार तों पूर्व दिवशीं संकेत कीं, पराजय आपला जाहला तरी शत्रूचे हातीं श्रीमंताचें कुटुंब व आपलें हातीं लागूं नये. आपणच नाश करवावा. आपण तर वांचत नाहीं असा सिद्धांत करून श्रीमंतांनीं याची ही योजना केली. दुसरे दिवशीं तयार होऊन प्रातःकालचे दोन घटिका दिवसास युद्धास गोळागोळांचा प्रारंभ जाहला. श्रीमंत अति बुद्धिवान्, धैर्यवान्, शूर, कृतकमें गर्व मात्र विशिष्ट, परंतु तर्तुद फारच सैन्याची वगैरे केली. शेवटीं निशाणा जवळील तर्तुद एकीकडे जाऊन शत्रूची मुख्य स्थानींच गांठ पडली. मी श्रीमंता सन्निध ईश्वरस्मरण किंचित् करून असें. तों विश्वासराव यांस गोळी लागली. पडले. ते हत्तीवर श्रीमंतांनीं घालून उभेच राहिले. तों पठाण पाय उतारा आंत येऊन मिसळले. तोडातोडी होऊं लागली. आणि डावे बाजूचे मातवर सरदार, चौघड्याचे धनी देखील, पूर्वींच पळाले.

१ यवन अहमदशहा अबदाली हा या काळीं २४ दस्ते फौजेसह आला होता. सुमारे १२ शें लोकांचा एक दस्ता.

२ बळवंतराव मातुल-हे बळवंतराव गणेश मेहेंदळे. नाना म्हणतात मातुळ अनाप्त झाले. परंतु दुसरे लेखांत बळवंतरावांच्या मसलतीनेंच भाऊसाहेब चालत असत असें म्हटलेलें असतें.

३ हे दिल्लीतील पादशाही मुत्सद्दी-

४ एक जागां खंदक करून राहणें ही रीती-ही यवनी रीत इब्राहिमखा गाडदी याचे मसलतीवर व बळावर पतकरली.

५ मातुळ-बळवंतराव मेहेंदळे.

* थोरलें युद्ध-पौष शुद्ध ८ शके १६८२.

उजवे बाजूचेही होळकर शिंदे निघोन निशाण निघाले. दोन तीन शत पायदळ होते. श्रीमंत दिसेनातसे जहाले. तेव्हां ईश्वरें बुद्धी दिली. माघारे फिरलों. पूर्वी युद्धांत बापूजी+ पंतीं बोध केला, माघारे फिरावे. त्यांस उत्तर केलें कीं, अशा समयीं श्रीमंतांस सोडणें ठीक नाहीं. परंतु पुढें या प्रमाणें जहालें. लक्ष सैन्य त्यांत मोठे मोठे सरदार असतां एकही त्या समयीं श्रीमंतांस आस न जहाला. बहुत दिवस अन्न भक्षिलें, कृपा पुत्रवत् केली. तितकें चांगला काळ होता तेव्हां केशास ढका लागल्यास प्राण देऊं अशा प्रतिज्ञा. परंतु ईश्वर घटित विपरीत काळ त्यांत सोबती कोण होतो ? सर्व सुखाचे सोबती. भोजन आदरें करून करावें. वखें, जवाहीर, जागिरा द्याव्या. निदानां इतके असून ज्यांचे देहाचें ठिकाण कोणास ठाऊक नाहीं. सर्व वाताहत जहाले. मी सायंकालचे दोन घटका दिवसास घोड्यावर पाणिपतांत आलों. त्या देशाचा मार्ग अगदीं ठाऊक नाहीं. तेथें परमेश्वरें वाट दाखवावया पुरते रामाजीपंत उभे होते. सांगूं लागले घोडें वखें टाकून द्यावीं. त्या वरून सर्व टाकून शुद्ध लंगोटी लावून वसलों. रात्र जहाल्यावर चाललों. तों एका कोसांत तीन चार वेळ शरीरास हात लावून टोपीवाल्यांनीं झाडा घेतला. दर खेपेस समागमेचे दहावीस तोडून टाकीत. त्यांत मी राहिलों, हे सत्ता ईश्वराची. परंतु बापूजीपंत, रामाजीपंत, राहतच गेले. असे जातां दाहा बारा कोश पश्चिमेकडे गेलों. तों तेच शत्रु येऊन रामाजीपंत बापूजीपंत वगैरे यांस जखमी भारी केलें. पडले. मी एकटा राहिलों. तो गवतांत गेलों. ईश्वरें तृणें करून माझें रक्षण केलें. त्यांस मोहनी घातली. सर्वांस मारिलें असतां मी जवळ असतां न मारिलें, व गवत लांब असतां जाऊं दिलें. पुढें ते गेल्यावर जाऊं लागलों. तों पुढें दोन कोशांवर दुसरे मागती दृष्टीस पडले. तेव्हां मागती तृणांत जाऊन वसलों. तों जवळ येऊन काढूं लागले. ते समयीं ईश्वर त्यांतीलच एका बुद्धाचे मनांत संचार करिता जहाला, कीं कशास मारितां ? मग गेले. तदनंतर माझी शक्ति पाणिपतावर बहुत क्षीण, आमविकारादिक विकारयुक्त, अन्न चालेना, असा मी त्याजवर दयासमुद्र सांबसदा शिवं जो याणें कृपा करून, शरीर अशक्त, ऊन पाहिलेंच नाहीं, व पादचारी अभ्यास नसतां सोळा सत्रा कोश अन्न उदका व्यक्तिरिक्त आलों. क्षुधा तिसरे प्रहरां लागली. तेव्हां बोरीचा पाला सांपडला तो खाऊन पाहिला तो तोंडांत जाईना. तसाच सायंकाळीं एका ग्रामाबाहेर आलों, तों एका बैराग्यानें पीठ आणून दिलें. त्याची भाकर खादली. ती अमृत-समान लागली. नंतर निद्रा केली. प्रातःकाळीं गंगा-सहस्रनाम म्हणत ईश्वर-स्मरण करीत चाललों. तों एका गांवामध्यें गेलों. तेथें एक साहुकार होता, त्यानें घरां नेलें. भोजन एक ब्राह्मण होता, व यश-वंतराव चाबुकस्वाराकडील भेटला, त्याजकडून स्वयंपाक करवून भोजन केलें. तों शत्रूचे स्वार गांतांत आले, हें वर्तमान कळलें, तेव्हां साहुकार म्हणाला कीं आम्ही गाडी करून जयनगराकडे पावते करितों. गाडींत बसून चाललों. तों पाहिलें कीं हा फसावितो. असें बुद्धीस येऊन गाडी टाकून पाय उतराच होऊन चाललों. वरोबर दोन तीन ब्राह्मण, दोन मराठी

+ बापूजीपंत-कोण ? हिंगणे ?

माणसें, याप्रमाणें दहा बारा कोश गेलों. असे सात दिवस पायीं चाललों. नित्य भोजनाचें साहित्य ईश्वर देववी. तेणें करून समागमचे मंडळी सुद्धां मळून रेवडी पावतों आलों. तों लष्करचे पळे त्या वाटेनें गेले. त्यांस गांवांत बालोराव म्हणून चौघे. भाऊ असत. ते माझे नांव ऐकून पुसत, कसे आहेत ? चेहरा कसा! खुणा खाणा सर्व त्याणीं पुसून घेतलें. मागाहून हें येतात हें जाणून मार्गावर नेहमीं पहात बसत. आम्ही आलों तों त्याणीं रेवडी बाहेर ओळखिलें, पुरूं लागले. नांव न सांगावें हा निश्चय, परंतु तो आंगींच नांव लावूं लागला. त्याचे बोलण्यांत वांकडी गोष्ट नाही, आम्हांस साहित्य करून द्यावें, उपकार करावा हें पाहिलें. तेव्हां नांव सांगितल्यावर आपले घरास मंडळी सुद्धां नेऊन उत्तम प्रकारें भोजनाचें साहित्य करून दिलें. भोजन केल्यावर वस्त्रें दिलीं. तदनंतर रामजी दास जोशी मातबर रेवडीत असे, त्यास वर्तमान कळल्यावर त्याणें आपले घरीं नेऊन ठेविलें. सात दिवस भोजनास व उत्तम वस्त्रें दिलीं. पुढें आमचें मानस दीग भरतपुरास जावयाचें. परंतु तो म्हणें सोबत चांगली लावून गाडी करून देऊन पावतें करीन. त्यावर एक लग्न निघालें, त्या बराबर गाडी करून देऊन बराबर पेढे साहित्य करून दिलें. आम्ही निघालों तों वाटेत कृष्णभट वैद्य आले. त्याणीं सांगितलें कीं, स्त्री चिरोजी बारावेंकर याणीं संभाळून आणिली. ती जि ग नी स नारोपंत गोखले यांचे घरीं आहे. तेथें त्या गृहस्थानें साहित्य वस्त्र पात्रांचें केलें. आम्ही तेथें गेल्यावर भोजन क्षिरीचें घातलें. तेव्हां आनंद झाला. मग स्त्रीस एक गाडी दुसरी करून तेथून निघालों. तों दिगेस आलों. तेथें पुरुषोत्तम महादेव पाणिपताहून आले होते, ते वानवळे यांचे गुमस्त्याचे बिन्हाडास राहिले होते. त्यांस कळतांच त्याणीं आपले बिन्हाडास नेलें. तेथें कुटुंब सुद्धां कमकसर महिनाभर होतों. खुधा फार लागत असे. त्याणीं वस्त्रें वगैरे साहित्य भोजनाचें चांगलें केलें. तेथून मातोश्रीचा शोध फार केला. परंतु घरचा खिजमतगार बराबर होता त्याणें सांगितलें कीं, घोड्यावरून पडून जखम लागून मेली^{१६}. हेंच ठिकाण लागलें. पुढें पालखी व घोडी घेऊन ढवळपुरावरून ग्वाल्हेरीस सारें लष्कर पंढून पार्वतीबाई, नाना पुरंधरे, मल्हारजी होळकर सारे होते तेथें आलों. अंतःकरणापासून होतें कीं, श्रीकाशीस जाऊन नेहमीं वास करावा. प्रपंचांतील विषय-मात्रां दुःख हें पुरतें समजलें. परंतु देहप्रारब्ध बळवंत. तेथें आल्यावर सर्वांनीं निषेध केला. एकदां देशीं जावें. मातोश्रींचा विधी करावा. वगैरे कित्येक प्रकार काशीत गेल्यावर कसें होईल. पाणिपत जालें तेव्हां काशीही कशी होती. असें चिंत्तांत येऊन लष्करा बरोबर येऊं लागलों. पाणिपताचें वर्तमान श्रीमंत नाना साहेबांनीं ऐकून माझे स्मरण फार गुरूजीं जवळ केलें कीं, त्यांचें शरीर अशक्त, कसा निभाव होईल ? परंतु ईश्वरकृपेनें व त्यांचें आशिर्वादें महत्स-

१५. बारावर-हा पार्वतीबाईस आपल्या घोड्यावर घेऊन तिचें प्राणरक्षण करणारा 'बारवेकर.' नानांची आई व कुटुंब युद्धारंभी पार्वतीबाई जवळच होती.

१६. 'गिल्लवे यांजकडे सांपडली' असें भा० सा० व० येथें लिहिलें आहे.

१७ हे गुरुजी कोण ? महादाजी बलाल करकरे ?

कटातून पार पडलों. पुढे श्रीमंत नानासाहेब यांचे दर्शन वराणपुरावर जालें. पाहतों तों शरीर फार क्षीण जहालें आहे. मर्जा बेतन्हा जाली आहे. बहुतांच्या अब्रू क्षणक्षणां जातात. परंतु मजवर सद्यत्तेनें लोभेंकरून भाषण करून वर्तमान पुशिलें. सांगितलें. तीन चार दिवस बरोबर राहिलों. श्रीमंत गोपिकाबाई व नारायणराव यांस देवी आल्या. करिता त्या सहवर्तमान नर्मदातीरी राहिली. परस्परें *उभयतांचें चित्ताही ठीक नाही हें कळलें. काल-वैपरित्ये करून न घडावयाचें तें ही घडलें. तदनंतर या मर्जांत कसें होईल जाणून निरोप घेतला कीं टोंक्यास पुढें जातों. जावें म्हणून आज्ञा दिली. टोंक्यास येऊन राहिलों. तों श्रीमंतही मागाहून तेथेच आले. पुन्हा दर्शन घेतलें. मर्जा बिकट असतां एक शालिग्राम मागितला तो बहुत कृपेकरून आज्ञा झाली कीं, क्षेत्रातून पाहिजे तो घेणें. सीतारामचंद्र मूर्ता घेतली. एक दिवस प्रदोष तेथे पडला. ते दिवशीं श्रीमंत थोरले राव यांचें श्राद्ध म्हणून मला भोजनास बोलाविलें. मी विनंती सांगून पाठविली कीं, प्रदोष आहे. तत्रापि यावें म्हणूनच उत्तर जाहलें. यावरून स्वारी देवास जातेसमयीं गुरुजाकडून विचारविलें. तेव्हां आज्ञा जाली कीं, रावसाहेब यांचें श्राद्ध आहे याजकरितां जरूर जरूर यावें. त्या करून गेलों. श्राद्धाचे ब्राह्मण [यांची] भोजन जाहलियावर खासा भोजनास बसले. एकीकडे श्रीमंत माधवराव [व] एकीकडे मला बसविलें, आणि दुसरे व्रीकडून वाढविलें. तिला शिक्षा वाढावयाची दाखविली. अर्थात् मातो-श्रीकडून लेकरास वाढविलें. नंतर श्रीमंतांस विनंती केली कीं, कांहीं दिवस गंगातीरी राहून मन स्वस्थ करावें असें आहे. त्यावरून आज्ञा जहाली कीं, कांहीं दिवस राहावें. श्रीमंत कूच करून पुण्यास गेले, तों शरीर क्षीणच होतें. शेवटील समय. लवकर यावें म्हणून पत्रें आलीं. त्यांचे अनाचे शरीर, समयीं जवळ असावें, याकरितां पुण्यास येऊं लागलों तो पारनेरा आलीकडे वर्तमान ऐकिलें कीं, कैलासवास केला. श्रीमंत दादासाहेब यांची पत्रें आलीं कीं, जरूर यावें. पुढें पुण्यास आलों. श्रीमंतांस देवदेवधर+सन्निध कैलासवास जाहला. हें ऐकून श्रम जहाले. नंतर दादांही कृपायुक्त ममता केली. पुढें श्रीमंत राजश्री माधवराव साहेब यांस साताऱ्यास पेशवाईचीं वखें द्यावयाकरितां घेऊन गेले. समागमें मलाच घेऊन गेले. राजद्वारीं वखें घ्यावयास समागमें येणें म्हणून बहुत आग्रह केला. विनंती केली कीं, आम्हांस गरज काय ? आम्हें खावंद आपण म्हणोन गेलों नाही. त्यावर श्रीमंतीं राज-आज्ञा घेऊन [ते] पुण्यास यावयास निघाले. समागमेंच होतों. वाटें चालतां एक गांढवी शेतांतील कुणब्याचे बायकोवर बलात्कारें सर्वां देखतां जाऊन पडला. तो एका राजतानें आल्यानें मारिला. तेव्हां कामाची दशा पाहिली. नंतर श्रीमंत निरा उतरोन पलीकडे गेले

* नानासाहेबांचे व गोपिकाबाई यांचे ? त्यांच वर्षी मृतन सपत्नी झाल्यामुळे बाईचें जनं रुष्ट झालें असावें.

१९ थोरले राव-बाजीराव बंलाळ.

२० ही नारोबांनाईक वाखीर, पैठणकर, यांची कन्या. लग्न १७८२ मध्ये मांग-शीर्षांत झालें. नांव राधाबाई ठेविलें. + देवदेवधर-पर्वतीवरील महादेव

आम्ही उद्यां उतरोन जाऊं म्हणोन शिरोळ गांवांत राहिलों. नदीस पूर आला याकरिता नावेंत बसलों. मध्य-धारेत नांव आली ती प्रवाही पडली. नावाड्यांनीं सांगितलें कीं, आमचा उपाय नाही. तेव्हां पुढें खडक जवळ आला, फुटली, म्हणजे शेवटीलच पक्ष. तेव्हां ईश्वर-स्मरण केलें. तों दोन मनुष्यांनीं उडया टाकून नाव ओढून काढिली. हें रक्षण क्षीराब्धि-शयन महाविष्णु याणें केलें. पुढें पुण्यास आलों. तों श्रीमंतांनीं कृपा करून या समयी कार्यांत मन घालवें हे आज्ञा केली. X

ले. १९३ }
[५०] }

{ श. १६८३ श्रावण व. ६
{ ता. २१-८-१७६१

श्री

राजश्रिया विराजित राजयान्य राजश्री विश्वास रावजी स्वामींचे सेवेसी पो। गोपा-
राव गणेश सां नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल ता। छ २० माहे मोहरम सु।।
नजीक बुढा डोंगर जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे. विशेष, पूर्वी आपण पत्र
पाठविलें तें पावलें तेथें लिहिलें कीं, पुढें आपले जाणियाचा विचार कोणाकडे हें
लिहावें. ऐशास आम्हास श्रीमंत राजश्री दादासाहेब यांनीं आज्ञा देऊन हे प्रांतें खाना केलें.
त्यावरून येथपर्यंत दरमजल येऊन पोहोचलों. तों सांप्रत श्रीमंतांचीं पत्रें पातशाहा व
सुजातद्वैले यांस आलीं आहेत आणि आम्हांस लिहिलें आहे जे तुम्ही त्यांकडे व पुढें

“ हें पुण्यश्लोकाचें स्वातुभूत निजहस्ते लिखित प्रकरण चतुर पुरुषांनीं संगृहित
परम यत्नेकरून संपादिलें त्याची प्रति श्रीमंत राजश्री मोरोपंत तात्या १००० सहस्रबुद्धे
यांचे प्रतिस्त्व केली. मिति आषाढ शुद्ध ५ मित्रवासर शके १७७१ सौम्यनाम संवत्सरे.”
शिवकिंकर गोपाळ महादेव भोगले सुकाम पुणें.

“ हा अस्सल लेख श्रीमंत बाळाजी जनार्दन ऊर्फ नाना फडनवीस यांचे जाती-
बद्दल त्यांनीं स्वदस्तुरचा लिहिलेला आपले जन्मापासून तों श्रीमंत बाळाजी बाजीराव
पेशवे कैलासवासी होऊन त्यांचे चिरंजीव श्री माधवराव बल्लाळ यांस पेशवाईची वल्लें
मिळून त्यांनीं यांस कारभार करण्यास सांगितला तों पावेतो लिहिला आहे. यांत त्यांनीं
आपलीं दोषास्पद कृत्येही लिहिली आहेत. सबब या लेखास फारच योग्यता आहे. असो.
हा लेख अस्सल कोठें असेल तो असो, परंतु नकल मोरोपंत तात्या सहस्रबुद्धे यांचे संग्रहीं
होती तिची नकल श्री कृपासागर राजश्री गोपाळ महादेव भोगले पुणेकर वास्तव्य टोकें
याणीं शके १७७१ साली केली ती अस्सल प्रत राजमान्य राजश्री माधवराव सखाराम
कुळकर्णी सोलेगांवकर याणीं प्रत घेण्याकरितां आणिली ती त्यांचे बरोबर भागानगरास
आली. ती संभाळून ठेवणेविषयीं भोगले यांचें पत्र सोलेगांवकरांस आलेवरून प्रत पाहिली
वाचिली. संग्रहा योग्य दिसल्यावरून संग्रह केला असे. मि० आश्विन शुद्ध १ अगुवासर
शके १८०० बहुधान्यनाम संवत्सरे ” वामन बाळकृष्ण दीक्षित.”

कित्येक तेथून मनसबे करावयाचे आहेत याजमुळें दरमजल त्यांजकडे जाणार, त्यास आपले-
कडील वर्तमान अलीकडे कांहींच कळत नाही. आपले प्रांताचा बंदोबस्त कोणे प्रकारें आहे,
कोणी लबाडी करीत असल्यास आम्ही तेच मार्गें येत असो. तुम्ही सांगाल त्याचें पारपत्य
करून पुढें जाऊं. प्रस्तुत नवीन वर्तमान ऐकिल्यांत आलें कीं, जाटांची फौज भदावर
प्रांतांत येऊन अटेर घेतली आणि भिंडेस लागले आहेत, तेथोन पुढें सरकारच्या प्रांतांत येऊन
सपसर्ग करणार याचा प्रकार काय आहे हें सविस्तर ल्याहावें. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब
फौज सुद्धां स्वार होऊन चांदवडास आले. तेथोन हे प्रांतें यावयाचा विचार आहे. म्हणून
पत्रेंच आलीं असत. वरकड सविस्तर अर्थ भेटी अंतीं परस्परे कळों येतील. आपलेकडील
व जाटाचे फौजेचें वगैरे ते प्रांतीचें वर्तमान सविस्तर ल्याहावें. बहुत काय लिहिणें कृपा कीजे
हे विनंती.

ले. १९४ }
[१०६] }

{ श. १६८३ श्रावण व. ८
{ ता. २३-८-१७६१

छ २५ मोहरम

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री विश्वास रावजी* स्वामींचे सेवेशीं—

पो गोपाळराव गणेश सां। नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ ता॥ छ २२ माहे
मोहरम मु॥ नजीक पचावल जाणून स्वकीय कुशळ लिहीत असलें पाहिजे. विशेष—आपण
पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट जाहलें. जाटाची फौज येऊन भदावर प्रांतांत गडबड केली आहे.
पुढें सरकारच्या प्रांतांत येणार त्यामुळें इकडे कित्येक हरामखोरांनीं दुंडी आरंभिली आहे
म्हणोन कित्येक विस्तारें लिहिलें तें कळलें. ऐशास ये विशीं आपली खातरजमा होऊन
स्वस्थता असो द्यावी. आम्ही आपले पाशीं येऊन पोहोचलों ऐसेंच जाणावें. येथोन पेशजीं
आपणाकडे मुजरद जोडी रा। केली आहे. तीं पत्रें पावलींच असतील. त्यास आम्ही दरमजल
येत असो. आम्ही आपण एकत्र जाहल्यास ईश्वर इच्छा आहे तर खावंदाचे पुण्य प्रतापें
करून सर्व शत्रु हरामखोर असतील त्यांचें पारपत्य होईल. चिंता नाही. देशीचें वर्तमान
तर श्रीमंत राजश्री दादा साहेब फौज सुद्धां स्वार होऊन बऱ्हाणपुरीं आल्याचीं पत्रें आम्हांस
आलीं आहेत. पुढें दरमजल हे प्रांतें येणार. आपणांस कळावें. बहुत काय लिहिणें कृपा
कीजे हे विनंती

ले. १९५ }
[३८] }

{ श. १६८३ मार्गशीर्ष शु॥ १
{ ता. २७-११-१७६१

॥ श्री ॥

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री गोविंद दीक्षित पाटणकर स्वामींचे सेवेशीं—

विद्यार्थी माधवराव बल्लाळ प्रधान नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशळ जाणून स्वकीय

* विश्वासराव लक्ष्मण-नारोशंकराचा पुतण्या.

कुशल लिहिले जावें. विशेष तुह्यांमसून कर्ज घेतलें मुद्दल रुपये ४०००० दिसत बाबूसाब सुब्राह्मण यांस राजसरे [?] यास ५००० हुंडी पुण्याची बाबूसाब दीक्षित पटवर्धन मांजवर स्कूण पंचेचाळीस हजार रुपये घेतले. यास ब्याज दरमहा दर सदे रुपये १। सकोळा ब्रिजसूट प्रो करार केलें असे. जाले मुदतीचें ब्याज मुद्दल हिशेब करून देऊं. मिती मंगल-श्रीर्ष शुद्ध प्रतिपदा शके १९८३ वृषभास्र संवत्सरे जाणिजे. छ ५, जमादिलावल, सु॥ इसबे-सितैन मया व अल्लफ बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. १९६ }
[१०१] }

{ श. १९८३ माघ व ४.
{ ता १२ २-१७६२

श्री

श्रियासह चिरंजीव राजमान्य राजश्री विश्वासराव यांसि प्रती नारो शंकर आशिर्वाद उपरि येथील कुशल ता छ १७ रज्जव मुकाम नजीक नासिक यथास्थित असे. विशेष तुह्मी छ २ माहे मिनहूचें पत्र पाठविलें व आणखी दोन तीन पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. राजश्री सुभेदार देशास आले व २॥ बाळाजी गोविंद फौजेसुद्धां झांशी प्रांतें न राहतां शिरोजेस येऊन सागराकडे गेले. येणेंकडून चट्टकडचा बंदोबस्त नीट राहिला आहे. झांशीचे किल्लास मोर्चे लागले आहेत इत्यादिक तिकडील मजकूर विस्तारें लिहिले ते अवगत जाहले. ऐशास आम्ही दरबाराचा उलगडा करून श्रीमंत स्वामींची आज्ञा घेऊन फौजेसुद्धां गुणतांब्यानजीक आलों. तेथून फौज कासारबारीनें नसरतपुरास पाठविली. आम्ही सडे जनस्थानास येऊन श्री व्यंकटेश्वराची यात्रा करून जनस्थानाहून काल प्रस्थानें डेरा दाखल जालों. राजश्री मल्हाराव सुभेदार चांदवडा [स] आले आहेत. भेटीस यावयाविशीं त्यांचें पत्र आल्यास त्यांजकडून चालते मजलीनें फौजेस मिळोन २॥ विठ्ठल शिवदेव व अंताजी माणकेश्वर व येशवंतराव पवार ही तिन्ही पथकांसहवर्तमान मजल दरमजल त्या प्रांतास येतो. पुढें पांच सात हजार फौज तुम्हांकडे लांब लांब मजलांनीं पाठविली असे. या फौजेबरोबर २॥ चिमाजी वामन व माधवराव यांजला देऊन पुढें शिरोजेकडून झांशीकडे स्वाना करणें. फौजेचे अवार्डनेच वेढा उठोन जाईल. अथवा मातबर फौजेचेच काम असालिया आम्हां तो मजल दर मजल येतच आहों. तिकडेस आल्यास तिकडील कामें सहजांत घडोन येतील. तुम्हीं उज्जयनीस राहोन तिकडील बंदोबस्त राखावा. आम्हीही येऊन पोंहोचतो. तिकडील वर्तमान वरचेवर लिहीत जाणें. हे +आशीर्वाद.

राजश्री खंडोपंत व राजश्री चिमणाजीपंत स्वामींचे सेवेशीं-नमस्कार विनंती उपरि. तुम्हीं हिम्मत धरून चिरंजिवांस उज्जनीस ठेवून पुढें फौज घेऊन जावें. तिकडील रंग पाहावा तैसें करावें. तो इकडील फौजांचा उपराळा सत्वरच होईल. चिंता

१ सुभेदार=मल्हाराव होळकर. २ बाळाजी गोविंद बुंदेले.

+ पत्र नारोशंकरानें पुतण्या विश्वासराव लक्ष्मण यास लिहिलेचें आहे.

न करणें. तिकडील वर्तमान वरचेवर लिहीत जाणें. बहुत काय लिहिणें हे विनंती. पै॥ छ १ सावान मु॥ बेगदा पे॥ उज्जन शुक्रवार सायंकाल.

ले. १९७ }
[१८५] }

{ श. १६८४ मार्गशीर्ष शु. १०
{ ता २६-११-१७६२

॥ श्री ॥

स्वस्ति श्री राज्याभिषेक शके ८९ चित्रमानुनामसंवत्सरे मार्गशीर्ष शुद्ध १० मृगुवासेरे सत्रिय-कुलावतंस श्रीराजा शिव छत्रपति स्वामी यांनीं राजमान्य राजश्री त्रिंबक सदाशिव यांसी आज्ञा केली ऐसीजे. विजयादशमीचे सुमुहूर्ते स्वामी सिंहासनारूढ जहाले, हें संतोष वर्तमान तुम्हास कळावें म्हणून आज्ञापत्र सादर केलें असे व राजश्री माधवराव प्रधान व वरकडांस आज्ञापत्रें सादर झालीं आहेत. तुम्ही राज्यांतील एकनिष्ठ सेवक आहां तर आपणाकडून सविस्तर वर्तमान लेहून विनंती पत्र पाठवून स्वामींस संतोष पाववणें. तीर्थरूप श्रीमन्महाराज मातुश्री आईसाहेब यांचें आज्ञापत्र सादर आहे त्यावरून कळेल. राजश्री महादजी राव [?] मोरे व मल्हार महादेव पे॥ आहेत. जाणिजे.

ले. १९८ }
[१७८] }

{ श. १६८५ वशाख व. ६
{ ता ३-५-१७६३

॥ श्री ॥

चिरंजीव राजश्री महिपतराव त्रिंबक यांसी माधवराव बल्लाळ प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय लिहित जाणें. विशेष-राजश्री स्वासींस किल्यावर नेऊन ठेवणें आणि तुम्हीं निघोन पुण्यास येणें. हे आशिर्वाद खाना छ १९ सवाल. हे आशिर्वाद. (भारतवर्ष शकावली पृ. ४६ पहा.)

ले. १९९ }
[१८१] }

{ श. १६८५ अधिक. ज्ये. शु. ६
{ ता १९-५-१७६३

श्री.

चिरंजीव राजश्री बज्याबा यांसी प्रती माधवराव बल्लाळ प्रधान आशीर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहिणें. विशेष. तुम्ही पत्र पाठविलें तें पावलें. राजश्रींस वर न्यावयाचा मजकूर लिहिला तो कळला. त्यास आमचें येणें तिकडे होईल असा निश्चय नाही. यास्तव पाहिलें लिहिलें आहे त्याप्रमाणें सत्वर करणें. कां की प्रस्तुत काळ खाली राखावयाचा नाही. यास्तव लिहिल्याप्रमाणें करणें. वरकड चाकरी करून दाखवावी म्हणून लिहिलें त्यास तुमच्या स्वरूपास हेंच योग्य आहे की आपल्या मातबरी. सारखी चाकरी करून दाखवावी, यांतच सर्व आहे. कोणी म्हणतात की चाकरी करतो हेंच मोठें काम आहे, असेहि कित्येक आहेत. आपलें स्वरूप काय आणि सरकारची तेनात काय

खातों हैं मनांतच येऊं नये. आणि जी चाकरी करतो हें फार मानून कित्येक आहेत. तुमची उमेद आहे याचप्रमाणें काम तुम्हांपासून घ्यावें हेंच मनांतून येथूनही आहे, सम-
यानसार व प्रसंगानसार घडेल. तुमची मातबरी अशी आहे की सर्वांपेक्षा चाकरी अधिक
करावी. यांतच स्वरूप आहे. बापापासूनहि असेंच आहे. पत्र फाडून टाकणें. दीक्षितासी
बोल्छन निरोप दिल्या आहे. येतील. तुम्हीं त्यांचें स्वरूप राखीत जाणें. बाहेर वांकडे न
पडे तें करणें, आधिक उणें आढळेल तें निराळें पत्र पाठवीत जाणें. पत्र दुसऱ्यास नच
कळावें. येथून माझ्या आतचें जाईल, तें अथवा तुमचें दोन्ही पत्रें नच कळावीं,
महिनाभर राहणें. कन्यागताचें स्नान करून येणें. खाना छ ५ जिल्काद हे आशिर्वाद.

ले. २०० }
[१७९] }

{ श. १६८५ अधिक जेष्ठ शु. ८
{ ता २०-५-१७६३.

श्री.

चिंजिवि राजमान्य राजश्री महिपतराव त्रिंबक यांसि माधवराव बलाल प्रधान
आशिर्वाद उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहीत जाणें. विशेष. तुम्ही विनंती
पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट झालें. राजश्रीस कित्यावर न्यावें त्यास ते कित्यावर जात नाही
या अन्वये राजश्रीचे जाबसाल कित्येक तपशीलवार लिहिले ते सविस्तर कळले. ऐशियास
राजश्रीस आरोग्य झालेंच आहे. तरि हर तजवीज करून कित्यावर घेऊन जाणें. तुम्ही आपला
मजकूर हुजूर येण्याविषयीं लेखन केला त्यास तुम्ही तूर्त न येणें. खाना छ ६ जिल्काद बहुत
काय लिहिणें हे आशिर्वाद.

ले. २०१ }
[३३] }

{ श. १६८५ श्रावण व ११.
{ ता ३-९-१७६३

श्री

पो श्रावण वद्य १४ मंगळवार सवा प्रहर दिवसास.

वेदशास्त्र संपन्न राजश्री बालकृष्ण दीक्षित स्वामीचे सेवेशीं.

विद्यार्थी रघुनाथ बाजीराव नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय
कुशल लिहीत जावें विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावून बहुत संतोष झाला. याचप्रकारें
निरंतरी पत्रां सविस्तर लिहित जावें. यवनाची फौज बुडवितों. आपणास कळेलच. हल्लीं
शहरास जातों. असो. निजामअल्ली खान बाकी राहिले त्याचें पारपत्य श्रीकृपें करून होईल.
रं॥ छ २४ सफर. आपली दया पूर्ण असावी. सर्व देव ब्राह्मणांचे आशीर्वादे करूनच उत्तम
फल प्राप्त जहालें. बाकी राहिलें तें होईल. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

+ माधवरावास-हं अक्षर येत नसे त्याचें हें उदाहरण.

ले. २०२ }
[११६] }

{ श. १६८५ फाल्गुन शु. १.
{ ता ३-३-१७६४

श्री

श्रीमंत राजश्री दादासाहेब स्वामीचे सेवेशीं—

विनंती सेवक महादजी शिंदे साष्टांग दंडवत विज्ञापना ता॥ छ २९] साबान पावेतो सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. आम्हावरावर पांच तोफा पाहिजेत. स्वारीत कोठें गांवगढी लागते. त्यास तोफां विना जेर होत नाही. यास्तव स्वामी कृपाळू होऊन नगरास तोफखाना आला आहे यापैकी स्वारीच्या तोफा पांच द्यावयाची आज्ञा करणार स्वामी समर्थ आहेत. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.+

ले. २०३ }
[१४१] }

{ श. १६८६ ज्येष्ठ व. १४
{ ता २८-६-१७६४

श्री

राजश्री त्रिंबकराव मामा स्वामीचे सेवेशीं—

विनंति उपरि आपण पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट जहालें. आम्हीं येथें येऊन पिरेपट्टणास चौफेर मोर्चे वसविले. तेन्हां दुसरे दिवशीं किल्लेकरी कौलास येऊन कौल मागूं लागले. त्याजवरून त्यास कौल देऊन बाहेर काढिलें, आणि छ २५ जिल्हेजीं किल्यावर सरकारचें निशाण चढलें. ठाण्यांतील पांच हत्ती व पंधरा घोडीं पाडाव आलीं व कोडण [कुर्ग]-वाल्याकडे रा॥ अप्पाजी गोविंद खाना केले आहेत. त्याचाही मजकूर कसा तो एका दो रोजांत कळेल म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास आपण जाऊन किल्यास मोर्चे देऊन किल्ला जोरवजोर घेतला, व ठाण्यांतांल पांच हत्ती व पंधरा घोडीं पाडाव आलीं, हे मोठी गोष्ट जहाली. या दर्द करून दुसरीं ठाणीं अवसान धरणार नाहीत. राजश्री आप्पाजी राम छ २५ जिल्हेजीं मंगळवारी येथें येऊन दाखल जाहाले. त्यांचे बोलण्याचा अर्थ सविस्तर दुसरे दिवशीं हैदरखानाकडील सांडणीस्वार व राजश्री राव सेनापती ऽ यांजकडील दोघे स्वार यांवरवर लेहून पाठविलें आहे, त्याजवरून सविस्तर कळेल. रा॥ तुळाजी पवार व कुडचीकर व बांडे पा॥ गी र पा डी र येथें होते त्यास शत्रूचा जोरा तिकडे फार जाहाला. यांची पाळथ राखोन दगा करावा असे त्याचे चिंतांत होतें. परंतु तुळाजी पवार व कुडचीकर व बांडे मोठे निकडीनें शत्रूवर आपला दाब राखून सांभाळून आले. बांडे तों होसकोटयास राहिले. तुळाजी पवार व कुडचीकर लष्करांत येऊन दाखल जहाले. रात्रंदिवस मेहनत फार. याजकरितां त्यांचे घोड्यांत कांहीं ताकत राहिली नाही. खाना छ २७ माहे जिल्हेज. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ असों दिल्या पाहिजे हे विनंती.

+ या वेळी माधराव कर्नाटकांत असून रघुनाथराव पुण्यास होता. त्यास महादजीने उत्तरेतून हें पत्र लिहिलें आहे (पहा कै. या. पृ. १३० व खरे ले. ३२५)

ऽ उमराव घोरपडे.

{ ले. २०४
[११२] }

{ श. १६८६ आषाढ
[ता १५-७-१७६४] }

श्री

पैा छ २४ मोहरम सनखंमस

श्रीमंत गुणसागर लोकपालक विश्वभूषण औदार्यवंत श्रीक्षीराब्धिशायीवरप्रताप
रमासानकुल गोब्राह्मणप्रतिपालक महा राजेश्री दादा साहेबांचे सेवेशीं-आज्ञाधारक
देवजी बयाजी किले सेंधवें दिम्मत महारजी होळकर कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञाप्ति
येथील क्षेम ता। छ १५ मोहरम पर्यंत महाराजांचे कृपेदृष्टी करून आनंदरूप जाणोन विशेष.
साहेबीं आज्ञापत्र पाठविलें तें छ ९ रोजी प्रविष्ट जाहलें. शिरी वंदून परम संतोषावाप्ति
जाली. पत्रीं आज्ञा सादर केली कीं र॥ महादजी शिंदे यांची सरदारी दूर करून राजश्री
मानाजी शिंदे यांस सांगितली, याजकरितां महादजी शिंदे आज्ञेशिवाय उठोन ते प्रांतें
गेले असत. सेंधवे प्रांतांत आले म्हणजे आटकाव करून पुढें जाऊं न देणें. त्यास साहेबांचें
पत्र प्रविष्ट जालें ते दिक्शीं घांटाखालीं मौजे सांगवी प्रें॥ आंबे येथें मशारनिल्लेचा मुकाम
होता. आज्ञाप्रमाणें किले मजकूराचा घाट पांच सातशें भिल्ल वगैरे जमा करून बंद केला.
त्यास मशारनिल्लेस बातमी जाली. तदनंतर किले मजकूराचा घाट सोडून चांचरे पटी घा
मार्गे घाट चहून पंचवीसा कौसांची मजल करून निघोन गेले. साहेबांचे सेवेशीं
हे विज्ञापना.*

{ ले. २०५
[१८०] }

{ श. १६८६ माघ शु. १५
[ता ५-२-१७६५] }

॥ श्री ॥

चिरंजीव नाना यांसि प्रती माधवराव बल्लाळ प्रधान आशिर्वाद उपरि येथील कुशल
जाणून स्वकीय लिहिणें. विशेष. सरकारचा जामदारखाना पुरंधरी पेशजी होता तो प्रस्तुत
कोठें आहे, जिन्नस व दागिने काय काय आहेत, ते सर्व तुम्हांस ठाऊक आहेत. हल्लीं तो
जामदारखाना कोठें आहे तो लिहून पाठविणें. जामदारखानियांत दागिने व जिन्नस जो
असेल त्यांची कुल याद लिहून पाठविणें. तुमचे समजाविशीचा प्रकार कसा झाला हें लिहिणें.
तुम्ही याल कधीं हें कळलें नाहीं. तरि सत्वर लिहिणें. खाना छ १४ साबान बहुत काय
लिहिणें हे आशिर्वाद.

*मानाजी फांकडे याजवर दादांचें फार प्रेम असून महादजी रक्षापुत्र म्हाणून शिद्यांची
सरदारी मानाजीकडे त्यांनीं दिली; परंतु महादजीनें आपले अंगी पाणी आहे असें दाखविल्या-
वरून माधवराव बल्लाळ याणीं पुढें त्याजकडेच सरदारी कायम केली.

ले. २०६ }
[१४३]

{ श. १६८७ वैशाख व. १३
ता १७-५-१७६५

श्री.

सेवेशीं महादाजी बल्लाल व हरी बल्लाल + कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ता छ २६ जिल्हाद मुा नजीक कापिला संगम कृष्णा उत्तर तीर स्वामींचे कृपावलोकनें करून वर्तमान यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं सांडणीस्वाराबरोबर व जासुदा वो पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. सरकारचे कागदपत्र प्रविष्ट केले. उत्तरें घेऊन पाठवितों. इकडील वर्तमान तर राजश्री मुरारराव सावनूरकर यांस निरोप जाला. छावणीस राजश्री गोपाळराव रहाणार, त्यास निश्चय नाही. श्रमिंत कृष्णा उतरोन उत्तर तीरास आले. फौजेचे नालबंदीचें काम चालीस लागलें. दोनी स्वान्या मिळोन नालबंदीचा ऐवज ठरेल त्यापैकीं निमे तूर्त यावा. त्याचे भरतीस सात आठ लक्ष पाहिजेत. याजकरितां ऐवजाचे तरतुदीविशीं श्रमिंतांनीं आपणांस पत्र लिहिलें आहे. आतां इकडे कांहीं गुंता नाही. दरमजल येणार. आज आठ कोसांचें कूब आहे. रामतीर्थावरून, म्हसवडवरून येणार. पाऊस पडों लागला. एक मुहूर्त ज्येष्ठ शुद्ध त्रयोदशी, दुसरा वद्य चतुर्दशीपर्यंत इतकियांत येऊन पोचणार. वरकळ नवल काय? विशेष वर्तमान तर बंकापुरचा किल्ला खालीं करून घ्यावयास राजश्री राजेबहादूर गेले होते. छ १९ जिल्हादी किल्ला हस्तगत जाला. आंत कांहीं जक्रीरा दारुगोळी तोफ नाही. दाणा मात्र होता. तो विकत घेतला. किल्ल्यांत शंकराजी राम ठेविले आहेत. याउपरी गोपाळराव यांस देतील अथवा सरकारांतून बंदोबस्त करिताल. दोनी प्रकार घाटतात. कळलें पाहिजे. स्वामींचे चरण दृष्टीस पडत तो सुदिन असे. बहुत काय लिहिणें. कृपा केली पाहिजे हे विज्ञापना.

ले. २०७ }
[१०५]

{ श. १६८७ माघ व ८
ता ३-२-१७६६

॥ श्री ॥

सेवेशीं विज्ञापना ता छ २२ साबान पर्यंत वाडिलांचे आशिर्वादे करून यथास्थित असे विशेष.—वाडिलीं आशिर्वाद पत्र पाठविलें तें प्रविष्ट जहालें. नबाब निजाम अलीखान यांची तुमची भेट जाहलीच असेल बोलणें चालणें काय जहालें, तुम्ही कोणीकडे जाणार, काय मनसुबा केला, नबाब कोणीकडे जाणार; तुम्ही व नबाब बराठांतून जाल तों आमचे दोन चार मुक्काम आशेरी बरानपुरासमीप होतील नबाब कोणीकडे जाणार तें लिहिणें; म्हणजे आज्ञा. ऐशास वाडिलीं आज्ञा केली ते उचित. वडील दीर्घ दर्शवें चारी मनसुबियांचे प्रकार घ्याजात आणून कर्तव्य तें करितात. त्यास नबाबाची आमची भेट कुरुमखेडानजीक छ २५ साबाती जाहली. बोलणें चालणें एक दोन रोजांत होईल. नबाबान्ना आग्रह आपले डेरियास आम्ही यावें. त्यांनीं आमच्या डेरियास यावें असा आमचा आग्रह आहे. तोही प्रकार दोन

+ फडके बंधू.

तीन रोजांत उरकून नबाब. आम्ही घाट चढोन जातों. लष्करांत ताकीत निश्चून करणें तें केली आहे. छट फाट कांहीं होत नाही. हा मुलुक नबाबाचा व भोसल्यांचा. नबाबांनीं कित्येक महालच्या कबुलातीचे कतबे सरकारांत होते ते मागून घेतले. भरवस्ती गांवास इकडील ताकीददार व नबाबाचे ठाणेदार बैसले आहेत. कोठें उपद्रव नाही, व आमचा व नबाबाचा मुकाम [असे] ओसाड रानांतच पडले. खुलासा उद्यांचे परवांचे दिवसांत कामकाज उरकून घाट चढून जाऊं. वडीलही योजिल्या मनसुबियांस कूच करून जातीलव. घाट चढून वरते गेलियावर कोणीकडे जावयाचा ठहराव होईल तो सेवेशीं लिहून पाठवूं. * सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. २०८ }
[१०८] }

{ श. १७६५ माघ व १४:
{ ता ८-२-१७६६

॥ श्री ॥

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब स्वामींचे सेवेशीं-अपत्ये माधवराव साष्टांग नमस्कार विनंती. येथील कुशळ ता॥ छ २७ सावान मुकाम कुरुमखेड पर्यंत वडिलांचे आशिर्वादे करून यथास्थित असे विशेष.-करांडे यास सोडावयाचा करार राजश्री जानोजी भोसले सेनासाहेब सुभा यांजकडून जाला असतां अद्याप त्याचो सुटका जाली नाही. तरी वडिलीं मारनिष्ठेचे कारभारी यांस आज्ञा करून करांडियाची सुटका होय तें केलें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. २०९ }
[११४] }

{ श. १६८७ फाल्गुन व. १३
{ ता ९-३-१७६६

॥ श्री ॥

राजश्री माधवराव रामचंद्र गोसावी-

सु॥ सीत सीतेन मया [व] अलफ तुम्हीं विनंती पत्र छ २७ रमजानचें पाठविलें छ मा॥रीं अस्तमानां पावलें. रा॥ बाबूराव सदाशिव+ न पुसत गेले त्यांचे मागें राजश्री रामचंद्र गणेश फौज घेऊन गेले. धारूरच्या वाटेनें नाईक गेले. त्या मागें रामचंद्रपंत पाठलाय करीत गेले. नाइकाचे पागेचीं घोडी व जामदारखाना वगैरेंची मोजदाद करून गोठांत आणून ठेविले, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास बाबूजी नाईक यांचीं घोडी पागा हत्ती दोन, जामदारखाना वगैरे मोजदाद केले ते आणावयास हुजूरून राऊत पाठविले असते, यांजबराबर पाठऊन देणें. उदर्क कूच करून जावें तर तोफखाना व जामदारखाना व दारकोजी निंबाळकर व सठवोजी गावडे वगैरे लोक अद्यापि आले नाहीत. त्यांस ताकीद करून पाठवावे म्हणोन तर तोफखाना, जामदारखाना व दारकोजी निंबाळकर व सठवोजी गावडे

* हें पत्र थोरले माधवरावाचें रघुननाथरावास असावें.

+ हे बारामतीकर नाईक;-यांचें व पेशव्यांचें नातें असून या प्रसंगीं वांकडें होतें.

चैरेंस ताकीद केली असे. येऊन पावतील. तुम्हीं उद्याचा दिवस मुक्काम करणें. तुम्हांजवळ पथकें कोण कोण आलीं व कोण न आलीं तें सविस्तर लेहून पाठविणें. जे राहिले असतील ते ताकीद करून पाठविले जातील. नाइकाकडील सिलेदाराची सोय काय करावी तें ल्याहावें म्हणोन तर मारनिलेकडील शिलेदार हुजूर पाठऊन देणें.

सांडणीस्वार २ दोन येथें नेहमीं पाठवावे म्हणून तर दोन सांडणी स्वार पाठविले असत.

नाना जोशी यांचे घरी बाबूरायांची वस्तभाव आली आहे, त्यावरून त्यांचे घरी गाडदी यांची चौकी बसविली असे. आज्ञा होईल त्याप्रमाणें वर्तणूक करून कारकून हुजूर पाठविला असे, तहकीक करतील. जे त्याजकडे वस्तभाव असेल ते हुजूर घेऊन येतील.

रामचंद्र गणेश यांजवरावर लोक गेले ते सडे गेले. यास्तव त्यांचे मागें जावयाची आज्ञा जालियास जाऊं, म्हणोन तर त्याजवरावर कांहीं गेले नाहीं. याजकरितां तुम्हीं हळू हळू जाणें. जाणजे छ २७ रमजान लेखनसीमा. X

ले. २१० }
[१२३] }

{श. १६८८ चैत्र शु. १५
{ता २४—४—१७६६

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्रपंत तात्या स्वामींचे सेवेशीं—

पोष्य बाळाजी कृष्ण व हरी बल्लाळ कृतानेक साध्यांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल ता। छ १४ जिल्काद मु। पुणतांवे जाणून स्वकीय कुशल लिहीत जावें. विशेष-फार दिवस पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. लिहून पाठवावें. आपली लढाई फत्ते जाली म्हणोन ऐकिलें. सविस्तर ल्याहावें. श्रीमंत राजश्री राजसाहेब टोक्याचे^१ मुक्कामास आले. तेथून सडे होऊन पुढें गंगापुरास गेले. आम्हां उभयतांस मागें ठेविलें. वुनगे सांभाळून घेऊन येणें म्हणोन आज्ञा केली, त्यावरून एक मुक्काम केला. छ १२ रोजी राजश्री भवानराव चहुं राजतांनिशीं लष्करांत आले. आम्हांस वर्तमान कळतांच गेलों. भेट जाली. त्यांचें मानस श्रीमंतांकडे जावयाचें असेंच ओता [?] म्हणोन बोलिले. आम्ही सांगितलें कीं, “ तुम्ही येथें आलां. आम्हांस वर्तमान कळलें. आतां तुम्हांस एकटें जाऊं देणार नाहीं. पालखींत बसवून आम्ही जातो [तेव्हां] तुम्हांस समागमेंच नेऊं. ” त्यावरून आढे वेडे घेतले. शेवटीं पालखींत घालून घेऊन जात असों. कांहीं खात नाहीं. श्रीमंतांचें दर्शन जाल्या खेरीज अन्न उदक देखील घेत नाहीं. आम्ही चौकी पहाऱ्याचा बंदोबस्त केला असे. भवानराव आतां निखालसतेच्या गोष्टी फार सांगतात कीं, “ श्रीमंतांजवळ

X खरे लेखांक ५८५ पहा. १ थोरले माघवराव. २ हे प्रतिनिधी.

जाईन, जें करतील ते करूत. ” सारांश गोष्ट, भगवंतें आपल्यास यश दिलें. भवानराक अनायासें करून सांपडले, मोठी गोष्ट जाली. तिकडील वर्तमान लिहात जावें. सांप्रत आपला मुक्काम कोठें आहे ? पुढें कोणीकडे जावयाचा विचार आहे, तें सविस्तर त्याहावें. युद्धाचें वृत्त तपशिलें लिहावें. बहुत काय लिहिणें कृपा लोभ कीजे हें विनंती—

राजश्री बगजीपंत स्वामींस सा॥ नमस्कार. तिकडील वृत्त तपशिलें लिहून पाठवणें हें विनंती.

ले. २११ }
[१४२]

{ श. १६८८ वैशाख व. १२.
ता. ४-६-१७६६

श्री.

पौ. छ. १७ मोहरम ज्येष्ठ सन सबा मुा म्दालेर.

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब वाडिलांचे सेवेशीं—

अपत्ये माधवराव साधंग नमस्कार बिनंती येथील कुशळ ता. छ २५ जिल्हेज पर्यंत वाडिलांचे आशीर्वादे करून यथास्थित असें विशेष.—शहर बरानपूर येथील अमलांत मामले-दारांनीं कमपेश केली याचा अर्थ अवगत जाला, तें वृत्त वाडिलांचे सेवेशीं विनंती केली. स्वामींनीं आज्ञा केली कीं, शहरास कमावीसदार पाठवून तहकिकात करावी. म्हणोन रा. त्रिंबक नारायण यांस कमावीस सांगितली. सरसुभेदारी राजश्री नारो कृष्ण यांजकडे आहे तैशी त्यांजकडे करावें ठेविली, ऐसें असतां नारो कृष्ण यांस पत्र सादर केलें कीं, त्रिंबक नारायण यांजकडे अम्मल सुरळीत देणें. तें त्यांनीं न मानतां जावसाल केलें. त्याजवरि खिजमतगाराबरावर पत्र सादर केलें. त्याशींही मनस्वी भाषण केलें. तदोत्तरही पत्रें माणसें पाठविलीं त्यांस शहरांत घेतलें नाहीं. वेवदल गोष्टी अमर्यादेच्या सांगितल्या. माणसें फिरोन आलीं. रा. गोपाळराव गणेश यांनीं बदामामलीची गोष्ट सांगितली, त्याच-प्रमाणें नारो कृष्णासही उमेद जाली. एवंच हाच मार्ग पडतो. यांत खावंद्याचा बोज काय ? यास्तव अशा गोष्टीस पारपत्य असावेंच. काम थोडें दरगुदर* करावी तर शहर वेवदल जहालें हें लौकिकांत. तेव्हां खावंदगिरास उचीत तें झालेंच पाहिजे. हें सविस्तर वर्तमान वाडिलांस कळावें यास्तव लिहिलें. सेवेशीं श्रुत होय. हें विज्ञापना.

२१२ }
[६५]

{ श. १६८८ जेष्ठ शु. ६
ता. १३-६-१७९६

॥ श्री ॥

राजश्रीवाविराजित राजमान्य राजश्री बाळाजी गौर्विंद स्वामी गोसावी यांस—

* उपेक्षा;

पौ। श्चुनाथ बाजीराव नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहितां जाणें विशेष-
राजश्री पुरुषोत्तम महादेव हिंगणे यांस जातीस सरंजाम रुपये १५००० पंधरा हजार याव-
याचा करार करून हे सनद तुम्हास सादर केली असे. तरि सदर पंधरा हजार रुपयांचे
तनख्याचे गांव पा। कोंच पौ। अब्बलसाल सन समान सितेना पासून नेमून देणें आणि आकार
होईल तो साल दरसाल बा। सु॥ खर्च लिहितां जाणें. जाणिजे छ ५ मोहरम सु॥ सबासीतेन
मया व अलफ बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

के. २१३)
[१४०] }

{ श. १६८८ ज्येष्ठ व. ३
{ ता २५-६-१७६६

॥ श्री ॥

पौ॥ छ ३ रविलोबल सव्वा श्रावण गोहदचा मुकाम.

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब स्वामीचे सेवैशीं. अपत्यें माधवराव साष्टांग नमस्कार
विनंती येथील कुशल ता। छ १७ मोहरम पर्यंत वडिलांचे आशीर्वादें करून यथास्थित असे
विशेष. वडिलांचें पत्र आलें त्यांत आज्ञा कीं, बराणपूरची मामलत रा। नारो कृष्ण याज-
कडेच करार राखणें. इजारियांनीं दुसरियास न देणें. दुसऱ्यास दिल्यानीं शहर खराब करतील.
नारो कृष्ण बरा आहे, याचें चालवणें, म्हणौन आज्ञा. त्यास नारो कृष्णाचें वर्तमान
राजश्री चिंतो विठ्ठल. व आबाजी महादेव यांस ठावकें आहे. नारो कृष्णाची मामलत दूर
न करितां त्याचाच कारकून त्रिवक नारायण यांस कमावीस सांगितली, सरसुभेदारी
त्याची त्याजकडेच करार राखिली. त्यांस हुजूर यावयाविशीं पत्र पाठविलें असतां न आले.
मनस्वी भाषण केलें. जासूद उठोन आले. तदोत्तर खिजमतगार पाठविले. पत्र सादर केलें
त्याजशीं मन माने तें बोलले. खिजमतगारांनीं पांघरुणें जाळलीं, तथापि हुजूर न आले. त्यावर
गाडदी दहा पांच पाठविले. येणें म्हणोन लिहिलें असतां त्यांस शहरांत न घेतलें. बदलो-
न गोष्ट सांगितली. यास्तव रा। मलबा पानसी याजबराबर स्वार हशम देऊन आणावयास
पाठविले. कैद वडिलांची. अमर्यादा नसावी. सेवकलोकीं मर्यादेनें वर्तावें हे शिक्षा. पण
आज्ञा वडिलांचीच आहे, व प्रस्तुत काळीं राजश्री गोपाळराव गणेश यांणीं बदलो-
न सांगितली. तोच अन्वय नारो कृष्ण यांणीं चित्तांत आणोन बैबदल गोष्ट सांगितली आणि
आडीनें आट सदर प्रमाणें पडत पडत आली, येरवीं नारो कृष्ण याजवर आणिक सारखा
प्रकार व्हावा ऐसा अर्थ नाहीं. जालें वर्तमान दोन तीन पत्रां सेवैशीं लिहून पाठविलेंच आहे,
व हल्लींही जालां प्रकार विनंती पत्रां लिहिल्ल असे. सेवैशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. २१४ }
१७७ }

{ श. १६८८ कार्तिक व. ६
{ ता. २२-११-१७६६.

श्री.

चिरंजीव राजश्री नाना यांसि माधवराव बलाल प्रधान आशिर्वाद उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहित जाणें विशेष. तुम्हांस जाऊन बहुत दिवस जाहले. रवासा स्वारी कार्तिक बहुल पंचमीस डेरे दाखल जाहले. आजि कुच होऊन येवतावर मुकाम होईल. फौज जमा होत चालली, परंतु मुकाम होत नाही. दरमजल कृष्णाती-रास जातो. तुम्ही मुकाम होतील, सावकाश जाऊं, म्हणोन चित्तांत आणाल, तर न आणितां सत्वरें येऊन स्वारीचे मुद्दूर्ते करून लष्करांत येऊन पोहचणें. विलंब न लावणें. चाकरीचे^२ दिवसांत नेहमी यात्रे समष्टीन राहणें. पत्र पावतांच सत्वर येणें. रवाना चंद्र १९ जमादिलाखर बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

ले. २१५ }
[११७ }

{ श. १६८८ पौष व. ७
{ ता. २२-१-१७६७

श्री.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बालाजी जनार्दन स्वामी गोसावी यांसि-पौ। माधवराव बलाल प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जाणें विशेष. बदल देणें तसलमात दादो उद्धव वरघांटचे किल्ल्याचे वेगमीस ऐवज साल-मजकुरीं थावयाचा त्यापैकीं तूर्त—

३५००० माघ शुद्ध पौर्णिमा रुपये.

३५००० फाल्गुन शुद्ध पौर्णिमा रुपये.

३०००० चैत्र शुद्ध पौर्णिमा शके १६८९. चित्रभासु संवत्सर.

१०००००

एकूण एक लक्ष रुपये सदहूर्त मुदतीप्रमाणें देविले असत. मारानिलेकडील कारकून पुण्यास येईल त्यास ऐवज पावता करणें. पुण्याचे एकंदर ऐवजांत लाख रुपयांची नेमणूक करून दिल्ली आहे त्यास तुम्हीं ऐवजाची नेमणूक करते समयी तेथून मुदती लिहिल्या आहेत याप्रमाणें ऐवज नेमिला असला तर उत्तमच जाहलें. या मुदतीद्वन जाजती मुदत असली तर त्या ऐवजीं सावकारापासून कर्ज घेऊन यास मुदतीचा मुदतीस पावता करणें. मुबदला ऐवज राहील तो सावकारास रदकर्जास देणें. सारांश गोष्ट, यांचें देणें फार निघालें, पैकीं तूर्त सदहूर्त लाख रुपये देविले यास हिसका पडल्यानें मग याची स्थित रहाणार नाही. याजकरितां तुम्हांस लि। असे. तरी मुदतीप्रमाणें ऐवज क्षेपनिक्षेप पावता करणें. रा। छ २१ साबान सु। सवासितैन मया व अलफ, बहुत काय लिहिणें हे विनंती. पौ। छ ६ सब्बाल.

२ येथपासून खुद्दाचें अक्षर. यावरून माधवरावाची तडफ व शिपायगिरी व्यक्त होते.

ले. २१६ }
[१८३] }

{ श. १६८८ फाल्गुन शु. १२.
{ ता १२-३-१७६७

श्री.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बजाबा स्वामी गोसावी यांसि पोष्य नारायण राव बल्लाळ नमस्कार विनंती उपरि येथील जाणून स्वकीय कुशल लिहिणें, विशेष-तुम्ही पत्र पाठविलें तें पावलें. तीर्थरूपांनी चढ्या घोड्यानिशीं शिरें घेतल्याचें सविस्तर वर्तमान व तीर्थरूपांची शरीरप्रकृत सदोदित लिहितां जाणें. आम्ही लष्करांतून निघालों ते फाल्गुन शुद्ध दशमीस गंगापुर्णि पावलें. खाना छ ११ माहे सवाल. सुरु सन सबा सितैन मया [व] अलफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. २१७ }
[८७] }

{ श. १६९०
{ सन १७६८ पूर्वीचें

श्री.

तीर्थरूप राजश्री दादासाहेब वडिलांचे सेवेशीं—

अपत्य माधवराव साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल ता॥ छ १३ सफर पावेतों वडिलांचे आशिर्वादें यथास्थित असें विशेष. वडिलीं आशीर्वादपत्रें त्रिंबकजी मुंडा खिजमतगार याजबरोबर पाठविलीं तीं पावोन त्यांचीं उत्तरे विस्तारें लिहून हरजी चव्हाण खिजमतगार याजबरोबर पाठविलीं आहेत. येऊन पावतील, त्यांजवरून सविस्तर सेवेशीं निवेदन होईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. २१८ }
[१८२] }

{ श. १६८९ ज्येष्ठ व. ४
{ ता १६-३-१७६८

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री त्रिंबक सदाशीव स्वामी गोसावी यांसि पोष्य नारायणराव बल्लाळ नमस्कार विनंति उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहिणें. विशेष. तुम्हांकडून पत्र येऊन शरीरप्रकृतीचें वर्तमान कळत नाहीं तर तुमची शरीर-प्रकृति कशी आहे तें सविस्तर लिहून पाठविणें. तीर्थरूपांकडील वर्तमान तर जुंज होऊन दादासाहेबांची फौज लुटली. दादासाहेब कित्यावर गेले. एक दिवस मध्ये जाऊन दुसरे दिवशीं भेटां झाल्या. दादासाहेबांनी तीर्थरूप रावसाहेबांचे स्वाधीन किल्ले, कोट, मुल्लख गैरे सर्व कारभार केला. हें सविस्तर वर्तमान राजश्री बजाबांनी लिहिलेंच असेल. खाना छ ३० मोहरम गुरुवार संध्याकाळ बाकी दिवस प्रहर. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. २१९ }
[१७६]

{ श. १६९१
फेब्रुवारी १७६९

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ श्री श्री श्री श्री ॥

महाराजाधिराज श्रीराजराजेश्वर गुणगुणालंकृत परमपावित्र श्री राजेसाहेब पंडित प्रधान श्रीमंत माधोराव साहेबजी जोग्य लिखितं—**मुरली** जोतश रायके अनेक आशीर्वाद वाँचणें. महाराजके गृह विचार करकै माघमास विषे पत्र भेजाथा सो महाराजने देषा होगा. **जानोजी घोसले** को ऐसे लिया जैसे सिंढूके आगे मृग. मैने विचार लिषाथा महाराज पर मालूम है या नाही हमारा लिषा जो कागद है उससे अमानत् रषिएगा देष लेना. जद् लढाई फते करा करोगे. तद् देष लेना. अब और विचारांश लिया है बडि बडी मुहीम और लढाईयाँ फते करोगे जे तुमसे रुजू नहीं ते हाथ बांधके मिलेंगें. दुशमन भाग जावें, मारें जावें, पकडे जावें. जो मनसुबा बिगड गया हो सो श्रीमंतके हातसों सौरै पातशाह वजीर चवकशी सों दोस्ती होवे. जश तमाम शहरोमें होवे. जो दुष्ट हैं सो दब जावें. राजतेजकी कूडी होवे. जन्म पत्रकी नकल उतारकै भेज देवो. मूझे अपने इष्टकी शपथ है किसी कौं दिषावनेका नहीं. मैं तुम्हें आसीर्वाद देता हों. छोटे* नानानें तुमारी कृपा हमपर कारई अब हं उमेदवार हैं हमपर मेहेरेबानी करनी. हमारे नामपर जो बिजमत फरमावो तिसकी सनद कर भेजों. पातशाहका और उमरावोंका जबाब सवाल इस ब्राह्मण कौं फरमाया. मैं निहाल भया मेरी फरदपर दसषत स्व हस्ताक्षरोंसे कर भेजों. जो घातरजमा सौं षवर सार जबाब सवाल भेजा करौं. पै। छ १५ सदरसला.

ले. २२० }
[११३]

{ श. १६९० फाल्गुन व १४
ता ५-४-१७६९

श्री

राजश्रियाधिराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्रपंत स्वामीचे सेवेशीं—

पो **बाळाजी गोविंद** कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल ता। छ २७ जिल्काद मु। सागर जाणून स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे. विशेष, आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. संक्रमणाची तिलशर्करा पाठविली ती पावली कितेक श्रीमंतांचे व भोसल्यांचे बिघाडाचें वर्तमान लिहिलें तें सविस्तर कळलें. या प्रांतीचे वर्तमानाविशीं लिहिलें त्यास दोन तीन पत्रां पेशजी आपणास लिहिलें आहे त्यावरून कळलेंच असेल. सांप्रत वर्तमान तरि अबदाली लाहुरापलीकडे दोन मजलीवर आला आहे. त्याची इतराजी नजीबखान रोहिल्यावर आहे. त्याजमुळें नजीबखानांनीं आपले जाग्याचा बंदोबस्त करून रतनसिंग जाटाशी सूत्र करून आणशपथ होऊन करार मदार जाला आहे. पुढें उभयतांनीं

× घोसले—भोसले. या पत्रांत सर्वत्र “ख” बद्दल “ष” वापरला आहे.

* छोटे नाना—नाना पुरंदरे.

† बाळाजी गोविंद हे गोविंदपंत बुंदेल यांचे चिरंजीव.

फौज सुद्धा जाऊन शाहास मैदानांत गाठोन जुंज ध्यावें याप्रमाणें मनसबा करीत आहेत. मग पहावें. सुजादौला आपले जाग्यांत आहेत. अली गौर बादशा व फिरंगी प्रयागास आहेत. पुढें काय मनसबा करतील पहावें. वरकड प्रांताचे वर्तमान तरि चिरंजीव राजश्री गंगाधरपंत बाबा कोचकनार प्रांती आहेत तिकडे गडीबंद जमींदार याणीं सरकारी जागा दाबिली आहे, त्यांचें पारपत्य करीत आहेत. फौजा हा कालवर न आल्या याजमुळें राजे रजवाडे वगैरे *** यांची नजर ठिकाणी राहिली नाही. विना मातबर फौज आल्या खेरीज बंदोबस्त यथास्थित होत नाही. इकडे धामोणी प्रांते तेजगडवाले लोधी [?] वगैरे याणीं सरकारी जागा दाबिली त्यांचेही पारपत्य फौजा आल्या शिवाय होत नाही असें आहे. जर आपलें येणें लौकर होईल तरि सहजाखालीं बंदोबस्त होऊन येतो. सविस्तर आपणास कळावें. तिकडील वर्तमान सर्वदां पत्रीं लिहीत असले पाहिजे. राजश्री जानोजी बाबा भोसले यांजकडून आनंदरूप वकील बादशाकडे प्रयागीं आला आहे. त्याचीं उत्तरे गेलीं. मग काय मजकुरावर आला आहे हें कळत नाही. आपणास कळावें. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दिजे हे विनंती.

ले. २२१ }
[९४] }

पौ छ ५ राखर श्रावण
श्री

{ श. १९९९ आषाढ शु. ११
{ ता १४-७-१७९९

पु॥ राजश्री त्रिवकराव विश्वनाथ स्वामी गोसावी यासि—

विनंती उपरि राजश्री हिंदुराव सेनापति^२ थोर मनुष्य, बोलण्यांत, मर्यादेंत, तिलमात्र अंतर दाखवीत नाहीत. आम्ही त्यांचे बहुमानास त्यांचे विचारें मातबर प्रकार करणें प्राप्त झाल्यास त्यांचे मसलतीखेरीज करणार नाही. तेही आमच्या डेरियास आले होते. कोणे रोखें जावें, कसें करावें, इत्यादि त्यांच्या विचारें करीत असों. तेही राहिल्या सारखें होईल तित [कें] करून दाखवावें याच प्रकारें चित्तापासून बोलतात. फौजेचा प्रकार पहातां स्वामींनीं नेमणूक केली त्यापैकीं हजार बाराशें तर आलेच नाही. आली फौज तिची गणती घेतल्यास चौथीं तर कमी होईलच. तेव्हां फौजही कमी मातबर भरण्यांत समजत नाही. निवडक प्रकार तेव्हांच उघडा दिसतो. सरदार छावणीस राहिले. त्यांसही छावणीचें संकट त्यापक्षीं जितके फौजेस ठेवावें तितका खर्च भारी. यामुळें भागले थकले, सबर निबर कोणाचे देण्या घेण्यामुळें बनतें न बनतें, यामुळें येकुण माणूस कमी होतें. तेव्हां भरणार कमी. गाडदी तरि चट्टकडे गुंतले. महमद इसफ तरि जरूरीस सिन्यास पाठविले. आणखी लोक भरणा स्वामीकडून आल्यास त्यास बोलवून घेऊं. येकांड्या असाम्या, घोडे चांगले माणोस आढळाचे थोडे थोडे ज्यास आढळतें तो घेऊन येतो. तूर्त त्याच्या स्वरूपाप्रमाणें रोजमरा करार करून पुढें सर्वाप्रमाणें नालबंदी वगैरे पावेल ऐसें लेहून ठेऊन चाळीस पन्नास तरि ठेविले. शें दोनशें पर्यंत उपयोगी आढळल्यासारखे वरचेवर पाहून ठेऊं. चार पथकें

† हे त्रिवकराव मामा. २ हे घोरपडे मुरारराव गुतीकर. हें पत्र माधवराव पेशव्यांचें आहे.

निवडून ऐखादे कामास हुजुराची पाठवीन म्हटल्यास नेमणुके प्रमाणें हजाराने पांचशें जातांना जातात. या प्रकारें अवस्था दाणा चाच्यामुळें जाली आहे. राजश्री गोपाळराव गोविंद आमच्या डेरियास येत असतात. राजश्री आनंदराव रास्ते बोलाविल्यास येत असतात, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. ऐशास विचार आचार कर्तव्याकर्तव्य राजश्री मुरारराव घोरपडे यांचे विचारें करितां बहुत उत्तम आहे. ते सांगतील ते नेकसल्लाह सांगतील. फौजेच्या कमतीचा व भरण्याचा अर्थ लिहिला तर तो खराच. छावणीचा प्रकार यास्तव कमती असेल. येकांडे माणोस घोडें पाहून चाळीस पन्नास ठेविले ते ठेविले. आणखी येतील तसे पाहून शें दोनशें ठेऊं म्हणोन [लिहिलें] तर चाळीस पन्नास ठेविले या उपरि नवे लोक येकांडे ऐकंदर न ठवणें. वर गोपाळराव व आनंदराव बोलाविल्यास येत असतात म्हणोन तर विचारआचारास उभयतांस बोलावितात, व तेही येतील. गुंता नाही विचार करण्यास सर्वांच्या विचारें केल्यास गुंता काय ? जाणजे छ १० रविलोबल बहुत काये लिहिणें हे विनंती.

ले. २२२ }
[२९] }

{ श. १६९१ मार्गशीर्ष शु. ६
{ ता ४-१२-१७६९

श्री.

श्रीमंत वेदशास्त्र राजश्री बाबा दीक्षित स्वामींचे सेवेशीं—

आज्ञाधारक खंडोजी अरगडे दंडवत विनंती विज्ञापना ऐशीजे. येथील कुशळ तागाईत छ ५ माहे शाबान मुक्काम बुंदी कोट जाणोन लेखनाज्ञा केली पाहिजे. याजवर इकडील वर्तमान तर खिचीचे निम्मे मुख्य घेऊन व बुंदी कोटियाचे अध्याप चुकलें नाही. एका दोन रोजांत चुकणार. दहा बारा लक्ष पर्यंत चुकणार आहे. बुंदीवर मुक्काम आहे. पुढें जाटाचे मुलूखांत जाणें आहे. जाट हि स ल पुरावर*. याजवर गोपाळराव बर्वे आहेत. पुढें विनीस यांचाचि फौज आहे. पुढें जयनगराचे सुमारें आमची फौज जाणार आहे. जयनगर [व] हे एकत्र होऊन जाणार आहे. जाटाचें पारिपत्य करूं ऐसें म्हणतात. रा तुकोजी होळकर हे समागमेंच आहेत. यांची त्यांची भेटी कुर ई वर झाली. शिंदे तो उदेपुरास होते. इकडे येणार आहेत. आठा पंधरा दिवसां एक होतील. प्रागकर अल्ली गोवर पथाव्याचीं [?] पत्रें आली आहेत. ते व उमरावगीर गोंसावी यांचीं पत्रें आली आहेत कीं, “ तुम्हीं आम्ही मिळून जाटाचें पारपत्य करून घेऊं. ” त्यास माधोसिंगचा पुत्र म्हणतो कीं, “ तुम्ही जाटाचें पारपत्य करावें. तुम्हांस पन्नास लक्ष रुपये देऊं. तुम्ही व शिंदे होळकर मिळून वांढून घेणें. ” उदेपुराची मामलत चुकली आहे. पुढें जाटाचे तोंडावर राजश्री शिवाजी विठ्ठल व गंगाधर गोविंद आहेत. बाळाजी गोविंद यांची मामलत चुकली. राजश्री विश्वासराव झांशीकर पुण्यास आले आहेत त्यांची मा व क [?] फसली आहे. रा० गोविंद शामराव गौर किर्ली आहेत. कळलें पाहिजे. या

* विसनपुरावर ?

प्रांतांचें वर्तमान तर स्वामीस विदितच असेल. चंबेल उतरून पार झालों आहों. आठा पंधरा रोजांत जाटाची गांठ पडेल. जयनगरास जात आहों. इकडे मागाहून शिंदे येणार आहेत. एकत्र होऊन जाटावर जाणार. स्वामीस कळलें पाहिजे. आमचीं मुलें याणसें स्वामीच्या आज्ञेत केलीं आहेत. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

ले. २२३. }
[३०]

{ श. १६९१ मार्गशीर्ष शु. ८
{ ता. ६-१२-१७६९.

श्री.

श्रीमंत वेदशास्त्र संपन्न बाबा दीक्षित मौजे कायगांव प्रांत गांडापूर स्वामीचे सेवेशीं—

अपत्य समान चरणरज आशाधारक खंडोजी अरगडे मुक्काम चामिली प्रांत बुंदी-कोट जाणोन स्वामीचे आशिर्वादे कडून छ. ७ माहे शाबान ऊर्फ माहे मार्गेश्वर पर्यंत शरीरेंकडून सुखरूप असों विशेष. येथील वर्तमान तर हिंदुस्थानची फौज येथें स्थित आहे. खेचिवाडा यांत छावणी करून दोन महिने राघोडा वगैरे किल्ले खेचीचे अर्थें घेऊन राजा आपले दस्तांत आणिला. त्याजपासून कांहीं खंडणी गुदस्तांपैकी घ्यावी, त्यास राजा [कडून] रा तुकोजी होळकर यांचे विद्यमानें. कांहीं थोडी खंडणी चुकली. त्यांत हल्लीं घोडे व हत्ती दोन असे भरणा करून दिला. बाकी नक्त द्यावे. त्यास समागमेच तुकोजी बरोबरच आहे. पुढें झाडून खंडणी आल्यासि तो आपले मुख्यास जाईल. बाकी अरुण किल्ला मोतीबार दिला. त्याजखालें दो लक्षांची जमाबंदी आहे, आणि कांहीं तुकोजीकडे किल्ले ठाणें दोन तीन बसले आहेत. वर्षासण खंडणीपैकीं मुख्य दिला आहे कळावें. दुसरें, भुपाळची खंडणी घेतली. पुढें बुंदीकोट येथीलही माम-लियत रा तुकोजी होळकर यांचे विद्यमानें चुकली आहे. शिंदाही आठ पंधरा दिवसांत येऊन पोचतो. उदेपूरची त्याणें खंडणी साठ लक्ष रुपये घेऊन छावणी केली होती. त्यास श्रीमंतांस दहा वीस लक्ष रुपये हुंडी करून परभारें पाठविली. आपणही लोकांस नालबंदी देऊन आम्हांकडेस येणार आहे. पुढें जाटाचे मुख्यांत तीन फौजा शिंदे व होळकर व पेशव्याची फौज पाऊण लाख स्वार मिळोन जाटावर मोहीम करून, त्याजला जेर करून पैसा मिळवावा ऐसें आहे. आणिक अली गोवर दिल्लीकडील यांचे पत्र आलें कीं, “ जाटांचें पारिपत्य करून रुपये पन्नास लक्षपर्यंत मिळवून देईन, ” असें आहे. पुढें पहावें. जाट हातीं आल्यासि फार उत्तम आहे. रा गोपाळराव बर्वे यांजकडे सबनीशी आहे. त्याजला दो चौ लक्षांची जहागीर देऊन फौजा नेमल्या आहेत. दहा वीस हजार फौज व पायदळ दहा वीस हजार ऐसें आमचे तोंडावर जाटानें पाठविलें आहे. सुरजमल जाट तो मेला. परंतु त्याचे कारभारी व मूल आहे. दोघे भाऊ एकच होऊन जबर लडाईस उभे राहिले आहेत. कांहीं वकील देखील येत नाही. माहे शिमग्यांत फार लडाईचा प्रसंग पडणार आहे. पहावें. ईश्वर कोणास यश

अपेश देणार हें न कळे. जयनगरवाला आम्हांस मदत दहा हजार फौजेनिशीं येणार आहे. विठ्ठल शिवदेव त्याचा लेंक बापु दहा पांच हजारानिशीं आहे. तिकडे भांगरीथी-कडून सीख जाटास मदत येणार म्हणोन ऐकण्यांत आलें आहे, पुढें पहावें. इतक्यावर जालियासि अधिक उत्तर वर्तमान लिहून पाठवूं. परंतु तुम्ही तिकडील बरचेवर आल्या मनुष्याबरोबर पत्रद्वारे तौषवीत गेलें पाहिजे. आमचे संसार सर्व प्रकारें चालविणें तुमचे स्वाधीनच आहे. फार काय लिहावें, तों तुम्हांस आमचेविषयीं सूचना मात्र लिहिली आहे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. २२४ }
[७५] }

{श. १६९१ मार्ग शु. ११
{ता ९-१२-१७६९

श्री

राजश्रिया विराजित राजमान्य राजश्री रामचंद्रपंत तात्या व ता। राजश्री विसाजी-पंत दादा स्वामीचे सेवेशीं—

पो विष्णु मदादेव+ साष्टांग नमस्कार विनंति उपरि येथील कुशल ता छ १० सावान मु। नजीक महेश्वर, वर्तमान यथास्थित जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असले पाहिजे. विशेष.—आम्ही करवादचे मुक्कामी होळकराजवळ दाखल झालों. आपलीं पत्रें त्याच मुक्कामीं आलीं. त्यांत लिहिलें आम्ही शिवणीं हुसंगाबादेवरून भूपाळावरून खेचिवाड्यांत येतों, ऐशास आपला पहिला करार जे बढब्याचे घाटें यावें, आणि शिंदे, होळकर सर्व इकडेच आहेत. हे, आपण येकत्र होऊन मनसबा पुढें करणें तो करावा, हा उत्तम विचार, आणि तुम्ही त्या मार्गे जावयाचा मनसबा केला. म्हणजे हे उभयतां इकडे मनसबे करतील. शिंदे यांनीं तों उदेपुरचे मुलाचा पक्ष धरून त्याजला घेऊन संस्थानाकडे* चालले. ते मुलाची स्थापना करून संस्थानचा पैका घेणार. हा त्यांचा मनसबा. होळकर महेश्वराहून निघाल्यावर मनसबा काय करतील तो करोत. आम्हांस श्रीमंतांनीं इकडे पाठविलें व आपला आग्रह जाणोन आलों. श्रीमंतांची आज्ञा आपणांस व हे उभयतां सरदार एकत्र करून सरकारी काम करावें. आपण त्या मार्गे गेले. तेव्हां तिघांचे तीन मनसबे जाले म्हणजे आम्ही मग राहून उपयोग नाही त्यास सविस्तर वर्तमान रा। दादोपंत दादांनीं लिहिलें आहे, त्यावरून कळों येईल. तदनुसार आपण याच मार्गे यावयाचा मनसबा क्षेपनिक्षेप करावा त्या मार्गे जाऊन सां चुकतील. त्याहून या मार्गे मोठ्या मनसब्याचा बंदोबस्त करून उदे-पुरचाही बंदोबस्त केल्यानें सरकार काम आहे. आपल्यासही तूर्त उपयोग पडेल. यास्तव याच मार्गे यावें हें उत्तम आहे. यांउपर आपली मर्जी त्याचमार्गे जावयाची असल्यास मग आम्ही यां समागमें कशास रहावें ? रा दादा व आम्ही देशास जाऊं. आम्हांस सर्व प्रकारें

+ गद्रे सावकार.

* मूळांत ' सांनाकडे ' ' सां.चा ' असें आहे.

लक्ष आपलें यास्तव आम्हीं येथपर्यंत आलों. पुढें आपलें पत्र जसें येईल त्याप्रमाणें तजवीज करूं. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंती.

ले. २२५ }
[१५८] }

{ श. १६९२ आषाढ शु. ७
{ ता २९-६-१७७०

श्री

राजश्री बाळाजी जनार्दन स्वामी. गोसावी—

विनंती उपरि, सालमजकुरी स्वारी पुण्यांत असतां कोण कोणते महालांच्या रसदा करार जाहाल्या, व स्वारी निघाल्यावर कोणते महाल विल्हेस लागले, त्या पैकीं तूर्त याव-याचा ऐवज कीती व मुदतीचा ऐवज कीती, त्यापैकीं पोतां ऐवजजमाकीती जाहला व बाकी काय तें लिहून पाठवणें, व पोत्यास ऐवज येऊन बाकी ऐवज तूर्तचा व मुदतीचा राहिला तो झाडून पोत्यास जमा करणें व ज्या महालांच्या रसदा घेणें असतील तेही महाल विल्हेस लाऊन ऐवज घेणें. लिहिले प्रमाणें आधीं करणें. २॥ छ ५ २॥वर. सारांश ऐवज रसदेचा पोत्यास जमा करणें. मुदतीचा ऐवज रसदेपैकीं किती त्यास या ऐवजपैकीं पोत्यास आणि-त्यास व्याज किती पडतें हें सविस्तर लिहून पावो. २॥ छ ४. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. २२६ }
[१३९] }

{ श. १६९४
{ सन १७७२

श्री

राजश्री सखारामपंत गोसावी यांसि—

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने। जानोजी भोंसले सेनासाहेब सुभा दंड-वत विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत असलें पाहिजे विशेष.—आम्हां-कडील प्रांत कडेवलीत येथील देशमुखीचे कामावरि पागा पाठविली. त्यास आम्हांकडील ठाणेदार व पागा निंबगांवीं वीस गांवांत जागा विछिन्न केली, तेथें वसोन आहेत. ऐसें असतां भगवंतराव राम याचे लोक नित्य उठोन हर्षामर्शानिमित्त भोंवते उभे राहोन कजिया करितात. आम्हांकडील पागेचें कुरण कापून नेतात. गांवकुसाचा गढीचा आसरा नाहीं. ऐसें जाणोन उपद्रव करितात. याजकरितां भगवंतराव राम यासि उपसर्ग न करीत ऐसें ताकीदपत्र देववावें. दुसरें, नगरकर किल्लेदार देशमुखीचे रुसुमास* खल्ले करितात. बतन-दारीच्या शेच्या व आंब्याचीं झाडें, मौजे मेहकरीस पागेचें कुरण आहे तें चालू देत नाहीं. यास्तव किल्लेदारास ताकीदपत्र आपले सरकारचें दिलें असतां दुसरे पत्राचा उजूर करितात.

*रुसुम—जमिनीच्या उत्पन्नांतील देशमुख देशपांडे यांचा विभाग. शेरी=१. मणीं दोन शेर याप्रमाणें. एकंदर उत्पन्नावर कमावीसदाराचा हक्क २. शेरी जमीन म्हणजे गांवसि-वेच्या बाहेर असणारी बागाईत जमीन. १. उजूर=सवब. बयाद.

त्यास ताकीद देवबून वतनबाब सुरळीत चाले तें करावें. राजश्री महाराव निंबाळकर व राम-
राव निंबाळकर व शिंद्यांकडील मामलेदारही रसुमास खल्ले करितात, त्यांसही ताकीदपत्रें
देववावें कीं, त्यांचेही तालुक्यांतील रसुम आविच्छिन्न पावते करावे. निंबगांवचें गांवकुसूं व
गढी विच्छिन्न केली आहे त्याचे मरामतीची परवानगी नगरच्या किल्लेदारास द्यावी कीं,
भगवंत गोपाळ गुमस्ते देशमुख गढी घालतील ते घालूं देणें. ऐसें पत्र द्यावें. १॥ छ २४
माहे जमादिलावल बहुत काय लिहिणें हे विनंती. मोर्तबसुद.*

ले. २२७ }
[११८] }

{ श. १६९३ माघ शु. १५
{ ता. १८-२-१७७२

श्री.

श्रीमंत राजश्री रावसाहेब स्वामींचे सेवेशीं—

विनंती सेवक सदाशिव मल्हार कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल
तागाईत छ १३ जिल्काद मु॥ अनेकल नजीक होसूर येथें यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं
कृपा करून सेवकास पत्र पाठविलें तें पावोन परम हर्ष जाला. तो पत्रां लेखन करावयास सेवक
समर्थ नाहीं. इकडील वर्तमान तरि सविस्तर राजश्री मांमांनीं सेवेशीं विनंती पत्रें लिहिलीं
आहेत त्यावरून सर्व विदीत जालेंच असेल. महमद अलीखान याजकडील दिवाण व राजश्री
माधवराव सदाशिव इंग्रजांचे मजकुराविशीं आले. कुमकेस न जावें, इतर नाइकाकडे व आप-
ल्याकडे ही न यावें हा तह जाला. इंग्रजांनीं विलायतेस लिहून पाठविलें आहे. स्वामींचे
फौजेसि कुमक करावी म्हणून तेथून आज्ञा आल्यानंतर यावें हाही अर्थ आहे. सेवेशीं सर्व
विदीत जालेंच आहेत. परंतु सेवकांनं ऐकिलें वर्तमान सेवेशीं त्याहावें. या उपरि मसलतीचा
झोल बिदनूर प्रांतीं जावें हा आहे. दिवस तो गेले. परंतु तिकडे गेल्यास हैदर नाईक
सल्याची पैरवी करील. आग्रहच नंदीगड बालापूरचा आहे त्यांत कदाचित् हे नेट जाल्यास
सल्ला केला तर न कळे. असे मजकुराचें वर्तमान ऐकिलें त्यावरून सेवेशीं विनंति लिहिली
आहे. हे विज्ञापि.+

ले. २२८ }
[४२३] }

{ श. १६९५ कार्तिक व ६
{ ता. ५-११-१७७३

सन ११९७ फसली.

फोरिस्त नंबर ५ तालीक.

नबाब हैदर अलीखान बहादुर शादकाम व मकजीयुलमराम बाशंद

छ आमारत व अयालत मर्तबत शौकत व हशमत मंजीलत खान

* जानोजी भोसले ता. १६-५-१७७२ रोजी मृत्यु पावला, त्यापूर्वीचें पत्र.
कनकापुरचा तह २३-३-१७६९ रोजी झाला, त्यानंतरचें.

१ मामा=त्र्यंबकराव विश्वनाथ पेटे.

+सदाशिव मल्हार पुरंदरे याचें पत्र माधवराव पेशव्यास.

आजी. मुशान बाज ईषियाक फिरावां मशहूद आंके येथील खैर आफ़ीयत जाणून आ आमारत पन्हाह कडील खैरयत कलमी करून शादमानी सयदाद होय तें केलें पाहिजे. दरिविला आ आमारत पन्हाहा कडून अज्जम परशराम बलाल व आनंदराव व्यंकटेश व राघो बिठुल व बाळाजी बिठुल या हमराह खत खुषनमत वमय एक जजिर फिल व जवाहीर व खालअत पारचे बरहुकूम याद दास्तपर्दर साल केलें तें इजार समयीं पोंहचून कलमी केला मतालिव मुफशाल जाहिरीस पोंहचला, व जवानी रुबरू मशारूनइल्ले याणींराज कारणाचा मजमून मुफशिल पोशिंदा अर्ज केल्यावरून विसयार खुषवत्तीं हांशील जहाली. इनशा अलाहुता आला दसरा होतांच आ अमारत पन्हाहा वमये भारी फौजेनिशीं त्या जिल्यास येत असों. हस्वदील खवाह मतालीब हांशील होतील म्हणून बयानवार कलमी केलें तें मालूम जहालें. पेशर्जी आअमारत पन्हाहाचें येणें वमै तोफखाना भारी फौजेनिशीं तुंगभद्रा पार होतांच मजल दरमजल कूच करून दरपेश आलों असतां म्हणजे दिलखवाह मतालिव कार सुरत पिजीर होऊन उमदा काज कामें हांशील जहालीं असतां बरसादचे बार-शाच्या जोरामुळें माधारी कूच करून गेलों. फिलहाल मसलहातीचे रोज आनकरीब येऊन पोंहचतील दर्शनजर्की आअमारत पन्हाहानीं दसरियाच्या मुहुर्तानें कूच करून दरमजल तुंगभद्रा पार होऊन जलदीनं या जिल्ह्यास येऊन पोंहचावें. हेंच इंतिजारी आजहाद आफ़जूल जाणून फंद अमदनकाफिस्त अज्जम + रघुनाथराव पंडित यांची स्थापना स्वस्थळास करावी हा इरादा हरदू तर्फेनं बस्तर आहे बई सबब आअमारत पन्हाहाचें येणें यातर्फेंस भारी फौज तोफखाना सुद्धां जहालियानें महाराजांचा व आ अमारत पन्हाहाचा इतिफाक होतांच बारभा-ईस तंबोह पोंहचून पंडित मशारूनइल्ले यांची स्थापना केली जाईल व बस्तर मसलहातीचीं काजकामें घडून येतील ये बाबेचा कित्येक मुफशिल हुकूम फरमावणें तो कयकूल मराहमत यशवंतराव शिंदे सर सुभेदार यास फरमाविला आहे. मताबिक हुकूम कलमी करतील त्याज-वरून मालूम होईल. त्या मवाफिककार सुरत पिजीर होऊन आअमारत पन्हाहाचे आम-दन या जिल्ह्यास जलदीनं होय तें करावें. जियादचे निगाआदय आयाम बकाम शाद-मानी मुदामबाद.

सदरहू खत खाना छ १९ माहे शाबान सन आर्बा सल्बैन मय्या व अल्लफ. (सन ११८३ फस्तली.) मुकाम करवीर नबाब बहादुर याजकडून हत्ती आला त्याचें नांव हुज-रून सैदबक्ष म्हणून ठेविलें होतें.

ले. २२९ }
[१२०]

श. १६९५ माघ व १०
(ता. ६-२-१७७४)

श्री

राजश्री पंतप्रधान साहेबांचे सेवेशीं—

छ सकल गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ गोविंदराव गायकवाड

+ रघुनाथ बाजीराव यांस गादीवर बसविण्याविषयीं हें पत्र आहे.

सेनाखासखेल समशेर बहादुर दंडवत विनंती ऐशीजे. येथील कुशल जाणून स्वकुशललेखनाज्ञा करीत असलें पाहिजे. विशेष साहेबांची आज्ञा घेऊन निघालों. तुळजापुरच्या मुक्कामास पोहोंचलों. तेथून फौज नगरच्या मार्गानें खाना करून आम्ही श्री जेजोरीनाथाचें दर्शन घेऊन दावडीस* एक दिवस राहून दुसरे दिवशीं कूच करून दरमजल गंगातीरास पोचलों. मार्गी शिवराम अनंत व हैबतराव बाणराव व कृष्णाजी चव्हाण पागादार पागांसुद्धां गुजराथेहून आले ते भेटले, बरोबर आहेत. फौज गंगेच्या मुक्कामी येऊन मिळाली. नंतर दरकूच चांदवडच्या मार्गे जात असतां अंताजी नागेश कुटुंब सुद्धां पळत फिरत होते. त्यांस भेटीस बोलाविलें होतें. ते येईनात. धटाई करूं लागले. नंतर दहा वीस स्वार पाठवून आणून ठेविले. तेथून पुढें ५ साल्हेरच्या नजीक आलों. किल्ल्याचा बंदोबस्त करून दोन मुक्काम राजश्री दौलतराव यांजकरितां करून त्यांस मिळवून घेतलें. नंतर कूच करून सोनगडच्या मुक्कामास आलों. किल्ले मजकुरची बंदोबस्ती होतीच. परंतु साहेबांचे पुण्यप्रतापें करून किल्ला खाली जाला. निशाण चढऊन आपले लोक ठेऊन बंदोबस्त करून व्यारेच्या मुक्कामास आलों. व्यारे वर त्यांजकडील पागेदार अण्णाजी अनंत वगैरे पांचशें होते त्यास आमचे पांच सातशें पुढें आगाऊ गेले होते त्यांनीं चार घोडी पाडून व चार भले माणूस पाडून घेतलीं. व्यारेंत ठाणें घालून पुढें दरमजल सुरत अठ्ठाविशीत आलों. मांडवीकर दोनशें स्वार व चारशें माणूस सुद्धां भेटीस आले. तिकडून राजश्री त्रिंबकराव गायकवाड आणखी एक दोधे येऊन भेटले. साहेबांचे पुण्यप्रतापेंकरून दरमजल जात आहों. राजश्री फत्तेसिंग गायकवाड याचा रेवा तीरी मुक्काम आहे. तीन हजार स्वार पायदळ मिळोन आहे. अशी बातमी वरचेवर येती. साहेब कृपें सर्व यथास्थित होईल. साहेबां कृपाळू होऊन राजश्री दौलतराव यांसमवेत फौज घोडीं माणूस सामान यथास्थित पाठविलें. परम समाधान जालें. आम्हांजवळही फौज पेशजी व हल्लीं देशीं आणखी जमा जाली आहे. माणूस उत्तम आहे. कामकाज पडल्यास उपयोगी पडतील. दिनचर्या बातमी येत असते त्यांत अंतर नाही. एका दोन दिवसां त्यांची आमची गांठ पडेल. त्यांच्या मनांत भेटावें असें आल्यास आम्हांकडून अंतर होणार नाही. विरुद्धास प्रवर्तल्यास तसेंच प्राप्त. कोणताही प्रकार मांडल्यास साहेबांचे कृपें यथास्थित होईल. कोणत्याही गोष्टीस प्रारंभ करते समर्थी साहेबांचे चरणानें चिंतन अंतःकरणीं करून पुढें उद्योग करीतों. तेव्हां

* दावडी ता० खेड हा गांव गायकवाडांस इनाम होता तो आलीकडे त्यांनीं आपले पदरेचे 'ढवळे' नांवाच्या सरदारास देऊन टाकिला. येथें खंदक, गांवकूस, गढी व वाडा आहे. सदरेच्या पुढें कारंजें आहे. जवळच एका डोंगरीवर खंडोबाचें स्थान आहे तें प्रसिद्ध आहे. गोविंदराव गायकवाड येथें देवाचे सेवेकरितां बरेच दिवस राहिले होते. देवाकडे गायकवाडांकडून चौघडा, पोषाख व खेरीज सुमारे ३०० दरमहा नेमणूक चालू आहे. येथें टांकी नेहमी सुरू असते. (का. सं. कर्ते).

५ साल्हेर व मुल्हेर हे दोन किल्ले बागलाणच्या पश्चिम भागां आहेत.

त्या चरणास आमच्या करण्याचा सामिमान आहे. आमची निष्ठा चरणापाशी. तें सर्व पार पाडून यथास्थित होऊं. ऐवज माल व ज्याचा [?] मा॥ व अवांतर कित्येक अर्थ राजश्री सखाराम हरि॥ व रावजी अप्पार्जी यांस लिहिले आहेत, ते विनंती करितां ध्यानास येईल. सर्व प्रकारें आधार आश्रय एक साहेबांचे चरणाचा. साहेबां सामिमनानें कृपा केली त्या मार्गे येथपर्यंत निमावीत आलों. एक दोन स्थळें मजबुदीचीं होती, तीं हस्तगत जालीं. पुढें त्यांची भेट होऊन त्यांचा बंदोबस्त करणें, तोही अर्थ साहेबांचे कृपें घडेल. त्यांची आमची गांठ लोंकर पडेल. होईल मजकूर तो वरचेवर सेवेशीं लिहून पाठऊं. परंतु साहेबांचे पुण्यें करून सर्वही उलगडा पडेल. साहेबां चिंता सेवकाची न करावी, आणि माझा अभिमान साहेबांच्या चरणीं आहे तर साहेब माझे मायबाप आहे, तर हे ब्रौदाची लज्जा मातापित्यास आहे. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना. २॥ छ २४ माहे जिल्काद कृपा कीजे हे विज्ञापना.

ले. २३० }
[४४७ [}

{ श. १६१५ फा० व. २
{ ता २८-२-१७७४

श्री

यादी छ १५ जिल्हेज सु॥ आर्वा सैन. किल्ले सातारा सन ११८३ फसली शके १६९५ फाल्गुन वद्य २ सोमवार विजय संवत्सरे, ता० १ मार्च १७७४ इसवी,

राजमान्य २॥ बा० ली॥ सुदन छ

१ भवानराव प्रतिनिधी.	१	०	१	०	०
१ राघो बापूजी (पागे).	०	१	०	०	१
१ बाळाजी पलांडे (पागा).	०	१	०	०	१
१ नागोजी राजत.	०	१	०	०	१
१ येसाजी देवकांते (पागा).	०	१	०	०	१
१ भगवंतराव कडेकर.	०	१	१	०	०
१ मल्हार जगजीवन (पानसे).	०	१	१	०	०
१ सठवोजी गावडे (पागा)	०	१	१	०	०
१ आनंदराव निंबाळकर नाईक	०	१	१	०	०
१ महिपतराव घोरपडे	०	१	१	०	०
१ आपाजीराव पाटणकर	०	१	१	०	०
१ रामचंद्र दामोदर (अंबाकर)	०	१	१	०	०
१ माधवराव तुकदेव	०	१	१	०	०

॥ हे दोन प्रभु गृहस्थ होत. सखाराम हरी हे रघुनाथरावाचे परम स्नेही. रावजी आपाजी पुढें गायकवाडींत दिवाण झाले.

१ बाबुराव पाटणकर	०	१	१	०	०
१ जानराव पाटणकर	०	१	१	०	०
१ मुराराव हिंदुराव घोरपडे					
ममलकतमदार सेनापति	१	०	१	१	०
१ राणोजी नाईक निंबाळकर	०	१	१	०	०
१ वणगोजी नाईक निंबाळकर	०	१	१	०	०
१ मुरारराव जाधव (भुईंजकर)	०	१	१	०	०
१ नरसिंगराव धायगुडे	०	१	१	०	०
१ त्रिंबकराव विश्वनाथ	०	१	१	०	०
१ वामनराव गोविंद	०	१	१	०	०
१ सुभानराव पाटणकर	०	१	१	०	०
१ शाबाजी भोसले	०	१	१	०	०
१ लक्ष्मणराव गोविंद चिटणवीस	०	१	१	०	०
१ खंडेराव बापूजी चिटणवीस	०	१	१	०	०
१ आनंदराव गोपाळ	०	१	१	०	०
१ वासुदेव अनंत (मुताळिक)	१	०	१	०	०
१ खंडेराव दरेकर	१	०	१	०	०
१ आनंदाव बाजी	०	१	१	०	०
१ समस्त सेनाधुरंधर साबाजी भोसले	१	०	१	१	०
१ भीमराव यशवंत (पानसे)	०	१	१	०	०
आशीर्वाद					
१ चिरंजीव मालोजी नाईक निंबाळकर	०	१	१	१	०
१ सोईराजी नाईक निंबाळकर	०	१	१	०	०
१ आनंदाव भिकाजी रास्ते	०	१	१	०	०
१ दारकोजी निंबाळकर (पागा)	०	१	१	०	०
१ कृष्णराव बळवंत (मेहेंदळे)	०	१	१	०	०
१ हणमंतराव जाधव (भुईंजकर)	०	१	०	१	०

एकूण अडतीस असामी यांस आज्ञा केली कीं राजश्री रघुनाथ बाजीराव यांणीं पुण्यांत नारायणराव पंडित प्रधान यांजवर कसाला केला [तो] तुम्ही पाहिलाच आहे. हें धर्मराज्य [यांत] अयोग्य गोष्ट जहाली, पुढें मशारानिलेनीं पेशवाईचीं वसें मागितलीं. संकट जाणोन पाठविलीं. परंतु पेशवाईची जी मर्यादा ती अगदींच राहिली नाही. शिक्षा मनस्वी केला. यास्तव त्यांजकडील पेशवाई दूर केली असे. तरी तुम्ही राज्यांतील चहुं पिढ्यांचे सेवक, राज्यास अपाय होऊं लागल्यास कल्याणदायक तें करावें, हेच सेवक-

पणाची रांत. तरि राजश्री भवानराव पंडित प्रातिनिधी व त्रिंबकराव विश्वनाथी व साबाजी भोंसले सेनासाहेब सुभा व वामनराव गोविंद+ हे स्वामींच्या लक्षांत आहेत; तरि तुम्हीं यांच्या लक्षांत राहून स्वामीसेवा करून ज्यांत स्वामींस संतोष ते गोष्ट करणें§.

दादांचे स्वारी बरोबर असोन गंगाबाईंच्या पक्षाचे होऊन कारभारी मंडळीस मिळाले.†

छ ४ सफर खमस सैन मया व अल्फ ११८४ फसर्ला चैत्र शुद्ध ९ गुरुवार शके १६९७ मन्मथ नाम संवत्सरे ता० ७ अप्रैल सन १७७५ इसवी. शिवाजी भोंसले सरकार कामास आले. सबब सेनासाहेब सुभा सांगोन वलें देऊन सरदारीस उभें केलें. त्या सवर्षी हातरोखे पावो

नांवाचे मुसलमान सरदार शंभर स्वारावर त्यास मुलीमाना शुजा आतशाआर.

१. हस्तखान मस्तखान.
१. महमद अमीनखान.
१. हैदर अगा.
१. जोरावरखान.
१. कादर दादखान.
१. रसुलखान.
१. जैतवारखान.
१. बिलंदरखान.
१. रोशनखान.
१. तेजेखान.

१०

मराठे सरदार, राजश्री

१. गोविंदराव मुकुंदराव.

१. काशीराव व मुकुंदराव व रामचंद्र-राव पाटणकर.
१. बहिराव पाटणकर.
१. जोगोजी यादव.
१. सुभानराव पाटणकर.
१. बाळकृष्णराव पाटणकर.
१. केशरसिंग व बहिरसिंग.
१. राणोजी कराडे.
१. हैबतराव बाबर.
१. लक्ष्मणराव पाटणकर.
१. गंगाराम जाधव.
१. गंगाजी शिर्के.
१. भवानजी आटोळे.
१. निंबाजी भोसले.
१. येशवंतराव यादव.

१५

जाणिजे छ ४ सफर खमस बहुत काय लिहिणें.

१॥ त्रिंबकरावमामा. + हे पटवर्धन. § हा मसुदा असून वर निर्दिष्ट केलेल्या मंडळीस आज्ञापत्रें पाठविण्याचीं असें ठरलेलें दिसतें.

†. हीं वाक्यें मागाहून लिहिलेलीं दिसतात, पण त्यांचा मागील मजकुराशीं संबंध अर्थात् नाही. त्याच कागदावर पुढील मसुदाही लिहिलेला आहे पण तोही मागाहून लिहिलेला दिसतो.

दकारी कागद लिखितवार लेहून राजमान्य उपरि तेरीख साल बहुत काय ^१लिहिणें.

शिवाजी भोसले यांसि सेनासाहेब सुभा सांगितला असे. तरी तुम्हीं त्यांजवळ राहून स्वामींचे लक्ष धरून सेवा एक निष्ठेनें करून बजावून दाखविणें.

१. रामचंद्र नाईक निंबाळकर.

१ जोत्याजी घाटगे वगैरे मंडळी

१. जगदेवराव नाईक निंबाळकर गो-
सावी यांसि.

ले. २३१ }
[१३१]

{ श. १६९६ अधिक वैशाख शु. ४
{ ता. १५-४-१७७४

श्री.

राजश्री पंतप्रधान साहेब साहेबांचे सेवेशीं

छ सकळ गुणाळंकरण अखंडित लक्ष्मी अळंकृत राजमान्य स्तोत्रा गोविंदराव गायकवाड सेनाखासखेल समशेर बहादर दंडवत विनंती ऐसीजे. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लेखन आज्ञा करित असलें पाहिजे. विशेष आपलें पत्र छ १४ जिल्हेजचें आलें तें छ १२ मोहरमीं मुक्काम बडोदें अदकोशीं पावलें. लेखनार्थ ध्यानास आला. आम्हांकडील पत्रें येत नाहींत. याकरितां विस्मय करून लेखन केलें. ऐशियास सोनगड ब्यारे हस्तगत करून आपणाकडे पत्रें पाठविलीं. नंतर तेथून कूच करून पुढें आलों. रेवातीरीं माघ वद्य १४ त्यांची आमची लढाई जाली. त्यांचा मोड जाला. निशाणें, जरीपटका, नौबती, सुत्रनाळा, जेजाला, तोफा, उंटें, डेरे, ढाला, वगैरे छुटण्यांत आलें. ते खांसे पंचवीस स्वारांनिशीं पळोन बडोद्यास आले. दुसरे दिवशीं आपणाकडे पत्रें स्वाना केलीं. नंतर कूच करून रेवा उतरलों. दरमजल चौथे दिवशीं बडोदियाच्या पश्चमेकडे अदकोशीं उदकांची नदीवर मुक्काम केला. येथून मुजरद कासीद जोडी पत्र लिहून आपणाकडे पाठविली. याप्रमाणें पत्र पाठविण्यास अनमान अथवा उपेक्षा किमपि नाहीं. परंतु मागच्या अडचणीमुळें कासीद जोड्या कोठें अडकून ठेविल्या किंवा कैसें जालें हें न कळे. साहेबांस पत्र न त्याहावे ऐसें नाहीं. सर्वकाल आपल्याकडील निजध्यास. अस्तु. बडोदियासि जाऊन बसले आहेत. आम्हीं भोंवतीं बंदी केली आहे. पेटलाद ढवलकें वगैरे या स्थळां त्याजकडील लोक व सरंजाम थोडा बहुत होता. तेथें अमल बसवावयाकरितां कारकून व फौज पाठविली. त्या खटपटीस मास पक्ष लागला. बेकार ग्रामांची जप्ती चहूँ दरवाजियांची केली आहे. किल्या बाहेर त्याचे सिबंदी व स्वार होते त्यांस आपल्याकडील लोक जाऊन मारामार करून गांवांत नेऊन घातले. तीर्थस्वरूप राजश्री खंडेराव गायकवाड हिम्मत बहादर फौज सुद्धां येथें आम्हापार्शींच आहेत. राजश्री दौलतराव फौजसुद्धां आहेत. या उभयतांकडे बडोदियांतून सल्लावाचें बोलणें एक दोन दिवस आलें. या उभयतांची

१ मुसलमानास कसें लिहावें व मराठ्यास कसें लिहावें हें सांगितलें आहे. दकारी कागद म्हणजे छ ह्या चिन्हें करून युक्त.

भेटही त्याणीं येऊन घेतली. सर्व सोडून नेमणुके प्रमाणें घेऊन स्वस्थ असावें त्याप्रमाण बोलणें निश्चयांत आलें होतें. परंतु पुण्याहून पत्रें खिजमतगारासमवेत व कासीदा समवेत वगैरे गुप्त प्रघट दररोज येऊन त्यास पांचलीं. त्यावरून पुन्हा उमेद, बेकार, ग्राम न द्यावे, आपल्या दैवयोगें हा उपाय निर्माण जाला, इतःपर होईल तेथवर बळ धरावें, ऐसा निश्चय होऊन पुण्याकडे पत्रें जातात येतात. या उभयतांकडे सल्लखाचें बोलणें लाविलें होतें. त्यास सांगून पाठविलें जे, आपल्या दैवें हा उपाय निर्माण जाला. इतः-पर माध्यस्थ काय म्हणोन सांगून पाठविलें. तिकडील पत्रें बजिन्नस आलीं तीं यांसि दाखविलीं. यांणीं ही प्रत्योत्तर करणें तें केलें. तें त्यांच्या प्रत्ययास न आलें. आंतील बळ म्हणावें तर, मोठा आश्रय मिळोन कित्ता, हिंमत म्हणावी तर पुण्याकडील पत्रावर, हें आपणांस कळावें. चव्हेकडून कित्याची बंदी केली आहे. या घटकेपर्यंत कुमक त्यांकडे कोटून आली नाही. आमदाबादेची सिबंदी आम्हाकडेस आली. चाकरीस ठेविलें. पाहिले देशची फौज व इकडील सिबंदी व स्वार भिळोन पंचवीस तीस हजार फौज आहे. चव्हेकडून त्यास अडचण केली आहे, ‡ साहेबांचे पुण्यें करून कार्यभाग सत्वरीच होईल. या मार्गेच हल्ला करून घेतों. परंतु गायकवाडांचीं कुटुंबें झाडून आंत, प्रजा बहुतां दिवसांची वस्तीची वस्ती, याजकरितां सबूरीनें आजि पर्यंत करणें तें केलें. तोफाही कित्यावरील आम्हांकडील चालू आहेत. कित्या भोंवते आपले लोक जबरदस्तीनें जाण्यांत गुंता नाही. ते आंतून तोफा व गोळ्या मारितात. प्रयत्नास चुकत नाही. मनसब्याची उमेद पुणें कडील कागदपत्रावरून विशेष, तिकडे त्याचें येणें होईल हा बहुतांस संदेह. परंतु येथीलच उलगडा होणें कठीण. त्यापक्षां तिकडे येण्याचा अर्थ कोठील ? साहेबां येविशीं स्वस्थ चित्त असों द्यावें. येथील गुंता स्वल्प दिवसांत उरकेल. दिनावधी लागणार नाही. सदैव कृपावंत होऊन आज्ञा पत्रां सांभाळ करणार साहेब समर्थ रा॥ छ १९ माहे मोहरम बहुत काय लिहिणें कृपा केली पाहिजे. हे विनंती*.

ले. २३२ }
[५२] }

पो॥ छ १२ रबिलाखर सन खमस
सबै न ज्येष्ठमास.

{ श. १९९६ जेष्ठ शु. २.
ता ११-६-१७७४

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींचे सेवेशी पो नारो शंकर सां नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ता १ रबिलाखर जाणोन स्वकीय कुशल लेखन करीत असलें पाहिजे. विशेष सांप्रत आपल्याकडील पत्र येऊन परामर्ष होत नाही तर ऐसें नसावें. निरंतर पत्रां सांभाळ करीत गेलें पाहिजे. या नंतर पो जेवुसर येथें राजश्री दौलत बाबूराव फौजसह जाऊन

‡ येथें बाजूवर आहे. * दमाजीच्या मार्गे त्याच्या मुलापैकीं सयाजी याणें शिक्षा बखेडा मांडला तेव्हां गोविंदराव यांस बंदोबस्ताकरितां पेशव्यांनीं पाठविलें होतें. तेव्हांचें हें त्यांचें पत्र आहे.

ठाणें हस्तगत केलें. यास्तव उपराळा करून अंमल बसवावा या अर्थी येथून कारकून व अरब पाठविले, त्यांजला वर्तमान कळतांच निघोन गेले. ते समयी सावकाराचा गळा व ठाण्यांतील वस्तभाव व पागेचीं घोडीं वगैरे जिन्नस कं म पे श पन्नास पंचावन हजार रुपयांचा नेला. म्हणोन कारकुनाचीं पत्रें आलीं. त्यास यंदां पर्जन्याचे कमतीमुळें माहाल दरोबस्त खराबी-खालें आला. दरम्यान अरिष्ट उत्पन्न होऊन बहुत नाश केला. याजमुळें सावकार व इतर लोकांस नाउमेद जाली. पेस्तर आबादी होतां दिसत नाहीं. वस्तभाव ज्याची त्यास प्राप्त जाल्यानें पुढें उमेदवार होऊन माहालची आबादी होईल यास्तव आपल्यास लिहिलें असे. तरि राजश्री दौलत बाबूराव यांजला सरकारचें ताकीदपत्र घ्यावें कीं, वस्तभाव व घोडीं, गळा वगैरे जिन्नस दरोबस्त माघारा देणें. याप्रमाणें पत्रें येऊन सावकाराची वस्तभाव ज्याची त्यास प्राप्त जाली म्हणजे सर्वगांची खातरजमा होऊन माहालची उस्तवारी होईल. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.*

ले. २३३ }
[१२४] }

{ श. १६९६ आषाढ व १०
{ ता १-८-१७७४

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री नारोपंतनाना स्वामीचे सेवेशो—

पोष्य हरी बलाल सा नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल ता छ २२ जमादिलोवर जाणोन स्वकीय कुशल लिहांत असलें पाहिजे. विशेष—आपणाकडून बहुत [दिवस] पत्र येऊन कांहींच वर्तमान कळत नाहीं. तरि ऐसं नसावें. सदैव पत्र पाठवून सांभाळ करावा. इकडील वर्तमान तार श्रीमंत राजश्री दादासाहेब धुळकोटापलीकडे सहा कोसांवर मुकाम करून राहिले आहेत. श्रावण मासचे खर्चास दोन लाख रुपये द्यावे लागतात तेव्हां कूच होऊन पुढें येतील. त्यास ऐवजाविशीं राजश्री विष्णुपंत बाबा यांस लिहिलें आहे, ते तरतूद करतील. परंतु त्यास ऐवज लौकर द्यावा लागेल. राजश्री नारो गणेश होळकराकडील व राजश्री बाळाराव शिंदे याजकडील व विष्णुपंत बाबा सरदारांपासून रोख घेऊन बराणपुरास आले. पुरंदरास जाव * * त्यास महंमद इसफ वगैरे गाडदी यांस तेथून निरोप दिल्या. ते येऊन बराणपुराजवळ राहिले आहेत. त्यास पुढें घालून नापी उतरोन आलीकडे आणावें, नाहीं तरि मागती श्रीमंत बराणपुरच्या मार्गे येतात, तेव्हां त्यास मिळतील याजकरितां कारभारी यांस चार दिवस अधिक लागले. परंतु आतां लवकर निघोन येतील. आमची भेट घेऊन पुढें जावें असें त्यांचें मानस आहे. मग पहिलें. स्वारी बरोबर समया नाहींत. येथें द्याव्या तरि लष्करांत मिळत नाहींत * * * तां आतां समया वगैरेची यादी आलाहिदा लेहून पाठविली आहे त्याप्रमाणें सांडणी स्वारा बरोबर पाठवून द्याव्या. श्रीमंतांस वर्तमान दर्शनचर्येचें लिहितां, आपणांस

* पत्र नाना फडणिसास. दौलत बाबूराव हा सखाराम हरांचा पुतण्या.

कळतच असेल. अधिकोत्तर लिहिणेस नाही. श्रीमंतांचे येण्याचाच मजकूर पडला आहे. पैका पुष्कळ पावला. सेवट काय करितात कळत नाही. श्रावणमासचे खर्चाचा पैका द्यावा, पुढे चांदवड पर्यंत देऊं नये, असें बोलण्यांत आहे. परिणाम लागेल तो खरा. खर्चास नाही पावलें तर तापीवर आल्यावर पोटास नाही, म्हणोन मुळुकास तसदी देतील. एकूण दोन्हीकडून नुकसानी जाणून राजश्री विष्णुपंत यांस बहुत प्रकारें लढून तर्तुद करविली आहे. त्याचे पहिले तीन लक्ष गुरुजीजवळ भरणा जाला. आम्ही दोन लक्ष श्रावणमासाचे श्रीमंतांचे खर्चास मागतो. हा ऐवज त्यांस प्रविष्ट होयसें करावें. पैक्याचें मोठें संकट पडलें. सरदारांनीं मसलत लांबवली. असो. एक वेळ चांदवड दाखल जाले म्हणजे सारे गोष्टी भ्रांति फिटेल. होईल ते लिहून पाठवूं. दोन चार पत्रे आपणांस पाठविलीं, परंतु उत्तर येत नाही, तस्मात् आम्ही मसलत लांबविली, मेहनत करीत नाही, असें घ्यानांत आलें असेल, तर येथें काय करितों तें काय त्याहावें ? दर्शनांतीं विदित करूं. आपले ममतेंत अंतर नसावें. बहुत काय लिहिणें कृपा करावी हे विनंती.

ले. २३४ }
[१२८] }

{ श. १६९६ कार्तिक व १.
{ ता. १९-११-१७७४

श्री.

स्वस्ती श्री राज्याभिषेक शके १०१ जय नास संवत्सरे कार्तिक बहुल प्रतिपदा मङ्क-
वासरे क्षत्रियकुलावंतस श्री राजा शिवछत्रपति स्वामी यांणीं राजमान्य राजश्री बाळाजी
जनार्दन यांस आज्ञा केली जे, राजश्री येसाजी राम व रामचंद्र नारायण व दादाजी
त्रिवर्क यांजकडील गांवें हुजूर सरकारांत यावयाचा करार पेशजी नारायणराव पंडित यांचे
वेळेस जाहला असतां अद्यापि सरकारांत येत नाही. येविशीं वेदशास्त्र संपन्न राजश्री महादेव
शास्त्री फोंडेकर व अप्पाजी शामजी यांस आज्ञा जाहली आहे. यांसि त्रिवर्ग रेटाईचा
जाबसाल करितात. हुजूर जाऊन अर्ज करूं ऐसें बोलतात. म्हणोन हुजूर विदित जाहालें.
तुमचे विद्यमानें करार असतां अद्यापि सरकारचे करारापैकीं त्रिवर्गाकडील व पुण्यशील
आवुबाई कडील गांवें येत नाहीत याचा अर्थ काय ? राजश्री नागो शामजी हुजूर विनंती
करितात जे, राजश्री रामचंद्र महादेव यांच्या कर्जाचा फडशा जाहला पाहिजे. त्यास राम-
चंद्र महादेव यांचा फडशाचा मात्र गुंता सरकारांतून राहिला आहे. रामचंद्र महादेव यांणीं
सरकारचे तालुके अडथळून ठेऊन तालुकेंतील त्याजकडील व आऊबाईच्या वगैरे यांचे मतल-
बांत शिरोन बखेडा करावयाचें कारण काय ? सावकारी जो जाबसाल वाजवी असेल तो
तुमचे विद्यमानें होत असतां बखेडा करणें हें उत्तम नसे. याचे बंदोबस्ताविशीं ताकीद करून
आऊबाईकडे अथवा हर कोणाकडे सरकार तालुकेंतील कुमक न जावांशी करावी. मिरजकर
याणीं बाबडेकर व सेनापति व शेषो नारायण व रामचंद्र भगवंत सर्वत्र कुमक पाठवणार,
त्यास सर्वत्रांस ताकीद करावी जे, आऊबाईकडे कुमकी लोक परिछिन्न पाठवूं नये. ये विशीं

व शेषो नारायण व रामचंद्र भगवंत यांजकडून कुमक गेल्यास यांचें पारपत्य होईल. व येसाजी राम व रामचंद्र नारायण यांजकडील ही कुमक जाऊं नये. ये विशींची ताकीद तुम्हीं केलीच आहे. इतके उपरि पाठविताल तरि जिकडून उपराळा होईल तिकडे त्यांची खराबी होईल. येविशीं तुम्हांस अनेक प्रकारें समजाविताल, तन्मूलें तुमची विनंती पत्रें येतील, यास्तव स्वामींनीं अगोदर आज्ञा केली असे. सर्वत्रांस ताकीद करावी. त्रिवर्गाकडील वगैरा करारपैकीं गांवांविशीं उभयतां मशारनिले यांसि आज्ञापत्रें सादर जाहलीं आहेत त्याप्रमाणें निकड करिताल. ते सरकारांत हुजूर अर्ज करूं ऐसें बोलतील. तरि त्यांची रद्दवदली चालणार नाहीं. आज्ञेप्रमाणें गांवें व वसूल करारा तागाईत देवावी येविशीं तुम्हीं ताकीद निष्पन्न केली पाहिजे. करारांत लढा राहूं नये. निभावणी जाहाली न जाहाली हें तुम्हांस न समजेसं काय आहे ? वारंवार ये विशीं सरकारचीं आज्ञापत्रें सादर असतां करारपैकीं गांवें व हारामखोर येत नाहीत हें उत्तम नसे. जाणिजे. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

मर्यादेयंवि-
राजते

पै॥ छ २८ सवाल मार्गशीर्ष मास.

ले. २३५ }
[४६५] }

{ श. १६९७
{ ता मे १७७५

श्री.

नर्मदा तीराहून गुजराथप्रांते फौजासहवर्तमान तुम्ही गेल्यास किती दिवस जाले ? मनसुबा लांबणीस न पडावा या अर्थें जलदी करून त्याचे प्रेलन करण्याची हद्द पोहचवून आपलें करणें शेवटास लौकरीच न्याल हें घडावेंच. असें दृष्टोत्पत्तीत येत गेलें असतां निष्कारण दिवसगतीवर मनसुबा पडत चालला, त्वरा करून मसलत शेवटास लावण्याविशीं वरचेवर लिहिण्यांत येत गेलें. परंतु निदर्शनास न ये. यावरून सर्वांचा एक विचार होऊन कजाखी होत नाही असें दिसोन येतें. परंतु असें नसावें. ज्या कामांत तुम्हांसारखे कृतकर्म त्या कार्यास हे दिवस प्राप्त व्हावेसे नाहीत. या मार्गे या राज्यांत प्रसंग मोठे मोठे प्राप्त जाले तेथें तुम्हीं लोकांचे जिवाम्य श्रमं करून यशच संपादिलेंत. त्या पेशां सांप्रतची मसलत अधिक आहे ऐसा प्रकार नाही. इंजरांचें सहाय करून ते मनसुबा करूं इच्छितात, येविशींचा परिणाम कळतच आहे. परंतु अतःपर तुम्ही सर्वांनीं एक विचार करून हे मसलत लांबणीस पडल्यास सर्व प्रकारें हिंदुस्थान वगैरे जागांच्या बंदोबस्तास अंतर पडून जागां जागां लहानसहान शत्रु अमर्याद वर्तू लागतील, त्यांचें पारपत्य करणें तेंही संकटच पडेल, या अर्थें या मार्गे शत्रूच्या पराभवार्थ तुम्हीं लोकां कजाख्या व मेहनती केल्या आहेत त्याप्रमाणें या समयीही कराव्या; आणि मनसुबा अविलंबें शेवटास न्यावा. अखेरीचे दिवस, त्या प्रांते छावणी न पडावी, मसलत

लौकर निर्गमांत होऊन सर्वांचे येणें देशीं घडावें, असें जालें पाहिजे. याजकरितां रात्र दिवस न म्हणतां जेणें करून त्यांजवर आपली जरब पडोन यश प्राप्त होय ते गोष्टी करावी.*

ले. २३६ } (मुंबईवाल्यास पत्र पाठविलें त्याचा मसुदा) { श. १९९७ श्रावण शु. ५
[४८०] } (छ १० जमादिलाखर श्रावण सतिसबैन) { ता. ८-८-१७७५

श्री

दरीविला रफांत व अवाली, मजलत येतीजाद दोस्तां मेस्तर होथैन यमादु दौळे जलादत- जंग बहादूर यांचीं दोन पत्रें एक छ ७ रविलाखर व दुसरें छ ९ रविलाखरचीं अमारत व अयालत मरतबत मदारूल मोहाम सखाराम पंडित यांचे नांवें बंगालियाहून आलीं, त्यांची नकल दोन्ही खतांची मजमून एकच आहे, त्याप्रमाणें नकल करून पाठविली असे. अलबतामा ई ज इ बालेले याचा नविस्ता आं अवाली पनाहास ही आलाच असेल. त्यांच्या नविस्त्या वरोन आम्ही आपल्या सरदारांस तुम्ही आपले फौजेचा बंदोबस्त केलाच असेल. ख तु तें पाठविलें कीं, तुम्ही होऊन इंग्रजांशीं लढाईचा मुकदमा दर्पेश न आणणें व बंगालियाचे पत्राचें उत्तर पाठविलें असे. या मजकुराचा इतला आं अवालीपनाहास व्हावा म्हणून कलमी केलें असे. आमचे सरदार गुजराथ प्रांते वगैरे सरकार अमली अमल मात्र बसवितील. लढाईचा मजकूर आपल्याकडून हरगीज करणार नाहींत. पुढें इरादा आं अवाली-पन्हाचा काय असेल तो लिहून पाठवावा. त्या प्रमाणें इकडूनही अमलांत येईल.

ले. २३७ }
[४२५] }

{ श. १९९८ माघ व १२
{ ता. ६-३-१७७७

श्री

राव अज्जम यशवंतराव शिंदे सर सुभेदार दाम मोहबतहू

मोहबत व मुबदत पन्हाह खुलत व मालात दस्तगाह बाद आज इस्तियाक फिरावा मशहूद आंके येथील खुषी जाणून आपली शादमानी हमेशा कलमी करीत आला पाहिजे. दरीविला खत पाठविलें तें पावलें. मजमून मालूम जाहला. अज्जम बहिरजी नाईक गाईक वाड व बाळाजी चिट्ठल यांस पाठविले आहेत. फौजेच्या खर्चाबद्दल ऐवज पाठवावा व आम्हीही कूच करून त्या जिल्ह्यास यावें असें कलमी केलें होतें. तरी पेशजी एथून भारी फौज बंकापूर त्या जिल्ह्यास खाना करून पाठविलें असतां बाराभाई यांजकडील पांडुरंग षकी वगैरे फौजेसुद्धां साळ्सी वरी येऊन नमूद जहाले. याकरितां लढाई होऊन बाराभाई यांच्या फौजा तमाम गारद होऊन पांडुरंग† षकी वगैरे नासरदार पाडाव जहाल्याचा

* हा महादजी शिंदे व तुकोजी होळकर यांस लिहावयाच्या पत्राचा मसूदा असावा असें वाटतें.

† पांडुरंग गोविंद पटवर्धन हे हैदराकडे पाडाव सांपडले होते. पत्र मुंबईकर इंग्रजांचें कोल्हापूरचे कारभार्यास.

मजकूर आपणासही मालूम जहाला असेल. हल्लींही येथून भारी फौज खाना करून पाठविली असे. आम्हीही निघावयाची तयारी करविली होती. मोहरमचा अथुरा नजदीक पोहचला याकरितां तहकूब जहालीं. इनशाह आला हुता. आदवा आदज अथुरा कूच करून अनकरीब त्या जिल्ह्यास येत असों. आपणाकडून आलेले बहिरजी गायवाड व बाळाजी विठ्ठल बंकापुरास बाजीराव बर्वे कडेस येऊन पोहचले. एथून ऐवज पाठवावा तरी ऐवज घेऊन जावयास तेथून इतबारी मजाम रहावाट जाणणारे दोनशें सवारांस बंकापुरास पाठवून द्यावें म्हणजे त्याच सवारांबराबर ऐवज देऊन आपणाकडे पाठवीत असों. आपण तेथें भारी फौजेचा जमाव करून तिकडे बाराभाई यांच्या फौजेस खूब तंबीह करीत जावें आणि तिकडील मुलूकही मारून खंडप्याही करीत असावें. इतक्यांत आम्हीही भारी फौजेसुद्धां अनकरीब येत असों. हमेषा आपली षादमानी कलमी करीत यावें. ज्यादा लिहिणें काय हा-

पैवस्ती छ २५ माहे मोहरम सुरुसन सब्बा सब्बैन मय्या व अल्लफ सन ११८६ फसली (सन १७७६ इसवी.) मुकाम करवीर.

ले. २३८ }
[४२४] }

{ श. १६९८ माघ व. १२
{ ता. ६-३-१७७७

श्री

महाराज बुलंद दरजे शिवाजी राजे छत्रपती हमखैखुरषवक्त व कामयाबाबषंद. उब्बहत व शौकत पन्हाह एकवळ व इजलाल दस्तगाह कुंद वैराजहाय समूळ अलमकाज बाआंदज इजदर इस्तियाक फिरावांमषौध आंकी. येथील खुषी जाणून आपलीषादमानी हमेषा कलमी करीत यावें. दरिविला खत मसतर नमत पाठविलें तें पोहचून मजमून मालूम जहाला. अज्जम बहिरजी नाईक गायकवाड व बाळाजी विठ्ठल यांस पाठविले आहेत फौजेच्या खर्चाबद्दल ऐवज पाठवावा. आम्हीही कूच करून त्या जिल्ह्यास यावें असें कलम असतां बाराभाई यांजकडील पांडुरंग षकी वगैरे फौज सुद्धां साळसीवरी येऊन नमूद जाहले. याजकरितां लढाई होऊन बाराभाई यांची फौज गारत होऊन पांडुरंग षकी वगैरे नासरदार पाडाव आलेला मजकूर आपणासही मालूम जहाला असेल. हल्लींही येथून भारी फौज खाना करून पाठविली असे. आम्हीही निघावयाची तयारी करविली होती. मोहरमचा अथुरा नजदीक पोहचला याजकरितां तहकूब जहालीं. इनशा अला हुता. आकब आंदाज अथुरा कूच करून अनकरीब त्या जिल्ह्यास येत असों. आपणाकडून आलेले बहिरजी गायकवाड व बाळाजी विठ्ठल बंकापुरास बाजीराव बर्वे कडेस येऊन पोहचले. एथून ऐवज आपणाकडे पाठवावा तरी ऐवज घेऊन जाण्याबद्दल तेथून इतबारी मजाम रहावाट जाणणारे दोन तीनशें स्वारांस बंकापुरास पाठवून द्यावें म्हणजे त्याच सवारांबराबर ऐवज देऊन आपणाकडे पाठवीत असों. आपण तेथें भारी फौजेचा जमाव करून बाराभाई यांच्या फौजेस खूब तंबीह करीत जावें आणि तिकडीलही मारून खंडप्याही करीत जावें इतक्यांत आम्हीही

भारी फौज व भारी तोफखाना सुद्धां अनकरीब येत असों. हमेषा आपली शादमानी कलमां करीत यावें. ज्यादा लिहिणें काय असे. हे किताबत.....

पैवस्ती छ २५ माहे मोहरम सुरुसन सब्बा सब्बैन मध्या व अत्रफ. (सन ११८६ फसली इसवी सन १७७६ मुक्काम पन्हाळा.

ले. २३९ }
[४७७.] }

{ श. १६९८ माघ ३०.
{ ता ९-३-१७७७

(पौ छ ५ सफर सुासन सर्वां)

श्री.

पुा राजश्री महादाजी प्रभु गोसावी यांसी—

उपरि मुंबैकडलि बातमी वर्तमान पेशजी लेहून गेलें आहे. याजवरून कळलेंच असेल. सांप्रत राजश्री आबाजी महादेव दवणेहून मुंबईस येऊन गडबड फारच मांडली आहे. फिरंगी तरांडी कांहीं मुंबईचे बंदरांत आलीं. आणखी चार पांच हजार गाडदी व इंग्रज तरांडियावर सामान सरंजाम मबलग चढवायास लागला आहे. म्हणोन सावकारी बातमी आहे. येथोन कोण्ही तथ्य बातमीस पाठवून बातमी आणावी त्यास इकडील माणूस एकंदर बंदरांत घेत नाही. आणि परस्पर वर्तमान याप्रमाणें येतें. तेन्हां कोण्हे समयीं कोठें तोंड टाकील हें न कळे. टोपीकरांचा विश्वास नाही. त्यांत त्यांचे चित्तांतील गुबार फुटत नाही. यास्तव आपले जागां फार सावध असलें पाहिजे. याजकरितां राजश्री बापू-राव व राजश्री नाना फडणवीस यांचे कर्णारूढ करून उभयतां X X X ÷ पत्र राजश्री भींवरांम पानसी व राजश्री विसाजीपंत बाबा यांस घेऊन पाठवावीं. त्यांत मजकूर इंग्रजांनं कांहीं दुर्बुद्धि धरून कुलाबा तर्फेस गडबड गेली तरि तुम्ही फौज सुद्धां बिलाशक जाऊन सरखेलीस सामील होणें. तुम्हांस बातमी न लागली आणि सरखेल कडून तुम्हांस सूचना जहाली तरि येक घडीचा अवकाश न धरितां स्वार होऊन जाऊन कुमक करणें. व धुळपास पत्र कीं, जंजिरे खांदेरीस इंग्रज जाणार म्हणोन बातमी आहे. त्यास तुम्हांस बातमी लागतांच जंजिरे मजकुरीं आरमार सुद्धां जाऊन सामील व्हावें. अथवा सरखेलचें पत्र जाऊन पावतांच निघोन जावें. कदाचित वारें बादळाचे सबबेनें आरमार जाऊन न पोहचे तरि आरमार विजयदुर्गाचे खाडींत खाना करून तुम्ही खुषकीनें फौज सुद्धां जंजिरे कुलाबा जाऊन कुमक करणें. याजप्रमाणें पत्रें जलद घेऊन पाठवावीं. व अवांतर तालुके तालुक्यांस सदहू अन्वये पत्रें घेऊन खाना करावीं. व पेशजीचे लिहिले प्रमाणें पत्रें आलीं म्हणजे इंग्रजाचे बोलीचें तोंड पडोन त्यांच्या चित्तांतील भावगर्भ समजेल. याजकरितां पेशजीचे व हल्लींचे लिहिले प्रमाणें पत्रें घेऊन पाठवावीं. हे कामास दिसगतीवर घालवितां नये. अवांतर तालुकियास पत्रें न ध्यावीं. पानसी व विसाजीपंत बाबा व धुळप यांस पत्रें असावीं. व राजश्री बाळाजीराम ओक याजबराबर बातमी पत्र लिहिलें आहे त्याप्रमाणें सुरबियांस

निवेदन करून उत्तर घेऊन पाठवावें. खाना छ २८ मोहरम सु॥ सन सबा सवैन. बहुत काय लिहिणें.

मोर्तव सूद.

ले. २४० }
[१२६] }

{ श. १६९९ चैत्र शु १५.
{ ता. २२-४-१७७७

श्री.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री गणेश विश्वनाथ गोसावी यांसि-

सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार सु॥ सर्वासवैन मयावअलफ-तुम्ही विनंतीपत्र पाठविलें तें पावलें. राजश्री फत्तेसिंग गाईकवाड आमदावादेस मोर्चे लाऊन शहरावर गोळे टाकतात. व सरकारचे महालांत उपद्रव करितात. त्यास येविशीं त्यांस सांगोन पाठविलें असतां ऐकत नाहीं. तेव्हां आम्ही आमदावादेस येऊन मग तुमचे आमचे विचारें करणें तें करूं, म्हणून त्यास लेहून पाठऊन फौज सुद्धां बडोद्यानजीक गेला. तो त्याणीं उत्तर पाठविलें कीं, मही उतरून आलीकडे आल्यास तुमची आमची कटकट होईल. म्हणून लिहिलें व आमदावादेस जाण्याविशीं आज्ञा आली यावरून त्याणीं दोन तीन घाटाची बंदोबस्ती केली. परंतु मार्ग फुटेल तिकडून आज्ञेप्रमाणें जातच आहों. तेथें गेल्यावर आप्पाजी गणेश व आम्ही मिळोन त्यास दोन गोष्टी विचाराच्या सांगूं. आयकिल्यास उत्तम, न आयकत तरि बनेल तसें करूं. परंतु त्यांची नजर आमदावाद ध्यावी अशी आहे. त्याजकरितां धारेकडील फौज पंवार वगैरे यासि आमदावादेस जाण्याविशीं आज्ञा व्हावी. व सुरत अठ्ठाविशीचे महाल जप्त करावे लागतील. तिकडे सोनगडास दिंड हजार फौज आहे. आणखी राजश्री भिवराव येशवंत याणीं फौज सुद्धां येऊन त्याणीं व याणीं एकत्र होऊन काम करावें म्हणजे फत्तेसिंग ताळ्यावर येतील. फार भरीं भरले आहेत. याजकरितां तरतूद लौकर जाल्यानें बंदोबस्त होईल. म्हणून तुम्हीं लिहिलें तें सविस्तर कळलें. ऐशियासि तुम्हास आमदावादेस जाण्याविशीं आज्ञा जाली आहे. त्याप्रमाणें जाऊन दाखल होणें. त्याणीं दोन तीन घाट बंद केले तरी जाण्यास बाटा बहुत आहेत. चिंता नाही. तुम्ही अमदावादेस पोहोचल्यावर फत्तेसिंग आयकतील. न च आयकत तरि तुम्ही व अप्पाजी गणेश व राजश्री गोविंदराव खंडेराव सर्व एकत्र जाल्यावर दुसरी फौज नलगे. इतके येकत्र असतां आमदावादेचें त्यांच्यानें काय व्हावयाचें कळतच आहे. दुसरा मजकूर सुरत अठ्ठाविशीत फौज या दिवशीं पाठवावयाची सोय नाही. लावणीचे दिवस. पुढें श्रावणमासापासून पाठवावयाची तजवीज केल्यानें पोटास मिळेल व शहही वसेल. या करितां तूर्त तिकडे फौज जाण्याचा उपयोग नाही. राजश्री अंताजी नागेश येथें आले आहेत. जावसालांत येईल तसें तुम्हांस लिहिलें जाईल. तुम्ही लिहिल्याप्रमाणें आमदावादेस जाऊन दाखल होणें. राजश्री रघुपतराव नारायण यांजकडील फौज तुम्हाकडे आहे. त्याचे खर्चाची बेगमी त्याजकडून होत नाही

म्हणून तुम्हीं लिहिलें, त्याजवरून येविशीं त्यांस आलाहिदा पत्र सादर केलें आहे. ते आपले फौजेचे खर्चाची बेगमी वरचेवर करीत जातील. तुम्हीं आमदावादेहून खर्चास धावयाविशीं रा। आप्पाजी गणेश यास त्याहावे म्हणोन लि। त्याजवरून खर्चास फौजेस धावयाविशीं मा।रनिलेस लिहिलें आहे, त्या ग्रा। खर्चास देतील व संस्थान मांडवी येथील भगवंतसिंग दिवंगत जाहाले याजकरितां राणीनें संस्थानावर गुमानसिंग दत्त पुत्र घेऊन बसविले. त्याप्रमाणें त्यांची स्थापना सरकारांतून करार करून त्यांजकडे नजरेचा ऐवज करार केला. त्याप्रमाणें तूर्त पंधरा हजार रुपये तुम्हांकडे देवविले असत. ध्यावे. जाणिजे. छ १३ रा।वर बहुत काय लिहिणें

पौ। छ २४ रबीलावर मु। डभही.

मोर्तबसूद.

ले. २४१ }
[९१] }

{ श. १६९९ वैशाख व. १०
{ ता। १-६-१७७७

श्री

राजश्री त्रिवकराव दाभाडे^१ सेनापती गोसांवी यांसि:—

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ गोविंदराव नारायण आशीरवाद छ २४ रा।खर पावेतों आपले कृपावलोकनें करून क्षेम असें. विशेष. इकडील मजकूर त।। वैशाख व।। ३ पावेतों यथास्थित असों विशेष. राजश्री फत्तेसिंगराव गायकवाड सेनाखासखेल सम-शेर बहादूर यांणीं सरकारची ताकीद पत्रें गकाराविशीं व शहरचे दखलाविशीं आणलीं त्याचा मा।र पेशर्जा लि। आहे. हल्लीं पत्राच्या नकला करून पा। आहेत. यासि उत्तर केलें कीं, गकारास बहादूर येथील अधिकारी यांणीं प्रथम देऊन शहरांत घेतलें होतें. येविशींचीं पत्रें पूर्वीं सरकारांत गेलीं होती तें तुम्हीं जाणतच आहां. त्या अन्वयावरून कार्तिक माशीं तुमचा आमचा तह ठरला. तेसमयीं यादीत कलम लिहिलें आहे कीं, शहरांत राहतील तों पावेतों बाहेर उपसर्ग होऊं न द्यावा. बाहेर गेले तर शहरांत न घ्यावें. त्याप्रमाणें घडलें असतां शब्द लावावा ऐसें नाहीं. शहरचे आमलाचे दखल मा।र काठेवाड व बरमगांवचे मामलतीचे इजारी यांचे बाकीचा ऐवज सवा लक्ष राहिला आहे तो घ्यावा आणि येथें कारकून राहील त्याणें सीविंदीचा दरमहाचा ऐवज सहा हजार देत जावा. शहरांत बखेडा हरएकाविशीं न

+ त्रिवकराव दाभाडे दमाजी गायकवाडाच्या हयातीत बारला, तेन्हां फत्तेसिंगास सेनाखासखेली नव्हती. या पत्राचा लेखक कोण ? उलगडा झाला पाहिजे. पहा दाभाडे बखर. गकार कोण ?

करावा. सुदामतप्रमाणे चालावें. येविशींची खातरी करावी म्हणजे सरकार आज्ञेप्राप्ती दखल देऊं. गुंता नाही. परंतु त्यास काठेवाडचा ऐवज देणें नाही. आणि दखल घेणें त्यावरून राजश्री गोविंदराव फौजसुद्धां वाडेकमाडेस मुक्कामास आले आहेत. दस्तूरचीं गावें सहजांत फौजेचे मुक्कामानें खराब होत आहेत. उपाय काय येविशींची विनंती सरकारांत करून उत्तर लौकर पाठवावें. त्याप्राप्तीं वर्तणूक करूं. सरकारांतून निक्षून ताकीद यांचे वकील तेथें आहेत त्यांस करावी कीं, काठेवाड झालेवाडचा ऐवज याची व शहरी राहिल त्याणें दर-माहा द्यावा, सुरळांत चालावें. याची निशा करून दखल द्यावा म्हणजे वकीलांचीं पत्रें पर-भारें येतील. व येथें सरकारचीं पाठवावीं म्हणजे देऊन जावसाल करूं. त्यासही समजलें आहे कीं, ऐवजाची निशा जाल्याखेरीज दखल होणार नाही. परंतु पत्रें पाठवून खुलासा पहातात आज पत्रें आलीं कीं, रा। चिंतो रणसोड बोधनी यांजकडे शहरची मामलत सांगितली. शहर व दस्तुरचा दखल द्यावा, कारकून मा।र निल्हे कडाल पत्र घेऊन आला त्याशीं बोलणें याच अन्वये जाळें. आज उत्तरे घेऊन लष्करांत जाईल. लष्कर कासिंद्रे पालडीजवळ आहे. याउपरि घडे तें लिहून पाठवूं. येथें कोणी मामलेदार असतात. सर्वांशीं वाईट बरें कशास बोलवें लागतें मामलेदार येणार तो ज्येष्ठ मास पावेतो यावा. आश्वीन मासीं आल्यास पांच महिने शिवंदीचे चालणार नाही, गवगवा पडेल. पुढील. सालीं रसद कोणी देणार नाही. यास्तव लौकर आल्यानें ठीक आहे. माहल विल्हेस लावून चालविले. हे आशीरवाद..

— — —

ले. २४२ }
[१५९] }

{ श. १६९९ मार्ग. शु. २
{ ता. २-१२-१७७७

श्री

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री जिवाजी रघुनाथ गोसावी यांसि—

सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार सु॥ समान सबैत मया व अलफ, राजश्री बाबूराव केशव मजमदार पे॥ सिंदखेड याणीं हुजूर विदित केलें कीं, रा। मल्हारराव राम-कृष्ण याजकडे पे॥ मा।ची मामलत सन खमसांत होती. त्या वेळच्या आमच्या वेतनाचे वगैरे ब्याज सुद्धां रुपये ४५० साडेचारशें येणें आहेत ते मागतों. परंतु देत नाही. त्यास हल्लीं सरकारांतून मल्हारराव रामकृष्ण यांस रद्द कर्जाच्या ऐवजीं वरात बाबती नांदेड येथें दिली आहे. त्यापैकी देवावे म्हणून त्याजवरून हें पत्र तुम्हांस सादर केलें असे. तारि मशार-निलेचा वेतनाबाबत वगैरे बाकी असेल तो घाजवीचे रुईनें वजा करून सदरहू ऐवज पै॥ घेणें. ऐवज मशारनिलेस देणें. जाणिजे. छ १ जिलकाद आज्ञाप्रमाण. सेखनसीमा.

ले. २४३ }
[४४६] }

{ श. १७०० पौष शु. ८
{ ता २७-१२-१७७८

श्री

छ. ५ जिल्हेज तिस्सा सवैन मयां व अछफ ११८८ फसली पौष शुद्ध ७ शनवार शके १७०० विलंबी नाम संवत्सरे. ता० २७ दिजेबर सन १८१८ इ.

मल्हार बल्लाळ भडभडे.

नारो अनंत परचुरे.

नाना फडणवीस

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री बाबुराव कृष्ण गोसावी यांस

सेवक माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार सु॥ तिसा सवैन मया व अछफ. श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी यांजकडून शिके कटार व दळे आली त्यांजबरोबर निशाणाचा पटका व ढाल—तरवार व पडदळें यावें तें न आलें येविशीं राजश्री कृष्णराव अनंत यांसही पत्र लिहिलें असे; तरी राजश्रींस विनंती करून निशाणाचा पटका व ढाल—तरवार व पडदळें लौकर पाठवून देणें. निशाण द्यावयाचा सांप्रदाय असल्यास निशाण तयार करून पाठविणें. पटका न पाठविणें. पेशवाईचीं वस्त्रें देते सम्यांच हें देत असतात असें असतां कां राहिलें ? या उपर चांगला मुद्दत पाहून घेऊन पो. जाणिजे छ ५ जिल्हेज. आज्ञाप्रमाण. लेखन सीमा.

ले. २४४ }
[२३०] }

{ आषाढ बा ८ श. १७०१
{ ता ७—७—१७७९

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि हैदरखानाकडील एक कारकून व पांच सात जोडया हरकान्यांच्या राजश्री पाटीलबावांकडे जाण्याकरितां आल्या आहेत. त्याणीं तेथें जाऊन हैदरखानाकडे यातमी वरचेवर लिहून पाठवीत जावी याकरितां हैदरखानानें पाठविलें. त्याणीं दस्तक येथील मागितलें तें दिलें. तो कारकून व हरकारे पाटीलबावांच्या लष्करांत येतील, राहुटीराहुटीस घोरोघर फिरतील, कोण काय बोलतो, मसलत वशी हें सविस्तर पाहून व बारीक शोध करून वरचेवर बातमी लिहून कळवितील, याकरितां त्यांचा बंदोबस्त असावा. तेथील दरबारची रीत तुम्हांस माहित आहेच. ज्यानें जसे पाहिजे तसें बोलवें. बाहेरल्यास याचा अर्थ आंतील काय समजतो ? बातमीदाराच्या लिहिल्यावरून हैदरखान भलतेच तर्क काढतील. याकरितां उत्तम पक्ष तर कारकून व हरकान्यांस एक जागा नेमून द्यावी आणि ताकीद करावी कीं, शिधापाणी मात्र बाजारांतून आणित जावें, वरकड कोणी कोठें जाऊं नये, फिरूं नये, दरबारास बोलावूं पाठवावें तेव्हां कारकुनानें येत जावें, तेही खांशाशीं अथवा भाईशीं बोलत जावें. याप्रमाणें करून पांच सात माणसें त्यां जवळ इतबारी ठेवावीं त्याणीं याप्रमाणें राखीत

जावें हें उत्तम. अथवा, आपल्या दरबारचाच सारा बंदोबस्त चांगला करून रहातील तेथें राहूत, जातील तेथें जाऊत हा एक पक्ष, परंतु हा पक्ष घडावयाचा नाही. वर लिहिला हा पक्ष घडावा. याप्रमाणें राजश्री पाटीलबाबांस सूचना करावी. येथें हैदरखानाचे वकील आहेत यांशीं पाटीलबाबाकडील दाव व मसलतीची अंगेजणीं व एकत्र हेंच भाव बोलण्यांत येतात. तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें आहे. येथील दुसरा अर्थच नाही, तेथें ही लिहिल्या अन्वयें करावें. छ २२ जमादिलाखर हे विनंति पौ छ १२ रजब सुरुसन समानीन मुक्काम वा पंचावली सडी स्वारी.

ले. २४५ }
[९०] }

{ श. १७०१ अधिक श्रावण व.
ता ५-८-१७७९

श्री

राजश्रियाविराजीत राजमान्य राजश्री कृष्णराव बळवंतराव स्वामी गोसावी यांसि—
पौ माधवराव नारायण प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जाणें विशेष.—भुजापा शिराळकर वाणी वा मौजे कुरडु पें॥—याणीं मौजे मारची कमावीस रा॥ जगपतराव निंवाळकर यांजकडून केली होती, त्यास वाणी मारानें कांहीं अन्याय केला स॥ त्याजला न्यायवाढल भागानगराहून नवावाकडून सजावल आले. त्यास वाणी मार मौजे मजकुराहून पळोन जाऊन का॥ केम येथें राहिला आहे, म्हणोन हुजूर विदित जाहालें. त्याजवरून हें पत्र सादर केलें असे. तरि तुम्ही आपले कडील कादारांस ताकीद करून का॥ मारी सजावल येतील त्यांचे स्वाधीन वाणी मा॥स करून कबज घेणें. जाणिजे, छ २२ रजब सु॥ समानीन मया व अल्फ. बहुत काय लिहिणें हें विनंती.

ले. २४६ }
[४२८] }

{ श. १७०१ भाद्रपद व.८
ता ३-१०-१७७९

श्री.

सन ११८९ फसलो. सन १७७९ इ०. तालीक. फेरिस्त नं ९

श्रीमन्महाराज राजश्री छत्रपति स्वामींचे सेवेशी.

वाळार्जी बाजीराव व सदाशिव चिमणाजी याणीं लिहून दिला करारनामा ऐसाजे सन इहिदे आर्बेन रौद्रीनामसंवत्सरे.

साताच्यास तथिस्वरूप शाहू महाराज राज्य करीत होते त्याजमुळें वारणेचा तह जहाला होता त्यासि तथिस्वरूप शाहू महाराज याणीं कैलासवास केला त्यांच्या पोटी संतान नाही तेव्हां तें राज्य स्वामींचें

आणि एकछत्री शिक्षा महाराजांचा चालावा. शाहू महाराज असते समयीं किळे साताच्या मुहामी सेवकांनीं विनंती केली होती जे, शाहू महाराज यांचा जीवात्मा आहे तो बाह्यात्कारी त्यांचे, सेवक अंतर्यामी स्वामींचे.

शाहू महाराज यांणीं कैलासवास केल्यावर दोहीं राज्यांवर स्वामींची आणि आम्ही सेवक स्वामींचे, स्वामींच्या आज्ञे प्रमांणें वर्तणूक करूं अशी शफ्त दिली होती, त्याच प्रमाणें दोन्ही राज्यां एक करून एकछत्री स्वामींचा शिक्का चालवा आणि आम्ही शाहू महाराज यांचे कारकीर्दी प्रमाणें सेवा करून असावें हें प्रमाण. यासि अंतर करणार नाहीं.... कलम १ वारणे आलीकडे तुंगभद्रा पावतों खाजगी प्रांत करून महाराजांस द्यावा.

वारणे पासून तुंगभद्रे पावतों गड, कोट, किल्ले, ठाणीं दरोबस्त खासगीस करून देऊं.

साताच्यास राजधानीचा खर्च व खासगी खर्चास सरंजाम महाराजांकडे द्यावा.

शाहू महाराज यांच्या कारकीर्दी प्रमाणें देऊन वर्तणूक करूं.

स्वामींच्या संनिध लहान मोठे सेवक सेवा करून होते त्यांस त्यांच्या योग्यते-प्रमाणें चालवावें.

योग्यतेनुरूप स्वामींच्या आज्ञे प्रमाणें चालवूं.

हुजूरच्या सनदेनें लोकांस गांव इनाम व वतनें दिलीं तीं चालवावीं अंतर करूं नये.

स्वामींनीं कृपाळू होऊन ज्यांस इनाम गांव व वतनें जीं दिलीं असतील तीं आज्ञे प्रमाणें चालवूं.

संस्थान बिदनूर व सौधें व अंतरून व सावनूर येथील चवथाई व तोकेचा ऐवज सरकारांत यावा.

पावत आल्या प्रमाणें ऐवज पावता होईल आणि स्वामींच्या आज्ञे प्रमाणें निर्वेधपणें होई तसें करूं.

स्वामींत व तुम्हांत किमपि पडदा नसावा.

स्वामींनीं जें केलें तें तुम्हीं परिणामास नेऊन स्वामींच्या लक्षानुरूप चालून प्रांजळ रीतीनें स्वामींच्या सेवेसी सादर असावें.

स्वामींची सेवा एकनिष्ठेनें करून स्वामी आज्ञा करताल तदनुरूप आज्ञे प्रमाणें मनोद-यानुरूप वर्तणूक करूं. स्वामीचरणीं द्वैतभाव किमपि न धरूं.

शिंदे, नरगुंदे व पतकें पूर्वीं हुजूर पागेचे सरदार सरंजाम सुद्धां पूर्ववत प्रमाणें स्वामींच्या हुजुरातीस सेवा त्यांणीं करावी. त्यांच्या सरंजामाचा व पागेचा फडशा हुजूर होणें तो होत असावा.

स्वामींच्या आज्ञे प्रमाणें त्यांचे हातून वर्तणूक होय ऐशी करून देऊं. आज्ञे प्रमाणें त्यांच्या हातून वर्तणूक न होय तरि त्यांज-कडील सरंजाम गड, कोट, किल्ले, ठाणीं सर-कारांत घेऊन देऊं.

सरदेशमुखी व बाजे वतनें जीं सरकार तालुक्यास आहेत तीं सरकारांत असावीं.

शाहूमहाराजांच्या कारकीर्दी प्रमाणें सर-कारांत चालवूं.

स्वामींकडे किल्ले हुजुरातीस आहेत त्यांचे सरंजाम पूर्वींल बहिवाटी प्रमाणें किल्यांच्या तनख्यास किल्याकडे सुधामत चालावे.

पूर्वींल भोगवट्या प्रमाणें निर्वेध चालवूं. सरदेश कुलकर्णाचे व इनामगांव चालवावे. आज्ञे प्रमाणें चालवूं.

आंगरे कडील किल्ले व जंजिरे व भुई-कोट व पंचमहाल जयगडापर्यंत सरकारांत यावे.

आज्ञे प्रमाणें आंगरे कडील किल्ले व जंजिरे व भुईकोट पंचमहाल जयगडा पर्यंत दरोबस्त मुलूक घेऊन स्वामींकडे देऊं.

एकूण कलमें बारा असत. हनरावल कंपनीच्या तर्फेनें मिस्तर राबर्ट इनशा आला

त्याणें विनंति केली त्याजरून जनरल व कौन्सिलाची खातरजमा पटावी याजबद्दल अससल तहनामा किल्ले तक्त पन्हाळ्यास आहेत त्याजरून वजिबस नकल शिक्क्यानिशीं करून दिली असे. सुरसन समानीन मय्या व अज्रफ छ २२ माहे रमजान (सन १७७९ इसवी.) गुजरात दादाजी यादव निसबत इनशा.*

ले. २४७ }
[४८३] }

{ श. १७०१ अधिक शु. १२
{ ता २२-१०-१७७९

श्री.

खाना छ ९ सवाल सन समानीन.

सरकारचा व तुमचा तहाचा ठराव महादजीराव शिंदे व रावरास्ते व कृष्णराव बळाल यांचे मार्फत नरसिंगराव तुम्हाकडील वकील यांसि बोलोन जाला. त्याची याद करार करून आहाद शर्तीनशीं कृष्णराव नारायण व शिंदे यांजकडील गृहस्थ व रावरास्ते यांजकडील गोविंद नारायण व गणेश केशव यांजबराबर पाठविली आहे. कराराप्रमाणें तुम्हांकडून निभावणीत यावें. सरकारांतूनही करारबमोजीव अमलांत येईल म्हणोन हैदर अल्लीखां बहादूर यांस सरकारचें पत्र. सरकारचा तुमचा सलुख जाला. इतःपर दुसरा विचार नाही. [पहा तह व करारमदार पृ. ८५]

ले. २४८ }
[४६९] }

{ मार्गशीर्ष श. १७०१
{ डिसेंबर १७७९.

श्री.

बातशाही मुख्य बंगाला इंग्रजांनीं आपले तशेरूपांत आणिला आहे. त्यास तो मुख्य कुशाद व मैदान, वसाहत मोठी, त्या प्रांतां भोंसले यांणी पंचवीस हजार फौजे-नशीं जाऊन मुख्य मारून ताराज करावा या बरहुकूम नेमणूक केली. त्याबमोजिव खंडोजी भोंसले दसऱ्याची साआलत करार करून निघोन फौज जमा करण्यास घांटा खालीं आले. बहुतकरून जमाव जाला. बाकीचाही जमाव जलद होऊन बंगाल्याचे जिल्हांत भोंसले खाना होतील. दक्षणेचे सर्व साहेब-रियासत यांचा एका जाला. हे कैफियत कर्नल गाडर सुरतेस आहेत त्यास थोडीशी माळूम होतांच बायकदिगर मनसबा करूं लागले कीं, मसलहत भारी पडली, तदबिरीच्या मुशकिलींत येऊन मनसब्याकरितां मंमईस आले. मंमईकर जनरलाचें व गाडर मशारानिले यांचें कौंसल होऊन कलक-त्यास पत्रें गेलीं. कर्नल गाडर यांणीं मंमईतील दोन तीन हजार जमाव करून फिरोन

*नकल १७७९ ची असली तरी प्रथमचा करार १७४९ त ठरून तो शाहूचे मृत्युनंतर १७५० चे सुमारे कोल्हापुरकर संभाजीस पेशव्यांनीं लिहून दिला असावा. त्याची नकल पुढें स. १७७९ त रजु झाली. हा कागद ले. २४९ चा उत्तर भाग असावा. हा लेख मोडकटत कोल्हापूर इतिहासांत छापला आहे.

छ २६ जिल्हादी सुरतेस जमा सुद्धा पोंचले. आइंदे चाल कोणती सुरु करतील तें पहावें. सरकारच्या फौजा व जिनशी व सरदार शिंदे होळकर सर्व तयारी आहे. लेकिन इंग्रजांची या प्रांते बंदरे दोन, एक सुरत व मर्मर. खुर्कीत काहीं त्यांचा मुलुख नाही. आजो सबब इंग्रजांनी बंदर बाहेर निघावें इतकी इतजारी आहे. अगर तसेच बंदरांत दम धरून रहातील. याजकरितां दहा हजार फौज सुरत प्रांतीं खाना केली, त्याणीं आसपास हंगाम करून त्यास तंग करावें. जमाव थोडा ऐसें समजोन चालून येतील. दोन चार मजली भुलावा देऊन मैदानांत आणावें. बाद सरदार वगैरे सर्व तयारच आहेत. फत्तेसिंगराव गायकवाडही त्या प्रांतीं दहा-पंधरा हजार फौजेनशी आहेत. खुल्स हाच की, सरकारचा गुंता हसगाज तयारीचा राहिला नाही. तरफैनची मसलहत एक. कच्चे पक्के पैदरपै मालुम ज्हावें म्हणोन कलमी केलें असे. आं साहेबांकडील ही कैफियत कलमी करीत जावी. मराठब कृष्णराव व गोविंदराव नारायण कलमी केलें त्यावरून जाहीर होईल. म्हणोन हैदरअलीखां बहादूर यांस नानांचें पत्र.

ले. २४९ }
[४२९] }

{ श. १७०१
{ सन १७७९

श्री.

सन १९८९ फसली. सन १७७९ इसवी १ फे० नंबर १४

यादी सुरतेस समानीन मथ्या व अल्लफ*

१ किछे पन्हाळियासि तक्तसिंहासन केलें नाही. येथील रहाण्यामुळें तक्ताची जागा असें नामाभिधान पडलें आहे. थोरले श्रीमन्महाराज राजश्री शिवराज छत्रपति याणीं सिंहासनाखड होऊन राज्य केलें ... .. कलम १

१ तह जाहला त्यासमयीं प्रथम स्वारी साधारण नाम संवत्सरी सन इहिदे सल्लासीन माघ-मासीं साताच्याहून श्रीमन्महाराज शाहूराजे यांजकहून श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजीमहाराज छत्रपति यांसि न्यावयास आले व नांविनिशी श्रीपतराव प्रतिनिधि व नारोराम मंत्री व अंबाजी पुरंधरे देशब्यांचे सुतालिक व क.पणाजी दाभाडे व निंबाळकर व पांढरे व कित्येक नामीनामी सरदार किछे पन्हाळियाच्या मुक्कामीं फौज सुद्धां आले. श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति साहेबांस सर्वत्रांनीं नजरा व दुस्त व जडजडाव जवाहीर, हत्ती, घोडे नजर करून सत्के करून जोहार केले. त्या उपरि पद्धतिप्रमाणें चादरा त्यांसि देऊन विडे होऊन ते किछे खालीं उतरले. उपरांतिक महाराज स्वामींचीं स्वारी किळ्याखालीं होऊन देवाळें नावली एथें मुक्काम जाहाला. तेथून कूचदरकूच जाऊन वाठारावरी मुक्काम केला. शाहूराजे उमरजेवरी होते. श्रीपतराव व नारोराम मंत्री वाठाराहून पुढें उमरजेस गेले आणि

* नकल पुढें सन १७७९ त रुजू झाली तरी मूळ कागद इहिदे आर्वैनचा म्ह० १७४१ चा आहे. हा कागद ले. २४६ चा प्रथम भाग असावा.

शाहूराजे यांसह कऱ्हाडा पुढें जखीणवाडीच्या नजीक माळावरी घेऊन आले. त्यांज बरोबर संपूर्ण सरकारकून व नामीनामी सरदार वगैरे फौजा लक्ष पावेतो जखीणवाडीहून रावताची कोरगिरी वाठारा पावेतो म्हणतां दोन्ही सैन्यें मिळून दोन लक्षपर्यंत जय जहाला. श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति सोन्याच्या अंबारींत स्वार होऊन समागमें सरकारकून व सरदार व नामीनामी खांसे सरदार दहापांच हजारपर्यंत होते. कोरगिरींतून मुजरे घेत स्वारी जहाली. श्रीमन्महाराज उभयतां बाणाचे खास्तीवरी उभे राहून मध्यें लोक फरक करून बनवा टाकिल्या. नामीनामी लोकांनिशीं शाहूमहाराज घोड्यावरी स्वार होऊन आले. श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपतींची स्वारी हत्तीवरी होती, ते घोड्यावरी स्वार होऊन बनवा बिछावल्या होत्या तेथें येऊन उभयतां महाराज घोड्यावरून उतरले. परस्पर संनिध येऊन ऐक्यता होऊन शाहूमहाराज यांच्या पायावरि डोई श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति यांणीं ठेविली. महाराजांनीं परस्परें उभयतां बंधूंनीं आलिंगनें केलीं, त्या वेळेस मोहरा व रुपये व सोन्याचीं फुलें रुप्याचीं फुलें परस्पर सत्के जहाले त्या समयीं तोफेची सरबत्ती व नानाप्रकारचीं बाद्यें व शहाजानें वाजवून आनंद जाहला. फाल्गुन शुद्ध ३ तृतीया मंदवारी दोन प्रहरा याप्रमाणें भेटीचा समारंभ जाहला. तदनंतर शाहूमहाराज यांणीं श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति यांचा हात धरून उभयतां बंधू एक अंबारीमध्ये हत्तीवरःस्वार झाले. खवासखान्यांत दोन मोर्चलें घेऊन संभूशिग जाधवराव बसले. संपूर्ण फौजेच्या कोरगिरीमध्ये जोहार घेत कऱ्हाडापर्यंत गेले. कऱ्हाडा नजीक कृष्णातीरीं मुक्काम जाहला. दक्षिणतिरीं श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपतींचा मुक्काम, उत्तर भागीं श्रीमन्महाराज राजश्री शाहूराजांचा मुक्काम होता, त्या डेर्यापर्यंत उभयतां महाराज गेले. त्या वेळेस शाहूमहाराज यांची ज्या हत्तीवर स्वारी होती त्या हत्तीस व दुसऱ्या हत्तीस व दोन रंगविलेले घोडे एक रुप्याच्या जिनाचा व एक जरीबादली जिनाचा व दुस्तबादली व जडजवाहीर व ढालतलवार याप्रमाणें देऊन श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति नदी आलीकडे आपल्या डेऱ्याच्या मुक्कामास आले. कऱ्हाडहून उमरजेस उभयतां बंधू महाराजांची सडी स्वारी जहाली, त्यांणीं श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपतींस हजार रुपये सत्का करून बादली दुस्त व जडजवाहीर व हत्ती व रंगविलेले घोडे बादली जिनाचे दिले. शाहूमहाराजांच्या आप्रहानें उभयतां ऐक्यता असून सातात्यासि शिमगी पौर्णिमा बऱ्वाी म्हणून ममतायुक्त बोलून श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति यांसि घेऊन सातारियासि गेले, त्या समयीं संपूर्ण शहरचे लोक बाहेर येऊन उभयतां बंधूंचा समारंभ पाहून सत्के व खैरात बहूत झाली, आणि सातात्यांत पेशव्यांच्या वाड्यांत मुक्काम जहाला. दोन महिने मुक्काम होता. संपूर्ण सरकारकडून व नामीनामी सरदार यांणीं श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज यांसि मेजवानी केली. नऊ हत्ती व चाळीस घोडे व जडजवाहीर व दुस्त असे बहुमान आले. शाहूमहाराज यांणीं खानगी समयीं हत्ती व रंगविलेले घोडे सामान सुद्धां व ढालतलवार व

जडावाचा खंजीर व दुस्तवादली दिली, व रोख दोन लक्ष रुपये दिले, आणि खानगी केली. बरोबर सरकारकून फत्तेसिंग भोंसले फौजेनिशीं देऊन श्रीमन्महाराज यांची स्वारी पन्हाळियासि पावती केली. शाहू महाराज चार कोस घालवीत येऊन माघारे सातारियासि गेले. त्या वेळेस तहनामा जहाला त्याची यादी अलाहिदा असे. कलम.

१ आनंद नामसंवत्सरे सन खमस सल्लासनि साली श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति व श्रीमन्महाराज सकळ सौभाग्यादि संपन्न मातुश्री जिजाबाई साहेब यांची स्वारी आदीं जेजूरीस जहाली. तेथून सेमरीस मुकाम जहाला. प्रतापगडास स्वारी तेथून जहाली. श्रीचें दर्शन घेऊन सतराग मुकाम तेथें होता. तदनंतर कूच होऊन महाबळेश्वरीं सात दिवस मुकाम होता. तेथून स्वारी सातारियासि जहाली. ते समर्थी शाहू महाराज व समस्त सरदार व सर कारकून समवेत वेदनदी पर्यंत सामोरे येऊन उभयतां महाराजांच्या भेटी होऊन सातारियासि जाऊन श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति व श्रीमन्महाराज सकळ सौभाग्यादि संपन्न मातुश्री जिजाबाईसाहेब यांचा मुकाम प्रधान पंतांच्या वाड्यांत जहाला. दोन महिने मुकाम तेथें होता. उपरांत महाराज व श्रीमन्महाराज सकळ सौभाग्यादि संपन्न मातुश्री जिजाबाई साहेब यांची स्वारी श्रीशिखरास दर्शनास जहाली. महादेवा पर्यंत शाहू राजे महाराज यांची स्वारी जहाली होती, तेथून कूच करून निघाले. नंतर शाहू महाराज कृष्णातीर नजीक बोरगांव येथपर्यंत सामादिक सहवर्तमान [आले.] श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति श्रीमन्महाराज सकळ सौभाग्यादि संपन्न मातुश्री जिजाबाई साहेब स्वारी करवीरास जहाली. मग शाहू महाराज यांची स्वारी बोरगांवाहून सातारियासि जहाली. ... .. कलम.

१ इहिदे आर्वेन रांद्रीनामसंवत्सरे श्रीमन्महाराज राजश्री संभाजी महाराज छत्रपति व श्रीमन्महाराज सकळ सौभाग्यादि संपन्न मातुश्री जिजाबाईसाहेब यांची स्वारी सातारियासि जहाली ते समर्थी पाली पर्यंत श्रीपतराव व बाळाजी पंडित व सदाशिव चिमणाजी व जनार्दन बाजीराव असे पुढें आले. महाराजांची स्वारी पुढें होती तेथें पंडित मशारनिल्ले याणीं दर्शन घेऊन जोहार केले. उपरांत चादरा देऊन बहुमान केले. तदनंतर महाराजांची आज्ञा घेऊन श्रीमन्महाराज सकळ सौभाग्यादि संपन्न मातुश्री जिजाबाईसाहेब यांच्या जोहारास आले. ते समर्थी बराबर चादरा दोन होत्या. त्या आदीं श्रीपतराव याच्या आंगावरी चादर घालते समर्थी त्याणीं अर्ज केला जे, “ हीं मुलें आहेत त्यासि चादरा आदी याब्या, उपरांत आम्ही म्हातारे आहोंच. त्या उपरी त्रिवर्गापैकीं दोघांस चादरा दोन व शेला एक या प्रमाणें दिलें. उपरांत श्रीपतराव यांसि दिले. याणीं पुढें स्वारी जहाली तेव्हां निमवाडलीपर्यंत शाहू महाराज सामादिकसह.

ले. २५०. }
[२४१] }

{ पौष श. १७०१
{ जानेवारी १७८०.

श्री.

श्रीमंत राजश्री नाना स्वामीचे सेवेशीं

विनंती सेवक त्रिंबकराव आपाजी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना ऐशीजे, येथील कुशल तागाईत पौष शुद्ध पर्यंत मुकाम श्रीरंगपट्टण, स्वामींचे दयावलोकनें करून यथास्थित असे या नंतरि स्वामींनीं कृपा पत्रें राजश्री कृष्णराव तात्यांस व राजश्री गणपतराव केश यांस व सेवकांस पाठविलीं तीं छ ५ जमादिलावलेस पावून बहुत हर्ष जाहला. सविस्तर वर्तमान गुजराथ प्रांताकडील वगैरे वर्तमान लिहिलें तें कळलें. बहुत समाधान पाहून पत्रान्वये स्वामीआज्ञेप्रमाणें तेच दिवशीं दरबारास जाऊन हजरत नबाबसाहेब यांस सर्व मजकूर राजश्री तात्या आदि सर्वत्रांही विदित करून नबाबसाहेब यांणीं अति प्रीति करून उत्तर प्रत्योत्तरें झालीं, तीं राजश्री, कृष्णराव तात्या जोशी यांणीं तपशिलवार विनंति सेवेशीं लिहिली आहे त्याजरून विदित होईल. राजश्री, पाटीलबावांकडाल पत्रेही सत्व-रच येतील. येथें दाखल होतां क्षणींच नबाब बहादूर यांजकडे खाना करितों म्हणोन आज्ञा केली, तर फार उत्तम आहे. अतःपर हजरतांही खेमे दाखल होण्यास मुहूर्त विचारणा करविली आहे. आर्काट प्रांताचे सरहद्देस मिरअलरिजाखां यांणीं धामधूम सुरू केल्याचें वर्तमान तात्यांचे पत्रावरून श्रवण होईल. हजरतांचे मुहूर्त एक दोन विचारले ते रहित जाहाले. कारण पेशजी सेवेशीं विज्ञप्तिपत्रें लिहितच गेलों, परंतु आतां हीं पत्रें आलीं येणें करून सर्व संशयानिवृत्ती जाहली. एतन्निमित्त आतांचा मुहूर्त निश्चयात्मकच सिद्धीस पावेल. सेवेशीं श्रुत होय. विशेष काय लिहावें कृपा लोभाची वृद्धि व्हावी हे विज्ञापना. पौ छ २१ जमादिलावल समानीन ह॥ अंवी ! हैदरखान.

ले. २५१ }
[४२६] }

{ श. १७०२ चैत्र व. १
{ ता १९-४-१७८०

श्री

निशानबुल इमकान नबाब बहादूर रोजे अफजूबांद.

छ दौलत व एकबाल पन्हाहा इजलाल दस्तगाह आजिजानीव सादिकूल एखलास यशवंतराव शिंदे सरसुमेदार बाआंदज इबराज मरातीब एखलास मशहूद जमीर लुत्फत खमारि मंदानिदः मैआयद के दरिबीला आयकबल पन्हहानी खत खुष नमत मिरसूल केलें तें नेक वक्तों पोहचून कलमी केला मजमून बयादवार मालूम होऊन विशयार खुष वक्तों हांशील जहाली. आयकबल पन्हहाचें येणें या जिल्हास अनकरीब भारी फौज व तोफखाना सुद्धां व्हावें व

१ नानाचा कारकून हैदराजबल. याचीं आणखी पत्रें पुढें येतील.

२ कृष्णाजी नारायण जोशी हैदराकडे वकिलीस पाठविण्यांत आला होता.

कौजेच्या खर्चाबद्दल ऐवज जलदीने येऊन पोहचवा ? बईसबब पैदरपै तीर्थस्वरूपे महाराज मातुश्री व महाराजांनी धनीसाहेबांनी कलमी करून पाठवीत असतां, नवाब बासवानिवि-
स्तुषुवदैक येथून भारी फौज खाना करून पाठविली असे व आयकबल पन्हाहाची तयारी करविली
असतां मोहरमचा आपुरा नजदीक पोहचला बई सबब तहकूब जहाली. इनशाह आझा-हुता
आलाबाद आनुपुरा कूच करून अनकरीब या जिल्यास येत असों. ऐवज घेऊन जावयाबद्दल
एथून इतबारी मजाम रहावाट जाणणारे दोनशें सवार बंकापुरास पाठवून यावे म्हणून कलम
केल्यावरून श्रीमन्महाज धनीसाहेबास खुशाली बगुशाली सयदाद जहाली. अशास आशुरा
खतम होतांच आयकबल पन्हाहानीं भारी फौज व तोफखाना सुद्धां खुद्द कूच दरकूच जल-
दीने निघून बंकापुरास यावयाचें करावें. अज्जम बाजाराब बरवे याजकडे कित्येक पौर्बाश
मसलतीच्या मजमूना वास्ते अज्जम राघो विठ्ठल यास फिरस्ताद केले असत. या हमराह
दोनशें सवार देऊन पाठविले असत. तरी तेथें येऊन पोहचतांच जुद्धतर खर्चाची मदत
इमदाद पोक्ता ऐवज देऊन खाना करून पाठवावें. मसलतीचा वक्त हाच आहे. आशांत
आयकबल पन्हाहानीं व फौज येऊन पोहोचावें. हुजूरचे फौजचा जय आहे. हरदु इतिफाकेकडून
फितुरीयांस तंबीह पोहचवून दिलखवाह मनलब हांशील होतील. बाश्शीचे रोज नजीक न
पोहचले तों आयकबल पन्हाहाचे येणें होऊन मसलत हांशील होई तो अर्थ करावा. हराक
बाबे आपली खातरजमा बकरार राखून यावयाविषयाची अंदेशा खातरें न आणतां नुद्द आय-
कबल पन्हाहानीं या जिल्यास तसरीफ फर्मावावी. जियादय वजुयौकचे निगास्त आयद
आयाम कामरानी मुदामवाद.

ले. २५२ }
[४२७] }

{ श. १७०२ चैत्र व. १
{ ता. १९-४-१७८०

श्री

सन ११८९ फसली. सन १७७९ इसवी. तालिकेची नकल फोरिस्त नं० १

यादी श्रीमन्महाराज राजश्री छत्रपती स्वामीचे शेवेसीं करार होऊन यावे.

प्रांत हुकेरी तालुका व मनोळी तालुका व फुटगांव व प्रांत कागल व रायबाग प्रांत
पेशजी चालत्याप्रमाणें चालावें. सगळें सांगणारांच्या गोष्टीवरून विपर्यास पडला. पुढें होणार
नाहीं. याप्रमाणें करार करून शफतपूर्वक पत्रे यावी. ... कलम १

तालुका मनोळी येथील सरकार अंमल वगैरे फुटगांव व मुकासाबाब व लगडपट्टी व
कमतकडे वगैरे अंमल चालत आला त्याप्रमाणें हुजूर यावें. आलीकडे सावनूरकर नवाब व
हैदर नवाब व नवलखंदकर देसाई व कितूरकर देसाई यांजकडे ठाणीं व गांव वगैरे अम्मल
व बाब ज्या ज्याकडे असतील त्या हुजूर सोडून धाब्या. ... कलम १

हुकेरी तालुका झाडून जराबाजरा यावा. ज्या ज्यांजकडे ठाणीं व गांव व बाबी ज्या
असतील त्यांतील न राहतां झाडून हुजूर यावें. ... कलम १

प्रांत रायबाग झाडून जरा बाजरा हुजूर यावा. ज्या ज्यांजकडे ठाणीं व गांव वगैरे

बाबी ज्या असतील त्यांतील काहीं न राहतां झाडून हुजूर यावें. ... कलम ५

प्रांत कागल झाडून जराबाजरा हुजूर यावा. ज्या ज्यांकडे ठाणी व गांव वगैरे बाबी ज्या असतील त्यांतील काहीं न राहतां झाडून हुजूर यावें. ... कलम १

फुटगांव वगैरे फुटगांव झाडून जराबाजरा हुजूर यावें, ज्या ज्यांकडे ठाणी व गांव असतील त्यांतील काहीं न राहतां झाडून हुजूर यावे. ... कलम १

हुजूरून बोली करितां प्रधान पंताकडे आज्ञा करून ज्या ज्यांस पाठविले त्यांणीं सदह तालुक्यांतील गांव घेतले असतील ते झाडेनिशीं हुजूर यावे. ... कलम १

स्वामींच्या पायांशीं कोणी अमर्याद वर्तणूक केली तरी स्वामींच्या आज्ञे प्रमाणें तुम्हां त्यास शिक्षा करून स्वामींच्या आज्ञेत वर्तणूक करीत असे करावें. ... कलम १

देशक व देशपांडे, पाटील कुलकर्णी वगैरे वतनदार व इनामदार व सरंजामी वगैरे स्वामींच्या राज्यांतील तुम्हांकडे व तुम्हांकडील तालुकेंदारांकडे कोणी आल्यास इनसाफ-विषयी व हरएक विषयी पक्षपात न धरितां स्वामींच्या सेवेशीं पाठवून द्यावें. ... कलम १

जरीपटके व दोन हत्ती हुजूरून नेले आहेत ते हुजूर द्यावे. ... कलम १

स्वामींमध्ये व तुम्हामध्ये हरकोणी विपर्यास वारंवार पाडतात येविषयी शफतपूर्वक विपर्यास न येई असे करवें. ... कलम १

भगवंतपंत व शेषोपंत यांणीं हुजूरचीं आज्ञापत्रें नेलीं तीं व प्रधानपंताकडील उभय-तांकडे आहेत तीं व रामचंद्र महादेव, बाळाजी केशव यांकडे गोपाळभट यांच्या विद्यमानें हुजूरचीं आज्ञापत्रें व सावकारी पत्रें व मनोळीच्या सनदा व दरम्यानगिरीचीं पत्रें व सनदा आहेत तीं व आप्पाजी श्यामजी व महादेव भट यांच्या विद्यमानें सावकारी पत्रें व हुजूरचीं आज्ञापत्रें आहेत व प्रधानपंतांकडील कराराचीं पत्रें आहेत तीं हुजूर यावीं ... कलम १

स्वामींकडील जंजिऱ्याचे व जंजिरे निसबतचे आरमार व किल्लेकोट यांस तुम्हांकडून व तुम्हांकडील तालुकेंदारांकडून हरएक विषयी उपसर्ग होऊं नये.

तालुके विजयदुर्गाकडील ऐवज बाळाजीपंत यांणीं करार केला आहे त्याप्रमाणें सरका-रांत यावें. ... कलम १

कराराप्रमाणें इनामपत्रें राजश्री प्रधानपंत व बाळाजी जनार्दन यांचीं स्वामींचे सेवेशीं यावीं. ... कलम १

सरंजामी व देशमुख व देशपांडे व इनामदार यांकडून ऐवज इसजेसितेंनांत व सन सबासितेंन सालीं नजरे दाखल ऐवज घेतला असेल त्याप्रमाणें ऐवज हुजूर यावा. व त्यांणीं रयात केली असेल तोही ऐवज हुजूर यावा येविषयी तुम्हांकडून त्यांशीं ताकिदी निष्ठुर असल्या, तुम्हांकडून दिकत नसावी. ... कलम १

करवीरावरी महादजी शिंदे आले ते समयी करारदारांच्या यादी व सरकारचीं पत्रें व कागदपत्र कतवे अकरा लक्षांचा कतबा झाडून माघारे द्यावे. ... कलम १

साळशी महालाकडे जंजिरे सिंधुदुर्गाकडील ऐवज चालत आहे त्याप्रमाणे जंजिऱ्या-
कडे चालावे. ... .. कलम १

साल्दरसाल स्वामींचे सेवेसीं नजरदुस्त व जवाहीर व हत्ती घोडे सेवेसीं पाठवीत
असावीं. ... .. कलम १

राजश्री यशवंतराव सिंदे सेनासाहेब सुभा सरसुभेदार हे स्वामींच्या आज्ञेनरूप सेवा
करितात आणि स्वामींचा अखत्यार त्याजवरि याकरितां त्याशीं तुमची निखालसता असून
उभयपक्षी ऐक्यरूप असावें. ... .. कलम १

आजपावेतो भगवंत आप्पाजी व शेषो नारायण व रामचंद्र महादेव व बाळार्जा
केशव व आप्पाजी श्यासजी व महादेव भट याणीं गैरवाका हुजूर विनंती करून तुम्हांस
हुजूरचा गैरवाका समजावून देऊन राज्याची खराबी केली आणि तुम्हांशीं विपर्यास
घातला, याजमुळे राज्याची खराबी जहाली त्याचा दिनावा त्याणीं भरून द्यावा
लागेल. ... .. कलम १

राजमंडळाचे सेवक व वतनदार यांशीं तुम्ही आश्रय देऊन त्यांचा पक्षपात न घरावा
आणि त्याणीं सरकारांत रुजू असून आज्ञेनरूप सेवा करावी. ... .. कलम १

सोंदें बिदनूर वगैरे संस्थानें कर्नाटक प्रांतीची आहेत, तेथील ऐवज पेशजींच्या करा-
राप्रमाणें हुजूर यावा. ... .. कलम १

पत्रें तुम्हांकडील लागतील तीं आज्ञेप्रमाणें द्यावीं. ... .. कलम १
सरकार तर्फेचे सेवक व तां सरकारांत राहून गैरवर्तणूक केल्या स्वामीं आज्ञा
करतील त्याप्रमाणें तुम्हांकडून तोफा व फौज स्वामींच्या सेवेसीं यावीं. स्वामीं त्यांस
शिक्षा करतील. ... .. कलम १

बारा पतके पूर्वीपासून सरकारचे सेवक यांचे पूर्वीपासून सरकारचे सरंजाम होते ते
देऊन त्याणीं हुजूर रुजू असून सेवा करावी. ... .. कलम १

मनोळी तालुक्यांतील देशमुख व देशपांडे वगैरे वतनदार यांजकडे सरकारच्या सनदा
न्यातिरिक्त जे गांव असतील ते सरकारांत यावे. ... .. कलम १

बाळार्जा पंडित प्रधान यांच्या स्वदस्तुरची यादी पुण्यास कैलासवासी तीर्थरूप
मातुश्री आईसाहेब यांची स्वारी जहाली ते समसीं व करवीरास कैलासवासी तीर्थरूप
आबासाहेब यांच्या सेवेसीं बाळार्जा पंडित प्रधान आले त्या समसीं त्याणीं यादी व
विनंतीपत्रें शेषो नारायण व भगवंत आप्पाजी यांच्या विद्यमानें दिली आहेत त्यांस अंतर
करूं नये. ... .. कलम १

किरकोळ वतनदारी स्वामींच्या राज्यांतील जे असतील ते स्वामींकडे पाठवून
द्यावे. ... .. कलम १

हणमंत शिवराम व भिकार्जा नरसिंह व घनःशाम यशवंत त्या बरोबरचे कारकून व
मराठे व मनुष्यें तुम्हांकडे असतील तीं हुजूर पाठविणें. ... .. कलम १

शककर्ते कैलासवासी महाराजांपासून सावकारी तरांडी सावकारीस जातात त्यांच कौल जंजिरे सिंधुदुर्गाकडून घेऊन जात असतात, हल्लीं तुम्हांकडील अंमलदार दिकत घेऊन कौलावणीचा ऐवज सुधामत चावूंद देत नाहीत, त्यांस ताकीद करून पूर्ववतप्रमाणें कौलावण चालावी. तें न जहाल्यास ऐवज जिकडे राहील तिकडून घ्यावा लागेल. ... कलम

हुकेरी व हुकेरी तालुक्यांतील गांवठाणी याणीं व मनोळीच्या ठाण्यांतील व घोडीं गुरें व दारूगोळी जेजाहाला व रेखले व दागदागीने वेगरे दास्तान शेषो नारायण व भगवंत आप्पाजी व रामचंद्र महादेव व बाळाजी केशव व आप्पाजी श्यामजी यांजकडून सदरहु लिहिल्याप्रमाणें दोन्ही तालुक्यांतील जखिरा सामान हुजूर यावें ... कलम

हुकेरी प्रांतांतील देसाई यांजकडे पेशजी भोगवटे विरहीत काटकाईमुळें गांव अर्धभवीत आले आहेत ते गांव देहे आठ हुजूर यावे व पैकींबदल ऐवज त्यांजकडून यावा. देसा मजकूर याचा कारभार ज्याणीं ज्याणीं केला असेल त्याणीं पैवस्तीबदल ऐवज हुजूर ऐवद्यावा ... कलम

पेशजी ठाणीं व गांवें घेतलीं तीं व गुदस्तां ठाणीं व गांवें घेतलीं व सालमजकु ठाणीं व गांवें घेतलीं आहेत तीं गांवें, व ठाणीं हुजूर यावीं आणि त्या पैवस्तीबदल वस हुजूर यावा. ... कलम

सरकारचीं ठाणीं व गांवें आलीकडे घेऊन परभारें ज्यास ज्यास दिलीं असतील त्यां कडून ठाणीं व गांवपैकीं बदल ऐवज सदरहु लिहिल्याप्रमाणें हुजूर यावा.

आप्पाजी श्यामजी याणीं शेषो नारायण याजपासून कागदपत्र घेतले आहेत हुजूर यावेंत. ... कलम

सदरहु हुकेरी तालुका व मनोळी तालुका व रायबाग तालुका व कागल प्रांत व र रांगोळी सुद्धा पांच घरांचें खेळें आदिकरून विद्याभर जमीन न राहतां झाडेनिशीं हु यावें. ... कलम

किळे तारगळची गडपट्टी तालुकदाराकडे व देशकाकडे आहे ती कित्याची कित्या चालत असावी. येविषयी देशकास ताकिदी थाब्या. ... कलम

राजश्री परशुराम रामचंद्र व गंगाधराव भिकाजी व रघुनाथराव निलकंठ व आराव व निंबाजी यांचीं विनंतीपत्रें सदरहु एकूणचाळीस कलमांची यादी पाठविली याप्र निभावून देऊं म्हणून शकतपुरःसर पत्रें यावीत. ... कलम

एकूण कलमें एकूणचाळीस.

सदरहु कलमवंदांची यादी अस्सल राजश्री बाळाजीराम दिमत लष्कर व मुंजाजी चंशा सरनोबत व सुभानजी मुरामकर यांजकडे दिली. मशारनिल्ले राजश्री परशुराम राव व गंगाधरराव रास्ते व आनंदराव व निंबाजी यांजकडे लष्करास शिरोलच्या मुक्का घेऊन गेले. तहाचे बोलिस्तव सदरहु तालिकेची नकल करवीरचे मुक्कामीं चिटणीसी रूमाली ठेविली. तालीक किळे पन्हाळ्यास राजश्री बाजीपंत तात्या यांजकडे पाठविली १३ रविलाखर सन समानेन.

ले. २५३ }
[३०३] }

{ श. १७०२ चैत्र व. ११
{ ता ३०-४-१७८०.

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत* स्वामीचे सेवेशी.

विनंती उपरि. राजश्री पाटीलबावांची बोलणीं विक्षेपाचीं तेथें होतात, त्यांचीं लिहिणीं लोकांच्या घरीं इकडे येतात, तेव्हां इंग्रजाचेही घरीं वातमी जात असेलच. ही गोष्ट मसल्लीस वाईट. हें ध्यानांत येतें कीं नाहीं ? रती इतकी दरज पडली असतां शत्रूस बल किती येतें याचा विचार करतात कीं नाहीं ? त्यांतही कोठें वांकडें असलें तरी थोर आहेत ते वांकडें दाखवीत नाहींत. मग येथें तर परस्परं भाऊपणा अकृत्रिम. वांकडें रतीमात्र नसतां, उगेच कोते अंदेश माणसांच्या लिहिण्यावरून व सांगितल्यावरून निष्कारण विपरीत अर्थ करून बोलावे हें तर फारच विलग दिसतें, व या गोष्टी पासून उमेदही सरत्ये. अगर बोलण्यानेंच संतोष होतो तर एकांतीं तुम्हांस बोलावून नेऊन जें बोलण्याचें असेल तें बोलत जावें, दुसऱ्यास कळूं नये असें तरी व्हावें. एवढे मोठे सरदार मसल्लीवर गेले त्यांस जेणें करून उपयोग त्याच गोष्टी येथून घडत असतां, राजश्री पाटीलबावांचीं पत्रें व तुमची पत्रें येतात त्यांत एक पत्र तरी जाहिराणा दरबारांत सर्वांचे वकील बसले असतां वाचून पहावें आणि शत्रू व बाहेरील आहेत त्यांस एकत्वाचा व स्नेहाचा ऐकल्यावर दाब पडावा व इष्ट आहेत त्यांस गोड वाटावें असें पत्र कधींच येऊन पाहिलें नाहीं. जीं पत्रें येतात त्यांत मनांत कल्पना नाहींत व न यावयाच्या घेऊन व कित्येक रेषें करून व कित्येक विपरीत अर्थ करून लिहून येतात तीं एकांतीं वाचावीं, त्याचे पा न्हे रे उत्तरे लिहून तुम्हाकडे पाठवावीं, या खालींच दिवस गेले. पुढें ईश्वरी इच्छा असेल तसें घडेल. होळकराकडील मजकूर पत्रां लिहितां, परंतु प्रस्तुत मसल्लीचे दिवस, वाटें लुटारीही फिरतात, एखादें पत्र त्यांकडे गेल्यास तूर्त मसल्लीस अपाय, याकरितां पत्र पाठविणें तें तजवीजेनं पाठवीत जावें. पाटीलबावांचें पारपत्य जहाजे तरी सरकार काम, अशा गोष्टी जेव्हां पाटीलबावांच्या मनांत येऊं लागल्या त्या परिहार लिहितां कशा जातील ? ईश्वरच त्यांच्या बुद्धीस काय साक्ष देईल ती खरी. अशीं विक्षेपाच्या मजकुराचीं पत्रें वाटेचे गर्दीमुळे इंग्रजाकडे धरलीं गेलीं असल्यास काय मनांत आणितील याचाही विचार करावा. तुम्हांकडून पत्र जासूद घेऊन आला म्हणजे आधीं लाखोटा फोडण्या पूर्वीं चित्तांत येतें कीं काय नवा विक्षेपाचा ग्रंथ रचला असेल ? मग फोडून पत्रें पहावीं तों तेंच निघतें ! बरें आहे ! कितीही वाईट वाटावयाजोगें बोलले व लिहिलें तरी आम्ही चित्तांत वांकडें काढींभर आणणार नाहीं व करणार नाहीं. यास कारण एक तर आम्ही शुद्ध बुद्धीनें पाटीलबावांचे ठायीं चालतों. दुसरे खावंदाचे कार्यावर नजर, मग वाईट कशास वाटेल ? २॥ छ २४ रविलाखर हे विनंती. पौ १६ जमादिलावल वैशाखमास मुक्काम, वाघोडे.^२

* सदाशिव दिनकर, महादजी जवळ राहणारा पेशव्यांचा हस्तक. पत्र नाना फडणिसांचें. २ वाघोडिया, बडोद्याच्या पूर्वेस १० मैलांवर गायकवाडी तालुका.

ले. २५४ }
[२२७] }

{ श. १७०२ वैशाख शु ४
{ ता ८-५-१७८०

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि “ बापूजीपंताच्या पत्रांत राजश्री पाटीलवावा बोलिले कीं, हैदरखाना-बद्दल दरबार खर्च आम्हांस आल्याचा भ्रम धरूं नये. आम्हांस बहुमान म्हणा किंवा दरबार खर्च म्हणा चार हत्ती वखें काय दिलीं असतील तिथींच. दरबार खर्च रास्ते वगैरे यांणीं करार करून घेतला असेल. आपलें पत्र आलें म्हणजे साऱ्या मिळून ऐवज घेऊन त्याजवर महिना दीड महिना लोटायास येईल. तेव्हां ऐवज दहालक्ष पावेतो उणापुरा असेल. आमचा भ्रम असल्यास एक पैसा आला नाही. रास्ते त्यांतील मध्यस्तांत होते, त्यांणीं कोणकोणाचा दरबार खर्च आणिला असेल त्याचा शोध करून तूर्त मसलतीचा प्रसंग आहे याकरितां ऐवज सर्वांचा घ्यावा, ” म्हणून लिहिलें आहे, त्यास दरबार खर्चावदल ऐवजाचा शोध करितां वितपशील.

५०००० रास्ते.

५०००० कृष्णराव बल्लाळ यास पन्नास हजार आले म्हणोन ऐकतो.

५०००० हरिपंत

१००००० पाटीलवावांच्या नांवें आले म्हणोन ऐकतो.

१००००० आमचे नांवें.

३५००००

साडेतिही लाखांची वेरजि, पैकीं शेंकडा १० रुपये प्रमाणें वजा करून बाकी वेरजेचें नाणें होन सवाचोहों प्रमाणें दर घालून देतात त्यास बाजार पाडासही तोटा फार, याप्रमाणें ऐवज आला, त्यापैकीं आम्हीं व हरिपंतांनीं आपला ऐवज सरकारांत दिला. रास्त्यांनींही आपला फडशा केला. कृष्णरावही देतील. पाटीलवावांचा ऐवज आल्याचें वर्तमान त्यांस कळलें नसेल म्हणून तसें बोलले. वकिलांनीं मागाहून लिहिलें असेल त्यावरून कळेल. किरकोळ मजमदार, चिटनीस, पोतनीस वगैरे मिळोन तीस चाळीस हजार असतील असें वाटतें. दहालाखांचा भ्रम धरून बोलले याकरितां तुम्हांस तपशील वळावा याकरितां लिहिलें आहे.

भोंसल्यांची फौज बंगाल्याच्या सरदे पावेतो गेली होती. व आज तागाईत पत्रेंही येत गेलीं कीं, इंग्रजांच्या तालुक्यांत फौज शिरून §तख्तताराजी केल्याचीं वर्तमानें सत्व. रच घेऊन पोचतील. आम्हीही थोरपणच देऊन उत्तरे लिहित गेलों. हल्लीं पत्रें आलीं कीं, फौज फार खराब झाली, घोडीं मेलीं, याकरितां मोठमोठे सरदार हत्तीवर बसून चालतात,

† उपनांव काळे—निजामाकडील पेशव्यांचा वकील.

§ तख्तताराजी=नासधूल.

याकरितां व देण्याचा पंच भारी बसला हे बाहाणे लावून फौज माघारी आणावी हा त्यांचा मनोदय आहे. हे प्रकार पूर्वीच समजले होते. येथूनही त्यांस उचित रीतीने लिहिले आहे; परंतु त्यांची फौज रहातां दिसत नाही. जावीतजंगही छ ४ रबिलाखरी मेलें व चिमापा पानसी यासही चार पांच महिने फार बरे वाटत नव्हतें, याकरितां घरास आले, उपायही केला. परंतु सार्थक न झाला. चैत्र वद्य षष्ठास त्यांचाही काळ झाला. नवावाच्या दरबारी जावीतजंग डोईजड व मातवर सरदार होते. असो, जे काळीं जें होणार तें होतें. सा छ ३ जमादिलावल हे विनंती.

ले. २५५ }
[३०७] }

{ श. १७७२ वैशाख शु. १२
{ ता १५-५-१७८०

श्री.

श्रीमंत राजश्री नाना स्वामींचे सेवेशीं.

सेवक नरसिंगराव तमार्जाः कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती येथील कुशल वैशाख शुद्ध १२ मुकाम श्रीरंगपट्टण स्वामींच्या कृपे करून यथास्थित असों विशेष. छ १९ रबिलाखरचें पत्र पठविलें तें छ ५ जमादिलावली पावून संतोष जहाला. पत्रां आज्ञा केली जे, मसलतीचे दिवस, अवकाश थोडा राहिला, अद्याप नवाव बहादर यांचें निघणें जहालें नाही, त्यास तुम्ही व राजश्री कृष्णराव व राजश्री गणपतराव मिळोन सांगोन-लवकर चेंनापट्टणाच्या प्रांतास मजल दरमजल जाऊन इंग्रजास ताण बसे तो अर्थ करावा. राजश्री महदजी शिंदे यांची पत्रें आलीं कीं निभावणीचें पत्र पाठवून देतों. त्यास पत्र येतांच तुम्हांकडे स्वाना केलें जाईल. पत्राकरितां मसलतीस जाण्यास दिवसगत लागूं नये म्हणून विस्तारें आज्ञा केली. ऐशियास, नवाव साहेब यांणीं स्वारीस निघावयाची सिद्धता करून चैत्र वद्य १३ त्रयोदशीचा मुहूर्त निश्चय केला होता. मध्यें माहिना पाऊण महिना पावेतों चिरंजीव राजश्री आनंदराव यांजक-डून पत्रच येईनासें जाहलें आणि वाजारी वर्तमान गुजराथेकडील अधिक उणीं लोक बोटें लागले व नवाव साहेब यांनीं वाजारी वर्तमानें मनास आणिलीं नाहीत. परंतु बातमीच येईना-शीं जाहली, याकरितां तो मुहूर्त साधला नाही. आलीकडे स्वामींचें व चिरंजीवांचीं पत्रें आलीं त्यांत गुजराथेकडील वगैरे बातमी इंग्रजांचा छेपा सांभाळून सरकारचे फौज व उभयतां सरदार यांनीं कस्त चांगली केली. स्वामींनीं लिहिल्याप्रमाणें राजश्री कृष्णराव व राजश्री गण-पतराव व आम्ही मिळोन पत्रान्वये निवेदन केला. नवाव साहेब यांचें लक्ष श्रीमंतांशीं ननःपूर्वक आहे. मिरजाअलीखां याग भारी फौजेनिशीं स्वाना केले आहेत. त्यांनीं अर्काट

२ जावीतजंग घांशा निजामाचा सेनापति १०-४-१७८० रोजीं मरण पावला. पत्र नाना फडणिसाचें.

* नरसिंगराव तमाजी हा नानाचा हैदर अलीच्या दरबारी वकील.

प्रांती दंगा माजविला आहे, आणि चेनापट्टण प्रांतीही दौड पाठवावयाची तर्तुद जाहली आहे. सत्वरच जाणार. राजश्री महादजीराव शिंदे यांचे पत्रही लवकरच येईल. नबाब साहेब यांनी राजश्री कृष्णरावासह सर्वास निरोप थावयाचा व खांसास्वारी मसलतीस निघावयाची; मुद्दताचा निश्चय होत आहे. नबाबसाहेब यांशीं कित्येक बोलणें जाहलें याचा विस्तार राजश्री कृष्णराव तात्या यांच्या पत्रावरून निवेदन होईल. सेवक पदरचा, सेवेस अंतर नाही, करणार नाही. बहुत काय लिहावें. कृपा असूं थावी हे विनंती. पै ॥ छ २१ जमादिलावल समानीन बि ॥ अंची हैदरखान इ० सन १७७९

ले. २५६ }
[२४२] }

{ श. १७०२ वैशाख शु. १२
{ ता. १५-५-१७८०

श्री.

सेवेशीं गणेश केशव कृतानेक साधंग नमस्कार विज्ञापना तागाईत वैशाख शुद्ध द्वादशी पावेतो मुक्काम श्रीरंगपट्टण स्वामींचे कृपाबलोकनें करून क्षेम असों विशेष. कृपा करून हजरत नबाब साहेबांचे अंची वर छ १९ रविलाखरचें पत्र पाठविलें तें छ ५ जमादिलावलीं प्रविष्ट होऊन संतोष जाहला. पत्रीं आज्ञा कीं राजश्री महादजी शिंदे यांजकडील निभावणीपत्राचा मात्र गुंता म्हणून लिहिलें. त्यास पंथ दूर, मार्ग सुरक्षित चालेना, सबब इतके दिवस लागले. कालच त्यांचीं पत्रें आलीं कीं, आपण पत्रें व मसुदा पाठविला तो पावला. उदईक मसुद्याप्रमाणें पत्रें लिहून खाना करितों. पत्र थोडके दिवसांतच येईल. येतांच खाना होईल. तें पत्र येण्याची प्रतीक्षा वरूं नये, पत्र आलें ऐसें मोजून तुम्हीं व राजश्री कृष्णराव व नरसिंगराव व नबाब बहादूर यांची खातरजमा करून मसलतीवर दरकूच जाणें घडेल ऐसें व्हावें. तुम्ही मंडळीसह कामें उलगडून लवकर यावें. राविस्तर राजश्री कृष्णराव यांस लिहिलें आहे त्यावरून कळेल. म्हणोन, ऐसियास हजरत नबाब साहेब* यांनीं स्वामींचे वचनाचे लायकीवर श्रीमंतांशीं मनःपूर्वक स्नेह केला यांत किमहि दरज नाही. इंग्रजास तंबी बेजार करावयासी अग्रेसर, नबाब साहेब यांजकडूनच मसलत ठरली आहे. तेव्हां इंग्रजाचे तंबीची फिकिर नबाबसाहेब यांस पुरती आहे. चैत्र व ॥ १३ चा मुद्दत देखाळ निश्चय केला होता, परंतु गुजराथेकडील बाजारी वर्तमान नाना प्रकारें बाजारी लोक बोलूं लागले व पुण्याचीं हीं पत्रें येतां राहिलीं या करितां तो मुद्दत टळला. आलीकडे दोन वेळ पत्रें आलीं तीं आम्हीं दरबारास जाऊन श्रवण केलीं. उभयतां सरदार यांणीं इंग्रजाचा छाप संभाळून कस्त चांगली केली, येणेंवरून संतोषायमान जाहले. नंतर आम्हांस बोलले कीं, रावसिंदे यांजकडील पत्रही आठ चार रोजांत येतांच तुम्हास रजा देऊन आम्ही मसलतीवर नमूद होतो, गुंता नाही, म्हणाले. श्रीमंतांस व स्वामींस मातवरांस वलें जवाहीर नेमून ठेविलें होत. तें आम्हांस प्रत्येक प्रत्येक दाखवून

*नबाब म्हणजे हैदरखान समजावे. हें पत्र हैदराच्या दरबारीं असणाऱ्या नानांच्या वकिलानें लिहिलें आहे.

पेटारे बांधून सिद्ध करून ठेविले. हत्ती बदामीस खाना केले आहेत. आम्हांस येथून खाना व्हावयास आठ पंधरा रोज पाहिजेत. पर्जन्यकाळ समीप आला, या कारितां हत्ती कृष्णापार जाऊन राहण्यास जागा कोणती आहे म्हणून पुसल्यावर, आम्हीं अथणी चांगली जागा आहे म्हणोन सांगितले. तेव्हां बोलले कीं, तेथील कमाविसदार यांस तुम्ही रातवम-सालेविशीं कागद व जासूद जोडी देणें, म्हणजे येथून पत्रें बदामीस पाठवून हत्ती पुढें खाना होतील. तेव्हां पत्र व जासूदजोडी दिली. त्यां समागमें नबाब साहेब यांनीं जासूद जोडी व पत्रें खाना केलीं आहेत. हत्ती अथणीस जाऊन राहतील. आम्हांस रजा जाह-लियानंतर पुढें सेवेशीं घेऊन येऊं. आणखी कित्येक नबाब निजामअल्लीखान यांजकडील व स्नेहभावाचें बोलणें जाहलें तें विस्तारें राजश्री कृष्णरावजी यांच्या पत्रावरून निवेदन होईल. राजश्री पाटीलबावांचें पत्र सत्वरच येईल. पत्र आल्यावर येथें किमपि गुंता नाहीं. आम्हांस निरोप देऊन नबाबसाहेब स्वारीस निघतात. सदैव पत्रां परामर्ष करावयास आज्ञा जाहली पाहिजे. श्रुत होणें हे विज्ञापना. पैवस्ती छ २१ जमादिलावल समानीन ह॥ अं [खं१] हे दरखान.

ले. २५७ }
[२३९] }

{ श. १७०२ वैशाख व. २
{ ता. २०-५-१७८०

श्री.

सेवेशीं कृष्णराव नारायण जोशी कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंति येथील कुशल तागाईत छ १५ माहे जमादिलावल पावेतां मुकाम श्रीरंगपट्टण वर्तमान यथास्थित असो विशेष. आपण छ २१ रविलाखरचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. उभयतां सरदार यांजकडील इंग्रजाशीं लढाई झाली याची व हिंदुस्थानाकडील विस्तारें बातमी पुरवणी पत्रांत लिहिली होती त्या सुद्धां पत्र आम्ही दरबारास जाऊन नबाबसाहेब यांस श्रवण केलीं. संतोषी झाले. नंतर आम्हीही स्वारीस निघावयाची त्करा करावी म्हणोन बोलिल्या-नंतर उत्तर केलें कीं, थोडक्याच दिवसांत राव शिंदे यांजकडील खतही येतांच तुम्हांस रजा देऊन स्वारीस निघतां, गुंता नाहीं, असें मनःपूर्वक भाषण केलें. तेच दिवशीं स्वामी-कडील पत्रें आलीं होती त्यांचीं उत्तरे लिहून आंचीवर खाना केलीं आहेत. प्रविष्ट होतील. नबाबसाहेबांचे चित्तीं दुसरा अर्थ किमपि नाहीं. बाजारी खबरीवर औरंगाबाद वगैरे येथून वर्तमान मनस्वी लिहून येतें याकरितां चित्तांत कल्पना येतात, तत्रापि चित्त चंचल करीत नाहींत. श्रीमंतांकडील मनःपूर्वक लक्ष आहे. राजश्री आनंदराव चकील याजकडील पत्रें येतात त्यांत बातमी आपल्या पत्रांप्रमाणें लिहून येती, यावरून ही विवंचना करितात कीं, आनंदराव कच्चें वर्तमान लिहून पाठवीत नाहीं, बाजारी वर्तमान ऐकण्यांत येईल तेंही लेहून पाठवीत जावें. येथून सुतरस्वार पाठविले आहेत व हरकारेही त्यांज-पार्शी असोन दिनचर्येचें वर्तमान लिहून पाठवावयास आज्ञा करावयास कारण कायः

याप्रमाणें बहुत रागें भरून बोलिले. राजश्री नरसिंगराव यांणीं मजीं पाहून उत्तरें प्रति उत्तरें करावयाचीं तीं केलीं. ऐशियास स्वामींनीं राजश्री आनंदराव यास आज्ञा करून चातमी कच्ची पक्की लिहीत तो अर्थ केला पाहिजे. राजश्री पाटीलबावांकडील निभावणी पत्र आलें म्हणजे आम्हांस रजा होऊन नवाबसाहेब मसलतीस जाणार. रावशिंदे यांज कडील पत्रें आल्याखेरीज लडाईचीं उत्कर्षाचीं वर्तमानें कितीही आल्यास यांस खरें वाटत नाही. नवाबांनीं वैशाख वा। १२ सांस खेमे दाखल व्हावयास मुद्दत पाहिला आहे. कळावें. बहुत काय लिहिणें लोभ केला पाहिजे हीं विनंति. पौ। छ ५ जमादिलाखर.

श्री.

छे. २५८ }
[३१७]

{ श. १७०२ वैशाख वद्य ५
{ ता. २३-५-१७८०

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि हैदरखानाचें निभावणीपत्र मसुद्याप्रमाणें दावयाचीं परवानगी राजश्री पाटीलबावांची जाहली होती. परंतु इतक्यांत अशेरीचा बोभाट आला जे किल्लेदारावर शिवंदी चढली होती त्यास सरकारांतून खर्चास आलें व सारे जमातदारांस खातरजमेचे कागद आले. या वर्तमानावरून मना जाहले. रात्रौ स्वारी इंग्रजांवर जाऊन माघारी आल्यावर मागती सडेस्वारी चार दिवस जाऊन आपले पत्राचे मसुदे याचे अन्वयें पत्रें घेऊन थैली पाठविली आहे. त्याची नकल अलाहिदा आहे म्हणोन लिहिलें. त्यास थैलीव नकल पावली नकलेवरून मजकूर समजला. त्यास हैदरखानाचीं पत्रें राजश्री पाटीलबावांस व आम्हांस आलीं होती त्यांत आम्ही आपले पत्रांचा जाव लिहिला तो पाटीलबावांस कळावयाकरितां नकल व हैदरखानाचें पत्र पाटीलबावांकडे पाठविलें होतें. त्या पत्राचा जावसाल आमच्या नकलेच्या अन्वयें लिहून थैली पाठविली; परंतु निभावणीपत्राचा मसुदा हैदरखानाकडून पाठविला होता त्याप्रमाणें पत्र आलें नाही. तेव्हां हैदरखान चेनापटणावर जात नाही व सरकारचा पैकाही येत नाही, व चार महिने वरसार्तात इंग्रज व हैदरखान राजकारण करून वळावितील. सर्व प्रकारें मसलतीस विलग पडेल. हल्लीं पत्र आलें यांतही सरकारांतून तहा नामा झाला आहे त्याप्रमाणें निभावणीचें पत्र पाठविलें आहे असें लिहिलेंच आहे, तेव्हां यावरून गुंता न पडता. परंतु हैदरखानाची समज एक प्रकारची, या करतां मसुद्याप्रमाणें पत्र त्यांत एक अक्षर अधिक उणें न होतां कागदावरच शिक्का करून पाठवावें, थैलीचा दरकार नाही, अशीं लिहिलीं येतात, त्यापशीं त्याचे समजेप्रमाणें निभावणीपत्र पाठवून सरकार काम होय तें करावें. नाही तर हें पत्र पाठवूनही फळ नाही असें त्याकडून घडेल. यास्तव जरूर पत्र घेऊन पाठवावें. नवाब निझामअलीखान याणीं आपणच होऊन थैली पत्राची पाठविली ते बजिन्नस पाठविली आहे. पत्र पाहिल्यावर मजकूर ध्यानांत येईल. नारांश पाहतां पाटीलबावांचे निभावणीपत्राची वाट हैदरखान पहातात. हैदरखान चेना-

पटणचे शेखें गेल्यावर नवाब शिकाकौलीकडे जाणार तोंपावेतों हे वाट पहातात. एवढा मोठा मनसुबा एक पत्राखेरीज विलग कसा पडतो हें ध्यानांत आणावें, आणि सरकारचा पैकाही येत नाही, तद्द होऊन बहुमानाचे हत्ती आले ते माघारे फिरविणें हेंही वाईट दिसतें. कदाचित् अखेर साल जाहलें, बरसात आली, आतां पत्र पाठवून फलही काय? असें ध्यानांत येईल तर पत्र पाठविलें असतां बरसातींत हैदरनाईक चेनापटणाकडे जाईल. पर्जन्यामुळें कांहीं काट न जाला तर राजकारण लागू पावणार नाही. सरकारचा पैका येईल, नवाबासही बोलावयास जागा होईल, दूर देशींच्या अर्थे फार चांगलें आहे असें जाणोन वारंवार लिहितां. आज पावेतों सरकारच्या कामांत पाटीलवावांकडून कोठेंही विगलता पडली नाही, आणि इतकी उगेच संदेह मनांत आणून निमित्त्य ठेवून पत्राविषयीं विलंब लावला, तर संदेहाचें मूळ येथून काडीमात्र नाही, तेव्हां एका घटकेंत दूर करतां येतील, परंतु मनसुबा जाहल्यास नांभाळणार नाही. असें आहे. * खातरजमेचें पत्र मसुद्याप्रमाणें लौकर पाठवावें म्हणोन हैदरखानास बोलावयास जागा राहिली नाही. हैदरखान गिघाला म्हणजे नवाबास बोलावयास जागा नाही. मग जो अंतर करील त्यावर शब्द राहून काम होईल असें आहे. याकरितां पत्र जरूर घेऊन पाठवावें. अशेरीचा मजकूर लिहिला याची संभूतही नाही. चौकशी पाहिजे तशी करावी, ये विषयीं पूर्वीं विस्तरे लिहिलेंच आहे. उगेच निमित्त्य काढून सरकार काम विलग पडवें हें न व्हावें. खाना छ १९ जमादिलावल हे विनंति.

श्री.

२५९ }
३९९ }

{ श. १७०२ वैशाख वद्य ६
{ ता. २४-५-१७८०

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. डांकेचे कारकून आपाजी सदाशिव व शिवाजी गांगरे याणीं मेहनत करून शर्तीनिं डांक बसविली व आम्हांपार्शीं जासूद आहेत ते व डांकेचे जासूदाचे खर्चाची आबळ फार आहे म्हणोन विस्तारें फार लिहिलें त्यास आपाजी व सदाशिव याणीं मेहनत फार केली याजमुळें त्यांचे तैनातेचा व खर्चाचा बंदोबस्त करून दिल्या व गांगऱ्याचीही मेहनत ध्यानांत आहे. जासुदाचे व डांकेचे रोजकर दे [व] विले. चिंती विठ्ठलाचें वर्तमान लिहिलें तें सविस्तर कळलें. आबाचिटणीस याणीं निगडीविषयीं याद दिली ती पाठविली ती पावली. त्याप्रमाणें ताकीद पत्रे देविली. बाळारायाकडील कृष्णभट वरखेडकर यांस इनाम गांव दिला आहे त्याचे कसरे विषयीं लिहिलें त्यावरून बाळारायाची खातर राखोन कसरेची सनद देविली. प्रतापगडच्या वगैरे गप्पांचें वर्तमान लिहिलें त्यास तो प्रकार कांहीं नाही. प्रतापगडचा बंदोबस्त चांगला आहे. राजश्री परशुरामपंत

* येथपासून खुद्द नानाचें अक्षर.

भाऊ यांणीं गुमटास मोर्चे लाविले होते ते हल्ला करून घेऊन चार पांचशें माणूस करवीर-करांकील ठार मारलें. तिसरे दिवशीं शिरोळही घेतलें. कितुरकरानें उपद्रव केला यामुळें त्यावर गेले. मुंबईकडून इंग्रज आले होते त्यांचें पारपत्य केल्याचा मजकूर आलाहिदा लिहिलाच आहे. सर्व गोष्टी श्रीमंतांचे देवें करून चांगल्याच घडत आल्या व घडतील. खाना छ १९ जमादिलावल हे विनंती. उभयतां सरदारांस सरकारचीं पत्रें व लाखोटे दोन व आम्ही राजश्री पाटीलबाबांस पत्र लिहिलें आहे तें यावें व श्रीरंगपट्टणाहून पाटीलबाबांचे नांवें लाखोटा आला तोही पाठविला आहे, पावता करावा. राजश्री नारो शिवदेव याचे पत्रांत तुम्हीं सरकारी मजकूर लिहिले त्याचीं उत्तरें लिहून पाठविलीं. घराऊ मजकूर मोरो सदाशिव जैनाबादकर वगैरे यांचीं उत्तरें ते बाईस गेले तेथें ज्वर फार आला, बरे होऊन लौकरच येतील, उत्तरेंही पाठवितील. हे विनंती.

२६० }
[३२३] }

{ श. १७०२ वैशाख व. ६
{ ता. २४-५-१७८०

॥ श्री ॥

राजश्री सदाशिवपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरी. तुम्हीं राजश्री नारो शिवदेव याचे पत्रां लिहिलें कीं, राजेश्री पाटील-बाबांचें बोलणें रेवा उतरणें नाहीं. मर्जी असली तर इकडे राहतील, मी आग्रह करीत नाहीं. नाहीं तर माझा जावसाल आतां चालला आहे जे, सुरतेस इंग्रज छावणीस जातो. बाजल बरसात पुण्यास गेला तर विचार कसा होईल ? याचें उत्तर पाटीलबाबांनीं केलें कीं, तुमच्या मनांत आम्ही कोंडाई बारीवर छावणी करावी तर हें सहसा होत नाहीं. रेवा उतरणें नाहीं. माझे मानस कोंडाई बारीवर छावणी घडावी, सुरतेची बंदी ब्हावी, निदान कोंडाई बारीवर फौज ठेवावी, पाटीलबाबांनीं बराणपुरावर छावणी करावी. त्यास कोंडाई बारीवर छावणी करावयाची मर्जी असल्यास विमनस्कतेचीं पत्रें लिहूं नयेत, फार गोड येत जावीं तीं साधकें पाहून, वृत्तीवर येऊन, चित्तास आलें तर कोंडाई बारीवर अगर बन्हाणपुरीं छावणी करतील. बन्हाणपुरीं राहिल्यावर स्वच्छतेची व मसलतीस उपयोगाचीं साधनें विस्तारें लिहिलीं तीं कळलीं. त्यास छावणीचे प्रकाराचें उत्तर आलाहिदा लिहिलें आहे, त्यावरून कळेल. विमनस्कतेचीं पत्रें येथून लिहिण्यांत येत नाहींत. तुम्हांकडून निर्मूल वृक्ष उभे होऊन येतात, त्यांचीं उत्तरें मात्र सरळ रीतीनें लिहीत गेलों. कोंडाईबारीवरील छावणीच करतां गोड त्याहावें, नाहीं तर गोड लिहूं नये, असा भाव येथें नाहीं. मुळींच गोड आहे तेथें गोडच लिहीत गेलों व लिहीत जाऊं. खाना छ १९ जमादिलावल हे विनंति.

ले. २६१]
[३२४]

{ श. १७०२ वैशाख व. ६
[ता २४-५-१७८०

॥ श्री ॥

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरी. छावणीचे प्रकार तरि सुरतेस इंग्रेज छावणीस आले आणि उभयतां सरदारही सारे फौजेनिशीं इकडे आले, तर इंग्रेजांनीं अमदाबाद तालुका व डबाई वगैरे महाल त्याणीं घेतले ते त्यांकडे कार्दम राहिले व फत्तेसिंग गायकवाड यांचे पोटी निर्वेध पडले. बाजत बरसात मसलत करणें ती इंग्रेज दुसरीकडे करतील. तेन्हां साधल्या गोष्टी पाठीमागें पडल्या ही गोष्ट चांगली नाहीं, याकरितां सरदाराकडील दहा हजार फौज व गणेशपंत^१ सुद्धां कोंडाई बारीवर ठेवावे म्हणजे सुरतेवर दबाव पडेल आणि उभयतां सरदारांनीं अमदाबाद प्रांतां छावणी करून अमदाबाद बरसातींत ध्यावी. तिकडे राहिल्यावर फत्तेसिंग सहजच येऊन मिळतात, दुसरा उपायच त्यांस नाहीं. डबाईही सहजांत येईल. तेन्हां इंग्रेजांनीं सालमजकुरीं जितकें साधलें तितकें त्यांच्या हातून जाऊन, त्यांचे तालुके खराब हे अधिक त्याची नुकसानी असें त्यास समजलें. परंतु पाणी उतरतांच जिकडे इंग्रेज रोंख धरतील तिकडे उभयतां सरदारांनीं यावें असें पक्कें होऊन जाहल्यास हा एक पक्ष आहे; अथवा अधिक फौज अमदाबाद तालुक्यांत छावणीस ठेवून मुख्य मारावा आणि निमे फौजेनिशीं उभयतां सरदारांनीं कोंडाईबारीवर छावणी करावी, परंतु या गोष्टींत अमदाबाद येणार नाहीं. मुख्य मात्र ताराज होईल. फत्तेसिंग काय करतील तें करूत. असें आहे परंतु उभयतां सरदार कोंडाईबारीवर राहिले असतां इंग्रेजांवर जरब चांगली राहिल. दोहोंतून जें चांगलें दिसेल तें करावें. बराणपूरचे छावणींत एकही रोंख राहत नाहीं. तेन्हां तेथें रहाणें मसलतीस ठीक नाहीं. मसलतीचे व दूरदेशींचे अर्थ पाटीलवावांनाही फार समजतात. कोणताही प्रकार करणें तो मसलतीस पेंच न पडे असाच करतील. आम्हांस सुचले प्रकार लिहिले आहेत. खाना छ १९ जमादिलावल हे विनंति.

ले २६२]
[३०१]

{ श. १७०२ वैशाख व. ६
[ता २४-५-१७८०

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं—

विनंति उपरि. आमची विकृति कारभान्यांस आली म्हणोन जांबगांवीं आमचें पार-पत्य करीत होते तो डाव चुकला. परंतु डंश चित्तांतील कसा जातो? या करतां आम्हांस ईर्ष्या देऊन लिहितात. आंतून इंग्रेज व गायकवाड मिळवून घेतलेच आहेत. एक होऊन तोफखान्यानें इंग्रेज सडकील, फौजेनें गायकवाड दमवील, परंतु ज्याचे निष्ठेंत भंग नाहीं

तो अपेश पावणार नाही. चिंतो विठ्ठल वगैरे याणीं छापे आणिले, दगे केले, दर जुजांत आमचेच घोडे माणूस जखमी व मरत गेले, इतर कोणाचें नाही. होळकराकडील पेंढाऱ्यांनीं चार दिवस मेहनत केली, शेवटीं त्यांसही मना केलें. याप्रमाणें संगत असोन आम्ही तें भ्याडच. इंग्रेज चालून आला तेव्हां फजीत पावला. गायकवाडाचें राजकारण इंग्रेज कूच करून गेल्यावर इकडे येतो असें होतें, परंतु अमलांत आलें नाही. फिरून सूत्र लाविलें कीं, इंग्रेज सुरतेस पावते करितो, तुम्हीं आडवें न यावें व वशर्ती यादींतील काढावी, त्यांचीं उत्तरे केसोपंतांनीं केलियाचा व साहा घटिका रात्रीस केसोपंतास गोटा बाहेर करून दिल्याचा, दिवसा ठेविण्यास पुण्याहून गोपाळराव रामचंद्र निसवत गायकवाड व गोविंदराव देशमुख चांभारगोंदेकर निसवत माधवराव जाधवराई, व हरिपंताकडील कारकून असे चौघे कारकून व दोन हुजरे सरकारचे फत्तेसिंगाकडे राजकारणास आले आहेत त्यांसि गाठ पडेल म्हणोन केसोपंतास पांढाटेचे रात्रीसच काढून दिल्या. पुण्याहून पत्रें तुम्हांस येतात कीं राजकारणाचा अखत्यार पाटीलबावांचा. मग सरकारांतून कारकून हुजरे कां पाठवावे ? राजकारण करून पाहावें म्हणून पाठविले तर, त्याणीं आम्हांसीं भेटून गायकवाडास भेटावयास जावें, तें कांहींच नाही. किती दिवस त्यांचे लष्करांत आले, भेटले, आम्हांस चिटी देखील नाही. सुरतेस गेले, दादांस भेटले, दादा रोज तेथें राहून बायकांशीं दादांशीं राजकारणें करून आले. सुरतेंत गणेशपंतांनीं कसे जाऊं दिले व ते तेथून इकडे कसे येऊं दिले, हें आम्हांस ठीक दिसत नाही. धर्नापणा कारभान्यांकडे आहे आमचें पारपत्य त्यांचे मनांत आहे म्हणून अशीं कारस्थानें चाललीं आहेत. इंग्रेज नर्मदेचे उत्तरीरीं असतां मोहीम आमचे गळां आहेच. रेवापार दक्षिणतीर्णीं जाऊन सुरतेस छावणी करील, इकडे कारभान्यांनीं सांभाळून ध्यावा. आम्ही चाकरी धन्याची जाणतो, त्यासि धैर्यानीं करणें नाही. थोर झाल्यास बलाविलील तेव्हां जाऊं. तोंपावेतों रेवा उतरणें नाही. कारभान्यांसही ममता करून चालवणें तर दुरून चाकरी सांगावी यांतच निखालसता समजेल. अगदांच आम्ही नसावे असें असल्यास आणखी छायेस पोट भरूं, परंतु या उपरि रेवा पार जाणार नाही. याप्रमाणें त्याहावयास आज्ञा केली त्यावरून लिहिलें असे. म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें. त्यास कारभारी असतील त्यांस विकृति येईल. आम्ही कांहीं कारभारी नाहीं. श्रीमंतांचे सेवक, चाकरी करावी इतकें जाणतो, सुचेल तें त्याहावें, बोलावें, करावें, इतकें जाणतो व जेथवर आपले वस्तु सेवा होईल तितकी करावी. सर्व भार पाटीलबावांवर असतां अशीं बोलणीं बोलून तुम्हांकडून लिहावीं याचें कारण कांहीं दिसत नाही. जे दौलतेचे स्तंभ व ज्यांजवर दौलतेची मदद आणि आमचा अकृत्रिम भाऊपणा असतां जांबगांचीच आमचें पारिपत्य करीत होते हें बोलणें कसें निघालें ईश्वर जाणे. तो डाव चुकला म्हणोन इंग्रेज, गायकवाड यांस मेळवून पारपत्य करावें हें तो त्याहून विशेष कल्पना चालली याचें उत्तरच नाही. यांत एक खरें कीं निष्ठेंत अंतर नाही. येणें करून इंग्रेज गायकवाड फजीतच पावत गेले व ज्यांणीं लबाड्या केल्या तेही फळें पावले हें यथार्थ. पाटीलबावांची निष्ठा तशीच आहे. ईश्वर दिवसेंदिवस अधीकच यश देईल, हीच इच्छा आमची

आहे. सूत्रे अनुसंधाने सोबऱ्यांनीं वगैरे खेळविलीं, छापे आणविले. म्हणोन लिहिलें, त्यास जो एकनिष्ठें काळजी धरून खावंदाचें काम करतो त्यापुढें कोणाचें चालत नाही. व पाटीलबावा मेहनत करून लढाया करतात म्हणूनच दरजुंजास माणूस घोडे मरतच गेले, जो तमाशा पाहणार त्याचें कशास मरेल ? ही उघडीच गोष्ट आहे. पेंढाऱ्यांस मना करविलें हें तर अपूर्व वाटलें. असो, जे असें करतात ते फळेंही पावतील. ज्याणीं बहुत लढाया मोठ्या मोठ्या मारल्या त्यांस भ्याड म्हणत असतात ते बुद्धिमान म्हणावे ! गायकवाडाचा मजकूर विस्तारें पूर्वी लिहिलाच आहे. पुण्याहून गोपाळराव रामचंद्र पाठविले येविशीं पूर्वी लिहिलेंच होतें. हल्लींच्या तुमच्या लिहिण्यांत गोविंदराव व हरिपंताकडील कारकुन व चिसार्जा कृष्णाकडील मल्हारपंत असे चौघे सुरतेस येऊन, दादाशां वायक्यांशीं राजकारण करून, गायकवाडाकडे आले, त्यांची केसोपंताची गांठ पडेल म्हणोन केसोपंतास रात्रीसच काढून दिल्या असें लिहिलें. तेव्हां याजवरून व मागील गोष्टीवरूनही वातम्या यथार्थ कळतात व सांगणार सांगतात, त्यांत केसोपंत गेले होते तेव्हां वर्तमान खरेंच असेल. तुमचें पत्र येतांच माधवरायाकडील गोविंदराव चांभारगोंथास वायक्यास बरें वाटत नाहीं ह्मणोन तेथें फार दिवस आहे, त्यास बलावूं पाठविलें आहे, व मल्हारपंत चिसार्जापंताकडील येथेंच आहे. दोघांस पाटीलबावांकडील गोविंदपंत येथें आहेत त्यांस भेटविले. हरिपंताकडील कारकुनाचे नांवच लिहिलें नाही, येरवीं तोही भेटविला असता. गोंदवानें रात्रीस केसोपंतास काढून दिलें तें इंग्रजांच्या भयाकरितां असेल, त्याचा ग्रंथ विपरीत लावून चांगला बनाविला तोच ध्यानांत आला. तेव्हां मुळींच चौघे कारकुन गेले नाहीत मग दादा, वायका, गायकवाड यांकडे राजकारणें खरीच जाली असतील ! तेव्हां पाटीलबावांस त्याणीं भेटून जावें ते कां न गेले हें ठीकच आहे. जेव्हां चौघे कारकुन जाऊन राजकारण होतें आहे तेव्हां तुझांस लिहिलें कीं राजकारणाचा अखत्यार पाटीलबावांचा असतो याप्रमाणें वेलें तेव्हां दोष खराच. हा दोष ज्यापक्षां आहे त्यापक्षां इंग्रज सुरतेस आल्यावर रेवा दक्षिण तीरची मोदींम सहजच दकडें लागली. ज्यापक्षां कारकुनच येथें पाटीलबावांकडील कारकुनास भेटविले तेव्हां अवध्याच गोष्टी एतद्विपर्यां संदेहाच्या जाऊन जिकडे इंग्रज जाईल त्याचे छातीवर छावणी करणें प्राप्त हें सिद्धच झालें. ही फार चांगली गोष्ट आहे. कारकुनच गेले नाहीं त्यापक्षां गणेशपंत काय जाऊं देतात ? आणि जाणें कसें घडेल ? हें पाहावें. दुसून चाकरी करून बेमानी होणार नाही, रेवा उतरणें नाही, हीं बोलणीं मात्र बोलावयाचीं मर्जी त्यांची असल्यास त्याणीं बोलाव्या; परंतु श्रीमंत लहान, सर्व भार पाटीलबावांवर व दौलतेंत जीव काय आहे, हें संभाळवयास योग्य कोण आहे, हे सर्व अर्थ त्यांस समजतात. त्याप्रमाणें समजून करतात. मम आम्ही काय ल्याहावें ? परंतु या गोष्टी बोलण्यांत देखील येऊं नयेत व याचें कारणही नाही. ज्यांच्या घराण्याचे एकनिष्ठेचे बाणे चालत आले त्यांच्या चित्तांत दुसऱ्याचें छायेस पोट भरूं हीं अक्षरेंच येणार नाहीत ही खातरजमा आहे. इंग्रजे गायकवाड मिळवून घेतले असते तर मुंबईकर इंग्रज बेलापुरास उतरून बेलापूर व परसीक घेऊन पनवेलीस

आले त्याजवर राजश्री सखारामपंत पानसी व बाजीपंत जोशी यांजबरोबर तोफखाना फौज व गाडदी देऊन पाठविले, हे घांटावर जातांच पनवेलीहून तळोजास जाऊन मजबुती केली तों याणीं जाऊन गांठ घातली, दुसरे दिवसीं हल्ला करून चार पांचशें माणूस ठार त्यांचे गोरे व फिरकीवाले मिळोन मारले, तोफा चार व गरनाळ एक पाडाव आणिली, कांहीं गोरे धरले, त्यांत एक सरदारही पाडाव आला आहे, हें होतांच तिकडे त्याणीं कल्याण घेतलें, तेव्हां कल्याणवर जाऊन वेढा देऊन मारगिरी होत आहे. हा मोडा जाहला व तोफा आल्या यामुळें मुंबईकरास चीड येऊन आंगेजणीं करीत आहे, श्रीमंतांचे दैवें करून जर-बच पावतील, तेव्हां मिळवून घेतल्यावर असें कां व्हावें ! सारांश इकडून दादांशीं व बायका व गायकवाड यांकडे कोणी राजकारणास पाठविलें नाहीं व पाटीलबावांचें बांकडें व्हावें हें चित्तांतही नाहीं. अखत्यार इंग्रजांच्या मसलतीचा पाटीलबावांवरच आहे. कोणेही प्रकारें मसलत चांगली शेवटास जावी, पाटीलबावांस यश यावें, भाऊपणा दिवसेंदिवस अधिक चालावा, हीच इच्छा आहे. खाना छ १९ जमादिलावल हे विनंति.

२६३ }
३०६ }

{ श. १७०२ वैशाख व. ६
{ ता. २४-४-१७८०

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत स्वामांचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. कोंडाईबारीवर छावणी करावयाचे मी बोलतां याचें कारण इंग्रजांचे उरावर कटार राहिल. सुरतेची वंदी जहात्यास उत्तम. बऱ्हाणपुरी राहिल्यास इंग्रज पुण्याकडे गेल्यास आणतां येतील, व मनांत कलौषता आल्या आहेत त्यांची पैरवी होईल. कागद पत्र येतील जाताल व येणारास जवळ पडेल. हरतन्हा होऊन निखालसीचा प्रकार घडेल या अंदेशावर मी बोलतां, श्रम करतां. घडेल तें खरें. आणि दूर मेलें तितकें बरें. इंग्रज व दादांचा सलुखा होत असला अगर विघाड ही जहाला आणि पुण्यावर चालून आले तर सरदार नसतांही आम्ही संभाळून घेऊं. असें असल्यास बुधाश्रम कशास करावे ? पाटीलबावा तिकडे आल्यानंतर एकादी गोष्ट त्यांचे दृष्टी विलग पडली तर माझे पारपत्य होईल. नेकीबंदीचा अंदेशा दोर्हाकडून सेवकाकडे नसावा. दगाफटका कोणी कोणास करूं नये म्हणोन लिहिलें त्यावरून अपूर्व वाटलें. परस्परें सुखदुःखाचे सोबती पाटीलबावा आम्ही. खावंद एक, त्यांत भाऊपणा, खावंदाच्या चाकरीवर एकनिष्ठ. त्यांत क्रियाही जहाली. त्याप्रमाणें परस्परें करण्यांत येतें. तेव्हां दगाफटकाची शंका तुमचे चित्तांनं घेऊन कसें लिहिलें ? तुमचा उपाय नाहीं. तेथील सारी मंडळी बोलतां बोलतां चित्त बेहरम होऊन गेलें असेल. त्यामुळें असें लिहिण्यांत आलें. त्यास या गोष्टी घडावयाच्याच नाहींत, मग त्याहावें काय ? तुम्ही कोंडाईबारीवरील छावणीचीं साधकें लिहिलींत तीं प्रमाण. परंतु मनसुब्याच्या रीतीनं दोन प्रकार आलाहिदा पुरवणी पत्रांत लिहिले आहेत, त्यांतूनच चांगला दिसेल तो करावा. खाना छ १९ जमादिलावल. हे विनंती. X

X येथून पुढील शंभरदीडशें पत्रें सदाशिव दिनकर व नारो शिवदेव आणि नाना फड-
णीस यांजमध्यें गेलीं आलेलीं आहेत.

श्री.

ले. २६४]
[३०२]

{ रा. १७०२ वैशाख व. ६
ता २४-५-१७८०

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेसाठी.

विनंती उपरि. पुण्याहून चौथे कारकून सुरतेस येऊन दादांकडून व बायकांकडून मसवा काय करून आले असतील [तो] ते जाणत. मजकूर गोंदवाशीं वोलून गाढरावां बोलले त्यानें उत्तर केलें जे, दादासाहेबांचे पत्रावांचून मजला कबूल नाही. सबब गोविंदराव आणखी एक गृहस्थ पुन्हा सुरतेस दादांचें पत्र आणावयास गेले आहेत. मोहीम सांगितीली, आह्मांस दोष लावून चित्तास येईल तसें लिहितात, आधीं लिहिणें उचित नाही, तत्रास दोष लावून लिहावें, इरेस घालावें, साहित्य करावें, आमचे बगलेंत आघ आहे ती विस्तार मेहनतीविशीं इरेस घालून, सरकार काम करून घ्यावें ही वाट आहे, तें न करितां आमच्या पारपल्याचीच विवंचना होत आहे. नाहीं म्हणतील तर गोंदवा स्पष्ट सरकारचे नाझास प्रवर्तक हें लिहिलीं गेलीं असतां खरें वाटलें नाही. सांप्रत शि नो र, चां डो द, क नो ली व राजपिंपल्याचा हिस्सा गोंदवानें धन्यास न पुसतां इंग्रजास सनदा दिल्या, आणि उबाई किल्ला परगणा आपले बायकोचे चोळीबद्दल घेतला. इंग्रज कूच करून मागें गेला असतां त्याकपासून खालीं करून गोंदवानें आपला अंमल बसविला. तेव्हां गोपाळराव वगेरे चौथे गृहस्थ पुण्याहून आलेले ते समजावीत असतील कीं, उबाई, अमदाबाद सरकारांत देतील तर आम्हांपासून याद करार करून नेली आहे कीं, अमदाबाद, उबाई आम्हांकडे ठेवावी. सरकारचा पैका मागूं नये. कोणे प्रकारें इंग्रजांतून गायकवाड काढावा या अर्थें वशतें इंग्रजाचे पारपल्यास तुम्हां आम्हांस मिळाल्यावर अशी वशतें घालून याद दिली अस. तांहीं आले नाहीत; तेव्हां हरामखोर कीं हिंवा हें समजावें. त्यांचा विश्वास घेऊन त्यांकडे कारकून पाठवून राजकारण लाविलें, त्याजपेक्षां आम्ही हरामखोर ठराविले. तेव्हां गायकवाडानें इंग्रजांकडे राजकारण लाविलें, आह्मांस तोंडघशीं घावें ही मसकत. कारभारी कुडकिततात, धन्याचें हित करतात. आम्हस लिहितात [कीं] एक वर्ष लागो दोन वर्षे लागोत, नैस्तनावूद इंग्रज करावा; सलुख करणें तर नवाब, भोंसले, नाईक व सरकार चौघांचे समेतें करावा; आपण आंतून गृहस्थ पाठवून राजकारणें करतात. कसें ही करून आम्ही तोंडघातें खावी, हे मनोरथ सुफल होत. या उपरि आम्ही नर्मदा उतरत नाही. गाडर सुरतेस छापणांस जातो. कारभार्यांनीं दादास इंग्रजास मेळवून घेतलाच आहे तेव्हां दोन नाहीत. इंग्रज बेमान [आहे असे] लिहितात हें तर आमचे समाधानार्थ. याचें उत्तर बीस बावीस दिवसांत आणवणें म्हणोन पाटीलबावा वोललें म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें.* त्यास विसावीं कृष्ण याकडील कारकून मल्हारपंत पुण्यांत आहेत व गोविंदराव चांभारगोंद्यांत आहे

+ गोविंद गोपाळ कामतेकर गायकवाडांचा दिवाण इंग्रजांस सामील होता.

* येथपर्यंत पाटीलबावांच्या वोलण्याचा आशय.

तो आणविला आहे. अमें असतां दादाकडे इतस गेला आणि गाडराशीं गोंदवाचे विद्यामानें उत्तरे प्रत्युतरे जालीं हें फारच खरें वाटलें. दोष लावून चित्तास येईल तसें आम्हीं कोणतें लिहिलें ? ज्या नव्या नव्या गोष्टी उत्पन्न करून संदेह देऊन तुम्हीं लिहितां त्याचे या चे रे मात्र विस्तरे लिहितां. मसल्लीचा जिम्मा हे तिकडूनच लिहित येत गेले तें आम्हीं सरळ रीतीनें लिहित गेलों. सरकारचा मजकूर सुचला तो लिहिला. हें कांहीं वांकडे भावें करून लिहिलें नाहीं. कांहींच लिहूं नये अशी मर्जा असल्यास तसेंही घडेल. दोष लागावा अशा भावेंकडून लिहिण्यांत येत नाहीं. स्वभाविक चांगली गोष्ट मनांत येते ती लिहिता असतां. इरेस आम्हीं काय घालावयाचें आहे ! थोर आहेत ते आपल्या एकनिष्ठतेची व थोरपणाची इरे त्यांस असते. बगलेंतील आगीचें पूर्वी बोलण्यांत येतच गेलें येविषयीच उत्तर जहालें त्याचें स्मरण असेलच. साहित्यही होईल तेथवर करीतच आहों. इरेस घालून सरकार काम करून घ्यावें ही वाट आहे हें खरेंच, परंतु जे काम करीत नसतात त्यांस ही गोष्ट योग्य. पाटीलबाबांचें करणें तसें नाहीं. मन घालून सरकार काम काळजीनें करतात तेव्हां इरे काय घालायची ? गोंदबा सरकारचे नाशास प्रवर्तक असें वळत्यावर आम्हीं काय उणें केलें ? रांडा, पोरे धरून कैद केलों, विल्यावर घातली. मनसुब्याच्या रीतीनें पाटीलबाबा तिकडे गेल्यावर फुत्तेनिंग येऊन भेटतील. गोंदबा कामावर पडतील असें समजून राखीत गेलों. वाकडें पाऊल दृष्टीस पडल्यावर मुलाहिजा केला नाहीं. हें ध्यानांत येतें कीं नाहीं ? चोळीबदल महाल देतले तीं चोळी किल्ल्यावर अडकविली आहे. आतां हे शास्त्रार्थ लिहून काय ? पारपत्य केल्यावर अवध्याच गोष्टी होतील. बोलणाऱ्याच पुण्याहुन कोणी गेले नाहींत, मग गोंदबाचें बोलणें डबाई अमदाबाद सरकारांत देतील हें काय धरावयाचे आहे ? पाटीलबाबांनीं बशातीची याद गायकवाडास लिहून दिली ती समजूनच दिली असेल. असें असतांही आले नाहींत, तेव्हां हरामखोर कीं हिंदू हें समजावें म्हणोन लिहिलें. त्यास इंग्रजास भेटले तेव्हांच हरामखोर. त्यावर पाटीलबाबा जात तों मर्यादा होती. तेही गेली. असें समजूनच जफत्या करून गोविंदराव गायकवाड यास पद द्यावें म्हणोन लिहून पाठविलें, तेव्हां समजूनच लिहिलें. इंग्रजाकडून गायकवाडास काढून पाटीलबाबांस भेटवितों असें गोपाळराव येथें बोललें, त्यावरून रामजी पाटिलाच्या विद्यमानें त्याशीं बोलून पाठविलें. हा मजकूर पूर्वी दोन तीन वेळ लिहिण्यांत आलाच आहे. याखेरीज दुसरा जाबसाल कांहीं नाहीं व दुसरा कोणी बरोवरहि दिला नाहीं. त्याणें चिठ्ठी अथवा निरोप पाटीलबाबांकडे पाठवावयाचा होता. मग काय प्रतिबंध असेल, ईश्वर जाणें. दुसरे कांहीं नाहीं. तेव्हां गायकवाड, इंग्रजाकडे राजकारण लाविलें गुडघा दिला असें घडतें कीं काय ? ही मसलत कारभारी बुडवतात म्हणोन लिहिलें त्यास, कारभारी बुडवतात किंवा कशी चढत आली हें ध्यानांत यावयाजोगेंच आहे. याचा विस्तार लिहितां फारच आहे. आंतून शहस्थ पाठवून टादा, इंग्रज, गायकवाड, यांशीं राजकारण केलें नाहीं. वर्ष लागो दोन वर्षे लागोत, इंग्रजांचें पारपत्य करावें, हाच निश्चय पक्का आहे. तह करणें तरी चौघांचे निवारें करावा. जे निश्चय ठरले आहेत तेच काईम आहेत. इंग्रज बेमान हें खरेंच लिहितां.

प्रत्ययासही आलें आहे व येईल. सुरतेस इंग्रज आला अथवा कोठेंही गेला तरी पाटीलबावांसच पारपत्य करावें लागेल. करीतच आहेत. संशय कोणें विशीं घेऊं नये. खाना छ १९ जमादिलावल हे विनंति.

ले० २६५)
[३१८]

{ श. १७०२ वैशाख व. ६
ता. २४-५-१७८०

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि, कित्येक संदेहासुळें रेवा उतरणार नाही असें म्हणतात, त्यास येथें रतीमात्र वांकडा अर्थ नाही, व पुढेंही घडावयाचा नाही. हे संदेह राजश्री नारोपंत, व रामजी पाटील यांची गांठ पडल्यावर अवघे दूर होऊन संतोषच होईल. कारभार्यांसही ममता करणें तर दुरूनच चाकरी सांगावी असें बोलतात. त्यास राजश्री पाटीलबावांस चाकरी सांगणें त श्रीमंतांनीं सांगावी. ते लहान तों पर्यंत जेथें उणें पडेल तेथें सांभाळणें त्याकडे आहे. तेव्हां कारभारी काय चाकरी सांगतात ? रेवा उतरणार नाही ही गोष्ट चित्तांत देखील आणूं नये. सर्व भार त्यावर. मसलत पडेल. तिकडे सांभाळणें त्याकडेसच आहे खाना छ. १९ जमादिलावल हे विनंति.

ले० २६६)
[४६३]

{ श. १७०२ वैशाख व. ६
ता. २४-५-१७८०

श्री.

(रा पत्र छ १९ जमादिलोवल समानीन वैशाखमास.)

बहुत दिवस गुजरले आं मेहरबांकडून खत येऊन खुषी होत नाही. त्यास दोस्तीचे अलमांत ऐसें नसावें. हमेश खत किताबतीचा शिलशिला जारी असोन आपली खेरखुषी कळवीत जावी. येखलासास लाजम आहे. आ मेहरबांचें जाणें ताहाल चेनापट्टण प्रांतीं होत नाही. आज पावेतों इंग्रजांस चढूंकडून ताण बसोन आयास यावे. भोंसले मातबर फोजेनशीं कटकच्या जिल्ह्यांत पोहोंचले; बलकी इंग्रजाचे तालुक्यांत हंगामा सुरू केला असेल. सरकारच्या फौजा व सरदार यांची व करनेल गाडर यांची दररोज लढाई होत आहे. घेरा-घेरीमुळें इंग्रज बतंग केले. चालून आले तेथें निभाव होईना, व सरदारपुढें मुकाबिल्यास कायम न रहावे. व गिराणी ही न्याहायत जाली. सबब इंग्रज माघारे सरून बडोद्याचे आश्रयास गेले. बिलफैल आं मेहरबांकडून ताण बसावा इतकाच तवकूफ. त्यास मसलहतीवर नजर देऊन जूद चेनापट्टण तालुक्यांत जाणें होय तें घडावें. राव शिंदे यांचे पत्राचा अटकाव असलिया तेंही जलदच येईल. पत्राविशीं रावशिंदे यांकडे बहुत वेळ कलमी केलें कीं रहाच्या खलशामुळें निभाव होत नाही. हमेशा हारकारे लुटले जाऊन सडें येतात, त्यास मोठी मसलत, तद्दून रहाणें मुनासब नाही. राव शिंदे यांचे पत्र येतांच आं मेहरबांकडे

पोंहोचावीत असों. ये बाबे खातरजमा असावी. इंग्रजांचे तंबीची मसलहत उमदी बरवस्त तद्दीर होऊन नमुदांत रावी हे सल्लाह नेक. याजकारितां मसलहतीस मदनजर राखून. चेना-पट्टणच्या जिल्ह्यांत सरंजाम सुद्धां पहोंचवून तालुका ताख्त व ताराज करावा. सर्व दरजे व मरातब आं साहेबांचे दालनिशीत आहेत. कलमी करावें ऐसें नाहीं. मंसईकर इंग्रजांनी कोंकणच्या सरहद्दींत शोखी केली. सब सरकारची जमिथेत जाऊन त्यांस तंबी करून कतल केलें. जरवा पांच चार होत्या त्या लुटून आणिल्या. मुफसल कुण्णराव नारायण यांस लिहिलें आहे ते जाहीर करतील. म्हणोन हैदरअल्लीखा व्हादूर आंस नानांचे नांवें हिंदवी पत्र.

ले० २६७ }
[२२६]

{ श. १७०२ ज्येष्ठ शु. १३
ता. १४-६-१७८०

श्री.

राजश्री विसाजीपंत^१ व सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. तुम्हीं छ २२ जमादिलावल नजीक वाघोड्याचे मुकामी पत्र पाठ-
विलीं तीं पावलीं. “ इंग्रेज नर्मदेच्या कांठीं पार आहेत. दोन तीन पलटणें अलीकडे होतीं.
यास्तव बक्षी व भगीरथराव व पाराजीपंत सडे तिकडेच होते. मग सात रोज राहिल्या.
देश वाईट. छावणीची सोय नाहीं. पाऊस लागल्यानंतर जाणें कठीण पडेल. याकारितां बक्षी
वगैरे बोलावून घेतले ते आज आले. उर्दईक कूच होऊन हकेलचा [हलोलचा ?] मुकाम
नेमला. दोहोदचे मार्गे माळव्यांत जाऊन नंतर छावणीचा विचार कोठें ठरेल ते विनंति
करून ” म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास इंग्रेज रेवातीरीं असतां पाठीवरील फौज काढून
आणिली येणें करून ते मोकळे जाहाले. सुरतेकडे कांहीं पलटणें आलीं व कांहीं मांडवीकडे
आलीं व कांहीं पाण्यांतून कल्याणाकडे आलीं. पर्जन्याच्या व पाण्याच्या अडचणीमुळे निघणें
प्राप्त जाहालें म्हणोन लिहिलें त्यास गोविंदराव गायकवाड यांजबराबर फौज द्याव्याची
नेमली असेल तीच कांहीं दिवस इंग्रजांच्या शहावर असती तर इंग्रज फैलाव करूं न पावते.
फार पावसाची झड बसावयाचे सुमारावर गोविंदरायाजवळ जाऊन रहाती. असो उभयतां
सरदार वाटेच्या पाण्याच्या अडचणीमुळे माळव्यांतून येत आहेत. बरे आहे. परंतु जलदीन
येऊन कोंडाईवारीवर उभयतांची फौजेसुद्धां छावणी करावी हें पुढील मनसब्यास उपयोगी
चांगलें. सर्व भार राजश्री पाटीलबाबांवर. उणें पडेल तिकडे संभाळणें त्यांसच आहे.
दौलतेची काळजी वाहातात, तेव्हां उत्तम तेंच करतील. येविशीं येथून काय सुचवावें ?
बराणपुरावर छावणी केली असतां मसलीतीचा रोंख सुटतो. याकारितां कोंडाईवारी-
वर छावणी करावी हें चांगलें. उज्जनीस छावणी करावी असें झालें तर फारच विलग.
सर्व गोष्टीस पडेल. मग दौलतेची आज्ञा कशास धरावी. ? रा। छ १० जमादिलाखर
हे विनंति.

{ ६८ }
{ }

{ श. १७०२ ज्येष्ठ शु. १४
ता. १५-६-१७८० }

श्री.

राजश्री विसाजोपंत व सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशी.
ति उपरि. गणेशपंत बेहरे यांजवर इंग्रजांनीं छापा घातला ते समयी थोडीशी
ली, मशारानिल्हेस दोन तीन जखमा लागल्या, संभाळून निघोन हातगडा-
हें पूर्वी लिहून पाठविलेंच होतें. हे इकडे येतांच तिकडे पारनेर यावर इंग्रज वर
एगिरी किल्ल्यावर केली. दोन तीन हल्ले किल्लेकन्यांनीं मारून काढले. आतांच
लें कीं किल्ला त्यांनीं घेतला. पुढेही ठाणीं घेत येणार. राजश्री सखारामपंत
बाजीपंत जोशी फौजे सुद्धां कल्याणकडे होते. त्यास मद्रासेहून तीन हजार
जांचे गलबतांतून मुंबईस आले व सुरतेहून दोन हजार माणूस मुंबईस आले.
वसईवर येणार. अशा बातम्या निकडीच्या आल्या त्यावरून उभयतां मशारानिल्हे
गेले. कल्याणकडे दुसरी फौज खाना केली. पर्जन्याचे दिवस, फौजेचें राहाणें
कठीण. इंग्रज पाईचीं माणसें, + त्यांस पर्जन्याचा विधिनियम नाही. आणि त्यांच
इकडे भारी होत चालला व कोंडाई बारी पावेतो येऊन ते तिकडील बंदो
र, याकरितां उभयतां सरदाराकडील दहा हजार फौज जलद कोंडाईबारीवर
गवणीं करवावी. मागाहून उभयनां सरदारांनींही लौकर यावे. राजश्री पाटील-
या गोष्टीची तर्तूद केलीच असेल. राजश्री परशुरामपंत भाऊ यांजकडील वर्तमान
घेतलें व कितुरकर भेटल्याचें पूर्वी लिहिलेंच आहे. भाऊ गोकामेकडे गेल्यावर
शेदे व सटवाजी भोंसले व मानाजी शिंदे त्रिवर्ग मिळोन, हजार बाराशें
दोन हजार प्यादा असे कोल्हापुराबाहेर निघोन, दौड करून गांव मारून
यिराम स्वामींचें वडगांव लुटलें. हें वर्तमान भाऊंस कळल्यावर चार हजार फौज
खाना केली. त्यांनीं येऊन गांठ घातली. लढाई जाहाली. तिघांजणांचा मोड
तीनशें घोडे पाडाव आले. पाईचे लोक व स्वार त्यांजकडील फार मारले गेले.
डे दोन तीनशें रावतानिशीं पळाले. ते सामानगडच्या माचीस गेले. तेथ-
ठलाग केला. याप्रमाणें वर्तमान जाहालें, तें कळावें याकरितां लिहिलें आहे.
रांकडील सरकारचीं ठाणीं येणें व कोल्हापुरचा बंदोबस्त राखणें याकरितां
शिकडे छावणीस फौज पांच हजार ठेवावी लागेल. खाना छ ११ जमा-
हे विनंति पै॥ छ २४ जमादिलाखर सुरूसन इहीदे समानीन मुक्काम उज्जनी.

जांचें पायदळ फार व मराठ्यांचें घोडदळ या गोष्टीस उद्देशून वरील लेख आहे.

ले० २६९ }
[३२०] }

{ श. १७०२ ज्येष्ठ व २
{ ता १८-६-१७८०

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. तुम्ही चंद्र २६ जमादिलेवळ सुकाम नजीक वारीया^१ तालुके पायामड येथून पत्र पाठविले तें पावले, स्वामीची आज्ञापत्रें सादर जाहली तीं वाघोज्यास पावलीं. राजश्री पाटीलबाबांस दाखविलीं व त्यांचेंही पत्र दिलें. हैदरखानाचे निभावणीपत्राची परवानगी निक्षुण जाहली आहे. आज अगर ज्या येऊन पाठवितों. म्हणोन विस्तारे लिहिलें तें कळलें. त्यास हैदरखानाचें पत्र लौकर देण्याविषयीं निक्षुण सांगितलें हें फार चांगलें जालें. येणेंकरून मसलतीस + + + + उपयोग + + + पडेल पेशजी तुम्ही पत्र पाठविलें होतें त्यांत लिहिलें होतें जे, मागाहून निभावणीपत्र पाठवितों त्यावरून हैदरखानाकडील वकिल येथें आनंदराव आहेत त्यांस सांगितलें जे, पाटीलबाबांकडून निभावणीपत्र लौकरच येईल, असें सांगितलें त्यावरून वकिलानें पठाणास लिहून पाठविलें, जे निभावणीपत्र लौकर पाठविणार त्यावरून वैशाख वद्य एकादशीस हैदरखान डेरेदाखल जाले म्हणून बातमीची पत्रे आलीं तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें आहे. राजश्री भगीरथराव शिंदे वगैरे पांच सात हजार फौज व तोफखाना दोहदचे मार्गे पुढें खाना जाले, मागाहून पाटीलबाबाही जाणार. छावणीचा मजकुर उज्जनीचा तर्काद दिसतो म्हणोन लिहिलें, त्यास ही गोष्ट ठीक नाहीं. मसलतीस विलग दिसतें याजकारितां तुम्ही राजश्री पाटीलबाबांशीं बोलून कोंडाईबारीकडे सच छावणी करावी असा निश्चय करावा ही गोष्ट जरूर जाली पाहिजे. येणेंकरून शत्रूवर दाब, मसलतीस उपयोग, याजकारितां कोंडाईबारीवरच छावणी करावी असें पाटीलबाबांशीं बोलून निश्चय ठरेल तो लिहून पाठवावा. निभावणीपत्र पाठवितों म्हणून तुम्हीं पूर्वी लिहिलें होतें. त्याचा इशारा वकिलास केला त्यावरून डेरे दाखल जाले. हल्लीं पत्र यावयाची परवानगी जाली. पत्र लौकर पाठविणार त्यास पत्र लौकर येऊन त्याजकडे गेलें म्हणजे ते कूच करून चेनापटणाकडे लौकरच जातील. + सारांश उभयतां सरदारांची छावणी कोंडाईबारीवर बहावी हें मसलतीस चांगलेंच. उज्जनीस राहिल्यानें फार विलग आहे. आम्हांस चांगलें दिसले तें व्याहावें, सूचवावें. तेही दौलतेस व मसलतीस उपयोगी तेंच करताल हैदरखानाचे निभावणीपत्राची परवानगी जाली म्हणोन पूर्वी तुम्ही लिहिलें होतें. तांच अक्षरें हैदरखानाकडील आनंदराव यास दाखविलीं व येथुनही पत्रें हैदरखानास लिहिलीं कीं, राजश्री पाटीलबाबांचें पत्र येतें, तुम्ही संदेह न घरतां लौकर निघोन चेनापटणाकडे जावें. त्यावरून हैदरखान डेरे दाखल जाले. कांहीं फौजा तिकडे खाना केल्या. तुम्हांकडून मसूद्याप्रमाणें निभावणीपत्र खाना जालेंच असेल. हें पत्र पावतांच हैदरखान लौकर जाईल. राजश्री नारोशिवदेव यांची खानगी चहू पांचा दिवशीं करतों. वाईहून आले.* खाना छ १४ जमादिलाखर हे विनंति.

१ देवगड वारिया गोधन्याजवळ.

+ येथें मूळ पत्र फाटून अक्षरें गेलीं आहेत.

*यावरून नारोपंत वाईचा राहणार होता असें होतें.

ले. २७० }
[४७८] }

{ श. १७०३ ज्येष्ठ व ९
{ ता २६-६-१७८०

श्री

(छ २२ जमादिलाखर इहिदे समानीन.)

आं साहेबीं खत-फरहत-नमत पाठविलें तें नेकवस्तीं पोंहचून षादमानीं हांसल जालीं. आपण शूतर स्वाराबरोबर शिंदे यांचें खत पाठविलें तें पोंहचलें. लेक्रीन हें खत निभावणीचें नव्हे, येथून पत्र लिहिलें त्याचा जबाब आहे. आम्ही आपले दोस्तीवर नजर देऊन कूच-ब कूच खाना होऊन गेलों असों. शिंदे याणीं निभावणीचें खत पाठविलें म्हणोन पत्रांत लिहिलें तें कोठें राहिलें याची तहकिकात करून पाठवीतसें करावें म्हणोन कलमी केलें. चुनाचे आं मेहरबाकडेन खत येऊन पोंहतांच शिंदे याजकडे शूतर स्वाराची जोडी खाना करावी तों इतकियांत शिंदे याजकडून निभावणीचें खत खाना करावयाचें राहिलें होतें तें मशार-निले याणीं पाठवून दिलें. हल्लीं आं साहेबाकडे पाठविलें आहे, पोंहचेल. खताची ईत-जारी न करतां एखलामावर नजर देऊन कूच ब-कूच बैंगरुळाचे रुखें आं मेहरबांचें जाणें जालें, त्यास दोस्तीस लाजम व मसहलतीन मुनासब व दानाई व दूरदेशीस नेक तेंच अम-ल्यंत आलें. करारांत व बोलण्यांत जे गोष्ट आली त्यांत इकडून दुसरा अर्थ होवयाचा नाही. येविशीं खातरजमा असावी. खुलस करार बमोजीब सरकारांतून कोणताही गुंता राहिला नाही. आं साहेबीं बैंगरुळावर मुक्कामात न होतां जलद मुखालिफाचे ताळकियांत पोंहोचून मुख्य ताख्त व ताराज करावा. व इंग्रजास आयास आणून तंबी वाकई अमलांत यावी, व कृष्णराव नारायण वगैरे यांची खानगी इकडे जलद व्हावी. आं मेहरबां करार-बमोजीब अमलांत आण-तील, या बाबे दोस्तदाराची खातरजमा आहे. बाजे मरातब राव मशारनिले यांस कलमी केलें ते बयान करतील त्यावरून वाजे होईल. म्हणोन नवाब हैदरअलीखां बहादूर यांस नानांचे नांवें हिंदवी पत्र.

ले. २७१ }
[२२७] }

श. १७०२ ज्येष्ठ व १२
ता २९-६-१७८०

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरी मुंबईचे बान्मोत वर्तमान आहे कीं, राजश्री पाटीलवावांस कलकत्ते करानीं पन्नास लाख रुपये वावयाचे करार केले त्यांपैकीं तीस लाख रुपये तेथून खाना झाले. म्हणोन येथें बातमी आली. तुम्ही तर हें वर्तमान कांहींच लिहिलें नाही. वास्काइनें शोब करून लिहून पाठवावें सा छ २५ जमादिलाखर हे विनंति.

ले. २७२ }
[४७१]

{ श. १७०२ ज्येष्ठ.
जून १७८०

श्री.

हैदरअलीखान यांजकडाल वकील दोन आले. त्याचा तपशील लिहिला व पहिले वकिलस उमेदवार करून कारस्थानी केली, ते सर्व अर्थ समजण्यांत आले, ऐशियास हर क्वाइतीने सरकार काम ज्यांत चांगले तें पेशजीपासोन करीत आलां, पुढेही कराल, येविशीं खातरजमा आहे. नबाब निजामअलीखां वगैरे यांस पेशजी फरमान पाठवण्याविशीं तुम्हांस लिहिले होते, त्याप्रमाणें तुम्हां पातशाह यास अर्ज करून फरमान तयार करविले असतील कदाचि [त] नसले जालिया हल्लीं मसोदे पाठविले त्याप्रमाणें अर्ज करून फरमान तयार करवून पाठवावे. +

ले. २७३ }
[३२५]

{ श. १७०२ आषाढ व. ७
ता. २३-७-१७८०

श्री

राजश्री सदाशिवपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पाटीलबाबा उज्जनास होळकर इंदुरास छावणी करणार ही मोष्ट मसल्लीस फार विलग पडली. सर्वत्र जाहिराणा जाला कीं मसलत सोडून घरास गेले, ही मोष्ट उघडी बाहेरील समजणारांस दिसते. घरांतील रीतीनें पहतां पाटीलबाबांस इंग्रजांचें पारपत्य करणें जरूर व त्याप्रमाणें काळजी धरून तर्तुद ही ते करीत आहेत ही आमची खातरजमाच आहे. परंतु बरसात होतांच फौज सुद्धां इंग्रजांशीं जाऊन गांठ झालीत तों पावेतो सर्वत्रांस विलगपणाचीं बोलणीं बोलावयास कारणे जालीं व इंग्रजांशींही आकून चतुर्भासांत कोण कसे संधान लावील याचा संदेह प्राप्त आहे. यास्तव छावणीस इंग्रजांच्या उरावर मातबर सरदार योजून दहा बारा हजार फौजेनिशीं पाठवून नबाब हैदरखान व भोंसले यांस दुहेरी पत्रें पाठवावीं कीं, इंग्रजे जरबेत आल्यामुळें सुरतेस छावणीस निघोन गेले. पुढें बरसात त्या प्रांती भारी, भारी फौजेस रहावयास अडचण, यास्तव पंधरा हजार फौज छावणीस अमके ठिकाणीं ठेऊन आम्ही उज्जन अथवा वराणपूर काय निश्चय ठरल्य असेल तेथें छावणीस आलों. सर्व तयारी जारी आहे. बरसात होतांच इंग्रजांचे पारपत्यास जाणें घडेल. छावणीस राहिलों हें हीं इंग्रजांचे तोंडावरच आहे व पला ही नजीक आहे. जलदीनें जाऊन पोचूं. जो नक्षा इंग्रजांचें पारपत्याचा ठरला आहे त्याप्रमाणें आपले आपले तर्फेचें इंग्रजांचें पारपत्य करावें. त्याप्रमाणें पत्रें जरूर पाठवावीं. येणें करून त्यांची खातरजमा पटेल आणि मसलत सोडणार नाहींत. पत्रें न गेल्यास मसलत सरदारांनीं सोडली असें होऊन अगदीं मनसबां नासेल. आज पावेतो खट.

+ हें पत्र पुण्याहून नानानें दिल्ली येथील हिंगणे वकिलास लिहिलेलें आहे.

बट करतां करतां हैदरखान बॅंगरळा पुढें गेले. मीर वगैरे फौजा पुढें स्वाना केल्या. आपण ह्रीं मागाहून दरमजल जात आहेत. भोंसलेही बॅंगाल्यानजीक गेले. नबाबांनीं ही आपले चिरंजीव याजबरोबर फौजेची तयारी करून बाहेर काढिले आहेत. हैदरखान इंग्रजांवर गेल्या ही बातमी नबाबास कळल्यावर आतां रहाणार नाहीत. असा मगसबा तोंडास आला असतां उज्जनीचे छावणीचें वर्तमान कळल्यावर सर्वांस संदेह पडेल. यास्तव पत्रें लौकरी पाठवावीं म्हणजे दुसरा होतांच चोंहोकडून ताण चांगला बसावया जोगा आहे. मनसबा रंभास आला आहे. सर्व ही मनसबा व दूरदेशी पाटीलबाबा समजतात. आम्हांस जें सुचितें तें आम्ही ल्याहावें म्हणून लिहिलें आहे. +उज्जनीस गेल्यामुळें मसलतीस एक प्रकार जाहिराण्यांत दिसेल. तत्राप जाणें तर इंग्रजांचे उरावर दहा बारा हजार फौज ठेवून पाटीलबाबा रहाणें ब्हावयाचें होतें. असो, पुढें तरी मसलतीस चांगलें पडे व दिसे असें करावें. स्वाना छ १ रजब हे विनंति. पैवस्ता चंद्र २० रजब सुरुसन इहिदे समानीन मुकाम उज्जनी बाहेर. हरनाथ काशीद.

ले. २७४ }
[३२१] }

{ श. १७०२ श्रावण शुद्ध २
{ तार २-८-१७८०

श्री

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं

विनंती उपरि तुम्ही छ १२ सावानचें पत्र पाठविलें तें छ २६ मिनहुस पावलें. राजश्री पाटीलबाबा यांणीं बलावून सांगितलें जे, आम्हांस बरचेवर कोंडाईबारीवर यावें म्हणून लिहिलें येतें, त्यास गोहदकर जाट व इंग्रज एक होऊन शिर्गी कोल्हारावर छावणी केली व नजफखानाची व जयपूरकरांची फौज एक होऊन होळकराकडील रामपुरा वगैरे महालांचीं ठाणीं उठवून त्यांणीं आपलीं कायम केलीं. असें असतां आम्ही देशी गेल्यास माळवा शत्रू घेतील. मग जातीनें काय घडणें तें घडेल. फौज आम्हांजवळ राहणार नाही. याजपेक्षां कलकत्याहून दक्षणेकडे इंग्रज यावयास निघतात त्यांस वाट अंतरवेदीतून पडली आहे, ही मना केली म्हणजे सुरत मुंबईकरांची कुमक होणार नाही. पातशाहा व नजफखान यांस मिळवून घेऊन इंग्रजांचे पारपत्य करावें ही मसलत चांगली व ग्वालेरीचें वर्तमान गोहदकरांनीं घेतल्याचें व रघुनाथराव रामचंद्र कुटुंबसुद्धां मारले गेल्याचें व आंबोजी इंगळे कुटुंबसुद्धां निघून आल्याचें व खानदेशांत केसो कृष्ण आल्याचें व सारेच देशी एक जामां जाल्यानें चहूंकडील मसलती कशा आटोपतात ! विचारास आलें तर सरकारांतून देश व कोकणची मसलत सांभाळावी, नबाब भोसले यांची देखील कौज आणावी, होळकरांनीं खानदेशचे महाल केसोपतांनीं घेतले ते सोडवून खानदेश व गुजराथ मिळून इंग्रजांचे पारपत्य करावें. आम्हांस सांगितल्यास पातशाहा नजफखान व राजेरजवाडे मिळून वेळून इंग्रजांशीं गांठ घालितों, याप्रमाणें विचारास आलें तर होळकरासही पत्रें पाठवून खान

+येथून अक्षर खुद्द नानांचें आहे.

देशची मसलत याजकडे लावावी. आम्हांस हिंदुस्थानांत जाण्याची परवानगी पाठवावी. म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें. त्यास येविशींचीं उत्तरे राजश्री पाटीलबाबाचें पत्र आलें त्याचीं विस्तारें उत्तरे लिहिलीं आहेत त्याजरून तुम्हांस सविस्तर कळेल. पूर्वीं तुमचीं दोन पत्रे पुढील मसलतीच्या मजकुराचीं आलीं होती त्यांचीं उत्तरे पूर्वीं दुहेरी लिहून पाठविलीं तीं पावलींच असतील. इंग्रजांच्या तीन मसलती एक हिंदुस्थान, एक गाडर, एक मुंबईकर, अशा तीनहीं करणें प्राप्त. त्यांत हिंदुस्थानचे इंग्रजांचे मसलतीस पातशाहा नजफखान अनकूळ होतील यामुळे हलकी जाईल, मुलूक व पैकाही सरकारांत येईल, अशी आहे. खानदेश गुजराथ व देशची मसलत औघड आहे. यास्तव राजश्री पाटीलबाबांचें येणें कोंडाईवारीकडे जाहल्यास फार चांगलें; नाहीं यापशीं होळकर फौजसुद्धां व सरकारचे सरंजामी पवार व राजश्री शिवाजी विठ्ठल वगैरे मिळून भाद्रपदमासी कोंडाईवारीवर येणें होय असें करून मग पाटीलबाबांनीं हिंदुस्थानचे मसलतीवर नमूद व्हावें. होळकराचा अनमान इकडे यावयाविषयीं जाहल्यास पाटीलबाबांनीं कोंडाईवारीकडे परिछिन्न यावें. होळकरास पत्र पाठवावें म्हणोन लिहिलें त्यास येथून पत्रें पाठवावीं त्यांचे जाव त्याणीं येथें लिहून पाठवावे, फिरून त्यांचीं उत्तरे जावीं, या खालींच दिवस निघोन जातील. मसलतीस दिवस राहिले नाहीत. याकरितां राजश्री पाटीलबाबांनीं होळकराम अथवा त्याजकडील कारभार्यांस बलावून आणून साफ पुसावें कीं, एक हिंदुस्थानची मसलत व एक गाडराची खानदेश गुजराथ सुद्धां; यांतून तुम्ही कोणती करतां ? जीं ते कबूल करतील ती त्यांस सांगून त्याणीं तर्तुदेस लागावें आणि उभयतां सरदारांनीं सरकारांत पत्रें पाठवावीं. याउपरि अवकाश राहिला नाही. इंग्रज तो पर्जन्यांतही पेशकदमी करीत आले. तेव्हां ते दसरियाची वाट पहात नाही. असें मनांत आणून लौकर तर्तुद दोहीकडील व्हावी. कोणाकडे कोणती मसलत हा उभयतां विचारें राफता लिहून पाठवावें. त्याप्रमाणें सरकारांतून पत्रें पाठवावीं असें असल्यास पाठवूं. परंतु पत्राची वाट न पहातां आपल्या कामावर नमूद व्हावें. बरकड इकडील अडचणीचे प्रकार पूर्वीं तुम्हांस विस्तरें लिहून पाठविलेच आहेत. त्यांतही श्रीमंतांच्या दैवें करून जें घडेल तें खरें नवाबाची व भोसल्याची फौज इकडे आणविली असतां न यावयाचीं कारणे पूर्वीं लिहिलींच आहेत. त्यावरून कळतील. खाना छ ३ रम-जान हे विनंति.

ले. २७५ }
[३२२]

{ श. १७०२ श्रावण शु. ३
{ ता ३-८-१७८०

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. पूर्वीं तुम्हीं राजश्री पाटीलबाबांस राजश्री पुरुषोत्तम महादेव^१ यांचे

१ हिंगणे. दिल्लीच्या वकिलातीवर.

पत्र आलें होतें त्याची नकल येथें पहावयाकरितां पाठविली, व सरकारांतही मशारानिह्नेची पत्रे आलीं होती। त्यांतील सारांश पहातां, पातशाहा व नजफखान यांच्या मनांतून इंग्रजांचे पारिपत्य करावें, इकडील फौज मदतीस असावी, उभयतां सरदारांना गुजराथचे मसलतीचा पिछा सोडूं नये; व पातशाह व नजफखान यांस टाकून इंग्रजांकडील राजकारण आलें असतां स्नेह करूं नये. विषयी वचन प्रमाण परस्पर खातरजमेची झाली असतां, पातशाह व नजफखान इंग्रजांची मसलत करतात असे अर्थ त्यांत लिहिले आहेत. त्या पक्षी उभयतां सरदारांकडील दहा बारा हजार फौज पातशाहा व नजफखान यांशीं पक्षा करार परस्पर होऊन त्यांकडे पाठविली असतां ते इंग्रजांशीं बिघाड करून मसलत करतात, आणि उभयतां सरदार कोंडाईबारीकडे आले असतां हेही मसलत चांगली होईल. उभयतां सरदारांकडे एकजण कोंडाईबारीकडे येऊन एकानें हिंदुस्थानची मसलत करावी हें तों पातशाहास फारच आकुलतेचें पडेल. सारांश या समयी पातशाहा व नजफखान यांस जरूर मेळवून घ्यावें. त्यांचा आपला करारमदार पक्षा करावा. मग फौज अथवा एका सरदारान जाणें कोणेंत ठराव करणें तें करून लौकर करावें. परंतु पातशाहा व नजफखान यांस मेळवून घ्यावें. हें तुम्ही पाटीलबाबांशीं बोलून लौकर अंमलांत येई तें करावें. आतां दिवस राहिले नाहींत. त्वर घ्यावी. खानां छ ३ रमजान हे विनंति.

ले. २७६ }
[३२६]

{ श. १७०२ श्रावण शु. ४
{ ता. ४-८-१७८०

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. आलीकडे तुम्हांकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाहीं. त्यास राजश्री पाटीलबाबा पुढील मनसुब्याची तरतुद व मसलत कशी करतात हें सविस्तर लिहून पाठवावें. पाटीलबाबांस सर्व प्रकारें श्रीमंतांचे दीलतीची काळजी आहच; व सर्व भारही त्यांवरच तेव्हां येथून विस्तारें काय ल्याहावें व जें सुचत गेलें तें पूर्वी लिहित गेलोंच आहों. उज्जनीस गेल्यामुळें व फौजेस निरोप देतात या वर्तमानानें चव्हुंकडे अदेश पडले आहेत, त्यांची निराकरणें आम्ही करावयाचे रीतीनें करीतच आहों. परंतु इंग्रजांची मसलत शेववटास नेले तरच सर्व गोऱ्याचा परिणाम उत्तम. त्याची तरतुद साल्मजकुरी तरी लौकर व्हावी. भाद्रपद मासी फौजे सुद्धां कोंडाई बारीवर आणि गोविंदराव गायकवाड याजबराबर दहा बारा हजार फौज देऊन अमदाबाज व ढोड्याकडे तंगाम सुरू व्हावा. इंग्रजांचे कोशल ठरलें त्यांतील बातमी ऐकण्यांत आली आहे कीं गुजराथची मसलत गुदस्तां बेत केल्याप्रमाणें अमदाबाज डबाई घेऊन मुलूक कबजेंत आणला आणि स्वस्थपणें सुरतेस आलों, छावणी केली. साल मजकूर वरसात होतांच, विंढुना भाद्रपदमासी, गाडर जमियनी सुद्धां कोंडाई बारीनें खानदेशांत येऊन पुढें चाल करावी आणि गुंढर्कर व मद्रासेहून गुंढर्कर तीन हजार माणूस आलें आहे त्या सुद्धां पुण्याकडे चाल करावी. आम्हां पुढें कोण ठरू

पावतो? अशी मगहरीची बोलणी होऊन सिद्धांत ठरविला आहे, व मुंबईस सामर्थ्याची तरतुद भारी होत आहे. ही बातमी प्रमाण आहे. यास्तव त्याचें निघण नाही जाहलें तों आपण छातीवर त्यांचे जाऊन उभें रहावें तरच कांहीं मसलत होईल. या गोष्टीस थोडीसह कडील जाल्यानें मसलत संभाळणें कठीण आहे. या करतां फौजेस निरोप देऊं नये. कदाचित् म्हणतात कीं फौज जेव्हां पाहिजे तेव्हां वरचेवर जमा होईल, तर ही गोष्ट देशी असल्यावर फौज नजीक असत्ये या करतां लौकर जमा होत्ये, दूर असल्यावर देशची फौज जमा होण्यास दिविसगत लागते. तेव्हां पुढें विलग पडेल. हे सविस्तर अर्थ पाटीलबावांशीं तुम्ही बोलाले. जेही सर्व समजतात. थोरपणास उचित तेंच करताल. खाना छ ३ सावान हे विनंति. पैवस्ती छ १७ सावान सुरसन इहिदे समानीन मुक्काम उज्जेन.

ले. २७७ }
[३०४] }

{ शके १७०२ आ. शु.
{ ता ४-८-१७८०

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत स्वामीचे हेदेशी.

विनंती उपरि. हैदरखानास मसुद्याप्रमाणें पत्र राजश्री पाटीलबावांचें पाठविलें तें पावले, म्हणून पूर्वी तुम्हांस लिहिलेंच होतें. हैदरखानानें सरकारच्या वकिलांस निरोप देऊन बैंगरुळास गेले. निभावणीपत्रही त्यांकडे खाना केलें. सरकारच्या वकिलांबरोबर त्यांनींही आपले कडील मातबरे नूरमहंमदखान या जवळ त्यांनीं आपले कडील तहनामा व मध्यस्थ्यास खातरजमेचीं पत्रें देऊन, बराबर नरसिंगराव वकील यांसही देऊन खानागी इकडे केली. सरकारच्या वकिलांपासून हैदरखानानें निघते समर्थी खातरजमा करून घेतली कीं, पाटीलबावांचे निभावणीपत्र लौकर पाठवून द्यावें. त्यास निभावणीपत्र इकडून गेलें. चांगलेंच जाहलें. बागलकोटा नजीक वकील आल्याचीं पत्रें आलीं. येथें आल्यावर लिहून पाठवूं. आलीकडे हैदरखानाचीं पत्रें त्यांचे वकिलांस आलीं त्यांत बैंगरुळाहूनही कुच करून हैदरखान कड पना आचे घाटानें अर्काटवर गेले; व मिरा बराबर फौज देऊन चेनापट्टणचे तालुक्यांत हंगाम पूर्वाच सुरू करविला. चेनापट्टणची बातमी आली त्यांत लिहिलें आहे कीं, हैदरखान बिघाड करून येत आहे, यामुळें नूरमहंमदखान व चेनापट्टणकर इंग्रज बहुत घाबरे होऊन लढाईची तरतुद करतात; व वकिलानें कु पी या बातनीत सूचना लिहिली आहे कीं, इंग्रज व नूरमहंमदखान मनसबा करतात कीं, पंतप्रधान यांकडे अनुसंधान लावावें; आणि हैदरखानास सांगावें कीं, तुम्ही पंतप्रधान यांचा काय भरंवसा धरलात? आम्हांस म्हणतात कीं, “ तुम्ही आम्ही मिळोन हैदरखानचें पारपत्य करूं. त्यास आम्ही पंतप्रधान यांचा स्नेह चाहत नाही. जर तुम्ही नच ऐका तर आम्ही या प्रमाणें करतो आणि तुम्ही आम्हांस अनेक शाले तर पंतप्रधान यांची दौलत तुम्ही आम्ही मिळोन घेऊं.” असा शकटभेद हैदरखानाचें व सरकारचें द्वैत पडावें या करतां करणार आहेत. सावधता असावी. हैदरखानानें सरकारशी स्नेह संपादून इंग्रजाशीं बिघाड केला हा ये समर्थी मोठा उपयोगी आहे. इंग्रज

जांचें मानस आहे कीं, हैदरखान, श्रीमंत व नवाब तिघांच्याही दौलता ध्याव्या. त्यास कोणेंही प्रकारें एकाशी शकट भेद करून एकास खाली पाडावें, असें करतां एक राहिल त्यास आपण शेवटीं गुंडाळावें. याची पूर्ती बंदोबस्तां असावी म्हणोन वकिलानें लिहिलें आहे, हें वर्तमान पाटीलबाबांसां सांगावें. येथील तों मजबुदा पाटीलबाबांचे भयंशवार पक्काच आहे. पूर्वी पत्रांच्या खानग्या तीन चार जाल्या त्यांचीं उत्तरे अद्याप आलीं नाहीं, हें काय ? आतां वाटेचाही पेंच नाहीं. याकरतां पत्रे वरचेवर येत जावीं खाना छ ३ सवैन हे विनंती. पातशाहा व नजफखान यांजकडील मजकुराचीं पत्रे राजश्री पुरुषोत्तम महादेव यांजकडून इंग्रजांचे मसलतीविशीं आलीं होती ती तुम्हांकडे पाठविलीं त्यास दिवस फार जाहले. उत्तरे निश्चय काय तो ठरावून गेलीं पाहिजेत. दिवस थोडे पुढें राहिले, व राजश्री दिवाकरवंताकडील मजकुर लिहून पाठविला होता वगैरे मजकुराचा जाबच येत नाहीं. तर वरचेवर जाब माळुमांत जमा धरून पाठवीत जावे. हे विनंती. नवाबाची थैली पाटीलबाबांसां आली होती ती पूर्वी पाठविली. त्यांत आदवानी करतां गुंता असें लिहिलें असेल. त्याचें उत्तर ल्याहावें कीं, आदवानीचा उपद्रव हैदरखानांनीं मना करून हैदरखान चेनापट्टणावर गेले. या उपर इंग्रजांचा वकील आपणाशीं आहे त्यास साफ उत्तर देऊन निरोप द्यावा आणि सिकाकोल, राजवंदरीकडे इंग्रजांचा नतीजा लौकर द्यावा. आपण नक्षा ठरावून पाठविला त्याप्रमाणें केलें असतां विलंब आपणाकडून होऊं नये. या अम्बयें लिहून एक नकलही पाठवावी हे विनंती पै। छ १७ सवैन मुरुस न इहिदे समानीन मुकाम उजैन.

ले० २७८ }
[४६०] }

{ श० १७०२ श्रावण शु. १५
{ ता १५-८-१७८०

श्री

(रा। छ १४ सावान इहिदे समानीन.)

आम्ही बैंगळ्यास पोहोचून नूरमहंमदखान वगैरे यांची खानगी करून पुढें दख्खन खाना होऊन गेलीं असो. आम्ही इंग्रजांची तंबी जाले मजकुरास कलमी करण्यांत येईल. इंग्रजांस माकूल तंबी करावी ऐसें मुकरर केलें आहे. त्यास चेनापट्टणाकडे ताण वस्ततांच आपल्याकडे सलुखाचा पैगाम लावतील. तर त्यांशीं सलुख न करितां तंबीच करावी या कामावर मुक्यद राहून अमलांत ये ऐसें करावें, म्हणोन कलमी केलें. चुनाचे, नूरमहंमदखान वगैरे गाजिंद्रगड पावेतां पोचल्याची बातमी आली. ताहाल कृष्णा उतरले अस्ताल. येऊन पोहोचतील. टोपीकरांची जात वेदमान व फरेवी. एकीकडे राजकारणें लावून एकास दगा करतील. येविशींची येहूतियाद व हुशारी असावी, म्हणोन शकडून पैहाम आं साहेबांस कलमी करण्यांत आले. दरीविला आं मेहेरवांही तोच अदेशा दिलांत आणोन कितेक लिहितात. त्यास सरकारांतून जो दारमदार जाला त्यांत तफावत हरगाज याक्याची नाहीं. ये

† हें नबाबास महादजीनें लिहावयाचें अशी सूचना नानांची आहे.

बाबें पक्की खातरजमा असावी. ख्याल दिगार दिलांत न यावा. इंग्रजांचे कवायतीचा व चालीचा नक्षा सरकारांत खूब मालुम आहे. आं मेहेरेबाकडे बळेंच कोणी पाठवून राजकारण लावितील, व तमा तवके दाखवून शोहरा करतील, आणि सरकारांत लिहितील कीं नबाब बहादरांचा आमचा जावसाल ठरावांत आला, याच तऱ्हेनें सरकारांतही राजकारणाची शकल करून आं मेहेरेबांस कळनी करून सिगोफे वरपा करतील. हर कवाइतीनें तरफेन खल्ल आणावा या कामास इंग्रज कसूर करणार नाहींत. याज करितां आं साहेबीं त्यांचा भुलावा व दगाबाजी नजरेत राखोन शकशुभ दिलांत न आणितां करार बमोजीव खातरखा सजा करावी. सरकारांतून ही कुल्हपोशांस तंबी वाकई अमलांत येईल. दुसरी गोष्ट हरगांज होवयाची नाहीं. येविशीं खातर जमा आहेच आणि असावी. राव शिंदे यांजकडील निभावणीचें खत पेशजी खाना जालें तें आं मेहेरेबांस पोहोचलें असेल अगर पोहोचेल. म्हणोन हैदरअलीखां बहादर यांस नानांचे नांवें हिंदवी पत्र.

ले० २७९ }
[३०५]

{ श. १७०२ श्रावण व. ३
{ ता १८-८-१७८०

श्री.

राजश्री सदाशिवपंत स्वामीचे सेवेशीं.

बिनंती उपरि. इंग्रजांचीं कांहीं पलटणें व गुलजारखानाचा भाऊ सोनगडास आले. मागाहून दुसरीही कुमक देणार. त्या तोंडावर फौज छावणीस असावी, त्याची तरतुद पाटीलबाबांनीं केलीच असेल. तूर्त त्या तोंडावर कोणीच नाहीं असें जाणून राजश्री गणेशपंत बेहरे यांची छावणी फौज सुद्धां तिकडे बराविली. छाप्यामुळें गळाठा लोकांचा थोडा बहुत जाहला व मागील देणीं मुबलग. तीं संकटें काय त्याहाचीं ? तथापि थोडी बहुत तरतुद येथून होईल ती करून दिली. व गणेशपंत बेहरे-यांनींही हिंमत करून छावणीस राहिले. विसाजीं आपाजी पाटीलबाबां पासून निरोप घेऊन निघाले, त्यांसही येथून पत्रें पाठविलीं कीं, तुम्हीं फौज सुद्धां गणेशपंत बेहरे यांजकडे जाऊन तेथें छावणी करावी. परंतु फौजेचा गळाठा फार, छावणीस रहाणें न होय, याकरितां टोक्या आलीकडे आले. कोकणांत फौज होती, तिची तळेगांवावर छावणी बराविली. मुंबईकर नजीक. कसा प्रसंग पडतो कळत नाहीं; याकरितां फौजेची छावणी करविणें प्राप्त जहालें. तसेंच करवीर प्रांतांतही राजश्री परशुरामपंत भाऊ यांनीं फौज छावणीस ठेविली. पर्जन्यकाळीं फौज कोकणांत रहाणें कठीण, आणि कोणे समर्थी कोणे स्थळास इंग्रज दगा करतील, याकरितां दहा बारा हजार गाडद ठेवून चरई वगैरे जागांचा बंदोबस्त केला आहे. यापैकीं अनंदराव राम व धुळप याजबरोबर यांचे हजार माणूस देऊन कल्याणा नजीक मलंगगड आहे तेथें राहून कल्याणकरांशीं नित्य चठोन पेटा बेलापुराकडे असें करून झोंबट लाविलें आहे. त्यास चैन पडूं देत नाहीं असें केलें आहे. गाडदी वगैरे पाईच्या माणसांचा दरमहा दीड लाख होतात व फौजेचें देणें पावणेदीन फौड चढलेंच आहे. शिवाय तोफखाना व किल्लेनिहाय व हुजूरतचा खर्च व आरमार वगैरे खर्च.

किती आणि जमा काय हें ध्यानांत यावयाजोगें आहे. गेले अखेर साल पावेतो साल मजकुराच्या रसदा जाऊन हैदरखानाकडील खंडणीच्या ऐवजी मोबदला करून चालविलें. आतां बाकी राहिली नाही. राजश्री पाटीलबाबा श्रीमंतांच्या पायांशीं एकनिष्ठ व आमचा भाऊपणा अकृत्रिम, बरें वाईट सांगावयास जागा इतकाच, असें जाणून लिहिलें आहे. सर्व सांभाळणें राजश्री पाटीलबाबांकडे आहे व भारही त्यांवरच आहे. २॥ छ ३ साबान हे विनंती. पाटीलबाबांसही पत्र पाठविलें आहे. प्रविष्ट करावें. हें विनंती. पौ॥ छ १७ साबान सुरूसन इहिदे समानीन मुक्काम उज्जेन.

ले. २८० }
[४५८] }

{ श. १७०२ श्रावण व. ५
{ ता २०-८-१७८०

दुसरा मसुदा रा छ २४ साबान इहिदे समानीन.

आं साहेबां छ २९ रजबचें खत मसरत नमत पाठविलें तें नेक वस्ती पोंहचलें. आम्ही भारी जमियतनशीं घांट उतरून चंगम व कळसपाक, पोकर व त्रिनामल ति म रायगड व सुलभगड वगैरे मकाणांत ठाणीं घातलीं. त्यांजकडील बार व तुरुक स्वार घोडी पाडाव आणिं, व तमाम तालुकियांत दौड पाठविली. मच्छलीबंदराकडून गुंटूरच्या रस्त्यानें इंग्रजी कुमक येत असतां दहा हजार फौज पाठवून त्या जमियेतेसच घेराघेरी करविली आहे. इंग्रज आपली फौज जमा करितात. मोकाबिल्यास येतील तर खुदाचे फजलेनें तंबी होईल ते जहुरात येईल. तरफेन जुदाई नाही. कैफियत इकडील तिकडे व तिकडील इकडे मालुम होत असावी म्हणोन कलमी केलें. चुनाचे आं मेहेरबांहीं इंग्रजांचीं मकाणें घेतलीं व तमाम तालुक्यांत दौड ताख्त व ताराज करण्यास गेली आहे व कुमकेचे जमियेतेस घेराघेरी करविली आहे हें ऐकून न्याहायत खुषी जाली. आं साहेब इरादा करून मातबर सरंजामानशीं त्या जिल्ह्यात गेले, तेन्हां टोपीकारांस खूब नसियेत पोहोंचवितील येविशीं खातरजमा आहे. सरकारांत सरंजाम तयारी आहेच. बाजे फौजाही जलद मुखालिफाचे मोकाबिल्यास नमूद होतील. बादशाहाकडून इंग्रजांस तंबी करण्याची मसलत ठरून इशारा आला. त्यास मसलत कबूल करून दिलीस जवाब खाना जाले. याचा ता पेशजी आं मेहेरबांस कलमी करण्यांत आला. सरकारची व आपली जुदाई नाही. सलाह मसलत एक. याजकरितां पैहाम आपली खैरियत व इंग्रजांचे तंबीची कैफियेत हमेश कलमी करीत असावी. म्हणोन नबाब हैदरअल्लीखां बहादूर यांस नानाचे नांव हिंदवी पत्र.

सोनगडाकडे पलटणें इंग्रजांचीं आलीं. यावर इकडून गणेशपंत बेहेरे फौजसुद्धां दौड करून गेले. कोकणांतही लढाई सुरू आहेच. छ १९ साबान इहिदे समानीन श्रावण.

ले. २८१ }
[४७०]

{ श. १७०२ श्रावण व. ८
ता २३-८-१७८०

छ २५ मोहरम

॥ श्री ॥

(रा छ ५ समानीन.)

बहुत दिवस गुजरले. आंसाहेबाकडून खैरीयेतचें खत येऊन वर्तमान कळत नाहीं. त्यास दोस्तीचे अलमात ऐसें नसावें. हमेश खैर आफ़ीयेतचें खत पाठवून दिल्ल्याद करीत जावा हें लाजम आहे. आं मेहरबांचें जाणें चेनापट्टण जिल्ह्यांत जालें असेल. जालें नसलिया करार बमोजिव जलद जाणें होऊन इंग्रजांस ताण बसवून सजा अमलांत यावी. गुजराथ प्रांतां कर्नेल गाडर यांशीं व सरकारच्या सरदारापाशीं लढाई सुरू आहे. पांच-चार लढायांत इंग्रजांस नाशहातच जाली. तेव्हां या फौजांपुढें आपला टिकाव होत नाहीं ऐसें समजोन. कर्नेल गाडर यांणीं सुरतेस माधारा जण्याचा मनसबा करून, नर्मदा किनाऱ्यास आले, पिच्छावर सरकारच्या फौजा आहेत. कोंकण प्रांतां मंमईकर इंग्रजांनीं हंगामा केला त्याचे तंबीचे व कोलापूर व कितूरकर वगैरे याणीं सरकार ताडुकियास इजा दिली त्यांचें पारिपत्य त्याचें कुलआजीजुल-कदर कृष्णराव नारायण यांस कलमी केलें ते जाहीर करतील त्यावरून सुफसल मालूम होईल. तरफेन दोस्ती व येगानगत तेव्हां सल्लाह मसलत पैहम इतला करीत असावी. सर्व मराठव आं साहेबांचे दिलनिसीन आहेत. म्हणोन हैदरअलीखां बहादूर यांस नानांचे नांवें हिंदवी पत्र.

ले २८२ }
[४६८]

{ श. १७०२ श्रावण
ऑगस्ट १७८०

श्री.

तुम्ही सरकार कामाविशीं बहुत कळकळीनें सायास करितां म्हणोन रघुनाथभट यांणीं सांगितलें त्यावरून परम संतोष जाला. सांप्रत रघुनाथभट यांस पाठविले आहेत. सविस्तर मंजूर इकडील सांगतील त्याप्रमाणें तुम्ही व मशारनिले एकविचारें होऊन ज्या येणें सरकारकाम चांगलें होय व लिहिल्याप्रांीं घडे तें करावें. यांतच इकडील तिकडील कामे व नफे आहेत. राजकारण मोठें याचें यश तुम्ही घ्याल ही खातरजमा, आणि घ्यावें. पत्रांचीं उत्तरें अति सत्वर पाठवावीं म्हणोन रामकृष्णभट केळकर यांस नानांचे नांवें पत्र.

ले. २८३ }
[२४९]

{ श. १७०२ भाद्रपद शु. ५.
ता ३-९-१७८०

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि तुम्हांस जाऊन बहुत दिवस जाहले, अद्याप उज्जनास पोहचून पत्र न आलें हें काय ? असो. राजश्री पाटील्यावांचीं व सदाशिवपंत यांचीं पत्रें पुढील मसल्लीचे

मजकुराची पूर्वी दोन आली त्यांची उत्तरे पूर्वीच पाठविली ती पावलीच असतात. हल्लीं ग्वालेर गेली वगेरे मजकुराचीं पत्रं आलीं, त्यांचीही उत्तरे पाठविली आहेत. ग्वालेर गेली वाईट गोष्ट झाली, ईश्वरी ईच्छा ! सारांश गुदस्तां जाहले प्रकार त्यास तुम्ही माहीतच आहां. असो जाहलें तें गुदस्त. साल मजकुरी तरी जलदीनें स्वच्छतेनें मसलतीचा उद्योग लवकर घडावा. नाहीं तर परिणामी नाट नाहीं. उगेच संदेह व निमित्त्यें ठेवावीं यांत कोणाचेंही कल्याण नाहीं. नाश किती होतात हें पाहवें. आम्हांस बरें वाईट सुचेल तें लिहावें म्हणून लिहितां. जें थोरपणास उचित तें करतील. राजश्री पाटीलबाबांस सांगावें कीं, आपण कोणतीही मसलत करावी, परंतु हाष्टि इकडे ठेवावी. ॥ छ ३ रमजान हे विनंति. पातशाह व नजबखान यांस जरूर मेळवून घ्यावें. इंग्रजांचे मसलतीस फार उपयोग पडेल. हे विनंती.

ले० २८४ }
[४५९.] }

{ श. १७०२ श्रावण व. ११
{ ता २६-८-१७८०

श्री

तिसरा मसुदा. खाना छ २५ सावान इहिदे समानीन.

चेनापट्टणकरांस इकडून खूब ताण बसतांच इंग्रज बजिद होऊन आपल्याकडे राजकारण लावितां, व मुद्देमाफक कबूल करतील, ते खातरेस न आणितां दोन तीन सालें लागली तरी लागोत, लेकीन तंबाच करावी याची मजबुती असावी, म्हणोन हमेशां आं साहेबांचे कलमी करण्यांत येतें. व हल्लीं महमद अलीखां यांचे बोलण्याची अखबार विनाजी-पंताकडून आली. त्याची नकल व आं मेहेरबांचे पत्र नूर महमदखान व नरसिंगराव यांजकडे आलीं. मशारनिले याणीं अथणीचे मुकामांहून इकडे पाठविलीं. त्यावरून मुफसल कैफियत माळूम जाली. चुनाचे, पैहाम आं साहेबीं अंदेशा दिलांत आणोन कलमी करावें ऐसें नाहीं. तरफेन करार मदार जाला तो मजबूत व पक्का आहे. इंग्रज बजिद होऊन व तमा दाखवून राजकारण करूं लागल्यास तरफेनच्या सल्लाह मसलतीखेराज हरगाज मंजूर होणार नाहीं, याविशीं पक्की खातरजमा असावी. आं मेहेरबां चेनापट्टणच्या सरहद्देस गेले, इंग्रज नजदीक, त्यांची चाल बहुसंगी, तऱ्हे तऱ्हेचे मकर व फरेब दाखवून तरफेन दिलांत खलश याक्या-विशीं खियाल नमूद करतील. त्यास आं साहेब दुर्गदेश व मजबूत-मिजाज इंग्रजांचे मकर-फरेबांस खूब वाकफ. तेव्हां त्यांचे खियालावर न जातां तंबाच करतील, येविशीं खातरजमा आहे. विनाबर इतिहा कलमी केला असे. मुफसल राव मेहेरबां राव रास्ते व कृष्णराव बल्लाळ लिहितां. म्हणोन नबाब हैदरअलीखां बहादूर यांस नानांचे नांवें हिंदवी पत्र. छ १९ सावान इहिदे समानीन श्रावण.

* वारंवार.

ले. २८५ }
[४८४] }

{ श. १७०२ भाद्रपद शु. ८
ता ६-९-१७८०

श्री

रा छ ७ सवाल इहिदे समानीन.

आं मेहरवांनीं तिमरी व कावेरीपाक येथें ठाणें घालून अर्काटचे मुकामाचें खत पाठ-
विलें होतें तें पोहोंचलें. त्याबाद पंधरा रोजांचा आरसा गुजरला, लाकिन तिकडील कैफियत व
आपली खेरीयेत इतळा होत नाहीं. सबब इंतजारी असे. त्यास मुखालिफ कोणे ठिकाणीं, व
जमीयेत किती जमा झाली. आइंदे त्यांचा इरादा व तर्तुद काय आहे, हे अखबारेवरून
आंसाहेबांस रोजबरोज मालूम होतच असेल. त्या बमोजीब दोस्तदारांसही मुतवातेर कलमी
करीत असावें. मुखालिफांवर आंमेहेरवांची तदबीर दीनबदीन गालब मजबूद पडावी व हे
अखबार पैहाम इकडे येत असावी, या गोष्टीची दरखास्त बहुत आहे. इकडील सर्व तयारी
जाली आहे. बाद दसरा सरदार व फौजा मुखालिफावर नमूद होतील. कर्नेल गाडर मुंब-
आले त्याचीही तयारी. येविशींचे मरातिब औतजात दोस्तां नूर महंमदखां व नरसि-
गराव लिहितील त्यावरून वाजेह होईल. म्हणोन हैदरअल्लीखा बहादूर यांस नानांचे नांवें
हिंदवी पत्र.

आहे बाददसरा मुकाविल्यास आल्यास होईल ते जहुरांत येईल.

ले. २८६ }
[२६०] }

{ श. १७०२ भाद्रपद व १
ता १४-९-१७८०

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि आमची व राजश्री पाटीलबावांची भेट जाल्यावांचून मसलत निर्वेध
होत नाहीं, त्यापक्षी भेटीचा योग करावा, भेट होतांच मसलतीचा ठराव लवकर होऊन
आपलाले कामावर जावे. असें जाल्यास उत्तम. दिवसगत लागल्यानें शत्रु हांवमरी होतील.
तसें होऊं नये. फौजेचा जय सिरोज भेलशाचे सुमारे करवून आम्ही थोडक्या फौजेनिशी
बऱ्हाणपूर पो. येतो, तिकडून नानांनीं यावें, आमची त्यांची स्वच्छता भेटी होऊन झाली
असा लौकिक होऊन मसलतीचा उपयोग पडेल. चारी मनसब्यांची घोरणें ध्यानांत आणून
मसलती वांटून जमेवार लावाव्या. होळकरांचे ध्यानास मसलत येईल ती त्यांणी कबूल
करावी. जड राहील ते आम्हांस कबूल आहे. हिंदुस्थान कबूल करताल तर साधने साधून
कोठवर जावे हा जिमा लावावा. आज सात वर्षे फौज किती ठेवितात ? एके ठिकाणी मस-
लतीत शरीख राहून चाकरी कशी घडती हें ध्यानांतच आहे. यास्तव पृथक मसलत सांगावी
म्हणजे मन घालून करताल. शहाणा कारकून इंदुरास त्यांजकडे पाठवून आतांपासून फौजेची
तयारी करविली पाहिजे. कालहरण करताल तर इंग्रज हांवमरी होतील तेंही ठीक नाहीं.

हिंदुस्थानचें काम जड आहे. कोंडाईबारीच त्यांजकडे योजोन फौज धरवावी. भेटी होतान्च त्याणीं कोंडाईबारीस जावें आम्ही सिरोंज भेळ्याचे सुमारे फौजेत जाऊं. या सर्वांनीं एकत्र राहून पारपत्य करूं म्हटल्यास हिंदुस्थान माळवा रहात नाही. सारांश एकत्र जाल्यास जो विचार उत्तम दिसेल तो करावा. म्हणून पाटीलबावांनीं बोलण्यांत आणिला मजकूर लिहिला उत्तम आहे. सारांश पाटीलबावांची आमची भेट व्हावी, मसलत ठरावी, त्याप्रमाणें आपलाले जिम्यावर जावें, दिवसगत लागूं नये, ही सल्लाह चांगली आहे. त्यांत लौकिकही रहातो. कार्याचाही उपयोग आहे. आमचे मतें ही सल्लाह उत्तम आहे. अशीच करणें. त्यापक्षी पत्र पावतांच फौजेचा जथ म्हटल्याप्रमाणें तिकडे पाठवून व जथ पाडावयाचा प्रकार करून पाटीलबावांनीं होळकरा सुद्धां खानदेशांत यावें. हिकडे लिहून पाठवावें. त्याप्रमाणें आम्हीही कूच करून येतो. भेटीनंतर सारेंच चांगले होईल. मग मसलत ठरेल तसें करतां येईल. परंतु इतकाही प्रकार आश्वीनमासा जाला पाहिजे म्हणजे चांगला. पुढें लांबला तर मसलतीस विरुद्ध असे आहे. हिकडेहि शत्रूचा वेध व हिंदुस्थानांतही आहे. तिकडून पाटीलबावांनीं खानदेशांत उद्योग केला असतां व आम्ही हिकडून यावयाचा केला असतां मसलतीस कसें पडेल, हेंही ध्यानांत आणून पक्षी ती सल्लाह करावी सा छ. १४ रमजान हे विनंती.

ले० २८७ }
[२२१] }

{ श. १७०२ भाद्र. व. २
{ ता १५-९-१७८०

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पाटीलबावांची व सदाशिवपंत यांचीं पत्रें पूर्वी हिंदुस्थान व कोंडाईबारी व पुण्याकडील मसलतीचे प्रकार विस्तारें लिहून आलीं त्यांचीं उत्तरें विस्तारें सर्वही निश्चय करून पाठविलीं होतीं कीं, आतां पत्रें लिहून जाव जाणेयास दिवस राहिले नाहींत असें समजून पाटीलबावांनीं कोंडाईबारीकडे यावें असें लिहिलें असतां, “ हिंदुस्थानांत दुसरा पाठवितात, तेव्हां आम्हांस उणेंपण, हिंदुस्थानाची मसलत करावो म्हणोन लिहिलें, आतां आम्हांस दूर काढून टाकलें, होळकरास कोंडाईबारीकडे पाठवावें ” असें लिहिलें. तर पहिला संकेत होताच ही शंका निघणार. हिंदुस्थानांत होळकरास पाठवावें असें लिहिलें असतां हिंदुस्थान त्याकडे सांगितलें हे वाईट वाटणार. तेव्हां दोहों सरदारांनीं मसलती करावयाचें येथून लिहिलें असतां संदेह येणार म्हणोन असें लिहिलें कीं, एकानीं कोंडाईबारीकडे सरकारचे पथका सुद्धां यावें. एकानीं हिंदुस्थानची मसलत करावी. उत्तम पक्ष पाटीलबावांनीं कोंडाईबारीकडे यावें. हें न होय, त्यापक्षीं होळकरास फौज सुद्धां कोंडाईबारीकडे पाठवून मग हिंदुस्थानचे मसलतीवर नमूद व्हावें. जो ठराव करणें तो पाटीलबावांनींच करून उत्तर सत्वर पाठवावें. असें लिहिलें असतां तुम्हीं लिहिलें कीं, इतकीच कल्पना घेऊन पूर्वी वाद प्रतिवाद घाल्तील. त्यास त्याणीं कल्पना घ्याव्या त्या आम्ही

उघड्या लिहून निश्चयही त्यावरच ठेविला. तेव्हां कल्पना घेऊन वाद प्रतिवाद घालावयास जागाच राहिली नाही. हे सर्व अर्थ समजूनच पत्रे लिहिलीं होती. तींच दाखवून निश्चय करावयाचा होता. त्यांचे चिंतांत कल्पना उठतात त्यांचें निवारण करणार ईश्वर. परंतु आपण जी गोष्ट चांगली, श्रीमंतांचे दौलतेचें कल्याण व पाटीलबावांचे स्वरूपास उत्तम तेंच लिहित जावें, व बोलत जावें, असें समजून लिहितों. आतां पत्रे जाणें येणें यास अवकाश नाही. असें उभय पक्षांचा भेटीचा प्रकार लिहिलात हा चांगला आहे. परंतु पाटीलबावा व होळकर दोघांस येणें लागेल. तेव्हां हिंदुस्थानचे इंग्रजास व पातशा नजीबखान मुद्दां सर्वास वाटेल कीं, सरदार देशीं गेले. हें जाणून बखेडा करतील, इकडे गाडर मुंबईस आल्यास पंचवीस दिवस झालें. संजाम व तरतूद ही त्याणीं भारीच केली आहे. आश्विन शुद्ध पक्षा निघणार म्हणून बातम्या मुंबईच्या वगैरे पैदरपै येतात. या संधीत आम्हीं गंगा-पार गेलों म्हणजे काय कल्पना काढून हावभरी होतील कळत नाही. हा पेंच मोठाच दिसतो. श्रीमंतांचे पाय ध्यानांत आणून स्वच्छ अंतःकरणे संदेह सर्व शपथी पूर्वक टाकून देऊन करून इंग्रजांचें पारपत्य पूर्वीं मसलती लिहिल्या त्यांतून कोणता ठराव करणें तो करून आपआपले कामावर जाऊन निकड करावी. जाहिराणा चांगला बाहेर दिसावयाकरितां चिंतो विठ्ठल वगैरे मंडळी चांगली शोभेनें पाठवावी. सरकारचीं कामें जाहिराणा चांगली दिसे अशीं आहेत. ते केली म्हणजे सहज लोकांचेही संदेह जातात. घरांतील गोष्ट तर एक आईचीं लेकरें, संदेह टाकले म्हणजे स्वच्छताच आहे. नवें जडावें लागत नाही. हाही प्रकार आहे. दुसरे तुम्हीं लिहिलें कीं, होळकरांचे घरांत फूट, त्याची तोड पडल्यावर फौजेची तरतूद. ही तर गोष्ट फार विलग दिसते. दिवस तर नेटास आले. आणि तोड पडून पुढें फौजेची तरतूद होणें यास दिवसगत लागणार हें चांगलें नाही. याचा विचार लौकर करणें तो करून भाद्रपद अखेर होळकरांची फौज जमा होय तें करावें. कोणता निश्चय ठरवितात तो लवकर लिहून पाठवावा, याप्रमाणें जाईल. सारांश तुम्हीं भेटीचा प्रकार लिहिला हा चांगला मुद्दें पाहून उभयतां सरदारांनीं लौकर निघोन खानदेशांत यावें. आम्हींही येऊं. आतां विलंब न करावा. रा छ १५ रमजान हे विनंति.

ले. २८८ }
[४५७]

{ श. १७०२ भाद्रपद व ३
ता १६-९-१७८०

श्री

रा छ १६ रमजान सन इहिदे समानीन.

आं मेहेरबां आर्काट पावेतों पोंचले असतां इंग्रज + तांहाल नमूद होत नाहीत. त्यास कोणीकडे जमाव करविला असेल अगर पालेगार वगैरे कोणीकडे राजकारण लाविलें आहे, व महमद अली व ते एकत्र आहेत या आलाहिदा आहेत आणि काय मनसबा

+ हा कालपर्यंत.

करितात हे कांहीं समजत नाही. टोपीकरांची जात मकरी व दगाबाज शायेद भुलावा देऊन कांहीं एक शकल नमूद करावी, या तदविरेंत असतील. याजकरितां येविशींची वातनी पुतैपणीं राखून येहातियात व हुशारी होत असावी. आज राहा-येगानगत दिल-निशान जाले तें कलमीं केलें असे. बफजल इलाही आं मेहेरबां दूरदेश व कुलाहपोश याचे फंदफरेबास खूब बाकीफ, तेव्हां या गोष्टीची खबरदारी होतच असेल. दोस्ती दारासही पैहाम इतझा करीत असावी. म्हणोन हैदर अलीखान बहादूर यांस नानांचे नांवें पत्र.

ले. २८९ }
[२४६] }

{ श. १७०२ भाद्र. व. ६
{ ता. १९-९-१७८०

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि. किल्ले सालेरचा मजकूर पेशजी राजश्री सदाशिवपंत यांचे पत्री लिहिला होता, परंतु पत्रांतील मजकूर जमा धरून उत्तर पाठवावें हें सदाशिवपंत लिहितच नाहीत. त्यास इंभजांकडील व दादासाहेबांकडील सूत्रें किल्लेकऱ्यांकडे लागली आहेत याजकरितां आम्हांस येथून कळेल तसें करावें लागेल. रा. छ. १९ रमजान हे विनंती. पै. छ. २९ रमजान भाद्रपद शु. इहिदे समानीन मु.ा उजेन.

ले. २९० }
[२२०] }

{ श. १७०२ भाद्रपद व. १४
{ ता. २७-९-१७८०

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि तुम्ही भेटीचा निश्चय केला तो उत्तम. तेथून राजश्री पाटील-बावांचा निघावयाचे मुहुर्तावर निश्चय ठरेल, तो लिहून पाठवावा, त्याप्रमाणें आम्हीं निघोन येऊं. येथें फौज वगैरे जमा करून मुंबईचे तोंडावर राजश्री हरीपंत राहतील. परंतु कलमें.

होळकरास बरोबर घेऊन येतां, यावें. कोणेही गोष्टीची अडचण आम्हांस पाहूं कोणी ठिकाणीं आमची भेट, कोठपावतो नये येविशीं पक्कें अंसावें. आम्हीं यावें हें लिहून पाठवावें. बराणपुरा- उभयतां सरदारांचे फौजांची तत्तुद आलीकडे चाळीस कोस येणें घडावे. लौकर होऊन जमा व्हाव्या. भेटी होऊन

भेट झाल्यावर फिरोन संदेह उत्पन्न निश्चय ठरून आपापल्या मसळीवर नमूद नहोत. स्वच्छता, संतोषाने मसलत करण्या- व्हावें.

विशीं उत्साह असे घडावें.

हिंदुस्थान न सुरतेकडील दोघांनी दोन

मसलती कराव्याच, हा निश्चय असावा.

सरकारचें काम पूर्वी येथें मन घालून करीत होते त्याप्रमाणें करावें. वांकडें आंत बाहेर कोठें कांहीं नसावे. इतक्या गोष्टीची पुर्ती खातरजमा करून चिठी आली म्हणजे निघोन येऊं आतून बाहेरून शोध करून घेऊन लिहून पाठवावें. आम्हीं येथून निघणार त्यापशीं श्रीमंतांचे राहणें पुण्यांत ठीक नाहीं. यास्तव पुरंदरास राहतील. रा। २७ रमजान हे विनंति. पत्राचें उत्तर लवकर पाठवावें. हें विनंति.+

ले. २९१ }
[२२३] }

{ श. १७०२ आश्विन शु. ३०
{ ता। ३०-९-१७८०

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपर सर्व ही गोष्टी राजश्री पाटीलबाबाचे चित्तांत आल्या. जाहलें तें गुदस्त या उपर मागील अर्थ लिहण्यांत न यावे. म्हणोन लिहिलें. त्यास मागील अर्थाचा विस्तार पूर्वी पासूनच करीत नाहीं. कोठें कोठें लिहिल्यांत येतें, ह्याचें कारण हेंच कीं, पुढें तरी सरकार काम चांगलें व्हावें. इतकाच अर्थ. वांकडेपणानें लिहीत नाहीं. आतां लिहिलेत यावरून राहिलें. कोणें प्रकारें कार्य व्हावें, म्हणजे जाहालें. तेही थोर आहेत समंजस आहेत, उत्तम तेंच करतील, ही खातरजमा आहे. शिवाजी विठ्ठल व पवार यांकडील कर्ज पट्टीच्या यादी तयार करविल्या, मागाहून पाठवितों. चिंती विठ्ठल वगैरे मंडळी पाठवितों, गाडदी अद्यापि आले नाहींत, म्हणोन लिहिलें. उत्तम आहे. गाडदीही खाना केले आहेत. परंतु लवकर न पोहोंचल्या तुम्ही पकीं बंदोबस्ती करून पाठवावे. नबाब व हुंदरखान यांस दोन पैत्या व मुथोजी भोंसले यांचे नांवें लाखोटा व दिवाकरपंताचें १५२ खुलें व तिहींच्या नकलांवरून मजकूर कळला. उत्तम लिहिलें आहे. ज्याची त्याकडे खाना करूं. रा। छ १ सवाल हे विनंति. पो। छ. ९ शनवारं प्रातःकाळ.*

+ हें सर्व पत्र नानाच्या हातचें आहे. गुजराथेंत शिंदे होळकर इंग्रजावर गेले त्या पूर्वी त्यांच्या व नानाच्या भेटी व्हाव्या असे ठरत होतें, असें ह्यावरून दिसतें.

* हें सर्व पत्र खुद्द नानांच्या हातचें आहे. १ चोरघोडे भोंसल्यांचा दिवाण.

ले. २९२ }
[४७५]

{ श. १७०२ आश्विन शु. ११
[ता ९-१०-१७८०.]

श्री

रा. छ १० सवाल इहिदे

आंसाहेबीं खत-मसरत-नमत-पाठविलें तें बबरत नेक पोहचलें. चेणापट्टणाहून जनरल मंडोर नामें जंगी सरंजामसुद्धां मोकाविल्याचे इराद्यानें कंचीस आल्याची खबर आली. त्या वरून आम्ही अर्काटेहून कंचीस पोहोचून त्यास घेरा दिल्या. मच्छलीवेदर व गंतुराहून करनल बेली नामे सरदार सरंजामानिशीं कुमकेस येत होता, त्याजवर फौज पाठवून घेरा-घेरी करविली. ते कंचीहून चौ कोसांचे फासल्यानें गढीचा आसरा घेऊन राहिले. त्याचे उपराळ्यास जनरल मंडोर याणें आपले हामराही पैकीं वेष चुनीदी जमियेत पाठविली. करनल बेली याणीं आपली व कुमकेत आलेली जमियेत घेऊन इकडील फौजेशीं लढाई करीत येत आले. हे बातमी कळतांच कंचीत मंडोर याचें तोंडावर जमियेत ठेवून आम्ही खाशी फौजसुद्धां चालून जाऊन मारामारी करोन कर्नल बेली यांचे फौजेस कत्तल आम केलें. खुद कर्नल बेली सरदार या शिवाय मातबर तीस पालखी-निशीन सरदार व पांचशें गोरे हे साबूत पाडाव आले. पांचशें फिरंगी व दोन हजार वार पावेतों मारले गेले. बाकी कुल लष्कर लुटून घेतलें- हें कंचीस जनरल मजकूर याणें ऐकून घाबरा होऊन रात्रीचे वस्ती जमावसुद्धां फरारी जाला. त्याचे पिछावर इकडून फौज पाठविली. यांशीं त्यांशीं लढाई होऊन निष्प जमियेत मारून घेतली. सर्व सरंजाम टाकीत टाकीत कांहीं जुज जमियेत नशीं नेंगलपट येथील गढीचे आश्रयास जाऊन पोहोचला. इकडून फौजेनें त्या गढीस घेरिलें आहे. खुदाचे फजलेकडून तंबी अनकरीब होईल ते लिहिण्यांत येईल. म्हणोन कलमीं केलें. चुनाचे आं मेहेरबाही गाडद व तोफा व फौज वगैरे मातबर सरंजामसुद्धां इंग्रजावर इरादा केला. तेव्हां दोस्तदारांस हेंच यकीन होते, जे अब्बल टोपीकर मैदानांत येऊन मोकाविला करूं पावणार नाहींत. अडचणीचे जागां मकर फरे-बानें जें होईल तें करतील. अगर मुकाविल्यास आले तरि आं साहेबांचें सरंजामापुढें टिकणार नाहींत. बेशुभः शिकस्त खाऊन फरारी होतील. याची आजमायेस आज सहा वर्षे जाली. सरकारच्या फौजांशीं व इंग्रजांशीं लढाईचा मारका-स्वकार आहे. लेकीन कुल्लपोष हमेश अडचणीच्या जागां घरोन फंद फरेबच करीत राहिले. कोणही रोजी मैदा-नांत येऊन मोकाविला केला आणि कायम राहिले हे तरकीब नजरेस आली नाहीं. चुकोन

* इंग्रजी ग्रंथांत तर बेलीस कुमक केली नाहीं सबब जनरल मनरोस दोष दिलेले आढळतात.

§ स्वाधीन होतों असें निशाण दाखवून शत्रें खाली ठेविल्यावर इंग्रजी फौजेवर हल्ला करून हैदरानें कत्तल केली असा त्यावर आरोप आहे. फ्रेंच सरदार हैदराकडे होते त्याणी ह्या बेली पुढें होऊन वरेच इंग्रज लोक वांचविले अशी फ्रेंच लोकांची स्तुति केलेली आढळते.

मैदानांत गांठ पडली, तेव्हां शिकस्तच होऊन गेले. सवय दोस्तदाराचे दिलांत हें गुज-
रलें होतें. बफजल-इलाही त्या बमोजीबच जहुरांत आले मुखालिफास खूब नशीयत
पोहोंचली. यावरून न्याहयेत खुषी व खुरमी जाहली. खुदा येताला हे फत्ते आं मेहेर-
बांस व जमिये दोस्तास मुबारक लाये. इंग्रजांची शिकस्त व आं साहेबाची फत्ते हे
खबर श्रीमंत खुदावंत न्यामत राव पंतप्रधान यांस अर्ज होतांच बहुत खुषवस्त होऊन
आपल्या तदबिरेस व जुरतेस तहसी व आफरींत फर्माविली याचा पत्ता ताा ऐतजांत
दोस्तां नूरमहमदखां व नरसिंगराव लिहीतील त्यावरून दीलनिशीन होईल. आईदे
महमदे आल्लीखां व गोरदोर चेनानापट्टनांत आहेत. त्यांची रवेश मकरी व दगाबाज. चार
दिवस दम खाऊन कलकत्यास लेहून तेथून जमियत जहाजांवर अगर खुषकर्तून आण-
वितील. मजबुत होऊन फितना किसाद बरपा करतील. अगर बर्मानत आपणांशीं राजकारण
लावून तमा व तवक्का दाखवितील. तरफैन इत्यफाक व येकादिलींत खळश आणावयास कसूर
करणार नाहींत. आं मेहेरबां त्यांचे रस्म व खयास खूब वाफक आहेत. टोपीकरांनीं जमून
जोर धरला नाहीं तो पावेतों लगट एक हिरेरी करून नेस्त व नाबूद करण्यांत येतील.
या बाबे खातर जमा आहे. इकडील कैफियत तरि दसऱ्याचे रोजी सातनेक पाहून खेमे बाहेर
दिल्ले. जलदच खेमेदाखल होण्यांत येईल. बाद इकडून ही कुलहपोशास नशियेत कस-
कर्शा होईल ते जहुरांत येईल. हमेश खत पाठवून तिकडील कैफियत कलमी करीत जावी.
म्हणोन हैदरअल्लीखां बहादूर यांस पत्रें हिंदवीं.

१ नानांचें.

१ हरीपंततात्या.

२

ले. २९३ }
[२९५] }

{ श. १७०२ आश्विन व. १४.
{ ता २६-१०-१७८०

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपर इकडे येण्याचा मजकूर राजश्री तुकोजी होळकरांशीं बोलण्यांत आला
कीं नाहीं? नसला आला तर आश्वे समयी कदाचित दिक्ती काढतील, विलंबाने निघतील.
याचा विचार केलाच असेल. लिहण्यांत तुमचे कोठें आलें नाहीं यास्तव लिहिलें आहे.
आतां त्वेनें येणें होऊन मसलतीवर नमूद व्हावें, नाहीं तर अशाच खाली दिवस जातील.
खर्चा खाली सरकार येतें. काम कांहींच होत नाहीं. शत्रु हावभरी होतात, बळकट
होतात. हे सर्व विचार ध्यानांत यावया जोमे आहेत. राा छ २७ सवाल हे विनंती.

ले० २९४]
[२९२]

{ श. १७०२ कार्तिक शु. ३
ता ३०-१०-१७८०

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि होळकर प्रकर्णी पांच चार वेळ पत्रें तपशिलें करून सादर जाहालीं त्या प्रमाणें राजश्री पाटीलबावांशीं बोलत गेलों, परंतु ज्या समयीं होळकराकडील मजकूर काढला तें वेळेस सारीं बोलणीं एकीकडे टाकून चार चार घटका वाद प्रतिवाद होत गेले. पाटीलबावांचें म्हणणें कीं, “खावंदाचे घरीं हून जावसाल होणें ते यथायुक्त होत असावे, पूर्वींच्या चाली पाहाव्या, तीं घोरणें पुढें चालवीत असावीं, न ऐकिलें त्यास समजून सांगावें. ते न होतां बाईस संपुष्टांत घालावें अशींच साच्यांची मर्जी एकसा दिसते. यावरून आश्चर्य आहे ! अहल्याबाई होळकरांची सून, तिचा अपमान केला असतां लौकिकांत ठाक दिसेल कीं काय ? तींही केवळ अपमान करून ध्यावया जोगी नाहीं. होळकरांनीं फत्तरगडचे आलीकडे आज पावेतो फौज किती बाळगली व चाकरी कोणती केली, सरंजामाचा वसूल आज पावेतो किती आला, त्यांचे आमचे महाल बरोवरीचे आहेत त्यांत त्यांचे महालाचा वसूल आमचे महालापेक्षां कमी कां आकारतो; याची पुरशीस धनी पणाचा कारभार जिकडे असेल त्यांनीं करावा. एकाचाच पक्ष धरून लिहिणें बोलणें युक्त नाहीं ” अशीं बोलणीं झालीं. पाटीलबावांनीं पत्र ये विशीं लिहिलें आहे त्यावरून कळेल. अहिल्याबाई कडील याद आली ती पाटीलबावांनीं दिली ती पाठविली आहे. पावेल. म्हणून विस्तारें मजकूर लिहिला तो सर्व कळला. त्यास अहिल्याबाई कडील याद पाठविली ती पाहिली. त्यास अशा यादी मागेही एक दोन वेळ आल्या. त्यास अशा यादींनीं काम कांहीं ब्हावयाचें नाहीं. कालहरण होतें. येविषयींचें तपशिलवार उलगडून पूर्वीं दोन चार वेळां लिहिले आहे, त्याचें उत्तर असें सांगतात की त्यांचें वाक्य वेदतुल्य. ऐकोन लिहितात. त्यास वेदतुल्य वाक्य एकावयाचें नाहीं. वास्तविक गोष्ट असेल तीच लिहिली असेल. सर्वांचे मानस बाईस संपुष्टांत घालावें असें आहे म्हणून बोलले, त्यास बाईस संपुष्टांत घालावयाचें प्रयोजन काय आहे ? सरकार काम ब्हावें, मातबर सरदारी, दिवस मसलतीचे समीप आले, फौजेची तयारी जाली पाहिजे, विना पैक्या खेरीज फौज जमा कशी होतें ? या कारितां पूर्वीं तपशिलवार लिहिलें होतें, त्याची उत्तरें अशीं यावीं कीं काय ? असो, तुम्ही पूर्वीं लिहिलें आहे त्या अन्वयें पाटीलबावांशीं बोलावें आणि बाईस पाटील बावांचें पत्र पाठवावें कीं, “डौलाचे खर्चापुरता ऐवज बाईनीं ठेऊन तेथील बहिवाट बाईकडील महालकरी तिहीं माहलीं आहेत त्यांनीं करावी. बाकीचे महाल राहिले त्यास होळकरास मसलत संबंधें पैका लागेल तो बाकीचे महालापासून घेतील. ” असें बाईस पाटील बावांनीं निक्षून लिहिल्या शिवाय तोड पडत नाही. असे पत्रोपत्रीं मजकूर वारंवार लिहिले असतां कांहीं काम होईल असें वाटत नाही. मसलतीचे दिवस जवळ आले. फौजेची तयारी होऊन चाकरीचे उपयोगी पडली पाहिजे, या कारितां लिहिल्या अन्वयें तुम्हीं बोलून बाईस पत्र पाटील बावांनीं पाठवावें

म्हणजे तोड पडेल, नाही तर पडावयाची नाही. फौज किती बाळगली ? महाल खराब कां ? चाकरी काय झाली ? हें पुसावें तर इकडील आवघेच जावसालास पाणी पडतें. सरकारची नुकसानी मात्र भारी हें खरें. दुई नसल्यास इतकेही जावसाल पुसावे, नीट करवावे. सरकार मसलतीस उपयोग पडावा, इतकेही करितां येतें. असो, लिहिल्याअन्वये बाईस लिहून पाठवावें, आणि अमलांत येई तें करावें. बाईस संपुष्टांत घालावी ही गोष्ट येथें नाही. असती तर ते मार्ग निराळे घडत जाते. पूर्वील सांप्रदायावर जावें तर दुई नसते तेव्हां कोठेंच पेंच पडत नाही. विरुद्ध पडल्यावर सरदारी कोणीकडे ? त्यांचें कसे व्हावें ? याचा विचार करावा लागतो, हें सर्व मनांत आणावें. रा छ १ जिल्ह्याकडे हे विनंती

ले. २९५ }
[२९१] }

{ श. १७०२ कार्तिक व. १
{ ता १३-११-१७८०

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. छ. २७ रमजानपासून डांकेवरावर सात खानग्या पत्राच्या केल्या. एकाही पत्राचें उत्तर अद्याप येत नाही. आश्विन वद्य ७ निघतो म्हणून पत्रें पाठविलीं त्यास दीड महिना होऊन गेला राजश्री पाटीलबाबा कधीं निघून येतात हेंही वारंवार लिहिलें. आश्विन वद्य सप्तमीस आझी निघून खडकीवर मुकाम केला. त्यासही पाऊण महिना होऊन गेला. असो, कार्तिकास गेला. अद्याप उभयतां सरदार आपापले घरीं. फौजांची तरतूद नाही. मसलतीचा निश्चय नाही. श्रावणपासून पत्रें पाठवीत गेलों कीं, भाद्रपद अखेर कौडाईबारीवर फौज यावी. त्यासही ठिकाण नाही. गाडर आपले सरंजामानिशीं खुषकांनं वसईनजीक आला. वसईचीं वरकड ठाणीं तालुक्यांतील घेतलीं. एक वसई फक्त राहिली. त्यास मुंबईकरांनीं मोर्चेबंदीचें वगैरे सामान बेसुमार केलें. तें धारावीस आणून ठेविलें. कार्तिकी पौर्णिमेचें भरतें समुद्रास येतें त्या दिवशीं पाण्यांतून व खुषकांतून येलगार किल्ल्यावर करणार म्हणोन बातमी आली. पूर्वी रास्त्याचें पथक व § मुसामंरंज वसईकडे खाना केले म्हणोन लिहिलें होतें. परंतु इंग्रजांचें सामान भारी. थोडे फौजेनें उपराळा होणार नाही. याकरितां रामचंद्र गणेश व बाजीपंत यांबरावर गावडे, निंबाळकर वगैरे हुजरात पांच सात हजार देऊन मागाहून खानग्या करितों. पैक्याचे ओढीमुलें प्रसंग कठीण पडला आहे. आणि मसलत तर सारी इकडेच मुंबईकर सुद्धां भारी पडली आहे. सरदार तर उभयतां

§ मुसामंरंज हा कोण ? एक पोर्तुगीज सरदार पेशव्यांचे पदरीं होता. त्याणें वसई नजीकच्या लढाईत रामचंद्र गणेशा प्रमाणेंच बहुत पराक्रम केला. पण त्याचें नांव सिनोर नरोन्हा असें होतें.

आपले घरी. परिणाम दौलतीचा ईश्वराधीन आहे. आमच्यानें होईल तेथवर करतो. ईश्वरी इच्छा असेल तशा बुद्धीही सरदारांस होतील. लिहिण्याची, बोलण्याची अवधी या उपर कांहीं राहिली नाही. गुजराथ त्याणीं वेध नाही याकरितां मोकळी टाकून वसईकडे आले. सर्व मनसबा विचार ध्यानांत आणून पहावा. रा॥ छ. १५ जिल्ह्याकडे हे घिनंती.

ले. २९६ }
[४७२] }

{ श. १७०२ मार्ग. ९
{ ता. ५-१२-१७८०

श्री

छ ८ जिल्हेज मार्गशीर्ष इहिदे समानीन रा॥ केलें.

आमेहेरबांनीं खत मसरत नमत पाठविलें तें सातनेक पोहचलें. अर्काट मकाण नामी मसनदनसीचें त्यांत मुखालिफा कडील सरंजाम पोखत होता. तें छ ४ जिल्ह्यादीं हद्द करून ठाणें कायम केलें. कित्येक लोक कत्तल आला व बाकीं दस्तगीर जाले. हे मकान खुदाचे फजलेकडून फते जालें. हे खुष खबर मालुम होवयाबदल लिहिली असे. हमेश आपली शादमानी व तिकडील मनसब्याची कैफियत निगारष करीत असावी म्हणोन कलमी केलें. चुनाचे अर्काट मकाण मसनदनसीचें, तेथील वंदोवस्त जाल्यास बहुत दाब व लौकिक व बकाया मुरदराज जाऊन मुखालिफावर जरब ऐसे जाणून आज राहायेगानगत निगारष करण्यांत आलें होतें. वफजल इलाही तेथील वंदोस्त खातरखा जाल्याचीं पत्रें आं साहेबांचीं आलीं. त्यावरून न्याहयत खुर्षा जाली. त्याचा बयान कलमी करण्यांत येत नाही. बहुत वेहतर व बन्या जाले. आईदे आजराहा ये मसलत मुलकी व राहिल्या मकाणाच्या वंदो-वस्ताची तदवीर होतच असेल. इंग्रज मकर फरेब बहुत जाणतात. आंसाहेबही त्यांचे रस्म-वयास खूप बाकीफ. हे मरातब मुफसल कलमी करण्यांत आलेच आहेत. मुकरर त्याहावें याची हाजत नाही. इकडील मजकूर तरि साविक कर्नेल गाडर मय सरंजाम सुरतेनजीक होते. त्याणीं दोन पलटणें केशोपंत याजवरावर खानदेशांत पाठवून रुख नमूद केला होता. त्यावरून गणेशपंत त्याचे मुकाबल्यावर आहेत. त्यांजपारीं फौजेचा जमाव करविला. मैदानांत यावे हे इंतजारी होती. मैदानच्या लढाईची जुरत न पाहून गाडर मजकूर याणीं तो रोख सोडून तमाम सरंजामासुद्धां दर्याकिनाऱ्यानें कोंकणांत नमूद जाले. सरकारांतूनही सरदार फौजा घांटाखालीं खाना केल्या. लहान मोठ्या एकदोन लढाया जाल्या त्यांत हटवून माघारें घातलें. याउपरि थोडेच रोजांत होईल ते जहुरात येईल. भोंसले फौजेसुद्धां सरहद्देवर होते तेही बंगाल्यावर उतरले असतील. नबाब निजाम अल्लीखान बहादूर यांची फौज व सरदार जमा जाले व होत आहेत. जलद शिकाकोलीकडे निघावें म्हणोन इकडून पैहाम कलमी करण्यांत येतच आहे. शिंदे होळकरही डेरदाखल होऊन फौजांचा जमाव जाला व करितात. मेहेरबान कृष्णराव नारायण यांची खानगी फौजेसुद्धां आंसाहेबांकडे

जळख केली जाईल. येविशींचे मराठीव ऐतजाद दोस्ता नूरमहमदखान व नरसिंगराव लिहितील त्यावरून वाजे होईल. सदर प्रमाणें हैदर अलीखां बहादूर यांस नानांचे नांवें हिंदवी पत्र.

छ ७ जिल्हेज इहिदे समानीन मार्गशीर्ष.

ले. २९७ }
[४८५] }

{ श. १७०२
{ सन १७८०

श्री.

उभयतांचे नांवें हैदरखानास छ १० सन.

आंअमारत पन्हाणीं महबतनामा आबरीशमामा इबलाग केला तो बरबस्त पोचला व सदाकतअतवार नरसिंगराव तमाजी मोहिबाकडून पारचे घेऊन आले ते पोहचून मोमिइले याणीं कितेक वजे दोस्तीचे इरादे जाहीर केले ते मालूम होऊन बहुत खुशवस्ती जाहाली. साहेब मेहरबान दोस्तां लक्षणराव रास्ते हुजूर येऊन याणीं नरसिंगराव मोमिइले याणीं मोहिबाकडील कितेक मुकदमे इजहार केले ते अर्थां जाले. लेकिन आं अमारत पन्हाची व खुदावंद न्यामत पंडित प्रधान साहेबांची दोस्ती मुस्तकाम होऊन दीनबदीन जादा चालोन दोस्तीची तरक्की बहावी हें तफैल बजा आहे. बील फैल लक्षणराव मोमिइले यांस कुल कैफियत जाहीर केली आहे. ते नरसिंगराव तमाजी कलमी करतील ते दर्यापत करून मुकदमा अमलांत येणें, हें मसळतीचे जागा नेक आहे. हमेशा किताबत पाठवून दील-ताजगी करणें दोस्तीचे जागां लाजम असे.

ले. २९८ }
[३७२] }

{ शके १७०२
{ सन १७८०

॥ श्री ॥

राजश्री विसाजी आप्पाजी गोसावी यांसि.

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ते॥ महादाजी शिंदे दंडवत विनंती. उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लिहितां जाणें. विशेष. तुम्हां फौजसुद्धां कसबे आकोळ-नेर इकडून येणार म्हणून विदित जहालें, त्यास राजश्री आपाजीराव दामोळकर यांजकडे को। मजकूर हा गांव आहे. तर त्या वाटेनें आकोळनेरावरून येणार असलां ऐशियास गांव चुकवून यावें. कदाचित् त्याच वाटेनें आलां तर कसबे मजकुरीं मुकाम न करून ताकीदीस स्वार देऊन रखवाली करावी+ रा। छ २३ रजब* गांवाशीं उपद्रव तुम्हांकडील काडीमात्र

+ येथून खुद महादजीचें अक्षर. * येथें बाजूवर महादजी शिंदे यांचा शिक्का आहे.

लांगून वावा. गांव इकडील आहे. येविसीं निश्चून ताकीद असावी. बहुत काय लिहिणें
ह/ विनंती.

मोर्तब
सुद

ले. २९९ }
[४६१] }

{ शके १७०२
{ सन १७८०

श्री

आपले दुषमानाची [?] तबियत बहुत काइली होती त्यास फजल-इलाही आराम
होऊन गुसल केली, याची हकीकत सदाकतदस्तगाह नरसिंगराव तमाजी यांणी अर्ज केल्या-
वरून न्याहत खुषी जाहली. याचा तपशील काय त्याहावा ? आपल्यास सेहत जाल्ल्याचे
खुषीचे पारचे वगैरे तपशील फर्द आलाहिदा पाठविले असत. + + + + + कित्तोक
मरातब हुजरून गोविंद नारायण व गणेश केशव दि॥ आनंदराव भिकाजी रास्ते यांस
इरशाद जाले हे बयान करतील व सदाकत दस्तगार मजकूर लिहितील त्यावरून वाजेह
होईल. हमेशा खत किताबत फरहद जादा करीत जावी.

ले. ३०० }
[४७९] }

{ श. १७०२ मार्ग. व. ६
{ ता. १७-१२-१७८०

श्री

तुम्ही छ २० माहे जिल्हेजचे पत्र पाठविलें तें छ २२ माहे मोहरमी पावलें. सविस्तर
मजकूर लिहिला तो समजला. त्याचीं उत्तरे व इकडील मजकूर राजश्री बाळाजी जनार्दन
यांणी लिहिला त्यावरून कळेल. मेवा सेव दाणे पंधरा पेटारी एक पाठविली तें पावली. तिकडील
वर्तमान वरचेवर लिहांत जाणे म्हणोन पुरषोत्तम महादेव हिंणने यांस सरकारचें पत्र.

ले. ३०१ }
[१०९] }

{ सन १७८० च्या पुढील

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री तात्या स्वामींचे सेवेशीं-पोष्य भवानी शिवराम कृतानेक साष्टांग
नमस्कार विज्ञापना ऐसीजे. तागाईत चैत्र वद्य ११ पर्यंत मुक्काम शहर स्वामींचे कृपावलोकनें

* हरिपंत तात्या फडके ?

सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष-राजश्री सेनाखासखेल यांजकडील उपसर्ग सरकार अमलांत होऊं नये या अर्थां सरकारांतून पूर्वी त्यांस पत्रें आलीं होती. ती त्यांजकडे प्रविष्ट करून त्यांची उत्तरे आलीं तीं सेवेशीं पाठविलीं आहेत. अवलोकनें भावार्थ ध्यानास येईल. यजमान स्वामींची मला आज्ञा आली त्याप्रमाणें मींही सरदारांस पत्र लिहिलें होतें. त्यास तो मजकूर गाळून उत्तर आलें. वजिजस कारकुनाची चिट्ठी आली त्याची प्रती पाठविली आहे. सारांश कोणी [कोणती ?] गोष्ट शाश्वत नाही. काठेवाडांत सरकारमहालीं फौजेचा उपद्रव लागतोच आहे. सरदारांनीं फौजेंत वरचेवर पत्रें दिलीं, परंतु प्रमाण राहिलें नाही. विस्तारें कोठवर लिहूं ? स्वामींचीं खासदस्तुर पत्रें बोधपर येत गेलीं त्यांचा स्मर रहावा, पोटी विवेक करावा, तें काहीं मनांत न आणतां दिवसा दिवसाचें करणें नवीन पडतें. असो. सालमजकुरी काठेवाड झालेवाडचा पैसा ठरावून आले प्रमाणें साहुकाराकडे भरणा पावेल ऐसें दिसत नाही. करारांत गायकवाडाकडील उपसर्ग न लागावा ऐसें आलें आहे. कौलपत्र मवासांस या अन्वये आहेत. इच्छा सर्वोत्तमाची. स्वामींची कृपा तारक आहे. विस्तारें विनंती वारंवार कोठवर लिहावी ? स्वामींचे ध्यानांत आहे. तेथें रा॥ गमाजी [गयाजी ?] पाटील यासि निष्कण ताकीद होत जावी. वरकड मजकूर सर्व ती॥ राजश्री खंडोपंत दादा व राघोपंत विनंती करितां अवगत होईल. हे विज्ञापना.

ले. ३०२ }
[४८९] }

{ श. १७०२ पौष व. १२.
{ ता. २१-१-१७८९

श्री

आं अमारतपन्हानीं किताबत इरसाल केली ते उसुल होऊन मजबून मालस जहाला. ऐशास बंदेगानअल्ली राऊ साहेब पंडित प्रधान साहेबांचे दौलतीतीत कित्येक खिसा लिहिला तरि जागा जागा हरएक बखेडे जालियास सहजांत बंदोबस्त होऊन येतात. सरकार तफेंचे सरदारांहीं हिंदुस्थान प्रांतीं तमाम बंदोबस्त अंमल बसवून पादशाहार्तांचे बंदोबस्त करीत आले. बिलफैल इंग्रज वंगरे उमेद धरून येतात त्यांचाही बंदोबस्त सरकारचे सरदार आहेत तेच करतील. आमा बंदेगान अल्लीच्या दौलतीतील खिसे मोहिबी इशारे बकरार बयादवार कल्मीकरितां हे दाना दूरंदेश असतील त्यास लाजस नसे. लेकिन इंग्रजाकडील पलटणें व व कौसलदार येतील त्यांस पोंहोंचवून धावें लागेल म्हणोन इशारा केला. त्यास जे सरकारचे फितुरी ते तुमचे फितुरी असतां त्याचीं सरबरा होते. इहताजुबजमाजे होठेवर आहे त्याचा फायदा जहाला तो अलम रोषन् आहे. ज्यानब या प्रांती येऊन मोहिबाचे मुलखास उपसर्ग अधाप न केला. हल्लीं कौसलदार तुम्हीं पोंहोंचून देणार तुमचे मुलखाची तालुक्याची खराबी होईल कीं आबादी राहील हे दिलांत दूरंदेशीं जाणावें.

ले. ३०३ }
[४६६]

{ श. १७०२ पौष व. १२
{ ता. २१-१-१७८१

श्री

मंबईकराकडोन एक शक्स राव मेहरबान हरीपंत यांजकडे कांहीं बोलावयास म्हणोन लष्करानजदीक येऊन राव मशारनिले यांस सांगून पाठविलें त्यास लष्करांत येऊं न देतां ताळुकियांतून काढून दिल्या. आं साहेबांस कळावें सबब कलमी केलें असे. ये त जा त दोस्तानूर महमदखां व नरसिंगराव हरदो मानिले यांतून तेथून कितेक बोळून खाना करून त्यांस हरदांतून एकजण त्यास तेथून पाठवितील. त्याणीं कृष्णराव नारायण यांचें हाम-राहा जलद यावें, ऐसें आं साहेबांचें खत यावें, येविशीं पेशजी कलमी केलें त्या जवाबाची इंतजारी असे. येविशींचे मरातीब हरदो मशारनिले कलमी करतील. त्यावरून वाजे होईल.

इंम्रज मकर फरेब जाणतात. त्याचे रवेशास आं मेहरबांही खूब वाकीफ कलमी कराव-याची हाजत नाही. आं साहेबाकडे ही मकर फरेब करण्यास व राजकारण लावण्यास जुक-णार नाहीत.

ले. ३०४ }
[४६७]

{ श. १७०२ पौष व १२
{ ता. २१-१-१७८१

श्री.

श्रीमंत खुदावंत-न्यामत राव पंतप्रधान यांचा व आपला पक्का सल्लख होऊन करार-नामे अहाद शर्तीनशी कृष्णराव नारायण सरकारचे मातबर यांजबराबर देऊन व आपल्या-कडील नरसिंगराव यांची खानगी जाली. लौकरच आं साहेबापाशीं पोहोंचतील. दरीकिला आखबारे वरून मालूम जालें कीं, आं मेहरबानाची फौज आदवनी व मुदगल वगैरे नबाब निजाम अल्लीखां बहादूर यांचे ताळुकियांत येऊन हरकत केली. प्रांत तमाम वैराण जाला. मकाणास मोहसारा होणार. ऐशियास खुदावंत-न्यामत राव पंतप्रधान यांचा व नबाब निजाम अल्लीखां बहादूर यांचा सल्लख व एकलास बहुतां दिवसांचा, सर्व बाबे त्याशीं जुदागी नाही. हल्लीं आं साहेबांचाही पक्का सल्लख होऊन दोस्ताची मजबुती जाली. तेन्हां तिन्ही दौलती एक व बेहबुदी व मसलत एक, जुदागी राहिली नाही. इंम्रजास तंबी कर-ण्याची मसलत मातबर अवध्यांचे एकदिलानें मुखालिफांची तंबी ब्हावी. दरमियान असे सिकोपेमुळें मोठे मसलतींत कमती येती. आपले आपल्यांत पेंच येतात. हे सल्लाह दौलत नाही. याजकरितां फौजेस ताकीद होऊन माघारी आणवावी. नबाबाचे ताळुकियास उप-सर्ग लागूं नये. अमिरुलउमराव बसालतजंग यांणीं इंम्रजाशीं राजकारण व पैगम केला. सबब अवल हा बंदोबस्त करावा हें आं साहेबांचें दिलांत असेल. त्यास येविशींचे कुल मरा-तब नबाब मवसुफ यांस कलमी केले आहेत. त्याचा येविशींचा बंदोबस्त जलदच करतील. इंम्रजाचे तंबीचे मसलतीस नबाब मवसुब एकदिल आहेत. शिकाकोल राजवंदरीकडे चालून

जाण्यास लौकरच खेमे-दाखल होणार. अदवनी कडील हंगाम लौकर आपण मना कस्वावा, सर्व मसल्ली व दूरदेशी आपलें दौलनशीन आहेतच. मुफसलक्यान नरसिंगराव पोंचल्या-नंतर करतील त्यावरून माळूम होईल. म्हणोन हैदराबादीं बहादूर यांस मदारुल महाम व राव रास्ते व कृष्णरावजी यांचे नांवें पत्रें.

ले. ३०५ }
[४८७] }

{ श. १७०२ पौष व. १२
{ ता २१-१-१७८१

श्री.

छ. २५ मोहरम सन इहिदे समानीन पौषमास.

आं साहेबी खत फरहत नमत इबलाग केलें ते वसातनेक पोंहचून शादमानी जाली. इंग्रजाची फौज गारत जाली. हे खबर पोंहचतांच जनराल कूट भारी जमावानशी चेनापट्टणास आला. इकडील बंदरावर मुखत्यार व जंगी सामानाची तयारी करीत आहे. इंग्रजांनी नागपूरचे भोसले यांसि मकाफी जावसाल बोलेन सलुख करून घेतला. मोंगलाकडे तो मातबर फिरंगी जाऊन दरमदार जालाच आहे. कूट मजकूर चेनापट्टणास आल्यावर मंबईकर व गाडर यांस कोणीही वजेनें श्रीमंतांशीं सलूख करून तिकडील सरंजाम इकडे घेऊन येणें ऐशी खतें लेहून जाहाज खाना केलें म्हणोन चेनापट्टणाची बातमी आली. जनराल मजकूर चहुंकडील जमियेत जमा करून मोकाविल्यास निघणार, खुदाचे फजलेकडून त्याची तंबी होईल ते जहुरांत येईल. इंग्रज मकरी काबूतलब त्यांचे चालीस वाफक असां. येथून त्याहावें ऐसें नाहीं. कर्नाटकगड वगैरे कितेक गड किल्ले व महमद अलीखांचा भाऊ अबदुल बहाबखां दस्तगीर जाले. अमदाबाद वगैरे मुलूख सोडून देऊन दरोबस्त इंग्रजी जमाव घेऊन जलद येणें या मजमूचे खत व दुसरे जाहाज गाडराकडे कूट मजकूर याणीं रवाना केलें, लढाईचा आजम् मुकरर केला आहे, तिकडे खाली मैदान रहात आहे. सबब सुरत वगैरे मकाणे व बंगाल्याकडे भारी पायबंद बसे ऐसें करावें. कृष्णराव नारायण याजबरावर दोन हजार स्वार देऊन इकडे पाठवावें, बाकी मरातब नूर महमदखान व नरसिंगराव सांगितल्यावरून माळूम होईल, म्हणोन कलमी केलें. चुनाचे, जनराल कूट इकडील बंदरावर मुखत्यार, तो जमाव सुद्धां चेनापट्टणास आला, व चार्ल्स इस्मत जनराल ही नवा जाला, हे अखबर सरकारांत आली होती, त्यावर हरदो मशारानिले यांची पत्रें सरकारांत आलीं कीं, आम्ही चेनापट्टणास आलों. आपली दोस्ती चाहातो. त्यास कोण्याही बंदरास जनराल नवा येतो तो अब्बल सरकारांत खत पाठवीत असतो व कोणाचेंही खत सरकारांत आलें तरी त्याचा जबाब द्यावा हा कदीमापासोन शिरस्ता, सबब त्याचे खताचा जाब दिल्या. त्यांत मजमू, नेकी, दोस्तींत खल्लश कोणीकडून हें जाहीर आहे. याची इतला पेशजी आंमहरवानास निगारष केलाच आहे. भोसले स्वराज्याचे सिकमांत, तेन्हां मकाफी सलूख करून घेतील हें कयासांत गुजरत नाहीं. थोडेच आरशांत बंगाल गारत

केल्याच्या खबरा आपल्यास पोहचतील, ऐसें हमेशा भोंसले सरकारांत लिहितात. इकडूनही हे शकल जलद नमुदास यावी म्हणोन पत्रे जातात. इंग्रजाचे तंत्रीचा नशा नबाब निजाम-अल्लीखां बहादूर यांचे सल्लाहानें ठरला. सालगुदस्तां अदवनीच्या मंझेला मुलें नमूद न जाले. मंझेला फैसल जाला तों बरसात सुरू जाली. बादबरसात आजम् करताल ऐसें होतें. बरसात गुजरली, तांहाल निघणें होत नाहीं, व मिस्तर हालन यास लावून ठेविलें सबब सरकारांतून त्यासीं लिहिण्यांत येतच आहे. हल्लीं आपल खत पोचल्यावरही निकडीनें नबाब मवसुक यांस लिहिलें आहे, व कोण्ही मातबरही त्यांची मिजाज दर्याफ्त करण्यास खाना करण्यांत येईल. जनराल कूट याणें अलबता मंबईकर व गाडर यांजकडे जाहाजें पाठविलीं असताल. इंग्रज मकरफरेब बहुत जाणतात. हरएक जागा इत्यफाकांत जूदाई आणोन आपली गुरबत व रास्ती दाखवून खुष्कीचे दौलतींत दखल करीत चालिले. याच चालीनें तरफेन दिलांत शुबः आणताल, याचे बयान मुफसल पैहाम आंसाहेबांस कलमी क 'यांत आले व आंमेहरबांही त्य चे खय्यास खूब बाकीफ खलस दुनयाईत जितक्या तमा व तवक्याच्या शकला आहेत त्या इकडे व तिकडे बहुताद हल्लीं व आईदे दाखवितल. हर तदबिरे निफाक पाडावयास कसूर करणार नाहींत. लेकीन सरकारांत जे गोष्ट करारमदारांत आली तेच पक्की व मंजूर आहे. दुसरी शकल दिलांत याव-याची नाहीं. येविशींची खातरजमा सारीक जाली, त्या बमोजीब असावी. दुनयाईत व दौलतीचे अलमांत कौलकरार आहादपैमान हे उमदी चीज आहे. याची हिफाजत केलिशांतच दौलतीची सरसबाजी आहे. जेथें वचनांत तफावत तेथें दौलतीची कायमी कशी राहील ? खुदायताला पैहाम निगा करीत असतो. जेथें सखुनाची पास तेथेंच फजल इलाही, ऐसें सम-जावें. तरफेनच्या इत्यफाकांत कोणाचें कांहीं चालणार नाहीं व नफेही यांतच आहेत. हें दूरदेशीनें समजोन इकडील करार बसोजीब कायमी आहे, आंमेहरबांचीही असावी. कोणेही बाबें दिलांत शुबः येऊंच नये. करनल गाडर वसईकडे आला, त्यास किल्याची मजबुती पक्की व संजाम पोक्त, फौजा उपराळ्यास जाऊन पोहोचल्याच होत्या. तशांत मारगिरी व लढाई सुरू होतां किल्लेदार याणें हरामखोरी करून मकाण त्यांचे हवाली केलें. आपण निघोन जात असतां सरकारची दौड जाऊन दस्तगीर करून आणिला. हरामखोरास फैलाबमोजीब सजा होईल. लेकीन मकाण मुखालिफाचे कबजांत तूर्त गेलें. इनशाआलाहोताला तरफेच्या एक दिलीत मुखालिफाची शिस्त होऊन सर्व खातरखां होईल. मुजाका नाहीं. इंग्रजाकडील के.सो कृष्ण दातार कांहीं पलटणें व तोफा व स्वार जमाव सुद्धां खानदेशांत हंगामा करीत होता त्याचे तंत्रीवर गणेशपंत बफौज होते. दर्राविला रावमेहरबान तुकोजीराव होळकर मजमीयेत त्या जिल्ह्यांत आले. त्याजकडील कांहीं फौज व गणेशपंत बेहरे एक होऊन त्यांशीं लढाई केली, तीन प्रहर पावेतो लढाई जमली. अखेरीस सरकारचे फौजांनीं चालून घेऊन पलटणें गारत केली, तोफा व हत्ती घोडे व बंदूका वगैरे कुल जिन्नस लुट्यास आला. चंद्रराव पवार सरदार त्यांकडील ठार पडला. जातीनिशी के.सोपंत पहाडांत पळून गेला. आईदे गणेशपंत व होळकरांकडील कांहीं फौज पेंढार कुल सुतेकडे ताखताराजी करण्यास खाना करविलें. होळकर सैफौज हुजूर आणविले, जलदच येतील. मेहरबान हरीपंत हुजुरात

वैगरे फौज सुद्धा कोंकणांत गाडराचे मुकाबिल्यावर आहेत. जागा अडचणीची, सबब मैदानांत काढून लढाई घ्यावी या तदबिरेत आहेत. कोंकण व सुरतेकडे पायबंद असतां गाडरा हे मसलत सोडून निघूं पावणार नाहीत. जनरल कुट जमाव करितो, मुकाबिल्यास आल्यावर मैदानांत आंसाहेबापुढें ठरणार नाही. बफजलइलाही नतीजाच पोहोचेल. मेहरबान कृष्णराव नारायण यांची खानगी आंसाहेबाकडे वेली. फौज खाना करण्याची तयारी होत आहे, अन्करीब खाना होईल. येविशींचे मराठे ऐतजात दोस्तां नूर महमदखान व नरसिंगराव कलमीं करतील त्यावरून जाहंगार होईल. म्हणोन हैदर अल्लीखां बहादूर यास पत्रें हिंदवी.

ले. ३०६ }
[४६४] }

{ श. १७०२ माघ शु. ८
{ ता. ४-२-१७८१

श्री.

(छ. १० सफर इहिदे माघ शु. १० दशमी)

इंग्रज बेइमान काबूतलब बंगाला वैगरे हिंदुस्थानांत ज्या दौलतींत त्यांचा कदम शिरला तेथील अहवाल काय जहाला व इमान देऊन सलूख कसा राखतात हें महशूर आहे. दक्षिणेंत याच बमोजीब मकर फरेब करीत चालिले. खुषकींत टोपीकराची चाल वाईट, सबब यांस पोख्त सजा करून खारीज करावें, [ही] सल्लाह नेक जाणून इंग्रजांचे तंबीचा नक्षा सरकारांत मुकरर जाहला. त्या बमोजीब सरकारांतून लढाई मुरू आहे. भोंसले बंगाल्याचे सरहदेस जाऊन पोहोचले. हैदरअल्लीखान यांणीं चेनापट्टण तालुका अर्काट वैगरे कूल् मकाणें तशेरुफांत आणिलीं. फक्त चेनापट्टण राहिलें तेथें ही महासरा दिल्ला. नबाब निजामअल्लीखां बहादूर यांच्याही फौजा शिकाकोल राजबंदरीकडे जाणार. चौकडून ताण बसला आहे. इंग्रज पावण्यादे किती दिवस ठरणार. ? ईश्वर सत्तेनें होईल तें जहुरांत येईल. सरकारांतून आणखीही मातबर फौज बंगाल्यांत कलकत्याचे सुमारें खाना करण्याची तर्तूद होत आहे. फौजेच्या सरंजामाचे तदबिरेविषयीं आपल्यास पेशजी लिहीण्यांत आलें. जबाब ताहाल आला नाही. सबब इंतज्यारी आहे. इंग्रजाची चाल बादशाहा आदिकरून सर्व दौलतदारांस वाईट हे दूरदेशीचे मार्गे समजोन त्यांचे तंबीची शकल नमूदांत आणावी. आपणाकडेन उत्तर आलें कीं, फौज पोख्त बंगाल्याकडे आली ऐसें समजावें. कितेक जाब साल बोलण्यास राधो मल्हार यास आपणाकडे पाठविले आहेत. सविस्तर बोलतील त्याप्रमाणें तर्तूद ब्हावी. हा ऐन वखत आहे. ऐसा समय आडंदे तदबीर केल्या यावयाचा नाही. पत्राचे जाब जलद येऊन पोहोचावे म्हणोन पत्रें हिंदवी.

२. चेतशिंघ.†

१. सरकारचें.

१. नानांचें.

२

† काशीकर चेतसिंग. सुमानसिंग हा चेतसिंगाचा कारभागी असावा. या पत्रावरून नानांचें इंग्रजाविरुद्ध सर्व हिंदी सत्ताधीशांस कसें उठविलें तें दिसून येतें.

बाबू सुभानसिंग यास नानांचे नांवें जास्त लिहिणें कीं, तुम्हीं चेत-
दूरदेशीने सांगून लिहिल्याप्रमाणें जलद घडावें. म्हणोन व यादी-
कूर.

३

(तीन पत्रें छ १६ मोहोरम सु॥ इहिदे समानीन.)

७ }

{ श. १७०२ माघ शु. १२
{ ता ६—२—१७८१

श्री

छ १२ सफर सन इहिदे समानीन माघ

आहेवी खत फरहान-नमत इबलाग तें बसाआलत नेक पोहचून शादमानी जाली.
गैज गारद जाली, ही खबर पोहचतांच चनराल कूट चिनापट्टनास भारी जमावसुद्धां
डील बंदरावर मुखत्यार आहे. इंग्रजांनीं नागपूरचे भोंसले यांसि मिलाफी जाबसाल
व (सलूख ?) करून घेतला. भोंसलाकडे तो मातबर फिरंगी जाऊन दारमदार जहा-
न कूट मजकूर चेनापट्टणास आल्यावर मंमईकर व गाडर यास कोणीही वजें
सलूख करून तिकडील सरंजाम हिकडे घेऊन येणें ऐशीं खतें लिहून जहाज रवाना
न चिनापट्टणाची बातमी आली. जनराल मजकूर मोकाविल्यास निघणार. खुदाचे
न त्यांची तंबी होईल ते जहुरांत येईल. इंग्रज मकरी, काबूतलब त्याचे चालीस
सां. येथून लिहावें ऐसें नाहीं. तिकडे सुरत बंगाला खाली मयदान रहात आहे.
पिपायबंद बसे ऐसें करावें. कृष्णराव नारायण याजबराबर दोन हजार स्वार देऊन
आ करावें. बाकी मरातिब नूरमहमद खान व नरासिंगराव सांगतील त्याजवरून मालूम
पोन कलमी केलें. चुनाचे भोंसले स्वराज्याचे शिकमांत. तेव्हां मिलाफी सलूख
लि हें कयासांत येत नाहीं. थोडक्याच आरश्यांत बंगाला गारत केल्याच्या
गणांस पोहचतील. ऐसें हमेशा भोंसले सरकारांत लिहितात. इकडूनही हे शकल
रांत यावी म्हणोन पत्रें जातात. इंग्रजांचे तंबीचा नक्षा नवाब निजाम अलीखान
चे सल्लाहानें ठरला. सालगुदस्ता आदवनीचे मझेत्यामुळें नमूद न जाले. पुढें
गुजगली. तहाल निघणें होत नाहीं व मिस्तर होलन यास लावून ठेविले.
कारांतून त्यास लिहिण्यांत येतच आहे. हल्लीं आपलें खत पोहचल्यावर नवाब
स निकडीनें लिहिलें आहे. इंग्रज मकर फरेबी बहुत जाणतात. हरएक जागा
जुदाई आणोन आपली गुरवत व रास्ती दाखवून खुषकीचे दौलतींत दखलगिरी

करीत चालिले. याच चालीनें तरफैन दिलांत शुभः आणतील. याचे बयान मुफसल पयहम आं साहेबास कलमी करण्यांत आले, व आंसाहेबही खयास खूब वार्काफ आहेत. खुलास दुनयाईचे अलमांत जितक्या तवक्याच्या शकला आहेत त्या तरफैन दाखवून हर तदबिरीनें निफाक पाडाव-यासि कसूर करणार नाहीत. लेकीन सरकारांत जे गोष्ट करारांत आली तेच पक्की व मंजूर आहे. तरफैनचे इतिफाकांत कोणाचें कांहीं चालणार नाही, हे दूरदेशीनें समजोन इकडील करार बमोजीब कायमी आहे. आंमेहरबानांचाही असावी. कोणेही बाबे दिक्कत व शुभः येऊं नये. फीलहाल राव मेहरबान तुकोजीराव होळकर व गणेशपंत बेहेरे एक होऊन केसो कृष्ण दातार खानदेशांत इंग्रजी स्वार पलटणें व जमावसुद्धां हंगामा करीत होता, त्याची खूब तंबी केली. इंग्रजी पलटणें कापून काढली. चंदरराव पंवार सरदार यांकडील ठार पडला. खांसा केसोपंत पळोन गेला. गणेशपंत बेहेरे व होळकरांकडील कांहीं फौज सुरतेकडे ताख्त-ताराजी करण्यास खाना जाले. दोस्तदार ही बमयफौज कोकणांत गाडराचे मुकाबिल्यास आहों. राव मेहरबान तुकोजीराव होळकरही फौजसुद्धां येऊन पावले, जागा अडचणाची सबब मयदानांत काढून लढाई घ्यावी, ह्या तदबिरींत आहों. खुदाचे फजलेकडून होईल तें जहुरांत येईल. करनेल कूट जमाव करून मुकाबिल्यास आलियावर आं साहेबांपुढें ठरणार नाही. खूब नतीजा पोंहचेल. मेहेबान कृष्णराव नारायण यांची खानगी आंसाहेबांकडे जहाली आहे. फौजेची तयारी होत आहे. अनकरीब येऊन पोंहचेल. येविशींचे मरातीब आयतेजाद दोस्ता नूरमहमदखान व नरसिंगराव कलमी करतील त्याजवरून वाजे होईल. म्हणोन हैदरअल्लीखान यांस हरीपंत तात्यांचें पत्र.

ले. ३०८
[४७६]

श. १७०२ माघ वा ३
ता ११-२-१७८१

श्री.

(छ. २० सफर माघ इहिदे समानीन.)

आं साहेबीं खत-फरहत्त-नमत इबलाग केलें तें बसाअत नेक पोहोंचून शादमानी हांसील जाली. त्यांत कलमी केलें कीं, बिलफैल जनरल कूट भारी जमावानिशीं चेनापट्टणा-हून बाहेर निघाले आहेत. आझीही त्यांचे तंबीचे पैरवीत असो. खुदाचे फजलेकडून चंदरो-जांत जें होईल तें जहुरांत येईल. भोंसले याणीं दंगाल्याकडील मोहीम करण्याचा करार असतां कूट मजकूर इकडे येतो, क्खतीं भोंसलें यांसि कांहीं देणेंघेणें करून आला. याकारितां भोंसले तिकडे मोहीम करीत नाहीत. निजाम अल्लीखान करारा प्रमाणें सिकाकोल राज-बंदाराकडे न जातां फिरंगियांकडील मातबर वकिलास आपणांपाशीं ठेवून फिरंगियाचा व आपला दारमदार मखफी करून घेऊन आपले मारफतीनें श्रीमंतांकडील सलुखाचा करून देतो ऐसें सांगतात, म्हणून तेथून फिरंगियाकडील वकील चिनापट्टणास लिहून पाठवीत आहे. त्याजवरून जनरल कूट मजकुरानें मोंगलाचा व श्रीमंतांचा सल्ला जैशी त्यांची खातर

असेल त्या प्रमाणे करून घेऊन तमाम फौज तिकडे बोलावून, एक तरफ लडाई पाडावी असे त्यांनी मोकळार केलें आहे. त्यास आपले कायममिजाजीवर नजर देऊन कायप्रमाणें इकडून अमलांत येत आहे. आपणाकडोनहीं अमलांत येईल. करारास जिनहार कसूर येणार नाहीं हें यकीन आहे. जानोबेन जुशगी नाहीं. याजकरितां इकडील कैफियत कलमी केली असे. कृष्णराव नारायण यांस दोन हजार स्वारांनिशीं जलद खाना करावें फरांशिसांची सत्तावीस जहाजें मोरीस बंदरास येऊन येथूनही निघालियाची खबर आली. आपणांस मालूम व्हावें याजकरितां कलमी केलें असे. म्हणोन आं साहेबांनीं मुफसल मरकूम केलें तें जाहीर जालें. चुनाचे भोंसले बंगाल्यांत जाऊन इंग्रजांचे सरहद्देवर पोहचले तेथून इकडे पैदरपै पत्रें पाठवितात कीं, इंग्रजांचे मुलखांत ताखत-ताराजी केल्याचें वर्तमान जलदीनेच येऊन पोहचेल, ऐसें लिहतात. याजकरितां कांहीं देणें घेणें करून इंग्रजांशीं सलुख करून घेतील ऐसें कयासांत येत नाहीं. आलीकडे यांनीं ताखत-ताराजी केली ऐसी खबरही आहे. लाकीन भोंसले याजकडान थत्रें आलीं नाहीं. तीं आल्यावर आं साहेबांस इतल्ला केला जाईल. नबाब निजाम अलीखान बहादूर यांचे सल्लाहानें इंग्रजांचे तंबीचा नक्षा ठहरला, ऐसें असतां मिस्तरास लावून ठेविले आणि मसलतीस नमूद ताहाल होत नाहीं. येविशीं सरकारांतून नबाब मौमुफ यांस लिहिलें होतें. त्याचें उत्तर आलें कीं, इंग्रजांचा वकील आसल्यास काय मुजाका ? दौलत आहे तेथें वकील असतच आहेत. लाकीन राव पंडित प्रधान यांस करार केला त्यांत कसूर सरंमो यावयाचा नाही. त्यास इकडूनही त्यांजकडे बरचेवर लिहिलें जातें कीं, कराराप्रमाणें सिकाकोलीकडे जलदीनें नमूद व्हावें. जनराल कूट याणें मोंगलाचा व श्रीमंतांचा सल्लाह करून घ्यावा याजप्रमाणें मोकळार केलें आहे. म्हणोन आं साहेबां कलमी केलें. त्यास इंग्रज जात हरामजादी व काबूकार व मकरफरेब फार जाणतात. हरएक जागां इतिफाकांत निफाक पाडोन तरफेन दिलांत शुभः पाडतील. याचा बयान मुफसल पेशजीं आं साहेबांस लिहिण्यांत आलाच आहे. दर्राविला यांनीं चाल याच बमोजिब धरिली आहे. परंतु सरकारांतून जे गोष्ट करारांत आली तेच मंजूर. ये बाबे आपणांस खातर जमा पक्का आहेच आणि असों थावी. फरांशिसांचीं सत्तावीस जहाजें मोरसाहून निघालीं तेव्हां लौकरच येतील. ते आल्यानें इंग्रजांची तंबी बवाकई अमलांत येईल. मेहेरबान कृष्णराव नारायण यांची बमय फौज खानगी करण्याची ढील नाहीं. लाकीन कित्येक मरातीब मसलतीचे आं साहेबांशीं बोलावयाचे आहेत याजकरितां येत जात. दोस्तां नूरमहमदखान यांनीं अगर नरसिंगराव यांनीं हमराहा कृष्णराव नारायण यांचें आलें पाहिजे. ये बाबे आं साहेबांस इतल्ला केला आहे; त्याचे जबाबाची ईतजारी आहे. जाब लौकर यावा. बमयफौज येऊन पोहचतील. याजप्रमाणें नानांचे नांवें हैदरअलीखान यांस पत्र.

ले. ३०९ }
[२८२] }

{ श. १७०२ फाल्गुन शु. २
{ ता २५-२-१७८१

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि बाईकडे +महालांची बहिवाट चालत आहे त्याप्रमाणें त्यांची त्यांजकडे चालून कर्जदाराकडे महाल आहेत तो ऐवज सरकारांत ध्यावा असें असल्यास उत्तम आहे. राजश्री तुकोजीबावांकडे ऐवज द्यावा तरि त्याचा खर्च मात्र समजावितांल. तूर्त मसलतचा अर्थ तर ध्यानांतच आहे. त्यांजकडे सरदेशमुखीबद्दल ऐवज येणें त्याऐवजीं सरकारांत ध्यावा असें असल्यास पाटीलबावांशीं बोलून वार्डस लिहून पाठवून बाईनीं ऐवज सरकारांत द्यावा याप्रमाणें निश्चयांत आणावयास येईल. सुचली विनंती लिहिली आहे. आज्ञा येईल त्याप्रमाणें वर्तणूक होईल म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास सरदेशमुखीचा ऐवज सरकारचा त्यांजकडे वाजवीं येणे आहे त्या पक्षां तुम्ही पाटीलबावांशीं बोलून वार्डस लिहून पाठवून सरकारच्या ऐवजाचा फडशा लवकर करून घ्यावा. ऐवज फार येणें आहे. सरकारांत येईलसें करावे. रा. छ. १ रविलाबल. हे विनंती.

ले. ३१० }
[२३१] }

{ श. १७०२ फाल्गुन शु. ५
{ ता २८-२-१७८१.

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि तुम्ही छ ४ रविलाबलचें पत्र पाठविलें तें पावलें. राजश्री पाटीलबावां दारकूच खामखेड नजीक भेलसें पांच कोस येथें गेले. इंग्रज सिप्रीपासून सुरजे पावेतो ठाणीं बसवीत आले. तों अंबाजी इंगळे व सदाशिव मल्हार यांच्या त्यांच्या लढाया होत आहेत. तुक स्वारांपुढें वाढोन आले होते त्यांवर लढाई करून कांहीं मारले, कांहीं पळाले, दोन चार धरून आणिले. तों पाटीलबावा आल्याचें वर्तमान ऐकून पुढें यावयाचें महकूफ होऊन सुरजेजवळ मुक्काम केला. राणेखानभाई पुढें फौज घेऊन गेले. खेची राजगडबालेही आले. फौजा जाऊन पोहोचल्या. रस्त बाहेरील बंद केली. सिप्रीपासून ठाणीं बसवीत इंग्रज आले तों ठाणीं चंदेरीकर राजे याणें उठवलीं. ते पाटीलबावांस येऊन सामील होणार. इंग्रजाचा संदर्भ आला आहे कीं, आम्हांस माघारे जाऊं द्या म्हणतात, असें लिहिण्यांत आलें आहे. पकें लिहिलें येईल तेव्हां लिहून पाठवूं. आपल्या कडील वर्तमान इंग्रजाचें येत नाहीं

+ बाई होळकर=अहल्याबाई.

† ज्याने महादजीस पाणीपत येथून पकून येत असतां आपल्या पखालीच्या बैला-वर बसवून दक्षिणेंत आणिलें. ह्यास महादजी भात्राप्रमाणें लेखी व म्हणूनच त्यास 'भाई' असें म्हटलें आहे. मागंही बरेंच पत्रांत 'भाई' असें म्हटलें आहे तें यांसच.

म्हणोन तेथें बापूजी रघुनाथ ठेविले आहेत त्यापाशीं म्हणत होते. परभारें त्यांस वर्तमान गाड्ड बोरघांट चढोन वरता आला हें कळलें म्हणून पुसत होते, म्हणोन लिहिलें, तें कळलें. त्यास पाटीलबाबा भेलशा नजीक जाऊन पोहोंच ठे, उत्तम जाहलें. इंगळे व वक्षींची तुरक स्वारांची लढाई जाहली त्यांत जे तुरक स्वार सांपडले त्यांची जवानी इंग्रजाचें लष्करचें वर्तमान सविस्तर पुसून लिहून घेऊन पाटवाव्या व इंग्रजाबरोबर सामान खरेखुरें किती आहे हाही शोध घेऊन लिहून पाठवावें, व खेची राजगडवाले यांची व आपली मिळोन सारी फौज आपले मिळोन किती हें सविस्तर लिहून पाठवावें. बाहेरील रसद बंद केली. याप्रमाणेच चौतर्फी बंदी चांगली केल्यानें आयास येतील. चंदेरीवाल्यानें कोणकोणतीं ठाणीं उठविलीं ? पाटीलबोवांस कधीं येऊन भेटणार ? त्यापाशीं जमाव किती आहे ? हें लिहून पाठवावें. माघारें जाऊं द्या म्हणोन इंग्रजाचा संदर्भ आला आहे. त्यास ते दगाबाज आहेत, त्यांचें कदापि ऐकूं नये. संदर्भ लावून फौज चोहोकड गेली म्हणजे मग ती चाल करतील. आयते मैदानांत सांपडले आहेत. पारपत्यच होय तें करावें गाडर बोरघांट वर चढून आल्याचें वर्तमान इकडील सविस्तर पूर्वी लिहून पाठविलेंच आहे. राा छ २१ रविलोवल हे विनंती.*

ले. ३११ }
[२०९] }

{ श. १७०२ फाल्गुन शु. १२
{ ताा ७-३-१७८१

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशी.

विनंती उपरि. प्रस्तुत इकडील वर्तमान तर छ ३ रबिलाखरी खोपलीहून चार पल्लणें तोफा वगैरे सरंजाम घेऊन मजबुदीनें एनवेल्स रस्त आणावयाकरितां रात्रीस कूच करून जाऊं लागलीं, तों राजश्री परशुरामपंत भाऊ यांची बातमी होतांच, याणींही रात्रीसच त्यांसीं जाऊन गांठ घातली. निकड करून लढाई लागली. तों पेंढारी लागूनच होते. शे दीडशे माणूस ठार व दोनशे पावेतों जखमी इंग्रजाकडील वेलें. तीन चारशे बंदुका व दाहा बारा उंट व छकडे दारू गोळ्याचे व डेरे राहुळ्या व चार साडे चार हजार बैल त्यांवर कांहीं जिनसी व कांहीं रिताडाचे याप्रमाणें पाडाव आणिले. उजडतांच मुक्काम त्यांचा बारबईवर अडचणीच्या जाग्यांत जाला. त्यावर दुसरे दिवशीं रात्रीस कूच करून जाऊं लागला. तो त्यांणीं गांठ घातली. शे पन्नास त्याकडील माणूस मारले व हजार बैल पाडाव आणला. इकडून बाणांच्या मारगिरी केली. त्याणें त्या कडील दारूचे छकडे होते त्यास आग लागून त्याकडील माणसं पार जळालीं. रात्रीसच पळून एनवेल्स गेले. बराबर दीड दोन हजार पावेतों बैल राहिला तो बराबरच नेला. त्याजवर जरब बसून नाश पार जाला. याकरितां मुंबईकडील पल्लणें घेऊन मजबुदीनें तिकडून येतील व घाटावर एक तोंडी लढाई निव्व तांफा घेऊन जाऊन मारगिरी करावी तेही करितात. घाटावर बांतच्या बांधून अडचणीत

* या पत्रांतिल इकीकत इंग्रजी ग्रंथांत आढळत नाही.

राहिले आहेत पुढे वाढून येत नाहीत. तेव्हां कामही मातबर होत नाही. याकरितां राजश्री तुकोजी होळकरही फौज वृद्धां कोळंब्या घाटानें कोकणांत गेले. भाऊ व हे एक होऊन तिकडून रस्त घेऊन येतील त्यावर निकड करतील. राजश्री पाटील बाबांस पत्र लिहिलें आहे तें प्रविष्ट करावें रा छ. १२ रविलाखर हे विनंती.

ले. ३१२ }
[२८६]

{ श. १७०२ फाल्गुन व. ६
{ ता १५—३—१७८१

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. तुम्हीं छ २८ सफरचीं उज्जनीचे मुक्कामचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. राजश्री शिवाजी चिठ्ठल यांच्या गळीं हिंदुस्थानची मसलत घालून सुरतेकडे यावें, अथवा शिर्गाचे पलटणाचे तरी पारपत्य लौकर व्हावें, दिवस थोडे राहिले, व मोठा मन-सबा तूत होत नाही, या दोहोंतून तरी एक लौकर घडावा, याप्रमाणें लिहिलें होतें. हें राजश्री पाटीलबाबांनीं ऐकून उत्तर केलें कीं, मसलत चांगली लिहिली आहे. परंतु इंगळे जाऊन इंग्रजांशीं मिडले असतां इंग्रजांनीं सिप्री घेऊन पुढें चाल धरली. भूपालकरांनीं त्यांशीं राजकारण लाविलें कीं तीन लाख रुपये देऊन भेलसें घेऊन देणें. आम्ही मागें कूच केलें म्हणजे इंग्रज पुढें घेऊन भेलशास लागेल. भूपालकर सामील होईल. भेलसें घेऊन अगदीं माळवा हाता खालीं घालून ब्रह्माणपुरास ठेप देतील. यास्तव आम्हासच इंग्रजांचे पारपत्यास गेलें पाहिजे. याचें पारपत्य करून देशास येतों. दरकूच इंग्रजावर चालले. सुज्या-वलपुरापुढें नऊ कोसांवर मुक्काम गेल्याचें वर्तमान आलें. त्यापुढें फौज घेऊन भाई गेल्याचें वर्तमानही आलें. आम्ही होतो तेव्हांच भाई बोलत होते कीं, सुजावलपुरापासून पुढें जाऊं गेले असतील. लष्करांत होतो तेथें शरीर प्रकृत नीट नाही, याकरितां राजश्री सदा-शिवपंत दार्जाचे भाचे बापूजी रघुनाथ व गंगाजीस लष्करांत ठेवून उज्जनीस आलों. काशि-दांच्या जोड्या तेथें ठेविल्या आहेत. वर्तमान लिहिण्यांत येईल. पाटीलबाबांची डांक लष्करापासून येथपावेतो आहे. येथून पुण्यापावेतो सरकारची डांक आहे. पत्रें येतील. राजश्री शिवाजी चिठ्ठल व बळवंतराव धोंडदेव व पवार पाटीलबाबांस सामील झाले. म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास सिप्री कडील पलटणें पुढें न येतां उगीच तेथें राहिलीं होती असें समजोन सुरतेकडील विचार लिहिला होता. हल्लीं पलटणेंच पुढें आलीं तेव्हां खुद्द राजश्री पाटीलबाबांच इंग्रजांवर गेले, त्यापक्षीं भूपालकराचें राजकारण इंग्रजांशीं होऊं पावणार नाही. आतां त्या पलटणाचें पारपत्य करावें हाच मनसुबा चांगला. पाटीलबाबांच गेले तेव्हां जथ चांगला पडून पारपत्य करतील यांत गुंता नाही. प्रकृत नीट नाही म्हणून उज्ज-नास आलेत, उत्तम केलेंत. औषध घेऊन लवकर बरे व्हावें. बापूजी रघुनाथ लष्करांत ठेविले त्यांनीं वर्तमान वरचेवर लिहून पाठवीत जावें. शिवाजी चिठ्ठल वगैरे पाटीलबाबांस सामील झाले, उत्तम झालें रा छ. १९ रविलाखर हे विनंती.

ले. ३१३ }
[२७७]

{ श. १७०२ फाल्गुन व. १०
{ ता १९-३-१७८१

श्री

राजश्री याविराजित राजमान्य राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

पोष्य बाळाजी जनार्दन साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जावें. विशेष. राजश्री खंडेराव पवार राजश्री महादजी शिंदे यांजकडे गेले आहेत म्हणोन ऐकिल्यांत आले, ऐशियास इकडे सरकार चाकरी भगवयाचे दिवस, त्यांचे पथक इकडे आहे, यास्तव मशारानेले आले पाहिजेत. तरी तुम्हीं पाटीलबावांस लिहून पाठवून पवार तेथून निघून लवकर येत तें करावें. २॥ छ २३ रविलावल. बहुत काय लिहिणें लोभ असों थावा हे विनंती.

ले. ३१४ }
[४७४]

{ श. १७०२ फाल्गुन व. १३
{ ता २२-३-१७८१

श्री.

छ २६ रबिलोवल. शिमगा. इहिदे समानीन पत्र रवाना जालें.

गाडर जमावासुद्धां घाटावर येऊन अडचणीचे जागां मुक्काम करून आहे. मेहेरबान हरीपंडत व तुकोजीराव होळकर सामान सरंजामसुद्धां त्याचे मुक्कामल्यास आहेत. मुतवातिर लढाया अमलांत येतात. मेहेरबान परशरामपंडत यांस बमयफौज रस्त बंद करून पायबंद थावयाकरितां घाटाखालें कोंकणांत रवाना केले. शिपरी कोल्हारावर इंग्रजी पलटणें आली, त्यांचे तंबीकरितां रावमेहरबान महादजीराव शिंदे त्या रुखें चालून गेले. हें आंसाहेबास पेशजी कलमी करण्यांत आलेंच आहे. दरीविला परशराम पंडत यांणीं इंग्रजी पलटणें पनवेलीहून रसद घेऊन येत होती त्यांजवर फौज पाठविली. त्या फौजेनें पलटणाशीं गांठ घालून दोन तीनशें लोक इंग्रजी कत्तल केले. एक निशाण व तीनसे बंदुखा व शंभर बैल बाबत व दोनशें बैल गळा ऐसे छुटून आणिलें. तिकडील तोफांचे गोळ्यानें परशराम पंडत यांजकडीलही घोडी व लोक ठार व जखमी जाले. ते रोजी पलटणांस पुढें जावयाची फुरसत न सांपडली. सबब अडचणीची जागा व झाडीचे आसारियांनें मुक्काम करून राहिलीं. परशरामपंडत खोपलीचें रुखें होते, त्यांणीं दुसरे दिवशीं कुल सरंजामसुद्धां त्या पलटणांवर येऊन इलगार केला. तेन्हां पलटणें फौजेच्या मुक्कामिल्यास ठरून सक्तां झाडींत पसरा झालीं. व गाडर याकडून कुमक येऊन रात्रीं गलबळ न करतां पलटणें झाडींतून निघोन गेलीं. अडचण व झाडीचा आसरा नसता तर गारतच केली असती. गाडर जमावासुद्धां घाटावर मुक्काम करून आहे. त्यास हरीपंत व होळकर यांणीं छ २४ रबिलोवलीं तलाब्यास जाऊन त्याचे जमावावर तोफा लागू केल्या. व बाणाचीही मारगिरी बेतऱ्या केली, ते वस्तीं तिकडोन इंग्रजी लोक चालून आले, त्यांस हरिपंत व होळकर यांणीं गाडरवर स्वार पायउतारा करून हटवून माघारें घातले. खुलश गाडर यांस दुतर्फा फौजेचा ताण

व शह बसला, सबब अंदेशांत आहे. पुढें यावयाची ताकद होत नाही. महादजीराव शिंदे यांजकडोन बातमी आली की, कुमक नामें सरदार इंग्रजी पलटणासहित शिराजे नजदीक दोहों कोसांवर मुकाम करून होता. तेन्हां त्यांशीं मुकाबोल होऊन तोफांची व बाणांची मारगिरी केली. इंग्रज लढाईची ताब आणूं न सकतां हटून शहरचे आश्रयास गेले. आर्जोसबब आम्हीही ताकुबावर जाऊन व लगट करून न्यहायत आजिज व वतंग केलें. या प्रमाणें शिंदे यांचें पत्र आलें. त्यावर दोन दिवस चौगिर्दा फौज उभी करून तोफांची व बाणांची मारगिरी करून तंग केलें. त्यावर दुसरे दिवशीं आखीरष इंग्रज बोहिम्मत होऊन दुसरा इलाज न पाहतां चंदेराचे रुखें फरारी जाले. ते वस्तीं महादजीराव शिंदे यांणीं त्यांचा पाठलाग करोन इंग्रजी लोक दोन तीनशें तहतंग केले, व बाहीर बुनगा लुटोन घेतली. त्या लढाईत शिंद्याकडील एकदोन सरदार व घोडों व कांहीं लोक कामास आले. आईदा फैजेचे पलटणांशीं लढाई होत जात आहे. बहुत करून पलटणें गारत होतील ऐसें क्रियासांत येतें. या बमोजीब सरसरी सरकारचे कारकुनाकडून लढाईतच पत्र लिहून बातमी आली. मुकसल मागाहून वर्तमान आलियावर लिहिलें जाईल. म्हणोन हैदर अलीखां बहादूर यास नानांचे नांवें हिंदवी पत्र.

ले. ३१५ }
[२७२] }

{ श. १७०३ चैत्र शु. १
{ ता. २५-३-१७८१

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे शेवेशीं

विनंती उपरि. गाडराची लढाई सुरू झाली याउपर वर्तमानें वरचेवर येत जाऊन आम्हांस कळवीत जावें असें रा० पालीलबाबा वोलले म्हणून लिहिलें. त्यास जें वर्तमान होत गेलें तें लिहीत गेलों. पुढेही वरचेवर लिहून पाठवीत जाऊं. प्रस्तुत गाडर सव्वा माहिना चोरघाटावर येऊन जाहला. अर्धा सरंजाम खाली ठेविला आहे. अर्धा वरता आहे. अडचणीची जागा धरून बतेच्या बांधोन तोफा ठेऊन राहिला आहे. रा० हरिपंत व होळकर पंचवीस तीस हजार फौजेनिशा कारल्यानजीक आहेत. नित्य तोफा घेऊन जाऊन लढाई होत असत्ये. कोंकणांतून पिछाडीवर रा० पर्शारामपंत भाऊ बारा हजार फौजेनिशी आहेत. तेही खालील पलटणांवर निकड बरीच करतात. परंतु अद्याप घाट सोडून पुढें येत नाही. या पुढें वर्तमान होईल तें लिहून पाठऊं.

सरकारचा ऐवज रा० पाटीलबाबांकडे येणें याचें उत्तर पूर्वीं लिहून पाठविलें आहे. रा० राघोपंत गुरुजी तेथें आहेत. सरकारचा ऐवज किती होतो तें रुजवातीनें याद करावी म्हणोन लिहिलें त्यास रुजवातीनें याद करतो, परंतु याची एखादी वरात केल्यास फलाणे मुदतीस देऊं अशी कांहीं तोड पडावयाजोगी असल्यास लिहून पाठवावें. मसल्लीवर रा० पाटीलबाबा गेले असतां लिहूं नये. परंतु सरकारांत लाचारी व वरातही कावयास कोठें जागा राहिली नाही याकरितां लिहिलें आहे.

रा० पाटीलबावांचें पत्र पाठविलें तें पावलें. त्याचें उत्तर पाठविलें आहे तें प्रविष्ट करावें. खाना छ. १९ रविलोवल हे विनंति.

ले. ३१६ }
[३१५] }

{ शके १७०३ चैत्र शु. ५
{ ता २९-३-१७८१

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. राजश्री पाटीलबावा व फौज एकत्र होऊन इंग्रजांचे भोंवते एक दिवस फिरून तीन कोसांवर मुक्काम आहे तेथें आले. दुसरे दिवशीं तोफा तयार करून घेऊन गेले. तों इंग्रज भेलशाच्या सुमारे दोन कोस आले होते ते माघारे सुरजे जवळ जाऊन पुढें पाव कोसावर बतेच्या बांधोन तोफा ठेवून मारगिरी करतात. पाटीलबावा बरोबर दोन तोफा लंब-छज्या आहेत त्यांचे गोळे इंग्रजांच्या मुक्कामा पावेतो जातात. परंतु त्यांणीं काम ब्हावें असें नाहीं. यास्तव भेलशाहून दोन तोफा भारी आणावयास पाठविले आहेत ते आल्यावर निकड करणार. इंग्रजांचा जोर भारी पडावासा नाहीं. इंग्रज सुरजेजवळ आला येणें करून पोटाची बेगमी आहे. लष्करा बाहेर त्यां कडील कोणी येऊं पावत नाहीं. पाटीलबावांजवळ फौज पेंढार सुद्धां बीस हजार आहे, निकड केल्यास लौकरच कार्य ब्हावेंसें आहे म्हणून लिहिलें कळलें. त्यास इंग्रज मैदानांत आले आहेत त्यावर पाटीलबावाही खूप फौजे सुद्धां गेले आहेत. जथही बरा पडत चालला आहे. तेव्हां निकड करून पारपत्य करतील ही खातरजमाच आहे. भेलशाच्या तोफा येऊन पोहोचल्याच असतील. भोंवतालची बंदी इंग्रजांच्या पकी करून भूल करून मग निकड केल्यास काम चांगलें होईल. युद्धाचे कार्यास पाटीलबावा दीक्षित, येथून ल्याहावेंसें नाहीं. भूपालकर फौज पाठवितो म्हणून पत्रें पाठवितात, अथाप त्यांकडील कोणी आले नाहीं म्हणोन लिहिलें. त्यास भूपालकर याचा विश्वास धरूं नये. खांसा अथवा फौज पाठविली तथापि सावधता असावी. भूपालकराचीं पत्रे येथें आली होतीं कीं वकील पाठवितो. त्याचें उत्तर पाठविले कीं, इंग्रजांचे पारपत्यास तुम्हीं जाऊन राजश्री पाटीलबावांस सामील ब्हावें व वकील इतबारी पाठवून द्यावा. हें वर्तमान तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें आहे. खाना छ. २३ रविलोवल हे विनंती.

ले. ३१८ }
[२१८] }

{ ता २०-४-१७८१

॥ श्री ॥

राजश्री पाटीलबावा गोसावी यांसि.

आशीरवाद विनंति उपरि. पनबलीहून पांच पलटणें गाडराकडे बोरघाटास येत होती. त्यावर राजश्री तुकोजी होळकर व राजश्री परशरामपंत भाऊ यांणीं निकडानें लढाई

करून इंग्रजांकडील नाश फार केला. हें पूर्वी सविस्तर लिहिलेंच आहे. त्यावरून कळलें असेल. घाटावरूनही राजश्री हरिपंतांनीं तोफा त्यांच्या बतेच्यानजीक नेऊन मारगिरी इंग्रजावर फार केली, व त्यांनींही मारगिरी भारी केली. छ २३ रोज मजकुरीं रात्रीस गाडर आपले सर-जामासुद्धां घाबरा होऊन घाटा खालीं उतरला. तें वर्तमान हरिंतास कळतांच फौजसुद्धां घाटावर जाऊन वरून तोफांची व बाणांची मारगिरी केली. त्यावर दुसरे दिवशीं संभाकून गाडरानें कूच करून जाऊं लागला, तो होळकर व परशुरामपंत फौजसुद्धां तिकडून आडवे होऊन इंग्रजावर निकड केली; व हरिपंतही फौजसुद्धां व दोन तान तोफा घेऊन घाटा-खालीं उतरून पाठीमागून निकड केली. हजारों गोळ्यांचे छकडे व गाड्या व डेरे राहुक्या वगैरे पाडाव आणलें. लढाई दुतर्फाही चालली आहे म्हणोन पत्रें आलीं. मागाहून होईल तें लिहून पाठवूं. आपल्याकडील वर्तमान सविस्तर वरचेवर लिहून पाठवीत जावें. ग्वालैरी सिमथरकर गुजरांनीं घेऊन आणणाकडे पत्रें पाठवीत म्हणोन वर्तमान ऐकिलें त्यावरून संतोष जाहला. परंतु आपलें पत्र सविस्तर वर्तमान लिहून आलें नाहीं. या दिवसांत इंग्रजांकडील ग्वालैर आली ही मोठी गोष्ट लौकिकाम व मसलतीस चांगली जाहली. प्रस्तुत इंग्रज कोठें आहे वगैरे सविस्तर वर्तमान लिहून पाठवावें. इंग्रजावर फौजांची निकड बसून लढाई होत आहे. घाबरा जाला आहे. २॥ छ २५ राकर. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंती.

ले. ३१९ }
[२४७] }

{ ता २०-४-१७८१ }

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरी. तुम्ही छ. ११ रत्रिलाखरचें पत्र पाठविलें तें पावलें. गंगाजी रामजी पाटील बाबांजवळ सडे स्वारींत आहे. त्याचें पत्र छ. ५ त रखेच आलें तेंच बजिन्नस पाठविलें आहे. त्यांत फौज जमा होऊन इंग्रजास घेरा घालून आहेत व ग्वालैरचें वर्तमान लिहिलें आहे. विदित होईल, म्हणून लिहिलें तें कळलें, व गंगाजीचें पत्र पाहिलें. फौज जमा होऊन इंग्रजावर नित्य लढाई होते, फार उत्तम आहे. पुढें इंग्रज कोणाकडे राख घरतो व पाटील बाबा तर्दुद काय करतात हें लिहून कळवावें. ग्वालैरचा किष्ठा घेतला म्हणून लिहिलें आहे त्यास ही गोष्ट मोठीच झाली. ग्वालैर सरकारांत आली येणें करून इंग्रजाचा थारा मातबर मोडला व मनुष्यांसही उपयोग पडला. पुढें होईल तें वरचेवर शोध चांगला करून लिहून पाठवीत जावें. इकडील वर्तमान राजश्री पाटील बाबांस लिहून पत्र पाठविलें आहे हें प्रविष्ट करावें, त्या पत्रावरून तुम्हांसही सविस्तर मजकूर कळेल. इंग्रज घाबरा होऊन माघारा जात आहे. इकडील फौजांची निकड बसली आहे. पुढें होईल तें लिहून पाठवूं. २॥ छ २५ राखर हे विनंति.

ले. ३१९ }
[१२२] }

{ ता २६-४-१७८१

श्री

पो छ १ जमादिलोबल सन इहिदे समानीन वैशाख शुद्ध ३ गुस्वासर

श्रीमंत महाराज राजश्री रावसाहेब † स्वामीचे सेवेशीं- विनंती सेवक हरी बल्लाल कृता-
नेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना देखील वर्तमान ता २९ रविलावर पावेतो स्वामीचे
कृपावलोकनें यथास्थित असे विशेष. स्वामींनीं छ २५ रालावरचे आज्ञापत्र स्वहस्ताक्षर कृपा
करून सादर केलें तें छ २७ मिनटूस पावोन परम संतोष जाला. इंग्रज घाट उतरोन गेला.
तुम्हीही त्यांचे पिछावर गेलां. उभयतां सरदार आहेत. चट्टकडून येकदांच एलगार करून
इंग्रज बुडवून टाकणें म्हणून आज्ञा. ऐशास इंग्रज घाटमाथा खंडाळ्यावर होता. त्यास
राजश्री परशुरामपंत व तुकोजी होळकर यांस फौज सुद्धां घाटाखालीं अगोदर खाना बेलें
होतें. याणीं त्याची रस्त मना केली होती. यासुळें त्याचे लष्करांत महागई जाली, व आम्ही
खडकाळ्याचे सुक्कामींहुन एका दो रोजांत ला [क ?] व पास येऊन तोफा सुरू करून मार-
गिरी करीत होतों. महागाईमुळें त्यांनीं घाटमाथाहुन कूच करून खालीं उतरून खाला-
पुरास इंग्रज आला. आम्ही छ २५ रालावरी घाटाखालीं उतरून रात्रीचे त्याचे लष्कराचे
पाऊण कोसाचे तफावतीन उभे होतों. त्यास त्याणीं ते दिवशीं प्रहररात्र रहातां कूच करून
चालिला. तेव्हां आम्ही फौजसुद्धां निकड करून जुंजाचें तोंड लाविलें. सरकारचे सरदार व लाक
व गाडदी व हशमी लोकांनीं स्वामिसेवा एकनिष्ठता महाराजांचे चरणांचे चिंतन करून इंग्रे-
जांचा जंगी मार होत असतां खातरसे न आणितां लढाई सुरू करून मोठ्या तारफेनें बेन्या-
हृत [बेनियाहृत ?] मर्दुमी करून युद्ध केलें. इंग्रजास जरब चांगली दिली. त्याजवर छ २८
रालावरी खालापुरासुडें चौक आहे त्या सुक्कामींहुन त्याणीं कूच केलें. त्यास आम्ही प्रहर
रात्रीस पहाटेचे तयार होऊन त्यांचे पिछावर आलों. व उभयतां सरदा ही आले. तोफांची
मारगिरी त्याजवर केली, व लोकांनीं व सरदारांनीं काल निकड करून जुंजाचें तोंड लाविलें.
सर्वांनीं स्वामिसेवा जीवाभ्य श्रमें करितात. इंग्रजांचें माणूस फार जायां जाहलें. गाडर
इंग्रज याणीं हिंदुस्थानांत जागां जागां लढाया केल्या त्याच तौरानें इकडे मर्दुमी दाखवा-
वयास आला. त्यास स्वामी प्रापवान्. सरकारांत सरदार व लोक वीर भारथी आहेत, याणीं
मोठे मोठे मनसुबे करून शत्रू पादाक्रांत केले असतां या टोपकराचा मजकुर काय ? स्वामींच्या
तेजप्रतापें याचा गर्व परिहार जाहला. याचें पुरतें पारपत्य स्वामींच्या आज्ञेप्रमाणें करावें
हाच आमचा सर्वांचा सेवाधर्म, तदनुरूपच धावदाव पाहून लगट करीतच आहों. दारूचें
बळ फार, लढवई चांगला, म्हणूनच मर्दुमी करून सुक्कामास जातो. इंग्रज पनवेलीस जाऊन
पोहोंचला. आम्ही दो तिही कोसांचे अंतःस्थानें आहों. कालचे लढाईत एक तोफ इंग्रजांची
पाडाव जाली व बंदुखा आल्या. दारू मार्गानें लोकांस फार सांपडली. पेंढान्यांनीं बैल
आणिले, त्यांच माणूस फार जायां जालें. सर्व गोष्टी स्वामींचे पुण्यप्रतापच्या आहेत.
सेवेशीं धुन होय हे विज्ञापना.

† सवाई माधवराव.

ले. ३२० }
[२४४]

{ ता २८-४-१७८९

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि. गाडराचें थैलीपत्र आम्हांस आलें होतें त्याचा मजकूर व त्याचें उत्तर लिहिलें तो मजकूर राजश्री पाटीलबाबांस कळावयाकरितां पत्र लिहून पाठविलें होतें. त्यावर दुसरें पत्र जाहज्याचा सरदार पातशाई इंग्रजाकडील याचें थैलीपत्र आलें होतें त्याचा मजकूर व उत्तर लिहिलें त्याचा मजकूरही लिहून पाठविला होता. त्यास पाटीलबाबांच्या पत्राची उत्तरे आलीं त्यांत गाडराचे पत्राचा मजकूर लिहिला तो कळला हें उत्तर आलें नाहीं, आणि मागाहून जाहजांचे सरदाराचा मजकूर लिहिला त्याचें उत्तर आलें आहे. तेव्हां गाडराचे मजकुराचें पत्र पावलें कीं न पावलें हें कांहीं समजले नाहीं; यास्तव शोध करून लिहून पाठवावें, व श्रमितास आरोग्य जाहत्याचें पत्र पूर्वीं पाठविलें तेंही पावलेंच* असेल रा छ ३ जमादिलावल हे विनंती

ले ३२१ }
[३०८]

{ ता ३०-४-१७८९

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि. येथून तुम्हांस पेशजी लिहिलें होतें कीं, तूर्त गोहोदकराशीं बिघडूं नये. त्यास ममतेंत घेऊन इंग्रजांचे मसलतीस हमवार करून व आणखी चार राजेरजवाडे अनकूल करून घेऊन यमुना उतरून पाटीलबाबांनीं अंतरवेदींत हंगामा सुरू करावा, पुढें पाहिजे तसें करावयास येईल, म्हणून लिहिले होतें. त्याचें उत्तर पांडुरंगपंत यांणीं लिहिलें कीं, प्रसंगींचें वर्तमान तर वरचेवर विनविलच आहे. यंदां यमुनेस उतार नाहीं त्यापशीं पार जाणें कळतच आहे. अंतरवेदीस मसलत पाडून इंग्रजांचे पारपत्याची तरतूद असावी तेव्हां साऱ्यांचे दोष पोटात ठेवून तूर्त मसलतीचें अर्थें समेटून घेऊन उपयोगीं पडतसे करावें, तें नाहीं, त्यापशीं चार दिवस हंगामाचे याच प्रांतीं घालून अखेरीस सहजच साऱ्या गोष्टींची अडचण, तेव्हां विचार करणें प्राप्त व इतकें घडावयाचा प्रसंग दृष्टीस पडतो यामुळें सूचनार्थ विनंती लिहिली आहे. कदाचित् दैवें करून एखादें घडाव साधल्यास मग त्याजवर या प्रांतीं छावणी होऊन देशीहून फौज बोलवून बाज बरसात मातबर मसलत होईल तर न कळे. विचार करून पाहतां अशा गोष्टी घडाव्या हें दिसत नाहीं, म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास तिकडील मसलती विषयीं भरंवसा राजश्री पाटीलबाबांचा मानतो. असें असतां पुढील विचार या प्रकारचे दिसां लागले हें ठीक नाहीं. पाटीलबाबा मातबर सस्दार, नांव लौकीक मोठा,

* सवाई माधवरावास देवीचें दुखणें झालें होतें.

याचा नक्षा राही तें घडावें. पहिलीं लिहिणीं काय येत गेलीं आणि होत आहे काय हें पाहवें.
रवाना छ ४ शविलाखर हे विनंती

ले. ३२२
[२४८]

{ ता ५-५-१७८१

श्री.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री पांडुरंगपंत स्वामीचे सेवेशीं.

पोष्य बाळाजी जनार्दन, साष्टांग नमस्कार विनंति उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहीत जावें. विशेष. राजश्री नारो शिवदेव यांस येथून पत्रें लिहून पाठवीत असता त्यांत राजश्री पाटीलबाबांचे चित्तास वाईट वाटावयाजोगें तर कांहीं लिहीत नाहीं; तत्रापि त्यांच्या समजेस एकादें वाईट वाटतें. त्यास पेशजी एक वेळ नारोपंतास लिहिलें होतें कीं, जें पाटील बाबांचे चित्तास वाईट वाटावयाजोगें असेल ती पुरवणी दाखवूं नये. मजकूरच तोंडानें बोलत जावा. याप्रमाणें लिहिलें असतां मध्यें एकादे वेळेस पत्रें दाखविल्यावर वाईट वाटोन उदासीनतेचे भाव तुमच्या लिहण्यांत कां येतात ? असो, हल्लीं लिहिलें आहे तर पाटीलबाबांस संतोष वाटावयाजोग्या ज्या पुरवण्या असतील त्या वाचून दाखवीत जाव्या. कदाचित एखादे पुरवणींत त्यांस वाईट वाटावयाजोगें असल्यास ती पुरवणी दाखवूं नये, मजकूरच तोंडानें त्यांस संतोष वाटे असा बोलत जावा. रा० छ १२ जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंति

ले. ३२३
[२१६]

{ ता १७-५-१७८१

श्री.

राजश्री पाटिलबाबा गोसावी यांसि.

आशीर्वाद विनंति उपरि. इकडील कितेक मसलतीचे विचार राजश्री नारो शिवदेव यांस लिहिले आहेत. सर्व समजोन पुतेंपणें मनन करून पोक्त विचारें उत्तरें लिहून पाठवावीं. दौलतीचें सर्व ओझें आपल्यावर आहे. मसलती तों तिडणींच्या दिसतात. तजवीज करून उलगडल्या पाहिजेत. पत्राचीं उत्तरें सत्वर यावीं. रा० छ. २२ जमादिलावल. बहुत काय लिहिणें लोभ असो दीजे हे विनंति.

ले. ३२६ }
[२७४]

{ ता १७-५-१७८१

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. पांडुरंग रघुनाथ यांचे पत्रांतील मजकुराचीं उत्तरे.

छ. १८ जिल्हेजीं शेषइहून दोन पलटणे नाहीं.

कुलारसा यावयास निघालीं, त्यावर भाई जाऊन लढाई झाल्याचा मजकूर लिहिला तो कळला.

छ २५ जमादिलाखरचे पत्राच्या खा-
नगीचा लखोटा पावला नाही. शिरोजे
पावेतो थांग + + त्याचे ठिकाण लावतो
म्हणून लिहिलें आहे. त्यास त्या लखोट्याचा
शोध जरूर लावावा. इंग्रजाकडील वगैरे
कित्येक मसलतीचे मजकूर नाजूक पत्रांत
लिहून गेले आहेत. एखाद्या परक्याच्या
हातीं लागल्यास वाईट पडेल, व पाटील-
बावास ही मजकूर समजणार नाहीत. याज-
करितां शोध जरूर करून ठिकाण लावावे,
आणि पाटीलबावांस पत्रें गेली आहेत
त्यांच्या मालुमाती जमा धरून उत्तरे यावी व
तुमच्याही पत्राची मालुमात जमा धरून उत्तरे
असावी, म्हणजे मजकूर ध्यानांत येतो. अली-
कडे तुम्ही उज्जनी महेश्वरास आहां याक-
रितां इकडून पत्रें जातात तीं पांडुरंगपंता-
कडे पाठवितां. तीं तुमच्या नांवाचीं पत्रें
म्हणून मालुमात धरून येथें पत्रें लिहित
नाहीं. आपलेकडील मजकूर मात लिहितात,
त्या पुरवण्या येथ पाठवितां. येणें करून
येथील पत्रांचे उत्तर समजत नाही व येतही

इकडून पत्रें राजश्री पाटीलबावांस पाठ-
विलीं त्यांचीं उत्तरे मागितलीं त्याचें उत्तर
पाटीलबावांनीं केलें की, सांप्रत कांहीं
आम्ही लिहित नाहीं. त्यावयाजोगा दिवस
आणील ते दिवशीं लिहूं. या विषयीं बोललों
कीं ही रीत मोंगलास किंवा हैदरखानास
लिहिण्याचा विचार, आपले घरीं हें चित्तांत
आणावयाचें कारण नाही. त्यावरून आम्हांस
उत्तरे लिहावयास सांगितलीं आहेत. मागाहून
घेऊन पाठवितां म्हणून लिहिलें आहे. त्यास
पांडुरंगपंतांनीं उत्तरे चांगलींच केलीं. आपले
घरीं पत्र लिहिण्यास संकोच असूं नये जें
बरे वाईट होईल तें इकडून आम्ही लिहित
असतां, तिकडून त्यांनींही लिहावे. येवि-
षयीं दुसरा अर्थ चित्तांत आणूच नये.

छावणीचे प्रकरणीं राजश्री शिवाजीपंत
बापू व गंगाधर गोविंद व झांशीकर व
हाडे कोठेकर यांचीं खलबेतें निरनिराळीं
होऊन त्यांनीं उत्तरे केल्याचा मजकूर कलमबाब
लिहिला तो कळला. त्यास जो तो आपले
परी बोलतो. परंतु मसलत पाटीलबावांवर
आहे, याकरितां इंग्रजांच्या शहावर छावणी
करून त्यांची रस्त बंद होय व जड न हात
तें करावें.

रा छ २२ जमाजिलावर हे विनंति. पौ छ १२ रजब सुरसन इसने समानीन
डाके बराबर.

वे. ३२७ }
[५००]

{ ज्येष्ठ व. ११ श. १७०३
{ ता १७-६-१७८१

पो छ २७ जाखर.

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री बाबूराव स्वामीचे सेवेशीं.

पो बाळाजी जनार्दन साष्टांग नमस्कार विनंति उपरि येथील कुशल जाणोन स्वर्काय कुशल लिहीत जावें. विशेष. तुम्हीं पत्र छ १९ जमादिलावलचें *पाठविलें तें पावलें. इंग्रेज घांटावर आला होता ते समर्थी श्रीमंत महाराज मातुशी आईसाहेब व श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति आपल्यास यश यावें व शत्रूचा पराजय व्हावा हें चिंतन करीत होती, त्याप्रमाणें घडलें, संतोष जाला. सविस्तर वर्तमान लिहून पाठवावें म्हणोन लिहिलें, तें कळलें. ऐशियास गाडर इंग्रेज भारी जमाव व पोस्त सामान सरंजाम व तोफा घेऊन लढावयाची हिंमत धरून बोरघांट चढून अडचणीची जागा धरून राहिला होता. तेथें मातबर फौजेचा येल्लार व्हावयाचा इलाज नसतां राजश्री हरीपंत फडके फौजेसुद्धां खडकाळ्यानजीक मुकाम करून तेथून अहर्निशी इंग्रेजांकडे तलाव्यास जाऊन इंग्रेजांवर तोफा लावून बाण सोडून मारगिरां व करोल वगैरे लोक पायउतारा करून निकड करीत गेले; व राजश्री परशुरामपंत भाऊर्चा खानगी फौजेसुद्धां घाटाखालीं इंग्रेजांची रस्त बंद करून ताण यावयाबद्दल केली, त्याणीं घाटाखालीं जाऊन गाडराचीं पलटणें रस्त घेऊन बोरघाटास येत होती, त्यांजवर दोन वेळां निकड करून व लढाई मारून तीन चारशें माणूस त्यांचें ठार केलें. डेर राहुट्या दारूचे छकडे व रुप्यांचीं भांडीं व पांच हजार बैल घोडां वगैरे लुटून आणिलीं. त्यांजवर पनवेलीहून पांच पलटणें बाडराकडे कुमकेंस येणार ही बातमी येतांच राजश्री तुकोजी होळकरही फौज घेऊन घांट उतरून कोकणांत गेले; आणि इंग्रेजांचीं पलटणें, चालोन येत होती त्यांजवर होळकर व भाऊ यांनीं घेतलें. या समागमें तोफा नसतां करोल पाय उतार करून घोडे उठवून इंग्रेजांचे आराव्या पावेंतो जाऊन हत्यार लाविलें. निकडीनें जुंजले. त्याही लढाईत चार पांचशें माणूस इंग्रेजांचें ठार जहालें. इकडीलही घोडे माणूस ठार जहालें. उंटें छकडे बंदुका वगैरे त्याजकडील पाडाव आलें, घाबरे होऊन खोपवलीचा पळा जवळ व गाडरानें दोन पलटणें पुढें कुमकेंस पाठविलीं, यामुलें तीं पलटणें खोपवलीस येऊन पोहोचलीं. परंतु त्यांची बाकी खराबी बहुत जहाली. इकडूनही राजश्री हरीपंत यांनीं फौज व तोफा गाडद घेऊन जाऊन गाडरावर निकड भारी केली. दुतर्फा मातबर शह व जरब बसली.

* “ मूळांत जमादिलाखरचें ” असें आहे व पत्राचा महिना “ जमादिलावल ” लिहिला आहे. हें अर्थात चुकीनें नकल करणारानें लिहिलें असावें. पुढेंही लढाई इल्ले वगैरेचा महिना ‘ जमादिलाखर ’ असा दिला आहे तो आम्ही बदलून ‘ जमादिलावल ’ केल्या आहे व अस्सल पत्र लिहित्याचा महिना “ जमादिलाखर ” दिला आहे. सं. का. सं.

फिरून कुमक अथवा रस्त येऊन पोहोचण्याची मुष्काल पडली. त्यांचे लष्करांत दाण्या-
बैराणांची महागाई झाली व तेथें नेट धरून रहावयाची हिंमत न राहिली. अशा विचारांत
पडून छ २३ रविलाखरी गाडर जमियत व सामान सरंजामसुद्धां रात्री घाट उतरून खाली
जाऊं लागला. ही बातमी हरीपंतास लागतांच तयार होऊन गेले तों ते खाली उतरले.
याणीं वरून मारगिरी केली तेव्हां दुसरे रोजीं खालून इंग्रेज कूच करून जाऊं लागला, तों
हेही खाली उतरून त्यांशीं गांठ घेतली व तिकडून होळकर व भाऊ याणीं ही निकड बस-
विली. बरी लढाई जहाली. इंग्रेज घाबरा होऊन शे दिडशें मुद्दे त्याणीं टाकिले ते त्यांस
काढावयाची फुरसत न पडली. गाडे छकडे दारू व हजारो गोळे तोफांचे पाडाव आले.
ते दिवशीं तीन चारशें माणूस इंग्रेजांचे ठार पडले. भारी गळाठा त्यांचा होऊन खालापुरास
राहिला. तेथून छ २४ रविलावली चौकास जाऊं लागला. तेव्हांही हरीपंत व होळकर व
भाऊ असे तिघे तिहींकडून इंग्रेजांस घेरून लढाई दिली. त्या दिवशींही इंग्रेजांचें पांच
सातशें माणूस ठार जखमी जहाले. दारू गोळे बंदुका छकडे आले. तेथून छ २८ तारखेस
कूच करून पनवेलीस जाऊं लागला. तेव्हांही याणीं गांठून फारच निकड केली. आराब्या-
पावेतों घोडे चालवून लढाई मारिली. हजार बाराशें माणूस त्यांचें ठार जखमी जहाले. चार
सरदार त्यांजकडील मातबर पडले. त्यांत एक दोन गाडराचे प्रतांचे चांगले लढवाई मर्द होते.
बंदुका व तोफा बेसुमार पाडाव आले. बुणसों वगैरे छुटले गेले. दारूगोळे तर मुबलक सोड-
विले. इकडीलही घोडे माणूस बरेंच जायां जखमी जहाले. परंतु इंग्रेजास जरब चांगली
बसली. फार खराबी त्याची जहाली. मुडदे देखील काढावयाची फुरसत न सांपडली.
शिकस्त होऊन मुंबईकडे बंदरकिनारा गेला. याप्रमाणें महाराजांचें प्रतापें होऊन इकडील
सरदारांस यश आलें. सर्व प्रताप महाराजांचा, पुढें ही होणें तें महाराजांच्याच प्रतापें होऊन
आ राज्याचें कल्याण होईल. चिंता नाही, राजश्री गणेशपंत बेहेरे फौजसुद्धां सोनगडाकडे
आहेत तिकडे इंग्रेजांची पलटणें होती त्यांसही मशारनिलेनीं जरब बरीच पोहोचविली;
व प्रस्तुत कोकणांतून राजश्री बाजीपंत यांस फौजसुद्धां वसई तालुक्यांत व सुरतेपर्यंत मुल-
खांत गर्दी करून ताण यावयाबद्दल स्वाना केलें असे. तें सविस्तर कळावें म्हणोन लिहिलें
असे. व श्रीमंत महाराज याणीं श्री आबासाहेब व महाराज यांचे सेवेशीं विनंतिपत्रें लिहून
पाठविली आहेत. गुजरावी, श्रीमंतांस देवी येऊन आरोग्य जहालें. स्वारी पुण्यास आली.
सा छ २४ जमादिलाखर बहुतकाय लिहिणें. लोभ असावा हे विनंति. §

§ ह्या पत्राची नकल आम्हांस रा० सा० गोपाळराव वळवंत नेने यांकडून मिळाली.

ले. ३२४
[२६३]

{ आषाढ शु. ७ श. १७०३
ता २८-६-१७८१ }

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि.

चार पांच हजार गोसावी+ झांशीकडून पाटीलबावांनी आणविले होते ते आले. त्यांची खानगी भाईकडे केली. सांप्रत गोसावी बैरागी वगैरे मिळोन कमपेस दहा हजार पायींचा जमाव इकडील जहाला आहे. पलटणे* कोलारस शेषई व डोंगरांची जमा कोलारसास येऊन तोफा नेणार त्या समयीं इकडून निकड करावयाचा विचार आहे, म्हणून लिहिलें. त्यास पायींच्या माणसांचा जमाव बराच जाहला निकडही करतील. रा छ. ५ रजब हे विनंति.

जाल्मसिंग कोटेकर यांसि छ. ७ मिन. हस निरोप दिल्या ते कोठ्यास गेले, दोन तीनशें स्वार व दोन तीनशें पायींचे माणूस लालाजी बळाळ यांजबराबर ठेविले म्हणून लिहिलें, त्यास संस्थानिक व राजे खवांडे जमीनदार यांस निरोप द्यावयाचा नव्हता. औध्यांसच निरोप दिल्या हें ठीक जालें नाहीं. जें करणें तें विचार पाहुनच करीत असतील. पैा छ. २९ रजब सुा इसनेसमानानीं डांके बराबर.

ले. ३२९
[२६२]

{ आषाढ शु. ९ श. १७०३
ता ३०-६-१७८१ }

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. त्रिंबक महादेव काकिडे ॥ यांजकडे सरकारचे कर्जपट्टीचा ऐवज येणें त्याचा फडशा जाहला नाहीं, याजकरितां त्यांचे गांवची सरकारांत जप्ती करून कर्जपट्टीचा ऐवज घेतों. तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें आहे. रा छ. ७ रजब हे विनंती.

+ हे गोसावी लोक शिंदे पेशवे वगैरे सर्वांच्या लष्करांत थोडे बहुत असत. दुसरे बाजीरावाजवळ एक नंगी पलटण म्हणून होती ती गोसाव्यांचीच होती.

* हों पलटणे इंग्रजांचीं. शेषई, कोलारस वगैरे ठिकाणें झांशीचे पश्चिमेस आहेत. 'डोंगरांची जमा' हे शब्द वाचण्यांत काहीं चूक असावी. 'तुडा डोंगर' म्हणून शेषई जवळ आहे त्याचें नांव या मोहिमेंत येतें.

॥ महादजी गोविंद काकिडे पूर्वी महादजीचा दिवाण होता त्याचा मुलगा.

ले. ३३०. }
[३१९] }

{ आषाढ व. १ श. १७०३
ता ६-७-१७८१

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेसी.

विनंती उपरि. माधवराव तुकदेव मानाजी शिंदे वगैरे मिळून दोन तीन हजार फौज जमा केली आणि खूळ करावे या उद्योगांत होते. ही बातमी येताच त्यांजवर प्रतिनिधीकडील फौज पाठविली. त्यांची व माधवराव वगैरे यांची गांठ गोपाळपुरानजीक पंढरपुरी पडोन लढाई झाली. माधवराव यांस जखमा लागोन पाडाव आले. मानाजी शिंदे यांसही जखमा लागल्या, आणि पन्नास पाऊणशें लोकांनशी पळून गेले. वरकड फौज छद्म फस्त केली. वर्तमान तुम्हांस कळावे म्हणून लिहिलें आहे. खाना छ. १३ रजब हे विनंति.

पैवस्ती छ. २९ रजब सुरूसन इसने समानान, मुक्काम वस्ती बुडा डोंगर डांके बराबर.

ले. ३३१ }
[२६१] }

{ भाद्रपद व. १ श. १७०३
ता ३-९-१७८१

॥ श्री ॥

राजश्री याविराजित राजमान्य राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेसी.

पोष्य बाळाजी जनार्दन साष्टांग नमस्कार विनंती उपरि. येथील कुशल जाणून स्वर्काच कुशल लिहित जावें. विशेष. राजश्री सदाशिव पवार याजविशीं मजकुराचें पत्र राजश्री पाटील बाबा यांस लिहिलें आहे. त्यास तुम्हीं तें पत्र वाचून पाहून त्याप्रमाणें पाटील बाबांशीं बोलून आनंदराव पवार यांजला इकडे पाठवून देववावें. सदाशिव पवार याचें महाली व कारकुनास आनंदरायाकडील हरएक विशीं उपद्रव लागतो त्याचा बंदोबस्त करून उपद्रव न लागे ऐसें करवावें. रा छ. १४ रमजान बहुत काय लिहिणें लोभ असो दीजे हे विनंती.

* सदाशिव पवार—हा धारकर पवार यांच्या मुलखांत पेशव्यांचा जाहगीरदार असावा.

ले. ३३२ }
[२९४] }

{ मार्गशीर्ष शु. १२ श. १७७३
ता २७-११-१७८१

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. राजश्री पांडुरंग रघुनाथ यांणीं लिहिलें त्यांचीं उत्तरें.

इंग्रज दरकूच ग्वालेरीस जाऊन पुढें हेष्टिनाचे कुमकेस जाणार; दहा तोफा व दोन हत्ती इंग्रजांनीं नेले होते ते चिमणाजी पंताचे स्वाधीन केले. कोलारसांत सरकारचें ठाणें कायम जहालें. शेषईतही ठाणें सरकारचें पाठवितों, म्हणोन चिमणाजी पंतांनीं लिहिलें त्यास ही पलटणें हेष्टिनास मिळाल्यावर मसलत भारी पडेल याचा विचार काय केला आहे., हें राजश्री पाटीलबावांस पुसावें. तोफा हत्ती दिल्या, मतलबाकरितां घेतल्या, परंतु पुढील विचार आर्धा करावा तरच बांगलें. कोलारस सिप्रींत ठाणीं बसली याचा संतोष मानूं नये.

चेतसिंग राजा पांच हजार फौज राहः १० जिल्हेज हे विनंती.

व पन्नास हत्ती खजीना घेऊन विजेगडास कुटुंब ठेवून रेवामुकुंदपुरास आला, तेथून मुजरत पत्रें राजश्री पाटीलबावांस पाठविली. राजाचें मत फिरोन जमाव करून, इंग्रजावर जावें. पाटीलबावांकडे वकील खाना केला, तो आल्यावर कांहीं पैक्याची तोड पडल्यास त्या प्रांतां जावें असा विचार दिस- तो म्हणोन विस्तरें लिहिलें, त्यास अमानी इंग्रजास मिळाला व फितुर. चेतसिंगाचे फौजेंत जाल्यामुळें राजा हलका जहाला, या मुळें निघाला, परंतु हिंमत आहे, अशा समर्थी त्याची कुमक करून इंग्रजांचें पारपत्य करावें. केवळ पैक्यावरच दृष्टी ठेवूं नये. मसलतीवर नजर ठेवून करावें. समय आहे.

ले. ३३३ }
[४४५] }

{ पौष शु. ७ श. १७७३
ता २२-१२-१७८१

श्री. *

शिक्षा

दस्तक सरकार राजश्री पंतप्रधान ताा कमाविसदारान व चौकीदारान व रहदारान व बाजेलोकान व जकाती महालानिहाय सुरूसन इसजे समानीन् मया व अलफ. राजश्री नारो कृष्ण कारकून निसबत दफ्तर हशम याचे तांदूळ खंडी २ दोन एकूण बैल सर २० विस खातें फिरंगाण कोकणांतून खरीदी करून हर एक घाटे एक खेप पुणियास आणितील त्यांस आणूं देणें. जकातीचा तगादा न लावणें. जाणिजे छ. ६ मोहरम आशा प्रमाण.

लेखन
सीमा

ले. ३३४ }
[७२]

{ श. १७०३
सन् १७८२ पूर्वांचि पत्र

श्री

राजश्री यादवराव बल्लाळ दिम्मत बाजीराव घाटगे स्वामीचे सेवेशीं पो शांमराज बल्लाळ फडणीस कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विशेष. राजश्री पांडुरंगराव यादव याज-कडे मजमदारीचें काम देविलें त्यास त्यांचे हातून काम घेऊन वेतन देववांत जाणें. राजश्री परशुराम पंडित व जयवंत बाबा मंत्री व रघुनाथ पंडित सचिव व रघोजी भोंसले सेनासा-हेब सुभा व राजमंडलचे कारभारी व बाळाजी जनार्दन व परशुराम रामचंद्र व परशुराम सदाशिव व अयंकराव सदाशिव व जयवंतराव बाबा व फत्तेसिंग बाबा गायकवाड याप्रमाणें हुजूरची मंडळी यावयाची, त्यास राजाजीराव घाटगे व बहिरजीराव व निराजी शांमराव व शांमराज निळकंठ पेशवे व निजाम अलीखान व हैदरखान व मुरादखान वगैरे व राघोजी आंगरे बजारतमाव सरखेल व गोविंदराव गायकवाड हिंमत बहा-दूर याप्रमाणें राजमंडल यावयाची त्यास त्यांची बरदस्त बराबर मंडळी सुभानराव व घोर-पडे व पिराजीराव घोरपडे व शांमराव गोविंद व जानराव बाजीराव शलकर [?] याप्रौ यावयाची. त्यास त्यांची बरदस्त ठेवणें. रा छ ३ जमादिलावर बहुत काय लिहिणें हे विनंति.+

ले. ३३५ }
[११५]

{ श. १७०३
सन् १७८२ पूर्वांचि पत्र

श्री

राजश्री बाजीराव यादव दिम्मत पंत सचीव स्वामीचे सेवेशीं—

पो गंगाधराव यादव दिम्मत बाजीराव घाटगे नमस्कार विनंती विशेष—राजश्री माधवराव बल्लाळ फडणीस यांचे चिरंजीव बळवंतराव याजकडे मजमदारीचें काम देविले आहे. त्यास यांचे हातून काम घ्यावें व दुसरे राजश्री तुकोजीराव आटोळे स्फेजंग बहादूर व यशोदाबाई जाधव गंगाधरराव गोविंद व बाजीराव रघुनाथ व परशुराम पंडित व जयवंत बाबा मंत्री व अहिल्याबाई व रघोजी आंगरे व रघोजी भोंसले सेनासाहेबसुभा व लक्ष्मणराव वगैरे राजमंडल यांची स्वारी यावयाची त्यास त्यांची बरदास्त ठेवणें. रा छ सभान बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. ३३६ }
[१३६] }

{ श. १७०३
{ सन १७८२ पूर्वीचे.

श्री

राजश्री यादवराव बलाल फडणीस व मजमदार व दफतरदार स्वामीचे सेवेसी पो
बाजीराव यादव कृतानेक सां नमस्कार विनंती विशेष-राजश्री पांडुरंगराव रामचंद्र व
दिनकरराव शामराव यांजकडे मजमदारीचे काम सरकारांतून देविलें यास्तव त्यांचें हाकून
काम घेऊन वेतन देवीत जाणें. राजश्री परशुराम पंडित व जयवंतबाबा मंत्री याप्रमाणें
स्वारी यावयाची यास्तव त्यांची वरदास्त ठेवीत जाणें. दुसरे राजश्री येशवंतराव पारसनीस व
बाजीराव घाटगे व जनार्दन बलाल व जयबकराव यादव व जाफरखान व शादरखान व
महंमदखान व निजाम अलीखान व शामखान व हुसेनखान व पिराजीराव व हंबीरराव
तुकोजीराव आटोले समशेर बहादर सेनाकर्ते व सेना धुरंधर व राजआज्ञा समलकत मदार,
हंबीर पारनीस याप्रमाणें राजमंडल यावयाचें त्यास त्यांची वरदास्त ठेविण्यांत यावी, हे विनंती.

ले. ३३७ }
[१९३] }

{ श. १७०३. माघ व. ७
{ ता. ४-२-१७८२.

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेसी

विनंती उपरि. इंग्रजांचे तहप्रकरणी पाहतां हैदरखानाचें कलम मनस्वी लिहिलें आहे.
याचें कारण पाहतां शोध लागला कीं, हैदरखानाचा तह इंग्रज करीतच नाहीत. सरका-
रांत वकील आला व भोसले. मोंगल, त्याविशीं बोलतात. तेव्हां हरएक तोड काढून तह
करतील. तेव्हां आपले महत्व राहात नाही या करितां हैदरखानाचे पक्षाचे याणीं पेल्लजीं
लिहिलें. पुढें हैदरखान सुद्धां तह करावा म्हणून पत्रें येऊं लागलीं, त्यास त्याचा दाब इंग्रजा-
वर असावा, तेव्हां त्याणें खानाचे तोडजोडीचा मजकूर बोलावा, तें तर नाही. कसेंहीं करून
आपले हातें तह करून आपलें मात्र महत्व रक्षाचें या अर्थें इंग्रजांनीं म्हटलें तें कबूल केलें.
सरकारचे जाबसाल नीट जाले नाहीत आणि खानाचेंही कांहीं नाही, तेव्हां आपला ऐवज
बाहेर निघतो. तेव्हां तहनाम्यांत लिहिलें आहे तें कलम लिहून घेतलें. सांबाचा जाबसाल
दाती घ्यावया विशींचें कबूल करीतच नाही. आम्हांशीं तर निश्चून बोलले आहेत कीं,
सांबास दिल्ला तरच तह करूं, न देत तर करणार नाही. त्यास मध्यस्त पाटीलबाबा, यास्तव
मध्यस्तांचे हवाला करावा हें बोलून पहावें. दिल्ला तर हाताखाली ठेवावा. नाही तर पेंच
आम्हांवर घालावा असाही विचार आहे. इंग्रज आपल्या पाशीं ठेवून अखेरसाल पावेंतो
इतिया, चंदेरी, नरवर, खेची, व भूपाल ही मसलत करावी. पुढें अखेर साली उज्जनीस

जाऊन बसावे. तिकडे यावयाविशीं पत्रें आल्यास बोलावें कीं, तीन वर्षें मसलतीच्या पंचासु ताकद राहिली नाही. फौज दूर करून दोन वर्षें घरीं बसले आहेत त्याणीं मसलत करावें हे वाद घेऊन बसावे. असे रंग दिसतात. गौहदकराचें पारिपत्य झाल्यावरून मोठें कृत्य झा यावरून मर्जी बेहवा जाली आहे. लिहिले मजकूर प्रगटांत येऊं नयेत. भाई सरकारपल्यावर निक्षूण आहे. नवे कारभारी यांचेही वावगे नाही. या उपरि होईल तें वर्तमान लिहिण इतक्या विक्षेपाच्या गोष्टी होळकरा करितां म्हणोन बोलण्यांत भाव दिसतात. म्हणो विस्तरें करून भाव लिहिले ते सविस्तर कळले. त्यास हैदरखानाच्या कलमाचा प्रकार पेशजी लिहिलाच आहे. त्याप्रमाणें असलांत यावें. दादासाहेबांचा प्रकार तर तुम्हांशीं निक्ष दादासाहेब दिव्हे तरच तह करूं, नाहीं तर करणार नाहीं याप्रमाणें बोलले आहेत. तेव याप्रमाणें करतालच. इंग्रज आपल्यापार्शी ठेवून अखेर साल पावेतो दत्तिया, चंदेरी वगैरे मसलत करावी, पुढें अखेर सालीं उज्जनीस जाऊन बसावें, तिकडे यावयाविशीं पत्रें आल्या मसलती मुळें ताकद राहिली नाही, फौज दूर करून दोन वर्षें घरीं बसले आहेत त्या मसलत करावी असे रंग दिसतात म्हणोन लिहिलें. त्यास पाटील बावांचीं पत्रें जलदीन आलीं कीं, इंदसेन निरोपाची जलदी करतो. या करितां तहनामा व डौल लौकर पाठवाव या विषयीं पत्रें आलीं त्यावरून तहनामा व डौल पाठविले. तेव्हां इंग्रजांस आपल्यापास बहुत दिवस कशास ठेवतील? येथून लिहिल्याप्रमाणें दादासाहेबांस हवाली करून व्यावय करून खानाचीही तोड पाडतील. फौज दूर करून दोन वर्षें घरीं बसले आहेत त्या मसलत करावयाचा प्रकार तर त्यांचे घरीं बखेडा त्या विशीं कितीक वेळां पत्रें पाठवि आहेत परंतु काय जालें? असो. त्यांचा बंदोबस्त जाल्यावर मसलतीस ही उपयोग त्या कडून घडेल. लिहिले मजकूर प्रगटांत येऊं नयेत म्हणोन लिहिलें. त्यास हा मजकूर प्रगट आणिला नाही. भाई सरकारच्या पल्यावर निक्षूण आहेत व नवे कारभारी यांचेही वा नाही म्हणोन लिहिलें, त्यास सरकार कामाची काळजी भाईस आहे तेव्हां त्यांजपासून स कार उपयोग तेंच घडत असावें व नवे कारभारी यांचें स्वरूप समजलेंच आहे. पुढें बसावें, खर्चाखालीं आलों म्हणावें, असें लिहिलें त्यास काय ईश्वर बुद्धी देईल तें करता परंतु समयास सरकार कामास अंतर करणार नाहीत. रा छ १ रविलाचल हे विनंती.

ले. ३३८ }
[२५१] }

{ श. १७०३ फाल्गुन शु.
{ ता १४-२-१७८२

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. चंदेरी व दत्तिया व खेची या संस्थानांत उपद्रव देऊं नये, म्हण आज्ञा जाहली होती तें पत्र पाटीलबाबांस दाखविलें. नाही. कारण. संस्थानाविशीं न

झाल्यास विशेष मानिताल. याकरितां दाखविलें नाहीं व मजकूरही बोलिलो नाहीं. स्वामींनीं हा मजकूर राजश्री आपाजीराव यांस लिहिला होता तें पत्र राजश्री राघोपंत गुरुजी यांणीं पाहिलें होतें. त्यावरून एके दिवशीं संस्थानचा मजकूर निघाला तेव्हां राघोपंत बोलिले कीं, तिन्ही संस्थानें ध्यावयाची परवानगी सरकारांतून येईल असें दिसत नाहीं. यावरून मर्जी बहुत विक्षेपास पावली. आम्ही संस्थानें घेऊंच लागल्यावर आम्हांस परवानगी कशास पाहिजे ? असें मनास येईल तेंसं विक्षेपानें बोलूं लागले व बोलतात, हें आम्हांस ही परभारें समजलें आहे. राण्यानें यांजकडे पेंगाम लाविला आहे कीं ग्वालेर देतो. हे म्हणतात गोहदेसुद्धां घेईन. याप्रमाणें बोलणीं होतात. येविशींचा वगैरे होळकराविशीं विक्षेपाचीं बोलणीं बोलतात. त्याचा मजकूर सविस्तरें करून लिहिला तो सविस्तर कळला. त्यास संस्थानाविशीं परवानगी येईल असें दिसत नाहीं हें राघोपंतांनीं बोलल्यावरून इतका विक्षेप होऊन बोलावयाचें कारण काय ? तिनी संस्थानें सरकारचीं त्यांचें रक्षण व्हावें तें एकीकडे राहून संस्थानिकांचें पारपत्य करून संस्थानें घेऊं, कोणी परवानगी [बदल] बोलल्यास विक्षेपाचीं बोलणीं दाख [वितात]. तुम्हां येविशीं सुचवीत जावें. गोहदकरापाशीं बोलणीं बरीच जरबेचीं घातलीं आहेत. येणें करून तो नरम पडून जसें म्हणतल तसें ऐकेल होळकराविशीं विक्षेपाचीं बोलणीं बोलतात, त्यास होळकराचे घरीं वखेडा काय पडला आहे, त्यांणीं येथून कसकसे लिहिलें आहे, त्याचा उलगडा होऊन तिस्त होत नाहीं. असो हल्लीं आलाहिदा पत्र लिहिलें आहे त्याजवरून कळेल. ग्वालेर येत असल्यास गोहदेची मसलत समेटावी हें चांगलें दिसतें. तेही विचार पाहून चांगलें तेंच करतील. रा ४ १ रविलावल हे विनंति

ले. ३३९ }
[२८७]

{ श. १७०३ फाल्गुन शु. २
{ ता १४-२-१७८२

श्री

राजश्री नागोपंत स्वामींचे सेवेशीं,

विनंता उपरि. सुरतेत अद्भुत वायू सुटोन घरे दारें पडलीं हें वर्तमान विलायतेस गेल्यापासून कौसल झालें त्यांत आपली बेमानी असें जाणोन हेष्टिनास फांशी थावें असा निश्चय जाला. त्यावरून हेष्टिनास घेउन जावयाकरितां मेस्तर होम व स जा व ल पाठविले आहेत. त्यासि हेष्टिन बोलतो कीं, आतां मी श्रीमंतांशीं वगैरे विरुद्ध वाढवीत नाहीं, सलुख करितों व हैदरखानाशींही सलुख करतो, व काशीच्या राजाची स्थापना

† येथें मूळपत्र फाटलें आहे.

राघोपंत गुरुजी व महादार्जा बळाळ गुरुजी यांचा कांहीं आपत्तणी नाहीं. पहिले कोंकणस्थ व दुसरे कऱ्हाडे.

करतो, याप्रमाणें वर्तमान आले. सत्याभिध्या श्री जाणें. परंतु काशीच्या राजाच्या भुर्रा कलकत्याहून पत्रें आली आहेत. ++ तुमचे काम तुम्हांकडे सांगून स्थापना पूर्ववत् करावी याप्रमाणें निश्चय होतो म्हणून आली व काशीकडून पत्रें आली कीं, हेष्टिनानें काशींत राजाची स्थापना केली होती त्यास कैद केलें. यावरून कलकत्याची बातमी खरी असेलसें वाटतें. मुंबईस जनराल विलायतेहून दुसरा आला. त्याणें बंदोबस्त करून मागील जनराल यांस फांशी दिलें व सुरतेस सात हजार माणूस मुंबईहून आले ते सुरतेंत वंगरे गुजराथेंतील बंदोबस्त करणार म्हणोन पायागडाहून पत्र पाटीलबाबांस आलें, म्हणोन लिहिले तें सविस्तर कळलें. त्यास कलकत्याची बातमी खरी असल्यास याचा अनुभव पाटीलबाबांस लवकरच येईल कीं, पाटीलबाबा जसें म्हणतील तसें इंग्रज कबूल करतील, आणि तह करतील, हेही दृष्टीस पडेल. मग कलकत्याचें वर्तमान खरें असें समजण्यांत येईल. हैदरखानाच्या तहाचेंही बोलणें हैदरखानाचा व इंग्रजांचा तह होणें तो सरकारचे विद्यामानें व्हावा हें इंग्रजांशीं बोलून करारांत आणावें. मुंबईचें वर्तमान पायागडाहून पत्र आलें म्हणून लिहिलें, परंतु ही बातमी खरी असती तर येथें ही बातमी समजती. ह्या *बातम्या खऱ्या नाहींत. कलकत्याची येथें येते, त्यांत हें काहीं नाहीं व मुंबईचीही नाहीं. रा। छ. १ रविलावल हे विनंती.

ले. ३४० }
[२५६]

{ श. १७०३ फाल्गुन शुद्ध ८
{ ता. २०-२-१७८२

श्री

राजर्था नारोपंत स्वामांचे सेवेशीं.

विनंतिं उपरि. चिट्ठी पाठविली ती पावली. नारो हरीनीं डाक यांचे स्वाधान आहे, त्यास कोणी उज्जनीस पाठऊन न्यावयाजोगें असल्यास न्हावें, म्हणोन लिहिलें. त्यास येथून कोणी पाठऊन आणिवणें ठीक नाहीं. तुम्हींच नारोपंतास त्याहावें कीं, सोबत चांगला पाटून, बसावयासां वंगरे सोय करून देऊन, खर्च पडेल तो देऊं. अथवा तुम्हां दोघांतून एकजण येऊं म्हणून लिहिलें त्यास तुमचेंच येणें झालें तर आणावयाची सोय चांगलीच होईल. रा। छ. ७ रविलावल हे विनंति. नारो हरीकडून खाना करण्यास युक्तिं येथें प्रविष्ट होय असा आपला वगडर कोणी देऊन पाठवावा हे विनंति.

+ या शब्दापुढील दोन अक्षरें फाटली आहेत.

येथपासून नानाचें अक्षर. हें सर्व पत्र नानाच्या हातचें आहे.

ले. ३८१ }
[३२९]

{ श. १७०२ फाल्गुन व. ८
ता ७-३-१७८२ }

श्री

राजश्री सदाशिवपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि, तुम्हीं छ २७ सफरचीं पत्रे पाठविलीं तीं पावलीं. स्वामींनीं तद्दनामा पाठविला तो सिप्रीत पावतांच पुढें खाना वेला. मागाहून मां व राजश्री रामजीपाटील बाहोंचलों. पाटीलबावांची व नारोपंताची भेट जाहली. यादावरून जाबसाल पाटीलबावांशीं होतात. इंग्रजांशीं बोलून करारांत आले म्हणजे विनंती पत्रां लिहावयास येतील म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास तुम्हीं तेंच गेला आहां. सविस्तर पर्याय तुम्हांजवळ व रामजी पाटील-जवळ बोलण्यांत आलेच आहेत व लिहिण्यांत आले आहेत. त्याप्रमाणें लवकर अमलांत यावे, वरकड नारो शिवदेव यांस लिहिलें आहे त्यावरून कळेल. खाना छ २२ रविलावल हे विनंति

ले. ३४२ }
[२८३]

{ श. १७०४ वैशाख शु. ३
ता १५-४-१७८२ }

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि, स्वामीकडून पत्रे आलीं तीं सविस्तर राजश्री पाटीलबावांस दाखवून आज्ञेप्रमाणें एकेक कलमा करितां चार चार वेळ खेचीत बोललों. त्याणीं इंग्रसेनाशीं बोलून जाबसाल निश्चयांत आणिले ते पाटीलबावांनीं आठ कलमें तपशीलवार पत्रां लिहिलीं व तुम्हीं लिहिल्यावरून सविस्तर कळलें, त्यांची उत्तरे पाटीलबावांचे पत्रां लिहिलीं आहेत, त्याजवरून सर्व कळेल व कित्येक मजकूर हैदरखान प्रकरणीं वगैरे तुम्हास लिहिले होते ते मजकूर तुम्हीं जमा धरून त्यांचीं उत्तरे पाटीलबावांनीं लिहिलीं आहेत त्याजवरून कळेल म्हणोन लिहिलें. त्यास पाटीलबावांचे पत्रावरून सर्व मजकूर समजला. त्यांचीं उत्तरे ही पाटीलबावास लिहिली आहेत त्यावरून कळेल. रा॥ छ. १ जमादिलावल हे विनंती.

ले. ३४३ }
[२९९]

{ श. १७०४ वैशाख शु. ३
ता १५-४-१७८२ }

श्री

राजश्री रामजी पाटील गोसावी यांस

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य राजश्री बाळाजी जनार्दन आर्शावाद् विनंती उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहीत जावें. विशेष. सिप्रीचे, मुकामीहून निधोन लष्करांत

गेल्यावर, तुम्हांकडून पत्र येऊन वर्तमान कळत नाही. इंग्रजांचे तह प्रकरणीं वगैरे सविस्तर बोलणें होऊन अमलांत यावयाचें त्यास तुम्हास जाऊन फार दिवस जाले. बोलणीं जालींच असतील ये विशीं तुमचीं पत्रे यावीं, तीं कांहींच न आलीं. यावरून अपूर्व वाटलें. त्यास इंग्रजांचे तहाचे व होळकराकडील मजकूर सविस्तर बोलण्यांत आले, व श्रीमंत राजश्री दादासाहेबांस येथें आणून देऊन सरकारांत स्वाधीन करावें. हें तुमचें बोलणें निश्चयाचें आहे. त्याप्रमाणें कराल ही खातरजमा आहेच. परंतु तेथें पाटीलबावांशीं पक्कें बोलून कसें केलें हें सविस्तर लिहून पाठवावें; व राजश्री नारो शिवदेव यांस फार दिवस तिकडे जाऊन जाहाले, त्यांचे घरच्याही अडचणी आहेत, याकरितां त्यास पाठवावयाविशीं राजश्री पाटीलबावा यांस लिहिलें आहे, +तुम्हीं येथें पावल्यावर पत्र एक न आलें हे काय ? किती एक बोलणीं जालीं होती, त्यांचें कसें केलें हें बरचेवर लिहून पाठवावयाचें होतें. असो, हल्लीं सविस्तर लिहून पाठवावें. रा छ १ जावळ बहुत काय लिहिणें, लोभ असो दोजे हे विनंती.

ले. ३४४ }
[२५०] }

{ ख. १७०४ वैशाख शु. ४
{ ता. १६-४-१७८२

श्री.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री दिनकरपंत स्वामींचे सेवेशीं.

पोथ्य बाळाजी जनार्दन साश्रंग नमस्कार विनंति उपरि येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहित जावें. विशेष. तुम्ही पत्र पाठविलें तें पावलें. लिहिला मजकूर सविस्तर कळला. परगणे शाहाडोराव परगणे कामबाग व आहिरवाड्यांतील वगैरे ठाणीं इंग्रजांनं घेतली होती त्याजवर आम्ही व राजश्री यादवराव हरी दिमत शामराव नारायण राजेबहादर यांणीं मिळोन चंदेरीच्या राजास समालोचून शिबंदी ठेऊन इंग्रजांचीं ठाणीं उठवून आपलीं ठाणीं बसविलीं आहेत म्हणोन लिहिलें. ऐशियास इंग्रजांचीं ठाणीं उठविलीं उत्तम केलें. त्यास ठाणीं यावयासि शिबंदी खर्च कार्याकारण जरूरी जाहला असेल त्याचा हिशेब राजश्री नारो शिवदेव यास समजावांवा. ते समजोन खर्चाची हिसेसीद करून माहलावर ऐवज बसवितील तो सरकारी व सरंजामीं माहलचे कमाविसरदारांपासून घेऊन ठाणीं त्यांचे स्वाधीन करावीं. इंग्रजांपासून ठाणीं तुम्ही व मशारानिल्हेनीं घेतलींत येविशीं तुमचें व त्यांचें बोलणें आहे त्यास तुम्ही हुजूर यावें. समजोन करावयासि येईल. रा छ २ जा. लोवल बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंति "

ले. ३४५ }
[२५९]

{ स. १७०४ वैशाख शु. ४
ता. १६-४-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पांडुरंगपंताचे पत्रांतील जाबसाल.

येथून लिहिलें होतें कीं फरासिसाचे पातशाहाकडून मुसामुतीण वकील आला. त्याचे बोलण्यांत फरासिसांचा जमाव लौक- रच फुलवरीस होईल. अनुभव येण्याचेही दिवस थोडे राहिले आहेत. असें आहे म्हणून लिहिलें होतें तें राजश्री पाटीलबावांस निवे- दन केलें. उत्तर झालें कीं, खानाकडे फरा- सिसांचा जमाव येऊन पोंचला असल्यास मोठें काम आहे. परंतु कराराप्रमाणें आले मात्र पाहिजेत. नजीक आले म्हणून खानांनीं लिहिलें होतें. आलीकडे पत्रें त्यांजकडील आलीच असतील. जमाव कोठपर्यंत आला हें लिहून पाठवावें. व तिकडील इंग्रजांचेही वर्तमान लिहून पाठवावें. म्हणोन लिहिलें, त्यास फरासिसांचा जमाव हैदरखानाकडे येऊन पोहचला हें पेशजी लिहून पाठविलेंच आहे. त्यास साडेचार हजार फराशीस खुष- कीस उतरले, व साडेनऊ हजार पावेतो गल- बतावर आहेत. फराशीस आल्या पूर्वी इंग्रजाकडील कर्णेल वारस पांच सात हजार जमावानिशीं होता, त्याची व खानाची लढाई होऊन वारसाचे लोक गारद करून सरदार पाडाव आणिला. त्याजवर टिपू व फराशीस मिळून जाऊन इंग्रजांचें ठाणें गुडलूर म्हणून आहे तें घेतलें. ठाणें घेतल्यावर फराशीस निघून ज्या बंदरीं मुक्काम होता तेथें गेले. त्याजवर खानांनीं फराशिसास लिहून पाठविलें कीं, तुम्हीं आपणाकडील जमाव

आणखी लौकर जेऊं यावा. त्याचें उत्तर आलें कीं, तुमचें आमचें बोलणें होऊन अद्याप ठराव जाहला नाही. याप्रमाणें उत्तर आलें म्हणून वर्तमान लिहिलें आलें. तुम्हांस कळावें म्हणून लिहिलें आहे. खानांनीं तिकडे इंग्र- जास जरब बरीच दिल्ली आहे. येविशीं राजश्री पाटीलबावांसही पत्र लिहून पाठ- विलें आहे. प्रविष्ट करावें.

येथें उदिष्टन आला होता. त्यास इंद्र- सेन राजश्री पाटीलबावाकडे आला आहे, म्हणून सांगितलें. त्यावरून त्याचे चित्तांतील आशय दिसला कीं, इंद्रसेन मुख्य हेष्टिना- कडून आला आहे, तेव्हां तो कसें बोलेल हा आशय कळावयाकरितां येथून लिहिला होता. त्याचें उत्तर पाटीलबावांनीं केलें कीं, इंद्रसेन मुख्य हेष्टिनानें इकडे पाठविला. याचें कारण हेष्टिनास मान्य, याचे योग्य- तेस गाढर देखील पोंचत नाही. जितके इंग्रजांकडील वकील सल्लुख्याचें बोलणें बोल- तात तितके इतला इंद्रसेनास देतील. याची योग्यता विशेष आहे. तेव्हां उदिष्टनाचे अंतःकरणीं येत असेल हें प्रमाण, म्हणोन बोलले, म्हणून लिहिलें त्यास इंद्रसेनाची योग्यता सदरहू वर लिहिल्याप्रमाणें पाटील- बावा बोलले त्यापशीं इंद्रसेन तह करील तो हेष्टिनास मान्यच पडेल, तेव्हां सरकारचे मुद्देमबाफक हैदरखान सुद्धां पाटीलबावा तह करून घेतीलच ही खातरजमा आहे.

+एक ब्रह्ममी आली आहे की, इंग्रजांनी उणे कसे करावयाचे ते लिहून पाठवावे. फराशिसाकडे बोलणे लाविले आहे. मग त्यांत कित्येक कलमांत पेंच होते ते उलग- काय घडेल पहावे. इंग्रेज फराशिसांच्या जागा डून सरकार व हैदरखानास चांगले व त्यांत घेतल्या त्या बजिवस सुद्धा देणारे असेही फराशिसांसही चांगले पडून उपयोग अशी फराशिसांसही चांगले पडून उपयोग अशी उत्तरे लिहून पाठविली आहेत. शीस मिळून तह करावा म्हणोन कलमवार नबाबासही इंग्रेजावर मसलत कराव- याद पाठविली, आणि लिहिले की, अधिक याचा उपयोग करीत आहो. घडेल ते खरे.

साविस्तर राजश्री पाटीलबाबांस कळवावे. रा. ७० २ जमादिलाखर हे विनंती

ले. ३४६ }
[२६७] }

{ श. १७०४ वैशाख शु १३
{ ता. २५-४ १७८२.

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशी.

विनंती उपरि. राजश्री पाटीलबाबांनी इंद्रसेनाशी बोलवे की, "टिपूने बेदनूर घेत- त्यांतच आहे. मुसाबुसी फराशीस भारी सरंजमानिशी महमुद (?) बंदरास दाखल जाहला. याउपरि बिदनूरचे काम झाल्यावर टिपू व फराशीस एक होऊन चेनापटणास महसरा करणार. तेथे इंग्रजी सर्व बंदरचा जमाव जमा जाहला. त्याणीं ज ला खाली अथवा चेनापटण त्याणीं घेतले तरी कंपणीस मोठा पेंच बसेल. याची तजवीज काय ठराविता ? तुमची आमची दोस्ती जाहली तेव्हां तरफे न सल्लाह मसलत सगजली पाहिजे, असे बोलोन त्याचे उत्तर काय होतें तें ऐकून घेऊन, पाटीलबाबांनी बोलवे की, तुमचे आमचे करारांत ज्या रकमा आल्या त्याप्रमाणे टिपूने ऐकल्यास उत्तमच झाले. न ऐकल्यास श्रीमंत फौज सुद्धा अनकूल आहेतच. परंतु नबाब निजाम अलीखान व भोंसले यांस ही मसलतीस अनुकूल करून घेतले पाहिजे, " इंग्रजांचा त्यांचा पहिला दोस्तीचा शिलशिला आहे. हल्लीं करारनाम्यांतही कलम लिहिलेच आहे. यास्तव "तुम्ही कलकत्यास ई मा जु दौ ला बहा- दर यास त्याहावे, आणि नबाब निजाम अलीखान बहादूर व भोंसले यांस त्यांची पत्रे जावीं कीं श्रीमंतांशीं सल्लख महादजी शिंदे यांचे विद्यामाने जाहला, हल्लीं फराशिस आले त्यांची तंबी करणे जरूर, तुम्ही आमचे दोस्त व हल्लीं पंतप्रधान याणीं तुमचे कलम पक्के करून घेतले, तेव्हां विशेष दोस्ती जाहली, यास्तव फौज कुल सरंजाम सुद्धा तुम्ही आमची कुमक करावी हें चांगले. या अनवयें दावानें त्याहावे असें इंद्रसेनाशी बोलोन लौकर करावे. दिवस हंगामास थोडेच आहेत. पाटीलबाबा म्हणतील "असफदौला व महमद

+येधपासून खुद्द नानाचें अक्षर.

अलीखान इंग्रजांचे पेटघांत, नबाब निजाम अलीखान वः भोंसले आमचे पेटघांत, तेव्हां त्यांस इंग्रजाकडून पत्रे कशास लिहावीं ? आपणच बोलावें. त्यास आम्ही नबाबांशीं व भोंसल्यापाशीं बोलों लागल्यास ते सरकारावर येहसान येऊन जाबसाल करतील. तेव्हां आपल्यावर येहसान करून घेण्यापरीस परभारें जाल्यास उत्तम. कलकत्याकडून त्यांस पत्रे परभारी आलीं म्हणजे त्यांचे जाब उभयतांहीं लिहितील कीं, श्रीमंत फौज घेऊन कुमकेंस यावे म्हणजे आम्ही सिद्ध आहों. ” असे जाब देहून सरकारांत लिहितील कीं “ कसें करावें. ” तेव्हां इकडून सल्लाह सागूं कीं “ फार उत्तम आहे, आम्ही चालतां तुम्हीही. फौज सुद्धां चालावें. ” यांत बहुत नफे आहेत म्हणजे नीट पडेल. गोडीस येईल. काम होईल. या पैकीं इंद्रसेनाशीं किती बोलावें, त्याजकडून कलकत्यास कसें लिहावें, कलकत्तेकरांनीं नबाब भोंसले यांस पत्रे कशीं लिहावी, याची तजवीज पाटीलबावांचे विचारें ठरेल तसें करताल. ज्यांत दावानें काम होय असे रीतीनें घडावें. इंग्रजांचीं पत्रे दावाचीं. जावीं. केवळ फराशीस आहे म्हणून घाबरेपणाचीं नसावीं. सुचलें व मनांत आलें तितकें लिहिलें या पैकीं चांगलें उपयोगी व ज्यांत काम, तितकेंच पाटीलबावा घेतील व तुम्हीही असेंच सांगावें. खानां छ २२ जमादिलावल हे विनंती.

ले. ३४७ }
[२३८]

{ श. १७०४ वैशाख व ३.
{ ता. ३-५-१७८२

श्री

पु॥ राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि वसई वगैरे कोंकण व गुजराथ प्रांतींचा मुख्य इंग्रजांनीं घेतला आहे तो देखें, अमदाबादेविशीं मात्र फत्तेसिंग गायकवाड यांसि आमचें वचन गेलें आहे तेवढें स्थल त्याकडे ठेवावें, याप्रमाणें इंद्रसेन बोलतो. राजश्री पाटीलबावा म्हणतात कीं ही गोष्ट घडावयाची नाही, म्हणोन लिहिलें त्यास ॥ फत्तेसिंगाचीं वर्तणूक तिगस्तां कसकशी जाहाली तें सविस्तर पाटीलबावांचे ध्यानांत आहेच. तेव्हां आमदाबादेविशीं उत्तर केलें तें ठीकच केलें. सरकारचा गुजरात प्रांतांतील मुख्य इंग्रजाकडे गेला असोन तो दरोबस्त सरकारचा सरकारात इंग्रजापासून माधारा यावा असें पाटीलबावांनीं करावें व करतील ही खातरजमा आहे. आमदाबादची ओढ ते धरणार नाहीत. परंतु हैदरखानसुद्धां तोड पडून तह ठरणें हेंच कठीण. ॥ छ २९ जमादिलावल हे विनंति.

ले. ३४८ }
[२८९]

{ श. १७०४ आधिक जेष्ठ शु.
ता १५-५-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं

विनंती उपरि राजश्री पांडुरंगपंताचे पत्रांतील जाबसाल—

नबाबाची चाल ठीक दिसत नाही. तुम्ही तर इंग्रजांचे मसलतीवर गुंतला आहां. तुम्हांस पंच न वसावा या करितां ब्रह्मचारी व गुतीच्या सुमारे दहा पंधरा हजार जमाव करावा. दोस्तीचे जागा सलाह जाणून लिहिलें आहे. म्हणून येथून हैदरखानास लिहिलें आहे. तें याचे उत्तर स्नेहाचे रीतीनें सुचविलें उत्तम केलें असें यावें, तें एकीकडे राहून आणखीच तऱ्हेचें उत्तर आलें तो मजकूर राजश्री पाटीलबाबांस कळवाल म्हणून येथून लिहिला होता. त्याचें उत्तर आलें कीं, महमद अल्ली खान यांचा मुख्य हैदरखानास प्राप्त जाला यामुळे मसलतीचा विचार त्याचे ध्यानांत येत नाही, परंतु नबाब भोंसले इंग्रज एक झाले असतां पंच भारी बसेल हें त्याचे सम- जेस येत नाही. तथापि आपले मसलतीस सोबती झाला आहे तेव्हां त्यास सोडून इंग्रजाशीं सल्ला करणें ठीक नाही. हैस्तिना- कडून इंद्रसेन येथें आला आहे त्याचे बोलण्याची भवती न भवती होऊन कलमबंदी याद आला- हिदा पाठविली आहे त्याकून ध्यानास येईल याप्रमाणें उत्तर झालें म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास हैदरखान आपले मसलतीस सोबती झाला तेव्हां त्यास सोडून इंग्रजाशीं सलाह करणें नाही हा येथील खंबीर पक्का आहे. पाटीलबाबांकडून कलमबंदीची रोज छ. २ जमादिलाखर हे विनंती.

याद आली त्याचीं उत्तरे आलाहिदा कलम- बंदी लिहून पाठविली आहेत त्याकून कळेल. हैदरखानाची समज व चाल एक प्रकारची याचा अनभव राजश्री पाटीलबाबांस येईल. तत्राप इंग्रजांचे मसलतीवर उपयोगी पडेल, याकरितां त्यास सोडून करतां नये.

या प्रांती उष्ण काळ भारी. ग्वालेर तालुक्यांत झळा लागून माणसें फार मरतात व धान्याची धारण कमी व वैरणीचा तोटा, वगैरे लिहिलें तें सविस्तर कळलें.

संगमरवरी दगड या दिवसांत चांगला निघत नाही, पर्जन्य काळीं काढले तसे मिळ- तात, याकरितां पर्जन्यकाळीं श्रीमंताचे आज्ञे- प्रमाणें दीड गज लांब व गजभर रुंद अर्ध गज तीस तसू जाड याप्रमाणें पाठवून देऊं, याप्रमाणें पाटीलबाबांनीं सांगितलें म्हणोन लिहिलें व दुसरी बातमी लागली कीं, धारे- जवळ मांडवगड किल्ला आहे तेथें पातशाही मारत संगमरवरी दगडाची आहे व दगडही मोठाले आहेत, वर लिहिल्याअन्वये तेंथेंही मिळेल, म्हणोन लिहिलें, त्यास तेंथेंही शोध करवावा व तुम्ही वर लिहिल्या अन्वये पर्जन्य काळीं दगड जरूर पाठवावा. संगमरवरी दगडास तिकडे उणें नाही लवकर पाठवि- त्यास येईल, परंतु आमचें काम याकरितां कसें होईल पहावें.

ले. ३४९ }
[२९३] }

{ शके १७०४ अ. ज्येष्ठ शु. ८
{ ता २०-५-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. तुम्ही चंद्र १४ जमादिलोवलचीं पत्रे पाठविलीं तीं पावलीं. राजश्री पाटीलबाबा यांचे लष्करांतून रा० पांडुरंग रघुनाथ यांचें पत्र व पुखण्या मिळोन तीन आलीं तीं पाठविलीं आहेत, त्यावरून ध्यानांत येईल, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास पत्रे पाठविल्याप्रमाणें पावलीं त्यांचीं उत्तरे.

अंत्रांचे गढीवर तोफांची मारागिरी करून गढी घेतली, तेथून दुसरे दिवशीं कूच करून सालबाईचे मुक्कामी येऊन गढीवर मारागिरी सुरू केली आहे, लौकरच जेर होईल, म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास आज पावेतां गढी हस्तगत झालीच असेल. पुढें होईल तें लिहून पाठवावें.

पुरुषोत्तम महादेव यांस देवआशा झाली-याचें वर्तमान लिहिलें तें कळलें. *राजश्री देवरावही दिल्लीस समयास पोहोंचले. तेही कार्यांत उणें पडूं देणार नाहीत.

नजफखान वारल्याचें वर्तमान † लिहिलें तें कळलें. त्यास येथें वर्तमान येतांच राजश्री

पाटीलबाबांस व तुम्हांस पेशजी लिहून पाठविलें आहे कीं खान वारले तेव्हां इंग्रज पातशहाकडे अनुसंधान लावून, लोभ मारी दाखवून, पातशहास हाताखाली घालून, आगरे वगैरे जागा दावावयास चुकणार नाहीत. त्यास पाटीलबाबा ग्वालेरीजवळ आहेत, तेथपर्यंत जाऊन पातशहाचें अनुसंधान दुसरीकडे न लागतां आपले हाताखाली घातल्यास मोठीच गोष्ट आहे, व समय हाच आहे, म्हणोन विस्तारें करून पत्र पाटीलबाबांस लिहिलें आहे व तुम्हांसही लिहिलें आहे त्यावरून कळलेंच असेल. मदद् लिहिल्या अन्वये जरूर घडावें.

+पातशहास ममतेंत घेऊन बंदोबस्त आपले लगामी लावून घेतल्यानें मोठीच गोष्ट आहे. दूर देशीनें पाहिल्यास ध्यानांत येईल. जरूर करावेंच करावें. पैकाही तिकडे मिळेल-सर्वही केल्यास घडावयाजोगें आहे. पुढें ईश्वरी इच्छा. रोज चंद्र ७ जमादिलाखर. हे विनंति.

ले. ३५० }
[३४२] }

{ शके १७०४ अधिक जेष्ठ शु. ८
{ ता २०-५-१७८२

॥ श्री ॥

राजश्री आपाजीराम स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि तुम्ही छ १९ रविलाखरमचीं पत्रे पाठविलीं तीं पावलीं. हेनाकडून

*हें वाक्य नानांच्या हातचें आहे. पुरुषोत्तम महादेव व देवराव हे हिंमाणे. *येथपासून नानांचें अक्षर

† मृ. ६. ४. १७८२

इंद्रसेन आला आहे. त्याचें बोलणें जहालें. त्यांतील भाव राजश्री पाटीलबावांनीं सांगितले कीं, इपटेनचे तहाप्रमाणें हल्लीं तह करावा. त्यांत साष्टी खेरीज करून करावा व अंतरवदीचे कलम तो मुळींच नाही व आज पावेतो मुख्ख किल्ले वगैरे सरकारचे जे घेतले आहेत ते झाडून सरकारांत धावे. याप्रमाणें वकिलाचे बोलण्यांत आहे व पाटीलबावांच्या बोलण्यांत आहे कीं, पगडीवाल्याचा पक्ष इंग्रजांनीं करूं नये, व टोपीवाल्यांचा पक्ष सरकारांतून होणार नाही. ऐसें इंग्रजाजवळ बोलले. त्यानें उत्तर केलें जे, आम्ही पगडीवाल्यांपैकीं नबाब, भोंसलें, हैदरखान या तिघांचा पक्ष करणार नाहीं. तुम्ही महमदअली व सुजातदौलांचा लेक यांसि तुमचें विरुद्ध नसावें. याप्रमाणें बोलणीं जहालीं. ये विशींचा मजकूर पाटीलबावांनीं लिहिल्या आहे, त्यावरून श्रुत होईल. हैदरखानसुद्धां तहाविशीं गोष्ट अवघड पडली आहे. म्हणोन विस्तारें करून लिहिलें तें सर्व कळलें. त्यास साष्टी खेरीज करून इपटेनचे तहाप्रमाणें तह इंग्रज करणार, त्यास इपटेनचे तहापेक्षां तळेगांवावरील तह जहाला आहे तो चांगला आहे, व त्याची सर्व माहीतागिरी पाटीलबावांस आहे. त्याप्रमाणें तह जाला असतां चांगलें. त्या-खेरीज मुख्ख इंग्रजांनीं आलीकडे घेतला आहे तो सरकारांत देऊन हैदरखान सुद्धां तह करावा असेंच पाटीलबावा करून घेतील. महमदअलीखान सुजातदौलाचा लेक यासि तुमचें विरुद्ध नसावें ऐसें इंग्रजांचें म्हणणें, त्यास सुजातदौलाचा लेक ते आपल्या पेट्यांत घेऊन बोळातात. तेव्हां सरकारचा करोडीचा मुख्ख अंतरवदीचा जातो, व महमदअलीखान याचा मुख्ख हैदरखानांनीं घेतला आहे तो सोडवावा. तेव्हां ही गोष्ट हैदरखान कशी ऐकतात ? सारांश सरकारचे मुद्देमवाफक हैदरखान सुद्धां पाटीलबावांनीं तह करून व्यावा हें चांगलें. इपटेनचे तहाप्रमाणें केल्यानें इतके दिवस मसलत करून खराबी काय झाली ? हैदरखान सोबती करून घेतला यांत नशा काय राहतो ? इपटेनाप्रमाणें तर राजश्री पाटीलबावा जामगांवाडून पुण्यास आले होते, तेव्हांच गाडराचें बोलणें होतें. या करितां इपटेनाप्रमाणें करणें ठीक नाही. सविस्तर राजश्री पाटीलबावांचे पत्रांचीं उत्तरें व राजश्री नारो शिवदेव यांस लिहिलें आहे. खाना छ ७ जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणें, लोभ असावा हे विनंति. पौ छ ७ रजब जेष्ठमास शुद्ध नवमी सौम्यवासर सुरूसन सल्लास समानीन.

ले. ३५१ }
[२३३]

{ श. १७०४ अधिक ज्येष्ठ शु. १३
ता २५-२-१७८२.

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं

विनंति उपरि राजश्री पांडुरंगपंताचे पत्रांतील जाबसाल सालबाई गढांवर मारगिरी होत आहे, लौकरच हस्तगत होईल, म्हणोन व तोफा लागू करावयाचा मजकूर कळला. देव-राव हिंणगे यांचीं पत्रें राजश्री पाटीलबावांस आलीं कीं नजफखान मेला, प्रस्तुत तेथें

इथेपासून खुद्द नानांच्या हातचा मजकूर.

बखेडा जाहला आहे, अशा समयास आपली स्वारी इकडे आल्यास स्वल्प मेहनतानें महत् लाभ घडावा असें आहे. पातशाहा आपले लक्षांत आहे. वरकड थोरलाले अमीर उमराव इच्छा करतात कीं, पाटीलबाबांची स्वारी या वेळेस इकडे आल्यास मोठा उपयोग आहे. नाही तर इंग्रज इकडे प्रवेश करतील. मग उपाय चालणार नाही, याप्रमाणें सर्वांचें मानस आहे. हा समय पुढें यावयाचा नाही म्हणोन पत्रें आलीं तीं पाटीलबाबांला दाखविलीं म्हणोन लिहिलें. त्यास पाटीलबाबांनीं या समयांत दिल्लीस जाऊन, पातशाहा हाता खालीं घालून, बंदोबस्त करावा हें येथून ही पेशजी विस्तार लिहून पाठविलेंच आहे, त्याप्रमाणें जरूर घडावें.

चंदेरीचे राजाचा बंदोबस्त करून ध्यावयाकरितां पाटीलबाबांनीं बळवंतराव धोंडदेव यांजवरोवर बैरागी देऊन राजा वरोवर चंदेरीस खाना केलें. तेथें गेल्यानंतर बळवंतराव व राजधर एक जाहाले. तेव्हां राजा निघोन चंदेरीस गेला. उभयतां एक होऊन राजाचे मुलका जवळून खंडण्या घेतात. राजाचीं पाटीलबाबांस पत्रें येतात कीं, आपण बंदोबस्त करून ध्यावयाकरितां बळवंतरावास दिलें त्याणीं आम्हांस कैद करावें असें केलें तेव्हां निघोन चंदेरीस आलों. बळवंतराव लिहितात कीं, राजा दगा देऊन पळून गेला, याजकरितां राजधरास अनुकूल करून घेतलें, बैरागी यांस निरोप दिल्या. आतां बळवंतराव मात्र आपल्या फौजेनिशीं चंदेरी प्रांती आहेत. राजाचे मुलकापासून खंडण्या घेतात. इकडे येण्यास शिबंदीच्या तंट्याचें निमित्त दाखवितात. याप्रमाणें वर्तमान आहे म्हणोन लिहिलें. त्यास राजाचा बंदोबस्त करून ध्यावयाकरितां बळवंतराव यास पाठविलें ते व राजधर एक जाहाले तेव्हां राजा चंदेरीस गेला. आतां राजा आपले परीं बनावून लिहितो व बळवंतराव आपले परीं बनावून लिहितात, परंतु यांतील छान पाटीलबाबांनीं करून करणें तें करावें. रा. छ. १२. जमादिलाखर हे विनंति.

ले. ३५२ }
[२००]

{ श. १७०४ अधिक जेष्ठ वद्य १
{ ता. २७-१-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं

विनंती उपरि.—तह प्रकर्णीं इंदसेनाची भवती न भवती होऊन सरकारचे तहाचा निश्चय बोलण्यांत आला, त्याचीं कलमें पांडुरंग रघुनाथ याणीं लिहिलीं त्यांचे जाबसालः—

साष्टी व उरण खेरीज करून वसई वगैरे दरोबस्त जागे सोडवून धावे हें चांगलें. कोकण प्रांतीचे किल्ले व जागे जे इंग्रजांनीं घेतले असतील ते सोडावे म्हणून लिहिलें. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब यांस पाटील बाबांचे स्वाधीन करावें, जोपर्यंत सुप्रवृत्तीनें त्यास मुख्य मुद्दा साष्टीचा. तो खेरीज चालत तोपर्यंत पंचवीस हजार रुपये दरमहा करून वरकड जागे सोडतात, त्यास साष्टीसुद्धां हपटनचे तहाप्रमाणें त्यांस द्यावे, म्हणोन

लिहिलें. त्यास दादासाहेबांस पाटीलबावांचे विद्यमानें कुटुंबासुद्धां सरकारांत हबाली करावे यांप्रमाणें म्हावें हें चांगलें. हपटनचे तहा-प्रमाणें चालावयाचें कबूल करावें. सुरळीत चालल्यास चालवूं.

आमदाबाज सुद्धां गुजराथ प्रांतींचा मुख्य घेतला आहे तो सोडावा म्हणून लिहिलें; उत्तम आहे.

हपटनचे तहांत सरकारांतून लिहून दिलें आहे कीं तीन लक्षांचा मुख्य भडोच नजीक

सदरप्रमाणें जाबसाल बोलण्यांत येऊन इतक्यांत कालचीं पत्रें श्रीमंतांचीं आलीं तेव्हां पासून मर्जी ठीक नाहीं. याउपर काय पहावें म्हणोन लिहिलें, त्यास राजश्री पाटील बावांनीं इंग्रजाशीं जाबसाल बळ पडे चित्तांत यावे ते न येतां मर्जी ठीक नाहींशी झाली. असो मर्जी ठीक न दाखवून काम चांगलें घडत असल्यास उत्तम आहे. परंतु हैदरखानाचे तहाचें यांत कोठेंच नाहीं हें काय ? हैदरखानाचे मुद्दे कोणते कबूल केले, काय ठराविलें, हें या लिहिण्या असोवें तें काहींच लिहिलें नाहीं. हैदरखानसुद्धां तह जाला तर करावा, हा येथील वि राजश्री पाटीलबावांचाही विचार आहेच. याकरितां हैदरखानाची तोडजोड कशी, मुद्दे कोणते ठरले व हैदरखान यास कसे सांगावें, कदाचित् हैदरखानास फरांसीस सुद्धें बोहूं लागले तर याची तोंड काय ? तें पुसोन लिहून पाठवावें. २॥ छ १४ हे विनंति.

ले. ३५३ }
(२०२)

{ श. १७०४ अधिक जे
{ ता २७-५-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पांडुरंगपंताचे पत्रांतील जाबसाल:-

राजश्री पाटीलबावांचे कारभार्यांचें खलबत झालें त्यांतील आशय भाईनीं सांगितला, तो आलाहिदा विनविला आहे. परंतु भाव तो आढळत नाहीं. सारांश मस-लत होत नाहीं ही गोष्ट खरी. सदशिव मल्हार यांशीं दोन दिवस खलबत दाट

चाललें आहे. चोविसावे जमाई रोजीं दो प्रहरां इंग्रजांचा कारभारी शिव मल्हार आले त्यांचें चार घ-बत झालें. मागतीं सायंकाळीं सदो-बर द ह ताजी मुनशी बोलाव-खलबत जालें. यांतील आशय स

विनंती करीन म्हणून लिहिलें. त्यास खलब-
तांतील अन्वय तुम्हांस कळलाच असेल.
सविस्तर शोध करून लिहून पाठवावा. पाटील
बाबांचें व कारभारी यांचे खलबत झालें
त्यांतील आशय भाईनीं सांगितला तो आला-
हिदा तुम्हीं लिहिला. त्याचें उत्तर सविस्तर
लिहून पाठविलें आहे. त्यावरून कळेल.

पाटीलबाबा एके दिवशीं म्हणू लागले कीं,
इंग्रज श्रीमंत दादासाहेबांस तुमचे स्वाधीन
करूं असें म्हणतात, याचें कसें करावें ? त्याव-
रून उत्तर केलें कीं. हा विषय आमचा नाही,

याचें उत्तर श्रीमंत करताल, आज्ञा होईल
तर हा जावसाल त्यांजकडे लिहून पाठवितों,
ते याविषयींचें उत्तर लिहितील, असें बोल-
लेत म्हणोन लिहिलें, त्यास पाटीलबाबांस
मसलती करणें तेव्हां बंदोबस्त राहणार नाही.
याकरितां दादासाहेबांस पाटील बाबांनीं
आपले विद्यामानें सरकारांत हवाली करावें
म्हणजे बंदोबस्त चांगला राहील. व मागें पुढे
सरकारचा शब्दही कोणावर नाही. छ. १४
जमादिलाखर हे विनंती.

ले. ३५४
[२५८]

{ श. १७४ अधिक जेष्ठ व. १
ता. २७-५-१७८२

॥ श्री. ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पांडुरंग रघुनाथ यांणीं लिहिलें कीं नवे जमादिलोवलचीं पत्रें
बेविसावे भिनदूस सादर झालीं, त्यांत श्रीमंतांचीं पत्रें राजश्री पाटीलबाबांचे नांवें चार होतीं
ते पाटीलबाबांस प्रविष्ट केलीं. व आपले नांवाचीं पत्रें व यादी पाहिल्या. तह प्रकरणीं चारी
यादी पाटीलबाबांस दाखविल्या; व आपल्या पत्रांपैकीं एक थोरली पुरवणी खेरीज करून
वरकड दाखविली; या खेपेचीं उत्तरे तीक्ष्ण आहेत. पाहून उत्तर झालें कीं, याचीं उत्तरे करूं.
भाईच्या शरीरीं समाधान नाही. परंतु तसेच बलाऊन आणले. त्यांस पत्रें दाखविलीं. सारांष
पत्रें पाहिल्यावर मर्जा ठीक दिसली नाही. उत्तरे झाल्यावर सविस्तर विनंती करीन. उत्तरांस
दीसगत लागते म्हणोन आपण लिहिलें होतें, त्यास श्रीमंतांचीं पत्रें येतात त्यांत भाव कसे
व इकडील तर्दुद कशी हें सर्व ध्यानांत आहेच. उत्तरे लौकर होत नाहीत याचे अर्थ
उघडेच आहेत. श्रीमंतांनीं या पेक्षाही अधिक लिहिल्यास यंदा यांच्यानें मसलत होत
नाहीं. हे परिछिन्न उघडे बोलतात कीं, आपण होळकर सारे निसूर बसून आम्हांवर दगड
टाकितात. आम्ही इंग्रजाच्या मसलतीचा कसाला गुदस्तपासून कसा केला हें पाहावें. सारे
तमाशा मात्र पहातील, व पहावा ही इच्छा आहे. एखाद्या जागां मसल्लीमुळें पेंचांत
आल्यास तिळा इतकी कुमक म्हटली तर कोणाच्यानें व्हावयाची नाही असो बोलून फळ
काय ? ज्याचा त्याणें आपला विचार पाहून करणें तें करावें. असेही विचार एकांतांत होतात.
तेव्हां अंतस्वेदची मसलत होण्याचा अर्थ यावरून ध्यानास येईल. तूर्त माहिना पंधरा दिवस
या प्रांती घालऊन छावणीच्या दिवसांत बहुत करून अवंतिकेस जातील असें दिसतें. याजवर

न कळे. म्हणून विस्तार करून लिहिलें तें सविस्तर कळलें. त्यास पेशजी पाटीलबावांनीं लिहिलें होतें कीं, इंग्रसेन हेडिनाकडून सलुखाचे जाबसालास मुक्त्यारीनें आला आहे. त्याशीं हैदरखान सुद्धां सरकारचे मुद्दे मुवाफक कसकसे बोलोवे येविशीं लिहिलें होतें. त्यावरून इंग्रसेन मुख्य हेडिनानें तहाचे बोलणें बोलावयास पाठविला हा मुक्त्यार असें जाणून पाटीलबावांनीं त्याशीं हैदरखान सुद्धां तहाचें बोलणें, त्याची याद, व हैदरखानाचे सुद्यांची याद वेगवेगळे यादी पाठविल्यावर मर्जी संतोष होऊन यादी बदल हैदरखान सुद्धां तहाचें बोलणें इंग्रसेनाशीं घालावें व त्याप्रमाणे अमलांत यावें, असें भाव लिहून सविस्तर लिहिलें होतें, यांत मर्जी दिक्क बहावी असें नव्हतें. असो. बाह्यत्कारी मर्जी दिक्क दाखविली असेल. परंतु पाटीलबावा यादीच्या अन्वये सरकारचे मुद्देमुवाफक हैदरखान सुद्धां तहाचें बोलणें इंग्रसेनाशीं बोलून आणितील, ही खातरजमा आहे. हें उघडें बोलून दाखवितात कीं, आपण, होळकर, सारे निसूर बसून आम्हांवर दगड टाकतात. आम्ही इंग्रजाच्या मसलतीचा कसाला गुदस्तांपासून कसा केला, हें पहावें. सारे तमाशा मात्र पाहतील. तिळा इतकी कुमक बहाव्याची नाही. असो ज्याचा त्याणें आपला विचार पाहून करणें तें करावें असे विचार एकांतांत होतात, म्हणून लिहिलें. त्यास गुदस्तांपासून पाटीलबावांवरच कसाला इंग्रजाच्या मसलतीचा पडला, परंतु तितकाही कसाला सोसून पुढें मसलत करणें ही योग्यता पाटीलबावांचीच तर होय. पाटीलबावांवर गुदस्तांपासून मसलत पडलीच, परंतु गुदस्ता इकडे गाडर बोरघाटावर येऊन मसलत पाडली तेव्हां पक्षा जवळ, मसलत समीप पडली, तेव्हां करणें प्राप्त. सरकारांत पैक्याची अडचण कोणे प्रकारची, तथापि अडचणीत अडचण सोडून फौजेचा जथ पाहून इंग्रजावर मसलत केली. मातबर सरदार होळकरही समयास आले. इंग्रजाची व सरकारची लढाई होऊन इंग्रज शिकस्त खाऊन कोण्या तऱ्हेने माघारां गेले, त्याची पायमल्ली किती झाली, कोणे तऱ्हेने गेला, हें सविस्तर वरचेवर पत्रें लिहून गुदस्ता पाठविलीच होती, त्यावरून ध्यानांत आलें असेलच. तेव्हां तमाशा पहातात किंवा मसलत केली हें ध्यानांत येतच असेल. साल मजकुरी तर तहाचेंच बोलणें बोलावयास इंग्रजांनं वकील पाठविला आहे. त्याशीं बोलणें पाटीलबावा बोलतच आहेत. तेव्हां हैदरखान सुद्धां सरकारचा तह पाटीलबावा चांगलाच करतील ही खातरजमा आहे. पाटीलबावा कसें करतात हा तमाशा पहावा हे इच्छा येथील नाही. मोठी मोठी कामें पाटीलबावांनीं करावीं, सरकारचे मातबर उपयोग तेच घडत असावे, आणि पाटीलबावांचें कल्याण असावें, सरकारच्या मोठ्या मसलती होऊन पाटीलबावांस यश यावें, भाऊपणांत अंतर पडूं नये असें घडावें, हाच संतोष मोठा आहे. व याप्रमाणें पाटीलबावा करतील ही खातरजमा आहे. तिकडे पराव्रा+ मुख्य मसलत केल्यानें मनसबा होऊन पैका मिळेल असें आहे व खाली मैदान, याकरितां सुचतें तें लिहितो. आपलाच आपण नाश करून ध्यावा असें ज्याचे चित्तांत असेल त्याचे मनांत तमाशा पहावा असें येईल तर कळेना. येथील समज अशी नाही. रा छ १४ जमादिलाखर हे विनंति.

ले. ३५५ }
[२८८]

{ श. १७०४ अधिक जेष्ठ व. १
ता २७-५-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि राजश्री पांडुरंगपंताचे पत्रांतील जाबसालः—

सालबाईचे गढीस मोर्चे लाविले आहेत. कार्याकारण तोफांची मारगिरी होत असते. गढी लवकरच हस्तगत होईल. तदनंतर स्वारी हिंमतगडाकडे जाणार. राणा ग्वालेरीस होता तो गोहदेस गेला. म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास गढी आजपर्यंत हस्तगत झालीच असेल. पुढें होईल तें लिहून पाठवावें. सावध असत जावें.

पेशजी महतपूरचा मजकूर येथून लिहून पाठविला होता व पुढें घालमेल करूं नये म्हणून लिहिलें होतें, त्याचें उत्तर पाटील-बाबांनीं केल्याचा मजकूर पुढें घालमेल कशास करूं, येथील जमीनदारांनीं बोभाट सांगितले, सरकारचा माहाल खराब होतो असें जाणून केलें, म्हणून लिहिलें तें कळलें.

हेष्टिन काशीहून निघून कलकत्त्यास गेला. त्यांतील आशय इंदसेनास ठावका असेल,

याचा शोध करून लिहून पाठवावें, म्हणून येथून लिहिलें होतें. त्याचें उत्तर लिहिलें कीं, येथें शोध केला, इंदसेनाच्या बोलण्यांत हेष्टिन काशीच्या कार्यभागानिमित्त आला होता, तो उरकल्यावर सग कशास राहावें म्हणून माधारा गेला. काशीहून लोक येतात जातात त्यांच्या बोलण्यांत हैदरखानाचा ताण भारी बसल्यामुळें अंतरवेदींतील सारा जमाव घेऊन माधारा गेला असें आहे. इकडील मसलतीवर पाटीलबावा आहेत. हे अंतरवेदी खाली पाहिली असतां चाल करतील. याजकरितां इंदसेनास सलुखाचे बोलण्यास पाठविला. म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास हेष्टिन मात-बरच मनसबा करायला काशीस आला होता. परंतु हैदरखानाचा ताण व फराशीसांचें येणें यामुळें गेला. इकडील समारोप केला असें दिसतें.

रा. छ. १४ जमादिलाखर हे विनंती.

ले. ३५६ }
[२७६]

{ श. १७०४ अधिक जेष्ठ व. ८
ता ३-६-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि, राजश्री पांडुरंगपंतांनीं छ. २७ जमादिलावलचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. वर्तमान कळलें. राजश्री गोविंदराव याणीं येथून बातमीचा मजकूर लिहिला होता तो तुम्हीं कळावयाकरितां पत्रां लिहिला तो मजकूर अवघा लटका आहे. योग्यींची उत्तरे सविस्तर मागाहून पाठवूं. छ. २२ जमादिलावल हे विनंती.

ले. ३५७ }
[३००] }

{ श. १७०४ जेष्ठ शु. २
{ ता १३-७-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. इंग्रजाचा व सरकारचा सलूख जाला तेव्हां हैदरखानानें कराराप्रमाणें न ऐकिल्यास सरकार व इंग्रज मिळोन खानावर मसलत करावयाची त्यास नबाबास टाकतां येणार नाही. मसलतीस मेळवून घ्यावे लागतील. कारण कीं, हैदरखान फराशीस व नबाब एक जाले तर मसलत भारी पडेल. या करतां नबाब निजाम अलीखान या मसलतींत आले तर त्यांसही वांटणी द्यावी लागेल. म्हणोन पेशजीं छ. ११ रमजानचे खानगींत साल गुदस्त तुम्हांस पुरवणी लिहिली होती त्याचें उत्तर तुम्हीं लिहिलें कीं, राजश्री पाटीलबावांनीं उत्तर केलें जे, नबाबांस वांटणी देणें असें उघड इंग्रजाशीं बोलूं नये, म्हणजे ते आपल्या पेढ्यांत राहिले. याचें उत्तर केलें कीं, नबाबाची समजूत पडणार नाही. नबाब मसलतीस सामील झाल्यास त्याची तोड तुम्हीं व आम्हीं मिळोन काढावी त्यांत तिसरा हिसेदार ठरतो, यास्तव इंग्रजाशीं बोलवें कीं, तुमचा मुख्य तुम्हीं घ्यावा. आमचा आम्हीं घ्यावा. हैदरखानाचा मुख्य सुटेल त्याची वांटणी फौजेवर करावी. फौजेच्या अन्वयें दोन हिस्से सरकार, तिसरा हिस्सा इंग्रज याप्रमाणें साधेल तर करून घ्यावें, असें मत आहे म्हणोन पेशजीं तुम्हीं लिहिलें होतें. त्यास हल्लीं टिपू व फराशीस एक जहाले. यांचा सरंजाम भारी जमला आहे. नबाबाकडेही त्यांची अनुसंधानें आहेत, नबाबांस टिपूमियां व फराशीस एक जाले तर मसलत भारी पडेल, याकरितां नबाब सामील करून घ्यावे हें चांगलें. तेव्हां वांटणी द्यावी लागेल, याकरितां इंग्रजेनाशीं बोलून कसकसे ठरावांत आणलें आहे तें लौकर लिहून पाठवावें. बोलणें जालें नसल्यास हल्लीं बोलून येविशीं ठरावांत आणून लौकर लिहून पाठवावें. खाना छ १ साबान हे विनंती. तहनामे दिले घेतल्याचीं पत्रें आल्यावर तुम्हांकडे पत्रांच्या खानग्या फार जाल्या. जाव येत नाहीत हें ठीक नाही, वरचेवर उत्तरे पाठवीत जावीं. हे विनंती.

ले. ३५८ }
[२२५] }

{ श. १७०४ जेष्ठ शुद्ध ९
{ ता १९-७-१७८२

श्री.

चिरंजीव राजश्री पांडुरंगपंत बापू यांसि प्रति नारो शिवदेव अशीर्वाद उपरि येथील कुशल तागार्त छ ७ साबान यथास्थित असे विशेष. तुम्हीं पत्रें व तहाच्या यादी पाठविल्या त्यांत मुद्दा मोठा साष्टी व हैदरखान. त्यांपैकीं साष्टी तरि होत नाही व हैदरखान यांनीं मा अलीचा व इंग्रजांचा मुख्य घेतला आहे तो सोडून द्यावा, त्यास त्यानें करोड रुपये खर्चून प्रांत सोडविला तो सोडतो कसा ? मसलतीवर कायमच आहे. नवे फराशीस आणिले आहेत, तेव्हां इंग्रजाचें पारिपत्य पुरतें करणार. तीन किळे मात्र बाकीस राहिले असतां त्यांस

कांहीं पंच नाही, राहिले तें घेतच आहे. गाडराकडून सरकारांत वकील आला होता त्याचे बोलण्यांत होतें कीं, साष्टी सुद्धां व्यावा, परंतु हैदर नाइकाचा पक्ष सोडावा हें वर्तमान श्रीमंतांनीं लिहिलें होतें, त्याचीं उत्तरे हैदरनाइकाचे पक्षाचीं आलीं. त्यांचे जाव श्रीमंतांनीं लिहिले त्याजरून मजी बहुत खट्टी जाहाली असें असोन बावांनीं तह असा कसा केला ? साष्टी नाही व हैदरचा तह न झाल्यास गुजरातचा तीन लक्षांचा मुलूक सुटणार नाही. हैदरखान यांनीं घेतला मुलूक सोडावा ही गोष्ट घडावयाचीच नाही. ते त्यांचा तह होतच नाही यामुळे हैदराचा पंच पडल्यास भारी पडेल किंवा नाही याचा विचार बावांनीं केल्या- वांचून तह केला नसेल. तहाची यादी जाहाली ती इंग्रजांपाशीं दिली ते यादीची नकल चेनापट्टणचे इंग्रजाकडे जाईल. ते फूट पाडावयाकरितां त्यास दाखला देतील, तेव्हां त्याचा पंच सध्या पडेल असें दिसतें. येविशीं पत्रे श्रीमंतांचीं येतात तीं तुम्हीं दाखवीत असतां किंवा नाही हेहि समजत नाही. असो श्रीसत्तेनें घडेल तें प्रमाण. सुचलें तें लिहिलें आहे. तुम्ही समय पाहून विनंति करीत जाणें.—अशरीवर बावांकडील लोक चडून केशवराव जग- नाथ उतरून गेले, हें वर्तमान पूर्वीं लिहिलेंच आहे. किल्ला नाक्याचा व भिन्न भोंवतले बहुत, यास्तव बंदोबस्त किल्ले याचा व वाटचा बंदोबस्त जाहाला पाहिजे. याचा विचार केला असेल. तूर्त या प्रांताचे लोक ठेविले आहेत यांच्यानें परिणाम लागेलसा दिसत नाही. माणूस पंच गड किल्ले तयार असावे त्यांत दोन तीनशें माणूस आपले ममेतेचे असल्यास चांगले, हें तुम्हीं सुचवून उत्तर काय होईल तें लेहून पाठवावें. माजी किल्लेदाराचे किरकोळ फडसे करावयाचे होते ते केले. या उपरि येथून निघोन लौकरच येतो. राजश्री आबाजी नाईक समागमेंच येणार, त्यास त्याचे मातुश्रीस ज्वराची पीडा जाहाली आहे त्यास कांहीं एक उतार पडल्यावर निघोन येऊं. नाइकाचे तीर्थरूपही येथें भेटीस येणार त्यांजकडे पालखी पाठविली आहे. तेही येतील. भेट होईल. वरकड कांहीं गुंता नाही. राजश्री दाजी पुण्यास गेले. सुखरूप जाऊन जाव आला तो तुम्हांकडे पाठविलाच आहे. होळकराकडील जाव- सालाची चिठ्ठी राजश्री बाजीपंत मामांनीं श्रीमंतांचे नांवें आणिली ते ती त्याप्रमाणें मातुश्री अहिल्याबाईंनीं ही चिठ्ठी दिली त्यांत नांव आमचें लिहिलें आहे. त्या चिठ्ठी व बाईचे बोलण्याचे अन्वय व बावांचे बोलण्याचे भाव मामांनीं सांगितले त्याप्रमाणें श्रीमंतांशीं बोलले, त्यांचीं उत्तरे निक्षून जाहालीं नाहीत. झाल्यावर लिहून पाठवितील याप्रमाणें मातु- श्रीस बोलून पुढें उज्जनीस येऊं. तुम्हांस स्वारांविषयीं लिहिलें आहे त्याप्रमाणें पाठवून यावे. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

ले. ३५९ }
[३५९]

{ श. १७०४ आषाढ व. १९
ता ८-८-१७८२.

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पाटीलबावांनीं इंद्रेसेनाशीं तहप्रकरणींचे जावसाल करार मदा-

रांत आणिले त्यांची कलम बंदी याद ठरविली त्या यादीची नकल श्रीमंतांकडे पाठवावयास दिली ती याद पारशी व तिची हिंदवी करून दोन्ही यादी पाठविल्या आहेत. त्या वरून सर्व भाव ध्यानास येतील. या करतां त्यांचीं उत्तरे दूरदेशींचे विचारें करून लिहिण्यांत यावीं म्हणोन विस्तारें करून लिहिलें तें सर्व कळलें. त्यास दोन्ही यादी पाहिल्या. मजकूर सर्व कलमवार ध्यानांत आला. सारांश कोणेही प्रकारें सरकार काम होऊन पाटीलबावांस येश यावें यास्तव निदान पक्षाची तोडजोड लिहून पेशजी यादी पाठविल्याच आहेत. त्या पाहून सर्व समजण्यांत आलेंच असेल. व हल्लीं तह प्रकणींची याद पाहून उत्तरे कलम बंदी लिहून पेशजींच्या अन्वयेणें पाठविली आहेत याप्रमाणें बोलून करारांत आणावें. पाटीलबावांच्या पत्रांचीं उत्तरे लिहिलीं आहेत प्रविष्ट करावीं. +या तहनाम्यांत दिक्ती फार आहेत याचे विस्तार कलमवार पूर्वी लिहून पाठविले आहेत, ते पाटीलबावांशीं बोलिल्यास त्यांचे ही चित्तांत यावया जोम्या आहेत. ऐकल्यावर उत्तर काय करतात तें लिहून पाठवावें. खाना छ २७ साबान हे विनंति.

ले. ३६० }
[२०५.] }

{श. १७०४ आषाढ व. ४
{ता ८-८-१५८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पांडुरंगपंत यांनीं लिहिलें जे, राजश्री पाटीलबावांनीं सांगितलें कीं,

श्रीमंत राजश्री दादासाहेब यांस पाटीलबावांचे स्वाधीन करूं असें कलमबंदींत लिहिलें नाहीं. परंतु इंद्रसेनाच्या बोलण्यांत करार आहे कीं, कलमबंदीचे यादींत दादासाहेबांचे कलम लिहिलें आहे. त्या मुदतीस युक्तीचे वाटेनें तुमचे स्वाधीन करूं म्हणोन लिहिलें. त्यास इंग्रजाच्या बोलण्यावर जाऊं नये. ते दगाबाज आहेत. या करितां दादासाहेबांस अगोदर आपले हातीं घ्यावें अथवा कचेस्वरस आणून पोंहचवून घ्यावें. येविशींचा मजकूर पेशजीं लिहिला आहे व हल्लींही कलमबंदीच्या उत्तरावर आलाहिदा लिहिला आहे. याप्रमाणें घडावा.

कलमबंदीचे यादींत हैदरखानाचें कलम लिहिलें आहे. त्याप्रमाणें घडल्यास उत्तम. कदाचित हैदरखान तुमच्या सांगितल्यावर नच एके तर भडोच नजीक तीन लक्षांचा मुखूख हपटनचे तहांत सरकारांतून इंग्रजास लिहून दिल्या होता तो हल्लींच्या तहांत इंग्रजापासून माघारा सरकारांत घ्यावयाचें ठरविलें आहे. तो मुखूख तीन लक्षांचा माघारा मागूं नये. वरकड लिहिल्याप्रमाणें सरकारांत तह करावा. हैदरखानाशीं आम्ही परभारां समजून घेऊं असेंही इंद्रसेनाच्या बोलण्यांत आहे म्हणोन लिहिलें. त्यास हैदरखानाचे मुद्दे इंग्रज कबूल करते तर मुखूख इंग्रजांस

थावा लागता. हैदरखानाचे मुद्दे इंग्रजांनी सरकारचा मुख्य तरी कां गमवा ? हैदरखा-
कबूल करणे हें घडत नाही त्यापक्षीं हैदरखान नाचे बोलण्यास या मुलकाचा संबंध लागत
तरी कसे ऐकतील हें समजलेंच आहे. त्याअर्थी नाही.
॥ छ २७ साबान हे विनंती.

ले. ३६१ }
[२६६] }

{ श. १७०४ आषाढ व. ४
{ ता ८-८-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि. राजश्री पांडुरंग रघुनाथ यांणी लिहिलें जे, राजश्री पाटीलबावांनीं
सांगितलें कीं इंग्रजांच्या तहाचा ठराव न जहाला तर सलुखाची भानगड तुटतांच बंगा-
ल्याकडे फौजेची खानगी होऊन बंगाल्यांत हंगाम सुरू होय अशी तर्तूद जाहली पाहिजे.
विना इंग्रज जरबेंत येत नाही. सुचलें तें सांगितलें आहे असें बोलले म्हणोन लिहिलें. त्यास
इंग्रजास ताण देऊन जरबेंत आणावें ही मुख्य गोष्ट, परंतु पूर्वी इंग्रजांचे मसळतीचा नक्षा
ठरला त्याप्रमाणे चौहीकडून ताण बसता म्हणजे इंग्रज जरबेंत येऊन म्हटलें तसें ऐकता. परंतु
ती गोष्ट घडली नाही. मसळत पडतां सरकार व हैदरखान उभयतांवर पडली. तथापि इंग्रज
नरम पडून चौहीकडून सलुखाची भानगड पाडली. परंतु सरकारचे मुखत्यार पाटीलबावा
त्यांशीं बोलावयास मुख्य कलकत्याहून हेष्टिनाकडून इंदरसेन मुखत्यार आला त्यांशीं पाटी-
लबावांनीं सरकारचे मुद्दे मवाफक हैदरखान सुद्धां तहाचें बोलावें म्हणोन येथून विस्तारें
करून लिहून पत्रें वरचेवर लिहित गेलों. गाडराकडून उदिष्टीनः येथें बोलूं लागला, त्याचे
बोलण्यापेक्षां पाटीलबावा जवळ अधीक होईल हें जाणून त्यास निरोप देऊन पाटीलबावा-
नींच मुद्दे माफक तह करावा, पाटीलबावांस यश यावें, आणि सरकार काम मातबर घडावें,
म्हणोन लिहिलें होतें. त्यास पाटीलबावांवाकडून इंग्रजांच्या तहाच्या बोलण्याची भवती
न भवती होऊन कमलबंदीच्या यादी आल्या, यांत पहातां हपटेनच्या तहा पेशांही कांहीं
कलमांत नुकसान दिसतें. याकरितां तह प्रकरणीं यादी पैकीं निदानपक्ष लिहून पेशजी यादी
पाठविल्या आहेत व हल्लीं ही लिहिलें आहे याप्रमाणें घडावें, म्हणजे सरकार काम होईल व
पाटीलबावांस यश येईल. ॥ छ २७ साबान हे विनंती.

ले. ३६२ }
[२७५] }

{ श. १७०४ आषाढ व. ४
{ ता ८-८-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पांडुरंगपंतांनीं लिहिलें कीं, राजश्री पाटीलबावांच्या सांगितल्या-

* उदिष्टिन=Watherstone.

प्रमाणें इंग्रजांच्या तहप्रकरणींची पुरवणी व दिल्लीकडील मजकुराची पुरवणी श्रीमंत दादासाहेबांचे व तिहीं लक्षांचे मुल्लांचे कलम लिहिलें आहे ती पुरवणी व बंगाल्याचे मसलती विषयांची पुरवणी एकून चार पुरवण्या लिहिल्या आहेत त्यांची उत्तरे येतील (तीं) पाटीलबावांस दाखवावी लागतील, याकरितां दाखविण्यास उपयोगी पडत अशीं उत्तरे यावीं म्हणून लिहिलें आहे, त्यास या चव्हे पुरवण्यांचीं उत्तरे दाखवावयाजोगींच येथून लिहिलीं आहेत. दाखवावी. रा। छ २७ साबान हे विनंती.

ले. ३६३ }
[२२५] }

{ शके १७०४ श्रावण शु. २
{ ता ११-८-१७८२

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. पांडुरंगपंताचे पत्रांतील जाबसाल कलमबंदीच्या यादी पाठविल्यांत भडोजेचा मजकुर नाही. त्यावरून आशंका येईल तर सरकारचा इंग्रजांचा तह झाल्यास भडोजेचा पाटीलबावांस याची याप्रमाणें इंदसेनां वेगळें पाटीलबावांस लिहून दिली आहे. हे पाटीलबावांनींच सांगितलें म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास भडोजेचा जाबसाल वेगळाला लिहून घेतला, असाच तह समयी सार्थीचाही जाबसाल उगवून ध्यावयाचा होता. पेशजी रामजी पाटलाकडे यादी आली ती त्याणीं आणून दाखविली. त्यांत भडोजेचा जाबसाल कांहीं नव्हता. याकरितां पेशजी लिहिले होते कीं, सार्थीकरितां पाटीलबावांनीं भडोजेचा जाबसाल उगवून घेतला नसेल. असो हल्लीं निदानपक्षी लिहिल्याप्रमाणें घडवें म्हणजे चांगलें. हल्लीं तुमच्या लिहिण्यांत भडोजेचा जाबसाल उगवून घेतला म्हणून आहे. उत्तम

आहे. येथील विचार आढळतो जे, कलबंदीच्या यादीवरून श्रीमंतांस विचार पडून आमच्या साधनास लागतील त्या काळीं आपण जसें म्हणूं तसें घेऊन मुख्य इंग्रजाचा तह आपले हातून घाडावा हा मनोदय आहे, याकरितां याप्रमाणें श्रीमंतांस कर्तव्य असल्यास मग यश दुसरीकडे कशास धावें ? म्हणोन लिहिलें. त्यास इंग्रजाशीं तह करावा हा मनोदय येथीलही आहे. परंतु तहाचीं कलमें चांगलीं सरकार उपयोगीं मुद्दे माफक अशीं तर उगवून घेतलीं पाहिजेत किंवा नाहीं. इंग्रज बोलतो ते आपला नफा पाहून बोलतो. त्या अनवर्ये कबूल केलें असतां हपटनच्याही तहास नुकसानी. मग तळेगांवचा तह कोणीकडे ? याकरितां पेशजी लिहिल्याप्रमाणें व हल्लीं निदान पक्ष लिहिल्याप्रमाणें होत असल्यास उत्तम. मग कसेही करून तोंड काढण्यास येईल. याकरितां याप्रमाणें घडल्यास बरें.

सविस्तर अर्थ पेशजी लिहिलेच आहेत व हल्लीं लिहिले आहेत. ध्यानांत आणून ज्यांत त्यांच्या लौकिकास चांगलें व सरकारचे मुद्देमाफक तेंच घडविली. तुम्हीं सविस्तर बोलावें. रा। १ रमजान हे विनंति.

ले. ३६४ }
[२०७] }

{ श. १७०४ श्रावण शु. १
{ ता ११-८-१७८२

॥ श्री ॥

राजश्री.नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. राजश्री पांडुरंग पंताचे पत्रांतील जाबसालः—

राजश्री पाटीलबाबा उचपाड परगण्यांत येऊन गळ्या सोडावितात. पांच सहा गळ्या सोडऊन शिवाजी पंत बापूचे हवालीं केल्या. आणखी पांच सहा आहेत त्या सोडाविल्या. नंतर मग दुसरीकडे जातात. स्वारी हिंमतगडा. कडे जाणार म्हणून लिहिलें तें कळलें.

बरवासागराचा मजकूर लिहिला तो सविस्तर कळला.

पूर्वीचे खानगीत दादासाहेब व हैदरखान यांची कलमें दोन लिहिलीं आहेत. परंतु आलीकडे बारिक मनास आणितां दादासाहेबांचीं कलम लिहिल्याप्रमाणे इंद्रेसेनाच्या बोलण्यांत आहे, हैदरखानाचा जाबसाल लिहिल्याप्रमाणे बोल-

ण्यांत नाही, व कलमबंदीत हैदरखानाचें कलम लिहिलें आहे त्याप्रमाणे खचित आहे. असें असतां पाटीलबाबा काय समजोन बोलले, त्यांचे ते जाणत. परंतु जाबसाल ध्यानांत असावा म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास जसें दादासाहेबांचा जाबसाल इंद्रेसेनाशीं करार करून घेतला तेव्हांच तुम्हांपाशीं बोलले असतील. परंतु दोही कलमांचे अर्थ पहातां नुकसानीच आहे. आधीं दादा आपले स्वाधीन करून घ्यावे तेव्हां तहाचे पक्कें ठरवावे हें जालें नाही व हैदरखानाचें कलम तर कांहींच उगवून घेतलें नाही. खाना छ. १ रमजान हे विनंती.

ले. ३६५ }
[२२२] }

{ श. १७०४ श्रावण शु. १३
{ ता २१-८-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपर. इंग्रजांचा तह हैदरखान सुद्धा खातरजमा व्हावे असें मनांत होतें. यांत लौकिक चांगला. तें नाही त्यापक्षां सरकारचे मुद्दे साथी आदीं करून तरी व्हावे तेंही नाही. तेव्हां निदानपक्षाचीं कलमें लिहून पत्र लिहिलें आहे. याप्रमाणे तरी खामखां घडावें. तुम्हीं राजश्री पाटीलबाबांशीं एकांती बोलवें कीं इंग्रजांचा तह आपले हातें होतो ही गोष्ट लहान नाही. यांत कस्त करून सरकारचीं कलमें जितकीं अधिक साधतील तीं साधावीं, हा लौकिक मोठा आहे. पाटीलबाबाही दूरदेशही आहेत. त्यांचेही ध्यानांत थावया जोगीं कलमें आहेत. या उपर त्यांचेही थोरपणास व श्रीमंताचे दौलतेस उपयोगीं तें करतील. रा छ ११ रमजान हे विनंति.*

* हें सर्व पत्र खुद्द नानाच्या हातचें आहे.

ले. ३६६ }
[२७८] }

{ श. १७०४ श्रावण शु. १३
{ ता २१-८-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. हैदरखानास टाकून तह केला असतां खान वाईट मानून उगांच राहणा-
रच नाही. तेव्हां सरकारांतून इंग्रजास मिळून मसलत करणे प्राप्त. याचा करार इंग्रज गुदस्तां
भोंसल्याचे विद्यमानें बोलत होते की, सरकारचा तह करून खानावर मसलत करावी. जो
मुख्य व किल्ले सुटतील त्यांपैकीं निमे सरकार व निमे इंग्रज यांणीं घ्यावे, त्यांत सरकार
तालुक्यांस लागतें तें सरकारांत घ्यावें, इंग्रजास लागतें तें इंग्रजास घ्यावें. असें बोलत होते
त्यास तें येथून ऐकिलें नाही. हल्लीं करारांत आणावयाचें राजश्री पाटीलबाबांचे विचारें
जाल्यास या मसलतीस निजामअल्लीखानास टाकितो येणार नाही. कारण, हैदरखान व
फरासीस [व] नबाब एक होतील. मसलत भारी पडेल. याकरितां जर निजामअल्ली खान
यांत आले तर त्यांसही वांटणीं घ्यावी लागेल. जर नबाब मसलतीस घरीक न झाले तर घाटा-
वरील तालुका श्रीरंगपट्टण, जिदनूर वगैरे सरकारांत घ्यावे. घाटाखालील तालुका चंदावर
खेरीज करून इंग्रजांनीं घ्यावें. हैदरखानाचें पारिपत्य सरकार व इंग्रज मिळोन करावें. हा
मजकूर पुढील मसलतीचा लिहिला आहे. रा. छ. ११ रमजान हे विनंती.

ले. ३६७ }
[२३२] }

{ श. १७०४ श्रावण शु. १४
{ ता २२-८-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि सरकारांतून तह इंग्रजाशीं नबाबास व भोंसल्यास न कळवितां केल्यास
दोघेही उदास राहून वांकड्याही चाली घरीतील व तसाच मनसुबा पडल्यास हैदरखान व
नबाबही एक बहावयास चुकणार नाहीत व कित्येक गोष्टीस वाईट पडेल. कदाचित् पाटील-
बाबा म्हणतील की, दोघांचेही विचारें नक्षा ठरला असतां एक तर पैका घेऊन माघारे आले.
एक घरीच स्वस्थ राहिले. मसलतीस घरीक असते तर त्यांस घेऊन करावें तें नाही. मसलत
सरकारावरच पडली. तेव्हां सरकारांतून तह केल्यास वाईट त्यांनीं कां मानावें? त्यास एक
गोष्ट त्यांस बोलण्यास आहे की, इंग्रज आम्हांशीं बहुत नफे बोलत होते, परंतु आम्हां
श्रीमंतांचे दोस्तीकरितां कबूल केले नाहीत; व आंतून बातम्याही मनास आणितो इंग्रज
नबाबाशीं बहुता रीतीनें बोलत होते, परंतु श्रीमंतांच्या दोस्ती करतां इंग्रजांशीं गुंतले
नाहींत असेंच आहे. यास्तव परभारेंच सल्लू केला असतां वाईट मानतील असें आहे. घेऊन
केलें असतां उपयोगी पडेल. इंग्रजांचा तह करण्यास हैदरखान तुटतो याकरितां नबाबाचे
मत्त्याचे रुपये दरसाल इंग्रजांकडे यावयाचा करार आहे व इंग्रजेही देत असतात; परंतु
आपण तहनाम्यांत कलम त्याहावें की, नबाबाचा मत्ता दरसाल तुम्हांकडे करार आहे त्या-

प्रमाणें देत जावा. तसेंच भोंसल्याचीही चौथ बंगाल्याची देत जावा. याप्रमाणें तहनाम्यांत इंग्रजांशीं बोलून जरूर ल्याहावें. येणें करून नवाबास व भोंसल्यास गोड वाटेल. यांत इंग्रजांचेही कांहीं जात नाही. राजकारणास उपयोगी पडेल. रा छ १२ रमजान हे विनंति.

ले. ३६८ }
[३१४] }

{ श. १७०४ श्रावण शु. १४
{ ता २२-८-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. मौजे वेळास हा गांव आमचा वतनी आहे तो इंग्रजांकडे कोकणांत बाणकोटा खाली आहे. तो सोडून ध्यावा असें मनांत होतें, परंतु साथी सरकारची सुटली नसतां आपला गांव सोडून ध्यावा हें ठीक नाही. तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें आहे. खाना छ. १२ रमजान हें विनंति.

ले. ३६९ }
[२६५] }

{ शके १७०४ श्रावण शु. १२
{ ता २२-८-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि हैदरखानाशीं वचनाप्रमाणें होऊन करार मदार जाहले. त्यास टाकून आपले मुद्दे मात्र करून घेऊन तह इंग्रजांशीं करावा, तेव्हां हैदरखान यांचे विरुद्ध सरकाराशीं पडेलच. फराशिसांचे पातशहाकडून मुसाम्तीण वकील येथें आला आहे त्याशीं दारमदाराचीं कलमें ठरावांत आलीं. त्यांच्याही नकला पूर्वी पाठविल्या आहेत, त्यास तह इंग्रजांचा केला असतां तेही विरोधच मानतील. इतकेंही करून इंग्रजांचा तह करावा तर सरकारचेही मुद्दे खातरखां कोठें होतात ? तेंही नाही; व इंग्रज तह करतांल त्याप्रमाणें चालवितांल, हाही भरवसा येत नाही. असे पेंच आहेत. त्यास हैदरखानास सोडावें, त्याचें विरुद्ध करून घ्यावें, फराशिसांचे राजकारण तोडावें, तेव्हां सरकारचे मुद्दे निदान पक्ष कलमवार पत्रोत्तरी लिहिले आहेत त्याप्रमाणे तरी घडावें. फराशिसांचाही भारी सरंजाम मुसाम्ती सरदार या. बरोबर देऊन त्याचे पातशहानें इकडे खाना केला तो मोरस बंदरास आला. पुढे लौकरच येणार म्हणोन बातम्या आल्या आहेत. ते व हैदरखान एक होतील तेव्हां इंग्रजांस मसलत संभाळणें कठीण पडेल. याकरितां इंग्रजांनीं सरकारचे मुद्दे ऐकून तह केला असतां सरकार व इंग्रज व नवाब भोंसले यांस घेऊन त्या मसलतीचें धोरण एव्हां पासून बांधिलें याहिजे, याचाही विचार केल्यानें बरें आहे. नाही तर खान व फराशिस एक जाहले असतां सर्वास पेंच पडेल. गत एक करूं जातां दिवसगत लागेल, याकरितां हाही मजकूर इंग्रजांशीं बोलून ठेवावा कीं तुमचा तह झाल्यामुळे हैदरखानां आमहाशीं विरुद्ध केल्यास तुम्ही आम्ही मिळोन खानाचें पारपत्य करावें. फराशीस हैदरखान मिळोन एक जाहले असतांही करावें. याचा तपशील आलाहिदा लिहिला आहे. रा छ. १२ रमजान हे विनंति.

ले. ३७० }
[२६४] }

{ श. १७०४ श्रावण शु. १४
{ ता. २२-८-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि. राजश्री पाटीलबाबांचें व इंग्रसेनाचें बोलणें तह प्रकरणीं होऊन ठराव जहाला त्यांतील सारांश प्रथम पांडुरंगपंतांनीं लिहिला, त्यावर रामजी पाटील यांजकडे याद आली. त्याचे कलमांत गुण दोष येतात ते भाव लिहून उत्तरे पेशजीच गेलीं, तदुपरांत पाटीलबाबांनींच तह प्रकरणीं दोन यादी हिंदवी व पारसी पाठविल्या त्यांचीही उत्तरे पेशजीच पाठविलीं, व हल्लींही निदान पक्षाचीं कलमें शेवटींल तोडजोडीचीं लिहून पत्रें पाठविलीं आहेत. याप्रमाणें तर घडावेंच घडावें. याउपरि येथें लिहून पाठवून उत्तर जाण्यास दिवसगत लागते. इंग्रजांची मसलत शेवटास जाऊन पुढील मसलतींचे डौल धरावयाचे धोरवट एवढांपासून घडले पाहिजेत, या करतं येथें लिहिल्या तोडजोडीप्रमाणें घडविलें असतां चांगलें. व पाटीलबाबा मातबर सरदार त्याणीं सरकारचा तह इंग्रजांशीं पक्का केला हाही त्यांचा नक्षा मोठा होतो. सर्व भाव हे पाटीलबाबांचे ध्यानांत येण्याजोगे आहेत. सारांश इंग्रजांचा तह पक्का करावा. तह जाला असतां हैदरखान यास वाईट वाटोन वांकडी चाल धरल्यास त्याचेही पारपत्यास इंग्रजांनीं परीक असावें, हें आधीं शपथपुरःसर पक्कें करून घ्यावें. सदरु लिहिल्या तोडजोडी इंग्रजांसही भारी पडावयाजोग्या नाहींत. त्याणेंहां कबूल कराव्या व पाटीलबाबांनीं इंग्रजांकडून कबूल कराव्या. तुम्ही पाटीलबाबांकडे जाणार ते पोहोचलांच असाळ. नसले तरी पत्रदर्शनीं लांब लांब मजलीं करून दोन तीन पर्याय लिहिले आहेत हे सविस्तर एकांतीं चांगले रीतीनें बोलून करावे. रामजी पाटील व सदाशिवपंत यांची खानगी करतो म्हणोन पूर्वीं पत्रें पाठविलीं होतीं, परंतु त्यांस येथें पांचावयास दसरा येईल, तदनंतर उत्तर प्रत्युत्तरे येण्यास व जाण्यास दिवसगत लागते, मसलतीचे धोरवट पुढील बांधण्यास दिवस रहात नाहींत, याकरितां सर्व अर्थी खोलून लिहिले आहेत. तहाचा ठराव होतांच अगोदर दादासाहेब यास कुटुंबसुद्धां इंग्रजांनीं आणून द्यावे. मग किल्ले, कोट, व मुख्य याच्या चिठ्ठ्या घ्याव्या, नाहीं तर अगोदर किल्ल्याकोटांच्या सनदा घेऊं नयेत. किल्ले, कोट, शहरे व मुख्य सरकारांत देतील, जाहिराणा शौबरेत सल्लाखाची जहाली, मग दादासाहेबाविशीं बाहाणे लावितील, नाना प्रकार करतील. इकडे हैदरखानही सुधे रहात नाहींत. मग पेंच पडेल. हें पुरतें ध्यानांत आणून दादासाहेबांस अगोदर आणवून ठेवावें. मग ठाण्यांच्या चिठ्ठ्या घ्याव्या. हपटेनचे तह समर्थी इंग्रजांनीं दादासाहेबांचा करार केला, अगोदर ठाणीं मुख्य घ्यावीं, मग दादाही कराराप्रमाणें येतील, त्यावरून मुख्य व ठाणीं घेतलीं, मग दादांचे येण्यास नाना प्रकारच्या दिकती लाविल्या कीं, मुंबईकर लबाडी करतात. मुंबईकर म्हणत कीं, कलकत्तेकर करतात. असं करून दादांस ठेवून पुढें तळेगांवची मसलत केली. या करतां लिहिलें आहे. दादासाहेब कुटुंबा सुद्धां आले व ठाणीं किल्ले आल्यावर मग इंग्रसेनाचें येणें श्रीमंतांपाशीं घडावें, येणेंकरून चांगलें. पूर्वीं राजश्री पाटीलबाबांचेही लिहिण्यांत

होते की, इंदसेनास पुण्यास पाठवावयाचें असल्यास पाठवूं. तो आल्यानें जाहिराण्यास चांगलें. लिहिल्याप्रमाणें तुम्ही बोलून करावें. याउपर तह प्रकरणीं लिहिल्याचा अर्थ कांहीं राहिला नाही. सर्व भार पाटीलबाबांवर ठेविला आहे. त्यांचे थोरपणास येऊन जेथवर कलमें साधतांल तें साधून ज्यांत चांगलें तें करावें. करतांल. तुम्ही लिहिल्या अन्वये सर्वही अर्थ एकांती चांगलें रीतीनें बोलावे. खाना छ. १२ रमजान हे विनंती.

ले. ३७१ }
[२५३]

{ श. १७०४ भावण शु. १४
ता. २२-८-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि, नबाब व भोंसल्यास कसे कळविणार, कसे करणार, हें कांहीं लिहिलें नाही असें पाटीलबाबा म्हणतांल, तर याची तोड योजिली आहे की, इंग्रजांशीं तह पांटी-लबाबांनीं पक्का गुप्त करून येथें लिहून पाठवावें, आणि त्या यादीची नकल येथून एक नबाबा-कडे व एक भोंसल्याकडे लिहून पाठवून पत्रे येथून ल्याहावीं की, इंदसेन पाटीलबाबांकडे आला, तो सरकारचे मुद्दे याप्रमाणें बोलतो. याचें उत्तर काय ल्याहावें, कदाचित् म्हणाले की याहून आमचे हातून केल्यास नफा अधिक करून देऊं, तर त्याची मुदत माहिण्या दीडामहि-न्यांत काय अधिक नफा करून देतात, असें तेथें वकील असतांल त्याणीं ++धावी. इंदसेनानें कौल करार येथें केला असतां याहून मुद्दे त्यांचे विद्यमानें इंग्रजांनीं अधिक करणें हे गोष्ट कळतच आहे. तेव्हां याहून अधिक होत नाहीं असें सांगतांल. मग केल्यास त्यांस संतोष राहून केलें असें होईल. ही एक तोड कळावयाकरितां लिहिली आहे. रा. छ. १२ रमजान हें विनंति.

ले. ३७२ }
[२६८]

{ श. १७०४ भावण व. ८
ता. ३१-८-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. इंदसेनाशीं तह प्रकरणींचीं बोलणीं होऊन राजश्री पाटीलबाबांकडून याद आली. त्यांचीं उत्तरे गुणदोषाची एक पुरवणी, व एक तहनाम्यांत कलमें लिहावयाचीं एक, एकूण दोन पुरवण्या व आणखी सजकुराच्या पुरवण्या लिहून छ. २१ रमजानीं खा-नगी केली. त्यांत तहनाम्यांत लिहावयाच्या कलमाच्या पुरवणींत गायकवाडांनीं पेशजीप्रमाणें सरकारांत चालावें, न चालल्यास त्यांचा बंदोबस्त होणें तो सरकारांतून होईल, हें कलम

× भोंसलें किंवा नबाब यांणीं असें म्हटल्यास.

+ येथें कांहीं अक्षरे गेलीं आहेत.

दुबारा लिहिण्यांत आलें आहे. त्यास एके ठिकाणीं रफुकाचें + कलम असावें आणि त्याचें उत्तर त्या कलमावर असावें कीं, रफुकाचे कलम आलाहिदा लिहिलें आहे हें कलम असावें. म्हणजे तहनाम्याचे यादीस सत्रा कलमांस ताळा पडतो. त्यास हें कलम राहून गायकवाडा-चेंच दुबारा पडलें आहे. त्यास तुम्ही तेथें पत्रें पाहिल्यावर पाटीलबावांशीं सदहू लिहिल्या अनवयेंच समजावून बोलावें. रा छ २१ रमजान हे विनंती. रामजी पाटील व सदाशिव-पंत यांची खानगी करणार होतो, त्यास रायाजी पाटील व सदाशिवपंत यांची खानगी करावी, रामजीपाटील येथें असावे, असें त्यांचे विचारें ठरलें. तह प्रकरणीं निश्चयाचे प्रकार तुम्हांस लिहून पाठविलेच आहेत. होईल तेथवर करून करावें. त्यांत अगोदर दादासाहेब यांस स्वाधीन करून घ्यावे हें जरूर घडावें. वरकड होळकर संबंधीं वगैरे मजकूर सविस्तर उभयतांबरावर सांगोन पाठवितों. यांस जाण्यास उशीर लागला, याकरितां तह प्रकरणीं पत्रें लिहून तुम्हांकडे खाना केलीं, हा मजकूर यांस येथें कळू दिला नाहीं. यांजवळही तुम्हांस लिहिल्याप्रमाणे कलमें बोलिलीं. रायाजीपाटील यांणीं कबूल केलें आहे कीं, वीस कलमांचे यादीप्रमाणें पाटीलबावांशीं बोलून अधिकउणीं अक्षरें कलमांत घालावयाचीं कलमें दहा आहेत, तीं तर करून घेऊं म्हणोन बोलिले आहेत. परंतु यास दिसगत लागेल याकरितां पुढें लिहून पाठविलें. हे विनंती.

ले ३७३ }
[२०६]

{ श. १७०४ श्रावण
{ आगस्ट १७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. इंग्रजांचे तह करण्याची कलमबंदीची याद पूर्वी राजश्री पाटीलबावां-कडून पारशी व हिंदवी आली, त्याचीं उत्तरे व निदान पक्षाचीं कलमें सरकारचे तहाचीं लिहून पत्रें पूर्वी तुम्हांकडे पाठविलीं ती पावलीच असतां. सरकारचा तह इंग्रजांशीं पाटील-बावांचे विद्यमानें जाहाला हे शौहरत इंग्रजांनीं हैदरखानास कळविली; व पाटीलबावांचे लष्करची ही बातमी खानास गेली. त्यावरून खान इंग्रजांचे गळीं पडून सल्लख करून इकड चाल घरणार म्हणोन बातम्या आल्या. जर खान व इंग्रज एक जाहाले तर फारच विलग पडेल. याकरितां इंग्रजाकडील यकत्यारी इंग्रसेन आला आहे, हीं कलमें ब्हावयाजोगीं व इंग्र-जांसही फार अवघड पडायजोगीं नाहींत, या करितां तहाचीं कलमें येथून लिहून पाठविला आहेत. त्यांत जेथवर साधतांल तेथवर करून घ्यावी. पाटीलबावांस सर्व काळजी आहे. इत-केंही बोलत असतां इंग्रज नच ऐकेल तर पाटीलबावांनीं तह ठरविला आहे त्याप्रमाणें श्रीमंत राजश्री दादासाहेबांस क्षेपनिक्षेप लौकर ध्यावयाचें करावें, व हैदरखानानें सरकाराशीं विरोध केला असतां इंग्रजांनीं अनुकूल होऊन खानाचें पारपत्य करावें व इंग्रजांनीं परभारां सल्लूख

हैदरखानाशीं करूं नये हा पक्का करार दस्तऐवजीं घ्यावा; व पादशाहाचें कलम लिहिलें आहे तें तिन्ही चांगलीं उगवून घ्यावीं. +वरकड कलमांपैकीं जेथवर साधेल तेथवर साधून घेऊन तह करावा. सर्व दौलतेचा भार राजश्री पाटीलबावांवर आहे. पुढें मागें दोष न पडे असें पाहून करावें. या उपर विलंब लाऊं नये. राा रमजान हे विनंती.

ले. ३७४ }
[२७९] }

{ श. १७०४ श्रावण व. १४
{ ता ६-९-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. हरिपंत तात्या यांचे निखालसीविषयाच्या वोलण्याचा प्रकार चालला आहे. निश्चयांत येईल त्याप्रमाणें लिहून पाठवीन. सारांश स्वामीचे व्यतिरिक्त हें होणार नाहीतसें दिसतें, म्हणून लिहिलें, त्यास सर्वही निखालसतेचे विषय तुम्हाबरोबर सांगून पाठविले असतां अद्यापिही तुमचे लिहिण्यांत दिसतें म्हणून लिहितां. त्यास उत्तम रीतीनें स्वच्छता होय तें लवकर करून लिहून पाठविणें. स्वच्छतेनें कामें होतात, संदेहानें नास. यास्तव गेल्या गोष्टी गुदस्त असतां सर्वांनीं एकच स्वच्छता परस्परें व्हावी हें चांगलें. राा छ २७ रमजान हे विनंती.

ले. ३७५ }
[२९०] }

{ श. १७० आश्विन शु ३
{ ता ९-१०-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि. सरकारचा व इंग्रजांचा तह झाला. फराशिसांचे वकिलाशीं राजकारण राखावें कीं तोडावें म्हणून आज्ञा, त्यावरून आज्ञेप्रमाणें राजश्री पाटीलबावांशीं बोललों. उत्तर झालें कीं वकिलांस निरोप देऊं नये, उगाच नाद राखून ठेवावा, एरवीं फराशिसांपासून या मागें सरकार उपयोग आजपावेतों कोणता पडला कीं पुढें पडणार ? तथापि नाद राखावा. या अन्वये उत्तर जालें, या प्रमाणें पाटीलबावांचेंच पत्र घेऊन पाठविलें आहे. म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास फराशिसांचे वकिलास निरोप देऊं नये, नाद राखून ठेवावा, असें राजश्री पाटीलबावा बोलले ही गोष्ट चांगली आहे. त्यास निरोप देत नाहीं. पाटीलबावांनीं दूर-देशांचे विचार मनांत आणून सांगितलें. बरें आहे. राा छ १ जिल्ह्याद हे विनंती.

ले. ३७६ }
[३१०] }

{ श. १७०४ आश्विन शु. ६
{ ता १२-१०-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. मौजे जलालपूर भामोरे येथील पाटीलक्री मुधोजी भोंसले यांची व सावलीगड तालुका येविषयींचीं ताकीद पत्रें पाठवावीं या विषयींची आज्ञा, त्यास आज्ञे-प्रमाणें राजश्री पाटीलबाबांस सांगितलें व बोललों. त्यास सावलीगडाविषयीं पत्रें भोंसले यांकडील वक्रील येथें आहेत त्याणीं मागितलीं त्याप्रमाणें दिलीं. जलालपूर भामोरे यांस भोख गांवीं पंचाईत नेमून द्यावी. जिकडील जमीन ठरेल तिकडे द्यावी. या अन्वये बाळाजी जनार्दन जामर्गावकर यांस पत्र दिलें तें पाठविलें आहे म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास सावलीगडाविषयीं भोंसल्यांचे वकिलांनीं पत्रें मागितलीं त्याप्रमाणें दिलीं. उत्तम केलें. जलालपूर व भामोरे यांचे पंचाईती विषयीं बाळाजी जनार्दन यांस पत्र पाठविलें तें पावलें. होष्टीन कलकत्याहून काशीस येणार. तेथून कात्यांचे सुमारे यावे, यांनीं तेथें जावे, भेट व्हावी असें वर्तमान आहे. दुसरें दिल्लीस राजकारण करावें, पन्नास लाख रुपये नजर द्यावी असेंही बोलतात, म्हणून लिहिलें, त्यास बारीक रीतीनें शोध करून लिहून पाठवावें. पुढें होईल तें वरचेवर लिहित जावें. परमेश्वर बुध्य देईल व त्यांस बरें दिसतील तें करतील व श्रीमंतांचें दैवानें जें सिद्धीस जावयाचें तें जाईल. रा छ ४ जिल्काद हे विनंती.

ले. ३७७ }
[३५२] }

{ श. १७०४ आश्विन शु. ९
{ ता १५-१०-१७८२

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री शिवाजी विठ्ठल यांचेविशींचा मजकूर आज्ञेप्रमाणें राजश्री पाटील जालों. उत्तर झालें जे, त्यांचा उरपाड महाल तेव्हा सोडून द्यावा. बापूचे सरदारांचा गलाठा फार आहे, यास्तव श्रीमंतांनीं अगत्य वादानें लिहिलें आहे. + त्यापै चि उरपाड सोडून दिली म्हणजे मग आमचाच बोभाट पंच महालाचे वाटणीविशींचा सरकारांत आल्यास आम्हांस ल्यावावें असें उत्तर झालें, म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास पुरंदरचे मुकामी सरंजाम्यांकडील महालांचा मजकूर बोलण्यांत आला तो राजश्री पाटीलबाबांस ठाऊक आहेच. सरकारांत तालुका थोडा राहिला, खर्च बेमुबलग, हे अर्थ पाटीलबाबांचेही ध्यानांत आहेत. रा छ. ७ जिल्काद हे विनंति.

ले. ३७८ }
[२३६] }

{ श. १७०४ आश्विन शु. १४
{ ता २०-१०-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपेत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरी. इंग्रजांच्या तह प्रकरणीं भवती न भवती होऊन निदान पक्ष तह करण्याचीं पत्रें छ. २१ रमजानीं मंदवारी तुम्हांकडे खाना केलीं. त्यावर दोन तीन खानग्या तुम्हांकडील आल्या, परंतु त्या खानगीचीं पत्रें पावल्याचा अद्याप तुमचा जाव आला नाही, यावरून वाटतें कीं, पत्रें पावलीं न पावलीं हें कळत नाही. याकरितां लिहिलें आहे. तरी सदर खानगी तुम्हां जवळ कोणत्या तारखेस पावली तें लिहून पाठवावें. कलमवार पत्रें व निदान पक्ष सुद्धा लिहून पाठविलें होतें. उत्तर आलें नाही. त्या मागून दोन खानग्या केल्या आहेत. पावल्याचीं उत्तरे पाठवावीं. रा छ १२ जिल्काद हे विनंति. छ ७ जिल्हेज सुलूसन सलास समानीन मुक्काम परगणे ग्वालोर.

ले. ३७९ }
[८८] }

{ श. १७०४ आश्विन व. ५
{ ता २६-१०-१७८२

॥ श्री ॥

श्री.

राजा शाहू नरपति हर्ष-
निधान, माधवराव नारा-
यण मुख्य प्रधानः

छ मा अनाम देशमुख व देशपांडये पो जालनापूर, यांसि माधवराव नारायण प्रधान सुा सलास समानीन मया. व अलफ. नरहरी रनालेकर यवनमय होऊन भ्रष्ट जाला, त्याजला प्रायश्चित्ताचा अधिकार नसतां शामाचार्य व कांहीं प्रभृती ब्राह्मण पैठणकर यांणीं शुद्ध केला. सबब पैठणीं परस्परें ब्राह्मणांचा तट जाला. उपरांतिक जाबितजंग यांजकडील कादार पेशजी आला होता, त्यानें बलात्कारें शुद्ध ब्राह्मणांची व बहिष्कृत ब्राह्मणांची पंक्ति करून एकाकार केला. सबब पैठणकर झाडून ब्राह्मण सर्व बहिष्कृत जाले. त्यास प्रायश्चित्त वावयास सरकारचे कारकून शंकराजी राम व जयराम रायदेव पाठविले. त्यांणीं झाडून पैठणकर सर्व ब्राह्मणांची प्रायश्चित्ते परगण्यासुद्धां केलीं. पैठणचा संसर्ग तुम्हांस घडला आहे. तरि तुम्हां.

सर्व ब्राह्मणांस ताकीद करून झाडून प्रायश्चित्ते परगण्यासुद्धां उभयतां कारकून यांचे विद्यमाने संसर्गात्तरूप फडशा करणें. जाणिजे. छ. १८ जिल्काद आज्ञा प्रमाण.

लेखन
सीमा

* 'न' लिहून दुसऱ्या कागदावर उठविला असतां जसा उलटा उठतो तसा मूळ शिष्यांत सर्वत्र आहे, तसा वर काढतां आला नाही. हा उलटा 'न' असण्याचे कारण असे. पिंगळे यांचे घराण्यांत पेशवाई होती ती त्यांजकडून काढून भट यांस दिली हा बदल तो दर्शविण्याकरितां शाहूनें हें शेवटचें अक्षर 'न' उलटें वठावें असे ठरविलें.

ले. ३८० }
[२९६] }

{ श. १७०४ कार्तिक शु. १३
ता १७-११-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंति उपरि. आठ महिने या प्रांतीं स्वारी राजश्री पाटीलबावांची राहिल्यामुळे सरकारचे महालर्ची स्थिति कांहीं राहिली नाही, तत्रापि कमाविसदारांनीं कस्त त्याची खातर-जमा करून परगण्याची जोतपात रयतीस दिलासा देऊन करविली. इंग्रजांचे मसलतीचा तर शेवट जाहला. आतां आंबोजी इंगळे बानीकर पुढें उभे राहून सरकारच्या महालांत गढीबंद जमीनदारांचें पारपत्य करून, चार रुपये मेळवावे असें निमित्त करून, महाल छुटावे अशा तजविजेंत आहेत. त्रिंबकराव नारायण यांजकडील महाल चोळणींत आले असतां पचावळीपासून दहा हजार रुपये अगोदर घेतलेच होते. आतां त्रिरोट म्हणोन रणोद परगण्याचा गांव आहे तेथें तीन दिवस मोर्चे लावून सत्रा हजार रुपये पाटीलबावांचे व तीन हजार दरबार खर्च एकूण वीस हजार रुपये घेतले. त्यावर रणोदकरानीं इंग्रजांस रस्त पोहोंचवली हें निमित्त्य उभें करून कसबा छुटावा असें केलें. कमावीसदाराची रदबदल कोण ऐकतो ? रणोद कसव्यावर इंगळे स्वारी करून जातात असें कळलें तेव्हां यादब हरी कमावीसदार याणीं तेथील खंडणी ठराविली. अवरुची मर्यादा कांहीं राहिली नाही. इंगळे आल्यावर नवी सराई शाहाडैरा महत्पुर खुटावत परगण्यांतील गव्यांची याद लिहून लाख दोन लाख रुपये मेळवावे असें पाटीलबावांस समजविलें. पाटीलबावांनीं मला बोलावून ती याद दाखविली आणि बोलिले कीं, “हे गढीबंद सरकार कयांतील गांव सरकारांत पैका देत नाहीत, इंग्रजांचे दंग्यांत गोळी बाजविली. यांचें पारपत्य करून मवासाचें पारपत्य करावयाचें योजिलें आहे. येविशीं तुमचे चित्तांत कसें येतें ? ” त्यावरून विनंती केली कीं, “गढीबंद जमीनदारांचा बोमाट कमावीसदारांनीं सांगावा तेव्हां पारपत्य करावें. ते तर कोणी बोलले नाहीत; आणि एक गढीचें पारपत्य करूं जातां सगळा परगणा बुडतो. सरकारचे महालांची खराबी होते. अहीर भेदेरे वगैरे गिराशे या प्रांतीं आहेत त्यांचें पारपत्य करावें तें न होतां सरकारचेंच महाल छुटावे हें ठीक नाही. ” अशी भवती न भवती प्रहरभर दरबारांत जहाली. शेवट मर्जा खप्पा जहाली. रदबदलीची पराकाष्ठा जाली. आतां मर्जास येईल तसें करावें, असें बोलून राहुटीस आलों. त्यावर भाईची भेट जाली. त्याणींही सांगितलें कीं, तूर्त इंगळ्याचे नादो आहेत. दूरदर्शीचा विचार न पाहतां कोणीकडूनही चार रुपये मिळवावे ही बुद्धि जाल्यावर विचार कशाला पुसतां ? म्हणोन विस्तरें लिहिलें तें कळलें. त्यास सरकार तालुक्यांतील गव्यांस मोर्चे लावून रुपये घेणें आणि त्याची रदबदल सरकारचे वकिलांनीं करणें तें न ऐकतां लोभावरच दृष्टी देऊन रुपये घेणें, सरकारचा तालुका खराब होतो, लौकिकांतही एक प्रकार दिसतो, इतक्याही गोष्टी चित्तांत येत नाहीत, ही गोष्ट फार वाईट. असेंही करतां इंग्रजांस रस्त पोहोंचवली अथवा लबाडी कोणी केली असली तर सरकारचे कमावीसदारांकडून बंदोबस्त वारवून चार रुपये गुन्हेगारीचे नजरेचे ठरावून कमावीसदारास सांगावें कीं, हे रुपये सरकारांत

पुण्यास पावते करणें. असें करणें थोरपणास चांगलें दिसतें. असो. सरकारचें पत्र येविशीं राजश्री पाटीलबाबांस पाठविलें आहे, प्राविष्ट करावें. कांहीं चिंतांत येऊन उपद्रव मना जहाला तर बरेंच जहालें, नाहीं तर ईश्वरी इच्छा, परंतु मर्यादा सोडल्यावर ईश्वरास गोष्ट मानत नाहीं असें आहे. +रवाना चंद्र ११ जिल्हेज हे विनंती. सरकारचीं पत्रें राजश्री पाटीलबाबांस दोन व राजश्री पांडुरंग रघुनाथ यांचें नांवें एक अशीं पाठविली आहेत. सरकारचे पत्राचे लाखोटे करून देणें तर द्यावे, अथवा खुली देणें. हे विनंती.

ले. ३८१ }
[१८७] }

{श. १७०४ कार्तिक व. ३
{ता. २३/११/१७८२

राज+

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पाटील बाबांचीं पत्रें येतात कीं, इंद्रसेन निरोपाची जलदी करितो, पुण्याहून पत्रें येतात त्यांत निश्चय ठरून लिहीत नाहींत, म्हणोन वारंवार लिहितात. त्यास तुम्हांकडे इंग्रजांचा तह करण्याचें कलमबंदीचें पत्र पूर्वी पाठविलें व निदानपक्षही लिहिलाच आहे. त्यास मुख्य सरकारचा मुद्दा श्रीमंत राजश्री दादासाहेब व साष्टी. त्यास साष्टी तर नाहीं. त्यास दादासाहेब कुटुंबसुद्धां इंग्रजांनीं हवाली करावे, याप्रमाणें तहनाम्यांत ठरावून बरकड कलमार्पकी जेथवर होईल तेथवर करारांत आणून आधी दादा आल्यावर मग ठाणीं मुख्य घेणें तो द्यावा. असें जाहालें तरच तह करावा. दादांचें कलम मळमळीत लिहिलें आहे तसें असल्यास तह करणें ठीक नाहीं. चट्टकळील दोष मसलतीस येऊन, सरकारांत गाडराकडून उद्दिष्टीन आला त्याचे बोलण्यांत दादा व साष्टीही द्यावयाचें होते. परंतु राजश्री पाटील बाबांकडे कलकत्याहून इंद्रसेन आला आहे, तेंही राजकारण सरकारांतच आहे असें जाणून, व नवाब भोंसलेही इंग्रजांचे तहाविशीं बोलत होते तें न पेंकून उद्दिष्टीनास निरोप दिला. आणि हल्लीं दादा हवाली करून घेतल्या-खेरीज तह केला असतां आपले सरकारचे मसलतीसहि कांहीं न जाहालें; आणि नवाब भोंसलेही काय म्हणतील ! हैदरखानाचा मुद्दा कांहींच न जाहाला, तेव्हां खान तों फारच बार्ड मानतील. हे अर्थ पुरते ध्यानांत आणावे. दुसरे साष्टीचा मुद्दा सरकारचा होत नाहीं व अंतरवेद वगैरेही कलमांत नुकसान्या. हैदरखान परीक जाहला त्याचें कांहींच नाहीं. त्यास करार असतां तोडवें, फराशीस ही येणार त्यांचें राजकारण तोडवें, इतक्या गोष्टी कवूल करून दादांचेंही कलम मळमळीत. जाहाराणा मात्र तहाचा होऊन हैदरखान उगाच सोवती आहे तो नाहींसा होईल, आणि आपले घरचें खूळ दादा येणार नाहीं. बाहाणे हजार

+ येथपासून खुद्द नानाचें हस्ताक्षर.

§ या वेळीं निजाम अशी, हैदर व मराठे असे मिळून इंग्रजांविरुद्ध कट करण्याचें ठरत होतें. तेव्हां हैदरास सोडून तह करणें ठीक नाहीं असा नानांचा भाव. इकडे हैदरानें तर इंग्रजांचा फार नाश केल्यामुळे त्यास ते ह्या तहांतून गाळूं लागले.

लावतील. विनसल्यास मसलतही फिरोन उभी राहील. याकरितां दादासाहेबांस इंग्रज कुटुंब सुद्धां निखालस हवालों करीत असेल तर तह करावा, नाही तर करणें ठीक नाही, याप्रमाणें सांगावें. तुम्हांकडील पत्रें आलीं त्यांचीं उत्तरें मागाहून सविस्तर लिहून पाठवूं. तुम्हास हा मजकूर जलदीनें कळावयाकरितां हें पत्र पुढें पाठविलें आहे. रा छ १७ जिल्हेज हे विनंति. पौ छ. १० मोहरम सु॥ सलास समानीन मया व अलफ मु॥ नजीक अटोरी.

ले. ३८२ }
[१९२] }

{ श. १७०४ माग. व. २.
{ ता २१-१२-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेसी.

विनंती उपरि. राजश्री पाटीलबावांचे पत्रांत लिहिलें आहे की, आधीं सरकारचे किल्ले व ठाणीं व मुख्य सोडावा, उपरांतिक दादासाहेबांस स्वाधीन करावें. असें इंग्रसेनाशीं करा. रांत आहे, त्याप्रमाणें इंग्रजांनीं सरकारचा मुख्य व जागा सोडल्यावर दादासाहेबांस कशास ठेवतील ? व तुमचे पत्रांत इंग्रज म्हणतात कीं दादासाहेबांस स्पष्ट तुमच्या स्वाधीन करावें, यांत आमचा लौकिक राहत नाही. तुमचा आमचा तह झाला म्हणजे तुम्ही आपल्या-कडील कोणी मातबर माणूस दादासाहेबांकडे समजुतीस पाठवावे. म्हणजे आम्ही त्यांस निक्षून सांगून तुमचे स्वाधीन होत असें करूं. यावरून पाटीलबावांशीं बोलिलों कीं, विना दादासाहेब हातीं आल्याखेरीज तह घडावयाचा नाही. त्यावरून पाटीलबावा बोलले आहेत कीं, सरकारचा तहनामा आल्या उपरांतिक हें बोलणें इंग्रसेनाशीं बोलून जर दादासाहेब हातीं आले तर तहनामा देऊं, नाही तर देणार नाही. म्हणोन लिहिलें, त्यास आधीं सरकारचे किल्ले व ठाणीं मुख्य सोडल्यावर दादासाहेबांस कशास ठेवतील, असें पाटीलबावांचे लिहिण्यांत, व कोणी गृहस्थ दादासाहेबांकडे पाठवावा, आम्हीही त्यास निक्षून सांगोन तुमचे स्वाधीन होत असें करूं असें इंग्रसेन म्हणतो, त्यास तहाचीं कलमें ठरावांत आणावीं. तेव्हां ठराव तर जाहला. मग अगोदर सरकारचे किल्ले ठाणीं व मुख्य घेऊन मग दादासाहेबांकडे गृहस्थ पाठऊन इंग्रज निक्षून त्यांस सांगोन स्वाधीन होत असें करणार, तें तह ठरल्यावर काय ? दादास सांगणें तें सांगोन हस्तगत होत तें आधीं कां करीनात ? दादासाहेब स्वाधीन होतसें करूं म्हणतात, मग अगोदर असें केल्यास काय बाध ? मग किल्ले मुख्य घ्यावा. इंग्रजांस करणें त्यापक्षीं फळ सारखेंच. आणि असें न केलें तर मुख्य घेतल्यावर दादास हजार बाहाणे लावितील. शेवटीं दुसरीच तऱ्हा पाडतील. मग झकडे हैदरखान वगैरे हेही काय करितात कळत नाही, आणि दादासाहेबांचें न येणें, मग तह करूनही फळ नाही. याकरितां आगोदर दादासाहेबांस काय सांगणें त्या तऱ्हेनें सांगून स्वाधीन होत असें करा. तों पावेतो किल्ले मुख्य आहे तसा असों घ्यावा. दादासाहेब आले म्हणजे मुख्य किल्लेही घेऊं, असें बोलावें. किल्ले मुख्य आगोदर घ्यावे असें इंग्रसेन म्हणतो.

त्यास करारांत ठरलें तेव्हां घेतल्या दाखलच ठरलें. पुढें महिना दो महिन्यांत दादासाहेब येतसे किल्ले मुख्य घेतल्यावर करणार तें करून दादासाहेब यावे, मग किल्ले मुख्य घ्यावा. यांत कांहीं तह व बोलणी लिहिणी ठरली यांत उणें होत नाही. असें असतां किल्ले मुख्य घेतल्यावरच दादासाहेब स्वाधीन होतील असेंच म्हणूं लागलां, तर पराछिन्न तह स्वच्छतेनें करीत नाही असें समजावें. आगोदर स्वाधीन केल्यास निखालस तह असें समजावें. सरकारचा मुख्य किल्ले आगोदर आल्यास किफायतच आहे, आल्यास चांगलें, मग दादासाहेब आले तर काय चिंता ? असें आम्ही म्हणावें. परंतु पुढें पंच आहे याकरितां ते आम्हीच दोन महिने तुम्हांकडे आहे तसा असो घ्यावा म्हणतो. यांत नुकसानी आहे कां नाही ? परंतु नुकसानी कबूल करून पुढें दोन महिन्यांनीं युक्तीनें स्वाधीन करणार ते दोन महिने ठाणीं मुख्य त्यांकडेच असल्यानें दादासाहेब स्वाधीन झाले म्हणजे घ्यावा. सारांश, दादासाहेब स्वाधीन झाल्याखेरीज किल्ले मुख्य घेऊं नये. लिहिली तोडही चांगली. याप्रमाणें जाल्यास करावें. पुढें तरी दादासाहेबास इंग्रज स्वाधीन करण्याचें करारांत आलेंच आहे तो पावेतो. किल्ले मुख्य त्यांकडेच असावा, ही तोड चांगली आहे. १॥ छ १५ मोहरम हे विनंती.

ले. ३८३ }
[१६४]

{ श. १७०४ मार्गशीर्ष व. २.
{ ता २११२१७८२

॥ श्री ॥

राजाश्रियाविराजांत राममान्य राजश्री आपाराव स्वामींचे शेवेशी.

पो बाळाजी जनार्दन सां। नमस्कार विनंती उपरि. येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लिहांत जावें. विशेष. तुम्हीं छ १४ सवाल छ २१२४ व छ २९ जिलकादचीं पत्रें पाठविलीं ते पावलीं. तह प्रकणीं राजश्री पाटील बावांचें व इंद्रसेनाचें बोलणें जालें त्यांतील मजकूर कलमवंदी लिहून पाठविला तो सविस्तर कळला. पाटील बावांनीं लिहिल्याप्रमाणें तहनामा व डौल शिक्क्यानशीं लौकर आलें पे। येविशींचा मजकूर लिहिला तो कळला. त्यास येविशींचे मजकुराचीं पत्रें पाटील बावांचीं ही तीन चार खानग्यांचीं आलीं. त्यांत लिहिलें कीं, “ श्रीमंत दादासाहेबांस इंग्रजांनीं स्वाधीन करावें असें पकें करून घेतलें आहे व येथून कलमांची याद पाठविली होती त्यांपैकीं कलम बोलून करारांत आणिलीं आहेत. परंतु पूर्वीं पारशी नकल तहनाम्याचीं येथें पाठविलीं, त्याप्रमाणें शिक्षा करून तहनामा पाठवावा; व एक डौल शिक्षा करून पा।, शिक्क्याचा तहनामा इंद्रसेनास *दाखवून. येणें करून त्यास इतवार पुरेल व जावयाची जलदी करणार नाही. हा तहनामा आम्ही आपल्या जवळ ठेवूं, त्यास देणार नाही. दादासाहेबांचें कलम वगैरे कलम ठरावांत आलीं, त्याप्रमाणें इंद्रसेनाकडून कलम त्याचा तहनामा आणवून मग हा देऊं.” असें लिहिलें. आणि मुदतीचीं पत्रें पाठविलीं. त्यावरून तहनामा शिक्क्यानशीं व डौल पा। आहे. परंतु दादासाहेब यांस अगोदर स्वाधीन करून घ्यावे, मग किल्ले मुख्य सरकारचा सरकारांत घ्यावा,

+ येथून खुद्द नानाचें अक्षर. * म्ह० दाखवूं.

तरच तह करावा. याप्रमाणें होत नसल्यास करूं नये, म्हणून राजश्री पाटील बावाचे पत्री लिहिलें आहे व नारो शिवदेव यांस ही विस्तारें करून लिहिलें आहे, त्याजरून तुम्हांस सविस्तर कळेल. तुम्हीही पाटील बावांशीं बोलून अभलांत आणावें. इंग्रजांचे तहाचें काम फार नाजूक व मोठें आहे. कोठें कसे पेंच बसतात व पुढें बसतील हे सविस्तर अर्थ मशार-निलेचे पत्री लिहिले आहेत. सारांश दादासाहेब स्वाधीन होत असेल तरच [त] ह करावा व हैदरखानाचे कलमाचा पर्याय लिहिला आहे. हीं दोन कलमें, वरकड साधेल तेथवर, याप्रमाणें जहालें तरच करावें. नाही तर करूं नये. मग श्रीमंतांचें देव आहे. खाना छ १५ मोहरम. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंती. पौष शुद्ध ९ रविवार. मुक्काम विलोटी [नजीक, गोहद.]

ले. ३८४ }
[१९१] }

{ श १७०४ मार्गशीर्ष व. २
{ ता २१-१२-१७८२

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. सरकारांतही इंग्रजांचे राजकारण होतें. त्यावरून गुा गाडरानें उदि-
ष्टिनास येथें पाठविलें, त्याचे बोलण्यांत दादासाहेब व घेतला मुख्य व साधीही व्याख्याचा
आशय होता, व हैदरखानाचेही मुद्दे बोलणार होता. परंतु वकील आल्यामुळे चहूंकडे
संदेह पडले व पाटीलबावांचें लिहिलें आलें कीं, इंग्रजांचा तह करणें तर हेष्टिनाकडून इंद्र-
सेन आला आहे, यासच पुण्यास पाठवितों. याचे हातून करावा. त्यावरून इंद्रसेन पाटील-
बावांकडे आला. हें राजकारण सरकारांतच आहे असें समजून उदिष्टिनास निरोप दिला.
नबाब, भोंसले यांचेही बोलणें आजपावेतों आहे कीं, दादासाहेबांस कुटुंबसुद्धां व घेतलां
मुख्य इंग्रज देतात, सरकारचे मुख्याचा वसूल इंग्रजांनीं घेतला आहे तोही व्याख्याचें करूं,
आमचे अथवा भोंसल्यांचे विद्यमानें तह जाहल्यास फिरोन इंग्रजांनीं लबाडी केली तर
आम्ही तिथे एक, यांत श्रीमंतांचें काम फार आहे, असें नबाबाचें बोलणें व भोंसल्याकडी-
लही बोलणें होतें. हल्लीं तो भोंसल्याकडून बळवंतराव येथें आले, तेही याप्रमाणें बोलतात.
परंतु येथील विचार कीं सरकारांतूनच तह व्हावा. याकरितां नबाब, भोंसले यांकडील बोल-
ण्यांत अधिक मुद्दे घालून पाटीलबावांकडे कमी मुद्दे लिहून निदानची याद पाठविली.
त्यास नबाब, भोंसले यांचे हातून तह न झाल्यास ते दोघेही रुष्ट. हैदरखान सौवती व
कौल करार वचन प्रमाण. त्याचा मुद्दा कांहीं न होतां तह करणें, तेव्हां त्यासही वाईट वाटेल.
फराशिंसांशीं दारमदार झाले, या माहिन्यांत मुसाभुशी भारी सरंजामानिशीं येणार, त्यास
तोडावें. इतके प्रकार होऊन सरकारचे मुद्दे तरी खातरखा व्हावें तेही नाही. हे सविस्तर अर्थ
पाटीलबावांचे ध्यानांत यावे याकरितां लिहिलें आहे. आतां तह करणें त्यापशीं दादासाहेब
तरी कुटुंबसुद्धां स्वाधीन करून ध्यावे. तरच तह करावा. नाही तर दादाचें कलम मळमळीत
ठेवून तह करूं नये. वरकड कलमें साधतील तेथवर साधावी राजश्री. पाटीलबावांचें पाहिलें

पत्र आले, त्यांत दादासाहेब इंग्रजांनीं आमचे स्वाधीन करावे असें पत्रें बोलण्यांत करून घेतलें म्हणोन लिहिलें. त्यावर दुसरे पत्रांतही आहे. परंतु तुमचे पत्रांत तह झाल्यावर कोणी मातबर दादासाहेबांकडे पाठवावा, आम्ही त्यास सांगून तुम्हांकडे येत असें करूं; असें इंद्रेसेन म्हणतो. परंतु पाटीलबाबा बोलिले कीं, हें कलम पत्रें करून घेऊं हें चांगलेंच आहे. रा छ १५ मोहरम हे विनंती.

ले. ३८५ }
[१९१]

{ श. १७०४ मार्गशीर्ष व. २
{ ता २१-१२-१७८२

श्री.

राजश्री नारायण स्वामीचे सेवेशीं.

निनंति उपरि. राजश्री पाटील बाबांनीं दोन तीन पत्रें आम्हांस लिहिलीं. त्यांत श्रीमंत राजश्री दादासाहेबांस इंग्रजांनीं स्वाधीन करावें असें पत्रें करांत आणिलें आहे. हें पत्रें करून घेऊं तरच तहनामा देऊं, नाही तर देणार नाही, व तुम्हांकडूनही याच अन्वये पाटीलबाबांनीं लिहिलें आणि तहनामा पारशी नकल पाठविली, त्याप्रमाणें शिक्षा करून पाठवावा व डौल पाठवावे. शिक्याचा तहनामा इंद्रेसेनास दाखविल्यावर त्यास भरंवसा पुरेल. मग निदानची कलमें लिहून पाठविलीं त्यांपैकीं, करांत आणिलीं त्यांचा तपशील लिहिल्याप्रमाणें डौलांत करून त्याचा तहनामा कलकत्याहून आणवून मग हा देऊं. या प्रमाणे पत्रें तीन खानग्यांचीं आलीं. त्यावरून पारशी नकलेप्रमाणें तहनामा शिक्यानिशीं व डौल शिक्षा करून पाठविलीं आहेत. परंतु सरकार रीतीप्रमाणें तहनामा नाही, असो. हा ठेवावयाचाच आहे मग चिंता नाही. इंद्रेसेनास दाखविण्याकरितां आणविला म्हणून पाठविला आहे. डौलांत भरणें तें पुढें यथापद्धत करावयास येईल. परंतु श्रीमंत रा० दादासाहेबांस स्वाधीन करून मग किझे मुख ध्यावे असें ठरलें तर तह करावयाचा. नाही त्या पक्षां करूं नये. जर इंग्रजांचे मनांत दादासाहेबांस स्वाधीन करावें हें निखालस आहे, त्यापक्षां अगोदर स्वाधीन करण्यास काय बाध ? जर पुढें इंग्रजांचे मनांत दादासाहेबांस ठेवून लवाडी करणें नाही तर अगोदर देतील. जर लवाडी करणें आहे तर अगोदर देणार नाहीत. हीच परीक्षा तहाची आहे. मग उगीच अगोदर किझे ठाणीं घेऊन चोहोंकडून मनसब्यास विलग पाहून ध्यावें हें ठीक नाही. जर दादासाहेब अगोदर न येतां तह करूं लागले, तर तहनामा पाठविला हा रद्द म्हणोन सांगावें. रा छ १५ मोहरम हे विनंती.

ले. ३८६ {
[१९०]

{श. १७०४ मार्ग. व २,
{ता २१-१२-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. तुम्ही छ. २४ जिल्हाकडीची पत्रे पाठविली तीं पावली. 'पूर्वी राजश्री पाटीलबावा याणीं कलमबंदीची याद इंग्रजांकडील तहाची ठराविली, त्याप्रमाणें सरकारचा तहनामा शिक्क्यानशीं आल्यानंतर इंद्रसेनास तहनामा दाखवून त्याजपासून लिहून घ्यावयाचे जाबसाल पाटीलबावा बोलले. कलम.

- १ हैदरखानानें महंमद अल्लीखान व इंग्रज यांचा मुख्य घेतला आहे, व पाडाव इंग्रजाकडील त्यांकडे गेले आहेत, ते सोडून घ्यावयाविषयी सरकारांतून हैदरखानास सांगावें. त्याणें ऐकिल्यास उत्तम, न ऐकल्यास सरकार व इंग्रज सामील होऊन हैदर खानाकडील सरकारचा व महंमद अल्लीखान व इंग्रज यांचा मुख्य सोडून घ्यावा. कदाचित् हैदरखान इंग्रजांकडे सलुखाचें बोलणें लाबील तर इंग्रजांनीं ऐकू नये. हैदरखानाचा तह होणें तो सरकारांतून होईल. सरकारचा मुख्य व महंमद अल्लीखान इंग्रज यांचा मुख्य सोडविल्यानंतर हैदरखानानें तह केल्यास उत्तम. न केल्यास सरकार व इंग्रज सामील होऊन हैदरखानाचें पारिपत्य करून त्यांकडील मुख्य सुटेल त्यापैकीं निमे सरकारांत घ्यावे व निमे इंग्रजांनीं घ्यावे.
- १ श्रमिंत राजश्री दादासाहेब यांस कुटुंबसुद्धां सरकारांत स्वाधीन करावें असें आमचें बोलणें. याचें उत्तर इंद्रसेनानें केलें तें पाटीलबावा याणीं सांगितलें कीं, ते म्हणतात, स्पष्ट दादासाहेबांस तुमच्या स्वाधीन करावें यांत लौकिक आमचा रहात नाही. यास्तव तुमचा तह झाला म्हणजे तुम्ही आपल्याकडील कोणी मातबर माणूस दादासाहेबांकडे समजुतीस पाठवावे. म्हणजे आम्ही त्यांस निक्षेप सांगोन तुमचे स्वाधीन होय असें करूं. याजवरून पाटील बावांनीं उत्तर केलें कीं, बिना दादासाहेब हातीं आल्याखेरीज तह घडावयाचा नाही हें स्पष्ट आहे. एविशीं मागती आपण इंद्रसेनाशीं बोलून दादासाहेब हस्तगत होय तें करावें. यावरून पाटीलबावा बोलले आहेत कीं, सरकारचा तहनामा आल्या उपरांतीक हें बोलणें इंद्रसेनाशीं बोलून जर दादासाहेब हातीं आले तर तहनामा देऊं, नाही तर देणार नाहीं.
- १ जहाजांच्या 'अमदरफतींत सालाबाद स्तर' (?) इतकें अधिक असावें म्हणून आज्ञा. याचें उत्तर पाटीलबावांनीं केलें कीं, लिहून घेऊं.
- १ सरकारचे किल्ले, कोट, शहरे इंग्रज सरकारांत देतात ते जकिरा रहावे म्हणून आज्ञा. त्याचें उत्तर पाटीलबावांनीं केलें कीं, जेथवर साधेल तेथवर करून घेऊं.

१ सरकारचा व इंग्रजांचा तह होईल त्याप्रमाणे चालवें असें मंबईवाल्यांचें पत्र शिक्क्यानशीं आणून यावें म्हणून आज्ञा. याचें उत्तर पाटीलबाबांनीं केलें कीं. मंबईवाल्यांचें पत्र शिक्क्यानशीं आणून थावयाविशीं इंडसेनास कोलून पत्र आणवूं,

सदरहू पांच कलमांचे जाबसाल इंडसेनापासून पक्के करून घेऊन याप्रमाणें कलकत्याचें लिहिलें कंपनीच्या मोहरेनिशीं आल्या उपरांतिक सरकारचा तह इंडसेनास देऊं. याप्रमाणें पाटीलबाबांचें बोलणें आहे. तहपत्र आल्यावर होईल वर्तमान तें लिहीन म्हणोन लिहिलें तें सविस्तर कळले. त्यास सदरहू पांच कलमांपैकीं दोन कलमांचीं उत्तरे आलाहिदा पुरवणी पत्रीं लिहिलीं आहेत. त्यांत दादासाहेब व हैदरखान यांचे कलमांचें उत्तर तपशिलवार लिहिलें आहे त्याप्रमाणें करावें. वरकड कलमें तुम्ही लिहित्याप्रमाणें तहनाम्यांत लिहावीं. यां खेरीज राजश्री पाटीलबाबांचे पत्रांत कलमें लिहिलीं आहेत, त्यांत तहनाम्यांत लिहावया जोगतीं कलमें.

१ गायकवाडांचीं कलमें तहनाम्यांत यथास्थित उगवलीं नाहींत. तीं इंग्रजांशीं बोलण्यांत अशीं यावीं कीं, गायकवाड याणीं पूर्ववत प्रमाणें सरकारांत चालवें. त्यांचा बंदोबस्त होणें तो सरकारांतून होईल. येविशीं इंग्रजांनीं त्यास आश्रा देऊं नये व मदत करू नये, म्हणोन लिहिलें, त्यास गायकवाडांकडील कलम पूर्वीं कलम-बंदीचे यादींत लिहिलें आहे. हल्लीं आपण वर लिहित्याअन्वये लिहून ध्यावयाविशीं लिहिलें त्यास लिहित्याप्रमाणें लिहून ध्यावयास येईल.

१ वरकड कलमें श्रीमंत कैलासवासी यांचे वेळेस तहनामे झाले व हपटेनचे तहात आली असतील त्याप्रमाणें दुतर्फा चालवें म्हणोन लिहिलें, त्यास याप्रमाणें तहनाम्यांत कलम लिहून ध्यावयास येईल.

२

दोन कलमें लिहिलीं हीं चांगली आहेत. तहनाम्यांत लिहून ध्यावीं. या खानगीचे कागदपत्रकें सुद्धां चांगले मनन करून लिहित्याप्रमाणें सांभाळून करावें. याद्वन जितकें साधेल तितकें करून ध्यावें. रा छ १५ मोहरम हे विनंती.

ले. ३८७)
[२३४]

{श. १७०४ मार्गशीर्ष व. २
{ता २११२१७०८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं

विनंति उपरि. इंग्रजांचे तह प्रकरणीं राजश्री पाटीलबाबांचीं व तुमचीं पत्रे येत गेलीं. प्रथम रामजी पाटील यांकडे तहनाम्याची याद आली. त्याजवर तहनाम्याची नकल फारशा हिंदवा आली. आलीकडे पाटीलबाबांचीं व तुमचीं पत्रे छ २९ जिल्काद पावेतो आली. त्यांतल सविस्तर अर्थ कळला. त्यास रामजीपाटील यांकडे याद आली व

पाटीलबावांची व तुमचीं पत्रें आलीं त्यांतील कलमा कलमाचा अर्थ पहातां एकास एक मिळत नाही. यास्तव इस्तकविलपासून पत्रें आलीं त्यांचीं पत्रकें धरून तुम्हास पाहण्यास पाठविलीं आहेत. त्यांत एकेका प्रकरणाखालीं खानगंगाचा तपसील कलमावर लिहिला आहे तो पाहिल्या नंतर सविस्तर ध्यानांत येईल. त्यास ज्या खानगंगातील सरकार उपयोगी कलम असेल तें तहनाम्यांत आणावे. एकदां एक प्रकारचें एकदां दुसरे प्रकारचें, त्यांतही कित्येक कलमें पाटीलबावांचे पत्रांत चांगलीं, तुमचे पत्रांत चांगली नाहीत; कित्येक तुमचे पत्रांत बरीं असे प्रकार आहेत. तहनाम्यासही हिंदवीत व पारशीत बारीक तफावत कोठें मोठीही आहे. हें सविस्तर तुम्हास समजावें याकरितां लिहिलें आहे. सरकार उपयोगी तें करावें. तह प्रकरणीं बहुत पत्रें आज तागायत कलमा कलमाचे अर्थ लिहून तपसीलवार पाठविलीं, त्यांतील उपयोगी जाबसाल राजश्री पाटीलबावांशीं व भाईशीं चांगले. रीतीनें बोलावे. नाही तर पुढें हें आम्हांस कळलें नव्हतें अथवा आम्हीं असें सांगितलें होतें असें पुढें म्हणतील. मग यांत होतें तें त्यांत गेलें असें होईल. याकरितां लिहिलें आहे. रा छ-१५, मोहरम हे विनंति.

ले. ३८८ }
[२४३] }

{ श. १७०४ मार्गशीर्ष व. २.
{ ता. २१-१२-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं

विनंती उपरि राजश्री पाटील बावांकडून पारशी कलमबंदीची याद आली, त्याप्रमाणें त्यांच्या लिहिल्यावरून पारशी तहनामा शिष्यानशी पाठविला आहे. हा इंद्रसेनास दाखविल्यावर मागाहून कलमें ठरावांत आलीं त्याप्रमाणें तहनामा कलकत्याहून येणें, यास दिवसगत लागेल, याकरितां राजश्री पाटीलबावांनीं श्रीमंतांचे लग्नास जरूर यावें, समागमें इंद्रसेनासही घेऊंस यावें. म्हणजे पाटीलबावांनीं इंद्रजांचा वकील श्रीमंतांजवळ आणून तह केला असें लौकिकांत चांगलें दिसेल; तों पावेतो त्यांचा तहनामाही येईल; व श्रीमंत राजश्री दादासाहेब स्वाधीन होण्याचेंही समजेल. अवध्या गोष्टीस चांगलें. +श्रीमंतांचे लग्नाचे मुहूर्ताचा निश्चय माघ शुद्ध नवमीचा जाहला आहे. लग्नचिठयाही मागाहून येतील. रामजी पाटील व सदाशिवपंत येथें असतां पाटीलबावांचे चित्तांत देशीं येऊन देवदर्शन श्रीमंतांचे दर्शन घ्यावें असें आहे म्हणोन पुसत होते. त्यास इंद्रजांचा तह ठरला, तर आतां श्रीमंतांचे लग्नाचे समारंभास आल्यानें फार चांगलें आहे. रा छ १५ मोहरम हे विनंति.

+ येथपासून खुद्द नानाचे अक्षर.

ले. ३८९ }
[२९२] }

{ श. १७०४ मार्गशीर्ष व २
ता २१-१२-१७८२

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशी.

विनंती उपरि तहनाम्यांत हैदरखानाचें कलम लिहिलें आहे त्यास हैदरखानास त्या प्रमाणें मान्य झालें तर उत्तमच झालें. कदाचित् हैदरखान म्हणूं लागेल कीं, सरकारची आमची दोस्ती झाली आहे त्याप्रमाणें काईम असावी, इंग्रज आम्ही समजून घेऊं. तर हैदरखानास वचन प्रमाण दिलें असतां खान असें बोलूं लागले तर इतका स्नेहाचा लौकिक झाला तो टाकून इंग्रज व आपण मिळोन खानावर मसलत करावी, यांत लौकिक बाईट होतो व सरकारची पत रहात नाही. याकरितां इंग्रजांशीं करारांत यावें कीं, तुमचा आमचा तह झाल्यावर तुमचा व मंह-मदखान अझाचा मुख्य हैदरखानानें घेतला असेल तो सोडून धावयाविषयीं खानास आम्ही सांगूं. ऐकिलें [तर] उत्तम आहेच. न ऐकिलें तर आम्हांस सोईस पडल्यास करारांत आलें आहे त्याप्रमाणें तुम्ही आम्ही मिळोन खानावर मसलत करूं व आम्हांस दुसरे मसलतीचें काम पडल्यास व हैदरखानांचीं आम्हांशीं सल्लूक ठेविल्यास, तुम्ही [व] खानांनीं परस्पर समजून घ्यावें. परंतु शर्त हे कीं, पुढें मागें खानांनीं सरकाराशीं विरुद्ध केल्यास तुम्ही आम्ही मिळोन खानाचें पारपत्य करावें. त्याप्रमाणें कलम जरूर लिहून घ्यावें. नाही तर सरकारास हैदरखान सामील होऊन जितकी मसलत केली, परस्पर आगत स्वागत स्नेहभाव चालले, नबाब, भोंसले वगैरे सर्व ठिकाणीं हैदरखानाशीं वचन प्रमाण मजबूत याचा लौकिक जाला असतां, लागलेच इंग्रजांस मिळवून घेऊन खानावर चालून गेले, तेव्हां मराठ्यांचा इतबार नाही. * वांकडी चाल दृष्टीस पडे तोपर्यंत त्यावर मसलत करणें चांगलें नव्हे. यास्तव उगवून लिहिलें आहे. हें राजश्री पाटीलबावांशीं बोलून इंद्रेसेनाशीं बोलण्यांत खचीत आणून निराळा करार करून घ्यावा. × हैदरखानाचा मुद्दा कांहीं तरी इंग्रजांपासून आम्ही करून घ्यावा हें खानाशीं वचन प्रमाण जहालें त्याप्रमाणें त्यानें मसलतही केली, त्यास योग्य तें नाही, आणि खान म्हणों लागला कीं बरें तुम्ही तह करावयाचा नवतातो केला, असो, तुमचे सरकारची आमची दोस्ती आहे त्याप्रमाणें असावी, इंग्रज मी समजून घेईन. असें बोलत असतां त्याजवर मसलत करणें हें ठीक दिसणार नाही. जर त्यानें सरकारशीं विरुद्ध केलें तर सरकार इंग्रज मिळून मसलत करावयाचें कलम ठरविलें तें बरेंच आहे. सरकारांत विरुद्ध न केल्यास तुम्ही त्याणीं समजोन घ्यावें असें असावें. कदाचित् इंद्रेसेन म्हणेल कीं, परभारें समजून घेऊं, मग तह इंग्रेजाचा व हैदरखानाचाच होणें तेव्हां परभारें होईल. तर याचें उत्तर बोलावें कीं, जेव्हां तह करणें तेव्हां सरकारचे विद्यमानाखेरीज करूं नये. याचें कारण तुमची आमची दोस्ती हैदरखाना खेरीज झाली, या करतां याप्रमाणें बोलून करारांत आणावें. रोज छ १५ मोहरम हे विनंती.

* या पुढील १ ओळ फाटली आहे × येथून अक्षर नानांचे हातचें आहे.

ले. ३९० }
[१८८] }

{ श. १७०४ मार्गशीर्ष व. ९
ता २८-१२-१७८२

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. पांडुरंग रघुनाथ यांनी लिहिलें कीं, रामजी पाटील यांजकडे याद तहाची नेली होती. त्याचीं उत्तरे कलमवार व मागाहून निदानपक्षाची याद कलमवार आली. त्याच्या पुरवण्या सविस्तर राजश्री पाटील बाबांस दाखविल्यावर रात्रौ पाटील बाबांचें व भाईचें बोलणें जालें कीं, कलमबंदीच्या यादीचीं उत्तरे आलीं तीं ऐकिलीं. त्यांत उघडें नाहीं. लिहावें तर विषाद येईल. या करितां तपशील लावून लिहिलें आहे. परंतु तह करावयाचें त्यांचे विचारास येत नाहींसें दिसते. त्यावरून भाईंनीं उत्तर केलें कीं रामजी पाटील व दाजी यांची खानगी करितों. असें लिहिलें आहे. त्याबराबर एखादी तोड सांगून पाठविली. (फाटलें) सांगितलें. दुसरे दिवशीं पाटील बाबा म्हणूं लागले कीं, हल्लीं निदानपक्षाची याद आली, त्यांत हैदरखानास पंचवांस लक्षांचा मुख्य महमद अलीच्या मुल्लांपैकीं थावा व सरकारचीं कलमें लिहिलीं आहेत त्याप्रमाणें तह खानासुद्धां करावा. त्यास हैदरखानाचा मुख्य देऊन इंग्रज तह करीतच नाहींत. हैदरखानांनीं मुख्य घेतला तो सोडून थावा, म्हणजे इंग्रज त्याशीं बोलणार नाहींत, हे पर्याय सविस्तर पूर्वीं लिहून गेलेच आहेत. या उपरि दाजी व रामजी पाटील येणार तेही पत्राच्याच अन्वये बोलूं लागल्यास इंग्रसेन राहणार नाहीं. तह करणें असल्यास पूर्वीं कलमबंदीची याद येथून पाठविली आहे त्याप्रमाणें तहनामा शिक्क्यानीं लिहून व दुसरे डौल शिक्क्यानीं सत्वर पाठवावे, म्हणजे शिक्क्याचा तहनामा इंग्रसेनास दाखऊन त्याचें समाधान करूं. हल्लीं निदानपक्षाची याद आली, या पैकीं जे जाबसाल घडावयाचे आहेत ते तुम्हाशीं बोलतो, त्या अन्वये लिहून पत्रें रवाना करणें. त्याप्रमाणें होऊन आल्यास इंग्रसेनाशीं पक्कें करून घेऊन डौलाचे कागदावर तहनामा करून द्यावयास येईल. परंतु येथून कलमबंदी याद पाठविली आहे त्याप्रमाणें शिक्क्यानीं तहनामा आल्याखेरीज इंग्रसेनास भरंवसा पुरत नाहीं. कदाचित् मनांत संदेह येईल कीं, कलमबंदीच्या यादीवर शिक्षा कसा करून पाठवावा ? तर चिंता नाहीं. तो तहनामा येथेंच राहील. त्यावरून निदानपक्षाच्या यादीचीं उत्तरे पाटीलबाबांकडील निदान पक्षाचीं जालीं त्याप्रमाणें त्यांचीं पत्रें श्रीमंतांस घेऊन पाठविली आहेत. त्यावरून सविस्तर अर्थ ध्यानास येईल, म्हणोन लिहिलें, त्यास तहाचे अर्थ सविस्तर ध्यानांत यावे, व चोंहीकडील भाव समजावे, व तह करण्याची तोडही पडावी, हे अर्थ लिहिण्यांत किती येतील ? या करितांच उभयतांचीं खानगी केली आहे. ते येऊन पावलेच असतील. त्यांच्या बोलण्यावरून सविस्तर कळेल. राजश्री पाटीलबाबांचीं पत्रें पावलीं. त्यांचे जाब लिहून पाठविले आहेत. निदानपक्ष येथून लिहिला होता त्या पैकीं कलमें करून घडावयाचीं तीं पाटील बाबांनीं आपल्या पत्रां लिहिली आहेत तीं कळलीं. त्याचीं उत्तरे पाठविली आहेत त्यावरून तुमच्या ध्यानांस येतील. पूर्वीं पाटीलबाबांचीं पत्रें आलीं त्यांत

श्रीमंत राजश्री दादा साहेबांस इंग्रजांनीं ठेवूं नये, आम्हांकडे घावें, असें आहे म्हणोन लिहिलें होतें. हल्लीं कलमबंदीचें पत्र आलें त्यांत सरकारचे किल्ले ठाणीं व मुख्य सोडावा उपरांतीक दादासाहेबांस हवालें करावें, असें करारांत पक्कें आहे. त्याप्रमाणें इंग्रजांनीं सरकारचा मुख्य सोडल्यावर दादासाहेबांस कशास ठेवतील म्हणोन लिहिलें आहे; व तुम्हीं, कलमें बहावयाचीं लिहिलीं त्यांत इंग्रसेनाचें बोलणें कीं, दादा साहेबांस तुमचे स्वाधीन करावें यांत लौकिक आमचा चांगला दिसत नाही. त्यास तुमचा आमचा तह जाल्यावर, तुम्ही मातबर माणूस दादा साहेबांकडे समजुतीस पाठवावा, आम्हीही त्यांस सांगून तुमच्या हस्तगत होयसें करूं. पाटीलबावाही म्हणाले कीं, पक्केपणें हा ठराव करून घेऊं तेव्हां तहनामा देऊं. न झाल्यास देणार नाही. त्यास विना दादासाहेब कुटुंब सुद्धां स्वाधीन करून घेतल्याखेरीज तह करणें ठीक नाही, व तहनामाही देऊं नये. रा. छ. १२ मोहरम हे विनंती.

ले. ३९१
[२१४]

श. १७०४ मार्गशीर्ष व १२
ता. ३१-१२-१७८२

श्री.

राजश्री पाटिलबावा गोसावी यांसि.

आशीर्वाद विनंती उपरि. आपण छ ७ शवाल व छ २४ व २७ जिल्काद तीन खानग्यांचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. पूर्वीं कलमबंदीचे यादीचीं उत्तरे रा० नारो शिवदेव यांकडे आपण पाठविलीं व रामजी जाधव यांनीं लिहिलीं तीं पत्रें पावल्यावर हल्लीं आपणाकडून निदानपक्षाची याद कलमवार आली. सर्वास कलमें लिहिलीं त्यां पैकीं कलमें अधिक उणीं काय पडतात, त्याचें बोलणें नारो शिवदेव येथें आले त्यांसि बोलून कलमचार पत्रें लिहिलीं आहेत, व मक्षारनिलेही लिहिलें त्यावरून सविस्तर कळेल. आपल्याकडून दोन खानग्यांचीं पत्रें आलीं, त्यांत तह कर्तव्य किंवा न कर्तव्य या दोहींतून कोणताही स्पष्ट अर्थ दृष्टीस पडत नाही. येथें तर इंग्रसेन निरोपाची उतावळी करितो. त्यास येथें येऊन आठ नऊ महिने होत आले. तह प्रकरणीं बोलणीं होऊन चार महिने झाले याकरितां कलकत्याहून हेस्टन याणें इंग्रसेनास लिहिलें आहे, तहाचा जाबसाल होत नसला तर उठोन येणें. त्यास एक महिन्यांत तहनामा पुण्याहून आणवितो असें म्हणोन करार केला आहे. त्यास पेशजी तहनाम्याची पारसी कलमबंदीची याद पाठविली आहे. त्याप्रमाणें तहनामा सरकारचा लिहून त्याजवर शिक्षा करून पाठवावा. व दुसरे कोरे डौलावर शिक्षा करून पाठवावें म्हणजे इंग्रसेनास दाखवून हल्लीं आपण निदानपक्षाची याद लिहून पाठविली आहे, त्याप्रमाणें कलमें करारांत आणून कागदावर लिहून द्यावयास येईल, व त्या अन्वये त्याजपासूनही कपिनीचे मोहोरेनशीं लिहून घेऊं. इंग्रसेन जावयाची जलदी करितो त्यास शिक्यानिशीं तह-

+ सही शिक्षा केलेला कोरा कागद. यावर तहनामा ठरेल त्याप्रमाणें ठरल्यावर लिहावयाच्या.

नाम्याची याद येईल ती दाखवून मग हल्लीचे यादप्रमाणें जाबसाल बोलावयास चार दिवस अधिक आगळे लागले तर चिंता नाही. निरोपाची जलदी करितो तें करणार नाही. याद शिक्क्याची न आल्यास त्यास तह होईल असा भरंवसा पुरत नाही. याकरितां पेशजी याद शिक्क्याची न आल्यास त्यास तह होईल असा भरंवसा पुरत नाही. याकरितां पेशजी कलमबंदी याद पारसी पाठविली आहे, त्याप्रमाणेंच लिहून वर शिक्का करून, व दुसरे डौल शिक्क्यानिशीं, याप्रमाणें दोन पाठवून द्यावीं. म्हणजे हल्लीं कलमें लिहिल्याअन्वयें इंग्रजांचे आपले जाबसाल परस्पर सुधरून डौलाचे यादीवर लिहून त्यां पासून लिहून घेऊन मग त्यांस द्यावयास येईल. कलमबंदीची याद शिक्क्यानिशीं येईल ते आह्मांजवळ राहील, म्हणोन विस्तरें लिहिलें तें कळेलें. राजश्री नारो शिवदेव याणींहि सविस्तर पत्रें पाठविलीं, त्यावरून सर्वार्थ समजले. त्यास आपले लिहिल्यावरून पेशजी आपणांकडून पारसी याद कलमवार आली त्याप्रमाणें सरकारचा तहनामा शिक्क्यानिशीं करून पाठविला आहे, व डौलही शिक्क्यानिशीं पाठविले आहेत. परंतु बशर्त श्रीमंत राजश्री दादासाहेब कुटुंबासुद्धां इंग्रजांनीं स्वाधीन करावे; व वरकड कलमें येथून निदानपक्षाची याद पाठविली होती त्यांपैकीं कलमें इंग्रजांशीं बोलण्यांत येऊन, हल्लीं लिहून पाठविलीं व याहून जेथवर साधतील तीं साधून घेऊन, डौलावर कलमबंदी लिहून अगोदर त्यांजपासून कलम त्यांचे कंपनीचे मोहोरानिशीं व तेथील कोसलदार यांच्या दस्तकडनिशीं तहनामा त्यांचा घेऊन उत्तम पक्ष इंग्रसेनांनं येथें येऊन द्यावा, नाही त्या पक्षां आपणही तेथें द्यावा. इंग्रजांचे तहाचें काम लहान नाही, बहुत जपून सांभाळून करावें. सविस्तर नारो शिवदेव यांस लिहिलें आहे, त्याजवरून कळेल. हैदरखानाचे मजकूर सविस्तर नारोपंतास लिहिलें आहे, त्याप्रमाणें इंग्रजांशीं बोलून पक्षां करारांत आणावें. रा. छ. १५. 'मोहरम. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंता. पा. छ. ९. सफर मुा बिलहेटी नजीक गोहद.

ले. ३९२ }
[४६२]

{ श. मार्गशीर्ष शु. ३ श. १७०४
{ ता. ७-१२-१७८२

श्री

दरीविला नबाब हैदर अल्लीखां बहादूर व्यहस्तनसीब जाले, हें ऐकून दिलास बहुत गरमगीनी व रूपगी जाली त्याचा बयान कलमी होऊं सकत नाही. लेकिन खाहेश इलाही इलाज काय ? अलम दुनयास हेच राहा व रस्म. दरपेश येह लाजम के आं शाहामतपन्हा या मरातबावर नजर देऊन सबर व विवेक करावा, व नबाब मरहुमाप्रमाणें दौलतीचा बंदोबस्त व हुष्यारी राखून इकडील येकसु व एकदिलीचा तरीक साविक होता त्या बमोजीब अमलांत द्यावा. आज राहा येगानगत यांत मातंपूरसीचा खिलत आं शाहामतपन्हास पाठविला आहे. बतपशील आलाहिदा फर्द पाठविला आहे. बाजे मरातब गोविंद नारायण व गणेश केशव दि॥ आनंदराव भिकाजी रास्ते यांत इरशाद जाले हे बयान करतील, व सदाकत दस्तगाह नरसिंगराव तमाजी लिहितील, त्यावरून वाजेह होईल. हमेशा खत किताबत पाठवून खुशी बादा करीत जावी. (हैदर मृत्यु पावला ता. ७ १२ १७८२. त्यानंतरचें पत्र.)

ले. ३९३ }
[४५२]

{ पौष शु. ६ श. १७०४.
ता. ८-१-१७८३.

श्री.

श्रीयासह चिरंजीव राजश्री *माधराव प्रधान यांसि प्रती गोपिकाबाई मुकाम नाशिक अशावादि उपरि येथील कुशल तागायत छ ४ माहे सफर जाणून स्वकीन कुशल वर्तमान. ययास्थित असे विशेष. तुम्हीं पत्र पाठविलें तें पावले.

“मी लहान, वडीलों सर्व-त्याग करून श्रिक्षेत्रां वास केला आहे, त्यास सर्व माहित वडिलांस, यास्तव कोणे रीतीने चालावें हें सर्व त्याहावयास आज्ञा व्हावी,” म्हाणोन लिहिलें. त्यास सूर्य ग्रहण संधि अन्वये कृष्ण पक्ष होऊन लोप जाहला होता, तो हल्लीं पुण्योदये करून दुष्टांचा संहार व सुष्टांचे पालग्रहणार्थ तुम्ही या कुळांत जन्म घेऊन पुरंदर येथें उदयास आलां; त्यापक्षीं इकडून लिहावयाचें कारण दिसत नाही. परंतु मानवी देह आणि तुम्हीं लिहिलें, त्यापेक्षां तूर्त चालावयाचें जे सुचलें तें लिहिलें आहे. तपसील कलम बंदीः—

१. प्रातःकालचे घटका रात्रौ उठोन दिशस जाऊन पादप्रक्षालन मुखप्रक्षालन करून दिवाणखान्यांतील श्रीमृत्तिका गणपतीचें दर्शन घेऊन प्रातःस्मरणाचे श्लोक म्हणावे. नंतर सूर्योदयाबरोबर वैद्यांनीं घेऊन हात पहावा. प्रकृतिअन्वये औषध घ्यावें. नंतर लिहावयास बसावें. कित्यांत हात फिरवून मग ज्या कागदावर निशाणें +व्हावयाचीं असतील ते लिखिता-न्वयेच वाचावें. ते समयीं जवळ गुरुजी व आणखी एक दोघे संभावित योग्य असतील ते असावे. जास्त असो नये. येणेंप्रमाणें घटिका तीन. येकूण घटिका. कलम १.

१. तालिमखान्यांत जाऊन दंड काढावे. दिवसेंदिवस शक्ति अन्वये चढते दंड असावे. बरोबर समवयी मुलें पांच चार संभावितांचीं असावीं. व जेठी एक दोघे व नेहमीं विश्वासुख गृहस्थ बरोबर असावयाचे तें असावें खिसमतगार कार्याकारण असावें. जेठी यांनीं कुस्तीचे डाव शिकवावे. नंतर समवयी मुलांसुद्धां प्रकृतीस जो खुराख मानेल तो नेमकरून घेत जावा. येणेंप्रमाणें घटिका दीड. येकूण घटी साडेचार. कलम २.

२. स्नान करावयाचे समयीं पंचांग जोशी वाचून संकल्प सांगावा. नंतर गंगाष्टक म्हणावें. संध्या थोडकी, परंतु न बोलतां करावी. तर्पण करावें, उपाध्ये याणीं पूजा करावी. तें समयीं पुराण देवघरांत व बाहेर गायन होत असावें. आपण तुलशी फुलें माळा व्हावी. नंतर नित्यदानें देऊन क्षणभर बसावें. ते समयीं शास्त्री व वैदिक महान् शिष्ट आल्यास नमस्कार करून योग्यते-नुरूप उत्थापन देऊन कांहीं भाषण करावें. नंतर उपहार करावयास जावें. येणेंप्रमाणें घटी साडेतीन येकूण घटी आठ. कलम ३.

१. कचेरीस यावें ते समयीं सर्वास देऊन योग्यतेनुरूप नेत्रलाभ व भाषण होत असावें. कचेरीत लघु शब्द बोलूं नये व गैर नि ही [?] बोलूं नये. मनुष्यपरीक्षा असावी. गैरवाखा-एखाद्यानें समजाविलेस पक्षेपणीं विचार करून अपराध ठरल्यास दुसऱ्याकडून त्यास निषिद्ध

+ निशाणें=शेवटील अक्षरें. “आज्ञा प्रमाण.” हीं अक्षरें सही ऐवजीं घालीत. लिखितान्वये म्ह. लिखितें समजून. ‘एक पंथ दोकाज’ ह्या न्यायानें.

करवावें. आपण नेत्र-कटाक्ष करून पहावें. अपराधानुरूप पारपत्य करावें, परंतु संभावित गृहस्थ बहुत दिवस पदरीं वा प्रामाणिक अशानें रूढदली वेली असतां क्षमा करावी. दुसऱ्याचें छुद्र काहें नये येणें करून त्याचा अपमान होतो, आणि तो त्याचे मनांत दंश राहतो, साधल्यानुरूप नाश करील. आणि आपल्यास लघुपणा येईल. संनिधानी लोभांत लघुमनुष्य राखल्यास जें वेलें त्यास ते रुकार देतात, परंतु जन लोक वाईट म्हणतात, थोरपणास हानि होती. येणें प्रमाणें घटी तीन. येकूण घटी अकरा. कलम ४०.

१. भोजनाचे पूर्वी सोंबळें जाहले नंतर थोरल्या देवघरांत जाऊन, फुलें घालून, नमस्कार करून, ब्राह्मणांस उदक सोडून, भोजनास बसावें. ते समर्थी भाषण करणें ते राज-सुयज्ञांतील ब्राह्मणभोजन प्रकरणीं वेगरे योग्य सर्वास दिसेल तें बोलावें. पाक करणार व शिष्य मंडळी सुशिक्षित विश्वासुक असतील ते बाळगावे. घटी २. येणें प्रमाणें घटी १३.

कलम ५

१. भोजनोत्तर आचमन करून शतपदी करून तांबूल ध्यावा. नंतर दोन घटिका राजविलास खेळ खेळावे. एकादे दिवशीं निद्रा आल्यास घटी अर्ध घटिकानिजावें, येणें प्रमाणें घटी २ येकूण घटी पंधरा.

कलम ६

१. शास्त्री यांजवळ विराटपर्वापासून भारतांतील चिंतनिका करीत असावी; व वृद्ध मनुष्ये पदरचीं बहुत दिवशीं व अन्यत्र शहाणे असतील त्यांशीं दिल्लीप्रकरणीं व महाराज-प्रकरणीं गोष्टी कशा जाहल्या त्या ऐकण्यांत असाव्या. आपले वडिलांच्या गोष्टी कारभारी यांस एकांत स्थळीं विचारीत असावें; व तसबिरा व नकाशे अनेक पहात असावे. ते समर्थी शहाणे बुद्धिमान् असतील ते जवळ असावे. येणें प्रमाणें घटिका चार. एकूण घटिका. १९.

कलम ७.

१. खडें लिहावयास बसावें. ते समर्थी एक दोन मुलें संभावित गृहस्थांचीं बुद्धिमान् पहावयास असावीं. करदन वस्तन गुणाकार भागाकार करावयाचा सराव बहुत असावा. गुरुजी यांणीं विद्याभ्यासाकरितां बोलणें प्राप्त आहे. परंतु लिहावयाचे जागोच बोलावें. तेथें विशेष कोणी असो नये. घटी चार. एकूण घटिका तेवीस.

कलम ८.

१. लिहिणें जाहलेनंतर कांहीं उपहार थोडासा मर्जा असल्यास मुलासमवेत घेऊन करावा. नंतर तांबूल ध्यावा. घटी एक. एकूण घटिका चौवीस.

कलम ९..

१. घोडी फेरावयास चार रोजांनीं जात जावें. ते समर्थी बरोबर पटवर्धन मंडळी व अन्यत्र सरदार असावे. त्यांशीं भाषण करणें तें संतोषवृत्तीनें करावें. परंतु अत्यंत लोभही नसावा व विरुद्धही न दाखवावें. कांहीं अंतर जाहल्यास क्षमा होणार नाही असें भय असावें. योग्यता बघून त्यांशीं भाषण संतोषें करून करावें. आठां दिवशीं बाग पाहावयास गेल्यास जिन्नस तेथें फुलें व फळें जीं आणून पुढें ठेवितील तीं योग्यायोग्य बघून त्यांस देववाचीं व आपण दावयाचीं असतील त्यांस आपण देऊन मग यावें. ज्या दिवशा स्वारी जावयाची नाही त्या दिवशीं कागदपत्र दवलतप्रकरणीं असतील ते कारभारी यांणीं समजावीत असावें.

ते समयीं कोणी असों नये. व गंगाभगीस्थी ताई साठी यांची भेटी चार रोजीं एक वेळ घेत असावी. त्यांसच वाड्यांत यावयाचा वेत बहावा. नंतर त्यांस बहुत संतोषें करून बोलवें व मूलपणानें बोलण्याचा डौल दाखवावा. वाड्यांतच आज रहावें असा आग्रह करून ठेवून घेत जावी. दिवाण यांणीं राजकारणाचें वर्तमान व पुढील योजना करावयाचा विचार करून विनंती करीत असावी. त्या समयीं अन्यत्र कोणी असों नये. व त्यांतील अभिप्राय दुसऱ्यापाशीं निघों नये. म्हणजे मसलती असाध्य होत नाही. बातमी हरतऱ्हेची राखावी म्हणजे मसलतीस बल बहुत आहे. पदरच्या मनुष्यांचें चालवावयाचें त्यास जिकीर करूं नये. एकूण घटी चार. एकूण घटिका अठ्ठावीस.

कलम १०

१. तिरंदाजी करावयास जावें-तेथें बरोबर सरदार व पागे व मानकरी वरावर असल्यास तीर कोण कसे मारताहेत ध्यानांत असावें. व हरएक खेळ पहावयाचे ते सर्वत्र समवेत पहावे. येणें प्रमाणें घटिका दोन. एकूण घटिका ३०

कलम ११.

१. दीपदर्शन जाहल्यानंतर संध्येस वज्रांतर करून बसावें. संध्या जाहलेंनंतर स्तोत्र-पाठ म्हणावा. नंतर पुरुषसूक्त अथवा पवमानांतील अध्याय म्हणावे. ते समयीं आश्रितांनीं जवळ असावें. नंतर भोजनास जावें. भोजन होऊन उठेपर्यंत घटी चार.

कलम १२.

१. भोजनोत्तर तांबूल खावयास दिवाणखान्यांत क्षणभर बसून तांबूल ध्यावें. नंतर कार्याकारण मंडळी जवळ असावी. ते समयीं बातमीदार यांणीं वर्तमान गुप्त सांगत असावें. व हरएक बातमीचीं पत्रें आलेलीं पहावयाजोगीं असतील तीं पहावीं. बाकीचीं पत्रें विश्वासूक मनुष्य कोण असेल त्याजकडे काम योजावें, त्यांणीं सांगावें. व त्यावर ही बातमी प्रमाण अथवा अप्रमाण सांगतात याची चौकशी असावी. नंतर निद्रेस जावें. येणेप्रमाणें घटी तीन. एकूण घटिका सात.

कलम १३

एकूण कलमें तेरा लिहिलीं आहेत, तीं ध्यानीं आणोन चालल्यास उपयोगी पडतील. बहुत काय लिहिणें हे आशीर्वाद.

ले. ३९४ }
[२७०] }

{ पौष व. ३ शके १७८४
{ ता. २१-१-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. इपटनानें पुरंदरास येऊन सरकारशीं तह केला त्यास आम्ही उणें काय केलें, असें राजश्री पाटीलवावा बोलले म्हणोन लिहिलें, त्यास हल्लीं पाटीलवावांचे विद्यामानें इंद्रसेन बोलत आहे, त्याची कलमबंदीची याद आली त्यास व इपटनचे तहाचे कलमबंदीस कमी काय याचा तपशील पेशजी विस्तरें करून लिहून पाठविला आहे, त्यावरून कळलेंच असेल, व हल्लींही लिहिलें आहे.

कलम

१ महमद अलीखानाचे मुलकाची सरकारची चौथ तहनाम्यांत लिहून ध्यावी म्हणोन लिहिलें होतें तें घडत नाही.

- १ साधीचा वारसा ठेविला होता तो तुटला.
- १ चंदावरचें राज्य भोंसत्याचें म्हणजे स्वराज्य. तें पूर्ववत् प्रमाणें त्यांचें त्यांजकडे असावें तें घडत नाही. +
- १ गायकवाडाकडील मागील ऐवज बुडाला.
- १ अंतरवेदचें कलम.
- १ दुसरे टोपीकराशीं स्नेह न करणें.

—६—

याप्रमाणें इपटनाचे तहास व हल्लींचे तहास कमी स्थूलमानें लिहिलें आहे. किरकोळ सुदां पूर्वी लिहिण्यांत आलेंच आहे. हें बहुत वेळ लिहिलें गेलेंच आहे त्यावरून ध्यानांत आलेंच असेल, ॥ छ. १५ मोहरम हे विनंती.

ले ३९५ }
[२८४] }

{ पौष व. ३ श. १७८४
॥ २१-१-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. फरासिसांचे पातशाहाकडून मुसा मुंतिण वकील आला त्याचें बोलणें जालें हा मजकूर पूर्वी लिहिलाच आहे. त्यास वाकिलाच्या बोलण्यांत चोवीसावे जिल्ह्यादा-
पासून दोहों माहिण्यांनीं सहा हजार फरासिसांचा जमाव फुलवरीस येईल, हैदरखानास सामील होऊन चेनापट्टणाकडील इंग्रजाचें पारपत्य करून मुंबईवर येतां असें बोलणें होतें. त्यास पावणे तीन महिने होत आले. हैदरखानाकडीलही पत्रे आलीं. त्यांत फरासिसाकडील जाहजे नजीक आलीं, लौकरच येऊन पोचतील, असें लिहिलें होतें. इतक्यांत लौकर आले तर सर्वांवर दबाव व मोठेंच काम आहे. प्रस्तुत मुंबईस तीन जहाजे इंग्रजांचीं लडवाई मातबार, वरतें दोन हजार माणूस विलायती अशीं मुंबईस येऊन दाखल जाहलीं. इंग्रजांच्या चांकिलांच्या बोलण्यांत फरांसीस आम्ही येऊनच देणार नाही. फरासिसांचे वाकिलाचे बोल-
ण्यांत आम्हांपुढें इंग्रजांचा सरंजाम टिकूं पावणार नाही, अशीं बोलणीं आहेत. अनभवास येण्याचे दिवसही थोडे राहिले आहेत. ॥ छ १७ सफर हे विनंती.

ले. ३९६
[२९५]

पौष व. ३ श. १७८४
ता २१-१-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. इकडील कच्ची पक्की वर्तमानें आढळतात तीं सेवेशीं लिहितों त्यास,

+ ह्यावरून चंदावरचें राज्य परत मिळविण्याचा उद्योग होता हें स्पष्ट दिसतें.

तेथें रामजी पाटील आहेत त्यांस येविशींचें कळें नये हें पूर्वी लिहिलें होतें व आतां मागती लिहावयाचें कारण विस्तारें पांडुरंग रघुनाथ यांणीं लिहिलें तें कळलें. त्यास पूर्वी लिहिलेल्या-पासून कागद तो दाखवितच नाही, व मजकूरही विशेष बोलत नाही. मसलतीवर कायम असावें, पुढें मसलत करावी, येविशीं राजश्री पाटीलबावांस थोरपण देऊनच बोलत असतो. आलीकडे इंग्रजाशीं दारमदार जहाला, फौज निरोप मागणार, गोसाव्यांची तारीख बंद करणार हें लिहिलें आहे, तेव्हां मसलत अगदींच नासणार असें जाणोन हा मजकूर रामजी पाटील यांशीं बोलण्यांत आला खरा, कीं रामजी पाटीलांनींही लिहावें कीं मसलत करावी, जमाव फुटूं देऊं नये, असें समजोन बोललों. पांडुरंगपंत येथें लिहितात असें रामजी पाटील लिहितात हें समजलें नव्हतें. या उपरि ये गोष्टीचा बंदोबस्त होईल. पांडुरंग रघुनाथ यांणीं कच पत्रें लिहित जावें. रा छ १७ सफर हे विनंती.

ले. ३९७ }
[३३१] }

{ माघ शु. ९ श. १७८४
{ ता १०-२-१७८३

॥ श्री ॥

नेमणूक † लग्न श्रीमंत राजश्री राबसाहेब सुरुसन सलास समानीन मया व अलफ. कामें नेमून सांगितलीं:—

[१.] अक्षतेस सोईरे व गृहस्थ व वैदिक व पंडित व मातबर सरकारकून व सरदार व शिलेदार व संस्थानिक वगैरे सर्वास अक्षत समारंभांनं फिरोन करावी. देखील वाणी उदमी सर्वास घावी.

१. गृहस्थ मातबर समारंभांनं फिरावयास कसबा देखील जुनाकोट, सोमवार, मंगळवार, पेटेंत अक्षत करावयास:—

१ नीळकंठराव गोविंद. १. महिपतराव साठे.

२.

१. आदितवार व वेताळ पेंठ व भवानी पेंठ व गंज पेंठ:—

१. पांडुरंगराव बाबूराव. १. गणपतराव कोलटकर.

२.

१. बुधवार व शुक्रवार व नारायण पेंठ व सदाशिव पेंठ—रास्ते.

† ही नेमणूक—यादी आम्हास रा० रा० काशिनाथ कृष्ण लेले हल्लीं वस्ती इंदूर याजकडून मिळाली. हिचे बंद किती तें सांगतां येत नाही. ही त्रुटित आहे. उपलब्ध बंद आहेत ते १-२२ पर्यंत बहुतेक शाबूत आहेत. २३ वा बंद गाहाळ झाला आहे. २० व्या बंदांत मजकूर पुरा झालेला नाही, याजवरून आणखी कांहीं बंद असावेत असें होतें. ह्या प्रकरणाची दुसरी प्रत कोणास मिळल्यास ती आम्हाकडे पाठवावी, तिचा फार उपयोग होईल.

१. शनवार पेंठ व मेहुणपुरा व हशमपुरा:—

१. अमृतराव.

१. बाळाजीनाईक भिडे.

२.

१. फौजेचे अक्षतेस:—

१ आपा.

१ बाजीपंत.

—

२

१ पर दरबारचे गृहस्थांस:—

१ माधवराव सदाशिव.

१ बळवंतराव जिवाजी.

१ मातबर सर कारकून.

१ पंतसचिव.

१ पंतप्रतिनिधी.

१ मंत्री.

१ अमात्यपंत.

अक्षतेस:—

१ बाळाजी जनार्दन

१. * * *

१. सोईच्याकडे नित्याची अक्षत:—

१ हरीपंत.

१ पानशी.

—

२.

बाजंत्री, कर्णेकरी, व तासेमर्फेवाले, व गाडदी, चोपदार, भालदार, व डालाईत व ईटेकरी खासबारदार वगैरे शागिर्दपेशा हत्ती, घोडी, राजूत वगैरे सरंजाम. उपाध्ये अक्षतेचे वाटर्थांसहित.

[२.] सभेत मातबर गृहस्थ व सरदार व शिलेदार वगैरे येतात त्यांचा आदरमान चांगला करावा. नाच रंग दिवस रात्र सभेत बसून चालवावा.

१. अमृतराव विश्वनाथ. १ विसाजी कृष्ण. १ मल्हार धोंडदेव.

१ रघुनाथ सदाशिव घाणेकर.

[३.] सोईरे व गृहस्थ व भिक्षुक यांस भोजनास व पराळास व नाच पहावयास व पुण्याहवाचन व सीमंतपूजन व वागनिश्चय व लग्नसमयी व वरातसमयी बोलावण्याचें काम सर्वोत्तम शंकर यांजकडे. दररोज भोजनाचें प्रथम आमंत्रण करावयाचें त्यांत मातबरांचे घरी यांनीं जावें. वरकडाचे घरी ज्याचेकडे बोलावण्याची नेमणूक केली आहे त्यांनीं जात जावें. जे दिवशीं भोजनास येणार त्यांस व त्यांचे ब्राह्मणांस ओळखोन ध्यावयास दरवाज्यावर माहींतगार बसवावा. आले कोण, नाहीं कोण याचा झाडा पहावा. कोणास विसरूं नये.

१ सोयरे लोकांस चिठ्ठराव मोरेश्वर व मोरो विश्वनाथ भावे, हरी जिवाजी यांणीं बोलावें, त्यास:—

कारकून.

शागिर्दपेशा.

१. गृहस्थांचे आमत्रणांस देखील सरकारकून:--

२. रामचंद्र इच्छाराम व सखाराम गंगाधर १ नारो बापूजी पोंक्षे

कारकून दि॥ पागा हुजूर.

शागिर्द

१. भिक्षुक पंडित व वैदिक व संस्थानिक व देव वगैरे यांचें बोलावणें नि॥ राम-
शास्त्री व दादो हरी मराठे:-

कारकून.

शागिर्द.

[४.] सोयरे यांजकडे नित्य लग्नांत जितके न्यावयाचे त्यांची नांवनिशी दाखवून
योग्यायोग्य पुसून आमंत्रणें करून, जमा करून, भोजनास व फराळास नेत जावें. वाड्यांत
भोजनास बोलावण्याचें होईल तेव्हां वाड्यांत आणावें.

१. सरदार, शिलेदार, व मराठे, मुसलमान अली बहादूर वगैरे यांस सोयरे
यांजकडे भोजनास व फराळास जमा करून न्यावें व वाड्यांत भोजनास फराळास बोलावणें.
ते समर्थी बोलवावें. या कामास बाजी गोविंद बर्वे वगैरे.

वकील, संस्थानीक-माधवराव सदाशिव

[५.] तेल अर्गजा लावण्याचें काम गृहस्थ व सोयरे लोक यांस सभेत स्नानाची
सूचना करून बोलवावें. येतील त्या समर्थी पूर्वी रांगोळी घालून चौरंग मांडून ठेवावे. तेथें
आदरें करून अभ्यंगास घालोन उंच तेल व अर्गजा योग्यायोग्य पाडून लावीत जावा. उंच
उटणें केशर कस्तुरीचे वगैरे करणें तें पुसोन करीत जावें. नि॥ हरी जिवाजी बर्वे.

साहित्य.

तेल लावणारे न्हावी व खिज-

तेल, अर्गजा.

मतगार वगैरे चांगले कसबी

केशर वगैरे उटण्यास.

असतील त्यांजकडून लावावें

वाट्या रुप्याच्या.

हलक्या हातानें

चौरंग व पाट.

न्हावी.

खिजमतगार.

[६.] स्नानाचें पाणी व प्यावयाचें पाणी तयार करावयाचें काम नि॥ गंगा-
धरराव गोविंद.

उष्ण पाणी तापवून स्नानास येतील त्यांस
देत जावें. अभ्यंग करतील त्यांस आग्रहें
करून अधिक देत जावें. जसा समुदाय होत
जाईल तशी तरदूत पाण्याची राखावी.

प्यावयाचें पाणी गाळून शीतल करावें.
वेळा, वाळा, कापूर, लावून उदवून सिद्ध
करावें. सर्वास भोजन समर्थी व फराळ समर्थी
देत जावें. पाहिल्यानें मागाहून असें दोन वेळ

चोभाट पडूं नये. भोजनोत्तर आंचवावयासि साखर व उष्ण पाणी व हातास लावावयासि साखर व दांत कोरावयासि लवंगा याप्रमाणें देत जावें. जे सोंवळे ब्हावयाचे वेळेस पाय धुणारे असतील त्यांस वोटे घालवावे. त्यांजवर पाट ठेवून पाणी देत जावें.

साहित्यास असामी.

कारकून.

शागिर्द.

ब्राह्मण.

रखवालीस प्यादे.

—

पंगतींतून लहान भांड्यानें चिखल न होता पाणी वाढावें. रुप्याच्या कासंड्या, तांबे, पंचपात्रें, मातबरास समयोचित पाणी प्यावयासि द्यावयाकरितां सिद्ध असों द्यावीं. प्रयोजन लागेल तसें पाणी देत जावें. भांडीं पाणी प्यालियावर साधारिं द्यावीं.

साहित्य.

भांडीं, कढया, हांडे, गंगालें, घागरी व तपेलीं व लोटे, तांबे व वोळक व रुप्याचीं भांडीं.

कुंभार काम व बुरुड काम व खाद्या पाणी गाळावयासि व झांकावयासि वगैरे. साखर धुवट व लवंगा तबकें सुद्धा व काड्या दांत कोरावयाच्या सिद्ध असाव्या, व केळीचे फाळके.

—

[७.] भोजनास व फराळास गृहस्थ सोवळे होऊन येताल त्यांस योग्यायोग्य पाहून पाटावर बसवण्याचें काम लक्ष्मण बल्लाळ आपटे यांजकडे, व सोवळीं, व शाला कोणास समयास द्यावयाचें प्रयोजन लागल्यास कोतवाल आणून ठेवावीं.

[८] गंध अक्षत उगाळून लावण्याचें काम जनार्दन मुकुंद यांजकडे व बाबाजी लंबोदर.

केशरी गंध अर्काचें व मध्यम ऐशीं दोन प्रकारचीं चांगलीं, रंगदार कपाळीं लावावयासि; व अंगास लावण्यास केशर व अर्गजा वगैरे सुवासिक एक व साधें पांढरें एक व गुलाबी चंदनाचें व कृष्णागराचें याप्रमाणें चांगलीं उगाळावीं. केशरी गंधांत केशराची कसर राहूं नये. व अक्षता उंच कस्तुरीची व मध्यम कस्तुरीची ऐशा दोन कराव्या. गंध-अक्षत खांसा मध्यम असामी पाहून लावीत जावी. उमे खोडानें गंध उगाळावें.

गंध लावणारे चांगले कुशल चौकस

माणूस असावे. त्याणीं सांखळीनें कपाळां लावावें. वांकडें गंध लागूं नये व अक्षत लावते समयीं नाकास धक्का न लागतां कपाळाचा मध्य पाहून लहान मोठी अक्षत ओघळ न येतां वाटोळी लावावी, व गंध उभें आडवें ज्यांस जसें पाहिजे तसें लावावें. कोणी मातबर असतील त्यांचेपुढें गंध व अक्षता ठेवात जावी. व हातास लावण्याचें गंध देते समयीं भागीरथीचा गुलाब वाटीत पुढें ठेवात जावा. गंध अक्षता लावणार याणीं नखें काहून बोटें चांगलीं करून लावावीं.

साहित्य व सामान.

साहित्यास

कारकून

शागिर्द ब्राह्मण

चौकीस प्यादे

साहित्य

केशर कस्तुरी वगैरे आणून चौकशीनें खर्च करावा. शिलक्रेस सामान. अथवा गंध राहील तें जपोन दुसरे इवसास राखीत जावें. ताम्बूनें, वाळ्या व सांखळ्या व टिळे सोन्याचे व रुप्याचे व तांब्याचीं भांडीं.

सहाणा व खोडें.

धातरजाडा बारीक धुवट गंधें पुसावयास व रुमाल शेल्याचे.

[२] उदबत्या भोजन समयीं लावीत जाव्या. खांसे पंगतीस उदबत्तीचीं घरें व झाडें रुप्याचीं असतील तीं लावावीं. वरकड जागां सोंगटीं मांडावीं. व फराळास मात-
वर गृहस्थ बसल्यास उदबत्या लावाव्या. भोजन जहालियावर सोंगटीं धुवून ठेवावीं. नि॥
विसाजी राम बर्वें.

कारकून वगैरे.

कारकून अंजनवेलकर.

प्यादे रखवालीस वगैरे.

उदबत्यांचीं घरें व झाडें रुप्याचीं व
सोंगटीं लांकडी वगैरे.

[१०] स्वयंपाक वाड्यांत सोइरे व गृहस्थ भोजनास येतील त्यांचा सिद्ध करीत जावा. त्याची तरतूद.

किता

१. कडी.

१. भात साधा दोन प्रकारचा.

१. सारें दोन प्रकारचीं.

खांसा व मध्यम.

१. भाज्या दहा बारा प्रकारच्या कराव्या. त्यांत एकदोन प्रकार तोंडलीं परवरें वगैरे मागाहून उष्ण व सगळीं वांगीं वगैरे उष्ण वाढावीं.

१. साकरभात व वांग्यांचा वगैरे दररोज सरासरी दोन करीत जावें.

१. वरण तुरीचें.

१. क्षीर वळवटे दोन प्रकारचीं. दररोज दोन प्रकारच्या निरानिराळ्या.

१. सांबारीं दोन प्रकारचीं.

१. आमटी दोन प्रकारची.

१. लोणचें दहा प्रकारचें चिरून, व साखरेचें लोणचें.

१. पूर्णपोळ्या सपीठाच्या.

१. पक्कानें धिवर फेण्या वगैरे तानचार
प्रकार दरोज.

१. वडे साधे व वाटल्या डाळीचे कडि-
वडे.

१. तूप साजूक फार चांगलें व मध्यम.

१. मठा व चरखा व शिरखंड, अंबरस.

१. खिचडी ओले हारभरे यांचे डाळांची
वगैरे प्रत्यहीं एक प्रकारची.

१. पापड, सांडगे व फेण्या व तिळवडे
व चिकवड्या मीरगोडें बोंडें मेक्यांच्या

काचच्या, या प्रमाणें तळून.

सर्दहू प्रमाणें साहित्य आचारी चांगले शहाणे लावून स्वयंपाक चांगला करावा. पात्रांचा अदमास पुसोन घेऊन दोन प्रहरांत भोजन होत अशी तजवीज करावी. स्वयंपाक भाज्या वगैरे उष्ण रसाच्या लोणचीं भाज्या एक सारख्या हारीनें वाटोळ्या वाढाव्या. एकास एक लावूं नये. आंबटी, सांबारें, वरण, क्षीर वगैरे यांचे थेंबटे मध्ये पाडूं नयेत. वाढते समयी गडबड न करितां चतुराईनें वाढावें. हें काम चित्तो विश्वनाथ व मोरो विश्वनाथ भावे व वाकर्नास याणीं करावें.

वाढावयास असामी.

१. दफतरचे कारकून.

१. वाड्यांतील मंडळी.

१. शागिर्द नवे ठेवावे.

तूप वाढावयास पांडुरंग बाबूराव
यांजकडील शहाणे वाढणारे यांनीं
रुप्याचे तोटीच्या कासंड्यांनीं
वाढावें.

सर्दहू बंदोबस्त अंताजी मल्हार वांक्नीस याणीं राखावा. कमी पडल्यास मशार-
निल्हेस पुसावें. दोन अडीच प्रहरां सोयऱ्यांकडे भोजनाचें जाहल्यास अगोदर वाड्यांत
फराळास घालावें. भोजनाचें तिकडे होईल. जे दिवशीं रात्रौ सोयऱ्यांकडे भोजनाचें होईल,
ते दिवशीं दोन प्रहरी भोजनाचें वाड्यांत होईल.

[११] विडे बांधावयाचें काम नि॥ केशवराव बल्लाळ केतकर.

खाशीं पानें कमावीसदारांकडून आण.
विलीं आहेत तीं माफजतीनें राखावीं. वर-
कड पानांची तरतूद जाहली न जाहली
पाहत जावी व खरेदी ही करावीं.

सुपारी फुलबर्दा वगैरे चांगली पाहून
धुवावी. त्यापैकीं तबकांत मोकळी घाला-
वयाची त्यास केशराचें पाणी देऊन, गुलाब
घालून, रंगदार करावी. व कांहीं रोठा
सुपारीचें फूल पाडून ठेवावें. व चिकणी
सुपारी नुस्ती व खुषबोईदार करून ठेवात
जावी.

विडे बाधणें ते हिरवे खर्ची पानांचा
व बाजूचा सात पानांचा बांधावा. पिकल्या
पठ्या बाजूच्या सात पानांच्या सुपारीचे
पानांची गुंडी उभी घालून भरदार चांगल्या
बांधाव्या. कुलपी विडे केळीचीं पानें लावून
दहा पानांचा एक व बारा पानांचा त्यांत
गंगेरी दोन पानें घालीत जावीं. त्यास दुका-
डीची खूण करावी. या प्रमाणें कुलपी विडे
धुतली सुपारी घालून चुना नेमस्त दुसरे
पानास न लागे असा घालून बांधावे. बांधणार
चांगले चौकस लावून डोलदार बांधावे. सुपारी

पानें कळीचीं गंगेरी व रामटेकीं तबकांत घालावीं तीं रुमालांनीं पुसून चांगलीं निवडून नीट करून ठेवून देत जावीं. व कांहीं पानें सोनेरी वर्ख लावून तयार करावीं.

ज्या दिवशीं जसे विडे लागतील तशी तरतूद करीत जावी. देखील ब्राह्मण भोजन व बायकांकडील.

चुना केशरी व साधा पांढरा सफेत खांसा सभेंत तबकांत ठेवण्याकरितां करावा.

साहित्यास व साहित्य.

साहित्यास कारकून वगैरे.

१ कारकून.

१ ढलाईत.

१ प्यादे.

१ शिंदे पोरगे व खिजमतगार.

१ भोई.

१ कामाठी.

साहित्य.

१ सुपारी, कात, आंबाडी तसलमातीस आणावी. कालचा खर्च आज समजावून चिठ्ठी घेत जावी.

१ चुना पारनेर व रेवदंडा व धोडपे पैकीं.

१ कुंभार काम व वुरुड काम.

१ नगारे यांचे पूड व घागरी व खाद्या व अडकिते व सुन्या, कातऱ्या वगैरे.

१ चुना, सुपारी व रंगण्यास केशर व गुलाब.

[१२] विडे सभेंत वाटावयाचें काम, पिकल्या पत्र्या व कुलपी विडे व हिरवे विडे व मोकळीं पानें व सुपारी व चुना या प्रकारें पुढें ठेवून ठेवणें व वांटणें या कामास दिवस रात्र हजार राहून विडे ज्यांस जसे देणें तसे यथायोग्य पाहून देत जावे. वावगा खर्च करूं नये. चौकशीनें वाटवावे.

साहित्यास.

१. + + ÷ + पानसी.

१ कारकून नि।। तोफखाना व पोषाख.

१ खिजमतगार.

१ प्यादे.

साहित्य.

तबकें व डबे व पानदानें व चुनाळ रुपे

सोन्याचे.

सरपोस व बस्ते.

लगापूर्वी पुण्याहवाचन व वागनिश्चय व सीमंतपूजन समयीं विडे देणें ते सगळी सुपारी व पानें देत जावीं. सभेंत विडे खाणारे आहेत त्यांस विडे देत जावे.

[१३] विड्याचें सामान लवंगा, जायफळें वगैरे वांटण्याचें काम यशवंतराव पोत-
नांस यांजकडे. साधें सामान व रुपेरी व सोनेरी असे रोजचे खर्चाचे अजमासें कारखान्यांतून
आणून निराळें दास्तान करून बंदोबस्तानें ठेवावें. मजालस होत जाईल तसें समयोचित
माणूस पाहून वांट्यात जावें. मातबरांपुढें चौफुले भरून ठेवात जावे व सर्वास खिचडी करून
वांट्यावे. पिस्तें व बदाम चौफुल्यांत असावे. नेहमीं जपून करावें.

साहित्यास

कारकून पोशाखी
खिजमतगार इतबारी.
प्यादे.

कारकून जिन्नस कारखान्यांतून
आणावा. त्याचा झाडा राखावा.

साहित्य

तबकें व चौफुले व सरपोस.

[१४] खुषवोई गुलाब व अत्तर समेत वाटावयाचें काम निसबत त्रिंबक महिपत
राव चिटणीस. गुलाब व अत्तरें उंच व मध्यम खर्चाचे अजमासें रोजचे रोज कारखान्यांतून
आणून निराळें दास्तान करून बंदोबस्तानें ठेवावें. मजालस होत जाईल तसें समयोचित
माणूस पाहून वांट्यात जावें. मातबरांपुढें अत्तर गुलाब ठेवात जावा. वावगा खर्च करूं नये.
रात्रंदिवस जपून चौकशीनें करावें.

साहित्यास

कारकून पोशाखी.
खिजमतगार इतबारी.
चौकशी प्यादे.

साहित्य

तबकें व गुलाबदाण्या व अत्तर-
दाण्या सोन्या रुप्याच्या.
सरपोस वगैरे सामान लागेल तें.
रंग केशरी वगैरे खासगी कडून
आणवून प्रयोजन लागेल ते समर्थी
टाकीत जावा.

कामें निसबत खासगी.

[१५] कांशिबिरी बांदून वाटावयाचें
काम. चांगल्या कोशिबिरी वीस प्रकारच्या व
तिखट चटण्या चांगल्या वारीक बांदून रुचि-
कर कराव्या. व निवें चिरून पंचामृत, रायतीं
व भरतें दोन आदिकरून पंचवीस तीस
प्रकार करावे. एक दुसरी चमत्कारिक कोशि-

[१६.] पाट मांडावयाचें काम. पंग-
तीस एके सुतानें पाट सारखे मांडावे, त्यांत
खासे पंगतीस रुप्याचे फुल्यांचे वगैरे चांगले
थोर एकसारखे पाहून बसावयास व जागा
असेल तसे टेकावयास मांडावे.

याप्रमाणें भोजनास व फराळास दोन्ही

बिरी करावी. विचारून वाढावी. मीठ धुऊन पांढरें बारीक करावें. व वाढणारे चौकस शहाणे असावे. त्याणीं वाढाव्या. हारीनें एक एकास न लागतां हिरव्या, पिवळ्या, लाल, काळ्या, वेगरे रंगाचे अनुक्रमानें मध्ये थेंबटे न पडतां गलबल न करितां वाटोळ्या वाढाव्या. हात धुऊन मग दुसरी कोशिबिरा वाढीत जावी.

सदाशिवभट नानल चौकशीस.

कारकून निगा खासगी.

ब्राह्मण.

साहित्य कोशिबिरीचें व उपसाहित्य मांडी व पाटे वरवटे कोठीतून घ्यावें. पान-पत्रावळी व खादीचे रुमाल वगैरे लागेल तें.

जागां मांडावे. सायंकाळीं पाट धुवावे. त्यांतून फराळाचे पंगतीस मांडावे लागतील ते ओल्यानें पुसून मग मांडावे. भोजनोत्तर आंचवण्याचे जागां मातबर गृहस्थांस वसा-वयास शेंपन्नास पाट समुदाय पाहून मांडीत जावे. वोटे करून वोठ्यावर मांडावे.

कारकून निगा खासगी.

शागिर्द.

कामाठी.

रखवालीस प्यादे.

रुमाल खादीचे पाट पुसावयास.

पाट कोठीतून व जवाहीर खान्याकडून वगैरे फुल्यांचे असतांल तिकडून आणवण्याची तरतूद करावी, व गृहस्थांकडील.

[१७] रांगोळी घालावयाचें काम चांगले ठशाचीं रुंदाळ रांगोळी असतांल तीं आणि त्याणीं रांगोळी भोजन समयीं व फराळ समयीं घालावी. खांस पंगतीस रस्ते व पात्राची जागा कुशाद राखावी. गुलाल रंगदार असेल तो घालावा. नित्य तऱ्हे तऱ्हेची रांगोळी घालीत जावी. अभ्यंगाचे जागां व बायकांकडे भोजनसमयीं व फराळसमयीं वगैरे जेथें काम पडेल तेथें जपोन घालीत जावी. रांगोळी हिरवी, पांढरी, गुलाली, वेगरे तऱ्हे-तऱ्हेची गोंडे याणीं घालावी.

फराळाचा कारखाना साहित्य.

किता.	किता.
१ लोणचीं पांच प्रकारचीं व पापड-सांडणे.	१ खारीक व खोबरे व खजूर व बदाम व पिस्तें व नारळ व मेवा वगैरे
१ कोशिबिरी दहा प्रकारच्या.	१ मेवा मिठाई.
१ पकाजें व लाडू.	१ दही व दूध.
१ पोहे आंबेमो-होर बारीक भात व खानदेशांतून नवे पोहे आणवून व मात-बरास लाव्या.	१ तूप साजूक व मध्यम.
	१ मुरांबे.
	१ ह रो रा [१].

गोंडे.

साहित्य गुलाल व शिरगोळा कोळंबीं सडकी भरून व सुतळी वगैरे.

याप्रमाणें साहित्य प्रतिदिवशीं सोदरे व गृहस्थ फराळास येतांल त्यांस रांगोळ्या घालवून समया, पाट मांडून, आदरपूर्वक

[२९] आतशबाजीसैं काम-नळे चंद्र-जोती व हवया व झाडें तऱ्हेतऱ्हेचीं वगैरे. दारूचें काम तयार करावयासि कोठींतील सामान व कमावीसरदारांकडील सामान घेऊन कसबी कारागीर लावून शिरा दारू चांगली व कसब चांगलें या तऱ्हेची तयार करावी. धूर होऊं नये. सोयरे यांचे मंडपांत पुरुष व बायका रात्रीचें जाणें येणें पडेल तेथें दारू काम लागेल तसें समयोचित लावीत जावें. झाडें लावण्याचीं कोठें कशीं तीं पुसून लावावीं. दारू कामाच्या पांख्या वाटेनें दुरू. नच चालावाऱ्या. रखवाली चांगली चौक-शानें करावी. खर्च होईल तो रोजचे रोज फडें समजवावा. या कामास रस्त्यांतून नेहमींच जागां जागां दारू नेऊन लावीत जावी पांथी रस्त्यांतून फिरवूं नये. व गोडी दारू लावीत जावी तारा फटाका वगैरे. मिरवणु-केंत दारू नसावी. वरकड प्रकार थोरली दारू बाहेर होईल त्यांत करावे.

कारकून नि॥ खासगी, प्यादे.

कामाठी व बेगारी.

बुरूडकाम पांख्या वगैरे.

दागिने व झाडें तऱ्हेतऱ्हेचीं करणें तीं पुसून करावीं.

[२१] सडासंमार्जनाचें काम पहाटेस उठोन झाडसारवण करावें. केर जेथें पडेल तेथून वरचेवर जपून काडीत जावा. भोज-नाची जागा ताजे शेणानें सारवीत जावी. फार चिखल पाडूं नये. याप्रमाणें बंदोबस्त राखावा.

कारकून.

साहित्यें यथास्थित करून, योग्यायोग्य पाहून तसतसें फराळास घालावें. जपून यथास्थित वाढावें. फराळास बाहेर बावयाची परवानगी येईल तसें समजोन देत जावें. बंदोबस्त चांगला राखावा.

कारकून.

रखवालीस माणसें. माणसें.

शागिर्द वाढणार.

भांडीं, कुंभारकाम, बुरूडकाम वगैरे साहित्य.

[२०] नक्षत्रमाळा व बाग चांगले तऱ्हे-दार कागदी करावे. व मंडपांत कंदिलें कागदी शोभायें लावावीं. आंत दिवा लावूं नये. व फाणूस लावावे त्यांत मेणबत्या लावाऱ्या. व कारंज्याजवळील फुलझाडें कागदी व मेणाचीं करावीं. कांहीं फुलझाडें बागांतून आणून मांडावीं. व कारंज्यांत पाणी समयाचे समयास जपून घालीत जावें. फवारे रुप्याचे व तांब्याचे मजालस पाहून लावीत जावे. व मेणाचा बाग करावा.

कारकून.

गंवड.

कामाठी.

फवारे वगैरे साहित्य लागेल तें.

[२२] शाकभाज्या चांगल्या दहा पंध्रा प्रकारच्या दररोज पाहिजेत. त्यांस सरकारचे बागांतून ज्या होतील त्या कराऱ्या. व हर-भरा व वाटाणा आमटीस करावा. कमावीस-दारांकडील शाकभाजी व पानें येतील तीं माफजतीनें राखावीं. आली न आलीं तरतु-दीत असावें. व भोंवताले गांवीं बागाईत

कामाठी बेगारी.

भांडी व केरसुण्या वगैरे.

[२३] बागांतील बंगले व कारंजी व बैठका नीट करण्याच्या आहेत त्या नीट करून तयार कराव्या. १

नगरखान्याचें काम साधें करविलें आहे त्याप्रमाणें जलदीनें तरतूद करून तयार करावें दोही कडील. १

आहे तेथें माणसें पाठवून रोध करावा. भाजी पानें मिळतील तीं आणवावीं. वाड्यांत भाजी व ब्राह्मण भोजनाकडे व पानें केळींचीं वाड्यांत रोजचे रोज सावधगिरीनें जपोन देत जावीं. बोभाट पडूं नये. कान सरबागे यांजकडे. १

[२४] सभेंत मजालशीस दिवसांस उदबत्यांचीं झाडें रात्री उदबत्यांचीं झाडें व मोमबत्या लावणें तशा पाहून लावीत जाव्या. झाडें मोमबत्यांचीं लावणें तीं पुसून लावावीं.

साहित्य करणारे.

सामान

१. गोंडे.

१. उदबत्यांचीं

१. प्यादे रखवा-
लीस

झाडें व मोमबत्यांचीं
घरें व झाडें रुप्याचीं
वगैरे.

२

१. उदबत्या व
आगरबत्या व मोम-
बत्या.

रोपणाई.

[२५] कचेरींत मंडपांत समया नाचाचे जागां थोर जोड्या लावीत जाव्या. वरकड मजालसींत समया सारख्या जोड्या, त्यांचे खालीं पराता व तबकें, पितळ्या ठेऊन, एक सुतानें, मध्यें सारखी जागा उजेडाचा सुमार पाहून राखून, मांडीत जाव्या. वाती सफेत शेळ्याच्या घालाव्या. तेल निवळ असेल तें बुधल्या चांगल्या घेऊन त्याणीं घालावें. दिवसापूर्वी सिद्धता करून वेळेस आणून जेथले तेथें कसबी दिवटे हिंदुस्थानी व चांगले देशचे शिरा असतील त्यांजकडून गलबल न पडतां मांडवांत जावे. गूल वरचेवर काढावे. मजालसींतून फिरप्यास दिवटे पोशाखी

[२६] भोजनाचे समयी समया खाशांचे पंगतीस दोन पात्रांआड एक, व वरकड पंगतीस चार पात्रांआड एक, याप्रमाणें उजळ समया वाती उजळ घालून चांगल्या कोरड्या न राहतां भिजऊन तेल निवळ पांढरें असेल तें घालून पात्रावर न पडतां तजविजीनें झाण्यांनीं समयांवर घालावें. गुलदानांनीं गूल काढावे व खासेपंगतींत समया मध्येंच एक उंच एक नीच अशा असों नयेत. रुप्याच्या समया खासे पंगतीस मांडाव्या. त्यांजवर तेल रुप्याचे झाण्यांनीं घालावें. पंगतींतून तेल-वात पहाप्यास शहाणे कारकून व शागिर्द चौकस असतील ते फिरत जावे. याप्रमाणें

असावे, मजालस पाहून जे समर्थी बुधल्या व गुलदानें रुप्याचीं लागतील तेव्हां घेत जावीं. नाचासमर्थी कसबी दिवटे दोहीकडे उभे करावे. मागें पुढें नाचण्याचें पाऊल पडेल तसे मागें पुढें मशाल धरीत जावी. गूल खाली पाडूं नये, व कसबिणीस लागूं नये. याप्रमाणें करावें. १

जागांजागां मंडपांत व दिवाणखान्यांत व मंडपाचे देवळ्यांत व इतर देवळ्यांचे वाटांत व जागांजागां कारखान्यांत वगैरे समया, कंदिलें, हिलाल दिवेलावणीं जेथें जसें पाहिजे तसें पाहून लावीत जावें. सारी रात्र कोणते जागां असावयाचें त्याचा बंदोबस्त तसा राखावा. १

शेगड्या रुप्याच्या व तांब्याच्या व लोखंडी दहा सिद्ध करून ठेवीत जाव्या. भोजनसमर्थी प्रयोजन लागेल तशा मांडाव्या.

साहित्यास व साहित्य.

कारकून दिवटे असामी.

१ जगदीश गणेश.

कारकून.

दिवटे.

देसचे देखील सरकार

हिंदुस्थानी.

१ त्रिंबक उद्धव व रामचंद्र चिरेधर.

शागिर्द.

कामाठी बेगारी.

प्यादे रखवालीस.

असामी व साहित्य.

समया थोर, मध्यम व लहान चाड्यांच्या मिळोन मांडाव्या. त्यांचा बेत पाहून त्याप्रमाणें बुधल्या समेत तोड्या नरूया.

चर्मी रंगदार.

साध्या चर्मी.

पितळी.

कंदिलें, दिवे लावणीं.

तबकें, पितळ्या व पराता व शेगड्या.

लोटे तांब्याचे व हांडे व गुलदानें व लपेली व झान्या.

समया व बुधल्या व झान्या व गुलदानें रुप्याचीं.

शेले वगैरे उतारी सनगें स्वच्छ वातसि
व खाद्या.

नवघणें, दोऱ्या, सुतळी व विळ्या पो-
ताच्या व पहारा, गीर्धा चर्मी व क्रोळसे
वगैरे लागेल तें.

हिलाल, कोंठ्या सुद्धां व दुसाखी.

तेल व चिंधडे व पोत व पळिते तसल-
मातीस घेत जावे.

कालचा खर्च आज समजावून चिठी
घेत जावी.

[२७] रोषणाई कडील कारखान्याची तयारी.

१. गवई नटवे वगैरे कळवंतीणींने ताफे यांची हजेरी राखावी. सिधे वगैरे चौकशीनें
देवावे. चांगले ताफे असतील ते मजालसींत रात्रंदिवस हजीर राखावे. नाच चांगला
यथायोग्य करावा. बायकांकडे ताफे लागतील तसे पाठवावे. या कामास.

१ रघुनाथ सदाशिव.

१ कारकून दफतराकडील.

१ चिटको मल्हार त्रैव.

प्यादे व ढालाईत.

कसबी ताफे नामी वाहेरून आणवण्याचे. त्याची तरतुद आले न आले हें चिटको
मल्हार याणी पहात जावें.

[२८] वाजंत्री व कर्णेकरी व वांके व रणसिंगे यांची हजेरी राखावी. अक्षतेस व
आमंत्रणास व सोयऱ्यांचे मंडपांत जाण्या येण्यास देखील बायकांकडे ताफे लागतील तसे
पाठवावे. व पालछत्रे व आबदागिरे व बाग व नक्षत्रमाळा माफजतीनें राखाव्या. जिकडे
नेणें आणणें पडेल तिकडे नेत आणीत जाव्या. माणसें कसवी पोषाखी असावी.

वापूजी आनंदराव.

प्यादे.

वेगारी.

कारकून हजेरी राखून

शिष्यांचे कामास.

आफदागिरे.

[२९] सोयऱ्यांचे घरीं जाण्या येण्या समयीं वाजंत्री व कर्णेकरी व तासेमर्फे व
गाडवी व शागिर्दपेशा हत्ती, घोडी, राजत, सांडणी, हिलाल, दिवटे, आतषबाजीं सर्व
सरंजाम करीत जावा. रात्रंदिवस फार चांगलें जपून बंदोबस्त राखावा.

१ बाळाजीपंत ठोसर.

१ राघो विश्वनाथ गोडबोले.

भालदार व चोपदार

१ विसाजी आपाजी.

लबेचे कामास प्यादे व जासूद व

ढालाईत

हत्ती, घोडी यांचें सामान न सांडणीचें सामान व खासवारदार यांचे। बंदुकीचे मलेक
वगैरे यांची तरतुद जहाली न जहाली पहावी.

बायकांकडील साहित्यास

[३०] विडे व अत्तर खुषबोई व खव-
वत वेगरे साहित्य पहावें. व लुगडी व खण
मागताील तसे आणून यावे. व भोजनास व
फराळास बायकांस आमंत्रण करावें. आल्या
न आल्या पहावें. जे समर्थी जे काम पडेल
ते नेहमी सावधगिरीने जपोन करावें.

महादजी बल्लाळ साठे.

रामचंद्र नाईक परांजपे यांजकडे लुगडी
व खण सांभाळून देणें हें काम.

कारकून.

खिजमतगार.

जासूद व प्यादे.

शागिर्द.

[३१] मिरवणुकेचें साहित्य सोयरे
यांजकडे जाणें येणें समर्थी. वार्जंत्री व कणें-
करी व पालछत्रें व नक्षत्रमाळा व बाग
कागदी व हिलाल दिवटे आतषबाजी व
तासे, मफें, हत्ती, घोडी, पालख्या व गुलाल
व पायघड्याचें सामान याप्रमाणें नेहमी
जपोन तरतूद करावी. सावधगिरीने बंदोबस्त
चांगला राखावा.

१ बाळाजी वामन दामले

१ कारकून

मालदार व चोपदार

प्यादे व जासूद

खासबारदार;

सदरुद्ध प्रमाणें बंदोबस्त राखावयाची यादी महादजी बल्लाळ यांजकडे लिहून दिली
आहे. त्या यादीवर वहिवाट करावयाची मखलासी लिहिली आहे त्याप्रमाणें.

खाशा वाड्यांत महादजी बल्लाळ व नवरीचे मंडपांत रामचंद्र नाईक यांनीं
मदारानिल्लेकडील कारकून यांनीं बंदोबस्तानें कामकाज बंदोबस्तानें करावें. १
करावें. रामचंद्र नाईक परांजपे यांनीं माहित-
गारीने सांगत जावें.

[३२] मंडप जागां जागां घालणें त्यास लांकडे खासगीकडील वेगरे सरंजाम परा-
सखान्याकडील सामान व बाहेरून आणविलें आहे त्याची तरतूद राखून अवघा सरंजाम
करून बेताप्रमाणें पसंती-योम्य सिद्ध करावें.

१ सर्वोत्तम शंकर.

१ बाळाजी कृष्ण ठोसर यांजकडील
कारकून व शागिर्दपेशाचे लोक. कारकून.

१ सखाराम विश्वनाथ साने लोकसुद्धां.

हशमी लोक.

बेगारी.

साहित्य जें लागेल तें.

पत्रावळी व केळीचीं पानें व द्रोण यांचे कारखाने.

[३३] पत्रावळीचा कारखाना गांवग- [३४] केळीचीं पानें नीट करावी व
जाचे गुरव आणविले आहेत त्यांस बेगारी द्रोण केळीचे चांगले दोहो काव्याचे नोक-

यांजकडून रानांतून पानें आणवून पत्रावळी चांगल्या सरकारचे वाड्यांत द्यावया योग्य करवाव्या. व कमावीसदार यांजकडील वगैरे पत्रावळी येतील त्या जमा करून माफ-जतीने ठेवाव्या. जिकडे द्यावयाच्या चिठ्या येतील तिकडे देत जाव्या. कर्बेळाचीं पानें वाळलीं आणविलीं आहेत तीं बिगारी वगैरे यांस समजोन देत जावीं. खर्च चौकशीनें जपोन करावा.

१ रामचंद्र नारायण प्रां पुणे.

कारकून पौ। मजकूर.

प्यादे रखवालीस.

द्रोण केळीचे चांगले आणविले आहेत ते ब्राह्मणभोजनाकडे द्यावे. भरतीस ओली पानें बेगारी यांजकडून आणवून द्रोण करावयास द्यावीं.

दार लावावे व पत्रावळी भरतीस घेऊन नीट करून भोजन समयी व फराळा समयी पुरुषांकडे व बायकांकडे दिवस रात्र समयी जपून मांडीत जावे. खासे पंगतीस पानें चांगलीं थोर मांडावीं. फाठकीं, डागाळ असूं नयेत. व द्रोण दरपानास दहा बारा पर्यंत मांडावे. फराळाकडे लहान पानें व पत्रावळी व द्रोण लागतील तसे मांडीत जावे.

रामचंद्र हरी देवधर वगैरे कारकून नि॥
दफतर एकबेर्जी जासूद व प्यादे.

सुन्या, कातन्या, कोळंबी, वगैरे साहित्य व भोंस.

शागिर्द.

सोयरे लोक व मातबर सरदार व शिलेदार वगैरे यांचे परामृषाचीं कामें.

[३५] नबाब भोंसले होळकर वगैरे मातबर शिलेदार सरकारकून मराठे मुसलमान यांसि आमंत्रणें करावीं. भोजनास व नाच पहावयासी सोयरे यांजकडे व वाड्यांत योग्या-योग्य पाहुन न्यावे. बोलवावे. व सिधे पाठवावे. बाहेरून येतील त्यांचे जागेची सोय करून द्यावी.

१ कृष्णराव वळवंत.

१ बाजी गोविंद.

१ राधो बापूजी.

१ धोंडो मल्हार.

१ माधव रामचंद्र.

कारकून

[३६] सोयरे बाहेरून येतील व गांवां-तल यांसि सिधा पाठवावा. बाहेरून येतील त्यांचे विराडाची सोय करून द्यावी. व भोजनास व फराळास व नाचास वगैरे बोलवावे. सोयरे यांजकडे भोजनास निस्थ जमा करून नेत जावे. या कामास

१ विठ्ठलराव मोरेश्वर.

१ हरी जीवाजी.

१ कारकून.

१ जासूद.

१ प्यादे.

चोपदार.

प्यादे व जासूद.

चोपदार व भालदार.

कामाठी व बेगारी.

[३७] भिक्षुक व वैदिक व थोर पंडित व अभिहोत्री व देव चिंचवड वगैरे संस्थानिक ब्राम्हण येतील त्यांस शिधा वगैरे निसबत बाळाजी राम लेले.

कारकून.

प्यादे.

जासूद.

कामाठी.

बेगारी वगैरे.

बाहेरील संस्थानिक वगैरेचे व चिंचवडकर येतील त्यांस जाग्याची सोय करून द्यावी. व शिधा व फराळास पोहोचवावे.

[४०] ब्राम्हणभोजनाचें काम.—स्थळ संयपाकास व भोजनास सिद्ध करावे. सामोत्री कोठांतून न्यावी. व भांडी कोठीपैकी व बाहेरील गृहस्थांकडील जमा करविली आहेत, त्यांपैकी न्यावी. आचारी ब्राम्हण खटपटे लावून संयपाक सिद्ध करावा. भात, वरण दोन तीन भाज्या व सांबारें व आवळेगाजराचें लोणचें व कढी व पुरुणपोळ्या व तूप याप्रमाणे भोजनास घालावे. व भोजन जहालियावर उष्ण काढून संमार्जन करावे. समुदाय पाहून संयपाक करावा. वाढणारांस निराळा करावा. त्यांत तीन भाज्या व कढी व सांबारें या प्रमाणे करून सर्वोस भोजन घालीत जावे. संयपाक उरेल तो वावणा वाढें नये. मराठे लोक शागिर्द पेशा वगैरे एक एक दिवस उरेल तसा पुसून देत जावा. सामुग्री चर्च होईल तो रोजचे रोज समजावावा.

१ रामचंद्र नारायण प्रांत पुणे.

[कारकून प्रांत मजकूर.

साहित्यास.

किल्लेहाय व तालुकेहाय व हुजूर हशमाचे कारकून सर्वोत्तम शंकर यांनी जमा करून द्रोण करावे, व ब्राम्हणांस वाढावे. गोविंद राम आपटे व गोविंद हंरी देवधर यांनी महालचे कारकून जमा करून न्यावे.

भोजन दक्षणा द्यावयासि.

१ उपाध्ये.

१ कारकून फडणिशांकडील.

गंध देशपांडे यांनी पिंजरीचें लावावे.

तूप पोतदार यांनीं बांढावें.

पत्रावळी देशमुख पुणें यांनीं मांडाव्या.

खरकटीं भांडीं महादजी नारायण याणीं घासवावीं.

खवालीस प्यादे व बेगारी.

पागांचे व शिलेदारांचे कारकून व शिलेदार कारकून व सरकारचे कारखान्यांकडील कारकून बाढावयास घेऊन जावे.

पक्षावें बुंदीचे लाडू खासगीकडून आणून वाढावे.

[४१] शिष्याच्या चिठ्या वाचवयाचें काम सोयरे लोक व शिलेदार व मातबर सरदार व शागीर्दपेशा व भिक्षुक वगैरे यांसि सिधा वाचवयाची परवानगी ज्यांकडे कामें नेमिलीं आहेत तिंकडून येत जाईल, त्याप्रमाणें कोठीचा शिरस्ता उत्तम, मध्यम, कनिष्ठ तीन प्रतींचा पाडून ज्यास जसा वाचवयाचा तसा प्रकार करून सिधा, दाणा, बैरण, पानपत्रावळ, दूध, भाजी, सर्पस, आदीकरून ज्यास जसे वाचवयाचें तसे समजोन चौकशीनें देत जावें.

१ त्रिबक विनायक.

१ गोपाळ महादेव फडणिसीकडील

कारकून प्रांत जुधर.

शागीर्दपेशा वगैरे.

चोपदार.

भालदार.

दिवटे.

ढलाईत.

प्यादे.

जासूद.

कारकून शिलेदार.

किरकोळ कामें.

[४२] पालख्या गृहस्थांच्या व सरदा-
शांच्या जमा कराव्या. सोयरे लोक पुण्यास
आणावयास, व पुण्यास बायका वगैरे मंडपांत
बाण्या येण्यास, व शिवाय ब्राम्हण वैदिक
पंडित × × त जाव्या. आलीं गेलीं
बरेचवर पहात जावीं. बोभाट पाडूं नये. व
कोणाचे सामानास तसनस होऊं नये. या
कामास

२ काशी त्रिबक. दांडेकर व यादो
सुकदेव यांचे चिरंजीव.

[४३] शहरचे रस्ते झाडवून चांगले करावे.
त्यांत सोयरे यांकडे जावयाचा रस्ता फार
चांगला राखावा. वाटेंत धोंडे, माती, लांकडे,
चिखल, केर पडेल तो झाडून काढवून रोजचे
रोज रस्ता झाडीत जावा. त्या रस्त्यां-
तील. × × × +
स चाकरी करून जावें. दिवसाचे त्याणीं व
चांभार व गाढवें व गाढे व काबाळे वगैरे
यांसि फिरूं देऊं नये. हें काम कोतवाल
घासीराम यांकडे.

प्यादे, जामूद, डलाईत.

[४१] पखाला जमा करून छिडकाव मंडपां पुढें व दरवाज्या बाहेर व सोयरे यांचे नंडपांचे स्तथास करावा.

श्रीनिवास नरशी कारकून.

प्यादे.

मंडेकरा व पखाली पागांचे वगैरे.

[४२] शेण गांवांतील गौळी यांजक-डाल व सरकरचे थडीचे गुरांचें व तोफखान्या-कडाल व बाहेरील नाक्यावरील जमा करून कड्यावर घालून, वाड्याजवळ दररोज आणून ठेवावे. जिकडे मागतील तिकडे देत जावें.

कारकून चिमणाजी बळाळ.

प्यादे.

छकडे तोफखान्याकडील वगैरे व बिगा-गांचे गाडे.

[४४] मंडपाचे पडदे व बिछाने यांची रखवाली करावी. हिलाल व दिवटे व आतश-बाजांचें काम लागेल ते समयी मांडवावर माणसें चढवून × ×

हरी बळाळ यांस विचारून चिट्या लिहून रवाना करीत जाव्या. कारकून पाठविण्याचे तेथे पाठवावें. बेगारी गांवगजाचे आणविले आहेत, ते आले न आले पहावे. हजेरी राखावी. शेवा चौकशीनें देवात जावा. जिकडे परवानगी होईल तिकडे कामकाजास देत जावें. काम पाहून रिकामे जहाले म्हणजे माघारे आगवीत जावे. सारे बिगारी यांचें विराड एक जागा असावें. चाकरीस वाड्याजवळ नेहमी रात्रनदिवस असावे.

१ नारी महादेव गद्रे सरदार.

[४५] उष्टी पुरुषां कडील व बायकां-कडील भोजनाची व फराळाची काढावी. चांगल्या भुया सावडून सारवून स्वच्छ करावें. पुरुषांचे पंगतीस वाढण वाढते समयी भाताची शितें वगैरे पडतील ती काढीत जावी. वरचे-वर जपोन काढावी

१ कारकून कृष्णाजी नारायण लिम्बये.

ब्राह्मण व शागीर्द.

केरुप्या वगैरे साहित्य.

[४७] कचेरी मंडपाचे देवडावर सोयरे व गृहस्थ व शिलेदार वगैरे येतील ते ओळखून पाहून आंत घेत जावे. त्यांस ढकालागूं नये. वावगे माणूस आंत शिरूं नये. असा बंदोबस्त नेहमी.

१ आवाजी विश्वनाथ आटवेल.

कारकून व प्यादे.

माणूस पाहून खिजमतगार मात्र घेत जावे. इतर जिल्ह्यांचे माणूस घेऊं नये. शिलेदार वगैरे घेणें ते बाजी गोविंद यांजकडाल. * *

बाहेरील मातबरांचे घरची [भांडी] जमा करून आणावी आणि भोजन-शालेकडे वगैरे जिकडे यावयाची परवनगी होईल तिकडे तसलमार्तास द्यावी. झाडा चांगला राखावा. ज्यांचे भांडें त्याची वरती खूण असावी. बदलूं नयेत व गहाळ होऊं नयेत, ऐसा बंदोबस्त करावा. कल्हई ज्यास करावयाची असेल त्यास करावी. या कामास

१ भिकाजी विश्वनाथ जकाते प्रांत पुणे.

कारकून निरुबत मजकूर.

१ नारो नरसी कारकून याणीं नारो
महादेव सांगतील त्या प्रमाणें वर्तावें.
रखवालीस प्यादे.

प्यादे.
कामाठी.

कुंभार काम व बुरुड काम बेगारीचे बुरुड
व कुंभार येतील त्यांस सामान देऊन दागीने
तयार करवावे. बेगारी वेठे सुद्धां हजेरी
चांगली राखावी. शिधा देवीत जावा. जो
दागीना उत्पन्न होईल तो रोजचे रोज
समजावावा. कमाविसदारांकडील सामान
येईल तें माफजतीनें ठेवावें. जिकडील
चिठ्या येतील. तिकडे सामान देत जावें.
ब्राह्मण भोजन आदि करून बोभाट कोणी-
कडील पाडूं नये. या कामास.

फरासखान्याचे दरोगे याणीं सभेतील
बिछाने व जागजागां दिवाणखाने यांतील व
बायकांकडील आदि करून हमेशा जपून ज्या
समयीं जसे ज्या जागां पाहिजेत तसे घालून
सिद्ध करीत जावे. फिरोज जमा करावयाचें
असेल तें जमा करावें. पंखे मजालसी समयीं
वारा घालावयासि दांडीचे फरासाजवळ
देऊन उभे करावे. विछाचे पानांच्या चुन-
पट्या वगैरे विछान्यावरील केर वरचेवर
काढावा. मजालसीतून फरास फिरणें ते
ब पोषाख असावे.

कारकून.

फरास.

प्यादे चौकशीस.

ले. ३९८ }
[३९८] }

{ माघ शु. १० श. १७०५
{ ता ११-२-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरी. हैदरखान वारले तेव्हां इंग्रेज शेर होतील, हैदरखानाचे चिरंजीव टिपु
आहेत त्यांचा दाब व कर्तृत्व कसे पडेल कळत नाही. याकरितां इंग्रजाचा तह लवकर पक्का
व्हावा. याउपर विलंब लागूं नये. एखादा पेंच बसल्यास वाईट पडेल. याकरितां सूचना
लिहिली आहे. एके प्रकारें सर्वांची वचनेंही + उगाविलीं हें बहुत एकांती राजश्री पाटील
बाबासाहेबांवांचें रा छ ८ रोबल हे विनंति.

हैदर वारल्यामुळें कोणास कांहीं माघारें घ्यावें न लागतां आपापलीं बोलणीं उग-
वून वेष्ट्यास सवड सांपडली असा भाव.

ले. ३९९ }
[३९३]

{ माघ व. ९ श. १७०४
ता २५-२-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं

विनंती उपरि. तुम्हीं छ. २७ सरकारचीं पत्रे पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिलें वर्तमान सविस्तर कळलें. उत्तरे अलाहिदा लिहिलीं आहेत त्यावरून कळेल. पुढें होईल तें वरचेवर लिहून पाठवित जावें. अटेर घेऊन ग्वालेर शहरांत अंमल बसल्याचा वगैरे मजकूर लिहिला तो कळला. दिल्लीकडील सरदार आगरेयास आले. गोहदकरांचीं त्यांचीं राजकारणें होतात म्हणोन कळलें. त्यास येविशींची सावधगिरी असावी. खाना छ २२ रविलाबल हे विनंती.

ले. ४०० }
[१९५]

{ माघ व. ९ श. १७०४
ता २५-२-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. पूर्वी तहनामा पाठविला, ते समयी हैदरखानाचे कलमाचे तीन पर्याय लिहिले होते कीं, हैदरखानानें कराराप्रमाणें इंग्रजांचा व महंमद अलीखानाचा मुख्य सोडून सरकारांत ही तहानेच चालेल [तर] बरेच झालें; दुसरा पक्ष सरकारचा व इंग्रजांचा तह झाला असतां हैदरखानांनीं सरकाराशीं विरोध न केला आणि इंग्रजांची मसलत केली तर इंग्रजांनींच खानाची मसलत करावी, सरकारांतून मसलत करितां येणार नाही; तिसरा पक्ष सरकारचा व इंग्रजांचा तह झाला यामुळे हैदरखानांनीं सरकारशीं बिघाड केला तर सरकार व इंग्रज मिळोन मसलत करावयाचें कलम लिहिलें तें चांगलें आहे, म्हणून विस्तरें येथून लिहिलें होतें. त्याचें उत्तर लिहिलें कीं, तें पत्रच राजश्री पार्टीलबावांस बजिजस दाखविलें. उत्तरे झालीं कीं, सरकारचा व इंग्रजांचा तह जाहलियावर हैदरखानांनीं तहाप्रमाणें इंग्रजांचा व महंमद अलीचा मुख्य सोडून देऊन सरकारांतही तहानेच चालल्यास बरेच जाहलें. इंग्रजही त्यांशीं बोलणार नाहीत. दुसरा पक्ष सरकारचा व इंग्रजांचा तह झाला असतां हैदरखानानें सरकाराशीं विरोध न केला आणि इंग्रजांनींच खानाची मसलत करावी, त्यास गोष्ट इंग्रज स्पष्ट ऐकत नाही, येविशींची भवति न भवतीही विस्तरयुक्त लिहिली. हैदरखानाचे कलमाचा पर्याय येथून लिहिला असतां दुसरीच तच्चा लिहिण्यांत आली. यावरून कांहीं समजत नाही. येविशींचा निश्चय तुम्हीं बोलला त्याप्रमाणें इंग्रसेनास सांगूं. याचें उत्तर केलें कीं, याचा निश्चय आमच्यानें सांगवत नाही. लिहून पाठवून उत्तर येईल त्याप्रमाणें विनंती करूं. याचें उत्तर पार्टीलबावांनीं केलें कीं, पत्राचा जाब येण्यास दोन उडींच माहिने लागतील तीं पावेतो इंग्रसेन राहत नाही त्यापशीं निरोप थाबा लागेल. याचें उत्तर शेवटीं केलें कीं, श्रीमंतांचे दौलतीची काळजी आपल्यास नाही अशी नाही. जें आपल्यास

चांगलें दिसेल तें करावें. म्हणोन विस्तरें करून लिहिलें तें कळलें. त्यास कराराप्रमाणें इंग्रज व महंमद अल्लीखान यांचा मुख्य व पाडाव सोडून देऊन सरकारांतही तद्द्वारे चालेल तर बरेंच जालें. हें कलम व न चालल्यास दोघांनीं मिळून मसलतें करावी हें (कलम) करारांत आणलें आहे तें चांगलेंच आहे. कदाचित् हैदरखानांनीं सरकारशीं स्नेह राखून इंग्रजांची मसलत केली याचा पर्याय लिहिला होता, तो समजूनच लिहिला होता. परंतु हल्लीं हैदरखान वारले. तेव्हां सर्वांचीच वचनें उगवलीं, तेव्हां याच कलमावर तूट खावी असें नाहीं. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब यांस कुटुंब सुद्धां स्वाधीन इंग्रजांनीं करावें आणि वरकड कलमां पैकीं पेशजी लिहिल्यांत आलीं व जेथवर साधतील तेथवर साधून घेऊन लवकर तह करावा. या उपर विलंब लावूं नये. खाना छ. २२ रबिलावल हे विनंती.

ले. ४०१ }
[१९४] }

{ माघ व. ९ श. १७०४
{ ता. २५-२-१९८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि, हैदरखान वारले, त्यांचे चिरजिवांस मातमपुराणीचा वलें पाठविलीं, हा मजकूर पेशजी लिहिलाच होता. पुत्रही पराक्रमी आहे. परंतु हैदरखानाचा दाब इंग्रजांवर मातवर होता, यामुळें इंग्रज खानास वचकत होते. खान वारल्यावर इंग्रजांनीं तिहीं-कडे तीन टोळ्या करून त्याच्या मुख्यतां पाय शिरकाविला. एक टोळी बिदनुराकडे येऊन बिदनूर संस्थान मोठें तें इंग्रजांनीं हस्तगत केलें. थोडा थोडा कदम पुढें टाकीत चालिले म्हणोन बातमीचीं पत्रें आलीं. त्यावरून वर्तमान कळावयाकरितां लिहिलें आहे. इंग्रसेन पाटीलबावांजवळ आहे तो हेर्षाना पासून आला. मुक्तयार आहे. या करितां सरकारचा तह पेशजी लिहिल्याप्रमाणें या उपर दिवसगत न लागतां दादासाहेब कुटुंबसुद्धां हस्तगत करून घेऊन पक्का तह लौवर व्हावा. या उपर विलंब लाऊं नये. रा. छ २२ रबिलावल हे विनंती.

ले. ४०२ }
[२४०] }

{ माघ व. ९ श. १७०४
{ ता. २५-२-१९८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि, श्रीमंत राजश्री रावसाहेब यांचे लग्नाचा निश्चय माघ शुद्ध नवमीस झाल्याची वगैरे पत्रें पेशजी लिहून पाठविलीं होतीं त्यांजवरून कळलेंच असेल. त्यावर माघ शुद्ध नवमीस इंदुवारी श्रीमंतांचें लग्न जाहलें. महाराज राजश्री छत्रपतीं स्वामी साताऱ्याहून लग्नसमारंभास आले. समारंभ चांगला जाहला. पाटीलबावांस वर्तमान कळव्याकरितां लिहिलें आहे. नबाबाचे पुत्र येणार होते ते समारंभाचे समर्थी येऊन पोहोचले नाहींत. मागाहून आले.

नबाबाचा व धौषाचे लेक. यहतिशामतजंग यांची लढाई निर्मळवर भारी जाहली. त्यावर यहतिशामतजंगाने आपले आईस नबाबाकडे पाठवून अ ना य घेऊन हात बांधोन येऊन नबाबास भेटला, या उपर त्यास कसे ठेवितात ते पहावे. निर्मळ व कांदी जहागिरी त्याकडे देवाची असे आंतून करारा आहे. पुढे होईल ते लिहून पाठवूं. परंतु ही मसलत त्यांची जाहली. रा छ २२ सोबल हे * विनंति.

ले. ४०३ }
[२४५]

{ फाल्गुन शु. ३ श. १७०४
ता ६-३-१७८३

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. छ. २६ सफरची पत्रे पाठविलीं तीं पावलीं. राजश्री पांडुरंग रघुनाथ यांची पत्रे पुरवण्यासुद्धा सहा आलीं तीं पाठविलीं आहेत त्यांवरून विदित होईल. राजश्री अंबोजी इंगळे यांचे गांवचे महजराविशीं रामजी पाटील विनंती करताल त्यांस आज्ञा व्हावी की, गुदस्त महालकरी यांजपासून पैका घेतला व सालमजकुरी अंतर्गत घेतली आहेत तीं घावी आणि रुपया घेतला आहे त्याच्या यादी कमाविसदाराकडून आणावित्यास घेताल. तो जाबसाल आल्यावर पत्राची आज्ञा द्यावे तर व्हावी, म्हणून लिहिले ते कळले. त्यास पांडुरंगपंतांची पत्रे पाठविल्याप्रमाणे पावलीं. उत्तरे आलाहिदा लिहिली आहेत त्यांवरून कळेल. अंबोजी इंगळे यांचे महजराविषयीचा मजकूर लिहिला या अन्वये रामजीपाटील यांशी बोलतो. रा छ. २ रविलाखर हे विनंति.

ले. ४०४ }
[१९६]

{ फाल्गुन शु. ११ श. १७०४
ता १३-३-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. तुम्हीं छ १९ रविलाखर मुक्काम नजीक ग्वालेर येथील पत्रे पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिले वर्तमान साविस्तर कळले. इंग्रजांचा तह करणे त्याविशीं श्रीमंत दादा साहेबांचे कलम पक्के करून घेऊन मग तहनामा हवाली करावा अशी आज्ञा. या अन्वये बोलत असतां हैदरखान मेठ्याचे वर्तमान आले, त्यावरून तहनामा हवाली करावा, येविशीं राजश्री पाटिलबाबांनीं आग्रह करून सांगितले. आम्हीं उत्तर केले की, धन्याची आज्ञा अशी नाही, व तुमचे लिहिण्यांत ही असे नाही, तेव्हां तहनामा कसा थावा त्याजवर राजश्री आपाजी राम दामोळकर व राघोजीपंत गुरुजी यांस मध्यस्तास घातले.

* निर्मळचे जहागीरदार धौसे यांचे व निजामअल्लीचे वाकडे पडून धौशांनी बंड केले होते. मराठ्यांनी निजाम अल्लीची मदत केली.

+ इंगळे महालुंग्याचे यांच्या गांवच्या महजराची मानगड काय होती ते समजत नाही.

परंतु आम्ही ऐकिले नाही. पाटीलबाबांचे ह्मणणे जे, हैदरखान वारले या उपर ओढणे ठीक नाही. दादांचे कलम नीट करून देऊ, असा कागद श्रीमंतांस लिहून देतो. तहनामा था, नाही तर इंद्रसेनास निरोप देतो. मग जे होणे ते होईल. आम्ही इकडील तोंडावर आहो. तिकडे संभाळणे तसे संभाळावे. परंतु आम्हास आज्ञा नाही कबूल कसे करावे? शेवटची गोष्ट निग्रह करून तहनामा आम्हांपासून घ्यावा असा डोल दिसतो. आज्ञा येईल तशी वर्तणूक करू. म्हणून तपाशिले करून लिहिले ते कळले. त्यास तुम्ही उत्तर प्रत्युत्तर ठीकच केली. त्यांनी आम्हांस लिहिले त्या भरोशावर तहनामा पाठविला. त्यांनी लिहिल्याप्रमाणे निमवावे हे उचित. पहिले लिहिणे काय? हल्ली बोलतात काय? असो. परंतु हैदरखान मृत्यु पावले हेही निमित्त ज.ले. त्या पत्रा पाटिलबाबा म्हणतात की, दस्तऐवजी कागद लिहून देतो तो कागद लिहून घेऊन, आम्हांस धण्याची आज्ञा नाही परंतु आपण सांगतात त्या अर्था देतो. ज्यांत श्रीमंतांचे दौलतांचे कल्याण ती गोष्ट करावी. इतके सांगून दस्तऐवज लिहून घेऊन त्यांजकडील तहनामा आपले जवळ घेऊन मग इकडील तहनामा हवाली करणे. येवढे थोर सरदार, पाहिल्याने लिहिले काय? हल्ली निग्रह करून घेणार ही रीत नव्हे. असो. पक्की वळकटी करून घेऊन करावे. २॥ छ. ९ २॥ खर हे विनंती.

ले. ४०४ }
[२३७] }

{ फाल्गुन व. १३ व. १७०४
{ ता ३०-३-१७८३

आम्ही तुम्हांस द रे वी सा हून पत्र पाठविले त्याचे उत्तर तुम्ही पाठविले ते आम्हांस गुडलरचे मुकामी छ १४ रविलाखरी पावले. ते वाचून बहुत खुशाल जाहलो. तुम्ही हमेशा दोस्त फराशिसाचे आहां. आम्हांस आमचे खावंदानी बहुत फौज व सरंजाम देऊन या प्रांती पाठविले. कारण इंग्रजांस तंबी करून मारून काढावा. आमचे खावंदाचा आम्हांस हुकूम आहे की, हिंदुस्थानांतील सरदार आहेत त्यांचा मुख्य व किल्ले इंग्रजांनी घेतले आहेत ते त्यांजपासून घेऊन ज्यांचे त्यांस द्यावे. आम्ही तुम्हांस लिहिले आहे हे खरे मानावे. यांत तफावत पडणार नाही. मुसामुंतीण यांनी मुसा वर्णित याज समागमे पत्रे पाठविली ती सर्व पावली. ती पाहून बहुत खुषी झाली की, तुम्ही इंग्रजा समागमे सल्ला करीत नाही. तुम्ही खरे जाणावे की, आतां तिकडे यावयाची मोसम नाही. मोसम आली म्हणजे आम्ही बहुत मजबुदी सरंजामानिशी तिकडे येतो. तुम्ही आम्ही मिळोन इंग्रजांस खस्त करोन टाकू. आम्ही आपली फौज व दारुगोळा सारा तयार केला आहे. थोडक्याच दिवसांत आम्ही आपल्या शत्रूवर चालून चेनापटणावर जातो. आमचा दुस्मान आहे त्याशी लढाई करून तंबी करून जलद तुम्हांस वर्तमान लिहून पाठवितो. जे इंग्रजास सामील होतील त्यां सुद्धां तंबी श्रीमंत व आम्ही मिळून केली जाईल. तुम्हीही इंग्रजाशी लढाई करावी. मुसामुंतीण यांनी आम्हांस लिहिले की, श्रीमंत राजश्री माधवराव साहेब यांची शादी झाली. आमचे

तेफेंने मुबारखबाजी करावी म्हणोन मुसामुंताण यास लिहिलें आहे. आमची व श्रीमंत कैलासवासी बाळाजीराव यांची व आमची बहुत दोस्ती होती. कोलेल मुसामुंताण तुम्हा-पाशी आहेत ते इतबारी पातशाहाचे व वजीराचे व आमचे आहेत. जे आपणांस सांगावयाचे असेल तें यांजवळ सांगावें. यांजला जें सांगणें तें तुम्हांजवळ सांगतील. तुमचे जबाबास आम्ही बहुत उमेदवार आहों. ईश्वर तुम्हांस फत्ते देऊ. छ २६ रविलाखर सन सल्लास समानीन.

ले. ४०५ }
[२६७] }

{ चैत्र शु. ३ श. १७०५
{ ता ४-४-१७८३

॥ श्री. ॥

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. हैदरखान वारल्याचें वर्तमान प्रथम इंग्रजांचे घरी आलें. मागाहून पुण्याहून बातमीचीं पत्रे आलीं. छ ६ रविलाखरीं टिपूचें पत्र द्यावांस आलें. त्यावरून अप्रमाण कसें मानावें? वर्तमान तथ्य आहे आहे असें असतां स्वामींनीं न लिहिलें यावरून पाटीलबाबा बोलले जे, एवढें थोरलें वर्तमान श्रीमंतांनीं लिहिलें नाही. अपूर्व आहे म्हणोन लिहिलें ते कळलें. त्यास खान वारल्याची बातमी येथेही आली व खानाकडील नूरमहंमद-खान येथें आहेत त्यांस लिहिलें आलें. परंतु आपले वकीलांचे लिहिलें आलें नव्हतें. या मागे एक दोन वेळां अशीच वर्तमानें आलीं परंतु तीं मिथ्या जाहलीं. यास्तव लिहिलें नाही. वकीलांचे लिहिलें आलें त्यावरून पेशजी तुम्हांस लिहिले आहे त्यावरून कळलेंच असेल. टिपूचें पत्र पाटीलबाबांस नसेल, नूरमहंमदखानांनीं लिहिलें असेल. त्यास बिना सरकारचे वकीलांचें पत्र आलियाखेरीज कसें लिहावें म्हणून लिहिलें नाही. नाही तर येवढें वर्तमान लिहावयासि विलंब न होता. एक एक वर्तमान येथें असें ही उठलें होतें कीं ल्याहावयास खातरजमा न होई. वकीलांचीं पत्रे आलियावर खातरजमा जाली तेव्हां लिहून पाठविलें. सा छ १ जोवळ हे विनंति.

ले. ४०६ }
[२९७] }

{ चैत्र शु. ३ श. १७०५
{ ता ४-४-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. इंग्रजांकडील तहनामा यादी प्रमाणें लिहून पाठवावा व एक डौल शिक्षा करून पाठवावें. नवीं कलमें बोलण्यावर आलीं त्याप्रमाणें व श्रीमंत राजश्री दादासाहेबांस अगोदर ध्यावयाचें पक्कें करूं तेव्हां नवीं कलमें बोलण्यांत आणलीं तें डौलांत भरून त्याप्रमाणें इंद्रेसेनाकडून कलकत्याचा तहनामा आणवून तो घेऊन मग डौल भरून तयार केलेला देऊं. यादीप्रमाणें येईल तो देणार नाही. म्हणोन तीन खानग्यांचीं पत्रे राजश्री पाटीलबाबांची

† येथपासून खुद्द नानाचें अक्षर आहे.

व तुम्हीं आली होती. व पूर्वीपासून श्रीमंतांचे घरचा विश्वास शिंथांचे लिहिण्यावर व बोलण्यावर की सरकार कामावर अथवा मर्यादेंत अंतर घडणार नाही असे जाणोन तहनामा व डौल पाठविले व तह करावयाविषयीही लिहिले. त्यास राजश्री पाटीलबावांचे लष्करांतून चार पांच ठिकाणी लिहिली आली की, सरकारचे वकिलावर जबरदस्ती करून तहनामा घेऊन इंग्रजांस दिल्या. तुम्ही तो मोघम—परंतु भोसले, होळकर व हैदरखानाकडील वकिलांनी बगैरे विस्तारें त्यांस लिहिले त्यावरून अपूर्व वाटले. तहनामा व डौल विश्वासाने पाठविले असतां असें न घडावे व हा लौकिकही करावयाचा नव्हता. तह करणे खराच. लिहिलीं पुसलीं ही आली गेली, तेव्हां अशी गोष्ट बाहेर दिसविणें यांत काय ध्यानांत आणलें असेल तें असो. थोर आहेत त्यांचें लिहिणें बोलणेंचें प्रमाण असतें व त्या विश्वासावरच मोठी कामें होत असतात व ज्या मर्यादा आहेत, त्या चालविल्या असतां कल्याण होतें. असो, जें यांचे थोरपणास चांगलें दिसलें असेल तें केलें असेल. श्रीमंत राजश्री दादासाहेब पूर्वी हरी बाबाजीचा नाश करून निघोन गेले. त्यावर राजश्री पाटीलबावांची बोलणी आली की, दादासाहेब कुटुंबासुद्धां सरकारांत आणून हवाली करीन. येविषयी शर्तीची बोलणी चिमापा व तुम्हांजवळ जाली होती त्यांचें स्मरण तुम्हांस असेल. त्या निश्चयावरून हल्ली ईश्वरें तसें घडावयास आणिलें आहे. दादासाहेबांचा बंदोबस्त होणें कठिण आहे. एखादा फितूर की दंगा केल्यानें दौलतीसच पेंच बसावयाचा. याकरितां दादासाहेब कुटुंबासुद्धां येथें पाठवून यावे हेंच बरें. यांत असें होईल की, ज्याजपासून गेले त्यांनीं आणून सरकारांत दिले. यांत निमित्त्यही पुढें मागें राहत नाही. येविशीं राजश्री पाटीलबावांशीं बोलून पकें करून ध्यावें आणि लिहून पाठवावें. रा छ १ जावळ हे विनंती.

ले. ४०७ }
[१९८] }

{ चैत्र शु. ३३. १७०५
{ ता ४-४-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि श्रीमंत राजश्री दादासाहेब यांस इंग्रजांनीं हवाली करावें, याप्रमाणें पक्का उराव राजश्री पाटीलबावांनीं करून घेऊन मग तहनामा सरकारचा पाटीलबावांनीं इंग्रजांस दिल्या व इंग्रजांचा आपणापाशीं घेऊन दादासाहेबांस आणावयाकरितां राजश्री केतोपंतांस पाठविले. त्यास दादासाहेब त्याजपाशीं येतील. आल्यावर येथेंच आम्हांकडे पाठवितील. कदाचित् दादासाहेब येते समयी वाटेनें एखादी गलबल केली अथवा दस्त-न्हा करून निघोन गेल्यास फार विलग पडेल. याकरितां येविशींचा बंदोबस्त चांगला असावा व केलाही असेल. परंतु सूचली गोष्ट लिहिली आहे. कां की त्यांची रीतभात व बोलण्याची प्रमाणिकता सर्व माहीत आहे व पूर्वी अनभवासही आली* आहे. तेव्हां याचा बंदोबस्त चांगला

* पूर्वी दादास शिंदे बुंदेलखंडी नेत असतां ते नजर चुकवून पळून सुरतेस इंग्रजांकडे गेले होते. + येथून खुद्द नानाचें अक्षर.

असावा. सारांस पाटीलबावांपाशी सुरक्षित येऊन पोहोचून येथें येत असें घडावें. मध्येच निघोन गेले तर विलग पडेल. कोणे गोष्टीविशीं विश्वासावर जाऊं नये. रा। छ १ जमादि-लावल हे विनंती.

ले. ४०८ }
[१९९] }

{ चैत्र शु. ३३. १७०५
{ ता। ४-४-१७८३

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. राजश्री पाटीलबावा म्हणूं लागले कीं, इंग्रजांचा तह झाला त्यांचा कंपू मंबईत रिकामा बसला आहे, त्यास पुढें सरकार व इंग्रज मिळून हैदरखानावर मसलत करावयाची त्याची तरतूद एवढां पासून होऊन योजना घडावी. इंग्रसेन म्हणतो जे, तुम्हांस गरज असल्यास कंपू ठेवूं, नाही तर कलकत्यास बलावून घेऊं. म्हणोन लिहिलें. त्यास येथून खानास लिहून पाठवूं. त्यांनीं महमद अलीखानाचा व इंग्रजाचा मुख्य सोडून सरकारचे दोस्तींत राहिले तर बरेच जालें; ऐकिलें नाही तर त्याजवर मसलत करावी लागेल तेव्हां कंपू उपयोगी पडेल. याजकरितां तूर्त आहे तेथें असों द्यावा. + टिपूनें न ऐकिलें तर सरकार व इंग्रज मिळून मसलत करावयाचे करारांतच आहे, त्या पक्षीं कंपू असावा हें बरें. येथून लिहून जाईल त्याप्रमाणें त्यांनीं सामील व्हावें. हा पुढील मनसबा आहे. आधीं सरकारचा मुख्य किंल्ले ठाणीं येतील, श्रीमंत राजश्री दादासाहेब कुटुंब सुद्धां येतील, तदनंतर खानास लिहून न ऐकिलें तर मसलत करावयाची ती होईल. रा। छ १ जे। वल हे विनंती.

ले. ४०९ }
[२१७] }

{ चैत्र शु ३ श १७०५
{ ता। ४-४-१७८३

राज.

राजश्री पाटिलबावा गोसावी यांसि.

आर्शावाद विनंती उपरि. राजश्री नारो शिवदेव यांस तिकडे जाऊन बहुत दिवस जाले, व त्यांचे घरीही अडचणी आहेत, यास्तव मशारनिलेनीं येण्याविशीं एक दोन वेळां लिहिलें. परंतु इंग्रजांचे तहाचा जाबसाल होत होता. याजकरितां त्यांस येण्याविशीं लिहीलें नाहीं. आतां तहही जाला. त्यास मशारनिलेस इकडे स्वाना करावें. रा। छ १ जावल बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंती.

ले. ४११ }
[२०१]

{ चैत्र. व ९ श. १७०५
{ ता २५-४-१७८३

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. सुरतेस श्रीमंत राजश्री दादासाहेबांस इंग्रज खर्चास देत होते ते हल्लीं देत नाहींत. व इंग्रजांचा तह जाला हें चित्तांत आणून चोंहीकडे राजकारणें दादासाहेब यांचीं चालीस लागलीं. टिपू, नवाब, भोंसले वगैरे यांजकडेही कारकून खाना केले. याप्रमाणें बातम्या येतात. त्यास दादासाहेबांस इंग्रजांनीं स्वाधीन करावें असें करांतच आहे. राजश्री पाटील बावांचे स्वाधीन जाल्यास सरकारांत हवालीं करतील, परंतु मध्येंच कोठें निघून गेले तर ठीक नाहीं याचा बंदोबस्त जरूर करावा. इंग्रजांची अटकही नाहीं. पांच सात कोस जातात येतात असें आहे. याकरितां लिहिलें आहे. मध्येंच निघोन गेले तर इंग्रज म्हणतील, आम्हीं काय करावें आणि तह तर जाला. मुद्दा हातचा गेला असें होईल. याचा बंदोबस्त चांगला करावा. रा। छ. २२ जमादिलावल हे विनंती.

ले. ४१२ }
[३१२]

{ चैत्र व. ९ श. १७०५
{ ता २५-४-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. राजश्री पाटीलबावांनीं इंग्रजांशीं सलूख करून परस्परें तहनामे दिले घेतले. इकडे तों फराशीस भारी सरंजामानिशीं आले. टिपूनीं बिदनूर प्रांतीं हंगाम केला. या उपर उलटून फराशीस आपण एक होऊन च्चेनापटण घेतलें तर मसलत भारी पडेल. दक्षणेंत इंग्रजांचें मकाण सुरत मुंबई खेरीज नाहीं. कर्नाटक निवैर टिपू फराशीस एक. तेव्हां कसा कल बसेल न केले. यास्तव याची तजवीज पाटीलबावांस, काय ठरावितात, मनसबा कसा करावा येविशीं एकांतीं चार घटका निवळ बोलोन, पक्का मनसबा काय सांगतात तो लेहून पाठवावा. इंग्रजांचा तह ठरला हा एके प्रकारें ये समयीं बरा होता. त्यास हल्लीं भारी सरंजामानिशीं फराशीस आले. ते व टिपू एक, त्यांत दुसरे मातबर कोण कोण मिळतील, अशा तिडणी आहेत. यांत कसा कल बसेल, याकरतां याचा पुर्ता विचार करून लिहून पाठवावें. खाना छ २२ जमादिलावल हे विनंती.

ले. ४१३ }
[३०९]

{ चैत्र व. ९ श. १७०५
{ ता २५-४-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. राजश्री पाटीलबावा म्हणतील कीं, टिपूशीं सलूख केल्याप्रमाणें बोलवें. ऐकिल्यास उत्तम. नच ऐकेल तर आपलें वचन क्रिया उगवली. मग इंग्रजांची

कुमक करावी यांत सरकारचा नफा आहे. ऐशास यांत एक पेंच आहे. कोणता म्हणाल तर सरकारांतून फाजा पाठवणे व कुमक करणे हें कांहीं बरसार्तात घडत नाही. दसरा झालिया वरील तजवीज. दसऱ्यास साहा महिने अवकाश. टिपू सरंजाम सुद्धा पाऊसकाळ न म्हणतां लढाईस मजबूद. फरासीसही भारी जमाव सुद्धा आले. दोघेही मजबूद. श्रीमंतांचा सल्लख झाला हें समजलें आहे, तेव्हां फुरसत पडूं न देतां चेनापट्टणावर जातात. इंग्रजी जमाव व कलकत्ते व असफुदौला कडील तालुक्यांतील व अंतरवेद, सुरत, मुंबई आदिकरून दौलतीचा लढाईचा सरंजाम मातबर सरदार व गोरे जमायत चेनापट्टणास जमली. तेथें मोठीच लढाई पडेल. न जाणो, चेनापट्टण घेतलें तर सारा जमाव निकड करून कामास येईल. दुसरीकडे निघून जावयास ठिकाण नाही. हा जमाव पेचांत आला असतां पुढें इंग्रजांपाशीं कांहीं नाही असें जाणावें. आणि टोपीकरांचा पल्लाही लांब. बरें काय चिंता आहे, वरीस दोन वर्षे दम खाऊन मजबूतपणें पुढें करणें तें करूं, असेंही कौन्सिलांत इंग्रज ठरवितील. तेव्हां टिपू व फरासीस जबरदस्त. कर्नाटक निरवैर जालें. नजर मुंबई सुरतेवर ठेवितील किंवा काय मनसबा करतील हें क्यासांत येत नाही. असें जाल्यास भारी तिडण पडेल. फरासीस दहा बारा हजार गोरा उतरला, तेव्हां याचें आश्चर्य नाही. घडूं शके. विलायतेस फरासीस व वलंदज व पुर्तुकेश तिघे टोपीवाले एक झाले आहेत असें ऐकितो. श्रीमंतांचे दौलतीचें ओझें पाटीलबावांवर. यास्तव याचें पूर्तपणों मनन करून पाटीलबावांनीं ल्याहावें. खुलासा उत्तरे लौकर यावीं. राा छ २२ जमादि-लावल. हे विनंती.

ले. ४१४ }
[२३५] }

{ चैत्र व. ९ श. १७०५
{ ता २५-४-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं

विनंति. उपरि इंग्रजांशीं सल्लख तुह्यांसुद्धां आम्ही केला त्याप्रमाणें तुम्ही ऐकावें हें उत्तम, हें साफ टिपूशीं बोलावें कीं न बोलावें. इकडून आदीं काय पडदा पळायस केला नाही. नबाब वाहदुरासुद्धां इंग्रजांशीं सल्लख केला याचा तपशील मागाहून पकें ठरल्यावर लिहून पाठवूं, ऐशीं पाटीलबावांचीं पत्रे आलीं, इतकाच मजकूर सांगितला. लौकिकांत सल्लखाचा गलबा संपूर्ण झाला. आम्ही मात्र टिपूस लिहिलें नाही. सदरी लिहिल्याप्रमाणें बोललों. पुढें स्पष्ट बोलावें किंवा दुसरे कांहीं सांगून नाद ठेवावयाची तजवीज करून ठरावून त्यांशीं कसें बोलावें हें पाटीलबावांस पुसून लिहून पाठवावें. तूर्त समेट करावयाच्या युक्तीनें टिपूशीं बोलावें म्हणतील तर फराशिसांचे व टिपूचे दारमदार झाले, त्यावरून फराशीस आले. बिदनूर घेतल्याच दाखल. तेव्हां हें बोलणें त्यांस गोड लागणार नाही. चेनापट्टण कदाचित घेतलें तर मग तों नजर ठिकाणींच राहणार नाही.

इंग्रजांशीं तह जाहाला हें वर्तमान फराशिसांकडील वकील मुसामुताण यास परभोर समजलें, त्यावरून वकील येऊन निरोप मागूं लागला, तेव्हां त्याशीं टिपूस जितका मजकूर कळविला तितकाच वकीलाशीं बोलण्यांत आणिला. पुढें फराशिसांशीं कसें बोलवें, राजकारण राखावें किंवा तोडावें, याचा विचार पाटीलबाबांस पुसून लिहून पाठवावा. इंग्रजांचा तह जाहाला असतां फराशिसांचा वकील रहात नाही. मुसा भुसी भारी सरंजामानिशीं आला, तेव्हां मनसबा कसा पडेल कळत नाही. २॥ छ २२ जमादिलावल हे विनंति.

ले. ४१५ }
[२१३] }

{चैत्र व ११ श. १७०५
{ता २७-४-१७८३

श्री

सेवेसीं आज्ञाधारक गोविंद राम कृतानेक विज्ञापना ऐसिजे. ता. छ. २४ जमादिलावर मुकाम पुणें पावेलों साहेबांचे कृपेकडून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असों. विशेष. राजश्री नारो शिवदेव यांनीं श्रीमंत राजश्री नाना स्वामीस पत्र पाठविलें कीं, गोविंद राम यांनीं पुण्याहून पाटीलबाबांस पत्रें लिहिलीं कीं, खांसा नबाब पुण्यास येणार, हैदर-खान मेला, पाठीमागें टिपूवर इंग्रजांची मसलत, या समर्थी त्यांचा उपराळा न केला तर इंग्रज त्याची दौलत घेऊन पुढेंही चाल करतील. यांचा इतबार नाही, या करतां सरकार व नबाब यांणीं टिपूची कुमक करून इंग्रजांचा रेंच मोडावा. टिपूचाही पैगाम आहे कीं खानाचा काळ जाला, या समर्थी आमची कुमक करावी. मुसा भुसी फरासीस आपले जमावासुद्धां टिपूजवळ येऊन पोहोंचला. एक वकीलही पुण्यास आला आहे. पंचवीस लक्ष रुपये तूर्त फौजेस मदत खर्च घ्यावा. याप्रमाणें आंतून नूरमहंमदखानाचे विद्यमानें ठराव होऊन सरकारची दहा बारा हजार फौज मिरजकर, रास्ते वगैरे मिळाले. तिकडे खाना होणार, तर्तूद होते. नबाबासही कांहीं द्यावें आणि आपले कुमकेस न्यावें याप्रमाणें टिपूचे घाट आहेत. नबाब हीच मसलत बोलावयाकरितां पुण्यास येतात येविशीं येथीलही कारभारी यांचे संमत आहे. आपले हातून् इंग्रजांचा तह झाला नाही हें मुख्य सान्यांच्या पोटांत आहे, या करितां सारे एक होऊन टिपूची कुमक करावी याप्रमाणें विचार होतात. कदाचित् त्याची कुमक न केली आणि शिद्यांनीं तह केला हाच सिद्धीस न्यावा, तर इंग्रज त्यांच्या लग्नामीं राहिले. दुसरें श्रीमंत राजश्री दादासाहेबांस आपले बगलेंत ठेवणार, उपरांतिक म्हणतील तसें एकावें. कदाचित् मसलतीमुळें देशीं बोलाविलें तर इंग्रजांचीं पलटणें बरोबर घेऊन मातबर जमावानिशीं येणार तेव्हां स्वइच्छा व्यवहार होईल तेंही ठीक नाही. यास्तव तूर्त नूरमहंमदखानाचे विद्यमानें ठराव होतो त्याप्रमाणें पैका घेऊन टिपूकडे फौज खाना करावी. पर्जन्यकाळ जवळ आला, दोन महिने दरम्यान आहेत, इतक्यांत फौजेची तयारी होऊन फौज खाना करावयास मासपक्ष पाहिजे, त्यावर सरदार व येथून जाईल त्याणीं तुंगभद्रा

तीरीं छावणी करावी, इकडे पाटीलबावांस लिहून पाठवावयास येईल कीं, तुम्हीं टिपूचे मसलतीस फौज खाना करावयास लिहिलें त्यावरून दहा हजार बारा हजार फौज खाना केली, परंतु दरम्यान बरसात आली आहे, याकरितां छावणी तुंगभद्रा तीरीं होऊन बाद-वरसात चुकवून अर्थ ध्यानास येतील तों पावेतो सरकारचे किल्ले कोट मुलूक इंग्रजांकडून सरकारांत यावयाचे व दादासाहेब यावयाचे याचें काय होतें तेंही समजेल. ज्यांत सरकारचा नफा आढळेल तशासारखे डौल धरावयास येतील असे विचार एकांतांत होतात. फौज अवश्यमेव टिपूचे कुमकेस खाना होते यांत संदेह नाही. याप्रमाणें गोविंद राम यांचीं पत्रें पुण्याहून श्रीमंत राजश्री पाटीलबावांस आलीं. त्यांतील मजकूर सदरुप्रमाणें पाटील-बावांनीं आम्हांस सांगितला म्हणोन मशारानिल्लेचीं पत्रें सरकारांत आलीं, तीं नाना स्वामींनीं मजला दाखविलीं, त्यावरून त्या पत्रांतील मालुमांत धरून सेवेशीं. विनंतीपत्र लिहिलें. आहे, ध्यानास येईल. ऐसियास रास्ते व परशुरामभाऊ यांकडील दहा हजार फौज टिपूचे कुमकेस पाठविणार म्हणोन बाजार वदंता ऐकिल्यावरून मात्र लिहिलें होतें. मागाहून शोध पहातांना हें वर्तमान मिथ्या म्हणोन सेवेशीं विनंती लिहिली होती. वरकड मजकूर मालुमांतील प्रमाणें मीं ऐकलेंही नाही, आणि सेवेशींही लिहिलें नाही असे असतां हा मज-कूर येथें लिहून आला, त्यावरून सेवेशीं विनंती लिहिली. असो. साहेबांचे सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ४१६ }
[२६९] }

{ चैत्र व. १२ श. १७०५
{ ता २८-४-१७८३

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. रामजी पाटलास पाठवावा हा निश्चय ठरल्यावर राजश्री पाटील-बावांनीं राजश्री आपाजीराम यांस व मजला बोलावून सांगितलें जे, पुण्याहून गोविंद राम व रामजी पाटलाकडून कारकून यांचीं पत्रें आलीं त्यांत त्याणीं लिहिलें आहे कीं, नवाब पुण्यास येणार व टिपूचे कुमकेस रास्ते मिरजकर वेगरे मिलोन दहा हजार फौज सरकारची जाणार. याप्रमाणें लिहिलें आहे व इंग्रजांचे घरीं बातमी आली. त्यांनींही सांगोन पाठविलें. त्यास तह जहाला असतां टिपूचे कुमकेस फौज जाणार हें ठीक कीं काय? पंचवीस लक्ष रुपये तूर्त सरकारचे फौजेस मदत खर्च घ्यावा याप्रमाणें नूर महंमदखानाचे विद्यमानें ठराव जहाला आहे. त्याप्रमाणें पैका घेऊन फौज तिकडे खाना करावी. इकडे टिपूचे मसलतीस फौज खाना केली असें लिहून दोहोंकडे नाद राहून फौजेची छावणी तुंगभद्रातिरीं करावी. चातुर्मास्यांत चोहोंकडील विचार ध्यानांत आणून पुढें पहावें तसें करावें. याप्रमाणें विचार होतात. त्यास आधीं टिपूजवळ फौज गेल्याखेरीज पैका तो देईल हें घडणें जरूर. त्यांतही दिल्या तर ही गोष्ट लपणार नाही. मग दोहोंकडे नाद कसे रहातील? जें होणें तें विचा-

रून व्हावें. तशीच मजी असल्यास त्यासारखा विचार करावा लागेल. यास्तव रामजी जाधव यास पाठवितों. टिपूने इंग्रज [व] महमदअल्लीखानाचा मुलूख सोडून देऊन खलष तोडावा. न ऐकल्यास इंग्रजांनीं ताण बसविलाच आहे. इकडून सरकारची फौज पाठवून मुलूख सोडवावयास लागावें. येविशीं दोन तीन खानग्या केल्या असतां अद्याप उत्तर देखील येत नाही. असो; हल्लीं तोच मजकूर रामजी जाधव यांजबराबर सांगोन पाठवितों. ते राजश्री नाना यांसि बोलतील. पूर्वीं पत्रे पाठविल्यावरून नूर महमदखानाशीं बोलोन त्यांचीं पत्रे टिपूकडे जाऊन उत्तरे आलीं असतील तेही कळतील. कदाचित् बोलले नसले तर मशारनिव्हे त्याशीं बोलतील. या कामा करतांच यांस पाठवितों. याप्रमाणें बोलणें जहालें म्हणोन लिहिलें तें सविस्तर कळलें. त्यास नबाब आपले जागां आहेत. त्यांचें पुण्यास यावयाचें येथें तर कांहीं समजण्यांत नाही. टिपूचे कुमकेस मिरजकर व रास्ते मिळोन वगैरे दहा हजार फौज सरकारची जाणार म्हणून लिहिलें त्यास मिरजकर तर लग्नास निरोप घेऊन गेले. रास्ते येथें आहेत. इकडे तह होत असतां फौज टिपूचे कुमकेस पाठवावयाचें कसें घडेल ? व पंचवीस लक्ष रुपये सरकारचे फौजेस टिपूने मदत खर्च देणें हेंही घडणें कळलेंच आहे. सरकारचे खंडणीचे रुपये कराराप्रमाणें सालोसालचे कोठें येतात, तेव्हां हे देईल ? असो; फौज कुमकेस टिपूचे पाठवून इकडे लिहावें कीं, मसलतीस पाठविली, तेव्हां दोन्ही नाद कसे रहातात, म्हणोन लिहिलें त्यास फौज पाठवायाची संभूतही येथें नाही, तेव्हां जाते कोठून ? टिपूने कराराप्रमाणें इंग्रज [व] महमद अल्लीखानाचा मुलूख सोडून देणें व पाडाव सोडून देणें हें न ऐकल्यास मसलत करण्याचे विचार. त्यास बरसात आली. इतक्यांत टिपूचीं उत्तरे येणें आहेत तें आल्यावर समजेल. त्यासारखा विचार. कराराप्रमाणें टिपूने न ऐकल्यास बाजबरासात टिपूवर मसलत करणें प्राप्त. त्यास सरकारचा प्रकार तर पैक्याची ओढ सरकारांत कोणे प्रकारची हें सर्व ध्यानांतच आहे. होळकराविशींचा प्रकार पेशजी किती वेळ विस्तरें करून लिहून पाठविला, परंतु त्या पत्राचीं उत्तरेच येत नाहीत. यावरून काय समजावें ? छ. १७ मजकुरी खानगी केली त्यांत साराच तपशील उलगडून लिहून पाठविला आहे. या उपरि पत्राचे उत्तरास विलंब नसावा. लिहून पाठविलें आहे त्याप्रमाणें परिछिन्न पाटीलबावांनीं बाईस सांगोन पाठवावें कीं, चार महाल तुम्हांकडे आहेत, त्यांपैकीं डौलाचे खर्चापुरता ऐवज ठेवून बाकी ऐवज सरदारीकडे पाठवून द्यावा. व वरकड महाल रदकर्ज सुद्धा तुकोजाबावांकडील महालकरी आहेत त्यांची वहिवाट ते करताल. मसलतांमुळें चार रुपये अधिकआगळे घेऊन सरकार काम करतील यास अडथळा बाईचा नसावा. याप्रमाणें साफ सांगोन पाठवावें आणि अमलांत यावें. पत्राचें उत्तर लवकर पाठवावें, तुम्हीं दुसरें लिहिलें कीं, रामजी जाधव यांची खानगी करतो, कराराप्रमाणें टिपूने इंग्रज [व] महमदअल्लीचा मुलूख व पाडाव न सोडल्यास इंग्रजांनीं ताण बसविलाच आहे. इकडून सरकारची फौज पाठवून मुलूख सोडवावयास लागावें. येविशीं दोन तीन खानग्या केल्या असतां अद्याप उत्तरे देखील येत नाहीत. असो. हल्लीं तो मजकूर रामजी पाटलाबरा-

बर सांगोन पाठवितीं, ते नानांशीं बोलतील म्हणोन लिहिलें. त्यास टिपूनेच इंग्रजांस ताण दिला. बिदनूर जुरतीनें घेऊन इंग्रज हत्यारें ठेवून कौल घेऊन बाहेर निघाले ते कैद केले. येव्हींचे वर्तमानाचीं पत्रें पेशजी खाना केलीं त्यांवरून सविस्तर कळलेंच असेल. तेव्हां इंग्रज व महमदअलीचा मुख्य व पाडाव सोडणें कळलेंच आहे. तथापि पेशजी पाटीलबाबांनीं लिहिल्यावरून नूरमहमद खानाशीं बोलून पत्रें टिपूस पाठविलीं आहेत. त्यांचीं उत्तरे कशीं येतात पहावें. पत्रें पाठविलीं असतां उत्तरे देखील येत नाहींत म्हणोन लिहिलें, त्यास कोणत्या पत्राचीं उत्तरे जाण्याचीं राहिलीं ? जीं पत्रें येतात त्यांची खानगी बरचेवर उत्तरे लिहून करीतच आहों. व जहाला मजकूर तोही बरचेवर लिहित असतो. झाडून मजकूर जमा धरून उत्तरे जातात. तिकडून पत्रें येतात त्यांतच मजकूर जमा न धरतां उत्तरे येतात. तेव्हां पत्र पावले कोणतें, न पावले कोणतें हेंही समजत नाहीं. रा. छ. १५ जमादिलाखर हे विनंती.

ले. ४१७ }
[२२८] }

{ वैशाख शु. ११ श. १७०५
ता ११-५-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. तुम्ही छ २१ रबिलाखर व छ ६ जमादिलाखरचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिलें वर्तमान सविस्तर कळलें. उत्तरे अलाहिदा लिहिलीं आहेत त्यांवरून कळेल. प्रस्तुत ग्वालेर किल्यास तोफा लाविल्या आहेत, मोर्चेही चालतात, शहरांत अमल पाटीलबाबांचा आहेच, किष्ठा मात्र लढतो. तो ही लवकरच सुटेल, किल्या-खालीं बदलगाड होता तो घेतला म्हणोन लिहिलें तें कळलें. उत्तम आहे. ग्वालेर ताळुक्यांत राजश्री शिवाजी विठ्ठल यांचा सरंजाम आहे तो त्यांकडे चालवावा असा करार आहे, रया प्रमाणें त्याचा त्यांकडे दिला असल्यास बरेच झालें. नाहीं तर द्यावा. खाना छ ९ जमादिलाखर हे विनंति. राजश्री पाटीलबाबांचीं पत्रें आलीं त्यांचीं उत्तरे पाठविलीं आहेत. प्रविष्ट करावीं. हे विनंति.

ले. ४१८ }
[३४४] }

{ वैशाख शु. १३ श. १७०५
ता १४-५-१७८३

॥ श्री ॥

राजश्री आपाजीराम स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. इंद्रसेन येऊन तह पक्का जाला. उमदा माणूस प्रमाणिक आहे. या-करितां दोन लक्षांची जागीर द्यावयास करार केला आहे. त्याप्रमाणें सुरत अठ्ठाविशीं दोन लक्षांचे ज्यागिरीच्या सनदा इंद्रसेनाचे नांवें पाठवून द्याव्या, म्हणोन सांगितलें, त्यावरून विनंती लिहिली आहे, म्हणोन विस्तारें लिहिलें. त्यास वकिलास जागीर द्यावयाचा करार,

सांगें तह जाले, परंतु कोठें केला नाहीं. उदिधीन स्नाष्टी सुद्धां बोलत होता, परंतु इंद्रसेन आल्यामुळें यास निरोप दिव्हा, त्यास साष्टीचेंही त्याच्यानें जालें नाहीं. असो, पाटीलबावांनीं लिहिल्यावरून गायकवाडाचे मुख्यापकीं सरकार ऐवजाशिवाय लाख रुपयांची जागीर द्यावयाचें बोलून लिहून पाठवावें म्हणोन लिहून पाठविलें आहे.

गुजराथ दरोबस्त सुटली व सरकारचे किल्ले कोट, सरकारांत आले म्हणजे शिवाजी विठ्ठल व त्रिंबक नारायण व आनंदराव गोपाळ वगैरे सर्वही स्वामींस लिहितां व विनंती करतां. परंतु सरकार ओढगस्तींत कांहीं अर्थ राहिला नाहीं. त्यापशीं याचा विचार करून करणें तें करावें. सरकार चाकरी करून दाखवावी, आणि करतांल असा अर्थ पहातां तूर्त शिवाजी विठ्ठल मात्र आहेत. वरकड्यांनीं सरजाम खावून असावें इतकाच अर्थ आहे. सुचली विनंती लिहिली आहे, म्हणोन लिहिलें. त्यास मुख्य किल्ले सरकारांत आल्यावर समजून करणें तें केलें जाईल. तुम्हीं लिहिलें हाच विचार येथील आहे.

खाना छ १२ जमादिलाखर हे विनंती.

ले. ४१९ }
२९७ }

{ वैशाख व. १२ श. १७०५
{ ता २७-५-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. टिपूनें इंग्रज व महमद अलीखानाचा मुख्य सोडून द्यावा, याप्रमाणें टिपूस सांगोन पाठवावें. त्याणें ऐकिल्यास उत्तम. न ऐकिल्यास सरकार व इंग्रज मिळोन मसलत करावी. याप्रमाणें तहनाम्यांत कलम लिहिलें आहे. त्यास इंग्रज शेर जहाले आणि बिदनूर घेतलें म्हणोन तिकडे वर्तमान गेल्यावरून टिपूचे मसलतीस फौज लौकर जावी, म्हणोन पाटीलबावांनीं दोन तीन वेळ लिहिलें. त्यावर टिपूनें जुरतीनें बिदनूर घेतल्याची बातमी आली ती मागाहून लिहून पाठविली. तीं पत्रें पावल्यापूर्वीच रामजी पाटलाचे येण्याची तजवीज करून खानगी केली. याचें कारण असें असेल कीं, रामजीपाटलाचे मनांतून इकडे येणें, त्यास कांहीं तरी बहाणा असावा याकरतां हीं साधनें आता चिटणिसाचे विद्यमानें लावून निघणें होय असें केलें; व गोविंदपंत व रामजी पाटलाचे कारकून येथें आहेत त्यांस रामजी पाटलानें असेंही लिहिलें असेल, कीं तुम्हीं हरतऱ्हेनें वनावून वर्तमान लिहून पाठवावें म्हणजे आमचें येणें तिकडे होईल. असेंही लिहून पाठविलें असेलसें वाटतें. त्यावरून त्याणीं लिहिलें असेल. एव्हची उगेच कांहीं नसतां असें विज्ञा सुचने वेगळ कांहीं लिहवणार नाहीं. तस्मात् सूचना आहे. याचा तुम्हींही बारकाईनें शोध करून लिहून पाठवावें. इंद्रसेनानेंही फौज टिपूचे कुमकेस जाते म्हणोन पाटीलबावांकडे सांगोन पाठविलें. त्यास येथें ही गोष्ट नसतां इंग्रज लटकें सांगून पाठविणार नाहींत. इंग्रजांकडलि बोलण्याचे

मध्यस्त रामजी पाटलांनीं ममतेत घेतले असतील, त्यांनीं पाटीलबावांजवळ बनावणी केली असेल. रा छ २५ जमादिलाखर हे विनंती.

ले. ४२० }
[२५४] }

{ वैशाख व. १२ श. १७०५
{ ता २७-५-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. राजश्री पांडुरंग रघुनाथ यांनीं छ ७ जमादिलावळचीं पत्रे पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिलें वर्तमान सविस्तर कळलें. पुढें होईल वर्तमान तें वरचेवर लिहून पाठविन जावें. ग्वालेर कित्यास उरवाई कडून तोफांची मारगिरी व मोर्चेही लाविले आहेत, सुरंग ही चालतो, म्हणून पेशजी लिहिलें दोतें. त्यावर प्रस्तुत तो सुरंग उडविला. त्यावर उरवाईचा बुरुज तिन हिसे पडला. इल्ली आणखी दोन तीन सुरंग चालावले आहेत. तोफांची मारगिरी सुरू आहे. खांसास्वारी मोर्च्यावर जात असत्ये, म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास उरवाई बुरुज तिन हिसे उडाल्यावरून त्यासही विचारच पडला असेल. आणखी सुरंग लाविले त्यापक्षीं घाबरे होऊन सूत्र लावतील असेही वाटतें. पुढें वरचेवर वर्तमान लिहीत जावें. रा छ २५ जमादिलाखर हे विनंती.

ले. ४२१ }
[२९९] }

{ वैशाख व १२ श. १७०५
{ ता २७-५-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. पूर्वीं रकारनामक पुण्यांत असतां दाब व पराक्रम आणखांच होता. येथें आल्यानंतर एक दिवसही सरकार उपयोगाची गोष्ट बोलले नाहींत. उलटं येथील रंगांत हमरंग होऊन तहनामा देते समयीं आमचा व पाटीलबावांचा तट पडला ते समयीं बोललें. जे, तेथील प्रसंग मी पाहून आलों तेथें अगदीं पोकळ आहे, येथे वकाल मात्र बोंदून विकतात. त्यावर तहाचा शेवट जाहला तो पूर्वीं सविस्तर लिहिलाच आहे. तह झाल्यावर रकारनामकास कोण पुसतो ? येथें काल हरण करीत हांते, परंतु मोठी क्षित मागती पुण्यांत जाऊन कारभार करावा. पैका मिळवावा याकगितां आगा चिटणीसांचें साधन केलें होतें. सांप्रत प्रसंग पाहून आबांनीं पुण्यास मशारनिव्हेस पाठवावें असें सिद्ध केलें. त्यावर भाईस सल्लाह विचारिली. भाईचे मनांत त्यांस पाठवूं नये. परंतु गोष्ट सिद्ध झाल्यावर नाहीं म्हटल्याम काय संदेह येईल ? त्यामुळें संमत देणें प्राप्त झालें. आम्हांवर तहनाम्यामुळे गैर मर्जी जहाली, तेव्हांपासून मशारनिव्हेस मोठा संतोष जहाला. आलीकडे रवानगी सिद्ध जहाली. तेव्हां कोणकोणापाशीं आमच्या वलगनाही जहाल्या आहेत. असो, या उपर इकडील वर्त-

मानाचीं पत्रे येतील त्यांत अर्थ गोड असेल तितका त्यास कळविल्यास चिंता नाही. कच्चे पक्के मात्र त्यांशीं बोलण्यांत येऊं नये व त्यांस समजूं नये. म्हणोन विस्तरें करून लिहिलें तें सविस्तर कळलें. त्यास येथून जातें समयीं बोलले कीं, मीं येथें काय बोलून दाखवूं ? तेथें गेल्यावर पाटीलबावांशीं बोलून खामखा सरकारच्या मर्जीनरूप काम करून दाखवितों. याप्रमाणें बहुत खातरजमेनें बोलले. तेथें गेल्यावर कांहींच घडलें नाही. असो, जें त्यांच्या उचितास आलें तें त्याणीं केलें. हल्लीं येथें येणार. आल्यावर समजूनच घडणें तें घडेल. उगाच वग्नानाही केल्या असल्या तरी काय होणार ? असो, तुमचें लक्ष यथास्थित आहे त्यापक्षां चिंता नाही. रामजी पाटील खातरजमेनें बोलले असतां कांहीं घडलें नाही, तेव्हां त्यांचेही स्वरूप समजलें. + रामजी पाटील काल येथें आले. बोलणें जहाल्यार समजलें. तुम्हांस येण्या-विशीं पूर्वीं पत्र पाठविलें त्यावरून उद्योग केलाच असेल, खाना छ २५ जमादिलाखर हे विनंती.

ले. ४२२ }
[२९८] }

{ वैशाख व. १२ श. १७०५.
{ ता २७-५-१७८३

श्री

राजश्री नारोपत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. इंग्रजांचा व सरकारचा तह होऊन परंपरें तहनामे दिले घेतले याचा लौकिकही चोहीकडे जाला. इकडे टिपूनें अर्काटाकडे फौज व भारी सरंजाम चेनापट्टणकर इंग्रेजाचे तोंडावर ठेवून आपण येऊन बिदनूर घेतलें. आंत इंग्रेज गोरे एक हजार व साडेतीन हजार क्वाइती माणूस कित्यांत होतें तें धरून तेथील जनराल सुद्धां कैद केले, या मुळें गर्वही जाला. त्यांत मुसाभुसी फराशीस भारी जमावानसीं गुडलूर बंदरास येऊन दाखल जाला. पुढें आपणही तिकडे जाऊन फराशीस व आपण एक हेऊन चेनापट्टणावर जाऊन चेनापट्टण घ्यावें हा इरादा होता. त्यास सरकारचा इंग्रेजांचा तह जाला हें वर्तमान कळलें. यावरून बल्हारी गुती येथें आपण छावणी करणार. खाशा टिपूवरोबर ही सरंजाम भारी आहे. कदाचित् श्रीमंतांकडून कसें होईल. या करितां आपण छावणी इकडे करून मुसाभुसी व आपला सरंजाम अर्काटावर आहे तो एक करून चेनापट्टणावर मसलत करणार. निजाम अली खान याणींही एक वकील मातबर मुसाभुसीकडे पाठविला आहे. हैदरखानाचा वकील तो नबावाजवळ आहेच. सरकारचा इंग्रेजांचा तह जाला, तेव्हां टिपूस भरंवसा सरकारचा मोठा होता तो तुटला. तव्हां नबाब, टिपू, फराशीस एकत्र होतील किंवा कसें घडेल समजत नाही. चोहीकडून एक प्रकार मसलत दिसते. हल्लीं मुसाभुसी याचें पत्र आम्हांस आलें त्याची नकल राजश्री पाटीलबावांस पहावयास पाठविली आहे. पुढें मसलतीचा विचार कसा हें सविस्तर बोलून पाठवावें. २॥ छ २५ जमादिलाखर हे विनंती

ले. ४२३ }
[२०३] }

{ ज्येष्ठ शु. ४ श. १७०५
{ ता ४-६-१७८३

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. श्रीमंत राजश्री दादा साहेबाच्या कारकुनाबरोबर मुद्याची याद आली. ती तुम्हीं कलमवार पत्रीं लिहिली ती कळली. तिचा तपशील पाटीलबावांनीं लावून उत्तरे केलीं कीं, पैका आम्हापार्शी कशाचा ? नित्य कर्ज घेऊन भक्षावें अशी अवस्था आहे. सरंजामाचा प्रकार म्हणाल तर आज घडत नाहीं. तुम्हीं येथें यावें पोटपाण्याची वेगमी थोडी बहुत घडेल. तीस बत्तीस तोफा आहेत इतक्यांस बैल मिळावयाचे नाहीत. तोफा साऱ्या भडोजेस टाकाव्या. दोन चार बराबर आणाव्या. धनीपणाचा कायदा तर आपण धनीच आहेत, त्या पक्षीं याचें पुसणें काय ? याप्रमाणें भवती न भवती चालली आहे. परंतु असा विचार आहे कीं, लाख रुपये पावेतों खर्चास द्यावे आणि बोलण्या चालण्यांत त्यांची अधिक आगळी खातरजमा करून कोणतेही प्रकारें उज्जनीस आणावें म्हणोन लिहिलें. त्यास जाजती मुद्दे ऐकावयाचे नाहीत. ऐकूं नयेत. जर करितां इकडे गोदातीरीं रहाण्यास येऊंच लागले तर पाटीलबावांनीं इंग्रजांचे तहांत करार केला आहे त्याच धोरवठ्यानें घडेल. येविशीं पेशजीं लिहून पाठविलेंच आहे, त्यावरून कळेलच. ॥ छ ३ रजब हे विनंती.

ले. ४२४ }
[२०४] }

{ ज्येष्ठ व. २ शके १७०५
{ ता १६-६-१७८३

॥ श्री ॥

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. राजश्री केसो अनंत यांनीं सुरतेहून पत्र पाठविलें कीं, श्रीमंत राजश्री दादासाहेबांनीं आपणाकडे राजकारण येण्याविशीं लाविलें आहे. त्यास राजश्री पाटीलबावांनींही मला हेच आज्ञा केली कीं, श्रीमंत आपणाकडे जात असल्यास उत्तम आहे. त्यांची खातरजमा न होय तर उज्जनीस जावें. त्यास आपणाकडे येत असले तर यांत पाटीलबावांस संतोष आहे. लौकर जाणें होय तर करावें नाहीं तर यांचीं राजकारणें होऊं लागलीं आहेत. याप्रमाणें लिहून आलें व राजश्री रामजी पाटील यांचेही बोलणें कीं, दादासाहेब इकडे आल्यास पाटीलबावांसही संतोष आहे. तेव्हां उपेक्षा केली तर कोणीकडे निघोन जातील कळत नाहीं. याजकरितां त्यांची खातरजमा करून आणावयास राजश्री हरीपंत, होळकर, रास्ते, पांडुरंगराव यांस पाठवावयाचें केलें. तुम्हांस कळावें म्हणोन लिहिलें आहे. राजश्री पाटीलबावांस पत्रें लिहिलीं आहेत. प्रविष्ट करावी. ॥ छ. १५ रजब हे विनंती.

ले. ४२५ }
[२७१] }

{ ज्येष्ठ व. २ श. १७०५
{ ता १६-६-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. मुसाबुशी फाराशीस भारी सरंजामानिशीं गुडलूर बंदरास येऊन दाखल जहाला. त्याचें पत्र आम्हास आलें त्यांतील मजकूर कळण्याकरितां नकूल पत्राची करून तुम्हांकडे पाहण्याकरितां पाठविली त्याजवरून सविस्तर कळलेंच असेल. टिपूमिया यांस येथून लिहून गेलें आहे याप्रमाणें त्याणें ऐकिल्यास उत्तम. न ऐकिल्यास मसलत करणें प्राप्त, तेव्हां त्याची तर्तूद श्रावण भाद्रपदमास पावेतों जहाली पाहिजे. त्यास होळकर मातबर सरदार, त्यांचे घरीं बखेडा, त्याचा बंदोबस्त होऊन फौज सुद्धां मसलतीवर मुतवजे केले पाहिजेत. ऐशास होळकराचे बखेडेयाचे बंदोबस्ताविशीं पेशजी किती वेळां लिहून पाठविलें, परंतु बंदोबस्त होऊन आला नाही. त्यास याउपर पेशजी लिहिल्याप्रमाणें लवकर बंदोबस्त होऊन यावा, म्हणजे मसलतीस उपयोगी पडेल. * पूर्वीं लिहिल्याअन्वये गंगाजलनिर्मळ अहि-त्याबाईस सांगोन राजश्री तुकोजीबावांकडील महालकरी आहे, त्याची वहिवाट रदकर्जाचे महाल सुद्धां तुकोजीबावांनीं करावी. त्यास बाईकडील अडथळा नसावा. याप्रमाणें राजश्री पाटीलबावांनीं बाईस सांगून उत्तर पाठवावें म्हणजे यांजकडून भारी फौज ठेवून मसलतीवर घालवूं. सरकार कामाचा उपयोग जाणून लवकर करावें. आतां अवकाश राहिला नाही. मागें पत्रें गेलीं त्यांचीं उत्तरेंच येत नाहीत. अपूर्व आहे. २॥ छ. १५ रजव हे विनंती.

ले. ४२६ }
[१६५×] }

{ ज्येष्ठ व. २ श. १७०५
{ ता १६-६-१७८३

॥ श्री ॥

राजेश्री आपाजीराम स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. तुम्हीं छ ११ जमादिलाखरचें पत्र पाठविलें तें पावलें. धुळपांनीं इंप्रजाचे तरांडियांसि लढाई देऊन धरून नेलीं त्याविशीं इंदसेनास मुंबईकरांनो वर्तमान लिहून पाठविलें. त्यानें राजश्री पाटीलबावांस सांगोन पाठविलें. त्यावरून पाटीलबावांनीं स्वामींस पत्र लिहिलें आहे. व पांडुरंग रघुनाथ यांणींही सविस्तर लिहिलें आहे. त्यास कराराप्रमाणें गोष्टी अमलांत याब्या. धुळपास ताकिद होऊन तरांडीं माघारीं देवावीं म्हणून विस्तारें करून लिहिलें तें सविस्तर कळलें. त्यास † धुळपांनीं तरांडीं वरील सरदार व लोक-

* येथ पासून खुद नानाचें अक्षर, ×जुना ले. २११ वर हेंच हें पत्र आहे.

† आनंदराव धुळप म्हणून पेशव्यांच्या आरमाराचे सरदार विजयदुर्ग जि॥ रत्ना-गिरी येथें असत. वरील लढाई रत्नागिरीचे नर्जाकच झाली असें विविधज्ञान विस्तारांत धुळपाचा पवाडा प्रसिद्ध झाला आहे त्यावरून होतें. 'रंजर' नांवाचें इंप्रजांचें लढाऊ तांरु या वेळीं धुळपांच्या तडाक्यांत सांपडलें होतें.

सुद्धां दस्त केलीं ते तह जाला त्यापक्षीं सोडून द्यावयाचीं. त्यांत मुंबैकरांचें पत्रही आलें. त्यावरून तेन्हांच धुळपास लिहून सोडून दिलीं. राजश्री पाटीलबावांस उत्तर लिहिले आहे. खाना छ १५ रज्जब हे विनंती.

ले. ४२७ }
[२१०]

{ आषाढ शु. ५ श. १७०१
ता ४-७-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि. इंग्रजांचे तरांडीं मुंबईहून बिदनुराकडे जात होतीं, त्यांवर इंग्रजांकडील मातबर सरदार होता. त्यास तीं तरांडीं धुळपांनीं सरदारांसुद्धां पाडाव करून आणलीं त्याविशीं सरकारांतून मुंबैकरांचें पत्र आलें कीं. सरकारचा आमची दोस्ती त्या पक्षीं तरांडीं वरील सरदार व लोक सुद्धां सोडून देवावीं. त्यावरून तरांडीं सरदार व लोक सुद्धां धुळपांस लिहून सोडवून देविलीं. वर्तमान तुम्हांस कळावयाकरितां लिहिलें आहे. तरांड्यांवरील इंग्रजांकडील लोकांनीं लढाई मातबर दिली. धुळपांनींही चांगली लढाई देऊन दस्त केलें. परंतु तह जाला त्या पक्षीं सोडून देविलें. रा छ. ३ साबान हें विनंती.

ले ४२८ }
[२८१]

{ आश्विन शु. २ श. १७०५
ता २८-९-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. इंद्रसेनास निदान एक लक्षाची जागीर गायकवाडाचे जागिरी पैकीं सरकार ऐवजा शिवाय द्यावयाचें बोलून लिहून पाठवणें म्हणोन आज्ञा, त्यास आज्ञेप्रमाणें राजश्री पाटीलबावांशीं बोललों व त्यांस पत्र होवें तें दिलें. उत्तर आलें कीं, इंद्रसेनाचें मनो-गत राखिल्यास सरकार उपयोगीच आहे, याजकारितां त्याशीं बोलून दीड लक्ष रुपये वसुली जागा त्यास लावून द्यावी याप्रमाणें ठराव जाला आहे. गायकवाडाचे मुलखापैकीं जागीर लावून देतां म्हटल्यास ठीक दिसत नाही. याजकारितां इंद्रसेनास सरकार तालुक्यापैकीं दीड लक्ष रुपयांची वसुली जागा लावून द्यावी. त्याच मोबदला गायकवाडापासून सरकारांत घेतल्यास चिंता नाही. असें म्हणतात. म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास पूर्वी श्रीमंत कै. ला. वासी यांचे वेळेस तह झाले, व अलीकडे हेस्टिनाचे विद्यमानें पुरंदरचे मुकामी तह झाला. तेन्हां त्यास सरकारांतून जागा दिली नाही, व चालही नाही. हल्लीं पाटीलबावा इंद्रसेनास जागीर द्यावयाचे तुम्हां जवळ बोललें, त्यास सरकारचा मुद्दा साथीचा तसाच राहिला. उदीष्टीन येथे आला होता. त्याचे म्हणण्यांत साथीचेंही बोलणें होतें. परंतु पाटीलबावांचें लिहिलें आलें, यावरून इंद्रसेन सरकारचे नफे अधिक करील असें जाणून उदीष्टिनास

निरोप दिला. इंद्रसेनाचें बोलणें होऊन तह ठरला, त्यांत स्नाथीचें कलम अगदींच राहिलें. तेव्हां सरकारचे नफे ते इंद्रसेनाचें काय केले ? तथापि पाटीलबावांनीं जागीर द्यावयाचें लिहिलें, बरें आहे. परंतु कलकत्याहून पांच कलमांचा करार होऊन यावयाचा आहे. तो आला म्हणजे दीड लक्षांची जाहीर द्यावयाची सनद पाठवून देऊं. रा। छ. १ जिल्ह्याद हें विनंती.

ले. ४२९ }
[२८१] }

{ आश्विन शु. २ श. १७०५
ता २८-९-१७८३ }

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. पंचवीस हजारांची वरात पाठविली ती पावली. राजश्री पाटीलबावांस दाखविली. उत्तर अद्याप आलें नाहीं. पन्नास हजारांचे वरातेची कृपा जाली असती तर लोकांचे निमि देण्यापासून मुक्त होतों. आणखी पंचवीस हजारांचे वरातेविषयीं आज्ञा करणार स्वामी समर्थ आहेत म्हणोन लिहिलें, त्यास तूर्त पंचवीस देविल आहेत हे वसूल करून द्यावे, आणि लिहून पाठवावें. पुढें बाकीचाही ऐवज देविला जाईल. रा। छ. १ जिल्ह्याद हे विनंती.

ले. ४३० }
[२७३] }

{ आश्विन शु. २ श. १७०५
ता २८-९-१७८३ }

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. राजश्री विनायक विठ्ठल बऱ्हाणपूरचे कमावीसदार यांस ताकीदी-विषयीं आज्ञा त्यास आज्ञेप्रमाणें राजश्री पाटीलबावांशीं बोललों. त्यांनींही कमावीसदारास ताकीद केली. परंतु शहरचे मामलतीची घालमेल होणार यामुळें विनोबाशीं निक्षून बोलतां येत नाहीं. मामलतीचा ठराव झालाच असेल. श्रीमंताचे लग्नाचें पन्नास हजार रुपयांचें कापड आलें. बाकी वीस हजार रुपयांचें कापड येणें तसेंच राहिलें आहे. त्यास द्यावयाचें असल्यास निक्षून कमावीसदारास ताकीद करून देवावें, नाहीं तर नाहीं म्हणून सांगावें. या प्रमाणें राजश्री पाटीलबावांशीं बोलून उत्तर होईल तें लिहून पाठवावें. फर्मासी कापडाची पांच हजारांची वरात त्या प्रमाणें एक हजार रुपये पावले. बाकी राहिलें त्याची ताकीद करावी. रा। छ. १ जिल्ह्याद हे विनंती.

ले. ४३१ }
[२०८] }

{ आश्विन शु. २ श. १७०५
ता २८-९-१७८३ }

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती उपरि. दादासाहेबांस तिकडे न्यावयास मसलत वकीलांची, असा बाबांच्या मनांत संदेह येऊन आम्हांवर मर्जी ठीक नाहीं, केवळ रामजी पाटील यांचीं पत्रे येतीं तर बाबांस खरें न वाटतें. त्याबरोबर दुसरे गृहस्थाचें पत्र मुकाबल्याचें होतें त्यावरून खरें वाटलें.

दादासाहेब तिकडे गेल्यामुळे मर्जा खट्टी आहे. आम्हांवर रोष बहुत आहे. रामजी पाटलांचे जाणें राजश्री दाजीबा व गोविंदराव दि॥ कृष्णराव रास्ते यांचे घरीं आहे. दुसरें राघो-पंत गुरुजी त्यांचेच आहेत. रामजी पाटलांचे पन्नाबरोबर त्यांचींही पत्रें येत असतात म्हणोन व विशिखांचे बोलण्यांत भाव निघाले कीं सांबास तिकडे घेऊन गेले, आतां होळकर वगैरे एक गट होऊन मागती पुरंदरचे मसलती सारखा प्रसंग घडतो. फिरून आमचें साधन करीत फिराल. थोडक्याच दिवसांत प्रत्ययास येईल. म्हणून बोलण्यांतील मजकूर विस्तारें लिहिला तो सर्व कळला. त्यास श्रीमंत दादासाहेब इकडे येणार हें पूर्वीं अगोदरच पाटील-बाबांस लिहिलें आहे असें असतां, तुम्हीं लिहिल्यावरून इकडे आणावयाचें केलें असें म्हणतात. असो. येथून लिहितात त्याप्रमाणें बोलतात. हें लिहिणें प्रमाण मानूं नये. येखादे गोष्टीचा पक्का शोध लावून मग बोलावें. विशिखांचे बोलण्यांतील अर्थ लिहिला, त्यास पुढें मागें तसा प्रसंग जाल्यास पाटीलबाबांसच सांभाळावें लागेल. दादा साहेबांचा भरंवसा कोणीही मानीत नाहींत. भलतेकडेच जातील. याकरितां आणावयाचें केलें. परिणाम ईश्वराधीन आहे. रा॥ छ. १ जिल्काद हे विनंती.

ले. ४३२ }
[३२९] }

{ आश्विन शु. ५ श. १७०५
{ ता १-१०-१७८३

श्री

राजश्री नारोपंत स्वामीचे सेवेशीं.

विनंति उपरि तुम्हीं छ ४ रमजानचीं पत्रें व राजश्री पाटीलबाबांचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. ग्वालेर किल्ला घेतला. आठ पंधरा रोज येथेंच राहून किल्याचा बंदोबस्त जाल्या-वर पुढें कोणती मसलत करतात तें लिहून पाठवीन. जेनाबादचे कमावीसदारास ताकीदपत्र घेऊन पाठविलें आहे. व त्याप्रमाणें ऐवज थावा, तेथें कोणी रजबद केलीयास सूट देऊ नये. पाटीलबाबांचें निक्षून बोलणें आहे. लग्नाचीं वस्त्रें भाई वगैरे यांस आलीं. राजश्री माधवराव गंगाधर यांस आलीं नवतीं. यास्तव बाबांनीं त्यांस वस्त्रें देऊन सरकारचीं वस्त्रें देतो म्हणून बोलले. म्हणून लिहिलें तें व श्रीमंत दादासाहेब इकडे आले येविशीं राजश्री पाटीलबाबांचें बोलणें जालें त्याचा मजकूर लिहिला तो सर्व कळला व राजश्री रामजी जाधव यांनीं पाटीलबाबांस पत्र लिहिलें होतें त्यांतील मजकूर व त्याजवर पाटीलबाबांचें बोलणें जालें त्याचा विस्तारें करून मजकूर लिहिला तो सर्व कळला. त्यास ग्वालेर घेतली, आतां पुढें मसलत कोणती आहे तें लिहून पाठवावें. जेनाबादचे कमावीसदारास ऐवजाविशींचें पत्र पाठविलें तें पावलें. राजश्री शिवरामपंत थथे यांजकडे पाठविलें आहे. ते ऐवज घेतील. नाहीं तर होईल तें लिहून पाठवूं. सूट देऊं नये म्हणोन लिहिलें, उत्तम आहे. माधवराव गंगाधर यांस श्रीमंतांचे लग्नाचीं वस्त्रें सरकारचीं आलीं नव्हतीं, त्यावरून पाटीलबाबांनीं येथें त्यांस वस्त्रें सरकारचीं म्हणून दिल्लीं म्हणोन लिहिलें त्यास सरकारचीं वस्त्रें ज्यांनीं अहेर केले त्यांस दिल्लीं, त्याज-बराबर राजश्री दाजी गंगाधर यांस दिल्लीं. रा॥ छ ४ जिल्काद हे विनंति.

ले ४३३ }
[३३०] }

{ कार्तिक व. १२ श. १७०५
{ ता २१-११-१७८३

श्री लक्ष्मीकांत.

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री नारोपंतनाना स्वामींचे सेवेशीं.

पोष्य कृष्णाजी तानदेव कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंति उपरि येथील तागायत छ २५ माहे जिल्हेज पावेतो मुक्काम महतपूर कुशलरूप जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत गेलें. पाहिजे विशेष. बहुत दिवस झाले. कृपा पत्र येऊन संतोष होत नाही, तर सविस्तर लिहून सांभाळीत गेलें पाहिजे. विशेष प्राण महतपूर सरकार चंदेरी येथील जाबसालविशीं पूर्वी आपण पत्रें श्रीमंत राजश्री पाटीलबाबांस लिहिलीं व राजश्री पांडुरंगपंत बापूस लिहिलीं तीं पत्रें आम्हीं रवाना केलीं. परंतु लष्करें दूर गेलीं करेराचे मुक्कामपर्यंत चिरंजीव राजश्री केसोपंत महतपुराडून गेले. पुढें मार्ग चालेना. तेव्हां परतोन आले. पत्रें रवाना केलीं. माहालीं आलियावर तहशील करावी, त्यांस तेथील जमीनदारांनीं हरामखोरी केली. केसोपंताशीं करार केला कीं, महतपुरास जातो ऐसं बोलोन परभारें लष्करांत गेले. आम्हांकडे आले नाहीत. पूर्वी महालची तहशील राजश्री यादवराव हरीनीं नेली. त्यास सर्व कसवें जमींदाराचीं आहेत. तरी येथे श्रीमंत राजश्री पाटीलबाबांस पत्र लिहून पाठवावें आणि जमीनदार तेथें गेले आहेत त्यांजला ताकीद निक्षून करून महालीं येऊन अम्मल सुरळीत चालेल तें करावें. श्रीमंतांनीं आमचे पासून रसद दहा बारा हजार घेतले. आम्हास महालाचा ऐवज पैसा एक आला नाही, तरी पत्रें लिहून पाठवावीं. आपलेकडील राजश्री पांडुरंगपंत बापू आहेत त्यांजला पत्र लिहून तपसीलवार द्यावें म्हणजे ते जाबसाल करून घेऊन पाठवितील. श्रीमंत पाटीलबाबांस पत्रें चांगलीं लिहून पाठवावीं. ज्या गोष्टीनें आमचा ऐवज उगवे तें करावें. आपण मन घातल्यास कार्य होऊन येईल. यानंतर आपण पत्र राजश्री केसोपंत निता गोपाळ संभाजी याजबरोबर पाठविलें तें पावलें. आपले भराशियावर जाहागिरीचीं खेडीं आहेत त्यांचा बंदोबस्त करितों. कारकून आमचे तर्फेचा पाठवितों. आपण निक्षून पत्र राजश्री पांडुरंगपंतास लिहोन दिल्लें पाहिजे कीं महतपूरचे जमींदार तुम्हांपाशीं आले आहेत त्यांसि दबावून सांगणें कीं, कृष्णाजीपंत यांणीं सरकारांत पंधरा हजार दोन सालची रसद दिली आहे त्याचे रुपयांची निशा देणें; नाही तरी तुमची अबरू राहणार नाही. ऐसे पत्र निक्षून राजश्री पांडुरंगपंतास कृपा करून लिहोन दिल्लें पाहिजेत. कृपा लोभ असों दिजे. हे विनंती.*

* आजपर्यंत सालबाईच्या तहा संबंधें नानाफडणीस व त्यांचे हस्तक यांजमध्यें पत्र-व्यवहार प्रसिद्ध होत आला तो रा. अंताजीपंत हर्डीकर व गोविंद रामचंद्र केळकर वस्ती महाड यांनीं मोठ्या मेहनतीनें मिळवून आम्हांकडे पाठविला. ह्या तहा संबंधें आणखीही पत्रें मशारानिलेनीं पाठविलेलीं आम्हांकडे शिल्लक आहेत. पण तीं बहुतेक त्याच त्या मजकुराचीं असल्यामुळें तूर्त तीं प्रसिद्ध करण्याचें तहकूब केलें आहे. सं. का. सं.

ले. ४३४ }
[२८०] }

{ कार्तिक व. १४ श. १७०५
{ ता २३-११-१७८३

श्री.

राजश्री नारोपंत स्वामींचे सेवेशीं.

विनंती उपरि.

पाटीलबावांचें मत कीं, नारो गणेश यांस होळकरांचे कारभारांतून काढावें. बाईनीं व आपण एक होऊन मसलत करावी. योविषयींचा मजकूर लिहिला तो सर्व कळला. त्यास नारो गणेश यांस कारभारांत न घालणें हें पूर्वीच जालें असतें तर असतें. आतां कसें होईल ! पूर्वी पाटीलबावांचीं पत्रें आलीं कीं, कळेल तशी खातरजमा होळकरांची करावी त्यावरून केली ती त्यांनीं निभावावी.

पाटीलबावा व इंग्रज देशीं आले तर होळकरांचे यांचे खटे मीठे प्रसंग होत चालले आहेत तेथें आम्हांवर वृत्ति कशा होतील न कळे, म्हणून लिहिलें तें कळलें. त्यास पाटीलबावांचें व इंग्रजांचें येणें काय म्हणून होणार ? आल्यास ईश्वरी इच्छेन घडेल तें खरें. थोरपणा आहे तेथें वांकडें होणार नाहीं.

रा. छ. २७ जिल्हेज हे विनंती. पो. छ. ९ मोहरम सुा आर्बा समानीन सुा शाहा-
जानपूर.

ले. ४३५ }
[४०७] }

{ शके १७०५
{ सन १७८३

श्री

कापशीकर घोरपडे याजबद्दल.

यादी कापशीकर घोरपडे यांची वंशावळ. मूळपुरुष हे उदेपूरचे राणे याच्या घराण्यां-
तील एक पुरुष दक्षिणदेशीं येऊन विजापूरपादशाहींत येऊन रोजगार करून राहिले. त्यांनीं
जांबेची, व वांगीची व भाळवणीची, व नहावीची पाटीलकी मिळवून पादशाही रोजगार
करून पांचचार डोई गुदरल्या. नंतर श्रीशिवछत्रपति शककतें महाराज यांनीं राज्यास
प्रारंभ केला. त्या समयी घोरपडे यांचा पुरुष म्हाळोजी हे छत्रपति पाशीं पांचशें स्वारा-
निशीं चाकरीस राहिले. काहीं दिवसांनीं महाराज यांचे ज्येष्ठ पुत्र संभाजी महाराज हे
पन्हाळ्या वर होते. म्हाळोजी घोरपडे यास स्वारांसुद्धां पन्हाळ्यास छत्रपतींनीं पन्हा-
ळकिल्याची सरनोबती देऊन संभाजी महाराज यांजपाशीं ठेविलें होतें. पुढें शिवाजी महा-
राज यांचा शके १६०२ शैव्रनाम संवत्सरे चैत्र शुद्ध १५ रविवारी रायगडों काळ जहाला.
नंतर संभाजी महाराज यांनीं म्हाळोजीबुवा घोरपडे यास पन्हाळ्यास ठेवून आपण रायग-
डास गेले. धाकटे बंधु राजाराम साहेब यांस नजर बंदीत ठेवून आपण सात वर्षे राज्य केलें.
संगमेश्वरी महाराज असतां अवरंगजेब पादशहा याजकडील सरदार इलाइचिबेग येऊन

संभाजी महाराज यांस धरिलें त्या समर्थी गर्दी जहाली, त्यांत म्हाळोजीबाबा घोरपडे ठार झाले. त्यांस तिचे पुत्र ज्येष्ठ संताजी घोरपडे, दुसरे बहीरजी घोरपडे व तिसरे मालोजी घोरपडे. हे त्रिवर्ष मिळून राजाराम साहेब यांजकडे फौजे सुद्धा रायगडास गेले. तेथें महाराज यांणीं काजकाम सांगितलें, कृपा संपादन केली. पुढें विशाळगड मुक्कामाहून पादशहाच्या फौजेवर छत्रपतींनीं स्वारीस पाठविलें. संताजी घोरपडे जाऊन पादशहाच्या फौजेवर छापा घालून पादशहाच्या डेऱ्याचे कळस घेऊन येऊन महाराजां पुढें ठेविले. त्या समर्थी छत्रपतींनीं तिघां भावांस किताबती दिल्या. संताजी बाबा यांस ममलकतमदार, बहीरजी घोरपडे यास हिंदूराव व मालोजी यांस अमिरुल उमराव अशा किताबती देऊन बहुमान केला. संताजी बाबास सेनापती दिली. शके १६१०. पुढें राजाराम साहेब छत्रपति चंदीस गेले. मोगलाई फौजेवर वेढा भूदरगडास पडला, सवब संताजी घोरपडे सेनापति यांस वेढा उठाविण्याची आज्ञा झाली, त्यावरून सेनापती यांणीं लढाया मारून वेढा उठाविला. नंतर कर्नाटकांतून स्वारी देशीं आली तेव्हां छत्रपतींची मर्जी प्रसन्न होऊन कुटुंब ठेवावयास भूधरगड घोरपडे यांस दिला. पुढें राजारामसाहेब यांचा काळ शके १६२१ सांत जाहला. पुढें सेनापती फौजबंद सुलकांत स्वाऱ्या शिकाऱ्या करीत असतां म्हसबडकर माने यांणीं दंगा करून विश्वासार्थें संताजी घोरपडे यांस मारिला. शके १६३५. नंतर सेनापती यांच्या ज्येष्ठपत्नीचे पुत्र पिराजी घोरपडे हे शिवाजी महाराजांकडे पन्हाळे मुक्कामीं आले, त्यांणीं शांतवन करून सेनापतींचीं वस्त्रें दिलीं. शके १६३७. नंतर तेही स्वामिसेवा करीत असतां स्वामी कार्यावर मौजे हलकणीं कसबा नूल या ठाण्यावर पडले. शके १६५०. त्यांचे पुत्र राणोजी घोरपडे हे लहान पांचसहा वर्षांचे होते, आणि पिराजी घोरपडे यांची सापत्न्य मातुश्री द्वारकाबाईसाहेब याणीं नातू राणोजी यांस घेऊन करवीरीं संभाजी महाराज छत्रपति यांजकडे येऊन भेटली. महाराज कृपावंत होऊन सेनापतींचीं वस्त्रें दिलीं. हें शके १६८५ कापशी मुक्कामीं जहालें. त्याजवर राणोजी घोरपडे यांचा काळ शके १७०५ सालीं जहाला. त्यांस ब्रिया दोन पुत्र सुमारे नऊ यांचा तपशील.

- ४ ज्येष्ठ पत्नी लक्ष्मीबाई ... ..
 १ ज्येष्ठ पुत्र सुबराव. २ रे सखारामबाबा.
 ३ रे नारायणराव. ४ थे द्वारकोजीराव.

यां पैकीं तिघांचा नष्टांश. नारायणराव घोरपडे यांस पुत्र चार, राणोजी ऊर्फ मुरारराव दुसरे संभाजीराव, तिसरे दिनकरराव व चवथे संभाजीराव ऊर्फ सुबराव यास दत्तक दिले, ते सांप्रत आहेत. मुरारराव यास पुत्र एक, त्याचें नांव नारायणराव, दोघांचा नष्टांश.

- ५ कनिष्ठ पत्नी अंबिकाबाई यांस पुत्र.
 १ संताजीबाबा सर्वांत ज्येष्ठ. २ म्हाळोजीबाबा.
 ३ पिराजीबाबा ४ राघोजीबाबा, ५ जयराम.

ले. ४३६ }
[१३८]

{ भाद्रपद व. ४ श. १७०६
[ता ३-९-१७८४]

॥ श्री ॥

राजश्री गोविंद रावजी गोसावी यांसि—

शिक्षा.

फारशी

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य-स्नो राव रंभाजी

जयवंत निंबाळकर दंडवत विनंती उपरी येथील कुशळ ता छ १७.

माहे सव्वाल मुक्काम भागानगर जाणून वर्तमान यथास्थित असे विशेष.

राजश्री नरसिंगराव घाटगे टेंभुर्णीकर हे येथें आले. यांणी आपलें वर्तमान सांगितलें जे, राजश्री आनंदराव घाटगे यांचे हातें चाकरी व परगणे मजकूरचें कामकाज घेऊन नोकरा आपण करार केली म्हणून. त्यास आनंदराव सरकार चाकरीस दुरुस्त नाहीं. यास्तव राजश्री नरसिंगराव घाटगे हे चांगले मनुष्य जवामर्द, सरकार चाकरीस दुरुस्त, असें जाणून नवाब मुषरलमुल्क बहादूर यांचे अनुमते ठरलें जे सरकार उपयोगी आहेत, यांचाच बंदोबस्त करावा. त्याजवरून प्रमाणे टेंभुर्णी पैकीं देहे एकूणीस तनखा रुपये १७५०० साडे सतरा हजार सदर-हूची सनद राव मशारनिले यांचे नांवें करून दिली आहे. तर प्रा मजकूरचा जागीरीचा अमल यांचे सुपुर्द करून द्यावा. तुम्हांकडील कारकून प्रमाणे मजकुरी ठेविला तो घेऊन जावा. सन ११९३ साली चाकरीस न आले सव्व नजर पांच हजार ठराविली. ते रुपये खरीप रब्बी झाडा करून द्यावे. याप्रमाणें ठरलें आहे. त्यास मुदतीप्रमाणें सदर्हु ऐवज द्यावा. येविशीं दौला बहादूर व राजश्री सोयराजीपंत याणी आपणांस पत्रें लिहिली आहेत, तर नरसिंगराव घाटगे यांचा अमल दाखल करून द्यावा. फिरून बोभाट येऊं न द्यावा. याचे भाळबंद यांणी कटकट करताल तर त्यांस ताकीद निक्षून करावी. हें काम सरकार किफायतीचें व अनुष्य बहुत चांगला ऐसें समजून केलें आहे. तर दरम्यान तुम्हांकडून घालमेल न व्हावी. तालुकियास स्वराज्याचा उपसर्ग बहुत लागून प्रगणा खराब जाहला. याजकारितां स्वराज्याकडील बंदोबस्त चांगला करून द्यावा. तैसेंच करमाळियाकडीलही कांहीं उपद्रव न द्यावा. म्हणून राजश्री शामराव व चंडीदासपंत यांस ताकीद करावी. मशारनिलेपासून करारनामा लेहून घेतला त्याची नकल पहावयास पाठविली आहे. हें काम जवा म नु द [मर्द ?] बाळा बहादूर [?] सोयराजीपंत याच्या आमच्या विचारें जाहालें असें. यांत घालमेल न व्हावी. लिहिल्याप्रमाणें कामाचा बंदोबस्त करून द्यावा. रा छ १७ सव्वाल हे विनंती. सन ११९४.

ले ४३७ }
[४३०]

{ चैत्र शु. ३ श. १७०७.
[ता ११-४-१७८५]

श्री.

सन ११९४ फसली. सन १७८४ इसवी.

फेरिस्त नंबर ८

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके १११ विश्वावसुनाम संवत्सरे चैत्र शुद्ध ३ तृतीया इंदुवासरे

क्षत्रियकुलावतंस श्री राजा शिवछत्रपति यांणीं राजमान्य राजश्री परशराम रामचंद्र यास आज्ञा केली ऐशीजे. मनोळी तालुक्याचे पांच लक्ष रुपयांच्या निशेपैकीं आळते तालुका याजवरि दरसाल पन्नास हजार रुपये उसनेवारी तीन सालें ध्यावयाचा करार हतेबंदीची यादी करून दिली आहे. सदरहू ऐवजास उगवणीस वेदशास्त्र संपन्न राजश्री बाळ जोशीराव व राजश्री शिवराव परशराम मुतालिक सचिव व गुंडो दामोदर यांचा कतबा दिला आहे. त्या प्रमाणें सालोंसाल ध्यावे. न पावल्यास तालुका देहे १६ सोळा जमाबंदी गांवगन्ना गांवकर यांच्या गुजारतीनें ठरावून तालुका ठाणें सुद्धां कमावीस खरेदीसिबंदी राजश्री केसो सदाशिव सदरहू पांच लक्षांचे बाकीचे सावकार यांच्या स्वाधीन करून देणेची आज्ञा होईल. इस्तकविल चैत्र सन खमस समानीन तागायत सन सम्मान समानीन चैत्रमास तीन सालांत दीड लक्ष रुपयांची पुरवणी करून ध्यावी. तीन सालें भरल्या नंतर सदरहू तालुक्यास सावकारांचा संबंध नाही. जाणिजे बहुत काय लिहिणें.

मोर्तब. बारसुरू सुद्रवार समत सुद्रवार.

ले. ४३८ }
[४३९] }

{ चैत्र शु. ६ श. १७०७
{ ता १४-४-१७८५

श्री.

सन ११९४ फ. सन १७८४ इ.

फेरिस्त नंबर ९.

यादी राजमंडळाकडून राजश्री परशराम रामचंद्र यांजकडे मनोळी तालुका वगैरे सोडविणें बद्दल राजश्री केसो सदाशिव यांजकडून रुपये पांचलक्ष कर्ज घेऊन निशा करविली, त्यासि मामलत तालुका मनोळी वगैरे देऊन ऐवज नेमणूक करून दिला. सुद्धसन खमस समानीन मथ्या व अलफ.

मनोळी तालुक्यापैकीं रुपये ३,५०,००० साडेतीनलक्ष व मनोती व व्याज पांचलक्ष रुपयांचे एकंदर मनोळी तालुक्याकडून ऐवज पुरवणी करून ध्यावी. ऐवज फिटल्या नंतर ठाणीं सुद्धां तालुका हुजूर यावा.

सदरहू निशापैकीं दरसाल आळतें तालुका याजवर पन्नास हजार रुपये तीन सालें ध्यावयाचा करार करून हतेबंदीची यादी करून दिली आहे. सदरहू ऐवजास उगवणीस वेदशास्त्र संपन्न राजश्री बाळाजोशीराव व शिवराव परशराम मुतालिक सचिव व गुंडो दामोदर यांचा कतबा दिला आहे. त्याप्रमाणें सालोंसाल ध्यावा. न पावल्यास तालुका देहे १६ सोळा जमाबंदी गांवकर यांच्या गुजारतीनें ठरावून तालुका ठाणीं सुद्धां कमावीस खरेदी सिबंदी तुमच्या स्वाधीन करून देण्याची आज्ञा होईल. याविषयी परशराम रामचंद्र यांच्या नांवें सदरहू मजकुराचें पत्र दिलें आहे. ....कलम.

एकूण कलमें दोन येणेंप्रमाणें पांच लक्ष रुपये कर्ज देऊन मामलतीवारि करारमदार करून ऐवज लावून दिला असे. सदहूप्रमाणें ऐवज फडशा होईपर्यंत सुरळीत चालेल. मामलतीस तोंसीस लागणार नाही. आफत फितूर मातबर पडून मामलत दिगार जाहलियास हिसेबाँ राहिल तो ऐवज सरकारांतून फडशा होईल. सदहू पांच लक्ष रुपये हुसेबंदी सालमजकूर चैत्रापासून तीन चैत्र दरसालीना एक लक्ष सदसष्ट हजार रुपये थावयाचा करार, त्यांसि प्रथम हसा पावल्यानंतर मनोळीचें ठाणें अविदाकडून अपाय जाहलियास सदहू एक लक्ष सदसष्ट हजार रुपयेची उगवणी त्रिवर्ग मशारानिले यांच्या विद्यमानें ब्याजमनोती सुद्धां उगवणी करून देविली जाईल. छ. ४ माहे जमादिलाखर मोर्तब.

ले. ४३९ }
[१५६] }

पौ छ २० जावळ सीत.

{ फाल्गुन व. १ श. १७०७
{ ता ७-३-१७८६

॥ श्री ॥

राजश्री अमृतराव स्वामीचे सेवेशीं—

विनंती उपरि. तुम्ही छ. ६ जावळचें पत्र पाठविलें तें पावलें. मालीट इंप्रज आज श्रीमंतांचे दर्शनास आला होता. आगोदर त्यांनीं कचेरीस यावें, नंतर श्रीमंतांनीं यावें, असा बेत करून भेट जाली. मालीटास मात्र भेटले, नजराणा केला त्याची याद पाठविली आहे. मालीट पर्वतीचे रमण्यांतच राहिला आहे. बायका वगैरे बाज्यांत राहिले म्हणोन लिहिलें तें कळलें. त्यास बेत अगोदर त्यांनीं यावें, नंतर श्रीमंतांनीं यावें, असा करून भेट करविली. उत्तम केलें. नजराण्याची यादी पाहिली. पुण्यांतील नेमणुकेचे फौजेस रोजमरा वाटावयाचें लिहिलें त्यास एक दुमाही व दोन आठवडे थावे ॥ छ. १४ जावळ हें विनंती.

ले. ४४० }
[४८२] }

{ ज्येष्ठ व. १४ शके १७०९
{ ता १४-६-१७८७

श्री.

आज्ञापत्र राजश्री पंतप्रधान ताहा मोकदम देहाये पैकीं पारनेर भिसूर सुरुसन समान समानीन मया व अल्लफ.राजश्री नारायणराव ढमढेरे यांजकडे फौजेचे बेगमीस सरंजाम परगणे मजकूर पैकीं मोकास बाबेचे गांव वि॥:—

-११- प्रो पारनेर निमे	१ मौजे बाबुर्डी गुमट	१ मौजे आपधूर
१ „ डोंगरगण	१ „ निबलक	१ „ गटेवाडी
१ „ दाहिठण गुंजाल	१ „ टांकळी	१ „ हिवरे बाजार
१ „ मुगसी	१ „ हमीदपूर	१ „ मोदरे
१ „ गाजदीपूर	१ „ करनूळ खोरे	१ „ दळवें खुर्द
१ „ जांबगांव	१ „ घाणेगांव	१ „ हिवरे कीर्डा
१ „ नोंदूर पठार	१ „ घोत्रें खुर्द	१ „ वडगांव बावळी

१ ,, शाहजापूर	१ ,, पाडळी	१ ,, पिंपळगांव रोठा [?]
१ ,, शिरोळें आडवई	१ ,, भोईरें खुर्द	१ ,, करमूळहोर
१ ,, हिंणगांव	१ ,, निंबगांव धाणा	१ ,, भडगांव
१ ,, भोईरें बुदुक	१ ,, कालकुंद	१ ,, धोत्रें बुदुक
१ ,, निंबगांव धाणा	१ ,, ढोंकी	—
११॥	१२	११

३४॥

एकूण साडे चौतीस गांवचा अमल पेशजी पासोन चालत आहे, त्याप्रमाणें करार असे. तर मा॥रनिलेचे कमावीसदाराशीं रुजू राहून देहाये मा॥र चे मोकास-बाबेचा अमल व जकात सुदामत चालत आल्या प्रो सुरळीत देणें, जाणिजे. छ. २७ सावान.

ले. ४४१ }
[३३९]

{ पौष व. १ श. १७१०
{ ता १२-१-१७८९

॥ श्री ॥

पै॥ छ २९ रबिलाखर ऊर्फ पौषमास सु॥ श्रीमथुरा सुरुसन तिसां समानीन.

राजश्रीयाविराजीत राजमान्य राजश्री आपाजीराम स्वामींचे सेवेशीं पोष्य हरि बल्लाळ सां॥ नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जावें. विशेष. तुम्ही छ ८ व छ २२ रविलावरचीं पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. राजश्री अल्ली बहादूर यांची व पाटीलबावांची भेट झाली. नंतर अल्ली बहादूर यांची खानगी दिल्लीस केल्याबद्दलचा मजकूर पेशजी लिहिला आहे, त्यावरून कळेल म्हणोन.* गुलाम कादर यास मोरचेमध्ये कोडून लढाई चालली होती. तीं मागाहून अल्ली बहादूर यांची खानगी फौज सुद्धां केली. दरमजल हे जाऊन पोचले. नंतर पाहिली फौज व हे एक होऊन त्यास जकड बसविली. मार्गशीर्ष वद्य षष्ठीस लढाईची निकड केली. तो दोन हजार फौजेनिशीं पळोन गेला. बातमी कळतांच फौज पाठीमागें गेली. तेव्हां दहा कोसांवर गुलाम कादरशीं गांठ घालून लढाई जाली. त्यास शिकस्त केला. त्याजकडील कारभारीही आणिले. त्या शिवाय तोफा हत्ती वगैरे आणिलीं. त्याची याद आलाहिदा आहे. त्यावरून कळेल, म्हणोन लिहिलें तें सविस्तर कळलें. त्यास अल्ली बहादूर यांची भेट होऊन दिल्लीस खानगी केल्याचा मजकूर पेशजी लिहिला त्यावरून सविस्तर कळलें. सांप्रत गुलाम कादर याची व अल्ली बहादूर यांची सरकारची फौज सुद्धां लढाई होऊन गुलाम कादर कारभारी सुद्धां शिकस्त सांपडले.

* या शब्दापुढील शब्द फाटले आहेत.

ही मोठीच गोष्ट जहाली. श्रीमंतांचें दैव थोर आहे. वरकड वर्तमान सविस्तर श्रीमंतांचे पत्रावरून कळेल. राजश्री पाटलिबाबांनीं इतके दिवस मेहनत केली त्याचें सार्थक ईश्वरें केलें. मोठी फत्ते जहाली. सदैव वर्तमान लिहीत जावें. २॥ छ १५ रविलाखर बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हे विनंती.

ले. ४४२ }
[४००] }

{ पौष १७१०
{ जानेवारी १७८९

श्री.

यादी गुलामकादरा बरोबर बंदवे आणिले त्यांची नांवनिशी:-

१ गुलामकादर.	१ सतारखान गुजर.	१ इसब रोहिला,
१ मन्यारसिंग.	१ जोरदस्तखान.	१ जिसुक ब्राह्मण बिलास-
१ नाजरखोजा.	१ हसन रोहिला.	रायाचा.
१ बिलासराय दिवाण.	१ मनुलाल ब्राह्मण.	१ याकुदखोजा.

१ कुसलाकरोडा.	१ इजब रोहिला.	३
१ हमीमबुअल्लीखा.	१ घासी गाडीवान.	८० तोफा सुमार.
१ नजीम रोहिला.	१ कुतबीखवास.	२२ हत्ती नग.
		० उंट घोडों यांची गणती
		आली नाही.

ले. ४४३ }
[४०१] }

{ अधिक आषाढ शु. ८ श. १७१२
{ ता २०-६-१७९०

श्री.

यादी छ ६ सब्वाल मुक्काम नजीक पाटण येथें लढाई इसमालबेगाचे लढाईत शिल्ले-
दार हुजुरात पैकीं ठार, जखमी सुा तिसैन मया व अलफ बदल यादी.

३६१ खांसे व स्वार

३०९ जखमी.

७२ तरवारीचे.	३४ माल्याचे.
९ बर्बाचे.	६ तिराचे.
१५७ गोळीचे.	३१ गोळ्याचे व दगडाचे.
२३८	७१

३०९

+ येथपासून खुद्द खाशांचें अक्षर आहे.

५२ ठार.

३६१

१७३ घोडी.

१०४ जखमी ६९ ठार.

१७३

५३४

(ग्वालेर दरबार पत्रें भाग ३ ले. ९६ येथें हाच कागद आहे.)

के. ४४४ }
[४०२] }

{ श. १७१२
{ ता. १७९०

श्री

यादी इसमायल बेग यांजकडे महाल. सु॥ तिसैन मया व अलफ.

१ परगणें झझर	१ परगणें इंदोर निमकसार	१ परगणें हुशी
१ ,, बसईवानसूर	१ ,, राता	१ ,, नाहारझाल
१ तालुके पाटोधा	१ ,, खैरथळ	१ ,, रोहतक
१ परगणें दादरीतहा	१ ,, नूरनगर	१ ,, पतियाबाद व शिरसाबाद
१ ,, बोरी	१ ,, पाटोधी	१ ,, दुंडावर
१ ,, रेवाडी	१ ,, दादरी	१ ,, नर्गीना मोलनगर
१ ,, पूर.	१ ,, हिसार.	
१ ,, कोटकासम.	१ ,, ववल	१ ,, झवानावट पोंकस
१ ,, महीम.	१ ,, काठी.	१ ,, तिजारा.
१ ,, दुशाख तुशाम	१ ,, कानोड.	१ ,, साकरस.
१ ,, इसमायलपूर.	१ ,, रताय	१ ,, रसघन.
१ ,, गिमेट.	१ ++ + डधा.	१ ,, टावरेधोरा.
१ ,, सवारणपूर.	१ ,, नानोळ.	१ ,, तावड.
	१ ,, बोहोदा.	
१ ,, भौझालडी.	१ ,, हरसोली.	१ ,, कोटफुली.
१ ,, लाहोरा.	१ ,, निमराणा.	

१५

१६

१३

ले. ४४५ }
[३४५]

{ कार्तिक व. ९ श. १७१२
{ ता ३०-११-१७९०

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजीत राजमान्य राजश्री आपाजीराम स्वामींचे सेवेशीं

पो वाळाजी जनार्दन सा नमस्कार विनंति उपरि येथील कुशळ जाणून स्वकीय कुशळ लिहित जावें. विशेष छ ११ मोहरमचें पत्र पाठविलें तें पावलें. राजश्री पाटीलबाबा डेरे दाखल जहाले, सरदारांकडील फौजा पुढें गेल्या होत्या त्यांनीं सांबर वगैरे ठाणीं घेऊन अजमेरीस गेले, शहर घेऊन किल्यास मोर्चे लाविले, मारवाड्यांचा जमाव मेडल्यावर जाला होता, तेथून लडाईच्या इराद्यानें पुढें पांच कोस आले, सरदारांकडीलही फौजा चालून गेल्या, त्यांची यांची लढाई मातबर जाली, त्यांत श्रीमंतांचे प्रतापें कडून मारवाड्यांचा मोड होऊन सरदारांस यश आलें, तोफा पाडाव आल्या, मेडल्यांत ठाणें बसविलें, गंगाराम भंडारी व अलियार बेगखान मेडल्यांत होते त्यांस धरिलें, म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें सर्व कळलें. त्यास सरदारांकडील फौजांनीं अजमेरच्या मोर्च्याचा बंदोबस्त राखून राठोड चालून आले त्यांजवर जाऊन लढाई मारली, त्यांत राठोड मोडले, सरदारांचे फौजेस यश श्रीमंतांचे प्रतापें कडून आलें, [ही] मोठी गोष्ट जहाली. येणेंकरून राठोडांवर दाव चांगला बसला. पाटीलबाबा डेरे दाखल जहाले. उत्तम आहे. पुढें काय होईल तें लिहून पाठवावें. गंगाराम भंडारी व अलियारबेग यांचें काय केलें व अजमेरीस मोर्चे बसले आहेत तिकडील वर्तमान काय, हें सविस्तर लिहावें. रा छ २२ रावल. बहुत काय लिहिणें लोभ असो दीजे हे विनंती.

पौा छ २४ रविलाखर ऊर्फ मार्गशीर्ष वद्य ११ सुा मारवाड नजीक कृष्णगड शुक्रवार.

ले. ४४६ }
[१६०]

{ वैशाख शु. २ श. १७१३
{ ता ५-५-१७९१

॥ श्री ॥

पै छ १७ माहे रमजान सन १२००

राजश्रियाविराजीत राजमान्य राजश्री गोविंदरावजी स्वामींचे सेवेशीं-

पोष्य बळवंतराव भवानीशंकर कृतानेक साध्यां नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ तागाईत छ १ माहे रमजान मुकाम हुमनाबाद जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जावें विशेष. श्रीमंत महाराज यजमान साहेबी राजश्री तात्या यांजकडे फौज सुद्धां रवाना केलें तेव्हा आझा हेच की, तात्यांची व हजरतीची भेट होणार त्या पूर्वी तात्यांजकड जाऊन पोंहचावें, त्यांचे विचारें नवाब बंदेगान अल्लीची भेट ब्हावी. त्यास लोकांचे स म जो त्या स [समजु-तीस ?] चार दिवस अधीक वाशीमावर लागले. यांत तात्यांची व हजरतीची भेट होऊन मसलहत प्रकरणीं बोलणें होऊन तात्या यांची स्वारी पुढें कृष्णा उतरून गेली. त्यास त्वरेनें तात्यांजकड जाऊन पोंहचण्यास मार्ग हुमनाबादेचा नीट जाणून येथपर्यंत येणें

जाहालें. त्यास नाट मार्गे येतां हजरतीची स्वारी मध्यंतरी आहे, पृथक भेटांचें तों प्रयोजन नाहींच. इकडील बाजेकरी [?] व या दौलतीची कळकळ तात्यांस व आपणांस आहेच. तात्या यांचे व हजरतीचे भेटांचे प्रसंगां इकडील मतलब उगविलेच असतील. प्रत्येक आम्हांस काय बोलावयाचें आहे. त्यांस मार्ग जवळून तेव्हां परस्पर जाणें हें चांगलें. किंवा वीस पंचवीस कोशां असतांना एक दिवस राहून सरासरी भेट घेऊन जावें. जैशी येविशीं करीन [?] सल्लाह असेल त्याप्रमाणें सूचना व्हावी. हा मार्ग सोडून जावें तर दिवसगत लागेल. वासना तो तात्यांजवळ सत्वर जावें हेच. व यजमानाची आज्ञा याचप्रमाणें. सर्वात्मना यजमानांचा विश्वास आपले ठायीं तेव्हां उचित प्रकार जो असेल तोच आपण लिहीतील. येविशींची विनंती तात्या यांस लिहिली आहे. या उपरि जाण्यास दिवस बहुत थोडके राहिले. पत्राची उत्तरें सत्वर यावीत. त्याप्रमाणें येथून घडण्यांत येईल. बहुत काय लिहिणें लोभाची वृद्धि कीजे हे विनंती. (* गोविंदराव काळे)

ले. ४४७ }
[१२५] }

पौ छ २७ रमजान

{ वैशाख शु. ११ श. १७१३
{ ताम्र १४-५-१७११

श्री

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री गोविंदराव + स्वामीचे सेवेशीं—

पो। परशराम रामचंद्र नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल-लिहित जावें. विशेष—तुम्ही दु कि ता [?] पत्रें पाठविलीं तीं पावलीं. लिहिला मजकूर आपले व राजश्री गोविंदराव बापू यांचे पत्रावरून सविस्तर कळला. याचप्रमाणें वरचे-वर तिकडील इंजकाडील व टिपूकडील वर्तमान लिहून कळवीत जावें. इकडील मजकूर तरि आम्ही धारवाडचा बंदोबस्त करून तुंगभद्रा पार होऊन दक्षणीरास आल्यानंतर माये-कोंडा व होदेगिरे व संतीवनूर बे चेनागिरी ठाणीं घेऊन नर्जिक रामागिरी येथील मुक्कामास गेल्याचें वगैरे वर्तमान तपशीलवार राजश्री गोविंदराव बापू* यांचे पत्रां लिहिलें आहे. त्याजवरून सर्व मजकूर कळेल. छ १० रमजान बहुत काय लिहिणें लोभ असो द्यावा हे विनंती

ले. ४४८ }
[४४३] }

{ आश्विन शु. ११ श. १७१३
{ ताम्र २८-९-१७११

श्री.

नकल.

राजश्री बळवंतराव महादेव कमाविसदार परगणे आमझरें गोसावी यांसि.

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित महादजी शिंदे दंडवत. सुस्सन इसचे तिस्रैन मयां व अलफ. बदल देणें विनायक महादेव व नारोकृष्ण कारकून निसबतः

* गोविंदराव काळे + गोविंदराव पिंगळे

वक्षी यासि वेतनें जातीस व मुदवखचे रोजसुरे व शागिर्दपेशा वगैरे बाबत तागाईत सन इहिदे तिसैन अखेर सालबद्दल करारचिठ्या येणेंप्रमाणें रुपये.

८२८० वेतनें व शागिर्दपेशा वगैरे दरसाल रुपये १८२० प्रमाणें इस्तकाबिल छ. १७ सफ्फर सन सब्बां तागाईत सन इहिदे तिसैन अखेर साल, माहे ५४८१८.

आकार

८२८० रुपये.

२१४॥ मुदवखबद्दल वगैरे सालिना ७०२ रुपये प्रमाणें

इस्तकाबिल छ ९ जमादिलाखर सन इहिदे तागाईत

छ १७ सवाल एकंदर साल माहे ३८२०

४३९। दफ्तरखर्च निसबत वक्षी खातें कागद व समया.

रुपये.

११७ खातें उंट नफर १ एकूण

रुपये.

१६४९॥ चंदी व लागवड घोडे यांस व उंटांस इस्तकाबिल सन

तिसैन तागाईत सन इहिदे तिसैन दुसाला.—

रुपये.

१४६। सारवान व मसालची यांचे हिशेबाबद्दल.—

रुपये.

१४३। खातें तेल दीपास व मशालेस.

रुपये.

१०९२०

पैकीं आदा पातशाई महाल पैकीं परगणे आपाजी राम फडणीस रुपये ५५०० बाकी देणें रुपये ५४९० पैकीं परगणे बडोदें वगैरे महाल येथील सन सल्लास तिसैनचे रब्बीचे ऐवजीं वरात लावून दिली रुपये २७४० बाकी देणें ते रुपये २७५०

एकूण दोन हजार सातशें पन्नास रुपये तुम्हांकडून देविले असत. तारि परगणे मजकूर येथील पेस्तरसाल सन सल्लास तिसैनचे रब्बीचे ऐवजीं सदहू सत्तावीसशें पन्नास रुपये ज्येष्ठ शु० १५ पूर्णिमा शके १७१५ पंधराचे मित्तीस मशार निल्हेस उज्जनचलनी आदा करून कवज घेणें, जाणिजे. छ. २९ माहे मोहरम बहुत काय लिहिणें हे विनंती मोर्तबसूद.

ले. ४४९ }
[४०८] }

{ मार्गशीर्ष शु ८ श. १७१४
{ ता २१-११-१७९२

श्री

यादी...

...

...

...

१. सन खमस खमसैन मथ्या व अलफ. शालिवान शके १६७६ म्हणजे राज्याभिषेक शके ८१ साली श्रीचे व कैलासवसि श्रीमन्महाराज शंभुछत्रपति महाराजांचें दर्शन घेऊन सावनूरकर नवाब साहेब याच्या प्रांतात जाऊन लढाई करावी असा वेत पुणें

मुकामी ठरवून श्रीमंत बालाजी बाजीराव पंडित प्रधान ऊर्फ नानासाहेब व सदाशिव चिमणजी पंडित ऊर्फ भाऊसाहेब हे फौजे सुद्धा पुण्याहून दरकूच निघाल्यावर पंडित प्रधान यांनी महाराज सरकारांत विनंतीपत्रे देऊन वकील पाठविले. नंतर किंझे पन्हाळ्याहून महाराज सरकारची खांसास्वारी व खाशामहालच्या स्वाऱ्या करवीरी येऊन दाखल जहाल्या, व पंडितप्रधान यांची स्वारी कऱ्हाडनजीक येऊन पोहोचली. तेथून कूच दरकूच पंडितप्रधान यांची स्वारी फौजेसुद्धा निघून कसबा बावडे तर्फे हवेली नजीक कोल्हापूर श्रीपंचगंगा-तीरास मुकाम जहाला. दुसरे दिवशी महाराज सरकारची खांसास्वारी हत्तीच्या अंबारीत होऊन कोश दीडकोश श्रीपंचगंगेच्या ऐलतीरास महाराज सरकारचे डेरे दिले होते त्या डेऱ्यांत दाखल जहाल्यावर पंडितप्रधान यांकडील तोफखाना सुरू जहाला व पंडितप्रधान महाराज सरकारच्या डेऱ्यानजीक आल्यावर पायउतारा होऊन डेऱ्याच्या दरवाज्यांत हात जोडून हातांवर रुमाल घालून महाराज सरकारच्या सदरेनजीक येतांच महाराज सरकारांनी पंडितप्रधान याच्या आंगावर चादर भरगची पंडितप्रतिनिधी यांकडून घातल्यावर दोन्ही हातांवरील रुमाल काढून महाराज सरकारचे पायांवर मस्तक ठेवून नंतर जोहार केल्यावर बसवें म्हणून आज्ञा जहाल्यावर सदरेनजीक पंडितप्रधान मर्यादेप्रमाणे बसून आपल्याकडील सरदार व मानकरी यांकडून सरकारास जोहार करवून दर्शनें करविली. नंतर महाराज सरकारची खांसास्वारी हत्तीच्या हौद्यांत जहाल्यावर पंडितप्रधान व सदाशिवराव भाऊ ऊर्फ भाऊसाहेब खावासखान्यांत बसून उभयतां पंडित यांहीं मोर्चले आपले हातांत घेऊन महाराज सरकारांवर उडाविण्यास प्रारंभ केल्यावर, महाराज सरकारची खांसास्वारी देशरव करवीरास येण्याविषयी जहाली. ...

कलम.

२. पंडितप्रधान यांहीं आपल्याकडील सरदार व मानकरी वगैरे फौजेचे लोक यांसी अगोदरच सूचना केली होती की, महाराज सरकारची खांसास्वारी हत्तीच्या हौद्यांत होऊन देशरव जहाल्यावर तुम्हीं दोहों बाजूस कोरबंदीनें उभें राहून महाराज सरकारांस जोहार करावा. ...

कलम.

३. महाराज सरकारची खांसास्वारी देशरव जहाली ते समयी महाराज सरकारचा जरीपटका आघाडीस व पेशव्यांचा जरीपटका पिछाडीस याच अन्वये महाराज सरकारच्या नोबती, पाठीमागे पेशवे यांची नोबत झडत होती. ...

कलम.

४. सावनूरकर नवाबसाहेब यांचा व पेशवे यांचा तह होऊन पेशवे सरकारची स्वारी पुण्यास दाखल जहाल्यावर पुढे शके १६८४ साली श्रीमन्महाराज मातुश्री जिजाबाई साहेब यांची स्वारी पुण्यास घेऊन गेले. ते समयी पंडित प्रधान पेशवे श्रीजेजुरी मुकामी येऊन दर्शन घेतले.

सदर पद्धती प्रमाणे घेऊन श्रीमन्महाराज श्री जिजाबाई साहेब यांची स्वारी पुणे मुकामी घेऊन गेले, आणि राहण्यास निराळा वाडा दिला होता, तेथें नित्य पंडित प्रधान यांणी कुटुंब सुद्धा येऊन दर्शन घेत होते, आणि भेजवानी वगैरे मानमर्यादा वर लिहिल्या-प्रमाणे केली आहे. प्रतिनिधी व अमात्य व सेनापती हमेषा करवीरास येतात त्यांत महाराज

सरकारची स्वारी सामोरी जाऊन चादर घालून तिकडून सत्कार व नजराणा होऊन आण-
णेचा पाठ आहे हा प्रसिद्ध आहे. राजश्री गणपराव गायकवाड समशेर बहादूर सेनाखास
गील यांचे पूर्वज कधी महाराज सरकारांत आले याचा दाखला दमरी नाही, व महाराज-
सरकारची स्वारी बडोदे प्रांती गेलेला दमखला नाही. त्यास सदरी अष्टप्रधान यांच्या पद्धती
प्रमाणे व्हावे व महाराज सरकारांतून सत्कार सदर प्रमाणे व्हावा असे वाटते, यासी हरकत
दिसत नाही.

५. सन अशरीन मय्यातैन व अलफ सन १८१९ इसवी शके १७४१ साली महाराज-
सरकारांतून तीक्ष्णकरेची आज्ञापत्रे “ राजमान्य राजश्री ” म्हणून सादर झाली आहेत
त्यांचा तपशील.

१ आनंदराव गायकवाड सेनाखासगील.

१ सयाजीराव गायकवाड समशेर बहादूर.

१ जयशिंगराव गायकवाड.

३

येणे प्रमाणे आज्ञापत्रे गेल्याचा दाखला चिटणीसीकडे आहे.

६ गायकवाड यांचे पूर्वज पिलाजीराव गायकवाड रहाणार मौजे + + कांहीं कारण-
परत्वे घरांतून निघून तळेगांवी खंडेराव दाभाडे याजपाशी येऊन राहिले. पुढे दाभाडे
यांसि कर्ते पाहून कैलासवासी श्रीमन्महाराज शाहू छत्रपति यांणी शके १६३५ साली
सेनापतीची वस्त्रे दिली. नंतर पिलाजी गायकवाड यांचे पुत्र दमाजी गायकवाड हे कर्ते सबब
त्यांसि कैलासवासी श्रीमन्महाराज शाहू छत्रपति यांहीं शके १६३५ समशेर बहादूर हा
किताब देऊन वाढविले. पुढे गुजराथ वगैरे गायकवाड यांच्या ताब्यांत येऊन आजवर
त्यांच्या वंशांत गुजराथ प्रांत चालत आहे.

७. सन सल्लास तिस्रैन मय्या व अलफ सन १७९२ इसवी सालीवाहन शके १७१४
परिधावी नामसंवत्सरे गोविंदराव गायकवाड यांस सेना खासगील पदाची वस्त्रे फत्तेसिंग
गायकवाड वारल्यानंतर पुण्यास जाऊन श्रीमंत पेशवे यांजपाशी दोन अडीच वर्षे राहिल्या-
वर रावजी आप्पाजी सातारचे सुभेदार यांच्या मार्फत प्रयागजी यांचे नातू फत्तेसिंग गाय-
कवाड यांजवळ बडोदे मुक्कामी होते, त्यांची खातरी करून त्यांणी नजर वगैरेची खातरी
पेशवे सरकारांत दिल्यावर श्रीमंत स्वार्डमाधवराव पंडित प्रधान यांणी कैलासवासी श्रीमन्म-
हाराज राजश्री शाहूछत्रपति सातारकर यांच्या सेवेशी विनंतीपत्र लिहून गोविंदराव गाय-
कवाड यांस सेना खासगील पदाची वस्त्रे व आज्ञापत्र आणून पुणे मुक्कामी दिली, आणि
शके मजकुरी मार्गशीर्ष शुद्ध ८ रोजी गायकवाड यांणी रावजी आप्पाजी यांस आपल्या
दौलतीचे कारभाराची वस्त्रे दिली. नंतर श्रीमंत पेशवे यांचा निरोप घेऊन मशारानिल्हे
गायकवाड गुजराथप्रांती निघून गेले. त्यांस पुत्र व कन्याः—

१ वडील छी सौभाग्यवती गहिनाबाई यांस संतान नाही.

१ दुसरी स्त्री सौभाग्यवती सौंदराबाई यांस पुत्र आनंदराव गायकवाड अवलिया होते.

१ तिसरी स्त्री सौभाग्यवती अन्नपूर्णाबाई यांस पुत्र फतेसिंगराव गायकवाड.

१ चवथी स्त्री सौभाग्यवती गयाबाई यांस पुत्र व कन्या.

१ सयाजीराव गायकवाड यांचा वंश गादीवर आहे.

१ वडील स्त्री सौभाग्यवती चिमाबाई यांच्या पोटी पुत्र

१ गणपतराव गायकवाड समशेरबहादूर सेनाखासगील.

१ दुसरे आप्पासाहेब गायकवाड.

१ तिसरे दादासाहेब गायकवाड.

१ चवथे नानासाहेब गायकवाड.

४

कन्या (सयाजीरावांच्या)

१ वडील कन्या सौभाग्यवती वजूबाई दत्तवाडकर घोरपडे यांच्या घरी दिली आहे.

१ दुसरी कन्या सौभाग्यवती (बायजाबाई) देवासकर कदम यांच्या घरी दिली आहे.

१ तिसरी कन्या सौभाग्यवती रदुबाई निरवीकर कदम यांच्या घरी दिली आहे.

१ चवथी कन्या सौभाग्यवती (गंगाबाई) खानवलकर यांच्या घरी दिली आहे.

१ दुसरी स्त्री सौभाग्यवती गिरजाबाई यांस कन्या एक शिके कुठरेकर यांच्या घरी दिली आहे. त्यांस पुत्र संतान नाही.*

ले. ४५० }
[४३५] }

{ मार्गशीर्ष शु. १२ श. १७१४
२५-११-१७९२

श्री

सन १२०२ फ० सन १७९२ इ०

फेरिस्त नंबत १९ पैकीं

कारारनामा सुजा अतवत हनूर दस्तगाह अज्जम लेप्टनेट उलियम टामस सांडीफोर्ड कारपरदाज आजतर्फ हशमतपन्हा अज्जम हनराबल मेजर जनराल राबर्ट आबरकांबी प्रसिदेन्त गोवर्नदोर जनराल जंजिरे मुंबई व अज्जम बाळाजी राम सरलष्कर आजतर्फ श्रीमन्महाराज राजश्री शिवाजीराजे छत्रपति तत्त कोल्हापूर या तर्फे दरम्यान हरदू तर्फे सरकारच्या कुलअखतियारानिशीं एकवाल पन्हाह हनराबल सरकार कंपनीचे कर्ज श्रीमन्महाराज राजे यांजकडून देणे, त्याच्या फैसल्या बाबे व जंजिरे मुंबई येथील सरकारचे पन्हाहातील बेपारी यांस इंपजी.

स्थान कबूल करून कुलिअखतियार पाठवितील तेव्हां सरकार कंपनी तर्फेने निशाणी व शिक्षा होईल.

* हा कागद मोडककृत कोल्हापुरच्या इ. त. ले. ७ येथे आहे.

सदरुद्ध कलमें हनराबल मेजर जनरल राबर्ट आबरकांबी प्रसिदेन्त गोवर्नदोर जनरल जंजिरे मुंबई या तर्फेनी अज्जम लेफ्टनेन्ट उलियमःटामस सांडीफोर्ड कारपरदाज व श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर या तर्फेनी अज्जम बाळाजीराम सरलष्कर या दरम्यान जंजिरे मुंबईच्या मुकामी करार जहाले आहेत. इंग्रजी तारीख २५ माहे नवंबर सन १७९२ छ. १० माहे रबिलाखर सुरुसन सल्लास तिस्रें सैन मया व अल्लफ.

बाळाजीराम मामले लष्कर हुजूरच्या आज्ञेवरून करारनामा लिहिला असे.

ले. ४५१ }
[४३६] }

{ मार्गशीर्ष शु. १२श. १७१४
{ ता. २५-११-१७९२

सन १२०२ फसली सन १७९२ इ.

तालिक फे० नं० १९ पैकीं.

करारनामा सुजात आतबत वुरदस्तगाह अज्जम लेफ्टनेन्ट उलियम सांडीफोर्ड कार-परदाज अजतर्फ हिशमत पन्हाह अज्जम हनराबल मेजर जनरल राबर्ट आबरकांबी प्रसिदेन्त गोवर्नदोर जनरल जंजिरे मुंबई व अज्जम बाळाजीराम सरलष्कर आजतर्फ श्रीमन्महाराज राजश्री शिवाजी राजे छत्रपति तत्त कोल्हापूर या दरम्यान हरदू तर्फेनी सरकारच्या कुल-अख्तियारानिशीं एकबाल पन्हाह हनराबल व सरकार कंपनीचे कर्ज श्रीमन्महाराज राजे यांजकडून देणें, त्याच्या फैसल्या बाबें व जंजिरे मुंबई एथील सरकारचे बेपारी यांस इंग्रजी सन १७८५ पासून मालवणच्या आरमारानें नुकसान केलें असे त्याच्या फैसल्या बाबें, तप-कील जलेवमोजीब करार केला आहे वितपशीलः—

१ जे दोस्ती अजकदी मूल आयाम पासून हनराबल कंपनी व श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर या दरम्यान चालत आली आहे ते फेर मोहकम करून तर्फेनी दरम्यान कज्जिया चालत असे तो हीं कलमें कबूल जहाल्यावर फैसला होईल.

२ श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर करार करितात कीं, त्यांहीं अज्जम मिस्तर ब्रूम ब्याजशीं करार केला होता त्यापैकीं बाकी हनराबल सरकार कंपनीचे कर्ज देणें असेल तें तिहीं दफातीनें द्यावे. पाहिल्या दफातीचा ऐवज तारीख १ माहे जानेवारी सन १७९३ ते दिवशीं आदा करावा व दिगर दफातींचा ऐवज आदा होय तंव पावेतो तो दरसालच्या जानेवारी महिन्याच्या १ ले तारखेस देत जावा, म्हणजे तारीख १ माहे जानेवारी सन १७९५ ते दिवशीं कुल फैसला होईल.

३ सदरुद्ध कर्ज श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर यांजकडून सरकार कंपनीस देणें. त्यास बियार सालें गुजरलीं व ब्याज चढलें सबब कीं, त्यांच्यानीं राज्यावर मुदत कसाला गुजरला, त्यामुळें त्यांच्यानीं ब्याज द्यावयास ताकद नाहीं म्हणून हनराबल कंपनीकडेस आज तरी किल्लेबतवनी दरख्यास्त करितात कीं, ब्याज माफ करावें, त्यास ब्याज द्यावयाची हिम्मत राहिली नाहीं. याजकरितां कबूल केलें जात आहे, जे सदरुद्ध कराराप्रमाणें श्रीमन्महाराज आपलें इमान राखून ऐवज आदा करतील तरि ब्याजाचा दावा करणार नाहीं.

४ श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर करार करितात कीं, त्यांच्या आरमाराकडून बेपारी-

यांसी नुकसान इंग्रजी सन १७८५ पासून जहालें आहे. त्याची यादी दास्ती बयाज इंग्रजी तारीख ३१ जुलई सन १७९२ पावेतो करून हिशमत पन्हाह अज्जम मेजर जनरल राबर्ट आबरकांबी प्रसिदेन्त गोवर्नदोर जनरल मुंबई यांसी श्रीमन्महाराज राजे यांजकडे पाठविली आहे, त्याचा ऐवज बावयाकरितां करार करितात कीं, तूर्त अज्जम बाळाजी राम सरलष्कर याजबरोबर रुपये वीस हजार पाठविले आहेत हे बावे व दिगर पंचवीस हजार रुपये चहूँ दफातीनें बावे म्हणून करार केला असे. त्याचा तपशील पहिली दफाती तारीख १ मार्च सन १७९३ व दिगर तीन दफातींचा ऐवज दरसाल मार्च माहिण्याच्या १ ल्या तारखेस देत जावा. जवळग सदर पस्तीस हजार रुपये फैसला होई तंव पावेतो बावे. ऐवजांत वेपारी यांचे कुल नुकसान फैसला होईल.

५ सदर कलमें करारांत आणून त्याजवरी श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर या तर्फेनी अज्जम बाळाजी राम यांहीं खुद्द आपली निशाणी व महाराज यांजकडून या कामाकरितां शिक्षा याजकडेस दिला असे. तो शिक्षा करून बावयास अख्तियारकुल असे. या करितां मशारानिल्ले बाळाजीराम यांणी या काररावरी निशाणी महाराजांचा शिक्षा केला, म्हणजे हा करार श्रीमन्महाराज राजे यांजकडूनच बहाल व मोहकम जहाला व एकवालपन्हाह सरकार कंपनी तर्फेनें ज्या वक्ती हा करार दाहद वंगाल येथील शामत व अवलीमर्तवत हनराबल यरेल कार्नेलवालीस नैट आफ धी ग्यार्डर बहादूर गवरनर जनरल हिंदुस्थान कबूल करून कुलिअखत्यार पाठवितील, तेव्हां सरकार कंपनी तर्फेनी निशाणी व शिक्षा होईल.

सदर कलमें हनराबल मेजर जनरल राबर्ट आबरकांबी प्रसिदेन्त गोवर्नदोर जनरल जंजिरे मुंबई या तर्फेनें अज्जम लेफ्टनेन्ट उलियम टामस सांडीफोर्ड कारपरदाज व श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूरकर या तर्फेनी अज्जम बाळाजी राम सरलष्कर या दरम्यान जंजिरे मुंबईच्या मुकामी करार जहाले असत. इंग्रजी तारीख २५ माहे नवंबर सन १७९२ इ. छ १० माहे रविलाखर सुरुसन सद्दास तिस्तेन मय्या व अलफ. बाळाजीराम मामले सर लष्कर, हुजूरच्या आज्ञेवरून करार लिहिलें असे.*

ले. ४५२ }
[४३४] }

{ मार्गशीर्ष शु. १२ श. १७१४
{ ता २५-११-१७९२

सन १२०२ फ. सन १७९२ इ.

नकल फेरिस्त नंबर १९.

करारनामा सुजा आतवत हनूर दस्तगाह अजम लेफ्टनेंट उलियम टामस सांडीफोर्ड कारपरदाज अजतर्फ हिशमत पन्हाह हनराबल मेजर जनरल राबर्ट आबरकांबी प्रसिदेन्त गोवर्नदोर जनरल जंजिरे मुंबई व अज्जम बाळाजी राम सर लष्कर अजतर्फ श्रीमन्महाराज शिवाजी राजे छत्रपति तत्त कोल्हापूर, यां दरम्यान हरदू तर्फेनें सरकारचे कुल अख्तियारानिशीं एकवाल पन्हाह हनराबल सरकार कंपनीचे कर्ज श्रीमन्महाराज राजे यांजकडून देणें

* हा व खालील कागद बहुतेक एकाच मतलबाचे आहेत.

त्याच्या फैसल्या बाबे व जंजिरे मुंबई एथील सरकारचे पन्हातील बेपारी यांस इंग्रजी सन १७८५ पासून मालवणच्या आरमारानें नुकसान केलें असे, त्याच्या फैसल्या बाबे तपशील जेले बमोजीब करार कलमेंत आहे. बितपशील. कलम.

१. जे दोस्ती आनकदी मूळ आयम पासून हनराबल कंपनी व श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर यां दरम्यान चालत आली आहेत ते फेर महकूब करून तर्फेनें दरम्यान कज्जिया चालत असे तो हीं कलमें कबूल झाल्यावर फैसल होईल. कलम.

२. श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर करार करितात कीं त्याहीं अज्जम मिस्तर ब्रूम यांजशीं करार केला होता त्या पैकीं बाकी हनराबल सरकार कंपनीचे कर्ज देणें असेल तें तिहीं दफातीनें द्यावें. पहिल्या दफातीचा ऐवज तारीख छ १ माहे जानेवारी सन १७९३ ते दिवशीं आदा करावा. व दिगर दफातींचा ऐवज आदा होय तों पावेतों दरसालच्या जानेवारी माहिण्याच्या १ ले तारखेस देत जावा. म्हणजे तारीख १ जानेवारी सन १७९५ ते दिवशीं कुल फैसल होईल.

३. सदर कर्ज श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर यांजकडून सरकार कंपनीस देणें त्यास बिसयार सालें गुजरली व व्याज चढलें सबब कीं, त्यांच्या राज्यावर बहुत मुदत कसाला गुजरला त्या मुळें त्यांच्यानें व्याज धावयाची ताकद नाही म्हणून हनराबल कंपनी कडेस अजतरीक मेहेरबानी दरखवास्त करितात कीं व्याज माफ करावें. त्यास व्याज धावयाची हिम्मत राहिली नाही, या करितां कबूल केलें जात आहे जे, अगर सदर कर्जाराप्रमाणें श्रीमन्महाराज राजे आपलें इनाम राखून ऐवज आदा करतील तरि व्याजाचा दावा करणार नाही.

४. श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर करार करितात कीं, त्यांच्या आरमाराकडून बेपारी यांस नुकसानी इंग्रजी सन १७८५ पासून जहालें आहे त्याची याददास्तबमा व्याज इंग्रजी तारीख ३१ जुलई सन १७९२ पावेतों करून हशमत पन्हाह अज्जम मेजर जनरल राबर्ट आबरकांबी प्रसिदेन्त गोवर्नदोर जनरल जंजिरे मुंबई यांहीं श्रीमन्महाराज राजे यांजकडे पाठविली आहे, त्याचा ऐवज धावयाकरितां करार करितात कीं तूर्त अज्जम बाळाजी रामया हमराह रुपये वीस हजार पाठविले आहेत ते ध्यावे व दिगर पास्तिस हजार रुपये चढूं दफातींनीं द्यावे म्हणून करार केला असे. त्याचा तपशील पहिली दफात तारीख १ मार्च सन १७९३ व दिगर तीन दफातींचा ऐवज दरसाल मार्च माहिण्याचे १ तारिखेस देत जावा. जबलग सदर पास्तिस हजार रुपयांचा फैसला होय तंव पावेतों ह्या ऐवजांत बेपारी यांचे कुलनुकसान फैसल होईल. कलम

५. सदर दफातींचा ऐवज आदा व्हावा त्याच्या जामिनीकरितां व या पुढें इंग्रजी कौली तरांडी यास श्रीमन्महाराज राजे यांच्या आरमाराकडून इजा न पोंहचावी याविषयी सरकार कंपनीची निशा पुरली पाहिजे, म्हणून श्रीमन्महाराज राजे करार करितात कीं,

जंजिरे मालवणास इंग्रजांही फैतारी घालावी. त्या फैतारीवरि इंग्रजी निशाण उडेल. जंव पावेतो सदहू दावे फैसल होत ते तंव अगर त्या बाद इंग्रजांच्या हातील कीं फैतारी ठेवावी वरत्या बाबे इंग्रजांच्या अख्त्यार असे. या शिवाय श्रीमन्महाराज राजे कबूल कारितात कीं, अगर इंग्रजांस दरकार पडल्यास कोल्हापुरांत आपण जेथें रहातात त्या जागीं फैतारीस जागा द्यावी व त्या हरदु फेतून्यांत जे शिपाई लोक सरकार इंग्रजांकडून रहातील त्यांस अनुका अडीश्री श्रीमन्महाराज राजे देतील. जेथ पावेतो सदहू कलमें कुल अमलांत येत तंव पावेतो.

६. सदहू कलमें करारांत आणून त्याजवरि श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर या तर्फेनीं अज्जम बाळाजीराम याणीं खुद्द आपली निशाणी व महाराजांकडून या कामाकरितां शिक्षा त्याजकडेस दिला असे तो शिक्षा करून द्यावयासि त्यास अख्त्यार कुल असे. याजकरितां मशार-निह्दे बाळाजीराम यांहीं या करारावरि निशाणी करून महाराजांचा शिक्षा केला म्हणजे हा करार श्रीमन्महाराज राजे यांजकडूनच बहाल व मोहकम जहाला व एकबालपन्हाह सरकार कंपनी तर्फेनीं ज्या वक्तीं हा करारदाद बंगाल येथील शहामत व अवलीमर्तवत रैट हनराबल येरल कार्नवालीस नैट आफ धी ग्यारडर बहादूर गवर्नर जनरल हिंदुस्थान कबूल करून कुल अख्तियार पाठवितील, तेव्हां सरकार कंपनी तर्फेनीं निशाणी व शिक्षा होईल.

सदहू कलमें हनराबल मेजर जनरल राबर्ट आवरकांबी प्रसिदेन्त गोवर्नदोर जनरल जंजिरे मुंबई या तर्फेनें अज्जम लेफ्टनेन्ट उलियम टाम्स सांडी फोर्डकारपरदाज व श्रीमन्महाराज राजे कोल्हापूर यांत तर्फेनीं अज्जम बाळाजी राम सरलष्कर यां दरम्यान जंजिरे मुंबईच्या मुक्कामीं करार जहाला आहे ते इंग्रजी तारीख २५ माहे नवेंबर सन १७९२. छ० १० माहे रबिलाखर सुरुसन सल्लास तिस्सैन मया व अलफ. बाळाजी राम मामले लष्कर हुजूरच्या आज्ञेवरून करारनामा लिहिला असे.

ले. ४५३ }
[४३७] }

{ आषाढ व. ७ श. १७१५
{ ता २९-७-१७९३

श्री

सन १२०३ फ. सन १७९३ इ.

नकल फेरिस्त नं० २९

यादी खेमसावत भोंसले सरदेसाई प्रांत कुडाळ व महालानिहाय यांजकडे जाबसाल करवीरकर महाराज यांजकडून उलगडून ध्यावयाचे. सुरुसन आर्बातिस्सैन मया व अलफ. ... कलमें बितपशील.

सन सम्मानांत महाराजांची स्वारी घाटा-
खालीं जाऊन सावताकडील किल्ले कोट प्रांत
घेतला आहे तो सरंजामसुद्धा माघारा द्यावा

लढाई खेरजि किल्यावरील वगैरे तोफा
व जक्रीरा व चीजबस्त जरा बाजरा जें जें
असेल तें माघारें द्यावें. कलम.

५ किल्लेकोट.... ...

बाजवी खर्च द्यावायाजेगा असेल तो

१ तालुका गंधर्वगड व दरे वगैरे निस-
बत कमलजाबाई भोंसली. ....

१ ठाणें तुकरवाडी ....

१ किल्ले नरसिंहगड ....

१ किल्ले भरतगड ....

१ कोटानिवर्ती ....

५

१ मुखक घेतला असेल तो दरोबस्त
माधारा थावा.

६

एकूण सहा कलमांचें कलम सदहू प्रमाणें
उभयतांकडील कारकुनाच्या हवाली व्हावा.
सन सम्मान समानीन व तिस्सा समानीन
दुसालांत पाडाव व पाडाव लोकांपासून कतबे
घेतले आहेत व कुळांपासून कतबे घेतले
आहेत त्यांपैकी काहीं वसूलही घेतला आहे,
त्यास वसूल घेतला असेल तो घेतलाच. बाकी
घेणें राहिलें असेल तो घेऊं नये. त्याचे रोखे
राहिले असतील ते माघारे ध्यावे
व रोखे घेऊन वसुलांत आले नाहींत असेही
रोखे असतील ते माघारे ध्यावे व लढाई-
तील वगैरे सरदार व कारकून व पाडाव लोक
व चाकरमाने व रयत सोमसांवत सुद्धां अट-
केंत असतील ते सोडून ध्यावे व कोणापासून
जामीन कतबे घेतले असल्यास माघारे ध्यावे.

सदहू पैकीं पाडाव वगैरे सोडले असतील
ते जाऊन बाकी राहिले असतील ते सोडून
धावे व रोखे कतबे माधारी सांवताकडे ध्यावे.
सोमसांवत माजगांवकर यास अटकेंत ठेऊन
त्याजपासून तीन हजार रुपये खंड करार करून
तो ऐवज जगदेवराव नाईक निंबाळकर यास
तेनातीत लावून दिला आहे. त्यास मशार-

मजुरा देऊं. बाकी जकिरा वगैरे जरा बाजरा
माघारें सावंतास देवावें.

साल मजकुरीं सनतिस्सैनांत वसूल व खंड
पुरोई व कुळें धरून नेऊन त्यांजपासून ऐवज
घेतला असेल तो व कुळांपासून कतबे घेतले
असतील ते माघारे ध्यावे. मुळकांतील साल-
मजकुरीं वसूल पडला असेल तो ते नेमणुकी-
प्रमाणें शिबंदी किल्याची व महाल संबंधी
खर्च खुवातीनें वजा करून बाकी राहिल तो
ऐवज सावंतास माधारा थावा ... कलम १

सन तिस्सैनांत कलम ठरलें त्यास सल्लास
अखेर चार सालें त्यास चोहों सालांची जमा
महाराजांकडील व सांवताकडील कारकून
यांच्या गुजारीतीनें वाजवी ठरेल त्यांत शिबंदी
खर्च वगैरे वाजवी आला असेल तो
वजा करून बाकी ऐवज निघेल तो महाराजां-
कडून सांवतास देवावा.

कर्यांत पाटगांव येथील चौकी नरसिंह-
गड निसबत सांवताकडील पुरातन पासून
राहते त्याप्रमाणें दाखला पाहून ठेवावी. ...
... .. कलम १

सुधामत पासून चौकी असेल त्याप्रमाणें
असावी. समानगड प्रांतांतून व हेरलेवाडीहून
घनःश्याम यशवंत हेरे तालुक्यांत स्वारी करून
दंगा करितात त्यास त्याणीं दंगा करूं नये.
या प्रमाणें महाराजास विनंती करून बंदो-
बस्त करावा. ... .. कलम १

सदहू प्रमाणें बंदोबस्त करावा.

निल्ले याणीं तीन हजार रुपये घेऊन ज्यास्ती
दोन हजार रुपये मागतात ते मागूं नये.
पहिल्या तीन हजार रुपयांचा रोखा जग-
देवराव नाईक याणीं घेतला असेल तो माघारा
द्यावा. ... .. कलम १
सर्दहू प्रमाणें कलमांचा फडशा जहाला
असे.

एकूण सात कलमांचा फडशा सर्दहू लिहिले प्रमाणें करून देवावा छ २० जिल्हेज सुरुसन
आर्बातिसैन मध्या व अलफ.

ले. ४५४ }
[१३०] }

{ मार्गशीर्ष शु. १२ रा. १७१६
{ ता ४-१२-१७९४

पौ छ १४ जमादिलावल.

॥ श्री ॥

विनंती विज्ञापना. दौलांनीं कम [काल ?] ठाण्यास आम्हांस बोलाविल्यावरून छ
७ जमादिलावल सोमवारी गेलों. येकांती बैठक होऊन दौलाचे बोलण्यांत आलें कीं, मीर
आलम याजकडून पत्रें आली आहेत. छ २९ माहे रा खरी श्रीमंतांनीं मीर आलम व
राजाजी यांसि बोलाविल्यावरून गेले. दरबार जाला. मदारुल महाम व परशराम पंडत व
अप्पा बलवंत व चिंतामणराव फडके व गोविंदराव भगवंत सर्दहू इसमें होती. श्रीमंतांनीं
मदारुल महाम यांस आज्ञा केली कीं, यांशीं बोलवें. त्यावरून मदारुल महाम याणीं
बोलण्यास आरंभ केला. याप्रमाणें इबरात सर्दीं आणून बोलण्यांतील मजकूर लिहिला. तें
पत्रच मीरआलम यांचें दौलांनीं आम्हांस वाचून दाखविलें, याचा तपशील आलाहिदा
पुरवणी पत्रां विनंती लिहिली आहे, त्यावरून ध्यानांत येईल. रा छ १० माहे जमादि-
लावल. हे विज्ञापना.

ले. ४५५ }
[१२७] }

{ मार्गशीर्ष व. ७ १७१६
{ ता १३-१२-१७९४

॥ श्री ॥

विनंती विज्ञापना. मीर पोलाद अल्ली सिकंदर जाहा नबाबाचे पुत्र यांनीं मजला
सांगून घाठविलें कीं, नबाब व श्रीमंत उभयतां निफाला येणें ठीक नाही. जर तुम्हीं म्हणाल
तर मी या कामांत येतों. मुषरूलमुलक यांस सांगून नबाबाची मर्जी घेतों. म्हणोन निरोप.
याचे उत्तर त्यांस दिलें कीं, आपण या कामांत यावें असा आम्हांकडून पैगाम आपल्याकडे
नाहीं हीं गोष्ट जाहिरांत येईल ते वेळेस आम्हांकडून स्पष्ट उत्तर होईल कीं, याजकरितां
आमचे नांव तुम्हीं घेऊं नये. याचा जबाब त्यांनीं हिल्ला कीं, तुमचें बोलणं आहे असें मीं

सें म्हणेन ? जर तुम्हांकडून कांहीं असतें तर बोलतो. कांहींच नाही याजकरितां तुमचें जाणार नाही. जर मर्जी हुजुरची असली तर मी शोध करून पाहतो. याप्रमाणें पुसतो. परंतु माझे विद्यमान जाबसाल करावा असें तुम्हीं करार करून सांगावें. तेव्हां त्यांस म्हटलें नां, मुषरूलमुखक या गोष्टीवर राजी होणार नाही; याजकरितां तुम्हीं हें करूं नये. मुषीराची मर्जी ही घेतली. होत असल्यास करावें. मला मान्य, नबाबाची परवानगी ही देववितों, ऐसें त्याचें म्हणणें आहे. तुम्हीं हो म्हटलें म्हणजे उद्देशक जाहीर दारीनें तुम्हांकडे कोण वृहस्थ बोलावयासि पाठवितों. तेव्हां त्यांस उत्तर दिलें जे दौलाचे संमते हें आपलें बोलणें. त्यास श्रीमंतांस या गोष्टीची विनंती लिहितों. तेथून उत्तर आल्यावर काय आशा येईल तसें सांगेन, म्हणोन यास जबाब देऊन छुटविलें. विनंतीही लिहिली आहे. आशा येईल त्याप्रमाणें करीन. २॥ छ १९ जमादिलोबल. हे विज्ञापना.

ले. ४५६ }
[४८६] }

{ ता १६-१२-१७९४
{ मार्गशीर्ष व. १० श. १७१६

श्रीगजानन प्रसन्न.

छ २४ जमादिलाबल.

यादी सर च्यालिस वार मालीट इंग्रज वकील कलकत्तेकर यांजकडील उंट जरूर पंचवीस सुरत प्रांत गुजराथ येथून पुण्यासि येत आहेत. यांसि जकातीचा उपसर्ग न लागतां पुण्यासि येऊं देणें म्हणोन रहदारीचे सुसुसन खमस तिसेन.

सदह्प्रमाणें रहदारीचे दस्तक देवावे. देणें. छ २२ जमादिलोबल सन खमस तिसेन मार्गशीर्ष.

ले. ४५७
[४५३]

सन १७९५ पूर्वा

श्री.

*स्वति श्री मंदमंदाकिनी-संदोह संपूरिता-शेष-जटामंडल-परिलसच्छिव-चरण द्वंद्व-निर्द्वंद्व-भजनासादित-समस्त-पुमर्थ-सार्थसार्थकीकृत-निज-वंशावतारेषु, पूर्व-पूर्व-धन्य-राजन्य-मुर्धन्याचरित-धर्माचरण-प्रचारण-चातुरी-धुरीणेषु, सौजन्य-सिंधुषु, श्री महाराजाधिराज महाराणा श्रीमद्भीमसिंहतृपयर्थेषु, श्रीमन्माधवराय नारायण-पंडित-प्रधान-विहिताशीराशयः

* हें पत्र व पुढील बरीच पत्रे रा० रा० त्रिवकराव जीवनराव चिटणीस यांजकडून अस्सल मिळालीं. कांहीं सोनेरी रुपेरी वेलुष्टीच्या कागदावर लिहिलेली आहेत. पेशव्यांच्या चिटणीसांचे त्रिवकराव हे वंशज होत. त्यांनीं होऊन हे कागद आम्हांकडे प्रसिद्ध होण्या-करितां दिले ह्या बदल आम्हीं त्यांची स्तुती करून आभार मानितों.

श्री यावरून हें पत्र उदेपूरचे राणे भीमसिंग यांस स्वर्वाई माधवराव यांणीं लिहिलें आहे असें होतें. हा बहुधा पाठविण्याच्या पत्राचा मसुदा असावा.

समुल्लसंतु. †पौषकृष्ण वधि श्री मत्त्रिलोचन कृपया परिवाराः क्षमिणो वयं भवदीयं शर्माहैश्व
मानमाशास्महे. विशेषस्तु. मौजे झाडी परगणे मेवाडायंग्रामः श्रीराणाजीभिरस्मत्पूर्वजौ
गद्युपनामक-विष्णु-महादेव-सदाशिव-महादेवाख्यानुभौ भ्रातरौ एकत्र स्थितिमंतौ, तयोज्येष्टो
विष्णु महादेव इति तन्नाम पुरस्कारेण दत्तः तदनंतर विष्णु महादेवो सदाशिव महादेवस्य
पुत्रो रघुनाथरावश्च उभौ विभक्तौ जातौ. तदानीमेतद्ग्रामस्योपभोग उभाभ्यां समेन कर्तव्य
इतिनिश्चये जातेपि एकविंशतिसंवत्सरपर्यंतं गणपतराय-विष्णुना एकेनैव संपूर्णग्रामस्योपभोगः
कृतः अस्माकमर्थाशो न दत्तेति सदाशिव रघुनाथैर्विवेदितं. अतः अधुना यावत्संवत्सर पर्यंतं
संपूर्ण ग्रामस्योपभोगः यथा गणपतराय-विष्णुना कृतस्तथा वर्तमान एकविंशति संवत्सरपर्यंतं
सदाशिव रघुनाथः संपूर्ण ग्रामस्यानुभवं करिष्यति. अग्रे उभावपि समानविभागाभ्यामनु-
भविष्यतः गणपतराय विष्ण्वनुयाय्यवरोधं करिष्यतिचेच्छ्रीमद्भिः शिक्षणीयः-

ले. ४५८ }
[१२९] }

{ ता. २१-२-१७९५
{ फाल्गुन शु. २ श. १७९६

श्री

विनंती उपरि छ १ माहे षावान सिद्दी इमामखान यांस दौलांनीं पाठविल्या वरून
प्रातःकालचे प्रहर दिवसास आले. पत्राचा जबाब आला कीं नाहीं म्हणून पुशिलें. आला नाहीं,
येईल ऐसें उत्तर केले. नंतर कितेक अंदेशाचें बोलणें बोलत होते. तृतीय प्रहर जाला अद्याप पत्रें
आलीं नाहींत म्हणाले. आल्यावर सांगून पाठऊं. तेव्हां बोलिले कीं, पत्रें आलीं म्हणजे आपणच
चलावें. उत्तम म्हणोन सांगितलें. नंतर बोलिले कीं, कदाचित् सायंकाळ पर्यंत जबाब न आल्यास
आपण दौलाकडे चलावें, चार गोष्टी बोलण्यांत याव्या म्हणजे ते नवाबास मुक्काम करण्या-
विषयीं अर्ज करितील. तेव्हां त्यांस म्हटलें जे, पत्राचा जबाब आल्या वेगळ काय बोलावें ?
जबाब येईल तेव्हां येऊं. कूच करणें अथवा मुक्काम याविशीं आम्ही कांहींच म्हणत नाहीं,
आणि म्हणणारही नाहीं. जशी तुम्हांस सल्लाह वाटेल तसें करावें. आमचा प्रातिबंध किमपि
तुम्हांस नाहीं. पत्राचा जबाब तुम्हांस पावे तो पर्यंत नवाबाचा मुक्काम तेथेंच असावा, अशी
खावदांची आज्ञाही आम्हांस आली नाहीं. मग कूच अथवा मुक्काम याविशीं काय म्हणून
तुम्हांस सांगावें ? तुम्हांस सल्लाह दिसेल तसें करावें. आमचे बोलण्याची प्रतीक्षा करूं नये. तेव्हां ते
म्हणाले कीं, कूच करा अथवा मुक्काम हें आपण म्हणों नये. परंतु दौलाचें आपलें बोलणें
होईल. कूच मुक्कामाचे बोलण्या वेगळें आणखी बोलणें नाहीं कीं काय ? फैसल्याचा ठराव
वगैरे अंदेशाचीं बोलणीं होतील. त्यांतच कूच मुक्कामाचा प्रकार हें ते समजतील. याजकरितां
पत्रे आलें अथवा न आलें तरी चलावें म्हणोन बोलले. तृतीय प्रहर आतां जाला.
सायंकाळीं सांगूं म्हणून बोलिलों. तेव्हां म्हणाले उत्तम आहे. आतां येथून जा ये कशास
करूं ? मी सायंकाळ पर्यंत येथेंच असलों. बरोबरच येईन. ऐसें म्हणोन येथेंच राहिले. सायं-

† ह्या शब्दापुढें तिथि घालण्याकरितां जागा टाकिली आहे.

काळ जाला तों पर्यंत पत्राची प्रतीक्षा केली. पत्राचें उत्तर नाही, तेव्हां संध्या भोजन केलें. इतकियांत दौलाची येक चिठ्ठी चोपदार घेऊन सिद्दीकडे आला. चिठ्ठी त्यांनीं पाहून चोपदारास बसावयास सांगितलें. मग काय चिठ्ठीत होतें हें समजलें नाहीं. रावजी येतात किंवा कसें ऐसें लिहिलें असेल्लें वाटतें. आम्ही भोजन करून सहा घटका रात्रीं दौलाकडे गेलों. सिद्दी इमामखानही बरोबर होते. तेथें बोलणें जालें. त्याचा त॥ आलाहिदा लिहिला असे. र॥ छ ३ षाबान हे विनंतोर.

ले. ४५९ }
[५९] }

{ ता ११-३-१७९५
{ फाल्गुन व. ५ श. १७१६

खड्यांच्या लढाईचा पवाडा.

हिंदुस्थान गुजराथ सोडून शिंदा दखनेंत आला ॥ हुकूम केला बादशा-
हानें त्याला ॥ ध्रुपद ॥ मजल दरमजल नर्मदा उतरून आले पार ॥ धरला दखनचा सुमार ॥
बेगुबेग येऊनि पाणी घेतले गंगातीर ॥ फौज होती चाळीस हजार ॥ मनीं मनसुवा करुनी
चढले चालेघाटावर ॥ धरला दयंकाजी तस्कर ॥ मग कित्येकांसी जरब पांचली मरून
झाले चूर ॥ पळाले पुंड पाळेकर ॥ तेथुन जलदिनें कूच करुनी दाखल तुळजापुर ॥ आले
दखनांत झाले जाहिर ॥ दखनदेशीं अंबा भवानीं दैवत अनिवार ॥ देविशीं केला नमस्कार ॥
चाल धुमाळीं ॥ दिले तुळजापुर सोडुनी ॥ गेले चंद्रभागा उतरुनी ॥ खबर ऐकिली
श्रीमंतांनीं ॥ दोन कोस आले चालुनी ॥ भेटले हाडपसराच्या रानीं ॥ नेमिली पुण्याची
छावणी ॥ जवळ पेट आहे भवानी ॥ मुकाम वानवडीवर केला ॥ हुकूम केला बादशाहानें
त्याला ! १ ॥

सहा चार महिने तिथें गुजरले पुण्यास येऊनी ॥ मनसुवा बहू सबळ करुनी ॥ न-
बाबासी पत्र लिहिलें फार फार अर्जांनी ॥ खर्ची या आम्हांस पाठवूनी ॥ जासुदजोड्या केल्या
रवाना पांचल्या जाऊनी ॥ पत्र टाकिलें मुजरे करुनी ॥ नबाब बहादर मशरनमुख एक
मसलत करुनी ॥ पत्र पाहिलें त्यांनीं ॥ वाचुन परगण्यावर चिट्या नेमिल्या समय सम पाहूनी ॥
नगदी ऐवज दिला लावूनी ॥ पांशष्ट लाख रुपये पांचले नाहीं भरलें मनीं दखनचा हिशेब
घेऊं भरुनी ॥ चाल धुमाळी ॥ ऐसें करणें भगवंताला ॥ हिंदुस्थान ज्यानें काबिज केला ॥
परतुन दखनमधीं आला ॥ पुणें शहरी काळ झाला ॥ खबर कळली नबाबाला ॥ नबाब
बेदरावरी आला ॥ खरे खोटे भासे लोकांला ॥ तर्फी दवलतराव स्थापिला ॥ हुकूम केला
बादशाहानें त्याला ॥ हिंदुस्थान सोडून ॥ २ ॥

नबावानें पत्र लिहिलें श्रीमंत नानांसी ॥ शिवाय दवलतराव बापुसी ॥ पांशष्ट लाख
रुपये आम्हीं कर्ज दिलें शिंदासी ॥ लवकर या आमचे आम्हांसी ॥ आटोकाट सरदार
मिळोनी बसले मनसुव्यासी ॥ क्रोध आला दवलतरावासी ॥ तुम्हीं बसून रहा पुणें शहरीं
हुकूम करा आम्हांसी ॥ पाहुनि घेतों नबाबासी ॥ तमाम फौजा मिळोनि दिले रोजसुरे

रयासी ॥ बोलाविलें जिऊबा दादासी ॥ तिथें जेवत असंला तर इथें या तुम्हीं पाणी पियासी ॥
घेऊनि देवजी गवळ्यासी ॥ चाल धुमाळी ॥ घेऊनि लवकर पोचले ॥ श्रीमंत पुण्यावाहेर
निघाले ॥ मुळामुठावर डेरें दिले ॥ बावन उमरावर मिळाले ॥ एकंदर वसूनि मनसुबे केले ॥
भोंसले ते हि लवकर आले ॥ शिंदे आघाडीस घातले ॥ येऊन सिनेवर शह दिला ॥
हुकूम० हिंदुस्थान० ॥ ३ ॥

वेदर सोडून नबाब लौकर बाहेर निघाले ॥ अमिर उमराव संमै घेतले ॥ चला चला
म्हणून लवकर धारुवावर आले ॥ पुण्याकडे झेंडे फिरविले ॥ तेथुन जलदिनें कूच करून
वांजरानदीवर आले ॥ फिरंगी आघाडीस घातले ॥ शेकसलाची करूं कंदुरी मशीरन
बोलले ॥ पेशवे थरथरां कांपुं लागले ॥ पासष्ट लाखांचा मुख्य मागतां तेही विसरून गेले ॥
स्वप्नी नबाब दिसूं लागले ॥ सांडीवरतीं सांडी फिरती डाकवाले वसविले ॥ वरचेवर
बातमी आणऊं लागले ॥ चाल धु० ॥ घाट उतरले मोहोरीचा ॥ मार्ग धरिला पुण्याचा ॥
एकच गट करून फौजेचा ॥ माळ चढले नाग्रगांवाचा ॥ तक [ला ?] वा आला तिकडून
पेशव्याचा ॥ निश्चय केला यांनीं झुंजाचा ॥ धडाधड बार सुटे तोफेचा ॥ मुसाराहिमुनचा
मोरचा तुडविला ॥ हुकूम० हिंदु० ॥ ४ ॥

नबावानें मोरचा तुडविला कळलें श्रीमंताला ॥ अजुरदे जाले बहु मनाला ॥
अमीर सारे बोलावूनी आणिले डेऱ्याला ॥ वक्त हा बुडायचा आला ॥ नाना फडणीस
एक मसूदी तर्क त्यानें काढिला ॥ बोलाविलें जिऊबा दादाला ॥ तुम्हीं आघाडीस
असतां मनसुबा कसा नाही कळाला ॥ नबाब गफलतीनें आला ॥ तीच विरशरी धरून
सब्बा फौजा आघाडिला ॥ चुरस लागली तेव्हां शिंद्याला ॥ भिवराव पानसे
तोफखाना त्यांचे हवाली केला ॥ फिरंगी लोक तैनातीला ॥ चाल धु० ॥
पेशव्यांनीं विचरणा रोंखून सब्बा फौजा पुढें देऊन ॥ रास्त्यांनीं एक अलंग
धरून ॥ फडक्यांनीं तवाफरा* बांधुन ॥ राजे बहादर नाम निशाण ॥ फौजा
नानाच्या आस्थान ॥ तेथें मिळाले अष्टप्रधान ॥ हौदार्शी हौदा मिडुनी गेला ॥
हुकूम केला ॥ ५ ॥

करून स्वारी तयार नबाब जरदा अंवारित ॥ बेगन्यापुढें हुजुरांत ॥ त्यांची
उमेदवारी पेशवे सर करूं सहजांत ॥ बांधली रांडांनीं हिंमत ॥ मशरलें मुलुख

† मुसाराहिमान हा पेशव्यांचा आरब सरदार होता.

* तराफरा=तवातोबरा ? पूर्वी प्रत्येक घोडेस्वारानें मुलुखगिरीवर जाते वेळीं एक
तवा व एक तोबरा इतकीं सामुग्री तरी जवळ बाळगावी असा प्रघात असे. त्यावरून तवा-
तोबरा म्हणजे मुलुखगिरीस लागणाऱ्या वस्तु यांचा समाहार झाला. फरा म्हणजे
शिपायांची रांग असा अर्थ आहे, पण मग 'तरा' शब्दाचा उलगाडा चांगला
होत नाही.

त्याचे मसुदी राजा नेमिवंत ॥ झाडुन फौजा त्याच्या अंकित ॥ रोशनाखा पर बिनीवाले
नबाबाच्या हुकुमांत ॥ भरअमल दोन्ही दळांत माहित ॥ इस्मालखा दनी पठाण गारदी
त्यांचे संगत ॥ नामी करवळ आहे हुजुरांत ॥ फाजलखा रोहिले खांसि बारा हजार
जमात ॥ जंबुरे जोडुन उंटावर [त] ॥ चा० धु० ॥ नबाबानें हल्ला केली ॥ फौज
लोणिचा माळ चढली ॥ दोन्ही दळे उभीं ठाकलीं ॥ नामी सरदार आसदअल्ली ॥ तोफ-
खान्याला शिलक दिली ॥ देवडी मार जेव्हां बसविली ॥ पेशव्याची मागे फौज हटविली ॥
फिरुन खरनदीवर मुक्काम केला ॥ हुकूम केला हिंदु० ॥ ६ ॥

रातोरात आणून तोफखाना जोडिला जिउबा दादानी ॥ लोणीगारमाळ पसराने ॥
एकापरीस एक शिपाई रांगडा हिंदुस्थानी ॥ दोन कंपु फिरंगाणी ॥ मन्याबापु भोंसले
परशरामभाऊ आज्ञा घेऊनी ॥ एक मोरचा त्यांनीं रोंखुनी ॥ भवानराव प्रतिनिधी आले
अनुपान भोगुनी ॥ एक मोरचा त्यांनीं रोंखुनी ॥ चौकोसाची लांबण पडली कोणांत नाही
कोणी ॥ बहिऱ्यामधीं फौज गेली मिसळुनि ॥ चाल धुमा० ॥ तोफेचा एकच वर्षला
कहर ॥ गगनीं लागुनि गेला धूर मायसी पारख [लें.] *लेंकर ॥ नबाबासी कळुनि आला
फितूर ॥ मजल काय [?] सुटेल तोफेचा बार ॥ पांचजण निवडले रणशूर ॥ मुसा रहिमुकें
बुडविलें लष्कर ॥ रंमणा बहुत तिथें मातला ॥ हुकूम केला बादशाहानें त्याला ॥
हिंदु० ॥ ७ ॥

लालखान वाजिरखान ह्यांनीं रणांत घोडीं घातलीं ॥ परशरामभाऊसीं जखम चढ-
विली ॥ दाजीसाहेब येथ शामजंगास स्वारी केली ॥ पठाणी लोक संग हाटेले ॥ कटाव
करीत चालले जेव्हां तिराचे मार बसविली ॥ भोंसल्यानें गर्दबाण उडविली ॥ वाजिर-
खानासीं बाण लागतां हौद्यांत जान सोडिली ॥ लालखांची सुद नाहीं लागली ॥ बाळा-
साहेब ठार जहाले वस्त शान पडली ॥ खनाखना लढा गर्द उडाली ॥ भलेभले सरदार
ह्यांनीं बहिरींत तोंडें घातलीं ॥ आंबारी नबाबानें फिरविली ॥ चाल धु० ॥ लोक लोक
झाले चंथत ॥ नबाबमशरलमुलुक हौद्यांत ॥ आनंदराव किष्ठा ठेवा नजरेत ॥ हावाई लाविली
किल्यांत ॥ नबाबदाखल सुलतान दुर्गात ॥ बुणगे आले शिवपट्टणा भोंवत ॥ वेढा काय
शिंयाचा पडला ॥ हुकूम केला बादशाहानें त्याला ॥ हिंदु० ॥ ८ ॥

† अनुपान भोगून-ह्याचा अर्थ स्पष्ट कळत नाही.

* बहिऱ्यामधी-तोफांच्या आवाजामुळे बघिरपणा आला त्यांत. किंवा खोंडा,
दरी, नळी ?

* मूळांत 'मायसी पारख लेंकर' असें आहे. त्याचा 'आई म्हणून तिलाच
लेंकराची पारख, ओळख राहिली-बाकी सर्व धुंदी झाली,' असा निर्वाह करता येईल. परंतु
वर दिलेलाच पाठ असावा असें वृत्तावरून होतें व त्याचा अर्थही बरा होतो. पारखलें=परकें
झालें, त्याची ओळख बुजाली.

§ 'वस्तशैन्य' असें मूळांत आहे. कदाचित् 'मस्तसैना' असेंही होईल.

खरनदीवर दिले मोरचे किल्याशीं रोंखून ॥ फौज नबाबाची घेरून ॥ जिउवा-
दादा श्रीमंतांशीं बोले अर्ज करून ॥ नबाबास क्षणांत घेइन छुटून ॥ छुटल्यावांचून
कारण नाही बसा शह देऊन ॥ नाना करील तेंच प्रमाण ॥ बेदज्यासी हुकूम टाका
रस्ते बंद करून ॥ रुपयाशेर तेढां मिलेना अब ॥ पाण्यावांचुनि फौज तरसली नबबानें
ऐकून ॥ सत्यास धाडिले गोविंद किसन ॥ चाल धुं ॥ गोविंद किसन आले
परतून ॥ नबाबासि वर्तमान सुचवून मशीरल मुख्ख दिले पाठवून ॥ पेशव्यांनीं टाकिलें
कैद करून ॥ जसा सांपळ्यांत व्याघ्र कोंडून ॥ नबाबासि नानाचें वचन ॥ खातरजमा
झाली येथुन ॥ अवघा चित्तिचा विकल्प उडाला ॥ हुकूम केला बादशहानें त्याला ॥ हिंदु-
स्थान गुजराथ सोडुन शिंदा दखनांत आला ॥ ९ ॥

शके १७१६ आनंदनाम संवत्सरे ॥ फाल्गुन वद्य ६ षष्ठी बुधवार ॥ किल्यामधीं
येऊनि नबाबासि आठवला विचार ॥ थावी निंबाळकरासि जहागीर ॥ नबाब बोलतां
हजर विश्वासराव बापु सुपेकर ॥ आणविले आपासाहेब निंबाळकर ॥ भेट घेऊ-
निया [करा] कुचाचा विचार ॥ किल्यामधीं सदर ज्याहा बाहादर ॥ शके
१७१७ राक्षसनाम संवत्सरे ॥ चैत्र पौर्णिमा शुक्रवार ॥ दळभार घेऊन नबाब
वांजराजनादीच्या वर ॥ संगे होते निंबाळकर ॥ चाल घुमाळी ॥ कनिया अखेर
त्या वेळेस ॥ नबाब गेले भागानगरास ॥ श्रीमंत पोचलें थेट पुण्यास ॥
गैबिचे देणें भुजंग आयास ॥ कादरभाई चाकर दिले बिनीस ॥ त्यांनीं जाऊन गांठिलें
हारदास ॥ रामछंद गातो मजलसीला ॥ हुकूम केला बादशहानें त्याला ॥ हिंदुस्थान
गुजराथ सोडुन शिंदा दखनांत आला ॥ हुकूम केला बादशहानें त्याला ॥ १० ॥ +

ले. ४६० }
[५४] }

श्री

{ ता. ११-३-१७९५
{ फाल्गुन व. ५ श. १७१६

यादी श्रीमंत महाराज राजश्री सर्वाई माधवराव साहेब यांची स्वारी मोंगलांवर
खड्गार्पयंत गेली त्यांचे मुक्कामांचा तपशीलः—

१. प्रथम श्रीमंतांची स्वारी निघोन मुहूर्तानें गारपिरावर डेरे दाखल झाले.
१. तेथोन कूच करून थेंडरचे मुक्कामास मुळामुठा नदीचे कडेस मुक्काम झाला.
- आजमासें कोस ५. तेथें मकरसंकमण झालें.
१. तेथोन पुढें कूच होऊन मौजे नांदेड [व] करखांब गांवामधीं नदी मुळा
मुठा, तेथें मुक्काम जाहला. कोश सात.
१. तेथोन पुढें कूच होऊन मौजे पारगांव साळूमाळूचें म्हणतात व वाळकी [यां]
मधीं नदी मुळामुठा व भीमेचा संगम झाला आहे, तेथें मुक्काम जाहला. कोश सात.
- लष्कर आघाडी पिछाडी दोन कोश तळ पडत होता.

+ हा पोवाडा रा. रा. कृष्णाजी रघुनाथ केळकर यांजकडून आम्हांस मिळाला.

५ ही याद आम्हांस देलवडी ता. भिमथडी येथीस इनामदार श्री. रावजी पुणेकर
यांजकडून रा. शं. तु. शालिग्राम याणीं मिळवून दिली. हीत जी. स्थलांची नावे आलीं
आहेत तीं जशीं मुलांत दिसलीं दिली आहेत. कोठें फरक असल्यास आमचे मित्र आम्हांस
कळवितील.

१. तेथोन पुढें मौजे मांडवगणावरून मौजे काष्टी [व] तांदळी [या] दोहीं गांवचे मधी घोडनदीवर मुक्काम झाला. अजमासें कोश आठ. श्रीमंत व शिंदे व होळकर यांचा मुक्काम सरासरी तीन कोश पडला होता.

१. तेथोन पुढें मौजे आडळगांवावर मुक्काम झाला. कोश सात. लष्करचा तळ लांबी रुंदी सदृष्टप्रमाणें कोश तीन असे. पाणी बोट्याचें. [ओढा] पूर्वेस वाहतो.

१. तेथोन पुढें मौजे भोसेगांवापाशीं डोंगराची खिंड आहे, ती खिंड उतरून मौजे मिरजगांवावरून पूर्वेस नागलवाडी व सिंगवी [यां] मधी नदी सीना [इज] वर श्रीमंतांचा मुक्काम झाला. मिरजगांवावर होळकर उतरले. खांडवी कोंबळीवर शिंदे होते. एकूण अजमासें तळ चार कोश होता. आपा साहेब व भाऊ साहेब वगैरे झाडून लो क पा ल [?] यांचें लष्कर उतरलें होतें. मु ॥ कोश ९.

१. तेथोन पुढें कूच होऊन फकरावाद धानेरे तेथें मु॥ झाला. श्रीमंतांची खाशी स्वारी रत्नापुरांत राहिली. मधी खडकत गांवावर जिजुबा दादा भेटले. त्याणीं आपली फौज व पलटणें वगैरे दाखविलीं. तो गांव मौजे खडकत, तेथून पुढें दोन कोशावर फकरावाद धानेरे एकूण दोन गांवें. दरम्यान मधी धिंचलना नदीवर मु॥ झाला. तेथें मौजे कडडगांव येथें भोसले येऊन मिळाले. त्यांची भेट होऊन नंतर फकरावाद धानेरेवर मु॥ झाला. कोश ६. लष्करची आघाडी पिछाडी सुमारे ५ कोशांचा तळ पडला होता. तेथें हुताशनी झाली. दुसरे दिवशीं छुलवडी तेथें खेळून प्रहर रात्र पिछलीचे सुमारास सव्वा फौजा तयार होऊन आपासाहेब व भाऊसाहेब व बाबा फडके व जिजुबादादा व होळकर व भोसले ऐसे सडे तयार होऊन नवाबाचे तोंडावर मौजे नावीवरून मौजे घोडेगांवावर गेले. तेथें पहिले दिवशीं मोंगलावर जाऊन उभे राहिले. मोंगल नवाब मोहोरीचा घाट खड्याचे उत्तरेस आहे तो बालेघाट उतरून तळगसी घांटावर खरनदीवर मु॥ झाला होता. तिकडील फौज तिसरे प्रहरी चालून आली. त्यांची यांची गोळागोळी होऊन ते परत माघारे मु॥ स गेले. श्रीमंतांढील स्वाऱ्या माघाऱ्या फिरोज घोडेगांवचे रानांतच मुक्काम झाला. तेथें मुक्कामाखालीं गांव [होते ते] घोडेगांवचे उत्तरेस ठाणें पिंपळगांव तेथें शिंदे [व] जिजुबादादा राहिले. व बाबा फडके व आपासाहेब व भाऊसाहेब व होळकर व भोसले ऐसे घोडेगांवचे रानांत दक्षिणेचे आंगें वाघेगांव आहे तेथपर्यंत राहिले. अजमासें चार कोशांचे आंत.

१. पुढें दुसरे दिवशीं नवाबांचें कूच होऊन वाकीगांव खरनदीच्या कडेस खरड्यापासेन पश्चिमेस अदमासें दोन कोश आहे, तेथें नवाबाचा मुक्काम झाला. ते दिवशीं श्रीमंतांढील सव्वा स्वाऱ्या तयार होऊन फकरावाद धानेऱ्याहून रवाना नवाबाचे तोंडावर जाऊन, गोळागोळी होऊन, संध्याकाळीं माघारे फिरून घोडेगांवापाशीं दक्षिणेस मौजे नाणजेवर व चौभेवाडी वर मु॥ झाला. तिसरे दिवशीं नवाब कूच करून परांड्याचे सुमारे चालले. आघाडीस राजे रावर्भा व टुळेखान व आशद अलीखान व चं ड व ले आणखी वगैरे फौजा ऐसे आघाडीस बिनीवर चालले होते. मध्यें बुणगे घालून पिछाडीस खासे

नवाबाची स्वारी झाडून फौजांसुद्धां येत होते. तों इतक्यांत श्रीमंतांच्या फौजा आपा-साहेब व भाऊसाहेब व भोंसले व होळकर ऐसे उजवे वाजूस दक्षिणेचे आंगें तरडगांवचे रानांत टेंकडीवर सरंजामसुद्धां उभे राहिले होते. खालीं खवणांत उत्तरेकडील वाजूस बाबा फडके हुजुरातसुद्धां जरीपटका घेऊन उभे होते. टेंकडीवर तोफा नवाबाचे वुणग्यावर लावावयास आणल्या होत्या. त्याही पश्चिमेकडून येत होत्या. तों जिउबादादा फौज पलटणें तोफखाना घेऊन उत्तरेकडून नवाबाचे खासे स्वारीचे तोंडावर उभे होते इतक्यांत पेंढारी यांनीं वुणग्यावर तोंड लाविलें. तेव्हां नवाबाकडील आघाडीच्या फौजा डलल्या. तों पेंढारी छुटारी निघोन गेले. नवाबाकडील फौजांची उठावणी झाली ती येऊन आपा-साहेब व भाऊसाहेब टेंकडीवर उभे होते त्यांजवर आघाडी आली, तों इकडून आपासाहेब व भाऊसाहेब यांनीं उठावणी केली. तेव्हां दोहीदळांची चकमक होऊन गर्दी झाली. ते वेळेस भाऊसाहेबांस कपाळावर जखम लागली. तों उत्तरेकडून जिउबादादा फौज तोफखाना घेऊन येऊन पोहोचलें. त्यांनीं तरडगांवचे रानांत रणटेंकडी म्हणतात त्या टेंकडीवर नवाबाकडील फौजेचा जमाव होता, त्याजवर उत्तरेकडून तोफा लाविल्या व श्रीमंतांकडील बारगार झाडून जमा होऊन करोळी सुरू झाली, व भोंसले यांनीं दक्षिणेकडून बाणांचा मार केला. ऐशी लढाई प्रहर दीड प्रहर झाली. तों दोन प्रहरचे सुमारास मोंगलाकडील लालखान पठाण यास दौघांत गोळी लागून तो ठार झाला, व आवांतर मोंगलांचे फौजेची धूळधाणी होऊन मागील सहा घटका दिवस आदमास राहतांना मोंगलाचा मोड झाला. तेव्हां मोंगलाच्या फौजा खरव्याचे दक्षिणेस डोंगराची खिंड आहे, त्या खिंडीत अस्तमानां शिरल्या. त्यांचे पिछावर श्रीमंतांच्या फौजा जाऊन चट्टकडोन मोंगल वेढून ती रात्र सरून मागील दोन घटका रात्र राहतांना मोंगल खड्ग्याजवळ आणून घातला. पेंढारी छुटारी यांनीं आगाडीस कांहीं मोंगलाची छुटालट केली. हें वर्तमान श्रीमंतांस कळतांच मोंगलांस पाण्याच्या पखाली मिठाचे छकडे असे कांहीं पाठविले म्हणोन सांगतात. आणि सांडणीस्वार पाठवून श्रीमंतांनीं आपले फौजेंत ताकीद केली की, मोंगल दुडवूं नये, राखावयाचा आहे. हें वर्तमान ऐकून श्रीमंतांच्या फौजा माघाच्या फकरावाद धानोऱ्यावर आल्या. दक्षणेकडील चिंचपूर व गी याचें [व] देवकराचें चिंचपूर असे दोन्ही गांवावर भोंसले व होळकर राहिले. बाबा फडके व आपासाहेब व भाऊसाहेब बोरलेगांवचे रानांत राहिले व जिउबादादा घोडेगांवचे रानांत राहिले. दुसरे दिवशीं श्रीमंतांचा मुग रत्नापुराडून फकरावादेवर नवाब मोडल्याचें वर्तमान ऐकून, कूच करून, मौजे पिंपरखेडें व गीखलीगांव कांहीं जमळेगांवचें रान एकून तीन गांवावर श्रीमंतांचा मुग चिंचलना नदीवर जाला. तेथून भाऊसाहेबांचे समाचारास श्रीमंत बोरलेगांव बेलवडीचे रानांत आले. तेथें भाऊसाहेब होते. तेथें समाचार घेऊन रत्नापुरावर माघारे गेले. कोश ३. तेथून भाऊसाहेब जखमी म्हणून नाणजगांवावर मुग केला. तेथें नवाबाकडील रावरमा भाऊसाहेबांचे समाचारास आले. पुढें सत्याचें बोलणें लागून संकेत ठरला. इतक्यांत दोन तीन रोजांत नवाब यांस खड्ग्यांत

पाणा व वैरणीचा फार तोटा म्हणून खड्यातून कूच करून खड्याचे पूर्वेस देवगांव [व] आंवां दोन्ही गांवावर मुा करून राहिले. तेव्हां श्रीमंताकडील फौजा नवावाचे पिछावर आणखी गेल्या. त्या फौजेचा मुा शेलगांव कोश २ तेथें झाला. मग नवावाकडील सल्याचें बोलणें टरवून तह झाला. सरकारचे कागदपत्र उलगडून दिले. तेव्हां श्रीमंताचें म्हणणें माँगलास मेसरील मुख्ख ओलीस यावा. तेव्हां माँगलानें खड्याचे मुक्कामीहून मेसरील मुख्ख यास गोविंदराव काळे यांचे जिमतीस देऊन गोविंदराव काळे हे मेसरील मुख्ख यास रत्तापुरचे मुा श्रीमंताजवळ [येऊन] हजर केलें. नंतर नवाव कूच करून विटेचे घाटानें जावयास पुढें नळी वडगांव बालेघाटांखाली आहे त्या वडगांवावरून घाट चढून, घाटांत जोतीवाची बाडी आहे, तिजवरून बालेघाट चढून घाटावर विटेगांव आहे त्या गांवावर मुा झाला. कोश ४. तेथून कूच करून कल्याणरायाचे वाशीवरून पुढें कळंबास गेले. तेथोन पुढें मातीची गढी म्हणोन गांव आहे, त्या गांवावरून पुढें भालकी गांव आहे, तेथें मुा करून पुढें मैलार गांव आहे तेथें मुक्काम करून पुढें बेदरास गेले. बेदरावर चार रोज मुा करून हैदराबादेस गेले.—कलम.

१. पुढें श्रीमंताकडील फौजा शेलगांवांत होत्या त्या नवाव कूच करून गेल्यावर श्रीमंताकडील फौजा शेलगांवावरून कूच करून संगमेश्वर गांव तेथें खरनदीचा व सीनेचा संगम झाला आहे, तो गांव संगमेश्वर तेथें मुा झाला. अदमासें कोश ४.

१. श्रीमंतांचा मुा रत्तापुरावर होता. तेथोन कूच करून मौजे आन्हाटी गांव सीनेच्या कडेस आहे तेथें येऊन श्रीमंतांचा मुा झाला. तेथें फौजा साऱ्या येऊन मिळाल्या. तेथें सरकारची भेट होऊन हजेरी झाली. मग श्रीमंत व सर्व फौजा मिळोन कूच करून परांझ्याचा किळा पाहून मुा पाश्चिमेस झाला. कोश ५ पांच.

१. तेथोन पुढें कूच करून कारली मुगांवावरून सोनारीवर मुा झाला. कोश ५ पांच.

१. तेथोन कूच करून रुईदुधीवर मुा झाला. कोश ६.

१. तेथोन कूच करून अंजनडोहावर मुा झाला. कोश ६.

१. तेथोन कूच करून सिद्धटेकानजीक भीमानदीवर मुा झाला. कोश अजमासें ७.

१. तेथोन कूच करून मौजे आलेगांवावरून खारेवाडीवर मुा झाला. गारदौडे-पर्यंत आघाडी होती. श्रीमंतांचा मुा॥ खारेवाडीवर गारदौडेपासून पूर्वेस खारेवाडी कोशावर आहे, तेथें मुा॥ श्रीमंतांचा झाला. खारेवाडी लहान गांव म्हणोन मोठें गांवचें नांव लाविलें. परंतु शोध घेतां खारेवाडीवर मुा होता. कोश ७.

१. तेथोन कूच करून गारदौडेचे दक्षिणेस पावकोशीवर रस्ताच आहे, त्या मार्गानें स्वारी दौडेचे पलीकडून मौजे नानगांव इ त व ल न [?] दोन गांवावर मुा॥ भीमातीरी झाला. कोश ६.

१. तेथोन पुढें कूच होऊन देलवडीस आले. तेथें राघूजी टकले यांची मेजवानी

आपासाहेब व भाऊसाहेब यांणीं घेऊन पुढें टेंकचे खांबगांवावर मु॥ झाला. नदी मुळा मुठा. कोश ८.

१. तेथोन कूच करून शेऊर कोलवडीवर मु॥ झाला. मधी नदी मुळामुठा कोश ६.

१. तेथोन स्वारी पुण्यास दाखल झाली. कोश ५.

स्मरणाचीं कलमें लिहिलीं त्यांचीं उत्तरे.

१. जिऊबादादा निजबत शिंदे हे मिरजगांवचे पूर्वेस गांव खडकत आहे तेथें येऊन भेटले व फौज दाखविली असें म्हणतात.

१. सव्या फौजा [यांचा] पहिले दिवशीं घोडेगांवावर मु॥ झाला. दुसरें दिवशीं मौजे नाणजेवर मु॥ होऊन फाल्गुन वद्य ५ समारंभ तेथें झाला. तें रान मौजे नाणज व चोंभवाडीवर रंगपंचमी झाली.

१. भाऊसाहेबांचे समाचारास श्रीमंत आले ते गांवचें नांव बोरलेगांव बेलवडीचे शानांत.

१. मसरील मुख्यास गोविंदराव काळे घेऊन रत्नापुरचे मुक्कामीं आले.

१. नबाब खर्च्यास गेल्यानंतर सरकारच्या फौजा कोणकोणत्या गांवावर राहिल्या आहेत तें सदरीं झाडून मुक्कामांचीं गांवें लिहिलींच आहेत.

१. नबाब खर्च्याहून गेल्यावर मुंगीचे घाटानें गेले नाहींत, विटेचे घाटानें गेले, तो मजकूर सदरीं लिहिला आहे.

१. या गांवचा मु॥ दुसऱ्या गांवावर गेला तो तळ कितीक लांब पडत होता म्हणोन आज्ञा त्यास शिंदे, होळकर, भोंसले, आपासाहेब व भाऊसाहेब, वगैरे निरनिशाले उतरत होते, तेव्हां पांच चार कोशपर्यंत तळ पडत होता.

१. गारदौंडेस पाच्छाई जादे होते म्हणून श्रीमंताची स्वारी गेली नाहीं. दौंडेच्या पलीकडून अर्धा कोशाचे छाव्यानें स्वारी गेली. नवबदी नगारे वाजले नाहींत म्हणोन परस्परां सांगतात.

१. सरकारच्या फौजा नबाबाच्या पिच्छावर गेल्या त्यांचे मुक्काम व कोश सदरीं कळलेच आहेत. खर्च्यापासून दक्षणेस चार कोश सुमारे गेल्या होत्या. तथून माघारें फिरल्या.

१. स्वारी पुण्याहून जातां येतां मुक्कामाचे कोश किती ते सदर मुक्कामाचे लिहिलेच आहेत.

ले. ४६२ }
[१३७] }

{ ता. २७-८-१७९५
{ अधिक भाद्रपद शु. १२ श. १७१७ ?

श्री

राजश्रियाविराजीत राजमान्य राजश्री भाऊ स्वामीचे. सेवेशीं—पो गोविंदराव कृष्ण सा। नमस्कार विनंती उपरी येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहीत असावें विशेष इक.

ढील वर्तमान सांप्रत श्रीमंताचे पत्रां विस्तारें लिहिलें आहे, त्यावरून कळेल. सांडणी स्वाराची खानगी येथून छ ९ सफरी केली. सरकारचे व आपल्या कडील पत्राचे जाब नवावा- कडील पारशी पत्रें व आपले पत्राचीं उत्तरें खाना केलीं आहेत. सांडणी स्वार पोहोंचून पत्रें प्रविष्ट होतील, पावल्याचें उत्तर यावें. सांडणी स्वाराबरोबर पत्र पाठविलीं त्यांचें उत्तर लव- कर यावें. म्हणजे पुढले चालीचा मार्ग समजेल. राजश्री गोविंदराव बोलतील त्याजवरून ध्यानांत येईल. रा॥ छ ११ माहे सफर. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हें विनंती.

ले. ४६२ }
[४४९] }

{ ता॥ ७-१२-१७९५
{ कार्तिक व. ११ श. १७१७

श्री

(छ २४ जमादिलोवल सीत तिसैन मया व अलफ १२०५ फसली कार्तिक वा ११ सोमवार शके १७१७ राक्षस नाम संवत्सरे तारीख ८ दिजेवर १७१५ इसवी.)

राजश्रियाविराजित राजमान्यराजश्री बाबूराव स्वामीचे सेवेशीं, पो। बाळाजी जना- र्दन साधंग नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जावें. विशेष-श्रीमंत रावसाहेब यांचे शरीर किंचित् वायूची भावना पांच-सात दिवस होऊन गणपतीचे दिवाणखान्याचे दुमजल्यावरून कारंजाचे आंगें संगी फरषावर जमिनीस आले. उजवे मांडीस जखम भारी होऊन दातास जरब वसली, तबीब वैद्य व देवी मानवी वगैरे उपाय बहुत जाले. परंतु गुणास न येतां तिसरे दिवशीं सायंकाळीं कैलासवास केला. ही गोष्ट मोठी वार्दट जाली. ईश्वरइच्छेस उपाय नाही. श्रीमंत महाराज राजश्री छत्रपति स्वामी व हल्लीं इकडून, विनंती पत्रें पाठविलीं आहेत प्रविष्ट करावीं. पुढें राज्याचा बंदोबस्त राहून, स्वामी सेवा घडली पाहिजे, येविशींची विनंती करून पुढील कर्तव्याचे विचारांची आज्ञा- पत्रें घेऊन *पाठवावीं. खाना छ. २४ जमादिलोवल. बहुत काय लिहिणें लोभ असों दीजे हेविनंती. पैवस्ती छ. २५ जमादिलोवल.

* ह्या तजविर्जावरून खालील यशोदाबाईच्या नांवचें आज्ञापत्र लिहिलें गेलें असें दिसतें.

ले. ४६३ }
[४४८] }

{ श. १७१७
{ सन १७९५

श्री

स्वस्तिश्री राज्याभिषेक शके १२१ राक्षसनाम संवत्सरे क्षत्रिय कुलावतंस श्रीराजा शाहू छत्रपति स्वामी यांणीं गंगाभागिनी यशवदाबाई प्रधान यांस आज्ञा केली ऐशिजे. माधवराव पंडित प्रधान तुमचे भ्रतर यांस अकालीं कैलासवास प्राप्त जहाला, पोटी पुत्र नाही, पुढें पेशवाईचे पदाचा कारभार चालोन बंदोबस्त जहाला पाहिजे, त्यास तुमचे वंश-

तांलि रघुनाथ बाजीराव यांचे पुत्र आहेत त्यांतील तुम्हांस पुत्र देऊन पदाधिकारी करावा, तर पेशजी रघुनाथराव यांजपासून अनन्वित गोष्ट घडली, त्या वेळचे सरदार व सुत्सदी यांचा पूर्व द्वेष स्मरोन राज्यांत बखेडा पडेल, व शास्त्रविरुद्ध पडतें, व पेशजी कैलासवासी बाळाजी बाजीराव यांणी स्वामिसेवा एकनिष्ठपणें केली, एतदर्थी त्यांचे वंशाचें नांव पुढें चालावें, याजकरितां तुमचे भ्रताराचे नांवें गोत्रजांतील दत्तपुत्र तुम्हांस देऊन, पेशवाईचे पदास अधिकारी करोन, कारभार राजश्री बाळाजी जनार्दन यांणी करावा असें महाराजांचे मर्जीस येऊन, तुम्हांस पुत्र घेण्याविषयीं हें आज्ञापत्र सादर केलें असे. तरि गोत्रजांतील दत्तपुत्र तुम्हां घेऊन हजूर विनंती करणें.

ले. ४६४ }
[४८८] }

{ ता. १०-६-१७९७
{ ज्येष्ठ व. १ श. १७९९

श्री

राजश्री काविरी राजे संस्थान बो म राज पा ले गोसावी यांसि—

छ अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य—स्नेहांकित बाजीराव रघुनाथ प्रधान आशीर्वाद उपरी येथील कुशळ जाणोन स्वकीय कुशळ लिहीत जाणें. विशेष. चिरंजीव राजश्री चिमाजीआपा यांचे लग्नाचा निश्चय जेष्ठ वद्य नवमीस केला आहे, तरि तुम्ही लग्नसमारंभास निघून येणें. जाणिजे छ १४ जिल्हेज सुरुसन समान तिसैन मया व अश्रफ. बहुत काय लिहिणें. [लेखन सांमा.]

ले. ४६५ }
[४५५] }

{ ता. ५-६-१७९८
{ ज्येष्ठ व. ७ श. १७९०

श्री

पौा छ १७ रविलोवल सन तिसा तिसैन श्रावण.

अपत्य अलीबहादूर चरणावरि मस्तक ठेवून विज्ञापना तागाईत छ १९ जिल्हेज मुकाम न दी लो ज नजीक काळींजर येथें साहेबांचे प्रतापें करून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असें विशेष. पागा दिम्मत राजश्री उमाजी वाघ याचे पागेचे बेगमांस धोडपचे जहागिरीचे नांव आहेत तेथील अंमल भोंसले नागपूरकर व नबाब निजामअलीखां बहादूर यांजकडील मामलेदार सुरळीतपणें देत नाहींत. त्यास मशारानिल्हे पागे सुद्धां आम्हांजवळ सरकार चाकरीवर आहेत, याकरितां सेवेशीं विनंती लिहिली आहे तरि उभयतां सरकारांतून ताकींद होऊन मामलेदार सुरळीतपणें वाजबी अंमल पागेचे गांवचा देत ते आज्ञा जाहली पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ४६६ }
[४५४] }

{ ता ४-११-१७९८
{ अश्विन व. ११ श. १७२०

श्री.

पौ छ १२ जिल्काद सन तिसा तिसैन चैत्रमास.

श्रीमंत महाराज राजश्री बाजीराव पांडित प्रधान साहेब गोसावी-यांसि.

छ सकल गुणालंकरण अखंडितलक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहांकित मुतुरामलिंग विजय बघुनाथ सेतुपति कृतानेक दंडवत विनंती येथील कुशल तागाईत छ २५ जमादिलोवर पावेतों यथास्थित असे विशेष. श्रीरामेश्वर क्षेत्र येथील राज्य दीडशें वर्षे आमचे वडिलांवडिलीं करीत आले. पुढें इंद्रजांचा जोर पडला, तेव्हां खंडणी दरसाल पांचलक्षच कर थावयाचा करार केला. देत होतो. पुढें जास्ती मागावयास लागले. सात लक्ष दिले. तसे दहा पांच वर्षे लोटलीं. त्या उपरि नऊ लक्ष घेतले. मग राज्यलोभ प्राप्त होऊन, क्षेत्री रामनाथ दूर किल्ला आहे तेथें फितूर करून, किल्ला घेऊन, आम्हांस धरून, त्रिचनापल्लीचे किल्ल्यांत नेऊन कैदेत ठेविलें. सुख सर्व जप्त केला. पांच वर्षे झाली. हल्लीं आमचे वकील राजश्री श्रीनिवास नारायण यांस आपणांकडे पाठविलें. जे, श्रीमंतांस विनंति करून, इंद्रजांशीं बोलून, आमची मोकळीक करावी म्हणून पाठविलें. ते बातमी त्यांचा कळून आम्हांस जास्ती बंदोबस्त केला. पत्र देखील लिहितां नयेसं झालें. हें पत्र बहुत संकटानें लिहिलें आहे. वकील मजकुरासही पाठविलें आहे. तरि धर्मसंस्थान देवब्राह्मणभूयिष्ठ आहे. उत्तरेस काशी, दक्षिणेस रामेश्वर, हे दोन्ही पुण्यक्षेत्रे नीचांनीं आक्रमिली आहेत. आपण धर्म स्थापना करणार, देवब्राह्मणप्रतिपालक, दुष्टनिग्रह, शिष्टप्रतिपालक हिमःसेतुपर्यंत आपला पराक्रमप्रताप चालतो. यास्तव विनंतीपत्र लिहिलें आहे. वकिलासही संनिधानास पाठविलें आहे. इंद्रजांशीं पक्षेपणें बोलून पूर्ववत् प्रकार सुखसुखां आमची स्थापना करून, राज्य आमचे स्वाधीन करून, इंद्रजांस खंडणी थावयाचा करार करून दिल्या त्याप्रमाणें त्यांची खंडणी सालोसाल देत जाऊं. आपणास नजर थावयाचे प्रसंगास वकील मजकूर विनंती करतील, त्याप्रमाणें बोलून, करार होऊन, जें ठरेल त्यास सावकारी हमी देऊन खातरजमा करूं. राज्यी आम्हांस स्थापना करून यथाप्रकार राज्य आमचे स्वाधीन जालेवरि ऐवजाचा भरणा करूं. यास अंतर सहसा होणार नाही. नकानें गजास धरिलें तेव्हां भगवंतानें धावा करून रक्षित्याप्रमाणें आम्हांस जीवापासून सोडवून कीर्ति घेतली पाहिजे. इतःपर हरएक प्रसंगास आमचे कारभारी मोकळे आहेत ते पत्रें लिहून पाठवितील तें मान्य करून, कार्यभाग करून देऊन चालविलें पाहिजे. सुज्ञाप्रति विशेष काय लिहिणें, कृपा निरंतर असूं यावी हे विनंति.

सही.

ले. ४६७
[४९१] }

{ भाद्रपद व. ४ शके १७२१
{ ता. १७-९ सन १७९९

श्रीगजानन

श्रीमंत कैलासवासी भाऊसाहेब* मांडवगाहून निघोन पाडळीच्या मुक्कामास स्वारी आली. तेथून माझे नांव आज्ञापत्र व दोन जासूदजोड्या करवीराकडील दीनचर्येची बातमी समजण्याकरितां पाठविले. तेथपासून बातमी दीनचर्येची ज्या ज्या कारणाची पाहिजे ती ती बातमी स्वारी सुरापुर व गेल्लेवुंगे वगैरे प्रांत फिरून भाद्रपदमासी एक वर्षानीं पट्टण-दुडावर फौजसुद्धां मुक्काम झाला तेथपर्यंत बातमी पोचविली. कैलासवासी बाळासाहेब यांनीं पांच चार वेळां मिरजेहून लिहून पाठविलें कीं, नारो हरी याजकडून बातमी करवीर प्रकरणीं जशी पाहिजे तशी आली. मलाही मिरजेहून श्री कैलासवासी बाळासाहेब यांची आज्ञा बातमी लिहिणेंविशीं जाहलीच होती. परंतु करवीरकरांचा व कैलासवासी भाऊसाहेब यांचा पहिलेपणापासून वैरत्वाचा प्रकार फार वाढलेला, याजमुळें तिकडे बातमी लिहिण्याचा मोठाच आदेश. तिकडे बातमी लिहितो असें समजल्यावर पारिपत्यास उशीर नाही. पेशजीं कैलासवासी भाऊसाहेब मांडवगणास राहिले, हें करवीरकरांनीं मनांत आणून आगळीक केली. भूधरगडचा किल्ला फितूर करून घेतला. करवीरकर महाराज यांची स्वारी तासगांवास येऊन वाड्याचा वगैरे फारच नाश केला. याजमुळेंच मोठा बद्ध कटाक्ष पडला. मी हें कांहीं मनांत न आणितां उमेदवारीच्या भावें कैलासवासीची फत्ते जाहल्यास माझे सेवेची बूज होईल, यास्तव लिहीतच गेलों. करवीर [कर] फौजसुद्धां वेदगंगा, दुधगंगा या नद्या उतरून हमीदवाड्यावर मुक्काम आला. उभयतांचे सैन्यास चार कोसांची तफावत राहिली. दरम्यान नदी नाही. कैलासवासीच्या फौजेंत खर्चाचा गवगवा पडून पांढरे मंडळी शिलेदार कांहीं फितूर होता. हें वर्तमान बरचेवर दररोज लिहीतच गेलों. करवीरकरांनीं छपा घालावा ही मसलत करून दोन वेळां उद्योग केला. एक दिवस निघाले तो कांहीं अपशकुन जहाला, यामुळें राहिले. दुसरे दिवशीं आणखी उद्योग करून निघाले, तो पर्जन्य आला. असे दोन वेळां दोन प्रकार झाले. मग छाप्याची मसलत राहिली. नंतर भाद्रपद वद्य ३ शके १७२१ इंदुवारीं अस्तमानीं भोजन करून महाराज कचेरीचे डेऱ्यांत येऊन बसले. तमाम मानकरी व शिलेदार व रत्नाकरपंत वगैरे यांस बोलावून लढाईची मसलत उद्दिष्ट मंगळवारी चालून जावें. तिकडील फौज आल्यास लढाई थावी. न आल्यास गोटावर चालोन ध्यावें. असें सर्वांचे विचारें ठरून लष्करांत ताकीद झाली कीं, प्रातःकाळीं सूर्योदयास भोजन करून लढाईच्या तयारीनें निशाणाबरोबर चालतें व्हावें. याप्रमाणें वेत झाल्यावर कचेरी बखास्त झाली. इतकें होईजे पर्यंत मी त्यांचे डेऱ्यांतच होतो. नंतर आपले राहुटीस येऊन जाहला मजकूर कैलासवासीकडे लिहून पाठविला. पेशजीं छाप्याचा मजकूर दोन वेळां लिहिला होता तसें झालें नाही. बेफाम राहूं नये. सावधगिरी

पक्की असावी. करवीरकर प्रातःकाळीं भोजन करून फौजेची तयारी करून निघाले. मी आपले राहुटीस भोजन करून निघालों. स्वारी प्रातःकाळच्या तास दिवसास चालती जहाली. मी स्वारीबरोबरच निघालों. आणखी प्रातःकाळीं निघाल्याचें वर्तमान लिहून पाठविलें. ती चिठ्ठी प्रहर दिवसास जाऊन पोचली, तोंपर्यंत तिकडील फौजेंत कांहीं तयारीची हालचाल नव्हती. तोफखान्याचे बैल चरावयास गेले होते. व शिलेदार लोकांचें धरणें बसलें होतें. बातमीची चिठ्ठी पोचल्यावर तोफांचे बैल आणविले व शिलेदारांस कांहीं खर्चास दिलें व कांहीं देतों म्हणून उठाविले. मग तयारीची गडबड जहाली. करवीरकरांची स्वारी फौजेसुद्धां दोन प्रहरचे सुमारे निपाणी नजीक गेले. तेथें चार घटका दम खाऊन चालते झाले. निपाणीच्या पुढें पाव कोस जाऊन उभे राहिले. कैलासवासीच्या लष्करांत तयारी होऊन कैलासवासी आपासाहेब व दाजी साहेब उभयतां दोन टोळ्यांनिशीं दोहीकडे चालते झाले. पुढें एक ओढा होता त्यांत कांहीं गाडद व पायदळ घालून * * * तोफांची मारगिरी चाललीच होती. करवीरकरांकडील पायदळानें नेट करून ओढ्यांतील पायदळावर चालून घेतलें. परस्पर गोळ्यागोळी होऊन तिकडील पायदळांचा मोड जहाला. सुमारे शंभर माणूस जायां जखमी झालें. व पंचवीस तीस सुमारे ठार झालें. बाकीं सर्व पळून गेले. करवीरकरांच्या पायदळानें तोफांशीं गांठ घातली. तोफा पाडाव जाहल्या. आपासाहेबांच्या मोकाबल्यावर रत्नाकर आपा राजाज्ञा व हैबतराव गायकवाड वगैरे शिलेदार होते. आपासाहेब फौजेसुद्धां पुढें चालून आले. करवीरकरांची फौज पुढें जाहली. लढाईचें तोंड लागलें. करवीरकरांकडील धुळोजी पांढरे हे शंभर दीडशें घोड्यांचे सरदार होते, ते ठार जहाले. व रायाजी जाधव पागेकडील सरदार हे घोड्याखालीं आले. तेथें पाव घटका झटपट चांगलीच जहाली. ते समयी करवीरकरांच्या फौजेंत थोडीशी गलबल होऊन निशाणाचा हत्ती माघारा फिरला. हें वर्तमान महाराज पाठीमागें जवळच होते त्याजवळ सुमारे तीनशें लोक चांगले होते त्यांनीं पुढें गलबल जहाली हें पाहून, नेट करून पुढें आले. नंतर फिरून सांवर बसला. लढाई होतच होती. इतक्यांत आपासाहेब यांच्या डाव्या हातास दंडाजवळ गोळी लागली त्यामुळें कांहींसे घयाळ झाले. परंतु शूरत्वाचे अभिमानानें दम धरून पुढें चाल न करितां जाण्यावर उभे राहिले. यामुळें दाजीसाहेब यांचा व महाराज यांजकडील फौजेचा लढाईचा समय आला. इतक्यांत दाजीसाहेब यांजकडील फौज उघडली. त्या फौजेंत कांहीं फितूर होते त्याजमुळें असें झालें. नंतर रत्नाकरपंत आपा व हैबतराव गायकवाड यांनीं त्या उघडलेल्या फौजेचा पाठलाग केला नाहीं. इकडे लढाईस सुरुवात होत होती. तेव्हां महाराज यांजकडील दोन्ही टोळ्या एकत्र होऊन आपासाहेब यांजवर येण्याचा रोख धरिला. हें आपासाहेब यांनीं पाहून कांहीं माघारे हटले. परंतु दोन चार वेळां माघारे उलटोन पाठीवरील फौज थोपून राहून थोडे थोडे हटत माघारे सरले. ते जवळच अमलझरी म्हणून लहानसें खेडें होतें त्याचे आसऱ्यास जाऊन उभे राहिले. करवीरकरांची फौज पाठीवर होती ती गांवानजीक उभी राहिली. उभयतां फौजांस गांव दरम्यान जाहला. मग

कोणी कोणावर चालून घेतलें नाहीं. जाग्यावर उभे होते. नंतर रत्नाकरपंत यांचा रोंख इकडे येण्याचा होता तो त्यांनीं सोडून भाऊसाहेबांचे गोटाकडे जाण्याचा रोंख धरिला. सायंकाळचा दिवस तीन चार घटका होता. राजमंडळकराची फौज गोटाकडे गेली. दाजीसाहेब फौजेसुद्धा निघाले. ते गोटाकडे न जातां परभारेंच निघोन गेले. आपासाहेब यांच्या चितांत मागें बुणग्यांत भाऊसाहेब होते ते निघून गेलेच असतील. हें मनांत आणून अमलसरीवरून तेही परभारें निघोन फौजे सुद्धां चालते जहाले. राजमंडळकराचे फौजेनें पाठलाग केला नाहीं. लढाई विघडली. भाऊसाहेब मागें बुणग्यांत होते. राजमंडळकराची फौज गोटाकडे आली हें पाहून जवळचीं मंडळी भाऊबंद व शिलेदार नागो शामजी वगैरे लोक निघाले. जाग्यावर हत्ती एक व दोन तोफा व निशाण होते. शागीर्दपेशा सुद्धां निघाले ते समर्थी भाऊसाहेब यांस घेऊन जाते तर निभावयाजोगा समय होता. परंतु कोणास धीर धरणें जहालें नाहीं. आपापले जीव घेऊन निघोन गेले. जवळ कोणी एक दमाचा मनुष्य राहिला नाहीं. इतक्यांत राजमंडळचे फौजेनें वेढा घालून गोटांत शिरले. भाऊसाहेब खाशा घोड्यावर बसले होते. तसेच एकाएकीं निघोन चालले. गोटांत राजमंडळकराची फौज शिरली. इतक्यांत हैबतराव गायकवाड हे गोटाकडे जात होते, त्यांनीं भाऊसाहेब ओळखिले नाहीं; परंतु सुभानराव बागुल म्हणून शिलेदार येलगुरकर हे पेशजी कैलासवासीपाशीं कांहीं दिवस चाकरीस होते ते पुढें इकडून चाकरी सोडून राजमंडळांत गायकवाडाचे पथकांत चाकरीस राहिले, त्यांनीं ओळखिलें आणि गाईकवाड यांस सांगितलें. नंतर त्यांजकडील लोक जाऊन गांठ धातली. मानेवर वार टाकिला. त्या जखमेनें घायाळ होऊन हातांत पट्टा होता त्या पट्ट्यानें पांच चार असामींवर वार करून जखमी केले. इतक्यांत दहावीस असामींनीं गांठून आणखी वार कानानर्जाक दोहो बाजूस दोन हलके केले. तेणें करून फारच घायाळ होऊन घोड्याखालीं आले, हें तिकडील स्वारांनीं पाहून जवळ येऊन पाही तों निर्जीव होऊन पडले. जीव होता न होता ही भ्रांत. तेव्हां गाईकवाड यांनीं पडदेंलें व हातांतील पट्टा कैलासवासींचा घेऊन आपले जवळ ठेविला आणि आपले बारगिराचे घोड्यावर पुढें देऊन महाराजांकडे पाठवून दिले. हैबतराव आपण गोटाकडे छुटीस गेले. नंतर मागून सरजेराव घाडगे आले. त्यांची व बारगिरांची गांठ पडली. बारगिरांस बोलले कीं, महाराजांनीं भाऊसाहेबांस आणावयास मला पाठविलें. असें सांगून बारगीर याचे घोड्यावरून आपले घोड्यावर घेऊन महाराजांकडे आले. बारगीर माघारा गेला. महाराज उभे होते तेथें पुढें येऊन घाडगे उभे राहिले. कैलासवासी यांस महाराजांनीं पाहिलें. आपण पाडाव करून आणिले म्हणून सांगितलें. श्रीमंतांचे पदरचे मोठे सरदार पाडाव जाहले. जीव होता किंवा नाहीं हा चितांत अंदेशा न आणितां वैरत्वाचा भाव चितांत आणून, त्यांत तर मोठाच फस्ते जाहली तो हर्ष मोठा, देहभान राहिलें नाहीं. सरजेराव घाटगे यांस आज्ञा झाली कीं, मूर्दा घोड्यावरून खालीं ढकलून देणें. त्यांनीं आज्ञेप्रमाणें केलें. जवळ खासवारदार होते, त्यांस आज्ञा झाली कीं, मारून टाकणें. त्याजवरून खासवारदार यांनीं जवळ जाऊन पाहिलें तों जीव नाहीं. मग त्यांनीं वार टाकिला नाहीं.

करवीरकरांनी केवळ वेडेपणाच केला. इतक्यांत सायंकाळचा अर्ध घटका दिवस राहिला. मी तेथें जवळच होतो. महाराज प्रेत सोडून पुढें पाव कोश जाऊन बैठक केली. तोफांचे बार करविले. साखरा वांटल्या. खुशाली जाहली. मी प्रताजवळ दोन प्यादे बसवून त्या जवळच होतो. करवीरास व पन्हाळ्यास वगैरे किल्लोकिल्ली व वाकिलांस तमाम पत्रें फत्ते झाल्याचीं रवाना झालीं. घाटगे यांनीं बक्षिसाची आड घालून भूधरगडच्या किल्याची सनद घेतली. त्याच बैठकेस दोन चार घटकांनीं हैबतराव गाडकवाड छुटीस गेलेले माघारे आले. महाराजांची भेट घेऊन जाला मजकूर कळविला. त्या वेळेस घाटगे समक्ष होते त्याच बैठकेस लबाड झाले. भूधरगडच्या किल्याची सनद घेतली होती ती माघारी घेतली. इतकें होई-जपर्यंत मध्यरात्र झाली. थोडीशी मजी स्थिर जाहली. नंतर दहनाचा विचार भाऊराव जोशी यांस सांगितला. त्यांनीं आज्ञा घेऊन सांगतों, म्हणून सांगितलें. त्यांची वाट दोन तांन घटका पाहिली. त्यांनीं विचारिलें नाहीं. नंतर सरजेराव घाटगे यांस सांगितलें. त्यांनांही तीन घटका पाहिली. त्यांनीं विचारिलें नाहीं. नंतर सरजेराव घाटगे यांस सांगितलें. त्यांनांही विचारलें नाहीं. मग प्रीतिराव चव्हाण व बचाजीपंत देऊळकर उभयतां त्या मंडळींतून उठोन बाहेर आले. त्यांची गांठ घेतली आणि त्यांस कांहीं दरबार खर्च कबूल करून मजकूर सांगितला. त्यांनीं विनंती करून आज्ञा घेऊन देतो म्हणून महाराजांकडे गेले. विनंती केली. त्याजवर महाराजांचें त्या मंडळीचें खलबत दोन घटका जहालें. परवानगी द्यावी न द्यावी हेंच मनांत. परंतु चव्हाण यांचा नेट चांगला पडला. नंतर त्यांनीं मला सुचविलें. मग मी पुढें जाऊन महाराजांस विनंती केली कीं, सरकारचा मनोदय पूर्ण झाला. यश आलें. कैलास-वासाचें प्रेत आपणाकडे पाडाव आलें त्यास अभिसंस्कार जाहला पाहिजे. हें महाराजांचे लौकिकाला चांगलें. मी मिरजकर बाळासाहेब यांजकडून आपणा जवळ आहे. त्यास मला भूषण व यश हें सर्वपरी चांगलें. तेव्हां महाराज चव्हाण यांस बोलले कीं, नारोपंत काय म्हणतात? ते समयी चव्हाण यांनीं उत्तर केलें कीं, त्यांजकडे सेवकपणा, त्यांनीं विनंती करावी, महाराजांनीं आज्ञा द्यावी, हें उत्तर आहे. त्याजवर दहन करावें म्हणोन आज्ञा झाली. जोशीराव जवळच होते त्यांस महाराजांनीं सांगितलें कीं, नारोपंत यांजकडे काय साहित्य लागेल तें देणें. त्यांनीं आज्ञा म्हणोन त्याजवर ते निघून हमीदवाड्यास आपले गोटस बुणभ्यांत निघोन गेले. फिरोन त्यांची माझी गांठ पडली नाहीं. व मलाही त्यांचे साहित्याचें कारण नाहीं. इतकें होईजेपर्यंत अडीच प्रहर रात्र जाहली. नंतर प्रताजवळ आलों, कोरी पासोडी घोडीवर घडीस होती ती काढून त्यांत प्रेत घालून घोडीवर पुढें घेऊन निघालों. डोंगर कटारीची वाट खचस्ट, त्यांत थोडा थोडा पाऊस पडत होता. तसेच हलके हलके पहांटेच्या तीन घटका रात्रीस हमीदवाड्यावर लष्करच्या मुक्कामास चार प्रहर दिवस चार प्रहर रात्र आठ प्रहरांचा ताण बसला. चार पांच कोश आलों. बचाजीपंत देऊळकर महाराजांकडील मुतसदी यांनीं कारकून व प्यादे गांवांत जळणाचे शोधास पाठविले. त्यांनीं घरांत शिरून जळण जेथें सांपडले तेथें काढिलें. साऱ्या गांवांत दोन मोटा गोवऱ्या सांपडल्या. लांकूड तो अगदींच नाहीं. गांव लहान, त्यांत लष्करचा मुक्काम पंधरा वीस रोज होता. जळण अगदीं राहिलें नाहीं. इतक्यांत सूर्योदय जाला. महाराज त्यां दिवशीं गोटस

आले. नाहीत. बुणभ्यास कूच करून येण्याची आज्ञा झाली. त्याप्रमाणे कूच जाहालें. इतनाकर पंत यांचे गोटांत लांकडे तीस चाळीस भरे होती, तीं जाग्यावरच राहिलीं. तेथें गांवचे लोक लांकडे नेतील म्हणून चार प्यादे बसविले. आणि बाचाजीपंत देऊळकर यांस सांमून यशवंतराव घाटगे यांचे पागेचे पंधरा असामी मोतदार आणून सारीं लांकडे गांवानजीक तळें आहे तेथें नेलीं. दहनाची जागा तळ्यावरच नेमिली. गांवांतून जोशी पांच सात असामी वगैरे भिक्षुक होते त्यांस बलावून आणून कांहीं तुळशी काष्ठें मिळविलीं. व गोमुत्र आणविलें. शेला दहा रुपयांचा व चंदन दोन धडे व सुवर्ण दोन मासे तुकडे नऊ व तेल व कापूर वगैरे लष्करांतच जिन्नस घेतला. ब्राम्हण गांवचे जोशी चार असामी आणून प्रेत तळ्यावर दहनाचे जागीं नेलें. मंत्राग्नीचा विचार व्हावा हा हेतु होता. परंतु समयास ब्राह्मण चांगला मिळाला नाही. गांवचे जोशी होते ते केवळ ढ. मग तसेंच भडाग्नि देऊन दहन केलें. त्या दिवशीं हमीदवाड्यास मुक्काम केला. दुसरे दिवशीं प्रातःकाळीं गांवचे जोशी व मी स्नानें करून अस्थि काढिल्या व रक्षा एक बैलभर झाली ती कृष्णेंत नेऊन टाकावी म्हणोन उद्योग केला. परंतु मध्यंतरीं वेदगंगा व दूधगंगा या नद्यांस पाणी भर आलें होतें. नांव टोकरा तेथें कांहींच नाही. मग ती रक्षा तेथें त्या गंगेंत विसर्जन करोन माघारे हमीदवाड्यास निघोन आलों. नंतर अस्थि भिरजेस खाना करावयाच्या त्यास ब्राह्मण मिळेल. तेव्हां श्रीमंत हरबा अण्णा पटवर्धन यांजकडील ब्राह्मण लष्करवाल्यांनीं उंटें, हत्ती देऊन बेगारीस आणिला होता, तो अगदीं छुटलेला, नेसावयास पंचा चार हात मात्र होता. मग त्या ब्राह्मणाचा सरंजाम चर्मी जोडा एक व पासोडी एक व डोईस बांधावयास पंचा एक व दोन रुपये खर्चास देऊन त्याजबरोबर चार असामी प्यादे दिले. आणि खानगी केली. मार्गाची माहिती नाही, तेव्हां टिपण लिहून दिलें, आणि खानगी केली. कोंगजोळा इचलकरंजी तेथून कुसुंदवाड तेथून मिरज याप्रमाणें सांगितलें. त्याप्रमाणें अस्थि भिरजेस पोचल्या. पत्राचें उत्तर कैलासवासी बाळासाहेब यांनीं मला लिहिलें होतें कीं, दहनास वगैरे खर्च काय जाहला असेल त्याची याद पाठवून देणें. ऐवज पाठवून देऊं. याप्रमाणें लिहिलें. परंतु मी याद पाठविली नाही. कारण कैलासवासी भाऊसाहेब यांचे चौघे पुत्र, शिवाय भाई मंडळी बहुत आस पदरची मंडळी थोर थोर वगैरे कित्येक लहान मोठे इतके असोन अंतकाळच्या समयास जवळ कोणीच नाही. नारो हरी करंदीकर याचा जन्मांतरींचा योग उभा राहिला. अशा पुण्यलोकाचे देहास हात लागून अंतकाळची सेवा जी पुत्राचे हातून व्हावयाची ती माझे हातून घडली. अशी सेवा हजारों रुपये खर्च केल्यानें घडावयाची नाही ते घडली. मोठाच अलभ्य लाभ झाला. शेवटींचा अंतकाळसमयाचा पुत्र नारो हरी असें विश्वतोमुखी जाहलें. कैलासवासींचा काळ उत्तम प्रकारचा जाहाला. कसा म्हणाल तर आसमणांत क्षात्र धर्म करून श्रीमंताची पेशवे यांची सेवा चाकरी केली. श्वास जसें मरण धारातीर्थी यावें तसें आलें. तो प्राणी सूर्यमंडळ भेदून उत्तम लोकास जातो. न्यास पुनः जन्म नाही. श्रीगणपति आराध्य त्यांची केवळ निःसंमि भक्ति अंगारकी चतुर्थी

व्रतदिवस. एक पत्नी व्रत. दिगंत कीर्ति ज्याची. अदोष समय, त्याकालीं देह विसर्जन झालें. हमीदवाज्यावरचा सारा विधि आटोपून मग करवीरकरांच्या लष्करांत गेलों. याप्रमाणें मजकूर जाहला. पुढें करवीरास वेढा कैलासवासी आपासाहेब यांनीं दिला व वेढा उठला तो मजकूर अलाहिदा आहे कळावें.

— — —

{ ४६८.
१५.१.८६] }

{ माघ व. ५ शके १७२१
ता १४-२-१८०० }

॥ श्री. ॥

सेवेशीं थोंडो रोविद गोडबोले कृतानेक साष्टांगनमस्कार विज्ञापना ता माघ वद्य ५. नृत्तियप्रहर पावेतों सुखरूप असों विशेष-राजश्री पंतप्रतिनिधी व चंदनवंदनकर व साता-रकर यांस निष्कृण ताकीद झाली पा।। वारंवार तेंच लिहितोस हें काय ! असें कदाचित् म [नां] त येईल. त्यास स्वामींची स्वारी त्या प्रांतीं जाऊन माझा अम्मल सुरळीत चालण्या-विशीं ताकीद होणें यांत मला भूषण बहुत आहे. स्वामींचें साहाजिक भाषण परंतु सेवकास महाभूषण याजकरितां वारंवार विनंती लिहितों. हेंदी स्वामींचे ध्यानांत आहेच. रास्ते यांस आरब दूर करण्याविशीं ताकीद जाहली म्हणोन कळलें. फार संतोष जाहला. क्षेत्राचा उपद्रव गेला. राघोपंत स्फरे म्हणून कोणी कऱ्हाडे गृहस्थ पूर्वीं बाबूराव केशव यांचे पद-रचे त्यांनीं सालगुदस्त बंडांत पुण्यास येऊन सातहजार रुपये भरून कऱ्हाडची मामलत केली. तेव्हां ते दोषी याजकरितां मशारानिलेस धरून वैराटगडास आटकेंत ठेविले आहेत याविशीं रा चिंतोपंत देशमुखास माहीत पुर्तेपणें आहे व सेवेशीं विनंतीही केली आहे. त्यास त्यांचा चार रुपये खंड ठरावयाचा तो दरम्यान वो रा वैजनाथ भट मामांचें बोलणें पडेल व पडतें त्यांत भाव यांस उगेंच कैद केले, दोष नाही याजकरितां त्यांस सोडून द्यावें याप्रमाणें झालें. त्यास मी आक्षेप घेतला. सरकारचे अपराधी अटकाविले आहेत त्यास परवानगी सरकारची. ते पक्षीं परवानगी शिवाय सोडतां येत नाहीत. तेव्हां इकडे निरुपाय जाणोन वेदमूर्ति रा मामा सरकारांत विनंती करून मशारानिलेस सोडवावयाचा उद्योग करतांल व चालला आहे. सरकारांतून ते गृहस्थ सुटल्यास सरकारचे चार रुपये मात्र येणार नाहीत. परंतु बोलणें बोलतील ते मात्र मध्येंच रुपये खातील. आणि अपराध पक्का याजकरितां त्यास मुक्ततेची परमाणगी नच व्हावी. कदाचित् सरकारचा खंड देऊन सुटत असिल्यास मग नीटच आहे. माझा ज्वर परिहारला. पंधरा दिवशीं पूर्ववत शक्ति येईल. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ४६९ }
[३३३]

{ श. १७२२
सन १८००

श्री.

वंशावळ घोरपडे. मुळ पुरुष झालोजीराव. यांचे चिरंजीवांनीं करवीरकर महाराजांचे पदरी राहून, कामकाजें करून पदें तिघांनीं तीन व सरंजाम इनाम पांच पांच गांव स्वपराक्रमानें ज्याचे त्यानें मेळविले.

वडील संताजीराव घोरपडे यांस सेनापति पद देऊन इनाम गांव पांच दिले.

१ बहिरजीराव यांस हिंदुराव हें पद देऊन इनाम पांच गांव दिले.

१ मालोजीराव यांस अमिरुल उमराव हें पद देऊन इनाम गांव पांच दिले.

३

यांस सरंजाम.

सेनापतीस कापशी सरंजाम १. हिंदुराव यांस गजेंद्रगड सरंजाम १. अमिरुल उमराव यांस आजरे सरंजाम १.

पौं अमिरुल उमराव यांचे घराण्याची वंशावळ. मूळ पुरुष

मालोजीराव याचा पुत्र शिवराव यांस पुत्र ४.

१ येशवंतराव यांचे पोटी.

१ शिवराव यास मुरारराव याजकडे दत्त दिला.

१ व्यंकटराव यास पुत्र नाही.

२

३ केदारजीराव यांचे पोटी.

१ रामचंद्रराव.

१ खंडेराव.

१ काशीराव.

३

रायचंद्रराव यांचे पोटी.

१ मालोजी.

१ आबा.

२

२ मानोजी यांचे पोटी.

१ येशवंतराव.

१ खंडेराव.

२

येशवंतराव यांचे पोटी.

१ मालोजीराव.

१ नरसिंगराव.

२

खंडेराव यांचे पोटी.

१ शिवराव.

१ भुजंगराव.

२

४ जनकोजीराव यांचे

० नकल.

*वाटणी न झाल्याचे सरदार लिहून दिले
असामी १७ पौ शिंदे व होळकर व भोंसले
सेनासाहेब सुभा व भोंसले अकलकोटकर या
चार असाम्या सरदार यांच्या वाटण्याच
नाहींत. परंतु यांचे पोटी सरदार आहेत
त्यांच्या वाटण्या आहेत. बाकी असामी १३
पैकीं गुतीकर व गजेंद्रगडकर व कापशीकर
घोरपडे हे घरभाऊ सबब ३.

बाकी असामी.

१ नार्डक फलटणकर.

१ देऊळगांवकर जाधवराव.

१ मालोजीराजे घोरपडे.

१ घाटगे सर्जेराव.

१ अमरसिंग जाधवराव.

१ शिर्के.

१ तोरगळकर सेना खासखेल.

१ घाटगे बुंदकर.

१ डफळे जतकर.

१ पाले सावजनकर.

१०

वाटण्या जाल्याचे सरदार असामी.

१ आटोळे १ भापकर १ दरेकर.

१ दाभाडे तळेगांवकर १ बांडे.

१ पवार. १ ढमढेरे तळेगांवकर.

१ खटावकर महाराज. १ पुरंदरे.

१ अंबीकर. १ बाघमारे तलेसंगकर.

१ माने हसवडकर. १ बोकील

कोरेगांवकर

१ विश्वासराव चिंतामण पागे.

१ खंडेराव वाकडे. १ केरोजी काळे.

१ जाधवराव वाघोलीकर व वाडीकर.

१ भोइटे नसिराबादकर. १ धायबर.

१ शितोळे न्हावीकर वगैरे. १ शेलार.

१ पान्से. १ पटवर्धन. १ रणनवरे.

१ मोरे सरलष्कर १ चव्हाण अठपा-

डीकर.

१ रामदुर्गकर. १ वाबळे.

१ सदाशिव माणकेश्वर.

१ गोडसे वडूथकर. १ बारामतीकर.

१ देवकांते.

३२

* येथेपासून पुढील मजकुराचा घोरपडे यांच्या वंशावळीशी संबंध फारसा दिसत
नाहीं. पण दोन्ही यादी एकाच कागदावर असल्यामुळे त्या एकत्र दिल्या आहेत. ही वाटणी
कोठील व कसली तें समजत नाही.

ले. ४७० }
[१४५] }

{ शके १७२२
{ सुमारे सन १८००

श्री

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामींचे सेवेशीं—

पां भवानी शंकर हैबतराव कृतानेक नमस्कार विनंती उपरी येथील कृशळ जाणोन स्वकीय कृशळ लेखन करीत असले पाहिजे. विशेष-आपण पत्र पा. तें पावले. प्रांत वाई येथें ब्राह्मण जातींत कोणी कन्येचे सा घेऊन विवाह करूं नये, जो कन्येचा ऐवज घेईल त्याजपासून दुप्पट व जो देईल त्यानें कन्येचे बापास सा दिल्ले असतील तितके, व मय्यस्ती करून पैका घेईल तो ऐवज त्याजपासून सरकारांत घेतला जाईल. या प्रमाणें ब्राह्मण जातीस व जमादार व धर्माधिकारी व उपाध्ये व जोशी व पा कुळकर्णी, यांस निक्षूण ताकीद केली असतां आज्ञेप्रमाणें वर्तणूक न करीत, त्याजपासोन सदर्र्हुप्रमाणे ऐवज घेऊन कांहीं खर्चाची बाब न लावितां हिशेबीं जमा करावी, म्हणोन लिहिलें. ऐशास प्रांत वाई येथील गांव बहुत करून दुमाले आहेत तेथें आमचा रोखा पत्र चालत नाहीं. वसुली गांव वाई क्षेत्र व देश-मुख व देशाण्डये वगैरे सरकारचे पत्राअन्वये आणवून ताकीद करवितों. कळलें पाहिजे. बहुत काय लिहिणें लोभ असो दिल्ला पाहिजे हे विनंती.

ले. ४७१ }
[४४४] }

{ मार्गशीर्ष शु. १२ शके १७२३
{ ता १६-१२-१८०१

श्री.

श्री राजा शाहू छ-

त्रपति प्रौढ प्रताप पुरंदर

आनंदराव गायकवाड सेना

खासखेल समशेर ब

हादर

तैनातजाबता शिलेदार जदीद येकांडे कारकून कृष्णाजी अनंत असामी १ तैनात बार-माही नक्की शिरस्ता सुरुसन इसने मय्यातैन व अलफ. रुपये

६०० जातीस.

१०० शागीर्दपेशाबदल.

७००

एकूण असामी एक यास तैनात बारमाही नक्की शिक्का रुपये सातशें करार केले असत. पैकीं नाणे बद्रावगैरे व दरबारखर्च वजा होऊन बाकी तैनातेचे कबज शाईचे मार्गे पावेल. चाकर्षा इमानेइतबारें करावी. हजेरीस घोडें तिनशांवर किमतीचे लागेल. लढाईत घोडें

निशाणापुढें पडती जहाल्यास दाखला पाहून किंमत पांचांचे मत्ते ठरेल ती दिल्ली जाईल. छुटीत नगरा, निशाण, नौबत, ढाल पालखी, व हत्ती, खाजिना, व तोफा सांपडेल तें सरकारांत दाखल करावें. चाकरीची तेरीख छ ८ साबान सन मजकूर पासून चालू असे. जाणिजे छ ९ माहे साबान. मोर्तबसूद.

ले. ४७२ }
[१२१] }

{ माघ शु. १३ श. १७२३
{ ता १५-२-१८०२

॥ श्री ॥

राजश्री पंतप्रधान गोसावी यांसि

छ सकळ गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ आनंद राव गायक वाड सेनाखासखेल समशेरबहादर दंडवत विनंती येथील कुशल जाणून स्वकीये कुशल लिहित असलें पाहिजे. विशेष-कानोजी गायकवाड यांणीं बदमामली करून बखेडा बहुत केला. यास्तव समस्त सरदार यांचा एकदाल करून कानोजीराव यांस कैदेत ठेऊन दौलताचा बंदोबस्त केला. हें वर्तमान आपणांस कळावें म्हणोन लिहिलें आहे. मागाहून सविस्तर लिहून पाठवूं. स्वामीचे प्रतापें बखेडखोरांचें पारपत्य करून बंदोबस्त केला. आज छ मारीच बंदोबस्त झाला. मागाहून सविस्तर विनंति लिहितों. रा छ ११ रमजान याज उपरि मी चाकरानें ल्याहावें आ. [?] इष्ट नाही. वडिलानीं चाकरी करितां हा काल काहाडिलें याच अन्वये माझी हीच न वे रा आहे. एकदां खावंदाचे पाये व रि न पाहावे तो सुदीन. वरकड आणिक नाही. बहुत काय लिहिणें लोभ करावा हे विनंती. शिक्षा

ले. ४७३ }
[१८६] }

{ माघ शु. ९ श. १७२३
{ ता ११-२-१८०२

॥ श्री ॥

राजश्रियाविराजित राजमान्य राजश्री कृष्णराव नारायण स्वामी गोसावी यांसि पोण्य बाजीराव रघुनाथ प्रधान नमस्कार विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित जाणें विशेष. शहर सातारा येथील बंदोबस्तास चिरंजीव राजश्री त्र्यंबकराव महिपत पुरंदरे यांजकडील सरंजामी पतकाचे स्वार एकशें पाठविले असत. तर यांजकडील एकशें स्वार घोडे राऊत चांगला पाहून गणती घेऊन चाकरी घेत जाणें जाणिजे. चंद्र ७ सवाल सु॥ इसने मयां तैन व अलफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

ले. ४७४ }
[३९] }

{ श्रावण शु. १३ श. १७२४
{ ता ११-८-१८०२

॥ श्री ॥

वेदशास्त्रसंपन्न राजश्री रामचंद्र दीक्षित व लक्ष्मीनारायण दीक्षित गोसावी यांसी—

सकल—गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ येशवंत राव होळकर दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित असावे. विशेष. आपण पत्र पाठविलें तें पावलें. खानदेश प्रांती खासा स्वारी आल्यावर पुढें राजश्री फत्तेसिंगराव माने वगैरे फौजा या प्रांती खाना जाल्या. जनवार्ता सैन्याचा उपद्रव यामुळें कायगांव टोके प्रवरासंगम तीर स्थळी क्षेत्राची जागा, ब्राह्मणांस भय उत्पन्न जालें. साल गु॥ क्षेत्र कायगांव पेंढारी यांणीं लुटलें. त्यामुळें भय अधिक प्राप्त जालें. त्यावरून क्षेत्रस्थ ब्राह्मण श्रीफल घेऊन मान्यांच्या भेटीस पुण्यस्थंभीं गेले. त्यांनींही अभय दिलें. जे आम्हांस येविशीं सुभेदार* साहेबांची आज्ञा आहे जे, क्षेत्रास उपसर्ग होऊं नये, त्यावरून सर्वांस संतोष जाला. हलीं राजश्री नवाब † अमीरुद्दौले फौजेसुद्धां कसबे गांडापूर येथें आंबडाकडे स्वारी जाणार त्याजकडील उपसर्ग क्षेत्रास किमपि लागला नाही. माने यांणीं खात्री केली त्याप्रमाणें अनुभवास सर्वांच्या आलें. पूर्वापार कैलासवासी थोरले सुभेदारापासून या स्थलाचा अभिमान आहेच. त्याप्रमाणें सांभाळ करूनच आम्हांकडील गांडापूर परगण्यांतील तीन गांव नेवास परगण्यांतील एक गांव ऐकूण चार गांव आहेत. आज पांच सहा वर्षे पायमालीनें खराब जाली. त्यास त्याचे व तीरस्थळांचें संरक्षण घडावें याकरितां नवाबास पत्र दिलें पाहिजे. म्हणोन विस्तारें लिहिलें तें कळलें. ऐशियास तुम्हांकडील लक्ष्मण उमाजी याजबराबर राजश्री अमीरुद्दौले याजला पत्र पाठविलें आहे, हें त्याजकडेस पावतें करावें. गांवास उपद्रव देणार नाहीत. सर्वदा पत्र पाठऊन तोषवीत जावें राा छ ११ रविलाकर. सु॥ सल्लास मैयातैन व अलफ. बहुत काय लिहिणें हे विनंती. मोर्तसुद.

ले. ४७५ }
[४९७] }

{ श. १७२५
{ स. १८०३

श्री सद्गुरु प्रसन्न.

यादी दास्त बेरीज बादशाई हिंदुस्थान अवंगजेब कारकीर्दीचे जमाबंदी रुपये रुधि-
रोद्वारी संवत्सरे पुणेचे मोहिमेस गेले असतां कुंपणी सरकार तर्फे जेनरल बलजली बाहादूर
यांणीं ठराव केला बेरीज.

* यशवंतराव होळकर. † यशवंतरावाचे पदरचा पठाण सरदार अमीरखां ?

× मल्हारराव होळकर.

तपशील.

शहाजहानाबाद ऊर्फ दिल्ली.

२८६५८३७५	सुभे शहाजहानाबाद ऊर्फ दिल्ली परगणे २२६ सरकार.
२४५४६९९५	सुभे अकबराबाद ऊर्फ आग्रे. सरकार १४, महाल २६८...
१३७५९०००	अजमेर ऊर्फ मारवाड. सरकार ७, परगणे १२३.
९४०१५२५	इला [ह] बाद ऊर्फ प्रयाग. सरकार १६, परगणे २४७.
९५१८२५०	सुभे बेदर ऊर्फ पैठण सरकार ८, महाल २४०.
६६१३५००	सुभे अयोध्या. सरकार ५, परगणे १२७
१०२६२५००	सुभे उडाया ऊर्फ जगन्नाथ. सरकार १५, परगणे १३२.
११५७२५००	सुभे डाका ऊर्फ बंगाला. सरकार ७, परगणे १०९.
१४५२४७५०	सुभे अमदाबद ऊर्फ गुजराथ. सरकार ९, परगणे ८८.
२३७४२५०	सुभा ठाठा ऊर्फ सिंद. सरकार ४, परगणे ५७.
६११६३७५	मुल्तान. सरकार ३, महाल ९६ सि.
२२३३४२५०	लाहोर ऊर्फ पैजाबाद. सरकार ५, परगणे ३१६.
३१५७१२५	कासमेर. महाल ४६ सि.
३१६३०००	काबूल. सरकार ८ परगणे ९६ सि.
१९२२६७५०	सुभा मालवा ऊर्फ उज्जनी. सरकार १२, परगणे ३०३०.
३८६५०००	सुभे केदार. महाल ५०, सि.
१२७४३५०२	सुभा अवरंगाबाद. सरकार १२, महाल १३६.
५७०४०२३	सुभा वराणपूर. सरकार ६, परगणे १३६.
७५०४५६५	सुभे बेदर. सरकार. १२, महाल १३६.
११२५००००	सुभे इलजपूर. वराड. सरकार ५, परगणे ६१.
४६९७६६५१०२	सुभे बिजापूर. सरकार १८, परगणे २८१.
५७७३६५२६८१०	सुभे हैदराबाज सरकार ४२, परगणे ४०५
<hr/>	
३३१००९४१२८१२	

तपशील शाई ५७ बेरीज.

ब	१२४२२०९१६	राव पंतप्रधान.
ज	३४६७३३०४८७	नबाब अली निजाम बहादूर
य	१२३५७८७०९८१	इंग्रज बहादूर.
रा	१६३०१५००	आबदाअली.
मा	३२२३४९८३८४	सीक वैगरे चिलर.
	<hr/>	
	३३१००९४१२८१२	

सरकार.

८७२२९९१६

सरकार राव पंडित प्रधान

सरकार राव प्रधान अमल

८७२२९९१६

तपशील.

रुपये

निसबत.

३६९९१०००

रुपये.

८५५३८७५	सुभे शहाजहानाबाद ऊर्फ दिल्ली.
१२१७३९९५	सुभे अकबराबाद ऊर्फ आगों.
१३०००००	अजमेर ऊर्फ मारवाड.
१६०००००	सुभे उडाया ऊर्फ जगन्नाथ.
१९२२६७५०	सुभे माळवा ऊर्फ उज्जनी.
६५७५०००	सुभे वराड
५५३८४२३	सुभे बन्हाणपूर.
३००००००	सुभे लाब्होर.
११९००६०१	सुभे विजापूर.
१०७९८७५०	सुभे आमदाबाद.
६२६२५२२	सुभे औरंगाबाद.
३०००००	सुभे बेदर.

८७२२९९१६

तपशील.

खालसात अमल कुल.

४८००००	परगणे पुण्या
१६०७६३	परगणे सिवनेर.
३५००००	विजयदुर्ग.
४७९३५	बारसी
१२५०००	सोलापूर
३९३७४	आईरवाडी
२३२१६७	कुक (म ?) रखेड
१५५०००	एरंडोल
४००००	नेवासा
२५०००	बेदूर [वोदूर ?]
१८०००	पारनेरी
३१२४३०	हवेली संगमनेर
९२६३५	कुंभारगांव

रुपये

२६४३९६	हवेली जुनेर
९५०११९	इंदापूर.
११०७२५	सुपे.
१२०००	सासष्ट पिंपळगांव
२१०००	वतुर नारायणगांव
१५०००	वाई.
८०००	खतराबावदान (?)
२५०००	प्रतापगड.
१८०००	सिंहगड
३२०००	लोहगड व इस कालेगड.
२००००	पेठागांव
१५०००	केर्नेल.
३१५०००	बागलण.

तपशील.

शहाजहानाबाद ऊर्फ दिल्ली.

२८६५८३७५	सुभे शहाजहानाबाद ऊर्फ दिल्ली परगणे २२६ सरकार.
२४५४६९९५	सुभे अकबराबाद ऊर्फ आग्रे. सरकार १४, महाल २६८.
१३७५९०००	अजमेर ऊर्फ मारवाड. सरकार ७, परगणे १२३.
९४०१५२५	इला [ह] बाद ऊर्फ प्रयाग. सरकार १६, परगणे २४७.
९५१८२५०	सुभे बेदर ऊर्फ पैठण सरकार ८, महाल २४०.
६६१३५००	सुभे अयोध्या. सरकार ५, परगणे १२७
१०२६२५००	सुभे उडायी ऊर्फ जगन्नाथ. सरकार १५, परगणे १३२.
११५७२५००	सुभे डाका ऊर्फ बंगाला. सरकार ७, परगणे १०९.
१४५२४७५०	सुभे अमदाबद ऊर्फ गुजराथ. सरकार ९, परगणे ८८.
२३७४२५०	सुभा ठाठा ऊर्फ सिंद. सरकार ४, परगणे ५७.
६११६३७५	मुल्तान. सरकार ३, महाल ९६ सि.
२२३३४२५०	लाहोर ऊर्फ पैजाबाद. सरकार ५, परगणे ३१६.
३१५७१२५	कासमेर. महाल ४६ सि.
३१६३०००	काबूल. सरकार ८ परगणे ९६ सि.
१९२२६७५०	सुभा मालवा ऊर्फ उज्जनी. सरकार १२, परगणे ३०३०.
३८६५०००	सुभे केदार. महाल ५०, सि.
१२७४३५०२	सुभा अवरांगाबाद. सरकार १२, महाल १३६.
५७०४०२३	सुभा वराणपूर. सरकार ६, परगणे १३६.
७५०४५६५	सुभे बेदर. सरकार. १२, महाल १३६.
११२५००००	सुभे इलजपूर. वराड. सरकार ५, परगणे ६१.
४६९७६६५१०२	सुभे विजापूर. सरकार १८, परगणे २८१.
५७७३६५२६०१०	सुभे हैदराबाज सरकार ४२, परगणे ४०५
३३१००९४१२०१२	

तपशील शाई ५७ बेरीज.

१२४२२०९१६	राव पंतप्रधान.
३४६७३३०४०७	नबाब अली निजाम बहादूर
१२३५७८७०९०१	इंम्रज बहादूर.
१६३०१५००	आबदाअली.
३२२३४९८३०४	सीक वगैरे चिल्ल.
३३१००९४१२०१२	

सरकार.	सरकार राव पंडित प्रधान	रुपये
८७२२९९१६		निसबत.
	सरकार राव प्रधान अमल	३६९९१०००
	८७२२९९१६	रुपये.
	तपशील.	

८५५३८७५	सुभे शहाजहानाबाद ऊर्फ दिल्ली.
१२१७३९.९५	सुभे अकबराबाद ऊर्फ आगरे.
१३०००००	अजमेर ऊर्फ मारवाड.
१६०००००	सुभे उडाया ऊर्फ जगन्नाथ.
१९२२६७५०	सुभे माळवा ऊर्फ उज्जनी.
६५७५०००	सुभे वाराड
५५३८४२३	सुभे बन्हाणपूर.
३००००००	सुभे लान्होर.
११९००६०१	सुभे विजापूर.
१०७९८७५०	सुभे आमदाबाद.
६२६२५२२	सुभे औरंगाबाद.
३०००००	सुभे बेदर.
८७२२९९१६	

तपशील.

खालसात अमल कुल.	रुपये
४८०००० परगणे पुण्या	२६४३९६ हवेली जुनेर
१६०७६३ परगणे सिवनेर.	९५०११९ इंदापूर.
३५०००० विजयदुर्ग.	११०७२५ सुपे.
४७९३५ बारसी	१२००० सासष्ट पिंपळगांव
१२५००० सोलापूर	२१००० वतुर नारायणगांव
३९३७४ आईर्वाडी	१५००० वाई.
२३२१६७ कुक (म?) रखेड	८००० खतराबावदान (?)
१५५००० एरंडोल	२५००० प्रतापगड.
४०००० नेवासा	१८००० सिंहेगड
२५००० बेदूर [वोतूर ?]	३२००० लोहगड व इस कालेगड.
१८००० पारनेरी	२०००० पेठागांव
३१२४३० हवेली संगमनेर	१५००० केर्नेल.
९२६३५ कुंभारगांव	३१५००० बागलाण.

७५३५० नासिक
 ६४३५६ आकोलेनेर
 ३५१७५ कोपरगांव
 २४६७१३ रत्नागिरी
 १८५०० भैरबगड
 ६४००० चंदन
 १९५०० चंदन
 ९००० चाकण

२६१०८९८

६१२१६२७

दफेसुभे गुजराथ

११५०००० आमदाबाद
 १५३६००० सुरत अठ्ठाविशी
 ५२५००० जंबुसर (जेबुरपुर)
 १७५००० हकूनश्रार
 १०३००० आसावा
 १४४००० बलसाडे
 ८०००० सुरत हवेली
 ५०९००० फुटमहाल

१५३६०००

२६८६०००

बेरीज पट्टी

१३२५००० सुभे झांशी
 २५०००० आला [म ?] णपन महाल.
 १५४२५०० बुंदेलखंड.
 ८५०००० सागर
 ४८०००० कालिपी
 २१२५०० गडमंडल
 १५४२५००

७५००० जळगांव

१००००० बादामी

३६००० त्रिबकगड.
 ७२५००० सुभे वसई.
 ६०४००० कल्याण भिवडी सुवर्णदुर्ग
 १३५७९६ अंजनवेला.
 ४५६९३ रेवदंडा.
 ५५००० पाली
 १६००० करनाळा.
 २४००० पेलार.
 ६०००० रायगड.
 ३००० पुरंधरगड.
३५१०७२९

कर्नाटक.

२२५००० बागडकोट.
 ५२००० केरूर.
 ५०००० नंदवाडीगी.
 १५६००० बेळगांव शहापूर.
 २८००० खानापूर
 ३४५७०७५॥ सावनूर वगैरे टिपु-

सुलतान याजकडून आले ते

१०६९४२२ सावनूर.

३९७५६३॥२ धारवाड

४७६९८९ हेबरगी.

१६०६५४८७ ज्यालीहाळ.

६६७९००८३ नवलगुंद.

१३४६२३८१० हावनूर.

२०६७१३८२ गदग.

७५७३५८१० जुने हुबळी.

६१५१३८४ बंकापूर.

५४३६३८४ कलघटकी.

५२१३५८२ मिश्रीकोटी

५२८६९०८१० कितूर.

३४५७०७५८८

१८५००० देशमुखी
११०००० गंगथडी
७५००० बालाघाट
१८५०००

१४००००० गाईकवाडनजर
४८२८५००

१५१५००० खंडणी
८५००० सुरापूर.
१६५०० तपवाल.
५०००० कर्नोल.
१५१५००
४११९५७५८८

एकूण कुल १७७५५७०२८८

रुपये.

फौज सरंजामीस नेमणुकीस दिला

रुपये.

९५००००० मल्हारराव होळकर याशी स्वार २२००० हजारास जहागीर.
४३२००० आंबाड २९५००० सुलतानपूर.
१३५००० राउता. ४१५००० इदाजारत.
३९४००० नंदुरबार. ३०५००० रामपूरत.
१७५००० महेश्वर. ३१२००० सिरोंज.
७५०००० रामपूर कि ला ट २८६००० सैद
रका वगैरे. ३५००० विजनेगर.
२५४००० रामपूर किल्ला. ४६७०००० हिंदुस्थान पैक समाईक
२९६००० द इ फ क पूर. ६३१८००० वगैरे.
४८१००० जाहगीररात माल्यो.
२५७००० चांदवड.
३१७४०००

९५०००००

४५००००० अनंदराव पवार वगैरे स्वार १५००० सि.
२०२५२८३ माळवा (?) परगणे घारवाड वगैरे पटवर्धन मंडळी.
११४२४४४ चिंतामणराव पांडुरंग व गंगाधरराव गोविंद स्वार ३००० सि.
३२०००० सरकार मिरज. ६९९९५ नवे हुबळी.
१३०००० मंगळवेढे ४०३१३ व्याह्नी
९०००० ऐनापूर. ३९८६३ ताडस
६०००० करकंभा. १८००० हेबळीपरगणे परंड.
३०००० भुसा. १९९६० जुनेहुबळी पैकी खर्चा
१०५००० शाहापूर. खंडणी. १८८१३१
३३००० तेरदळ. १८८१३१
१८६३१३ लक्षमेश्वर.
९५४३१३

११४२४४४

६३८८३९ परशराम रामचंद्र यास स्वार १५०० याशी

३२००० तासगांव करयात.	३३००० तेरदळ.
२८००० बरडोल.	५६००० यादवाड.
१६००० येकसंब.	११३३७३ कुंदगोल.
१५००० अनवले.	१०२९६६ मुळगुंद.
१०५००० गोकाक.	१२५०० भरतकुणकी.
८०००० जमखंडी	५५००० पुलतांव.
	६३८८३९

२४४००० कुंदवाडकर रघुनाथराव स्वार ३००.

३०००० कुंदवाड.	४५००० मईदरगी.
३१००० रायबाग.	३३००० तेरदळ.
१०५०० शाहापूर.	

२४४०००

१४०५००० प्रतिनिधि स्वार ५०००

२१००० प्रतापगड	६०००० विजापूर.
३५००० मयाणी.	८०००० खटाव.
३००००० वाई.	७२००० काशोगांव.
६०००० वेंलापूर.	१०५००० विजापूर.
६०००० विशालगड.	५०००० नागवाडी.
७२००० गोठा.	३४००० कोक [ला !] टनूर.
२२७००० सरदशमुखा.	१४०५०००
४०००० वांगी.	

१११०००० रास्तेचे स्वार ३००० सि.

३००००० तालिकोट सिंदगी.	१२५००० आथणी.
४५००० कोक [ला ?] टनूर.	५०००० उकली.
९०००० मुळवाड.	१५०००० खानदेशैपकी.
२१०००० जतकरंजगी.	१११००००
५०००० नालतवाड.	

४०२५०० मुधोळकर मालोजी घोरपडे स्वार ८००.

३२००० मुधोळ.	१०३०००० माचकनूर.
१२५००० अलमेल.	७५००० इंडी.
६७५०० तंबा	४०२५००

३०००० संकराजी घोरपडे जाहागीर बिलगी.

३५८००० पानसे दिमत तोफखाना सरंजाम.

१६२००० हुनगुंद.	४२००० सुतला [क !] वी,
२१००० हलसंगी.	४५००० हिपरगें.
१८००० म्हमदापूर.	४०००० वैराग पानगांव.
३०००० मल्हारगड.	

३५८०००

१२५००० थोरात सिलेदार यास परगणे वाळवें स्वार ५००
६०००० भापकर मंडळी परगणे होरोती स्वार १५.

१८०००० हरीपंत फडके.

३०००० कोलार.	३५००० सांगोलें.
२१००० ब्रम्हपूर.	२०००० घाट नांदूर.
३०००० अंबलेनर.	३२००० पिंपळनेर.

१२००० चिलर फुटगांव १८००००

४५०००० नानाफडणर्वास स्वार ७००.

१९२००० चोपडा	१०२००० नेरें.
६०००० भाना.	९६००० मलकापूर.

४५००००

७५०००० त्रिंबकराव मामा पेटे खानदेश पैा स्वार १२००

४५०००० शाहाजी राजे भोंसले अक्कलकोटकर स्वार १०००.

३००००० बेदर परगणे अक्कलकोट.

१५०००० हवेली पुरंदरपैकी सरदेशमुखी.

४५००००

१५०००० सुलतानराव बंडगर चौथाई मिा स्वार ५०० नेमणूक मोंग [ला] ईवर.

२१४९५७८३

बेरीज.दफे चिलर वगैरे.

२३२००० माधवराव पुरंदरे ३०० स.

१८०००० सासवड वगैरे.

३२००० सरदेशमुखी चौथाई.

२३२०००

२०००० जळगांव परगणे

६०००० सेखामिरा वाईकर स्वार १५० सि.

८०००० माधवराव आंबेकर यास आंबे वगैरे.

- ७५००० सुल्तानजी भोंसले खानदेश पैकीं स्वार २००.
 १५०००० रघुनाथराव नायगांवकर यास नायगांव वगैरे गंगथडी स्वार ५००.
 ९००००० रंगराव राजे बहादर यांस हिंदुस्थान परगणे मालेगांव पैकीं स्वार ३०००
 १२००००० विठ्ठलराव सुंदर स्वार ३००० राज्य हिंदुस्थान.
 २४००००० खंडेराव वोडेकर स्वार ८०० याशी वोडें वगैरे.
 २२००००० अल्ली बहादर यास मुंदेलखंड परगणे सरकलपाल मशारनिले-
 कडे आहे. स्वार १००००

१८०८७००० राजमंडळकर.

- १३५००० त्रिंबकराव दाभाडे सेनापति तलेगांव वगैरे स्वार ५००.
 १०००००० रघोजी राजे भोंसले नागपूर व छत्तीसगड
 वगैरे वंगाला कटक वगैरे मोंगलाई घासदाणा
 बराड वगैरे सेनासाहेब सुदां २५०००.
 ७२००००० गोविंदराव गायकवाड यांस ५००० [सर]
 खेल सेमसेरे बहादर गुजराथ खास परगणे बडोदा
 सुरत अष्टाविंसी.
 ७५०००० भास्करराव इसलामपूर वगैरे स्वार ३००.
 ३००००० द्वाबूराव आंगरे सेना सरखेल कुलाबा वगैरे स्वार
 सरमजाम.
 २५०००० जयवंतराव सुमंत.
 ७५०००० कृष्णराव चिटणीस चिल्लर फुटगांव जाहगीर.
 १५०००० अमात्य सातारे परगणे.
 २३२०००० रघुनाथराव सचीव मालदेश.
 ३००००० राजाशा यांस कसबे वाई.

१८०७७०००

६२५०००० कोलापूरकर राजमंडळ स्वार स्वार ३०००.

- ७५००००० राजास नेमणूक कोल्हापूर मालवण राजानगर वगैरे.
 ६००००० तोरगल सिंदे यास.
 १०००००० नरगुंद दयंकटराव यासि.
 १५००००० कापसीकर घोरपडे यासि.

६२५००००

१६५००० वापोजी नाईक बारामतकिर बारामती इंदापूर

वार्ता पैकी. स्वार २००.

४५००० भोसले मंडली परगणे महादेव.

२५७००० निंबाळकर मंडली.

१०५००० फलटण.

५२००० भालोणी

६०००० अकळोज.

४०००० दहगांव.

२५७०००

२०००००० सरदेशमुखी चौथाईबदल मोकरर घासदाणा वगैरे सरंजामाबद्दल.

२००००० फौज सरंजाम दिल्ला आजमास.

२९५००००० दौलतराव शिंदे आलिजा बहादूर यासि.

९०००००० सरंजाम नेमणूक स्वार २२००००.

६३७०००० सुभे मालवे परग- २५०००० गांडापूर

णे उज्जनी वगैरे. २९५००० झालनापूर.

१००००० बरानपूर वगैरे २९५००० आमदानगर.

खानदेश. ४०००० गोरवंडी.

३५०००० सरकार हंडा. ३५००० वडेगांव.

१८५००० खंडाळा. ८५००० श्रीगोंदा उर्फ

१७५००० चाळीसगांव चांभारगोंदे.

९००००००

२०५००००० पादशाई मुखल सुभा दिल्ली अकबराबाद वगैरे सर केले

आहे वाटणी करार दर शेंकडा.

२२ सिंदे

२३ होळकर.

१० पोवार.

४५ पेशवे.

१००

याप्रमाणे आहे. वांटणी दिली नाही सवव होळकरशिंयांस कज्जा.

२९५००००००

१४६३०७ गुतीकर घोरपडे मंडली मुरारराव घोरपडे सेनापति

३७३०७ सेंडर

१८००० गजेद्रगड दवलतराव घोरपडे.

१६००० गलगले.

३७५०० काळेनिडगुंद.

३७५०० वेळोळी वरोळी वागेणूर वगैरे.

१४६३०७

५६४,६२,३०७

एकूण ९५७१३७८२॥

रुपये.

यांपैकी चौथी खंडणी घासदाणा मोंगलाई राजे वगैरे कडून खंडणी येणे बदल व
कुलसरकार राखल. ८४८३८७६॥ रु.

जातां

कुल

८७२२९९९६

निसबती राजेस चालिवणेचे

३६९९१०००

तपशील

३७३३००० उदपूर राजेराणा हिंदुपती यास सुभे दिले परगणे पादशाई
नेमणूक

१००५५००० राजे अमरसिंग प्रतापसिंग विजेसिंग मारवाडी यांत.

७३६७००० जयसिंग स्वर्वाई यांस जयपूर वगैरे धाडोड वगैरे

११०६०००० बुंदीकोट राजेस बुंदीकोट सुभा. आगरा परगणे.

६००००० भुपालकर नबाब यासि भुपाल वगैरे.

१७००००० बुंदेलखंड राजेस झन्ना पन्ना वगैरे.

३००००० जाट यास भरतपूर वगैरे.

२४४६००० काटेवाड राजे यांस चालिवणेचे सुभे गुजराथ परगणे.

३६९९१०००

३४६७३३०४८७ नबाब निजाम आलीखां बहादूर याचे सरकारास कुल

तपशील

३२४०२८२४५ खालसात.

२२७००२२४२ निसबती राहणार.

३४६७३३०४८७

बेरीजपटी

तपशील

ऐन सरकार

कुल

३२४०३२८२४५

पत्रें, यादी वगैरे [४७५]

४३७

पक्षील

रुपये,

०५३०२३७८५ सुभे हैदराबाद परगणे १३०.

५७९४८७४ सरकार गोलकुंडा परगणे.

५२९८०९८८॥ सरकार मेदक.

७७३९२३८६॥ भोवानगिरी.

३२४८३२८९० पानगल

१२७०३३८९॥ कौलकोंडा

८२९४५० सरकार नलकोंडा

२००७३६८९॥ सरकार येलगदल.

५००६२५८९॥ कवास.

७४२७२४८९५ वरंगल.

२८०५५७८२॥ खबमेट.

१८९९०८२॥ सरकार देवरकोंडा

१०५३०२३७८५

७२०४५६५ सुभे बेदर.

१४४००५० सरकार बेदर.

२०३७५० हवेली बेदर ३९.

३९३९०० भालकी.

२९९३०० चिटको.

१६५००० हुसनाबाद.

१४४००५०

१९५०००

२०७६००

६३५००

कारीमुगी.

नारायणगांव.

निह्र

१३२६६९४ सरकार मळीखेंड ११.

८२९६९ हवेली.

१५६३० सेडम.

२८७६५३ चितापूर.

९७६०० अबदलपूर.

२०९०३५ चिंचोळी.

२५३६०० कालकोर्ती.

१३२६६९४

९२३५ उटकूर.

३७९०० अमराचितें.

९९,९०० वेडमाल.

६७९५० कडेचूर.

९८९९५ मगदरपक.

१४६७७२ सरकार यातागिरी कोटनूर वगैरे.

८०५९४६ सरकार रामगिरी.

३४८५१०३ सरकार नांदेड १३.

२६९९१३ हवेली.	२३१६५५ कंदार.
३१३७५५ वसमत.	३१९५० रुद्रार.
३६२७५० इंदूर.	१६२७५० पेगलूर.
१५०९४५ बोधन.	२६४६०० रोजारा.
११२७५० राहंस.	३५६०० परली.
२७३५१५ निरमळ पंचमहाल.	१३७६९० भुधोळ.
९२६९५ बोलकोडापूर.	९९१७८५ कौडलवाडी वगैरे
५१७५० वामेलवाडा.	

३४८५१०३

७२०४५६५

३९४६९०० सुभे विजापूर परगणे १७.

७३७१७७ कलबुरगामहाल १.

१०२५२७४ सरकार नळदुर्ग.

८५७९९४ सरकार मुदगल.

९१६०० हवेली.

५६३५० कुकनूर.

१६१३२५ कोपलं.

१०६५०० खेलवारगा.

८७५०० कुछगी.

६८३५० तावरगेरा.

७६५०० गंगावती कमनगिरी वगैरे

३१५०० सिदनूर.

२८९०० रवडगुपी.

१०२००० कायताल.

४७४६९ मसकी.

८५७९९४

१३२६४५५ सरकार रायचूर.

४०६३५३ संस्थान गदवल परगणे २.

२३३००० अमलपूर.

६८७१०२ रायचूर.

१३२६४५५

३९४६९००

५८८०९८० सुभे अवरंगाबाद.

३०६५६१ सरकार दौलताबाद.

२७७९५० अवरंगाबाद.

६५३६०० बीड सरकार

३९७५०० पाथरी.

३०२५६१ सरकार पैठण.

५८८०९८०

७४६०१३ पुरंढ हवेली.

२९८७९० सहगड

१८९८६९५ धारूर वगैरे भुमघाट

९९९३०० परंडा.

१६५६०० सुभे हतुरानपूर पैकीं ३० गांवे वगैरे.

४६७५००० सुभे वराड वगैरे.

६७५००० वासीम.

१५३६००० एलचपूर.

१४६४००० माहावर.

१०००००० छुतीसगड परगणे.

४६७५०००

३२४०३२८२८५

निसवतीवार राहणार

९२२९५० मुरापूरकर.

११५७५२२८२ कर्नोलकर नबाब.

७२६३६७८२ गाजीपूर नंदपाळ.

४३११६५ अदवानी परगणे नाकनोल.

११५७५२२८२

१८९५५० बनगाज [न ?] अल्ली गुलाम अल्ली खानास.

२२७००२२८२

एकूण बेरीज पटी ३४६७३३०४८७

रुपये

इंग्रज बहादर १२३५७८७०९८१

रुपये

तपशील

रुपये.

९४१२११८४८१ खालसात.

२९४५७५२५ निसवत राहणारा.

१२३५७८७०९८१

तपशील

रुपये.

खालसात कुल ९४१२११८४८१

रुपये.

तपशील रुपये.

३०२३५४०० नबाब कासम अल्ली खान बहादर याजकडून चेतल्याबद्दल.

२१५७२५००० सुभे डाका ऊर्फ बंगाला सरकार कुल १०९

८६६२९०० सुभे उडाखा सरकार १४.

३०२३५४००

- ४१०००० सुरतकर नबाब यांणीं दिले सुरत कसबा.
 ९००२५०॥ सुमे अवरंगाबाद परगणे ह्यामई सााणीं वगैरे.
 १८१९६८५२ नबाब महमद अलीखान यास चालत होते ते.
 ८९४०८५२ सुमे हैदराबाद पैकीं
 १०१०५२७८१० सरकार कंची १५ ८१८६५५ पालकोट. १२
 ५०७६१९८१० चंद्रगिरी. ९ ८९११२० त्रिणामल. १५
 ६७५६८९८१५ सरवपल्ली. १२ ७४७६६५॥ राये वेळूर. ८
 ४८०९४८८३ तिरपासूर. ६५१२०० वालकोंडापूर. ५
 ५११४१५८५ चेंगलपेठ. ९२४८०० वरदावर.
 ५७४७३१ वाहवासी. ७१९२५०१ सरकार चंदी ८
 ४२७५३७८१० उद्यगिरी. ६

* ८९४०८५२

९३५६००० तिरचेनापल्ली त्रिणावली रामनाथपूर वगैरे सरकार
 तिरचेनापल्ली.

१८१९६८५२

२२४१२८८९ टिपूसुलतान याजकडून घेतले ते.

- ६०२४७८९ श्रीरंगपट्टण पैकीं
 २१५००० श्रीरंगपट्टण. ९१४५५ बालम.
 ११२००० म्हैसूर. १०६००० महाराज दुर्ग.
 १२४००० सत्यमंगल. ५९२०० हरोली रामगिरी.
 १२००० हरपनपल्ली. [?] ५६५६० तेरकाणांबो.
 ६२००० पिरीयापट्टण. ८०००० चिकलूर.
 १०७६०० मंदुर. १६८९८० इराडे.
 ७२००० ह [ब] गण देवरकोट ७२१७५ दुरवी करेव.
 ५४००० बेटपपर. ४२५२० किलोरी.
 ६४००० तार्डूर. ९१६५५ चनरायपट्टण.
 ८०००० यलदूर. ४६००० जुगनेहल्ली.
 ५२०००० मलवली. ८१६०० गरडनगिरी.
 ६४८०० तलकाड. ४६१३४ चिकामंगलूर.
 २१६०० नरसिंहपूर. ३१५०० भैरवदुर्ग.
 ४३२०० येडोतोरा. २४५००० सत्यमंगल.
 २१४००० चेऊर. २३८५०० सेखगिरी.
 १४२००० चेजरी. १५६००० सत्यमंगल

२१२७५० धारापूर.	११२००० नागमंगळ
१६३७५० केरूर.	११५५०० परमती.
१६७००० कागेम.	४३२०० वामचूर
४७५०० उत्तुडी.	१३६००० अनंतगिरी.
१०५६५० हेरतूर.	४८००० कावेरीपूर
१२७५०० विजयमंगळ.	२९७५०० दिंडगळ.
४८५०० आतूर.	८३४७५० कोईमतूर
६७६९० होसूर.	१८५००० शालम.

६०,२४,७८९

५७९२६९४ सरकारा सी रा ज ग पे ब वगैरे.

४५८९३९ हवेली.	८८९९६ अंकुसगिरी
३७१०३१ हसनबेलूर.	८४२७७ हडीपीहाल.
२०९०० नागमंगळ.	५८७५५ निडगळ.
४९९८ गंगाबेलूर.	१८९५० पावगड.
७५००० कुणगळ उत्तरी दुर्ग.	६५६०० हागलबु [बडी?]
२१६०० मेलकोठा.	१५८६४५ नेलवगळ.
२८१२९५ संकरायपट्टण.	२७००० देवडनहल्ली.
३२१८३१ बैंगलूर.	३२४००० बालापूरखुर्द.
१०८६५५ मागडी [उ ?]	३१८७८९ होसकोट.
२५३८९३ मंदगिरी.	४७९२३४ बसवापट्टण चैनगिरी
९१७५० खानखानली.	३९३१२७॥ कोलारमुलवगळ.
२८१२५ कडूर.	५९२५० रायसमुद्र.
२२२२५५ तुमकूर दवरायदुर्ग.	३५७९१॥ सत्यमारडनहल्ली.
२८९५७ त्यामगोडक.	६१५०० पालकोट पनागर.
३३३७५ शिवगंगा.	५८७०० धर्मपूर.
२४७३५ माकलीदुर्ग.	३९८६०० बारामाहाल.
६२३५५ मनकोलार	११२००० केगरीकोट.
२२५००० रसूलपूर ची ना ना	१०९५०० ला [क ?] गुदी
इ ला न के री.	२२०९१० बालापूर.
८४३७५ उंकणीकोट.	

५७९२६९४

४०२४६९० सरकार इला [क ?] री ऊर्फ नगर.

३६४१७० हवेली.

६५८३० नावलदहावे.

२९१४५४ त्रिद्वार नगर.	१०८५३० बैरूर [स्त !]
१६८५३५ कौलीदुर्ग.	१३८६९५ तरीकरा.
७२३६५ खुमसी.	८६४५० अनंतपूर.
७८९६५ बिनगी.	११३३६५० मंगलूर कांडवाल.
२१९६४८ कोपा.	
९८१८३ वस्तारी.	४४८६५० बालतूर.
१०९६५ चैद्रगुती.	२६५००० कुदापूर.
८६९० सोरबतवानंदी.	९१७५० कारकल.
७४२०० जेडेआनवटी.	१६८५० शिवमोघा.
७७५०० उडगणी सिकारीपूर.	१०१९१ अजमपूर.
१०२५०० लकाळी दानवास.	९१९२० गिरिसिवा.

४०२४६९०

१४३४८६७ चित्रदुर्ग.	
२९८६०० हवेली.	११६०० तलंख.
११२६५० भीमसमुद्र	९१५०० हणमखर.
१०६९५० होमदुर्ग.	८०६०० कणकुपा.
११४३६७ हालेलकरी.	१२६५०० हिरूर.
११२९६५ दौडरी.	१००००० आईमंगल.
११७६३५ मायकोडा.	४५००० गुडी [तु ?] कोट.
११६५०० मालेकालमुख.	

१४३४८६७

१४३२००० संस्थान सोदा
३६१४३२ बाईदनाड ऊर्फ कौंडग.
२६७७५५ पालघाट.
२९७६५०० कलीकोट वगैरे मलेबारपैकीं.
९८१६२ गुमी नाईडपाल.
२२४१२८८९

१२००२२०२८१० नबाब निजामअलीखान [याणीं] दिल्ली तो	
	४२०८५१८८१४ अवल दफा दिल्ली ते.
११६७७०९ सरकार हूजूर.	५४०९५८ मछेली बंदर.
१७४२६८ सरकार नांजूर.	६८५५०९ राजमहेश्वर.
५५३२५८२ गुप वेलूर.	८४०८२२८१२ सिकाकोल.
२४६००० निजामपटण.	
	४२०८५१८८१४

७७९३६८३४१२ दुयम दफा दिल्ली ते.

७०४००० परगणे रायदुर्ग.

१०८००० कुर्पा.

५३१००० रायदुर्ग.

६५००० धर्मवार.

७०४०००

६४०००० हरपनहल्ली.

४५३०० जरीमला [क ?]

१८८००० आनेगोदी.

३१२८१८॥ हैदराबादपैकी सरकार.

७३८२०५४५ उरमकोडा.

१२०७८७१४२ गजेकोटा.

८९८६९६ गुत्ती.

१४६८०४६४१ सीदोद.

४३१२८१८॥

१३७५४४ सिरे परगणे रत्नागिरी.

३५५१४० सरकार अदवानी.

१०१४००० हवेली.

४७६५० तलो [के ?] ल कोट.

१०९५३४ बेलारी.

९२६०० सिर गुपा.

९१३५५ कुरुगोड.

१३५५१४०

७३५० नंदपाळ पैकीं काईल कुल.

७९३६८३॥

२००२२०२४१०

९५६००० चंदावर राजे यासी चालत होते ते हाली कुंपणीदाखल

९४१२११८४४

निसबतीस.

५९८६५२५ सुजायत दौला बहादर यासि.

१३७१५०० सुभे दिल्ली परगणे अंतरवेदी.

८००१५२५ सुभे इलाबाद ऊर्फ प्रयाग.

६६१३५०० सुभे अयोध्या.

१५९८६५२५

२००००० नंजनाड कीरीट राजा राजराजे यासि.

२७१००० संस्थानिक.

१६५००० व्यंकटगिरीकोट.

१३२५००० काळहल्ली.

१२९६००० नगरी नारायण वर्म.

४२७१०००

२९४५७५२५

जमानशहा अबदाली यास चालवणेचे.

१६३०१५००

रुपये

तपशील.

६११६३७५ सुभे मुलतान.

३१५७१२५ सुभे कास्मिरी.

३१६३००० सुभे कांभोज काबूल.

३८६५००० सुभे केदार.

१६३०१५००

चिल्लर

२३७४२५० गुलामशहा शिद्दी यास सुभा ठठा.

१९३३४२५० शिक यांस सुभे लाहोर.

१००००००० परतार्य राज्य ज्वालामुखी नेपाळ गोरख वगैरे.

५२६४८३। सांवतवाडी परगणे गोशा श्रीवर्धन हबसी वगैरे.

३२२३४९८३।

एकूण

सदर

रुपये

ले. ४७६

[१५२]

}

{ ता १०-११-१८०९ (?) }

॥ श्री ॥

पुरा॥ राजश्री बाबा स्वामीचे सेवेशीं. विनंती ऐसीजे. इकडील राजकांतीचे वर्तमान तरि जलचरांचीं पळटणें वंगाल्यांतांल व चिनापट्टन लगायेत गुजराथ वगैरे या प्रांतीचे दरोबस्त जमाव पळटणें सुमारी पाऊणशें कमकसर याचा कौसल ठहरून बादबरसाद आश्विन अखेर तयारी करून हिंदुस्थान प्रांती आपल्या मुकाबिलास येतात यांत संदेह नाहीं. जंगी सरंजाम तयार करण्याकरितां या प्रांतीचे महालानिहाय मिलोन येथें साहुकारापासून पन्नास लक्ष रुपये घेतले. वराता सावकार मा॥रांस कलकत्याकडे लाऊन दिल्या. पोख्त सरंजाम लेख करविला आहे. याप्रमाणें तांत्राचे अधिकारी यांनीं मसलतीचे घाट बांधून स्वार सरंजाम सुद्धां येत आहेत. तरी आपण श्रीमंत महाराजांस राजकांतीचे भाव सुचवून तयारींत असावें. दुसरे तेथून होडिया नेमावर घाट येथील मुकाम पावतो माणसांची डाक रवाना जाहली आहे. हालकरे चारशें व कारकून इंप्रेजांनीं नेमून पाठविला आहे. आज पंधरा रोज जाहले. बेटांत आपल्याकडील गृहस्थ आहे त्यांना तथ्य वृत्त सांगितलें त्यावरून

सुचना लिहिण्यांत आली आहे. कारण कों, सर्वास आधार तेथील. येथील उमेद तिळमात्र नाही. आतां छद्म [छनद ?] करितां परंतु सिद्धीस जाणार नाही.

ले. ४७७ }
[४५०] }

{ ता. १७-२-१८९१
{ माघ व. ९ श. १७३२

श्री.

(छ. २२ मोहरम इहिदे अशर मयातैन अलफ ११२० फसली माघ वद्य ९ रविवार शके १७३२ प्रमोद तारीख १७ फेब्रुवारी सन १८९१ इसवी पो छ. २६ मोहरम सन इहिदे अशर मयातैन व अलफ माघ मास).

श्रीमंत महाराज मातुश्री माईसाहेब साहेबांचे सेवेशीं.

विनंती सेवक बाजीराव रघुनाथ प्रधान कृतानेक विज्ञापना ता. छ. ११ मोहरम सन इहिदे अशर मयातैन पावेतो साहेबाचे कृपे करून सुखरूप असो विशेष. राजश्री येशवंतराव होळकर यांचे बोलणे कीं, “ माझे प्रकृतीस समाधान नाही याजकरितां मजला जेजुरीस येऊन देवदर्शन घ्यावयाचें. देवदर्शनावांचून माझा प्राण जातो; त्यापक्षीं मजला आज्ञा आली असतां जेजुरीस यावयाचें, अथवा आज्ञा न जाली तरी जेजुरीस येऊन देवदर्शनावांचून येथें माझा प्राण जातो, त्यापक्षीं मजला जेजुरीस येणें प्राप्त, मग प्राण जावो अथवा राहो. परंतु मजला जेजुरीस यावयाचें. ” म्हणोन होळकराकडील वकील सरकारांत बोलतात. त्यास होळकरास येण्याविषयी सरकारांतून आज्ञा न जाली तरी जबरदस्तीनें दक्षणेत यावयाचा इरादा त्यांचा आहे. तेव्हां होळकर यांचे वास्तविक प्रकृतीस ठीक नाही. म्हणोन जेजुरीस देवदर्शनाकरितां येणार किंवा देवदर्शनाचे निमित्त्यानें इकडे जबरदस्तीनें येणार; कोणत्या मतलबाकरितां येतो याचा निश्चय नाही. त्यास होळकर यांचे आमचे वांकडे कसे व त्याणें प्रांताची दशा कशी केली; या सविस्तर मजकुराची समक्ष विनंती केलीच आहे. व हा मजकूर जगप्रसिद्धही आहे. यास्तव होळकराचें इकडे येणें जहालें असतां मी पुण्यास रहावें हें मसलतीस येत नाही. याजकरितां होळकराचा दक्षणेत येण्याचा प्रकार दिसला म्हणजे मी विजयदुर्गास जाऊन रहावयाचा बेत केला आहे. होळकर इकडे आल्यावर प्रसंग कसा पडतो याचा नियम आज समजत नाही. महाराजांची स्वारी सातारियास पेशजी परश-रामभाऊ पटवर्धन यांणीं चिरंजीव राजश्री चिमणाजी रघुनाथ यांस यशोदा बाईचे मांडीवर बसवून चिमणाजी माधवराव असे शिके व पेशवाईचीं वखें आणून दिल्ली; तसेंच यशवंतराव होळकर यांणीं चिरंजीव राजश्री विनायक अमृतराव यास पेशवाईचीं वखें आणिलीं. पूर्वीं असे बखेडे जाले. कारण सातारा जागा नाजूक, बाकी नव्हे. बळकुबळीस रहावयाचे उपयोगीं नाही. सबब पूर्वीं शिवाजी महाराज यांणीं रायगडासारख्या जागा बसवून दौलती केल्या. प्रसंगाचे दिवसांत सातारियास खांसा स्वारी रहाणें हें माझे व राजश्री सदाशिव माण-

क्षेत्र यांचे विचारास येत नाही. रायगड जागा चांगली मजबूत, कोणी म्हणेल की तेथे फौज पाठवून वल्ले आणू किंवा बंडबखेडा करू, तर होणार नाही, असे माझे व मशारनि-लेचे विचारांत आले. याजकरितां साहेबांचे मर्जी मु ब र कें त आल्यास यशवंतराव होळ-कर दक्षिणेंत येऊन कोठें लढाईचा प्रसंग न करितां कराराप्रमाणें नर्मदापार माधारा गेल्यास मी विजयदुर्गाहून पुण्यास येईन ते समर्थी साहेबांची स्वारी सातारियास जावी. कदाचित् यशवंतराव होळकर लढाईच्या इराद्यावर येऊन बखेडा करू लागल्यास ते मसलत शेवटास जाय तों रायगडास महाराजांनीं कुटुंबसुद्धां आनंदांत असावें. मसलत शेवटास गेल्यावर मग सातारियास यावें. याचें मनन करून हे मसलत बाहेर कोठें न फोडतां आशोत्तर यावें. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ४७८ }
[१५.३] }

{ ता. १४.१०.१८११
{ आश्विन व. १२ श. १७३३

श्री.

श्रीमंत राजश्री आबासाहेब साहेबांचे सेवेशीं—विनंती सेवक मल्हार चिंतामण बोधनी अकबरनांस कृतानेक साष्टांग नमस्कार विज्ञापना छ २५ माहे रजमान पावेतों आपले कृपे करून सरकार कामावर हजर असों विशेष. तऱ्हा वाफगांव येथील आकबार येणेंप्रमाणें कलमे. श्रुत व्हावी.

१ हुजुरीहून नारायणराव हालकारे सरकार आज्ञेवरून श्रीजेजुरीलिंगाचे नवस फेडा-वयाकरितां आश्वीन शुद्ध ७ पुर्णे मुक्कामी येऊन राजश्री बाबाजी बाजरीराव मामलेदार तालुके मऱ्हा हे नारायणराव वरोबर जेजुरीस जाऊन तेथें श्रीचा गोंधळ व कुळधर्म व ब्राह्मण-मोजन उत्तम प्रकारचें करून देवाची पूजा अर्चा वस्त्रप्रावर्णासह उत्तम प्रकारें केली; व सर्व आश्रित व पाथ्ये वाघे मुरळी यांचा सन्मान करून बहुत चांगला समारंभ केला. आसमंतात जेजुरीचे मोठा लौकीक जाहला. या कृत्यास बारा चौदा दिवस कमावीसदार तेथें होतें. नंतर नारायणराव श्रीपंढरपुरास गेले व बाबाजी पुण्यास सरकार कामावर हजर आहेत.

१. तऱ्हा वाफगांव देहे नव येथील इकडील रिवाजाप्रमाणें गांवकरी यांनीं कमा-वीसदार यांजकडे पीक पाणीचे आज्या केल्या आहेत कीं आमची पहाणी पिकाची करून नजरेस आणावें, त्यावरून काऱदार यांनीं कोठें कोठें कारकून पाठविले आहेत व आणखी पाठविण्याची योजना आहे. कलम.

१. नवगांवीं शकून पोत्याच्या चिठ्या केल्या आहेत. नवगांव मिलेन शेंसवाशें रुपयांचा आकार होईलसा दिसतो. कलम.

१. का॥खाले, येथील पाटील कुळकर्णी यांचा व रयतेचा तंडा त्रिंबकराव रामचंद्र यांचे अमलापासून वाढला दिसतो. रयतीस फूस देणार का॥ माराच्या दोन तीन असाम्यऱ्हा

× कमावीसदार

येक गोपाळराव बारेकर व एक आनंदराव शेठे व एक नारायणराव पा। भुजबळ हे त्रिवर्ग आणीक एक दोन असे मिळोन असे रयतेस बिछडून कुमांड गांवांत मोठें मांडलें आहे. रात्रंदिवस कचेरी दरबार साहेब लोकांपर्यंत अर्ज्या रयतीकडून देऊन पुढें बोलण्यास आपण होऊन तकरार कुमांड करीत आहेत. पाटील कुळकर्णी यांकडे विशेष दोष आहे असें नाहीं; परंतु कुळकर्णी यानें लिहूं नये, गांवांत पाटलांनीं कामांत येऊं नये, असें नाना प्रकारचे तकरारी करून मोठा बखेडा मांडला आहे. अशा खटल्यानें का।दार यास रात्रंदिवस मोठी दगदग पडून वसुलाशीही हरकत गु।। ही अखेरसालपर्यंत केली असें दिसोन आलें. यंदांही तसाच प्रकार दिसण्यांत येतो. याविशीं साहेबांकडे यादबिद देऊन बंदोबस्त करण्याचे तजविर्जात अक्षयी आहेत. परंतु बारेकर वगैरे तीन असाम्या यांचा बंदोबस्त इंग्रज सरकारांतून अगर आपले सरकारांतून जाल्या वांचून गांवचा बखेडा मोडत नाहीं असें दिसतें ही मोठी जिकीर आहे.

कलम.

सदरह कलमें लिहित्याप्रमाणें मनन होऊन उत्तरास आज्ञा जाहली पाहिजे. कळावें सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ४७९ }
[६३] }

{ ता १५-७-१८१२
{ आषाढ शु. ७ श. १७३४

॥ श्री म्हाळसाकांत ॥

राजश्री रावजी गोविंद गोसावी यांसि—

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य—स्ने॥ महाराव होळकर दंडवत विनंति उपरी तुम्ही ज्येष्ठ वय ६ व एकादशीचीं पत्रें पाठविलीं ती पावून लेखनार्थ अवगत जाहला. येथें पावल्यावर सरकार पत्रें उभयतां बाबांस दाखऊन आज्ञेचे भाव सर्व दर्शविले. त्यांनींही बोलण्याचा क्रम चालू केला आहे. धन्याचा लोभ कारभारी यांचे मनःपूर्वक जपणें हें बारीकपणें ध्यानीं आल्यावरून लेखन केलें आहे. राजश्री बाळाजी लक्ष्मण नि॥ विंचूरकर यांची भेट करविली. त्यांचेही बोलण्यांत उचित तेंच निदर्शनास आलें. पुढें घडल्याचें लेखन होईल म्हणोन लि॥ ऐशियासि तुम्ही सरकार पत्रें व आज्ञेअन्वये बोलून क्रम चालू करविला हें नीटच. यावर दिनावधीवर न पडतां आरंभिला विचार सत्वर बनून ये तें करवणें. खावंदाचा लोभ दिवसेंदिवस दिसण्यांत येईल तसें सेवाही करण्याची उमेद, इकडे हे भाव कारभारी व बाळाजी लक्ष्मण यांस दर्शवून त्यांचें जपणें मन ज्या दौलतीविशीं आहे त्याची वृद्धी घडे तें करणें.

श्री
म्हाळसाकांत चरणीं
तत्पर येशवंतराव सुत
महाराव होळकर

करीम पेंढारी सरकार कैदेत त्याचें बोलणें लाऊन सुटका होती ह्या आवया राजश्री खंडो माहादेव व सखाराम जगजीवन यांनीं ऐकून तेथील सर्जाचे भाव विस्तारें लेहून पाठविले, त्यास येथें होणें तें दूरदेशीने तेथील सल्लेनेच होणें तें होईल. तुम्ही बोलण्याचा क्रम.

चालता जाला ते पशीं दररोज होईल तसें लेहून वरचेवर कळवीत जाणें. आळस न करणें
॥ छ॥ ५ रजव सु॥ सल्लास अशर मया तैन व अलफ, बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

मोर्तब

सूद.

ले. ४८० }
[९३] }

{ आषाढ व. ३ श. १७३४
ता २७-७-१८१२

॥ श्री ॥

राजश्री रावजी गोविंद गोसावी यांसि—

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य-स्नेहा मल्हार होळकर दंडवत विनंति उपरि
तुम्ही राजश्री खंडो माहादेव व सखाराम जगजीवन सह श्रीपंढरपुराकडे छ ५ रोजीं
गेल्याचें वर्तमान राजश्री माधवराव धेशवंत यांचे लिहिल्यावरून समजण्यांत आलें. तेथें
गेल्यावर श्रीचे दर्शनाचा गुंता उकौन सरकार प्रकर्णी बोलण्याचा प्रसंग पडून घाटावर
आणिलेंच असेल. कारभारी यांजकडून प्रतिकूलता कोणतीही नाहीं. येक दोस्ताचे रुकाराची
गुंता तेही बोलून चालून पल्यावर आणिलेंच * असेल. सारांश प्रसंगीं कोणेही विशींची
न्यूनता न पडतां आरंभिला कार [?] अविलंब शेवटास जाय तें करणें. दुसरें इंग्रजांनीं
काम काजें उगऊन घेण्याची बहुत निकड लाविली होती, त्यांत पन्हाळेकरांची कुमक करून
मसलत वाढवावी हा इरादा दिसण्यांत येतो. याचें बारीकपणें वास्तविक असेल तसें लेहून
सविस्तरें कळविणें. ॥ रा छ १७ रजव सु॥ सल्लास अशर मया तैन व अलफ बहुत काय लिहिणें.

ले. ४८१ }
[७०] }

{ शके १७३४
सन १८१२

॥ श्री ॥

राजश्री सदाशिवपंत भाऊ गोसावी यांसि—

छ सकळ गुणालंकरण अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहा मल्हारराव होळकर
दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहित असावें. विशेष—इकडील
सरदारींत खर्चाची बोट. महालांत पेशजी प्रां उतपन्नास जागा नाहीं. फौज बाहेर मोहिमीस
रहात गेली. सध्यां तो प्रकार सर्व आपले ध्यानांत. तीर्थरूप कैलासवासी बाबासाहेबांनीं पद-
रचे माणश सर्व लोभांत ठेऊन फौजेची हुशारी ठेविली तो ओघ यथास्थित चालून सरकार
चाकरी घडावी याहून दुसरें लक्ष नाहीं. राजश्री गणपतराव नारायण येथें कामाकाजांत व

* येथें शिक्षा बाजूवर आहे.

राजश्री बाळाजी लक्ष्मण देशीहून आले; त्यांचें म्हणणें श्रीमंत स्वामींचे अभयोत्तरे व भाऊंचे लोभानें सर्व विचार घडतील. येविषयांच मार राजश्री खंडो महादेव व सखाराम जग-ज्जीवन यांजला लिहिण्यांत आला आहे. उभयतां कलवितां त्याप्रॉ श्रीमंतांस विनंती होऊन क्रमें यथापूर्व प्रवाहास येऊन वाडिलांचा लौकिक राहणें आपल्याकडे आहे.

ले. ४८२ }
[१५५] }

{ वैशाख व. ७ शके १७३५
ता २२-५-१८१३

॥ श्री ॥

राा विसाजी देवराव गोा याशीं—

सुरसने सलास आशर मयातेन व अलफ. शेखचांद शिलेदार यास सरकारांतून वक्षीस रुपये ५०० पांचशें पाठविले असत, तरि त्यास देऊन पावती घेऊन हुजूर पाठवून देणें. जाणिजे. छ २१ जावळ असल पत्र बाळाजीपंत कारकून निा त्रिंबकजी डेंगळे यांजकडे देऊन डाके बरोर लष्करांत रवाना केलें. छ २३ जावळ सुा सलास अशर मयातेन सुा नाशिक.

ले. ४८३ }
[१५४] }

{ वैशाख व. १२ श. १७३५
ता २७-५-१८१३

॥ श्री ॥

श्रीमंत राजश्री भाऊ स्वामींचे सेवेशीं—

विनंती सेवक लक्ष्मण बलाल सांष्टांग नमस्कार विज्ञापना येथील कुशळ ता छ २६ राा बल मुक्काम वीरगांव पोा आकोलें यथास्थित असे. विज्ञापना पोा दिंडोरीकडे बातमीस स्वार पाठविले होते, व राा फत्तेसिंग काळे याजकडे जासूद पाठविले होते. दोहोंकडून तहकीक वर्तमान आलें कीं, जयराम मोरेश्वर सुटले. खांसा कामास आला. येविशीं फत्तेसिंग काळे यांनीं मजला पत्र लिहिलें त्याची नकल सेवेशीं पाठविली असे. त्याजवरून सेवेशीं विदित होईल. मातुश्री उमाबाईकडील वर्तमान तरि नाशिकावरि आहेत. परंतु गंगा-तीर्ती मौजे निफाड पोा चांदवड येथें मीर महमद बाकर नाशिकचा अमीन हजार बाराशें फौज सुदां अकस्मात् सेनापतीचें कूच होऊन पुढें जाणार. येका दो दिवशीं जातील. सेवेशीं कळावें म्हणून लिहिलें असे. बहुत काय लिहिणें हे विज्ञापना.

ले. ४८४ }
[६४]

{ आश्विन शु. ६ श. १७३६
ता १९-१०-१८१४.

॥ श्री म्हाळसाकांत ॥

राजश्री रावजी गोविंद गोसावी यांस—

छ अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ मल्हारराव होळकर दंडवत विनंती उपरी. तुम्हीं भाद्रपद वा॥ ५ चें पत्र पाठविलें तें पाऊन लेखनार्थ अवगत जाहला. फणशा मंदाणकर निंबोण्यास पावून उत्तर आलें. चांदवडचें पत्र आलें नाहीं. आल्यावर लेखन करीन. श्रीमंतांची स्वारी भिमातीरी कपिला पथी करून येणार. अजम अलफिस्टन साहेबांस व खुशरुद्दीन मोदी व ज्यंबकजी डेंगळे यांस पत्रें सरकारचीं येतात ती योग्यते प्रमाणें येत असावीं म्हणोन राजश्री खंडोपंत बाबांनीं साहेबांस लिहिलें आहे. त्या अन्वये पत्रें येण्यास आज्ञा ब्हावी म्हणोन लिहिलें. ऐशियाशि फणशा व मूल आज पावेतो चांदवडी पोंहोचऊन तुम्हाकडे पत्रें आलीच असतील. त्यांजला तेथें ठेवणें. सांप्रतचे प्रसंगास अप्रशस्त जाणोन नेमाडी प्रांतीं आणावयाचें ठरून राजश्री परशुराम होळकर यांजपाशीं पावते करण्याविशीं पत्र राजश्री रामजी आगरवाले व भिकाजी गोमाजी यांस पाठविलीं त्याप्रमाणें ते करतील. याचा तपशील राजश्री खंडो महादेव यांचे पत्री लिहिला आहे. तेथें प्रसंगानुरूप बोलावयाचें तें बोलून इकडेही कळविणें. आज पावेतो श्रीमंतांची स्वारी पर्वाचें स्नान करून पुण्यास आलीच असेल. पुढें श्री स्वामीस खजण्याचें ठरेल तैसें कळविणें. साहेब मोदी व डेंगळे यांस पत्रें यावर मशारनिलेचे लिहिल्या अन्वयेच लिहिण्यांत येत जातील रा॥ छ ५ जिल्हाद सु॥ खमस अशर मयातैन व अलफ बहुत काय लिहिणें हे विनंती.

श्री
म्हाळसाकांत चरणीं तत्पर
येशवंतराव सुत मल्हारराव
होळकर.

मोर्तब
सूद

ले. ४८५ }
[१५७]

{ ता १४-१२-१८१४
{ मार्गशीर्ष शु. ३ श. १७३६

श्री

पै॥ छ १८ मोहरम सन खम्मस अशर
साहेब साहेबांचे सेवेशीं. आशांकित बयाजी नाईक विज्ञापना. मेळ इलफिस्टन वकील दिम्मत इंग्रज कलकत्तेकर यांजकडील दिनचर्येची बातमी—
१. छ १ मोहरमचें वर्तमान—मशारनिले प्रातःकाळीं गणेशखिंडी पावेतो जाऊन

× कार्तिकस्वामीस. § बयाजी नाईक—हा एक हुजुन्या असून हेराचे काम त्याच्याकडे होतें.

सहल करून आले. गोपाळ खंडेराव रास्ते यांजकडील कारकून प्रातःकाळीं मशारनिलेशीं बोलून गेले. जिऊबाई भानूकडील कारकून मेख रसल याशीं बोलून गेले. गंगाधर शास्त्री यांजकडील जासूद एक लखोटा घेऊन आला. तो मुंबईचे डांकेवर खाना करावयास मशारनिले जवळ पावता करून गेला. मुंबई व हैद्राबाद व श्रीरंगपट्टण व बन्हाणपूरचीं पत्रे डांके बरोबर आलीं. जाब रा। जाले.

१. छ २ मोहरमचे वर्तमान—मशारनिले व कप्तान क्लोस वगैरे पांच असामी प्रातःकाळीं गारपीरचे लष्करांत जाऊन तेथून घोरपडी पावेतो सहल करून आले. खुसरवजी मोधी येऊन मशारनिलेशीं दोन घटका बोलणें केलें. कप्तान क्लोस व मेख रसल व बापूजी गोपाळ साने बोलण्यांत होते. नंतर निघोन आदितराम साहुकार यांचे येथें जाऊन घरास गेले. करवीरकारांकडील कारकून मशारनिलेशीं बोलून गेले. गंगाधर शास्त्री यांजकडील आगशीकीरस्ताई मेख रसल याशीं बोलून गेला. पांडोवा नाईक पिपडी करवीरकरांकडील पत्र घेऊन आले. ती थैली मशारनिलेस पावती करून दोन घटका बोलून गेले. जिऊबाई भानू कडील कारकून व प्रभाकरपंत जोशी मोधीशीं बोलून गेले. मुंबई व हैद्राबाद व श्रीरंगपट्टण व बन्हाणपूरचीं पत्रे डांके बरोबर आलीं. जाब रा। जाले. श्रीरुनजीक लष्करचे छावणीचे गार्दनवाईस पेंढारी येऊन उपद्रव केला. म्हणोन छावणीतील टोपकारांकडून डांके बरोबर बारा घटका रात्रीं मशारनिलेस पत्र आलें. एक टोपकर व दहा शिपाई छावणीनजीक जखमी जाले, अशी बातमी आहे. हैद्राबादचे डांकेस इंग्रजांकडील जासूद आहेत त्यांस मौजे चिंचोली येथील टप्यावरील जासूद डांकेचीं पत्रे घेऊन येत होता, त्याची पेंढाऱ्यांची गांठ पडून पेंढाऱ्यांनीं भाला मारिला, जासूद जखमी झाला. म्हणोन मशारनिले कडे बातमी आली. कप्तान फोट मुंबईस गेले होते ते बोर घाटावर खंडाळ्याचे सुक्यां आले, म्हणोन दापोडीचे छावणींत बातमी आली. त्याजवरून छावणीतील टोपकरांनीं लौकर येण्याविशीं पत्र पाठवून डांक बसावयास घोडे खाना केले.

२

दोन रोजां वर्तमान निवेदन जालें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ४८६ }
[१४९] }

{ मार्गशीर्ष शु. १२ श. १७३६
{ ता. २४-१२-१८१४

श्री

साहेबाचे सेवेशीं आज्ञांकित बयाजी नाईक, विज्ञापना, मेस्तर एलफिनस्टेन वकील दिम्मत इंग्रज कलकत्तेकर यांजकडील दिनचर्येची बातमी.

१. छ १० मोहरमचे वर्तमान. मशारनिले प्रातःकाळीं दापोडी पावेतो जाऊन सहल करून आले. अनुमिया हैद्राबादकर नारायणजी डांकबाले याशीं बोलून गेले. मुंबई व

हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बन्हाणपूरचीं पत्रें डांके बरोबर आलीं. जबाब राा जाले. रिकाड कोशलदार व कर्णेल ग्रांट मुंबईहून वंगल्यास आले. सात मुक्काम केले होते. वेहरास येऊन देऊळ वगैरे जागा पाहून, कारव्यास मुक्काम करून, मागतीं मुंबईस गेले. सरकारचा जासूद व मारानिले कडील खिजमतगार तरतुदी करितां मारानिलेनीं पाठविले होते ते माघारे आले.

१. छ ११ मोहरमचें वर्तमान. बापूजी गणेश गोखले यांस मारानिलेनीं पत्र लिहून, थैली तयार करून खाना करावयास त्यांजकडील सखोपंत टेंभे यांस बोलावून आणोन त्यांचे हवालीं केलीं. सखोपंतांनीं एक घटका बोलणें करून गेले. बापूजी गोपाळ साने येऊन कप्तान कलोस याशीं बोलून गेले. करवीरकराकडील कारकून मेळ रसल यांशीं बोलून गेले. प्रभाकरपंत जोशी मोधीशीं बोलून गेले. आंगरे यांजकडील बापूभट सोमण मेळ रसल याशीं बोलून गेले. गंगाधर शास्त्री याणीं जासुदाबरोबर लखोटा पाठविला तो मुंबईचे डांकेवर खाना करावयास मारानिले जवळ पावता करून गेला. मुंबईचे डांकेवर व हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बन्हाणपूरचीं पत्रें आलीं. जाब राा जाले. दोन रोजां वर्तमान निवेदन जालें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ४८७ }
[१५०] }

{ ता. २२-१२.१८९४
{ मार्गशीर्ष शु. १० श. १७३६

श्री.

साहेब साहेबांचे सेवेशी आज्ञांकित बयाजी *नाईक विज्ञापना, मेळ इलफिनइस्टोन वकील दिम्मत इंग्रज कलकतेकर यांजकडील दिनचर्येची बातमी—

१. छ. ७ मोहरमचें वर्तमान. मशारनिले प्रातःकाळीं दापोडी पावेतो जाऊन सहल करून आले. गोपाळराव खंडेराव रास्ते यांजकडील कारकून व बापूजी गोपाळ साने मारानिलेचीं वेगलालें बोलून गेले. करवीरकर यांजकडील कारकून मेळ रसल यांशीं बोलून गेले. प्रभाकर पंत जोशी मोधीशीं बोलून गेले. मुंबई व हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बन्हाणपूरचीं पत्रें डांके बरोबर आलीं. जाब राा जाले.

१. छ ८ मोहरमचें वर्तमान. करवीरकरांकडील वासुदेवभट गुरुजी व तीन असामी कारकून ऐसे येऊन मा॥निलेशीं बोलणें करून गेले. गंगाधर शास्त्री व बापू मैराळ मा॥निलेशीं दोन घटका बोलणें करून सायंकाळीं गेले. चिंतामणराव पटवर्धन व मिरजकर व तासगांवकर व कुसंदवाडकर यांस मा॥निलेनीं पत्र लिहून चार थैल्या तयार करून त्यांजकडील कारकून बोलावून आणोन चौघांचे हवालीं चार थैल्या खाना करावयास केल्या. त्या येऊन चौघांनीं कप्तान कलोस यांशीं बोलणें करून गेले. बापूजी गोपाळ साने मशारनिलेशीं व मोधी याशीं बोलून गेले. मुंबई, हैदराबाद व श्रीरंगपट्टण व बन्हाणपूरचीं पत्रें डांके बरोबर आलीं. जाब खाना केले. मारपीरचे लष्करांतील शिपाई व गंगाधर शास्त्री यांज

* बयाजी नाईक हुज्या हेरांचें काम करीत होता.

कडील माणसें मोहरमची फकारी मागावयास आले. सबब मशारनिलेनीं लष्करवाले यांस रुपये दहा व शास्त्री यांजकडील माणसांस पांच एकूण पंधरा रुपये दिल्ले.

१. छ ९ मोहरमचें वर्तमान. निपाणीकर यांस मशारनिलेनीं पत्र लिहून थैली करून खाना करावयास बापूजी गोपाळ साने यांचे हवालीं केलीं. तीं येऊन साने गेले. मशारनिले व कप्तान कलोस व मेख रसूल व कप्तान पाटेजर व दु स रे व जी [खुसरजी ?] मोघी ऐसे चार घटका दिवस राहतां राजश्री सदाशिवपंत* भाऊ यांजकडे नाना फडणीसांचे बाज्यांत येऊन भाऊंशीं बोलणें केलें. श्रीमंत महाराज साहेबाचे सेवेशीं मशारनिलेनीं पत्र बापू साने यांचे हातें लिहून बराबर थैली करून आणली. तीं भाऊंचे हवालीं करून दोन घटका रात्रीं गेले. मोघी मार्गे राहून एक घटका बोलून गेले. आनंदराव मल्हार व धोंडो मल्हार बोलण्यांत होते. कप्तान फोर्ट+ श्रीरंगपट्टण दोन वेळां येऊन मशारनिलेशीं बोलणें करून, खाना खाऊन दोन प्रहर रात्रीं गेले. आंगरे यांजकडील कारकून प्रातःकाळीं मशारनिलेशीं बोलून गेले. मुंबई, हैदराबाद व बम्हाणपूरचीं पत्रें डांके बरोबर आलीं. जाब रा जाले. भिकान्यास चार रुपयांचा खुर्दा मशारनिलेनीं खेरात केला.

३ तीन रोजां वर्तमान निवेदन जालें पाहिजे. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.

ले. ४८८ }
[४४१] }

{ सन १८१७ पूर्वी
शके १७३९

श्रीनाथ सा॥

राजश्री सदाशिव भाऊ गोसावी यांसि.

छ सकळ गुणालंकरण अखंडीत लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्ने॥ दौलतराव शिंदे दंडवत विनंती उपरि येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लिहीत जावें. विशेष कैलासवासी श्रीमंत नानासाहेब व दादासाहेब यांणीं सरकारांतून कैलासवासीं तीं। जयापा शिंदे दत्ताजी शिंदे यांस समागमें दिवाणगिरीचे व फडणविशीचे कामावर रामचंद्र मल्हार यांस दिल्ले होतें, त्याचें व वाडिलाचें न बने, तेन्हां ते उठोन पुण्यास गेले. नंतर राजश्री रामराव अपाजी दाभुळकर यांचे आज्ञे रामाजी अनंत व लक्ष्मण केशव वैद्य यांजला उभयतां श्रीमंत यांणीं सनदापत्रें देऊन खाना केलें. श्रीमंतांचे कृपे करून वाडिलांचे चाकरीचा उत्कर्षसा दिसोन आला. पादशाहा यांचीही प्रसन्नता जाली. पुढील हुजूर आले

* सदाशिवपंत भाऊ माणकेश्वर. टेमुर्णीचे कुळकर्णी. आरंभी हरदासाचा धंदा करीत. पुढें गोविंदराव पिंगळे यांचे मार्फत हैदराबादेस होते.

+ क. फोर्ड हा मराठी फौज मोडून इंग्रजी पलटण बाजीराव साहेबांनीं तयार केली होती त्याजवरील मुख्य. यालाच पेशव्यांचे बखरांत पोद साहेब म्हटलें आहे.

ते समयी रामाजी अनंत यांस पादशह यांणीं सरंजाम इनाम करार करून सोनई बाम्हणी च्या सनदा पन्नास हजारोंच्या करून दिल्या, त्यास सरकारांत भेटीच्या प्रसंगी रामाजी अनंत यांणीं श्रीमंत यांचे चरणीं अर्पण केल्या. तेव्हा त्याजपैकी श्रीमंत मातोश्री बायांचे नावे तीस हजारोंचा सरंजाम ठेवून बाकी वीस हजारोंचा सरंजाम रामाजी अनंत याजला कृपावंत होऊन मुबदला कसबे अकूळनेर पांणे पांडे पेडगांव व मौजे नवगांव होऊन पांणे आंबाड व मौजे खेडलें परमानंदाचें पे।। नेवासे येणे प्रमाणें तीन गांव मशार निल्हेस धर्मदाय देऊन पुत्रपौत्रादि वंशपरंपरा सनदा करून देऊन पुष्टीकरणास्तव राजपत्रेही दिली. व लक्ष्मण केशव यांजला मौजे टेंभरी प्रांत कल्याण हा गांव दिल्या, याच्याही सनदापत्रे करून देविल्या आहेत. त्यास सदह्ने चार गांव निर्वंध आजपर्यंत चालत आहेत. सांप्रत सरकारांतून गांव जप्ती जाली आहे, म्हणोन ऐकिलें. त्यास रामजी अनंत पाणिपतचे स्वारीस कामास आले व अपाजी राम हेही सरकार चाकरीचे उपयोगी पडून मारवाडचे स्वारीस कामास आले. आलीकडे गोपाळ जनार्दन वैद्य हेही जयपूरचे लढाईत जुरत करून कामास आले. रामराव अपाजी व जनार्दन लक्ष्मण सरकार चाकरीचे जागीं लक्ष ठेवून राहत आहेत. सांप्रतकाळचा प्रकार दंग्यामुळे वगैरे खर्चाची वगैरे अडचण पडून देश्याचे पंचांत आहेत. याचा उलगडा बोदीस्तव होऊन न आला. प्रपंचास वगैरेस आधार सरंजामाचाच आहे. हें श्रीमंत स्वामीचे ध्यानांत येऊन पूर्वापासून अभिमानपुरःसर सांभळ होत आला. त्यापक्षीं आतांही श्रीमंत स्वामी यांणीं कृपावंत होऊन चार गांवच्या सोडाचिच्या जप्तीच्या मोकळीकेविषयीं देऊन गांव चालविले पाहिजेत. श्रीमंतांस विज्ञासि लिहिण्यांत येऊन हें पत्र आपणांस लिहिलें आहे. त्यास आपण येविशीं श्रीमंतांस विनंती करून रामराव अपाजी तिकडे आले आहेत, त्यांजवर श्रीमंत प्रसन्न होऊन गांवच्या मोकळीकेविशीं सोडाचिच्या देऊन इकडे खनगी होय तें करावें. खाना छ. १९ जमादिलावल. बहुत काय लिहिणें लोभ कीजे हें विनंती.

मौतब सुद †

[सदाशिव माणिकेश्वर दुसरा बाजीरावाचे कारभारावर सन १८०६ ते १८१७ पर्यंत होता त्या वेळेचे हें पत्र आहे.]

ले. ४८९ }
[४९२] }

{ माघ शु. ६ श. १७३९
{ ता ११-२-१८१८

श्री.

मेस्तक संवत्सर नावें व शालिवाहन शक व यवनी फसली दिल्लीचा व सन अर्बा व शिवाजी राजे भोसले छत्रपती यांचा शक सुरूसन समान अशरीन मयातैन व अलफ.

† हा व पुढें येणारे आणखी २ म्हणजे जुने ले. ४३९ व ४४० असे तीन कागद मुरलीधर एकनाथ पळशीकर यांकडून मिळाले.

[१] अबदुल्लाखान जावलीस शिवाजीराजे याणीं मारिला.

आज संवत्सर चैत्र शुद्ध १ दे मृगापासून मृगापासून जेष्ठ शुद्ध १३ पासून
शार्वरीनाम पासून शक फसली अर्बी शिवाजीराजे यांचा
३४. १५८२. १०७०. १०६१. ०.

सन इहिदे सितैन अलफ.

[२] शास्ताखानाचा सुभा येऊन चाकण किल्ला घेतला,

श्वनाम ३५. १५८३, १०७१. १०३२. ०. सन
इसने सितैन अलफ.

[३] त्यानंतर भाद्रपदमासीं खानाचा पुत्र शिवाजीराजे यांनीं आंगठा कापून
मारिला. व विठ्ठल मोरदेव देशपांडे परगणा पुर्णे कार्तिक वद्य ४ मेने [ले ?] व सुभा
पुरंदर या खालीं आला. त्याचा तळ कोडितावर आला.

क्रोधीनाम ३८. १५८६. १०७४. १०६५. ०.

सन खमस सितैन अलफ.

[४] थोरले चिंतामण देव पौष वद्य ४ समाप्त झाले.

कौलकनाम ४२. १५९०. १०७८. १०६९. ०.

सन तिसा सितैन अलफ.

[५] शिवाजीराजे सिंहासनारूढ जाहले ज्येष्ठ शुद्ध १३ जाहले शक. आनंद-
नाम संवत्सरे ४८. १५९६. १०८४. १०७५. १.

खमस सवेन अलफ.

[६] शिवाजी राजे शांत चैत्र शुद्ध १५ जाहले. मग संभाजी राजे सिंहासनारूढ
झाले. श्रावण शुद्ध १५.

रौद्रनाम ५४. १६०२. १०९०. १०८१. ७.

इहिदे समानीन अलफ.

[७] रामदासस्वामीचा अवतार समाप्त जाहला.

हर्मतिनाम ५५. १६०३. १०९१. १०८२. ८.

इसजे समानीन अलफ.

[८] शाहूराजे यांचा जन्म.

दुंदुभिनाम ५६. १६०४. १०९२. १०८३. ९.

सल्लास समानीन अलफ.

[९] अवरंगजेब पातशहा याणीं विजापूरची पातशाई घेतली.

रक्षाक्षीनाम ५८. १६०६. १०९४. १०८५. १०.

खमस समानीन अलफ.

[१०] भागानगरची पातशाही अवरंगजेब यांणी घेतली. क्षयनाम
संवत्सर ६०. १६०८. १०९६. १०८७. १३.

सबा समानीन अल्लफ.

[११] संभाजीराजे फाल्गुन वद्य तुळापुर्णि अवरंगजेब पातशाहा याचे लष्करांत
शांत जाहले.

विभवनाम २. १६१०. १०९८. १०८९. १५.

तिसां समानीन अल्लफ.

[१२] राजाराम राज्यारूढ झाले. राजाराम चंदीस होते म्हणोन जालपुगारखाना
याचें जाऊन वेढा घातला. शुक्रनाम

संवत्सर ३. १६११. १०९९. १०९०. १६.

तिसैन अल्लफ.

[१३] संताजी घोरेपडे सेनापती यास राधाबाईनें म्हैसवाडीस मारला.

ईश्वरनाम ११. १६१९. ११०७. १०९८. २४.

सुरुसन् समान तिसैन अल्लफ.

[१४] राजाराम फाल्गुन वद्य ९ सिंहगडीं शांत झाले.

प्रमाथीनाम १३. १६२१ ११०९. ११००. २६.

सु। मया व अल्लफ.

[१५] धरणीधर महाराज देव यांचा जन्म श्रावणमासीं जहाला.

सुभासुनाम १७. १६२५. १११३. ११०४. ३०.

सु। अर्बा. मया व अल्लफ.

[१६] अवरंगजेब पातशाहा माघ वद्य ४ नगरी शांत झाले. अमरसिंग स ला ज चे
द डा गी चा पुत्र किंवा पुतण्या याचे वेळेस रंभाजी निंबाळकर याणें पुणें छुटलें.

व्ययनाम २०. १६२८. १११६. ११०७. ३३.

सु। सबा मया व अल्लफ.

[१७] शाहूराजे राज्यारूढ झाले. बहादूरशाहा पातशाई कलं लागले. बहादूरशा
व अजमशा यांचें युद्ध झालें. अजमशाहा पाडिले. रामसिंग बंध्या याचें कबंध उठलें. तेच
वर्षीं शाहूराजे मोंगलाईतून दक्षिणेस आले. खेडावर ताराबाईचे फौजेची लढाई झाली.
फले जाहली.

सर्वजित्नाम २१. १६२९. १११७. ११०८. ३४.

सन समान मया व अल्लफ.

[१८] बहादूरशा पातशा भागानगरास जाऊन कामबक्षास मारून पातशाई
घेतली.

सर्वधारीनाम २२. १६३०. १११८. ११०९. ३५.

सु। तिसां मया व अल्लफ.

[१९] त्रिंबकजी ढमढेरे याणीं पुणें छद्दन आपलें ठाणें फालगुनसासी बसविलें.

ब्रिहतीनाम २४. १६३२. ११२०. ११११. ३७.
सु॥ इहिदे अशर मया व अलफ.

[२०] रंभाजी निंबाळकर याणीं त्रिंबकजी ढमढेरे यांचें ठाणें उठवून बाजी कदम फौजदार ठेविला. त्याणें ७ वर्षें अमल केला.

खरनाम २५. १६३३. ११२१. १११२. ३८.
सु॥ इसने अशर मया व अलफ.

[२१] बाळाजीपंत यांस पेशवाई जाहली. बहिरोपंत पिंगळे यांची काढून दिली विजयनाम २७. १६३५. ११२३. १११४. ४०

सु॥ आर्बी अशर मया व अलफ.

[२२] बाळाजी विश्वनाथ प्रधान याणीं सय्यदाची फौज आणून हिंमणगांव घेतलें, दमाजी थोरात घेरिला, आणि सय्यदाबरोबर दिल्लीस गेले. भिवरे अलीकडे स्वराज्याचा तह सैदानी केला. बाजी कदम याचें ठाणें पुण्यांत होतें तें उठवून पेशवे याणीं आपला अमल बसविला. अंबाजी त्रिंबक पुरंदरे यांस अमल सांगितला. मुळखास कौल देऊन वसाहत केली.

विलंबीनाम ३२. १६४०. ११२८. १११९. ४५.
सन तिसा अशर मया व अलफ.

[२३] श्री नारायणदेव भाद्रपद शुद्ध ७ शांत झाले.

विकारीनाम ३३. १६४१. ११२९. ११२०. ४६.
सन अशरीन मया व अलफ.

[२४] बाळाजी विश्वनाथ सासवडास चैत्र शुद्ध ७ शांत झाले. त्यांचा पुत्र बाजीराव यास वैशाखमासी पेशव्याचीं वखें जाहलीं.

शार्वरीनाम ३४. १६४२. ११३०. ११२१. ४७.
सन इहिदे अशरीन् मया व अलफ.

[२५] बाजीराव प्रधान यास बाळाजी बाजीराव पुत्र मार्गशीर्षमासी लोहगडी जन्मले.

प्लवनाम ३५. १६४३. ११३१. ११२२. ५८
सन इसने अशरीन मया व अलफ.

[२६] नारायण गोसावी तुकोबाचे पुत्र श्रावण शुद्ध ७ मृत्यू पावले.

शुभकृत ३७. १६४५. ११३३. ११२४. ५०
सन आर्बी अशरीन मया व अलफ.

[२७] ताराबाईचे पुत्र शिवाजीराजे चैत्र शुद्ध २ शांत झाले.

परामवनाम ४० १६४८. ११३६ ११२७. ५३.

सन सबा अशरीन् मया व अल्लफ.

[२८] धाकटे संभाजी यांणी निजाम उल्लुख यांसि पुण्यास आणून सल्ला बिघ-
डला. बाजीराव यांणी अवरंगाबादेभोंवतीं धामधूम करून पैठणानजीक युद्ध झालें. बाजीराव
यांची फते झाली. निजाम उल्लुख याणें सल्ला केला. संभाजी राजे दक्षिणेस येऊन आपले
स्थळीं कोल्हापुरीं राहिले.

प्लवंगनाम ४१. १६४९. ११३७, ११२८. ५४.

सन समान अशरीन् मया व अल्लफ.

[२९] राजश्री सदाशीव चिमणाजी यांचा जन्म श्रावण शुद्ध ४ झाला.
साधारणनाम ४४. १६५२. ११४०. ११३१. ५७.
सु॥ इहिदे सल्लासीन मया अल्लफ.

[३०] सरकारचे वाड्यापाशीं प्राचीन गांवकुसूं होतें तें काढून चिमणाजी आप्पा
यांनीं पेट मोहीयाहाबादीची जमीन घेऊन मदार वेसीपासून मावळत वेसीचे सुमारे घेतलीं.
पिंगलनाम ५१. १६५९. ११४७. ११३८. ६४.

सन समान सल्लासीन मया व अल्लफ.

[३१] श्रीमंत दादासाहेब यांचा व्रतबंध माघ शु. २ झाला.
सिद्धार्थीनाम ५३. १६६१. ११४९. ११४०. ६६.

सन आवैंन मया व अल्लफ.

[३२] बाजीराव बल्लाळ प्रधान मुकाम काकडे प्रांत रावेर रेवातीरीं वैशाख शुद्ध १३
स शांत झाले. त्यांचे पुत्र बाळाजी बाजीराव यांसि पेशवाई झाली. त्याजवर त्यांचे चुलते
चिमणाजीअप्पा पौष शुद्ध ११ स वारले.

रौद्रनाम ५४. १६६२. ११५१. ११४१. ६७.

सन इहिदे आवैंन मया व अल्लफ.

[३३] श्रीमंत विश्वासराव बल्लाळ यांचा जन्म श्रावण शुद्ध २ झाला.
हुंदुभिनाम ५६. १६६४. ११५२. ११४३. ६९.

सन सल्लास आवैंन मया व अल्लफ.

[३४] श्रीमंत दादासाहेब यांचें लग्न वैशाख शुद्ध ३ झालें. श्रीमंत माधवराव
यांचा जन्म वद्य ५ स झाला.

रक्ताक्षीनाम ५८. १६६६. ११५४. ११४५. ७१.

सन खमस आवैंन मया व अल्लफ.

[३५] श्रीमंत राव परशराम प्रतिनिधि शांत झाले. श्रीनीं सहगमन केलें. मार्गशीर्ष
शुद्ध ८ मुकाम सातारा.

क्षयनाम ६०. १६६८. ११५६. ११४७. ७३.

सन सर्बा आवैंन मया व अल्लफ.

[३६] निजाम उल्मुल्ख बन्हाणपुरी शांत झाले.

विभवनाम २. १६७०. ११५८. ११४९. ७५.

सन तिसां अबैन मया व अल्लफ.

[३७] शाहूराजे मार्गशीर्ष वद्य ३ शांत झाले. पुढे शुद्ध ८ स धाकटे शिवाजी यांचे पुत्र ताराबाईचे नातू राजाराम राज्याल्लु झाले.

शुक्रनाम ३. १६७१. ११५९. ११५०. ७६.

सन खमसेन मया व अल्लफ.

[३८] निजाम उल्मुल्ख यांचे पुत्र नाजरजंग फुलवारीस वारले. ते साली श्रीमंत भागानगरास स्वारीस गेले. मार्गे दमाजी गायकवाड सातारियास जावयाकरितां आले. सबब पुणें पळालें.

प्रमोदनाम ४. १६७२. ११६०. ११५१. ७७.

सु॥ इहिदे खमसेन मया व अल्लफ.

[३९] सलाबतजंग व निजामअल्ली व रामरावपंत चढाई करून वढुकर गांव पावेतो आले. तीन महिने लढाई झाली. मागती सलुख झाला. ते समयी पुणें बोस झालें. श्री त्रिवक किल्ला घेतला.

धातानाम १०. १६७८. ११६६. ११५७. ८३.

सु॥ सर्वां खमसेन मया व अल्लफ.

[४०] आश्विन अधिक वद्य ४ टोळधाड आली. व भूमिकंप श्रीगंगातीरी व श्रीकृष्णतीरी धोमी झाला.

ईश्वरनाम ११. १६७९. ११६७. ११५८. ८४.

सु॥ समान खमसेन मया व अल्लफ.

[४१] सन ११६९ मध्ये नजीबखान रोहिले याणीं दिल्लीस अबदुल अलीखान यास आणून त्याचें व दत्ताजी शिंदे याचें युद्ध झालें. दत्ताजी शिंदे ठार पडिले. व देशी श्रीमंत विश्वासराव व भाऊसाहेब याणीं सलाबतजंग व निजामअल्ली वल्लद निजाम उल्मुल्ख याजवर चढाई करून शिकस्त केलें. पांसष्ट लक्षांची जहागीर व दवलताबाद किल्ला घेतला. त्याजवर दत्ताजी शिंदे पडले. याची खबर आली. म्हणून पडदुरा नजीक राजश्री नानासाहेब यांची भेट घेऊन उभयतां दिल्लीस चढाई करून गेले. भाऊसाहेब याणीं ६५ लक्षांची जहागीर घेतली ते समयीं दवलताबाद व अशेरी व बन्हाणपूर विजापूर चान्ही स्थानें घेतलीं.

बहुधान्यनाम १२. १६८०. ११६८. ११५९. ८५.

सु॥ तिसां खमसेन मया व अल्लफ.

[४२] चैत्र शुद्ध ६ तारा रात्री दुसरे घटकेस पडून नगाऱ्यासारखा नाद उठला. कार्तिक शुद्ध ९ स श्रीमंत भाऊसाहेब याणीं मुशाफरजंग गारपिराशी मारिला. व देकारास

काव्येतिहास संग्रह.

४६०

ब्राह्मण गेले होते ते ओढ्यास पूर येऊन दोन चारशें वाहून गेले, ते मेले.

प्रमाथीनाम १३. १६८१. ११६९. ११६०. ८६.

सन सितैन मया व अलफ.

[४३] वैशाख शुद्ध ११ स अरुणोदयी ईशान्येस तारा पडला, केतूचा उदय झाला. व अधिक श्रावण वयांत १३ दिवसांचा पंधोडा पडला. व संभाजी राजे करवीरनिवासी मार्गशीर्ष शुद्ध ११ स शांत झाले. १२ स दहन झाले. व फत्तेसिंग भोंसले शाहूराजे यांचे पाळक लेंक कार्तिक शुद्ध १२ स शांत झाले. व भाद्रपदमासी वद्य पक्षी कपिलाषष्ठी पडली. व फाल्गुन वद्य २ मौजे दउडज तालुके नीरथडी येथें बोव्यांत करंगळी एवढा रक्ताचा झरा चार घटका वाहिला, म्हणोन गांवकरी यांणीं राा नारो आपाजी जिल्हेदार यांस अर्जदास्त पाठविली. व चैत्र शुद्ध १ स श्रीमंत भाऊसाहेब व विश्वासराव साहेब अबदुलअल्ली दिल्लीस आला म्हणोन गेले त्याचे व यांचें पौष शुद्ध ८ स युद्ध झालें, श्रीमंत विश्वासराव पडले. फौजेनें शिकस्त खाली. फार नाश झाला. भाऊसाहेब यांचा ठिकाण नाहीं. मुकाम पानिपत नजीक दिल्ली.

विक्रमनाम १४. १६८२. ११७० ११६१. ८७.

सन इहिदे सितैन मया व अलफ.

[४४] बाळाजी बाजीराव प्रधान पर्वतीस जेष्ठ वद्य ६ मंगळवारीं आंवशीचे प्रहर रात्रीस कैलासवासी झाले. त्यांचे पुत्र माधवराव साहेब यांस दादासाहेब यांणीं समागमें घेऊन जाऊन मातोश्री ताराऊ आईसाहेब यांजकडोन आषाढ वद्य ३ स वस्त्रे व शिके देवविले. त्याजवर कार्तिकमासी निजामअल्ली वल्लद निजाम उल्मुल्लख यांणीं सल्ला मोडिला. ह्याज-मुलें श्रीमंत रावसाहेब व दादासाहेब चढाई करून गेले. ते समयीचे प्रसंगांत ताराऊसाहेब वारली. महिना तीथ लागणें आहे. मार्गशीर्ष चतुर्दशीस निजाम अल्ली उरळी पावेतों प्रांत जाळीत आला. त्या मुकामी मोंगलाकडील रामचंद्र माधवराव व चंद्रसेनाचा पुत्र व मोंगल अल्लीचा धाकटा भाऊ पेशवे यांजकडे फुटोन आले. सबब मोंगलांचा धर सुटला. आणि सल्ला झाला. तदनंतर कर्नाटकांत पंत प्रधान यांची स्वारी गेली. दादासाहेब रुसून पुण्यास आले. निकळंठराव महादेव व सखाराम भगवंत कारभार सोडून घरीं बसले. त्रिंबकराव विश्वनाथ मामा कारभारी झाले.

वृषनाम १५. १६८३. ११७१. ११६२. ८८.

सन इसने सितैन मया व अलफ.

[४५] दादासाहेब माधवरावसाहेब यांजवर रुसून एका घोड्यानिशीं गेले. त्यांणीं वीस हजार फौज दोन महिन्यांत जमा करून माधवराव साहेब यांजवर चढाई करून आले. त्यांचे व यांचें युद्ध कार्तिक वद्य ११ स न्हावरें तालुके कडे भीमे पलीकडे झालें. रावसाहेबांचा मोड झाला. त्रिंबकराव मामा व बाबूराव राम फडणीस व गोपाळराव पळून गेले. चुलत्या पुत-ण्यांच्या भेटाी कार्तिक वद्य १२ स झाल्या. उभयतां एक झाले. कारभार सखाराम भगवंत

निळकंठराव महादेव करूं लागले. प्रधान पंताच्या व मोंगलांच्या भेटी मुकाम पारगांव भिमातीरीं झाल्या. भाऊसाहेब यांणी पासष्ट लक्षांची जहागीर घेतली होती ती माघारी दिली. मोंगल भागानगराकडे गेला. पंतप्रधान मिरजेस जाऊन मोरचे लाऊन पंताचा व मोंगलाचा सल्ला झाला. तदनंतर फौजेसुद्धां मार्गशीर्ष वद्य १३ स साताऱ्यास जाऊन महाराज रामराजे यांस बाहेर काढून अधिकार दिले.

रामचंद्रराव जाधव यास सेनापती. १

नारो शंकर यास प्रतिनिधी. १

विठ्ठल शिवदेव यास राजाज्ञा. १

कानोजी मोहिते यास सरलष्कर. १

चार पदे जुन्यांचीं काढून दिलीं. वरकड ज्यांचीं त्यास दिलीं आणि मिरजेस गेले. नंतर प्रतिनिधी नारो शंकर यास दिली म्हणोन गोमाजी यमाजी प्रतिनिधीचे कारभारी जानोजी भोंसले यांजकडे जाऊन भोंसले यांस मोंगलाकडेस घेऊन गेले. आणि सल्ला विघडला. मोंगल भागानगरचा रोंख सोडून मिरजेवर प्रधान पंताकडे स्वारी केली. प्रधान-पंत मिरज हस्तगत करून दरकूच अवरंगावादेस शहरास जाऊन हल्ला करून शहरापासून दोन लक्ष रुपये घेतले. आणि वराडांत गेले. म्हणोन हेही त्यांचे मार्गे लागून वराडांत गेले. म्हणोन पंत भागानगर प्रांती गेले. मोंगल व भोंसले वराडांतून पुण्यास येऊन ज्येष्ठ शुद्ध ११ शके १६८५ पुणे जाळले. आणि मोंगल माघारा धारारास गेला.

सुभानुनाम. १७. १६८५. ११७३. ११६४. ९०.

सन अर्वा सितेन मया व अलफ.

[४६) श्रावण शुद्ध १ मोंगलाचा दिवाण विठ्ठल सुंदर वगैरे सरदार यांसि पंत प्रधान यांणी राक्षसभुवनावर मारले, दहा हजार फौज छुटली. निजामअल्ली पळून शहरास गेला. पंतांनीं मोंगल शहरांत कोडून नऊ लक्षांची जहागीर घेतली. अवरंगावादेहून आश्विन अखेर श्रीमंत रावसाहेब पुण्यास आले. गांव जळाला होता त्याची आबादी करून पौषमासीं कर्नाटक प्रांतीं गेले. तिकडे हैदर नाईक याची लढाई पहिली, पौष शुद्ध २ होऊन परस्परे लढाई लागली. याजमुळें छावणी करून भाद्रपदमासीं येऊन धारवाड घेतले. दादासाहेब नाशिकास आनंदवंली जवळ आले.

तारणनाम १ ८. १६८६ ११७४. ११६५. ९१.

सु॥ खमस सितेन मया व अलफ.

[४७] धारवाड घेऊन फिरून हैदराची गांठ घातली. हैदर झाडोत बिदनुराकडे पळून गेला. दादासाहेब देशी येऊन अनंतपुरास सल्ला झाला.

पार्थिवनाम १९. १६८७. ११७५. ११६६. ९२.

सु॥ सित सितेन मया व अलफ.

[४८] रावसाहेब दादासाहेब वराडांत जाऊन भोंसले यांस शह देऊन दादासाहेब फौज घेऊन हिंदुस्थानांत स्वारीस गेले.

व्ययनाम २०. १६८८. ११७६ ११६७. ९३.

सु॥ सव्वांसितेन मया व अलफ.

[४९] श्रीमंताची स्वारी कर्नाटकांत जाऊन सीरे मदागिरी हूसकोट हैदराकडील घेऊन आणखी खंडणी घेऊन आले.

सर्वजितनाम २१. १६८९ ११७७. ११६८. ९४.

सन सम्मान सितेन मया व अलफ.

[५०] आषाढमासी हिंदुस्थानांतून दादासाहेब आले. श्रीमंत रावसाहेब जाऊन भेट घेतली. पुढें कलह वाढला. दादासाहेब आनंदवल्लीहून गंगातीरानें धोडपेस आले.

सर्वधाशिनाम २२. १६९० ११७८. ११६९. ९५.

सु॥ तिस्सा सितैन मया व अलफ.

[५१] ज्येष्ठमासी श्रीमंत रावसाहेब धोडप किल्यानजाक जाऊन लढाई झाली. चिंतो विठ्ठल जोशी सांपडले. फौज छुटली गेली व कांहीं पळाली. दादासाहेब किल्याखालीं घेऊन भेटले. नंतर पुण्यास स्वारी आषाढमासीं आल्यावर गंगाधर यशवंत होळकराकडील यांचें पारिपत्य केलें. पुढें मार्गशीर्षमासीं श्रीमंत स्वारीस निघाले, ते तुळजापुराहून निजामअल्लीखान याचा दिवाण रुकमत दौला फौजे सुद्धां घेऊन वऱ्हाडांत जानोजी भोंसला याजवर चढाई करून गेले. ते गांठ न घालतां दूर दूर होते. वऱ्हाड नागपूर सुद्धां झांबडलें. जानोजी भोंसले फौजे सुद्धां गंगातीरास निर्मळचे रोखे आले. श्रीमंत फौजसुद्धां पाठीवर गेले. गांठ पडूं दिली नाही. चैत्रमासीं भेटून सल्ला झाला. रामचंद्र गणेश व विसाजी कृष्ण फौज पंचवीस हजारनिशीं खाना केले.

विरोधीनाम २३. १६९१. ११७९. ११७०. ९६.

सुरूसन सबैन मया व अलफ.

[५२] श्रावणमासीं धूमकेतु एक महिनाभर निघत होता व पर्जन्याची अतिवृष्टि झाली. त्याजमुळें पिकें गेलीं. भाद्रपद मासापासून पर्जन्य अगदीं गेली. महर्गता झाली. मार्गशीर्षमासीं धूमकेतु आठ दिवस निघत होता व सात दिवस पर्जन्य लागला. शाळूवैगरे पेरले. पिकें झालीं. स्वस्ताई झाली. हैदर नायक याचा बिघाड झाला. श्रीमंत रावसाहेब यांची स्वारी कर्नाटकांत वैशाख मासपर्यंत होती. शरीरीं समाधान नाही म्हणून खांसा स्वारी पुण्यास आली. त्रिंबकराव पेठे फौजे सुद्धां तुंगभद्रेपार छावणीस ठेविले. विसाजी कृष्ण व रामचंद्र गणेश व तुकोजी होळकर व महादजी शिंदे पन्नास हजार फौज सुद्धां आषाढमासीं खेचीवाडा प्रांती जाऊन छावणी केली. जयनगरकर याजपासून दहा लक्ष रुपये खंडणी घेतली. आणि जयनगरकर यांची फौज बरोबर घेऊन सुरजमल जाट यांचा प्रांत कुंभार भरतपूर दाडीगड येथें जाऊन जाटाशीं लढाई झाली. जाट पळून भरतपुरास गेला.

फौज तीस हजार लुटली. दहा हत्ती व दोन हजार घोडे व तोफखाना वगैरे सरकारांत आला. आणि जाटापासून पासष्ट लक्ष रुपये खंडणी करार केली. नजीबखान रोहिले यांचे राजकारण होळकर यांणीं करून रोहिले यांच्या मेठी झाल्या. जाटाकडील पासष्ट लक्षांपैकी दहा लक्ष रुपये वसूल आले. बाकी ऐवज वसूल न देतां नजीबखान यांचे सूत्रे रामचंद्र गणेश व विसाजी कृष्ण बिनीवाले फौज सुद्धां छावणीस राहिले. नजीबखान अपमरगानें मेला. त्याचा लेंक जाबतेखान फौज सुद्धां अंतरवेदीत राहिला.

विक्रमनाम २४. १६९२. ११८०. ११७१. ९७.
सु॥ इहिदे सबै न मय्या व अलफ.

[५३] कार्तिकमासी माधवराव साहेब कर्नाटक प्रांती जाण्याकरितां सिद्ध होऊन कृष्णातीरपर्यंत गेले. परंतु शरीरी बहुत समाधान नाहीं. म्हणोन फौजा पुढें त्रिंबकरावमामा पेटे यांचे कुमकेस कृष्णराव अप्पा मेहेंदळे वगैरे सरदार खाना करून फाल्गुनमासी स्वारी पुण्यास आली. त्रिंबकराव मामाची व हैदर नाईक याची लढाई श्रीरंगपट्टणानजीक झाली. हैदर जातीनें पुत्रासुद्धां पळून पट्टणास गेला. फौज व पंचवीस हजार प्यादा मारला गेला. मोठें युद्ध झालें. मामा फौजे सुद्धां छावणीस राहिले. सल्ला झाला नाहीं. विसाजी कृष्ण व रामचंद्र गणेश यांचा व नजीबखान याचा लेंक जाबतेखान यास होळकर यांणीं शुक्रतालास नेऊन पोंचविला. विसाजीपंत बिनीवाले व शिंदे होळकरसुद्धां दिल्लीस राहिले. त्यांचें ठाणें होतें तें उठवून आपलें ठाणें वसविलें. रामचंद्र गणेश व विसाजीपंत बिनीवाले या उभयतांचा कारभार संबंधें कलह लागला. सबब श्रीमंतांनीं रामचंद्र गणेश देशीं आणविले. विसाजीपंत फौजे सुद्धां दिल्लीस छावणी करून राहिले.

खरनाम २५. १६९३. ११८१. ११७२. ९८.
सु॥ इसने मय्या व अलफ.

[५४] श्रीमंत माधवराव साहेब यांस कार्तिक वद्य ७ स प्रातःकाळीं प्रहर दिवसास मौजे थेऊर येथें श्रीचिंतामणीपाशीं दैवाज्ञा झाली. श्रीमंत सौभाग्यवती रमाबाईसाहेब यांणीं सहगमन केलें. धरणीधर देव चिंचवडकर यांचा काल मार्गशीर्ष वद्य ६ स मंगळवारीं आवशीचे चार घटिका रात्रीस झाला. व श्रीमंत नारायणराव साहेब यांस पेशवाईचीं वर्षे महाराज रामराजे छत्रपति यांणीं मार्गशीर्ष वद्य ४ रविवारीं दोन घटिका रात्रीस दिलीं.

नंदननाम. २६ १६९४. ११८२. ११७३. ९९.
सु॥ सलास सबै न मय्या व अलफ.

[५५] श्रीमंत नारायणराव राज्य करूं लागले. नंतर दादासाहेब व आनंदी बाईसाहेब यांचे मनास कांहीं विकल्प येऊन बाहेर सखाराम भगवंत वगैरे मुत्सद्दी यांचे सल्यानें रावसाहेब यांस कैद करून आपण राज्य करावें असें झालें. ती मसलत बाईंनीं मोडून शस्त्रघात करून फडशा राव यांचा कराबा असें केलें. आणि सरकार वाज्यांत हजेरी लोकांची आहे, असें पुणें शहरांत वर्तमान फोडून गीर्दनवाई चौकी पहारे यांत जुने लोक

होते ते काढून परदेशी लोक ठेविले. त्याजवर भाद्रपद शुद्ध १३ स रावसाहेब यास दांदा यांणीं बोलावून दोन प्रहरी पाठवून आपले समक्ष आणून सुमारसिंग व खरगसिंग व तुळाजी पवार याजकडून रायावर जखमा करून मारिलें. वरता चापाजी टिकेकर खिजमतगार तोही खाशाच्या आंगावर तेथें मारला गेला. इच्छारामपंत ढेरे गदींत तेसमयीं मारले गेले. गोहत्या व ब्रह्महत्या व स्त्रीहत्या वगैरे फार झाल्या. हें वर्तमान तिसरे प्रहरी शहरांत सखाराम भोंगवत व वाळाजी जनार्दन फडणीस व हरी बळाळ फडके वगैरे मुत्सद्दी व सरदार मानकरी यांस कळल्यावर राव यांचें दहन केलें. दादासाहेब यांणीं बिघड करून श्रीमंत मातुश्री गंगाबाई साहेब रावयांची स्त्री यास एक महिना गरोदर होती, तिजला किल्ले पुरंदर येथें नेऊन त्यांचें नांवें मामलेदार व महालनिहाय वगैरे लोकांस सनदा पाठवून चार महिने कारभारी यांणीं राज्य केलें. इकडे श्रीमंत दादासाहेब दसेयाचे मुहूर्तानें वाड्यांतून स्वारी सीमोल्लंघनास बाहेर निघाली, ती शहरांत न येतां परभारें गारपिरावर डेरें मुक्कामीं दाखल झाली. मागून श्रीमंत सौभाग्यवती आनंदीबाई ही गेली. नंतर मागें शहरचा व वाड्याचा कारभारी यांणी बंदोबस्त पक्का करून दादासाहेब यांस नबाब भागानगरकर यांजवर खासा स्वारी फौज सुद्धां जाणें असें मुत्सद्दी यांणीं ठरवून समागमें नाना फडनवीस आदि सरदारांमंडळी शरीरास समाधान नाहीं, हा मजकूर खाशास समजाऊन पुण्यास निरोप घेऊन माघारे आले. दादासाहेब यांणीं तिकडचा रोख सोडून प्रांत सुरत गुजराथ या रोंखानें स्वारी कूचदरकूच चालली. ती सुरतेस गेली. मागें सरकारी फौजा हरीपंतांच्या फडके वरोबर होते, तेही फौजेनिशीं माघारे आले.

विजयनाम. २७. १६९५. १९८३. १९७४ १००.
सु॥ आर्बा सबैन मय्या व अलफ.

[५६] श्रीमंत माधवराव नारायण साहेब यांचा जन्म अधिक वैशाख शु ॥ ७ इंदुवारी १६ घटका दिवसास पुरंदरीं झाला. नाना फडणवीस व हरीपंततात्या वगैरे मुत्सद्दी किल्ले पुरंदरीं होते. पुणें शहरचें काम नारो अप्पाजी तुळशीबागकरी यांजकडे होतें. त्याजला किल्ल्याहून बातमी येतांच सरकारी तोफाखान्यांतील तोफा सोडावयास प्रारंभ केला. व महालनिहाय राज्यांतील मामलेदार व किल्लेदार यांस सनदा पाठवून किल्लेनिहाय तोफा सोडाव्या अशी परवानगी आली. नारो अप्पाजी फाल्गुन शु० ५ शांत झाले. नंतर श्रीमंत बाजीरावसाहेब यांचा जन्म किल्ले धार येथें मालव्यांत मार्गशीर्षमासीं झाला. तेव्हां श्रीमंत दादासाहेब सुरतेस होते.

जयनाम. २८. १६९६. १९८४. १९७५. १०१.
सु॥ खमस सबैन मय्या व अलफ.

[५६ अ.] कोळ्यांचा दंगा कल्याण प्रांतीं झाला. साष्टी इंग्रजानें सरकारांत होती ती घेतली. शके १६९७ फ. स. १९७६.

[५६ ब.] तौतया माऊसाहेब म्हणून कोंकणांत रत्नागिरीस झाला. तेथून

कोंकणपट्टीची खंडणी घेत घेत राजमाची पावेंतों आला. तेथें पुण्याहून फौजा खाना होऊन चौकशी करितां खोटा होऊन मारिला. शके १६९८.

मोरो बाबूराव फडणीस सरकारचे इतराजीत आले. दस्त श्रावणमासी झाले.

[५७] राजाराम राजे छत्रपति मार्गशीर्ष शुद्ध १० स भोमवारी कैलासवासी झाले. व धरणीधर देव यांचे पुत्र नारायण देव गंगास्नानास सिंहस्तास जात होते. वाटेनें घोड-नदीवर कांठों स्नानास उतरले. तों श्री गणपतीची मुहूर्त चोरानें नेली. दुसरे तिसरे दिवशीं देवाचे नेत्र व बेंबी काढून घेऊन देव नदीत टाकिला. माघ वद्य ३.

हेमलंबी नाम ३१. १६९९. ११८७. ११७८. १०४.

सु॥ समान सवेन मय्या व अळफ.

[५८] पंत प्रधान यांजकडील कारभारी माधवराव निलकंठ पुरंधरे व अमृतराव विश्वनाथ पेठे यांणीं राजाराम ह्याचा पुत्र आपून किल्ले सातारा येथें तत्कावर बसून राजा शाहू नांव ठेवून राजमुद्रा नवी जाहली. राजे यांणीं पंतासही नवी मुद्रा करून दिली.

विलंबीनाम ३२. १७००. ११८८. ११७९. १०५.

सु॥ तीसा सवेन मय्या व अळफ.

[५९] श्रीमंत माधवराव साहेब धाकटे यांचा मृतबंध मौजे पर्वती येथें माघ-मासी जाहला.

हवनाम ३५. १७०३. ११९१. ११८२. १०८. सु॥ इसने समानीन मया व अळफू.

[६०] श्रीमंत माधवराव साहेब धाकटे यांचें लग्न. समारंभ मोठा झाला. शुभकृतनाम. ३६. १७०४. ११९२. ११८३. १०९.

सु॥ सळास समानीन मया व अळफू.

[६१] श्रीमंत दादासाहेब यांस मौजे सांतापखेड कसवे धरणगांव परगणे कुंभेरी श्रीगोदातीरीं मार्गशीर्ष वद्य ३ सह ४ स देवाज्ञा जाहली. तेसमयीं मातुश्री आनंदीबाई चिमाजी अप्पाचे वेळेस गरोदर होती.

शुभकृतनाम ३७. १७०५. ११९३. ११८४. ११०.

सु॥ अर्वा समानीन मया व अळफू.

[६२] श्रीगंगेस महा थोर पूर आला. दोन्ही थडीचे गांव बहुत गेले. तीन महिने श्रावण मासापासून दीड पायलींची धारण पुणें प्रांतीं जाहली होती. पुढें स्वस्थता झाली. कापिलाषष्टी पडली.

परामवनाम ४०. १७०८. ११९६. ११८७. ११३.

सु॥ सबा समानीन मया व अळफू.

[६३] श्रीगोदातीरीं नासिकाकडे वगैरे प्रांतीं थंडी बहुत पडून मोटे वृक्ष सुद्धां झाडें जळालीं.

कालकनाम ४२. १७१०. ११९८. ११८९. ११४.

सुरू० तीसा समानीन मया व अलफू.

[६४] परशराम रामचंद्र पटवर्धन मिरजकर फौज सुद्धां कर्नाटकांत टिपूवर खाना केले. ते धारवाड किल्यास प्रथम जाऊन किल्ला सरकारांत घेतला. मागाहून हरी बल्लाळ फडके मोंगलाची फौज घेऊन पट्टणास गेले. पट्टणाकडून इंग्रज ही आला.

साधारणनाम ४४. १७१२. १२००. ११९१. ११७.

सुरू० इहिदे तिसेन मया व अलफू.

[६५] हरी बल्लाळ व मोंगलाची व इंग्रजाची फौज मिळोन बेंगळूर वगैरे ठाणीं घेऊन पट्टणावर जाऊन हल्ला करून टिपू जेर केला. तेव्हां टिपूने तीन कोट रुपये तीघांस खंडणी देऊन दीड कोटीचा मुल्लख देऊन सल्ला केला. श्रीमंताची फत्ते झाली.

विरोधकृतनाम ४५. १७१३. १२०१. ११९२. ११८.

सुरू० इसने तिसेन मया व अलफू.

[६६] हरी बल्लाळ फडके कर्नाटकांतून चैत्रमासी फौजसुद्धां पुण्यास आले. नंतर कांही दिवसांनी शरीरी समाधान नाही सवव श्रीमंतांची आज्ञा घेऊन मौजे सिद्धटेक येथे श्रीगणपतीपाशी गेले. तेथें शांत झाले. महिना तीथ लागणें असे. व पुढें ज्येष्ठमासी हिंदु-स्थानांतून वारा वर्षांनी मोठमोठे संस्थानी होते, त्यांस मोडून दिलीस नवा बादशहा बसवून पंताचे नांवें वजीरी साहीमरातव व नालकी व पोषाक जवाहीर वगैरे घेऊन महादजी शिंदे फौजसुद्धां पुण्यास आले. श्रीमंताची भेट घेऊन वजीरीची वखें वगैरे नजराणा नालकीसुद्धां आणिला तो सरकारांत निवेदन करून रावसाहेब यांस नालकींत बसवून खासा स्वारी पुणे शहरांतून मोठ्या समारंभानें वानवडीस लष्करास गेले. तेथें श्रीमंतांनी वजीरीची दिवाणागिरी व दुसरी नालकी शिंदे यांस दिली. त्या वर्षी महागार्ड मोठी तीन चार शेरांची चारी मुलखांत धारण झाली. ते शके १७१५ चे भाद्रपदपर्यंत होती. माणसांचा वगैरे संहार फार जाहला. आश्विन मासापासून पर्जन्य पडून स्वस्थता जाहली.

परिधावीनाम ४६. १७१४. १२०२. ११९३. ११९.

सुरू० सल्लास तिसेन मया व अलफू.

[६७] महादजी शिंदे ह्यांस नवज्वर होऊन माघ शुद्ध त्रयोदशांस अवशीचे पांच घटका रात्री मृत्यु पावले. पोटी पुत्रसंतान नाही. ते समर्थी तुकोजी शिंदे यांचे तिसरे पुत्र अमतराव शिंदे यांचा पुत्र दौलतराव शिंदे हे महादजी शिंदे यांणी जिवंत असतां पुत्र म्हणून जवळ ठेविले होते. परंतु अंति-काळी जवळ नव्हते. तुळजापुरी देवीचे दर्शनास गेले होते. नंतर कारभारी यांणी तेथून आणून शिंदे यांची क्रिया त्यांचे हातें करवून १३ वे दिवशी श्रीमंत माधवराव साहेब यांणी सरदारीची वखें दिली.

प्रमाथिनाम ४७. १७१५. १२०३. ११९४. १२०.

सुरू० आर्वा तिसेन मया व अलफू.

[६८] श्रीमंत माधवराव साहेब मार्गशीर्ष मासी खासा स्वारी समागमें दौलतराव शिंदे व होळकर वगैरे तमाम सरदार फौजेसुद्धा व बाळाजी जनार्दन फडनवीस व चिंतामण हरी फडके वगैरे तमाम मुत्सद्दी घेऊन निजाम अलीखान मोंगल ह्याजवर चढाई करून सीनेवर गेले. तेथें मोंगलाची गांठ खर्च्यानजीक शिंदे व हुजरात व भोंसले यांणी घालून लढाई मोठी झाली, खासा खर्च्यांत कोंडिला, तेव्हां मोंगलांचा तह होऊन मशीर उल्मुख दिवाण व तीन कोट रुपये खंडणी व ३५ लक्षांची जहागीर व दौलताबाद किल्ला सरकारांत घेऊन स्वारी फत्ते करून शके १७१६ चे वैशाख शुद्ध त्रयोदशीस पुण्यास दाखल जाहले, मोंगलांचा दिवाण कैद करून ठेविला.

आनंदनाम ४८. १७१६. १२०४. ११९५. १२१.
सुरु० खमस तिसैन मया व अलफ.

[६९] श्रीमंतांस कांहीं शरीरास स्वारी खर्च्याहुन आल्यापासून स्वस्थ नव्हतें. पुढें आश्विन मासी शुद्ध १२ स गणपतीचे रंगमहालाचे दुसरे मजल्यावरून सात कारंज्याचे हौदांत उडी टाकिली. त्यानें कारंजें लागून पाय मोडिला. व कांहीं आंगासही दगड लागले. त्यांनीं प्रकृति विलक्षण होऊन शुद्ध पौर्णिमेस ४ घटका दिवसास वाड्यांत रावसाहेब कैलासवासी जाहले. नंतर शहरचा बंदोबस्त करून मग दहन झालें. त्याजवर बाळाजी जनार्दन फडणीस यांणी मातोश्री यशवदाबाईसाहेब ह्यांचे मांडीवर दत्तक देऊन पूर्ववत्प्रमाणें चालवावें म्हणून आग्रह धरून चार महिने राज्याचा कारभार चालविला. हीं मसलत दौलतराव शिंदे ह्यांचे कारभारी याचे मनास न ये. सबब शिंदे फौजेसुद्धा श्रीमंत बाजीराव व चिंतामणी आपासाहेब जुन्नरास होते तेथें त्याजकडे संधान बांधिलें. तों नाना फडनवीस यांणी राजश्री परशुराम रामचंद्र पटवर्धन वगैरे सरदार यांस फौजेसुद्धा पाठवून उभयतां श्रीमंतांस माघ वद्य पंचमीस खडकीचे पुलापाशीं आणिलें. पंधरा दिवस मुकाम तेथेंच होता. नानांची भेट जाहली. नंतर दौलतराव शिंदे फौज जमावानिशीं श्रीमंताचे भेटोस आले. त्याचे भयानें नाना फडनवीस फाल्गुन शुद्ध त्रयोदशीस साताऱ्यास स्वारी गेली. नंतर श्रीमंताची व शिंदे यांची भेट फाल्गुन वद्य द्वितीयेस झाली. स्वारी वाड्यांत येऊन दाखल जाहली. एक दिवस वाड्यांत राहून शहरांत पाण्याचा दुकाळ भारी यासुळें माघाशीं खडकी मुकामी स्वारी आली. तेथून मौजे थेंऊर येथें मुकाम करून राहिले. व मौजे वीर नजीक जेजुरी येथें ब्राह्मणाचे घरीं गाई माणसासारखी माघमासी सारखी तीन दिवस मनुष्यासारखी रडत होती. व मौजे बेलसरनजीक जेजोरी कऱ्हातीरीं झऱ्यास करंगली येवढा रक्ताचा प्रवाह माघ वद्य पंचमीस एक प्रहरभर वाहिला. व श्रीकृष्णातीरीं फाल्गुनमासी क्षेत्र वाई येथें मासेवळण तीन दिवस जाहलें. संहार फार जाहला.

राक्षसनाम ४९. १७१७. १२०५. ११९६. १२२.

सुरू० सीततेसैन मया व अल्लू.

[७०] नाना फडनवीस यांची समजूत करून श्रीमंत बाजी साहेब यांणीं पुण्यास आणिले. कांहीं दिवस नानांनीं कारभार केला. नंतर श्रीमंतांनीं शिंदे यांजकडून नानास धरविले. तेव्हां नानांनीं सखाराम घाडगे याजकडें कारस्थानीं लावून मोकळे जहाले. नंतर श्रीमंत अमृतराव यासी व बाजीराव साहेब यासी बिघाड होऊन होळकर पुण्यावर चालून आले. मोठी लढाई झाली. बाजीराव साहेब पळून वसईस गेले. नंतर इंग्रज बहादूर यादीं सज्ज करून त्याजला मदत आणिले. जाहीरनामा सरकार दौलत मदर कंपिणी इंग्रज बहादूर सु० समान अशर मयातैन व अल्लू. तमाम लोकांनीं जाहीरनामा समजोन त्याप्रमाणें वर्तणूक करावी याजकरितां लिहिलें जातें जेः—

“ बाजीराव साहेब राज्यावर आल्यापसून नानाप्रकारचे बेखेड व बंडे होत होती. राज्यांत मुल्खावर हुकमत कधीं चालली नाहीं. पुढें होळकर यांचा दंगा झाला तेव्हां राज्य सोडून पळून वसईस जाऊन खंडेराव रास्ते यां या मदतीनें गुजराण करून राहिले. नंतर कंपिणी सरकारची दोस्ती केली. त्याजवरून कंपिणी सरकारची फौज येऊन बाजीराव साहेब यांसि गादीवर बसवून तमाम बंडे व बेखेडे होते ते मोडून मुल्खांत बाजीराव साहेब यांचा हुकूम चालू करून दिला. पाहिल्यानें दंग्यामुळे व पुढें पुष्कळ दुष्काळ पडला त्यानें मुलूख बहुतेक उध्वस्त झाला होता तो कंपिणी सरकारच्या भरेवशावर आवाद झाला. बाजीराव साहेब यांणीं मामलती करून मक्त्यानें लावल्या ते मक्तेदार रयतेपासून जाजती ऐवज घेत गेले. तत्रापि बहुत आबादी झाली तेव्हां मुल्खाचा ऐवज जमा जाहला. त्याजवर बाजीराव साहेब यांणीं दौलतीचा खर्च व ऐषआराम करून खजिना बहुत जमा केला. व मराठे सरदार यांजवर बाजीराव साहेब यांचा दाब बहुत दिवसांपासून नव्हता तो लागू करावा असें कंपिणी सरकाराहून कबूल केलें नव्हतें. जें वाजवी असेल तें चालतें करून यावे अशी कंपिणी सरकारची खायश होती. त्यावरून गायकवाड यांजकडील जाबसाल ठरावयाकरितां गायकवाड यांणीं आपले कारभारी गंगाधरशास्त्री यांस कंपिणी सरकारच्या बहादरीवर पुण्यास पाठविले. ते येऊन बहुतेक जाबसाल लवकरच उलगडावे ऐसें जाहलें होतें. त्यांत बाजीराव साहेब यांची क्फायत बहुत होती. इतक्यांत गंगाधरशास्त्री यांस बाजीराव साहेब यांचे कारभारी यांणीं पंढरपूर क्षेत्री मारिले. त्या वेळेस तमाम रयत व यात्रेकरी वगैरे सर्व म्हणत होते कीं, शास्त्री यांस त्रिंबकजीनें बाजीराव साहेब यांचे हुकुमाशिवाय मारिले नाहीं. असें असतां बाजीराव साहेब दोस्त, मोठे दौलतदार, असें करतील हा गुमान मनांत न आणितां ज्या त्रिंबकजीनें मारिले त्यास हवाली करून घ्यावा असा कंपिणी सरकारचा विचार होऊन, त्रिंबकजीस हवाला करावा असें बोलणें पडलें. तेव्हांच हवाला करावा तो न केला. याजकरितां कंपिणी सरकारची फौज बहुत जमा झाली. नंतर त्रिंबकजीस हवाला केला. त्यासमयीं कंपिणी सरकारांत खर्च बहुत जाहला. तो दोस्तांवर नजर देऊन न मागतां त्रिंबकजीस हवाला करून घेतला. आणि दोस्ती पहिली चालत होती त्याप्रमाणें कायम ठेविली. नंतर बाजीराव साहेब यांणीं बाहेरचे सरदार यांस पत्रें पाठवून त्यांची फौज तयार करावी अशी तजवीज केली. व आपले राज्यांत

बंडे उभी करून बंडाचे कुमकेकरितां आपली फौज तयार करून कंपिणी सरकारची लढाई पडावी आणि नुकसान व्हावें अशी तजवीज करूं लागले. त्याजवरून बखेडा मोडावा याजकरितां कंपिणी सरकारची फौज तयार होऊन पुण्यास आले आणि बाजीराव साहेब यांस शहराभोंवतीं तंबी केली. त्या वेळेस बाजीराव साहेब हातीं सांपडलें होतें, तेव्हां मुलखाचा बंदोबस्त करावयाजोगी कंपिणी सरकार फौज बहुत तयार होती, परंतु तहनामा झाल्यापासून हरवस्त बाजीराव साहेब यांचे बोलणें पडत होतें, जे आम्हांस राज्य प्राप्त जहालें व आम्ही ऐषआराम करितां हें सर्व कंपिणी सरकारचें देणें आहे. आमचा शुकार गुजारा कंपिणी सरकारचे भरंवशावर होत आहे, असें बहुत तऱ्हेनें बोलत होते. याजकरितां गादी कायम ठेवून त्यांचे हातीं फिशाद न व्हावा याजकरितां वसईचा तहनामा कायम ठेवून नवा तहनामा जहाला. पांच हजार स्वार व तीन हजार पायदळ मदतीस देत जावें. असा बाजीराव साहेब यांचा पाहिलाच करार होता, ती फौज कंपिणी सरकारांतून ठेवावी, असें होऊन फौजेचे खर्चास मुख्य लावून दिला. तेव्हां पासून दोस्ती पाहिल्याप्रमाणें चालेल. नंतर पेंढारी चव्हुंकडून रयतेस दरसाल उपद्रव करितात. बाजीराव साहेब यांचे मुलखांत बहुत उपद्रव होता. याजकरितां पेंढारी यांचा बंदोबस्त व्हावा अशी कंपिणी सरकारांतून तजवीज जाहली. तेव्हां बाजीराव साहेब यांचें बोलणें पडलें जे, पेंढारी यांचा बंदोबस्त झाल्यानें आमची बहुत कफायत आहे. आम्ही ही फौज सामील देतो. असें खात्रीनें बोलून बहाण्यानें कंपिणी सरकारच्या आश्रयावर जो खजिना जमा केला होता तो ऐवज बाहेरचे सरदारांस पाठवून त्यांस बिघडाविलें व आपली फौज तयार केली. कंपिणी सरकारची फौज जवळ होती ते दूर जावी याजकरितां दोन हजार स्वार व कंपिणी सरकारची फौज बराबर देऊन फौज दूर केली. अशी संधि पाहून एकाएकी कांहीं कारण व जाबसालाची तक्रार नसतां फौज तयार करून कंपिणी सरकारचे फौजेशीं लढाई केली व कोणत्याही मुलुखांत चाल नाही तशी चाल करून इंग्रजी वकिलाचे बंगले व छावणीची जागा जाळून छुटून टाकिली. कंपिणी सरकारचे मुलखाची रयत व वाटसरू सल्ल्याचा भरंवसा धरून येत होते त्यांस धरून कैद करून व कित्येक छुटले व दोन इंग्रजी सरदार मुंबईकडून येत होते त्यांस तळेगांवाजवळ चोराचेंही पारिपत्य करीत नाही त्या तऱ्हेनें मारिलें. ते मारणार अद्याप चाकरीवर आहेत. त्याजवरून बाजीराव साहेबांचे हुकमाशिवाय मारिलें नाही, असा निश्चय होतो. व ज्या त्रिबकजीनें गंगाधरशास्त्री मारिले त्यास जवळ आणून कारभारांत वागवूं लागले. त्यावरून बाजीरावाचे हुकमाशिवाय त्रिबकजीनें शास्त्री यांस मारिले नाहीत असें पाहिल्यापासून लोक बोलतात तो मुद्दा शाबूद करून घेतला. व पेंढारी बोलावून मुख्य छुटवावा अशी तजवीज करूं लागले. या तऱ्हेचे दौलतदारीचे सांप्रदाय सोडून वर्तणूक करूं लागले. आणि कंपिणी सरकारास बुडवावें असें केलें. त्यावरून कंपिणी सरकारचा निश्चय जहाला जे. बाजीराव साहेब राज्याच्या उपयोगीं नाहीत. याजकरितां बिलकूल राज्यांतून काढून कंपिणी सरकारांतून मुख्य व किले कार्बाज करून अमल करावा अशी तजवीज होऊन एक सडी फौज बाजीराव साहेब यांचे मागे रवाना करून एक

फौज किळे घेण्याकरितां जात आहे व दुसरी फौज अहमदनगराजवळ येऊन पोहोचली व एक मोठी फौज खानदेशांत आली आहे व जनरल मनरोसाहेब कर्नाटकाचा बंदोबस्त करीत आहेत, व मुंबईकडून फौज येऊन कोकणचे किळे घेऊन त्या प्रांताचा बंदोबस्त होत आहे आतां थोडे दिवसांत बाजीराव साहेब यांचे ठिकाण नाही असें होऊन महाराज छत्रपति सातारकर बाजीराव साहेब यांचे कैदेत आहते त्यांस सोडवून मोकळे करून त्यांचे मंडळींत शानशोकीकरितां त्याजकडे कांहीं राज्य चालेल, अशी तजवीज करून कंपिणी सरकारचे हातून सातारे किल्ल्यावर महाराजांचे झेंडे कायम करून त्यांचे तफेंचे लोक होते त्यांची खातरजमा केली असे. त्यास जो मुलुक महाराज यांजकडे होईल त्याचा न्यायइनसाफ व हुकमत व अमलात करितील. कंपिणी सरकारांत मुख्य राहील तेथें सरकार कंपिणीचा अंमल होईल. परंतु कोणाचे वतनास व इनामास व वर्षसनास व देवस्थानास व खर्चास व खैरानास व कोणाचे ज्ञातीस व धर्मास खलेल न होतां वाजवी असेल तसें चालेल. बाजीराव साहेब सक्तेदारांस मामलती देत होते ते महकूब होऊन कमावीसदार यांजकडे सांगून वाजवी ऐवज असेल त्याची उगवणी होईल. कोणावर जास्ती जुलूम कांहीं एक होणार नाही. येवथी कोणी अंदेशा घेऊं नये. बाजीराव साहेब यांजकडे चाकरीस कोणी असतील त्याणीं चाकरी सोडून आजपासून दोन महिन्या आंत घरीं यावें. जे कोणी न येतील त्यांचे वतन जप्ती होऊन खराबी झाल्याशिवाय रहाणार नाही. जमेदार याणीं आपले परगण्यांतून जे बाजीरावसाहेब यांजकडे चाकरीस असतील त्यांची याद तूर्त समजवावी. चाकरी सोडून जसे जसे घरीं येतील त्यावेळेस यादी समजावीत जाव्या. बाजीराव साहेब यांची कुमक करूं नये. त्यांजकडे वसूल एकंदर देऊं नये. न दिल्यास सालमजकुरीं मुलकास उपद्रव लागला. असेल त्याची फिर्यादांची दर्याप्ती होऊन सूट मिळेल. बाजीरावसाहेब यांजकडे वसूल दिल्यास तो ऐवज मजुरा न देतां दरोबस्त घेतला जाईल व जमेदार कुमक करितील व ऐवज देतील त्यांचे वतन व जमिनी त्यांजकडे चालणार नाहीत. तारीख ११ माहे फेब्रुवारी सन १८१८ इसवी सुा छ. ५ रबिलाकर.*

ले. ४९० }
[४९२] }

{ ता २०-११-१८३०
{ मार्गशीर्ष शु. ५ शके १७५२

श्री.

* श्रीमंत स्वार्थ माधवराव यांचा व्रतबंध चैत्रमासी जाहला. इंग्रजांचे भयाने

“ हे ’ नेस्तक ’ विष्णु घोंदेदेव वरिमांडकर याणीं कोल्हापुराहून पाठविलें. हें खर्ची कागदाच्या चिकट बंदावर लिहिलें आहे. अक्षर वाटोळे वळणदार सुवाच्य आहे. शेवटचा जाहीरनामा राजवाड्यांनीं इ. ऐ. च्या बखरींत व भाव्यांनीं रुमाल २ यांत छापला आहे.

+ येथपासून पुढील मजकूर अंताजी रामचंद्र हरडीकर याणीं एक प्रकरण पाठविलें त्यावरून जशाचा तलाच उतरून घेतला आहे. ह्या प्रकरणाच्या पूर्वभागांतील माहिती ले. ४९२ च्या ‘ मेतकांत ’ आली आहे सबब तो मात्र घेतला नाही.

पुण्यांत पळण झाली. सखाराम बापू बोकील सरकारांत इतरांजोत येऊन कैद झाले; फान्गुनमासी. शके १७०१.

वसई सरकारांत होती ती इंग्रजांनं घेतली १७०३.

श्रीमंत माधवराव यांचें लग्न माघ शुद्ध ९ स पुण्यांत झालें. कृष्णाजी बहिरव यत्ने यांची कन्या सौभाग्यवती रमाबाई साहेब केली. शके १७०५. फ० स० ११८४.

श्रीमंत रघुनाथराव दादासाहेब मार्गशीर्ष वद्य [पक्षी] गंगातीरी मौजे सितापखेडें प्रां धरणगांव प्रांत कुंभारी एथें शांत झाले, ते समयी मातोश्री आनंदीबाई गरोदर होती. पुढें चिमाजीआपा यांचा जन्म जाला.

इंग्रजांनं वसई घेतली होती ती पुनः सरकारांत घेतली.

मातोश्री पार्वतीबाई साहेब यांस देवाज्ञा झाली. श्रावण वद्य ३ शके १७०६.

चिमाजीआपा यांचा जन्म चैत्र शुद्ध ९ स झाला. शके १७०७.

श्रीगोदेस महापूर येऊन गांव व्हावले. तीन महिने श्रावण मासापासून दीड पायलीची चारण झाली. पुढें स्वस्तता जाली. कापिलाषष्ठी पडली. शके १७०९.

श्रीगंगातीरी नाशिकाकडे वगैरे थंडी फार पडली त्यानं मोठे वृक्ष सुद्धां जळाले.

सरकारचे बाड्यांत थोरले चौसोपीस बांधावयाचा प्रारंभ केला. कार्तिक वद्य १२.

सदाशिव दीक्षित दांत्ये यांस मार्गशीर्ष वद्य २ स देवाज्ञा झाली. तात्या पेंडसे यांस माघ वद्य ३ स देवाज्ञा झाली. श्रीमंत मातोश्री गौपिकाबाईस श्रावण वद्य १ स देवाज्ञा झाली. १७११.

रामशास्त्रीबावा यांस कार्तिक शुद्ध ३ सह ४ स देवाज्ञा झाली. शके १७१२.

राजश्री परशुरामभाऊ पटवर्धन मिरजकर करनाटक प्रांतीं खाना केले. त्यांनीं सरकारांत धारवाड किल्ला सर केला. मागाहून राजश्री हरि बल्लाळ फडके व मोंगलांची फौज घेऊन टिपूवर गेले. इंग्रज ही चिनापटणाकडून आला. शके १७१३ फ० स० ११९२.

लक्ष्मणराव रास्ते यांनीं नहर आणिला तो पठेंत श्रावणमासीं दाखल जाला. शके मजकूर.

हरि बल्लाळ व इंग्रज व मोंगल तिघे मिळून बेंगळूर वगैरे ठाणीं घेऊन पटणावर जाऊन हल्ला केला. टिपू जेर होऊन तीन कोटी तिघांस खंडणी देऊन व दीड कोटीचा मुलूक देऊन सल्ला केला. सरकारची फत्ते झाली.

सरकारबाड्याचे चौसोपीची वास्तुशांत वैशाख वा ७ स झाली.

वैशाख वा १ स तिसरे प्रहरी पर्वतीस कार्तिक स्वामीचे देवालयार वीज पडली. श्री देवास धक्का लागला नाही.

नाना फडणीस यांचा नहर पुण्यांत सदाशिव पठेंत हौदांत मुहूर्तानें सोडला. मिति ज्येष्ठ वद्य ५. तेच दिवशीं तिसरे प्रहरी सरकारची सातखणी व बंगला कोठीस अन्न लागून जळाली.

घाशीराम कोंतवाल यानें ब्राह्मण मारिले, सबब भाद्रपद शुद्ध प्रतिपदेस रात्रीस धरून

आणिला. दुसरे दिवशीं दोनप्रहरीं शहरांत धिंड काढून गारपिरावर ब्राह्मणांकडून मारविला, १७१६ फ० स० ११९३.

हरि बलाळ फडके कर्नाटकांतून चैत्रमासीं पुण्यास आले. तेच सालीं महादजी शिंदे हिंदुस्थानांत मोठे मोठे संस्थानी होते त्यांस मोडून दिक्षीस नवा पादशहा बसवून श्रीमंत पंत प्रधान यांचे नावे वजिरी व कांहीं मराठे व नालकी घेऊन ज्येष्ठमासीं पुण्यास आले. श्रीमंतांचे दर्शन घेऊन वजिरीचीं वळे वगैरे सर्व आणिलीं होती तीं निवेदन करून समारंभाने नालकीत श्रीमंतांस बसवून स्वारी करून शहरांत मिरवत आले. नंतर श्रीमंतांनीं वजिरी, दिवाणगिरी, व मोरचल व दुसरी पालखी महादजी शिंदे यांस दिली. वानवडीवर मुकाम करून राहिले. तेच वर्षीं ज्येष्ठापासून महागाई चार शेंगची धारण मुलकांत जाली. शके १७१५ भाद्रपद पावेतो होती. शहरांत माणसें फार मेलीं. पुढे स्वस्ताई झाली. श्री ओंकारेश्वर याचे देवालयांत नदीचे पाणी पुराचे आले. श्रीमंत रमाबाई यांस माघ वा १४ स शके १७१५ फ० स० ११९४ सालीं देवाज्ञा झाली.

महादजी शिंदे यांस माघ शुद्ध १३ स देवाज्ञा झाली. पाटील बाबा यांचे बंधु तुकोजी यांचा पुत्र अमृतराव यांचा पुत्र दौलतराव यांस मरणाचे पूर्वी पुत्र म्हणविले होते. तेरावे दिवशीं श्रीमंतांनीं सरदारीचीं वळे दौलतराव यांस दिलीं.

फाल्गुन वद्य ११ स मातोश्री आनंदीबाईस देवाज्ञा झाली. आनंदनाम संवत्सर (४८) शके १७१६ फ० स० ११९५ खमस तिसैन मया व अह्नफ.

श्रीमंत माधवराव नारायण मार्गशीर्ष मासीं खासा स्वारी समागमें शिंदे होळकर वगैरे तमाम फौजा घेऊन निजाम अलीखान याजवर चढाई करून शिना नदीवर गेले तेथे मोंगलांची गांठ खड्यांनजीक पडोन लढाई झाली. मोंगल शिकस्त होऊन पळोन खड्यांत गेला. मथ्रुलमुळक मोंगलांचा दिवाण व तीन कोटी रुपये खंडणी व तीस लक्षांची जहागीर दौलताबाद किल्ला सरकारांत घेऊन शके १७१७ वैशाख शुद्ध १३ स कैद करून..... हरि बलाळ फडके यांस सिद्धटेकास शुद्ध ७ स देवाज्ञा झाली. राक्षसनामसंवत्सर शके १७१७, सन ११९६ त तिसैन मया व अह्नफ.

श्रीमंत माधवराव साहेब यांनीं आश्विन शुद्ध १२ रविवारी श्रीगणपतीचे रंगमहालावरून उडी टाकिली. त्यानें पाय मोडला. शुद्ध १४ सह १५ स अस्तमानीं देवाज्ञा झाली. नाना फडणीस यांचे मनांत दत्त पुत्र देऊन पूर्ववत्प्रमाणें चालवावे म्हणून आग्रह धरून चार महिने चालविले. शिंदे यांचे कारभारी बाळोबा पागनीस यांचे विचारास न ये. सबब शिंदे फौज सुद्धा गंगातीरास गेले. म्हणून नाना फडणीस यांनीं राजेश्री परशुराम भाऊ वगैरे यांस पाठवून उभयतां श्रीमंत माधव वद्य ५ स पुण्या नजीक खडकीचे पुलाजवळ आणिले. पंधरा दिवस मुकाम त्याच ठिकाणी होता. शिंदे ही फौज सुद्धा भेटीस आले. तेव्हां त्यांचे भयाने नाना पळून सातान्यास गेले. श्रीमंत व शिंदे यांच्या भेटी झाल्या. फाल्गुन वद्य २ स बाड्यांत स्वारी येऊन एक दिवस राहून उदकाचे दुकाळाले स्वारी माघारी जाऊन खडकीवर राहिली.

मुकाम वीर एकलपूर नजीक जेजुरी एथें ब्राह्मणाचे घरी माघमासी गाय माणसा-
सारखी तीन दिवस रबत होती.

मौजे बेलसर नजीक जेजुरी एथें कऱ्हेच्या तीरी करांगळी एवढी रक्ताची धार
वाहिली. माघमासी नळनाम (५०) संवत्सर शके १७१८ सन ११९७ सर्वां तिसैन मथ्या
व अल्लफ.

दौलतराव शिंदे रुसले, म्हणून श्रीमंत बाबासाहेब समजुतीस गेले. तेथें त्यांनीं अट-
काव करून ठेविले. मागे परशुराम भाऊ व बाबा फडके यांनीं चिमाजी आपास बला-
त्कारें पालखीत घालून वैशाख वद्य १० स दत्तविधान केलें. त्रिंबकराव अमृतेश्वर थत्ते यांस
पाठवून शाहूराजे यांजपासून वखें आणून चिमणाजी माधवराव जहाले. परशुराम भाऊ
कारभार करूं लागले. यांनीं मथ्रुल सोडिला. नाना फडणीस यांनीं .....
मा.....काढून परत आले. जहागीर मोंगलाची सुटली. कालयुक्ताम-
संवत्सर शके १७२० सन ११९९ तिससां तिसैन मथ्या व अल्लफ.

शिंदे यांचें व बायांचे न बने, झाडून फौज बायांकडे जाली. पृढें लढाई जाली. नंतर बाया
मिरज प्रांती गेल्या. तेथून चाईस आल्या. तेथें समजुत पडली. नंतर बाया बऱ्हाणपुरास गेल्या.

गोविंदराव काळे व शिवराम नारायण थत्ते पौष शुद्ध ८ स कैद केले.

श्रीमंत विनायकराव यांचा व्रतबंध माघ शुद्ध १३ स जाला. चैत्र वैशाख मासी
टोळ अति होते. झाडास पान राहिलें नाहीं. नाना फडणीस शिंदे यांचे कैदेतून सुटून
श्रावणमासी पुण्यास आले. सिद्धार्थानाम संवत्सर शके १७२९ सन १२०० मयातैन व अल्लफ.

श्रीरंगपट्टण इंज्रानें टिपूस मारून वैशाख वद्य ३ स घेतलें. नाना फडणीस यांस
फाल्गुन वद्य ३ स देवाज्ञा जाली. सरकार वाड्यांत शागीर्द होता तो जिनगर निघाला,
सबब आश्विन ६ स त्याचें पारिपत्य केलें, आणि शहरास प्रायश्चित दिलें. परशुराम भाऊ
भाद्रपद वद्य ४ स कोल्हापूरकर यांचे लढाईत ठार मेले.

यशवंतराव होळकर व शिंदे यांजकडील पलटणें यांची लढाई पुण्या नजीक होऊन
शिंदे यांचा मोड झाला, सबब बाजीराव साहेब महाडास पळून गेले. तेथून सुवर्णदुर्गास गेले,
तेथून वसईस गेले. बाजीराव साहेब यांनीं इंज्रजाशीं सल्ला करून इंज्रजांस बरोबर घेऊन
वैशाख वद्य ९ शके १७२६ शकीं पुण्यास दाखल जाले. श्रावणमासी मोठी महागाई होऊन
तीन मापटीं म्ह० दीडशेर कैली दाणे रुपयास धारण झाली. माणसें फार मेलीं. शके १७२६

श्रीत्रिंबकेश्वरची अर्चा बाजीराव यांनीं माघमासी केली शके १७२८.

शेंडेनक्षत्र मार्गशीर्ष मासी निघत होतें. शके १७२९.

गतभर्तृका क्रिया यांचें क्षौर नाकझरीवर पुण्यांत श्रावण शुद्ध १२ स केलें. यशवंत-
राव होळकर यांस कार्तिक शुद्ध १३ स देवाज्ञा जाली.

शेंडेनक्षत्र आश्विनमासी धूमकेतु निघाला. घरणीकंप फाल्गुनमासी शुद्ध १२.
जाला, १७३३.

फाल्गुन शुद्ध १२ स सरकार वाङ्मयस अन्न लागून बंगला व कोठी जळाली. १७३४+
(मूळ प्रतीचें) हस्ताक्षर गोविंद रघुनाथ वाडदकर रहाणार कसबे भिवडी
प्रगणें साकसैं प्रांत कल्याण भिवडी हल्लीं वस्ती कसबे भिवडी ताळुके वसई, यांचें असे.
सु. स. इहिदे सल्लासीन मयातैन व अल्लफ (१७३१) माहे मार्गशीर्ष शुद्ध ५ शनिवारीं
सकाळीं लिहिली. कोणी घेऊं नये. इंग्रजी ता० २० माहे नवंबर सन १८३० संवत १७७४
विकृतिनाम संवत्सरे.

समाप्त.

ले. ४९१ }
[४९३] }

पेशवे यांची वंशावळ.

बाळाजी विश्वनाथ यांस वल्ले शके १६३५ माघमासीं झालीं. नंतर शके १६४२
शार्वरीनाम संवत्सरीं चैत्र शुद्ध ७ स सासवड मुकामीं शांत झाले.

बाजीराव बल्लाळ यांस शके १६४२ वैशाखमासीं वल्ले झालीं. नंतर पुढें शके १६६२
रौद्रनाम संवत्सरीं रेवातीरीं मुकाम काकडें येथें शांत झाले.

बाळाजी बाजीराव यांस शके १६६२ त वल्ले झालीं. नंतर पुढें शके १६८३ ज्येष्ठ
वद्य ९ स प्रहर रात्रीं पर्वतीस शांत झाले.

माधवराव बल्लाळ यांस शके १६८३ वृषनाम संवत्सरीं आषाढ वद्य ३ स वल्ले झालीं.
पुढें शके १६९४ विकृतिनाम संवत्सरीं कार्तिक वद्य ८ स थेउरास प्रातःकाळीं प्रहर दिवसास
शांत झाले. स्त्री रमाबाई आग्निप्रवेश झाली.

नारायणराव बल्लाळ यांस शके १६९४ मार्गशीर्ष वद्य ४ रविवारीं दोन घटका रात्रीस
वल्ले झालीं. नंतर पुढें शके १६९५ भाद्रपद शुद्ध १३ दोन प्रहरां सुमेरसिंग व खरगसिंग व
तुळाजी पवार यांनीं मारिलें.

रघुनाथ बाजीराव यांस शके १६९५ त वल्ले झालीं. पुढें शके १७०५ मिति मार्ग-
शीर्ष वद्य ३ स शांत झाले.

माधवराव नारायण यांचा जन्म शके १६९५ मिति अधिक वैशाख शुद्ध ७ दोन
प्रहरां झाला. पुढें शके १७०१ चैत्र शुद्ध १ स वल्ले झालीं. नंतर पुढें शके १७१७ आश्विन
शुद्ध १२ स दिवाणखान्यांतून तिसरे खणांतील माडीवरून उडी टाकिली. तिसरे दिवशीं
शुद्ध १४ स शांत झाले.

चिमणाजी माधवराव यांस शके १७१८ नलनामसंवत्सरे वैशाख शुद्ध ३ प्रहर दिव-
सास वल्ले झालीं.

+ ही शकवार माहिती रा० रा० अंताजी रामचंद्र हरडीकर यांनीं महाडाहून ता २४
अक्टोबर १८८३ रोजी पाठविली. तिचें हस्ताक्षर रा० नारायण बळवंत हरडीकर यांचें आहे.

बाजीराव रघुनाथ यांस शके १७१८ मार्गशीर्ष शुद्ध ५ भाद्रपदासरीं श्रवणनक्षत्रीं रात्रौ वळें झालीं. षष्ठ्यानीं चंद्र.

सातारचे राजे यांची वंशावळ.

शके १५९६ आनंदनाम संवत्सरे ज्येष्ठ शुद्ध १३ स राज्याभिषेक [शिवाजी महाराजांस] झाला. समाप्त झाले चैत्र .....

संभाजी शिवाजीचे पुत्र सिंहासनारूढ श्रावण शुद्ध ५ शके १६०२ रौद्रनाम संवत्सरीं. शके १६१० फाल्गुन वद्य ३० स तुळापुरीं औरंगजेब पादशहा याचे लष्करांत शांत झाले. शके १६०८ त धरून नेले. पुढें भालेराई झाली.

शाहू संभाजीचे लेंक सिंहासनारूढ झाले शके १६२९. शके १६७१ मार्गशीर्ष वद्य ३ स समाप्त झाले.

रामराजे दत्तक शके १६७१ पासून पुढें शके १६९९ मार्गशीर्ष शुद्ध १० स समाप्त झाले.

शाहू राजे दुसरे दत्तक सिंहासनारूढ झाले. शके १७०० मार्गशीर्ष वद्य ७ स पुढें वैशाख शुद्ध ९ शके १७३० विभवनामसंवत्सरीं समाप्त झाले.

शाहू राजे तिसरे सिंहासनारूढ झाले शके १७३० विभवनामसंवत्सरे मिति वैशाख शुद्ध १३ स. ते समयी पहिलें नांव टाकून शाहूच ठेविलें. सबब दुसरे शिके फिरविले नाहींत.

ले. ४९२

[३३२]

सन १८३२

श्री.

यादी पेशवे यांनीं पेशवाईचा उपभोग कधीं पासून कसा केला त्याची अनुक्रमणिका जुने कागदावरून लिहिली. सुरूसन सल्लास सल्लासीन मयातैन व अलफ.

बाळाजी विश्वनाथ यांस पेशवाईचीं वळें शाहू छत्रपति यांनीं शके १६३५ विजयनाम संवत्सरे सन ११२३ फसली अर्बासन अर्बाअशर मया व अलफ या सालीं माघमासीं जहालीं. त्यांनीं सात वर्षे कारभार केला. त्याचा विस्तार—वर्षे.

१. प्रथम सालीं वळें जाहलियानंतर स्वारी कोकणांत कानोजी आंगरे यांजकडे जाऊन, भेटीं होऊन सलख जहाला. लोहगड कोरीगड वगैरे किल्ले घेतले. लोहगडास बहिरो मोरेश्वर पिंगळे अटकेंस होते. त्यांस घेऊन सातारियास आले.

१. सन रंभस अशर मया व अलफ, सन ११२४ शके १६३६ जयनाम संवत्सरे, या सालीं तमाम रयतेस कौल दिल्ला, आणि आवादी केली.

१. सनसीत अशर मया व अलफ. या सालीं सासवडास वगैरे ठिकाणीं होत.

१. सन सर्बां अशर मया व अलफ. स्वारीस सहकुटुंब निघोन दमाजी थोरात यांची भेट होऊन हिंमणांव नजीक दमगडास अटकेंत होते.

१. सनसमान अशर, थोरातास खंड देऊन मुलें माणसें ठेऊन स्वारी दिल्लीस गेली.
२. सन तिसां अशर शके १६४० कोटिहोम केला. दिल्लीहून स्वारी येऊन थोराताचे पारिपत्य केलें. आणि स्वारी सातारियास गेली. ते सन अशरीन सातारियास होते,
३. सन इहिदे अशरीन मया व अलफ, शके १६४२ शार्वरीनाम संवत्सरे सासवडास निधन जाले.

वाजीराव बल्लाळ यांची कारकीर्द—वर्षे.

१. सन इहिदे अशरीन मया व अलफ, शके १६४२ शार्वरी संवत्सरे छ० २० जमाः दिलाखर वखें जाहलीं स्वारी देशीं.
१. सन इसजे अशरीन. स्वारी बऱ्हाणपूर भडभुंज्याचें पारिपत्य केलें.
१. सन सल्लास अशरीन. गोदऊचें पारिपत्य केलें.
१. सन आर्बा अशरीन. सैद याचे पारिपत्य केलें.
१. सन खंमस अशरीन औरंगाबादेस किलीजखान यांची भेट; दाऊदखान वगैरेचें पारिपत्य केलें.
२. सनसात अशरीन. दिल्लीस स्वारीस गेले. बराबर अंबाजीपंत पुरंदरे मुख्यत्वे होते. ते सनसबां अशरीनांत दिल्लीहून सातारियास आले.
१. सनसमान अशरीन. सातारियास होते.
१. सनतिसां अशरीन. स्वारीस आपासाहेब. हिंदुस्थानांत दया बहादूर याजवर गेले. वाजीराव यांस पुत्र जहाला. दमाजी गाईकवाड याचें पारिपत्य केलें.
११. झा सनसल्लासीन मया व अलफ ता सन आर्बैन मया व अलफ. अकरा वर्षे स्वारी शिकारी करून स्वामी सन्निध राहून कृपा संपादन होते. या सालांचा तपशील लागला नाही. कर्नाटकांत मोगलावर अशा स्वाऱ्या जाल्या असतील.
- ० सन इहिदे आर्बैनांत रेवातीरीं निधन पावले.

२०

वाळाजी वाजीराव नाना साहेब.
कित्ता. कित्ता.

१. सन इहिदे आर्बैनांत [११४१] वखें जहालीं. सातारियास होते.
१. सन अर्बा आर्बैनांत [११४४] स्वारी मोंसलें पायागडावरून उज्जनीस
२. सन इसजे आर्बैन [११४२] हिंदुस्थानांत गढेमंडळे येथील खंडणी घेऊन मखसुदाबादेस जाऊन भागिरथीस्नान करून, सन सल्लास आर्बैन [११४३] पुण्यास आले.

खंडणी घेऊन स्वारी माधारी आली. भाऊ-साहेब कोकणांत किल्ले पहावयासि गेले. ते खाली बयवाईचें लग्न जहालें.

१. सनसीत आबैन [११४६] साता-रा मुक्कामी होते. जनार्दन बाजरीव निज-धामास गेले.

१. सन समान व सनतिसां [११४८ ४९] देशीं होते. लहान स्वारी शिकार केलीं असेल. सर्व राजकारण सातारा येथें होत असे.

१. सन इहिदे खमसेन [११५१] खांसा व भाऊ बरोबर. स्वारी कर्नाटक सावनूर पावतों गेले. पुढें महादोबा पुरंदरे स्वाना केले. स्वारी पुण्यास आली. दमाजी गाईकवाड सातारियास आले. पुढें माहा-दोबाही आले. अखेर साली.

१. सन सल्लास खमसेन [११५३] खांसा व भाऊ व दादा नाशिक पावतों गेले. पुढें खांसा व भाऊ कोकणांतून पुण्या-स आले. दादासाहेब अमदावादेस जाऊन, तीं घेऊन आले. थाळनेरास होळकर सुद्धां मिळोन हिंदुस्थानांत गेले.

१. सन खमस खमसेन [११५५] स्वारी कृष्णे पावतों जाऊन आले. पुढें सिंहस्थ सवब नाशिक त्रिंबकास गेले. दादासाहेब हिंदु-स्थानांत.

१. सन सर्वां खमसेन [११५७] खांसा स्वारी श्रीरंगपट्टणास गेली. बरोबर भाऊसाहेब होते. दादासाहेब लाहूरचे स्वा-रीस गेले. तोफा रात्रौचा रिवाज चालू.

१. सन समान खमसेन [११५८] खांसा स्वारी व भाऊ बरोबर तांदुळजे पर्यंत जाऊन नवाबापासून पंचवीस लक्षांची जागीर घेतली. दादासाहेब लाहूरचे स्वारीस होते

विश्वासराव साहेब यांचा जन्म इसजे आ-बैनान्त जहाला.

१. सन सर्वां आबैन [११४७] स्वारी कर्नाटकांत जाऊन बहादूरबिंडा घेऊन पुण्या-स आले. ताई यात्रेहून आली.

१. सन खमसेनांत [११५०] स्वारी सातारे येथें होती. शाहूमहाराज निजधामास गेली. व उमबाई निधन पावली.

१. सन इसजे खमसेन [११५२] खांसास्वारी पुण्यांत भाऊसाहेब सांगेली पावतों गेले. मागें उमाबाई दाभाडीमुळें माधारी फिरोन चव्हालीस भेटी जहाल्या. पुढें गाजुदिखान आला. गंगथडीवरून गेले. पुढें नासरजंग व रामदासपंत आले. लढाई जहाली. बाबूराव फडणीस यांस गोळा ला-गला.

१. सन सर्वां खमसेन [११५४] खांसा व भाऊ माधवराव यांचें लग्न करून कर्नाटकांत गेले. तरदळ व जमखंडी घेऊन स्वारी माधारी आली. दादासाहेब हिंदुस्था-नांत कुंभेरीस गेले.

१. सन सीत खमसेन [११५६] नारा. यणराव यांचा जन्म. पुढें स्वारी कर्नाटकांत सावनूर पावतों जाऊन अखेरीस पुण्यास आले. दादासाहेब कुंभेरीहून देशीं आले. स्त्री जानकी बाई प्रसूत होऊन मृत्यु पावली. उपरां-तिक गळगल्यास दुसरें लग्न करून सावनु-रास स्वारींत मिळोन बरोबर आले. तुळाजी आंगरे यांस धरून आणिलें.

१. सन तिसा खमसेन. [११५९] खांसा स्वारी कोकणांत पुळ्यांचे गणपतीस गेली. मातोश्री ताई मृत्यु पावली. भाऊसा-हेब पुण्यांत होते. दादासाहेब लाहूरचे

१. सन सितैन. [११६०] खांसा स्वारी व दादासाहेब तांदूळज्याचे मुक्कामी मोगलापासून साठ लक्षांची जहागिर घेऊन माघारे आले. तेच सालीं भाऊसाहेब व विश्वासराव साहेब नगरचा किल्ला घेऊन हिंदुस्थानांत गेले.

स्वारीहून दसरियास देशीं आले. तेही पुण्याचे गणपतीस गेले.

१. सन इहिदे सितैन [११६१] खांसा वारी मार्गशीर्षमासीं पैठणास लग्न केलें. पुढें पाणीपतचें वर्तमान विपरीत आलें. सबब हिंदुस्थानांत खेचिवाड्या पावेतों जाऊन माघारे पुण्यास आले. भाऊसाहेब पाणीपतास गर्द झाले. फौज गारद जहाली. दादासाहेब गुटमटकला कडे जाऊन अखेर सालीं पुण्यास आले. नानासाहेब यांणी ज्येष्ठ वद्य ६ स कैलासवासी जाले. तेच सालीं कखीरकर संभाजी राजे शांत जहाले. पुढें पुत्र घेऊन शिवाजी नांव ठेवलें.

नानासाहेबांची कारकीर्द.

माधवराव बलाल थोरले रावसाहेब.

१. सन इसने सितैन [११६२] शके १६८३ वृषानाम संवत्सरे वधें जहाली. या-नंतर मोगल उरळीवर आला. त्याजवर स्वारी करून त्यास माघारा लाऊन कितूर पावेतों कर्नाटकांत जाऊन पुण्यास आले. नंतर नारायणराव साहेब यांचा व्रतबंध जहाला.

१. सन सल्लास सितैन मया व अलफ. उभयतां पुण्यास होते. दरम्यान घोडनदावर खांसा व दादासाहेब दोनी फौजांची लढाई होऊन खांसा हस्तगत जाले. संशोध दादा येऊन उभयतां फौजा घेऊन मिरजेस जाऊन मिरज घेऊन भागानगर प्रांती गेले. मोगल पुण्यास येऊन जालपोळ करून माघारा गंगेवर गेला. तों स्वारी गंगेचे आसपास आली. सरजाम लोकांस दिले. सिंहगडास नारायण राव साहेबांचें लग्न झालें.

१. सन अर्बा सितैन मया व अलफ. खांसा व दादासाहेब भागानगरच्या पेठा जाऊन गंगेनजीक आले. राक्षसभुवनावर मोगलाशीं लढाई होऊन त्याची खराबी जाली. तो पळून औरंगाबादेस गेला. उपरांत स्वारी पुण्यास आली. पुण्याहून [दादा] साहेब आनंदवलीस गेले. दोन तीन महिने झाल्या नंतर स्वारी कर्नाटकांत धारवाडास गेली. तेथें छावणी जाली.

१. सन खंमस सितैन मया व अलफ खांसा स्वारी धारवाड घेऊन पुढें गेले. हैदर-खानापासून खंडणी घेतली. तों दादासाहेब आनंदवलीहून कर्नाटकांत येऊन स्वारींत मिळाले. नंतर उभयतां पुण्यास आले.

१ सनसीत सितैन मया व अलफ खांसा स्वारी भोंसल्यावर जाऊन पुढें गंगापुराकडून पुण्यास आले. दादासाहेब श्रावणमासची दक्षिणा होऊन आनंदवलीस गेले. तेथून हिंदुस्थानांस

जावयास निघाले. ते खांसा स्वारीत मिळाले. नंतर पुढे गोहदेंस गेले. तेथे छावणी जहाली. रामचंद्र गणेश खांसा स्वारीतून फौजेसुद्धां भवानराव प्रतिनिधीवर जाऊन त्यास घेऊन आले.

१ सन सर्वां सितैन मया व अलफ. खांसा स्वारी कर्नाटकांत जाऊन सिरि मदर्गार व खंडणी घेऊन अखेरीस पुण्यास आले. दादासाहेब गोहदेंस छावणीस होते. ते पुढे अखेरीस देशी आनंदवल्लीस आले.

१ सन समान सितैन मया व अलफ. स्वारी दक्षणा श्रावणमासची होऊन आनंदवल्लीस जाऊन दादासाहेबांस भेटून पुण्यास आले. अखेरीस मागती गंगातीरास धोडप पावेतो गेले. दादासाहेब आनंदवल्लीस होते. पुढे वैशाखमासीं अमृतराव यांस घेऊन, आणखी फौज धरून, स्वारीस धोडपे पावेतो गेले. आणि खांसा व आपण पुण्यास आले. गोपाळराव गोविंद मिरजकर फौज घेऊन कर्नाटकांत गेले होते, ते अखेरीस गंगातीरास स्वारीत मिळाले.

१ सन तिसां सितैन मया व अलफ खांसा व दादासाहेब पुण्यांतच होते. श्रावणमासची दक्षणा जहालियानंतर आपण भोंसल्यावर गेले. विसाजी कृष्ण व रामचंद्र गणेश यांस हिंदुस्थानांत फौज देऊन रवाना केलें.

१ सन सबैन मया व अलफ. खांसा स्वारी कर्नाटकांत जाऊन निजगल किल्ला घेतला. तेथे नारायणराव साहेब यांचे हातास गोळी लागली. तेथे त्रिंबकराव मामास फौज सुद्धां छावणीस ठेऊन अखेर सालीं पुण्यास आले. विसाजी कृष्ण व रामचंद्र गणेश व शिंदे होळकर हिंदुस्थानांत.

१ सन इहिदे सबैन मया व अलफ. खांसा स्वारी कर्नाटकांत जाण्यास निघाली. ते तांदुळवाडी प्रांत वाई पावेतो गेली. तेथे समाधान नाहीं झालें. सबब कृष्णराव बळवंत यांजबरोबर दहा हजार फौज देऊन त्रिंबकरावमामाकडे पाठविलें आणि खांसा पुण्यास आले. त्रिंबकरावमामा कर्नाटकांत होतेच. रामचंद्र गणेश, शिंदे, होळकर हिंदुस्थानांत.

१ सन इसने सबैन मया व अलफ. खांसा स्वारी गंगातीरास कटोरे पावेतो जाऊन नगरावरून पुण्यास आले. मागाहून नारायणराव साहेबही कटोरे यास येऊन स्वारीत मिळाले. रामचंद्र गणेश व शिंदे व होळकर यांस हिंदुस्थानांतून माघारे खांसा स्वारीत आणविले. हिंदुस्थानांत विसाजी कृष्ण विनीवाले राहिले. त्यांनीं नजीबखान मोडिला. तेच सालीं राधाबाई *निजधामास गेली.

१ सन सल्लास सबैन मया व अलफ त्रिंबकरावमामा हैदरखान यांजपासून खंडणी घेऊन भाद्रपदमासीं पुण्यास आले. खांसास्वारी कटोरियाहून पुण्यास आले. बागेत राहिले होते. तेथून निघोन थेवरास गेले. अत्यंत दुखणें जालें, येणेंकरून कार्तिक वद्य ८ कैलासवासी

* नानासाहेबाची बायको बाखरे यांजकडील, लग्न २७-१२-१७६० व मृ. १९-११-१७७०

काव्येतिहास-संग्रह.

४८०

झाले. रमाबाईसाहेब यांणी सहगमन केलें. दादासाहेब व नारायणरावसाहेब संनिधच होते. पुढें पुण्यास आले.

२

नारायणरावसाहेब

१ सन सत्तास सबैनांत मार्गशीर्षमासीं व्हें झालीं. नंतर गंगपुरास गोपिकाबाईसाहेब यांस भेटावयास गेले. भेटून माघारे पुण्यास आले.

१. सन आर्बा सबैनांत भाद्रपदमासीं गाड्यांचा दंगा होऊन वाड्यांतच मारले गेले. शके १६९५.

२

दादासाहेब यांस व्हें सन आर्बा सबैनांत आश्विनमासीं व्हें आणविलीं. नंतर दसरा करून स्वारीस निघाले ते वेदराहून ब्रह्मारीपावेतों गेले. विसाजी कृष्ण हिंदुस्थानांतून आश्वानमासीं पुण्यास आले. त्रिंबकरावमामा यांस साबाजी भोंसले याचे पारिपत्यास खाना केलें. व हरी ब्रह्मळ याजबरोबर फौज जमावून स्वारी झाली. सरासरी मिळून दादासाहेब कारकीर्द.... वर्षे १

माधवराव नारायण स्वाई—कारकीर्द

१. सन आर्बा सबैन या सालांत राज कारणें जालीं:—

१. माघमासीं पार्वतीबाई साहेब व गंगाबाई साहेब पुण्याहून निघोन पुरंदरास गेलीं. तेथून सर्व बंदोबस्त जाला. खाशांचा जन्म अधिक वैशाख मास शके १६९६ शुद्ध ७ स जहाला. व्हें सातारियाहून आणविलीं.
२. त्रिंबकरावमामा व भोंसल मिळाले. दादासाहेबांचे मार्गे लागले. पंढरपुरा नजीक लढाई होऊन मामांस धरिलें. चैत्रमासीं.
३. हरि ब्रह्मळ फडके मामांस धरिल्यावर फौज सुद्धां दादासाहेबांचे मार्गे लागले.

३

१. सन खंमस सवैन.

१. खासा स्वारी पुरंदरास.
२. हरि ब्रह्मळ खानदेशांतून गुजराथेंत गेले.
३. सखाराम भगवंत व बाळाजी जनार्दन ब-हाणपुरा पावेतों दादांचे तहाकरितां गेले. मार्गशीर्ष मासीं साष्टीचा किष्ठा इंग्रजांनीं घेतला. विसाजी कृष्ण कुमकेस गेले, ते अखेरीस पुण्यास आले.

३

१. सन सीत सबैन.

१. खांसा स्वारी पुरंदरास.

१. होळकर, शिंदे देशीं आले.

१. हरि बल्लाळ गुजराथेंत.

१. रामचंद्र गणेश तळेगांवीं जाऊन करवीरास गेले.

१. कोन्हेरराव पटवर्धन कर्नाटकांत गेले.

५

१. सन सर्वां सबैन.

१. खांसा स्वारी पुरंदरास.

१. हरि बल्लाळ गुजराथेंतून येऊन कर्नाटकांत गेले.

१. बाजी गोविंद तोतया आंगरे यांनीं व सरकार फौजेनें धरिल्यावर कोंकणांतून घुमट शिराळे यावर रामचंद्र गणेश होते त्यांजकडे गेले.

१. पांडुरंगराव गोविंद कर्नाटकांत गेले. ते हैदरखानानें धरून नेले.

१. भीमराव पानशी कोंकणांत बंदोबस्तास गेले.

—
५

१. सन समान सबैन.

१. खांसा स्वारी पुरंदरास.

१. हरि बल्लाळ कर्नाटकांत शिरेटीस.

१. शिंदे वगैरे करवीरास.

१. मोरो बाबूराव फाल्गुन अखेर कारभार कलं लागले, ते पुरंदरीं गेले.

०. गंगाबाई साहेब निजधामास गेलीं.

१. रामचंद्र गणेश करवीराहून आले ते कोरेगांव पावेतों गेले.

५

१. सन तिसां सबैन.

१. खांसा स्वारी पुरंदराहून वैशाखमासीं व्रतबंधा करितां पुण्यास आली.

१. इंग्रज व दादा साहेब तळेगांवास आले. त्यांचा तह होऊन झांशीस स्वाना झाले. ते नर्मदा तीराहून सागती गुजराथेंतून मुंबईकडे गेले.

१. सरकारी फौज इंग्रजांचे पारपत्यास तळेगांवा नजीक गेली. हरिबल्लाळ कर्नाटकांतून अन्वलीस पुण्यास आले.

—
३

१. सय समानान.

१. खासा स्वारी पुण्यास.

१. सरकारचे डेरे गारपिरावर जाले. बाजी गोविंद, कल्याण इंम्रजानें घेतलें सबब कोकणांत गेले.

—
२

१. सन इहिदे समानीन.

१. खासा स्वारी पुणें गडबडी मुळें माघमासीं पुरंदरास गेले.

१. इंम्रज बोरघाट चढोन आला, त्याचें पारपत्य जालें. वसई किल्ला इंम्रजानें घेतला. लढाई जाली. रामचंद्र गणेश ठार जाले. त्यांचे पुत्र माधवराव व बाजी गोविंद गुजराथेंतून आले व गणेश विश्वनाथ गुजराथेंतून आले.

—
२

१. सन इसजे समानीन. खासा स्वारी पुणें. गणेश विश्वनाथ बेहरे खानदेशांतून आले ते निर्मळास मोगलाचे कुमकेस गेले.

१. सन सल्लास समानीन खासा स्वारी पुणें.—प्रथम लग्न जालें.

१. सन आर्बा समानीन. खासा स्वारी पुणें. दादा साहेब इंम्रजाकडे गेले होते ते सुरतेहून आले. पुढें मार्गशीर्षमासीं कैलासवासी जाहाले. याच सालीं पार्वतीबाई व सगुणा. बाई निधन पावलीं. बाळाजी जनार्दन व हरि बल्लाळ येदगिरीस मोगलाचे भेटीस गेले. इंम्रजांचा तह होऊन गुजराथ मुलुख सुटला.

१. सन खंमस समानीन. खासा स्वारी गंगापुसास बाईस भेटून आले. भाऊ-साहेब यांचा पालाशाविधो केला. बाळाजी जनार्दन मोगलास भेटून अब्बलीस नंतर हरी बल्लाळ गंगापुसास गेले.

१. सनसमानीन खासा स्वारी पुणें; बाळाजी जनार्दन व हरी बल्लाळ कर्नाटकांत गेले. ते नाना ब्रदामीहून माघारे आले; हरी बल्लाळ पुढें गेले.

१. सन सर्बा समानीन. खासा स्वारी पुणें. हरि बल्लाळ कर्नाटकांतून अखेर सालीं पुयास आले.

१. सन समान समानीन. खासा स्वारी गंगापुसास जाऊन आली. अल्ली बाहादूर हिंदुस्थानांत खाना केले, व होळकर ही खाना केले. ते सालीं शिंदे यांजवर रांगडे फिरून पडले सबब.

१. सन तिसां समानीन, खासा स्वारी पुणें. श्रावणमासीं गोपिकाबाई साहेब यांणीं कैलासवास केला; दक्षणा पुढें जाहली,

१. सन तिसैन, खासा स्वारी सिंहस्थ सबब त्रिबक्श्वरास जाऊन पुण्यास आले.

१. सन इहिदे तिसैन, खासा स्वारी पुणें, परशराम रामचंद्र कर्नाटकांत होते, ते धारवाड घेऊन पुढें गेले. हरि बल्लाळ माघमासीं कर्नाटकांत इंम्रजाचे कुमकेस गेले.

१. सनं इसने तिसैन खांसा स्वारी कन्यागत निमित्त वाईस गेले, रास्ते यांणी मोठा समारंभ केला. तेथून राजदर्शनास सातारियास गेले. हरि बल्लाळ व परशुराम रामचंद्र श्रीरंगपट्टण पावेतों गेले, पुढें टिपूशीं खंडणी घेऊन तह केला.

१. सनसल्लास तिसैन. खांसा स्वारी पुणें. दुसरें लग्न झालें, हरी बल्लाळ कर्नाटकांतून अव्वलीस आले. शिंदे हिंदुस्थानांतून आले. परशुरामभाऊ तोफखाना घेऊन कर्नाटकांतून आले. रंगाचा समारंभ अलौकिक झाला.

१. सनआर्बा तिसैन, आनंदीबाई व महादजी शिंदे व हरी बल्लाळ फडके त्रिवर्ग याच सालीं मृत्यु पावले. दौलतराव शिंदे यांस वखें झालीं. गोविंदराव गाईकवाड यास सेनाखासखेल समशेर बहादूर हें पद दिलें.

१. सनखंमस तिसैन. खांसा स्वारी मोगलावर झाली. भोंसले व परशुराम भाऊ व होळकर स्वारीबरोबर होते. मुख्यचें दौलतराव शिंदे यांजकडील जिवुबादादा बक्षी मोगलाचा पराभव करून मशिरास घेऊन पुण्यास आले, मोठी फत्ते झाली. अलीबहादूर मोठे फौजेनिशीं हिंदुस्थानांत होते.

१. सन सात तिसैन, खांसा अर्धान शुद्ध १२ माडीवरून पडून अत्यावस्थ झाले ते शुद्ध १५ कैलासवास केला. राज्याचा शेवट नानासाहेबांचे वंशाचा झाला. ब्रम्हप्रलय होईल, रावसाहेब बोलले, त्याप्रमाणें पुढें निदर्शनास आलें.

२३

ले. ४९३ }
[४९०] }

{ सन १८३३
{ श. १७५५

श्री.

फेरिस्त नंबर १

सन १०३६ फसली.

यादी चंदावराकडील वंशावळ व राज्यकारकीर्द. मूळ शहाजी महाराज हे दौलताबादेकडून शके १५४८ क्षय नाम संवत्सरांत विजापुरीं आले.

त्यांस पुत्र तीन आणि पत्न्या दोन. ज्येष्ठ पत्नी जिजाबाईसाहेब लुकजी जाधवराव देऊळगांकर यांची कन्या. दुसरी पत्नी तुकाबाई साहेब मोहिते यांची कन्या. तिहां पुत्रांचा तपशील.

जिजाबाई साहेब यांचे पुत्र.

तुकाबाई साहेब यांचे पुत्र.

१. ज्येष्ठ पुत्र संभाजी महाराज यांचा जन्म दौलताबादेस कनकागिरी [येथें] तोफेचा गोळा लागुन उडाले. त्यांची नकल.

व्यंकटेशराजे यांचा जन्म चंदावरी जाहला. प्रवृत्ति नांव यमाजीराजे †यांची स्त्री देशच्या घाडग्याची कन्या भुयेकर किंवा

† यकाजी किंवा येकोजी असावें.

१. शिवाजी महाराज यांचा जन्म कागलकर या उभयतांतून कोणीची असेल शिवनेरी किल्यावर. हे छत्रसिंहांनाधीन ती असो .....कलम जाहाले. यांचा तपशील अलाहिदा आहे.

३

मूळ पुरुष शहाजी महाराज, एक शिवाजी महाराज स्वदेशी राज्य व वंशावळ अलाहिदा आहे. यमाजी महाराज यांचा वंश चंद्रारावकडील मूळ पुरुष. शहाजी महाराज यांचा काळ होदिकरी तुंगभद्रातीरी शके १५८३ प्लवनामसंवत्सरे माघ शुद्ध ५ रोजी काळ जाहला.

यमाजीराजे यांस पुत्र तिघे, ज्येष्ठ शहाजीराजे, यांची स्त्री इंगळे यांची कन्या, यांत संतान नाही. दुसरे सरफजराने यांस स्त्रिया दोन कोयाजी घाटगे यांची बहीण, दुसरी शिके यांची कन्या एक. उभयतांच्याही पोटी संतान नाही. तिसरे तुकोजीमहाराज हे वंशधर. व्यंकाजी राजपुरुष २ रे.

तुकोजीमहाराज व्यंकाजीचे औरसपुत्र यांस स्त्रिया चार इंगळे यांची कन्या एक मोहिते यांची कन्या एक, नलवडे यांची कन्या एक, व खेबोडेराव यांची कन्या एक. एकूण चार इंगळे यांच्या कन्येच्या पोटी बाबासाहेब महाराज पुत्र व एक कन्या, ती शिके यांच्या घरी दिली. मोहिते यांच्या कन्येच्या पोटी प्रतापसिंह राजे पुत्र एक व कन्या एक ती कन्या मल्हारजी गाडे यांस दिली. नलवडे यांच्या कन्येच्या पोटी चवघी कन्या, चवघी पैकी एक सटवोजी गाडे यांस दिली. एक पुंजाजी गाडे यांस दिली. सुलतानजी जगताप यांस एक दिली व डुबे यांस एक दिली. खेबोडेराव यांच्या कन्येच्या पोटी दोघे पुत्र, एक अण्णा साहेब व दुसरे नानासाहेब. उभयतांस संतान नाही. बाबासाहेब व प्रतापसिंह असे उभयतां पुत्र. तुकोजी महाराज हे .....पुरुष तिसरे ३.

बाबासाहेब महाराज यांस स्त्रिया तीन, कामराजे घाटगे यांची कन्या एक व बाबूराव इंगळे यांची बहीण एक. यडोहत यांची कन्या तिसरी. घाटगे यांच्या कन्येच्या पोटी दोघी कन्या मात्र, तिघीसही पुत्रसंतान नाही. याचे सापत्न बंधु मोहिते यांच्या कन्येचे पुत्र प्रतापसिंह राजे यांस बायका पांच, प्रथम लक्ष्मणराव मोहिते यांची कन्या एक दुणगो यांची कन्या एक, शिवांची कन्या एक, महाडकाची एक व काटकर यांची एक, एकूण पांच. दुणगो यांच्या कन्येच्या पोटी तुळजा महाराज जाहले. व काटकर यांच्या कन्येच्या पोटी अमरसिंह महाराज जाहले. मोहिते यांच्या कन्येच्या पोटी कन्या दोन, एक महाडकांच्या घरी व एक निंबाळकर यांच्या घरी अशा दोघी दोघांच्या घरी दिल्या बाबासाहेब यांस पुत्रसंतान नाही. सर्वव कनिष्ठ सापत्न बंधु प्रतापसिंह महाराज वंशधर यांस पुत्र दोघे. तुळजा महाराज, दुसरे अमरसिंह महाराज. प्रतापसिंह महाराज हे ... .. पुरुष ४ थे.

तुळजामहाराज ज्येष्ठ व अमरसिंह महाराज कनिष्ठ. तुळजामहाराज यांचीं लभें चार.

पैकी महाडकाच्या दोन, इंगळ्यांची एक व मोहित्याची एक एकूण ४ चार. महाडकाच्या कन्येच्या पोटी कन्या एक जहाली, ती निळकंठराव घाटगे यास दिली. तुळजामहाराजास पत्रसंतान नाही. याच्या कारकीर्दीत इंग्रजी जहाली. अंतकाळ समयी बुवाजी भोंसले याचे भाऊ शहाजी भोंसले यांचा पुत्र दत्तक घेऊन नांव शरफजी राजे ठेवून अमरसिंह बंधु याच्या हाती पुत्र देऊन तत्तावर बंधूस बसवून त्यांचा काळ जहाला. हे पुरुष ... ५ वे.

शरफजी राचे तुळजामहाराजांचे दत्तकपुत्र व सापत्नबंधु अमरसिंह, उभयतां मिळून राज्य करीत असतां अमरसिंह यांस ब्रिया चार, गोविंदराव गाढे यांची कन्या एक, कृष्णराव गाढे यांच्या कन्या दोन व पिराजी शिंदे यांची कन्या एक, एकूण चार ब्रिया. गोविंदराव गाढे यांच्या कन्येच्या पोटी कन्या एक, ती भानजी मोहिते याच्या पुत्रास दिली. कृष्णराव गाढे यांच्या कन्या दोघी पैकीं एकीच्या पोटी प्रतापी रामराजे सांप्रत आहेत. यांच्या ब्रिया दोघी, काशीराव इंगळे यांची कन्या एक, व रामचंद्र मोहिते यांची कन्या एक, एकूण दोघी ब्रिया सांप्रत आहेत. शरफजी राजे यांची लग्ने दोन. पैकीं सर्जेराव घाटगे यांची कन्या एक व झुंजारराव घाटगे यांची कन्या एक, एकूण दोघी. सर्जेराव घाटगे यांच्या कन्येच्या पोटी कन्या चार व झुंजारराव घाटगे यांच्या कन्येच्या पोटी कन्या एक एकूण कन्या पांच व पुत्र एक नांव शिवाजी. एकूण सहा. कन्या इंगळ्यांच्या घरी एक, सुर्वे यांच्या घरी एक, मोहिते यांच्या घरी तीन, याप्रमाणें पांच कन्या दिल्या. शिवाजी महाराज यांस ब्रिया तीन सुर्वे यांची कन्या एक, मोहिते यांची कन्या एक व महाडीक यांची एक, एकूण ब्रिया तीन त्या सांप्रत आहेत. अमरसिंहराजे राज्य करीत असतां इंग्रज यांची चार हिस्से चाकरी बद्दल आम्हांस द्यावे, एक हिस्सा तुम्हीं घ्यावा असें असतां अमरसिंह यांणीं कबूल केलें नाहीं. शरफजीमहाराज ज्येष्ठ बंधूचे पुत्र, राज्याचे अधिकारी ते जाणून इंग्रजांनीं त्यांजकडे साधन केलें. शरफराजे यांणीं मान्य केलें अमरसिंह यांणीं शरफजीस बोलले कीं, वडील व राजधर तुम्हीं होऊन कबूल केलें. फार उत्तम आहे. आम्हांस राहण्यास जागा दुसरी योजून द्यावी. त्याजवरून शरफजीमहाराजा यांणीं मध्यार्जुन नेमून दिलें. तेथें जाऊन राहिले व मानकरी कांहीं बरोबर गेले तेही तेथेंच आहेत. तेथें गेल्यावर अमरसिंह यांचा काळ जहाला. त्यांचा पुत्र प्रतापराम महाराज कुटुंबसुद्धां मध्यार्जुनांच आहेत. शरफजी महाराज चंदावरीं राहून राज्य करीत असतां शके १७५५ सालीं काळ जहाला. याचे औरस पुत्र शिवाजीमहाराज सांप्रत चंदावरीं राज्य करीत आहेत. शरफजी वंशधर हे ... .. पुरुष ६.

ले. ४९४ }
[४९६] }

{ श्रावण शु. १५ शके १७६२
{ ता २-८-१८४१

श्री.

यादी पेशवे यांचे मूळपुरुष वंशावळ. §

§ हें प्रकरण रा. बापू दीक्षित श्रोत्री बेकनाळकर इनामदार यांजकडील रा. विष्णु धोंडदेव भागवत यांणीं कोल्हापुराहून पाठविलें.

१ मूळपुरुष विसाजीपंत, गोत्र गार्ग्य, उपनाम भट, वतन श्रीवर्धन देशमुख, प्रांत
दंडाराजापुरी पंचमहाल यांचे पुत्र.

१ कृष्णाजी विश्वनाथ वडील.

१ जानो विश्वनाथ दुसरे.

१ रुद्राजी विश्वनाथ तिसरे.

१ बाळाजी विश्वनाथ चवथे.

चवथे पुत्र यांपैकीं

१ बाळाजी विश्वनाथ नानासाहेब यांची स्त्री, मल्हार दादाजी बर्वे यांची बहीण,
नांव राधाबाई, कटोरेकर पुण्यास आले.

१ समागमें कृष्णाजी विश्वनाथ यांचे पुत्र नारोबा यांची स्त्री गोदूबाईस घेऊन
आले. वरकड कोणी आले नाहीत.

३ बाळाजी विश्वनाथ यास पुत्र.

१ बाजीराव बलाल प्रधान.

१ चिमणाजी बलाल आपासाहेब.

जन्म काळ शके १६४१

१ अनुबाई कन्या घोरपडी इचलकरंजी.
व्यंकटराव घोरपडे यांस दिली.

यांच्या स्त्रिया.

१ बाजीराव प्रधान यांची स्त्री का-
शीबाई बळवंतराव जोशी चास-
कर यांची कन्या, कृष्णराव यांची
बहीण.

१ चिमणाजी बलाल आपासाहेब
यास त्रिंबकराव विश्वनाथ मामा
पेठे यांची बहीण.

बाजीराव प्रधान यांस पुत्र व कन्या.

१ बाळाजी बाजीराव प्रधान नाना-
साहेब.

१ दुसरे रघुनाथराव दादासाहेब
उमर वर्ष ५४ कापूरगांवी .

१ तिसरे जनोबा बाबासाहेब

[कोपरगांवी ?] शके

१ भिऊबाई कन्या आबाजी नाईक.

जोशी बारामतीकर यांस दिली.+

या त्रिवर्गांच्या स्त्रिया

२ बाळाजी बाजीराव प्रधान नानासाहेब यांस दोघी बायका.

१ गोपिकाबाई भिकाजी नाईक रास्ते वाईकर यांची कन्या.

१ दुसरी राधाबाई पैठणकर वाखरे देशस्थ यांची कन्या.

२

३ दादासाहेब यांस उमर ५४ काळ कोपरगांवी जहाला.

१ गोपाळराव बर्वे यांची कन्या जानकीबाई.

१ दुसरी आनंदीबाई राघो महादेव वोक म ल ण क र यांची कन्या.

१ तिसरी भिकाजीपंत पेंडसे यांची कन्या मथुराबाई.

३

+ ही बाजीरावाची बहीण, मुलगी नव्हे.

१ जनोबा बाबासाहेब यास बायको नारोबानाईक भिडे यांची बहीण, नांव सगुणाबाई. बाबासाहेब मयत १२ वर्षांचे.

बाळाजीपंत नानासाहेब यांस पुत्र व कन्या.

१ विश्वासराव यास स्त्री सदाशिव हरी दीक्षित पटवर्धन यांची कन्या, नांव लक्ष्मीबाई पाणपतास गेली होती. माघारे येऊन पण्यमुक्कामी मेली.

१ माधवराव यांची स्त्री रखमाबाई शिवाजी बल्लाळ जोशी यांची कन्या. शेऊरावर सती गेली. शके १६९४ कार्तिक वद्य ८ रोज बुधवार.

१ तिसरा मोरोबा लहानपणी देवाज्ञा जहाले.

१ चवथा नारायणराव याची बायको कृष्णाजी हरी साठे यांची कन्या नांव गंगाबाई.

४

चौघापैकी वंश जाहला [तो] नारायणराव साहेब यांजे पोटी माधवराव सवाई जहाले. नारायणराव साहेब यांजवर गर्दी होऊन मयत जहाले. शके १६९५ भाद्रपद मास शुद्ध १४. राज्य केलें मास ९. सवाई माधवराव यांस बायका

१ रमाबाई केशवं नाईक टोंकेकर १ दुसरी यशदाबाई गणेशपंत गोखले
थत्ते यांची कन्या. यांची. कुंबोशीकर.

चिमणाजी बल्लाळ आपासाहेब यांस बायका त्रिंबकराव विश्वनाथ पेठे मामा यांची बहीण. आपासाहेब वसईस जाऊन तीन वर्ष लढाई करून ठाणें घेतलें. पुण्यास आले. नंतर मयत जहाले. पोटी वंश.

१ सदाशिवराव भाऊसाहेब.

१ बयाबाई कन्या गंगाधरराव नाईक
ओंकारास यांस दिली.

सदाशिवराव भाऊसाहेब यांची स्त्री.

१

१ दुसरी पार्वतीबाई भिकाजी नाईक कोलटकर
यांचा कन्या.

भाऊसाहेब व बयाबाई पांच वर्षांची होती. आपासाहेब देवाज्ञा जहाले. बाई सती गेली. पुण्य मुक्कामी ओंकारेश्वराजवळ.

१ भाऊसाहेब पाणपतच्या स्वारींत गेले. शके १६८२, उमर ३३, समागमें विश्वासराव गेले होते.

रघुनाथराव दादासाहेब यांचे पोटी.

१ प्रथम पुत्र जहाले विनायकराव नांव ठेविलें होतें, मुलास घेऊन खेळवीत होते. हातावर घेऊन उडवितां खाली पडून मयत जाहला.

१ नंतर दुर्गाबाई कन्या जाहली. ती पांडुरंगराव बाबा वारामतीकर जोशी यास लग्न करून दिलें. तें लग्न माधवराव साहेब व नारायणराव साहेब यांणीं केलें. समारंभ बहुत केला.

१ दत्त अमृतराव रावसाहेब.

१ मंग बाजीरावसाहेब धारेंस जन्म.

१ चिमणाजी आपासाहेब कोपरगांवी जन्मले. दादासाहेब यांचा काल जहाल्यार चार महिनेनीं उपजले.

१ दादासाहेब मयत होतांच आनंदीबाईचे आंगावरील जवाहीर घेऊन येणें म्हणोन नाना फडणीस याणीं अन्याबा मेहेंदले यांसि पाठविलें. जवाहीर देणें म्हणोन मशारानिल्हे बोलिले. बाईनीं उत्तर केलें कीं, आंगावर आहेत ते काढून घेणें. म्हणोन बोलली. हें उत्तर मशारानिल्हे याणीं नानास लिहिलें. त्याणीं उत्तर पाठविलें कीं निघून येणें. म्हणोन माघारे आले.

बाळाजीपंत प्रधान यांसि प्रथम बहिरो अनंत पिंगळे याजकडे पेशवाई होती त्याची गुमस्तगिरी सांगून पिंगळे याणीं श्रीमंत महाराज साताहेकर यांजवळ ठेविलें. ते पांच वर्षे शके १६३० यांत ठेविलें. ते पांच वर्षे करून शके १६३६ सालीं आपणच खुद्द पेशवाई करून घेतली. पुढें मयत जाहले. उपरांत बाजीराव बल्लाळ प्रधान याणीं राज्य केलें.

१ सवाई माधवराव याणीं माडीवरून उडी टाकिली. शके १७१७ आश्विन वद्य १२ रोज भोमवार अस्तमानीं. नंतर देवाज्ञा जहाले चवथे रोजी शुद्ध १५. राज्य केलें वर्षे २२.

१ शाहू महाराज यांचा काल जहाला शके १६७२. राज्य केलें वर्षे ४४.

१ अवरंगजेब बादशहाचा काल शके १६२८. नंतर त्याचे पुत्र तक्तावर आजमतारासाहेब

१ बाजीराव रघुनाथसाहेब याणीं राज्य केलें वर्षे २२. जन्म शके १६९५ यांसि बाइक १

१ भाग्यिणीबाई धोंडभट भागवत याची कन्या.

१ दुसरी सांवताचे वाडीकंडील. नांव लागणें.

१ तिसरी दाजिबा फडके यांची कन्या.

१ चवथी धोंडोपंत मंडलिक रास्ते यांची कन्या, नांव वाराणशीबाई, यांचे पोटीं

पुत्र जहाले होते, नांव वामनराव.

१ पांचवी हरि रामचंद्र दमढेरे यांची कन्या उपनांव देवधर.

१ सहावी बळवंतराव पेंडसे नांव सरस्वतीबाई.

६.

बाळाजी बाजीराव नानासाहेब यांचा काल जहाला शके १६८३ पर्वतीस जहाला. दहन लांकडी पुलानजिक केलें. वृंदावन तेथें आहे. उमर वर्षे ४२.

१ पुणें जाळिलें शके १६८५ सुभानुनाम सवत्सरे.

१ तोतया होऊन मारिला शके १६६९ पौषमास.

महादजी शिंदे यांचा काळ जहाला. शके सतराशेंपंधरा माघ शु॥ ११.

१ दौलतराव शिंदे यांचा काळ जहाला १७४९.

१ नाना फडणीस यांचा काळ जहाला शके १७२१, सिद्धार्थीनाम संवत्सरे.

१ हरिपंत फडके यांचा काळ जहाला शके १७१६.

१ परशुराम भाऊ यांचा काळ जहाला शके १७२१ सिद्धार्थीनाम संवत्सरे, भाद्रपद चव ४ मंगळवार.

बंद चार वेदशास्त्र संपन्न राजश्री बापूराव दीक्षित श्रोत्री इनामगांव संस्थान मौजे बेकनाळ कर्नात सोलापूर प्रांत हुकरी यांचे आहेत. हस्ताक्षर सखाराम गोविंद निसवत श्रोत्री यांणी लिहिले. शके १७६३ एवनाम संवत्सरे. श्रावण शुभा १५ सन इसने आरबैन मध्यातैन व अलफ जमादिलावर.*

ले. ४९५ }
[४९४] }

{ ता. ७-८-१८४१
{ श्रावण वा॥ ६ श. १७६३

श्री*

बाळाजी विश्वनाथ.

कैलासवासी बाळाजी विश्वनाथ यांसि पेशवाई महाराज शाहूराजे यांणी दिली ती कधी दिली ? कोणत्या कारणानें प्राप्त जहाली ? पूर्वी काय संपत्ति होती ? पेशवाई जहाल्यावर किती दिवस केली ! पराक्रम कसे कसे काय काय करून स्वामिकृपा संपादिली ! म्हणोन पुढिलें. त्यास बाळाजीपंत नाना [यांचें] भट उपनाम. हे कसवे श्रीवर्धन होते, सुभा प्रांत राजापुरी येथील देशमुख तेथेंच रहात होते. त्यांजवर शामलाचा कसाला जहाला म्हणून परागंदा होऊन कसवे चिपळूण सुभे दामोळ येथें राहून, कांहीं दिवस जकाती वगैरे रोजगार करून, संसार करीत होते. पुढें श्रीहरीनें कृपा केली, तेव्हां मोठा रोजगार मिळवावा ऐशी उमेद धरून श्रीमंत पंतसचिव शंकराजी नारायणपंत त्यांजकडे आले. तेथें कांहीं दिवस योग्यतेनें राहिले. तेथून किल्ले सातारा येथें मातुश्री ताराबाई आजसाहेब राज्यकारभार चालवीत होती, त्यांजपाशीं परशुराम त्र्यंबक प्रतिनिधि होते, तसेच थोर सरदार घनाजी जाधवराव व त्र्यंबकराव दामोडे सेनापति व संताजी घोरपडे व हुजारातचे सरदार होते, त्यांचे मसलतीनें राज्यकारभार चालत होता. शाहू महाराज दिल्लीस बेगमेजवळ अटकांत होते. दक्षिणेस कोट किल्ले मुख्य खवनाकांत सर्व होते, त्याची त मूट मर्दाईनें चालवीत होते, तेथें बाळाजीपंत नाना सचिव यांजबरोबर गेले. ते स्थळीं जाते समयी अंबाजीपंत पुरंदरे यांची गांठ पडली. दोघांचें बोलणें जहालें. त्यांत तुम्ही आम्ही बेरोजगारी, एकदुःखी, त्यापशीं एक जागां रहावें.

* हें प्रकरण रा. बापू दीक्षित श्रोत्री बेकनाळकर यांजकडील आमचे स्नेही रा० विष्णू धोंडदेव भागवत यांणी कोल्हापुराहून पाठविलें. खर्ची कागदावर लिहिलें असून बंद ७ पाठपोट आहेत. अक्षर साधारण आहे.

नानांनीं अंबाजीपंतांस वाचा दिली कीं, बडील भाऊ तुम्ही, धाकटा भाऊ मी, रोजगार मिळविला तर तुम्ही संसार पहावा. तुम्हांस मिळाला तर मी पाहीन. याप्रमाणें निश्चय करून सातात्यास एकत्र राहिले. दैवयोगेंकरून धनाजी जाधवराव यांची दिवाणगिरी नानास मिळाली. तेथेंच दहा पांच वर्षे राहून सर्व दौलतीची यकंदारी करून दौलत मिळविली.

त्यानंतर शाहू महाराज यांविशीं पादशहाजवळ वेगमेनें बोलणें केलें कीं, “ शाहू राजा माझा पुत्र, त्यापशीं बहुत दिवस आठरा वर्षे संरक्षण केलें. आतां यासि राज्यावर बसवावा. ” ऐशी भीड खर्चून बहाली करवून वरें देऊन दिल्लीहून खाना केले. दहा हजार फौज दिली. तेथून येत येत खानदेशांत आले. याजवर इकडील वर्तमान सर्व संस्थानिकांस पत्रें आली. त्यावरून परशुराम भोंसले यासि पंधरा हजार फौजेनिशीं नागपुराहून संताजी भोंसले यांणीं पाठविलें आणि सांगितलें कीं, खोटा असल्यास मारून टाकावा, छुटणें. त्यांणीं महाराजांस भेटल्यावर चौकशी केली त्यांत सूर्यबिंब खरें असें भासलें. तेव्हां विरोध करून छुटावें तो संशय गेला. महाराजांची शर्तीनें चाकरी करून सिंहासनीं बसला आहे हे निष्ठा धरून नागपुरास लिहून आणखी फौज आणवून दरकूच चालले.

इकडे सातात्यास आजसाहेब यांणीं निश्चय केला कीं, हा राजा नव्हे, जोगडा कोणी आला आहे, यासि मिळूं नये. याप्रमाणें सरदार व सरकारकून बोलावून सर्वांस पुशिलें. दूधभाताची पाटी पुढें ठेविली. त्यांत प्रथम प्रतिनिधि यांणीं हात ठेवून सांगितलें कीं, प्राण आहे तोंवर सुद्ध करीन, भेटणार नाहीं. तैसाच साचिव यांनीं संकल्प केला. सर्व निश्चय सांगितले, परंतु जोगड्यास मिळणार नाहीं. ऐसा विचार होऊन तयार करून किल्ले रांगणा येथें आजसाहेब यांस पाठविलें.

तो खेडकडूस येथें महाराजांची स्वारी पंचवीस हजार फौजेनिशीं आली. हें ऐकून प्रतिनिधि खासा सरदार सुद्धां चाळीस हजार फौजेनिशीं चाकणेंस आले. दुसरे दिवशीं दोन्ही फौजा तयार होऊन दरम्यान गांठ पडोन लढाई जहाली. त्या लढाईत महाराजांस यश आलें. दहा पांच हजार घोडे प्रतिनिधीच्या फौजेतील सांपडले. प्रतिनिधीचे फौजेचा मोड होऊन मागती चाकणेंस आले. परशुराम भोंसले याचे खातरजमेमुळें बिंब खरें, ऐशी सर्वांची खातरजमा जहाली. तेव्हां रात्रीस सर्व सरदारांनीं जाधवराव यांशीं विचार करून आपआपले कारभारी गुप्त रूपें पाठवून भोंसल्याचे हातून कोणास न कळतां भेटोन मुख्यत्वे करून बाळाजीपंत नाना सर्वांचे येखलाशींचें बोलणें बोलले कीं, आम्ही महाराजांचे चाकर. पाय पहावे ऐशी निष्ठा आहे. हुकूम व्हावा. प्रातःकाळीं येतो. याप्रमाणें निखालस बोलणें करून, हुकूम घेऊन, जे कारभारी आले होते त्यांसि शेले पागोटी व झगे व विडे देऊन खाना केलें. नानांनीं महाराजांसि पंचवीस हजार फौज घेऊन उर्दईक येतो म्हणोन कबूल केलें. महाराजांनीं बहुत प्रसन्न होऊन आज्ञा केली कीं, “ ही चाकरी केलियावर मागाल तें बक्षीस आहे. निखालस मागा. ” यांणीं अर्ज केला कीं, “ आटां पदांतून उत्तम

देखत बक्षीस ब्हावें. ' महाराजांनीं कबूल केलें. आणि लागलेच गोटास आले. सर्वांचा एक विचार जहाला कीं, भेटास जावें.

नंतर प्रातःकाळीं प्रतिनिधि यांणीं तयारीनिशीं फौजेस ताकीद केली. परंतु कोणीही जीव ठेविला नाहीं. चार घटका दिवसास प्रतिनिधि तयार होऊन बसले. सर्वांचे कारकून बोलावून आणून पुशिलें. सर्वांनीं उत्तर दिल्लें कीं, कालचे लढाईत कांहीं घोडों गेलीं, कांहीं जखमी जहालीं. लोक जखमी फार जहाले, त्यामुळें त्यांचे खबरदारीस आणखी लोक गोटांत गुंतले. आज आमचें निघणें होत नाहीं. हें ऐकून फितूर जहाला ऐशी [शंका] मनांत आणून आपले मायेची पांच सात हजार फौज होती तितकीच घेऊन पुण्यास येऊन जलद सातान्यास जाऊन किल्ला बळकावून राहिले. वरकड फौज जाधवराव यांजबरोबर जाऊन महाराजांस नानांनीं भेटी केल्या. महाराजाची मर्जी बहुत संतोष जहाली. तेथून शिरोळास येऊन किल्ले रोहिडा यावर शंकराजी नारायण साचिव होते त्यांस भेटीस बोलाविलें. ते क्रियेस स्मरोन आले नाहींत. त्याजवरून महाराजांनीं सांगून पाठविलें कीं, आम्ही भेटीस येतो. हें वर्तमान ऐकून त्यांणीं देहावसान केलें. दुसरे दिवशीं महाराज किल्ल्याखालीं गेले तो त्यांचें शव वरून उतरलें. हें पाहून वर जाऊन त्यांची स्त्री येसूबाई यांचें समाधान महाराजांनीं बहुत प्रकारें केलें, आणि सातान्यास येऊन मोर्चेबंदी केली. ते एक वर्षपर्यंत किल्ला लढला. तेन्हां शेखमिरा वाईकर हा दिल्लीस महाराजांजवळ अटकेंत होता, त्याजवर बहुत विश्वास होता. त्यास सांगून किल्ल्यावर फितूर करविला आणि किल्ल्यावर स्वारी जाऊन प्रतिनिधीस बेडी घालून कैद करून ठेविलें. महाराज शके १६२९ एकूणतिसाचे सालीं सिंहासनावर बसले. मुळखाचा बंदोबस्त करून संस्थानिक सरदारांस निरोप जहाले. तेन्हां महाराजांनीं नानास सांगितलें कीं, *मोरोपंत पिंगळे पेशवे आहेत ही पेशवाई त्यांजकडून दूर करून तुम्हांस देतो. तुम्ही करावी. नानांनीं अर्ज केला कीं, तूर्त "मी जाधवरावाचा चाकर आहे. त्याजपासून निरोप घेऊन येईन नंतर चाकरी करीन. तोंपर्यंत माझे बक्षीस जामदारखान्यांत असावें."

असें बोलून निरोप घेऊन जाधवरायाबरोबर गेले. चार वर्षेपर्यंत जाधवराव यांजवळच होते. एके दिवशीं नानाकडील चाकर याजपासून बेकैदी जहाली म्हणोन जाधवरायांनीं हात तोडावयाचा हुकूम केला. हें समजल्यावर नानांनीं सांगून पाठविलें कीं, हात तोडूं नये, मला बक्षीस द्यावें. हें त्यांनीं न ऐकतां हात तोडिला. इतक्यावरच नानांनीं आपले मायेचे पांच हजार लोक होते ते तयार करून जाधवरायास सांगितलें कीं, इतकी गोष्ट आमची चालली नाहीं, तेन्हां आम्हांस चाकरीची गरज नाहीं. पोट भरेल तिकडे जाऊ. असें म्हणून तेच समर्थी कूच करून सातारचे वाटेनें वीस कोसांचा मुकाम केला. त्यांची फौज कांहीं घेऊन समजावयास कारभारी आले. त्यांची गांठ पडो न देतां कृष्णा उतरून माहुलीस मुकाम केला, तेथून त्यांची फौज माघारी गेली. नाना येऊन महाराजांस भेटले.

त्यांचा निरोप घेऊन सेवेशीं आलों म्हणोन अर्ज केला. महाराजांनीं बक्षीस तयार आहे म्हणोन हुकूम केला. नंतर मोरोपंत पेशवे यांस महाराजांनीं आज्ञा केली कीं, तूर्त सरकारांत गरज आहे तर तीस हजार रुपये तुम्हीं घावे. पेशवे यांनीं विनंति केली कीं, तूर्त ऐवज नाही. महाराजांनीं सांगितलें कीं तुम्हीं पेशवे, तुमच्यानें कार्य होईना, तेव्हां कसे करावें ! त्यांनीं अर्ज केला कीं, पैका तर नाही, महाराजांची मर्जी असेल तसें करावें. महाराजांनीं हुकूम केला कीं, याचा विचार होईल. नंतर बाळाजीपंतनाना यांस बोलावून सुसुद्धावर पेशवाईवर्षे बहुमान केला. रहावयास किंवा पुरंदर सचिवाकडे होता तो देविला. तेथून आज्ञा घेऊन पुरंदरास येऊन सासवड येथें वाडा बांधून राहिले.

ते समयी पिलाजी जाधवराव हे वाघोलीस रहात होते, तेथून दिवे घाटावर चाहूर-भर जागा इनाम घेऊन तेथें वाडी वसवून आपला किंवा बांधून मजबूत वस्ती केली. तेथें रहात होते. ते सरंजामी सरदार दौलतदार पोक्त त्यास पूर्वे स्नेह होताच. परंतु पुढें केवळ घोरोबा भाऊपणा जहाला. तैसाच बाजी भिवराव रेठरे यांसी घोरोबा विश्वासाचाच जहाला. तेही दौलतदार होते. राणोजी शिंदे हे योग्यतेस पुढें विशेष आणिले, परंतु त्या वेळेस त्यांची चाल मर्दुमीची मनसोब्याची ऐशी होती. महाराजी होळकर हे शिल्लेदारीनें बांध्याचे पदरीं होते तेथून आणून मर्द माणूस मसलतदार अशा योग्यतेनें जवळ बालगिले. अशा माणसांचा संग्रह करावा ऐशी आवड नानांस होती. म्हणोन मध्य देशांत सासवड ऐशी जागा पाहून वाडा बांधून वस्ती केली.

तेथें चार सहा महिने जहाल्यावर दमाजी थोरात मवास हिंगणगांव ठाणें करून सुलूख मारून रहात होता, त्याणें हजार पांचशें प्याद्यानिशीं येऊन पेशव्यांस धरून नेलें. तेव्हां त्याशीं खंडाचा ठराव पन्नास हजार रुपये केला आणि त्याजपाशीं बोलीस बाजीराव व आपासाहेब उभयतां पुत्र मातुश्रीबाई सुद्धा व अंबाजीपंत तात्या पुरंदरे असे हिंगणगांवां ठेवून, आपण निघोन सातात्यास येऊन महाराजांस वर्तमान सांगितलेवर महाराजांनीं पन्नास हजार रुपये सरकारांतून देऊन खाना केलें. तेथून सासवडास येऊन विचार करून आठ पंधरा दिवस राहून, खातरजमेचे लोक चार हजार फौज ठेवून हिंगणगांवावर चालून जाऊन सांगून पाठविलें कीं, लढाईस येणें, नाही तर बोली सोडून देणें. हें ऐकून दमाजीनें बाई सुद्धा सर्वांस जिवें मारावें ऐशी तसदी केली, कीं तुम्हीं त्यांस याप्रमाणें सांगून पाठविलें नाही तर मारले जाल. ऐसें ऐकून अंबाजीपंत तात्या यांणी उत्तर केलें कीं, “आमची आशा त्यांणीं सोडली, म्हणोन चालून आले आहेत. आम्हीं प्राण तुम्हांस अर्पिले आहेत. तुम्हांमध्ये मर्दुमी असली तर त्यांशीं लढाई करून धरून आणा, अथवा आम्हांस मार मारल्यानें तुमचे हातीं, उगेच सांपडणार नाहीत.” तेव्हां दमाजी यांची लढाई जहाली. दमाजीस धरून कैद करून हिंगणगांव लुटून मुलें माणसें यांस भेटून दमाजी कविले सुद्धा कैद करून बेड्या घालून, गांवावर गाढवांचा नांगर फिरवून त्याची दौलत सांपडली ती घेऊन सासवडास आले. फौजिस निरोप देऊन मुलें माणसें तेथें ठेवून खासा नाना तात्याजी पुरंदरे यांस समागमें घेऊन दमाजीस घेऊन महाराजांस

भेटले. दमाजी कबिले सुद्धा महाराजांनीं किल्ले परळी येथें बंदांत ठेविले. मोठें खूळ मोडिलें. येणें करून महाराज संतोषी जहाले. पन्नास हजार रुपये सरकारचे नेले होते ते पोत्यास लाविले. महाराजांनीं आज्ञा केली कीं, “ हे रुपये तुम्हांस वशीस दिले होते, त्यासि देऊन मुलें माणसें सोडून आणावीं तें कां न केलें ! ” यावर नानांनीं अर्जी केली कीं, “ महाराजांनीं कमी केलें नाहीं. परंतु पेशवाई मीं करितों, मुलें माणसें खंडणी बोलगारास देऊन सोड-विल्यानंतर पेशवाई करावयाचें स्वरूप जातें, यास्तव केलें नाहीं. स्वामीचे कृपेंकरून मुल-खाचें खूळ मोडलें. स्वामींस यश आलें. ” हें ऐकून महाराजांची मर्जी बहुत प्रसन्न जहाली.

नबाब † निजामन्मुलूख औरंगाबादेत होते त्याशीं लढाईचे प्रसंग करून स्वराज्याचा बंदोबस्त पूर्व मर्यादेप्रमाणे गोदेपर्यंत करून अम्मल चालता केला. पुढें नबाब दिल्लीस जाऊं लागले, त्याकाळीं नानाशीं संधान त्याणीं केलें कीं, तुम्हीं दिल्लीस फौज पंचवीस तीस हजार स्वार घेऊन यावें. त्यावरून तीस हजार तयार करून रोज तीस हजार रुपये ध्यावे याप्रमाणें करार करून महाराजांची आज्ञा घेऊन दिल्लीस गेले. त्याची खातरजमा बहुत जहाली. तेव्हां नानास तगटी निशाण देऊं लागले. त्यासि नानांनीं उत्तर केलें कीं, आमचे स्वामिचें निशाण भगवें हें ठेवून दुसरें करावें हें आम्हांस योग्य नाहीं. त्यावर नबाबांनीं त्या निशाणाची गौरव राखून बादली पटका निशाणास लावून उभयपक्षां संतोष राखिला. दिल्लीस जाऊन पादशा-हाच्या भेटी जहाल्यानंतर बोलणें लाविलें कीं, राजा शाहू बेगम साहेबांचा पुत्र यासि कृपा करून राज्यावर स्वाना केलें, त्याप्रमाणें संस्थानीं काईम जहाले. साहेब सुभे दक्षिणेंत यांची सरदेशमुखीचें वतन करून दिलें आहे, त्याचा सनदांचा हुकूम होऊन वशीस जहालें पाहिजे. असें नबाबाचे संस्थानाचें बोलणें करून पादशाही सनदा दरोबस्त घेऊन दहा कोटी रुपये सरकारची नजर व एक कोट रुपये दरबारखर्च असे आकरा कोटी रुपये कबूल करून निशा सावकारी दिली. निरोपाचे [पोशाख] पादशाहाचे गेले. तेव्हां सर्व मुत्सद्दी यांनीं एक विचार केला कीं, ब्राह्मण मर्दामर्दी नामोश घेऊन जाणार यासि कोठें नेऊन दरवाज्यांत घालोमेल करून सनदा हिरावून ध्याव्या. पादशाहा आमचें ऐकत नाहीं. त्यापेक्षां हा सिद्धांत करून शहरचे दरवाज्यांत पांच हजार सोदे पाठविले. ही बातमी नानास समजली. त्याजवरून मनसोबा करून सर्व स्वारीचा सरंजाम करून आपले नावकरी बाळाजीपंत भाऊ, फडणीस यांचे आज्ञे बरोबर होते त्यांस पालखींत बसवून, झाडून लवाजमा त्याजबरोबर देऊन, स्वारी त्यांची लाविली आणि आपण शेंपन्नास स्वारांनिशीं कोणी शिल्लेदार असें लोकांत भासवून दरवाज्याबाहेर निघोन लष्करांत गेले; आणि पादशाहास अर्जी लिहून पाठविली कीं दरवा-ज्यांत सोद्यांचा जमाव झाला आहे त्यांत ताकीद ब्हावी. ऐशी अर्जी पाठविली. तों स्वारींत हत्यार चाललें. फडणीस ठार जहाले. इतक्यांत ताकीद सजावलाची आली. त्यांनीं सोदे दूर केले. परंतु फडणीस कामास आले. वरकड स्वारीचे लोक येऊन लष्करांत पोचले. ते वेळेस रामाजीपंत भानू, बाबूराव फडणीस यांचे तीर्थरूप, यांचें समाधान करून वचन दिलें कीं,

† या ऐवजीं सय्यद हुसेनअली पाहिजे.

तुम्ही चाकरीची शर्त केली. त्यास जोंपर्यंत बाळाजी विश्वनाथ याचा वंश यास पेशवाई तोंपर्यंत तुमची फडणिशी, असा करार करून देऊन शांतवन केलें. नंतर नबाबाची स्वारी देशी आळियावर निरोप घेऊन महाराजांकडे येऊन भेटों जहाल्या. सारें निवेदन करून सनदा व खिलत पादशाही म्हणजे वल्ले आणिली होती [ती] महाराजांस दिली. त्याजवरून महाराजांस अति उत्साह जाहला.

घुडें नबाबाची एखलास यामुळें दक्षिणेचे सहा सुभे विजापूर, दौलताबाद, बन्हाणपूर हे लगत यांत अम्मल सरदेशमुखी व गनिमाची चौथाई बाबती पेशजीचे कराराचा हा अम्मल स्वारी करून सुरू [करूं] लागले आणि विजापूर, बेदर, भागानगर हे तीन सुभे यांत नागपूरकर भोंसले यांसि फावेल तसा अम्मल याणीं बसविला.

याप्रमाणें श्रम साहस करून बाळाजीपंत नाना याणीं महाराजांची सेवा एकनिष्ठें करून पेशवाई केली. थोरले पुत्र बाजीराव बल्लाळ व धाकटे पुत्र चिमणाजी बल्लाळ आपा, बडील कन्या अनूबाई हीं दयंकटराव घोरपडे यांसि दिली. दुसरी कन्या भागूबाई* ही बाबूराव स्वदाशिव बाबूजी नाईक बारामतीकर यांचे बंधूंस दिली. याप्रमाणें सात वर्षे पेशवाई करून शके १६४२ बेचाळीस सालीं दिनगत झाले. पुढें बाजीराव साहेब याणीं पेशवाई चालविली. [हस्त अक्षर रामचंद्रभट्ट जोशी यांचे असे. मि० श्रावण वा ६ मंदवारी तिसरे प्रहरी समाप्त. शके १७६३ हवनाम संवत्सरे सुा इसणे अत्रैन मया तेन व अलफ.]

ले. ४९६ }
[४९५] }

{ ता १६-८-१८४१
{ श्रावण वा ३० श. १७६३

श्रीबाजीराव बल्लाळ

कैलासवासी बाजीराव बल्लाळ प्रधान याणीं पेशवाई केली ती किती वर्षे केली ? यांसि पेशवाई कधीं प्राप्त झाली ? पराक्रम काय काय केला ? म्हणोन प्रश्न केला त्यास बाळाजी विश्वनाथ याणीं शाहू महाराज यांची चाकरी एकानिष्ठपणें करून पेशवाई मिळविली. त्या दवल्लीचा उपभोग सात वर्षे केला. स्वामीची कृपा पूर्ण संपादून दिवसगत जाहले. ते समयीं बाजीराव साहेब वीस बावीस वर्षांच्या वयांत होते. चिमणाजी आपा साहेब दहाबारा वर्षांचे उमरींत होते. कारभारी अंबाजीपंत पुरंदरे दिवाण होते. तसे ब्राह्मण-मंडळीमध्ये बाजी भिवराव व कृष्णराव महादेब जोशी चासकर हे बाजीराव यांची स्त्री काशीबाई ताई यांचे बंधु हे मोंगलाईत चाकरी करून दवलत करीत होते, शिपाई महाशूर होते. त्यांचे तीर्थरूप महादाजी कृष्ण बहुत बुद्धिवान् होते. तसेच चिमणाजी आपा यांचे सासरे विसाजी कृष्ण, त्रिंबकराव मामा पेठे यांचे तीर्थरूप, हे बुद्धिवान्. तसेच मल्हार दादाजी बर्वे कचरेकर, रायाचे मामा, हेही शहाणे द्रव्यवान् मामलेदार व बाबूरावजी नाईक बारामतीकर शिपाई आणि द्रव्यवान् व दयंकटराव घोरपडे हे सरकारचे सोयरे सरदार

* हिचें नाव अन्यत्र भिळबाई असें आढळतें.

† मूळांत “ दिवसगत ” झाले. असें आहे तें बरोबर नाहीं.

प्रसिद्ध पूर्वी नारोजी घोरपडे प्रसिद्ध होते त्यांचे पुत्र हेही होते. व मराठे लोकांत पिलाजी जाधवराव व राणोजी शिंदे व मल्हारजी होळकर इत्यादिक मोठमोठे माणूस दवल्लतांत होते. तेव्हां बाजीराव साताऱ्यास जाऊन महाराजांस भेटले. नंतर वस्त्रांचें बोलणें लागलें. तें ते काळीं बाजीराव साहेब बहुत उदाम प्रकृतीचे, शिपाईगिरींत अवघा वेळ मग्न, राज्यभार चालवावयास सवूरी असावी तो भाव नव्हता. याजमुळें या पदाचे उपयोगीं नाहींत असें राजश्री यांसि बहुतांनीं मसलत दिल्ली. सर्वांचें ऐकून घेऊन सर्वास एक उत्तर दिलें कीं, बाळाजी विश्वनाथ यांणीं या राज्यांत जिवादारभ्य श्रम साहस करून पुढें सुख भोगिलें नाहीं. याजकरितां यांस वस्त्रें तूर्त देतो. यांचे दैवी असल्यास श्रीशंभु कृपा करील. उपयोगीं नाहीं असें दिसल्यास पुढें विचार होईल. अशी श्रीदेवाची प्रार्थना करून महाराजांनीं बाजीराव साहेब यांसि वस्त्रें दिल्लीं. दिवाणगिरीचीं वस्त्रें चिमणाजी आपासाहेब यांसि देऊन बहुमान केला. कांहीं दिवस हुजूर राहिले.

नंतर स्वारी तेथून निघोन सासवडास येऊन आपले दौलतींत किल्ले कोट महाल मुख्य यांचा बंदोबस्त करून फौजेचा जमाव करून औरंगाबाद प्रांती गेले. तेथें नबाब यांस भेटून खानदेशांत जाऊन बागलाण प्रांतांत जाऊन खंडण्या घेऊन यश घेऊन आले. दुसरे-यानें अशिरी किल्ल्यापर्यंत जाऊन अशिरी हाल्यानें घेतली. तीं स्वारी जय घेऊन आले. फिरोन स्वारी हिंदुस्थानांत जयनगरास गेले. तेथें राजा जयसिंग याची भेट घेऊन खंडणी मागितली. त्यांणी सांगितलें कीं, खंडणी कोणास आजपर्यंत दिल्ली नाहीं. देणें ते ब्राम्हणांस देतो. रायांनीं उत्तर केलें कीं, आम्ही चाकरी करितों, पोटास पाहिजे, आणि ब्राह्मण आहों. तेव्हां राजांनीं तीन लाख रुपये तुलसीपत्र घालून पाठविले ते रायांनीं घेतले आणि राजाची मर्जी बहुत संतोष करून स्वारी करून येऊन फिरोन स्वारी हिंदुस्थानांत जाऊन किल्ले कोट कांहीं हस्तगत केले. प्रांत मालवे, सुभा मोठा, तेथें दया बहादूर का ए ब्राह्मण होता त्याशीं लढाई चिमणाजी आपा साहेब यांनीं करून सुभा बुडविला. वीस लक्षांचा प्रांत घेऊन अंमल बसवून हुजूर आले. राजश्रीस मोठा संतोष जहाला. फिरोन नबाब निजामउन्मुख यासी विघाड होऊन लढाई होऊन सल्ला करून आपल्या मनोदया-प्रमाणें तह केला.

त्यावर महाराजांनीं सांगितलें कीं, “ राव, तुम्हीं त्रिंबकराव दाभाडे सेनापति हे गुजराथेंत फौजबंद जहाले आहेत, ते हुकम गेला असतां हुजूर येत नाहींत; त्यांस घेऊन यावें. तर तुमची शर्थ, ” अशी आज्ञा जहाली आणि विडे दिल्ले, ते घेऊन गुजराथेंत गेले. तेथें ऐशां हजार फौज दाभाडे यांजबरोबर व रायाबरोबर बाराहजार ते हस्तगत कसे होतील अशी मसलत झाली. परंतु बाजीराव साहेबांनीं सर्व सरदारांस सांगितलें कीं, लढाईस जातों. महाराजांचे पुण्यें करून यश आल्यास दाभाडे यास घेऊन जाऊं, ते न आले तरि आम्ही तेथें खर्च जाहलों, तुम्ही देशीं जावें. हें ऐकतांच पिलाजी जाधव यांणीं सिद्धांत सांगितला कीं, तुम्हांस टाकून आम्ही देशीं कशास जावें ? तरी लढाई उद्दीक करावी. जें होणें तें होवो. असा विचार करून तरतूद चांगली करून लढाईस उभे राहिले. चार घटका लढाई

लागली. तों ईश्वरदृष्टेने त्रिंबकराव सेनापति अंबारीत बसून तिरंदाजी करीत होते, तेथवर चालत जाऊन बंदुकीची गोळी कपाळांत लागून ठार जाले. ते काळीं दाभाडे याचे फौजेस पट सुटला. हे सर होऊन लुट केली. दहा बारा हजार घोडे सांपडले व हत्ती सांपडले.

नंतर कूच करोन देशीं आले. त्रिंबकराव पडल्यावर बाबूराव सर्वाई [व] त्यांचे पुत्र यशवंतराव हे दोघे कबिले सुद्धा पाठलाग करीत सातान्यासि आले. तों अगोदर बाजीराव साहेब राजवाड्यांत पोहोंचले. तेथवर दाभाडे येऊन महाराजापार्शी दाखल झाले. तैसे पाहून नव माघारे माहुर्लास जाऊन राहिले. ते पंधरा दिवस पर्यंत होते. महाराजांनीं विचार केला कीं, “ दोन्ही सरदार मोठे त्यांत दाभाडे मारिले यामुळे त्यांची स्त्री उमाबाई कीर्तिवंत कीं, आहे ही फिरीयाद बाजीराव पेशवे यांणीं मारिले म्हणून आली. त्यास हुकुमानें आणविलें, तेथें लढाईस उभे राहिले. तेन्हां मागे सरावें तें ठीक दिसत नाहीं. देव योगें दाभाडे पडले. परंतु समजून दोघांची करावी लागती. या अर्थें माहुली संगमी सरकारचा डेरा देऊन बाड कनाथाचें उभें केलें आणि खासा स्वारी महाराजांच्याच डेऱ्यांत आली आणि उमाबाईस बोलाविलें. वर्तमान ऐकून घेऊन बाजीराव यांसि बोलाविलें. तेन्हां खासे राव व दादा-साहेब व जनार्दनपंत बाबा दोघे पुत्र लहान दहा बारा वर्षांचे होते, ते बरोबर घेऊन डेऱ्यास येऊन मुजरे करून उभे राहिले. एके बाजूस उमाबाई बसली होती. दुसरे बाजूस यांसि आज्ञा जाहाली, तेथें बसलेवर महाराजांनीं पुसिलें. तेन्हां यांनीं अर्ज केला कीं, “ उमाबाई काकी यांसि बहुत प्रकारें हुजूर यावयाचा हुकूम आहे त्याप्रमाणें त्रिंबकराव काका यांसि बोलावें. त्याप्रमाणें काकी बोलली कीं, मीही काकास बहुत विचारें सांगितलें. परंतु एकंदर लढाईवांचून दुसरें बोलणें चालेना. युद्धास उभे राहिले. तेन्हां मला दाली महाराजांनीं बांधली तिची शरम राखावी लागेल. त्यांत मी बारा हजारांनिशीं, काका-जवळ ऐशां हजार फौज, तेथें मला मारावयासि त्याला कठीण नव्हतें. परंतु देवगतीनें त्यांस गोळी लागली. असें जाहलें असतां महाराज आज्ञा करितील ते शिरसा [वंथ] असें म्हणाले. तें ऐकोन महाराजांनीं आज्ञा केली कीं, “ राव ! तुमचे दोघे पुत्र उमाबाईचे मांडीवर बसवा. ” म्हणतांच रायांनीं दोघांस बसविलें. उमाबाईस हुकूम केला कीं, त्रिंबकराव आयुष्यानें गेले, चिंता नाहीं. हे दोघे पुत्र बाजीराव यांचे तुजला दिले, हे तुझे यांसि वाढवून आपले म्हणावें. असें समाधान करून मिठाई भरून ताटें आणवून मध्यें मांडून हुकूम केला कीं, “ या उपरि उभयपक्षां मनांतील किंतू सोडून द्यावा आणि ताटांत अवधी बसून पेढे खावे. साच क्रिया. ” इतकें बोलून महाराजांनीं घास उचलिला. सर्वांनीं पेढे मिठाई खाऊन एकलासी केली. नंतर स्वारीस जावयाची खानगी केली.

तेथून हिंदुस्थानांत स्वारी केली. राजा जयसिंग यासि भेटले. शिंदे, होळकर व यशवंतराव पोवार यांचे बाप आनंद पोवार हे ते काळीं दौलतदार होते. या सर्वांसि तह केला कीं जो मुख्य सरकारांत येईल त्याचे हिस्से करून फौजा जमा करून एक विचारें चालावें. याप्रमाणें बोलणें ठरावून हिसे केले. त्यांत शेंकडा एकतीस रुपये सरकार एक हिंसा, शिंदे रुपये

तास एक हिसा, होळकर रुपये तास एक हिसा, पौवार २० नऊ. याप्रमाणें करार करून फौज ठेवून दिल्लीस जयसिंग राजा सुद्धां जाऊन पीदशहाचे दौलतीविषयी चाकरीत उणें पडों देत जाऊं नये, ये प्रमाणें ठराव करून, संस्थानीं करून, राजवाडे जे जे वेरोख होते त्यांजवर मसलत केली. मुंदेलखंडचें राज्य घेऊन राजाशीं तह करून सरकारांत मुख्य आला त्याची कमावीस गोविंद बल्लाळ बुंदेले यास सांगून ठेविलें. उज्जनी शिंदे यांजकडे वांटणीत आली. होळकर यांजकडे इंदूर दिलें. पवारास धारेंचें संस्थान दिलें. याप्रमाणें वांटणी केली. दिलीत कोणी वकील ठेवावयाचा, परंतु तीन वर्षें स्वारी होती याजमुळें कोणी मागें रहावयास अनमान करूं लागले. तेव्हां महादेव भट्ट हिंगणे नाशिककर यांणीं कबूल केलें. त्यांस राजाचे विद्यमानें दिल्लीस पातशहा जवळ ठेवून देशीं येऊन महाराजांस भेटून सर्व वर्तमान निवेदन केलें. त्यापासून शिंदे होळकर पवार यांचा तह हिंदुस्थानांत चालला आहे.

पुढें वसईस फितूर आपासाहेब यांणीं करून फौज पायदळ पाठविलें. तीन वर्षां अगोदर फितुराचा उद्योग चालला होता, तो मजकूर समयासि आंतील फिरंगी यांस कळला. तेव्हां आपासाहेब इरेस पडले जे खासा स्वारी वसईस गेली. तेव्हां होळकर व जाधवराव व बाजी भिवराव व गणपतराव मेहेदळे सासवडकर व रामचंद्र हरी पटवर्धन मानाजी आंगरे आणखी सरदार बरोबर होते. हशमी लोक बहुत ठेविले आणि मोचेंबंदी किल्लास केली. किल्लाभोंवतीं जमीन बाळूची, याजमुळें मोचें डासळतात. तीन वर्षें मोचें बसले. पावसाळ्यांत उपाय नाही. लोकांनीं लढाई बहुत बाहेर. फिरंगीयांशीं प्रांतांत पडल्या त्यांत बाजी भिवराव चिंचणचे हल्ल्यांत ठार जहाले. तसेच दुसरे लढाईत शंकराजी केशव फडके यांचे बंधु महादजी केशव हशमाचे सरदार हेही ठार जहाले. माणूस दहा हजार साहेब चाकरीवर कामास आले. तितकियांच्या बाळपर्वशा आपासाहेब यांनीं चालविल्या. शेवटीं आपासाहेब यांस क्षयाचें दुखणें लागलें. वसई तों येत नाही. तेव्हां साहेबीं सर्व सरदार बोलावून सर्वास विचारलें कीं, “ वसई येत नाही. माझा हेतु वसई पहावी, त्यास तुम्ही तोफा भरून मी पुढें उभा राहतों, तुम्ही बत्ती घावी. म्हणजे मेलेंवर आंत जाऊन पडेन. तुम्ही देशीं जावें. ” असें ऐकतांच रामचंद्र हरी पटवर्धन, पिलाजी जाधव व होळकर यांणीं खातरजमा केली कीं, “ धनियास टाकून गेल्यानें भिक्षा देखील आम्हांस मिळणार नाही. त्यापेक्षां आम्ही किल्ला घेतों. चिंता नाही. ” त्याजवर सलावत कूच करून दारूचे बुधले भरून सुरंगानें घुसून उडविला. तेव्हां आंतील फिरंगी यानें जरब खाऊन दाणा आंतील सरला असें पाहून संधान लाविलें. तेव्हां किल्ला दिवाण रहावयासि घावा आणि तीन दिवसांस चीजवस्त जाईल ते नेऊं, असें संधान आलें. याप्रमाणें कबूल करून फिरंगी बाहेर काढून वसई सर करून आपासाहेबांनीं किल्ला पाहून महाराजांस विनंतीपत्रें पाठविलीं कीं, “ किल्ला सर जहाला. कोणाकडे घावा ही आज्ञा घावी. ” म्हणोन त्याजबरोबर पत्रें पाहतांच महाराजांस परम संतोष होऊन उत्तर लिहून सनदा नानासाहेब यांचे नांवें पाठविल्या. तीं पत्रें आल्यावर प्रांताचा बंदोबस्त केला. शंकराजी केशव यांचे भाऊ चाकरी-

वर पडले सबब सुभा सांगितला. हशमी सरदार पडले त्यांचे भाऊ व पुत्र व पुतणे काम-काजाचे उपयोगी होते त्यांस सरदाच्या करार करून वसईत ठेविले. त्याची वस्ती नेहमी केल्यावांचून मालवणचे रानची लावणी होणार यास्तव उजाड गांव होते ते सरंजामास लावून दिले. त्याचे कविले आणून लावणी करविली. वसईचे बेट आगाशीपावेतों सहा कोश तितकियांत कौल देऊन नारळीची झाडाची लावणी करून वीस वर्षे चालवूं असा कौल दिला. आरमार होतें तें त्याची सुभा बाजीराव बेलीसे याणीं पहिली फितुरीची मेहनत केली, सबब त्यांस सांगून किला नवा जंजिरा बांधिला व चंद्रराव मोरे याणीं पहिली फितुरीची चाकरी करून श्रम केले होते त्यास वसईचे किल्याची हवालदारी सांगितली. याखेरीज ज्याणीं ज्याणीं तेथें श्रम केले त्यांस बहुतेकांस कामधंदे सांगून ठेविलें. नंतर कूच करून हुजूर येऊन महाराजांची भेट घेऊन निवेदन केलें. महाराजांची पूर्ण कृपा जाहली. ते समयीं भेटीचे वेळेस महाराजांनीं बादली चादर आंगावर घातली आणि चिमणाजी पंडित म्हणोन किताब दिव्हा.

बाजीराव साहेब यांचे स्वारीची खानगी केली. तेथून सासवडास येऊन फौजेचा बंदोबस्त करून औरंगाबादेस स्वारी आली. नबाबाशीं बोलण्याचाही घाट बनला नाही सबब बिघड जाहला. उभयपक्षांही लढाईस उभे राहिले. नबाबाची फौज कोंडली. पाणी नाही असें जाहलें. दोन प्रहर भरत आले तेव्हां सेनापति यांनीं एक बाजू धरली होती, त्यांनीं रायासि सांगितलें कीं आपण पाठीमागें जाऊन स्नान करून भोजन करून लवकर यावें. तोंपावेतों आम्ही यास जाऊं देत नाही. या बोलण्यावर कोसभर मागें बाड्यावर येऊन स्नान करून भोजन उरकून तेथें जाई तों चार घटिका लागल्या. इतकियांत नबाबांनीं बातमी आणून लाख रुपये सेनापतीस अंतस्थ देऊन यांच्या फौजेतून पाण्यावर जाऊन हुशार जाहले. त्याजवरून ते दिवशीं मनांत निकर्ष होता तो राहिला. दुसरे दिवशीं निकड बसवून नबाबाची रस्तबंद केली. आठ चार दिवस नबाबाचे लष्करांत फार महागाई पडली. बाजार बंद जाहला. त्या समयास त्याचे सणाचा दिवस जाला. तेव्हां नबाबांनीं वाकिलास पाठविलें कीं, लष्करांत महागाई जाहली आहे यास्तव दाणा किराणा पाठवून द्यावा. त्याजवरून रायांनीं सर्वास पुशिलें, कोणी मसलत दिली कीं, या समयीं नबाब काहील होईल, तें ऐकून रायांनीं उत्तर दिलें कीं, आपला शत्रु आजारी अथवा भुकेला अथवा निजेला असतां नाश करणें आमचे शिपाईगिरीस योग्य नव्हे. नबाबांनीं सांगून पाठविलें त्यापेक्षां गौरव करावा. असें बोलून शेट्यांस सांगून दाणा किराणा जिन्नस पांच हजार बैल आपल्या छबिन्यांतून त्याचे लष्करांत पाठविले. त्याजवरून नबाबास बहुत संतोष वाटला. पुढें लवकरच सल्ला होऊन भेटी जाहल्या.

त्याजवर नबाबांनीं सांगून पाठविलें कीं, तुमची आमची एखलास ह्या अर्थें बायकांचा मनोदय आहे कीं, आपले पुतणे आपले घरीं येऊन भेटावे. याकरितां तुम्हीं जाऊन भेटून यावें. तेव्हां रायानें उत्तर केलें कीं, त्याची आमची लढाई प्रसंगें करून साहेबचाकरीकरितां होती, परंतु कैलासवासी नानांचा व त्यांचा भाऊपणा त्या अर्थी आम्ही त्यांचे पुतणे खरेच.

म्हणून त्याणीं बोलाविलें. न गेलें तरि आम्ही मिळून न गेलें असें होईल. महाराजांचें पुण्य समर्थ आहे. त्याणीं काल सल्याचें वोलणें जालें ते समर्थी आण शपथी केल्या आहेत. त्यापेक्षां बद्दल लावून घेणार नाहीत. जावें हें योग्य. असें म्हणोन पांच हजार खांसा निवड करून फौजेतून स्वारी बरोबर घेतला. लष्करांत मुक्कामी आपासाहेब व अंबाजीपंत तात्या ठेविले आणि सांगितलें कीं तुमची तयारी असावी. आम्ही जातो. शहरांत गेल्यावर एक प्रहरभर वाट पहावी. आम्ही प्रहरांत येतो. न आलों तरि तुम्ही चालून यावें. असें सांगून पांच हजार स्वारांनिशीं शहरच्या दरवाज्याजवळ गेले. तेथें हजार स्वार उभे करून पुढे गेले. दुसरे दरवाज्यांत हजार स्वार उभे केले. तिसरे दरवाज्यास हजार स्वार. खासा वाज्यांत दरवाज्याशीं दोन हजार. याप्रमाणें बंदोबस्त करून शंभर लोकांनिशीं वाज्यास जाऊन दिवाणखान्यांत बसले. तेथून जनानखान्यांत जातीनें राव व मल्हारजी होळकर व राणोजी शिंदे हे दोन खिजमतगार करून बरोबर घेतले. नबाबाचे कारभारी जनानखान्यांत रहाणार असे चौघे आत गेले. तेथें बागेमध्ये बैठक करून भोंवतालीं सोपियास चिकाचे पडदे लावून आत बायका बसविल्या. खाशी बैठक बेगमेची होती त्या पडद्या बाहेर लगत रायास बैठक केली. तेथें राव जाऊन बेगमेस सलाम करून बसले. राव स्वरूपानें अति सुद्ध होते ते पाहून बेगमेस व सर्व बायकांस संतोष जाहला. चार घटकांपर्यंत बैठक होऊन निखालसपणाचीं बोलणीं बेगमे कडून वडीलपणाचे नात्यानें रायाकडून लेकरूपणाचे नात्यानें जाहलीं. नंतर वादली वल्ले बेगमेनें रायासि दिलीं. जवाहीर उत्तम प्रकारें देऊन विडा देतेसमर्थीं बेगमेनें आपले हातीं विडा घेऊन चिरंजीव म्हणून पडदा उचलोन रायाचे हातीं विडा दिला. वरकड अत्तर गुलाब इत्यादिक उपचार केला आणि निरोप दिला. तेथून राव उठून येथें अनुक्रमें शहराचे दरवाज्या बाहेर फौजे सुद्धां निघोन लष्करांत प्रहराचे आत पोहोचले. हें सर्वांनीं पाहून रायाचे मर्दुमीचें लोकांनीं आश्चर्य केलें. या नंतर बेगमेनें नबाबास सांगितलें कीं, आपली कन्या वधू आहे ही राव बाजी यांस द्यावी, वर उत्तम द्यावयासि योग्य आहे. हिचें लग्न करून देऊन घरोवा वाढवावा. म्हणोन त्याजवरोन नबाबांनीं संधान करविलें. खंजिरा बरोबर विवाह विधि केला. लेंकीस आंढण बहुत दिलें. हत्ती व पागा व दासी असे दिले. जवाहीर, बल्ले व भूषणें बहुत दिलीं. त्या लोकांत आपली कन्या पुतण्यास द्यावी असा मार्ग आहे म्हणोन केलें. त्याप्रमाणें घेऊन आले. तिचें नांव मस्तानी. तिचें आंढण आलें त्या घोड्याची पागा व हत्ती वगैरे व तिचें संस्थान निराळें राहून पुण्यांतील वाज्यांत निराळी हवेली करून ठेविली. तिचे पोटीं दोन मुलें जहालीं. तीं राहिलीं नाहीत. एक पुत्र राहिला. त्याचें नांव समशेरबहादूर ठेविलें. त्याची योग्यता खासे पुत्राचे अन्वयें राखिली. लग्न केलें. त्यास सरदारी दिली. पुढें नानासाहेब याणीं चौघडा साहेब नौबद सोन्याचे दांडीची चौरी दिली. त्यास पुत्र एक अलीबहादूर जहाले, त्याचाही तसाच मरातव राखिला. समशेर बहादूर भाऊसाहेब यांजवरोबर गिलचाचे लढाईत जखमा लागून वाटेनें येतांना वारले.

दिर्घाहून बाजीराव जय पावून आल्यावर राजश्री यांसि सातान्याशीं मुत्सद्दी व

सरकारकून यांणीं गैरत बहुत सर्वांनीं समजाविलें कीं बाजीराव आतां चढून गेले आहेत. पाहिली मर्यादा होती. आतां महाराजांच्या भेटी झाल्यावर जन बोलले. त्याची खातरजमा करावी. या अर्थी एक दिवशीं खासा मदारी हत्तीवर अंबारी ठेवून खासास्वारी व सरकारकून प्रतिनिधि श्रीपतराव सुद्धां माहुलीस येऊन तिसरे प्रहरां वडाचे झाडाखालीं गाशावर महाराज उभे राहिले. इतक्यांत बाजीराव लष्कराहुन सड्याले. तेथें सर्वास सांगितलें कीं बाजीराव जाऊन येतो म्हणून सर्वास हुकूम जहाला. सर्वांकडे पाहून झाला. तेव्हां सर्व जाग्यावरच राहिले. पेशवे यांजकडे पाहिलें नाहीं. याजवरून ते बरोबर चालले. पांच खिसमतखार मात्र बरोबर चालिले. बाग जवळच होता, बागेच्या दरवाज्यापर्यंत खिसमतगार होते. तेथें त्यांजकडे पाहिलें, ते सारे तेथेंच राहिले, महाराज पुढें चालिले. रायाकडे पाहिलें नाहीं. ते बरोबर चालिले. शेंपन्नास हातावर बागाचे नहर होते तेथें पायांतील पैजार टाकून महाराज पुढें गेले. तो बाजीराव यांणीं पैजार महाराजांची घेऊन महाराज बंगल्यांत वसले, तेथें जाऊन उभे राहिले. नंतर महाराजांनीं आपले ठिकाणीं विचार केला कीं मुत्सद्दी सांगतां होते जे, बाजीराव पाहिले पेशां उन्मत्त जहाले, पाहिली मर्यादा राहिली नाहीं, असें सांगितलें होतें, त्याची परीक्षा पहातां मर्यादपेशां विशेष मर्यादा पाहून संतोष. वल्लें व पैजार बाजीराव यांणीं उचलिल्या होत्या त्याच रायास दिल्या, आणि निरोप दिला. याप्रमाणें बाजीराव साहेब यांणीं राज्य केलें.

शके १७६३ हवनामसंवत्सरे मिति श्रावण वद्य १४ स प्रारंभ. समाप्त मिति वद्य ३ स प्रातःकाळीं प्रहर दिवसास समाप्त. माहे जमादिलाखर सन इसाचे आवर्ते मर्यादा तैन व अलफ.*

ले. ४९७ }
[४४०] }

{ सन १८२६
{ शके १७४८

॥ श्री ॥

इ। शके १६३५, सन हिजरी ११२४ श्रीमंत बाळाजी विश्वनाथ महाराज शाहूराजे भोंसले यांचे पंतप्रधान जहाल्यापासून कारकीर्दी होत गेल्या त्यांत कारभारी जाणारे त वितपशीलः—

- १ श्रीमंत बाळाजी विश्वनाथ प्रधान, कारभारी अंबाजीपंत पुरंदरे दिवाण.
- २० कारकीर्दी श्रीमंत बाजीराव वल्लाल प्रधान.

हेही प्रकरण बापू दीक्षित श्रोत्री यांजकडीलच रा. विष्णु धोंडदेव भागवत यांनीं पाठविलें. हें खर्चा कागदाच्या उभ्या बंदावर लिहिलें आहे. नवव्या बंदावर संपूर्ण झालें आहे. अक्षर मध्यम प्रकारचें आहे. शेवटीं शक १७६३ लिहिला आहे, तो प्रत केल्याचा किंवा बखर लिहिण्याचा हें कळण्यास मार्ग फारसा नाहीं. तथापि प्रत केल्याचा असावा असें वाटतें.

१७ कारभारी अंबाजीपंत पुरंदरे दिवाण.

३ श्रीमंत चिमाजी बल्लाळ, भाऊ कारभारी.

२०

२२ श्रीमंत बाळाजी बाजीराव प्रधान.

१२ महादाजी अंबाजी पुरंदरे दिवाणपणानंतर [सर] दार.

३ रामचंद्र बाबा व भाऊसाहेब

६ भाऊसाहेब कारभार करून दिल्लीस गिलच्यावर गेले.

१ नीलकंठ महादेव पुरंदरे स्वारी एक हिंदुस्थान.

२२

१२१= श्रीमंत माधवराव बल्लाळ प्रधान कारकीर्दी वर्षे.

३ नीलकंठ महादेव पुरंदरे, सखाराम भगवंत बोकील.

-॥॥- त्रिंबकराव मामा.

४॥ सखाराम भगवंत बोकील.

४ मोरो बाबूराव फडणीस भानु धोडप स्वारी.

८= सखाराम भगवंत बोकील, श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव बाड्यांत होते ते मोकळे जाले-
शके १६९४ कार्तिकमास-

१२१=

-॥॥- श्रीमंत नारायणराव बल्लाळ प्रधान इस्तकवील पौष शके १६९४ तागाईत भाद्रपद
शके १६९५ कारभारी सखाराम भगवंत व बाळाजी जनार्दन फडणीस व हरि बल्लाळ

फडके. श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव बाड्यांत आहेत.

-॥॥- रघुनाथ बाजीराव बाड्यांतून मोकळे जाले. कारभारी सखाराम भगवंत महिने ३.
श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव कार्तिक अखेर प्रधान जाले. कारभार सदाशिव रामचंद्र
व चिंतो विठ्ठल व आवाजी महादेव करून लागले. सखाराम भगवंत व नाना फड-
णीस निरोप घेऊन पुण्यास आले. पुण्यांत नारो आप्पाजी मुतालकीवर व केशव-
राव केतकर कोतवालीचे अंमलावर. श्रीमंत स्वारीस कारकीर्द महिने ९. शिक्षा लष्क-
रांत अधिक वैशाख पर्यंत चालला. शके १६९६ कारकीर्द पुण्यांत इस्तकवील माघ
शके १६९५ शुद्ध ५ तागाईत अधिक वैशाख शुद्ध ७ शके १६९६. मातोश्री गंगाबाई
किल्ले पुरंदरी. पुण्यांत केशवराव केतकर कोतवालीचे कामावर होते त्यांस धोरले.
नारो आपाजीचा अमल पुण्यांत. किल्यावरून बाईचा हुकूम चालविला. स्वारींत
श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव आहेत. किल्यावर बाई जवळ कारभारी सखाराम भगवंत
बोकील व बाळाजी जनार्दन होते. त्रिंबकराव मामा व हरिपंत फौज सहवर्तमान
निजाम अलीखान भागानगरकर नबाब एक होऊन श्रीमंत रघुनाथ बाजीराव

यांवर गेले असत. स्वारीत फौजेंत हुकूम श्रीमंतांचा. कित्यावरून हुकूम मातुश्री गंगाबाईंचा. एकूण महिने ९ कारकीर्दी २.

२२ इ। शके १६९६ अधिक वैशाख शुद्ध ७ मातुश्री गंगाबाई गरोदर होती. त्यांस पुत्र किल्ले पुरंधरी श्रीमंत माधवराव नारायण जाले. कारभारी सखाराम भगवंत व बाळाजी जनार्दन फडणीस असतां वखें माधवराव नीलकंठ पुरंधरे यांणी सप्तऋषीस जाऊन राजश्रीचीं वखें पेशवाईचीं व शिके कटार आणिली, ती वैशाख मासीं शके मजकुरी कित्यावर बाळंतीणीजवळ श्रीमंत असतां चौरंगावर वखें जवाहीर व ढाल तर-वार कटार १ व शिके कटार जाबते माफक आली, ती ठेवून सभा कचेरी नाच [चालला] असतां नजरा लोकांचीं करून माधवराव नारायण प्रधान यांचा शिका पत्रावर जाहला. त्यास कारभारी.

५ सखाराम भगवंत बोकील व नाना फडणीस.

१७ बाळाजी जनार्दन फडणीस व हरी बळाल.

२२

कारकीर्दी श्रीमंत माधवराव नारायण इ। आश्विन शुद्ध १५ कोजागिरीची, शके १७१७ राक्षसनाम संवत्सरे वर्षे २१। वि। बाळाजी जनार्दन महिने ५ फाल्गुन शुद्ध १५ पर्यंत नंतर श्रीमंत बाजीराव चिमणाजी आपा साहेब परशुराम रामचंद्र घेऊन आले.

॥= कारकीर्दी चिमणाजी माधवराव प्रधान ई। वैशाख शके १७१८ नलनाम संवत्सरे आश्विन वद्य १२ कारभारी परशुराम रामचंद्र, बाबा फडके, बहिरापंत मेहंदळे. यांत बाबा फडके कैद चाकणेंत गेले, पुन्हा आले. नारोपंत चक्रदेव मशीराचे लष्करांत.

२२ कारकीर्दी श्रीमंत बाजीराव रघुनाथ प्रधान इ। मार्गशीर्ष वद्य ५ सह ६ नलनाम संवत्सरे शके १७१८ कारभारी:—

१ बाळाजी जनार्दन फडणीस कैद झाले, सुटले, घरीं आले, मेले.

१ नारोपंत चक्रदेव कैद जाले. सुटले. घरीं आले, मेले.

१ बाबा फडके कैद जाले. सुटले. मिरजेस गेले.

१ त्रिंबकराव परचुरे काशीस गेले. मृत्यु पावले.

१ चिमणाजी खंडेराव निगा जाधव, कैदेंत आहेत.

१ दौलतराव शिंदे आलिजाहाबहादूर हिंदुस्थानांत.

१ भोंसले नागपूरकर निरोप दिल्या.

१ मशीरीमुख दिवाण निजामखीं बहादूर भागानगरीचे निरोप दिल्या.

१ होळकर मल्हारराव मारिले, त्यांस खंडेराव जाले. त्यांचे येशवंतराव हिंदुस्थानांत.

१ संपूर्ण पागा वगैरे भेटल्या.

१ गोपाळराव मुनशी निगा पारसनीस कारकून कैदेंत आहेत. कारभारास लागेल होते.

१ गोविंदराव काळे कैद सोडले ते आहेत.

- १ गोविंदराव पिंगळे मृत्यु पावले.
- १ बाळोजी कुंजीर शिंद्याकडे गेले, बऱ्हाणपुरी आहेत.
- १ वैजनाथ भट मामा सातारेयास राजश्री जवळ. त्यांचा काळ आषाढमाशी पुणे सुकामी जाला.
- १ चिंतो वामन देशमुख आहेत. फडणीसीची तेरीख करितात.
- १ मोरो बाबूराव फडणीसीवर आणिले. कैद जाले. सुटले. मेले. त्यांचे पुत्रही मेले. नातू काशीपंत आहेत.
- ४ शके १७२५ श्रीमंत वसईहून वैशाख मासी आले. कारभारी.
- १ राजश्री सदाशिव माणकेश्वर भाऊ यांस चौघडा दिल्हा. रहावयास दादा गद्रे यांचा वाडा दिल्हा. हल्लीं नाना फडणीस यांचे वाड्यांत शके १७२८ त येऊन राहिले.
- १ राजश्री कृष्णाजी भवानी दिवाण राजश्री सदाशिव भाऊंचे कारभारी होते. शके १७२० ज्येष्ठ मासी मृत्यु पावले.
- १ सा चिंतोपंत देशमुख फडणीसीची तेरीख घालितात. महाल मुलकी कारभार करितात.
- १ कर्णेल कलुष इंग्रज चाकर ठेविले ते पुण्याजवळ आहेत.
- ४ शके १७२७ फाल्गुन शिंदे होळकर हिंदुस्थानांत, भोंसले नागपुरी मशरीन्मुख भागानगरीं गेला तो मृत्यू पावला. उभयतां सरदारांवर इंग्रज लढतात, हिंदुस्थान प्रांतीं तह करून आहेत.
- १ श्रीमंत अमृतराव साहेब काशीस गेले, तेथें आहेत. शके १७२८.
- १ श्रीमंत चिमणाजी रघुनाथ जुन्या वाड्यांत आहेत. शके १७२८ खर्चाची नेमणूक जाली आहे.
- १ शके १७३९ कार्तिक शुभा ९ लढाई इंग्रज. मोरदीक्षित समाप्त. नंतर वापू गोखले. श्रीमंत हिंदुस्थानांत ब्रह्मवर्ती, या प्रमाणें जालें.
-
- ११ शके १७३९ ता १७४८ कंपनी साहेब इंग्रज बहादूर पंतप्रधान बडे साहेब अलाफिन्टन बहादूर सुभा पुण्यांत राबिन्सन् साहेब वर्षे ९

ले. ४९८ }
४८९]

श्री.

(छ ११ जमादिलोवल)

श्रीमंत राजश्री पंतप्रधान स्वामीचे सेवेशीं.

विनंती सेवक सोयराजी अवधूत कृतानेक साष्टांग नमस्कार विनंती विशेष. विज्ञापना

ता। छ. २५ माहे रकिलाखर स्वामीचे कृपावलोकनें करून सेवकाचें वर्तमान यथास्थित असे विशेष. सरकारचें आज्ञापत्र सेवकाचे नावें सादर जालें कीं तुम्हांस-संक्रमणचे तळि शर्करायुक्त पाठविले असत ते घेऊन स्वीकार करणें म्हणून, त्यास आज्ञापत्र शिरसा वंदन करून शर्करामिश्रित तीळ अत्यादरें सेवकांनें स्वीकारून अमृतलाभातुल्य आनंद होऊन सेवक सनाथ जाला. सेवेशीं श्रुत होय हे विज्ञापना.*

ले. ४९९

[४९०]

श्री.

याद ईशजाचे ता। गडकिलेस ठाणा घातल्याची तपशील.*

१ चंगमचा किल्ला.

१ पोळूरचा किल्ला.

१ त्रिणामलचा किल्ला.

१ सुलभगड.

१ तिमरायगड.

१ रावतनळूरगड.

१ धोवीगड.

१ चेतपटचाकिल्ला.

१ आरणीचा किल्ला.

३

३

३

ले. ५०० }
[५०१] }

श्री.

* पादशाही तवारिखेंतील फिकरा पोखत समंजस. मलसत बोलणारास आदब माफ. जसें लिहिणारास ताजीम माफ तसें राज [कारण] करणारास सलाह मसलत बोलणें व लिहिणें, एक शब्द सख्त पडतो, बोलण्यांत येतो, त्यांत एक चित्तास वाईट वाटून झोंबतो, एक पसंत पडतो तो संतोषजनक चित्तास होतो. असे शब्द येतात. हे पूर्वीपासून थोर, सुन्न पातशाहादिक यांणीं माफ केले आहेत व पसंदही करतात. हे थोराची रीत आहे. S

* अशा पत्रांची तारीख देण्यास साधन नाही. सन अंदाजानें दिला आहे.

S ह्या लेखाची नकल रा० रा० बळवंत कमळाकर यांजकडून मिळाली.

ले. ५०१ }
[४९९] }

{ स. १८५०
{ श. १७७२

पंत अमात्य हुकुमपन्हा बावडेकर यांची वंशावळ.

सोनोपंत.

निलो सोनदेव मुजुमदार १६४०-१६७२.

आबाजी सोनदेव कल्याणचे सुभे.

नारो नीळकंठ

†रामचंद्र नीळकंठ १६७२-१७२०.

अमात्य १६७४, हुकुमपन्हा १६९०.

§भगवंतराव १७२०-१७५०

शिवरामपंत.

कृष्णराव १७५०-१७६२

रामराव.

सुवराव (दत्तक) १७६२-१८१०.

रामचंद्रपंत (दत्तक), ‡मोरेश्वरराव (दत्तक) १८१३-१८२५.

१८१०-१८१२

गोविंद मोरेश्वर १८२६-३५.

रघुनाथराव†† (दत्तक) १८३५-४५.

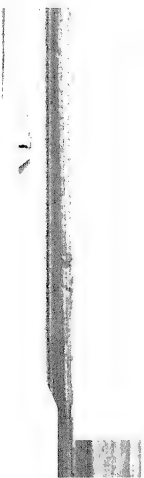
रामराव (दत्तक) १८४७-४९.

मोरेश्वरराव (दत्तक) १८५०.

माधवराव (दत्तक.)*

समाप्त.

† छी जानकीबाई मोरोपंत पिंगळे यांची कन्या. § छी व्यंकुबाई आपले मुलाचा कृष्णरावाचा सर्व कारभार दक्षतेने करी. ‡ मोरेश्वरराव मुलासहित दत्तक घेतले होते. †† रघुनाथरावाच्या पश्चात् कारभार त्यांची छी जानकीबाई नेमलेल्या कारभाऱ्यां मार्फत पहात असे सुमारे वर्षे २. * ही वंशावळ रा० गोविंद बलाळ शितूत असि० मास्तर यांजकडून मिळाली.

कठिण शब्दांचा

कोष.

अ.

अकचरनीस—बातमीदार.
 अखवार—बातमी, वर्तमान.
 अंगेज—अंगिकार.
 अंगेजणी—शौर्य.
 अगाध—कठीण.
 अज-तर्फ—कडून (अज्-प्रत्यय; तर्फ—बाजू).
 अज-तरीक—रीतसर, (तरीका-पद्धत).
 अजरामत } बक्षीस.
 अजरा-महामत } (महमत-कृपा).
 अजम—सर्वश्रेष्ठ (आजम).
 अर्जीनी—आर्जवानें; नम्रपणानें.
 अजुर्दा—खटू; खिन्न.
 अजुर्दार—पत्रे पोचविणारा जासूद; काशीद.
 अंतरवेद—(अंतरवेदी) गंगा व यमुना
 यांच्या दरम्यानचा मुळख.
 अंतराई—अंतर.
 अदेशा—संशय.
 अन्करीव—जवळ; लवकरच; बहुतकरून.
 अनुपान भोगणें—जेवणें (अन्नपान).
 अनुपत्य—अनुपपत्ति; दालैर्म्य.
 अनुफा-अडीशी—(उल्फा=शिवा
 अडीशी अडीच शेरी; पासरीची निम्मे
 अडीशी)-शिवासामुग्री, पोटगी.
 अमल—घडणूक (अमल-कलम-लेख हाण).
 अमा—परंतु, पण, लेकिन.

अमानत—ठेव.

अमारत—प्रधानत्व (अमीरपासून).

अमीनपणें—विश्वासूपणानें.

अयान—ज्ञात; श्रुत; व्यक्त.

अयालत—वर्चस्व.

अलंग-कोट, भित्त, =रांग, =बाजू, (सैन्याची).

अलफ—हजार

अलबता—वेशक; खास; निश्चित.

अलम-रोषण—दुनियेंत श्रुत; जगद्विख्यात.

अवलाद—संतति (मुलाकडून वंशज).

अफलाद—संतति (मुलीकडून वंशज).

अवश्यक—अगत्य.

अवसान—बळ.

अवाली पन्हा—उच्चपदाचे आश्रय.

अवाली-मंजलस—उच्चपदाचे.

अशुरा—(आशुरा) मोहरमचा नववा

अगर दहावा दिवस.

अहाद—अटी.

अहीर—रानांतील चोरांची एक जात.

आ.

आँ—तो, = ती, = तें = (आँ साहेबी-त्या प्रभूनीं).

आईदे—पुढें.

आखीरश—शेवटीं.

आंगेजणी—स्वतःच्या हिंमतीनें केलेलें कृत्य; शौर्य; साहस; लगट.

आजम (आजम)—विचार; संकल्प;
निश्चय.

आजमायष—अनुभव, परीक्षा.

आजराहा—(अज्राहे) रस्त्यानें, मार्गे,
पूर्वक.

आजीन-सबब—या कारणास्तव; यास्तव;

आजीज—लाचार.

आध्यान—आधीन, हुकमांत.

आफरीन—शाबासकी.

आफतर—(आतवर) दोषयुक्त, बिघ-
डलेला (ले. ८०).

आब—मान.

आबदारखाना—पिण्याचें पाणी साठ-
विण्याचें टाकें.

आबरी शमामा—अंबरासारखा सुवासिक
पदार्थ.

आबळ—आबाळ.

आवादी—सन्नाद्धि.

आमद—उत्पन्न, आवक (पटवर्धन).

आमदन—येणें; आगमन.

आमद-रफती—दळणवळण, ये जा.

आयास—हायास, जिकीरीस.

आयास येणें—जेरीस येणें.

आरगानरगा—वेढा (पटवर्धन).

आरजो—आर्जव.

आरसा—(अर्सा) अवधि, वेळ, काळ,
संधि, अवकाश.

आरावा—तोफखाना; तोफेचा मारा.

आलाहिदा—वेगळा.

आहाद—शर्ती; अटी.

आहाद पैमान—वचन; करार; दारुमदार.

इ.

इजहार करणें—स्पष्ट करून. सांगणें;
जाहीर करणें.

इजाफत—इसाफत पहा.

इजारा—मक्तेदारी, खंडाची पद्धति.

इत्ताफक—एकी; सहविचार; योगायोग.

इतवारी—विश्वास.

इतराजी—गैरमर्जा.

इतला—वार्ता; खबर; लक्ष; लोभ.

इंतिजारी—मार्गप्रतीक्षा; प्रतीक्षा.

इवलाग—पाठविणें.

इमान उजवणें—आणभाकेंतून मुक्त होणें.

इर—ईर्ष्या; तंटा.

इरसाल करणें—पाठविणें. (ले. ३०२).

इरशाद—हुकूम; उपदेश.

इस्तकवील—भावी, पुढें होणारे.

(हाल म्ह. हल्लींचें याचे उलट).

इस्तमालत—लावणी.

इसाफती—

इजाफत— } इनाम गांव, गांवचें उत्पन्न,
इजाफा— } वाढ.

उ.

उजूर—सबब, तक्रार, आक्षेप.

उत्पात—दांडगाई.

उतारी—वापरून = निरुपयोगी = झालेले
(कपडे).

उपमर्दन—नाश.

उपराळा—मदत.

उमर-दराज—चिरंजीव, पुत्र.

उस्तवारी—व्यवस्था; शुश्रूषा; मजबुती.

एहतियाद—सावधानिरी; खबरदारी.

ऐतजात—विश्वासू (स्नेही).

ओढगस्त—अडचणींत असलेला.

क.

—+—

कजाखी—कटक; नारामारी; लढाई.

कजिया—तंटा.

कडा करणें—कापून काढणें.

कडिवडे—कढी-वडे.

कतवा—लेख; करारनामा.

कत्तल-आम—सर्वांची कत्तल.

कथळा, ळें—भांडण, लाथाळी.

कदीम—जुना; पुरातन.

कवज—पावती; पोंच, ले. २४५)

कवजी—ताच्यांतील, अमली.

कवदस्त—हस्तगत.

काविला—कुटुंब, बायकामुलें, परिवार.

कवू—चिवट; कठीण.

कम्पेश }
कंवेश } —कमजास्त.

कयास—विचार, तर्क.

करदन-वस्तन—हिशेब, (पट. गणित).

कर्यात—तालुका, दहाबारा गांवांचा पेडा.

करवळ }
करोळ } बंदुक, बंदुक स्वार.

करार बमोजीब—कराराप्रमाणें.

करिना— (करिणा) योग्यायोग्य-
विचार, संबंध.

करीन-सल्ला—योग्य सल्ला.

कलम करणें—लिहिणें; छापणें.

कश्यप—(कच्छप) कांस ? आसरा.

कसाला—कठी मेहनत, श्रम, दुःख, पीडा.

कही }
कहीवाले } —दाणा वैरण वगैरे मिलवून
आणणारी लष्करी तुकडी

काटकाई—कापाकापी.

कावाडे—मजूर.

कावूतलव—संधिशोधक, संविसाधु.

काबुकार—धूर्त, हिकमती.

कायम-मिजाज—दृढचित्त; दिलाचा खंबी
रपणा.

कारणिक—उपयोगी.

कारपरदराज }
कारपरदाज } —कारभारी, मुत्सदी.

कारगार—लागू सिद्ध.

काशीद—पत्र पोहोचविणारा दूत, जासूद.

काहील—निरुत्तर.

काहिली—विमारी, घबराट.

किताबत—पदवी.

क्रिया—आणभाक शब्द; करार.

किलाफ—किस्सा; तंटा.

कीर्द—महामुरी—लावणी; लागवड व
वसाहत (पट०).

कुचैद—खटपटी, कारस्थान.

कुचोद्य—कुविचार; छुच्चेगिरी.

कुमक—मदत.

कुल—सर्व.

कुल—अजीजुल-कुद—(कुल+अजीज+उल+
कुद) सर्वमित्र.

कुलाह-पोश—टोपीकर, इंग्रज.

कैद—शिस्त.

कोतवाल }
कोतल } —अडीअडीचणीसाठीं
राखून ठेवलेला; रिकामा.

उ० घोडा.

कोताई—कर्मपणा.

कोरबंदी—रांग.

कोसल—कौन्सिलचा अपभ्रंश.

कोळवे—रुंद तोंडाचें भाडें, पडगा.

कौल—लेख; परवाना; सुरक्षितपणें जाण्या-
विषयीं अभयपत्र.

कौलास येणें—शरण घेऊन तहास प्रवर्तणें.
कौसलदार—कौन्सिलर (अप०).

ख

खट्टी—नाराज (मर्जी).
खत—पत्र.
खत—किताबत—चिठ्ठीचपाटी.
खत्ता करणें—इमान गमावणें; बेइमान
होणें
खपगी—खफा होणें, राग येणें, वाईट
वाटणें.

खबरदारी—संरक्षण.
खर्च होणें—पडणें, कामास येणें.
खलव—तंटा.
खलेल—व्यत्यय; प्रतिबंध.
खलश—खंड; अंतर; अंदेशा; विरुद्धपणा.
खवासखाना—अंबारीत खासे बसण्याच्या
मागील मानकरी बसण्याची जागा.
खस्त करणें—कापून काढणें.
खामखा—कांहीं झालें तरी; निश्चयानें;
खाचित; जरूर.
खारीज—हाकलून लावणें.
खावंदगिरी—धनीपणा.
खास-बारदार—खाशाची बंदूक घेऊन
चालणारा नोकर.

ख्याल-दिगर—दुसरा विचार.
खाहेश-इलाही—ईश्वराजी मर्जी.
खियाल—विचार.
खिलत—सन्मानाचा पोषाक.
खिसा—बोलाचाली; तंटा.
खुदा-प-त-आला—प्रभावशाली ईश्वर,
तेजोमय ईश्वर.
खुदावंत-न्यामत—श्रीमंत.
खुरमी—(खुरमी) आनंद; संतोष.

खुलाश—सारांश.
खुश-नमत—आनंददायक पत्र.
खुश-वक्ती—आनंद; खुशाली.
खुषकी—जमीन.
खेमा—डेरा.
खेमे-दाखल—डेरेंदाखल.
खेरखुषी—समाचार.
खैर-आफियत—क्षेम कुशल; खुशाली.
खैरियत—खुशाली; सुरक्षितता.

ग

गडीबंद—गठी-कित्याचा आश्रय असलेला.
गंजिफा—दारुगोळा.
गंगरी पानें—विड्याच्या पानांची एक जात.
गमगिनी—(गम दुःख) फिकिर; दुःख.
गफलत—बेसावधपणा.
गर्नाळ—मोठी तोफ.
गरगशा—गोंधळ; दंगल.
गरमी—उष्णता; जाचणी; तोंडजरब.
गलवा—गवगवा.
गल्ला—धान्य; पीक.
गल्ली—गेली नांवाचें पोर्तुगीज तारूं.
गलेफ—गवसणी.
गळाटा—डबघाई; खराबा.
गारत—गारद-नष्ट.
गालब—जिकणारी.
गाशा—पातळ गादी.
गाहा—जमाव.
गाही—साक्षी.
गिर्दी—वर्तुळाकार लहानशी उशी.
गिरफदारी—बंधन; विवंचना; चिंता.

गिरफू-दीर—डुःखी; कष्टी.
 गिराणी—महागाई.
 गिराशी—डोंगरी छुटारु.
 गिरिफदार—गुंतलेले; कैद झालेले.
 गिरिफूतर—हैराण.
 गीर्दनवाई—शहरकोट व भोंवतालचा प्रदेश.
 गुजारात—मथ्यस्ती; मार्फत.
 गुत्ता— } अडथळा; दगा फटका; अडचण.
 गुत्ता— }
 गुबार—(घोबार) भ्रम, संशय.
 गुबार—बावटळ, हेतू.
 गुमज—धुमट; समाधि; मंदीर.
 गुमान—विचार.
 गुरवत—नम्रता; अजीजी.
 गुराब—एक प्रकारचे तारु.
 गुरे वळणें—कारभार करणें.
 गुलदान—(गुल—दिव्यावरची कोळी,
 काजळी) गुल काढण्याचें मांडें.
 गुसल—स्नान.
 गौरशी—नावाजणें; वाहवा करणें.

घ.

घराऊ—घरगुती; स्वपक्षाकडील, आपल्या
 राज्यांतील.
 घावदाव—संधि.
 घासदाणा—घोड्याच्या गवत व चंदीच्या
 खर्चाबद्दलचा कर. हा गांवचे उत्पन्नावर
 शेकडा सुमारे २४. असे.
 घवाड—मोठा लाभ.

च.

चकला—बरेच परगणे मिळून झालेला प्रांत.
 चक्या घोड्यानिशी—घोड्यावरून न
 उतरतां.

चंद रोज—कांही दिवस.
 चर्मी—कातड्याचा.
 चांचवे—चांचे; समुद्रावरील छुटारु.
 चाडी—चाहाडी.
 चाडे—समईत तेल घालतात तो भाग.
 चांदणी—मंडपाचें वर लावण्याचें पाल.
 चाहूर—जमीन मोजण्याचें एक माप.
 चिरा—मोठा दगड; पायाचा दगड.
 चुनाचें—ज्या अर्धी; जसे की; ऐशियास.
 चोरपायकी—चोरून हल्ला करणें.
 चोळणीत येणें—खराब होणें.
 चौगीर्द—चोहोबाजूंती.
 चौफुला—चारःखण असलेलें पात्र.
 चौसोपी—चार सोपे असलेली जागा.

छ.

छकडा—लहानशी गाडी.
 छन्न—कपट.
 छबिना—रात पहारा.
 छाण—छाननी; सत्यनिर्णय.
 छिडकाव—सडा शिंपडणें.

ज.

जकड—जखड—ताण.
 जकिरा— }
 जखीरा— } सांठा; सामान सुमान.
 जड—मूळ पाल.
 जडाव—जमाव.
 जथा—सांचणी; मिळवामिळव; संघ.
 जथणें—जमाव जमवणें.
 जंगी—(जंग—लढाई) लढाईचें; युद्धा-
 संबधी विशेषत दाखगोळ्याचें व तोफखा-
 न्याचें सामान.
 जंजिरा—जलदुर्ग.
 जंबुरा—लहान तोफ.
 जनावेंत उजू—स्वतः नवाबाच्या निष्ठेत.

जमात—जमाव.

जमियेदोस्त—सर्व मित्र.

जरब—धक्का.

जरवा—तोफा.

जरावाजरा—कण न कण.

जरीद—नवीन ठरलेला.

जरीदा—सडा (स्वार).

जरूर—कठीण; अशक्य.

जलचर—इंग्रज.

जलुशी—जुलूस = राज्यारोहण, राज्यरोहणा-
पासून मोजण्यांत आलेला शक.

जवा बसविणें—ठाकठीक करणे.

जश—यश.

जहुरात—जाहिरात.

जानावैन—(जानेवैन) दोन्ही बाजू; तफेंन.

जावता—नियम; बंधन; यादी.

जावसाल—(जबाब; सवाल अप०) तहाचें
बोलणें; संभाषणरूप तह.

जिनसी—माल सामान, धान्य गवत वेगळे.

जिनहार—बिलकूल; हरगीज; कधीही.

जिम्मा—जबाबदारी.

जिलव—लवाजमा; मिरवणूक; शंगारलेला
घोडा.

जिलवीस—आघाडीस.

जीवादारभ्य—जिवापलीकडे.

जीवनमाफक—सामर्थ्यानुरूप.

जीवाभ्य—जिवापलीकडे.

जूद—(फा.) लौकर.

जुदतर—(फा.) फार लवकर.

जुदाई } दुजाभाव; निराळेपणा.
जुदाशी }

जुरत—धैर्य; हिंमत.

जूज—छुळक; थोडी; किरकोळ, अल्प.

जेजाल—लहान तोफ.

जेठी—मल.

जेर—चीत; पराभूत.

जोडी—जासूद जोडी.

जोतपात—शेतकीस लागणारे सामान
व जनावरें.

जोरतलवी (मुख) —शक्तीच्या योगें-
करून अम्मल चालवावा लागतो असा
मुख.

जोर-ब-जोर—जबरदस्तीनें.

जोरी—ज्वारी.

जोहार—(जतुग्रह, लाक्षाग्रह) जाळून घेणें.

झ.

झडती—तपशीलवार हिशेब.

झरझर-या—दांडीचे हुक्रे.

झाडून—सर्व.

झुंज—लढाई.

झोंबट—लढाई.

ट.

टप्पा—प्रांत.

टिका—टिळा; (गादीवर बसण्याचे वेळां
वडील नातलगानें टिळा लावला म्हणजे
सर्व विधि पूर्ण झाला असा रजपुतांचा
समज आहे.)

टिळा—टिळ्याचें गंध लावण्याचा शिक्का.

ट्रेपर—वाईटपणा; बोल; दोष.

ठ.

ठोकरा—बुरडी नांव करून तिला कात-
ड्यानें मढवितात अशा नांवेस ठोकरा
म्हणतात.

ठाकुरकी—लौकिक; अन्न.

ड.

- डेरेदाखल—तंबूत येऊन उतरणें.
डौल—स्थिति.
डौल—मात्रा; दरजा; दौलत; ऐट.
डौल—सद्दीशिक्याचा कोरा कागद.

ढ.

ढालाईत—ढाल बांधलेले-शिपाई; चोप-
दारासारखे काठी घेतलेले थोर गृहस्थांचे
परिवारक.

ढाल—निशाण; बावटा.

त.

- तगटी—सोनेरी.
तगीरी—बडतर्फ करणें; कामावरून दूर
करणें.
तजावजा—पांगलेले.
तदबीर—युक्ति; प्रयत्न; योजना.
तबीब—शस्त्रवैद्य.
तंबी—शिक्षा; पारिपात्य.
तमा—फिकीर; पर्वा; भीति.
तमा-त-वक्का—महत्वाकांक्षा; आशा.
तरक्री—उन्नति; प्रगति; सुधारणा.
तरकीब—व्यवस्था, युक्ति.
तरतूद—उपाय.
तरांडे—एक प्रकारचे तारें.
तरिक—साबिक—(तरिका रस्ता; साबिक;
जुना, पहिला) जुना मार्ग; रीत;
वहिवाटीप्रमाणें.
तर्फ—ताळका; पेठा.
तर्फैन—उभयपक्ष; उभयपक्षी. (हा शब्द
दुसऱ्या शब्दास जोडून लावतात. जसे—
तर्फैन दिलात्—तर्फैन खलष; तर्फैन जुदाई).
तलब—पगार; वतन; बोलावणें.

- तलावा—टेढळणी.
तवकल, तवकूल—भरंवसा; (ईश्वरावर).
तवाफ—प्रदक्षिणा.
तस्लीफ—आगमन; बहुमानाचा पोशाख.
तसलीमात—(तस्लमात).
मोघम खर्ची घेतलेली रक्कम; अनामत;
सलाम; वंदन.
तसरूफ—ताबा; कबजा.
तहकीक—खात्री; निर्णय; निश्चिती.
तहकीकात—चौकशी; सत्यान्वेषण.
तहतंग—अडकविलेले; कैद केलेले.
तहद } (ता = हद फा.) सीमांत; पर्यंत.
तहत } (आहद-पासून).
तहरह—तह वगैरे.
तंग करणें—गच्च बांधून टाकणें; पक्के
पेचांत आणणें.
ताकूब—पिच्छा; पाठलाग.
ताख्त—मारलट; उध्वस्त.
ताख्त-ताराजी—हळा करणें व छुटणें.
तार्जीम—उत्थापन; बहुमान.
ताफा—मंडळी; टोळी.
ताब—शक्ति; सामर्थ्य.
ताब्बीन—आज्ञेत; स्वाधीन.
तावूत—तिरडी.
तांत्र—इंग्रज.
ताराज—खराब; उध्वस्त.
तालमाला—(तालमाळा) रागरंग.
तालीक—नक़ल.
ता-हाल—हा काळपर्यंत; आजपर्यंत.
ताळेबंद—हिशेबाचा तत्ता.
तिजाई—तिसरा हिस्सा.
तिडण—पेच; पंचाईत.

तिरकती—एक प्रकारचें जहाज.

तिरा—तिसरा.

तिवट—पागोटें.

तूट खाणें—तह मोडणें.

तेरीख—बेरीज; ताळेबंद.

तैनात—पगार.

तैनात-जाबता—नोकरीबद्दल लेखी करार.

तोड पाडणें—दिलसफाई होणें; तोड निघणें.

तोंड—बाजू.

तोंड टाकणें—हल्ला करणें.

तोर तोरा—डौल; दरजा.

तोशीस—नुकसान; झीज.

थष्टी—गोशाळा (“थष्टी गोवाटिका नाम”
रा. व्य. कोश).

थांक, थांग—ठिकाण.

द.

दखल—ताबा; प्रवेश (नवीन घेतलेल्या-
मुलखाचा ताबा करणें.)

दखलगिरी—ढवळाढवळ.

दखल करणें—हात घालणें.

दबाव—दरारा.

दफा—कलम.

दफाति—स्मरण वही.

दर्ज (दर्ज)—फरक; संदेह.

दरख—सरकारी अधिकाराची जागा.

दरखदार—सरकारी अधिकारी.

दरकार—जरूर, आवश्यकता.

दरज—फट; छिद्र.

दरपेश } --पुढें.
दरफेज }

दरोबस्त—सर्व; तमाम; बिल्कुल.

दरिग्विला—याबेळी, हल्ली.

दरुणीमहाल—जनानखाना.

दस्तक—परवाना; लायसेन्स.

दस्तक—सही. (दस्तखतचा अपभ्रंश).

दस्तांत आणणें—ताब्यांत घेणें.

दस्तगीर—जरूरी.

दस्तुराचें गांव—वहिवाटीचें गांव.

दागिना—नग.

दारमदार—करार; वचन प्रमाण; मान-
सन्मान.

दाली बांधणें—तरवार कमरेस बांधणें.

दास्त—रक्षण.

दास्तान—कोठार.

दिक्क—खिन्न; रुष्ट.

दिक्रत—अडचण; शंका; हरकत.

दिक्रत बसवसी—दिक्रतखोर; संशयी.

दिगर—अन्य; आणखी; मलते; उलटा.

दिमत—पदरचें; तैनात; हवाला.

दिरिंग—उशीर; विलंग.

दिली—(जानी) मनांतील.

दिलखवाह—यथास्थित; मनाजोगे.

दिलताजगी—संतोष.

दिल-निशीन—पसंत.

दिल-शाद—चित्तास संतोष.

दिलासा—आश्वासन; धीर; उत्तेजन.

दिलेरी—रस्तुमी धैर्य; शौर्य; पराक्रम.

दिवटे—दिवे लावणारे.

दुकित्ता—दुहेरी.

दुदिल—दुलंग; दोन्हीकडे संधान बांध-
णारा.

दुनियाई—दुनिया.

दुमदारी—पिछाडी. (दुम = शेपूट).

दुमाला—इनाम; जहागौर.

दुरदेश—दूरदर्शी.

दुरा—दुसरा.

दुरादृष्ट—कमनशीब; दुर्दैव.

दुशास्त्री—अनेक काकडे लावतां यावे म्हणून एका काठीच्या टोकांस शिंग लावलेली दीपयष्टी.

देखील—सुद्धा; सह (अव्यय .)

देशकत वतनें—स्थानिक वतनें उ. देश-मुख, देशपांडे वगैरे.

देहे } —गांव
देह }

धमधमा—तोफा डागण्यासाठीं केलेला उंचवटा.

धोरवटा—घोरण.

धातुपोषण.—गोड थाप (ले ०४)

न

नगदी सामान—रोकड पैसा.

नजर पेशकशी—(पेशकशी-नजराणा).

नजर नियाज—(नवस)नजराणा ले. ५८.

नतिजा—फल; परिणाम; शिक्षा.

नफर—नग; संख्या; व्याक्ति; हलका शिपाई.

नमूद—रुजू; उद्युक्त.

नवघण—ओझीं वाहण्याकरितां बांबूच्या काठीस दोर लावून करतात ते.

नाविस्ता—पत्र; लेख.

नशीहद—उपदेश; अहल; शिक्षा.

नशीहतपूर्वक—(नशीहत—ताकीद)
निकडीचा; निक्षून.

नहर—नळ.

नक्षत्रमाला—लक्षाच्या मिरवणुकींत कागदी फुलांच्या माळां करतात त्या.

नक्षा—कार्यक्रम; विचार; व्यूह.

न्याहायत—अति; बहुतच; पराकाष्ठा.

नामोश—लौकिक; अन्न.

नायकवाडी—पत्तिनायक शिबंदीचा मुख्य

नालकी—पालखीसारखें वाहन.

नालबंदी—स्वारांच्या खर्चाकरितां आगाऊ दिलेली रक्कम.

निकड—निकराचा हल्ला.

निकर्ष—निकराचा हल्ला वेढा (१७० ले.)

निखालसता—खात्री, शुद्धभाव.

निगादास्त—शुश्रूषा; रफाजभरती; फौज बंदी.

निगारण—लेखन.

निदेश—हुकुम (निर्देश .)

निफाक—दुष्मनी; वैर.

निफांसी—फांसा नसलेले; कोंडा नसलेले.

नियावाच—(नियाबत) नायबी; मुतालिकी.

निर्गम—निकाल.

निष्प—आर्घी.

निशा—खातरी; परीक्षा; खातरजमा.

निशाणे—शेवटील अक्षरें, “आज्ञा प्रमाण”
हो अगर अशाच अक्षरें, जीं सही ऐवजीं घालीत.

निसबत—पक्ष; तर्फ; संबंध.

निसूर—निश्चित.

नीम—रजाबंद (नीम=अर्धा; रजाबंद=
खुषी) अर्ध प्रसन्न.

नील—तरवार.

नेकीबदी—हलाली-हरामी; इमानदारी
अगर बेमानी.

नकसल्ला—चांगला सल्ला; सदुपदेश.
 नेहेटबाजी—नेटानें चाल करणें.
 पडदळ—(कटिचर्म तु पडदळे, रा. व्य. को.) कमरपट्टा.
 पन्हा—छाया; आश्रय.
 पर्याय—मजकूर.
 पर्वाचें स्नान—पर्वकाळाचें स्नान.
 परवर—एक भाजीचें फळ.
 परामृष—परामर्ष.
 परावा—दुसरेपणा.
 परिच्छिन्न—बिलकूल; सर्वथा; साफ; स्पष्ट (पर्वरीश).
 परिवारिष—समाचार; निभावणी; पोषण.
 पस्पा—पिछेहाट.
 पळण—पिछेहाट.
 पाइक—जासूद; हालकारा; सेवक.
 पाग्या—रिसाल्याचा अधिकारी.
 पाडाव—जिवंत सांपडलेले किंवा कैद केलेले शत्रुकडील लोक.
 पाणी पडणें—थंड पडणें; दाद न देणें.
 पांघरुणें जाळणें—पत्रास जबाब लवकर मिळण्याकरितां धरणें धरण्याचा हा एक प्रकार. (ले. २१३.)
 पायमाली—पायमल्ली; नाश; तुडवणुक.
 पारचे—वर्खें, पोषाक; पत्र.
 पालखीनशीन—पालखीच्या योग्यतेचे.
 पालछत्र—काठीच्या टोंकास पागोटें बांधून तयार केलेलें छत्र.
 पालाशविधि—कोणा पुरुषाचा शोध न लागल्यास त्याचा पळसाच्या पावांचा पुतळा करून सर्व उत्तरकार्य करतात या विधीस पालाशविधि म्हणतात.
 पावप्यादे—पायदळ.
 पास—काळजी; व्यवस्था; पक्षपात.

पाळेकर—(पाळेगार) म्हैसूरकडील जमीनदार.
 पीलखाना—हत्तीशाळा.
 पुरशीस—चौकशी.
 पुस्त पुन्हा—पाठराखा; मदत; पाठवळ.
 पेटा—तर्फ; बाजू.
 पेशकदमी—युद्धाची हालचाल.
 पेशजीप्रमाणें—पूर्वीप्रमाणें.
 पेस्तर—पुढें; पुढील.
 पैगाम—बोलणें; संधान; प्रयत्न; संदेश; बोलण्याचा क्रम.
 पैजार—पायताण; जोडा.
 पै-दर-पै—एकामागून एक; दरदिवशी; वरचेवर.
 पैरवी—पाठलाग; खटपट; विचार; वाटाघाट; आव.
 पैवस्ती—दाखल झाल्याची तारीख.
 पैहाम—वारंवार वरचेवर निरोप.
 पोखत—पुष्कळ.
 पोष्य—सेवक.
 पोत—चिंध्यांचीं वेटोळीं करून त्यांचीं केलेलीं कडीं.
 पोतें—तिजोरी; कोथळा; खजीना.
 पोतनसि—खजिनदार.
 पोशीस—गुप्त.
 पोशिदा—(पोशिदा) गुप्त.
 प्रत्योपकार—उलट मारा.
 प्रस्त—प्रस्तुत (अपभ्रंश.)
 फ
 फजल—कृपा.
 फड—कचेरी
 फडफर्मास—सरबराई.
 फडशा—निकाल; नाश.
 फंदफरेब—(फन्फरेब) लुच्चेगिरी.

फंदफिरिंदा—कौटिल्य.

फर्दे—यादी.

फर्माशी—मुद्दाम तयार करविलेले; उच्च प्रकारचें (कापड) सांगितल्याप्रमाणें काढलेलें.

फरहत—नमत-आनंददायक (पत्र बातमी).

फरद—एकेरी पत्र.

फरहद्—(फरहत) खुशी; संतोष.

फरांशिस—फ्रेंच.

फरासखाना—राहुट्या, शामियाने, जाजमें, खुर्च्या वगैरे सामान अगर तें ठेवण्याची जागा.

फलादेश—फलप्राप्ति.

फवार—हजाऱ्याचें तोंड, कारंजे.

फाजील—जास्त उरलेला; शिल्लक.

फाणूस—कंदील.

फासला } —अंतर.

फासेला }

फावलेमानी—फावले संधीला.

फितनाफिसाद—गडबड; दंगा.

फिरस्ताद—पाठवणूक.

फिलहाल—सध्यां; आतां.

फिशादल—तंट्या.

फिसालत—कारस्थान.

फुरोई—मामलेदारानें कायद्याविरुद्ध घेत-

लेला दंड.

फूलपाडणें—(सुपारीचे) फुलाच्या पाकळी-

प्रमाणें पातळ कातरे करणें.

फेरिस्त—यादी.

फैतारी—फॅक्टरी; वखार.

फैला—कृत्य; कर्म.

ब

ब—हें एक फारसी अव्यय आहे याचा अर्थ “ नें ” “ सह ” असा होतो.

बई—सबब—या कारणास्तव.

बकाया उमर दराज—(बकाया=घडून आलेल्या गोष्टी; उमर दराज=चिरंजीव; पुत्र) दीर्घायुष्याची शाश्वती.

बगलेंत आग—अंतःशत्रु; हितशत्रु; अस्त-नीत आग.

ब-जिन्नस—खुद्द तेंच, अस्सल.

बजिंदे—आजीज; लीन; दीन.

बजीद—लाचार; रुध; दीन.

बजीद होणें—आग्रह करणें; बळी पडणें.

बतपशील } —तपशीलवार.

बितपशील }

बतंग—गतिहीन; जेर; लाचार.

बद-नक्षा—कमीपणा; दुर्लौकिक.

बद-मामली—उद्दाम वर्तन; हरामखोरी.

बद-वक्र—बेअवृ; अप्रतिष्ठा.

ब-पोषाक—पोषाकासुद्धा; पोषाक केलेलें.

ब-फजल-इलाही—ईश्वरकृपेनें.

बमय } —सह.

मय }

बमिनत—मिनतवारीनें.

बमोजीब—प्रमाणें.

बरकंदाज—बंदूकवाला शिपाई.

बरखंदाजी—गोळीवार करणें.

बरवख्त—योग्यकाळीं.

बराय—साठीं.

बराय-खुद—जातीनें; स्वतः.

बलकी } —इतकेंच नव्हे तर.

बलके }

ब-वख्त-नेक—सुसमर्थी.

ब-शर्त—अटीप्रमाणें.

बस्ता—गाठोडें; धैली.

ब-साअलत-नेक—(बसाअतनेक,

साअत—तास) सुसमर्थी.

बहाली—बहालमर्जी; जागेवर किंवा हुद्या-
वर नेमणूक (बडतर्फीच्या उलट).

बहिरा—गर्दी.

बहुताद—पुनःपुनः.

बहुल—कृष्ण; वध.

बळ-कुवळ—वाईट प्रसंग.

बाका—एक प्रकारचे शिंग; बाका वाज-
विणारे, बाके.

बांकी—मजबूतीची (जागा); खंबीर.

बाजत-बरसात—बरसातीनंतर.

बाजे—वरकड; अवांतर; इतर.

बाजेकरी } — उत्पादक, कर्ता, कार-
बाजीकार } — भारी; पुढारी.

बाट—लुच्चा.

बाड—तंबू.

बातेच्या—बुरूज.

बाद } — नंतर.
बाजद }

बादली (पोषाक)—भरजरी पोषाक.

बाबत—रकम.

बाबती—चौथाई वसूल येईल त्यांतून
सरकारांत जमा होणारा पैका.

बारा महाल—१ पोतें. २ कोठी. ३ पागा.

४ दरजी. ५ टांकसाळ. ६ सौदागिरी.

७ इमारत. ८ हवेली. ९ पालखी. १० थटी.

११ चौबिना. १२ शरी महाल.

बा-यक-दिगार—एकमेकांशी

बाहीर बुनगे } सैन्याबरोबरचे
बाजार बुनगे; बुनगे } —उदमी बैगेर
बुलगे } गैरलढाऊ लोक

बाळ-पर्वशी—(पर्वारीश—पालनपोषण.)

बाप कामास आल्यावर करण्यांत येणारे

पुत्रांचे पोषण; तत्संबंधी नेमणूक.

बितपशील—तपशीलवार; साविस्तर.

बिदा—खानगी.

बिनावर—म्हणून; साठीं.

बिनी—आघाडी.

बिलंद—उंच; दुर्गम; बेलाग.

बिलफैल—आतां; सांप्रत (साने).

बस्तुतः; अगदीं (पटवर्धन).

बिसयार—फार; पुष्कळ.

बुनगे } — गैर लढाऊ लोक.
बुलगे }

बुधला—कातड्याचे केलेले कुपीसारखे भांडे.

बुलंद-दरजे—दर्जा उंच आहे असा.

ब-औसान—गलित धैर्य.

बेगन्या—बेगमा.

बेगमी—पुखटा.

बे-गुबेग—बेगीबेगी; लवकर.

बेजरब—न भितां.

बेतन्हा—रीत सोडून.

बेतरह—अतीशय; खूब.

बेदडा—पेंढारी, बेरड.

बेदील—असंतुष्ट.

बेनिहायत—पराकाष्ठेची.

बेबदल भाषण—बंडखोरीचे भाषण.

बेफाम—गाफल, असावध.

बेमुबलग—अपरिमित; असंख्य.

बेरोख—वाकडे.

बवाकाई (बवाकई)—त्याप्रमाणें.

बेशुभह—निःसंशय.

बेषचुनीदी (बिषचुनीदी)—अधिक
निवडक; अगदीं निवडक.

बेहडा—नाल्याच्या प्रवाहामुळें झालेली
खोल भेग; ओघळी, नाला.

बेहबुधि—कल्याण; सुस्थिति; भरभराट;
मजबुती.

बेहरम—साशंक, रुष्ट.

बेहवा मर्जी—बिघडलेली मर्जी.

बेदा—अडथळा.

बंदवे—कैद करणें; बंदिवान.

ब्यहस्त नशीन } —स्वर्गस्थ; (बेहेस्त=
 बेहेस्त नशीन } —स्वर्ग).

भ.

भाष्य—शपथ.

भुलावा—फसवणूक.

भुमे—गुजराथेकडील एक प्रकारचे माहीत-
 गार लोक.

भोंस—बोरु, वांस.

म.

मकर-फरेब—कुटिलपणा; फंदफितुरी;
 दगलबाजी.

मकरी—विश्वासघातकी.

मखणी—गुप्त, आंतली.

मखलाशी—बरोबर आहे असा शेरा देणें
 (सरकारी पत्रावर.)

मजरे—मौजा; वाडी; गांव.

मजल—मजाल; विशाद.

मज्बूत-मिजाज—टढ चित्ताचे. खंबीर.
 दिलाचे.

मज्मू—वसुलीचें काम.

मज्मुदार } —वसुलाचा अधिकारी.
 मुज्मुदार }

मज्मुन—मजकूर; सारांश.

मझेला—तंटा; भांडण.

मतालिव—मतलबचें अनेकवचन.

मदनजर—हेतु; एकट्टी.

मदार—भार; विश्वास.

मदारुल—महाम—मुख्य व्यवस्थापक,
 (एक पदवी).

मनसबा—विचार.

मनसुबेवाज—युक्तिवान; अकल लढावि-
 गारा; मुत्सद्दी.

मनोति—पस्तुरी; बाद; (सावकार ठराविक
 ब्याजाशिवाय जास्त रकम घेतो ती.)

ममलकत-मदार—राज्याचा आधार, एक
 किताब.

मरकुम करणें—लिहिणे.

मरातब } पदवी; आंतील भेद;
 मरातिब } विशेष माहिती; मजकूर.

मरामत—दुरुस्ती.

मर्फी—एक प्रकारचा नगारा.

मवसुफ—मशानिल्ले; वर सांगितलेले.

मवास—छुटारुं.

मवाशी—रानटी छुटारुंचा धंदा.

मश्रुल—लौकीक.

मसुदी—मुत्सद्दी.

मसलहात—(मसलहात) मसलत; योग्य
 विचार; उपदेश; अंगीकृत कार्य;
 मोहिम; स्वारी.

मसरत—नमत—आनंदकर (पत्र, बातमी).

मस्नद—गादी.

महकूब } तात्पुरती थांबवणूक;
 महकूफ } तहकुबी; रहित; बंद.
 मवकूफ }

महजर—बादशाही सनद; निवाडा;
 निकालपत्र.

महमुदी—बारीक आणि घट्ट विणीचें कापड.

महसूर—(महशूर) सुप्रसिद्ध; माहीत.

महागिरी—एकप्रकारचें तारुं.

महाबतनामा—मैत्रिपत्र.

महाल—अंतर्गृह; राणीवसा; जिल्हा.

महालकरी—जिल्हाधिकारी.
 (महाल=जिल्हा).

महासरा—मोहसर; वेडा.

माकूल—योग्य.

माकूल करणें—जाणता करणें; समज देणें.

मातवर—बळकट; मजबूत, थोर.

मातम-पुरशी—दुखवळ्याची विचारपूस;
समाचार.

माफजत—बंदोबस्त; काळजी; सुरक्षितपणा.

मामलत } —तालुक्याच्या वसुलीचे
मामला } काम.
मामलियत }

मामलेदार—तालुक्याच्या वसुलीचा
अधिकारी.

मारका-रुबकार— (मारका=मुद्र,
(रुबकार=पुढें येणें) रणांत गुंतणें;
रणोद्योग.

मारगिरी—लगट; मारा.

मालात } —जिंदगी; मालमत्ता;
मालत }
मालियत }

माहीमरातब—दोन गोल व सोन्याचे
मत्स्य मिळून होणारें व हत्तीवरून मिर-
वावयाचें राजचिन्ह; अलंकारविशेष.

मिजाज-दर्याफित—मर्जीची चौकशी;
मानस कसा आहे तो पाहणें.

मिनहू—त्याच, चालू महिन्याच्या.

मिरधा—जासुदांचा भगर शिपायांचा
नाईक.

मिरास—वाडिलोपाजित वतनदारीची
जमीन.

मुकरर—पुन्हा; २ ठराव.

मुकय्यद—कायम; मजबूत.

मुकाबला—गाठ, लढाई.

मुखालिफ—शत्रु, विरुद्ध पक्ष.

मुजरद—ताबडतोब, मुद्दाम, जरूरीचे.

मुजाफा—हरकत; दोष; पर्वा.

मुतवजे—खाना.

मुतवातीर } —एकसारखे; पुन्हा: पुन्हा:
पै-दर-पै }

मुतशील—ताब्यांतला; कबजांतला.

मुतालिक—उपमंत्री; नायब.

मुबदख—रसोई; स्वयंपाक.

मुद्दा—अट; शर्त.

मुद्दे-मवाफक—मुद्दे-माफक; मुद्यास, वरून
मुद्दे जाऊं न देतां.

मुनासब—योग्य; रास्त.

मुबारक } —मंगलदायक; कल्याणकारक.
मुबरक }

मुबारखबाजी— (मुबारख-बादी)
अभिनंदन.

मुफशील } —सविस्तर; तपशीलवार.
मुफस्सल }

मुलाजमत—भेट, हुजूर नोकरी, नोकरी.

मुलाहिजा—मीड.

मुक्किली—अडचण.

नुरतकीम—कायम; भक्कम.

मुसब } —ऋतुमान; पर्जन्यकाळ.
मोसम }

मुहूर्त—मूर्ति, (अपभ्रंश).

मेके—एक प्रकारची फळभाजी.

मेढा—वासे, दांडकी यांची भित्त; कोट.

मेस्तक—यादी; टिपण.

मै-जमियत—(मै-सह) जमातिसह.

मोईन—नेमणूक.

मोकाबिला—सामना; लढाई.

मोकासा—इनाम; माफी जमीन.

मोमिले—मशानिल्ले; वर सांगितलेले.

मोर्चे—माऱ्याच्यावेळीं तोफा ठेवण्यासाठीं
केलेला उंचवटा.

मोरस—मोरिशस.

मोहकम—भकम; दड; पक्का.

मोहताद—मोतात; नादार.

मोहसबा—हिशेब; आढावा; (मोसबा)

मोहिब—मित्र; दोस्त.

मोहोर—सिक्का.

मौसुफ } पूर्वोक्त; वर सांगितलेले.
मवसुफ }

य.

यकीन—निश्चित; खचित खातरी; विश्वास

यख्त्यारी—अधिकार.

या—किंवा.

याददास्त—बमा = (याददास्त = सूचि)
यादी.

यादविद—निश्चित यादी; ठराव.

यादबमोजीव—यादीप्रमाणे.

येकसु—स्नेह.

येकांडी असामी—कोणाच्याही पक्षांत
अगर पथकांत नसलेला पगारी शिपाई,
एकटा.

येखलाशी—स्नेह.

येगानगत—स्नेह.

येलगार—हल्ला; दौड.

येलची—बकील; प्रतिनिधि.

येहसान—कृपा; उपकार.

र.

रकम—कलम; ठराव.

रकारपूर्वक—“ र ” अक्षराने आरंभ
होणारे नांव संकेताने नांव कळाविप्याची
एक रीत उदा० रघूजी भोसले.

रजनद—रदबदली.

रजावंदी—समजूत; खुष करणे; अनुमोदन.

रदकर्ज—कर्जफेड.

रफूक—मेहेरबानी; स्नेह.

रफेदफे—निकाल व्यवस्था; निरवानिरव.

रमणा—तुमुल युद्ध.

रयात—सूट.

रव—चाल.

रवानगी—आगाऊ खर्ची.

रवेश—चाल; रीत.

रसद—(रस्त) युद्धोपयोगी सामुग्री.

रस्म—वाहिवाट.

रस्मरव—चालरीत; वाहिवाट.

रहावट—मार्ग, रस्ता.

रहाचा खलश—रस्त्याचा बैदा; अडथळा.

राऊत—घोडेस्वार.

रातवामसाला—(रतीवमसाला) रोजी;
खुराक व इतर योग्य खर्च.

राफता—चाल; वागणूक.

राबता—खेह; येजा.

रास—नग.

रास्ती—सचोटी.

राहा—रस्ता, मार्ग.

राहा—येगानगत—(राहे—येगानगत).
ऐक्यमार्ग; मैत्रिमार्ग.

रिताड—रिकामे.

रई—प्रकार; मार्ग; रीत.

रुखनमूद—(रुख-रोख) दिशा; रोख
नेमलेला.

रुजवात—ताडून पाहणे.

रुवकार—सन्मुख; पुढे येणे.

रुवरु—समक्ष.

रुयदाद—प्रविष्ट; प्राप्त.

रुसकत } —निरोप घेणे.
रुकसत }

रुसुम—जमिनीच्या उत्पन्नांतील देशमुख
देशपांडे यांचा भाग.

रेच मोडणें—तोरा उतराविणें, खैरी जिर-
विणें.

रेवण—म/तीचा ढीग किंवा बुरूज.

रोखा करणें—गांवकऱ्यांना शेतसारा
किंवा दुसरे कांहीं पैसे देण्याबद्दल हुकूम
करणें.

रोजकर—खर्चाचे पैसे; मुशाहिरा.

रोटा—मुपारीची जात, (ज० श्रीवर्धनी
रोटा).

रंगांत हमरंग करणें—ज्या नादी किंवा
भरीस असेल त्याच नादी किंवा भरीस
भराविणें.

ल.

लगामी—आधीन.

लतिया—हद्द; शीव.

लब—निरोप घेऊन जाणारी मंडळी.

लव्हा—तरवार.

लाकिन } — परंतु; तथापि.
लेकिन }

लाजम—योग्य.

लाजिमा—कर; हक्क.

लुगारा—लुट.

लंबछड्या—लांबछोड्या, लांब पल्ल्याच्या.

व.

वजे—रीत; मार्ग.

वजारत-माब—(वजारत-मआब) एक
पदवी.

वजीर-इ-आजम—मुख्य प्रधान.

वरात—हुंडी; चेक.

वसवसा—भीति; संशय; दिक्कत.

वसवासी—संशयी.

वलंदेज—डच.

वाकनीस—अखबारनीस; वृत्तांतलेखक.

वाका—प्रकरण; खटला; हकीकत.

वाकीफ—माहितगार; जाणता.

वाजेह—ज्ञात; स्पष्ट; विशद.

वाढून येणें—चालून येणें.

वारापाणी—नाश; निकाल.

विराह—कलह.

वोलगार—ओलीस ज्याच्याजवळ आहे
तो मनुष्य.

वोला—ओलीस; करार पुरा करीपर्यंत
ताब्यात ठेवलेले लोक.

श.

शक्स—माणूस.

शकल—योजना; व्यवस्था; स्थिति; प्रकार.

शकटभेद—कपटानें फोडणें.

शकशुभा—(शुक्र शुभह) अंदेशा, भीति,
संशय.

शकी—दुर्दैवी.

शकुनाचें पोतें—आरंभाचें पोतें; बोहणी-
सारखा प्रथम वसूल आलेला पैसा.

शरीक—सामील.

शह—दरारा; धाक; अडवणूक.

शहरपन्ना—तटबंदी; कोट.

शहाजणें—मंगल वाचें (जय झाल्यावर
शहाजणें वाजवितात.)

शादमानी—आनंद; खुशाली.

शामल—हबशी.

शाहिदी—(शहादत) साक्ष; पुरावा.

शिकम—पोट.

शिकस्त—पराभूत, हटविलेला.

शिवंदी—वसुलीच्या कामासाठी ठेवलेली
फौज.

शिरा—उत्तम.

शिलशिला—क्रम; जमाव; परंपरा; बहि-
वाट.

शुकरगुजारा—कृतज्ञता.

शुतरस्वार—(सुतर = उंट) सांडणीस्वार.

शेखदार—तर्फदार कारकून. (याजकडे
सुमारें २०--२५ गांवांचाकारभार असतो).

शेर—जबरदस्त; समर्थ.

शेरी—(१) मणी २ शेर या प्रमाणें एकं-
दर उत्पन्नावर कमाविसदाराचा हक्क.

(२) शेरी (जमीन)=गांव समिच्या
बाहेर असलेली वागाईत जमीन.

शोखी—दांडगाई.

शोध करणें—शुद्ध करणें.

शोहरा—प्रसिद्धि.

शौहरत—प्रसिद्धि, कीर्ति.

शांत होणें—मरणें.

ष

षकी } —दुईदेवी.
शकी }

षुभः }
शुभा } —अंदेशा; भय.
सुभा }

स.

सई होणें—जिकणें; यशस्वी होणें.

सकटतार—सेक्रेटरी (अपभ्रंश.)

सकेकरी—पाणी देणारे, सका = पखाल.

सखत—कठीण; कडक.

सखुनाची पास—शब्दाचा मान; वच-
नाप्रमाणें चालणें.

सजावल—ढालाईत; वसूल, तगादा कर-
णारा.

सजुंदा—परिपूर्ण; तयार.

सत्का—कुरवाडी; ओवाळणी.

सदाकत—प्रामाणिकपणा.

सदाकत—दस्तगाह—प्रामाणिकपणाचा
निधि.

सदाकत—अतवार—प्रामाणिक.

सनगे—कापड.

सनमादिक, सामादिक—मसलतींत
असणारे ?

सप्रयुक्त—युक्तीच्या वाटेनें

सफेजंगी—खडे युद्ध; घोर युद्ध.

सबनीस—लष्करची जमा; तैनात; हजरी
वेणारा अधिकारी.

सबर—सधुरी; धीर; सहनशीलता.

सबर-निबर—थकले भागलेले.

समजौता—तडजोड; सनजुत.

समधीन—एकत्र; बरोबर.

सर्फराजी—कृपा.

सर्फराजी करणें—मान देणें; सत्कार करणें.

सरद—सरहद्द.

सरपोस—चादर; आच्छादन.

सरबरा—व्यवस्था.

सरवागे—सरकारी वागेतील मुख्य कामगार

सरसबाजी—समृद्धि.

सराफखाना—(शराबखाना) पर्णागार;
विख्याचें साहित्य ठेवण्याची जागा.

सरेमो—(सरि-म) बालाग्रही, थोडेसुद्धां.

सलानत—वचक; दरास; भीति.

सा—अलत—वर्षाची वेळ सण.

साडेतीन वखें—दरबारांत अधिकाऱ्यांना
देण्यांत येणारा पोषाख, त्यांत साडेतीन
वखें असत.

१ पागोटें.

१ शालजोडी अथवा शेला.

१ महमुदी कापडाचा पायजमा.

अथवा झगा.

१ पटका करण्याकरितां किनखापाचा
अर्धा तुकडा.

सातानेक—सुमुहूर्ती.
 सापेक्षित—दुःखी.
 साविक—पूर्वी; प्रथम.
 स्वामी—कार्तिकस्वामी.
 सार्वभौम—दिल्लीचे पादशाहा.
 सारद—सरहद्द—(अपभ्रंश).
 सार्वान—सांडणस्वार; उंटवाला.
 साल-ब-साल—वर्षानुवर्ष.
 सावर बसणें—बाजू सावरून बसणें.
 साहित्य—मदत.
 साहेबकाम—स्वामिकार्य.
 साहेबनौबत—मोठा नगारा; हत्तीवरील
 डंका.
 साक्ष-उपसाक्ष—उपमा प्रतिउपमा, निर-
 निराळे दाखले.
 सिकम-पोट.
 सिकस्त—पराभूत.
 सिगोफ } —भिन्नभाव, निराळी गोष्ट.
 सिकोप }
 सिगोपे चरपा करतील—दुसरी शकल
 लढवतील.
 सुद—शुद्ध.
 सुदामत—वहिवाट, सरळ.
 सुपूर्द—हवाली.
 सुरतपिजीर—यशस्वी.
 सूत्र—तहाचें बोलणें; धागा.
 सूत्रनाल—उंटावरील तोंफ.
 सेरणी—शिरणी; ज्याच्या बाजूनें जय
 झाला असेल त्यानें आनंदप्रदर्शक म्हणून
 धावयाची रक्कम.
 सेहत—(प्रकृतीस) आराम, तन्दुरुस्ती.
 संजगुरा—एल प्रकारचें बारीक धान्य.
 सजुता—जय्यत.
 संध्यातून—संधि साधून.
 संभूत—वार्ता सांडणीस्वार.

ह.

हजारिया—सहस्र सैनिक बाळगण्याची
 मनसब.
 हप्तहजारी—सप्त सहस्र सैनिकांचें आधि-
 पत्य.
 हमरंग—तोच रंग; एकच नाद.
 हमराहा—संगति; बरोबर; सामील.
 हमराही—बरोबरील लवाजमा; फौज.
 हमवार—सारखी; सरळ, प्रसन्न.
 हया—दुर्दशा; त्रास.
 हकारा—जासूद.
 हद्द—दोन्ही.
 हशामर्ष—तद्द अगर लढाई.
 हरगीज—कधीही, बिलकुल, सर्वथा.
 हरोरा—शिरा, सांजा.
 हरोळ—बिनी, आघाडी.
 हलखुद—जसें पाहिजे तसें (“यथा तथ्यं
 तु हलखुदम्” रा. व्य. को.).
 हंशम—परिवार; शिपाई; प्यादे.
 हगामा—धूम, लुटालूट.
 हाजत—जरूरी, आवश्यकता; अडचण.
 हाटेली—दृष्टी.
 हावमरी—आशाळभूत; उत्सुक.
 हास्वदील—मर्जीप्रमाणें.
 हाशील—खर्च; प्राप्त, लभ्य.
 हिफाजत—संरक्षण.
 हिलाल—टंभा.
 हुक्के—१ गुडगुडी. २ (बाँब) ज्वालाग्राही
 पदार्थांना भरलेलें पात्र.
 हुजरात—खुद्द हुजूरचा खडी फौज
 (फक्त आणीबाणीच्या वेळींच ही लढाई
 वर पाठवितात).
 क्षेपनिक्षेप—ताबडतोब; एकदम.

सूचि.

आंकडे पृष्ठांकांचे

अ

अकण्ठा	११
अजमशहा	७७
अजीजखान	१९
अंताजी नारायण	५३, ५५
अंताजी माणकेश्वर	१२८, १३१, १३२, १३७,
१३९, १५१, १५५, १५७, १५८, १६१, १८२	
अंताजी नागेश	२०२, २१४
अप्पाजी पंत	२६
अफजुलखान	१६, १७ (विजापुरी)
,,	(निजामशाही) ४५५
अबदुल राजखान	३६
अबदुल्लाखान	१०
,, अफझुलखानाचा अपभ्रंश	४५५
अबदुल हसन बक्षी	१०
अबदुल हसन कुतुबशाहा	२२, २४, २५
अबदुल महमद (वजीर अदिलशाही)	१६,
	१८, १९, २०
अबदुल रहीम बहलुलखान	१८
अबदुल करीम नबाब (विजापुरी)	२१, २२
अबदुल रऊफ	२३, २४
अंबरखान	९
अंबाजी त्रिंबक पुरंदरे	४०, ४४, २२१, ४५७,
	४७६, ४८९, ४९२, ४९४, ४९९, ५०१
अमरसिंग राजे तंजावरकर	४८४, ४८५
अमानसिंग हुंदेले	१४८
अमिनखान करी	२५
अमीरखां	४२७
अमृतराव पेशवे	४६८, ४७९, ५०३
अमृतराव विश्वनाथ पेटे	४६५
अमृतराव शिंदे	४६६, ४७२
अमृतराव शेकर	७२, ७७
अर्जुनसिंग हुंदेले	६७, ७२, ७३
अलफिस्टन (एलाफिन्स्टन)	४५०, ४५१,
	४५२, ५०३

अलमगीर (औरंगजेब पहा)	१९, २०, २४, ७७
अलाजखान	९
अल्ली खुदावंतखान	१३
अल्ली अदीलशाहा	१६, १९,
अलीजहा शहाजादा (औरंगजेबाचा पुत्र)	२४
अलीनवाजखान	१६६
अली गौहर बादशाहा	१९५, १९७
अल्लीबहादूर	३८९, ४८३, ४९२, ४९९
असद अली	४०८, ४१०
असदखान	१५, १६, २६, २८
असफखान	१०
अहमदखान वलद खुदावंतखान	१५
अहमदखान बंगस (पठाण)	८७, ८९,
अहमदशाहा अबदाली	११२, १५१, १५६,
	१६१, १९४ ४५९, ४६०
अहिल्याबाई होळकर	२७८

आ

आऊवाई	२०९
आकारजा	८
आकारी जवान	१०
आर्कांतखान	१०
आजमशहा (औरंगजेबाचा पुत्र)	४५६
आनंदराव निंबाळकर	१६२, २०३
आनंदराव गणेश दिपे	१७२
आनंदरूप वकील (जानोजीचा वकील)	१९५
आनंदराव भिकाजी रास्ते	१७२, १९६,
	२०४, २२०, २३३, २५७
आनंदराव व्यंकटेश	२०१
आनंदराव (हैदरखानाकडील वकील)	२४६
आनंदराव राम	२५४
आनंदराव धुळप	२५४, ३७९, ३८०
आनंदराव गोपाल सुपेकर	३७५
आनंदराव घाडगे	३८६
आनंदराव पवार	४९६

आनंदाबाई पेशवे	४६३, ४६४, ४६५, ४७२, ४८३
आप्पावळवंत (कृष्णराव बळवंत पहा)	४०३
आप्पाजी गणेश	२१४, २१५
आप्पाजीराम दामोळकर	९६, १८५, २६८ ३६४, ३७२, ३८९, ३९३
आबरकांची (मुंबईचागव्हर्नर)	३९७-४०१
आबाजी नाईक, आबूजी नाईक	६५, ७०
आबाजी महादेव	२१३
आंबोजी इंगळे	२४९, २७८, ३२६, ३६४

इ-ई

इंद्रसेन	२९९, ३४३, ३६३, ३६६, ३७४, ३८०, ३८१
इब्राहिमखान वजीर	१६
इसामखान हवालदार	१३
इरादतखान	१०, १२
इच्छोरामपंत ढेरे	४६४
इब्राहिम अदिलशहा	८, १४
इस्माइलखा पनी (एलिचपुरकर)	४०८

उ.

उदाजी चव्हाण	३०. ३१, ४५, ७३. ९७
उदीतसींग रजपूत	७
उदीधीन Wather stone	३१५, ३८०
उमरावगिरि गोसावी	१९६
उमाबाई दाभाडे	७७, ८२, ४७७, ४९६

ए.

एकलासखान (सिद्दीखान)	९, १५
एफिस्टन-अल्फिस्टन पहा.	
औरंगजेब	५, ७, ११, २४, २५, २६, ४५५, ४५६, ४७५

क.

कदमराव	९
कबगुलशान दिवाण (कलुशा)	२६
करीम पेंढारी	४४७
करीम सजें	१४
कलुशा (कर्नल क्लोज)	४५१, ४५२, ५०३
कलुष कलुशा	२६
काजी सय्यद रणदुल्लाखान	९, ११, १३, १४

कान्होजी आंग्रे	३१, ८१, ४७५
कान्होजी मोहिते	४६१
कान्होजी गायकवाड	४२६
कामबक्ष शहाजादा	२७, २८, ४५६
काशीबाई (नागण प्रभूची बायको)	२९
कुडिडोर (डच सरदार)	४८
कूट (कर्नल)	२७२, २७४, २७६, २७७
कृष्णभट अभ्यंकर	३४
कृष्णराव बल्लाळ काळे	२२०, २३०, २५७
कृष्णराव बळवंत मेहेंदळे	२०४, २१८, ४०३, ४७९

कृष्णाजी भास्कर पांडित	७
कृष्णाजी भवानी	५०३
कृष्णाजी महादेव जोशी	४९४
कृष्णाजीपंत घोरपडे	२६
कृष्णाजी बहिरव थत्ते	४७१
कृष्णाजी मोहिते	३६
कृष्णाजी नारायण, जोशी	२२४, २३३, २४४, २५६, २६७, २७१, २७२, २७६, २७७, ४२७

कृष्णाजी दाभाडे	४५, २२१
कृष्णाजी परशराम प्रतिनिधि	४१, ४२, ७३
कृष्णाजी अनंत	१६६, २१७
कृष्णाजी तानदेव	३८३
कृष्णाजीराव केतकर	५०१
केशव भास्कर	७
केसो अनंत	३७८
केसो कृष्ण दातार	२३८, २३९, २४९, २६७, २७३
कोन्हेरराव पटवर्धन	४८१
क्लोज कर्नल	४५१, ४५२, ५०३

ख.

खकरखान	२२
खंडेराव होळकर	५०२
खंडेराव दरेकर	२०४
खंडेराव गायकवाड	२०६, २१४
खंडेराव पवार	२८१
खंडोजी अरगडे	१९६, १९७
खंडोजी भोंसले-ऊर्फ चिमणाबापू	८, २२०

खरकसिंग गारदी	४६४
खवासखान दौलतखान- नवाजिषखान पहा	
८,९,११-१५,१९,२०,२१,२२,२५	
खवाज हुसेन	१५
खवाजे अमीन	२१
खाजे दातखान	१०
खानमहमद	१६
खान आलम	९४, ९५
खुजस्ते बुनियाद - (औरंगाबाद)	२७
खुजस्ता अख्तर	२८
खुशरुद्दीन मोदी	४५०, ४५१
खेदसिंग बुंदेले	१४९
खेमसांवत	२, २९, ३६, ४०१, ४०२
खेलोजी भोंसले	१
खैरीयतखान	९, १३, १३

ग.

गंगाधर यशवंत चंद्रचूड	८२, ८३, ११९, १२५, ४६२
गंगाधरशास्त्री	४५१, ४५२, ४६८, ४६९
गंगाबाई पेशवे	२०५, ४६४, ४८०, ४८१, ५०१
गंगाधर गोविंद खेर	१९६
गणपतराव मेहेंदळे	४९७
गणेश विश्वनाथ बेहरे	२१४, २३६, २३८, २४५, २५४, २५५, २७३, २७६, ४८२
गणेश कृष्ण	११९
गणोबलाल देसाई (पंचनदी)	३४
गाजीखान	१५
गाजीउद्दीनखान	२४, २५, ९०
गाजीउद्दीनखान फेरोजजंग	९०, ९२, ९३, ९४, १००, १०३, १०४, १०६-१११, १५६, १५७, ४७७
गाडर (कर्नल)	२२०, २४१-२४३, २५०, २५१, २५६, २६६, २६७, २७२, २७३, २७९, २८१
गायकवाड वंशावळ	३९६, ३९७कान्होजीपहा
गालीषखान	१९
गुमानसिंग मांडवीकर	२१५

गुरुजी १ महादजी बल्लाल करकरे पहा;
२ राघोपंत गुरुजी पहा.

गुलामकादर	३८९
गोपाळ खंडेराव रास्ते	४५१, ४८३
गोपाळ जनादन वैद्य	४५३
गोपाळराव गणेश बरवे	१३३, १३५, १७०, १८०, १८१, १९०, १९१, १९६
गोपाळराव पटवर्धन	१८७, ४७९
गोपाळराव रामचंद्र	२३८, २३९, २४१, २४२
गोपिकाबाई पेशवे	१७९, ४७१, ४८०, ४८२
गोविंद हरी (पटवर्धन)	७७
गोविंदराव चिटणीस	७७, ७८, ८१, १०२
गोविंदराव दाभाडे	८२
गोविंद बल्लाल बुंदेले (खरे)	१३२, १३३, १३५, १४८, १४९, १५६
गोविंद दीक्षित	१४५, १६९, १७०, १८१

गोविंदराव गायकवाड	२०१, २०२, २०६, २०७, २१४, २१६, २४२, २४४, २५१, २८३
गोविंदराव नारायण	२१५
गोविंद गोपाळ कामतेकर	४२१, २४२
गोविंदराम	३७१, ३७२
गोविंद कृष्ण काळे	३८६, ३९२, ३९३, ४०९, ४१२, ४१३, ४७३, ५०२
गोविंदराव पिंगळे	३९३, ५०३

घ.

घाटगे—आनंदराव, चांदोजी, झुझारराव,	
नरसिंगराव, सखाराम सर्जेराव	
घाशाराम कोतवाल	४७१, ४७२
घोरपडे:—	४२३
मालोजी पहा	३०, ३८४, ३८५
संताजी	३०
हिंदुराव (बहिरजी घोरपडे पहा)	४२
राणोजी	४२
सगुणाबाई	४२
नारायणराव	७४, ३८५
बहिरजी घोरपडे	३८५
मुरारराव घोरपडे	३८५
नारोजी	४९५

च.

चंद्रसेन जाधव	४६०
चव्हाण-राणोजी पहा	३०
विठोजी पहा	३०
उदाजी पहा	३०, ३१, ४९, ७३
प्रीतिराव	३१
शंभूसिंग	४५
तुकोजी	१४४
रामचंद्र	३०
चांदोजी घाटगे	३४
चापाजी टिळेकर	४६४
चिंतामण हरी फडके	४६७
चितो महादेव	४१
चितो विठ्ठल जोशी	२३५, २३८, ४६२, ५०१
चितो रणसोड बोधनी	२१६
चिमणाजी रघुनाथ	४४५, ४६५, ४७१, ४७३, ४७४, ५०२, ५०३
चिमाजी आप्पा पेशवे (थोरले)	४०, ५०, ५१, ५३, ५५, ५७, ५९, ६०, ६२, ४५८, ४७६, ४९२, ४९४, ४९५, ४९९, ५०१
चिमाप्पा पानशे	२३१

ज.

जगदेवराव नाईक निंबाळकर	४०२
जगजीवनराव परशुराम प्रतिनिधि	७३
जनकोजी शिंदे	१३३, १३५, १३८, १३९, १४२, १५३-१५५, १५७, ४२७
जनरल वेल्लस्ली	४२७
जनार्दन बाजीराव पेशवे	६१, २३३, ४४७, ४९६
जबरदस्त	१८
जयाजी शिंदे-जयाप्पा	६७-६९, ७६, ८२, ८६-९०, ९३-९६, ९८-१००, १०५-११२, ११६, ११७, ११९-१२२, १२४, १२६-१३१, १३४
जयसिंग राजे	१९, ४९६, ४९७
जयराम सांवत	७४
जननगरकर राजे	४६२
जानसरखान	६
जानभट (अभ्यंकर)	३५

जानबा निंबाळकर ९१, ९३, ९५, १००, १०२, १०३

जानकीबाई (राघोबादादाची बायको) ४७७

जानोजी भोसले १४३, १४५, १४६, १७०,

१८७, १९४, १९५, १९९, ४६१, ४६२

जाबितखान (नजीबखानाचा पुत्र) ४६३

जाबितजंग उर्फ धौशा २३१, ३२५

जालमसिंग हाडे (कोटेकर) २८८, २९१

जालपुगारखान-झुलफिकारखान पहा.

जिजाबाई (कोल्हापूरकर संभाजीची बायको) १७२, २२३, ३९५

जिजाबाई (शिवाजीची आई) ३८४

जिऊबाई भानू ४५१

जीवबादादा बक्षी ४०७, ४१०, ४११, ४१३, ४८३

जीवाजी रघुनाथ ४१, २२६

झुझारराव घाटगे १४४

झुलफिकारखान-यतिक्कादखान २६, २८, ३०, ४५६

टिपू, सुलतान ३३८, ३६३, ३६६, ३६८,

३६९, ३७१, ३७२, ३७५, ३७७, ३७९,

४६६, ४७१, ४७३, ४८३

डुल्ये फ्रेंच सरदार ९२

त

तानाशहा (कुतुबशाही) २७

ताराबाई ३१,

८१, ८२, ८६, ८८, ९९, १०१,

१०२, १०६, १०७, ११५, २२७,

४५६, ४५७, ४५९, ४६०, ४८५

तुकाबाई (शहाजीची बायको) ४८३

तुकोजी चव्हाण १४४

तुकोजी होळकर १९७, २११, २६४,

२६५, २७३, २७६, २७८, २८४,

२८५, ३७३, ३७९, ४६२

तुकोजी शिंदे ४६६, ४७२

तुकोजी राजे-तंजावरकर ४८४

तुळाजी आंग्रे ५६, १६४, १६५, ४७७

तुळाजी पवार १८५, ४६४

तुळजा महाराज तंजावरकर ४८४

तोतया भाऊसाहेब	४६४
त्रिंबकराव पेठे	६६,
१८५, १९५, २००, २०४, २०५, ४६०,	
४६२, ४६३, ४७९, ४८०, ५०१	
त्रिंबक विनायक कोनेरपंत	८२, ८३
त्रिंबक हरी पटवर्धन	८३
त्रिंबक सदाशिव ऊ० नाना पुरंदरे—नाना पुरंदरे पहा	
त्रिंबक नारायण १९०, १९१, ३७५	
त्रिंबकराव गायकवाड	२०२
त्रिंबकराव दाभाडे सेनापति २१५, ४८९, ४९५, ४९६	
त्रिंबकराव आप्पाजी	२२४
त्रिंबक महिपत पुरंदरे	४२६
त्रिंबकराव डेंगळे	४५०, ४६८, ४६९
त्रिंबकजी डमढरे ४४६	
त्रिंबकेश्वर अमृतराव यत्ते ४७३	
त्रिंबकराव परचुरे	५०२
द	
दर्गाकुलीखान	१०७, १०८, १०९
दत्ताजी शिंदे—८९, ११२, १२८, १२९, १३१, १३२, १३५, १३८—१४१, १४४, १४५, १४७, १४८, १५३, १५४, १५५, १५७, ४५९	
दमाजी थोरात १०७, १६५, २०७, ४७६, ४७७	
दमाजी गायकवाड ४५७, ४७५, ४७६, ४९२, ४९३	
दलपतराव	१५
दयाबहादुर	४९५
दाऊदखान	१४
दारकोजी निंबाळकर पाटील	८३, २०४
दादंभट पिलंभट उपाध्ये (सिंधुदुर्ग)	३४
दादोबा प्रतिनिधि	१०६
दादोबा देसाई (पंचनदी)	३४
दाभाडे—गोविंदराव—उमाबाई—कृष्णाजी त्रिंबकराव, यशवंतराव, दाभोळकर—	
रामाजी अनंत पहा	

आपाजी राम पहा	
अंकटराव राम पहा	
रामराव आपाजी पहा	
कृष्णराव रामराव पहा	
आपाजी रामराव पहा	
दाराशिको, शहाजादा	१३
दारुलजफर विजापुरी—दिलेरखान पहा	
दियामत् उल्मुल्क	८
दियानतराव	१९, २०
दिलेरखान—रस्तुमखान	२३, २४, २५, २६
दिवाकरपंत चोरघोडे	२६२
दीक्षित—पाटणकर कायगांवकर—वासुदेव, नारायण, गोविंद ऊ. बाबा, बाळकृष्ण, लक्ष्मीनारायण, रामचंद्र.	
दुर्विंश पातशहा	८
देव चिंचवडकर—थोरले चिंतामणी, धरणी-धर-महाराज, नारायण देव ४५५, ४५६ ४५७, ४६३, ४६४	
देवराव हिंगणे	३०५
दौलतराव शिंदे ७५, २०२, २०६, ४५३, ४७२, ४७३, ४८३, ५०२	
दौलतराव शिंदे (संभाजीचा सरदार)	२६, ४६६, ४६७
दौलत बाबूराव	२०७, २०८
दौलतखान (खवासखान, नवाजिषखान पहा)	८, ९, ११—१५, १९—२२, २५
धनाजी जाधव	३१, ४८९, ४९०
धर्माजीपंत डबीर	१९, २०
धोंडोपंत पुरंदरे	७७, ७८
घौशा (जाबीतजंग पहा.)	
न	
नजीबखान रोहिला—	१५३, १५६, १६२, २४९, २५१, ३०५, ४५३, ४५९, ४७९
नबाबखान	९, १५
नरहर कृष्ण मुतालिक दि. पंत प्रतिनिधि	३७
नरसिंगराव घायगुडे	२०४
नरसिंगराव तमाजी	२२०, २३१, २३४, २५७, २६८

नरसिंगराव घाटगे	३८६
नवाजिषखान-दौलतखान व खवासखान पहा	१५
नाईकवाडी	२९
नागण प्रभू—कुडाळकर	२९
नाना पुरंदरे—त्रिंबक सदाशिव पुरंदरे पहा.	
८०, ८१, ८३, ८४, ८५, १६६,	
१६७, १६९, १७६, १७८, १८३,	
१९२, १९३.	
नानाफडणीस (बाळाजी जनार्दन भानु)	
७६, ९९, १७३, १८०, १९२, १९९,	
२०७, २०८, २०९, २१३, २१७,	
२२०, २२४, २२९, २३०, २३१,	
२३४, २४०, २४१, २४३, २४५—	
२५७, ३४३, ३६१—४६४, ४६७,	
४६८, ४७१—४७३, ४८०, ४८२,	
५०१, ५०२.	
नारायण दीक्षित पाटणकर—कायगांवकर ४८,	
५४, ५७, ५९, ६१, ७९	
नारायण भास्कर १६४, १६४, १६५	
नारायणराव ब्यंकटेश घोरपडे ७४, १०६,	
३८५	
नारायणराव बल्लाळ पेशवे १८९, १९३,	
२०४, २०९, ४६३, ४६४, ४७४,	
४७८, ४७९.	
नारायणराव ढमढेरे ३८८	
नारायण गोसावी (तुकारामबुवाचा पुत्र) ४५७	
नारोशंकर राजेबहादूर—७१, १५४, १७२,	
१८२, १८७, २०७, ४६१	
नारोकृष्ण १९०, १९१	
नारोपंत उर्फ नारो शिवदेव पोळे (वाईकर)	
२०८, २१७, २२०, २३०, २३६,	
२४०, २४३, २४६, २४७, २५६,	
२५७, ३४३, ३६१.	
नारोजी घोरपडे ४९५	
नारो आप्पाजी तुळशीबागकर ४६४, ५०१	
नारो अनंत परचुरे २१७	
नारो गणेश शौचे २०८, ३८४	
नारो त्रिंबक १६७	
नारो चक्रदेव ५०२	

नारोबा देसाई त. पंचनदी	३४
नारोराम मंत्री २२१	
नासिरजंग निजाम ५९, ७५, ८२, ९२,	
१००, ४५९, ४७७	
नारो तुकदेव ७९	
निजाम ८८, १३६, १४३, १४८, २४१,	
३६४, ३६९—३७१; ३७७	
निजाम अलीखान (निजामुलमुल्काचा पुत्र)	
१८५, १८७, १८८, २३४, २४७,	
२४८, २७५, २७६, ४५८—४६२,	
४६७, ४७२, ५०२	
निळकंठराव महादेव पुरंदरे ४६०, ५०१	
निळकंठराव त्रिंबक ४२	
नियामतखान न्यामतखान १२	
निंबाळकर आनंदराव— जगदेव नाईक	
फिरंगोजी, महादजी नाईक, मालोजी	
नाईक, यशवंतराव, राणोजी, राव रंभा	
निंबाळकर, रंभाजी, वणगोजी नाईक,	
हणमंतराव, मूरमहमदखान २५२, २५३,	
२५७, २६८, ३६६, ३७१, ३७३, ३७४.	
नेकनामखान १९	

प

पटवर्धन—

परशराम रामचंद्र ऊ. भाऊ पहा	
पांडुरंग गोविंद, कोन्हेरराव, गोपाळराव,	
गोविंद हरी, रामचंद्र हरी, वामनराव	
गोविंद, परशराम पंडित प्रतिनिधि ७,	
४०३, ४५८, ४८९, ४९१,	
४०३, ४५८, ४८९, ४९१,	
परशराम बल्लाळ २०१	
परशराम बाबा—ब्रम्हेंद्रस्वामी पहा.	
परशराम रामचंद्र ३८७, ३९३, ४८२, ४८३,	
५०२	
पहिलेखान कादमारी २६	
परशुराम भाऊ पटवर्धन २३५, २३६, २४५,	
२५४, २७९, २८१, २८२, २८३,	
३७२, ४०८, ४१७, ४४५, ४६६,	
४६७, ४७१, ४७२, ४८३	
परसोजी भोसले ४९०	

पवार—

आनंदराव, खंडेराव, तुळशी, यशवंतराव	
प्रतापसिंह राजे	४९४
पाटणकर—दीक्षित कायगांवकर पहा.	
पॉटिंगर (कॅपटन)	४५३
पांडुरंग गोविंद पटवर्धन २११, २१२,	४८१
पांडुरंग रघुनाथ (शिंद्याचे लष्करांत) ३०१,	
३०४, ३१७, ३४३, ३६४, ३७५,	
३७८, ३७९, ३८३	

पानसे—

१ चिमाप्पा	
२ भीमराव यशवंत उर्फ भिवराव	
३ मल्हारराव जगजीवन उर्फ मलबा	
४ सखारामपंत	
पादशहा बिबी (आदिलशाहाची मुलगी)	
शहरबाबु पहा.	
पाम नाईक महार (किल्लेदार) २५, २७	
पायपुडे=मानाजी पायपुडे पहा.	
पार्वतीबाई पेशवे १७१, १७८, ४८०, ४८२	
पिंगळे— गोविंदराव, मोरोपंत, बहिरो	
मोरेश्वर	
पितांबर शेणवाई	२
पिराजी घोरपडे	५, ३८५
पिलाजी जाधवराव	४९१, ४९५, ४९७
पुरंदरे—	

- १ अबाजी त्रिंबक
- २ महिपत त्रिंबक उ. बजाबा
- ३ त्रिंबक महीपत
- ४ सदाशिव मल्हार
- ५ त्रिंबक सदाशिव उ. नाना
- ६ नीळकंठराव महादेव
- ७ महादोबाळ माधवराव नीळकंठ.

पुर्तकेश (पोर्तुगीज) ३७०	
पुरुषोत्तम महादेव हिंगणे १७८, १९१, २५०,	
३०५	

पोलादखान	१९
पोटसाहेब—फोर्ड पहा	

फ

फत्तेखान	९, १०, ११
फत्तेसिंगराव माने	४२७
फत्तेजंग—शेख निजाम पहा.	
फत्तेसिंग भोंसले. ६९, ७०, ८३, २२३, ४५९	
फत्तेसिंग गायकवाड २०२, २१४, २१५, २२१,	
२३७, २३८, २४२	
फरहादखान	९
फाजलखा रोहिला	४०८
फिरंगोजी निंबाळकर	१४४
फेरोजजंग—गाजीउद्दीनखान पहा	
फोर्ड (कॅपटन फोर्ड) पोटसाहेब ४५१, ४५३	
फोंडसांवत (कुडाळकर) ३४,	
फ्रेंच ३२३, ३२९, ३४२, ३६४, ३६९, ३७०	
बजाजी माधवराव १०५	
बजाबा पुरंदरे	१९२
बयाजी नाईक	४५०, ४५१, ४५२
बयाबाई	४७७
बंदेगान अल्लीनिजाम	३९२
बहादूरखान नबाब	२१, २२, २३
बहादूरशहा (औरंगजेबाचा पुत्र) ७७, ४५६	
बहादूरखान रोहिला ८७	
बहलोलखान २१, २२, २३	
बहिरो मोरेश्वर पिंगळे ४५६, ४७५	
बहिरोपंत मेहेंदळे ५०२	
बहीरजी घोरपडे (उर्फ हिंदूराव) ५	
बहीरजीनाईक गायकवाड २११, २१२	
बळवंत गणपत मेहेंदळे १४७, १७६	
बळवंतराव भवानीशंकर ३९२	
बाजीराव घोरपडे १६	
बाजी गोविंद बरवे २१२, २२५, ४८१, ४८२	
बाजीपंत जोशी (बाजी गंगाधर?) २४०, २४५	
बाजी कदम ४५७	
बाजीराव रघुनाथ पेशवे ४१५, ४१६, ४२६,	
४४५, ४६४, ४६७, ४७०, ४७२, ४७५,	
५०३	
बाजी मिमराव ४९२, ४९४, ४९७	

बाजीराव थोरले ३१, ४०, ४४, ४८, ४९, ५०,
५४, ५७, ५९, ६०, ११८, १७९, ४५७,
४५८, ४७४, ४७६, ४९४, ५०३.

बापूजी बाजीराव ६६, १०४
बापूजी रघुनाथ २७९, २८०
बापू गोखले (बापूजी गणेश) ४५२, ५०३

बाबा करी १५
बाबा फडके ४१०, ४११, ४७२, ४७३, ५०२,
बाबा दीक्षित गोविंद दीक्षित पहा १९६, १९७

बाबूराव मल्हार ५५
बापूजी भीमराव ६३, ६४, १००

बाबूजी नाईक बारामतीकर ६५, ७३, ७४, ७५,
८०, ८१, १०२, ११५, ११६, १८८, ४९४

बाबूराव कान्हेर १४७
बाबूराव रामरामी १६९
बाबूराव कृष्ण २१७

बाबूराव फडणीस ४६०, ४७७, ४९३
बाबूराव दाभाडे ४९६

बाळकृष्ण दीक्षित ११९, १२३, १८४,
बाळाजी गोविंद खेर १७०, १८२, १९०,
१९४, १९५, १९६

बाळाजी कृष्ण १८९

बाळाजी बाजीराव उर्फ नानासाहेब पेशवे

३१, ४५, ५५, ५७-८०, ८३-९१, ९३,
९५-९८, १०४, १०७-१०९, ११२,
११३, ११५, ११७, १२१, १२२, १२४,
१२५, १२७-१२९, १३१, १४०, १४१,
१४३-१४५, १४८, १५२, १५३, १५४,
१५८, १६१, १६३, १६५-१७१, १७८,
१७९, २१८, २२३, २२४, २३५, ४५९,
४७३, ४७४, ४७६-४७७, ४७८, ४८३,
४९७, ५०१

बाळाजी विठ्ठल २०१, २११, २१२

बाळाराव शिंदे २०८, २३५,

बाळाजी देसाई (पंचनदी) ३४

बाळाजी विश्वनाथ पेशवे ४५६, ४५७, ४७४,
४७५, ४७६, ४८९, ४९३, ४९४, ४९५,
४९८, ५००

बाळोजी कुंजीर ३९७, ३९८, ३९९, ४०१
५०३,

बिरबल ११

बीबी बडेसाहेब (अदिलशाही) ८, १६

बंगस (अहमदखान पहा)

ब्रह्मदेवस्वामी ४७, ४९, ५०, ५३, ५५, ५९,
६१, ६३

भ

भगवंत रामचंद्र अमात्य ४२

भगवानसिंग माडवीकर २१५

भगीरथराव शिंदे २४४, २४६

भद्राप्या नाईक राजे १८

भवानराव प्रतिनिधि १८९, १९०, २०३,
२०५, ४०८, ४७९

भाई-रणेखान भाई पहा

भानजी प्रभू देसाई-(कुटें, सिंधुदुर्ग) ३५

भीमराव यशवंत पानशे २०४, २१३, २१४,
४०७

भोसले (नागपूरकर) २४१, २४३, २४८,
२४९, २७२, २७४, २७५, २७६, ३६९,
४०७, ४६२, ४७६, ४७८, ४७९, ४८३,
४९४ ५०२

भोसले-सातारकर-वंशावळ ४७५

तंजावरकर वंशावळ ४८३

म.

मल्हाराव जगजीवन पानशे १९१, २०३

मल्हाराव होळकर (पहिला) ६७-६९,

७६, ८२, ८३, ८६-८८, ९०, ९३-९६,

१००, १०६, १०७, १०९-१११, ११९,

१२८, १७८, १८२, १८६, ४४७, ४४८,

४५०, ४९२, ४९५

मल्हाराव होळकर (दुसरा) ४७४, ४४८,
४५०, ५०२

मल्हार नाईक रास्ते १४७

मल्हारपंत २४१

मल्हार बळाळ भडभडे २१७

मलिकंबर १०

मलिक रेहान (सिद्दी रेहान पहा)

मनरो-(जनरल) ४७०

मन्याबापू भोसले	४०८
मनसूर अलीखान (वजीर) सफदरजंग पहाड, ८९, १२४, १३७, १५३, १५५, १५७.	
महंमद (अदिलशाहा) ८, १३, १४, १६, १७,	
महंमद अमान	९, २२
महंमद याकूबखान	१३
महंमद आजम	२३-२८
महंमद अकबर (औरंगजेबचा पुत्र)	२७
महंमद बेदर बख्तखान	२८
महंमद मनरुद्दीन [उर्फ जहादर बादशाहा]	२८
महंमद आजिमुद्दीन	२८
महंमद फिस्कसेर	२८
महंमद अब्बास	३६
महंमद अलीखान (अर्काटचा नबाब)	१०३, २००, २५२, २५७, ३६८, ३७१, ३७३, ३७५
महंमद इसफ गारदी	१९५, २०८
महादजी नाईक निंबाळकर	८६
महादोबा पुरंदरे	८२, १०७, १२६, १४८, ४७७, ५०१
महादजी केशव	१६६, ४९७
महादजी बल्लाळ करकरे (उर्फ गुरुजी)	१७८
	२०९
महादजी बल्लाळ फडके	१८७
महादजी कृष्ण जोशी	४९४
महादजी शिंदे (उर्फ पाटील बाबा)	१३७, १८५, १९६, २११, २१७, २१८, २२०, २२४, २२९-२३४, २३९, २४०, २४३, २४५, २४६, २४७, २५०, ते ३४३, ३६१-४६१, ४६६-४७२, ४८३
महादजी प्रभु	२१३
महोपत त्रिंबक उर्फ बजाबा पुरंदरे	१६७, १६८, १८३, १८४, १९२, बजाबा पहा
मशोर उल्मुल्क (निजामाचा दिवाण)	३८६, ४०३, ४०४, ४०६, ४१२, ४१३, ४६७, ४७२, ४७३, ५०२, ५०३
माधवराव गोविंद कानडे	४८२
माधवराव तुकदेव	२९२

माधवराव नीलकंठ पुरंदरे	४६५, ५०२
माधवराव रामचंद्र	१८८
मादण्णा	११
मानाजी पायगुडे	८१, ८३, ८४
मानाजी आंग्रे	४६, ४७, ५५, ६०, ११३, १५२, १६०, ४९७
मानाजी जाधव	५५
मानसिंग (उर्फ बाबजी जाधव)	८६
मानसिंग जयनगरवाले	१३४, १३६, १३७, १८६, २४५, २९२
मानाजी शिंदे फाकडे	३९६, ४०४
मालीट	५१०, १११, ३८४, ३८५
मालोजी घोरपडे	२०४
मालोजी नाईक निंबाळकर	१२
मालोजी भोसले	३४
मालोबा देसाई पंचनदीकर	१९, २०
मीर्झा यूसफ बेगखान	२१
मीर्झा बकर	७१
मीरखां	
मीर्झा महंमद (मुस्तफाखान पहा)	४०३
मीर अलम	४०३
मीर पोलादअली निजामाचा पुत्र	१६५
मिथ्या अच्छन	२२४
मीर अली रझाकखां	१४
मुकरबखान	१०-१५
मुरारपंत (मुरार जगदेव)	१३
मुर्तजा पादशाहा	१७, १९
मुल्ला महंमद	१८
मुसलखान	
मुजफ्फरखान	१९, २०, १६६
मुरारराव घोरपडे (उर्फ हिंदुराव)	८८, १२६, १९५, १९६, २०४, ३८५
मुघोजी भोसले	१५०, २६२, ३२४
मुरारराव सावनूरकर	१८७
मुत्तुरामलिंग सेतुपति	४१६
मुसा मुंतीण (फ्रेंच)	३६५, ३६६, ३७१
मुसामुली (फ्रेंच सरदार)	३६५
मुसा वर्णेत (फ्रेंच सरदार)	३६५
मुस्तफाखान	८, ९, १२-१६
मोहबतखान	१०-१३

मोरोपंत पिंगळे	४९१, ४९२
मोर दीक्षित	५०३
मोरोबादादा फडणीस	४६४, ५०१, ५०३

य

यतिवारखान	८
यतियादखान	९
यशवंतराव	१६
यतिकादखान उर्फ झुलफुकारखान	२६
यशवंतराव गोपाळ	४१
यशवंतराव पवार	७७, ८१, १३१, १८२, ४९७
यशवंतराव दाभाडे	११७, ४९६
यशवंतराव निंबाळकर	१६२, १६३
यशवंतराव शिंदे	२०१, २११, २२४, २२७, २४५

यशवंतराव होळकर	४२७, ४४५, ४७३, ५०३
यमाजी शिवदेव	८०
येसूबाई नागण प्रभू कुडाळकर	२९
येसूबाई शाहूची आई	३१
येसाजी भोसले	७४
येसाजी कुसाजी शिंदे (यशवंतराव शिंदे पहा)	
येहेतीशाम जंग धौशाचा मुलगा	३६४, ४०८
यशोदाबाई	४१४, ४६७

र

रघुनाथ बाजीराव ऊ. राघोबादादा	
९८, १००, १०५, ११२, ११५, ११६, ११८, १२०, १२३, १३२, १४५, १५१, १५३, १५४, १६१, १६२, १७९-१८१, १८४-१८६, १९०, १९१, १९३, २०१, २०४, २०५, २०८, २३९, २४०, २४१, २४२, २९५, ३२७, ३३१, ३३२, ३६४, ३६६-३६९, ३७१, ३७२, ३७८, ३८१, ३८२, ४१५, ४५८, ४५९, ४६१, ४६५, ४७१, ४७४, ४७७, ४८०, ४८२, ४९६, ५०१	

रघूजी भोसले	६९, ७०, ७३, ७६, ७८, ८०, ८३, १०१, १०४, ११८
-------------	---

रघुनाथराव रामचंद्र	२४९
रघुनाथ हरी	१७१
रघुनाथ नारयण राजेबहादर	२१४

रफीउल्ल दराजत	२८
रणमस्त खान	६
रणदुल्ला खान	९, ११, १३, १४
रमाबाई पेशवे	४६३, ४७१, ४७२, ४८०
रसेल	४५१, ४५२
राघो गोविंद	६३, ६४, ७७
राघोपंत गुरुजी	२८२, २९६, २७९, ३६४, ३८२
राघोपंत	१३, १४
राघो बल्लाळ देसाई पंचनदीकर,	३४
राघो विठ्ठल	२०१, २२५
राजसवाई	३१
राजाराम छत्रपति (कोल्हापूरकर)	४३९
राजाजी-रामदासपंत पहा	
राजा नेमीवंत-निजामाचा सरदार	४०८
राजाराम छत्रपती	५, ३०, ३१, ३७, ४५६, ४६५
राजे राम मोगलांचा सरदार	१०
रणेखान उर्फ भाई	२७८, २९१, ३७६
राधाबाई पेशवे	१७९, ४७९
राणोजी घोरपडे	५, ४२
राणोजी चव्हाण	३०
राणोजी निंबाळकर	२०४
राणोजी शिंदे	५१, ६६, ४९२, ४९९
रामराजे (छत्रपती)	८६, ४६१, ४०५
रामराजे (तंजावरकर)	४८५
रामजी बाबाजी	२९
रामशास्त्री प्रभुणे	४७१
रामसिंग बंडा	४५६
रामचंद्र बाबा शेणवी	६६, ६८, ७१, ७५, ७८, ८०-८२, ५०१
रामदास पंत उर्फ राजा रघुनाथ	९२-९४, ९८, १००-१०५, १०८, ४५५
रामदासस्वामी	४५५
रामजी पाटील	३२०, ३३४, ३३६, ३४९, ३७२, ३६४, ३७५, ३८१, ३८२, ३७३
रामचंद्र पंडित अमात्य	५, ६, ३४, ३७
रामसिंग जोधपूरकर	१२४, १३०, १३३, १३६, १३८

रामचंद्र गणेश कानडे	१३३, १८८, १८९, १९४, १९८, ४६२, ४७९, ४८१, ४८२
रामाजी केशव	६२
रामाजी विश्वनाथ बर्वे	१६८
रामाजी महादेव	११४, १६७
रामाजी अनंत दाभोळकर	९६, ११६, ११७, १२४, १२५, १२८, १३१, १४०-१४२, १४४, १४९, १५३, १५४, १६१, ४५३, ४५४
रामचंद्र जाधवराव	९५, १११, ४६०, ४६१,
रामराव आप्पाजी दाभोळकर	९६, ४५३
रामचंद्र भगवंत	२०९, २१०
रामचंद्र सल्हार फडणीस	४५३
रामचंद्र दीक्षित	२४, २७
रामचंद्र हरी पटवर्धन	४९७
रायाजी भोसले	१११
रावजी आप्पाजी गायकवाडी दिवाण	२०३
रावजी गोविंद	४४७, ४४८, ४५०
रावभा निंबाळकर	३८६, ४१०
रस्तुमखान (दिलेरखान पहा.)	
रुकनुदौला	४६२
रंभाजी निंबाळकर	४५६, ४५७
ल	
लखम सावंत	२
लक्ष्मण शंकर	५८, ५९
लक्ष्मीनारायण दीक्षित-कायगांवकर	४२७
लक्ष्मण केशव वैद्य	४५३
लक्ष्मणराव रास्ते	४७१
लाजसिंग राजे भोगलांचा सरदार	१०
लालखान वजीरखान	४०८
लुकाजी जाधवराव	४८३
व	
वंशावळी-पेशवे	४८०, ४८९
वाघबेकर	५०३
वजीर-सफदरजंग पहा	
मनसूर आलीखान पहा	
वणगोजी नाईक (निंबाळकर)	२०४
वर्लेदेज (डब)	३७०
बालाजहा (महमद आजमचा पुत्र)	२८

वासुदेव दीक्षित कायगांवकर	५८, ५९, ६१, ७९, ८३, ८५, ९१, ९३, ९६, ९७, ९८, १०७, १०८, १०९, ११५, ११६, ११८, ११९, १२३, १२५, १२७, १२९, १४५, १५३
वासुदेव जोशी	५५
वामनराव गोविंद पटवर्धन	२०४, २०५
विठोजी चव्हाण-हिम्मत बहादुर	५, ३०, ३१
विठ्ठल शिवदेव	५५, १४५, १५२, १५४, १८२, १९८
विठ्ठल सुंदरराजबहादुर	१०५, ४६१
विष्णु महादेव गद्रे	१४५, १९८, २०८, २०९, ४०६
विश्वासराव पेशवे	१४८, १७६, ४५८, ४६०, ४७७, ४७८
विसाजी कृष्ण (विनीवाले)	१६८, १९८, २१३, २३९, २४१, ४६२, ४६३, ४७९, ४८०, ४९४
विश्वासराव लक्ष्मण-नारोशंकरचा पुतण्या	१८०, १८१, १८२
विश्वासराव झांशीकर	१९६
विनायकराव रघुनाथ पेशवे	४८७
विसाजीपंत आठवले	२४४, २४५, २५४
विसाजी आप्पाजी	२९८
विनायक विठ्ठल	३८१
विनायक अमृतराव पेशवे	४४५, ४७३
वेल्लली (जनरल)	४२७
व्यंकटराव	६६
व्यंकटराव मोरेश्वर	८०
व्यंकटराव राम दाभोळकर	९६
व्यंकटराव धोरपडे	४९४
व्यंकोजीराजे तंजावरकर	४८३, ४८४
श	
शंकराजी नारायण पंत-साचिव	४८९, ४९१
शंकराजी केशव फडके	४९७
शंभु छत्रपति (करवीरकर)	५, २९, ३१, ३४, ३९, ४१, ४३, ४४, ४८, २१८, २२०, २२१-२२३, ३९४, ४५८-४६०, ४७८, ४८३

शंभुसिंग चम्हाण	४५
शंभुसिंग जाधवराव	२२२
शमसुद्दीन हकीम	१९, २१, २३
शहाजी भोसले	८, ११-१७, ४८३
शहाजहान बादशहा	९, १०, १२, १३
शहाजादा दाराशिको	१३
शहा नवाजखान	१२७, १२९
शहा आलम- (उर्फ बहादुरशहा)	२४, २८
शहाजी दुसरा (तंजावरकर)	४८४
शामराव	२१, २२
शाईस्तेखान	४५५
शाहूमाहाराज छत्रपती थोरले	३१, ३९, ४०, ४२-४४, ६३, ७१, ७३, ८०-८२, २१८, २२१, २२२, २२३, ४५५, ४५९, ४६०, ४७५, ४७७, ४८६, ४९३, ५००
(दुसरे) शाहूराजे सातारकर	४६५, ४७५
(तिसरे) शाहूराजे ऊ० प्रतापसिंह	४७५
शिकंदर अल्ली	१०
शिकंदर सुलतान (अदीलशाही)	२०, २१, २३-२५, २७
शिवराम गोविंद मिडे (सावकार)	८५
शिवाजी शंकर	४१
शिवाजी विठ्ठल	१९६, २५०, २६२, २९०, ३२४, ३७५
शिवाजीराजे तंजावरकर	४८५
शिवाजीमहाराज थोरले छत्रपती	७, १७, १९-२१, २३, ४५५, ४७५, ४८४
शिव छत्रपती दुसरे	१८३, २०९, २१७
ताराबाईचा पुत्र उ० वेडा शिवाजी	३१, ४५७
शिवाजी करवीरकर दुसरा (संभाजी चा पुत्र)	२०१, २१२, २२५, ३८७, ४७८
शिवराम नारायण थले	४७३
शेषो नारायण	२०९, २१०, २२७
शेखजी	४५
शेख निजाम-मुकरबखान	६, २६
शेख महसुद्दीन	९, १०, १३
शेख मोईनुद्दीन	१०
शेख मुजहान	२२
शेख मखदुम	२३

शेख मिरा वाईकर	२६, ४९१
शेख सल्ला	४०७
सेख हुसेन	२४
श्रीनिवासराव	११, १२, १२६
श्रीपतराव प्रतिनिधि	३१, ७३, २२१, २२३, ५००

स.

सकवार बाई शाहूची बायको	६९, ७३
सखाराम भगवंत बोकील	१२६, १९९, २११, ४६०, ४६३, ४६४, ४८०, ४७१, ५०१
सखाराम बापूजी नाईक मिडे	८५
सखारामबापू सखाराम भगवंत पहा	
सखाराम हरी प्रभु	२०३
सखारामपंत पानसे	२४०, २४५
सखाराम घाटगे	४६८
सखोजी नाईक जगताप	३७
सगुणाबाई घोरपडे	४२
सगुणाबाई (शाहूची बायको)	७३, ४८२
सर्जेंखान	२४
सर्जाखान	६, २४
सर्जेराव घाडगे	९, १३, ४८५
सटवाजी भोसले	२४५
सटवोजी जाधव	१६६
सदाशिव चिमणाजी	३१, ६२, ६५, ६६, ६९, ७४-८३, ८५, ११०, १२२, १३६, १३९, १६०, १६६, १६८, १६९, १७४, २१८, २२३, ३९५, ४५८, ४५९, ४६१, ४७६, ४७८, ४८२, ४९८
सदाशिव रामचंद्र	५०१, ५०२
सदाशिव दिनकर	२२९, २३४, २३५, २३७, २४०-२४६, २४८, २४९, २५१, २५२, २५४, २५७
सदाशिव मल्हार पुरंदरे	२००, २७८
सदाशिव माणकेश्वर	४४७, ४५३, ५०३, ५०४
संताजी घोरपडे	५, ६, १३, ८५, ४५६, ३०, ४८९
संताजी भोसले	४९०
सफदरजंग	७८, ८७, १०४
संभाजी छत्रपती करवीरकर	४५८, ४५९

संभाजी राजे (शिवाजीचा पुत्र)	२३, २४,
२६, ३०, ३६, ४५५, ४५६, ४७५, ४८३,	
संभाजी भोसले शहाजीचा वडील पुत्र	१७, २१
सभासिंग बुन्देले	६७
संभाजी आंग्रे	४६, ५५, ५६
समशेर बहादुर	१३१, १४५, ४९९
सयाजी गायकवाड	२०७
सरफराज (जयसिंगाकडील सरदार)	१९
सरफोजीराजे (तंजावरकर)	४८४
सरफोजीराजे दुसरा तंजावरकर	४८४
सय्यद इलपास उर्फ सर्जेखान	१८
सय्यद उस्मान	१४
सय्यदखान	२१, २४
सय्यद बंधु	४५७
सय्यदमखदुम	२४
सय्यद रणदुल्लाखान काजी	९, ११
सय्यद लफ्करखान ९२, ९३, १०२, १०५,	
१०६, १०८, १०९, १२५, १२७, १२८	
सय्यद शरीफखा	८०
सलाबतजंग निजाम ९०, ९१, ९२, ९४,	
९५, १०६, १०७, १०८, १०९,	
११५, ११८, १२९, १४८, ४५९	
सलाबतखान (औरंगजेबा सरदार) १९, २२	
सवाई माधवराव	
२०१, २१४, २१६, २१७, २१८,	
३४३, ३६३, ३६६, ३८८, ४०९,	
४१४, ४६१, ४६३-४६७, ४७०-	
४७२, ४७४, ४८०, ४८१, ४८३, ५०२	
सांडीफोर्ड (उलियम टॉमस सॅन्डफोर्ड)	
३९७-४०१	
सादलखान पठाण	८९
सादतखान	१०५
साबाजी क्षिदे	८८
साबाजी भोसले	२०४, २०५, ४८०
सिआदतखान	८
सिद्दी अंबर	१२, १३, ४५
सिद्दी अबदुल अजीज	१८
सिद्दी जवाहर उर्फ सलाबतखान	१७

सिद्दी पोलाद	१२
सिद्दी मसाऊद	१८, २२, २३, २५,
सिद्दी याकूत हवालदार (तोरमळकर)	१८
सिद्दी रेहान	११-१६
सिद्दी समुल (संबल)	४५
सिद्दी सायासईफखान	१२, १३
सुजाउदौला-	१५५, १५६, १६९
	१६२, १९५,
सुभानराव	४४,
सुमेरसिंग गादी	१६९, ४६४
सुर्याराव	१५
सोमाजी	५३
सोमशेखर नाईक (हरपनहली)	१४८
ह	
हणमंतराव जाधव	२०४
हणमंतराव निंबाळकर	११२, १४४, १४७
हमीदखान	९
हरी गोपाळ	१६८
हरी बळाल १८७, १८९, २०८, २३०, २३८,	
२४५, २४६-२४७, २५२, २७३, २७६,	
२८२, ३७८, ३८९, ३९२, ४६४,	
४८०-४८३, ५०१, ५०२	
हरीराम	१८
हरी सांवत	३४
हाफीज अबदुल	२४
हाफीझ नसरुल्ला	१२
हारिदास कृपाराम-[काशीचे सावकार]	१२४
हिन्दुराव घोरपडे	४२
हिदायत मोहिदीनखान	८२, ९३, ९४, १००
हिंदुपत बुंदेले	१४८, १४९, १७०
हुसेनखान	१४
हॅमिंटज	२९७, ३०१, ३६३, ३८०, ४७१
	४७२ [हेडिन]
हैदरअली १८५, २००, २११, २१७, २१८,	
२२०, २२१, २२४, २३०, २३१, २३४,	
२३९, २४३, २४६, २५३-२५७, ३४३,	
३६१, ३६४, ३६६, ३६८, ३७१, ३७८,	
४६१, ४६२, ४६६, ४८०, ४८१.	

मराठ्यांच्या इतिहासाचीं साधनें खंड १ ते २२ मधील

कै० इतिहासाचार्य रा. वि. का. राजवाडे

यांच्या संपूर्ण

ऐतिहासिक प्रस्तावना.

पृष्ठसंख्या ५०० चे वर किंमत ३ रु.

राजवाडे यांचे भाषाप्रभुत्व व विचारसामर्थ्य एवढे गंभीर, तेजस्वी आणि शास्त्रीय असून प्रसंगविशेषीं इतके बालबोध आहे कीं, त्यांचे लेख वाचतांना गोष्टींतील सोपेपणा, तत्त्वज्ञानांतील गूढता आणि काव्यामधील स्फूर्ति, ध्वनिवाद व मनोहारित्व हीं एकत्र अनुभवास येतात. मराठीतील असा क्वचितच वाचक असेल कीं ज्यानें राजवाडे यांचा एकादाहि लेख वाचला नाही. 'यामुळे' इतिहासाचार्य राजवाडे यांचे हे लेख होत,' एवढें म्हटलें म्हणजे ह्या प्रस्तावनांसंबंधानें वेगळें व विशेष सांगण्याचें कारण नाही. मराठ्यांच्या इतिहासाविषयीं अधिकारयुक्त लेखन असें राजवाड्यांचेंच होय. सामान्यतः पुढीलप्रमाणें ह्या प्रस्तावना-भागांत विषयविवेचन आलेलें आहे. आर्यांच्या व पाश्चात्यांच्या इतिहासब्याख्यांची तुलना, इतिहासाची स्थलकाल-ब्याप्ति, भाषा व इतिहास यांतील परस्पर संबंध, इतिहासाचे भौतिक व आत्मिक भाग, मराठ्यांच्या इतिहासाची स्थिति, मराठ्यांच्या मोहिमांची धोरणमीमांसा, महाराष्ट्रधर्मविवेचन, वारकरी पंथ व इतर पंथ, श्रीशिवाजीची थोरवी, शिवाजीच्या बखरीचें विस्तृत व प्रसंगशः परीक्षण, प्रॅटडफच्या इतिहासांतील चुका, पानपतप्रकरणाची साधनं व कारणात्मक चिकित्सा, ब्रह्मोद्वस्वामी,पेशवे, छत्रपति, आंग्रे, शिंदी, चंद्रराव मोरे, समर्थ व बुंदेले इ. इ. व्यक्तींचे कार्य, मराठे व अबदली, तत्त्वज्ञान व व्यवहार, मराठी भाषेची श. १२१२ ते १८१८ तील चढउतार, फारशी भाषेच्या संसर्गानें झालेलें स्थित्यंतर, भाषेची वाढ केव्हां होते, समाजभ्रष्टता म्हणजे काय, सुसलमान व हिंदुसंस्कृतीवैशिष्ट्य, स्वराज्याची अंगे, इतिहाससाधनांची प्रामाण्याप्रामाण्यता, कालनिर्णय इ. इ. अनेक महत्त्वाच्या विषयांचें विवेचन साधार व परिणामकारक भाषेनें ह्या प्रस्तावनांतून आलेलें आहे. पुस्तकास शेवटीं विस्तृत सूची दिली असल्यामुळे वरील कोणत्याहि विषयावरील राजवाड्यांचें मत नेमकें व चटकन् काढून पाहण्याची मोठी सोय झाली आहे. किं. रु. ३ ट. ह. ८६ सर्वास घेण्यास सुलभ पडावें म्हणून किंमत अत्यंत कमी ठेविली आहे.

महिकावतीची ऊर्फ माहिमची वखर.

शके १३७० पासून १६०० पर्यंतच्या माहिम बेटांतील राजकीय, सामाजिक व धार्मिक उलाढालींची हकीकत यांत आली आहे. त्या ग्रंथास प्रसिद्ध इतिहास-संशोधक कै० विश्वनाथ काशीनाथ राजवाडे यांनी विवेचनात्मक व मार्भिक प्रस्तावना जोडली आहे. पुष्टसंख्या ५५५. कागद ग्लेझ, बाईंडिंग जाड पुठ्याचे, कापडी मजबूत किंमत रु. २८८ ट. ख. ८३.

शिवचरित्रसाहित्य खंड ३ रा. (विक्रीस तयार)

किंमत ३ रुपये.

पृष्ठे २८०

भा. इ. मंडळाच्या सभासदास २॥ रु. संपादक:-शं. ना. जोशी, व. ग. ह. खरे.

[भा. इ. सं. मंडळ पुरस्कृत ग्रं. क्र. २४]

शिवकालीन मराठ्यांचा इतिहास अस्सल मराठा पत्रांच्या आधारे लिहिला पाहिजे, या इतिहासाचार्य राजवाडे यांच्या सिद्धांतानुसार विश्वासनीय व निवडक कागदपत्र प्रसिद्ध करण्याचे काम पुणे येथील शिवचरित्रकार्यालयान्या खटपटीने व या खंडांतील २७७ नवीन पत्रांने होणार आहे. पुरंदर किंवा घेतल्याची हकीकत, जयसिंगप्रकरण, मोरया गोसावी व रणदुर्गाचे उल्लेख वगैरे साक्षात् शिवाजी-चरित्राच्या माहितीत भर घालणारे प्रसंग यांत १५३० आले असून सोंघेकर, जेधे, मोरे, बेलसरे, शिंदे, आणि इंदापूर, आकोले, भावडे, नागोठणे, चांबळी वगैरे ठिकाणचे बतनदार, यांच्या कागदांतून शिवाजीकालीन लोकांची स्थिति व विचार समजण्यास उपयोगी असे निवडक कागद यांत ३३ घराण्यांतून १०१२ संशोधकाच्या कित्येक वर्षांच्या खटपटीने प्रकाशित झाले आहेत. मराठ्यांच्या इतिहासाची अभिरुचि असणाऱ्या सर्व वाचकांनी व संस्थांनी या ग्रंथाचा संप्रह करणे अवश्य आहे.

राधामाधवविलासचंपू.

शहाजीमहाराजांच्या पदरी असलेल्या जयराम कवित्त बारा भाषेत बाळ-बोधीत लिहिलेला श्रीशहाजीमहाराज हा अपूर्व चरित्रात्मक चंपूग्रंथ इतिहास-संशोधक कै० वि० का० राजवाडे, यांच्या प्रस्तावनेसह आम्ही छापला आहे. पृष्ठे बेमी अष्टपत्री तीनशे. मराठ्यांच्या इतिहासातील शेकडो बाबींवर याने प्रकाश पडत आहे. किंमत ३ रु. ट. ख. ८४.

मराठ्यांच्या इतिहासाचीं साधनें.

[खंड ४]

(वि० का० राजवाडेकृत)

सदर ग्रंथास १३३ पानांची प्रस्तावना प्रसिद्ध इतिहाससंशोधक कै० विश्वनाथ काशीनाथ राजवाडे, यांनी लिहिली आहे. या ग्रंथांत (१) नारायणव्यवहाराशिक्षा (२) सर्वाई माधवराव आठ वर्षांचे असतांना त्यांच्याकरतां तयार केलेली पेशव्यांची बखर (३) पेशवाईच्या अखेरची अखबार (४) रमास्वयंवर (५) शके १७३८ सालची हकीकत (६) पेशव्यांची वंशावळ. रा. रा. राजवाडे यांचे प्रस्तावनेत त्या वेळच्या स्थितीचें सविस्तर वर्णन असून जागोजाग माहितीहि अगदीं नवीन दिली आहे. पृष्ठसंख्या डेमी १२ पेजी ३१७, कागद ग्लेझ, बाइंडिंग कापडी जाड पुठ्याचें आहे. किंमत १८४. ट० ह० ८२८६.

* श्रीरंगपट्टणवर मोहीम

अथवा

सव्वाशें वर्षांपूर्वीचा दक्षिण हिंदुस्थान.

ले०—द० वि० आपटे.

फक्त सव्वाशें वर्षांपूर्वी महाराष्ट्रातील मुत्सद्दी व लढव्ये कोणत्या धोरणांनें आपलें राजकारण चालवीत, इंग्रज, निजाम आणि टिपू यांना ते कसे बिनतोड शह देत, यांचें सविस्तर वर्णन या पुस्तकांत भरपूर ऐतिहासिक पुराव्यानिशीं केलेलें आहे. आणि अनेक ऐतिहासिक चित्रें व नकाशे ठिकठिकाणीं दिले आहेत. किंमत १॥ रुपया. ट० ह० ८२८६.

* इतिहासमंजरी

अथवा

ऐतिहासिक पत्रें, उतारे, चर्चा.

लेखक—द० वि० आपटे.

महाराष्ट्राच्या इतिहासांतिल प्राचीन काळापासून पानिपतपर्यंतच्या विविध प्रसंगांची माहिती यांत असून पत्रांच्या व गद्यपद्यात्मक अनेक उताऱ्यांच्या सहाय्यानें दिलेली असून ती लहानापासून थोरापर्यंत सर्वांना मनोरंजक वाटण्याजोगी आहे. शिवाय अनेक चित्रें व नकाशे दिले असून भरपूर टीपा जोडल्या आहेत. पृष्ठसंख्या ३१६ किं. रु. २ ट. ह. ८२८६.

* फुल्या केलेलीं पुस्तकें प्राथमिक शाळांकरतां सरकारनें मंजूर केली आहेत.